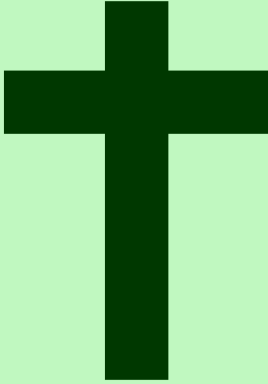

Cha' tso'o nu
nchcui' ji'i
Jesucristo nu xu'na na

New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino,
Tataltepec)

Cha' tso'o nu nchcui' ji'i Jesucristo nu xu'na na New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino, Tataltepec)

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chatino, Tataltepec

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Chatino, Tataltepec [cta], Mexico

Copyright Information

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chatino, Tataltepec

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022

68385231-313d-5500-aff2-e6b6a207d978

Contents

SAN MATEO . . .	1
SAN MARCOS . . .	97
SAN LUCAS . . .	154
SAN JUAN . . .	253
LOS HECHOS . . .	323
ROMANOS	416
1 CORINTIOS . . .	460
2 CORINTIOS . . .	501
GÁLATAS	527
EFESIOS	544
FILIPENSES	559
COLOSENSES . . .	569
1 TESALONI- CENSES	579
2 TESALONI- CENSES	587
1 TIMOTEO	592
2 TIMOTEO	604
TITO	612
FILEMÓN	617
HEBREOS	619
SANTIAGO	653
1 PEDRO	664
2 PEDRO	677
1 JUAN	685
2 JUAN	696
3 JUAN	698
JUDAS	700
APOCALIPSIS . . .	704

Quityi nu nguscua San Mateo ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

¹ Nde nscua na' qui'i ti cha' ji'i lcaa ñati nu ngua jyo'o cusu' ji'i Jesucristo, cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David laca yu, lo'o jua'a ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca yu, masi tyi-
jyu' ti.

² Jyo'o Abraham bi' ngua sti Isaac;
li' jyo'o Isaac bi' ngua sti Ja-
cob;

li' jyo'o Jacob bi' ngua sti Judá
lo'o ca ta'a tya'a ngula
yu;

³ li' jyo'o Judá bi' ngua sti
Fares lo'o Zara, lo'o
Tamar ngua naa xtya'a
ngu' bi'.

Li' jyo'o Fares bi' ngua sti Es-
rom;

li' jyo'o Esrom bi' ngua sti
Aram;

⁴ li' jyo'o Aram bi' ngua sti
Aminadab;

li' jyo'o Aminadab bi' ngua sti
Naasón;

li' jyo'o Naasón bi' ngua sti
Salmón;

⁵ li' jyo'o Salmón bi' ngua sti
Booz, lo'o Rahab ngua
naa xtya'a Booz bi'.

Li' jyo'o Booz bi' ngua sti
Obed, lo'o Rut ngua
naa xtya'a Obed bi'.

Li' jyo'o Obed bi' ngua sti Isaí;

⁶ li' jyo'o Isaí bi' ngua sti rey
David;

li' jyo'o rey David ngua sti
Salomón, lo'o xtya'a
Salomón bi' ngua nu
cuna'a nu ngua clyo'o
jyo'o Urías clyo.

⁷ Lo'o li' jyo'o Salomón bi'
ngua sti Roboam;

li' jyo'o Roboam bi' ngua sti
Abías;

li' jyo'o Abías bi' ngua sti Asa;

⁸ li' jyo'o Asa bi' ngua sti
Josafat;

li' jyo'o Josafat bi' ngua sti Jo-
rám;

li' jyo'o Joram bi' ngua sti
Uzías;

⁹ li' jyo'o Uzías bi' ngua sti Jo-
tam;

li' jyo'o Jotam bi' ngua sti
Acáz;

li' jyo'o Acáz bi' ngua sti Eze-
quías;

¹⁰ li' jyo'o Ezequías bi' ngua sti
Manasés;

li' jyo'o Manasés bi' ngua sti
Amón;

li' jyo'o Amón bi' ngua sti
Josías;

¹¹ li' jyo'o Josías bi' ngua sti Je-
conías lo'o tya'a ngula
yu.

Tyempo bi' ndyaa lo'o ngu'
Babilonia ji'i ngu' Israel ca
quichi tyi ngu' ca tyijyu',
ne' chcuá ji'i ngu' Babilonia
ndyaa quiña'a tsa ngu' Israel
bi' li'.

¹² Ca tyijyu' bi' ngula Salatiel
sñi' jyo'o Jeconías bi';

li' jyo'o Salatiel bi' ngua sti
Zorobabel;

¹³ li' jyo'o Zorobabel bi' ngua
sti Abiud;

li' jyo'o Abiud bi' ngua sti Eli-
aquim;

li' jyo'o Eliaquim bi' ngua sti
Azor;

14 li' jyo'o Azor bi' ngua sti Sadoc;

li' jyo'o Sadoc bi' ngua sti Aquim;

li' jyo'o Aquim bi' ngua sti Eliud;

15 li' jyo'o Eliud bi' ngua sti Eleazar;

li' jyo'o Eleazar bi' ngua sti Matán;

li' jyo'o Matán bi' ngua sti Jacob.

16 Lo'o li' sñi' jyo'o Jacob bi' ngua José nu ngua clyo'o María xtya'a Jesús,

lo'o jua'a Cristo naa Jesús bi'.

17 Jua'a naa jyo'o ngu' cusu' bi', tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú Abraham ña'a cuayá' nu ngula jyo'o David. La cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'ú jyo'o David, ña'a cuayá' nu ndyaa lo'o ngu' xa' tsu' jil'i ngu' Israel ca quich'i tyi ngu', nu lo'o ngusu'ba ngu' jil'i ngu' Israel ne' chcu'a ca quich'i Babilonia tyijyu'. Lo'o la cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu', li' ngula nu laca Cristo.

Ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo

18 Nde nscua na' ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo. Cua ngüiñi cha' jil'i María bi', cha' caja clyo'o lo'o nu José sñi' Jacob bi'. Bilya tyalaa María slo José nu lo'o ngua cuayá' ti' nu María bi', cha' cua ntsu'u sñi'; cña jil'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ngua bi', cha' ngua tana María bi'. 19 Pana nu José bi' ni, tya'na ti' yu jil'i María, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i. Lo'o

cua ndyuna yu cha' bi', ná nti' yu ta yu cha' tyuju'u ti' jil'i Mariá, masi nga'aa caja clyo'o yu lo'o xqui'ya sñi', ngua ti' yu; tye cha' jua'a ti ngua ti' yu, cha' ná nti' yu sta yu qui'ya jil'i ca toni'i cña. 20 Laja lo'o nclyacua ti' yu ni cha' laca ngua jua'a, li' ndu'u tucua sca xca jil'i ycu'i' Ndyosi slo yu laja xcalá yu. Nchcui' xca bi' lo'o yu li':

—José —nacui' xca jil'i yu—, ñati' tya'a jil'i jyo'o David laca nu'u —nacui'—. Ná cutsii nu'u caja clyo'o lo'o Mariá, cha' caa cho' toni'i jinu'u. Si'i na cuxi ngua'ni María bi' tsiya' ti; cña nu ngua'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi laca cha' ntsu'u sñi' Mariá juani. 21 Lo'o cala sñi' nu cuna'a bi', cubi' qui'yu caca nu bi'. Lo'o xcua xtañi cubi' bi' li', bi' ca naa Jesús. Lo'o nu Jesús bi' ni, bi' laca nu cua'ni lya'a jil'i ñati' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i' Ni, cha' clya'a ngu' jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu'.

22 Lo'o jua'a ngua cha' bi', cha' nu cua nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' sa'ni cha' jua'a caca. Tyempo sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi cha' bi' lo quityi. Ndi'ya nguscua ngu':

23 Caca tana sca nu cuna'a nu ntucua ycu'i' ti, lo'o li' qui'yu caca sñi';

Emanuel ñacu'i' ngu' jil'i cubi' bi'.

Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' jua'a ngua jil'i María li'. Nu nchcui' ngu' Emanuel ni,

ndi'ya nti' ñacui cha' bi': Ndi'i ycuí' Ndyosi lo'o na.

²⁴ Lo'o li' ngue ti' José, ndu'u yu ndyaa yu slo María cha' caja clyo'o yu lo'o, ñi'ya nu nacui xca jii' ycuí' Ndyosi jii' yu. Li' ñaa lo'o yu jii' ca toni'i jii' yu, ²⁵ pana ná ngujua' yu lo'o ña'a cuayá' nu cua ngula sñi'. Lo'o cua ngula cubi', li' ngua naa Jesús.

2

Lo'o ndyalaa ngu' tii

¹ La cui' tyempo lo'o ngula Jesús nde quichi Belén, sca nu cusu' nu naa Herodes ngua loo jii' nasiyu bi'. Ca loyuu su cuentya Judea, ca bi' ndi'i quichi Belén bi'. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' tii nde Judea bi'; ngutu'u ngu' tii bi' xa' quichi nde su ntyucua cuichaa, lo'o li' ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Nhcui' ngu' tii bi' lo'o ngu' nu ndy-acua tya'a lo'o ngu' tyucuii:

² —¿Macala ndi'i cubi' nu ngula tsubi' ti bi'? —nacui ngu'—. Rey jii' cu'ma ngu' judío laca cubi' bi' —nacui ngu'—. Cua na'a ya cuii cu-cui nu ndacui ca cuentya jii' cubi' bi', bi' cha' ndyalaa ya ca nde cha' cua'ni tlyu ya jii' cubi' bi' juani.

³ Lo'o nu rey Herodes ni, ndyutsii tsa yu lo'o ndyuna yu cha' nu nhcui' ngu' tii bi', cha' cua'ni tlyu ngu' jii' chaca rey. Lo'o jua'a lcaa ngu' quichi Jerusalén ndyutsii tsa ngu' ñi'ya cua'ni rey Herodes.

⁴ Li' ngusi'ya rey Herodes bi' jii' lcaa sti jo'ó nu laca loo,

lo'o jua'a jii' mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa cha' caa ngu' slo. Nchcuane nu rey bi' jii' ngu' li':

—¿Ha ná jlo ti' ma macala nhcui' quityi cha' cala Cristo? —nacui rey jii' ngu'.

⁵ —Cala bi' nde quichi Belén loyuu su cuentya Judea re —nacui ngu' jii'—. Ndi'ya nacui quityi jii' ycuí' Ndyosi:

⁶ Quichi sube ti laca Belén nu ntsu'u loyuu su cuentya Judea, nacui ycuí' Ni.

Pana quichi tyi sca ngu' tlyu tsa caca, masi quichi sube laca juani, nacui Ni.

Caca nu qui'yu tlyu bi' loo, lo'o jua'a ña'asii yu jii' ngu' Israel 'na.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cua ndyuna rey Herodes cha' bi', li' cuaana ti ngusi'ya yu jii' nu ngu' tii bi', cha' caa ngu' slo cha' ta yu sca cha' lo'o ngu'. Li' nhcuaney rey bi' jii' ngu' ni jacua' na'a ngu' cha' ndyu'u tucua cuii cucui bi' nde cua. ⁸ Lo'o ndacha' ngu' jii', li' nhcui' rey lo'o ngu' cha' tsa ngu' nde quichi Belén.

—Yaa clya ma —nacui rey jii' ngu' tii bi'—, clyana ma ma ntucua tyi cubi' bi' —nacui—. Lo'o si quije jii' ma, li' xtyuu ma slo na' chaca quiya' cha' caca cuayá' ti' na' macala ntsiya cubi' bi'. Lo'o na' tsa'a cua'ni tlyu na' jii' cubi' bi' ntá'.

⁹ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nhcui' rey lo'o ngu'.

Chaca quiya' na'a ngu' cuii bi' laja lo'o ndyaa ngu' tyucuii cha' tsa'a ngu' ca quichi Belén, la cui' cuii cucui nu na'a ngu' clyo ca su ntyucua cuichaa. Lo'o ngulu'u cuii ji'i ngu' macala nscua ni'i su ndi'i cubi', ndyatū cuii su ntucua ni'i bi'. ¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' cuii bi' chaca quiya'. ¹¹ Li' ndyatū ngu' ni'i bi', na'a ngu' ji'i cubi' lo'o ji'i María xtya'a cubi'. Hora ti ndyatū sti' ngu' tii bi' slo cubi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i. Lo'o li' ngusatī' ngu' yu'ba ji'i ngu' cha' ta ngu' msta' ji'i cubi' bi'; nda ngu' oro ji'i cubi' bi', nda ngu' yana jo'ó nu quiña'a tsa nga'a, lo'o jua'a nda ngu' mirra ji'i cubi' bi'. (Jua'a naa sca taná yaca nu tyixi xtyi'i.) ¹² Nu lo'o ndyaa ngu' caja' ngu', li' nchcui' xcalá ngu'; nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' laja xcalá cha' nga'aa tsa'a ngu' slo rey Herodes bi', cha' cuiñi tsa yu. Bi' cha' ngusñi ngu' xa' tyucuii cha' xtyu'u ngu' tyaa ngu' quichi tyi ngu' chaca quiya'.

Ngusna lo'o José ji'i María nde Egipto

¹³ Nu lo'o cua ndu'u ngu' tii ndyaa ngu' quichi tyi ngu', li' nchcui' xcalá José. Ndyu'u tucua sca xca' ji'i ycu' Ndyosi slo yu laja xcalá, nchcui' lo'o yu li':

—Que ti' nu'u —nacui xca' ji'i José—. Tyatū nu'u, xna clyu nu'u —nacui—, tsa'a lo'o nu'u ji'i xtya'a cubi' tyijyu' nde loyuu su cuentya Egipto.

Tyi'i mā cajua ña'a cuayá' nu cachā' hī cha' tso'o tyaa mā nde nasiyu re chaca quiya'. Tyaaala tsa rey Herodes bi'; cua caa' ti yu quichi re cha' clyana ji'i cubi', cha' cujuui ji'i cubi' nti' yu.

¹⁴ Hora ti ngue ti' José, li' ndyaa lo'o ji'i cubi' lo'o ji'i xtya'a cubi' masi tya talya; ndyaa ngu' nde Egipto li'. ¹⁵ Lo'o li' ndyanu ngu' ca bi' ña'a cuayá' nu cua ngu-juui Herodes, rey nu tyaaala bi'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nchcui' ndi'ya: “Xi'ya na' ji'i Sñi' na' cha' tyu'u ca loyuu su cuentya Egipto, cha' xtyu'u yu tyaa yu quichi tyi yu”, nacui ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' tya li', cha' ndyalaa ngu' nde Egipto.

Ndyujui Herodes ji'i cubi' ji'i ngu'

¹⁶ Lo'o nu rey Herodes bi' ni, ñasi' tsa yu lo'o ngua tii yu cha' nga'aa ñaa nu ngu' tii bi' slo. Li' ngulo rey bi' cña ji'i msu, cha' tsa'a ngu' cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi Belén, lcaa cubi' nu bilya tye sna yija' ji'i; lo'o jua'a cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quichi sube cacua ti. Cua jlo ti' rey cha' nu cubi' bi' bilya tye sna yija, cha' jua'a nchcui' ngu' tii bi' xqui'ya cuii cucui nu cua na'a ngu'. ¹⁷ La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

18 Lye tsa nda xtyi'i ñati_ nde quichí Ramá;

nxí'ya ngu', ndyunaa tsa ngu', cha' ngujuii sñi' Raquel.

Nxí'ya tsa nu cuna'a_ bi', cha' cua ngujuii sñi'.

Ni sca ñati_ ná ngua jí'i xaala' tyiquee nu cuna'a_ bi', cha' nga'aa lu'ú sñi'.

Jua'a_ cha' nscua lo quityi, masi bilya caca cha' bi' lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' nu nguscua cha' bi'. Bi' cha' jua'a_ ngua jí'i ngu' Belén, ngusi'ya tsa ngu' cha' ngujuii sñi' ngu'.

19 Ca tiya' la li' ngujuii rey Herodes bi', lo'o li' ndu'u tucua sca xca_ jí'i ycuí' Ndyosi slo José laja xcalá ti yu, cha' tya ndi'i_ José ca loyuu su cuentya Egipto:

20 —Que ti' nu'u —nacui_ xca_ jí'i yu—, tyatu_ clya nu'u, tyaa lo'o nu'u jí'i nu piti lo'o jí'i xtya'a_ yu nde nasiyu_ Israel chaca quíya' —nacui_—, cha' cua ngujuii ngu' tyaala nu ngua ti' cujuui jí'i cubi' cua tya tsubi' la.

21 Lo'o li' ndyatu_ José, ndyaa lo'o jí'i nu piti lo'o jí'i xtya'a_ nu piti, ñaa ngu' nde nasiyu_ Israel chaca quíya'.

22 Lo'o li' ndyuna yu cha' sñi' jyo'o Herodes laca loo nde Judea, la cui' sñi' yu nu naa Arquelao laca bi'; ndyutsii_ xi José xqui'ya cha' bi'. Li' xa' nchcui' xcalá yu ñi'ya_ cua'ni yu, bi' cha' ndyaa ngu' nde loyuu su naa Galilea li'.

23 Ca bi' ndyalaa ngu' quichí Nazaret cha' tyi'i_ ngu'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu

ngua tu'ba jí'i ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni lo'o nchcui' ngu' ndi'ya: ngu' Nazaret cua'ni ngu' jí'i nu bi'. Jua'a_ nchcui' jyo'o cusu' bi' cua sa'ni, bi' cha' jua'a_ ndu'ni ngu' jí'i Jesús juani.

3

*Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i_ ñati_*

1 Lo'o ngua tyempo, li' nguxana Juan nda yu cuii lo'o ngu' nu ndya'a_ slo yu su ndi'i_ yu ycuí' ti yu ne' quixi'; ntyucuatya yu jí'i ngu' li'. La cui' loyuu su cuentya Judea ndi'i_ yu; pana btyi tsa yuu su ndi'i_ Juan, ndi'i_ tsa quee, lo'o ná ndi'i_ xa' ñati_ cajua.

2 —Ca tyuju'u ti' cu'ma_ —nacui_ Juan jí'i ngu'—, xtyanu_ ma_ jí'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma_ —nacui_—. Cua xana ti cha' caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jí'i ñati_ chalyuu.

3 Lo'o nu Juan ni, laca yu la cui' ñati_ nu nchcui' jyo'o cusu' Isaías jí'i sa'ni, cha' jyo'o cusu' bi' ngua tu'ba jí'i ycuí' Ndyosi. Ndi'ya_ nscua lo quityi bi':

Cuii_ xi'ya sca ñati_ ne' quixi':
“Xaala clya ma_ sca tyucuii_ su caa_ ycuí' nu Xu'na na; xquiñi_ tso'o ma_ tyucuii_ su tyeje tacui_ ycuí'”, ñacui_ ñati_ bi'.

Jua'a_ nguscua jyo'o cusu' cuentya jí'i ñati_ bi', lo'o Juan laca ñati_ bi'.

4 Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o jua'a_ ndyaaca_ juata sii'

yu; ndacu yu tscu' lo'o cuiña'a' cuityu. ⁵ Lo'o li' ndyu'u ti' quiña'a' ñati' slo yu; ñaa ngu' quichí Jerusalén slo yu, lo'o jua'a' ñaa ngu' lcaa quichí sube ti nu ndi' loyuu su cuentya Judea bi' slo yu, lo'o ngu' nu ntsu'u cacua ti to' sta'a Jordán, ñaa ngu' slo yu. ⁶ Li' ntyucuatya Juan ji' ngu' nu ndya'a' slo yu nde lo hitya Jordán, ntyucuatya yu ji' lcaa ngu' nu nchcui' cha' ngua tyuju'u ti' ngu' ji' cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.

⁷ Lo'o ngua sca tsá na'a Juan ji' tyuu tya'a ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo; tacati tsa ndu'ni ycu' ngu' ngua ti' ngu', lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji' tya'a ngu'. Lo'o xi ngu' bi' lijya ngu' cha' tyucuatya Juan ji' ngu', pana ná ndiya ti' Juan jua'a'.

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a' nti' cu'ma —nacuj Juan ji' ngu' bi'—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji' ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' ca ñasi' tsa ycu' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji' ma nu lo'o tye chalyuu? —nacuj yu—.

⁸ Tso'o lacua, culu'u ma ji' ya si chañi cha' cua ngulochu' ma ji' cha' cuxi nu ntsu'u ji' ma. ⁹ Ná culacua ti' ma cha' caca tso'o ji' ma slo ycu' Ndyosi si xcui' ndyi'u ti' ma ji' jyo'o cusu' ji' ma, nu cusu' Abraham bi'. Ná talo ycu' Ni ji' cha' cuxi nu ndu'ni ma tsiya' ti, masi ñati' tya'a ji' jyo'o Abraham laca ma, nchcui' ma. Na cuiñi ma. Si nti' ycu' Ndyosi, taca

ji' Ni cuiña' Ni ji' ñati' tya'a ji' jyo'o Abraham, masi lo'o quee to' sta'a re, taca ji' Ni si nti' Ni. Nga'aa taquiya' Ni ji' cu'ma li'. ¹⁰ Ñi'ya ndu sca ñati' lo'o hacha ji' cha' clyaja lo yaca si'yu ji' yu, jua'a' nti' ycu' Ndyosi; si'yu yu bi' ji' lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o cha' tyaqui lo quii', lo'o jua'a' xcube' Ni ji' ñati' nu ná ntaja'a' xtyanu qui'ya nu ntsu'u ji' ngu'. ¹¹ Lo'o na' ni, ntyucuatya na' ji' ma lo'o hitya, si chañi cha' cua ngua tyuju'u ti' ma ji' qui'ya nu ntsu'u ji' ma; pana cua caa ti sca ñati' nu tso'o la que na'. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji' ñati' bi'; tso'o tsa caca tyiquee na', masi caña nu ntsu'u quiya' ñati' bi' culo na'. Lo'o nu ñati' bi' ni, ná tyucuatya yu ji' ngu' lo'o hitya ti; pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji' ngu' nu lo'o tyucuatya yu ji' ngu', lo'o li' subii Ni ji' ngu' lo'o xee ji' Ni cha' caca lubii ne' cresiya ji' ngu'. ¹² Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a' cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu nscua', pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'a' sa'be tya'a Ni ji' ñati, lo'o li' su'ba Ni ji' ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo quii' su nga'aa tye cha' tyaqui.

Jua'a' ngulu'u Juan ji' ñati nu ndya'a' slo.

Ntyucuatya Juan ji' Jesús

¹³ Tyempo bi' lo'o nga'a Juan to' sta'a Jordán, ndu'u Jesús nde loyuu su cuentya Galilea lijya ca slo Juan, cha'

lo'o ngua ti' Jesús cha' tyucuatya Juan ji'i. ¹⁴ Lo'o li' ngua ti' Juan cua'a yu ji'i Jesús.

—Ná tso'o tyucuatya na' jinu'u —nacu'i Juan ji'i—. Tso'o la tyucuatya ycu'i nu'u jna'.

¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—Tso'o tyucuatya nu'u jna' juani —nacu'i Jesús ji'i Juan—, cha' jua'a tso'o si cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni na.

Lo'o ndyuna Juan cha' nu nchcui' Jesús lo'o, ntyucuatya yu ji'i Jesús li'. ¹⁶ Lo'o cua ngua cha' bi', ndu'u Jesús lo hitya, li' cua ndyaala tyucui' nde cua. Lo'o li' na'a Jesús cha' ngua'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo; ñi'ya nda'ya sca tyupe' lo yuu, jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu'i' Ni lo Jesús. ¹⁷ Li' nguañi nchcui' ycu'i' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui' Ni:

—Nu nde laca Sñi' na' —nacu'i Ni—. Tyaca'a tsa yu 'na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu.

4

Nchcui' cuayá' xu'na cuiñaja lo'o Jesús

¹ Lo'o li' ndyaa lo'o Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'i Jesús ca ne' quixi' su btyi tsa yuu, su ná ndi'i ñati, cha' tyacua tya'a yu lo'o nu xu'na cuiñaja ca-jua. Ngua ti' nu bi' tyijiloo ji'i Jesús. ² Lo'o li' tu'ba tsa tu'ba talya ná ndyacu Jesús tsiya' ti, ntyute' tsa yu li'.

³ Lo'o li' ndyu'u tucua nu xu'na cuiñaja bi', cha' chcui' cuayá' lo'o Jesús:

—Si chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi —nacu'i nu xña'a bi' ji'i Jesús—, xñi nu'u sca quee re lacua, cha' jua'a cuiñá nu'u xlyá lo'o quee re cha' cacu na.

⁴ Lo'o li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i:

—Cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi —nacu'i Jesús ji'i—. Ndi'ya nchcui' cha' bi': “Si'i na cu'ú ñati chalyuu lo'o cacu ngu' tyaja ti, masi lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'u ngu'”. Jua'a nscua lo quityi.

⁵ Lo'o li' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'i Jesús nde quichi' Jerusalén, su tyaca'a tsa ji'i ycu'i' Ndyosi; ca hique laa tonu ji'i quichi' bi' ndyaa ngu', cua tsa ntucua ngu' li'.

⁶ —¿Ha chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi laca nu'u? —nacu'i nu xña'a ji'i Jesús—. Tso'o si tyú nu'u ca lo yuu lacua, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi ndi'ya:

Culo ycu'i' Ndyosi cña ji'i xca ji'i Ni cha' ña'asi' ngu' jinu'u, nacui' quityi.

Lo'o jua'a nscua chaca cha':

Lo'o ya' ti xca ji'i Ni xatu ngu' jinu'u,

cha' ná ca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi —nacu'i nu xña'a.

⁷ Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i nu xña'a bi':

—Pana ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi: “Ná chcui' cuayá' ma lo'o ycu'i'

Ndyosi nu Xu'na mā”, nacui quityi.

⁸ Lo'o ndye nchcui' ngu', xa' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja jii' Jesús nde sca lo xlya ca'ya nu cua tsa. Li' ngulu'u nu xña'a bi' lcaa nasiyu tyucui ña'a chalyuu jii' Jesús, cha' tso'o tsa ña'a chalyuu bi'.
⁹ Lo'o li' nchcui' cuayá' nu xña'a bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' caca nu'u loo jii' lcaa chalyuu nu ña'a nu'u ca ndacua —nacui nu xña'a jii' Jesús—, sca ti si tyu sti' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caca nu'u loo.

¹⁰ Li' nguxacui Jesús cha' jii' nu xña'a bi':

—Tyaatsu' nu'u slo na', Satanás —nacui Jesús—. Yaa clya nu'u. Cua nscua sca cha' lo quityi jii' ycui' Ndyosi ndi'ya: “Sca ti jii' ycui' Ndyosi nu Xu'na mā cua'ni tlyu mā jii', sca ti cha' jii' ycui' Ni nga'a cha' taquiya' mā jii' nde chalyuu”, nacui quityi.

¹¹ Li' ndu'u xu'na cuiñaja ndyaa. Li' ndu'u tucua xca jii' ycui' Ndyosi cha' xtyucua ngu' jii' Jesús, cha' ta ngu' xi juersa jii' yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña jii' ycui' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea

¹² Ca tiya' la ndu'u Jesús ndyaa, cha' ndyuna yu cha' cua ntejeya' ngu' jii' Juan, ndyaa lo'o ngu' jii' yu ne' chcuá. Li' nguxtyuu Jesús chaca quiya' nde quichi Nazaret, nde loyuu su

cuentya Galilea. ¹³ Pana ná ndyanu yu nde Nazaret; nguxcutsa'a yu su ndi'i yu, ndyaa yu ca quichi Caper-naum to' tayu'. Nscua quichi bi' loyuu su ndu'ni ngu' sa'ni cha' su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí laca bi'.
¹⁴ La cui' ti cha' bi' cua nchcui' jyo'o Isaías nu ngua tu'ba jii' ycui' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nacui:

¹⁵ Ntsu'u loyuu su cuentya Zabulón lo'o su cuentya Neftalí ca chaca tsu' sta'a Jordán. Tyeje tacui na loyuu bi', li' tyalaa na to' tyujo'o, cha' loyuu bi' laca Galilea su ndi'i ñati' nu si'i ngu' judío laca.

¹⁶ Cua ngujui' sca xee tlyu slo ngu' nu ndi'i su talya ña'a; juani cua nguxee jii' ngu', cua caja ti chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu' bi', masi cua tye ti chalyuu jii' ngu' bi' tya tsubi' la.

Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi'. Bi' cha' loyuu bi' nguti'i Jesús li'.

¹⁷ Lo'o li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndya'a slo:

—Ca tyuju'u ti' mā —nacui Jesús jii' ngu'—, xtyanu mā jii' lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni mā, cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya jii' mā.

Nxi'ya Jesús jii' jacua tya'a ngu' nu ndyaa cuta cualya

¹⁸ Lo'o ngua sca tsá ndya'a Jesús to' tayu' Galilea bi'. Li'

na'a yu ji'i Simón lo'o Andrés tya'a ngula Simón, nchcu ngu' taraya lo hitya cha' xñi ngu' cualya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsā. Lo'o nu Simón bi' ni, Pedro ndu'ni ngu' ji'i. ¹⁹ Lo'o li nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Tsa mā lo'o na' juani —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ñi'ya ngujui cualya ji'i mā lo'o nguta'a mā cuta cualya, jua'a caja xa' cña ji'i mā juani cuentya jna'; culu'u na' ji'i mā ñi'ya nu clyana mā ji'i ñati chalyuu re nu nguna' tsa ndu'ni, cha' caca ngu' ñati'na.

²⁰ Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i taraya ji'i ngu', ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

²¹ Lo'o nde loo la xi na'a Jesús ji'i Jacobo sñi' Zebedeo lo'o Juan tya'a ngula yu; nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ji'i ngu' lo'o sti ngu', ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' bi', cha' tsa ngu' lo'o. ²² Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i sti ngu' lo'o yaca ni'i ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati

²³ Lo'o li' ndyaa ngu' lcaa quichi' su cuentya Galilea lo'o Jesús. Lcaa quichi' ndya'a nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha, masi quicha ti ti' ngu'

ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu'. ²⁴ Li' nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi, hasta ca nde loyuu Siria nguañi cha' ji'i yu; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo ycui' yu, cha' cua'ni yu jo'o ji'i ngu'. Ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha, masi ti' tsa ngu' xqui'ya quicha nu ntsu'u ji'i ngu'; ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu', masi nxalú cui'i ji'i ngu', masi nchcu' tyucui' tyucui ñaa ngu', masi nchcuti sca tsu' ya' ngu'. Lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ²⁵ Bi' cha' ndu'u lca'a quiña'a tsa ñati ji'i, masi ngu' Galilea, masi ngu' lcaa quichi' nde Decápolis, masi ngu' quichi' Jerusalén, masi ngu' xa' quichi' nde loyuu su cuentya Judea, masi ngu' quichi' chaca tsu' sta'a Jordán. Quiña'a tsa quichi' ngutu'u ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

5

Ñi'ya ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

¹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati li'ya ngu' slo yu, bi' cha' ndyacu'i yu ndyaa la yu nde sii' cua'a, ndyaca'a yu xi caju. Lo'o ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo, ² li' nguxana Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu':

Ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee
³—Tso'o ntsu'u tyiquee ñati si jlo ti' cha' sca ti lo'o ycui' Ndyosi caca cua'ni ngu' cha'

tso'o —nacui Jesús—. Caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ngu' bi', pana ná caca jil'i ngu' si jua'a ti ngu'.

4 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati masi xñi'i ti' juani xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'i, cha' ndu'ni ycuí' Ni cha' caca tso'o tyiquee ñati bi'.

5 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu ná nti' tyijiloo jil'i tya'a ñati, cha' ca su ntucua ycuí' Ni tyacua cha' tso'o nu ta ycuí' Ni jil'i ñati bi' li'.

6 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si tyaja'a tsa cua'ni lcaa cha' tso'o, lcaa cha' liñi; jil'i ñati bi' xtyucua ycuí' Ndyosi cha' taca jil'i cua'ni lcaa cha' nu nti' ycuí' Ni.

7 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu tya'na ti' jil'i tya'a ñati, cha' jua'a cua'ni tya'na ti' Ni jil'i ycuí' ngu' bi'.

8 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu lubii cresiya jil'i, cha' jil'i ñati bi' cua'nda ycuí' Ni chacuayá' cha' ña'a jil'i ycuí' ca Ni nde loo la.

9 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nxyucua jil'i tya'a ñati cha' caca tso'o ti ngu' lo'o tya'a cusu ngu'. “Sñi' na!”, ñacui ycuí' Ndyosi jil'i ñati nu jua'a xaala' tyiquee tya'a ngu'.

10 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si talo tyiquee jil'i xa' ñati, masi lya' ti' ngu' jil'i, masi ti'í ti' ngu' jil'i, xqui'ya cha' tso'o nu ndu'ni cuentya jil'i ycuí' Ni. Tso'o ntsu'u tyiquee ñati bi' si talo tyiquee jil'i ngu', cha' jua'a laca ycuí'

Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati bi'.

11 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ma masi xtyí lo'o ngu' jil'i ma xqui'ya na', masi lya' tsa ti' ngu' jil'i ma, masi cuiñi tsa ngu', masi hcui' tsa ngu' cuentyu jil'i ma xqui'ya na'. 12 Li' caca tso'o tyiquee ma, ca chaa ti' ma cha' cua laca ngxco'o ycuí' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jil'i sa scaa ma ca su ntucua ycuí' Ni. La cui' jua'a ngua lya' tsa ti' jyo'o cusu' sa'ni, nu lo'o na'a ngu' jil'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi tyempo bi'.

Ñi'ya nti' teje', ñi'ya nti' xee, jua'a ndi'i ma chalyuu

13 'Ñi'ya nu ndu'nijo'o tsa teje' ji'na cha' cñi', cha' cua'ni tyuju' scuaa, jua'a laca cu'ma nde chalyuu; na ndu'nijo'o tsa ma jil'i ycuí' Ndyosi cha' cua'ni ma cña jil'i Ni. Si cua ngunu'u teje' ji'na, nga'aa cua'nijo'o bi' ji'na li'; tso'o si xcuaa na jil'i teje' bi' li', masi to' tyucui su ntyeje tacui ñati. Ná ndu'ni cha' masi sta quiya' ngu' hichu' teje' ngunu'u bi'. Ñi'ya nti' ngu' lo'o teje' ngunu'u bi', jua'a nti' ycuí' Ndyosi lo'o ñati nu ná taquiya' jil'i Ni.

14 'Ñi'ya nti' sca xee laca cu'ma, cha' culu'u ma tyucui jil'i ycuí' Ndyosi jil'i lcaa ñati chalyuu. Sca quich'i nu ndi'i lo xlya ca'ya ni, ná ca tyi'i bi' cuaana ti; ña'a lcaa ñati quich'i bi'. 15 Lo'o jua'a si cua'a ngu' sca qui' quityee, ná su'ba cuatsi' ngu' jil'i bi' ne'

caju li'; cua sta ngu' quityee cha' clyane xee tyucui ña'a ni'i bi'. ¹⁶ Lo'o jua'a cu'ma ni, si xee laca ma nu culu'u tyucui ji'i ñati, xcui' cha' tso'o cua'ni ma cha' ña'a xa' ñati ña'a cha' tso'o nu ndu'ni ma, nu laca ma sñi' ycui' Ndyosi. Lo'o li' tyi'u ti' ngu' ji'i ycui' Ndyosi Sti na, cua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua.

Nclyu'u Jesús cha' cuentya ji'i cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i jyo'o cusu' sa'ni

¹⁷ 'Ná culacua ti' ma cha' lijya na' ca nde cha' cua'ni tye na' ji'i cha' cusu'; masi lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés, masi lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la, ná cuityi na' ji'i cha' bi'. Pana cua lijya na' cha' culu'u liñi na' ji'i ñati ñi'ya nu nti' ñacui lcaa cha' nu nscua lo quityi bi'. ¹⁸ Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ni sca si'yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ná taca cuityi ngu' cha' bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu; chañi cha' caca lcaa ca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la. ¹⁹ Bi' cha' juani, nga'aa ta Ni su tyi'i ñati slo ycui' Ni si ná taquiya' ngu' ji'i cua ña'a ca cña nu nda ycui' Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu', si culu'u ngu' ji'i tya'a ñati ngu' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'i cña bi'. Lo'o jua'a ta Ni su tyi'i ñati ca slo ycui' Ni si taquiya' ngu' ji'i lcaa cña bi', si culu'u ngu' cña

bi' ji'i tya'a ñati ngu'. ²⁰ Ndi'ya ñacui na' ji'i ma juani: ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma, si ná tso'o la cha' nu cua'ni ma, si'li ñi'ya nu ndu'ni ngu' tacati jua, nu ngu' fariseo bi' lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó bi'.

Nclyu'u Jesús ji'i ngu' cha' tye cha' ñasi' ngu' lo'o tya'a ngu'

²¹ 'Cua ndyuna ma ñi'ya nu ngulo ycui' Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cujuui ma ji'i tya'a ñati ma", nacui ycui' Ni. "Si cujuui ngu' ji'i tya'a ngu', li' ntsu'u cha' tsaá ngu' ne' chcuá cha' cua'ni cuayá' bese ji'i ngu' bi'." ²² Pana quiña'a la cha' chcui' na' lo'o ma juani: masi ca ti'í ti' ngu' ji'i tya'a ñati, li' ntsu'u cha' chcube' ngu' bi'; masi na chcui' ti ngu' cha' cuxi ji'i tya'a ñati, ntsu'u cha' tsaá ngu' bi' slo ngu' nu laca loo ca Jerusalén, cha' caca cuayá' ji'i ngu' cajua li'. Lo'o jua'a si ñacui ngu' ji'i tya'a ñati: "¡Na ple tsa nu'u! ¡Na tonto tsa hique nu'u!" lo'o ñasi' tsa ngu' ji'i tya'a ñati, li' nga'a cha' tsaá ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' tyaqui quii'.

²³ 'Lo'o jua'a laja lo'o ndyaa ti ma ne' laa cha' ta ma msta ji'i ycui' Ndyosi, si tyi'u ti' ma cha' ntsu'u cha' ñasi' ti' ji'i ma lo'o tya'a ma, ²⁴ li' tso'o la xtyuu ma lo'o msta ji'i ma chaca quiya' ca toni'i ji'i ma. Li' tsaá ma tsaá xaala' ma tyiquee tya'a ma tya clyo.

Lo'o li' xa' squi'ya mā msta' bi' toni'j̄ ji'j̄ mā, tsa'a lo'o mā ji'j̄ ne' laa chaca quiya'.

²⁵ 'Pana ndi'ya' cua'ni mā si ntsu'u ñati' nu sta qui'ya ji'j̄ mā ca toni'j̄ cña: hora ti xaala' mā cha' ji'j̄ mā lo'o ñati' bi', laja lo'o bilya tyalaa mā slo ngu' tisiya cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'j̄ cha' cusu' bi'. Cuxi la cha' si tyaala tsa ngu' tisiya, cha' li' xi'ya ngu' ji'j̄ ngu' policia' cha' su'ba ngu' ji'j̄ mā ne' chcuā. ²⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' tiya' tsa tyu'u mā su' lubii, cha' li' ntsu'u cha' ta mā lca'a ca centavo nu jña ngu' tisiya ji'j̄ mā cha' tyu'u mā li'.

Nchcui' Jesús sca cha' ji'j̄ ñati' nu ndu'ni suba'

²⁷ 'Cua ndyuna mā ñi'ya ngulo ycu' Ndyosi cña ji'j̄ jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cua'ni suba' mā lo'o clyo'o xa' ñati'", nacui' ycu' Ni. ²⁸ Pana, quiña'a' la cha' chcu' na' lo'o mā juani: si ña'a' sca nu qui'yu ji'j̄ sca nu cuna'a', lo'o li' culacua ti' yu cha' cua'ni suba' yu lo'o, stu'ba ntsu'u cha' bi' lo'o yu ñi'ya si cua laca ngua'ni suba' yu lo'o nu cuna'a' bi', masi tyiquee ti yu ntsu'u cha' cuxi bi'.

²⁹ 'Tso'o la si culo mā si'yu cloo mā la'a tsu' cui, xcuā mā ji'j̄ li', si si'yu cloo mā ndacui qui'ya cha' ndu'ni mā cha' cuxi. Masi cuityi' mā, tyanu lubii cresiya ji'j̄ mā li', cha' ná tsa'a mā su lye ndyaqui' quii' ca bilyaa. ³⁰ Tso'o la xi'yu cu' mā ya' mā la'a tsu' cui, xcuā mā ji'j̄ li',

si ya' mā ndacui qui'ya cha' ndu'ni mā cha' cuxi. Masi cu' ya' mā, tyanu lubii cresiya ji'j̄ mā li', cha' ná tsa'a mā su lye ndyaqui' quii' ca bilyaa.

Nchcui' Jesús sca cha' ji'j̄ ñati' nu ngxu'tyanu ji'j̄ clyo'o

³¹ 'Ndi'ya nchcui' jyo'o cusu' sa'ni: "Si ñacui' sca nu qui'yu ji'j̄ clyo'o yu cha' tyaa slo sti chaca quiya', cha' nti' yu xtyanu yu ji'j̄ clyo'o yu, li' ntsu'u cha' culo yu sca quityi cuentya ji'j̄ nu cuna'a' bi'. Quityi bi' ñacui' cha' nga'aa si'li clyo'o yu laca juani." ³² Pana, quiña'a' la cha' chcu' na' lo'o mā juani: ndyu'ni cuxi sca nu qui'yu si culo yu quityi cha' xtyanu yu ji'j̄ clyo'o yu, si ná ndacui nu cuna'a' bi' qui'ya. Lo'o li' si xa' caja clyo'o nu cuna'a' bi' lo'o chaca ñati, li' ndacui nu cuna'a' qui'ya, lo'o jua'a' chaca yu bi' ndacui qui'ya, cha' clyo'o xa' ñati' bi' laca nu cuna'a' bi'; pana tlyu la qui'ya nu ndacui ji'j̄ nu qui'yu nu ngua clyo'o clyo.

Nclyu'u Jesús cha' ji'j̄ ngu' cha' ná cua'ni ngu' jura

³³ 'Lo'o jua'a' cua ndyuna mā ñi'ya nu ngulo ycu' Ndyosi cña ji'j̄ jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná tso'o ta mā sca cha' lo'o ycu' Ndyosi cha' cua'ni mā sca cña, si cha' cuiñi ti nda mā. Nga'a' cha' cua'ni mā ñi'ya nu nacui' mā ji'j̄ Ni cha' cua'ni mā." ³⁴ Pana, quiña'a' la cha' chcu' na' lo'o mā juani, cha' ná tso'o tsiya' ti cua'ni mā jura nu lo'o chcu' mā sca cha': masi chcu' mā cuentya

ji'í lcaa na nu ntsu'u nde cua, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' ntucua ycuí' Ni; ³⁵ masi chcuí' mā cuentya ji'í yuu chalyuu re, ná chcuí' mā jura jua'a, cha' cuentya ji'í ycuí' Ndyosi laca chalyuu re; masi chcuí' mā cuentya ji'í quichí Jerusalén, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' laca ycuí' Ni loo. ³⁶ La cui' ti cha' ná cua'ni mā jura cuentya ji'í scua' que ycuí' ca mā, cha' sca ti ycuí' Ni ngüiná Ni ji'í cu'ma, lo'o ná caca ji'í mā cuiñá mā ni sca ca quichá' hique mā, ni nu ngata, ni nu ngatí. Ná tso'o cuentya ji'í ycuí' Ndyosi tsiya' ti cha' cua'ni mā jura. ³⁷ Tsa bi' ti cha' ñacuj mā: “Chañi”, si cha' liñi laca; lo'o jua'a ñacuj mā: “Si'i”, si cha' cuiñi. Cua ña'a ca cha' nu chcuí' mā nu lo'o ndu'ni mā jura, cha' ji'í nu xña'a laca bi'.

Nlyu'u Jesús ñi'ya cua'ni ngu' lo'o tya'a cusuu ngu'

³⁸ 'Lo'o jua'a cua ndyuna mā cha' nu nchcuí' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacuj: “Sca ñatí tyaala ni, si cua ngüichu yu si'yu cloo tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña si'yu cloo ycuí' yu cha' catí xqui'ya yu. Lo'o jua'a si nguxtyú yu sca la'ya tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña la'ya ycuí' yu, cha' catí xqui'ya yu.” Jua'a nchcuí' ngu' nu ngua tya sa'ni li'. ³⁹ Pana, quiña'a la cha' chcuí' na' lo'o mā juani, cha' nga'aa xuu tya'a mā lo'o ñatí nu ngua'ni cha' cuxi lo'o mā. Lo'o quijilí ya'

ngu' loo mā la'a tsu' cui, li' ta mā chacuayá' quijilí ngu' chaca tsu' loo mā, si nti' ngu'. ⁴⁰ Si nti' sca ñatí tyaala xlyaa camxa ji'í mā, hora ti ta mā ji'í li'; lo'o jua'a ta mā xi xa' la late' ji'í yu, cha' tyaala' ji'í yu li'. ⁴¹ Jua'a sca nu laca loo ni, si culo yu cña ji'í mā cha' tsa lo'o mā yu'ba ji'í yu sca selí, hora ti tsa lo'o mā yu'ba bi' ji'í; lo'o jua'a tso'o masi tya tsa lo'o mā ji'í ca tyijyu' la xi, si jua'a nti' yu. ⁴² Lo'o jña sca ñatí cua ña'a ca na ji'í mā, ta mā na bi' ji'í; jua'a si jña ngu' xi cñi ji'í mā, tso'o ti chcuí' mā lo'o ngu' bi' li'.

Nlyu'u Jesús cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'í tya'a cusuu ngu'

⁴³ 'Cua ndyuna mā cha' nu nchcuí' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacuj: “Cua'ni tyaca'a mā ji'í ngu' tya'a mā, lo'o jua'a ca ti'í ti' mā ji'í tya'a cusuu mā”. ⁴⁴ Pana, quiña'a la cha' chcuí' na' lo'o mā juani, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'í tya'a cusuu mā, lo'o jua'a tso'o ti chcuí' mā ji'í ngu' nu nchcuí' cuentyu ji'í mā, tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' nu ti'í ti' ji'í mā; chcuí' mā lo'o ycuí' Ndyosi cuentya ji'í ngu', masi ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'í mā, masi nxyí lo'o ngu' ji'í mā. ⁴⁵ Li' taca tyuloo ñatí ji'í mā cha' laca mā sñi' ycuí' Ndyosi nu ntucua nde cua. Ndu'ni Ni cha' stu'ba ti tyucua cuichaa, masi ca su ndilí ñatí cuxi, masi ca su ndilí ñatí tso'o; ndu'ni Ni cha' stu'ba ti ca'ya

tyo, masi ca su ndi'j ñati' tso'o, masi ca su ndi'j ñati' cuxi. Bi' cha' tso'o la si stu'ba ti cua'ni ma lo'o lcaa ñati. ⁴⁶ La cui' ti ná tso'o si xcui' jil'j ngu' tya'a tso'o ti ma tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'j. Si'i na tso'o la taquiya' ycui' Ndyosi jil'j ma si jua'a ti ndu'ni ma, cha' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ñati' tso'o, masi ñati' cuxi, masi ngu' msu jil'j ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo jil'j ma, lcaa ngu' bi' ndu'ni tyaca'a ngu' jil'j tya'a tso'o ti ngu'. ⁴⁷ Lo'o chcu' ma cha' tso'o sca ti lo'o tya'a tso'o ma, ná tso'o bi', cha' la cui' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ngu' nu ná ntsu'u cha' jil'j lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, lo'o ngu' bi' nchcu' tso'o lo'o tya'a tso'o ngu'. Quiña'a la cha' tso'o cua'ni ma nti' ycui' Ndyosi. ⁴⁸ Ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ni, xcui' cha' tso'o, xcui' cha' liñi, xcui' cha' lubii ndu'ni Ni; ñi'ya ndu'ni ycui' Ni, jua'a nga'a cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o lo'o lcaa ñati, si chañi cha' sñi' ycui' Ni laca ma.

6

Nclyu'u Jesús jil'j ngu' ñi'ya xtyucua ngu' jil'j ñati' ti'i

¹ 'Lo'o chaca cha' ni, ná ta ma sca na jil'j ngu' ti'i nu lo'o ña'a xa' ñati' jil'j ma, cha' ná ña'a ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuentya jil'j ycui' Ni. Ná taca xco'o ycui' Ndyosi Sti na sca cha' tso'o nu tyacua jil'j ma ca su ntucua ycui' Ni, si cha' ña'a

xa' ñati' jil'j ma ndyu'ni ma cha' tso'o ti. ² Lo'o xtyucua ma jil'j ngu' ti'i ni, ná ntsu'u cha' cacha' ma cha' bi' jil'j xa' ñati. Ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu', nu nti' tsa cha' ña'a xa' ñati' jil'j; nu lo'o nxyucua ngu' bi' jil'j ngu' ti'i, masi ne' laa jil'j ngu' judío tya'a na, masi to' calle ti, sca ti nti' ngu' bi' cha' tso'o tsa chcu' ñati' jil'j. Ná cua'ni ma jua'a. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma: lcaa cha' tso'o nu tyacua jil'j ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi nguicha', cua laca ngujui cha' bi' jil'j ngu' bi' nu lo'o cua na'a xa' ñati' ti jil'j ngu'. ³ Lo'o cu'ma ni, nu lo'o ta ma sca na jil'j ngu' ti'i, ta ma jil'j cuaana ti, cha' ná ca cuayá' ti' xa' la ñati; masi tya'a ma, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cña ndyu'ni ma. ⁴ Sca ti ycui' Ndyosi Sti na caca cuayá' ti' Ni ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua jil'j ma nde loo la.

Nclyu'u Jesús jil'j ngu' ñi'ya chcu' ngu' lo'o ycui' Ndyosi

⁵ 'Lo'o chaca cha' ni, lo'o chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi, ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Ndu ngu' cuiñi bi' slo ñati' ne' laa jil'j ngu' judío tya'a na, cha' nti' ngu' chcu' ngu' lo'o ycui' Ndyosi laja lo'o ña'a ñati' jil'j ngu' bi'; la cui' ti cha' bi' lo'o ndu ngu' laja calle cha' chcu' ngu' lo'o ycui' Ni. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma: lcaa cha' tso'o nu tyacua jil'j ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi

nquicha', cua laca ngujui cha' bi' jii' ngu' nu lo'o cua na'a ñati chalyuu ti jii' ngu'. ⁶ Lo'o cu'ma ni, nu lo'o chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi, tsa ma sca se'i su taca tyi'i ma cuaana ti. Si nga'a ma nde ni'i, li' tacu' ma toni'i, cha' jua'a cua'ni tlyu ma jii' ycui' Ndyosi Sti na cajua; ndi'i ycui' Ndyosi cacua ti slo ma, masi na nga'a xa' ñati slo ma. Sca ti ycui' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o jua'a xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua jii' ma nde loo la.

⁷ 'Nu lo'o chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi ni, ná chcu' ma la cui' ti cha' quiña'a tsa quiya', ni ná chcu' ma quiña'a tsa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ycui' ca ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u cha' jii' lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti. Nclacua ti' ngu' bi', cha' tso'o la taquiya' jo'ó jii' ngu' si quiña'a tsa cha' chcu' ngu', jua'a nti' ngu' bi'. ⁸ Pana, ná chcu' ma jua'a, cha' jlo ti' ycui' Ndyosi Sti na cua ña'a ca cha' nu lyiji jii' ma, masi bilya jña ma cha' bi' jii' Ni. ⁹ Tso'o la si ndi'ya chcu' ma lo'o ycui' Ni lacua:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

¹⁰ Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo jii' ya.

Cua'ni nu'u cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu; ñi'ya nu ndu'ni nu'u ca su ntucua nu'u, jua'a caca nde lo yuu re li'.

¹¹ Ta nu'u na cacu ya tsa juani.

¹² Lo'o jua'a cui'ya nu'u cha' clyu ti' jii' ya jii' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' jii' ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

¹³ Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi jii' ya, pana cua'ni lyaá nu'u jii' ya ya' nu xña'a.

Nu'u laca loo tsiya' ti; lcaa chacuayá' nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o jua'a chacuayá' nu ntsu'u nde cua, jinu'u ntsu'u lcaa chacuayá' bi'. Ná nga'a cha' tye cha' tlyu tsa laca nu'u. Jua'a caca cha' tu'ni.

Jua'a ñacui ma jii' ycui' Ndyosi.

¹⁴ 'Si cui'ya ma cha' clyu ti' jii' ngu' nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ma, li' lo'o Sti na nu ntucua nde cua cui'ya Ni cha' clyu ti' jii' ma; ¹⁵ pana si ná cui'ya ma cha' clyu ti' jii' tya'a ñati ma, lo'o ycui' Ndyosi Sti na, ná cua'ni clyu ti' Ni jii' ma jii' qui'ya nu ntsu'u jii' ma li'.

Nclyu'u Jesús cha' jii' tsa nu ná ndacu ngu'

¹⁶ 'Lo'o chaca cha' ni: nu lo'o tyalaa tsa jii' ma lo'o ná cacu ma xqui'ya cha' cua'ni tlyu ma jii' ycui' Ni, ná tso'o si tyu'u cha' xña'i ti' tyiquee ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tu-cua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Nti' ngu' bi' cha' ña'a ñati jii' cha' tacati tsa nu ndu'ni ycui' ca ngu', cha' ná ndyacu ngu'

tsa bi'. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' cua laca ngu-jui cha' ji'i ngu'; lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca slo ycui' Ndyosi nquicha', cua ngujui cha' bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'a xa' ñati chalyuu ti ji'i ngu'. ¹⁷ Pana cu'ma ni, lo'o tyalaa sca tsa nu ná cacu ma, cha' tso'o la cua'ni tlyu ma ji'i ycui' Ni, li' tso'o la tyaati loo ma, jua'a sube' ma chcuu hique ma, ¹⁸ cha' ná caca cuayá' ti' xa' ñati ji'i ma cha' ná ndyacu ma tsa bi'. Sca ti ycui' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti. Lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

Cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' ca su ntucua ycui' Ni

¹⁹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná xco'o ma quiña'a tsa cha' tso'o cuentya ji'i ycui' ti ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu re. Yala ti quiñu'u cha' tso'o bi' jua'a ti; ntsu'u quiya' cacu tiña' ji'i, cacu cuixu' ji'i, cua'ni ñu'u ji'i li'. La cui' jua'a cuaana ngu' ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma, nguna' cha' bi' ji'i ma li'. ²⁰ Tso'o la lo'o xco'o ycui' Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma ca su ntucua ycui' Ni; nga'aa cacu tiña' ji'i cha' tso'o bi', nga'aa quiñu'u, lo'o jua'a nga'aa caca cuaana ngu' ji'i cha' tso'o bi'. ²¹ Cha' nu tyaca'a la ji'i ma ni, tyanu cresiya ji'i ma ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o ji'i ma nde chalyuu, masi cha' tso'o nu

cua nchco'o Ni cuentya ji'i ma ca su ntucua ycui' Ni.

Nu laca xee ji'i tyucui ña'a ngu'

²² 'Nu si'yu cloo na ni, bi' laca nu nda xee ji'i tyucui ña'a na. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo na, li' taca ña'a na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni na, taca cua'ni na xcui' cha' tso'o. ²³ Pana si quicha si'yu cloo na, nga'aa caca cua'ni na cña, cha' talya xee ña'a na li'. Lo'o jua'a ne' cresiya ji'i ma ni, si ndyacu' xee ji'i ma cha' ntsu'u chalyuu cuxi ji'i ma, nga'aa tyu'u xee ne' cresiya ji'i ma tsiya' ti li'; talya tsa tyanu cresiya ji'i ma li'.

Ñi'ya nchcui' ycui' Ndyosi cha' ji'i cñi

²⁴ 'Ni sca ñati ná taca ji'i ngu' cua'ni ngu' cña ji'i tucua tya'a xu'na ngu' sca tyempo ti. Ná taca taquiya' ma ji'i ycui' Ndyosi la cui' tyempo lo'o lye tsa ndya'a cha' tyiquee ma cha' ji'i cñi. Si jua'a ni, cua ntsu'u tucua tya'a xu'na ma li'. Ná tyiquee' li' ca ti'i ti' ma ji'i tsaca xu'na bi', lo'o jua'a ca tiji' ti' ma ji'i chaca xu'na bi'. La cui' jua'a taquiya' tso'o ma ji'i xu'na clyo bi', lo'o jua'a cñilo'o ti ma ji'i chaca bi' li'.

Ña'asii tso'o ycui' Ndyosi ji'i sñi' Ni

²⁵ 'Ndube ti' ycui' Ni ji'i ma, bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma ñi'ya caca cha' cu'ú ma, na ca cacu ma, na ca co'o ma su ndi'i ma chalyuu. Ná culacua tsa ti' ma ma caja ste'

mā. Cuayá' tsa cha' na lu'ú ti na juani, masi si'i quiña'a tsa na nu cacu na; cuayá' tsa cha' tso'o ti tyucui ña'a na, masi si'i na tso'o tsa ste' na. ²⁶ Culacua xi ti' mā ñi'ya nu ndyaca ji'i quiñi nu ndyacu cua: ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana ycu' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua, nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'mā ni, ¿ha xti la ntsu'u loo mā que quiñi bi' ca slo ycu' Ndyosi? Si'i. Quiña'a la ntsu'u loo mā cuentya ji'i ycu' Ni. ²⁷ Pana nga'aa caca caluu la mā sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' mā.

²⁸ 'Lo'o jua'a cha' ji'i ste' mā, ¿ni cha' nclyacua tsa ti' mā ji'i cha' bi'? Culacua xi ti' mā lo'o ña'a mā queé nu ntsu'u lo quixi' cua. Tso'o ti nclyuu bi', masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'i cuiñá late' cacu'. ²⁹ Nu jyo'o Salomón nu ngua rey culiya' tsa cua sa'ni ni, tso'o tsa ña'a ngua ste' jyo'o bi'; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé cua, cha' tso'o la ña'a queé. ³⁰ Ñi'ya lo'o tso'o tsa ngüiñá ycu' Ndyosi ji'i queé cua, cha' nda Ni sca lo ste' bi', masi sca ti tsā talo queé bi' lo'o li' tyaqu' ntsu'u quiya'; la cui' jua'a ta ycu' Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jlya ti' mā ji'i ycu' Ni. ³¹ Bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya cha' cuxi tyacua ji'i mā ca nde loo la. Ná ñacu' lye mā: “¿Ma caja na cacu ya?” Ná ñacu'

mā: “¿Ma caja hitya co'o ya?” Ni ná ñacu' mā: “¿Ma caja ste' ya?” ³² Jua'a nclacua ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Pana jlo ti' ycu' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua cha' lyiji cha' bi' ji'i mā, ³³ bi' cha' si'i ji'i cha' bi' clyana mā. Tso'o la si ta mā tyempo ji'i ycu' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i mā, jua'a tso'o la si cua'ni mā lcaa cha' nu nti' ycu' Ni cha' cua'ni mā nde chalyuu; li' ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'i mā. ³⁴ Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' mā cuentya ji'i ñi'ya nu caca ji'i mā tsā quee. Chaca tsā laca bi'. Sca ti ji'i tsā juani culacua xi ti' mā ñi'ya cua'ni mā cha' tyijiloo mā ji'i cha' cuxi nu tyacua ji'i mā juani.

7

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati

¹ 'Lo'o chaca cha' ni: ná sta mā qui'ya ji'i tya'a ñati mā, cha' ná tyiquee' sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i mā si cua'ni mā jua'a. ² La cui' ñi'ya nchcui' cuxi mā ji'i xa' la tya'a ñati mā, si tyaala tsa mā, la cui' jua'a cua'ni cuayá' ycu' Ni ji'i mā. Lo'o jua'a, la cui' cuayá' milya ñi'ya nu nda mā ji'i tya'a ñati mā, la cui' jua'a ta ycu' Ni ji'i mā. ³ ¿Ni cha' yala tsa nchcui' mā ji'i sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'i xa' la tya'a ñati mā, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ycu' mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca

nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā. ⁴ ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā chcuí' mā lo'o tya'a ñati mā ndi'ya: "Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u"? Jua'a ñacuí mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā. ⁵ ¡Na cuiñi mā! Cloy la tyu'u nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā, lo'o li' taca ña'a tso'o mā cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a mā.

⁶ 'Cha' lubii nu cuentya jil'i ycuí' Ndyosi ni, ná tso'o si tsaa chcuí' mā cha' bi' lo'o ñati cuxi nu ná nti' cuna cha' bi' tsiya' ti, cha' ñi'ya nti' xne', jua'a nti' ngu' bi'; su'ba ñasi' mā jil'i ngu' cuxi bi', cha' cua'ni lya' ti' ngu' jil'i mā li'. Lo'o jua'a ná tso'o sta mā sca na tso'o nu quiña'a tsa nga'a su ndya'a cube', cha' hora ti satá quiya' ni' na tso'o bi'.

Ñi'ya nu tso'o la jña ngu' sca cha' jil'i ycuí' Ndyosi

⁷ 'Lo'o chaca cha' ni: jña mā sca cha' jil'i ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ta ycuí' Ni cha' bi' jil'i mā li'; clyana mā jil'i ycuí' Ni, lo'o jua'a quije Ni jil'i mā li'; tyucuí tyiquee mā chcuí' mā lo'o ycuí' Ni, cuna Ni cha' nu chcuí' mā lo'o Ni li'. ⁸ Cua ña'a ca ñati nu ndijña sca cha' jil'i ycuí' Ndyosi, caja cha' bi' jil'i ngu' li'; cua ña'a ca ñati nu ncllyana jil'i ycuí' Ni, quije Ni jil'i ngu' li'; lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu tyucuí tyiquee nchcuí' lo'o Ni, cuna Ni cha' nu nchcuí' ngu' lo'o Ni li'.

⁹ 'Ná ntsu'u ni tsaca cu'ma nu ta sca quee cacu sñi' lo'o

jña nu piti xlyá cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹⁰ Ni ná ntsu'u ñati nu ta cuaña jil'i sñi' lo'o jña nu piti cualya cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹¹ Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā ñi'ya ta mā na tso'o jil'i sñi' mā, masi cuxi ntsu'u cha' tyiquee mā, la cui' jua'a caca cuayá' ti' mā cha' jlo la ti' ycuí' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ñi'ya nu ta Ni na tso'o jil'i ngu' nu ndijña jil'i Ni.

¹² 'Nga'a cha' cua'ni tso'o mā lo'o xa' ñati si nti' mā cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o mā. La cui' cña bi' ngulo ycuí' Ndyosi lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a cha' nu nguscua xa' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi sa'ni la; sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nchcuí' lcaa ngu' bi' lo quityi.

To' lo'o chubi ti

¹³ 'Lo'o chaca cha' ni, nga'a cha' tyeje tacuí mā tolo'o chubi. Tlyu tsa tolo'o, lo'o jua'a sij tsa tyucuí su tsaa ngu' ca bilyaa; tso'o tsa ña'a tyucuí bi' nti' ngu', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndya'a tyucuí bi'. ¹⁴ Pana chubi tsa tolo'o, lati tsa tyucuí su tsaa ngu' nu ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'; xti ti ñati nquije jil'i tyucuí bi'.

Lo'o ña'a na si'yu, li' jlo ti' na ni yaca laca nu nda si'yu bi'

¹⁵ 'Lo'o chaca cha' ni: cua'ni tii ti' mā ña'a mā jil'i ngu' cuiñi nu nchcuí' cuiñi ti cha' cuentya jil'i ycuí' Ndyosi nclu'u ngu' cha' jil'i mā. Sca na'ni tso'o laca nu naa xlya'; lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, nti'

ngu' cha' culacua ti' mā cha' ñati tso'o laca ngu' ñi'ya laca xlya'. Tso'o tsa nchcui' ngu' bi' lo'o mā, tso'o tsa ndu'ni ngu' lo'o mā; pana cha' cuiñi laca nu nchcui' cha' tso'o tsa ngu' bi', cha' tyaala tsa ngu', cuiñi tsa ngu' bi'. Si'i ñi'ya laca xlya' laca ngu' bi'; ñi'ya laca sca bo'o nu tyaala tsa, jua'a laca ngu' bi'. ¹⁶ Taca jil'i mā tyuloo mā jil'i ngu' cuiñi bi' lo'o ña'a mā ni cña ndu'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ndu'ni ngu'. Si'i jil'i quiche' yane nsuu na si'yu losu' tyixi, cha' ná ta lti bi' si'yu tyixi; jua'a si'i jil'i yaca quiche' nsuu na si'yu tyixi. ¹⁷ Jil'i lcaa yaca tso'o nsuu na si'yu tso'o; pana yaca nu cua btyi ni, nga'aa nda bi' si'yu nu cacu na. ¹⁸ Ná ta sca yaca tso'o si'yu nu ná tso'o; jua'a sca yaca nu ná tso'o ni, ná ta bi' si'yu tso'o. ¹⁹ Lo'o li' si'yu ngu' jil'i yaca btyi bi', cha' nga'aa tso'o bi'; taqui ngu' yaca bi' li'. ²⁰ Nchca cuayá' ti' mā ñi'ya ndu'ni sca yaca lo'o ña'a mā si'yu yaca bi', lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā si cuiñi ngu' bi' lo'o ña'a mā ñi'ya laca cña nu ndu'ni ngu'.

Si'i lcaa ñati nu tyatí ca su laca ycui' Ni loo

²¹ 'Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na': "Xu'na, Xu'na", nacui' ngu' 'na; pana si'i lcaa ngu' bi' nu tyatí ca su laca ycui' Ni loo. Sca ti ngu' nu taquiya' jil'i cha' nu nchcui' Sti na' nu ntucua nde cua, bi' ngu' laca nu tyatí ca su laca ycui' Ni loo. ²² Nu

lo'o tyalaa hora cha' cua'ni cuayá' ycui' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, tyu'u tucua quiña'a ñati nu ñacui' 'na: "Xu'na, Xu'na", ñacui' ngu' 'na, "lo'o cuare, cua nchcui' ya lo'o ñati cuentya jinu'u. Chacuayá' jinu'u ngulo ya jil'i cui'i cuxi nu ngusñi jil'i ñati, lo'o jua'a cua ngua'ni ya xa' lo cha' tlyu chacuayá' jinu'u", ñacui' ngu' bi' 'na. ²³ Lo'o li' ntsu'u cha' xacui' na' cha' jil'i ngu' bi' ndi'ya: "Ná nslo na' jil'i cu'ma tsiya' ti. Yaa clya mā cha' ngu' xña'a laca mā."

Tucua lo ña'a ngüiñá ngu' ni'i

²⁴ 'Lcaa ñati nu cuna tso'o cha' nu nchcui' na' re, lcaa ñati nu taquiya' tso'o jil'i cha' nu nchcui' na', laca ñati bi' ñi'ya laca sca ñati nu ngulacua xi ti' nu lo'o tya lyiji cuiñá yu ni'i jil'i. Lo'o li' ngüiñá yu bi' ni'i jil'i yu chu' sca quee cuaja'. ²⁵ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i nu ntucua chu' quee bi'. Lo'o jua'a ndyaca tsa cui'i, pana ná nclyú ni'i bi', cha' tso'o tsa su ntucua chu' quee bi'. ²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nchcui' na' re lo'o ngu', pana ná ndaquiya' ngu' jil'i cha' bi', laca ngu' bi' ñi'ya laca sca ñati tonto nu ná ngulacua ti' tsiya' ti; ngüiñá yu bi' sca ni'i lo yusi ti. ²⁷ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu nxlya'ba hitya yuu jil'i ni'i bi', lo'o jua'a lye tsa ndyaca cui'i. Nga'aa ndalo ni'i bi' li', ndyú bi', ndye bi',

ngunu'u tsiya' ti li'; lo'o jua'a ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' jna', tye cha' jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁸ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cha' re jil'i ngu', li' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a jil'i cha' nu ngulu'u yu jil'i ngu'.

²⁹ Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', sil'i ñi'ya nclu'u mstru cha' jo'ó ti nclyu'u yu jil'i ngu'.

8

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

¹ Lo'o li' ngua'ya Jesús ca'ya bi'. Quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a jil'i. ² Lo'o li' ndu'u tucua sca nu quicha slo. Ndyatu st'i yu slo ycu' Jesús, cha' nti' yu cuane yu jil'i Jesús cha' cua'ni jo'o jil'i yu, cha' ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' jil'i yu bi'.

—Xu'na —nacu' nu quicha bi' jil'i Jesús—, cua'ni jo'o 'na. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni nu'u cha' caca lubii cuaña' na'.

³ Li' ngutacui ya' Jesús lo nu quicha bi', ngusta ya' su ndyatsu' cuaña' yu.

—Cua'ni na' jo'o jinu'u —nacu' Jesús jil'i nu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani —nacu'.

Hora ti ngua tso'o nu quicha bi', ngua lubii cuaña' yu. ⁴ Xa' nchcui' Jesús lo'o yu li':

—Yaa clya nu'u slo sti jo'ó —nacu'—. Cajua ta nu'u msta nu nacui jyo'o Moisés cha' ta na jil'i ycu' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na jil'i quicha nu

ntsu'u jil'na. Ná cacha' nu'u jil'i xa' ñati. Taca ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ngua tso'o nu'u, nu lo'o cuna ngu' cha' cua ngusñi sti jo'ó msta nu nda nu'u.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i msu jil'i xu'na sendaru

⁵ Lo'o li' ndyalaa Jesús to' quichi Capernaum. Quichi bi' ndyaca tya'a lo'o sca capitán jil'i sendaru romano nu ndijña jil'i Jesús cha' cua'ni jo'o jil'i sca nu quicha:

⁶ —Xu'na —nacu' capitán bi' jil'i Jesús—, quicha tsa msu 'na. Na ntsiya ti yu to' tyi na' cha' nchcu' tyucu' tyucu' ña'a yu; ti' tsa nti' yu.

⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Tsa'a na'. Cua'ni na' cha' tyaca tso'o yu —nacu' Jesús jil'i nu capitán bi'.

⁸ Hora ti nguxacu' capitán cha' jil'i Jesús li':

—Xu'na —nacu' yu jil'i Jesús—, ná tso'o tsa nu'u to' tyi na', cha' sil'i ñati tso'o laca na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' culo nu'u cña cha' cati quicha bi' tsiya' ti; jlo ti' na' cha' caca tso'o msu 'na li', masi tyijyu' ti tyu nu'u chcu'.

⁹ Xu'na sendaru laca na'; laca na' loo jil'i sca siyento tya'a sendaru, lo'o jua'a ntsu'u nu laca loo jna'. Si culo na' cña jil'i tsaca sendaru bi' ndi'ya: “Yaa clya nu'u”, hora ti tsa yu, cha' nti' na' cha' tsa yu. Jua'a si chcu' na' lo'o chaca yu: “Ca' nu'u ca nde”, hora ti ca' yu slo na' li'. Jua'a si culo na' cña jil'i msu 'na: “Cua'ni sca cña 'na”, ñacu' na' jil'i; hora ti cua'ni yu cña bi' 'na —nacu'

capitán jilí Jesús—. Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo cña cha' cati quicha bi'.

¹⁰ Ndube tsa ti' Jesús lo'o ndyuna cha' nu nchcui' capitán bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu lca'a jilí:

—Liñi tsa cha' nchcui' na' lo'o mā juani —nacui' Jesús jilí ngu'—. Bilya ña'a na' tsiya' ti jilí sca ñati nu tso'o tsa jlya ti' jilí ycuí' Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu capitán re; tyucui' ña'a nasiyu Israel re ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jua'a. ¹¹ Chañi cha' tiya' la tyalaa quiña'a tsa ñati tyijyu', masi ngu' loyuu su ntyucua cuichaa, masi ngu' loyuu su ndyaa cuichaa, tsaa ngu' cha' tyucua ngu' to' mesa ca su laca ycuí' Ndyosi loo nde cua; stu'ba ti tsaa tucua ngu' to' mesa bi' lo'o jyo'o Abraham lo'o jyo'o Isaac lo'o jyo'o Jacob. ¹² Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu laca sñi' ycuí' Ndyosi nacui' ngu', pana ná tyalaa ngu' bi' slo ycuí' Ni. Culo Ni cña jilí xca jilí Ni cha' tsaa xca xcuaa jilí ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; xi'ya tsa ngu' bi' ca bi', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

¹³ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu capitán bi':

—Yaa nu'u to' tyi nu'u lacua —nacui' jilí—. Jlya ti' nu'u, bi' cha' cua ndyaca tso'o nu quicha bi' jinu'u juani ti —nacui' Jesús jilí.

Lo'o la cui' hora ngua tso'o msu bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o jilí xtya'a laa Pedro

¹⁴ Ca tiya' la ndyaa Jesús nde ni' jilí Pedro. Li' na'a Jesús cha' na ntsiya ti xtya'a laa Pedro lo quiña, cha' tlyu tsa tyique' ntsu'u jilí ma'. ¹⁵ Li' ngusta ya' Jesús chu' ya' ma' cusu' bi', lo'o hora ti ndyu'u tyique' jilí; ndyatu ma' cusu' bi' li', cha' caque' xi na cacu Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jilí tyuu tya'a ngu' quicha

¹⁶ Lo'o cua ngusij, li' ndyalaa quiña'a ngu' slo Jesús, lijya lo'o ngu' jilí ngu' quicha nu ngusñi cui' cuxi jilí. Li' ngulo Jesús cña jilí cui' cuxi bi', cha' tyu'utsu' jilí ngu' quicha; lo'o li' ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Jesús jo'o jilí lcaa ngu' quicha nu ndya'a slo. ¹⁷ Jua'a ngua cha' ndyu'u tucua la cui' cha' nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nscua cha': “Cua ngua tii ycuí' Ni ma nde su ti' jilí na, lo'o jua'a ñi'ya laca quicha nu ntsu'u jilí na; ngua'ni tye Ni quicha bi', ndyaca tso'o na li'”. Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' ndu'ni Jesús jo'o jilí ngu' quicha.

Ntsu'u ngu' nu nti' tya'a lo'o Jesús

¹⁸ Lo'o ngua sca tsā na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, bi' cha' ngulo yu cña jilí ngu' tya'a ndya'a yu cha' tsaa lo'o ngu' jilí ycuí' yu ne' yaca ni' ca chaca tsu' tayu' bi'. ¹⁹ Lo'o cua tsaa ti

ngu', li' ndyalaa sca mstru cha' jo'ó cha' chcuí' lo'o Jesús:

—Mstru —nacuí mstru bi' jilí Jesús—, lo'o na' ntá' tya'a na' lo'o nu'u lcaa macala su tsa nu'u.

²⁰ Nguxacuí Jesús cha' jilí mstru bi' li':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyuu ni' ndyu'ú ni'; lo'o jua'a quiñi sube, ne' xlyatí ndyu'ú ni'. Pana na' ni, cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu re cha' caca na' ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

²¹ Lo'o li' nchcuí' chaca nu qui'yu nu ndya'a lo'o Jesús nquicha':

—Cusu' —nacuí yu jilí Jesús—, ta xi chacuayá' 'na cha' tsa'a na' to' tyi na' cha' ña'asíj na' jilí sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' xatsi' na' jilí sti na' clyo. Li' tsa'a la lo'o nu'u.

²² Li' nguxacuí Jesús cha' jilí yu:

—Tso'o la masi caa lca'a nu'u 'na juani ti —nacuí Jesús jilí—. Tya ntsu'u xi xa' la ñati chalyuu tya'a ma nu taca xatsi' jilí ñati nu cua ngujuii.

Ngulo Jesús cña jilí cui' lo'o jilí clyoo' lo tayu'

²³ Lo'o li' ndyatí Jesús ne' yaca ni' piti; ndyatí ngu' nu ndyaca tsa'a jilí lo'o, ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. ²⁴ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui', lye tsa ndyatí clyoo' lo tayu'; cua quilyu'u ti yaca ni' bi' ne' hitya xqui'ya clyoo', pana laja' Jesús ntsu'u ne' yaca ni' bi'. ²⁵ Li' nguxtyu'u ngu' tya'a ndya'a jilí Jesús:

—Cusu' —nacuí ngu' jilí Jesús—, cua'ni lyaá clya jilí na. Cua quilyu'u ti yaca ni' re ne' hitya, cajaa na si nti'.

²⁶ Li' nguxacuí Jesús cha' jilí ngu' bi':

—¿Ni cha' ntsíj tsa ma? —nacuí jilí ngu'—. ¿Xi tsa tyempo ndalo ma, cha' ná jlyá ti' ma jilí ycuí' Ndyosi cha' caca jilí Ni cua'ni Ni cña!

Lo'o li' ndyatí Jesús, nchcuí' lo'o cui' lo'o clyoo' cha' cua'a jilí cha' bi'; hora ti ngua tí bi' li'. ²⁷ Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' ngua tí tsiya' ti clyoo' lo'o cui' bi'.

—¿Ti ñati ta laca nu cusu' re? —nacuí ngu' jilí tya'a ngu'—. Ndaquiya' clyoo' jilí, jua'a nduna cui' cha' nu nchcuí' nu cusu' re lo'o.

Ngua'ni Jesús jo'o jilí ngu' Gadara nu ngusñi cui' xña'a jilí

²⁸ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' nde loyuu jilí ngu' Gadara. Li' ndyaca tya'a tucua tya'a ngu' quicha lo'o Jesús; ngusñi cui' xña'a jilí tyucuaa ngu', bi' cha' tyaala tsa ngu' quicha bi'. Ndi' ngu' ne' lo'o jyo'o, lo'o jua'a nga'aa nda ngu' chacuayá' tyeje tacuí xa' ñati tyucuíj jua. ²⁹ Lo'o li' ngua'ni cui' xña'a cha' cui' tsa ngusi'ya ngu' quicha bi':

—¿Ni cha' ndya'a nu'u slo cua, Jesús? —nacuí ngu' quicha jilí—. Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi. ¿Ha xcube' nu'u jilí cua nti' nu'u, masi si'i tyempo juani caca cha' nchcube' bi'?

³⁰ Lo'o ndejua la xi ndi'i quiña'a tsa cube', ndya'a ncllyana ni' na cacu ni'.
³¹ Li' ngua'ni cui'i xña'a bi', cha' ngüijña ngu' quicha chacuayá' ji'i Jesús cuentya ji'i cui'i bi'.

—Jlo ti' ya cha' nti' nu'u culo cui'i nu ntsu'u ji'i ya, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i ya —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. Bi' cha' ta xi chacuayá' ji'i cui'i cha' tsaa xñi ji'i cube' nu ndya'a jua.

³² Li' nda Jesús chacuayá' ji'i cui'i bi':

—Yaa clya ma —nacui Jesús ji'i cui'i bi'.

Lo'o li' ndyu'utsu' cui'i xña'a ji'i tyucuaa nu quicha bi', ndyaa cui'i bi' ngusñi ji'i cube'. Hora ti ngusna lcaa cube' bi', ngua'ya ni' to' cua'a, ndyú ni' ne' hitya tayu', ndyi'o ni' hitya, ngujuui lcaa cube' bi' li'.

³³ Lo'o na'a ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi' ñi'ya nu ngua ji'i ni', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngusna ngu' ca quichi cha' cacha' ngu' ji'i ngu' quichi ñi'ya nu ngua ji'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i xña'a ji'i, lo'o jua'a ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua ji'i cube' bi'.
³⁴ Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' slo Jesús. Lo'o ndyacia tya'a ngu' lo'o, li' lye tsa ngüijña ngu' bi' ji'i cha' nga'aa tyanu Jesús loyuu quichi tyi ngu', tyaa yu xa' se'i nti' ngu'.

9

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucui tyucui

ñ'a'q yu

¹ Lo'o li' xa' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i bi', cha' tyeje tacui lo tayu' cha' tyaa quichi tyi.

² Lo'o ndyalaa quichi bi', li' ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucui tyucui ña'a yu; ñaa ngu' slo Jesús cha' cua'ni jo'o ji'i nu quicha bi'. Ntsiya nu quicha bi' ne' sca catya. Pana jlo ti' Jesús cha' jlya ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nchcu' lo'o nu quicha ndi'ya:

—Ca tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús ji'i nu quicha—. Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u.

³ Lo'o li' ngulacua xi ti' mstru cha' jo'ó nu ndu cacua ti: “Cha' cuxi nchcu' nu qui'yu re cuentya ji'i ycu' Ndyosi”. Jua'a ngulacua ti' ngu'.
⁴ Pana, ngua tii Jesús ji'i lcaa lo cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' chii nti' ma ña'a ma 'na juani? —nacui Jesús ji'i mstru bi'—. ⁵ Ná ndiya ti' ma si ñacui na' ji'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'i qui'ya nu ntsu'u hi”. ¿Ha tso'o la si chcu' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xa tu'ba catya hi cha' tyaa lo'o ji'i ca to' tyi”? —nacui Jesús—.

⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' ntsu'u chacuayá' 'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu, cha' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca ñati. Ca cuayá' ti' ma lo'o ña'a ma cha' tyaca tso'o nu quicha re juani.

Li' xa' nchcu' Jesús lo'o nu quicha bi':

—Tyatu nu'u —nacuĭ Jesús jĭĭ—, xñi jĭĭ catya jinu'u cha' tsa lo'o jĭĭ ca to' tyi.

7 Hora ti ndyatu nu quicha bi', ngusñi jĭĭ catya jĭĭ, ndu'u yu, ndyaa yu ca to' tyi yu.

8 Quiña'a tsa ñati na'a jĭĭ cha' bi', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngua'ni tlyu ngu' jĭĭ ycuĭ' Ndyosi li', cha' cua nda Ni chacuayá' jĭĭ ñati chalyuu cha' cua'ni cña tonu jua'a, ngua ti' ngu'.

Ngusi'ya Jesús jĭĭ Mateo

9 Ndu'u Jesús ndyaa, lo'o li' cua tyeje tacui ti to' ni'ĭ su ntucua Mateo nxñi cñi cña loo ngu'. Nhcui' Jesús lo'o nu Mateo bi' li':

—Tyu'u lca'a nu'u 'na —nacuĭ Jesús jĭĭ.

Hora ti ndyatu Mateo, nguxtyanu cña jĭĭ, ndyaa lca'a jĭĭ Jesús li'.

10 Tiya' la li' nga'a Jesús nde ne' ni'ĭ jĭĭ Mateo, ntucua yu to' mesa cha' ndyacu yu. Lo'o li' quiña'a la ñati ndyalaa slo Mateo cha' cacu ngu' lo'o. Ndi'ĭ ngu' tya'a ndu'ni cña lo'o Mateo, lo'o xa' la ñati nu nacui' ngu' jĭĭ cha' ná tso'o ñati bi', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ Jesús; stu'ba ti ndyacu lcaa ngu' bi'. 11 Lo'o na'a ngu' fariseo cha' ndyacu Jesús lo'o ngu' bi', hora ti nhcui' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ yu:

—¿Ni cha' stu'ba ti ndacu xu'na ma lo'o ngu' nu ná tso'o, masi lo'o ngu' re nulaca msu jĭĭ ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo

jĭĭ ngu'? —nacuĭ ngu' fariseo bi'.

12 Pana ndyuna Jesús cha' nu nda ngu' bi', bi' cha' nhcui' ycuĭ' yu lo'o ngu' li':

—Ngu' nu ná quicha ni, ná ntsu'u cha' caca jo'o jĭĭ ngu' bi' —nacuĭ Jesús jĭĭ ngu'—. Sca ti jĭĭ ñati quicha ntsu'u cha' caca jo'o. 13 Yaa clya ma cua'a jyaca ma jĭĭ cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi, nu ndi'ya nhcui': “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma jĭĭ tya'a ñati ma, nacui' ycuĭ' Ni. Bi' nu tso'o la, masi ná ta ma quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' ma, ná ndu'ni cha' ta ma msta 'na.” Jua'a nscua lo quityi. Ná lijya na' chalyuu cha' chcuĭ' na' lo'o ñati nu tso'o tsa ycuĭ' ngu', nti' ngu'; cua lijya na' chalyuu cha' chcuĭ' na' lo'o ngu' nu jlo ti' cha' ntsu'u cha' cuxi tyiquee ngu', cha' caca tyuju'u ti' ngu' li'. Xtyanu ngu' jĭĭ cha' cuxi bi' li'.

Ndacha' ngu' judío jĭĭ Jesús si ná cua'ni tacati yu jĭĭ tsa nu ná ndacu ngu'

14 Lo'o li' ndyalaa sca taju ñati slo Jesús, la cui' ngu' nu ndyaca tsa'a jĭĭ Juan laja lo'o ntyucuatya jĭĭ ngu' laca ngu' bi'. Li' nhcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—Ntsu'u tsa nu ná ndacu cuare —nacuĭ ngu'—, lo'o ntsu'u tsa nu ná ndacu ngu' fariseo, xqui'ya cha' ndu'ni tacati ya tsa bi'; pana nu'u, lo'o jua'a ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, lcaa tsa ndacu ma. ¿Ni cha' ta ndacu cu'ma lcaa tsa lacua?

¹⁵ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o cutsii; ná ndil'i ngu' xñi'i ti' ngu' tsá bi' lo'o ndil'i ngu' lo'o cutsii —nacuj Jesús jil'i ngu' li'—. Pana nu lo'o tyalaa tsa li', nu lo'o tyaa lo'o ngu' jil'i cutsii, li' ná cacu ngu' tyaa tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tyaa tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' re nde loo la.

¹⁶ Chaca cha' hcui' na' lo'o ma: ni sca ngu' ná cua'ni cho'o ngu' late' cusu' jil'i ngu' lo'o sa yu'be late' cucui, cha' lo'o cua ndyaati late' bi', tyatsii' late' cucui bi'; tyati' jlyacua su ngalya late' bi' li'. ¹⁷ La cui' ti cha', ná su'ba ngu' lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' jil'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu chca ndyu'u ti; jua'a talo tyucuaa cha' bi', lo'o lcui lo'o tyaca' bi'. (Jua'a ngulu'u Jesús jil'i ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná tso'o quixa' ngu' cha' cucui nu nclyu'u yu cuentya jil'i ycui' Ndyosi lo'o cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' cha' cua'ni ngu'.)

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

¹⁸ Laja lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa sca ngu' judío nu laca loo; ndatu sti' yu slo Jesús li', cha' jña yu sca cha' clyu ti' jil'i:

—Cua ngujui ca ti sca nu piti cuna'a sñi' na' —nacuj nu cusu' jil'i Jesús—. ¿Ha ná tsa nu'u slo na' cha' sta ya' nu'u lo nu piti bi'? —nacuj—. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni cha' tyu'ú nu piti chaca quiya'.

¹⁹ Li' ndyatú Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaa ngu' lo'o nu cusu' bi'. ²⁰ Pana tyucuii su ndyaa ngu' nlyacua sca nu cuna'a quicha jil'i Jesús, lijya nde chu' yu cha' cala' ma' quiya' ste' yu; cua tii tyucuaa yija quicha nu cuna'a bi', cha' ndyalú tañi. ²¹ Ndi'ya ngulacua ti' ma': “Masi cala' ti na' ste' Jesús, li' tyaca tso'o na'”. Jua'a ti ngulacua ti' ma'. ²² Lo'o li' nguxtyacui Jesús, nguxña'a jil'i nu cuna'a bi':

—Cua'ni cho'o tyiquee nu'u, sñi' —nacuj Jesús jil'i—. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u juani.

Lo'o hora ti ndyaca tso'o nu cuna'a bi'.

²³ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca to' tyi nu laca loo bi', na'a cha' cua ndyalaa ngu' musca slo cha' nscua santo; nxi'ya tsa ngu' ndil'i ngu' toni'i jil'i nu cusu' bi'. ²⁴ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa ma' tso'o la —nacuj—. Na laja' ti nu piti re, si'i na ngujui re.

Nxyi' lo'o tsa ngu' jil'i Jesús li', ²⁵ pana ngulo'o Jesús jil'i ngu' cha' caja su tyati' ycui' yu ne' ni'i ca slo nu piti bi'. Li' ngusñi yu ya' nu piti bi', ndaca'a nu piti li'. ²⁶ Lo'o jua'a ngua cha' nguañi cha'

bi' lcaa quichj su ndi'j ngu' ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁷ Lo'o li' ndu'u Jesús ca ne' ni'i bi' ndyaa yu, lo'o jua'a ndya'a lca'a tucua tya'a ngu' cuityi' ji'i yu. Ngusi'ya ngu' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i cua, cusu', nu'u nu laca ñati tya'a ji'i jyo'o David —ndu'ni ngu' ji'i.

²⁸ Lo'o cua ndyalaa Jesús ndyatj ni'i ji'i, lo'o nu ngu' cuityi' bi' lijya ngu' cacua la slo yu. Nhcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—¿Ha jlya ti' ma cha' caca jna' cua'ni na' cha' tyaca tso'o ma? —nacu' yu ji'i ngu'.

—Jlya ti' ya, cusu' —nacu' nu ngu' cuityi' bi' ji'i.

²⁹ Lo'o li' ndyala' Jesús cloo tyucuaa ngu' cuityi' bi':

—Tyaca tso'o ma lacua. Caca bi' ji'i ma si jlya ti' ma 'na —nacu' Jesús ji'i ngu' cuityi' bi' li'.

³⁰ Hora ti ngua tso'o si'yu cloo ngu', ña'a tso'o ngu' li'. Lo'o li' lye nhcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná cacha' ma ji'i ni sca ñati, cha' ná caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo ma —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'.

³¹ Pana ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndacha' ngu' ji'i lcaa ñati ñi'ya ngua cña nu ngua'ni Jesús lo'o ngu'; bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu jua.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cu'u

³² Lo'o cua ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', li' ndyalaa chaca latya ñati, yaa lo'o ngu' ji'i sca yu cu'u; na cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi ji'i yu. ³³ Lo'o ngulo Jesús cui'i cuxi ji'i nu quicha bi', li' ngua nhcui' yu, masi cu'u yu tsa la. Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndu ndacua li'.

—Bilya ña'a na sca cha' tlyu jua'a —nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u ñati tyucui ña'a nasiyu Israel re nu caca cua'ni jo'o jua'a —nacu' ngu'.

³⁴ Pana xa' ña'a nhcui' ngu' fariseo bi':

—Na nclyo nu Jesús jua ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ngu' xqui'ya nu xu'na cuiñaja nu nda chacuayá' cha' cua'ni yu jua'a —nacu' ngu' fariseo bi'.

Tya'na tsa ti' Jesús ji'i ngu' quiña'a

³⁵ Lo'o li' ndyaa Jesús lcaa quichj sube, lcaa quichj tonu, cha' culu'u ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; quiña'a tsa cha' nda Jesús lo'o ñati ñi'ya tso'o caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni jo'o ji'i lcaa ngu' quicha, ji'i lcaa ngu' nu ngunu'u ti'. ³⁶ Tya'na tsa ti' Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a lca'a ji'i, cha' ná nchca ji'i ngu' bi'; nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu tyi'i tso'o la ngu'. Ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asij ji'i ni', jua'a ndu'ni ngu' quiña'a bi', ngua ti' Jesús. ³⁷ Li' nhcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nda yu sca cu'i lo'o ngu' cuentya ji'i ngu' quiña'a bi'.

Nacui yu cha' bilya cuna tso'o ngu' cha' ji'i ycuil' Ndyosi, cha' ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'.

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re cha' chcuil' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcuil' na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' ntsu'u nu caca cua'ni cña re. ³⁸ Bi' cha' chcuil' ma lo'o Sti na' nu laca Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca ji'i cua'ni cña re.

10

Nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ngusubi Jesús ji'i cha' ca tsa'a ngu' ji'i

¹ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo. Nda yu chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' tsa'a ngu' lo cña ji'i, cha' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati; jua'a nda yu chacuayá' cha' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

² Nde nscua na' xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús: nu clyo ngusubi yu ji'i Simón, nu lo'o ndu'ni ngu' Pedro ji'i, lo'o Andrés tya'a ngula nu Simón bi'; li' ngusubi yu ji'i Jacobo, lo'o Juan tya'a ngula Jacobo, nu laca sñi' Zebedeo; ³ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i Mateo nu ngusñi cñi cña loo ngu' clyo; lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Lebeo nu lo'o ndu'ni

ngu' Tadeo ji'i; ⁴ ngusubi yu ji'i Simón nu ngua ji'i taju ngu' cananista, lo'o ji'i Judas Iscariote nu cujuil' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la.

Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' chcuil' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

⁵ Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ndi'ya:

—Ná tsa'a ma tyucuii nde xa' tsu' su ndi'i ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycuil' Ndyosi tsiya' ti, ni ná tsa'a ma quichi tyi ngu' Samaria —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—.

⁶ Sca ti slo ngu' Israel tya'a ma tsa'a ma, cha' tya'na tsa ngu'; ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi'. ⁷ Ta ma cha' lo'o ngu' lcaa quichi cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycuil' Ndyosi loo. ⁸ Cua'ni ma cha' tyaca tso'o ngu' quicha, cua'ni ma cha' chaca quiya' tyu'ú ngu' nu cua ngujui; cua'ni ma jo'o ji'i ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nu xa' caca lubii cuaña' ngu' quicha bi'; culo ma ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i xa' la ñati. Ná ngusñi na' cñi lo'o nda na' chacuayá' ji'i ma cha' cua'ni ma jo'o ji'i ngu' quicha, bi' cha' ná cui'ya ma caya' lo'o cua'ni ma jo'o ji'i ngu'.

⁹ Ná lo'o cñi cui'ya ma tsa'a ma, masi cñi oro, masi cñi plata, masi cñi sube; ¹⁰ ni ná lo'o quixu tyaja qui'ya ma tsa'a ma. Lo'o jua'a ná qui'ya ma chaca camxa, ni xa' caña, ni ná lo'o yaca tyu'u ya' ma tsa'a ma. Si cua nguxtyucua

mā jil'i ngu', nga'a cha' xacu ngu' jil'i mā.

11 'Lo'o tyalaa mā sca quich'i, masi quich'i tlyu, masi quich'i sube ti, li' clyana mā jil'i sca ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a yu jil'i mā. Slo yu bi' tyi'i mā ña'a cuayá' nu tsaā mā xa' quich'i. 12 Nu lo'o tyati mā to' tyi yu, jña mā jil'i ycu'i Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' ca tyi. 13 Si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni'i bi' cuna la ngu' cha' jil'i ycu'i Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' bi'; pana si ñilo'o ti ngu' jil'i mā cha' nti' ngu' cuna ngu', nga'aa culacua Ni jil'i ngu' bi'. Li' nga'aa chcu'i mā cha' jil'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi'. 14 Lo'o si ná nti' ngu' cha' tyanu mā slo ngu', si ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nclu'u mā jil'i ngu', li' xtyanu mā jil'i ngu' bi', masi xtyanu mā jil'i quich'i bi'; jua'a salú mā sñii yuu nu ntsu'u quiya' mā lo'o tyu'u mā quich'i bi'. 15 Cha' liñi nchcu'i na' lo'o mā, cha' nu lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi jil'i lcaa ñati, li' xcube' tsa Ni jil'i ngu' quich'i su ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu culu'u mā jil'i ngu'; tsā bi' ca tso'o la cha' jil'i ngu' cuxi nu nguti'i quich'i Sodoma, nu nguti'i quich'i Gomorra nu ngua sa'ni.

Cua'ni lya' ti' ngu' jil'i mā

16 'Cua'a jyaca mā 'na: Ta na' jil'i mā cha' tsaā mā xa' quich'i ñi'ya si laca mā xlya' nu ndya'a laja bo'o tyaala; bi' cha' tii ti ti' mā tya'a mā laja ñati, ñi'ya nti' ndya'a cuaña

nu tii tsa ti'. Tso'o ti tya'a mā, ná cua'ni tyaala mā jil'i ngu' tsiya' ti. Caca mā ñi'ya laca paloma, cha' masu tsa ni', ná tyaala ni' tsiya' ti. 17 Pana cua'ni tii ti ti' mā lo'o ñati; ná tyiquee' tsaā lo'o ngu' jil'i mā slo ngu' tisiya, masi ná tyaala mā jil'i ngu'. Lo'o jua'a quiji'i ngu' jil'i mā ne' laa jil'i ngu'. 18 Ntsu'u ngu' nu tsaā lo'o jil'i mā slo ngu' nu laca loo cha' ñasi' ti ngu', hasta tyalaa mā ca slo ycu'i rey. Lo'o xcube' ngu' jil'i mā xqui'ya na', li' caja xi tyempo cha' ta mā xi cha' jna' lo'o ngu' bi', masi lo'o ngu' xa' tsu'. 19 Nu lo'o tsaā lo'o ngu' jil'i mā slo ngu' tisiya ni, ná culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' nu chcu'i mā lo'o ngu' bi', ñi'ya caca xacu'i mā cha' jil'i ngu' bi'. Cua'ni ycu'i Ndyosi cha' quije cha' liñi nu chcu'i mā lo'o ngu' bi', 20 cha' si'i cha' jil'i ti mā nu chcu'i mā li'; cha' jil'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi Sti na, bi' caca cha' nu chcu'i mā lo'o ngu'.

21 'Tii ti ti' mā tyi'i mā lacua, cha' lo'o tya'a ngula mā tsaā lo'o jil'i mā cha' cuiñi ti sta qui'ya jil'i mā slo ngu' tyaala bi'; lo'o jua'a cuju'i cuañi' sti mā jil'i mā. Hasta sñi' mā, cuju'i cuañi' ngu' jil'i cu'mā nu laca mā sti ngu' xtya'a ngu' slo ngu' tyaala bi'; hasta cuju'i ngu' jil'i mā nti' nu sube bi'. 22 Lo'o jua'a caca ti'í ti' lcaa ngu' ña'a ngu' jil'i mā xqui'ya na'. Pana ñati nu talo jil'i lcaa cha' cuxi bi', clyaá ngu' li', caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'. 23 Tso'o xna mā nde xa' quich'i

nu lo'o lye tsa cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani: Bilya ta mā cha' 'na lo'o ngu' Israel tya'a na nde lcaa quichī tyi ngu' nu lo'o caā na' chalyuu chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyāā cha' caca na' ñati.

24 'Ñati nu laca mstru ji'i ngu', bi' laca nu jlo la ti', si'i na jlo la ti' ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti. Lo'o jua'a ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'i ngu', si'i msu nu laca loo. 25 Sca ti cuayá' cha' ti'í caca ji'i ngu' cuañi' bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'i mstru ji'i ngu'; sca ti cuayá' cña ti'í caca ji'i msu bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'i xu'na ngu'. Bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' ti'í tsa chcui' ngu' ji'i mā nu ntsu'u cha' ji'i mā lo'o na', cha' laca nu Xu'na mā; cua nchcui' ngu' cha' Beelzebú nu xu'na cuiñaja laca na'.

¿Ti ji'i cutsii mā?

26 'Bi' cha' nacui' na' cha' ná cutsii mā ji'i ñati chalyuu ti. Lcaa cha' nu ngua'ni ngu' cuaana ti, nti' ngu', quijeloo cha' bi' ji'i ñati nde loo la; lcaa cha' nu ntsu'u cuatsi' ti ji'i ngu', nti' ngu', caca cuayá' ti' ñati ji'i cha' bi' nde loo la. 27 Lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'mā nde su ndi'i mā ycu' ti mā, chcui' mā cha' bi' lo'o lcaa ñati nde loo la; jua'a scaa cha' nu nclyu'u na' ji'i mā cuaana ti, cui' chcui' mā cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichī. 28 Ná cutsii mā ji'i ngu' nu cujuui ji'i mā nde chalyuu ti, cha' ná nchca ji'i ngu' cujuui ngu'

ji'i cresiya ji'i mā; tso'o la si cutsii mā ji'i ycu' Ndyosi nu cua'ni cuayá' ji'i mā nde loo la. Cutsii mā ji'i ycu' Ndyosi tu'ni, xqui'ya cha' cua'ni Ni cha' tye cha' ji'i mā tsiya' ti si tsa mā ca bilyaa.

29 'Cua jlo ti' mā cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', masi tucua tya'a quiñi sube caja ji'i mā sa paxu ti. Pana ycu' Sti na laca loo, lcaa cha' jlo ti' Ni; masi sca ti quiñi sube cajaa ni', pana cua jlo ti' ycu' Ni cha' bi'. 30 Lo'o jua'a cua ngulacua Ni ji'i lcaa quichā' hique mā, jlo ti' Ni ni lcau tya'a quichā' ntsu'u hique scaa ngu'. 31 Lo'o cu'mā ni, quiña'a tsa ntsu'u lo cu'mā ca slo ycu' Ndyosi; ná stu'ba mā tsiya' ti masi lo'o quiña'a tsa quiñi sube. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cutsii mā ji'i ñati.

Cha' ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

32 'Lo'o chaca cha' ni: lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', nu nchcui' cha' jna' lo'o xa' ñati, jua'a na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' tya'a tso'o na' laca ñati bi'. 33 Lo'o jua'a lcaa ngu' nu nchcui' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o na', jua'a na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' si'i tya'a tso'o na' laca ñati bi'.

Ná stu'ba cha' ji'i ñati chalyuu xqui'ya Jesús

34 'Ná culacua ti' mā cha' ti' tyi'i tyiquee ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na'. Ná caca jua'a. Lye la xuu tya'a

ngu' xqui'ya na'; ³⁵ xuü tya'a sca ñati lo'o sti yu xqui'ya na', xuü tya'a sca nu cuna'a lo'o xtya'a cho' xqui'ya na', xuü tya'a cuxii ji'i ngu' lo'o xtya'a laa cho'. ³⁶ Xuü tya'a ngu' jua'a ña'a cuayá' caca lcaa tya'a ngu' tya'a cusüü ngu'.

³⁷ Tso'o tsa lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. Lo'o jua'a tso'o lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sñi' ngu', masi sñi' qui'yu, masi sñi' cuna'a; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. ³⁸ Lo'o jua'a ná taca ñacui ngu' cha' na' laca Xu'na ngu', si ná nti' ngu' bi' tya'a ngu' lo'o na' tyucuii nu culu'u na' ji'i ngu' cha' tsaangu'. Ntsu'u cha' xñi ngu' tyucuii bi', masi cjuui xa' ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jna'. ³⁹ La cui' jua'a ngu' nu ná ndyujuii ñati ji'i xqui'ya cha' lye la ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i ycu' ca ti ngu', ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'; pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' si cjuui ñati ji'i xqui'ya cha' jna'.

Cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' nde loo la

⁴⁰ Chaca cha' ni: lo'o ta ñati su tyi'i ma to' tyi ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyi'i na' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a, lo'o ta ngu' su tyi'i na' lo'o ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu',

cha' la cui' ycu' Ndyosi laca nu cua nda Ni 'na lija na' ca nde. ⁴¹ Lo'o si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi ndya'a ñati bi', tso'o tsa caca ji'i ngu' bi' nde loo la. Li' tyacua sca cha' tso'o nu cua ngxco'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi', stu'ba ti caca ji'i ngu' bi' lo'o ji'i nu laca tu'ba bi'. Lo'o jua'a si ta ngu' su tyi'i sca ñati nu tso'o tsa tyiquee xqui'ya cha' ndaquiya' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi, stu'ba caca ji'i ngu' bi' lo'o ji'i nu tso'o tsa tyiquee bi' nde loo la, cha' cua ngxco'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca su ntucua ycu' Ni. ⁴² Lo'o jua'a, si ta ñati masi sca sca' ti hitya co'o ngu' cuañi' re xqui'ya cha' ngu' nu ndyaca tsa'a 'na laca ngu', chañi cha' cua ngxco'o ycu' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati bi' nde loo la.

11

Nda Juan ji'i ñati cha' tsaaslo Jesús

¹ Nu lo'o ndye ngulu'u Jesús cha' bi' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i yu, ndu'u yu ndyaa yu cha' chcu' yu lo'o ngu' tyuu tya'a quichi nu ndi'i cacua ti; ngulu'u yu ji'i ngu' quichi bi'.

² Tya nga'a Juan ne' chcu', pana cua ndyuna nu Juan bi' ji'i lcaa ña'a cña nu ndyu'ni Jesús nu laca Cristo; bi' cha' ngulo Juan cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tsa

ngu' bi' slo Jesús, ³ cha' xcuane ngu' bi' ji' Jesús cuentya ji' Juan ndi'ya:

—¿Ha chañi cha' nu' laca ycu' nu' cua caa ti? —nacui ngu' bi' ji' Jesús li'—. ¿Ha tya caa la chaca nu' caca ycu' Cristo?

⁴ Li' nguxacui Jesús cha' ji' ngu' bi':

—Yaa ma cacha' ma ji' Juan lcaa lo cha' nu' nduna ma slo na', lcaa cha' nu' ña'a ma slo na' —nacui Jesús ji' ngu'—. ⁵ Cacha' ma cha' nu' cua na'a ma ca nde ji' yu; cacha' ma ji' cha' ndu'ni na' cha' ndyaca tso'o cloo ngu' nu' ngua cuityi', cha' ndya'a ngu' nu' ngua quicha quiya', cha' ngua lubii cuaña' ngu' nu' ndyatsu' cuaña', cha' nduna ngu' nu' ngua cu'u jyaca, cha' ndyu'ú ngu' chaca quiya' nu' cua ngujui, cha' nchca cuayá' ti' ngu' ti' ñi'ya nu' cua'ni lyaá ycu' Ni ji' ñati chalyuu ji' nu' cuxi. ⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu' ña'a ti' tya nxñi cha' 'na, masi ná nchca cuayá' tso'o ti' lcaa cha'.

⁷ Lo'o cua ndyaa ngu' bi', li' nguxana Jesús nchcui' yu cha' ji' Juan bi' lo'o nu' quiña'a tsa ñati nu' ndi' cajua:

—Nu lo'o ndyaa ma ne' quixi' su nguti' Juan ca su ná ndi' ñati, ¿na ca ngulacua ti' ma cha' ña'a ma ca ndacua? —nacui Jesús ji' ngu'—. ¿Ha na'a ma sca yaca quii nu' nchcuta cui' ji'? Si' jua'a. ⁸ ¿Ni cha' laca ndyaa ma cajua lacua? ¿Ha na'a ma ji' sca nu' qui'yu nu' tso'o tsa ña'a ste'

yu? Si' jua'a, cha' nu' ngu' nu' lacu' ste' tso'o tsa ña'a ni, ndi' ngu' bi' slo ngu' culiya' nu' laca loo. ⁹ Ná tyiquee' ngua tii ma cha' laca Juan sca ñati nu' laca tu'ba ji' ycu' Ndyosi. Chañi cha' laca yu jua'a, pana tlyu la cña ngujui ji' Juan. ¹⁰ Ndi'ya nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni la cha' ji' cña nu' ntsu'u ji' Juan:

Culo na' cña ji' sca msu 'na cha' tsa'a yu nde loo nu'u,

cha' saala yu tyucui su caa nu'u.

Jua'a nchcui' ycu' Ni ji' Cristo. ¹¹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma ji' Juan nu' ntyucuatya ji' ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu' jua'a ntsu'u cña tlyu la ji', ñi'ya nu' ngua ji' Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ne' cresiya ji' ñati; juani cua ña'a ca ñati nu' ngusñi cha' 'na, tlyu la cha' ntsu'u ji' ngu' bi' que Juan, masi ti' ti' ngu', masi cuañi' ngu'.

¹² Tya lo'o lijya Juan bi' tya clyo hasta juani quiña'a tsa cha' nchcui' ngu', cha' nti' tsa ngu' cha' caca ycu' Ndyosi loo ji' ñati. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' nu' lye tsa ndu'ni juersa cha' tyalaa ngu' slo ycu' Ndyosi jua'a ti. ¹³ Pana cua nchcui' lcaa jyo'o cusu' nu' ngua tu'ba ji' ycu' Ndyosi sa'ni la ñi'ya caca lo'o xana caca ycu' Ni loo ne' cresiya ji' ñati; la cui' jua'a nchcui' cha' nu' nguscua jyo'o Moisés lo quityi, ñi'ya laca cña nu' ngulo ycu' Ni ji' ñati. Lo'o

ca tiya' la, li' ndyalaa Juan.
 14 La cui' bi' laca ñi'ya ngua
 Elías, nu ngua tu'ba ji'i ycuí'
 Ndyosi cua sa'ni; la cui' cua
 sa'ni nscua cha' caa nu bi'
 chaca quiya' juani, si tyaja'a
 ma xñi ma cha' bi'. 15 Cua'a
 jyacā tso'o ma ji'i cha' nu nda
 na' re lo'o ma.

16 'Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu
 ndu'ni ñati chalyuu tyempo
 juani. Ndu'ni ngu' ñi'ya si
 laca ngu' nu sube nu ndya'a
 ndijya ti cla'be quichi, nu taja
 ti' ji'i tya'a ndijya ngu' cha'
 ná nti' ngu' quijya ngu' lo'o
 tya'a ngu'. Bi' cha' nxi'ya
 ngu' ji'i tya'a ngu': 17 "¿Ni cha'
 ná ntyaja'a ma cula quiya'
 ma? Na nclya'a ya xi jii
 cha' ji'i ma", nacui nu sube
 bi'. "¿Ni cha' ná ntyaja'a ma
 ca xñi'i ti' ma lo'o cua? Na
 nclya'a ya marcha, na nxi'ya
 ya nga'a ya." La cui' jua'a
 ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu
 juani; xcui' na taja ti' ma,
 ná tso'o ntsu'u tyiquee ma
 tsiya' ti ña'a ma ji'i tya'a ñati
 ma. 18 Nu lo'o ñaa Juan bi'
 ni, ntsu'u quiña'a tsa na nu
 ná ndacu yu, nu ná ndyi'yu
 yu. Lo'o li' nchcui' ma ji'i yu:
 "Ntsu'u cui'i xña'a ji'i yu, bi'
 cha' ndu'ni yu jua'a", nacui
 ma. 19 Lo'o li' lijya na' nu
 cua nda Ni 'na lijya cha' caca
 na' ñati, ndacu na' lcaa lo na
 lo'o ma, ndyi'yu na' lcaa lo
 na lo'o ma, lo'o li' nchcui' ma
 'na: "iÑa'a ma ña'a! Ndacu
 tsa yu jua, cu'bi tsa yu", nacui
 ma ji'i tya'a ma. "Ná tso'o
 yu jua cha' tya'a tso'o yu laca
 ngu' nu nxñi cñi cña loo na,
 lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi

laca tya'a tso'o yu", nacui ma
 'na. Nacui ma jua'a cha' ná
 tso'o cha' nu nchcui' na', nti'
 ma; pana caca cuayá' ti' ma
 nde loo la cha' liñi tsa cha'
 nu nchcui' ngu' nu nacui cha'
 cuentya ji'i ycuí' Ndyosi laca
 na'.

*Quichi su ná ndaquiya'
 ngu' ji'i ycuí' Ni*

20 Lo'o li' lye xi nchcui'
 Jesús cha' ji'i quichi su lu'ba
 ti ndya'a yu, cha' quiña'a
 cha' tlyu cua ngua'ni yu slo
 ngu' ca tyi bi', pana ná ngua
 tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu
 ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; ná
 nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi
 bi'.

21 —iTya'na tsa cu'ma ngu'
 quichi Corazín! —nacui
 Jesús—. iTya'na tsa cu'ma
 ngu' quichi Betsaida!
 —nacui—. Cua quiña'a tsa
 cha' tlyu nu cua na'a cu'ma,
 pana ná nguju'u ti' ma tsiya'
 ti ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma,
 ná nguxtyanu ma cha' bi'. La
 cui' jua'a tya sa'ni la xña'a
 tsa ngu' quichi Tiro lo'o ngu'
 quichi Sidón, ngu' xa' tsu'
 ngua ngu' bi'. Pana ná ngujui
 ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi'
 ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu',
 ná ngulochu' ngu' ji'i cha'
 cuxi bi', cha' bilya ña'a ngu'
 bi' cha' tlyu ñi'ya nu ña'a
 cu'ma ngu' Israel; bi' cha'
 ná ngua xñi'i ti' ngu' bi'. Ná
 ndyacu' ngu' late' ngata, ni
 ná ngusu'ba ngu' jii hique
 ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su
 nscua jyo'o. 22 Liñi cacha' na'
 ji'i ma, cha' caca tso'o la ji'i
 jyo'o ngu' Tiro lo'o ji'i jyo'o
 ngu' Sidón, nu lo'o tyalaa tsa

tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycuí' Ndyosi jí'í ñatí chalyuu; lye la xcube' Ni jí'í cu'mā lí'. ²³ Lo'o cu'mā ngu' Capernaum ni, ¿ha tso'o tsa quichí tyi mā nti' mā? ¿Ha laca quichí tyi mā loo jí'í xa' quichí nti' mā? Pana nde loo la quiñu'u tsiya' ti quichí tyi mā, tyaa ycuí' mā ca bilyaa lí'. Quiña'a tsa cha' tlyu ngua'ni na' slo cu'mā, lo'o ná jlyá ti' mā 'na tsiya' ti. La cui' jua'a nu ngua sa'ni, xña'a tsa ngua ngu' quichí Sodoma; pana ná na'a jyo'o ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'mā ngu' Capernaum. Si cua na'a ngu' cha' bi', cua ngua tyuju'u ti' ngu' jí'í cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lí', cua ngulochu' ngu' jí'í cha' cuxi bi'; tya nscua quichí tyi ngu' bi' juani lacua. ²⁴ Liñi cacha' na' jí'í mā, cha' caca tso'o la jí'í jyo'o ngu' Sodoma bi' tsa tlyu lo'o cua'ni cuayá' Ni jí'í ñatí chalyuu; lye la xcube' Ni jí'í cu'mā lí'.

Ti ti tyi'i tyiquee ngu' xqui'ya Jesús

²⁵ Lo'o lí' nchcui' Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu:

—Cua'ni tlyu na' jinu'u, Sti na'; la cui' nu'u laca Xu'na ya, masi nde cua, masi nde chalyuu —nacuí' Jesús jí'í ycuí' Ndyosi—. Tsa xly'a'be hí cha' cua ngua'ni nu'u cha' ngua cuayá' ti' ñatí nu ná jlo tso'o ti' nquicha'; pana xa' ñatí ñi'ya nti' ngu' tii, ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' jinu'u. Masi ngu' nu nchca tsa jí'í, masi ngu' nu jlo tsa ti' lcaa cha' jinu'u nti' ngu', pana

ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'. ²⁶ Chañi cha' jua'a nti' ycuí' nu'u, cha' caca cuayá' ti' ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti.

²⁷ Lo'o lí' tya ngulu'u la Jesús xi jí'í ngu':

—Lcaa chacuaya' jí'í Sti na' ndyanu ya' na'. Ni sca ñatí ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na nu laca Sñi' ycuí' Ni; sca ti ycuí' Ndyosi Sti na' jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na. Lo'o jua'a, ni sca ñatí ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jí'í Sti na'; sca ti na' nu laca Sñi' ycuí' Ni jlo ti' na', lo'o jua'a culu'u na' cha' bi' jí'í ñatí nu subí na' jí'í cha' ca tsa'a ngu' 'na. ²⁸ Lcaa cu'mā nu nga'aa talo mā cha' ti' tsa cña nu ntsu'u jí'í mā nde chalyuu, nti' mā, caa mā tyu'u cha' jí'í mā lo'o na' juani; ta na' chacuayá' cha' ti' ti tyi'i tyiquee mā lí'. ²⁹ Xñi mā cña nu ta na' jí'í mā, lo'o lí' ca tsa'a mā lcaa cha' 'na. Tya'na tsa ti' na' ña'a na' jí'í mā, lo'o jua'a talo tsa tyiquee na' jí'í mā; ti' ti tyi'i tyiquee mā lo'o cua ngüityi' na' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jí'í mā. ³⁰ Cha' tso'o laca cha' nu ca tsa'a mā 'na; ná tucui cha' bi', lo'o jua'a lasa ti cña nu ta na' jí'í mā.

12

Nsuu ngu' si'yu trigo tsa nu ndi'i cña' ngu'

¹ Lo'o ngua tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío, lí' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo jí'í ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í. Cua ntyute' ngu' nu ndyaca

tsa'a jil'i, bi' cha' ngusuu ngu' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' ña'a ye'e ti. ² Li' na'a ngu' fariseo cha' ndyu'ni ngu' jua'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—¿Ha ná jlo ti' ma cha' ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na cña juani, cha' tsá nu ndi'i cña' na laca? —nacui' ngu' bi' jil'i Jesús—. Nu ngu' cua nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ¿ni cha' laca ndyu'ni ngu' cña juani lacua?

³ Lo'o li' nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' ma lo quityi jil'i ycu' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Ngua sca tsá ntyute' tsa yu li', lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu.

⁴ Pana jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta jil'i ycu' Ndyosi lo mesa ne' ni'i nu cuentya jil'i Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i bi', ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati jil'i; sca ti jil'i ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ngu' xlyá bi'. ⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, cha' ngu' sti jo'ó ni, ná nga'a cña' sti jo'ó ne' laa tonu lo'o ndyaca tsá nu ndi'i cña' ngu'; ntsu'u cña nu ndu'ni ngu' sti jo'ó bi'. Pana la cui' ti ná ntsu'u qui'ya jil'i ngu' bi' cuentya jil'i ycu' Ndyosi —nacui' Jesús jil'i ngu' fariseo bi'—. ⁶ Chañi cha' nu nchcui' na', sca cha' nu ndulo la jil'i ma que laa tonu bi' jil'i ma. ⁷ Ná ndube ti'

ma ñi'ya nu nchcui' cha' nu nacui' ycu' Ndyosi, nu nscua lo quityi ndi'ya: “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma jil'i tya'a ñati ma”, nacui' Ni, “bi' cña nu tso'o la cha' cua'ni ma. Pana ná nti' na' cha' ta ma quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' ma, ná ndu'ni cha' ta ma 'na.” Si' cua ngua cuayá' ti' ma ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi bi', ná sta ma qui'ya jil'i ngu' cha' cuiñi ti. ⁸ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' lo'o ma, cha' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsá nu ndi'i cña' ngu'.

Cha' jil'i sca yu quicha nu nchcu'ya'

⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús, ndyaa yu xa' quichi, ndyatí yu ne' laa jil'i ngu' judío cajua. ¹⁰ Li' na'a yu cha' ndi'i sca nu qui'yu nu quicha ya', cha' cua nchcu' tyucu' sca tsu' ya'. Li' nchcuane ngu' jil'i Jesús:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' jil'na cha' cua'ni na jo'o jil'i ngu' quicha tsá ta'a, nu lo'o nga'a cha' tyil'i cña' na? —nacui' ngu' jil'i Jesús.

Nti' tsa ngu' bi' sta ngu' qui'ya hichu' Jesús. ¹¹ Lo'o li' nguxacui' yu cha' jil'i ngu':

—¿Ha ná culo ma jil'i sca xlyá' jil'i ma si tyú ni' ne' tyuu? —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Culo ma jil'i ni' tu'ni, masi tsá ta'a laca. ¹² Lo'o ñati ni, ndulo la cha' jil'i ñati que jil'i sca xlyá', bi' cha' ntsu'u chacuayá' xtyucua na jil'i ñati, masi tsá nu tacati tsa jil'na, nu ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na cña.

13 Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacui Jesús ji'i.

Lo'o nchquiñi nu quicha bi' ya', hora ti ndyaca tso'o ya' nu quicha, stu'ba ngua bi' lo'o chaca tsu' ya'. 14 Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu ngu' fariseo bi' ji'i yu, ndu'u ngu', ndyaa ngu'; ngua ti' ngu' si caja ñi'ya caca cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús li'.

Ñi'ya nscua cha' ji'i Jesús lo quityi cua sa'ni

15 Pana ngua cuaya' ti' Jesús lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' fariseo, bi' cha' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i. Quiña'a tsa ngu' ngutu'u lcaa' ngu' ji'i yu, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. 16 Lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' nu ngua quicha bi', cha' ná cacha' ngu' tilaca laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o ngu'. 17 Tya sa'ni cua nda ycui' Ndyosi sca cha' lo'o jyo'o Isaías cuentya ji'i Cristo. Ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

18 Ña'a ma' ji'i msu 'na nu cua ngusubi na' ji'i, nacui ycui' Ni.

Tyaca'a tsa bi' jna', lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu bi'.

Cua'ni na' cha' ca'ya Xtyi'i ycui' na' lo yu bi', cha' chcui' yu lo'o lcaa ñati, masi si'i ngu' judío laca ngu'.

Culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi nu ndu'ni na'

lo'o ñati, nacui ycui' Ndyosi.

19 Ná xuu tya'a yu, ni ná xi'ya yu cuij;

na' cañi xtyi'i yu laja calle ti.

20 Ycui' ca yu xtyucua yu ji'i ngu' cha' xñi la ngu' cha' jna', masi nti' ngu' ñi'ya nti' sca yaca quui nu cua catsa ti, cha' nguna'a tsa ti' ngu'.

Lo'o jua'a culu'u yu ji'i ngu' cha' caca cuayá' la ti' ngu' lcaa cha' nu cuentya ji'i ycui' na',

masi cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ngu', masi laca ngu' ñi'ya laca sca candil nu cua tyubi' ti.

Jua'a tyijiloo nu cha' liñi bi' ji'i cha' cuxi.

21 Ndu ti' ñati tyucui ña'a chalyuu cha' cua caa ti yu.

Jua'a nscua cha' ji'i Cristo lo quityi bi'.

Nsta ngu' quitya ji'i Jesús

22 Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'i chaca nu quicha slo Jesús; cua ngusñi cui'i xña'a ji'i, bi' cha' ngua cu'u tu'ba yu, jua'a ngua cuityi' yu. Hora ti ngua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi', cha' xa' nchcui' yu, xa' nda Jesús xee ndyu'u cloo yu. 23 Ndube tsa ti' lcaa ngu' nu na'a ji'i cha' bi' li'.

—¿Ha la cui' nu ñati tya'a ji'i jyo'o David bi' laca nu qui'yu re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

24 Lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' bi', xa' ña'a cha' nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús:

—Sca ti chacuayá' jilí Beelzebú nu laca xu'na lcaa lo cui'í cuxi, sca ti jua'a nchca jilí nu qui'yu re culo jilí cui'í cuxi nu ngusñi jilí ñati —nacui'í ngu' fariseo bi'.

²⁵ Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li'.

—Si tya'be tya'a ngu' sca nasiyu xqui'ya cha' nxuu tya'a ngu' nu laca loo, tye cha' jilí ngu' bi' jua'a ti li' —nacui'í Jesús jilí ngu'—. Lo'o jua'a si xuu tya'a ngu' sca quichí ti, tye cha' jilí ngu' bi' jua'a ti; masi xuu tya'a ngu' nu ndilí sca ni'í ti, la cui' ti cha' caca, tye cha' jilí ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tyaa ngu' li'. ²⁶ La cui' jua'a ná talo Satanás si xuu tya'a ycuí' Satanás lo'o msu jilí ycuí'; tye cha' jilí nu xña'a yala ti li'. ²⁷ ¿Ha cha' liñi nchcui' mā lacua, nu lo'o nchcui' mā cha' chacuayá' jilí Beelzebú nclyo na' jilí cui'í cuxi? Ná liñi nchcui' mā tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jilí mā ni, nclyo ngu' jilí cui'í cuxi chacuayá' jilí ycuí' Ndyosi, nacui'í ngu'. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' mā lacua; caca cuayá' ti' mā si cha' liñi nchcui' mā, si cha' cuiñi ti nchcui' mā. ²⁸ Pana chacuayá' jilí Xtyi'í ycuí' Ndyosi nclyo na' jilí cui'í cuxi, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' cua nguxana cha' laca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya jilí ñati.

²⁹ 'Sca ñati' nguula ni, ná caja ñi'ya tyatí' ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba jilí yu;

sca ti si sca' ngu' jilí xu'na ni'í clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u jilí yu bi' li'.

³⁰ 'Ñati' nu ná ntaja'a xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati' nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' jilí tya'a ñati' ngu' cha' ná xñi tya'a ngu' cha' jna' lacua.

³¹ 'Bi' cha' ndacha' jilí mā juani cha' taca cui'ya ycuí' Ni cha' clyu ti' jilí ñati' xqui'ya lcaa qui'ya nu ntsu'u jilí ngu', masi cuxi tsa nchcui' ngu' jilí ycuí' Ni; pana lo'o cuxi tsa nchcui' ngu' jilí cña nu ndu'ni Xtyi'í ycuí' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycuí' Ni cha' clyu ti' jilí ngu' bi' tsiya' ti. ³² Cui'ya Ni cha' clyu ti' jilí ñati' nu nchcui' cha' cuxi jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; pana lo'o chcui' ngu' cha' cuxi jilí cña nu ndu'ni Xtyi'í ycuí' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycuí' Ni cha' clyu ti' jilí ngu' bi' lcaa tsa lo'o tyi'í ngu' chalyuu, masi tyucui' tyempo nde loo la.

Nslo na sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

³³ 'Sca yaca ni, si tso'o yaca, ta si'yu tso'o li'; lo'o jua'a si ná tso'o yaca, ná ta si'yu nu cacu na li'. Jlo ti' na si tso'o yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'. ³⁴ Pana, jñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma! Ná nchca chcui' mā cha' tso'o laja lo'o ntsu'u tsa cha' cuxi tyiquee mā; ñi'ya nu ntsu'u tyiquee scaa na, jua'a ndyu'u cha' nu nchcui' na. ³⁵ Cua ña'a ca ñati' nu tso'o tyiquee

ni, tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee, cuxi ti nchcui' ngu' bi' li'. ³⁶ Ta na' sca cha' lo'o ma juani: nu lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycu' Ni ji'i lcaa ñati, li' ntsu'u cha' cacha' lyiji ycu' ca ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu cua nchcui' ngu' nde chalyuu. ³⁷ Li' cui'ya Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu cua nchcui' mā chalyuu; ñacu' Ni ji'i mā si ntsu'u qui'ya ji'i mā lo'o ycu' Ni, jua'a si ná ntsu'u qui'ya ji'i mā.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a sca cha' tlyu

³⁸ Lo'o li' nga'a xi mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' fariseo nga'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacu' ngu' bi' ji'i Jesús li'—, cua'ni nu'u sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ya ji'i.

³⁹ Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Na xña'a tsa mā ca ta'a mā, cha' xcui' ndijña mā cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya mā ji'i; laca mā ñati nu ná jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti —nacu' Jesús ji'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' mā na laca ngua ji'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la. ⁴⁰ Ñi'ya ndyanu nu Jonás bi' nde ne' cualya tonu bi' sna tsā lo'o sna talya, jua'a na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, tyanu na' ne' tyuu sna tsā lo'o sna talya. ⁴¹ Lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati, li' sta jyo'o ngu'

Nínive qui'ya ji'i cu'mā nu lu'ú chalyuu juani. Cacha' ngu' jyo'o bi' lcaa ña'a cha' nu ndyuna ngu', cha' nu nda jyo'o Jonás lo'o ngu' tyempo bi', cha' li' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycu' Ni. Pana ná stu'ba cha' nu ngulu'u jyo'o Jonás bi' ji'i ngu' sa'ni lo'o cha' nu nlyu'u na' ji'i mā juani; tlyu la cha' ji'i ycu' Ndyosi laca nu nlyu'u na' ji'i mā juani, pana ná nduna cu'mā cha' bi' tsiya' ti. ⁴² Lo'o caca cuayá' chalyuu ni, la cui' jua'a tyatu jyo'o reina nu ngua loo ji'i ngu' nde Sur, cha' sta nu cuna'a bi' qui'ya ji'i cu'mā nu lu'ú chalyuu juani. Li' hcui' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycu' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi tyi ma' reina bi'; pana cua ngujui cha' ji'i ma' cha' ngua tsa ji'i Salomón bi', cha' tso'o tsa cui' nu nda yu. Bi' cha' ndyalaa ma' slo nu rey bi' cha' cuna ma' cui' nu nda nu cusu' bi', masi xti la cha' ngulu'u jyo'o Salomón bi' que cha' nu nlyu'u na' ji'i mā juani. Tlyu la cha' ji'i ycu' Ndyosi laca nu nlyu'u na' ji'i mā juani, pana ná nduna mā tsiya' ti.

Cui' cuxi nu xtyuu chaca qui'ya'

⁴³ Lo'o xtyanu cui' cuxi ji'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui' bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa cui' cuxi bi' tsaana

su chca'a cña' xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' bi' ni, ⁴⁴li' ñacuj: "Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'i na' clyo". Jua'a culacua ti' cui'i cuxi bi'. Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi', li' ña'a cui'i bi' cha' tya laja ndi'i cresiya ji'i ñati su ngutu'ú nquicha'; si'i cha' ngua tso'o la ñati bi'. ⁴⁵Hora ti tsa cui'i chaca quiya' tsaana ji'i tya tyacati tya'a cui'i nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' ji'i ñati bi', cha' caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati nti'. Ca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi ji'i li'. La cui' jua'a cuxi la caca cha' ji'i ñati nu ndi'i nde chalyuu juani, cha' xña'a tsa ngu'.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'ayu

⁴⁶Tya nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ndyalaa xtya'a lo'o tya'a Jesús, ndu ngu' nde liya' cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús. ⁴⁷Li' ndacha' sca ñati ji'i Jesús:

—Xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u, ndu ngu' nde liya' —nacuj yu ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u.

⁴⁸Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—¿Tilaca nu chañi ca laca xtya'a na'? —nacuj Jesús ji'i—. ¿Tilaca nu chañi ca laca tya'a na'?

⁴⁹Lo'o li' ngulu'u ya' yu ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na ñi'ya ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya ndulo tya'a na' 'na —nacuj Jesús—.

⁵⁰Tya'a na' laca lcaa ngu' nu

ndu'ni ñi'ya nu nti' Sti na' nu ntucua nde cua cha' cua'ni ngu'; ñati bi' laca ñi'ya laca xtya'a na', ñi'ya laca tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a.

13

Cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹La cui' tsa bi' ndu'u Jesús toni'i, ndyaa yu to' tayu' bi', cha' chca'a xi ca bi'. ²Li' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' ndyatí yu ne' yaca ni'i piti, ndyaca'a yu xi li'. Lo'o jua'a ndyanu ñati quiña'a bi' to' hitya ti bi'. ³Lo'o li' nchcui' Jesús xi cuii lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' Jesús culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya nchcui' yu:

—Ngua sca tsa ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo —nacuj Jesús—. ⁴Li' lo'o nscuj yu si'yu bi', ndyú xi si'yu lo yuu tacalya to' tyucuii; hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni'. ⁵Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su lati tu'ba yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana xti tsa yuu ntsu'u chu' quee bi', ⁶bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ni ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su ngutu lti quiche'; yala la nguluu lti quiche' bi' chaca quiya', ni ná nda bi' chacuayá' caluu calya trigo tsiya' ti. ⁸Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' lo yuu tso'o, su tso'o tsa nguluu

calya; ngutu'u tsa si'yu lo juu bi' li', hasta sca siyento tya'a si'yu nda sca juu, hasta snayala tya'a si'yu nda chaca juu, hasta calaa tyii tya'a si'yu nda chaca juu. ⁹ Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' nti' ma cuna ma cha' tso'o bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii bi'

¹⁰ Lo'o li' ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cacua la slo Jesús. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ni cha' ndacha' nu'u cha' bi' ji'i ngu' jua, ñi'ya nti' si nchcui' nu'u sca cña cua ti? —nacu'i ngu' bi' ji'i Jesús.

¹¹ Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u cuaana ti ji'i jyo'o cusu', ñi'ya caca lo'o caca ycu'i Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuii nu nchcui' na'; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹² Ñati nu jlya ti' cha' nu nduna ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, tya ta la Ni cha' lo'o ngu' bi', cha' jua'a tso'o la xñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ni; pana ñati nu ná jlya ti' cha' bi', nu ná nti' taquiya' ngu' ji'i cha' bi', cua'ni ycu'i Ni cha' ná caca ji'i ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ni tsiya' ti. ¹³ Bi' cha' nda na' cuii bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya tyu'u liñi cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nti' ñacu'i cha' bi',

xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jna'. ¹⁴ Lo'o ña'a na ji'i ngu' bi', li' caca cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nacui cha' bi':

Ná tyiquee' cuna ma cha' bi', pana ná caca cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacu'i cha' nu cua ndyuna ma, nacui ycu'i Ni.

Ná tyiquee' ña'a ma cha' bi', pana ná ta ma cuentya tsiya' ti ni cha' laca nu cua na'a ma.

¹⁵ Tacalya tsa cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' taquiya' ngu' jna'.

Ná nduna tso'o ngu', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' cha' jna'.

Ná nti' ngu' ta ngu' cuentya, bi' cha' ná nchca ji'i ngu' ña'a tso'o ngu'.

Ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i cha' cuxi bi', nacui ycu'i Ndyosi.

Jua'a nscua lo quityi ji'i ycu'i Ni.

¹⁶ 'Pana tso'o ntsu'u tyiquee ma cha' tya ntucua yaala cloo ma, tya ntucua yaala jyaca ma, cha' ta tso'o ma cuentya ji'i sca cha' nu nchcui' ycu'i Ni. ¹⁷ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' quiña'a ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a tsa ngu' nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, cua ntajaty

t̄sa ngu' bi' j̄i' cha' nu ña'a mā juani, cha' ña'a ngu' j̄i';
cua ntajatyā t̄sa ngu' j̄i' cha'
nu nduna mā juani, cha' cuna
ngu' j̄i'. Pana ngujuii ngu' bi'
li', masi bilya ña'a ngu' cha'
bi', bilya cuna ngu' cha' bi'
tsiya' ti.

*Ñi'ya ndyu'u cha' j̄i' cui' j̄i'
ñati nu ndyataa si'yu*

¹⁸ 'Ndi'ya laca cha' nu nda
nu cui' j̄i' ñati nu ndyataa
si'yu trigo bi': ¹⁹ Lo'o cuna
ñati cha', ñi'ya nu caca lo'o
laca ycui' Ndyosi loo ne'
cresiya j̄i' ngu', pana ná
nchca cuayá' ti' ñati bi' ni
cha' laca bi', hora ti cua'ni
xu'na cuiñaja cha' cuityi cha'
tso'o bi', cha' nga'aa xñi ngu'
bi' cha' tso'o bi'. Laca ñati
bi' ñi'ya laca lo'o ndyú si'yu
to' tyucui' ti. ²⁰ Lo'o si'yu
nu ndyalú lo yuu lati tu'ba
chū' quee ni, bi' laca ñi'ya
laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u
tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna
ngu' cha' tso'o nu j̄i' ycui'
Ndyosi. ²¹ Pana si lya' ti' xa'
ñati j̄i' ngu' bi', si xtyí lo'o
ñati j̄i' ngu' xqui'ya cha' tso'o
nu cua ndyuna ngu' bi', ná
talo ngu' li'. Laca ngu' bi'
ñi'ya laca lo'o ná ngusñi tso'o
suu si'yu nu ntyucua lo yuu
lati tu'ba chū' quee bi', cha'
ná ndalo calya bi', ndyanaa
bi' li'. ²² Si'yu nu ndyalú lo
yuu su ngutu lti quiche' ni,
bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua
ndyuna cha' tso'o bi', pana
ndya'a tsa cha' tyiquee ngu'
bi' ñi'ya caca j̄i' ngu' nde
chalyuu, cha' nti' tsa ngu'
caca culiya' ngu'. Bi' cha' ná

nchca j̄i' ycui' Ndyosi cua'ni
sca cña tso'o ne' cresiya j̄i'
ngu' bi'. ²³ Lo'o jua'a si'yu nu
ndyalú su ntsu'u yuu tso'o
ni, bi' laca ñi'ya laca ngu'
nu cua ndyuna cha' tso'o bi',
lo'o nchca cuayá' ti' ngu' cha'
bi'; xcui' na ndaquiya' ngu'
j̄i' cha' bi', lo'o li' tso'o tsa
cha' nu tyu'u ne' cresiya j̄i'
ngu' bi'. Lo'o jua'a laca ngu'
bi' ñi'ya laca yuu tso'o bi'.
Ntsu'u sca ti juu trigo nu nda
hasta sca siyento tya'a si'yu,
lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda
snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a
ntsu'u juu nu nda calaa tyii
tya'a si'yu.

*Cui' j̄i' quixi' nu ntyucua
laja xtya trigo*

²⁴ Lo'o li' nda Jesús chaca
cui' lo'o ngu':

—Chcui' na' chaca cha' lo'o
cu'mā, cha' caca cuayá' ti' mā
ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni
loo ne' cresiya j̄i' ñati—nacui'
Jesús j̄i' ngu'—. Laca ycui'
Ni ñi'ya laca sca ñati nu ndy-
ataa xcui' si'yu tso'o lo xtya
trigo j̄i'. ²⁵ Lo'o ngua talya,
li' ngujua' ngu'. Pana laja
lo'o laja' ti xu'na xtya bi', li'
ña tya'a cusuu yu, ngusañi
si'yu quixi' laja xtya trigo j̄i'
yu. Lo'o ndye ngusañi si'yu
quixi' bi', ndyaa tya'a cusuu
yu bi' li'. ²⁶ Stu'ba ti ntyu-
cua tyucuaa lo si'yu, lo'o si'yu
trigo, lo'o quixi' bi'; tso'o tsa
ndyaluu calya bi' nquicha'.
Tiya' la li' na'a ngu' cha' si'
xcui' si'yu tso'o nu cua ndy-
ataa bi' nu ntyucua; tyucui'
ña'a lo xtya bi' nguixa' ntyu-
cua trigo lo'o quixi'. ²⁷ Li'

hora ti ndyaa msu slo xu'na xtya bi', ndyaa cacha' ngu' jil'i yu ñi'ya ndyaca: “Cusu’”, nacui' ngu' jil'i xu'na cña bi', “¿ha si'i xcui' si'yu tso'o ndy-ataa nu'u lo yuu jua? ¿Ni cha' laca ntyucua tsa xa' quixi' laja calya juani?” ²⁸ Lo'o li' nguxacui' nu xu'na cha' jil'i msu bi': “La cui' tya'a cusuu na' ngua'ni cha' lya' ti' lo'o calya 'na lacua”, nacui' xu'na xtya jil'i ngu'. “¿Ha nti' nu'u cha' tsa ya scuaa ya quixi' bi', cusu'?” nacui' msu jil'i xu'na xtya li'. ²⁹ “Ná tso'o jua'a”, nacui' xu'na xtya jil'i ngu'. “¿Ñi'ya ta si lo'o calya trigo scuaa ma li'? ³⁰ Tso'o la jatya na xi cha' caluu tyucuaa lo, ña'a cuayá' nu cumi' trigo bi'. Li' clyo culo na' cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' xi'yu ngu' quixi', cha' tyaaca' cuentya yane ti cha' tyaqui' lo quii'; li' caca clacua, nu lo'o si'yu ngu' lcaa trigo cha' tyu'u co'o ne' ja'ba.”

Cuii jil'i si'yu cuxee

³¹ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcuil' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycuil' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa sca ñati' ne' lo'o jil'i yu. ³² Sube tsa si'yu cuxee bi', pana tonu tsa yaca laca lo'o nguluu bi', ña'a cuayá' nu ñaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati lo yaca bi'.

Cuii jil'i scua tiye'

³³ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcuil' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycuil' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sa ycu' scua tiye', nu xñi sca nu cuna'a cha' su'ba jil'i lo sna sca' catyá xlyá; quixa' li', cha' tsa tlyu ti ty-acui' lcaa scua bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

³⁴ Ngulu'u Jesús jil'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi' cajua jua'a, cha' xcui' cuii ti nchcuil' Jesús lo'o ngu' bi'; ná ngulu'u yu ni sca cha' jil'i ñati bi' si ná lo'o sca cuii nda yu. ³⁵ Cua nchcuil' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi cua sa'ni la jil'i cha' bi'. Ndi'ya nchcuil' yu:

Lo'o cuii ti chcuil' na' lo'o ngu' cha' culu'u na' sca cha' jil'i ngu', nacui' Ni.

Chcuil' na' jil'i sca cha' nu ntsu'u cuatsi' ti tya lo'o ngüiñá na' chalyuu re.

Ñi'ya ndyu'u cha' jil'i cuii jil'i quixi' nu ntyucua lo xtya jil'i ngu'

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu Jesús jil'i nu quiña'a tsa ñati bi', ndyaa nde ni'i. Li' ndyalaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu slo, nchcuane ngu' jil'i yu li':

—Cusu', culu'u nu'u jil'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cuii nu cuentya jil'i quixi' nu ntyucua lo xtya jil'i ngu' —nacui' ngu' jil'i Jesús.

³⁷ —Tso'o —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o nclyu'u na' jil'i ñati ni,

ndu'ni na' ñi'ya laca si ndy-
ataa na' si'yu tso'o lo xtya
'na. ³⁸ Lo'o xtya 'na ni, bi'
laca tyucui ña'a chalyuu; lo'o
jua'a calya trigo nu ndyaluu
lo'o ntyucua si'yu tso'o, bi'
laca ñi'ya laca ñati nu cua nda
chacuaya' cha' caca Ni loo
ne' cresiya ji'ji' ngu'. Lo'o nu
quixi' bi' ni, bi' laca ñi'ya laca
ñati nu ntsu'u cha' ji'ji' lo'o nu
xña'a, ³⁹ cha' tya'a cusu na'
laca nu ngusañi si'yu quixi'
bi' lo xtya 'na; la cui' nu xña'a
laca bi'. Tsa nu lo'o xana
clyaja xtya ni, bi' laca ñi'ya
laca tsa tlyu lo'o tye chalyuu;
lo'o ñati nu si'yu quixi' lo xtya
bi' ni, bi' laca ñi'ya laca xca
ji'ji' ycu' Ndyosi. ⁴⁰ Lo'o xuti'ji'
ngu' quixi' cha' tyaqui, jua'a
laca ñi'ya caca ji'ji' ñati lo'o tye
chalyuu. ⁴¹ Tsa bi', na' nu cua
lijyaa cha' caca na' ñati, ta na'
ji'ji' xca 'na cha' xuti'ji' xca bi'
ji'ji' lcaa ñati nu ngulu'u qui'ji'
ji'ji' tya'a cha' cua'ni ngu' cha'
cuxi; tyu'u ti'ji' lcaa ñati nu
cuxi tyiquee, cha' ná ntsu'u
chacuayá' tyanu ngu' bi' ca su
laca ycu' Ndyosi loo. ⁴² Li'
xcuaa xca ji'ji' ngu' bi' lo qui'
tlyu; xi'ya tsa ngu' ca bi' li',
ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá'
nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi'
nti' ngu' li'. ⁴³ Pana tyanu
lcaa ngu' nu lubii tyiquee ca
su laca ycu' Ndyosi Sti na
loo; caca ndubi tsa ña'a loo
ngu' bi' li', ñi'ya ndubi xee
cuichaa, xqui'ya cha' ngua lu-
bii cresiya ji'ji' ngu' tsiya' ti
cuentya ji'ji' ycu' Ni. Cua'a
jyaca ma ji'ji' cha' nu nchcui'
na' lo'o ma, si chañi cha' nti'
ma cuna ma.

*Cui'ji'ji' sca yu'ba nu quiña'a
nga'a nu nguatsi' ne' yuu*

⁴⁴ 'Chaca cha' chcui' na'
lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca
ycui' Ni loo ne' cresiya ji'ji'
ñati; laca ñi'ya laca sca yu'ba
nu quiña'a tsa nga'a. Ngux-
atsi' ngu' ji'ji' yu'ba nu quiña'a
nga'a bi' ne' yuu ne' lo'o ji'ji'
ngu'. Nde loo la, li' nqui'je
ji'ji' chaca ñati mala ndyu'u cu-
atsi' bi', chaa tsa ti' yu li'; bi'
cha' hora ti xa' ndacu' yu yuu
lo su nguatsi' yu'ba bi', ndu'u
yu ndyaa yu lquich'i cha' cu-
jui' yu lcaa na nu ntsu'u ji'ji'
yu, cha' caja cñi ji'ji' yu cha'
cui'ya yu ña'a tsaca lo'o bi'
su nguatsi' yu'ba nu quiña'a
nga'a bi'. Jua'a ngua cha' ngu-
jui yu'ba nu quiña'a nga'a bi'
ji'ji' yu.

*Cui'ji'ji' sca perla nu quiña'a
tsa nga'a*

⁴⁵ 'Lo'o chaca cha' chcui'
na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o
laca ycu' Ni loo ne' cresiya
ji'ji' ñati. Laca bi' ñi'ya laca si
ncllyana tsa sca ñati ji'ji' perla
nu tso'o tsa ña'a. Jlo ti' yu
na ca nu ndyaana yu, bi' cha'
tyiquee' ncllyana yu ji'ji' perla
tso'o cha' cui'ya yu ji'ji', nti' yu.
⁴⁶ Lo'o li' nqui'je sca perla nu
quiña'a tsa nga'a ji'ji' yu bi';
hora ti ndyujui' yu lcaa na nu
ntsu'u ji'ji' yu, cha' cui'ya nu
sca ti perla bi', cha' nga'aa
ntsu'u na tso'o la cui'ya yu,
nti' yu.

(Cua nda Jesús tyucuaa cui'ji'
bi' lo'o ngu', cha' ca cuayá' ti'
ngu' cha' sca ti cha' bi' ndulo
tsa ji'na, cha' qui'je chalyuu

cucui su laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'na.)

Cuii ji'i taraya nu tsaá ngu' cuta cualya lo'o

⁴⁷ —Lo'o chaca cha' chcui' na' lo'o mā, ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Laca ñi'ya laca sca taraya tlyu nu ntucu ngu' ji'i lo hitya tyujo'o cha' xñi cualya, lo'o li' lcaa lo cualya ndyatí ne' taraya bi'. ⁴⁸ Li' tyojolaqui ngu' ji'i taraya ngutsa'á bi' cha' tyu'u ca to' hitya, tyaca'á ngu' xi cha' subi ngu' ji'i lcaa cualya nu tso'o; su'ba ngu' cualya tso'o bi' ne' chcubi, xcuáa ngu' cualya nu ná tso'o bi'. ⁴⁹ Lo'o jua'á caca tsá tlyu lo'o tye chalyuu; li' caá xcá ji'i ycui' Ndyosi cha' sa'be tya'a xcá bi' ji'i lcaa ñati, cha' ná stu'ba tyi'i ngu' nu xña'a tyiquee lo'o ngu' nu lubii tyiquee. ⁵⁰ Xcuáa xcá bi' ji'i ñati xña'a lo quii' tlyu, masi xi'ya tsa ngu' bi' li'; ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

Cha' ji'i na nu quiña'a nga'a, masi cucui, masi cusu'

⁵¹ ¿Ha ngua cuayá' ti' mā lcaa cha' nu ngulu'u ca na' ji'i mā juani? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

—Ngua cuayá' ti' ya —nacui ngu' ji'i.

⁵² Li' xa' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Sca mstru cha' jo'ó ni, si ngusñi yu cha' jna', si ngua tsa'a yu ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya

ji'i ñati —nacui Jesús—, li' laca yu bi' ñi'ya laca sca nu culiya' nu ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'u co'o toni'i ji'i; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu, bi' cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu caca culu'u yu ji'i xa' ñati, masi cha' cusu', masi cha' cucui.

Ndyalaa Jesús nde quichi Nazaret

⁵³ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cuii bi' ji'i ngu', li' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'i. ⁵⁴ Ca tiya' la nu lo'o ndyalaa yu quichi tyi yu, li' ndyatí yu ne' laa ji'i ngu' jua, ngulu'u yu xi ji'i ngu' nu ndi'i ne' laa bi'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li':

—¿Mala ngua tsa'a nu qui'yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ñi'ya ngua ji'i yu cha' nchca ji'i yu ndu'ni yu cha' tlyu? ⁵⁵ La cui' sñi' cuityi yaca laca yu re. ¿Ha si'i? Lo'o María laca xtya'a yu; lo'o Jacobo, lo'o José, lo'o Simón, lo'o Judas, ngu' bi' laca tya'a yu re. ⁵⁶ Lo'o jua'á nu cuna'a tya'a yu ni, tya ndi'i ngu' quichi re. ¿Macala ngua tsa'a yu cha' bi' lacua?

⁵⁷ Jua'á ngua cha' chii nti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús, bi' cha' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa se'i ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycui' Ndyosi —nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca ti quichi tyi yu, ná nduna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti; ni tya'a yu, ná ndaquiyá' ngu' ji'i yu.

⁵⁸ Xti tsa cha' tlyu ngua'ni Jesús quichi bi'. Ná jlya ti'

ngu' jil'i tsiya' ti, bi' cha' ná ngua'ni yu quiña'a cha' tlyu ca bi'.

14

Ngujui Juan nu ntyucuatya jil'i ngu'

¹ La cui' tyempo bi' cua ndyuna Herodes cha' jil'i Jesús, lo'o nu Herodes bi' laca loo jil'i ngu' Galilea tyempo bi'. ² Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o msu jil'i:

—La cui' jyo'o Juan nu ntyucuatya jil'i ngu', la cui' bi' laca nu qui'yu jua —nacui Herodes—. Cua ngujui yu, pana ndyu'ú yu chaca quiya' nti' na', bi' cha' nchca jil'i yu cua'ni cha' tlyu jua'a.

³ Ntsij Herodes bi' ni, cha' cua ngusñi yu jil'i Juan bi' tya tsubi' la, ngusca' yu jil'i lo'o ngusu'ba yu jil'i ne' chcuá. Ngua'ni nu cusu' bi' cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías clyo'o Felipe tya'a ycu' Herodes bi'.

⁴ Tya lu'ú nu Juan bi' lo'o nchcui' lo'o Herodes ndi'ya:

—Ná ntsu'u chacuayá' tyi' nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui Juan jil'i Herodes.

⁵ Nu ngua li' ngua ti' Herodes kujui jil'i Juan bi', pana ndyutsij yu jil'i ñati, cha' ngua ti' ngu' cha' cua nchcui' Juan cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'. ⁶ Lo'o ngua tsa ngula nu Herodes bi', li' ngua'ni yu sca ta'a. Tyuu tya'a ngu' ndyu'u ti'i ngu' slo yu, lo'o li' ñaa nu cuna'a sñi' Herodías, ndyula quiya' su ntucua ycu' Herodes. Ngua chaa tsa ti' nu cusu' bi' li', ⁷ bi' cha' ngua'ni yu jura cha' ta yu lcaa na nu

jña cho' bi' jil'i yu. ⁸ Li' ndacha' xtya'a nu cuna'a bi' jil'i, na ca nu jña cho' jil'i Herodes. Ti' tsa ti' Herodías ña'a jil'i nu Juan bi', bi' cha' ngua ti' kujui jil'i Juan.

—Hique Juan nu ntyucuatya jil'i ngu' nta' —nacui nu cuna'a cuañi' bi' jil'i Herodes li'—. Caa lo'o ngu' jil'i scua' que yu ne' sca tsi'yu —nacui.

⁹ Ngua xñi' xi ti' Herodes nu laca loo bi' li'; pana cua ngua'ni yu jura slo lcaa ngu' nu ndya'a ta'a, bi' cha' ngulo yu cña cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui nu cuna'a bi'. ¹⁰ Ngulo yu cña jil'i sendaru cha' tsa si'yu cu' ngu' scua' que Juan ca ne' chcuá. ¹¹ Li' ngusta ngu' scua' que yu bi' ne' tsi'yu, ñaa lo'o ngu' jil'i bi' li', nda ngu' jil'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyaa lo'o tsi'yu bi' slo xtya'a.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Juan, ngüi'ya ngu' jil'i jyo'o bi', cha' tsa lo'o ngu' jil'i cha' tyatsi'. Lo'o cua nguxatsi' ngu' jil'i, li' ndyaa ngu' ndacha' ngu' jil'i Jesús ñi'ya ngua cha' bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹³ Lo'o ndyuna Jesús ñi'ya nu ngua jil'i jyo'o Juan, ndyatí yu ne' yaca ni'i cha' tyu'u yu chaca to' tayu'; ngua ti' yu tsa sca se'i ca ne' quixi' su ná ntsu'u ñati. Pana yala ti ngua cuayá' ti' quiña'a ñati cha' ndyaa yu cajua, bi' cha' lo'o ti ndyaa lca'a ngu' jil'i yu, masi quiya' ti ngu' lijya ngu'

nde to' hitya ti. Lo'o ngu' tyuu tya'a quich̄i ndyaa ngu'.¹⁴ Lo'o ndyalaa yaca ni'̄i bi' to' hitya, li' ngutu'u Jesús; na'a yu cha' cua ndyalaa quiña'a tsa ñati cajua li'. Tya'na tsa ti' yu ji'̄i lcaa ngu' bi', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha nu ndya'a ngu' lo'o.¹⁵ Tyucui ts̄a ndi'̄i ngu'; lo'o cua ngus̄i, li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'̄i lo'o Jesús:

—Ne' quix̄i' ntsu'u na re. Ná ntsu'u ñati cacua ti su ndi'̄i na re —nacui' ngu' ji'̄i Jesús—. Lo'o jua'a cua ngus̄i tsa juani. Tso'o la masi culo nu'u cña ji'̄i nu ngu' quiña'a cua cha' tsa'a ngu' lcaa quich̄i ca ndacua, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu'.

¹⁶ —Cu'ma ta ma na cacu ngu' bi' ca nde ti —nacui' Jesús—. Ná nga'a cha' tyaa ngu'.

¹⁷ Ndube xi ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' li':

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' ntsu'u ji'na ca nde, cusu' —nacui' ngu' ji'̄i Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u tucua tya'a ti cualya nde. Tsa bi' ti cha'.

¹⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caa lo'o ma ji'̄i ca nde —nacui' ji'̄i ngu'.

¹⁹ Li' ngulo Jesús cña ji'̄i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' xi lo quii. Li' ndaya' yu ji'̄i nu ca'yu tya'a xlyá teje' bi' lo'o ji'̄i nu tucua tya'a cualya bi'; nxña'a yu nde cua li', ndya xly'a'be ji'̄i ycu' Ndyosi, lo'o li' nguxana yu nsa'be yu xlyá lo'o cualya

bi', nda yu yu'be bi' ji'̄i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'̄i cha' tacha ngu' ji'̄i ñati bi'.²⁰ Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', ña'a cuayá' nu nguaala' ji'̄i ngu'. Li' nxuti'̄i ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o jua'a ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi'.²¹ Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu ngu' slo Jesús ts̄a bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube.

Ndyaa Jesús lo hitya tayu'

²² Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'̄i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'̄i, cha' tyat̄i ngu' ne' yaca ni'̄i cha' tsa'a ngu' nde loo la su tsa'a ycu' ca chaca tsu' tayu' bi'; tyanu ycu' cha' chcui' salya' lo'o nu quiña'a tsa ñati bi', ngua ti' yu.²³ Lo'o cua ndyaa lcaa ngu' bi', li' ndyaa Jesús nde sii' ca'ya cha' chcui' lo'o ycu' Ndyosi su ndu yu ycu' ti yu. Lo'o cua tsa'a ti cuichaa, tya ndu Jesús ycu' ti nde sii' ca'ya.²⁴ Laja li' tyijyu' ndya'a yaca ni'̄i bi' lo tayu'. Lqui'ya ti nxna yaca ni'̄i bi', xqui'ya cha' lye tsa ndyat̄u clyoo' lo hitya, cha' lye tsa ndyaca cui'̄i.²⁵ Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti; ²⁶ pana lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'̄i cha' ndya'a yu lo hitya ti, ndyuts̄i tsa ngu' li'.

—¡Cua lijya sca jyo'o! —nacui' ngu'.

Li' ngusi'ya tsa ngu' cha' ndyuts̄i ngu'.²⁷ Hora ti ndacha' Jesús ji'̄i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma —nacui' Jesús ji'̄i ngu'—. Na' laçá, ná cuts̄i ma.

28 Li' nguxacui Pedro cha' jil'i:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca, cusu'? —nacui Pedro jil'i Jesús—. Si chañi cha' nu'u laca, culo nu'u cña 'na lacua, cha' lo'o na' tya'a na' lo hitya cha' tyalaa na' ca su ndu nu'u.

29 —Ca'a nu'u ca nde —nacui Jesús jil'i Pedro li'.

Lo'o li' ngutu'u Pedro ne' yaca ni'i, ndya'a yu lo hitya cha' tyalaa yu ca su ndu ycuil' Jesús. 30 Pana hora ti ngua tii yu cha' lye tsa ndyaca cui'i, ndyutsii tsa yu li', nguxana cha' nclyu'u yu ne' hitya li'. Lo'o ti ngusi'ya yu jil'i Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro jil'i—, culo nu'u 'na ne' hitya re.

31 Hora ti ngusñi Jesús ya' Pedro.

—Xti tsa tyempo ndalo nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na —nacui Jesús jil'i Pedro bi'—. ¿Ni cha' ná jlya tso'o ti' 'na?

32 Lo'o li' ndyalaa lo'o Jesús jil'i Pedro ca su ndacui yaca ni'i, ndyatí ngu' ne' bi' li'; hora ti ngua ti cui'i li'.

33 Ngua'ni tlyu ngu' nu ndi'i ne' yaca ni'i bi' jil'i Jesús, lo'o ti ndatu sti' ngu' slo yu.

—Chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi —nacui ngu' jil'i.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' quicha nde Genesaret

34 Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', ndyalaa ngu' nde Genesaret. 35 Lo'o ndyuloo ngu' nu ndi'i cajua jil'i Jesús, li' hora ti nda ngu' cha' ndyaa lcaa quichi su cacua ti, cha' caca cuayá'

ti' ngu' bi' cha' cua ndyalaa Jesús. Li' ya'a lo'o ngu' jil'i lcaa ngu' quicha slo Jesús. 36 Ndiña ngu' chacuayá' jil'i yu cha' cala' ngu' quicha bi' masi quiya' ste' ti yu; lo'o ndyala' ngu' quicha bi' ste' yu, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

15

Na laca nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ñati

1 Li' ndyalaa sca taju ngu' tlyu slo Jesús. Ngu' quichi Jerusalén laca ngu' bi', ngu' fariseo lo'o ngu' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa laca ngu' bi'.

2 —¿Ni cha' ná tso'o ndu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacui ngu' bi' jil'i Jesús—. Ná stu'ba ndu'ni ngu' lo'o cha' nu cua nda jyo'o cusu' lo'o na sa'ni la, cha' tyati tso'o ya' na nu lo'o bilya cacu na. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ná ndu'ni ngu' jua'a —nacui ngu' li'.

3 Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' tlyu bi':

—Lo'o cu'ma ni —nacui Jesús jil'i ngu'—, ¿ni cha' laca xti la cha' ntsu'u tyiquee ma jil'i cña nu ngulo ycuil' Ndyosi ji'na? Lo'o jua'a lye tsa ndube ti' ma jil'i scaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

4 Cua nhcui' ycuil' Ndyosi lo'o na: “Tucúa ma cña nu nhcui' sti ma, nu nhcui' xtya'a ma”, nacui Ni. “Lo'o jua'a si hcui' ma cha' cuxi jil'i sti ma, jil'i xtya'a ma, li' ntsu'u cha' cujui' ngu' jil'i ma”, nacui Ni. 5 Pana cu'ma

ni, xa' lo cha' nchcui' mā juani. Nclyu'u mā cha' tso'o tsa laca si ndi'ya chcui' na lo'o sti na, lo'o xtya'a na: “Cua nda na' lcaa na nu ntsu'u 'na jil'i ycui' Ndyosi, bi' cha' nga'aa caca xtyucua na' jil'i mā juani”.⁶ Jua'a laca cha' cuxi nu nclyu'u mā jil'i ngu', cha' nga'aa cua'ni tlyu ngu' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu'; jua'a nchcui' mā, masi xa' ña'a ngulo ycui' Ndyosi cña jina. Nga'aa tso'o cha' nu nda ycui' Ni lo'o na, nti' mā; tso'o la cha' nu nda jyo'o cusu' cha' cua'ni na, nti' mā cuentya jil'i mā.⁷ Cuiñi tsa mā, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā. Tya sa'ni la nchcui' jyo'o Isaías cha' liñi jil'i cu'mā. Ndi'ya cha' nu nguscua jyo'o bi' lo quityi:

⁸ Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui ycui' Ni.

Si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁹ Na cuiñi tsa ngu' re, cha' nacui ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na, masi nclu'u ngu' cha' nu nchcui' ñati ti jil'i tya'a ngu';

pana nacui ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' jil'i tya'a ngu'.

Jua'a nguscua jyo'o Isaías bi' cuentya jil'i ycui' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua cha' cāa ngu' cacua la xi, cha' chcui' yu lo'o ngu' li':

—Cua'a jyaca mā —nacui Jesús jil'i ngu'—, cha' caca cuayá' tso'o ti' mā —nacui—.

¹¹ Si'i sca na nu ndacu ti ngu'

nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu'; cha' nu ndyu'u nde tu'ba ngu', masi lcaa cha' nu nchcui' ngu' ni, xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na si ngunu'u tyiquee ngu'.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cacua la slo Jesús.

—Ná ndiya ti' nu ngu' fariseo bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu'u —nacui ngu' bi' jil'i Jesús.

¹³ —Ycui' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, xcuaa Ni lcaa quixi' nu si'i na cuiñi nu ndyataa Ni, cha' ná tso'o quixi' bi' —nacui Jesús jil'i ngu'—. ¹⁴ Lo'o jua'a ná tso'o ngu' fariseo jua cuentya jil'i ycui' Ni, bi' cha' nga'a cha' xtyanu mā jil'i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' cuityi', jua'a nti' ngu' fariseo jua —nacui Jesús—. Si culu'u sca nu cuityi' tyucui jil'i chaca yu tya'a cuityi' ti yu, tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni tsaca ngu' ná nchca ña'a ngu' tyucui su lijya ngu' li'.

¹⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Culu'u nu'u jil'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cui jil'i na nu ndacu ngu' —nacui—. Ná nchca cuayá' ti' ya.

¹⁶ —¿Ha lo'o cu'mā, ná ngua cuayá' ti' mā? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—. ¹⁷ ¿Ha bilya ta mā cuentya? Lcaa na nu tyatí nde tu'ba ngu' ni, nteje tacui na bi' nde ne' ngu'. Lo'o tsaa ngu' liya', tye lyiji cha' jil'i li'. ¹⁸ Pana sca cha' nu nchcui' ngu' ni, stu'ba laca bi' lo'o cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu'; xqui'ya

cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' nchca cuayá' ti' xa' la ñati si cua ngunu'u tyiquee ngu' bi'.
 19 Ca ne' cresiya ji'i ñati ni, ca bi' ntsu'u suu lcaa cha' cuxi: masi cujui ngu' ji'i tya'a ngu', masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cha' cuiñi ji'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cuentyu ji'i tya'a ngu'.
 20 Si ntsu'u cha' cuxi bi' ne' cresiya ji'i ngu', bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'i tyiquee ngu'; pana lo'o cacu na sca na ni, masi bilya tyaatí tso'o ya' na, ná sca cha' cua'ni lo'o cresiya ji'na, cha' si'i jua'a caca cuxi tyiquee na.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsa ji'i Jesús

21 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya quichi Tiro lo'o loyuu su cuentya quichi Sidón; lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ndyaa ngu' lo'o.
 22 Lo'o li' ñaa sca nu cuna'a ca tyi quichi bi' slo Jesús, ngusi'ya tsa nu cuna'a bi' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u 'na, Xu'na —nacu'i nu cuna'a bi' ji'i Jesús—. Nu'u nu laca la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o cusu' David, cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na'. Nxa'lú tsa cui' ji'i sñi' na'.

23 Ni sca cha' ná nguxacu'i Jesús ji'i nu cuna'a bi'. Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Culo nu'u cña ji'i nu cuna'a re cha' tsaa ma' xa' se'i

—nacu'i ngu' ji'i Jesús—, cha' nxi'ya tsa ji'na.

24 —Nda ycui' Ni 'na li-
 jya na' nde chalyuu cha' sca ti lo'o ngu' Israel chcui' na' —nacu'i Jesús li'—, cha' ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi' —nacu'i.

25 Li' cacua la ndyalaa nu cuna'a bi', ndyatu sti' slo Jesús.

—Xu'na —nacu'i ji'i Jesús—, xtyucua nu'u ji'i cua.

26 Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i nu cuna'a bi':

—Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' cacu xne' ti —nacu'i.

27 —Chañi cha' nu nchcui' nu'u, Xu'na —nacu'i nu cuna'a bi'—, pana tya ntsu'u chacuayá' ji'i xne' cha' cacu ni' satya ti nu ndyalú to' mesa laja lo'o ndyacu xu'na ni'.

28 —Chañi cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacu'i Jesús ji'i—. Caca cha' nu nti' nu'u lacua —nacu'i.

Hora ti ndyaca tso'o sñi' nu cuna'a bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i quiña'a ngu' quicha

29 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa, ndyalaa yu ca to' tayu' Galilea bi'. Ndyaa yu xi to' tayu' bi', li' ndyacu'i yu xi sii' ca'ya cha' chca'a yu xi ndejua.
 30 Quiña'a tsa ñati ndyalaa slo yu li'; ndyaa lo'o ngu' ji'i quiña'a tsa ngu' quicha, lo'o ngu' nu quicha quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o ngu' cu'u, lo'o nu cu' ya', nu cu' quiya', lcaa lo nu quicha. Nsta ngu' ji'i ngu'

quicha bi' lo yuu slo Jesús, lo'o ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' li'. ³¹ Ndube tsa ti' ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' cha' xa' nhcui' ngu' nu ngua cu'ü, xa' ngua tso'o tyucui ña'a ya' ngu' nu ngua cu' ya', xa' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya', xa' tyaca' xee ña'a ngu' nu ngua cuityi'. Li' lye tsa ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i Ni nu laca ycu'i Ndyosi jil'i ngu' Israel xqui'ya cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu jacua mil tya'a ñati

³² Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' caa ngu' slo. Nhcui' lo'o ngu' li':

—Tya'na tsa ti' na' jil'i nu ngu' quiña'a re —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cua sna tsa ndya'a ngu' lo'o na' juani, lo'o nga'aa ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti. Ná tso'o culo na' cña jil'i ngu' re cha' tyaa ngu' ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu', cha' ná talo ngu' tyucui jua'a.

³³ Li' nhcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o:

—¿Macala caja na cacu ngu' jil'ina? Ne' quixi' nga'a na re su ná ndi' ñati —nacui ngu' jil'i Jesús—. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o na re.

³⁴ —¿Ni lcuca tya'a xlyá ntsu'u jil'i ma? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jil'i ya —nacui ngu' jil'i—, lo'o ntsu'u xi cualya sube —nacui ngu'.

³⁵ Li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' lo yuu. ³⁶ Li' ngusñi Jesús nu cati tya'a xlyá bi' lo'o cualya bi', ndya xly'a'be jil'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá lo'o cualya bi', nda yu'be bi' jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' ta ngu' jil'i nu ngu' quiña'a bi'. ³⁷ Li' ndyacu lcaa ngu' xlyá bi' ña'a cuayá' nu nguaala' jil'i ngu'. Lo'o nxuti'i ngu' lcaa yu'be nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', li' ngutsa'a cati tya'a hcubi lo'o yu'be bi'. ³⁸ Jacua mil tya'a nu qui'yu ndyacu tsa bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube; lcaa bi' ndyacu. ³⁹ Lo'o ndye ndyacu ngu', li' nhcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i sube, ndu'u yu ndyaa yu nde loyuu Magdala lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

16

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús nti' ngu'

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo slo Jesús, cha' hcui' cuayá' ngu' lo'o yu, si caca tyijiloo ngu' jil'i yu nti' ngu'. Nhcui' ngu' lo'o Jesús cha' culu'u sca cha' tlyu jil'i ngu', sca cha' tlyu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi. ² Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu':

—Nu cu'ma ni, ndi'ya nhcui' ma lo'o cua tsa ti

cuichaa: “Lubii cua caca la quee, cha' tso'o tsa ña'a nscua coo tyubi' cua juani”, nacui ma. ³ Lo'o ndi'ya nchcui' ma nde tlya lo'o ña'a ma nde cua: “Ca'ya tyo juani cha' lye xi ña'a coo cua, ngata tsa ña'a coo”, nacui ma. ¿Ni cha' laca, cha' jlo tsa ti' ma ñi'ya caca sca tsa nu lo'o ña'a ti ma nde cua? Pana ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya caca ji'j cu'ma ngu' nasiyu re tyempo juani. ⁴ Na xña'a tsa tyiquee ma ca ta'a ma cha' xcui' nti' ma cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ma ji'j; laca ma ñati nu ná jlya ti' ji'j ycu' Ndyosi tsiya' ti —nacui Jesús ji'j ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma na laca nu ngua ji'j jyo'o Jonás nu ngua tu'ba ji'j ycu' Ndyosi cua sa'ni la.

Nga'aa nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li', ndu'u yu ndyaa.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' scua tiye'

⁵ La cui' tsa bi', cua nteje tacui ngu' lo tayu' lo'o yaca ni'j bi'. Ngutu'u ngu' chaca tsu', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j Jesús cha' cua ngujlyaa ti' ngu' cha' qui'ya lo'o ngu' xlyá teje' cha' cacu ngu' tyucui. ⁶ Lo'o li' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'j ma —nacui Jesús ji'j ngu' bi'—. Cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo —nacui.

⁷ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j lo'o tya'a ngu':

—Cha' ná lo'o xlyá teje' ndya'a na, bi' cha' nchcui' nu cusu' cha' ji'j scua tiye' lo'o na —nacui ngu'.

⁸ Pana, ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' ndube ti' ma cha' ná lo'o xlyá teje' lijya ma? —nacui ji'j ngu' bi'—. Xti tsa cha' jlya ti' ma ji'j ycu' Ndyosi. ⁹ ¿Ha cha'ni cha' bilya caca cuayá' ti' ma? ¿Ha ná ntsu'u ti' ma ji'j nu ca'yu tya'a ti xlyá teje' nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati tsubi'? Tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a ndyanu lo'o ndye ndyacu ngu' tsa bi'.

¹⁰ Jua'a nu cati tya'a xlyá teje' nu ndyacu nu jacua mil tya'a ñati ni, la cui' ti cha'; tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a nu ndyanu lo'o ndyacu ngu' li'. ¹¹ ¿Ni cha' laca nga'aa nda ma cuentya, cha' ná nchcui' na' cha' ji'j xlyá nu ndacu ngu' lo'o nacui na' cha' ji'j scua tiye'? Xa' cacha' na' ji'j ma, cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo.

¹² Ngua cuayá' ti' ngu' li' cha' nchcui' Jesús ji'j lcaa cha' cuxi nu nclu'u ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo ji'j ngu', cha' nga'aa tso'o xni ngu' cha' bi'; si'i cha' ji'j scua tiye' nu ndya' xlyá lo'o nu nti' Jesús chcui' tsa bi'.

Ndacha' li'ni Pedro cha' ycu' Cristo laca Jesús

¹³ Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' loyuu su cuentya quichi Cesarea de Filipo. Xa' nchcui'

Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nchcuane yu ji'i ngu' li':

—¿Na laca nacui ñati cuentya 'na? ¿Tilaca laca na' nu cua nda Ni 'na lijyaa nde cha' caca na' ñati? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

14 —Ntsu'u ñati nu nacui cha' laca nu'u jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tya tsubi' la —nacui ngu' ji'i Jesús—. Lo'o xa' ñati ni, nacui ngu' cha' jyo'o Elías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu nacui cha' jyo'o Jeremías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nacui cha' chaca quiya' cua ndyu'ú chaca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ni nu ngua sa'ni, la cui' bi' laca nu'u, nacui ngu'.

Jua'a nacui ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. 15 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, ¿tilaca laca na' nti' ma?

16 Hora ti nguxacui Simón Pedro cha' ji'i Jesús li':

—Cristo laca nu'u —nacui—. Sñi' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca laca nu'u.

17 —Tso'o ntsu'u tyiquee nu'u Simón, sñi' Jonás —nacui Jesús ji'i li'—. Si'i ñati chalyuu ti nu ngulu'u cha' bi' jinu'u; pana ycu' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, nda Ni cha' bi' nu ngua'ya hique nu'u. 18 Pedro naa nu'u, lo'o jua'a caca nu'u ñi'ya laca sca quee quiya' ni'i. Nu lo'o nchcui' nu'u tsa, cha' liñi laca nu nchcui' nu'u; bi' laca suu cha' ji'i ñati 'na, cha' tso'o tsa ndyanu tachaa cha' nu

nchcui' nu'u jua'a. Ná taca ji'i cuiñaja, ni cui'i cuxi, ni jyo'o, ni tsaca ñati, ná taca ji'i ngu' tsiya' ti tyijiloo ngu' ji'i ñati 'na, masi cajaa ñati 'na xqui'ya cha' cuxi. 19 Ta na' lcaa chacuayá' jna' jinu'u, cha' taca tyati ñati 'na ca su laca ycu' Ndyosi loo. Nu lo'o ná cua'ni clyu ti' nu'u ji'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi Sti na' ji'i ñati bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' nu'u ji'i ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñati bi'.

20 Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ná cacha' ngu' ji'i ni sca ñati cha' Cristo laca ycu' yu.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'

21 Lo'o tyempo bi' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' cha' ntsu'u cha' tsa yu nde quichi Jerusalén. Pana ca quichi bi' tyacua cha' ti'i ji'i yu xqui'ya cha' xcube' tsa ngu' cusu' bi' ji'i yu; jua'a sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lcaa ngu' bi' xcube' ngu' ji'i yu ña'a cuayá' nu cujuu ngu' ji'i yu. Pana tyu'ú yu chaca quiya' tsa nchca tyuna, nacui yu. 22 Li' ngusñi Pedro ya' Jesús cha' chcui' lo'o:

—Cua'ni tya'na ti' ycu' Ndyosi jinu'u, Xu'na —nacui Pedro ji'i—. Ná caca bi' ñi'ya nu nacui nu'u.

23 Hora ti nguxtyacui Jesús, na'a ji'i nu Pedro bi'.

—Tyu'utsu' nu'u Satanás, cha' nga'aa cua'a nu'u 'na

—nacui Jesús jilí Pedro—. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' ycuil' Ndyosi nclacua ti' nu'u juani; ñi'ya nu nclacua ti' ñati chalyuu ti, jua'a nclacua ti' nu'u juani.

²⁴ Li' ngulu'u la Jesús jilí nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilí bi':

—Si ntsu'u ñati nu chañi cha' nti' ngu' tsa'a ngu' lo'o na' —nacui—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' jilí lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jilí, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati jilí ngu' bi' xqui'ya na'.

²⁵ Chcuna' chalyuu jilí ñati nu xcuil' nclacua tsa ti' ñi'ya caca tso'o jilí ycuil' ca; pana quije chalyuu jilí ngu' ca slo ycuil' Ni si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati jilí ngu' xqui'ya na'. ²⁶ Ná tyanu cha' tso'o jilí ngu' nu lo'o cajaa ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu; nguna' lcaa chalyuu jilí ngu' bi' li', cha' ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu jilí ngu'.

²⁷ Chañi cha' chaca quiya' caa na' nu cua nda Ni 'na lijya na' cha' caca na' ñati, stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xa' jilí ycuil' Ndyosi; ndubi tsa ña'a loo na' lo'o xee jilí ycuil' Ndyosi Sti na' li'. Lo'o li' ta na' xcaya' ngu', ni cña nu cua ngua'ni scaa ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ²⁸ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma' juani, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca na' loo ne' cresiya jilí ñati, na' nu cua nda Ni 'na lijya' cha' caca na' ñati.

17

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

¹ Lo'o cua ndya'a scuá tsa, li' ndyaa lo'o Jesús jilí Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan tya'a ngula Jacobo bi'; jacua tya'a ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua. ² Li' laja lo'o na'a ngu' jilí Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu li'; ndubi tsa ña'a loo yu ñi'ya ndubi xee cuichaa li'. Ñi'ya sca xee nu ngatí tsa, jua'a ngatí tsa ña'a ste' yu. ³ Lo'o li' ndu'u tucua jyo'o Moisés lo'o jyo'o Elías, ndu' ngu' nchcui' ngu' lo'o Jesús. Lo'o nu ngu' tya'a ndya'a Jesús bi', na'a ngu' jilí ngu' bi'. ⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro jilí—, tso'o tsa cha' nga'a ya re —nacui—. ¿Ha tso'o nti' nu'u si cuiñá na' sna tya'a chcu'ya? Tsaca laca su tyilí ycuil' nu'u, chaca su tyilí La Moisés, chaca su tyilí La Elías.

⁵ Pana laja lo'o nchcui' Pedro, li' ndu'u tucua sca coo nu ngatí tsa ña'a, nu ndubi tsa ña'a, ngüixij' chu' ngu', tyucui ña'a su ndu' ngu'. Li' nguañi xtyilí sca ñati. Hora ti ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca Sñi' na', tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jilí yu. Cua'a tso'o jyaca' ma' jilí lcaa cha' nu chcui' Sñi' na' re lo'o ma'.

⁶ Lo'o ndyuna nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cha' nu

nchcui' ycui' Ni cuentya jil'i Jesús, li' ncl'yú ngu' bi' nde lo yuu cha' ndyutsii tsa ngu' bi'. ⁷ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' bi'.

—Tyatu mā —nacui Jesús jil'i ngu'—, ná cutsii mā tsiya' ti.

⁸ Laja li' nxña'a nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi' su ndu jyo'o bi' tsa la, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu ca bi' li'.

⁹ Lo'o lijya nda'ya ti'i ngu' sii' ca'ya bi', li' ngulo Jesús cña jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

—Ná cacha' mā jil'i xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a mā lo xlya ca'ya jua tsa —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Nu lo'o cua ngujui ycui' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' mā cha' bi' jil'i xa' ñati.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús:

—¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' cha' jo'ó lacua? Nchcui' cha' clyo la ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya'—nacui ngu' jil'i.

¹¹ —Chañi cha' caa Elías clyo cha' cua'ni cho'o jil'i lcaa lo na —nacui Jesús—. ¹² Pana cha' liñi cacha' na' jil'i mā juani cha' cua ñaa nu laca Elías; ná ndyuloo ngu' jil'i, bi' cha' cua ngua'ni cuxi ngu' lo'o. Lo'o jua'a xcube' ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

¹³ Li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' jil'i jyo'o Juan nu ntyucuatya jil'i ngu' laca cha' nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca yu cuañi' nu nxalú cui'i cuxi jil'i

¹⁴ Lo'o cua ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', xa' ndyalaa ngu' su ndi'i ngu' quiña'a lo'o nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús bi'. Hora ti ñaa sca nu qui'yu, ndyatu sti' yu slo Jesús, nchcui' yu bi' lo'o li':

¹⁵ —Cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i sñi' na', cusu' —nacui yu bi' jil'i Jesús—. Quicha tsa ti' sñi' na' cha' lu'ba tsa nxalú cui'i cuxi jil'i yu; ndu'ni cui'i bi', cha' lu'ba tsa ncl'yú yu lo quii', lu'ba ti nxyú jil'i yu lo hitya. ¹⁶ Ñaa lo'o na' jil'i nu quicha bi' slo ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, pana ná ngua jil'i ngu' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o yu.

¹⁷ —Ná jlya ti' cu'mā tsiya' ti —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya jil'i mā. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'mā, nga'aa talo na' jil'i mā tsiya' ti. Pana caa lo'o mā jil'i nu quicha jua slo na' juani.

¹⁸ Li' ngulo Jesús cña jil'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' tsiya' ti jil'i nu quicha bi'. ¹⁹ Ca tiya' la xi nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús su ntucua ycui' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua jil'i ya culo ya jil'i cui'i cuxi bi' lacua? —nacui ngu' jil'i Jesús.

²⁰ Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Xti ti cha' jlya ti' mā jil'i ycui' Ni, bi' cha' ná ngua

ji'j̄i mā —nacu'j̄ Jesús ji'j̄i ngu' bi'— Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' si chañi ca cha' jlya ti' mā cha' ji'j̄i ycu' Ndyosi, masi tsa lo cua sca si'yu cuxee ti nu piti tsa, si jua'a ti jlya ti' mā cha' ji'j̄i Ni, li' taca chcu' mā lo'o ca'ya cua nde: “Tyu'utsu' nu'u tyaa nu'u chaca se'j̄i cajua la”, ñacu'j̄ mā ji'j̄i. Lo'o li' taquiya' ca'ya bi' cha' nu nchcui' mā lo'o, tyu'utsu' ca'ya bi' tsa chaca se'j̄i li'. Ná ntsu'u cha' nu ná caca cua'ni mā si chañi ca cha' jlya ti' mā 'na. ²¹ Lo'o jua'a cha' culo mā ji'j̄i cui'j̄i cuxi bi' ni, ná ca culo mā ji'j̄i cui'j̄i bi' si ná cua'a mā xi ji'j̄i ycu' ca mā; tso'o si ná cacu mā tyaja laja lo'o chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'j̄i nu quicha bi'. Jua'a cua'ni mā ña'a cuayá' nu tyu'u cui'j̄i bi' tyaa.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu' yu

²² Lo'o li' tya ndya'a ngu' xi loyuu su cuentya Galilea, nu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄i. Laja lo'o ndya'a ngu' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ntsu'u sca ñati'j̄ nu cuju' cresiya 'na ji'j̄i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati'; ²³ cuju' ngu' bi' jna' li'. Pana tyu'ú na' chaca quiya' tsá nchca tyuna li'.

Ngua xñi'j̄i tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

Nda ngu' cñi cuentya ji'j̄i laa tonu

²⁴ Cua tsá xi ndyalaa ngu' quich' Capernaum, lo'o li' ndyalaa xi ngu' nu laca cña

ne' laa slo Pedro; nxuti'j̄ ngu' bi' cñi cuentya ji'j̄i laa tonu nu ntucua nde Jerusalén. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Pedro:

—Nu mstru ji'j̄i mā ni, ¿ha lo'o yu nda yu cñi ne' laa bi'? —nacu'j̄ ngu' ji'j̄i Pedro.

²⁵ —Nda yu —nacu'j̄ Pedro ji'j̄i ngu' li'.

Nu lo'o cua ndyalaa Pedro toni'j̄, li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ñi'ya nti' nu'u, Simón? —nacu'j̄ Jesús ji'j̄i Pedro—. ¿Ti ji'j̄i nclyo ngu' nu laca loo cñi? ¿Ha culo ngu' cñi ji'j̄i sñi' ngu' nti' nu'u? ¿Ha si'j̄i ji'j̄i xa' ñati' culo ngu' cñi?

²⁶ —Ji'j̄i xa' ñati' nclyo ngu' nu laca loo cñi, si'j̄i ji'j̄i sñi' —nacu'j̄ Pedro li'.

—Chañi hi'. Ná lo'o sñi' ngu' nda caya' cuentya ji'j̄i cha' bi' lacua —nacu'j̄ Jesús ji'j̄i Pedro—. ²⁷ Pana ná nti' na cha' ca ñasi' ngu' ji'na, ngu' nu laca loo ne' laa tonu, bi' cha' yaa clya nu'u to' tayu' cha' cu nu'u chcu' xñi cualya lo hitya, cha' xñi nu'u ji'j̄i sca cualya. Li' taya' nu'u ji'j̄i cualya nu caja jinu'u clyo, scana tu'ba cualya bi', cha' culo nu'u cñi nu ntsu'u tu'ba ni'; tyu'u scua cñi bi' cha' ta nu'u cñi ji'j̄i ngu' cuentya jinu'u, lo'o jua'a cuentya jna'.

18

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'j̄i ycu' ca ngu'

¹ La cui' tyempo bi' ndyalaa lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄i slo Jesús cha' chcu' ngu' lo'o:

—¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'j̄i ca su laca ycu' Ndyosi loo? —nacu'j̄ ngu' ji'j̄i Jesús.

² Li' ngusi'ya Jesús jí'í sca nu piti cha' caa slo yu, cha' ty-atu nu piti slo ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í.

³ —Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús jí'í ngu' bi'—, cha' ná caca tyati ma cha' jí'í ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jí'í ma si ná cha'a cha' tyiquee ma; nga'a cha' caca tyiquee ma ñi'ya laca tyiquee nu piti re, cha' ná tyixi ndu'ni ngu' sube.

⁴ Sca ñati nu laca ñi'ya laca nu piti re, sca ñati nu ná tyixi tyiquee, nu ná nti' tyijiloo jí'í tya'a cha' caca ycuí' sca ñati tlyu, bi' laca nu ndulo la cha' jí'í ca su laca ycuí' Ndyosi loo. ⁵ Nu lo'o xtyucua ma jí'í sca ñati ñi'ya nti' nu piti re xqui'ya cha' ngusni tso'o ma cha' jna', la cui' jua'a na nxyucua ma 'na laca.

Cuxi tsa caca jí'na si ntsu'u sca qui'ya nu ndiya la ti' na

⁶ 'Si ntsu'u ñati nu ndatsaa jí'í xa' ñati cha' cua'ni ngu' cha' cuxi', masi tatsaa ñati bi' jí'í nu piti re cha' cua'ni yu cha' cuxi, tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane ñati cuxi bi', lo'o li' xtyú ngu' jí'í ñati bi' lo hitya tyujo'o cha' tye cha' jí'í tsiya' ti; tso'o la si cajaa ñati nu jua'a ndu'ni, cha' nga'aa tatsaa jí'í xa' la ngu' sube cha' cua'ni ngu' cha' cuxi. ⁷ ¡Tya'na tsa ñati chalyuu re! Ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ñu'u jí'í tyiquee ñati. Lcaa hora ntsu'u cha' cuxi jua'a nde chalyuu, pana tlyu tsa cha' caca jí'í ñati nu ndatsaa jí'í tya'a cha'

cua'ni ngu' cha' cuxi; tlyu tsa cha' ti'í tyacua jí'í ñati bi' nde loo la.

⁸ 'Nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma jí'í, masi tiji' tsa ti' ma jí'í sca cha' bi' ñi'ya laca si ya' ma laca, ñi'ya laca si quiya' ma laca. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jí'í ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' ma jí'í, lo'o li' ná tyalaa ma su nga'aa tye tsiya' ti cha' tyaqui quí'. ⁹ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma sca cha' cuxi nu ña'a ma jí'í, nga'a cha' xtyanu ma cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si culo ma jí'í ycuí' cloo ma cha' nga'aa taquiya' ma jí'í cha' cuxi bi' tsiya' ti. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jí'í ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' ma jí'í, cha' li' ná tsa ma nde ca bilyaa su ná tye tsiya' ti cha' tyaqui quí'.

Cui jí'í sca xlya' nu cua nguna' jí'í ngu'

¹⁰ 'Ná tso'o si ná taquiya' ma jí'í sca ñati 'na, masi jí'í sca nu piti. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' ntsu'u xca ca su ntucua ycuí' Ni cuentya jí'í lcaa ngu' sube bi'; lcaa hora ntsu'u chacuayá' chcuí' xca bi' lo'o ycuí' Ndyosi Sti na' cuentya jí'í nu ngu' sube jí'í. ¹¹ Cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi cha' caca na' ñati, cha' cua'ni lyaá na' jí'í ñati nu cua nguna' chalyuu jí'í xqui'ya cha' cuxi.

12 '¿Ñi'ya nti' mā ni? Cua ntsu'u sca siyento tya'a xlya' jil'i sca ñati, lo'o li' nguna' tsaca jil'i yu. ¿Ñi'ya cua'ni yu li'? Ndi'ya cua'ni yu ñacui na': xtyanu yu jil'i taju xlya' quiña'a bi' sii' ca'ya su tso'o ti ndi'i ni', cha' tsa'a yu tsaana yu jil'i xlya' nu nguna' jil'i yu bi'. 13 Lo'o quije bi' jil'i yu, ca chaa tsa ti' yu li', cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i nu sca ca xlya' nu cua nguna' jil'i yu; pana ná ntsu'u cha' culacua ti' yu jil'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a xlya' nu ndyanu tso'o ti. 14 Ñi'ya nu ndu'ni nu xu'na xlya' bi', cha' ná chcuna' ni sca xlya' jil'i yu, la cui' jua'a ndu'ni ycu' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' chalyuu jil'i ni tsaca ñati xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u jil'i. Ná nti' ycu' Ni tsiya' ti cha' tye cha' jil'i ngu', masi sube tsa ngu' nti' mā.

Ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' na jil'i tya'ana

15 'Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a mā nu ngua'ni sca cha' cuxi lo'o mā, li' tsa'a mā slo ngu' tya'a mā bi', cha' cuaana ti cacha' mā jil'i ngu' bi' ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lo'o mā. Tso'o tsa li' si tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu chcu' mā lo'o ngu'; ca xñi'i ti' ngu' li', xqui'ya cha' cua ngua'ni ngu' cha' cuxi bi'. Li' xa' caca stu'ba cha' jil'i mā lo'o ngu' tya'a mā bi'. 16 Pana si ná tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu nchcu' mā lo'o ngu', tso'o la

si tsa'a mā slo ngu' bi' chaca quiya'; pana lo'o xi xa' la ngu' tya'a mā tsa'a mā li', cha' lo'o ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcu' tyucuaa mā, cha' caca ngu' bi' testigo. 17 Lo'o li', si ná tyaja'a ngu' tya'a mā bi' taquiya' ngu' tsiya' ti jil'i tucua sna tya'a mā, li' cacha' mā cha' bi' jil'i taju ñati jil'i cu'mā, nu stu'ba ndu'ni tlyu mā jil'i ycu' Ndyosi. Lo'o li' si ña'a ti ná tyaja'a nu ngu' tya'a mā bi' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcu' ca ta'a taju tya'a mā lo'o ngu', li' nga'aa cua'ni tya'a mā lo'o ngu' bi' lacua. Ñi'ya si cua laca ngu' ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, ñi'ya si laca ngu' msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cui'ni ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo jil'i mā, jua'a cua'ni mā lo'o ngu' bi' li'.

18 'Cha' liñi laca nu nchcu' na' re, cha' lo'o ná cua'ni clyu ti' mā jil'i ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi jil'i ñati bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' mā jil'i ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni jil'i ñati bi'.

19 'Chaca quiya' cacha' jil'i mā cha' chañi cha' cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua lcaa cha' nu ndijña mā jil'i Ni, masi tucua tya'a ti mā ndu mā, si stu'ba cha' nu ntsu'u tyiquee tyucuaa mā. 20 Lo'o na' nga'a na' lo'o mā macala su ndyu'u ti'i tucua sna tya'a ti mā chacuaya' na.

21 Li' ñaa Pedro cacua la cha' cacha' jil'i Jesús:

—Xu'na—nacui jilí Jesús—, ¿ni lcuá quíya' cui'ya na' cha' clyu ti' jilí yu tya'a na' lo'o ndyu'ni yu cha' cuxi lo'o na'? —nacui—. ¿Ha tso'o cati quíya' cua'ni clyu ti' na' jilí yu?

²² Li' nguxacui Jesús cha' jilí Pedro:

—Ná hcui' na cha' cati ti quíya'—nacui Jesús—. Tso'o cua'ni clyu ti' na jilí tya'a na masi snayala tyii ntucua cati quíya'—nacui.

Cui jilí msu nu ná nti' cua'ni clyu ti' jilí tya'a msu yu

²³ 'Chcui' na' chaca cha' lo'o ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jilí ñati: Chcui' na' cha' jilí sca rey nu ngua ti' cua'ni tye tane', cha' ndacui tsa msu jilí. ²⁴ Lo'o nguxana ca ti nclyacua ti' rey jua'a, hora ti ndu'u tucua ngu' slo rey bi', ñaa lo'o ngu' jilí sca msu nu ndacui tyu tsa miyu paxu jilí. ²⁵ Ná ntsu'u cñi tsiya' ti jilí msu bi', cha' tya tane' bi' jilí xu'na yu; bi' cha' ngulo xu'na yu cña cha' cujuí' ngu' jilí msu bi', lo'o jilí clyo'o yu, lo'o jilí ca ta'a sñi' yu, lo'o lcaa na nu ntsu'u jilí msu bi' ca caya' cha' tya cñi nu ndacui jilí xu'na yu li'. ²⁶ Ndyutsij tsa msu bi' li', ncluyú yu lo yuu su ndu xu'na yu. Li' ndyatú stí' slo yu cha' jña xi tyempo jilí xu'na yu: “Xu'na”, nacui msu bi' jilí rey, “talo xi 'na. Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la.” ²⁷ Ngua tya'na ti' xu'na msu bi' jilí li', ngua'ni

clyu ti' jilí msu jilí cuentya jilí tane' bi'. “Cua ndye tane' jinu'u juani. Nga'aa ndacui nu'u jna'”, nacui xu'na yu jilí yu. Cua ndu'u msu bi' ndyaa li'. ²⁸ Tyucuij nde su ndyaa yu, li' ndyacua tya'a yu lo'o tya'a msu yu nu ndacui xti ti cñi jilí yu. Hora ti ngusñi yu yane tya'a, tyaala tsa ngua'ni yu jilí tya'a msu yu. “¿Ni hora tya nu'u cñi nu ndacui nu'u 'na?” nacui yu jilí tya'a msu yu. ²⁹ Lo'o nu ndacui xti ti cñi bi' ni, ndyatú stí' slo msu tyaala bi', ndijña xi cha' clyu ti' jilí yu tyaala bi', cha' caca tya'na ti' yu jilí: “Talo nu'u xi 'na”, nacui jilí nu tyaala bi'. “Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacui na' jinu'u ca tiya' la xi.” ³⁰ Pana nu msu tyaala bi' ni, ná ngua tya'na ti' yu jilí tya'a msu yu tsiya' ti; hora ti ngusta yu quí'ya jilí ca toni' cña, cha' su'ba ngu' jilí ne' hcua ña'a cuayá' nu tya cñi nu ndacui jilí yu. ³¹ Lo'o cua na'a lcaa tya'a msu yu ñi'ya ngua cha' cuxi nu ngua'ni yu tyaala bi', xñi' xi ti' ngu' cuentya jilí nu nga'a ne' hcua bi' li'. Bi' cha' ndyaa ngu' ca slo xu'na ngu' bi', ndacha' ngu' lcaa cha' bi' jilí xu'na, ñi'ya nu ngua jilí nu ndacui cñi bi'. ³² Hora ti ngusi'ya xu'na yu jilí msu tyaala bi' cha' xa' tyaa yu ca slo. “Cuxi tsa tyiquee nu'u”, nacui xu'na jilí msu tyaala bi'. “Cua ngüijña nu'u cha' clyu ti' 'na, lo'o jua'a ngua'ni clyu ti' na' jinu'u nquicha', masi quiña'a tsa cñi ndacui nu'u 'na. ³³ Lo'o juani ni, ¿ni

cha' ná ngua'ni tya'na ti' nu'u ji'i tya'a msu nu ndacui xti ti cñi hi, ñi'ya ngua'ni tya'na ti' na' jinu'u?" ³⁴ Ngua ñasi' tsa xu'na msu bi' ji'i msu tyaala bi' li', ngulo cña cha' xñi policia ji'i, cha' su'ba ngu' ji'i ne' chcuá, cha' xcube' ngu' ji'i ña'a cuayá' nu tya msu tyaala bi' lcaa cñi nu ndacui ji'i xu'na yu. Bi' laca cuii ji'i rey lo'o msu ji'i.

³⁵ 'Ñi'ya ngua'ni rey bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—, jua'a cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua lo'o lcaa ma nu ná tyucui tyiquee ma ndyi'ya ma cha' clyu ti' ji'i tya'a ma.

19

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu'

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' ndu'u yu loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu nde loyuu su cuentya Judea. Nteje tacui Jesús sta'a Jordán, ² lo'o quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji'i yu cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha nu lijya lo'o ngu' bi'; ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha bi', ngua tso'o ngu' bi' li'.

³ Laja li' lijya xi ngu' fariseo slo Jesús cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu si caca tyijiloo ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'na cha' xtyanu sca ñati ji'i clyo'o yu tsiya' ti, si nga'aa nti' yu ji'i nu cuna'a bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

⁴ —¿Ha bilya chcui' ma lo quityi cha' ji'i ycui' Ndyosi?

—nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. “Clyo ngüiñá Ni ji'i ñati, sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a”, jua'a nscua lo quityi bi'. ⁵ Lo'o jua'a ndi'ya nacui Ni: “Bi' cha' tyu'utsu' sca nu qui'yu slo sti yu, slo xtya'a yu, cha' caja clyo'o lo'o sca nu cuna'a, cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu'”. ⁶ Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cua laca ji'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycui' Ndyosi cha' clyo'o ji'i ngu'.

⁷ Li' nguxacui ngu' bi' cha' ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca ngulo jyo'o Moisés cña ji'na lacua? Cha' tso'o ji'i sca nu qui'yu, nacui jyo'o cusu' bi', si culo yu sca quityi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a nu laca clyo'o yu.

⁸ Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Ná ndaquiya' ma ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'i ma cha' xtyanu ma ji'i clyo'o ma lo'o sca quityi ti —nacui Jesús ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a ngua ti' ycui' Ni tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu. ⁹ Cuentya jna' ni, ta na' sca cuii lo'o ma juani: Si ntsu'u sca ñati nu nguxtyanu ji'i clyo'o cha' caja clyo'o lo'o xa' nu cuna'a, ngua'ni tyucuaa ti' yu lo'o nu cuna'a clyo'o yu. Sca ti si clyo'o yu ngua'ni suba' lo'o xa' nu qui'yu, liñi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a bi' li'. La cui' jua'a, nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i bi', si

xa' caja clyo'o lo'o chaca ñati, cha' suba' cua'ni ngu' bi' li'.

¹⁰ Lo'o li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o Jesús:

—Tso'o la si ná caja clyo'o na tsiya' ti, si jua'a laca cha' jil'i ngu' qui'yu lo'o clyo'o ngu' —nacui' ngu'.

¹¹ —Ntsu'u tsa ngu' qui'yu nu ná talo ngu' cha' ntu-cua ngu' ycu' ti ngu' —nacui' Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li'—. Sca ti si culo ycu' Ndyosi cña jil'i sca ñati cha' ná caja clyo'o, li' talo yu cha' ná cala' jil'i sca nu cuna'a tsiya' ti, si xtyucua ycu' Ndyosi jil'i yu bi'. ¹² Ntsu'u tyu'u lo cha' nu ndu'ni cha' ná nchca caja clyo'o sca nu qui'yu: ntsu'u ngu' nu quicha ngu' tya lo'o ngula ngu'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu quicha ngu' xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ñati jil'i ngu' bi'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu cua ngusubi ycu' Ndyosi jil'i cha' cua'ni ngu' cña jil'i Ni, bi' cha' tso'o la masi ná caja clyo'o ngu' bi' li', nti' ngu', cha' sca ti ycu' Ndyosi caca loo jil'i ngu' li', nti' ngu'. Nu qui'yu bi' ni, ycu' yu nda yu cuentya si caca jil'i yu tyil'i yu ycu' ti yu; tso'o si talo yu bi' tyil'i yu ycu' ti yu lacua.

Ngulacua Jesús jil'i nu sube

¹³ Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' jil'i tyu'u tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycu' Jesús hique nu sube bi', cha' chcui' yu lo'o ycu' Ndyosi cuentya jil'i nu sube bi'. Li' ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús jil'i ngu' bi',

¹⁴ pana hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li':

—Ta ma chacuayá' jil'i nu sube cha' caa ngu' slo na' —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'—. Ná cua'a ma jil'i nu sube bi'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube jil'i sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati jil'i ycu' Ndyosi nu lo'o caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'.

¹⁵ Li' ngusta ya' Jesús hique nu sube bi'. Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁶ Ca tiya' la li' ñaa sca nu qui'yu cuañi' slo Jesús.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui' yu jil'i Jesús—. Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u jna': ¿Na laca nu tso'o cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui' yu.

¹⁷ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ni cha' nchcui' nu'u cha' tso'o tsa ndu'ni na'? —nacui' Jesús jil'i yu bi'—. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. Pana taquiya' nu'u jil'i lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi jil'i ma, si nti' nu'u caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u.

¹⁸ —¿Ñi'ya nu laca cña bi' nti' nu'u? —nacui' yu cuañi' bi' jil'i.

Li' ngulu'u Jesús xi cha' jil'i yu bi':

—Ná cujuui ma jil'i tya'a ñati ma. Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati, ni ná cuaana ma cha' tso'o nu

ntsu'u ji'í tya'a ñati mā. Ná chcuí' mā cuentyu ji'í tya'a ñati mā. ¹⁹ Lo'o jua'a cua'ni tlyu mā ji'í sti mā, ji'í xtya'a mā. Cua'ni tya'na ti' mā ji'í tya'a ñati mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mā ji'í ycuí' ca ti mā.

²⁰ Li' nguxacuj yu bi' cha' ji'í Jesús:

—Tya lo'o cuañi' na' ndaquiyá' na' ji'í lcaa cña bi' lcaa tsá —nacuj yu cuañi' bi' ji'í Jesús—. ¿Ha tya ntsu'u la cha' nu tya lyiji cua'ni na' lacua? —nacuj.

²¹ —¿Ha chañi' cha' nti' nu'u cha' ca lubii cresiya ji'nu'u, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u? —nacuj Jesús ji'í yu bi'—. Si chañi' cha' nu nchcui' nu'u, yaa clya kujui' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u; tyu'u cñi' cha' ta nu'u ji'í ngu' ti'í li'. Lo'o li' sta ycuí' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jinu'u ca su ntucua ycuí' Ni. Lo'o cua ngua'ni nu'u cha' bi', li' caa nu'u slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna yu cuañi' bi' cha' nu nda Jesús lo'o yu, ndu'u yu ndyaa yu li'; xñi'í xi ti' yu cha' nchcui' Jesús cha' bi', cha' culiyá' tsa yu.

²³ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í:

—Cha' liñi' nchcui' na' lo'o mā juani —nacuj—, tucui tsa caca ji'í ngu' culiyá' cha' tyatí ngu' cha' ji'í ycuí' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í ngu'. ²⁴ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiyá' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya nti' sca camello, lasa la cha' bi'; tucui

la tyalaa sca ngu' culiyá' ca su laca ycuí' Ni loo.

²⁵ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Tilaca laca nu taca ji'í clyaa ji'í nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' tyalaa ca slo ycuí' Ndyosi lacua? —nacuj ngu' ji'í Jesús li'.

²⁶ —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycuí' Ndyosi ni, nchca ji'í Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacuj Jesús ji'í ngu'.

²⁷ Li' nchcui' Pedro xi lo'o Jesús:

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya lcaa na nu ntsu'u ji'í ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacuj nu'u cha' cua'ni ya —nacuj Pedro ji'í Jesús—. ¿Na laca caja ji'í ya nde loo la li'?

²⁸ —Cha' liñi' nchcui' na' lo'o mā juani —nacuj Jesús ji'í ngu'—, cha' nu lo'o caca chalyuu cucui bi' ni, li' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; tsa tu-cua na' ca su tso'o tsa ña'a ca bi', cha' cua'ni cuayá' na' ji'í lcaa ñati chalyuu li'. Lo'o cu'mā nu ndya'a mā lo'o na', tiya' la tyucua mā lo tii tyucua tya'a yaca nu tso'o tsa ña'a, cha' cua'ni cuayá' mā ji'í tya'a ñati mā, nu tii tyucua tya'a taju ngu' Israel bi'. ²⁹ Lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni ngu' cña cuentya jna', nu nguxtyanu lcaa na nu ntsu'u ji'í ngu' cha' ndyuni ngu' cña bi', ná xtyanu na' ji'í ngu' bi' jua'a ti; masi tyi ngu',

masi tya'a ngula ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u ji'i ngu', masi xtyanu ngu' lcaa cha' bi', pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. Lo'o jua'a xa' caja quiña'a la cha' ji'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' ji'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. ³⁰ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha' bi' laca ngu' nu caca nde loo la; nu ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' ngu' laca nu tyanu nde chu' la li'.

20

Cuii ji'i ngu' nu ndya'a ne' xña ji'i ñati

¹ Chaca cha' nti' na' chcui' lo'o mā juani, cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycuu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Chcui' na' sca cuii cuentya ji'i sca nu laca xu'na msu. Ngua sca tsā nde tlya ndu'u yu ndyaa yu lcaya' cha' chcui' yu lo'o ngu' nu caca msu ji'i, si cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'i yu ca su ndyataa yaca si'yu losu' tyixi. ² Ta yu xcaya' msu ñi'ya nu nda ti ngu' tyempo bi', nacui' xu'na msu bi' ji'i ngu'; tso'o tsa nti' ngu' msu bi', si caja tsa lo cua caya' ji'i ngu'. Li' ndu'u msu bi' ndyaa ngu' ne' lo'o ji'i yu bi', cha' cua'ni ngu' cña. ³ Nu lo'o cua ndye sna hora ntsu'u ngu' cña, li' ndyaa xu'na ngu' bi' lcaya' chaca quiya'. Ndacua na'a yu ji'i xa' la ñati, pana ndu ti ngu' cha' bilya caja cña ji'i ngu'. ⁴ Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

“Yaa clya mā, cua'ni mā cña ne' lo'o 'na. Stu'ba cua'ni mā cña lo'o msu 'na, cha' cua ntsu'u ngu' ndyu'ni ngu' cña 'na juani. Ta na' caya' tso'o ji'i mā li'”, nacui' yu. Hora ti ndyaa ngu' ne' xña ji'i xu'na msu bi' li'. ⁵ Lo'o li' xa' ndyaa xu'na msu bi' lcaya' nde hora, jua'a chaca quiya' na'a yu ji'i xi xa' la ngu' cha' na ndu ti ngu'. La cui' ti cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li', lo'o li' la cui' jua'a ngua chaca quiya' hora cua sna nde ngusij. ⁶ Nu lo'o cua ngusij la ña'a ti tya ndu xi ñati lcaya' bi'. Nchcui' xu'na msu bi' lo'o ngu' li': “¿Ni cha' laca na ndu ti mā ca nde tyucui tsā?”, nacui' yu ji'i ñati bi'. “¿Ha ná ntsu'u cña ji'i mā lacua?” ⁷ “Ná ntsu'u ñati nu nti' msu juani”, nacui' ngu' ji'i. “Yaa clya mā cua'ni mā xi cña ne' lo'o 'na lacua”, nacui' xu'na msu bi' ji'i ngu' li'. ⁸ Tiya' la li' lo'o cua tyaa ti cuichaa, li' nchcui' xu'na cña bi' lo'o nu laca loo ji'i msu: “Xi'ya nu'u ji'i lcaa msu juani cha' ta nu'u xcaya' ngu'”, nacui'. “Clyo ta xcaya' msu nu ndyalaa ca ti. Cuati su cua tye, li' ta nu'u xcaya' ñati nu ndyalaa tya tlya la.” ⁹ Li' ndyalaa ngu' nu nguxana ca ti cña ca slo yu, pana nda yu xcaya' ngu' ñi'ya si ntsu'u ngu' cña tyucui tsā. ¹⁰ Ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' nu nguxana cña tya tlya la slo yu. Ngulacua ti' msu bi' cha' quiña'a la cña caja xcaya' ngu' li', pana stu'ba ti ngujui xcaya' lcaa msu ji'i. ¹¹ Ñasi' xi msu nu nguxana cña tya

tlya li'. ¹² “Tyucui tsā ngua'ni ya cña jinu'u”, nacuj msu bi' jil'i xu'na. “Masi tyique' tsa cua nde hora, ña'a ti tya ngua'ni ya cña jinu'u. Lo'o juani, stu'ba ngujui xcaya' lcaa tya'a ntsu'u ya cña, masi sca hora ti ngua'ni ngu' jua cña jinu'u”, nacuj msu nu nguxana cña nde tlya bi'. ¹³ Li' nguxacuj xu'na cña bi' cha' jil'i msu ñasi' bi': “Si'i cha' cuxi nu ndyu'ni na' lo'o mā. ¿Ha si'i na cua ngüiñi cha' jna' lo'o mā ni tsa lo xcaya' nu ta na' jil'i mā? Lo'o jua'a, tsa lo cua cñi xcaya' cu'mā nda na' jil'i mā juani. ¹⁴ Xñi mā xcaya' mā, tyaa mā li'. Ná ntsu'u cha' ca ñasi' cu'mā 'na. Si nti' na' cua'ni na' cha' stu'ba xcaya' cu'mā lo'o nu xa' la msu nu xti ti hora ngua'ni cña, tso'o tsa lacua. ¹⁵ Ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni na' ñi'ya nu nti' ti na' cua'ni na' lo'o cñi 'na. ¿Ha si'i jua'a? ¿Ni cha' laca liye' ti' mā ña'a mā 'na, cha' tso'o ti xcaya' nda na' jil'i lcaa msu 'na?”, nacuj xu'na msu bi'. ¹⁶ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha', bi' laca ngu' nu caca nde loo la; ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' laca ngu' nu tyanu nde chu' la —nacuj Jesús—. Cua ndacane Ni jil'i quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca ngu' ni cha' nda Ni, pana cua laca ti ñati nsubi Ni jil'i cha' caca ngu' ñati jil'i Ni.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycui'

¹⁷ Tya ndya'a ngu' tyucuj cha' tsaa ngu' ca quichi

Jerusalén. Li' ndu'utsu' Jesús xi to' tyucuj lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' chcui' xi lo'o ngu' bi' li':

¹⁸ —Jlo ti' mā cha' tyacuj na tyaa na tyucuj nde ca'ya juani, cha' cua tsaa ti na nde Jerusalén —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'—. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsaa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li', chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, cha' xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. ¹⁹ Li' tsaa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo, cha' xtyí lo'o ngu' bi' 'na. Lo'o jua'a quijil'i ngu' bi' 'na lo'o reta, cujui' ca'a ngu' bi' 'na lo crusi li'. Pana, tsā nchca tyuna, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacuj Jesús.

Ndijña xtya'a Jacobo sca cha' tso'o cuentya jil'i sñi'

²⁰ Lo'o li' yaa xtya'a Jacobo lo'o Juan ca slo Jesús. Zebedeo laca sti tyucuaa nu qui'yu bi'. Stu'ba ti yaa nu cuna'a bi' lo'o tyucuaa sñi', li' ndyatu stí' ma' slo Jesús cha' jña ma' sca cha' tso'o jil'i. ²¹ Li' nchcuane Jesús jil'i nu cuna'a bi':

—¿Na laca nti' nu'u? —nacuj Jesús jil'i.

—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' cha' stu'ba ti chca'a sñi' na' lo'o nu'u ca su caca nu'u loo nde loo la —nacuj nu cuna'a bi'—. Culo nu'u cña cha' chca'a tsaca yu la'a tsu' cuj jinu'u, chaca yu

bi' chca'a yu la'a tsu' coca jinu'u —nacui.

²² Li' nchcui' Jesús lo'o tyu-cuaa nu qui'yu bi':

—Ná nchca cuayá' ti' mā ñi'ya laca cha' nu ndijña mā 'na juani —nacui Jesús jil'i ngu'—. ¿Ha taca jil'i mā chcube' mā ñi'ya nu chcube' na', ñi'ya ca si ta ngu' sca taná nu clyaa' tsa cha' co'o na? ¿Ha talo mā si xcube' ngu' jil'i mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' jna', nu lo'o cujuui ngu' 'na?

—Taca jil'i cua —nacui ngu' bi' li'.

²³ —Chañi cha' lo'o cu'mā co'o mā taná clyaa' nu ntsu'u cha' co'o na' bi', lo'o jua'a chcube' mā ñi'ya nu chcube' na' —nacui Jesús jil'i ngu'—. Pana ná ntsu'u chacuayá' ta na' sca se'i nde sii' na' cha' chca'a mā lo'o na' nde loo la, cha' cua laca ngusubi ycuí' Ndyosi Sti na' jil'i ñati nu chca'a nde sii' na' tyempo bi'.

²⁴ Lo'o ndyuna nu chaca tii tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' jil'i Jacobo lo'o jil'i tya'a yu li'. ²⁵ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i lcaa ngu' bi', cha' tyu'u ti' ngu' slo.

—Jlo ti' mā cha' nu laca loo jil'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. Lye tsa nclo ngu' nu laca loo bi' cña jil'i ngu' ca quichi tyi ngu'; ²⁶ pana nu cu'mā ni, ná cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā jil'i tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā

loo jil'i ngu'. ²⁷ Lo'o jua'a, si nti' mā cha' ndulo la cha' jil'i mā cuentya jil'i ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu jil'i tya'a mā, masi ná lo'o caya'. ²⁸ Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná lijyā na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycuí' na' laca na' msu jil'i ñati, bi' cha' lijyā na'. Na cua lijyā na' cha' cajaa na' cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' jil'i quiña'a tsa ñati li' —nacui Jesús jil'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁹ Cua ndyalaa ngu' quichi Jericó. Cua tyu'u ti ngu' tyaa ngu' li', lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu'u lca'a jil'i Jesús. ³⁰ To' tyucuii su tyeje tacui ngu' nga'a tucua tya'a ngu' cuityi'; cua ndyuna ngu' cuityi' bi' cha' ycuí' Jesús nteje tacui tyucuii jua, bi' cha' cuii ngusi'ya ngu' jil'i yu:

—Xu'na, cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ya. Jlo ti' ya cha' la cui' ñati tya'a jil'i jyo'o David laca nu'u —nacui ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús.

³¹ Pana ná ndiya ti' nu ngu' quiña'a bi', cha' lye tsa ngusi'ya ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús.

—Cuaana ti cu'mā —nacui ngu' jil'i ngu' cuityi' bi'.

Ná ndyuna ngu' cuityi' bi', cuii la ngusi'ya ngu' bi' li':

—Xu'na, nu'u nu laca la cui' tya'a ñati jil'i jyo'o David —nacui ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús—, cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ya.

³² Li' ndyatü Jesús, ngusi'ya jil'i ngu' cuityi' bi', cha' caa ngu' slo.

—¿Na laca nti' mā cha' cua'ni na' lo'o mā? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'.

³³ —Xu'na —nacui ngu' bi' jil'i—, nti' ya cha' tyaca' tso'o xee cloo ya ña'a ya chaca quiya'.

³⁴ Tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu jil'i ngu' bi'. Ngusta sne ya' yu chu' si'yu cloo ngu' bi' li', lo'o hora ti tyaca' tso'o xee loo ngu', ña'a ngu' chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', nguta'a ngu' bi' lo'o Jesús.

21

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo' ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Cua ngulala ti tyalaa ngu' quichi' Jerusalén. Cua tyeje tacui ti ngu' sca quichi' sube ti su naa Betfagé, sii' ca'ya Olivos ndi'i quichi' bi'. Li' ngulo Jesús cña jil'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

² —Yaa mā nde lquichi' re —nacui—. Yala ti quije sca huru nu ndü ndyaca' jil'i mā; ndü ni' lo'o sñi' ni'. Xati' mā jil'i na'ni bi', cha' tyaa lo'o mā jil'i ni' ca nde. ³ Pana si xcuane ngu' jil'i mā: “¿Ni cña cua'ni mā lo'o huru jua?” Li' ñacui mā jil'i ngu' bi': “Ntsu'u cña cuentya jil'i ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni huru re”. Li' hora ti ta ngu' chacuayá' jil'i mā cha' caa mā caa lo'o mā jil'i ni'. ⁴ La cui' jil'i cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya' nscua cha' bi' lo' quityi:

⁵ Cacha' mā jil'i ngu' quichi' Sión:

“Ña'a mā ña'a cha' cua lijya ti nu laca loo jil'i mā.

Ná tyaala nu cusu' bi', hichu' huru ti ntyucua yu.

Sca huru cuañi' laca ni', sñi' na'ni nu ndyi'ya yu'ba laca huru cuañi' bi'.”

⁶ Lo'o li' ndyaa nu tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lquichi' bi', ñi'ya nu ngulo Jesús cña jil'i ngu'. ⁷ Ñaa lo'o ngu' jil'i huru bi' lo'o sñi'. Li' ngusta ngu' ste' ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni'. Li' ndyaa tucua Jesús hichu' ni'. ⁸ La cui' jua'a nu quiña'a tsa ñati' nu ndi'i ca bi' nguscana ngu' ste' ngu', ngusta ngu' jil'i tyucui' cha' caja tyucui' tso'o su ñaa Jesús ntucua hichu' huru bi'. Xa' la ñati' ngusi'yu sta' yaca cha' sta ngu' tyucui' su ñaa yu. ⁹ Lo'o lcaa ngu' nxi'ya ngu' cha' chaa ti' ngu', masi ngu' nu ndyaa nde loo la, masi ngu' nu ñaa nde chu' la; chaa tsa ti' lcaa ngu' bi'.

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati' tya'a jil'i jyo'o rey David laca nu'u —nacui' ngu' jil'i Jesús—. Tso'o tsa cua'ni ycu' Ni lo'o nu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' jil'i ycu' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi —nacui' ngu'.

¹⁰ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi' Jerusalén, ndyatü ngu' to' lo'o quichi' bi'. Ndube tsa ti' ngu' quichi' bi' li'. Cui' tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

—¿Tilaca laca nu lijya re?
—nacui ngu'.

¹¹ Li' nguxacui nu quiña'a tsa ñati bi' cha' ji'i ngu' quichi bi':

—Jesús Nazaret laca nu nde. Loyuu su cuentya Galilea laca quichi tyi yu. Tu'ba ji'i ycai' Ndyosi laca yu re —nacui ngu'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹² Lo'o li' ndyalaa Jesús to' laa tonu su ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycai' Ndyosi. Ndyati yu ndyaa yu ne' laa bi'. Li' ngulo'o yu ji'i lcaa ngu' nde liya', ngu' nu ndyujui' yu'ba nde ne' laa bi', jua'a lcaa ngu' nu ndi'i ndy'i'ya yu'ba bi'; nguxasu Jesús mesa su nchcutsa'a ngu' cñi ji'i ngu', nguxasu yu yaca su ntucua ngu' nu ndujui' paloma.

¹³ —Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycai' Ndyosi cuentya ji'i laa re —nacui Jesús li'—: “Ni'i su caca chcui' lcaa ñati lo'o ycai' Ndyosi, jua'a ñacui ngu' cha' ji'i ni'i 'na, nacui Ni.” Jua'a nscua lo quityi, pana juani, cua ngua'ni ma cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Li' ñaa xi ngu' cuityi' ca su ndu Jesús ca ne' laa tonu bi', lo'o jua'a ñaa xi ngu' nu quicha quiya'; ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi' li'. ¹⁵ Na'a sti jo'ó nu laca loo cha' tlyu nu ngua'ni Jesús; lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', na'a ngu' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi'. Lo'o jua'a na'a ngu' cha' ndi'i tyuu

tya'a nu sube, cha' cui tsa nchcui' nu sube bi' ndyu'ni chi ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacui nu sube bi'.

Nu lo'o ndyuna ngu' tlyu bi' ñi'ya nu nchcui' nu sube, ngua ñasi' tsa ngu' nu laca loo bi' li'. ¹⁶ Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—¿Ha ná ndyuna nu'u cha' cui'ni nu nchcui' nu sube re cuentya jinu'u? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

—Cua ndyuna na' —nacui Jesús li'—. Si'i cha' cui'ni laca cha' nu nchcui' nu sube re, ¿Ha bilya chcui' ma lo quityi nu nscua sca cha' ndi'ya?:

Ndula tu'ba cubi', ndula tu'ba nu sube cuañi'; chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycai' Ndyosi.

¹⁷ Ndu'u Jesús ndyaa li'; ndu'u yu quichi tlyu, ndyaa nde sca quichi piti nu naa Betania. Ca bi' ngujua' yu talya.

Ngua'ni Jesús cha' ngüityi sca yaca quityi

¹⁸ Ca chaca tsa nguxyuu Jesús ñaa nde quichi tlyu bi', ntyute' yu li'. ¹⁹ Lo'o li' na'a yu sca yaca quityi nu ndu to' tyucui. Ndyaa na'a yu ji'i yaca bi' si ntsu'u si'yu lo yaca bi' cha' cacu yu; pana ná ntsu'u si'yu lo, xcui' laca' ti ntsu'u lo. Li' nchcui' Jesús ji'i yaca bi':

—Nga'aa tyu'u tsiya' ti si'yu lo yaca cua chaca yija —nacui.

Hora ti ngüityi yaca bi'.
20 Ndube tsa ti' ngu' nu
ndyaca tsa'a jil'i li':

—¿Na laca ngua jil'i yaca
quityi bi', cha' tsa tsiya' ca
ngüityi yaca bi'? —nacui ngu'
bi' jil'i Jesús.

21 Li' nguxacui Jesús cha' jil'i
ngu' bi':

—Cha' liñi nchcui' na'
lo'o ma juani —nacui—. Si
chañi cha' jlya ti' ma jil'i
ycui' Ndyosi, si si'i cha' tucua
ti cha' ntsu'u tyiquee ma
nchcui' ma lo'o Ni, lo'o cu'ma
caca jil'i ma cua'ni ma sca cha'
tlyu jua'a. Si'i cha' quityi sca
yaca ti chcui' ma lo'o ycai'
Ndyosi li', masi taca chcui'
ma lo'o ca'ya jua ndi'ya:
“Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua
nu'u nde lo hitya tyujo'o”,
ñacu'i ma jil'i. Lo'o li' jua'a
caca jil'i, cha' tyu'utsu' ca'ya
bi'. 22 Lcaa lo cha' nu jña ma
jil'i ycai' Ndyosi ni, si chañi
cha' jlya ti' ma jil'i ycai' Ni,
caja cha' bi' jil'i ma li'.

*Ndyu'ni Jesús cña chacuayá'
jil'i ycai' Ndyosi*

23 Nu lo'o ndyalaa ngu'
quich'i tlyu bi', li' xa' ndyat'i
Jesús ndyaa ne' laa tonu
bi'; nclyu'u yu jil'i ñati' chaca
quiya'. Lo'o li' na'a sti jo'ó nu
laca loo lo'o xa' la ngu' cusu'
nu laca loo, na'a ngu' jil'i Jesús.
Hora ti ñaa ngu' bi' slo yu cha'
xcuane ngu' cha' jil'i yu li':

—¿Tilaca laca nu nda
chacuayá' jinu'u cha' cua'ni
nu'u ñi'ya nu ndyu'ni nu'u
juani? —nacui ngu' nu laca
loo bi' jil'i Jesús—. ¿Ma nde

ngujui chacuayá' cua jinu'u?
—nacui ngu' bi' jil'i.

24 —Lo'o na' xcuane na'
sca cha' jil'i ma lacua, ñi'ya
xacui ma cha' 'na li' —nacui
Jesús jil'i ngu' bi' li'—. Si caja
ñi'ya xacui ma cha' re 'na,
lo'o na' xacui na' cha' jil'i ma
li'; cacha' liñi na' jil'i cu'ma
tilaca laca nu nda chacuayá'
'na, cha' cua'ni na' ñi'ya nu
ndyu'ni na' re li'. 25 Tso'o
lacua, nu lo'o tya ntyucuatya
Juan jil'i ngu', ¿ha chacuayá'
jil'i ycai' Ndyosi ngua bi'? ¿Ha
chacuayá' jil'i ñati' ti ngua bi'?

Li' cuaana ti nchcui' ngu'
nu laca loo bi' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya xacui na cha' jil'i
yu? Si ñacu'i na: “Chacuayá'
jil'i ycai' Ndyosi ntyucuatya
Juan bi' jil'i ngu'”, ná tso'o
tyu'u cha' jua'a; hora ti ñacu'i
yu jil'i na li': “¿Ni cha' ná ngusñi
ma cha' nu nchcui' yu lacua?”

26 Lo'o si ñacu'i na: “Chacuayá'
jil'i ñati' ti ntyucuatya Juan
bi'”, la cui' ti ná tso'o si ñacu'i
na jua'a, cha' ntsii na jil'i lcaa
ngu' quich'i re, cha' lcaa ngu'
jlya ti' ngu' cha' chañi cha'
ngua Juan bi' tu'ba jil'i ycai'
Ndyosi.

27 Bi' cha' ndi'ya nguxacui
ngu' bi' cha' jil'i Jesús:

—Ná jlo ti' ya —nacui ngu'
bi'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús
jil'i ngu' bi'—. Ni na', ná
cacha' na' jil'i ma tilaca laca
nu nda chacuayá' 'na cha'
cua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni na'.

28 Tya ngulu'u la Jesús xi
cha' jil'i ngu' li':

—Chcui' na' sca cui' re lo'o
ma, lo'o li' xacui ma cha' jna'

—nacui Jesús jil'i ngu'—. Cua ndi'i sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu jil'i. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o sñi' nu ngula clyo: “Sñi'”, nacui jil'i sñi' clyo bi', “yaa nu'u cua'ni cña ne' lo'o 'na juani, su ntsu'u yaca si'yu losu' tyixi 'na”. ²⁹ “Ná tsa'a”, nacui sñi' yu li'. Pana tsa cua tsa ti xi ngua tyuju'u ti' sñi' cha' ná ndaquiya' jil'i sti, lo'o li' ndu'u ndyaa cña bi'. ³⁰ Lo'o la cui' ti cña bi' ngulo sti jil'i nu chaca sñi' yu. “Tsa'a na', ná cube ti' nu'u”, nacui yu cuañi' bi' jil'i sti. Pana cha' cuiñi ti nchcui', cha' ná ndyaa cña jil'i sti. ³¹ ¿Ñi'ya nti' cu'ma ni? Nu tyucuaa qui'yu cuañi' bi' ni, ¿tilaca laca nu ngua'ni cña nu ngua ti' sti ngu' cha' cua'ni ngu'?

—Sñi' clyo yu, bi' laca bi' —nacui ngu' jil'i Jesús li'.

—Chañi cha' jil'i ma —nacui Jesús jil'i ngu'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u ngu' cuxi, ñi'ya nti' nu msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu', ntsu'u ngu' bi' nu yala la tyatí cha' jil'i ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'; jua'a ntsu'u nu cuna'a calle ti nu yala la tyatí ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'. Pana cu'ma ni, tiya' tsa tyalaa cu'ma ca su ntucua ycu' Ni. ³² Nu lo'o ñaa jyo'o Juan bi' ni, xcui' cha' liñi nchcui' yu lo'o ma. Liñi tsa ngua'ni yu, pana ná ngua'ni cuentya ma tsiya' ti jil'i cha' nu nchcui' yu lo'o ma.

Lo'o nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' ni, cua ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' nu nchcui' Juan bi' li'; jua'a nu cuna'a calle bi', ndaquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' Juan. Masi cua na'a ma ñi'ya jlya ti' nu ngu' cuxi tyiquee bi' cha' nu ngulu'u Juan, ná nchca caca tyuju'u ti' ma jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ycu' ca ma, xqui'ya cha' ná ngusñi ma cha' nu nchcui' Juan bi' tsiya' ti.

Cui jil'i msu xña'a

³³ 'Nde chcui' na' chaca cuii lo'o ma: Ngua sca ngu' culiya', li' ndyataa yu quiña'a tsa yaca si'yu losu' tyixi. Ngusu'ba yu culiya' bi' sca lo'o hichu' yaca bi' li', xcui' yaca ye'e ndya' lo'o bi'. Lo'o jua'a ngüiña yu sca pilya cha' tyatá si'yu losu' ndacua, cha' tyu'u hitya tyixi nu ntsu'u jil'i si'yu bi'. Li' ngüiña yu sca ni' su tyu ngu' ca jil'i cña bi'.

'Li' nda nu xu'na yuu bi' yuu ngüijña xi xa' la ñati, cha' cua'ni ngu' cña ne' lo'o jil'i yu, cha' ntsu'u sca cña tsa yu tyijyu'. ³⁴ Tiya' la lo'o cua ngulala ti tyempo xuu ngu' si'yu bi', tyijyu' ndi' xu'na yuu bi'. Li' ngulo yu cña jil'i ngu' msu jil'i yu cha' tsa ngu' ca su ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o jil'i, cha' tsa squi'ya ngu' msu bi' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyanu jil'i xu'na yuu bi'. ³⁵ Pana lo'o na'a ti nu ngu' nu ndyu'ni cña bi' jil'i ngu' msu nu ngulaa bi', hora ti ndaya' ngu' jil'i ngu' msu bi'; ngujui' ngu' jil'i tsaca yu, ndyujui' ngu' jil'i chaca

yu, ngujui'i ngu' quee ji'i xi xa' la ngu'. ³⁶ Li' nda xu'na yuu bi' ji'i chaca latya msu, cha' ndyaa ngu' slo nu ngu' nu ndyu'ni cña bi'; pana na'a ti ngu' bi' ji'i msu bi', li' la cui' ti cha' cuxi ngua'ni ngu' bi' lo'o msu bi'.

³⁷ 'Ca tiya' la li' nda xu'na yuu bi' ji'i sñi' ycu' ca ndyaa slo ngu' nu ndyu'ni cña bi'. "Ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' ji'i sñi' ycu' na'", ngua ti' xu'na yuu bi'. ³⁸ Pana na'a ti ngu' bi' ji'i sñi' nu culiya' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Sñi' ycu' ndyalaa juani", nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. "Nu cua caca xu'na yaca si'yu re nde loo la, bi' cha' tso'o la si cujuui na ji'i yu, cha' tyanu lo'o re cuentya ji'na", nacui' ngu' bi'. ³⁹ Lo'o li' ndaya' ngu' bi' ji'i sñi' xu'na yuu bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i yu nde chu' lo'o, ndyujuii ngu' bi' ji'i yu li'.

⁴⁰ '¿Na laca cua'ni xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' xña'a nu ndyu'ni cña ne' lo'o ji'i yu, nu lo'o tyaa yu chaca quiya', nti' ma? —nacui' Jesús ji'i ngu' li'.

⁴¹ —Cujuii clya xu'na yuu bi' ji'i lcaa ngu' tyaala bi' —nacui' ngu' ji'i Jesús—. Lo'o li' ta yu yuu bi' jña xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña lo yuu bi'. Culana xu'na yuu bi' ji'i ñati tso'o nu tyaja'a ta xi si'yu ji'i yu, caya' lo yuu bi'; ta ngu' si'yu lcaa yija lo'o ndyaca tyempo nu nxuu ngu' si'yu bi'.

⁴² Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' ma lo quityi ji'i ycu' Ndyosi? Ndi'ya nscua cha':

La cui' quee tonu nu ngux-cuaa cuityi ni'i ji'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu',

juani cua ngujui cña cua'ni quee bi';

ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

Ycu' Ndyosi ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi nu ngua tya sa'ni; ⁴³ bi' cha' cacha' liñi na' ji'i ma juani, cha' nga'aa ta ycu' Ndyosi chacuayá' tyati' cu'ma cha' ji'i Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ma. Pana ta Ni chacuayá' tyalaa xa' la ñati ca slo ycu' Ni, si tso'o ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni. ⁴⁴ Lo'o cha' ji'i quee tonu bi' ni, na' laca ñi'ya laca quee tonu bi'; ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni'i lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti' ñati tacu' ngu' lo cha' jna', nga'aa tso'o tyi'i ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' nu lo'o yaa ngu' nde chalyuu.

⁴⁵ Sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo ni, nu lo'o ndyuna ngu' cui' nu cua nchcui' ca ti Jesús lo'o ngu', nu nchcui' cha' ji'i ngu' tyaala nu ngua'ni cña ne' lo'o ji'i nu culiya' bi', lo'o jua'a nu

nchcui' cha' jil'i ngu' cuityi ni'i nu ná tso'o, li' ngua tii ngu' nu laca loo bi', cha' nchcui' ca'a Jesús cha' jil'i ycui' ngu' bi'. ⁴⁶ Lye tsa ngua ti' ngu' bi' taya' ngu' jil'i Jesús, cha' cujuui ngu' jil'i, ngua ti' ngu'; pana ná ngua jil'i ngu' bi', cha' ndyutsii ngu' jil'i nu ñati quiña'a bi', cha' quiña'a tsa ngu' jlya ti' ngu' cha' laca Jesús sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycui' Ndyosi.

22

Cuii jil'i ta'a su ngujui clyo'o ngu'

¹ Nchcui' Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

² —Chcui' na' chaca cha' lo'o ma cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati—nacui Jesús li'—. Caca bi' ñi'ya ngua sca tsá lo'o ngua ta'a ngujui clyo'o sñi' rey. Ngua'ni rey ta'a li'. ³ Ngulo cña jil'i msu jil'i cha' tsaa ngu', tsaa chcui' ngu' lo'o lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o rey, cha' cua ndyalaa tsá nu caca ta'a bi'; pana ná ntaja'a ñati bi' caa ngu' slo rey nu ngua tsá ta'a bi'. ⁴ Xa' ngulo rey bi' cña jil'i msu jil'i, cha' tsaa ngu' slo ñati bi' chaca quiya': "Chcui' ma lo'o lcaa ñati bi', cha' cua laca ngua'ni cho'o na' scuaa cha' cacu ngu'; cua ndyujui na' bata lo'o chqueru. Cua laca ntsu'u xlyaa cacu ngu' juani, si cua'ni ngu' cha' tso'o caa ngu' ta'a re yala ti, cha' cua ngujui clyo'o sñi' na'", nacui rey jil'i msu jil'i. ⁵ Pana ná ndu'u tucua ñati bi', cha' ná ndube ti' ngu' cha' ngujui

clyo'o sñi' rey bi'; ndyaa ngu' cña ne' quixi', ndyaa xi xa' la ngu' ndyujui' ngu' yu'ba jil'i ngu'. ⁶ Lo'o jua'a xi xa' la ñati bi' ni, ndaya' ngu' jil'i msu bi', nxytí lo'o ngu' jil'i msu bi'; cuati jua'a ntsu'u su ngujui' ngu' jil'i msu bi' ña'a cuayá' nu ndyujui' ngu' jil'i. ⁷ Nu lo'o ndyuna rey cha' nu ngua'ni ngu' bi' lo'o msu jil'i, ngua ñasi' tsa rey bi' ña'a jil'i ñati xña'a bi'. Li' ngulo rey cña jil'i sendaru jil'i cha' cujuui ngu' jil'i lcaa ñati xña'a bi', cha' su'ba ngu' quui' tyaqui quichi tyi ñati bi'. ⁸ Li' nchcui' rey lo'o msu jil'i chaca quiya': "Cua ngua'ni cho'o na' scuaa cha' caca ta'a ngujui clyo'o sñi' na'", nacui rey bi'. "Pana nu ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tsá cha' caa ngu' ta'a ca slo na', ná ntaja'a ngu' bi' caa, bi' cha' ná cacu ngu' bi' scuaa tso'o nu ntsu'u 'na tsiya' ti. ⁹ Tso'o la tsaa clyo'o ma nde calle tlyu juani; chcui' ma lo'o lcaa ti tya'a ñati nu ña'a ma jil'i nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a ca slo na'." ¹⁰ Li' ndu'u ngu' msu bi' ndyaa ngu' nde calle; nchcui' ngu' lo'o cua ña'a ca ñati nu ndyucua tya'a ngu' lo'o, masi ñati tso'o, masi ñati cuxi. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati bi' slo rey ña'a cuayá' nu ngutsa'a ni'i jil'i rey, ndi'i quiña'a tsa ñati nu cua ndyalaa ta'a slo rey bi'.

¹¹ 'Li' ndyatí ycui' rey bi', ndyaa nde ni'i cha' chcui' lo'o lcaa ñati nu ndi'i ni'i bi'. Li' na'a rey cha' nga'a sca nu quiyu nu ná lacu' late' jil'i

ta'a. ¹²Li' nchcuane rey jil'i nu qui'yu bi': "Chocue", nacui, "¿ni cha' ndyatí nu'u ni'lí re lo'o ná lacu' nu'u late' jil'i ta'a nu cua nda na' jinu'u?" Pana ná ngujui ñi'ya xacui nu qui'yu bi' cha' jil'i rey li'; ¹³bi' cha' ngulo rey bi' cña jil'i msu jil'i: "Xñi mā jil'i nu qui'yu re, sca' mā ya' yu, lo'o jua'a sca' mā quiya' yu. Lo'o li' xcuāa mā jil'i yu nde ca bilyaa su talya tsa ña'a, ca su nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu', ca su lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'", nacui rey bi'. ¹⁴Lo'o ycuil' Ndyosi ni, ndacane Ni jil'i quiña'a tsa ñati' cha' cua'a jyaca' ngu' jil'i lcaa cha' nu nchcui' Ni, pana cua laca ti ñati' nu nsubi Ni jil'i cha' caca ngu' ñati' jil'i Ni.

Cha' jil'i cñi cña loo ngu'

¹⁵Li' ndu'u ngu' fariseo ndyaa ngu' cha' quiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu caca jil'i ngu' cñilo'o ngu' jil'i Jesús cha' chcui' yu sca cha' cuxi. ¹⁶Li' ngulo ngu' bi' cña jil'i xi ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a cha' jil'i ngu' fariseo, cha' chcui' cuayá' ngu' cuañi' bi' lo'o Jesús, ngua ti' ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' slo Jesús lo'o xi xa' la ñati' nu ndya'a lo'o taju ngu' nu cuentya jil'i rey Herodes.

—Mstru —nacui nu ngu' cuañi' bi' jil'i Jesús li'—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u jil'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya ndañi cha' nu nchcui' ngu' jinu'u;

sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u jil'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. ¹⁷Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' nu'u cha' liñi jil'i ya: ¿Ha tso'o si ta na cñi cña loo na jil'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'?

¹⁸Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu nclyacua ti' ngu' bi', bi' cha' ndi'ya ngux-acui yu cha' jil'i ngu':

—Cuiñi tsa cu'ma ni. ¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' mā lo'o na'? —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. ¹⁹Culu'u mā sca cñi 'na, la cui' tya'a cñi plata nu nda na jil'i ngu' nu nxñi cñi cña loo na.

Li' ñaa lo'o ngu' jil'i sca cñi plata bi' slo Jesús.

²⁰—¿Tilaca nu ca jil'i lcuil' nga'a chu' cñi re? —nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ti jil'i laca xtañi nu nscua re? —nacui.

²¹—Xtañi rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacui ngu' li'.

—Tso'o —nacui Jesús li'—, jil'i rey tlyu bi' tya mā cñi cña loo nu nga'a cha' ta mā jil'i lacua, lo'o jua'a jil'i ycuil' Ndyosi tya mā lcaa na nu ntsu'u cha' tya mā jil'i Ni.

²²Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' nchca tsa jil'i Jesús xty-acui cha' lo'o ngu'. Ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu' li'.

Nchcuane ngu' jil'i Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ñati' chaca quiya'

²³Lo'o la cui' tsá bi' ñaa xi ngu' saduceo slo Jesús, bi' laca sca latya ñati' nu nchcui' cha' nga'aa tyu'ú ñati' chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'.

Nchcuane ngu' bi' sca cha' jil'i Jesús li':

24 —Mstru —nacuj ngu' bi' jil'i—, sa'ni la nda jyo'o Moisés sca cha' lo'o na cuentya jil'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujui tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña jil'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a na ngua clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcu' ngu' jil'i sñi' clyo ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujui bi' laca bi', cha' ná chcu' xtañi yu nu cua ngujui bi'. Jua'a nchcu' Moisés sa'ni la. 25 Ndi'ya ngua sca quiya': Ntsu'u cati tya'a nu qui'yu tya'a ngula, tya'a quich'i tyi ya. Li' ngujui clyo'o nu ngula clyo, pana yala tsa ngujui yu, lo'o bilya caja sñi' yu. Li' ndyanu nu cuna'a bi' cuentya jil'i tya'a yu. 26 Li' ngujui clyo'o nu cuna'a bi' chaca quiya'. La cui' jua'a, yala ti ngujui chaca nu qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. Jua'a ngua jil'i ca ta'a ngu' qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. 27 Ca su ndye, li' ngujui nu cuna'a bi'. 28 Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'ni, ¿ñi'ya nu laca clyo'o ca nu cuna'a bi', cha' ca ta'a cati tya'a nu tya'a ngula ngu' ngujui clyo'o ngu' lo'o?

29 Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ná jlo ti' mā tsiya' ti, cha' ná nchca cuayá' ti' mā jil'i quityi jil'i ycu' Ndyosi; ná nchca cuayá' ti' mā cha' nchca tsa jil'i ycu' Ni cua'ni Ni

cña tonu. 30 Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' ca bi'; tyi'j ngu' li' ñi'ya ndi'j xca jil'i ycu' Ndyosi ca slo Ni. 31 Chañi cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'. ¿Ha bilya chcu' mā cha' lo quityi nu nchcu' ycu' Ndyosi lo'o mā? Ndi'ya nchcu' quityi bi': 32 “Ycu' Ndyosi Xu'na Abraham laca na',” nacuj Ni, “ycu' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', lo'o la cui' ti ycu' Ndyosi Xu'na Jacob laca na'”, nacuj Ni. Ná nacuj quityi bi' cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi'; ña'a ti tya laca ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi' juani, lo'o jua'a laca ycu' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú.

33 Lo'o ndyuna nu quiña'a tsa ñati nu nga'a slo cha' nu nclyu'u Jesús bi', ndube tsa ti' ngu' jil'i cha' bi' li'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya jil'i ycu' Ndyosi

34 Nu lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' cua ngua'ni Jesús ngana jil'i nu ngu' saduceo bi', li' ndyu'u ti'j lcaa ngu' fariseo bi' slo Jesús. 35 Lo'o jua'a nga'a sca ngu' fariseo nu jlo tsa ti' lcaa cha' jil'i ycu' Ndyosi nu nguscua jyo'o Moisés. Li' nchcuane yu jil'i Jesús cha' chcu' cuayá' yu lo'o:

36 —Mstru —nacuj yu bi' jil'i Jesús—, ¿ñi'ya cha' laca nu ndulo la jil'na cha' cua'ni na, cha' nu nda ycu' Ni lo'o jyo'o Moisés sa'ni la?

37 Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i yu bi':

—“Ntsu'u cha' tyucui tyiquee mā tyu'u cha' jilī mā lo'o ycuī' Ndyosi; nu lo'o lubii ti cresiya jilī mā, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique mā, tyu'u cha' jilī mā lo'o Ni”.³⁸ Bi' laca cha' nu tlyu la, nu ndulo la jina cha' cua'ni na.³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' tlyu: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā jilī tya'a ñati mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mā jilī ycuī' ca mā”.⁴⁰ Suu lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya jilī ycuī' Ndyosi laca tyucuaa cha' bi', lo'o jua'a suu lcaa cha' nu nchcui' ngu' nu ngua tu'ba jilī ycuī' Ndyosi nu ngua sa'ni laca cha' bi'.

Nchcuane Jesús jilī ngu' cuentya jilī Cristo

⁴¹ Laja lo'o tya ndyu'u tilī lcaa ngu' fariseo bi' su ndu Jesús, li' nchcuane yu sca cha' jilī ngu':

⁴² —¿Ñi'ya nti' cu'ma cuentya jilī Cristo nu ntsu'u cha' caa? —nacui Jesús jilī ngu' bi'—. ¿Tilaca ngua jyo'o cusu' jilī nu Cristo bi' nti' mā?

—Ñati tya'a jilī jyo'o rey David caca nu bi' —nacui ngu' jilī.

⁴³ Li' nchcuane Jesús jilī ngu' bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' re nti' cu'ma, cha' cua nchcui' jyo'o David cha' Xu'na yu laca nu Cristo bi'? Cua ngulu'u Xtyi'i ycuī' Ndyosi cha' bi' jilī David, bi' cha' nchcui' yu ndi'ya:

⁴⁴ Ycuī' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui jilī Cristo nu Xu'na na' ndi'ya:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui 'na, ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' jilī lcaa tya'a cusu' jinu'u, cha' caca nu'u loo jilī lcaa ca cha'”, nacui Ni jilī Cristo.

⁴⁵ Xu'na na', nchcui' jyo'o David jilī Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' na cha' ñati tya'a jilī jyo'o David bi' laca Cristo lacua?

⁴⁶ Ná ntsu'u ni sca ñati ca bi' nu ngua jilī xacui cha' jilī Jesús li'. Lo'o jua'a xa' la tsa nde loo la nga'aa nchcuane ngu' cha' jilī yu tsiya' ti, cha' ntsii ngu' jilī, ñi'ya nu xacui Jesús cha' jilī ngu'.

23

Ngusta Jesús qui'ya jilī ngu' fariseo lo'o jua'a jilī mstru cha' jo'ó bi'

¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndilī slo yu, jua'a lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilī:

² —Nu ngu' fariseo bi', lo'o mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa ni, jlo ti' ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi. ³ Bi' cha' tso'o cua'a jyaca mā jilī cha' nu nclu'u ngu' bi' jilī mā, tso'o taquiya' mā jilī cha' nu nclu'u ngu' bi'; pana ná cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' bi'. Tso'o ti nclu'u ngu' cha' jo'ó bi', pana ná ndaquiya' ycuī' ca ngu' cha' bi'. ⁴ Lo'o jua'a nu ngu' fariseo bi' ni, nclyo ngu'

cña jil'i tya'a ngu' cha' tonu tsa yu'ba qui'ya ngu'; ti'l'i tsa yu'ba nsta ngu' bi' scu' ñati, pana ycuil' ca ngu' ni, ná sicua ngu' yu'ba bi' tsiya' ti. ⁵ Lcaa cha' nu ndu'ni nu ngu' bi' ni, ndu'ni ngu' jil'i cha' ña'a ti ñati jil'i ngu'; bi' cha' ndyaaca' juata su nscua cha' jil'i ycuil' Ndyosi hique ngu', lo'o jua'a scu' ngu', cha' nti' ngu' cha' chcuil' ñati jil'i ngu' cha' tacati tsa ndu'ni ngu'. Lo'o jua'a nchcu' ngu' bi' payu nu tonu tsa lsu ndacui lo cha' ña'a ñati jil'i. ⁶ Nu lo'o ndya'a ngu' bi' sca ta'a, li' ndyaca'a ngu' su tso'o la ña'a nti' ngu'; cuati jua'a ne' laa, la cui' ti su tso'o la ña'a nti' ngu', ca bi' ntucua ngu' bi'. ⁷ La cui' jua'a, si tyacua tya'a ñati lo'o ngu' bi' nde calle, lo'o chcuil' ñati bi' lo'o ngu', na cua'ni chi' ñati loo nti' ngu' fariseo bi'; jua'a cua nti' ngu' cha' ñacu' ñati jil'i, cha' mstru laca ngu'. Jua'a nti' ngu' bi'.

⁸ Pana cu'ma ni, ná tso'o si ñacu' ngu' jil'i ma cha' mstru laca ma; tso'o la si sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti mstru ntsu'u jil'i ma, bi' laca Cristo. ⁹ Lo'o jua'a ná nga'a cha' ñacu' ma cha' sti ma laca sca ñati chalyu ti, cha' sca ti ycuil' Ndyosi nu ntucua nde cua, bi' laca Sti ma. ¹⁰ Lo'o jua'a ná ta ma chacuayá jil'i ñati cha' chcuil' ngu' jil'i ma cha' xu'na ngu' laca ma, cha' sca ti Cristo laca Xu'na ma nu chañi ca. ¹¹ Nu cu'ma nu ndulo la cha' jil'i ma cuentya jil'i tya'a ma, nga'a cha' cua'ni ma cua ña'a ca

cña nu culo lcaa tya'a ma jil'i ma, masi laca ma loo jil'i ngu'. ¹² Ñati nu nti' cha' caca tlyu la cuentya jil'i tya'a ngu', ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ca tiya' la; pana ñati nu ná ndu'ni tyixi lo'o tya'a ngu', nu ná nti' tyijiloo jil'i tya'a ngu', bi' laca nu chañi cha' caca tlyu la cuentya jil'i cu'ma.

¹³ 'i Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Na ndacu' ma tyucui jil'i ngu', cha' ná caca tyati' ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' ná caca ycuil' Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'. Ni ycuil' ma, ná caca tyati' ma cha' bi', lo'o jua'a ná nda ma chacuayá' cha' tyati' xa' la ñati cha' bi'.

¹⁴ 'i Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Nxlyaá ma ni'j nu ntsu'u jil'i nu cuna'a ti'i, lo'o li' tyiquee' nchcuil' ma lo'o ycuil' Ndyosi slo ñati cha' ña'a ti ñati jil'i ma. Ná ca cuayá' ti' xa' ñati lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma li'. Bi' cha' lye la chcube' ma ca nde loo la.

¹⁵ 'i Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tyijyu' tsa ndya'a ma, masi tyucui nde lo yuu ti, masi tyucui nteje tacui ma tyujo'o ndya'a ma, cha' clyana ma jil'i ñati, masi sca ti ñati nu tyaja'a xtyanu jil'i nu xa' la jo'ó nu ndu'ni tlyu yu jil'i, cha' xñi yu cha' nu culu'u cu'ma jil'i yu.

Li' culu'u mā jil'i yu cha' caca yu sñi' cuiñaja nu tlyu la que cu'mā, cu'mā nu ntsu'u cha' tsaā mā ca bilyaa.

16 'iTyana tsa cu'mā! Na cua nti' mā culu'u mā jil'i xa' ñati; pana cuityi' ycu' ca cu'mā, cha' ná nda mā cuentya tsiya' ti. Ndi'ya nchcui' mā: “Si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i laa tonu re cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui mā. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i na oro nu ntsu'u ne' laa cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcui' ngu'”, nacui mā. 17 ¡Ple tsa cu'mā, na cuityi' tsa mā! ¿Na laca nu ndulo la cha' jil'i nti' mā? ¿Ha tlyu la cha' jil'i na oro nu ntsu'u ne' laa bi'? ¿Ha tlyu la cha' jil'i laa tlyu su ntsu'u na oro bi', nti' mā? Sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. 18 Lo'o jua'a chaca cha' nchcui' mā: “Si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i mesa nu ntsu'u ne' laa re, cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui mā. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i msta nu nsta ngu' lo mesa bi', cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcui' ngu'”, nacui mā. 19 ¡Chañi cha' cuityi' cu'mā! ¿Na laca nu ndulo la cha' jil'i, nti' mā? ¿Ha tlyu la cha' jil'i msta bi'? ¿Ha tlyu la cha' jil'i mesa su nscua msta bi', nti' mā? Sca ti cuayá' laca cha' bi'; 20 bi' cha' nu lo'o cua'ni ngu' jura cuentya jil'i mesa bi', cha' cua'ni ngu'

sca cña, stu'ba ndyu'ni ngu' jura cuentya jil'i na nu nscua lo mesa bi'. 21 Lo'o jua'a, si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i laa tonu re, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya jil'i ycu' Ndyosi, cha' lo'o ne' laa bi' ndya'a ycu' Ni. 22 La cui' ti cha' ni, si cua'ni ngu' jura cuentya jil'i sca na nu ntsu'u nde cua, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya jil'i su tlyu ca su ntucua ycu' Ni, lo'o jua'a cuentya jil'i ycu' Ni li'.

23 'iTyana tsa cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mā ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Tacati tsa ndu'ni mā lo'o ycu' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u jil'i mā; si ntsu'u tii tya'a laca' tyunu' xlya jil'i mā ni, masi si'yu hañi, masi si'yu comino, hora ti nda mā tsaca jil'i ycu' Ndyosi li', masi ná ndaquiya' mā jil'i cha' nu ngulu'u Ni, nu ndulo la cha' jil'i. Cua nacui ycu' Ndyosi cha' liñi ti cua'ni cuayá' mā jil'i ñati, lo'o jua'a nacui Ni cha' cua'ni tya'na ti' mā jil'i ñati, cha' jlya tso'o ti' mā jil'i ycu' Ni; pana ná nduna mā cha' bi'. Ntsu'u cha' taquiya' mā jil'i cha' nu ndulo la bi', masi tya cua'ni mā cha' tso'o ñi'ya nu ndyu'ni ti mā nu lo'o nda mā msta sube ti bi'. 24 Nti' mā culu'u mā cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i xa' ñati; pana na cuityi' ycu' ca mā, cha' ndyacu' hique mā jil'i lcaa cha' liñi bi'. Ñi'ya laca si nsubii mā hitya cha' co'o mā, cha' ná co'o mā na'ni sube nu

ntsu'u lo hitya bi', pana ná ndu'ni cuentya mā jī'ī, si cua ntyucui' mā sca na'ni tlyu la, ñi'ya nti' sca camello.

25 'iTyana cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Tso'o tsa ndyaati loo mā, ndyaati chu' cuaña' mā, ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, ndyaati sca ca'ña; pana nde ne' cresiya jī'ī mā xcui' cha' cuxi ntsu'u, cha' nti' mā xlyaá mā na nu ntsu'u jī'ī xa' ñati, cha' lya' ti' mā jī'ī ñati. 26 Na cuityi' mā, lcaa cu'ma ngu' fariseo. Cloya cua'ni lubii mā ne' cresiya jī'ī ycu' ca mā, cha' tyanu lubii tyucui ña'a mā li', ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, sca ca'ña.

27 'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó lo'o cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Ñi'ya sca ni'ī sube nu ndu' chu' cuaá nu ndu'ni ngati ngu' jī'ī, tso'o tsa ña'a ni'ī bi' li', la cui' jua'a laca cu'ma. Pana xcui' tyijya jyo'o ntsu'u ne' cuaá bi', xcui' na tyucu ntsu'u bi'. 28 Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o tsa ña'a mā nde chu' mā, liñi tsa ndu'ni mā nti' ñati; pana lo'o ña'a ycu' Ndyosi ca nde ne' mā, tucua cha' ntsu'u tyiquee mā, cuxi tsa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jī'ī mā, nti' Ni.

29 'iTyana tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Tso'o tsa ña'a ni'ī sube nu ndiñá mā chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu cua yaa

nchcui' cha' jī'ī ycu' Ndyosi lo'o ñati nu ngua sa'ni la; tso'o tsa ndalya' mā jī'ī ni'ī bi' nu ntucua chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu tso'o tsa tyiquee nu ngua sa'ni la. 30 "Cuxi tsa ngua'ni jyo'o cusu' jī'ī ya cua sa'ni", nacui mā. "Si cua nguti'ī ya chalyuu nu ngua tyempo bi', ná lo'o cua ndyujuii ya jī'ī ngu' nu ngua tu'ba jī'ī ycu' Ndyosi bi'", nacui mā. 31 Jlo ti' mā cha' laca mā la cui' tya'a ñati lo'o jyo'o cusu' jī'ī mā nu cua ndyujuii jī'ī ngu' nu ngua tu'ba jī'ī ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ña'a ti cuxi tyiquee mā juani, ñi'ya nu cuxi tyiquee jyo'o cusu' jī'ī mā nu ngua li'. 32 Tso'o lacua. Tya cua'ni la mā cha' cuxi nu ngua'ni jyo'o cusu' jī'ī mā nu ngua sa'ni li'.

33 'iÑi'ya nti' cuaña, jua'a nti' cu'ma! Tajua' tsa ndyu'ni mā cha' cuxi. ¿Ha nti' mā cha' clyaá mā jī'ī ycu' Ndyosi cha' ná chcube' mā ca bilyaa? Ná taca jī'ī mā jua'a. 34 Bi' cha' ta na' jī'ī ñati 'na cha' caa ca slo mā; masi ngu' nu laca tu'ba 'na, masi ngu' nu jlo ti' cha' jna', masi ngu' mstru nu cuentya jna', ta na' jī'ī ngu' cha' caa ngu' ca slo mā. Jlo ti' na' cha' tyaala tsa cu'ma; cujuii mā jī'ī xi ñati bi', cujui'ī ca'a mā jī'ī xi xa' la ñati bi' lo crusi, quiji'ī mā jī'ī xi xa' la ñati bi' lo'o reta. Masi ne' laa jī'ī mā, cua'ni lya' tsa ti' mā jī'ī ngu' bi' ña'a cuayá' nu culo'o mā jī'ī ngu' bi', cha' ná tyanu ngu' bi' quichī tyi mā tsiya' ti. 35 Bi' cha' lacua, tyanu

qui'ya jil'i mā xqui'ya cha' cua ndyujuii jyo'o cusu' jil'i mā jil'i quiña'a tsa ñati nu nchcui' cha' liñi tya sa'ni la, tya lo'o ngujuii Abel nu ngua tya clyo la, ña'a cuayá' nu ngujuii Zacarías sñi' Berequías. Nu jyo'o Zacarías ni, cua ndyujuii ngu' jil'i yu su ndu yu ne' laa, ca su laja cla'be to' mesa su ndyaquj msta, nu lo'o cua tsa ti yu ni'i su tacati tsa. Stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya laca si ycu' ca mā cua ndyujuii mā jil'i jyo'o cusu' bi', cha' la cui' cha' cuxi bi' ntsu'u tyiquee mā juani. ³⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' bilya cajaa mā lo'o tlyu tsa cha' cuxi caca jil'i cu'mā ngu' nasiyu nde xqui'ya qui'ya nu ndyanu jil'i mā.

Ngusi'ya tsa Jesús xqui'ya quichi Jerusalén

³⁷ 'i' Tya'na tsa cu'mā ngu' Jerusalén! Tucui tsa cha' ntsu'u jil'i mā. Tya sa'ni la ndyujuii mā jil'i ñati nu ngua'a lo ycu' Ndyosi cña jil'i, masi ngujui'i mā quee jil'i ngu' nu laca tu'ba jil'i Ni. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' jil'i mā cha' ná ca cuxi jil'i mā. Ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti'i jil'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a ngua ti' na' cua'ni na' lo'o mā; pana ná nda mā chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁸ Bi' cha' xñi'i ti tyanu quichi tyi mā juani. ³⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' nga'aa ña'a mā 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo lo'o chcui' mā cha' 'na: "Tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati nu lijya

chacuayá' jil'i ycu' nu Xu'na na", ñacu' mā li'.

24

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ne' laa tonu bi'; na cua tyaa ti, lo'o lye tsa nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu lo'o yu cha' jil'i laa tonu bi', cha' tso'o tsa ña'a lcaa ni'i nu cuentya jil'i laa bi'. ² Li' nguxacu' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ña'a tso'o mā jil'i lcaa cha' nu ntsu'u jil'i laa tonu re —nacu' Jesús jil'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' tye laa re cati ña'a cuayá' ni sca quee nu ntsu'u sii' laa re, nga'aa tyanu bi' hichu' tya'a.

Cha' ti' nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Li' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos. Ca bi' ndyaca'a Jesús, lo'o li' cuaana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o yu, nchcuane ngu' jil'i:

—Cuacha' nu'u jil'i cua, ¿ni jacua' caca cha' cuxi bi' jil'i laa tonu bi'? Lo'o jua'a, ¿ñi'ya caca cha' lo'o caa nu'u, nu lo'o cua tye ti chalyuu? —nacu' ngu' bi' jil'i.

⁴ Li' ngulu'u la xi Jesús jil'i ngu' bi':

—Cua'ni tii ti' mā, cui'ya mā cuentya cha' ná tucui cñilo'o jil'i mā —nacu'—.

⁵ Nde loo la caa tyuu tya'a ngu' cuiñi nu ñacu' cha' cuentya jna' lijya ngu'. "Cristo laca na", ñacu' ngu' bi' jil'i mā, lo'o jua'a cñilo'o ngu' jil'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha'

bi'. ⁶ Tyempo bi' cañi cha' nxuū tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i mā cha' nxuū tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii mā li'. Ntsu'u cha' caca jua'a, pana tya lyiji tye chalyuu li'.

⁷ Xuū tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', lo'o jua'a xuū tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tlyu. Li' caja jbi'ña ji'i ngu', caa quicha nu xñi ji'i lcaa ngu', lo'o jua'a tyuu se'i clyacui chalyuu li'.

⁸ Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua ndye chalyuu li'.

⁹ Nu lo'o xana cha' cuxi bi', tejeya' ngu' ji'i mā cha' xcube' ngu' ji'i mā, hasta ña'a cuayá' nu cujuui ngu' ji'i mā, cha' ntsu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu nu caca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i mā xqui'ya na'; ¹⁰ bi' cha' tyuu tya'a ngu' tya'a mā caca taja ti' ngu' jna', nga'aa talo ngu' cha' xñi la ngu' cha' 'na li'. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' tya'a mā nu cujuui cuañi' ngu' ji'i tya'a mā ya' ngu' cuxi, jua'a ntsu'u ngu' tya'a mā nu caca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i xa' la ngu' tya'a mā li'. ¹¹ La cui' jua'a tyu'u tucua quiña'a ngu' cuiñi, nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, ñacui ngu'. Cñilo'o ngu' bi' ji'i tyuu tya'a mā, cu'ma nu laca mā ñati 'na. ¹² Quiña'a tsa cha' cuxi caca, ña'a cuayá' nu quiña'a tsa ngu' tya'a mā nga'aa cua'ni tya'na ti' ngu' ji'i xa' la ngu' tya'a mā. ¹³ Pana ná cube ti' mā, lcaa cu'ma nu talo

tyiquee mā ji'i cha' cuxi bi', cua'ni lyaá na' ji'i cu'ma li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui Jesús—. ¹⁴ Ntsu'u cha' culu'u mā cha' jna' ji'i ñati, lcaa cha' tso'o nu nchcui' na', ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati; ntsu'u cha' chcui' mā cha' bi' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu, cha' caca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi' nde lcaa nasiyu. Lo'o li' tye chalyuu.

¹⁵ 'Jyo'o Daniel nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni ni, cua nchcui' yu cuentya ji'i sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u ji'i lcaa na lubii. (Caca cuayá' ti' cu'ma ji'i cha' bi' nu lo'o chcui' mā lo quityi re.) Nu lo'o ña'a mā cha' ndu na suba' bi' ca su tacati tsa ne' laa tonu bi' —nacui Jesús—, ¹⁶ li' ca cuayá' ti' mā cha' tso'o la si xna lcaa mā nu ndi'i mā nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' mā laja ca'ya. ¹⁷ Si ndu ñati que ni'i ji'i tsá bi', nga'aa ta tyempo tyati' ngu' ni'i cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u ji'i ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'. ¹⁸ Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', nga'aa ta tyempo ji'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu', cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'i ngu'; nga'a cha' xna clya ngu' bi' li'. ¹⁹ Lo'o jua'a tya'na tsa caca ji'i nu cuna'a tana lo'o tyalaa tsá bi', tya'na tsa ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati' li'. ²⁰ Tso'o si jña mā cha' ji'i ycu' Ndyosi cha'

ná ntsu'u cha' xna mā lo'o caca tyempo tlya', cha' ná ntsu'u cha' xna mā tsā ta'a nu ndi'j cña' ngu'. ²¹ Tyempo lo'o lye tsa chcube' ngu' caca bi', nu lo'o ntsu'u cha' xna mā li'; bilya chcube' ñati chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá ycuí' Ni chalyuu hasta juani, lo'o jua'a nga'aa si'i jua'a chcube' ñati tyempo ca nde loo la. ²² Pana cua nacui ycuí' nu Xu'na na cha' xti ti tsā caca tyempo nu chcube' ngu' jua'a; si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana tya'na ti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati ji'i Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsā caca tyempo cuxi bi'.

²³ 'Nu lo'o caca tyempo bi', si ñacui ngu': "Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde"; jua'a si ntsu'u ngu' nu chcui' ndi'ya: "Cua ndyalaa Cristo quichi' jua'", ná taquiya' mā ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' li', ²⁴ cha' Cristo cuiñi caca nu bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi ngu' cuiñi nu chcui' cha' tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi laca ycuí' ca ngu', nu cuiñi ti cua'ni cha' tlyu cha' cube tsa ti' xa' ñati; cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' nti' ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i mā, lo'o jua'a ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i. ²⁵ Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', ²⁶ cha' ná cua'a jyaca mā ji'i ngu' si ñacui ngu': "Tsa na slo Cristo. Nga'a ycuí' yu ne' quixi' jua juani." Ná tsa mā lo'o ngu' li'. Ná taquiya' mā ji'i ngu' si ñacui

ngu' ji'i mā: "Cuaana ti ndi'j yu ne' ni'j jua juani". Ná xñi mā cha' nu chcui' ngu' bi' tsiya' ti. ²⁷ Ñi'ya laca lo'o ndyubii xee tyi'yu tyucui ña'a nde cua, ña'a lcaa ñati ji'i li'; jua'a caca lo'o caa na' chaca quiya', la cui' na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati. ²⁸ Nu lo'o ntsiya sca na tyucu, hora ti tyalaa culexu slo.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycuí' nu cua lijya cha' caca ñati

²⁹ 'Nu lo'o cua ndye tsā nu nga'a cha' chcube' ngu', li' yala ti caca talya ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. Tyalú cuii lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu, lo'o jua'a xquiña Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. ³⁰ Li' nde cua tyu'u tucua cuayá' nu sta na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati. Lye tsa caca xñi'j ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'j cua ña'a ca quichi' tyi ngu', xi'ya tsa ngu' li'. Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na cha' lijya na' laja coo nu ndubi tsa ña'a; lye xi' ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na' li'. ³¹ Nu lo'o lye cañi cui' chcuā, li' culo na' cña ji'i quiña'a tsa tya'a xca 'na cha' caa xca bi', cha' xuti'j se'j ti ji'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ni ji'i; macala su ndi'j ngu' tyucui ña'a chalyuu tyu'u ngu' caa ngu' li'.

³² 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na lo'o ña'a na yaca, masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua

sati, li' caluu laca' bi'; jlo ti' na cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo li'. ³³ Lo'o jua'a, lo'o ña'a mā cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsā, li' ca cuayá' ti' mā cha' cua ngulala ti tyempo lo'o tye cha' re. ³⁴ Cha' liñi chcui' na' lo'o mā juani, cha' bilya ca-jaa lcaa ñati nu lu'ú chalyuu juani lo'o caca cha' nu cua nchcui' na' ji' tsā. ³⁵ Masi tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, masi tye chalyuu re, pana ná tye tsiya' ti cha' nu nchcui' na' re, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³⁶ 'Pana tsā bi' ni, ni sca ñati ná jlo ti' ni tsā caca, ni hora caca bi'. Ni xcā ji' ycu' Ndyosi ná jlo ti' ngu', ni na' nu lacā nu sca ti Sñi' ycu' Ni, ná jlo ti' na'; sca ti ycu' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi'.

³⁷ 'Ñi'ya ngua lo'o nguti' jyo'o Noé chalyuu nu ngua sa'ni, jua'a caca tsā nu cāa na' nu cua nda Ni 'na li-lyaa cha' caca na' ñati; ná ca cuayá' ti' ñati ni tsā caca bi'. ³⁸ Ñi'ya ngua tyempo ji' Noé bi', nu lo'o bilya ca'ya tyo clyaa, jua'a caca tsā bi'. Ndi'ya ngua sa'ni: ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndy'lo ngu', ngujui clyo'o ngu'; ná ntsu'u cha' ngulacua ti' ngu' tsiya' ti, ngua ti' ngu', hasta ña'a cuayá' nu ndyatí Noé bi' ne' yaca ni' ji'. ³⁹ Ná ngua tii ngu' hasta ña'a cuayá' nu nguxana ngua'ya tyo clyaa. Li' ndye cha' ji' lcaa ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' ji' ycu' Ndyosi. La cui' jua'a caca tsā lo'o cāa na' nu cua

nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná ca tii ngu' ni tsā caca bi'. ⁴⁰ Nu tsā bi' ni, si nga'a tucua tya'a ñati ne' quixi' cha' cua'ni ngu' cña, li' tyaa lo'o xcā ji' ycu' Ndyosi ji' tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'; ⁴¹ jua'a tsā bi' si nga'a tucua tya'a nu cuna'a sca ni' cha' coo ngu', li' tyaa lo'o xcā ji' ycu' Ndyosi ji' tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'.

⁴² 'Bi' cha' cua'ni tii ti' mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ni tsā laca nu cāa ycu' nu Xu'na mā. ⁴³ Ñi'ya nti' sca xu'na ni' si cua ngua tii yu ni hora nde talya cāa sca nu cuaana to' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti' tyi nga'a yu ni' ji' yu li', cha' ná ta yu chacuayá' tsiya' ti tyatí nu cuaana bi' ne' ni' ji' yu li'. ⁴⁴ Lo'o jua'a lcaa tsā ntsu'u cha' tii ti' tyi' mā chalyuu, cha' ná tyiquee' tsa tsiya' ca tyu'u tucua na' cāa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. ¿Ñi'ya cua'ni mā si ná ndi' mā tii ti' mā li'?

Cui' ji' msu tso'o lo'o msu xña'a

⁴⁵ ¿Ha ntsu'u ngu' cu'mā nu tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña 'na? Ndi'ya cua'ni mā lacua: Sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña ji' yu cha' caca yu loo ne' ni' ji' xu'na yu; culo xu'na yu cña ji' yu cha' xacu yu ji' lcaa ngu' nu ndi' ni' bi'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o cāa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu ji' yu. ⁴⁷ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā

juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jil'i msu bi' li', cha' caca yu loo jil'i lcaa cña nu ntsu'u jil'i xu'na yu bi'. ⁴⁸ Pana sca msu nu xña'a ni, masi ntsu'u cña nu ngulo xu'na yu jil'i yu, ná ndube ti' yu; “Tiya' tsa caa xu'na na”, culacua ti' yu, bi' cha' hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu. ⁴⁹ Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu, cua'ni tyaala yu jil'i tya'a msu yu; tsa yu cacu yu, tsa yu co'o yu lo'o tya'a cu'bi ti yu li'. ⁵⁰ Lo'o li' caa xu'na msu xña'a bi' sca tsa lo'o ná tii yu bi' li', cha' ná jlo ti' msu bi' ni hora tyu'u tucua xu'na yu chaca quiya'. ⁵¹ Li' lye xcube' xu'na yu jil'i msu xña'a bi', ña'a cuayá' nu cajaa msu bi'; culo xu'na yu cña jil'i msu bi', cha' tsa yu ca bilyaa su lye tsa nchcubi' ngu', ca su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a ndacu tsa la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'. Stu'ba ti tsa yu lo'o ngu' cuiñi nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.

25

Cui jil'i tii tya'a nu cuna'a cuañi'

¹ Ta na' chaca cha' lo'o ma cha' ca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati: Ndyaa tii tya'a nu cuna'a cuañi' ca to' tyi sca nu cuna'a nu laca cuxi jil'i ngu'; ntsu'u candil jil'i ca ta'a tii tya'a ngu', cha' jatya ngu' jil'i cutsii. ² Tonto xi nclacua ti' ca'yu tya'a nu cuna'a bi', masi tso'o la nclacua ti' nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a bi'. ³ Nu cuna'a tonto bi' ni, lo'o candil

jil'i ngu' ndya'a ngu', pana ná lo'o setye cha' tyu'u ne' candil bi', cha' tyu'u xee jil'i. ⁴ Lo'o nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a nu tso'o ti nclacua ti', lo'o candil ndya'a ngu', cuati lo'o caatyā setye ndya'a ngu'. ⁵ Lo'o li' tyiquee' tsa ntajatya ngu' jil'i nu cutsii bi'; ngua'ya tsa xcalá ngu', ngujua' ngu' li'. ⁶ Cla'be talya tsiya' ti nguañi ngusi'ya sca ñati: “Cua lijya cutsii juani”, nacui. “Tyu'u clya ma nde liya' cha' tsa ma tyacua tya'a ma lo'o yu, cha' tyaa lo'o ma jil'i nde ni'i.” ⁷ Hora ti ngue ti' lcaa ngu' cuna'a bi' li', ngusi'yu ngu' nchcubi' ntucua lo mecha jil'i candil jil'i ngu', lo'o cua su'ba ti ngu' xa' setye ne' candil bi'. ⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a tonto bi' jil'i setye. ¿Ma caja bi'? Li' ngüijña ngu' bi' jil'i tya'a ngu': “Ta ma xi setye jil'i cuare, cha' cua tyubi' ti candil jil'i cua”, nacui ngu' tonto bi'. ⁹ “Setye nu ntsu'u ne' caatyā jil'i cua, ná tyu'u scua jil'i ca ta'a na cha' tyu'u ne' candil jil'i lcaa na”, nacui ngu' cuna'a bi'. “Tso'o la yaa clya ma ca tienda cha' cui'ya ma la xi.” ¹⁰ Laja lo'o ndyaa ngu' cuna'a tonto bi', cha' cui'ya ngu' la xi setye, li' ndyalaa cutsii. Nu ngu' cuna'a nu cua laca ngua'ni cho'o candil jil'i ngu' ni, ndyaa ngu' nde ni'i jil'i cuxi lo'o cutsii bi', cha' cacu ngu' slo; hora ti ndyacu' toni'i li'. ¹¹ Ca tiya' la xi ndyalaa ngu' cuna'a tonto bi'. “Cua ndyalaa cuare juani”, nacui

ngu'. "Xaala clya toni'i cha' tyaa ya nde ni'i su ndi'i ma cua", nacui ngu' ji'i cutsii. ¹² Li' nguxacui cutsii cha' ji'i ngu' cuna'a tonto bi': "Na nslo na' ji'i ma tsiya' ti, na jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma", nacui nu cutsii bi' ji'i ngu' li'.

¹³ Tya nchcui' la xi Jesús lo'o ngu' li':

—Bi' cha' tii ti ti' tyi'i ma lcaa hora, cha' na jlo ti' ma ni tsa ni hora caa na' chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati.

Cui ji'i sna tya'a msu lo'o cñi

¹⁴ 'Lo'o jua'a, ta na' chaca cha' lo'o ma, cha' ca cuaya' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati: Cua tsa ti sca nu culiya' tyijyu', bi' cha' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu ji'i, cha' caa ngu' slo. Li' nguxtyanu xu'na ngu' xi cñi ji'i scaa msu bi', cha' cua'ni ngu' cña lo'o cñi bi' cuentya ji'i ycu' nu culiya' bi'.

¹⁵ 'Nda nu cusu' ca'yu mil cñi plata ji'i msu nu yaa tya clyo, lo'o jua'a nda yu tucua mil ji'i chaca msu, lo'o jua'a nda yu sca mil ji'i chaca msu, cha' jlo ti' xu'na ngu' ñi'ya caca ji'i scaa msu bi' cua'ni cña lo'o cñi bi'. Li' ndu'u xu'na ngu', ndyaa tyijyu'. ¹⁶ Hora ti ndyaa msu nu ntsu'u ca'yu mil cñi plata ji'i, ngüi'ya yu yu'ba lo'o cñi bi'. Li' ndyujui' yu yu'ba bi', ngua'ni yu ngana ña'a cuaya' nu ngujui chaca ca'yu mil cñi plata ji'i. ¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni chaca msu nu ntsu'u tucua mil cñi plata ji'i, ngua'ni yu

ngana ña'a cuaya' nu ngujui chaca tyucuaa mil cñi plata ji'i yu. ¹⁸ Pana nu msu nu ntsu'u sca mil ti cñi plata ji'i ni, ngulu yu sca tyuu ne' yuu, ngusu'ba cuatsi' yu cñi ji'i xu'na yu ne' yuu bi' li'.

¹⁹ 'Tyiquee' ndyaa xu'na msu bi', lo'o li' ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya'. Li' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu bi', cha' caa ngu' slo, cha' ca cuaya' ti' ycu' ni cña ngua'ni ngu' lo'o cñi ji'i. ²⁰ Clyo ndyalaa msu nu nda xu'na ca'yu mil cñi plata ji'i. "Xu'na", nacui msu bi', "nda nu'u ca'yu mil cñi 'na, lo'o nu juani cua ngujui la chaca ca'yu mil cñi 'na, nu lo'o cua ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²¹ "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui xu'na msu bi' ji'i. "Sca msu tso'o laca nu'u, cha' tso'o tsa ndaquiya' nu'u ji'i cha' 'na. Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacui xu'na bi' li'. ²² Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na tucua mil cñi plata ji'i. "Xu'na", nacui msu bi', "nda nu'u tucua mil cñi plata 'na, lo'o nu juani cua ngujui la tya tyucuaa mil cñi 'na cha' ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²³ "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u", nacui xu'na msu bi' ji'i yu. "Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' chaca cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cua'ni nu'u nde

loo la. Stu'ba ti tyi'j nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u lo'o na'", nacuj xu'na yu li'. ²⁴ Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na sca mil cñi jil'i yu. "Xu'na", nacuj msu bi', "jlo ti' na' cha' ñati tiji tsa laca nu'u, cha' ndu'ni nu'u clacua masi xa' ñati ngua'ni cña bi'; jua'a nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jinu'u. ²⁵ Bi' cha' ndyutsii na', lo'o li' ndyaa na' nguxatsi' na' cñi jinu'u ne' yuu. Nde laca cñi jinu'u lacua." ²⁶ Ngua ñasi' xu'na lo'o msu bi' li'. "Sca msu xña'a laca nu'u", nacuj xu'na jil'i msu bi'. "Taja tsa nu'u", nacuj. "Nacuj nu'u cha' jlo ti' nu'u ñi'ya nu ndu'ni na', cha' nxuti'j na' ltya masi ná ndyataa na' nscua'; lo'o jua'a tyaa lo'o na' jil'i nscua' masi ná ngua'ni na' cña jil'i", nacuj nu'u. ²⁷ ¿Ni cha' ná nda nu'u cñi 'na jil'i xa' ñati lacua, cha' cua'ni ngu' cña lo'o? Li' chca'a sñi' cñi bi' jna', cha' tya nu'u jna' lo'o ndyalaa na' chaca quiya'. ²⁸ Tso'o la xñi ma nu sca ti mil nu ntsu'u ya' yu re, ta ma jil'i msu nu ntsu'u tii mil jil'i juani. ²⁹ Jua'a laca lo'o ñati nu ntsu'u xi cha' jil'i, tya ta na' quiña'a la cha' jil'i ñati bi', cha' quiña'a la cha' tso'o tyu'u jil'i ngu' bi'; pana ñati nu xixi ca cha' ntsu'u jil'i, si ná nti' ngu' cua'ni ngu' cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u jil'i ngu' li'. ³⁰ Nu juani tsa lo'o ma jil'i msu xña'a re, cha' xcuaa ma jil'i yu ca bilyaa, su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a lye tsa ndacu

la'ya ngu' cha' ñasi' ngu', cha' lye tsa nchcube' ngu' cajua."

Cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa lo ñati chalyuu

³¹ 'Nu lo'o tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, caa na' cha' caca na' loo tsiya' ti jil'i ñati. Stu'ba ti caa na' lo'o lcaa ngu' xca 'na, lo'o li' tyaca'a na' su tlyu su cua cua la xi, sca se'j su ndubi tsa ña'a laca bi'. Ca bi' cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ñati li'. ³² Ntsu'u cha' tyu'u ti'j se'j ti lcaa ñati tsiya' ti tyucui ña'a chalyuu; ca slo ycu' na' tyu'u ti'j ngu', cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ngu'. Li' sa'be tya'a na' jil'i ngu'. La cui' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ña'asii jil'i xly'a, jua'a cua'ni na'; sca tsu' tyil'i ña'a latya xly'a jil'i ngu', chaca tsu' tyil'i ña'a latya chivo jil'i ngu'. ³³ Jua'a cua'ni na', cha' la'a tsu' cui' na' tyil'i ña'a tsaca taju ñati 'na, ñi'ya ndi'j xly'a bi'; la'a tsu' coca su tyucua na', ca bi' tyil'i lcaa ñati cuxi, ñi'ya ndi'j chivo bi'. ³⁴ Ca li' lo'o caca na' loo tsiya' ti, chcu' na' lo'o taju ñati nu ndi'j la'a tsu' cui' na: "Tyaa ma ca su ntucua ycu' Ni nu laca loo, lcaa cu'ma nu tso'o tsa nti' ycu' Ndyosi Sti na' ña'a Ni jil'i ma, cha' cua ngua'ni cho'o ycu' Ni su tyil'i ma slo Ni, tya lo'o ngüiná Ni chalyuu. ³⁵ Cu'ma ni, cua nguxacu ma 'na lo'o ntyute' na' nguti'j na' nde chalyuu; nu lo'o nguityi na' hitya, cua nda ma hitya ndyi'o na' li'; masi ná ndyuloo ma 'na, pana cua nda ma to' tyi ma cha' nguti'j

na' li'; ³⁶ lo'o quichi' ti na' su nguta'a na' chalyuu, cua nda ma late' ndyacu' na' li'; lo'o ngua quicha na' nde chalyuu, cua yaa na'a ma 'na li', nguxtyucua ma 'na; lo'o nga'a na' ne' chcuā, ná ndyutsii ma ndyaa ma slo na' li'." Jua'a ñacuī na' lo'o caca na' loo. ³⁷ Li' xacuī ngu' nu lubii tyiquee cha' jna': "Xu'na, ¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? ¿Ni jacua' nguxacu ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya hitya ndyio nu'u cha' ngüityi nu'u hitya? ³⁸ ¿Ni jacua' nda ya su nguti'i nu'u masi ná ndyuloo ya jinu'u? ¿Ni jacua' nda ya late' ndyacu' nu'u lo'o nguta'a quichi' ti nu'u? ³⁹ ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o ngua quicha nu'u? ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u lo'o nga'a nu'u ne' chcuā? Ná jlo ti' ya, Xu'na." ⁴⁰ Lo'o li' na' nu laca na' loo tsiya' ti, chcuī na' chaca quiya' lo'o ngu' bi': "Cha' liñi nchcuī na' lo'o ma juani, cha' lo'o nguxtyucua ma ji'i sca ngu' tya'a na' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', masi nguxtyucua ma ji'i sca ngu' ti'i ti, bi' tyempo ngua lo'o nguxtyucua ma 'na".

⁴¹ 'Lo'o li' chcuī na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' coca 'na: "Tyu'u ma liya', cu'ma nu ná ntsu'u su tyi'i ma slo ycui' Ndyosi. Yaa clya ma ca su ná tye tsiya' ti cha' ndyaqui quii', cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o nu laca xu'na cuiñaja lo'o lcaa xca ji'i, lcaa cui'i cuxi; cuentya ji'i nu cuiñaja bi' nguxtyu'u ycui'

Ni quii' bi'. ⁴² Cu'ma ni, ná nda ma na cacu na' tsiya' ti lo'o ntyute' tsa na' nguti'i na' nde chalyuu; ná nda ma hitya co'o na' lo'o ngüityi na' hitya li'; ⁴³ ná nda ma su tyi'i na' slo ma li', cha' ná ndyuloo ma 'na; ni ná nda ma late' cacu' na' lo'o quichi' ti na' nguta'a na' li'; ná ndyaa na'a ma 'na lo'o ngua quicha na', ni ná ndyaa ma slo na' lo'o nga'a na' ne' chcuā." ⁴⁴ Li' xacuī ngu' nu cuxi tyiquee cha' jna' cha' laca na' loo: "Xu'na", ñacuī ngu' bi', "¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? Nu lo'o ngüityi nu'u hitya, nu lo'o quichi' ti nu'u nguta'a, nu lo'o quicha nu'u, nu lo'o nga'a nu'u ne' chcuā, ¿ni jacua' ná nguxtyucua ya jinu'u? Ná jlo ti' ya cha' bi'." ⁴⁵ Lo'o na' cha' laca na' loo, li' chcuī na' chaca quiya' lo'o ngu' cuxi bi': "Cha' liñi nchcuī na' lo'o ma juani, cha' ná nguxtyucua ma ji'i ni sca ngu' ti'i nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', bi' cha' nacui na' cha' ná nguxtyucua ma 'na tsiya' ti". ⁴⁶ Lo'o li' tyaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' chcube' ngu'; pana ngu' nu lubii tyiquee ni, caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'i ngu' bi'.

26

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Lo'o cua ndye nchcuī Jesús lcaa cha' bi', li' nchcuī xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

2 —Jlo ti' mā cha' tucua ti tsā lyiji cha' caca ta'a sji jil'i ta'a pascua, lo'o li' tejeya' ngu' xña'a jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Tyaa lo'o ngu' 'na cha' cujuui ngu' 'na lo crusi li'.

3 La cui' tyempo nu nchcui' Jesús, li' ndyu'u ti'i tyuu tya'a sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' jil'i ngu' judío; ndyu'u ti'i ngu' slo Caifás nu laca xu'na lcaa sti jo'ó jua. 4 Li' ngua'ni stu'ba ngu' cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' tejeya' ngu' jil'i Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' jil'i.

5 —Pana ná tso'o tejeya' na jil'i yu tsā ta'a —nacui' ngu' bi'—. Ca ñasi' tsa lcaa ñati nu ndi'i ta'a, lo'o tlyu tsa cha' cusu' caca bi' li' —nacui' ngu' bi'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

6 Ngua sca tsā nga'a Jesús nde quichi Betania, to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' yu. 7 Li' ndyalaa sca nu cuna'a slo Jesús nu ndya'a lo'o jil'i sca caatyā quee alabastro nu tso'o tsa ña'a; ngutsa'a caatyā bi' ntsu'u setye tyixi xtyi'i nu quiña'a tsa nga'a. Li' ngusalú nu cuna'a bi' setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu to' mesa. 8 Lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu ñi'ya nu ngua'ni nu cuna'a bi', ngua ñasi' ngu' jil'i nu cuna'a bi' li'.

—¿Ni cha' ngusalú ñu'u ti nu cuna'a cua setye bi'? —nacui' ngu' bi'—. 9 Quiña'a

tsa nga'a setye bi'. ¿Ni cha' ná ndyujui' ngu' jil'i cha' caja cñi ta jil'i ngu' ti'i? —nacui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi'.

10 Lo'o ngua tii Jesús cha' nu ngua'ya hique ngu' bi', nchcui' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ñasi' mā jil'i nu cuna'a re? —nacui' Jesús jil'i ngu' bi' li'—. Sca cha' tso'o tsa ngua'ni nu cuna'a re lo'o na'. 11 Lcaa tsā ndi'i ngu' ti'i lo'o mā nde chalyuu cha' xtyucua mā jil'i ngu', pana cua tye ti tsā nu tyi'i na' lo'o mā. 12 Cua ngusalú nu cuna'a re setye lo na', masi tya lyiji cajaa na', cha' cua'ni cho'o tyucui ña'a na' cha' tyatsi' na'. 13 Cha' liñi chcui' na' lo'o mā juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ngu' lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' nu laca loo

14 Lo'o Judas Iscariote ni, tya'a ndya'a yu lo'o nu chaca tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús, ndu'u yu ndyaa yu slo sti jo'ó nu laca loo li'.

15 —¿Ni tsa lo cñi ta mā caya' 'na si culu'u na' tyucuii jil'i mā, cha' tsa mā tejeya' mā jil'i nu Jesús bi'? —nacui' Judas jil'i sti jo'ó bi'.

Li' nda ngu' calaa tyii tya'a cñi plata jil'i Judas bi'. 16 Lo'o li' nclanya yu ñi'ya caca xtyucua yu jil'i ngu' bi', ni jacua' caca jil'i yu cha' cuaana ti culu'u yu tyucuii jil'i ngu', cha' tsa ngu' su nga'a Jesús.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sji lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' bi'

17 Lo'o ngua tsā clyo jii' ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya', li' ñaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' slo Jesús. Ndi'ya nchcuane ngu' jii' li':

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya cha' cacu na sji nu cuentya jii' ta'a pascua? —nacui ngu'.

18 —Tsa ma lquichi ca su ndi' tya'a tso'o na' bi'. Ndi'ya chcu' ma lo'o: “Nacui mstru ji'na cha' cua ngulala ti hora jii'. Lo'o juani nti' ycu' nu cusu' bi' cacu sji cuentya jii' ta'a pascua ca toni' jinu'u lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii'.”

19 Li' ndu'u ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ndyaa ngu' lquichi, ngua'ni ngu' lcaa cña nu cua ngulo Jesús jii' ngu'; ngua'ni cho'o ngu' lcaa na nu cua'nijo'o jii' ngu' cha' cacu ngu' sji cuentya jii' ta'a pascua.

20 Lo'o cua ngusji, li' ndyalaa Jesús ni' bi'. Li' ndyaca'a ycu' lo'o ca ta'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii' to' mesa, ndyu'ni ngu' sji. 21 Laja li' nguxana nchcu' Jesús lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' nchcu' na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u tsaca cu'ma nde nu cuju' cre-siya 'na jii' ngu' xña'a.

22 Xñi' tsa ti' ngu' ngua lo'o ndyuna ngu' cha' bi'. Li' nguxana ngu' nchcuane ngu' jii' Jesús:

—¿Ha na' nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a, Xu'na? —nacui tsaca yu jii' Jesús.

—¿Ha na'? —nacui chaca yu li'.

Lo'o jua'a nacui xi xa' la ngu'. 23 Nguxacui Jesús cha' jii' ngu' li':

—Ntsu'u tsaca yu tya'a ndyacu na sji juani, nu sca ti ca'ña ndyacu yu lo'o na', bi' laca nu cuju' cre-siya 'na jii' nu ngu' xña'a bi'. 24 Ñi'ya nu nscua lo quityi jii' ycu' Ni, jua'a nga'a cha' caca 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a, tso'o la ngua jii' yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

25 Lo'o Judas nu ngua'ni cha' cuxi bi', lo'o yu bi' nchcuane yu jii' Jesús li':

—Mstru —nacui Judas bi' jii' Jesús—, ¿ha na' laca nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a?

—La cui' nu'u —nacui Jesús jii' Judas li'.

26 Laja lo'o ndyacu ngu', li' ngusñi Jesús sca xlyá, ndya xly'a'be jii' ycu' Ndyosi, ngusa'be jii' xlyá bi'. Li' nda Jesús yu'be xlyá bi' jii' ngu' nu ndyaca tsa'a jii'.

—Cacu ma xlyá re, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús jii' ngu' bi'.

27 Lo'o li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xly'a'be jii' ycu' Ndyosi. Li' nda vaso vino bi' jii' ngu' nu ndyaca tsa'a jii'.

—Lcaa cu'ma co'o ma vino re —nacui Jesús—, 28 cha' ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti'

nu nde. Laca bi' sca cha' nu culu'u liñi jil'i ma cha' chaca quiya' quiñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ñat'i chalyuu, nu lo'o tyalú tañi na' lo' crusi. Jua'a cua'ni lyaá Ni jil'i quiña'a tsa tya'a ma, nu lo'o cua'ni clyu ti' Ni jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ma. ²⁹ Liñi tsa cha' nu chcuil' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa co'o na' vino juani, ña'a cuayá' nu tyalaa tsá bi' lo'o co'o na' jil'i stu'ba ti lo'o cu'ma slo ycuil' Ndyosi Sti na', ca su ntucua ycuil' Ni nu laca loo.

Chcuil' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu jil'i Jesús tsiya' ti

³⁰ Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jil'i jil'i ycuil' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ³¹ Lo'o li' nchcuil' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a ma 'na talya ndyi. Caca bi' ñi'ya nu nscua lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nchcuil' cha' bi': “Lo'o cjuui na' jil'i nu ña'asi jil'i xlya', li' xna lcaa xlya' bi', tyaa ni”, nacuil' quityi bi'. ³² Pana ca tiya' la lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' nde loo la tsa'a na' nde Galilea cuentya jil'i cu'ma.

³³ Li' nchcuil' Pedro lo'o:

—Ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacuil' Pedro li'—. Masi ca ta'a ngu' xna ngu' jinu'u, pana na' ni, ná xna na' jinu'u.

³⁴ Li' nguxacuil' Jesús cha' jil'i Pedro bi':

—Cha' liñi cacha' na' jinu'u juani —nacuil'—, cha' nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya ndyi,

sna quiya' chcuil' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na; jua'a ñacuil' nu'u jil'i ngu'.

³⁵ Li' xa' nchcuil' Pedro:

—Masi ntsu'u cha' cajaa na' stu'ba ti lo'o nu'u, ná chcuil' na' lo'o ñat'i cha' ná nslo na' jinu'u —nacuil' Pedro li'.

Lo'o la cui' jua'a cha' nguxacuil' xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús li'.

Nchcuil' Jesús lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

³⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyat'i ngu' ne' sca lo'o su naa Getsemaní nu nga'a ca to' quich'i.

—Cua'a ma xi ndacua ti —nacuil' Jesús jil'i ngu' bi'—, laja lo'o tsa'a ca nde la xi cha' chcuil' na' lo'o ycuil' Ndyosi Sti na'.

³⁷ Li' tya ndyaa la xi Jesús lo'o Pedro lo'o tyucuaa sñi' Zebedeo. Ngua'ya sca cha' nu xñi'i tsa ti' Jesús xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti jil'i. ³⁸ Li' nchcuil' Jesús lo'o nu sna tya'a ngu' bi':

—Ne' cresiya 'na ntsu'u sca cha' nu xñi'i ti' na'. Nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu cu'ma nde ti, pana tii ti' ma tyi'i ma lo'o na'.

³⁹ Li' tya ndyaa la xi yu ca nde bi' la. Nde loo ti yu ndyaa stii yu lo yuu cha' xñi'i tsa ti' yu. Li' nchcuil' yu lo'o ycuil' Ndyosi, ndi'ya nu nacuil' yu:

—Sti na', ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacuil' Jesús jil'i ycuil' Ndyosi

Sti yu—. Pana nti' na' cua'ni na' cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴⁰ Lo'o li' nxyuū yu ñaa yu su ndi'i nu ca ta'a sna ngu' bi'. Laja' tsa ngu' li'. Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu Pedro bi':

—¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora ti nu tii ti ti' nu'u tyi'i nu'u lo'o na'? —nacui Jesús jil'i—. ⁴¹ Tii ti ti' mā tyi'i mā juani lacua, cha' chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi cha' ná tyijiloo nu cuiñaja jil'i mā. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña re 'na, pana ná tyu'u scua juersa jil'i mā, yala tsa ndyaja' mā.

⁴² Li' xa' ndyaa Jesús, nchcui' lo'o ycui' Ndyosi chaca quiya':

—Sti na' —nacui yu jil'i Ni—, si ná ntsu'u xa' ña'a nu cua'ni na' cña jinu'u, tso'o la si chcube' na' lacua, cha' nti' na' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' xa' nxyuū yu ñaa yu slo ngu' bi'; lo'o li' na'a yu jil'i ngu' cha' laja' ngu' chaca quiya', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. ⁴⁴ Lo'o li' nguxtyanu yu jil'i ngu' bi', ndyaa yu nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi chaca quiya'; la cui' ti cha' nu nchcui' yu tya tsā la nchcui' yu chaca quiya'. Nu nchca sna quiya' nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu.

⁴⁵ Lo'o li' nguxtyuū yu ñaa yu slo ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

—¿Ha tya laja' mā? —nacui Jesús jil'i nu ngu' bi' li'—. ¿Ha bilya tyaala' xcalá mā? Que ti' mā juani, cha' cua ndyalaa hora nu xñi ngu' cuxi 'na, na'

nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ⁴⁶ tyatu mā cha' tyaa na, cha' cua ndyalaa yu nu ta 'na ya' ngu' cuxi bi'.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

⁴⁷ Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ndyalaa Judas slo. La cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús laca nu Judas bi'. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati lijya lo'o yu, nu ntsu'u maxtyi cusuū ya', nu ntsu'u yaca ya'; lijya ngu' tyaala bi' cña nu ngulo sti jo'ó nu laca loo, la cui' jua'a cña nu ngulo lcaa ngu' cusu' nu laca loo lijya ngu'. ⁴⁸ Lo'o Judas ni, bi' laca nu cua ta ti jil'i Jesús ya' ngu' tyaala bi'. Cua ndacha' yu jil'i ngu' cua tsā la: “Sca ti yu nu cacu na' saca' lo'o chcuicha' na' jil'i yu, jil'i bi' xñi mā”. Jua'a nacui yu jil'i ngu', ⁴⁹ bi' cha' ndyaa Judas bi' ca su ndū Jesús cha' chcuicha' jil'i yu.

—Nde ti ndū nu'u, mstru —nacui Judas bi' jil'i Jesús.

Li' ndyacu Judas saca' Jesús. ⁵⁰ Li' nacui Jesús jil'i Judas bi':

—Tya'a tso'o na' ngua nu'u nquicha' —nacui—. ¿Ni cña lijya nu'u ca nde juani?

Li' ntejeya' ngu' tyaala bi' jil'i Jesús, cha' tyaa lo'o ngu' jil'i.

⁵¹ Lo'o tsaca ñati nu ndya'a lo'o Jesús, hora ti ngulo yu maxtyi cusuū jil'i yu, ngujui'i yu maxtyi jil'i msu jil'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' jyaca msu bi' li'. ⁵² Lo'o li' ngulo Jesús cña jil'i yu bi':

—Xco'o nu'u maxtyi cusuū cua hī —nacui jī'ī yu bi'—. Lcaa ngu' nu nxuū tya'a lo'o maxtyi, jua'a cajaa ngu' bi' xqui'ya maxtyi. ⁵³ ¿Ha ná jlo ti' nu'u cha' si jña na' jī'ī Sti na', hora ti culo ycui' Ni cña cha' caā tii tyucuaa tya'a taju xca jī'ī Ni, cha' xtyucua xca bi' 'na? ⁵⁴ Pana ná nti' ya jua'a. Nga'a cha' caca ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu' jī'ī ycui' Ndyosi Sti na'.

⁵⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu taju ñatī tyaala nu ñaa cha' xñi ngu' jī'ī:

—¿Ni cha' lijya mā lo'o maxtyi cusuū lo'o yaca ntsu'u ya' mā, cha' xñi mā 'na? —nacui Jesús jī'ī ngu'—. ¿Ha sca nu cuaana laca na' lacua? Tyuū tsa tsā ngua'a na' ne' laa tonu jī'ī mā, ngulu'u na' cha' jī'ī ycui' Ndyosi jī'ī ñatī, lo'o ná ngusñi mā 'na li'. ⁵⁶ Pana ñi'ya nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba jī'ī ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mā lo'o na' juani.

Li' ndu'u lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a jī'ī, ngusna ngu'.

Nu ngu' nu laca loo jī'ī ngu' judío ngua'ni cuayá' jī'ī Jesús

⁵⁷ Li' ndyaa lo'o ngu' tyaala bi' jī'ī Jesús slo Caifás, xu'na sti jo'ó. Ni'ī bi' cua ndyu'u ti'ī lcaa mstru cha' jo'ó lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo. ⁵⁸ Lo'o nu Pedro bi' ni, tyijyu' ti ndu'u lca'a yu chu' ngu' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca to' lo'o jī'ī xu'na sti jo'ó bi'. Li' ndyatī Pedro ne' lo'o, stu'ba ti ngua'a yu lo'o ngu' policia, cha' nti' yu ña'a

yu ñi'ya caca lo'o cua'ni tye ngu' cha' jī'ī Jesús.

⁵⁹ Lo'o li' lcaa ngu' tisiya, lo'o lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o lcaa ngu' cusu' bi', ncl yana ngu' ñi'ya ca sta ngu' qui'ya jī'ī Jesús, cha' nti' tsa ngu' cujuui ngu' jī'ī. Pana ná ndu'u tucua ñatī nu cujuui cuañi' jī'ī yu cuentya jī'ī ngu' nu laca loo bi'. ⁶⁰ Ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu', masi quiña'a tsa ngu' cuiñi ndyalaa ngu' slo ngu' nu laca loo bi', cha' sta ngu' qui'ya jī'ī Jesús; ná stu'ba cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Su cua ndye, li' ndyalaa tucua tya'a ngu' cuiñi nu ndi'ya nchcui':

⁶¹ —Nacui nu qui'yu re: “Taca jna' cuityi na' laa tonu re jī'ī ycui' Ndyosi, lo'o li' xa' cuiña' na' jī'ī chaca quiya'; chu' sna tsā ti tye tya' laa 'na”, nacui Jesús jua —nacui ngu' cuiñi bi'.

⁶² Li' ndyatū xu'na sti jo'ó, nchcui' yu lo'o Jesús:

—¿Ni cha' ngusta ngu' qui'ya re jinu'u? —nacui sti jo'ó bi'—. ¿Ni cha' ná nxacui nu'u ni sca cha' jī'ī ya?

⁶³ Ni sca cha' nu nchcui' sti jo'ó, ná nguxacui Jesús jī'ī tsiya' ti. Li' ngulo sti jo'ó bi' cña jī'ī yu:

—Chacuayá' jī'ī ycui' Ndyosi nu lu'ú ca ncl yo na' cña re jinu'u juani: Cacha' clya nu'u jī'ī cua si chañi cha' laca nu'u Cristo, nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi.

⁶⁴ —La cui' laca na' —nacui Jesús li'—, ñi'ya nu nacui nu'u laca na'. Lo'o chaca cha'

cacha' na' jil'i mā juani, cha' nde loo la ña'a mā 'na nu cua nda Ni 'na lijyaā cha' caca na' ñati, nu lo'o tyucua na' la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuil' Ndyosi Sti na', nu lcaa tsiya' ti cña nchca jil'i Ni. Li' caā na' chaca quiya' laja coo nde cua.

⁶⁵ Lo'o li' nu xu'na sti jo'ó bi' ni, ycuil' ca yu ngusaa' ste' yu cha' ñasi' tsa yu.

—Cuiñi tsa yu re, cha' suba' nchcui' yu re jil'i ycuil' Ndyosi —nacui' sti jo'ó bi' jil'i lcaa tya'a ngu' nu laca loo li'—. Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya jil'i yu re. Cua ndyuna na cha' suba' tonu tsa nu nchcui' yu re, nu lo'o nacui' yu cha' Sñi' ycuil' Ndyosi laca yu. ⁶⁶ ¿Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee cu'mā juani?

Hora ti nguxacui' ngu' cha' jil'i xu'na sti jo'ó bi':

—Ntsu'u cha' cajaa yu —nacui' ngu' bi'.

⁶⁷ Li' ngutu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús, ngujui'i' ngu' ndacu' jil'i; jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu ngujui'i' ya' saca' Jesús. ⁶⁸ Li' nacui' ngu' bi':

—Nacui' nu'u cha' Cristo laca nu'u nu nda Ni jil'i lijya chalyuu. Tso'o lacua. Cacha' liñi nu'u jil'i ya, ¿ni naa yu nu ngujui'i' jinu'u, si chañi cha' tii nu'u? —nacui' ngu' bi' jil'i Jesús.

Nacui' Pedro cha' ná nslo jil'i Jesús tsiya' ti

⁶⁹ Lo'o nu Pedro bi' ni, nde liya' ti nga'a yu bi'. Li' ñaa sca nu cuna'a cua' slo yu.

—Lo'o nu'u ndya'a stu'ba ti lo'o Jesús nu ngu' Galilea

jua —nacui' nu cuna'a bi' jil'i Pedro.

⁷⁰ Li' cui' nguxacui' Pedro cha' jil'i nu cuna'a ña'a cuayá' nu cuna lcaa ngu':

—Ná nchca cuayá' ti' na' cha' nu nchcui' nu'u —nacui' Pedro jil'i.

⁷¹ Li' ndatsu' Pedro, ndyaa ndyatū cacua ti to' lo'o bi'. Lo'o li' na'a chaca nu cuna'a cua' jil'i yu, nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' nu ndū cacua ti:

—Stu'ba ti ndya'a nu qui'yu re lo'o Jesús Nazaret jua —nacui' nu cuna'a bi' li'.

⁷² Chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro, ngua'ni yu jura li':

—Ná nslo na' jil'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui' Pedro jil'i ngu' bi' li'.

⁷³ Ca tiya' la xi ñaa xi xa' la ñati nu nga'a ndacua ti, nchcui' ngu' lo'o Pedro li':

—Chañi cha' tya'a ndya'a nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui' ngu' jil'i—, cha' stu'ba ti ndañi cha' nu nchcui' nu'u lo'o cha' nu nchcui' tya'a quichi' tyi yu jua.

⁷⁴ Li' chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro cha' xcube' ycuil' Ni jil'i yu si cha' cuiñi laca nu nda yu.

—Ná nslo na' jil'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacui' Pedro jil'i ngu'.

Hora ti ngusi'ya ndye'e li'.

⁷⁵ Lo'o li' ndyi'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu tya tsā la, nu lo'o ndi'ya nacui' Jesús jil'i yu: “Nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya juani, sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na”. Jua'a

nacui Jesús tsá la, bi' cha' ndu'u Pedro ndyaa yu li'; nxi'ya tsa yu ndyaa yu cha' xñi'i tsa ti' yu li'.

27

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato

¹ Lo'o nguxee chaca tsá, xa' ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' cua'ni stu'ba ngu' cha' lo'o tya'a ngu', ñi'ya taca cujuui ngu' bi' ji'i Jesús.

² Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Poncio Pilato, nu ngua gobernador romano.

Ngujui Judas

³ Lo'o nu Judas nu ndyujui' ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi' ni, na'a yu cha' cua cujuui ti ngu' ji'i Jesús; ngua xñi'i ti' yu li'. Hora ti ndya yu nu calaa tyii cñi plata ji'i ngu' nu laca loo bi' chaca quiya'.

⁴ —Ntsu'u qui'ya 'na —nacui Judas bi' ji'i ngu' nu laca loo—, cha' cua ndyujui' na' ji'i sca ñati lubii ji'i ma, cha' cujuui ma ji'i —nacui.

Li' nguxacui ngu' nu laca loo bi' cha' ji'i Judas:

—¿Ha cha' ji'i cua laca cha' bi'? —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Si ntsu'u qui'ya jinu'u, cha' jinu'u laca bi'.

⁵ Li' ngusalú Judas cñi plata bi' lo yuu ne' laa tonu bi' su nga'a ngu' nu laca loo bi', ndu'u yu ndyaa yu. Li' ndyujui' Judas ji'i ycu' ca; ngusca' yu reta yane yu, lo'o ngusca' loo reta laja yaca nde cua;

cuati nguxtyú yu ji'i ycu' ca yu nde lo yuu, ngujui yu li'.

⁶ Ngusñi sti jo'ó nu laca loo ji'i cñi bi' li'.

—¿Ñi'ya cua'ni na lacua? —nacui sti jo'ó ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' quixa' cñi re lo'o msta nu cua nda ngu' ji'i ycu' Ndyosi ne' laa re, cha' cñi nu ngujui ji'i yu cha' ndyujui' yu ji'i sca ñati laca cñi re —nacui sti jo'ó bi'.

⁷ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o cñi bi' cui'ya ngu' sca lo'o ji'i ngu' su ndiña ngu' quityu' nquicha', cha' caja su tyatsi' jyo'o ngu' xa' tsu' ne' lo'o bi'. ⁸ Bi' cha' juani ndu'ni ngu' ji'i yuu bi': Ne' lo'o su ndyalú tañi ñati; jua'a naa yuu bi' ji'i ngu' juani. ⁹ Nu jyo'o Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi tya sa'ni la ni, cua nguscua yu sca cha' lo quityi cuentya ji'i cñi plata bi', cha' nu caca nde loo la. Ndi'ya cha' nu nguscua yu: “Calaa tyii tya'a cñi plata, tsa lo cua ti cñi laca caya' nu ntsu'u lo sca ñati, nacui ngu' Israel tya'a na. ¹⁰ Li' ngusñi ngu' cñi bi', ngüi'ya ngu' sca lo'o ji'i ñati nu ndiña quityu' nquicha'. La cui' cña bi' laca nu ngulo ycu' nu Xu'na na 'na”, nacui Jeremías.

Ndu Jesús slo Pilato

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Jesús slo nu laca gobernador bi', nchcuane yu nu laca loo bi' ji'i Jesús li':

—¿Ha la cui' nu'u laca rey ji'i ngu' judío? —nacui yu nu laca loo bi' ji'i Jesús.

—La cui' laca na' —nacuī Jesús jī'ī li'—, la cui' ñi'ya nu nacuī nu'u laca na'.

¹² Lo'o li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', ngusta ngu' qui'ya jī'ī Jesús; pana ni sca cha' ná nguxacuī Jesús jī'ī ngu' bi'. ¹³ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nduna nu'u cha' cuxi nu nchcui' ngu' jīnu'u? —nacuī nu laca loo bi' jī'ī Jesús.

¹⁴ Pana ná nguxacuī Jesús cha' jī'ī ngu' tsiya' ti; ni sca cha' ná nchcui', bi' cha' ndube tsa ti' nu Pilato bi' ña'a yu jī'ī.

Ngulo Pilato cña cha' cujuī ngu' jī'ī Jesús

¹⁵ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador jī'ī sca ti preso, la cui' preso nu ndijña ngu' judío jī'ī. ¹⁶ La cui' tyempo bi', ntsu'u sca nu qui'yu nu naa Barrabás ne' chcuá, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya jī'ī ngua yu bi'. ¹⁷ Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ngu' judío ndyu'u ti'ī ngu' to' ni'ī jī'ī gobierno, li' nchcuane Pilato bi' jī'ī ngu':

—¿Ti jī'ī nti' mā cha' cua'ni lyaá na' jī'ī juani? ¿Ha tso'o clyaá Barrabás, o tso'o la clyaá Jesús nu ndu'ni mā Cristo jī'ī? —nacuī Pilato jī'ī ngu'.

¹⁸ Jlo ti' nu Pilato bi', cha' liye' tsa ti' ngu' nu laca loo bi' ña'a ngu' jī'ī Jesús, bi' cha' cua ngusu'ba ngu' jī'ī ne' chcuá.

¹⁹ Tya nga'a lcaa ñati bi' slo Pilato, lo'o jua'a tya ntu-cua ycuī yu lo yaca xlya

cña su ndu'ni cuayá' yu jī'ī ñati. Li' ndyalaa sca msu slo yu, yaá lo'o sca cha' nu cua nchcui' clyo'o Pilato bi': "Ná sca cha' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu nu lubii tyiquee jua", nacuī nu cuna'a bi' jī'ī Pilato. "Lye tsa ngua ti' na' tyucui talya cuentya jī'ī yu bi'. Cua nchcui' tsa xcalá na' xqui'ya yu bi'."

²⁰ Pana nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', cua nchcui' tsa ngu' bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati bi', cha' jña ngu' chacuayá' jī'ī Pilato cha' culaá yu jī'ī Barrabás nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' li' cujuī Pilato jī'ī Jesús. ²¹ Li' xa' nchcuane gobernador bi' jī'ī ngu' chaca quiya':

—¿Ti jī'ī cua'ni lyaá na' lacua? —nacuī nu Pilato bi'.

—Jī'ī Barrabás —nacuī ngu' quiña'a li'.

²² —¿Na laca cua'ni na' lo'o Jesús nu ndu'ni mā Cristo jī'ī lacua? —nacuī Pilato li'.

—Cujui'ī ca'a mā jī'ī lo crusi —nacuī ngu' li'.

²³ —¿Ni cha' laca nti' mā cha' cujuī na' jī'ī yu re? —nacuī Pilato bi' li'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u jī'ī?

Cui' tsa nxi'ya lo'o ngu' jī'ī li':

—Cujui'ī ca'a mā jī'ī lo crusi —nacuī ngu'.

²⁴ Li' na'a Pilato cha' tyaala tsa ndi'ī loo ngu', cha' ñasi' tsa ngu'; jua'a ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' tsiya' ti. Bi' cha' ngulo yu cña cha' caá lo'o msu jī'ī sca tsi'yu ntsu'u hitya. Li' ndyaati' ya' yu slo lcaa ñati.

—Lubii tyanu ya' na', cha' si'i cha' jna' cajaa yu nu lubii tyiquee re —nacui Pilato jii' ngu'—, cha' jii' cu'ma laca cha' bi'.

²⁵ —Tso'o —nacui nu ngu' quiña'a bi'—, tyanu qui'ya hichu' ya, lcaa ya lo'o sñi' ya; pana ntsu'u cha' cajaa yu re.

²⁶ Li' ngua'ni lyaá Pilato jii' nu Barrabás bi', cuati ngujui'i ngu' jii' Jesús lo'o reta. Li' ngulo nu Pilato bi' cña jii' ngu' sendaru cha' tsa lo'o ngu' jii' Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' jii' lo crusi.

²⁷ Lo'o li' ntejeya' ngu' sendaru nu ndu' cua' slo gobernador bi' jii' Jesús, ndyaa lo'o ngu' jii' nde ne' ni'i jii' gobierno; ndacha' ngu' jii' lcaa tya'a sendaru nu ndi'i ni'i bi', cha' tyu'u ti'i ngu' su ndu' Jesús. ²⁸ Li' ngulo ngu' ste' Jesús, nguxacu' ngu' jii' lo'o sca late' nga'a ña'a.

²⁹ Li' ngüixii' ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne'; ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús, jua'a ngusta ngu' sca yaca quii ya' tsu' cui' jii' yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo Jesús. Ngua ti' ngu' xtyí lo'o ngu' jii', bi' cha' ngua'ni ngu' lcaa cha' bi', ñi'ya si laca yu sca rey nde chalyuu.

—Ndyu'ni tlyu ya jinu'u cha' laca nu'u rey jii' ngu' judío —nacui ngu' sendaru jii' Jesús li'.

³⁰ Li' ndu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús; ngusñi' ngu' yaca quii bi', ngujui'i ngu' hique Jesús lo'o yaca quii bi' li'. ³¹ Lo'o ndye ngustí lo'o ngu' jii' yu, li' ngulo ngu'

late' nga'a bi', nguxacu' ngu' ste' ycu' yu chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' sendaru bi', ndyaa lo'o ngu' jii' yu to' quichi' cha' cujui'i ca'a ngu' jii' ca lo crusi.

Ngujui'i ca'a ngu' jii' Jesús lo crusi

³² Tyucuii su ndyaa ngu', li' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu naa Simón; ngu' Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo sendaru cña jii' nu Simón bi', cha' qui'ya yu crusi bi' cuentya jii' Jesús.

³³ Lo'o li' ndyalaa ngu' lo sca cuati nu naa Gólgota (Gólgota nti' ñacu' cha'cña jii'na: ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o). ³⁴ Li' nda ngu' vino nguixa' lo'o sca taná clyaa' cha' co'o Jesús; pana lo'o cua ndyi'o cuayá' xi ca ti, li' nga'aa ntaja'a yu co'o yu jii' vino bi' tsiya' ti.

³⁵ Lo'o ngujui'i ca'a ngu' jii' yu lo crusi lo'o clavo, li' ngüijya sendaru bi' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngana ngu' jii' tya'a ngu', cha' tacha ste' Jesús jii' ngu'. La cui' cha' bi' nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui quityi bi': “Ndacha ngu' ste' na' jii' tya'a ngu' lo'o ngüijya ti ngu'”. ³⁶ Nga'a ngu' bi' cua quiya' crusi. ³⁷ Cua ngusta ngu' letra hique crusi nu nchcui' ni qui'ya ntsu'u jii' Jesús: “Nu nde laca Jesús, rey jii' ngu' judío”, nacui letra bi'.

³⁸ Lo'o la cui' tsa' bi' ngujui'i ca'a ngu' jii' tucua tya'a ngu' cuaana lo xa' la crusi tya'a

ndu Jesús; tsaca yu nga'a la'a tsu' cui' jil'i Jesús, lo'o chaca yu nga'a la'a tsu' coca jil'i. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u tsa ñati nu nteje tacui su ndu crusi bi', nxyí lo'o ngu' bi' jil'i Jesús.

⁴⁰ —Nu'u laca nu cuityi jil'i laa tonu bi' nacui nu'u, lo'o li' nacui nu'u cha' cuiña nu'u jil'i chaca quiya' chu' sna tsa ti, ngua ti' nu'u. Cua'ni lyaá nu'u jil'i ycui' ca lacua —nacui ngu' bi' jil'i Jesús—. Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u, cua'ya clya nu'u lo crusi cua juani —nacui ngu'.

⁴¹ Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' jil'i ngu' judío, ndya'a ngu' ndyaa na'a ngu' ca su nga'a Jesús lo crusi, cha' nxyí lo'o ngu' bi' jil'i yu li'.

⁴² —Ngua'ni lyaá yu jil'i xa' ñati, pana jil'i ycui' ca yu ná nchca jil'i yu cua'ni lyaá yu —nacui ngu' nu laca loo bi'—. Rey jil'i ngu' Israel laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi cua juani, jlya ti' na jil'i yu li' —nacui ngu' bi' jil'i tya'a ngu'—. ⁴³ Ndu ti' yu jil'i ycui' Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i yu, nacui yu. Tso'o la si cua'ni lyaá ycui' Ndyosi jil'i yu juani, si chañi cha' tyaca'a yu jil'i Ni; “Sñi' ycui' Ndyosi laca na’”, ndu'ni yu re.

⁴⁴ Lo'o jua'a nu ngu' cuaana nu tya'a ngujui' ca'a ngu' jil'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nxyí lo'o ngu' jil'i Jesús.

Ngujui Jesús

⁴⁵ Lo'o li' ngua talya chalyu chu' sna hora; nde hora

nguxana cha' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii. ⁴⁶ Lo'o la cui' hora cua sna nde ngusii bi', cuii tsa ngusi'ya Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —nacui. Ndi'ya nti' ñacui cha' cha'cña ji'na: Ndyosi Sti na', Ndyosi Sti na', ¿ni cha' laca cha' ngulaya' nu'u 'na?

⁴⁷ Lo'o ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti cha' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nxi'ya yu re jil'i jyo'o Elías —nacui ngu' bi'.

⁴⁸ Hora ti ngusna tsaca ngu' bi' ndyaa qui'ya yu sca quiche, ngüicha' yu jil'i lo'o hitya tiye'. Li' ngusca' jil'i lo sca yaca cha' tyalaa su ntucua tu'ba Jesús cha' co'o yu. ⁴⁹ Lo'o xi xa' la ñati nacui jil'i:

—Jatya na si caa jyo'o Elías cha' cua'ni lyaá jil'i yu —nacui ngu' bi'.

⁵⁰ Lo'o li' chaca tya quiya' cuii tsa ngusi'ya Jesús; li' ngutu'u cresiya jil'i yu, ngujui yu. ⁵¹ La cui' hora bi' ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' sa cla'be ne' laa tonu. Ca cua' ngutu'u ngutaa' late' bi'; tsa cu' ti ngutaa', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. Lo'o li' lye tsa ngulacu' chalyu ña'a cuayá' nu ngula'a quee tonu, ⁵² ña'a cuayá' nu ndyaala cuaá su nguatsi' jyo'o. Li' tyuu tya'a ngu' jyo'o nu ntsu'u cha' jil'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni la, ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya'. ⁵³ Ca tiya' la lo'o cua ndyu'ú ycui' Jesús

chaca quiya', li' ndu'u ngu' nu ngua jyo'o bi' ne' cuaá, ndyaa ngu' bi' nde quichí Jerusalén, quichí nu tacati tsa cuentya jilí ycuí' Ndyosi. Lo'o li' tyuu tya'a ñatí na'a jilí ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya'.

⁵⁴ Lo'o nu sendaru nu nga'a cua jilí Jesús bi', lo'o nu capitán jilí sendaru bi', ngulacua tsa ti' ngu' bi' li'; tlyu tsa cha' ndyutsijí ti' ngujui jilí ngu' bi' lo'o na'a ngu' ñi'ya ngua cha' bi', ñi'ya ngua lo'o ngulacují chalyuu.

—Chañi tsa cha' Sñi' ycuí' Ndyosi laca jyo'o re —nacují nu ngu' sendaru bi'.

⁵⁵ Laja li', tyijyu' ti xi ndu tyuu tya'a ngu' cuna'a nu ndu'u nde Galilea; tya'a nguta'a ngu' lo'o Jesús, nguxtyucua ngu' bi' jilí yu. Ndu ti nu ngu' cuna'a bi', na'a ngu' jilí crusi su nga'a Jesús; ⁵⁶ lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a Jacobo xtya'a José, lo'o jua'a xtya'a sñi' Zebedeo, na'a ngu' bi' ñi'ya ngua jilí Jesús.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁷ Lo'o cua ngusijí la xi ñaa sca nu culiya', sca ngu' quichí Arimatea laca yu nu naa José. Lo'o nu José bi' ngua tsa'a yu jilí Jesús. ⁵⁸ Tya tsa la cua ndyaa yu slo Pilato, ngüijña yu chacuayá' cha' tsa lo'o yu jilí jyo'o Jesús cha' tyatsi'. Li' nda Pilato chacuayá' jilí yu, ngulo Pilato cña jilí ngu' sendaru cha' tya ngu' jyo'o bi' jilí José. ⁵⁹ Li' ngüixijí yu José bi' sca tasá lubii hichu' jyo'o bi', ndyaa lo'o yu jilí jyo'o cha'

tyatsi'. ⁶⁰ Nguxatsi' yu jilí jyo'o bi' ne' sca tyuquee nu cua ngulu ca ti ngu' sii' cua'a, cha' caca cuaá su tyatsi' ycuí' José nquicha'. Ndacu' José bi' to' cuaá lo'o sca quee tonu, ndu'u yu ndyaa yu li'. ⁶¹ Lo'o jua'a nga'a María Magdalena lo'o nu chaca María, nga'a ngu' cacua ti to' cuaá bi'.

Ndu ngu' cua to' cuaá su ndyatsi' jyo'o Jesús

⁶² Ca chaca tsa lo'o cua ndye ngua'ni yala ngu' cña jilí ngu', cha' cua tyalaa ti tsa ta'a nu ntsu'u cha' tyilí cña' ngu', li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi' ndyu'u ti' ngu' slo Pilato. ⁶³ Nhcui' ngu' lo'o li':

—Cusu' —nacují ngu' jilí nu Pilato bi'—, ntsu'u ti' ya jilí cha' nu cua nhcui' nu cuiñi bi' lo'o tya lu'ú yu: “Tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'”, nacují yu. ⁶⁴ Bi' cha' tso'o la si culo nu'u cña cha' tyilí ngu' cua to' cuaá bi' sna tsa, cha' ná ta ngu' chacuayá' jilí ngu' nu ngua tsa'a jilí yu, cha' ná tsa ngu' bi' cuaana ngu' jilí jyo'o bi'. Ná caja ñi'ya nu hcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o bi' chaca quiya' li'. Cua ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nhcui' jyo'o bi' tya tsubi' la; lo'o juani si jlya ti' ñatí cha' ndyu'ú jyo'o bi', tlyu la cha' cuiñi caca si xñi ngu' cha' bi'.

⁶⁵ Li' nguxacují Pilato cha' jilí ngu' nu laca loo bi':

—Ndu ngu' sendaru cuentya jilí ma —nacují Pilato—. Yaa clya ma lo'o

ngu' sendaru bi', cha' tacu' tso'o mā to' cuaá bi' ñi'ya nu nti' ycu' cu'mā.

⁶⁶ Li' ndu'u ngu' nu laca loo bi', ndyaa ngu' lo'o sca taju sendaru ji'i ngu', ndacu' tachaa ngu' to' cuaá bi' lo'o sca lo nguiña' tacalya nu ntsu'u sello ji'i, cha' ná cala' ngu' tsiya' ti quee tonu nu ndyacu' to' cuaá bi'. Li' nguxtyanu ngu' ji'i taju sendaru bi' cajua, cha' tyi'i ngu' cua to' cuaá bi'.

28

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsā nu ndi'i cña' ngu', cua quixee ti tsā clyo ji'i semana, li' ndyaa María Magdalena lo'o nu chaca María bi', cha' nti' ngu' ña'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús. ² Li' ngulacuj tsa chalyuu, cha' ngua'ya sca xca ji'i ycu' nu Xu'na na nu ntsu'u nde cua, ngua'ya lo yuu ca to' cuaá bi'. Li' nguxasu ji'i quee tonu nu nscua to' cuaá, ndyaa tucua yu chu' quee bi'. ³ Ñi'ya ndubi xee tyi'yu, jua'a ña'a loo xca bi', lo'o jua'a ngati tsa ste' yu ñi'ya nu ngati tlya'. ⁴ Lo'o na'a ngu' sendaru ji'i xca bi', ndyutsij tsa ngu' li', ña'a cuayá' nu nclyú ngu' lo yuu ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu'. ⁵ Li' nchcui' xca bi' lo'o nu ngu' cuna'a bi':

—Ná cutsij mā —nacuj ji'i ngu' cuna'a bi'—. Jlo ti' na' cha' nclyana mā ji'i Jesús nu ngujuii lo crusi. ⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde cha' cua

ndyu'ú yu chaca quiya', ñi'ya nu nacuj ycu' yu ji'i mā tya tsubi' la. Cuaa mā, caa mā ña'a mā ca su ngustii jyo'o yu. ⁷ Li' yaa clya mā cacha' mā ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi', cha' nga'aa ntsiya jyo'o bi' ne' cuaá re, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'; cua tsaa ti ycu' yu nde Galilea nde loo la ji'i cu'mā, ca bi' ña'a mā ji'i yu. Tsa lo cua ti cha' ntsu'u cha' cacha' ji'i mā —nacuj xca ji'i nu ngu' cuna'a bi'.

⁸ Hora ti ndu'u nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá bi', ndyaa ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu', masi ndyutsij ngu' xi. Ngusna ngu' cha' ndyaa ngu' cacha' ngu' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús. ⁹ Li' ndyacua tya'a ycu' Jesús lo'o ngu' cuna'a bi', nchcui' yu lo'o ngu'. Hora ti ndyatū sti' nu ngu' cuna'a bi' slo Jesús, ngusñi ngu' quiya' yu, ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu li'.

¹⁰ —Ná cutsij mā —nacuj Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Yaa clya mā cacha' mā ji'i ngu' tya'a na' cha' ntsu'u cha' tsa'a na' nde Galilea; ca bi' tyacua tya'a ngu' lo'o na', ñacu' mā ji'i ngu'.

Cha' nu nchcui' sendaru lo'o ngu'

¹¹ Laja lo'o ndyaa nu ngu' cuna'a bi', ndyaa ngu' sendaru nu ndi'i cua to' cuaá bi'; lo'o ti ndyaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' ji'i sti jo'ó nu laca loo lcaa cha' ñi'ya nu ngua ca to' cuaá bi'. ¹² Hora ti ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu'

cusu' ji'ḷi ngu' judío, cha' ca stu'ba cha' ji'ḷi ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya ña'a cha' nu ta ngu' lo'o lcaa ñati. Li' nda ngu' nu laca loo bi' quiña'a xi cñi ji'ḷi ngu' sendaru bi', cha' tacu' ngu' ji'ḷi cha' ñi'ya nu ngua.

13 —Ndi'ya ñacui ma ji'ḷi ñati: “Talya laja lo'o laja' ti ya, li' ndyalaa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'ḷi jyo'o Jesús bi', nguaana ngu' bi' ji'ḷi jyo'o bi'”. Jua'a cha' ta ma lo'o ñati —nacui ngu' nu laca loo bi' ji'ḷi ngu' sendaru—. 14 Lo'o li' si cuna ycu' gobernador nu laca loo ji'na cha' re, li' chcu' ya lo'o yu cha' ná xcube' yu ji'ḷi ma.

Jua'a cuji nda ngu' nu laca loo bi' lo'o ngu' sendaru. 15 Li' ngusñi ngu' sendaru bi' cñi bi'; ndu'u ngu' ndyaa ngu' nchcu' ngu' lo'o ñati ñi'ya nu ntsu'u cña ji'ḷi ngu' cha' chcu' ngu'. Bi' cha' hasta juani ña'a ti jlya ti' ngu' judío cha' jua'a ngua ji'ḷi jyo'o Jesús.

Nda Jesús sca cña ji'ḷi ngu' nu cua ngusubi yu ji'ḷi tya tsubi' la

16 Lo'o li' ndu'u nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ḷi Jesús, ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Galilea; ndyu'u ti'ḷi ngu' lo xlya ca'ya ca su nacui Jesús cha' tyacua tya'a ngu' lo'o li'. 17 Lo'o na'a ngu' ji'ḷi Jesús cha' yaa yu nde slo ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'ḷi yu, masi ntsu'u xi tya'a ngu' nu bilya jlya tso'o ti' ngu' ji'ḷi. 18 Li' ñaa Jesús cacua la, nchcu' lo'o ngu':

—Cua nda ycu' Ndyosi Sti na' lcaa chacuayá' 'na cha' laca na' loo ji'ḷi lcaa na, masi lcaa na nu ntsu'u ca slo ycu' Ni nde cua, masi lcaa na nu ntsu'u nde chalyuu —nacui Jesús ji'ḷi ngu'—. 19 Yaa ma lcaa quichi' nde chalyuu cha' ca tsa'a lcaa ñati cha' jna'. Li' tyucuatya ma ji'ḷi ngu' chacuayá' ji'ḷi ycu' Ndyosi Sti na', jua'a chacuayá' jna' nu laca Sñi' ycu' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'ḷi Xtyi' i ycu' Ndyosi. 20 Culu'u ma ji'ḷi ngu' bi', cha' taquiya' ngu' lcaa cña nu cua ngulu'u na' ji'ḷi ma. Lo'o jua'a tyi'u ti' ma cha' nu nchcu' na' lo'o ma, cha' tyi'ḷi na' lo'o ma lcaa tsá hasta ña'a cuayá' tye chalyuu.

Tsa lo cua ti cha' nacui Jesús.

Quityi nu nguscua San Marcos ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Nda Juan cuij lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Nde nscua cha' nu ntsu'u suu cha' tso'o ji'i Jesucristo, nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi.

² Cua sa'ni nguscua jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi ñi'ya nu caca xana cha' re. Ndi'ya nscua cha' bi': Culo na' cña ji'i sca ñati nu caca xca 'na, nacui ycuí' Ndyosi ji'i Cristo, cha' tsaá yu nde loo nu'u.

Bi' laca nu saala tyucuij su tsaá nu'u, nacui Ni.

³ Cuij xi'ya yu ne' quixi'. Ndi'ya ñacu jyu: "Xaala clya ma sca tyucuij su caa ycuí' nu Xu'na na; xquiñi tso'o ma tyucuij su tyeje tacui ycuí'".

⁴ Ñi'ya nu nguscua Isaías cha' bi', jua'a ndyu'u tucua Juan ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' cha' caca tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Li' tyucuatya Juan ji'i ngu' bi'.

⁵ Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Juan; ñaa ngu' quichj sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' Jerusalén nu quichj tonu

bi' slo yu. Nu ñati nu ngua tyuju'u tsa ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' ni, ngüijña ngu' ji'i ycuí' Ndyosi cha' cuxi Ni cha' cuxi bi', lo'o li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi' lo hitya sta'a Jordán.

⁶ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o ndyaaca' juata sii' yu. Ndacu yu tscu' lo'o cuiña' cuityu. ⁷ Ndi'ya laca cha' nu nchcui' yu lo'o ñati bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cua caa ti; cua nda Ni 'na lijyaá yala la, pana ñati bi' laca loo la —nacui Juan ji'i ngu'—. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' satí' na' juata ti. ⁸ Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ma, pana ná tyucuatya yu bi' ji'i ngu' lo'o hitya ti, masi cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' cha' caca lubii ngu' tsiya' ti, nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu'.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

⁹ Lo'o li' ca tiya' la xi ngutu'u Jesús quichj Nazaret nde loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu su ndi'i Juan ca to' sta'a Jordán. Li' ntyucuatya Juan ji'i ycuí' Jesús lo hitya sta'a. ¹⁰ Lo'o cua tyu'u ti Jesús lo hitya, li' na'a cha' cua ndyaala tyucuij nde cua. Li' ngua'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya ndyacuí' sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo Jesús li'. ¹¹ Lo'o li' nguañi nchcui' ycuí' Ndyosi ca su

ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui Ni:

—Nu sca ca Sñi' na' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u —nacui ycuí Ni jii' Jesús—. Tyaca'a tsa nu'u 'na —nacui Ni.

Nti' nu xña'a tyijiloo jii' Jesús

¹² Lo'o li' hora ti ndyaa lo'o Xtyi'i ycuí Ndyosi jii' Jesús nde ne' quixi' su ná ndi'i ñati. ¹³ Ndyaa Jesús li', tu'ba tsá ndyanu yu ycuí ti yu ne' quixi', lo'o jua'a ndi'i na'ni tyaala ne' quixi' bi'. Li' ndyalaa Satanás slo yu, ngua ti' tyijiloo jii' Jesús si cua'ni ca yu cña cuxi. Lo'o cua ndye cha' bi', li' ndyalaa xca jii' ycuí Ndyosi slo Jesús cha' xtyucua ngu' jii' yu, cha' ta ngu' xi juersa jii' yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña jii' ycuí Ndyosi Sti yu ca nde Galilea

¹⁴ Lo'o ca tiya' la ngusu'ba ngu' jii' Juan ne' hcua. Li' ngxutyuu Jesús nde loyuu su cuentya Galilea, nclyu'u yu jii' ngu' ñi'ya laca cha' tso'o jii' ycuí Ndyosi.

¹⁵ —Cua ndyalaa hora cha' caca ycuí Ndyosi loo ne' cre-siya jii' ñati —nacui Jesús—. Ca tyuju'u ti' mā jii' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jii' mā; culochu' mā jii' cha' cuxi bi', cha' li' taca xñi mā cha' tso'o nu jii' ycuí Ndyosi nu cua'ni lyaá jii' mā.

Ngusi'ya Jesús jii' jacua tya'a ñati nu ndya'a cuta cualya

¹⁶ Lo'o ngua sca tsá nu ndya'a Jesús to' tayu' Galilea, li' na'a yu jii' Simón, lo'o Andrés tya'a ngula Simón; ndya'a ngu' cuta cualya lo'o taraya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsá. ¹⁷ Nhcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsaa mā lo'o na' —nacui Jesús jii' ngu'—. Xa' cña culu'u na' jii' mā juani, cha' clyana mā jii' ñati chalyuu nu nguna' chalyuu jii' xqui'ya cha' cuxi, cha' caca ngu' bi' ñati jna' —nacui.

¹⁸ Ndyuna ngu', lo'o hora ti ngxutyuanu ngu' taraya jii' ngu', ndu'u ngu' ndya'a ngu' lo'o Jesús li'.

¹⁹ Lo'o cua ndyaa la xi Jesús, li' na'a yu jii' tyucuaa sñi' Zebedeo nu naa Jacobo lo'o Juan. Nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ti, ndyu'ni cho'o ngu' taraya jii' ngu'. ²⁰ Li' ngusi'ya Jesús jii' ngu' cha' tsaa ngu' lo'o yu. Hora ti ngxutyuanu ngu' jii' Zebedeo sti ngu', ndyanu nu cusu' bi' lo'o msu jii' ne' yaca ni'i sube ti. Ndu'u ngu' ndyaa tyucuaa sñi' nu cusu' bi' lo'o Jesús.

Ngusñi cui'i cuxi jii' sca nu qui'yu

²¹ Lo'o li' ndyalaa ca ta'a ngu' ca quichi Capernaum. Tsá ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', li' ndyaa Jesús ne' laa jii' ngu' cha' culu'u yu jii' ngu'. ²² Lo'o ndyuna ngu', li' ndube tsa ti' ngu' ñi'ya cha' nclyu'u Jesús jii' ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jii' yu lo'o nhcui' yu lo'o ngu',

si'i ñi'ya nclyu'u mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. ²³ La cui' ne' laa bi' nga'a sca nu qui'yu nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i. Ngusi'ya tsa yu ji'i Jesús li':

²⁴ —¿Ñi'ya cha' nti' nu'u hcui' lo'o na', Jesús Nazaret? —nacui' nu quicha bi'—. ¿Ha cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' jna'? —nacui'—. Pana nslo na' jinu'u. Ycui' nu lubii laca nu'u, lo'o cua nda ycui' Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

²⁵ Li' ngua'a Jesús ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i nu quicha, ngulo ji'i cui'i cuxi bi' cha' tyaa tsiya' ti.

—Nga'aa hcui' nu'u —nacui' Jesús ji'i—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

²⁶ Li' nguxalú cui'i cuxi bi' ji'i nu quicha. Cui' ngusi'ya yu lo'o ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. ²⁷ Ndyutsi' tsa lcaa ngu' li'. Nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ndi'ya:

—¿Ñi'ya laca cha' re? —nacui' ngu'—. ¿Ha xa' cha' nclyu'u nu jua ji'i ñati'? —nacui' ngu'—. Nchca ji'i yu jua culo yu cña, masi ji'i cui'i cuxi nclyo yu cña; hora ti nduna bi' cña nu ngulo yu ji'i, ndu'u nu cui'i bi', ndyaa li'.

²⁸ Yala ti nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi' nde loyuu su cuentya Galilea li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

²⁹ Lo'o li' ngutu'u Jesús ne' laa bi' lo'o Jacobo lo'o Juan, ndyaa ngu' ca to' tyi Simón lo'o Andrés. ³⁰ Li' ndacha' ngu' ji'i Jesús cha' quicha tsa

xtya'a laa Simón; tlyu tsa tyique' ntsu'u ji'i ma', ntsiya ti ma' lo qui'ña. ³¹ Li' ndyaa Jesús slo nu quicha bi', ngusñi yu ya' ma' cha' xtyucua yu ji'i ma' tyatu ma'. Hora ti ndyu'u tyique' ji'i ma' bi'. Lo'o ti nguxana ma' ngua'ni cho'o xi scuaa cacu ngu' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i quiña'a tya'a ngu' quicha

³² Cua ngusii tsa li'. Lo'o ndyaa cuichaa, li' yaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo Jesús, masi nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, masi nu ntsu'u xa' lo quicha ji'i. ³³ Ña'a tsaca quichi' cua ndyu'u ti'i ngu' ca to' ni'i ji'i Simón. ³⁴ Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' li', masi quiña'a lo quicha ntsu'u ji'i ngu'; masi ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, ndyaca tso'o ngu' lo'o ngulo Jesús ji'i cui'i bi'. Pana ná nda Jesús chacuayá' hcui' cui'i cuxi bi', cha' cua ndyuloo cui'i bi' ji'i ycui' Jesús.

Nda Jesús cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' ca nde Galilea

³⁵ Lo'o bilya quixee chaca tsa, li' ndyatú Jesús; ndu'u yu, ndyaa yu xi nde ne' quixi' su ti ti ndu chalyuu, cha' hcui' yu lo'o ycui' Ndyosi ca-jua. ³⁶ Pana Simón lo'o xa' tya'a ndya'a yu ni, ndyaa ngu' ndyaana ngu' ji'i yu. ³⁷ Nu lo'o nquije Jesús ji'i ngu', li' nacui' ngu' ji'i Jesús:

—Nclyana tsa ngu' jinu'u —nacui' ngu' ji'i Jesús.

³⁸ —Masi nclyana ngu' 'na ca nde, pana tya tsa la na

nde xa' quichĩ —nacuĩ Jesús jilĩ ngu'—. Lo'o jilĩ ngu' xa' quichĩ ntsu'u cha' culu'u na' cha' tso'o nu cuentya jna' —nacuĩ—. Bi' cña ntsu'u 'na cha' cua'ni na' nde chalyuu.

³⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o yu li'. Lcaa quichĩ su ndya'a Jesús nde Galilea bi' ndyaa yu ne' laa jilĩ ngu', cha' culu'u yu jilĩ ngu' bi'. Lo'o jua'a ngulo yu cui'ĩ cuxi nu ngusñi jilĩ ngu', cha' tyaca tso'o ngu' quicha nu ntsu'u cui'ĩ jil'ĩ.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'ĩ sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

⁴⁰ Ngua sca tsã ndyalaa sca ngu' quicha slo Jesús, sca ngu' nu ndyatsu' cuaña' xqui'ya quicha nu ngusñi jil'ĩ. Li' ndyatũ stĩ' yu quicha bi' slo Jesús, nchcui' lo'o:

—Si nti' nu'ũ cha' tyaca na', jlo ti' na' cha' taca jinu'ũ cua'ni cha' tyaca na' —nacuĩ nu quicha jil'ĩ Jesús.

⁴¹ Ngua tya'na ti' Jesús jil'ĩ nu quicha bi' li', ndyala' yu cuaña' yu quicha bi' su ngutsu'.

—Tyaja'a na', cua'ni na' jo'o jinu'ũ —nacuĩ Jesús jil'ĩ yu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'ũ juani.

⁴² Hora ti ndyaca tso'o su ngutsu' cuaña'; ngua lubii cuaña', cha' cua ndye quicha bi' jil'ĩ tsiya' ti li'. ⁴³ Nu lo'o ngusalya' Jesús lo'o, li' lye nchcui' yu lo'o nu ngua quicha bi' ndi'ya:

⁴⁴ —Ni sca ñati ná cacha' nu'ũ jil'ĩ tilaca laca nu ngua'ni jo'o jinu'ũ —nacuĩ Jesús jil'ĩ

nu ngua quicha bi'—. Yaa clya nu'ũ slo sti jo'ó cha' ta nu'ũ msta jil'ĩ ycu' Ndyosi nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu'ũ. Ta nu'ũ msta, tsa lo msta nu nacui' jyo'o Moisés sa'ni cha' ta na jil'ĩ ycu' Ndyosi lo'o ngua lubii cuaña' na. Jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ndyaca tso'o nu'ũ, nu lo'o ña'a ngu' lo'o xñi sti jo'ó msta nu ta nu'ũ.

⁴⁵ Pana ná ndyuna tso'o nu ngua quicha bi'. Ndu'u ndyaa, nchcui' lo'o lcaa ñati ñi'ya ngua cha' ngua tso'o, bi' cha' nga'aa ngua jil'ĩ Jesús tyu'u ta'a lquichĩ; ndyanu yu ne' quixi' ti su ná ndi'ĩ ñati. Li' ndya'a tsa ngu' slo yu, masi ngu' xa' quichĩ tyijyu' la ngutu'u ngu' ndyaa ngu' slo yu.

2

Ngua'ni Jesús jo'o jil'ĩ sca ñati nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu

¹ Ca tiya' la xi nguxyuu Jesús ndyaa ca quichĩ Capernaum bi'. Hora ti nguañi cha' tyucui ña'a quichĩ cha' cua ndyalaa yu. ² Li' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'ĩ ngu' slo yu; ná ndyu'u scua nde ni'ĩ su tyi'ĩ ngu', lo'o la cui' ti cha' to' ni'ĩ nde liya' tachaa tsa ndi'ĩ ngu'. Lo'o li' nclyu'u Jesús cha' tso'o jil'ĩ ycu' Ndyosi jil'ĩ ngu'. ³ Li' ndyalaa jacua tya'a ñati, ndi'ya ngu' jil'ĩ sca nu quicha nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a. ⁴ Ná ngua jil'ĩ ngu' tyalaa ngu' ca slo Jesús lo'o nu quicha bi', cha' tachaa

tsa ndu ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' hique ni'i lo'o nu quicha bi'. Jlyacua que ni'i bi'. Lo'o li' ngusaala ngu' que ni'i su ndi'i Jesús cha' tyati' catya su ntsiya nu quicha. Li' nda'ya ngu' ji'i catya ca su nga'a Jesús. ⁵ Lo'o na'a Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' ji'i yu, li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Cua ngua'ni clyu ti na' jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u, sñi' —nacui' Jesús ji'i.

⁶ Lo'o li' ndube tsa ti' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nu nga'a ne' ni'i bi'. ⁷ “¿Ni cha' nchcui' yu re jua'a?” ngulacua ti' ngu'. “Sca ti' ycui' Ndyosi caca cua'ni clyu ti' ji'i ñati' nu ntsu'u qui'ya ji'i. Sca qui'ya tlyu laca lo'o nchcui' nu qui'yu re cha' cuityi' yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati' chalyuu, cha' ná nchca ji'i ni sca ñati' chalyuu cuityi' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati'.” ⁸ Pana nda Jesús cuentya ñi'ya laca cha' nu nclyacua ti' ngu'. Nchcui' yu lo'o mstru bi' li':

—¿Ni cha' cuxi tsa nclyacua ti' ma' ndi'i ma'? —nacui' Jesús ji'i mstru bi'—. ⁹ Ná ndiya ti' ma' cha' cua nacui' na' ji'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u hi'”. ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu' nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u cha' tyaa lo'o ji'i to' tyi”? —nacui' Jesús—. ¹⁰ Tso'o lacua. Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma' cha' ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni clyu ti' na' ji'i ñati' chalyuu nu ntsu'u qui'ya ji'i; ntsu'u chacuayá' jna', xqui'ya

cha' cua nda Ni 'na lijya lo yuu chalyuu cha' caca na' ñati. Caca cuayá' ti' ma' lo'o ña'a ma' cha' tyaca tso'o nu quicha re juani —nacui' Jesús.

Li' xa' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

¹¹ —Culo na' cña jinu'u juani —nacui' Jesús ji'i—. Tyatu' nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u, cha' tsa lo'o nu'u ji'i ca to' tyi.

¹² Hora ti ndyatú nu quicha bi', ngusñi' catya ji'i, ngutu'u ndyaa li'; na'a lcaa ngu' nu lo'o ndu'u nu ngua quicha bi' ndyaa lo'o catya ji'i. Ndube tsa ti' ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cha' bi':

—Ni sca ya bilya ña'a ya sca cha' tlyu ñi'ya nu ngua'ni nu'u juani —nacui' ngu' ji'i ycui' Ndyosi li'.

Ngusi'ya Jesús ji'i Leví

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca to' tayu' bi' chaca quiya'. Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati' ca slo yu, cha' chaca quiya' nclyu'u yu ji'i ngu'. ¹⁴ Laja lo'o ndya'a ti Jesús, li' nteje tacui' yu to' ni'i su ntucua Leví sñi' Alfeo nu nxñi' cñi' cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu' nu laca loo.

—Tsa nu'u lo'o na' —nacui' Jesús ji'i nu Leví bi'.

Lo'o li' hora ti ndyatú Leví nguxana yu ndya'a yu lo'o Jesús.

¹⁵ Ca tiya' la ndyacu Jesús to' tyi Leví. Stu'ba ndyacu yu lo'o tyuu tya'a ngu' cuxi, jua'a lo'o tyuu tya'a ngu' tya'a ndyu'ni cña lo'o Leví, nu

quiña'a tsa cñi cña loo nxñi jil'i ñati cuentya jil'i ngu' xa' tsu' bi'; quiña'a tsa ngu' bi' nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús. Nga'a Jesús ni'i bi' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i. ¹⁶ Li' nteje tacui xi ngu' fariseo lo'o mstru cha' jo'ó nu tya'a ndya'a ngu'. Tacati tsa ycuil' ngu', nti' ngu', pana lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' jil'i xa' ñati. Na'a ngu' bi' ti lo'o ndyacu Jesús ne' ni'i bi'. Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' ndyacu nu xu'na ma' lo'o ngu' cuxi jua, lo'o nu msu jil'i ngu' xa' tsu' nu quiña'a tsa cñi cña loo ngu' nxñi ngu' jua?

¹⁷ Lo'o ndyuna Jesús cha' nu nchcui' nu ngu' tlyu bi', li' nacui yu:

—Ná ntsu'u cha' caca jo'o jil'i ñati nu tso'o ti ti' —nacui Jesús jil'i ngu'—, caca jo'o jil'i ngu' quicha —nacui—. Lo'o na' ni, ná lijya na' cha' culu'u na' cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ñati nu ncliyacua ti' cha' tso'o tsa ycuil' ca ngu'; na cua lijya na' ca nde cha' culu'u na' cha' tso'o bi' jil'i ñati nu jlo ti' cha' ntsu'u qui'ya jil'i ngu' —nacui Jesús.

Ndacha' ngu' judío jil'i Jesús si ná cua'ni tacati yu jil'i tsa nu ná ndacu ngu'

¹⁸ Ngua sca tsá tacati jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Juan lo'o jil'i nu ngu' fariseo, nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu'. Ná ndacu ngu' tyaja tsá tacati bi'. Lo'o li' ndya'a xi

ñati slo Jesús, nchcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndacu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Juan tsá juani. La cui' ti jua'a ngu' fariseo ni, ná ndacu ngu' juani —nacui ngu'—. Pana nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ndacu ngu' juani. ¿Ni cha' ná stu'ba ndyu'ni ngu' cuentya jinu'u lo'o cha' nu ndyu'ni ngu' bi'? —nacui ngu' jil'i Jesús.

¹⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu', lo'o ngu' nu ndya'a lo'o cutsii ndacu ngu'; ná ndi'i ngu' ntyute' ti ngu' tsá bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacui Jesús jil'i ngu' li'—. Chaa ti' ngu' lo'o ndi'i ngu' lo'o. ²⁰ Pana nu lo'o tyalaa tsá nu lo'o tyaa lo'o ngu' jil'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' nde loo la.

²¹ 'Chaca cha' ni, sca ngu' nu nchca jil'i jyacua late', nu lo'o cua'ni cho'o ste' cusu, ná talya sa yu'be late' cucui lo sca late' cusu, cha' tyatsii' late' cucui; hora ti tyati' jyacua su ngalya bi' li'. ²² La cui' ti cha', ná su'ba ngu' jil'i lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' jil'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu lo'o chca ndyu'u ti.

Ngusuu ngu' si'yu trigo tsa ta'a

²³ Ngua sca tsā ta'a lo'o ndi'j cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtyā trigo ji'j ngu', ndyaa yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j yu. Li' ngusuu nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' laja lo'o ndyaa ti ngu'. ²⁴ Lo'o li' na'a ngu' fariseo ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' fariseo bi' lo'o Jesús:

—Tsa ta'a, tsā ndi'j cña' na laca juani —nacu'j ngu' fariseo ji'j Jesús—. Tsa tacati laca. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ngu' bi' cña nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na tsā juani? —nacu'j ngu'.

²⁵ Nguxacu'j Jesús cha' ji'j ngu' li':

—¿Ha bilya ña'a mā lo quityi ji'j ycu' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David? Ngua sca tsā ntyute' tsa ycu' yu, lo'o jua'a ntyute' tsa tya'a ndya'a yu —nacu'j Jesús ji'j ngu'—. ²⁶ Ngua jyo'o Abiatar loo ji'j lcaa sti jo'ó tyempo bi', lo'o li' ndyat'jyo'o David bi' ne' ni'j su cuentya ji'j ycu' Ndyosi cajua, ngusñi yu xlyá nu laca msta' ji'j ycu' Ndyosi, nu ntucua tacati lo mesa; ndyacu ngu' xlyá bi', masi sca ti sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ji'j nquicha' —nacu'j Jesús ji'j ngu' fariseo bi'.

²⁷ 'Ná nti' ycu' Ndyosi xcube' ji'na lo'o nchcui' Ni cha' caca sca tsā nu tyi'j cña' na; tso'o la tyi'j na si caja sca tsā nu tyi'j cña' na, ngua ti' Ni. ²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' laca na' loo, masi tsā nu ndi'j cña' ngu', cha' cua

nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

3

Sca yu quicha nu nchcu'ya' yu

¹ Ngua chaca quiya' ndyaa ngu' ne' laa ca bi' tsā nu ndi'j cña' ngu', lo'o nga'a sca nu quicha nu nchcu' sca tsu' ya'.

² Ña'a tsa xi ngu' tacati, nu ngu' fariseo bi', ña'a tsa ngu' ji'j Jesús si cua'ni yu jo'o ji'j nu quicha bi', cha' tsā ta'a nu ndi'j cña' ngu' judío ngua. Nti' ngu' tlyu bi' quijeloo qui'ya cha' sta ngu' hichu' Jesús.

³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Caa nu'u, tyu cla'be ne' laa re —nacu'j Jesús ji'j.

⁴ Li' nchcuane Jesús ji'j lcaa ngu' bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na sca cha' tso'o tsā nu ndi'j cña' ngu'? —nacu'j yu ji'j ngu' tlyu bi'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni na sca cha' cuxi tsā bi'? —nacu'j—. ¿Ha ná tso'o cua'ni na jo'o ji'j ngu' li', nti' mā? ¿Ha tso'o la si ta na chacuayá' cajaa ngu' quicha tsā bi' lacua? —nacu'j Jesús.

Nga'aa ngujui la ñi'ya chcu' nu ngu' tlyu bi' lo'o Jesús li'. ⁵ Ñasi' xi Jesús ña'a yu ji'j ngu' bi', jua'a xñi'j xi ti' yu cha' ná ntaja'a ngu' cui'ya ngu' cuentya ji'j cha' nu nlyu'u yu ji'j ngu'. Li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacu'j Jesús ji'j.

Nguxquiñi yu ya' yu li', lo'o hora ti ngua tso'o ya' yu. ⁶ Lo'o ndu'u nu ngu' fariseo ne' laa bi', li' ndyaa ngu' cha' chcu' ngu' lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes; chcu' ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca cujuui ngu' ji'i Jesús.

Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati to' tayu'

⁷ Lo'o li' ndyaa Jesús to' tayu' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Quiña'a tsa ngu' Galilea ndyaa ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i cha' cuna ngu' cha' nu nclyu'u yu. ⁸ Cua ndañi ñi'ya laca cha' tonu nu ndyu'ni Jesús hasta ca quichi tyijyu', bi' cha' lo'o ngu' tyijyu' ndyalaa ngu' cha' ña'a ngu' ji'i yu; ndyalaa ngu' Judea, lo'o ngu' Jerusalén, lo'o ngu' Idumea, lo'o ngu' chaca tsu' sta'a Jordán, lo'o ngu' Sidón, lo'o ngu' Tiro. ⁹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, li' nchcu' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' culana ngu' sca yaca ni'i sube, cha' ná satá ngu' ji'i yu, cha' quiña'a tsa ngu' ndi'i. ¹⁰ Jlo ti' ngu' cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i quiña'a tsa ngu' quicha, bi' cha' tachaa tsa ndi'i ngu' quicha slo; cua nti' tsa ngu' cala' ngu' ji'i ycu' Jesús. ¹¹ Nu ngu' quicha nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu' ni, nu lo'o na'a ngu' quicha bi' ji'i Jesús, li' ndyatū st'i' ngu' nde loo su ndū yu. Cuii nxi'ya ngu' xqui'ya cui'i cuxi, cha' nslo cui'i bi' ji'i Jesús:

—Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —ndu'ni ngu' quicha bi'.

¹² Hora ti ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca ycu' yu.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa ndyacu' yu sii' ca'ya, ngusi'ya yu ji'i tyuu tya'a ñati cha' caa ngu' ca su ndū. Ndyaa ngu' bi' slo yu li'. Lo'o li' laja ngu' bi' ngusubi Jesús ji'i ñati nu cua'ni cña ji'i; ¹⁴ ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ñati bi', cha' ca tsa'a ngu' ji'i yu. Bi' ngu' nu ta Ni ji'i cha' tsa ngu' slo ñati xa' quichi, cha' culu'u ngu' cha' tso'o ji'i ycu' Ni ji'i lcaa ñati. ¹⁵ Nda Jesús chacuayá' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' cua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha, lo'o jua'a culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁶ Nde nscua xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús ji'i: Simón nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro ji'i yu, bi' laca tsaca; ¹⁷ lo'o li' ngusubi yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo, nu Jacobo lo'o Juan, nu nchcu' Jesús cha' sñi' tyi'yu laca ngu', (jua'a ndyu'u cha' Boanerges cha'cña ji'i ngu' bi'); ¹⁸ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Andrés, lo'o ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Mateo, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i xa' Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Tadeo, lo'o ji'i xa' Simón nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ngu' cananista; ¹⁹ ngusubi yu ji'i Judas Iscariote nu tiya' la tya

ji'j̄i yu ya' ngu' xña'a xqui'ya cñi.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

Ca tiya' la ndyalaa Jesús to' tyi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j̄i yu. ²⁰ Xa' ndyu'u ti'j̄i ñati ca slo Jesús li'. Cha' quiña'a tsa ñati ndi'i, ná ngujui tyempo cha' cacu yu lo'o tya'a ndya'a yu. ²¹ Lo'o ndyuna tya'a Jesús cha' bi', ngulacua tsa ti' ngu' li'. Hora ti ndu'u ngu' lija ngu' slo Jesús, xqui'ya cha' ntsu'u ñati nu nacui cha' cua ngua loco yu.

²² Lo'o li' lija mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa tonu ca Jerusalén. Nchcui' mstru bi' lo'o ngu':

—Ngusñi Beelzebú xu'na lcaa lo cui'i cuxi ji'j̄i Jesús cua —nacui mstru bi'—, bi' cha' lo'o chacuayá' ji'j̄i nu xña'a bi' nchca ji'j̄i yu culo ji'j̄i cui'i cuxi nu ngusñi ji'j̄i ñati.

²³ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'j̄i mstru bi', cha' caa ngu' slo; nda yu sca cui'j̄i lo'o ngu' li':

—¿Ha culo Satanás ji'j̄i ñati nu ji'j̄i ycu' ca? —nacui Jesús ji'j̄i ngu' bi'—. ²⁴ Tye cha' ji'j̄i sca quich̄i jua'a ti si xcui' na xu'u tya'a sca latya ngu' tisiya lo'o chaca latya ngu' tisiya. ²⁵ La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'j̄i sca ni'j̄i ti; si xcui' na xu'u tya'a ngu', tya'be tya'a ngu' tyaa ngu' li'. ²⁶ Bi' cha' ná talo Satanás si xu'u tya'a ycu' Satanás lo'o msu ji'j̄i ycu' ca; tye cha' ji'j̄i nu xña'a yala ti li'.

²⁷ 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya nu tyat̄i ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'j̄i

yu. Sca ti si sca' ngu' ji'j̄i xu'na ni'j̄i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'j̄i yu bi' li'.

²⁸ 'Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' nchca ji'j̄i ñati jña ngu' cha' clyo ti' ji'j̄i ycu' Ndyosi Sti na' cuentya ji'j̄i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'j̄i ngu', masi cha' cuxi nu ngua'ni ngu', masi cha' cuxi nu nchcui' ngu'; ²⁹ sca ti ji'j̄i ñati nu nchcui' cha' cuxi ji'j̄i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi, ná cua'ni clyo ti' ycu' Ni ji'j̄i ñati bi'. Ná cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'j̄i ñati bi'.

³⁰ Nda Jesús cui' bi' lo'o ngu' xqui'ya cha' nacui ngu' cha' ngusñi cui'j̄i cuxi ji'j̄i yu.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'ayu

³¹ Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu to' ni'j̄i su ndi'j̄i Jesús. Nde liya' ndyanu ngu'. Li' nda ngu' cha' ndyaa ca su ndu Jesús, cha' tyu'u yu nde liya' cha' chcui' ngu' lo'o yu, ngua ti' ngu'. ³² Pana tachaa tsa ndi'j̄i ngu' su ndu Jesús.

—Ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u nde liya'—nacui ngu' ji'j̄i Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u —nacui ngu'.

³³ —¿Tilaca nu chañi ca cha' laca xtya'a na'? ¿Tilaca nu chañi cha' laca tya'a na'? —nacui Jesús ji'j̄i ngu' li'.

³⁴ Li' nxña'a Jesús ji'j̄i ngu' nu nga'a cacua ti slo yu, xa' nchcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi':

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na, ñi'ya nu ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya nu

ndulo tya'a na' 'na —nacui Jesús—. ³⁵ Lo'o jua'a lcaa ñati nu taquiya' ji'i ycu' Ndyosi, nu cua'ni ñi'ya nu nti' ycu' Ni cha' cua'ni ngu', ngu' bi' ndu'ni ñi'ya nti' si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya nti' si laca ngu' tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a —nacui Jesús.

4

Cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹ Chaca quiya' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ñati to' tayu' bi'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati ca slo yu li'; hasta nga'aa ndyu'u scua yuu su tyu quiya' yu, bi' cha' ndyatí yu ca ne' sca yaca ni'i sube nu ndacui to' hitya ti. Ne' yaca ni'i bi' ndyaca'a Jesús, ndyanu nu xa' la ñati quiña'a lo yuu btyi to' tayu' bi'. ² Li' quiña'a tsa cuii nda Jesús lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' yu culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya ngua sca cuii bi':

³ —Cua'a jyaca ma —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsa ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo. ⁴ Nguscuí yu si'yu ji'i, lo'o ndyú xi si'yu bi' lo yuu tacalya to' tyucuii. Hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni' ji'i. ⁵ Lo'o li' ndyalú xi si'yu su xti tsa yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana cha' xca ti yuu ndyacu' chu' si'yu, ⁶ bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷ Lo'o chaca

se'i ndyalú xi si'yu lo yuu su ndu yaca quiche'. Yala la ngulu yaca quiche' bi'; ná nda chacuayá' caluu tso'o calya trigo tsiya' ti, bi' cha' nga'aa ngutu'u si'yu lo bi' li'. ⁸ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu lo yuu tso'o. Ntyucua tso'o si'yu bi'; tso'o tsa nguluu calya, lo'o li' tso'o tsa ngutu'u si'yu lo juu bi'. Ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu lo, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda sca siyento tya'a si'yu sca ti juu.

⁹ 'Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' ntaja'a ma cuna ma cha' tso'o bi' —nacui Jesús ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

¹⁰ Ca tiya' la lo'o cua ndu'u ñati bi' ndyaa tsa tlyu ti, li' lijya nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús slo yu, lo'o jua'a ñaa xa' la tya'a tso'o ngu' slo Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ñi'ya ntsu'u cha' nu nda nu'u nu ngua tsa ti? —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

¹¹ —Cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u yacu' ti, ñi'ya nu caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuii; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹² Bi' cha' nda na' cuii bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu'

cuentya ñi'ya nu tyu'u cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu tyu'u cha' bi'. Jlo ta' cha' ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', bi' cha' ná nchca jna' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

Ñi'ya nu ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹³ ¿Ha ná ngua cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacu'i cuii bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'—. ¿Ñi'ya caca ta ma cuentya ji'i xi xa' la cuii lacua, si ná nduna ma cha' nu nchcui' na' bi'? —nacui—. ¹⁴ Ñi'ya laca ñati nu ndyataa si'yu bi', jua'a laca ñati nu nchcui' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o xa' la ñati. ¹⁵ Ñi'ya laca si'yu nu ndyalú lo yuu tacalya to' tyucui lo'o li' ndye si'yu ndyacu quiñi, jua'a laca ñati nu lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi, ná nduna tso'o ngu' li'. Ñi'ya laca yuu tacalya bi', jua'a laca cresiya ji'i ñati bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndyacu quiñi si'yu to' tyucui, jua'a caa Satanás cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi' li'. ¹⁶ Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o bi' ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁷ Pana si lya' ti' xa' ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' tso'o nu ndyuna ngu' bi', si xtyí lo'o ñati ji'i ngu', ná talo ngu' li'; laca ngu' bi' ñi'ya

laca si ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', lo'o li' ná ndalo calya bi' ndyanaa li'. ¹⁸ Si'yu nu ndyalú lo yuu laja yaca quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', ¹⁹ lo'o li' ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca culiya' ngu'; ncl yana ngu' ñi'ya ca caja quiña'a tsa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu re ji'i ngu', cha' caca stu'ba ngu' lo'o ñati tlyu la. Bi' cha' ná nchca tyanu cha' tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i yuu tso'o su ndyalú si'yu: lo'o ntyucua si'yu, li' tso'o tsa nguluu calya, ngutu'u tsa si'yu lo li'; jua'a laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', lo'o li' tso'o tsa ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi'. Ntsu'u yuu su nda sca ti juu trigo hasta calaa tyii tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u snayala tya'a si'yu lo sca ti juu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u hasta sca siyento tya'a si'yu lo sca ti juu.

Cuii ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

²¹ Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu' bi':

—Lo'o ngua'a na xee ni'i ca talya, ¿ha tacu' na lo xee bi'? ¿Ha sta na xee bi' ne' qui'ña? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ná ndu'ni na jua'a —nacui—. Cua xi sta na xee cha' tyaca' xee tyucui ña'a nde ni'i. ²² Ndu'ni cha' tyu'u lo xee lcaa na nu ndyu'u cuatsi' ji'i ñati juani; ná sca cha' ntsu'u cuaana ti juani nu ná

quijeloo ji'i ñati ca tiya' la.
 23 Cua'a jyaca ma xi ji'i cha'
 nu nchcui' na' lo'o ma juani,
 si chañi cha' ntaja'a ma cuna
 ma cha' tso'o bi'.

24 Tya ngulu'u la xi Jesús ji'i
 ngu' li':

—Taquiya' tso'o ma ji'i cha'
 nu nchcui' na' lo'o ma juani
 —nacui Jesús—. Ñi'ya nu
 ndu'ni ma lo'o xa' ñati, la cui'
 jua'a cua'ni ycu' Ndyosi lo'o
 ma li'. Lo'o jua'a lo'o cuna
 tso'o ma cha' jna', quiña'a la
 cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i
 ma li'. 25 Lo'o ñati nu jlya ti'
 cha' jna', nu ndyaca tsa'a cha'
 bi' ni, tya ta la ycu' Ni cha'
 lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná
 jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu',
 cua'ni ycu' Ni cha' ná caca ji'i
 ngu' bi' ca tsa'a ngu' tsiya' ti
 cha' ji'i ycu' Ni li'.

Cuii ji'i su ntyucua si'yu

26 Lo'o li' nda Jesús chaca
 cuii lo'o ngu':

—Ta na' sca cuii lo'o ma
 cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya
 nu caca lo'o laca ycu' Ndyosi
 loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui
 Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca
 tsa ndyataa sca ñati nscua',
 27 li' ngujua' yu talya; lo'o cua
 quixee ti chaca tsa' ngue ti' yu.
 Jua'a nteje tacui tyuu tsa lo'o
 tyuu talya. Laja li' ntyucua
 si'yu bi', cua ndyaluu bi' li'.
 Ná jlo ti' yu ñi'ya caca caluu
 si'yu bi'. 28 Jua'a nchca ji'i sca
 si'yu nu lo'o cataa na ji'i. La
 cui' yuu su ndyataa si'yu bi'
 laca nu ta juersa ji'i si'yu cha'
 caluu. Tyucua calya cuañi'
 clyo, li' tyu'u tucua nchu', lo'o
 li' caja ltya ji'na. 29 Lo'o cua

btyi ltya, li' caca clacua, cha'
 tyu'u ti'i ltya.

Cuii ji'i si'yu cuxee

30 Lo'o li' nda Jesús chaca
 cuii lo'o ngu' bi':

—Chaca cha' hcui' na' lo'o
 ma juani. Ta na' sca cuii lo'o
 ma ñi'ya nu caca lo'o ycu'
 Ndyosi laca loo ne' cresiya ji'i
 ñati —nacui Jesús—. 31 Caca
 bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee
 nu ndyataa ngu'. Si'yu bi'
 laca nu si'yu sube la tyucui
 ña'a chalyuu, cha' ná ntsu'u
 xa' si'yu nu sube la. 32 Pana
 lo'o cataa ngu' si'yu bi', yala
 ti tyucua, caluu yaca li' cha'
 caca sca yaca tlyu. Lo'o li'
 ca'ya quiñi laja sta' yaca bi',
 chca'a cña' ni' su tyacala' laja
 laca' bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

33 Jua'a ti ngulu'u Jesús cha'
 ji'i ngu'; nda yu xi cuii lo'o
 ngu', cha' culu'u cha' ji'i ycu'
 Ndyosi ji'i ngu', ña'a cuayá'
 nu ta tso'o ngu' cuentya
 ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycu' Ni.
 34 Xcu' lo'o cuii ti ngulu'u
 Jesús ji'i ñati quiña'a, masi ná
 nda tso'o ngu' cuentya ñi'ya
 cha' nda cuii bi'; pana tiya' la
 ngulu'u tso'o yu cha' bi' ji'i nu
 ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

35 Lo'o cua ngusii tsa, cua
 ndyaa cuichaa, li' nchcui'
 Jesús xi lo'o nu ngu' nu
 ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyeje tacui na ca chaca
 tsu' tayu' re —nacui Jesús ji'i
 ngu' bi'.

³⁶ Lo'o li' ngxu'tyanu ngu' jil'i nu quiña'a tsa ñati nu ndil'i cajua, ndyatí Jesús lo'o tya'a ndya'a yu ne' yaca nil'i su ngua'a yu cha' ngulu'u yu jil'i nu ngu' quiña'a bi' tsá la. Ndu'u ngu' ndyaa ngu', lo'o xa' yaca nil'i ndyaa lo'o. ³⁷ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatú clyoo' lo tayu', ña'a cuayá' nu ndyatí tsa hitya clyoo' nde ne' yaca nil'i; cua cha'a ti yaca nil'i bi' ntsu'u hitya. ³⁸ Pana laja' ti Jesús ntsu'u nde siyu' yaca nil'i, ngustii yu lo sca late' lcuti. Nguxtyu'u ngu' jil'i yu li':

—Cusu' —nacu'i ngu' jil'i Jesús—. Que ti' nu'u. ¿Ha ná ndube ti' nu'u cha' cua cajaa ti na? —nacu'i ngu'—. Cua quilyu'u ti yaca nil'i re.

³⁹ Li' ndyatú Jesús, ngulo yu cña jil'i cui'i, ngua'a jil'i clyoo' lo tayu'.

—Caca ti ti lo hitya re —nacu'i yu.

Hora ti ngua ti cui'i, ngua ti clyoo'; ti ti ndyanu tayu' li'. ⁴⁰ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—¿Ni cha' ntsii tsa ma? —nacu'i Jesús jil'i ngu'—. ¿Ni cha' laca ná jlya ti' ma jil'i ycu'i Ndyosi cha' caca jil'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacu'i.

⁴¹ Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacu'i ngu' jil'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiya' jil'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacu'i ngu' jil'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

5

Ngusñi cui'i xña'a jil'i sca ngu' Gadara

¹ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu bi', nde loyuu su cuentya Gadara. ² Cua tyu'u ti Jesús ne' yaca nil'i lo'o ndyu'u tucua sca nu quicha, sca ngu' nu ngusñi cui'i xña'a jil'i. Ndi'i nu quicha bi' ne' lo'o jyo'o. ³ Su nguatsi' jyo'o ti ndi'i nu quicha bi', cha' ná ngua jil'i ngu' sca' jil'i; ni lo'o chcuá ná ngua jil'i ngu'. ⁴ Cua tyuu quiya' ngusca' ngu' jil'i lo'o carena nquicha', ndyaaca' quiya', ndyaaca' ya'; pana hora ti ngusi'yu cu' chcuá bi', ndyatí' carena, ndyanu yu'be ti chcuá nu ndyaaca' nu quicha bi'. Ni sca ngu' ná ngué ngu' cha' tyijiloo jil'i yu quicha bi'. ⁵ Lo'o nde tsá lo'o nde talya ndya'a nxi'ya ne' lo'o jyo'o, ndya'a yu'u ti sii' cuatí. Lo'o jua'a ngusi'yu jil'i ycu'i' ca lo'o quee. ⁶ Juani tyijyu' ti ndu nu quicha bi' na'a jil'i Jesús. Li' ngusna lijya ndatu sti' slo Jesús, cha' cua'ni tlyu jil'i. ⁷ Cuii ngusi'ya nu quicha bi' jil'i Jesús li':

—¿Ñi'ya cña nti' nu'u jna'? —nchcuane yu quicha jil'i Jesús li'—. Nu'u laca Jesús nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi, ycu'i' Ni nu laca loo la —nacu'i—. Chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi, ná xcube' nu'u jna'.

⁸ Tsá ti cua ngulo Jesús cña jil'i cui'i xña'a bi', cha' tyatsu' jil'i yu quicha bi', bi' cha' tya'na nchcui' lo'o Jesús juani cha' ná xcube' yu jil'i.

—Tyu'u nu'u, tyaa nu'u tsiya' ti —nacui Jesús ji'i cui'i xña'a tsā la.

⁹ Li' nchcuane Jesús ji'i yu quicha bi':

—¿Ni naa nu'u? —nacui Jesús ji'i.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacui nu quicha—, cha' quiña'a tsa tya'a cui'i xña'a ngusñi 'na —nacui.

¹⁰ Lo'o li' ndijña tsa nu quicha bi' cha' ná cua'ni Jesús jo'o ji'i, cha' ná culo Jesús ji'i nu cui'i xña'a bi' cha' tyaa; ná nti' cui'i xña'a bi' cha' tsa xa' chalyuu tyijyu' la. ¹¹ La cui' tsā bi' ndi'i tsa cube' ndyacu ni' quixi' sii' ca'ya jua. ¹² Li' xa' ndijña yu quicha bi' ji'i Jesús cuentya ji'i cui'i xña'a nu ngusñi ji'i:

—Ta nu'u chacuayá' tsa cui'i cha' xñi ji'i cube' jua —nacui.

¹³ Lo'o li' nda Jesús chacuayá' bi' ji'i lcaa cui'i xña'a bi'. Li' ndu'u cui'i ndyaa, ngusñi ji'i cube'. Ndi'i tucua mil tya'a cube', lo'o jua'a ngusñi cui'i bi' ji'i lcaa ni'. Ngusna ni' sii' cua'a li', ndyú ca ta'a ni' ne' hitya tayu'; ndy'o ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

¹⁴ Lo'o li' ndube tsa ti' ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi', ngusna ngu' ca quichi' cha' cacha' ngu' ji'i lcaa ngu' cacua ti ñi'ya cha' ngua bi'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' cha' ña'a ngu' ji'i cha' bi'. ¹⁵ Nu lo'o ngulaa ngu' slo Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua quicha bi'; na'a ngu' cha' ti ti nga'a nu qui'yu bi',

lacu' ste', cha' cua ndyaca tso'o. Nga'aa nxalú cui'i xña'a bi' ji'i. Ndyutsii tsa ngu' li'. ¹⁶ Nhcui' tsa ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi' ñi'ya ngua cha' ji'i nu quicha, cha' tsa tlyu ti nguxtyanu cui'i xña'a ji'i. Li' ndu'u cui'i bi' ndyaa, ngusñi ji'i lcaa cube' nu ndi'i bi'; ndye cha' ji'i cube' bi' li'. ¹⁷ Nu lo'o ndyuna ngu' quichi' cha' bi', li' nhcui' tsa ngu' lo'o Jesús cha' tyatsu' yu tyaa yu xa' se'i su tyijyu' la.

¹⁸ Lo'o cua tyati' ti Jesús ne' yaca ni'i sube cha' tyaa, li' nhcui' nu ngua quicha bi' lo'o Jesús; ngüijña chacuayá' ji'i Jesús cha' tsa lo'o. ¹⁹ Pana ná nda Jesús chacuayá' ji'i.

—Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús ji'i—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu' tya'a nu'u ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o nu'u, cha' ngua'ni tya'na tsa ti' ycu'i Ni jinu'u.

²⁰ Lo'o li' ndu'u ndyaa nu qui'yu bi' lcaa quichi' nde Decápolis, nda cha' lo'o ngu', lcaa lo cha' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o. Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi' li'.

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

²¹ Lo'o li' ñaa Jesús ne' yaca ni'i ca nde tsu' tayu' chaca quiya'. Xa' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati' slo Jesús nde to' tayu' bi'. ²² Li' ndyalaa sca nu qui'yu nu laca loo ne' laa jua. Jairo naa nu cusu' bi'. Ndatu sti' nu cusu' bi' slo Jesús,

ndacui nclýú hique yu hasta lyuu. ²³ Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Cua cajaa ti sñi' na' —nacui yu ji'i—. Cua'ni nu'u cha' tso'o tsa nu'u ca su ntsiya nu cuna'a piti bi' 'na, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cho'; sta ya' nu'u chu' nu piti cha' cu'ú cho'.

²⁴ Lo'o li' ndyaa Jesús lo'o yu bi', jua'a ndyaa quiña'a ñati lo'o ngu', hasta tachaa tsa ndi'i ngu' lo'o ndya'a ngu'.

²⁵ Lo'o sca nu cuna'a quicha ndya'a laja ñati quiña'a bi'. Cua tii tyucuaa yija ntsu'u quicha ji'i nu cuna'a bi', cha' ndyalú tsa tañi ma'. ²⁶ Cua ndye lcaa lo jo'o ngua'ni ngu' ji'i ma' quicha bi', lo'o ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i. Ndye cñi ji'i ma', ndye lcaa lo cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma' xqui'ya taná, lo'o lye la ngua quicha ma' li'. ²⁷ Cua ndyuna ma' quicha bi' xi cha' ji'i Jesús, bi' cha' ñaa ma' laja ñati nde chu' su ndu Jesús. Ndyala' ma' quicha bi' ste' Jesús li'.

²⁸ “Lo'o cala' ti na' ste' Jesús re, tyaca tso'o na' li'”, ngua ti' ma' quicha bi'. ²⁹ Hora ti ndyacu' cha' ndyalú tañi ma', tsa tsiya' ca ngua tii ycui' ca ma' cha' cua ndyaca tso'o li'. ³⁰ Pana hora ti ngua tii Jesús cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i sca ñati, masi ná na'a yu ji'i nu quicha bi'. Li' nguxña'a yu ji'i nu ñati quiña'a nu lijya nde chu' yu.

—¿Tilaca ndyala' ste' na'? —nacui yu ji'i ngu'.

³¹ Li' ndube tsa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Tachaa tsa ndi'i ngu' re slo na —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u ji'i ngu', “Tilaca ndyala' na”?

³² Lo'o li' ñaa tsa Jesús ji'i lcaa ngu' cha' ca cuayá' ti' tilaca laca nu ndyala' ji'i. ³³ Li' ñaa nu cuna'a bi', ndatu sti' slo yu. Nchcuaa ma' bi', cha' ndyutsij tsa ma', masi jlo ti' cha' cua ndyaca tso'o. Li' ndacha' liñi ma' ji'i Jesús ñi'ya ngua ji'i ma'.

³⁴ —Tso'o tsa jlya ti' nu'u jna', sñi' —nacui Jesús ji'i—, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u juani. Tso'o ti tyaa nu'u, nga'aa xñi quicha bi' jinu'u chaca quiya'.

³⁵ Lo'o tya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi', li' ndyalaa sca msu ji'i Jairo nu laca loo ne' laa bi', ndyaca tya'a lo'o ngu'. Nchcui' msu bi' lo'o xu'na cuentya ji'i nu piti quicha:

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui msu ji'i nu cusu' bi'—. Nga'aa ntsu'u la cha' hcui' nu'u lo'o mstru re.

³⁶ Lo'o Jesús ndyuna cha' nu nchcui' msu bi', pana ná ndaquiya' Jesús ji'i cha' bi'.

—Ná cutsij nu'u —nacui Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi'—. Tsa bi' ti cha' cua'ni nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na.

³⁷ Lo'o li' ná nda Jesús chacuayá' ji'i ñati cha' tsa nu' lo'o yu; sca ti ji'i Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan tya'a Jacobo, nda yu chacuayá' tsa nu' lo'o yu. ³⁸ Li' ndyalaa ngu' to' ni'i ji'i nu

laca loo ne' laa bi'. Cua quiña'a ñati ndyu'u ti'i cajua, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu'. Lye tsa ngua cha' cua ngujuii nu piti bi'. ³⁹ Ndyatí Jesús ni'i li'.

—¿Ni cha' laca nxi'ya tsa ma' ndi'i ma'? —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' quiña'a tsa nclyacua ti' ma'? Si'i na ngujuii nu piti quicha re, na laja' ti ntsiya —nacu'i Jesús.

⁴⁰ Li' nxyí lo'o ngu' ji'i. Bi' cha' ngulo'o Jesús ji'i lcaa ngu' nu nxi'ya ndi'i ngu'; ndyanu sti xtya'a nu piti quicha lo'o ca ta'a sna ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, ndyaa ngu' bi' slo nu piti. ⁴¹ Li' ngusñi Jesús ya' nu piti bi':

—Talita, cumi —nacu'i Jesús ji'i, cha'cña ji'i ngu' bi'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi': Mbixu', nde cha' chcu'i na' lo'o nu'u juani: Tyatu nu'u.)

⁴² Hora ti ndyatú nu cuna'a piti quicha bi', nguxana ndya'a li'. Tii tyucuaa ti yija ntsu'u cho'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li'. ⁴³ Lye nchcu'i Jesús lo'o ngu' bi', cha' ná chcu'i ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o nu piti bi'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' ta xi na cacu nu piti bi'.

6

Ndyaa Jesús ca quichi Nazaret

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' ca quichi tyi yu. ² Ndyatí Jesús ndyaa ne' laa quichi bi' tsá nu ndi'i cña' ngu', tsá ta'a bi'. Li' ngulu'u yu ji'i ngu'. Ndube tsa ti'

ngu' nu ndi'i ne' laa bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcu'i Jesús lo'o ngu'.

—¿Mala ngua tsa'a yu re lcaa cha' nu nchcu'i yu? —nacu'i ngu'—. ¿Ñi'ya ngua cha' ngua cuayá' tso'o ti' yu? ¿Ha tii yu? —nacu'i ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' nchca ji'i yu cua'ni yu cha' tlyu? —nacu'i ngu' ji'i tya'a ngu'—. ³ ¿Ha si'i cuityi yaca laca yu re? —nacu'i ngu'—. La cui' sñi' María laca re; tya'a Jacobo, tya'a José, tya'a Judas, tya'a Simón laca yu re. Nde quichi tyi na ndi'i ngu' cuna'a tya'a yu re —nacu'i ngu' ji'i tya'a ngu'.

Chij nti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús, ⁴ pana ndi'ya laca cha' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa ngu' xa' quichi ni, ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nchcu'i' Ni lo'o ngu' —nacu'i Jesús ji'i ngu'—, pana ngu' tya'a quichi tyi yu ni, ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcu'i' yu tsiya' ti —nacu'i Jesús—. Lcaa tya'a yu, jua'a ngu' tya'a ndi'i yu, ná nduna ngu' cha' nu nchcu'i' yu —nacu'i Jesús ji'i ngu'.

⁵ Lo'o jua'a ngua cha' ná ngua cua'ni Jesús cha' tlyu slo ngu' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' ji'i; pana ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o xti ti ngu' quicha lo'o ngusta ya' ti yu lo ngu', tsa bi' ti cha' ngua'ni yu. ⁶ Ndube tsa ti' Jesús cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'i tsiya' ti. Lo'o li' tya ndya'a la yu ca xa'

quichĩ sube ti nu ndi'ĩ cacua ti, ngulu'u yu ji'ĩ ngu' ca bi' li'.

Nda Jesús ji'ĩ ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĩ cha' tsa'a ngu' chcu' ngu' cha' ji'ĩ yu lo'o ngu' xa' quichĩ

⁷ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'ĩ nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĩ bi', cha' chcu' yu lo'o ngu'. Ngulo yu cña ji'ĩ ngu' bi', cha' tyu'u ngu' tsa'a ngu' cuentya latya ti ngu'; stu'ba ti tsa'a tucua tya'a ngu' scaa quichĩ. Li' nda Jesús chacuayá' ji'ĩ ngu' cha' culo ngu' ji'ĩ cui'ĩ cuxi nu ntsu'u ji'ĩ ñati. ⁸ Nchcu' Jesús lo'o ngu' cha' ná lo'o yu'ba qui'ya ngu' tsa'a ngu'. Tsa'a ngu' lo'o sca yaca xca ti; ná lo'o cuju'ĩ, ná lo'o tyaja, ná lo'o cñi tsa'a ngu', nacui Jesús. Jua'a ti tsa'a ngu'. ⁹ Tyu'u caña quiya' ngu', cacu' ngu' camxa, pana ná lo'o chaca camxa ji'ĩ ngu' tsa'a ngu'.

¹⁰ —Nu lo'o ta ngu' ni'ĩ su caja' mā —nacui Jesús—, li' tyanu mā slo ngu' bi' ña'a cuayá' nu tyu'u mā tsa'a mā xa' quichĩ. ¹¹ Si ntsu'u sca quichĩ su ná tyaja'a ngu' ta ngu' se'ĩ tyanu mā, sca quichĩ su ná tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu chcu' mā lo'o ngu', li' tyu'u mā quichĩ bi', yaa clya mā li'. Salú mā sñii yuu nu ntsu'u quiya' mā to' quichĩ bi'. Jua'a caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o mā. Cha' liñi cacha' na' ji'ĩ mā juani —nacui Jesús—, lo'o tyalaa tsā cha' cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'ĩ lcaa ñati, lye la

xcube' Ni ji'ĩ ñati quichĩ nu ná ntaja'a cuna ngu' cha' nu nchcu' mā lo'o ngu'; xti la xcube' Ni ji'ĩ jyo'o ñati cuxi nu nguti'ĩ quichĩ Sodoma, nu nguti'ĩ quichĩ Gomorra cua sa'ni.

Jua'a nchcu' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĩ.

¹² Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde tyuu tya'a quichĩ. Nda ngu' cui' lo'o ngu' quichĩ bi', cha' ca tyuju'u ti' ngu' quichĩ ji'ĩ lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' quichĩ ji'ĩ cha' cuxi bi' li'. ¹³ Ngulo ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cui'ĩ cuxi nu ngusñi ji'ĩ tyuu tya'a ñati, lo'o jua'a nda'a ngu' setye tyixi xtyi'i lo xa' la ngu' quicha lo'o ngua'ni ngu' jo'o ji'ĩ ngu' quicha bi'; ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'ĩ ngu'

¹⁴ Tyempo bi' cua ndyuna rey Herodes cha' ji'ĩ cha' tlyu nu cua ndyu'ni Jesús; lcaa quichĩ nguañi cha' bi', cha' scaa cha' nchcu' scaa ñati ji'ĩ Jesús. Pana ndi'ya ngua ti' ycu' rey bi':

—Jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'ĩ ngu' tsubi' la, bi' laca Jesús re— nacui Herodes bi'—. Ndyujui ngu' ji'ĩ Juan bi', pana juani cua ndyu'ú chaca quiya', bi' cha' nchca ji'ĩ cua'ni cha' tlyu jua'a —nacui rey.

¹⁵ —Si'ĩ bi' —nacui xa' ñati—. Jyo'o Elías laca nu qui'yu re.

—Si'ĩ jua'a —nacui xa' la ñati—. Sca ñati nu laca tu'ba

ji'í ycuí' Ndyosi laca yu re, ñi'ya nu jyo'o cusu' nu nguti'í sa'ni la nu ngua tu'ba ji'í ycuí' Ni.

¹⁶ Lo'o ndyuna Herodes cha' nu nchcui' xa' ñati' ji'í Jesús bi', xa' nchcui' rey bi':

—Cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya' —nacui'—. Na' ngulo na' cña ji'í ngu', lo'o li' nteje cu' ngu' scua' que Juan bi'; pana ná tyiquee' Juan laca nu qui'yu re —nacui' rey Herodes.

¹⁷ Tya tsubi' la ngulo rey Herodes bi' cña ji'í ngu' cha' tsa' ngu' xñi' ngu' ji'í nu Juan bi', cha' tsa' lo'o ngu' ji'í ne' chcuá. Ngua'ni rey cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías nu ngua clyo'o Felipe tya'a Herodes, cha' cua ngusna lo'o Herodes ji'í nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o.

¹⁸ —Ná ntsu'u chacuayá' tyi'í nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacui' jyo'o Juan ji'í rey Herodes tya li'.

Bi' cha' ngusu'ba rey ji'í Juan ne' ni'í chcuá, cha' nchcui' yu jua'a lo'o rey bi'.

¹⁹ Ñasi' tsa Herodías xqui'ya Juan, cujuui ji'í yu ngua ti' nu cuna'a bi'. Pana ná ngujui ñi'ya cujuui ji'í yu hora ti, ²⁰ cha' ntsij rey Herodes ji'í Juan. Jlo ti' rey cha' liñi tsa cha' nu ngua'ni Juan, lubii tsa tyiquee Juan, lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cuxi ji'í yu; bi' cha' nguna'asij rey ji'í yu cha' ná cua'ni nu cuna'a bi' ni sca cha' cuxi lo'o. Ndiya ti' rey Herodes cuna cha' nu ngulu'u Juan ji'í, masi ná ngua cuayá' tso'o ti' rey

ji'í cha' bi'. ²¹ Tso'o tsa nti' Herodías lo'o ngua tsá ngula ycuí' rey Herodes li'. Tsá bi' ngua'ni rey ta'a, lo'o ndyacu tyuu tya'a ngu' tlyu slo rey. Lo'o ngu' nu laca loo cuentya ji'í rey bi', lo'o xu'na sendaru ji'í rey, lo'o ngu' culiya' nde Galilea bi', lcaa ngu' tlyu bi' ndyaa ngu' ndyacu ngu' slo rey. ²² Li' ndyalaa sca nu cuna'a cuañi' sñi' Herodías, ndyula quiya' nu cuna'a bi' slo ngu'. Chaa tsa ti' rey Herodes li', lo'o jua'a ndiya ti' ngu' nu ndyacu slo lo'o na'a ngu' ji'í nu cuna'a cuañi' ndyula quiya'. Nchcui' rey lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—Cacha' clya nu'u jna' juani ti na ca cha' tso'o nu nti' nu'u —nacui' rey ji'í—. Ta na' cha' tso'o bi' jinu'u —nacui'—. ²³ Xcube' ycuí' Ndyosi 'na si ná ta na' lcaa na nu jña nu'u 'na juani, masi sa cla'be yuu su cuentya jna', ta na' jinu'u —nacui' rey ji'í nu cuna'a cuañi' bi'. ²⁴ Li' ndu'u nu cuna'a cuañi' bi', ndyaa slo xtya'a.

—¿Na ca jña na' ji'í rey? —nacui' ji'í xtya'a li'.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'í ngu' —nacui' xtya'a li'.

²⁵ Yala ti ndyaa nu cuna'a cuañi' bi' slo rey chaca quiya', cha' jña cha' bi' ji'í.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'í ngu' nti' na' —nacui' nu cuna'a bi'—. Nu juani ti nti' na sca' que yu bi' ne' sca tsi'yu —nacui' ji'í rey.

²⁶ Xñi'i tsa ti' rey li', masi ná ngua ji'i tacu' cha' ji'i nu cuna'a bi'; ná caca jua'a, cha' slo ngu' tya'a ndyacu cua ngua'ni rey jura cha' ta lcaa na nu jña nu cuna'a cuañi' bi' ji'i. ²⁷ Li' hora ti ngulo rey cña ji'i sca sendaru ji'i nu ndu cua, cha' tsa squi'ya sendaru scua' que Juan. Ndu'u sendaru ndyaa ni'i chcuā, nteje cu' scua' que Juan. ²⁸ Li' ñaa lo'o sendaru ji'i ne' tsi'yu, nda ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndyaa lo'o nu cuna'a bi' ji'i slo xtya'a.

²⁹ Ñi'ya ngua li', lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan cha' nscua jyo'o bi', hora ti ndyaa ngu' ca su ntsiya jyo'o Juan. Li' ndyaa ngu' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi'.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

³⁰ Ca tiya' la xi xa' ndyalaa ngu' tya'a ndya'a Jesús slo yu, ngu' nu ndyaa nchcui' lo'o ngu' xa' quichi' cha' ji'i Jesús. Nda ngu' cha' lo'o yu ñi'ya nu ngua'ni ngu', ñi'ya nu ngulu'u ngu' ji'i ñati ca bi'. ³¹ Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsa na xi chaca se'i su tyi'i mā ycui' ti, cha' chca'a cña' mā xi —nacui' Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi'.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' quiña'a tsa ñati ndi'i slo ngu', hasta nga'aa ngu-jui tyempo cacu ngu'. ³² Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsa

ngu' xi su ná ntsu'u ñati. ³³ Pana tyuu tya'a ñati na'a mala ndyaa ngu'. Ndyuloo ñati bi' ji'i ngu', lo'o li' nguañi cha' bi' ca tyuu tya'a quichi'. Bi' cha' ngusna ngu' quichi' bi' ndyaa ngu' to' tayu', nde loo la ndyalaa ngu' su ndyaa Jesús lo'o tya'a ndya'a yu. ³⁴ Lo'o ndyalaa yaca ni'i sube ti to' tayu', ndu'u Jesús na'a yu cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. Lo'o jua'a, tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'i nu ngu' quiña'a bi'; ngulacua ti' yu cha' ñi'ya nti' xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asii ji'i, jua'a ndya'a nu ñati quiña'a bi', ngua ti' Jesús. Bi' cha' tyiquee' ngulu'u yu quiña'a tsa cha' ji'i ngu' bi'. ³⁵ Lo'o cua ngusii, li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu slo yu cha' chcu' ngu' lo'o yu:

—Ná ndi'i ñati ca nde —nacui' ngu'—, lo'o jua'a ngusii tsa juani. ³⁶ Tso'o la si culo nu'u cña ji'i ñati quiña'a re cha' tyaa ngu' ca quichi' cacua ti, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu' —nacui' ngu' ji'i Jesús.

³⁷ —Cu'ma, ta mā na cacu ngu' re —nacui' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.

—¿Ha tyu'u scua tucua siyento paxu cui'ya ya xlyá teje' cacu ngu' re, cusu'? —nacui' ngu' ji'i Jesús.

³⁸ —¿Ni lcu'a tya'a xlyá teje' ntsu'u ji'i mā lacua? —nacui' Jesús—. Culacua mā xi ji'i —nacui' ji'i ngu'.

Ngulana ngu' si lo'o xi na cacu ndya'a ñati bi', li' xa' nchcui' ngu' lo'o Jesús.

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o jil'i ngu' nde —nacui ngu' jil'i Jesús li'.

³⁹ Lo'o li' ngulo Jesús cña jil'i ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' xi lo quii sube cuentya taju ngu'. ⁴⁰ Li' cuentya taju ti ndyaca'a ngu' lo yuu; cuentya sca siyento tya'a ñati sca taju, cuentya tu'ba tyii tya'a ñati sca taju, jua'a ndyaca'a ngu'. ⁴¹ Li' ndaya' Jesús jil'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o nu tucua tya'a cualya bi', nguxña'a yu nde cua cha' tya yu xlyá'be jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya xlyá, lo'o jua'a xqui'ya cualya. Ndyá'be xlyá li', nda yu xlyá yu'be jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' tacha ngu' jil'i nu ngu' quiña'a bi'; la cui' jua'a ngusa'be yu jil'i cualya cha' cacu ngu'. ⁴² Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', lo'o nguaala' jil'i ngu'. ⁴³ Lo'o ndye ndyacu ngu', nguxuti'i ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o yu'be xlyá lo'o yu'be cualya; ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi' li'. ⁴⁴ Jua'a ngua cha' ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu xlyá lo'o cualya nu ngua tsa bi'.

Nguta'a Jesús lo hitya tayu'

⁴⁵ Lo'o li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' tyat'i ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsa'a ngu' nde loo la su tsa'a ycuil' ca chaca tsu' tayu' hasta ca quichi' Bet-saida. Tyanu Jesús cha' chcuil' salya' lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' quichi' ca to'

tyi ngu'. ⁴⁶ Lo'o cua nchcui' salya' lo'o ngu', ndu'u Jesús ndyaa ycuil' ti yu nde sii' ca'ya cha' chcuil' yu lo'o ycuil' Ndyosi Sti yu. ⁴⁷ Lo'o ndyaa cuichaa ntsu'u ngu' tyijyu' lo hitya ne' yaca ni'i sube ti, ndyanu Jesús ycuil' ti nde lo yuu btyi. ⁴⁸ Na'a Jesús cha' lye tsa ndyu'ni ngu' cña cha' xna yaca ni'i bi' lo hitya, cha' ngula tsa cui'i ndyaca lo hitya. Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti. Cua tyeje tacui ti Jesús, ⁴⁹ lo'o li' na'a ngu' jil'i yu ndya'a yu lo hitya. Ngusi'ya tsa ngu' li', cha' sca jyo'o laca ngua ti' ngu'. ⁵⁰ Na'a ca ta'a ngu' jil'i, lo'o jua'a ndyutsii tsa ngu' li'. Hora ti ndacha' Jesús jil'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma, na' laca —nacui yu—. Ná cutsii ma —nacui Jesús jil'i ngu'.

⁵¹ Li' ndyat'i Jesús ne' yaca ni'i lo'o ngu', hora ti ngua ti cui'i li'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu'. ⁵² Ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' nguta'a Jesús lo hitya. La cui' ti cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o ngusa'be yu jil'i xlyá bi'. Na cua ndyacu' hique ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i ngu' quicha nde Genesaret

⁵³ Li' ndyalaa yaca ni'i chaca tsu' tayu' lo'o ngu', ca loyuu su cuentya Genesaret ndyalaa ngu' li'. Lo'o ngusca' ngu' jil'i yaca ni'i bi', ⁵⁴ li' ndyu'u ngu'. Hora ti ndyuloo ñati nu ca tyi bi' jil'i Jesús.

⁵⁵ Ngusna ngu' ndyaa ngu' ca slo ca ta'a ngu' quicha, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' slo Jesús; masi ngu' quichi cacua ti, masi ngu' tyijyu' la xi, ndyi'ya ngu' ji'i ngu' quicha lijya. Masi ne' catya, masi lo'jaa' ti ndyaa ngu', cha' tyalaa ngu' ca su ndu Jesús. ⁵⁶ Tyuu tya'a quichi su ndyaa Jesús, lo'o quichi tlyu, lo'o quichi sube ti, lo'o to' tyi ñati ti ne' quixi', lcaa su ndya'a yu ñaa ngu' ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha ji'i ngu'. Ndiñña ngu' chacuayá' ji'i Jesús cha' cala' ti ngu' quicha masi quiya' ste' ti yu. Lo'o lcaa nu quicha nu ndyala' ste' Jesús ni, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

7

Na laca nu cua'ni ñu'u ji'i tyiquee ñati

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo, ndya'a ngu' lo'o xi mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nde quichi Jerusalén. Lijya ngu' ca su ndu Jesús. ² Ndube ti' ngu' bi', cha' ntsu'u ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ndacu tyaja masi bilya tyaati ya' ngu' ñi'ya lo'o nclu'u mstru cha' jo'ó ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. ³ (Nu ngu' fariseo, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu' judío ni, ná cacu ngu' si bilya tyaati tso'o ya' ngu' ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni la cha' cua'ni ngu'. ⁴ Lo'o tsaa ngu' lcaya' cui'ya ngu' sca na cacu ngu', tyaa lo'o ngu' ji'i toni'i li'; pana ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' ji'i si bilya cua'ni lubii ngu' ji'i

tyucui ña'a ngu'. Quiña'a tsa cña tacati jua'a cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'i ngu' judío cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu tyaati tasa ji'i ngu', ñi'ya nu tyaati castyu, ñi'ya nu tyaati quityu' chcuá, ñi'ya nu tyaati ca'ña, cha' caca lubii scaa na bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, ngua ti' ngu'.) ⁵ Bi' cha' ndi'ya nchcuane ngu' ji'i Jesús li', nu ngu' fariseo bi' lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni:

—¿Ni cha' laca ná tso'o ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacui ngu' ji'i yu—. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji'i cña nu cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la, cha' ná ndyaati tso'o ya' ngu' lo'o cacu ngu' tyaja —nacui ngu' bi' ji'i Jesús.

⁶ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' jyo'o Isaías ji'i ma sa'ni, cha' ñati nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ma laca ma. Ndi'ya nguscua nu cusu' Isaías bi' lo' quityi ji'i ycu' Ndyosi:

Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacui ycu' Ni,

si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁷ Na cuiñi tsa ngu' re; nacui ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na,

pana nclu'u ngu' cha nu' nchcui' ñati ti ji'i tya'a ngu',

masi nacui ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' ji'i tya'a ngu', nacui ycu' Ni.

Jua'a nscua lo quityi. ⁸ Ná ndube ti' cu'ma ñi'ya nu

ngulo ycuí' Ndyosi cña jí'í ñatí chalyuu; jí'í cña nu ngulu'u jyo'o cusu' jí'na, bí' tí cña ndaquíya' mā jí'í —nacuí Jesús jí'í ngu' bí'.

⁹ Lo'o lí' xa' nchcui' yu lo'o ngu' bí':

—Tso'o tsa nti' mā cha' nguxtyanu mā cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jí'na; ndulo la cha' nu ngulu'u jyo'o cusu' jí'na, nti' mā —nacuí Jesús—.

¹⁰ ¿Ha ná ntsu'u tí' mā cha' nu nchcui' jyo'o Moisés cuentya jí'í ycuí' Ndyosi lo'o ñatí sa'ni? “Tucuá mā cha' nu nchcui' sti mā, cha' nu nchcui' xtya'a mā”, nacuí Ni. “Si chcui' mā cha' cuxi jí'í sti mā jí'í xtya'a mā, ntsu'u cha' cjuui ngu' jí'í mā lí'”, nacuí Ni. ¹¹ Pana cuxi tsa cha' nu nchcui' cu'mā. Na nclyu'u mā jí'í ngu' cha' tso'o laca si chcui' sca ñatí lo'o sti ngu' lo'o xtya'a ngu' ndi'ya: “Nga'aa caca 'na xtyucua na' jí'í mā, cha' Corbán laca lcaa cha' nu ta na' jí'í mā nquicha'”. (Corbán ni, ndi'ya nti' ñacuí cha' bí' cha'cña jí'í ngu' bí': sca na nu cua nda ngu' jí'í ycuí' Ndyosi.) ¹² Nga'aa nda mā chacuayá' cha' xtyucua ngu' bí' jí'í sti ngu' jí'í xtya'a ngu' lí' —nacuí Jesús jí'í ngu' bí'—. ¹³ Ná tso'o laca lo'o nclyu'u mā jua'a. Nga'aa ndaquíya' mā jí'í cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jí'na, si jua'a culu'u mā jí'í ngu'; lye la ndaquíya' mā jí'í cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o mā. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la cha' cuxi ndu'ni mā —nacuí Jesús jí'í ngu'.

¹⁴ Ngua chaca quiya'

ngusi'ya Jesús jí'í quiña'a tsa ñatí nu lca'a jí'í cha' caa ngu' cacua la xi.

—Cua'a jyaca lcaa cu'mā jí'í cha' nu ta na' lo'o mā, cha' ca cuayá' tí' mā sca cha' —nacuí Jesús jí'í ngu' lí'—. ¹⁵ Ná ntsu'u na ndacu ngu' nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu' —nacuí yu—. Lo'o nchcui' ngu' sca cha', lo'o ndyu'ni ngu' sca cña, jua'a caca cuayá' tí' na si cuxi tyiquee ngu' bí'. ¹⁶ Lcaa mā nu nti' cuna mā, cua'a jyaca tso'o mā jí'í cha' bí' juani —nacuí Jesús jí'í ngu'.

¹⁷ Lo'o ca tiya' la, lí' ndyatí Jesús ndyaa ne' sca ní'í. Ndyanu nu quiña'a ñatí bí' nde liya' tí. Lo'o lí' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í, ñi'ya ndyu'u cha' jí'í cui' nu nda ca tí yu.

¹⁸ —¿Ha lo'o cu'mā ná ngua cuayá' tí' mā cha' bí'? —nacuí Jesús jí'í ngu' lí'—. ¿Ha ná jlo tí' mā cha' sí'í na nu cacu na laca nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee ná? Ná taca. ¹⁹ Lo'o cacu na sca na, lí' tyatí bí' nde tyuu tu'ba na, ca tí' bí' nde ne' na lí'; lo'o tsa na liya' tye lyiji cha' jí'í lí' —nacuí Jesús.

Jua'a nchcui' Jesús cha' ca cuayá' tí' na cha' tso'o cacu na lcaa na nu ndacu ñatí. ²⁰ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' bí' lí':

—Sca cha' nu nchcui' ñatí, sca cha' nu ndyu'ni ñatí, jua'a caca cuayá' tí' na si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya jí'í ngu' bí'. ²¹ Si chañi cha' ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya jí'í ñatí, quiña'a tsa cha' cuxi

taca cua'ni ñati bi' li': masi culacua cuxi ti' ngu', masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cujuui ngu' ji'i tya'a ngu', ²² masi ngu' cuaana caca ngu', masi tyacui ti' ngu' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, masi caca lya' ti' ngu' ji'i xa' ñati, masi tucua cha' tyu'u tyiquee ngu', masi suba' tsa cua'ni ngu', masi caca liye' ti' ngu', masi cuentyu tsa caca ngu', masi caca tyixi tsa tu'ba ngu', masi ná cube ti' ngu' tsiya' ti. ²³ Na cua ntsu'u tyiquee ñati ji'i lcaa cha' cuxi bi', bi' cha' ndiya ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Bi' laca cha' nu ndu'ni cha' ná lubii cresiya ji'i ñati chalyuu.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsu'ji'i Jesús

²⁴ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa tyijyu' nde loyuu su cuentya quichi Sidón, nde su cuentya quichi Tiro li'. Ngua ti' yu cha' tyanu yu sca ne' ni'i cuaana ti cajua; pana ná ngua ji'i, cha' yala ti ngujui cha' ji'i ngu' macala ndi'i yu. ²⁵ Lo'o jua'a ntsu'u sca nu cuna'a ngu' quichi bi'; ngua cuayá' ti' mala su ndi'i Jesús, bi' cha' ya'a ma' su ndi'i yu. Cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i sca nu cuna'a piti, sñi' nu cuna'a bi'; bi' cha' ngutu sti' xtya'a nu piti nde loo Jesús, ²⁶ ngüijña ma' cha' clyu ti' ji'i yu, cha' culo yu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i sñi', nti' ma'. Cha'cña ji'i ngu' griego nchcui' nu cuna'a bi', cha'

ngu' xa' tsu' laca ma', ngu' sirofenicia.

²⁷ —Clyo nda ngu' na cacu sñi' ngu' —nacui Jesús—. Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' ta ngu' ji'i xne' ti —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

²⁸ —Chañi cha' jinu'u —nacui nu cuna'a—, pana ntsu'u chacuayá' cacu xne' satya nu ndyalú ne' mesa laja lo'o ndyacu nu sube —nacui ji'i Jesús.

²⁹ —Tso'o nchcui' nu'u —nacui Jesús—. Tso'o ti tyaa nu'u to' tyi juani, cha' cua ndyaca tso'o sñi' nu'u juani —nacui yu ji'i nu cuna'a bi' li'.

³⁰ Ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyalaa to' tyi su ntsiya sñi' lo qui'ña. Li' na'a nu cuna'a cha' cua ndyaca tso'o sñi', nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ñati cu'u

³¹ Lo'o li' ndu'u ngu' quichi Tiro, ñaa ngu', nteje tacui ngu' quichi Sidón, nteje tacui ngu' nde Decápolis, la cui' loyuu su nscua tii tya'a quichi. Li' nguxtyuu ngu' ya'a nde to' tayu' Galilea. ³² Li' ñaa xi ñati slo Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu cu'u. Na cu'u jyaca yu, jua'a ná nchca chcui' tso'o yu. Li' nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' sta ya' hique nu quicha bi'. ³³ Ndyaa lo'o Jesús ji'i nu quicha bi' sca se'i cacua ti su ná ndi'i ñati. Li' ndy-ojo' sne ya' Jesús tyuu jyaca nu quicha bi', ngutu'u hitya sañi' Jesús, cuati ngusta sne

ya' lo ltse' nu quicha. ³⁴ Li' nguxña'a Jesús nde cua, lye tsa ñaa xtyi'i li'.

—Efata —nacui Jesús jil'i nu quicha bi' li'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi' cha'cña jil'i yu: Tyaala tyuu jyaca nu'u, jua'a nti' ñacui cha' bi'.)

³⁵ Hora ti ndyaala tyuu jyaca yu li'; nduna tso'o yu, ngua tso'o ltse' yu cha' tso'o ti nda yu cha' lo'o ngu'. ³⁶ Li' ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ná cacha' ngu' jil'i xa' ñati ñi'ya ngua jil'i nu quicha bi'. Pana ná nduna ngu'; lye la nguañi cha' bi', masi lye ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ná cacha' ngu' jil'i tya'a ngu'. ³⁷ Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' bi'.

—Tso'o tsa ndu'ni yu bi' —nacui ngu'—, lo'o jil'i ngu' nu cu'u jyaca nchca jil'i yu ndu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu'; hasta lo'o nchcui' ngu' quicha bi' chaca quiya' xqui'ya yu, masi ngua cu'u tu'ba ngu'.

8

Nda Jesús na ndyacu jacua mil tya'a ñati

¹ Ngua chaca tsá. Tya tsubi' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' nga'aa ntsu'u na cacu ngu' juani. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

² —Tya'na tsa ti' na' jil'i nu ngu' quiña'a re —nacui—, cha' sna tsá cua nguta'a ngu' lo'o na'. Nga'aa ntsu'u tsiya' ti na cacu ngu' juani. ³ Ná

tso'o culo na' cña jil'i ngu' re cha' tyaa ngu' juani, ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu'; nga'aa talo ngu' tya'a ngu' tyucui cha' tyalaa ngu' to' tyi ngu', cha' jua'a ndi'i xi ngu' nu tyijyu' tsa lijya ngu' —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

⁴ —¿Ñi'ya cua'ni na ca nde? —nacui ngu' bi' li'—, cha' ná ndi'i ni sca ñati. Ná caja ñi'ya ta na na cacu ngu' re —nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi'.

⁵ —¿Ni lcuá tya'a xlyá ntsu'u jil'i ma? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jil'i ya —nacui ngu' jil'i.

⁶ Li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' lo yuu. Ndaya' yu jil'i nu cati tya'a xlyá teje' bi', ndya xly'a'be jil'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be yu xlyá bi', nda yu yu'be jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' tacha ngu' jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' jil'i. ⁷ Lo'o xi cualya sube ntsu'u jil'i ngu'; bi' cha' lo'o ngulacua Jesús jil'i cualya bi', li' ngulo yu cña cha' tacha ngu' yu'be cualya bi' jil'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' jil'i. ⁸ Lo'o ndyacu ngu' jil'i, nguaala' tsa jil'i ngu' li'. Lo'o li' nguxuti'i ngu' lcaa satya nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ⁹ La cui' tsá bi' cua ndyacu jacua mil tya'a ñati. Lo'o nchcui' salya' Jesús lo'o nu

ngu' quiña'a bi', ¹⁰ li' ndy-
atí yu ne' yaca ni'í sube lo'o
nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í,
ndyaa yu lo'o ngu' nde su naa
Dalmanuta.

*Ña'a cui'ya ngu' sca cha'
tlyu nu cua'ni Jesús, nti' ngu'*

¹¹ Li' ndyu'u tucua xi ngu'
fariseo slo Jesús cha' xuú ngu'
lo'o yu. Ngua ti' ngu' cha'
caja ñi'ya chcui' ngu' sca cha'
cuxi jí'í yu; bi' cha' ndijña
ngu' fariseo bi' jí'í yu cha'
culu'u yu sca cha' tlyu jí'í
ngu', sca cha' tonu nu tyu'u
tucua nde cua chacuayá' jí'í
ycui' Ndyosi. ¹² Li' nda xtyi'í
Jesús hasta ca ne' cresiya jí'í.

—Lcaa ñati nu lu'ú nde
chalyuu tyempo juani ni,
¿ni cha' laca xcui' na nti'
ngu' cha' cua'ni na' sca cha'
tlyu chacuayá' jí'í ycui' Ni
cha' ña'a ngu' jí'í? —nacui
Jesús—. Cha' liñi nchcui' na'
lo'o ma, cha' ná ta ycui' Ni
chacuayá' ña'a ma ni sca cha'
tlyu —nacui Jesús jí'í ngu' bi'.

¹³ Lo'o li' nguxtyanu yu jí'í
ngu' fariseo bi'; xa' ndyatí
yu ne' yaca ni'í sube ti lo'o
nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í
bi', nteje tacui ngu' lo tayu',
ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

*Ngu' fariseo laca ñi'ya nti'
scua tiye'*

¹⁴ Ngujlyaa ti' nu ngu' nu
ndyaca tsa'a jí'í Jesús cha'
tsaa lo'o ngu' na cacu ngu' tsa
bi', sca xlyá teje' ti ntsu'u jí'í
ngu' nde ne' yaca ni'í sube.

¹⁵ Lo'o li' nda Jesús chaca cuij
lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'í ma
—nacui yu—, cui'ya ma

cuentya ñi'ya ndu'ni scua
tiye' nu nda ngu' bi', nu ngu'
fariseo lo'o ngu' nu cuentya
jí'í rey Herodes ni.

¹⁶ Cuaana ti nchcui' ngu' nu
ndyaca tsa'a jí'í lo'o tya'a ngu'
li':

—Xqui'ya cha' ná ntsu'u la
xlyá teje' jí'na, bi' cha' nchcui'
yu cha' jí'í scua tiye' lo'o na
—nacui ngu' jí'í tya'a ngu'.

¹⁷ Pana ngua tii Jesús cha'
ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca ndube ti' ma
cha' ná ntsu'u na cacu ma?
—nacui yu jí'í ngu' bi' li'—.
¿Ha ná jlo ti' ma? ¿Ha ná
nchca cuayá' ti' ma? ¿Ha ndy-
acu' hique ma? —nacui yu—.

¹⁸ Ntsu'u si'yu cloo ma, ¿ha ná
nchca ña'a ma? Ntucua jyaca
ma, ¿ha ná nchca cuna ma?
¿Ha ná ndyi'u ti' ma tsiya'
ti? ¹⁹ Nu lo'o ngusa'be na'
ca'yu tya'a xlyá teje' ndyacu
nu ca'yu mil tya'a ñati bi' ni,
¿ni lcaua tya'a chcubi ntsu'u
yu'be xlyá nu cua nguxuti'í
ma li'? —nacui Jesús jí'í ngu'.

—Tii tyucuaa tya'a chcubi
—nacui ngu' jí'í.

²⁰ —La cui' jua'a lo'o
ngusa'be na' cati tya'a xlyá
teje' ndyacu nu jacua mil
tya'a ñati bi', ¿ni lcaua tya'a
chcubi ntsu'u yu'be xlyá nu
cua nguxuti'í ma li'? —nacui
yu jí'í ngu'.

—Cati tya'a chcubi —nacui
ngu' jí'í.

²¹ —¿Ha bilya caca cuayá' ti'
ma lacua? —nacui Jesús jí'í
ngu' bi' li'.

*Ngua'ni Jesús jo'o jí'í sca
ngu' cuityi' ca Betsaida*

22 Lo'o li' ndyalaa ngu' ca nde quichĩ Betsaida. Hora ti ñaa lo'o ngu' quichĩ ji'ĩ sca nu cuityĩ' slo Jesús. Ndiñña tsa ngu' ji'ĩ yu cha' sta ya' yu hique nu quicha, ngua ti' ngu'. 23 Bi' cha' ndaya' Jesús ya' nu cuityĩ', ndyaa lo'o yu ji'ĩ ca to' quichĩ. Ngutu'u hitya sañi' Jesús cloo nu quicha, ngusta ya' yu cloo nu cuityĩ' bi' li'.

—¿Ha cua ña'a nu'u sca na? —nacuĩ Jesús ji'ĩ nu quicha.

24 Cua ngulane ña'a nu quicha cacua ti li'.

—Cua nchca ña'a na' xi —nacuĩ nu quicha—. Tsa lyiji tsa tyaca' ña'a na', ñi'ya ña'a yaca ña'a ngu' lo'o ndya'a ngu' —nacuĩ nu quicha bi' ji'ĩ Jesús.

25 Xa' ngusta ya' Jesús cloo nu quicha bi'. Lo'o nguxña'a tso'o nu quicha chaca quiya', li' cua ngua ña'a tso'o ji'ĩ lcaa ñati; cua ndyaca tso'o cloo li'.

26 Pana ngulo Jesús cña ji'ĩ cha' tyaa to' tyi:

—Ná tsa nu'u nde lquichĩ juani, ná cacha' nu'u ji'ĩ ñati na ca nu ngua jinu'u —nacuĩ Jesús ji'ĩ nu ngua quicha bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycuĩ' Cristo laca Jesús

27 Tya ndyaa la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĩ, ndyaa ngu' tyuu tya'a quichĩ sube ti ca loyuu su cuentya Cesarea de Filipino. Laja lo'o ndya'a ngu' tyucuĩ, li' nchcuane Jesús ji'ĩ ngu':

—Lo'o nchcui' ñati jna', ¿tilaca laca na', nti' ngu'?

—nacuĩ Jesús ji'ĩ ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĩ.

28 —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'ĩ ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacuĩ ngu'—. Xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' jyo'o cusu' Elías laca nu'u; lo'o xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'ĩ ycuĩ' Ndyosi sa'ni la laca nu'u.

29 —Lo'o cu'ma ni —nacuĩ Jesús—, ¿tilaca laca na' nti' ma? —nacuĩ yu ji'ĩ nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĩ.

Hora ti nguxacuĩ Pedro cha' ji'ĩ yu:

—Cristo laca nu'u —nacuĩ Pedro li'.

30 Ngulo Jesús cña ji'ĩ ngu' li', cha' ná cacha' ngu' cha' bi' ji'ĩ xa' la ñati.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuĩ'

31 Lo'o li' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'ĩ ngu' ndi'ya:

—Ntsu'u cha' caa quiña'a tsa cha' ti'í nu caca ji'ĩ ycuĩ' na', masi ycuĩ' Ndyosi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacuĩ Jesús ji'ĩ ngu'—. Nde loo la chcui' tsa ngu' cuentyu jna'; lo'o nu ngu' cusu', lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó ni, lcaa ngu' bi' chcui' ngu' cha' nu cuiñi laca na'. Lo'o jua'a cujui ngu' jna' li'; pana lo'o tyu'u scua sna tsá, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

32 Liñi ngulu'u Jesús cha' bi' ji'ĩ nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĩ; bi' cha' ngusñi Pedro ya' Jesús li', nchcui' lo'o yu cha' ngua ti' cua'a ji'ĩ yu,

cha' nga'aa chcuí' Jesús jua'a.
³³ Li' nguxtyacuí Jesús su ndu
 ti, nxña'a yu jí'í nu ngu' nu
 ndyaca tsa'a jí'í; ndacu' yu
 tsiya' ti cha' nu nchcuí' Pedro
 li'.

—Tyu'utsu' nu'u 'na, Sa-
 tanás —nacuí yu jí'í Pedro—,
 cha' nga'aa tacuí' loo nu'u cha'
 'na. Si'í ñi'ya nu nclacua
 ti' ycuí' Ndyosi nclyacua ti'
 nu'u juani, sca cha' nu ndya'a
 tyiquee ñati' chalyuu ti nclya-
 acua ti' nu'u —nacuí Jesús jí'í
 Pedro.

³⁴ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jí'í
 nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í,
 lo'o jí'í nu quiña'a tsa ñati' nu
 lca'a jí'í cha' tyaa ngu' slo yu.
 Nchcuí' yu lo'o ngu' li':

—Si ntsu'u ngu' nu chañi
 cha' nti' ngu' tsaá ngu' lo'o
 na' —nacuí yu—, nga'a cha'
 xtyanu ngu' bi' lcaa cha' nu
 ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' jí'í,
 cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa
 tsá, masi cujuii ñati' jí'í ngu'
 bi' cuentya 'na. ³⁵ Chcuna'
 chalyuu jí'í ngu' si xcui' nclya-
 acua tsa ti' ngu' ñi'ya caca jí'í
 ycuí' ti ngu'; pana quije cha-
 lyuu nu ná nga'a cha' tye jí'í
 ngu' si tyaja'a ngu', masi cu-
 juii ñati' jí'í ngu' cuentya 'na,
 xqui'ya cha' nchcuí' ngu' cha'
 tso'o jna' lo'o xa' ñati'. ³⁶ Ná
 tyanu cha' tso'o jí'í ngu', masi
 ngua'ni tsa ngu' ngana nde
 chalyuu nquicha'; lo'o cajaa
 ngu', li' chcuna' lcaa chalyuu
 jí'í ngu'. ³⁷ Ná taca ta ngu'
 caya' cha' caja la chalyuu jí'í
 ngu'. ³⁸ Caca tyuju'u ti' na' nu
 cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca
 na' ñati', nu lo'o ña'a na' jí'í
 scaa ñati' chalyuu nu ntyuju'u

ti' jna', masi tyuju'u ti' ngu'
 bi' jí'í cha' tso'o nu nchcuí' ti
 na'. Si xqui'ya na' tyuju'u ti'
 ngu' bi' slo ngu' cuxi chalyuu
 juani, masi slo ngu' suba' cha-
 lyuu juani, li' caca tyuju'u ti'
 na' jí'í ngu' bi' nu lo'o caa na'
 chaca quiya' nde loo la cha'
 caca na' loo jí'í ñati'. Li' lye
 tsa ña'a xee caca lo'o tyaa na'
 chaca quiya' chacuayá' jí'í Sti
 na'. Caa na' lo'o xca nu tacati
 tsa jí'í ycuí' Ni, cha' lubii tsiya'
 ti ngu' xca bi' —nacuí Jesús jí'í
 ngu'.

9

¹ Tya nchcuí' la Jesús lo'o
 ngu' li':

—Chañi cha' nu nchcuí' na'
 lo'o mā —nacuí yu—, cha'
 ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o
 na chalyuu re juani, nu ca
 cuayá' ti' cha' cua nguxana
 cha' laca ycuí' Ndyosi loo ne'
 cresiya jí'í ñati' chalyuu, nu
 lo'o tya lyiji cajaa ngu'. Tlyu
 tsa chacuayá' ntsu'u jí'í Ni
 lo'o caca Ni loo li'.

*Cua ngutsa'a ña'a tyucuí
 ña'a loo Jesús*

² Lo'o cua ndya'a scuá tsá
 li' ndu'u Jesús ndyaa; lo'o
 Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan
 ndyaa lo'o. Jacua tya'a ti ngu'
 bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya
 cua, ná lo'o xa' ñati' ndyaa
 ngu'. Ca bi' laja lo'o na'a
 ngu' jí'í Jesús, cua ngutsa'a
 ña'a tyucuí ña'a loo yu. ³ Na'a
 ngu' cha' ndubi tsa ña'a ste'
 Jesús, ngati' tsa ña'a. Ná nchca
 jí'í sca ñati' chalyuu qui'í jí'í
 ste' ngu' jua'a, masi jlo tsa ti'
 ngu' ñi'ya nu tyaati' late' jí'í
 ngu'. ⁴ Laja lo'o na'a ngu',

li' ndu'u tucua jyo'o Elías lo'o jyo'o Moisés, ndu jyo'o bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús. ⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'j ya ca nde lo'o nu'u. Ta nu'u chacuayá' cuiñá ya sna tya'a chcuaya, tsaca laca su tyi'j ycu' nu'u, chaca su tyi'j La Moisés, chaca su tyi'j La Elías —nacui Pedro ji'j Jesús.

⁶ Ndyutsij tsa Pedro lo'o tya'a ndya'a, bi' cha' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya cha' nu chcu' ngu'. ⁷ Lo'o li' ndu'u tucua sca coo nguxij tyucui ña'a hichu' ngu' su ndu ngu', li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca nu sca ti Sñi' na' —nacui Ni—, tyaca'a tsa yu 'na. Cua'a jyaca ma ji'j yu re lo'o chcu' yu lo'o ma.

⁸ Hora ti nguxña'a ngu' su ndu jyo'o bi' tsa, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu nu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu lo'o nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j.

⁹ Li' ndu'u ngu' ñaa ngu'. Laja lo'o ngua'ya ngu' lo xlya ca'ya, ngulo Jesús cña ji'j ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'j xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ngu' lo xlya ca'ya.

—Nu lo'o cajaa ycu' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o li' tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' ma cha' bi' ji'j xa' ñati —nacui Jesús ji'j ngu' bi'.

¹⁰ Ndaquiya' ngu' ji'j cha' nu nchcu' yu, masi ndube tsa ti' ngu' ji'j cha' nu nchcu' yu, nu lo'o cua nacui yu

cha' tyu'ú ycu' yu chaca quiya' lo'o ngujui yu. ¹¹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'j Jesús:

—Nu mstru cha' jo'ó bi' ni, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcu' mstru bi', lo'o nacui ngu' cha' clyo ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya'? —nacui ngu' ji'j Jesús.

¹²⁻¹³ —Chañi, ntsu'u cha' caa jyo'o Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'j lcaa na —nacui Jesús—. Cacha' liñi na' ji'j ma juani cha' cua laca ndyalaa jyo'o Elías bi' nde chalyuu. Lo'o jua'a cua ngua'ni ngu' lo'o yu ñi'ya nu nscua lo quityi cha' caca ji'j —nacui Jesús ji'j ngu' bi'—. La cui' jua'a, cua nscua cha' jna' lo quityi ji'j ycu' Ndyosi, cha' ntsu'u cha' chcube' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, lo'o jua'a nscua cha' ntsu'u cha' chcu' ngu' cha' suba' jna'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'j sca yu cuañi' nu ngusñi cui'j cuxi ji'j

¹⁴ Xa' ndyalaa ngu' su ndi'j nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j Jesús chaca quiya'. Cua ndyu'u ti'j quiña'a tsa ñati slo ngu', jua'a ndu xi mstru cha' jo'ó lo'o ngu'; nxlyú mstru bi' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j Jesús. ¹⁵ Ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' ji'j Jesús lijya. Nxna ngu' slo yu cha' chcu' ngu' lo'o yu li'.

¹⁶ —¿Ñi'ya cha' nchcu' ma lo'o ngu' jua? —nacui Jesús ji'j ngu' li'.

17 Li' hora ti nguxana nchcui' sca ñati nu ndu laja ngu' bi':

—Mstru —nacui jil' Jesús—, na cua ya lo'o na' jil' sñi' na' slo nu'u. Na cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi jil' yu. 18 Lcaa se'i su nxa'ú cui'i cuxi bi' jil' yu ncl'yú yu, li' ndyu'u ngo' tu'ba yu; lye ndyacu la'ya yu, lo'o li' lye ndyaca yaca cuaña' yu. Lo'o jua'a cua ndijña na' jil' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u jua si tyaja'a ngu' cha' culo ngu' jil' cui'i cuxi nu ntsu'u jil' nu quicha re. Pana ná ngua jil' ngu' —nacui sti nu quicha bi' li'.

19 —Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti —nacui Jesús jil' ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya jil' ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma, nga'aa talo na' jil' ma tsiya' ti. Pana caa lo'o ma jil' nu quicha jua slo na' juani.

20 Li' ñaa lo'o ngu' jil' nu quicha slo Jesús. Nu lo'o na'a cui'i cuxi bi' jil' Jesús, hora ti nguxalú jil' nu quicha bi'; ncl'yú lo yuu, nxasu, nxasu, ntyucua ngo' tu'ba li'.

21 Nchcuane Jesús jil' sti nu quicha li':

—¿Ni jacua' nguxana quicha bi'? —nacui Jesús.

—Tya lo'o cuañi' yu, tya li' ngusñi quicha bi' jil' yu —nacui sti nu quicha bi'—.

22 Tyu'u tsa quiya' cua nguxlyú bi' jil' yu lo quii', nguxtyú jil' yu lo hitya cha' ngua ti' cui'i cha' cujuui jil' yu. Cua'ni tya'na ti' nu'u jil' ya, cua'ni nu'u sca cha' tso'o, cua'ni nu'u jo'o jil' yu si nchca jinu'u

—nacui sti nu quicha bi' jil' Jesús.

23 —¿Ni cha' laca nacui nu'u 'na jua'a, si nchca 'na? —nacui Jesús jil'—. Lcaa lo cña nchca jil' sca ñati nu jlya ti' jil' ycu' Ndyosi —nacui.

24 Hora ti nchcui' sti nu quicha bi' li':

—Jlya ti' na' jinu'u —nacui—, xtyucua nu'u 'na cha' jlya la ti' na' jinu'u hora nu lo'o nga'aa jlya tso'o ti' na' —nacui jil' Jesús.

25 Lo'o na'a Jesús cha' quiña'a la ñati cua tyu'u ti' ti ngu' slo, li' ngulo yu cña jil' cui'i cuxi bi':

—Cui'i cuxi nu'u ni, la cui' nu'u laca nu ngua'ni cu'u jil' nu quicha re —nacui Jesús—. Culo na' cña jinu'u juani cha' tyu'u nu'u jil' yu cuañi' re. Nga'aa xlyú nu'u jil' yu tsiya' ti —nacui Jesús jil' cui'i cuxi.

26 Ngua'ni bi' cha' cuji ngusi'ya nu quicha, xa' lye tsa nguxalú cui'i jil' nu quicha bi' lo'o ndu'u cui'i jil' li'. Ncl'yú nu quicha bi', ntsiya nguliji ti'. Cua quiña'a tsa ngu' na'a jil'.

—Cua ngujui yu —nacui ngu' li'.

27 Li' ngusñi Jesús ya' nu quicha bi', nguxatu Jesús jil'. Ndatu nu quicha bi', cha' ngua tso'o hora ti.

28 Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu nde ne' ni'i. Li' nchcui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil' lo'o yu su ntucua ycu' ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua jil' ya culo ya jil' cui'i nu ntsu'u jil' nu quicha bi'? —nacui ngu' jil' Jesús.

29 —Sca lo ti cui'i cuxi laca bi' —nacui Jesús—. Ná nchca jii mā culo mā jii sca cui'i jua'a, si ná jña mā chacuayá' jii ycu'i Ndyosi cha' caca.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu'i'

30 Lo'o li' ndu'u ngu' bi' quichi bi', nteje tacui ngu' tyuu tya'a quichi loyuu su cuentya Galilea bi'. Ná nti' Jesús cha' caja cha' jii' ngu' quichi bi', cha' nteje tacui ycu'i yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jii' yu, 31 cha' nti' Jesús culu'u la jii' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' laja lo'o ndya'a ycu'i ti ngu'.

—Ntsu'u sca ñati nu cuju'i' cresiya 'na jii' ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús jii' ngu'—. Cujui' ngu' bi' jna' li'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsá tya lo'o cua ndyujui' ngu' 'na, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacui Jesús.

32 Ná ngua cuayá' ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jii' ñi'ya cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; pana ná ndacha' ngu' jii' yu ñi'ya nu nti' ñacu'i cha' nu nda yu, cha' ntsii' ngu' chcu'i' ngu' lo'o yu li'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' jii' ycu'i' ca ngu'

33 Lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Capernaum, ndyatí ngu' ne' sca ni'i. Li' nchcuane Jesús jii' ngu':

—¿Ni cha' nchcui' mā lo'o tya'a mā ca tyucui' bi' tsá? —nacui Jesús jii' ngu' bi'.

34 Ná ntaja'a ngu' cacha' ngu' jii' yu ñi'ya cha' nu cua nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' tyucui, cha' ntyuju'u ti' ngu'. Tyempo bi' cua nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' si ndulo la cha' jii' tsaca tya'a ndya'a ngu'. 35 Li' ndyaca'a Jesús, xa' nchcui' yu lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

—Ñati nu nti' caca loo la jii' tya'a ngu' ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña sube ti cha' xtyucua jii' tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni sca msu cña jii' xu'na —nacui Jesús jii' ngu' bi'.

36 Lo'o li' ndu'u Jesús sca la'a ti, ñaa lo'o jii' sca nu sube slo ngu'. Li' nguxatu yu jii' nu piti bi' nde loo su ndi'i ngu'. Laja lo'o ngüityi Jesús jii' nu piti bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

37 —Lo'o xtyucua mā jii' sca ñati ñi'ya laca nu piti re xqui'ya na', la cui' jua'a na nxyucua mā 'na laca —nacui Jesús—. Lo'o jua'a, lo'o ndu'ni mā cña 'na, la cui' jua'a ndu'ni mā cña jii' ycu'i Ni nu cua nda 'na lijyaa nde chalyuu —nacui Jesús.

Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ngu' lo'o na si ná nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na

38 —Mstru —nacui Juan jii' Jesús—, cua na'a ya jii' chaca ñati nu ngulo jii' cui'i cuxi nu ngusñi jii' ñati. Ndu'ni yu cña bi' chacuayá' jinu'u, nacui yu, pana ná ndyaca tsa'a yu lo'o cua. Bi' cha' ngua ti' ya cua'a ya jii' yu, cha' ná culo yu jii'

cui_i cuxi nu ntsu'u ji_i ñati
—nacui Juan.

39 —Ná cua'a mā ji_i
—nacui Jesús ji_i ngu—. Ñati
nu cua'ni sca cha' tlyu
chacuayá' jna' nacui ngu',
nga'aa ca chcui' ñati' bi' cha'
cuxi jna' nde loo la. 40 Stu'ba
ti ntsu'u tyiquee ñati' lo'o na
si si'i na nxuú tya'a ngu' lo'o
na. 41 Chañi cha' nu chcui' na'
lo'o cu'mā juani: si ta laja ti
cua ña'a ca ñati' masi sca tasa
ti hitya co'o mā xqui'ya cha'
ñati' ji_i Cristo laca mā, nde loo
la tyacua cha' tso'o ji_i ñati' bi'.

*Cuxi tsa caca si ntsu'u sca
qui'ya nu ndulo la ji'na*

42 'Ná tso'o culu'u sca ñati'
tyucui cuxi ji_i ñati' nu jlya
ti' 'na ñi'ya jlya ti' nu sube
—nacui Jesús—. Tso'o la masi
tyaacá' sca quichi tonu yane
yu cuxi bi', li' xtyú ngu' ji_i yu
lo hitya tyujo'o. 43 Nga'a cha'
xtyanu mā tsiya' ti ji_i sca cha'
cuxi nu ndiya tsa ti' mā ji_i,
masi ndulo tsa cha' bi' ji_i mā,
nti' mā, ñi'ya si laca ya' mā.
Tso'o la si xana chalyuu nu
ná nga'a cha' tye ji_i mā, masi
ná lo'o cha' cuxi nu ndulo
tsa ji_i mā nquicha', cha' li'
ná tyalaa mā su cuxi tsa ca
bilyaa. Ná ntsu'u cha' tye cha'
ndyaqu_i quii' ca bi', tsa cu' ti
ndyaqu_i. 44 Ná tye cha' cacu
conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná
tye cha' ndyaqu_i quii' tsiya' ti.

45 La cui' ti cha', masi ndiya
tsa ti' mā ji_i sca cha' cuxi
nu ndyu'ni mā, masi ndulo
tsa cha' bi' ji_i mā nti' mā,
ñi'ya si laca quiya' mā, nga'a
cha' xtyanu mā tsiya' ti ji_i.

Tso'o la si xana chalyuu nu
ná nga'a cha' tye ji_i mā, masi
ná lo'o cha' cuxi bi', cha' li'
ná tyalaa mā su cuxi tsa ca
bilyaa. 46 Ná tye cha' cacu
conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná
tye cha' ndyaqu_i quii' tsiya' ti.
47 La cui' ti cha', masi ndiya
tsa ti' mā sca cha' cuxi nu ña'a
mā ji_i, nga'a cha' xtyanu mā
ji_i cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si
na culo mā ji_i ycuí' cloo mā.
Tso'o la si xana chalyuu nu
ná nga'a cha' tye ji_i mā, masi
ná lo'o cha' cuxi bi' nu ndulo
tsa ji_i mā nquicha', cha' li'
ná tyalaa mā su cuxi tsa ca
bilyaa. 48 Ná tye cha' cacu
conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná
tye cha' ndyaqu_i quii' tsiya' ti.

49 'Xñi ycuí' Ndyosi lcaa
msta nu tyucui tyiquee ngu'
sta ngu' cha' tyaqu_i cuentya
ji_i ycuí' Ni. Lo'o xi teje' sta
ngu' lo msta bi'. Lo'o jua'a
xñi ycuí' Ndyosi cha' ji_i cua
ña'a ca ñati' nu talo lo'o ty-
acua cha' ti' ji_i ngu'. 50 Tso'o
tsa teje', ndu'nijo'o tsa ji'na,
pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u
ji_i, li' nga'aa cua'nijo'o ji'na,
cha' nga'aa caca cñi' bi' chaca
quiya'. Lo'o lcaa cu'mā ni,
ñi'ya laca teje' laca mā; tso'o
tsa cña ndu'ni teje' lo'o sca
na cacu na, jua'a tso'o tsa cña
cua'ni mā laja ñati' chalyuu si
tso'o ti tyi' mā lo'o tya'a mā.

10

*Ngulu'u Jesús cha' ná
xtyanu ngu' ji' clyo'o ngu'*

1 Lo'o li' ndu'u Jesús quichi
Capernaum bi', ndyaa tyijyu'
ca xa' quichi nu ntsu'u
su cuentya Judea lo'o xa'

la quichí nde chaca tsu' sta'a Jordán. Ca bi' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo yu. Nclyu'u Jesús ji'i ngu' li', ñi'ya nu nclu'u ti yu ji'i ñati nde lcaa quichí su ndya'a yu. ² Li' ndyalaa xi ngu' fariseo slo yu cha' ngua ti' ngu' bi' tyijiloo ngu' ji'i Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'i yu:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'na, cha' xtyanu sca ñati ji'i clyo'o yu? —nacu' ngu' bi' ji'i Jesús.

³ Li' ngxuacyui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—¿Ni cña ngulo jyo'o Moisés ji'i ma' cua sa'ni la lacua? —nacu' Jesús ji'i ngu'.

⁴ —Nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'i ngu' qui'yu tya'a na cha' culo quityi cha' xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu' tsiya' ti. Nu lo'o ndu'u quityi ji'i nu qui'yu, ndye cha' clyo'o ngu' tsiya' ti; nga'aa ntsu'u cha' clyo'o ngu' bi' li' —nacu' ngu' ji'i Jesús.

⁵ Nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Xqui'ya cu'ma' nguscua jyo'o Moisés cha' bi', cha' ná ndaquiya' ma' tsiya' ti cha' ji'i ycu' Ndyosi —nacu' Jesús—.

⁶ Pana nu lo'o ngxuxana ntu-cua quiya' chalyuu, nu lo'o ngüiñá ycu' Ndyosi lcaa lo na, ná ngua'ni ycu' Ndyosi jua'a. “Ngüiñá Ni ji'i ñati; ngüiñá Ni ji'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a ji'i sca nu cuna'a ngüiñá Ni”, nacu' quityi ji'i ycu' Ndyosi. ⁷ “Bi cha' lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu, li'

tyu'utsu' yu to' tyi sti xtya'a yu, cha' tyi' yu lo'o clyo'o yu, ⁸ cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu' li'.” Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cha' cua laca ji'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. ⁹ Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycu' Ndyosi cha' clyo'o ji'i ngu' —nacu' Jesús ji'i ngu'.

¹⁰ Lo'o ndyaa Jesús ne' ni'i ji'i ngu', li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cuentya ji'i cha' nu nda ca ti yu lo'o ngu'. ¹¹ Nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu ji'i clyo'o yu, cha' li' taca caja clyo'o yu lo'o chaca nu cuna'a nti' yu, cha' cuxi ndyu'ni yu lo'o nu chaca ñati bi' —nacu' Jesús—. ¹² Lo'o jua'a sca nu cuna'a nu culo quityi cha' xtyanu ji'i clyo'o, cha' li' taca caja clyo'o lo'o chaca nu qui'yu nti', la cui' ti cha' cuxi ndyu'ni bi' lo'o nu chaca ñati bi' —nacu' Jesús ji'i ngu'.

Ngulacua Jesús ji'i nu sube

¹³ Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycu' Jesús hique nu sube bi'. Pana ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i ngu', cha' ná caa lo'o ngu' ji'i nu sube. ¹⁴ Lo'o na'a Jesús ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ná ndiya ti' yu cha' ndyu'ni ngu' jua'a:

—Ta ma' chacuayá' ji'i nu sube cha' caa ngu' ca slo na'

—nacui Jesús jil'i ngu' bi'—. Ná cua'a mā chacuayá' jil'i nu sube bi', cha' caa ngu' slo na'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube jil'i sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati' jil'i ycuil' Ndyosi, nu lo'o laca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'. ¹⁵ Chañi cha' nu nchcui' na' —nacui—, cha' ná caca tyat'i ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu', si ná tyucui ti' tyiquee ngu' ñi'ya nu ntsu'u tyiquee sca nu sube.

¹⁶ Lo'o li' ndyala' Jesús jil'i nu sube bi', ngulacua yu jil'i nu sube lo'o ngusta ya' yu hique ngu'.

Nchcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁷ Tya ndyaa la Jesús tyucui' bi', lo'o li' nxna sca nu qui'yu lijya lca'a jil'i Jesús. Ndyatu sti' slo Jesús li'.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacui jil'i Jesús—. Cacha' nu'u jna', ¿na laca cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacui yu.

¹⁸ —¿Ni cha' laca nti' nu'u cha' ñati' tso'o laca na'? —nacui Jesús jil'i li'—. Sca ti ycuil' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni —nacui—.

¹⁹ Jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycuil' Ndyosi jil'i ñati' cua sa'ni la: “Ná cujuui mā jil'i tya'a ñati' mā; ná cua'ni mā cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati'; ná cuaana mā cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tya'a ñati' mā; ná chcui' mā cuentyu jil'i tya'a ñati' mā; ná cua'ni mā ngana jil'i tya'a ñati' mā cuaana ti; lo'o jua'a,

cua'ni tlyu mā jil'i sti mā, jil'i xtya'a mā, taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' ngu' bi'”.

²⁰ —Mstru —nacui nu qui'yu bi' li'—, tya cuañi' na' ndaquiya' na' lcaa cña bi'; lcaa yija ndaquiya' na' jil'i cha' bi'.

²¹ Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a jil'i nu qui'yu bi'. Xa' nchcui' yu lo'o li':

—Sca ti cña lyiji cua'ni nu'u —nacui Jesús jil'i—. Yaa clya cujuil' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cña ta nu'u jil'i ngu' ti'i li'; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycuil' Ndyosi. Li' xa' tyaa nu'u ca slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o, xa' ña'a ngulacua ti' li'; xñi'li' tsa ti' cha' culiya' tsa nu qui'yu bi'. Ndu'u ndyaa li'.

²³ Nguxyacui Jesús nxña'a jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li'.

—Tucui tsa caca cha' tyalaa ngu' culiya' ca su laca ycuil' Ndyosi loo —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'.

²⁴ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu li', cha' nchcui' yu jua'a cha' jil'i ngu' culiya'. Bi' cha' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Cu'mā ngu' cuañi' —nacui Jesús—, tucui tsa caca cha' caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ngu', si tiji' tsa ti' ngu' jil'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycuil' ca ngu'. ²⁵ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya sca camello. Lasa la cha' bi', tucui la tyat'i

sca ngu' culiya' cha' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caca ycuil' Ni loo ne' cresiya jil'i yu.

²⁶ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi' ndube tsa ti' ngu' li'.

—¿Tilaca taca jil'i clyaá jil'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu lacua, cha' tyalaa ca slo ycuil' Ndyosi? —nacui ngu' jil'i Jesús li'.

²⁷ Lo'o ngua tii Jesús ñi'ya nu ncliyacua ti' ngu', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ñati' chalyuu; pana ycuil' Ndyosi ni, nchca jil'i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús jil'i ngu'.

²⁸ Nchcui' Pedro lo'o li':

—Lo'o cuare ni, cua ngxu'tyanu ya jil'i lcaa na nu ntsu'u jil'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro jil'i Jesús.

²⁹ —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús—, cha' cua ña'a ca ñati' nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jna', lo'o jua'a ngxu'tyanu ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jil'i ngu' bi' jua'a ti. Masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu' masi qui'yu masi cuna'a, masi xtya'a ngu', masi sti ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jil'i ngu', masi tyanu lcaa cha' bi', ³⁰ pana la cui' chalyuu juani xa' caja quiña'a la cha' jil'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' jil'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. Caja su caca tyi ngu', caja nu caca tya'a ngula ngu',

caja nu caca xtya'a ngu', caja nu caca sñi' ngu', caja yuu su cua'ni ngu' cña; hasta sca siyento tsa lo cua cha' bi' caja jil'i ngu'. Lo'o la cui' jua'a tyacua cha' ti' jil'i ngu', pana ca nde loo la caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'. ³¹ Nde loo la caca ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; nde chu' la tyanu ngu' nu ndu'u tucua clyo —nacui Jesús jil'i ngu'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuil'

³² Xa' ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndyaa Jesús lo'o nu ngu' tya'a ndya'a yu tyucui' tsa ngu' nde Jerusalén. Nde loo ndyaa ycuil' Jesús. Lye tsa ngulacua ti' ngu' tya'a ndya'a yu, jua'a nu xa' la ñati' nu ndya'a lca'a jil'i ngu', ntsii tsa ngu'. Ndyaa lo'o Jesús jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaatsu' ngu' sca la'a ti cha' chcui' Jesús lo'o ngu' bi' ñi'ya cha' nu caca jil'i ycuil' yu nde loo la.

³³ —Cua'a jyaca ma —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—, cua ngusñi na tyucui' nde ca'ya juani cha' tsa na Jerusalén. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijya'a cha' caca na' ñati', cha' tsa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru cha' jo'ó. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li'. Chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, lo'o jua'a xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. Li' tsa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo jil'i lcaa na. ³⁴ Li' xtyí lo'o ngu' bi' 'na, tyu'u hitya sañi' ngu'

bi' loo na', quiji'i ngu' bi' 'na lo'o reta. Li' kujui'i ca'a ngu' bi' 'na lo crusi cha' cajaa na'. Pana lo'o tyu'u sca sna tsā, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

Ndijña Jacobo lo'o Juan sca cha' tso'o ji'i Jesús

³⁵ Lo'o li' ñaa Jacobo lo'o Juan tya'a slo Jesús. Sñi' Zebedeo laca ngu' bi'.

—Mstru —nacui ngu'—, tyu'u cha' clyu ti' jinu'ú, ntsu'u sca cha' nu nti' ya cha' cua'ni nu'ú cuentya ji'i ya —nacui ngu' ji'i Jesús.

³⁶ —¿Na laca nti' mā cha' cua'ni na' cuentya ji'i mā? —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

³⁷ —Cua'ni nu'ú cha' tso'o ta nu'ú chacuayá' ji'i ya cha' stu'ba ti tyaca'a ya lo'o nu'ú ca su tlyu su xee tsa, ca su caca nu'ú loo nde loo la —nacui ngu' bi'—. Tsaca ya tyaca'a ya la'a tsu' cui su ntucua nu'ú, chaca ya tyaca'a ya la'a tsu' coca jinu'ú.

³⁸ —Ná jlo ti' mā ñi'ya cha' ndijña mā 'na juani —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¿Ha taca ji'i mā cha' co'o mā taná clyaa' nu nga'a cha' co'o na'? ¿Ha talo mā si xcube' ngu' ji'i mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na nu lo'o kujuii ngu' 'na?

³⁹ —Taca ji'i ya —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

—Chañi cha' lo'o cu'ma nga'a cha' co'o mā taná clyaa' nu nga'a cha' co'o ycu' na' —nacui Jesús—. Chañi cha' chcube' mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na. ⁴⁰ Pana, nu tyaca'a mā la'a tsu' cui 'na,

nu tyaca'a mā la'a tsu' coca 'na ni, ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' ta na' su tyaca'a ñati ca ndacua. Cua laca ngusubi ycu' Ni ji'i ñati nu tyaca'a nde sii' na' tyempo bi' —nacui Jesús ji'i ngu'.

⁴¹ Nu xa' la tii tya'a ngu' nu ndya'a lo'o Jesús ni, lo'o ngua tii ngu' ñi'ya cha' laca nu ngüjña Jacobo lo'o Juan ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi' li'. ⁴² Pana nchcui' Jesús lo'o ca ta'a ngu' sca tyempo ti:

—Jlo ti' mā cha' nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús—. Lye tsa nclyo ngu' bi' cña ji'i ngu' ca quichi tyi ngu'. ⁴³ Pana nu cu'ma ni, ná tso'o cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua mā ji'i tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo ji'i ngu' bi'. ⁴⁴ Lo'o jua'a si nti' mā cha' ndulo la cha' ji'i mā cuentya ji'i ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu ji'i tya'a ñati mā, masi ná lo'o caya'. ⁴⁵ Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycu' na' laca na' msu ji'i ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaa na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiña'a tsa ñati li' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i Bartimeo nu cuityi'

⁴⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca quichi Jericó. Nteje tacui ngu'

cla'be quichj bi'. Nu lo'o cua tyaa ti Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'i, li' quiña'a tsa ñati ndyaa lo'o ngu' bi'. Jua'a ngua li', to' tyucui nga'a sca nu cuityi' nu naa Bartimeo, ndijña msta j'i'i ngu' nu li-
 jya bi'. Sñi' Timeo laca nu quicha bi'. ⁴⁷ Nu lo'o ngua tii yu quicha bi', cha' lijya ycu' Jesús Nazaret, cuii ngusi'ya j'i'i Jesús li':

—Jesús, ñati tya'a j'i'i jyo'o David laca nu'u —nacu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacu nu quicha bi' j'i'i Jesús.

⁴⁸ Tyuu tya'a ñati ngua ti' cua'a ngu' j'i'i nu quicha bi', cha' cuaana ti tyaca'a, ngua ti' ngu'; pana ná ntaja'a nu quicha bi', cuii la nxi'ya li':

—Cusu', ñati tya'a j'i'i jyo'o David laca nu'u —nacu nu quicha—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁹ Li' ndatu Jesús, se'i ti ndu yu li'.

—Ñacu mā j'i'i yu cha' caa yu ca nde —nacu Jesús.

Li' nacu ngu' j'i'i nu cuityi' cha' tsa'a ca slo Jesús.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u juani —nacu ngu' j'i'i nu quicha bi'—. Tyatu nu'u, yaa clyu nu'u slo La Jesús jua —nacu ngu'.

⁵⁰ Li' ngulo nu quicha plee j'i'i, nxyanu j'i'i. Hora ti ndyatu ngusna ndyaa slo Jesús.

⁵¹ Li' nchcu' Jesús lo'o nu quicha bi':

—¿Na laca nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacu yu j'i'i.

—Mstru —nacu nu cuityi'—, cua'ni nu'u jo'o 'na, cha' xa' tyaca' tso'o xee cloo na' ña'a na' chaca quiya' —nacu j'i'i Jesús.

⁵² —Tso'o —nacu Jesús j'i'i—, tyaa nu'u to' tyi juani. Jlyu ti' nu'u 'na, bi' cha' cua ndyaca tso'o cloo nu'u.

Hora ti ngua tso'o cloo nu cuityi' bi', na'a chaca quiya'. Li' ndu'u lca'a j'i'i Jesús tyucui.

11

Ngua'ni chi ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Ca tiya' la ndyalaa ngu' cacua ti to' quichj Jerusalén su ndi'i tucua tya'a quichj sube ti nde sii' ca'ya Olivos. Betfagé lo'o Betania naa quichj sube bi'. Li' ngulo Jesús cña j'i'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'i:

² —Yaa mā ca quichj sube ti ndacua ti —nacu—. Lo'o tyalaa mā to' quichj bi', hora ti ña'a mā ndu sca huru ndyaaca' nu bilya tyucua ngu' chu'. Sati' mā j'i'i, cha' tyaa lo'o mā j'i'i ca nde. ³ Si ntsu'u ngu' nu cacha' j'i'i mā ni cha' laca ndyu'ni mā jua'a, li' ñacu mā j'i'i ngu' bi': “Ntsu'u cña nu cua'ni huru re cuentya j'i'i ycu' nu Xu'na na. Hora ti tyaa lo'o ya j'i'i ni' chaca quiya'.” Jua'a ñacu mā j'i'i ngu' bi' li'.

⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' quichj sube ti bi'; nquije huru j'i'i ngu' su ndu to' calle, ndyaaca' ni' nde toni' j'i'i ngu'. Lo'o ngusat' ngu' j'i'i

ni', ⁵li' nchcui' sca ñat̄i nu ndu cacua ti lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ngusat̄i' ma ji'̄i huru jua? —nacui' yu ji'̄i ngu'.

⁶ Ndacha' ngu' ji'̄i yu bi' ñi'ya cña nu ngulo Jesús ji'̄i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o. Li' nda yu chacuayá' cha' tsaa ngu' lo'o huru. ⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'̄i huru slo Jesús li'. Ngusta ngu' camxa ji'̄i ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni', ndyaa tucua Jesús hichu' li'. ⁸ Lo'o jua'a ngusta ngu' xa' late' lo yuu tyucui' bi', jua'a ndyaa ngu' ngusi'yu ngu' sta' yaca cha' sta ngu' laca' lo yuu, cha' ca tso'o ña'a tyucui' su tyeje tacui huru lo'o Jesús.

⁹ Ngusi'ya ngu' nu ndyaa nde loo Jesús, ngusi'ya ngu' nu lijya nde chu'; lye tsa ndyu'ni chi' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu na ji'̄i ycu'̄i Ndyosi —nacui' ngu'—. Culacuā ycu'̄i Ni ji'̄i nu qui'yu re nu lijya lo'o chacuayá' ji'̄i ycu'̄i nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'̄i ycu'̄i Ndyosi —nacui' ngu'—. ¹⁰ Tso'o tsa si cua'ni tlyu na ji'̄i yu re, cha' cua' ngulala ti cha' caca ycu'̄i Ndyosi loo ca nde. Li' caca ñi'ya nu ngua lo'o ngua jyo'o cusu' David loo cua sa'ni la —nacui' ngu'—. Masi juani ti, cua'ni tlyu na ji'̄i ycu'̄i Ndyosi —nacui' ngu'.

¹¹ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi' Jerusalén, ndyat̄i' ngu' to' lo'o ji'̄i quichi' bi'. Hora ti ndyaa na'a Jesús ne' laa tonu cajua li'. Na'a yu ji'̄i laa lo na nu ntucua

cajua, lo'o li' nguxtyuu yu ñaa yu nde quichi' Betania chaca quiya' lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'̄i, cha' ngusii' tsa li'.

Ngusta Jesús yabe' ji'̄i sca yaca quityi nu ná lo'o si'yu

¹² Lo'o nguxee chaca tsa li' ndu'u ngu' quichi' Betania. Cuati ntyute' tsa Jesús li'. ¹³ Na'a yu cua tyijyu' xi su ndu sca yaca quityi nu ntsu'u laca' ji'̄i. Ndyaa na'a yu si ntsu'u si'yu lo, pana laca' ti ntsu'u, ná ntsu'u si'yu lo bi' tsiya' ti, cha' tya lyiji tyalaa tyempo tyu'u si'yu lo yaca bi'.

¹⁴ —Nga'aa cacu ngu' tsiya' ti si'yu nu tyu'u lo yaca cua —nacui' Jesús li'.

Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'̄i Jesús ni, ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu ji'̄i yaca bi'.

Ngulo'o Jesús ji'̄i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹⁵ Tya ndyaa la ngu' xi, ndyalaa ngu' quichi' Jerusalén. Li' ndyat̄i' Jesús ndyaa ne' laa tonu jua, nguxana yu ngulo'o yu ji'̄i ngu' nu ndujui' yu'ba cajua; lo'o ji'̄i ngu' nu ndyi'ya yu'ba bi', ngulo'o yu ji'̄i ngu' bi'. Lo'o nu ngu' nu nchcutsa'a cñi ji'̄i ñat̄i ni, nguxasu yu mesa ji'̄i ngu' bi', jua'a nguxasu yu yaca xlya ji'̄i ngu' nu ndujui' paloma. ¹⁶ Ná nda Jesús chacuayá' tyeje tacui ngu' lo'o yu'ba ji'̄i ngu' ca ne' laa tonu bi'. ¹⁷ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' jua:

—Ndi'ya nscua lo quityi ji'̄i ycu'̄i Ndyosi cuentya ji'̄i laa re: “Ni'̄i su caca chcui'

lcaa ñat̄i lo'o ycuí' Ndyosi, jua'a ñacuí' ngu' cha' jil̄i ni' 'na, nacuí' Ni". Jua'a nscua lo quityi —nacuí' Jesús li—, pana juani, cua ngua'ni ma cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni' re —nacuí' Jesús jil̄i ngu' bi'.

¹⁸ Ndyuna sti jo'ó nu laca loo cha' bi', jua'a ndyuna mstru cha' jo'ó. Na'a ngu' cha' quiña'a tsa ñat̄i ndaquiya' ngu' jil̄i cha' nu nclyu'u Jesús jil̄i ngu', bi' cha' ntsij̄i nu ngu' tlyu bi' si caca tlyu la Jesús; ngua ti' nu ngu' tlyu bi' si caja ñi'ya caca kujuii ngu' jil̄i Jesús li'. ¹⁹ Lo'o cua ngusij̄i tsa, li' ñaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i. Ná ndyanu ngu' nde quich̄i tlyu bi' talya.

Ngüityi yaca quityi bi'

²⁰ Nguxee chaca tsa, li' xa' nteje tacuí' ngu' cacua ti su ndu yaca quityi bi'. Cua ngüityi tsiya' ti yaca bi', tyucuí' ña'a lo'o quiche suu ngüityi. ²¹ Li' ntsu'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús jil̄i yaca bi' tya la caa.

—Mstru, ña'a xi ca nde ña'a —nacuí' Pedro jil̄i Jesús—. Cua ngüityi yaca quityi nu ngusta nu'u yabe' jil̄i.

²² —Nga'a cha' jlyu ti' ma jil̄i ycuí' Ndyosi —nacuí' Jesús jil̄i ngu' li—. ²³ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, cha' si chcui' ma lo'o ca'ya re: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacuí' ma, jua'a cua'ni ycuí' Ni lo'o ca'ya bi'. Jua'a caca si chañi jil̄i ma cha' jlyu ti'

ma cha' caca sca cha' nu jña ma jil̄i Ni, pana si ná jlyu ti' ma cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi, ná caca bi' li'. ²⁴ Lo'o jua'a lcaa lo cha' nu ndijña ma jil̄i ycuí' Ni laja lo'o nchcui' ma lo'o Ni, chañi cha' ta ycuí' Ni cha' bi' jil̄i ma, si chañi cha' jlyu ti' ma jil̄i Ni. ²⁵ La cui' jua'a, lcaa quiya' nu lo'o ndu ma cha' chcui' ma lo'o ycuí' Ndyosi, ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' ma jil̄i tya'a ñat̄i ma, si ntsu'u cha' ngusu'ba ñasi' ngu' jil̄i ma. Li' ycuí' Ndyosi Sti ma nu ntucua nde cua, caca jil̄i Ni cua'ni clyu ti' Ni jil̄i ma jil̄i cha' cuxi nu ntsu'u jil̄i ma. ²⁶ Pana ná cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi Sti ma jil̄i ma jil̄i cha' cuxi nu ntsu'u jil̄i ma, si ná lo'o cua'ni clyu ti' ma jil̄i tya'a ñat̄i ma.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' jil̄i ycuí' Ndyosi

²⁷ Li' xa' ndyalaa ngu' nde Jerusalén. Xa' ndyat̄i Jesús ndyaa xi ne' laa tonu jua. Na'a sti jo'ó tlyu jil̄i yu, lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' nu laca loo jil̄i quich̄i, na'a ngu' jil̄i yu. Li' ndyu'u ti' ngu' slo yu.

²⁸ —¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña nu ndyu'ni nu'u? —nacuí' ngu' jil̄i Jesús—. ¿Tilaca laca nu ngulo cña jinu'u? —nacuí' ngu'.

²⁹ —Lo'o jua'a na', xcua ne' sca cha' jil̄i cu'ma —nacuí' Jesús li—. Xacuí' ma cha' bi' 'na, lo'o li' cacha' na' jil̄i ma tilaca laca nu nda chacuayá' 'na —nacuí' yu—. ³⁰ Ndi'ya

laca cha' bi': ¿Tilaca laca nu ngulo cña ji'j jyo'o Juan cha' tyucuatya yu ji'j ngu'? ¿Ha ycu' Ndyosi nda chacuayá' ji'j Juan bi' lijya? ¿Ha ñati chalyuu ti nda chacuayá' ji'j yu? Cacha' lifi cu'ma jna' —nacuj Jesús ji'j ngu'.

³¹ Li' cuaana ti nchcui' nu ngu' tlyu bi' lo'o tya'a ngu':

—Si ñacuj na cha' ycu' Ndyosi ngulo cña ji'j jyo'o Juan bi', li' xacuj yu cha' ji'j cua: “¿Ni cha' laca ná ndaquiya' ma ji'j cha' nu nchcui' yulacua?” ³² ¿Ha tso'o la ñacuj na cha' ñati chalyuu ti ngulo cña ji'j Juan? —nacuj ngu' ji'j tya'a ngu'.

Na cua ntsii nu ngu' nu laca loo bi' ña'a ji'j lcaa ngu' nu ndi' quichi bi'. Jlo ti' nu ngu' tlyu bi' cha' lcaa ngu' bi' cua ngusñi ngu' cha' ji'j jyo'o Juan cha' tu'ba ji'j ycu' Ndyosi ngua.

³³ —Ná jlo ti' ya —nacuj ngu' ji'j Jesús li'.

—Tso'o lacua —nacuj Jesús—. Lo'o jua'a na' ni, ná cacha' na' ji'j ma tilaca laca nu ngulo cña 'na cha' cua'ni na' cña nu ndyu'ni na' —nacuj yu ji'j nu ngu' tlyu bi'.

12

Cui' ji'j msu xña'a

¹ Lo'o li' nguxana Jesús nda yu sca cui' lo'o nu ngu' tlyu nu ndu cacua ti slo yu:

—Ntsu'u sca ñati, ndi' xi tyuu tya'a yaca si'yu losu' tyixi ji'j nu cua ndyataa yu. Ngüiñá yu sca lo'o chu' yaca bi'. Li' ngulu yu sca pilya tlyu ne' quee su tyatá si'yu, cha'

tyu'u hitya tyixi ji'j si'yu bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca ni'j su tyi'j ngu' cua' ji'j yaca si'yu bi'.

² Li' nda yu ne' lo'o su ndu yaca bi' ngüiñá xa' la ñati. Tsa cla'be ti si'yu nu tyu'u lo yaca bi' caja ji'j ycu' li'. Li' ndu'u yu ndyaa yu xa' quichi tyijyu' la. ² Lo'o ndyalaa co' nu nga'a cha' cumi si'yu losu' bi', li' ngulo yu cña ji'j msu ji'j cha' tsa slo ñati bi', tsa squi'ya xi si'yu losu' tyixi nu nga'a cha' tyacua ji'j ycu'. ³ Hora ti ntejeya' ngu' nu ndu loo cña bi' ji'j msu nu ndyalaa ca ti, ngujui'j ngu' ji'j; ná nda ngu' ni sca ti si'yu losu' cacu xu'na cña bi'. ⁴ Xa' ngulo xu'na cña ji'j chaca msu cha' tsa na'a msu bi' ji'j yaca si'yu ji'j yu. Chaca quiya' ngua'ni lya' tsa ti' ngu' bi' ji'j msu nu ndyala slo ngu'. Ngujui'j ndacu' ngu' scua' hique msu bi', lo'o jua'a ngu' quee ji'j. ⁵ Xa' ngulo xu'na bi' cña ji'j chaca msu, lo'o li' ndyujui'j ngu' ji'j nu msu bi'. Tyuu tya'a msu cua nda xu'na cña ji'j cha' tsa squi'ya ngu' si'yu losu' bi', pana ngua'ni lya' tsa ti' nu ñati bi' ji'j ca ta'a msu nu ndyaa slo ngu'. Ntsu'u msu bi' ñaa ngujui'j ti ngu' ji'j, lo'o jua'a ntsu'u nu ndyujui'j ngu' ji'j tsiya' ti.

⁶ 'Chaca tya ñati ndyanu ji'j xu'na cña bi', sca sñi' yu nu tyaca'a tsa ji'j yu laca bi'. Li' nda xu'na cña ji'j sñi' ycu' ca cha' tsa na'a ji'j nu ngu' nu lya' ti' bi'. “Ná tyiquee' taquiya' ngu' ji'j sñi' na'”, ngua' ti' xu'na bi'. ⁷ Pana

lo'o na'a nu ngu' nu lya' ti' bi' ji'i sñi' ycu' xu'na cña bi', li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Nu jua caca xu'na yaca re nde loo la", nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. "Tso'o la si ca ta'a na cujuu cya na ji'i yu, cha' tyanu yaca re cuentya ji'na tsiya' ti", nacui' ngu'. ⁸ Li' ngusñi ngu' bi' ji'i sñi' xu'na cña bi', ndyujui' ngu' bi' ji'i; ngux-cuaa ngu' ji'i jyo'o bi' ca chu' lo'o.

⁹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu', nchcuane yu sca cha' ji'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni xu'na cña bi' li'? —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ná tyiquee' ndi'ya cua'ni yu: tyaa ycu' xu'na cña bi' ca su ndu yaca bi'; li' cujuu yu ji'i lcaa ñati nu lya' ti' bi', cuati ta yu ji'i yaca si'yu bi' jña xa' la ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua. Jua'a cua'ni xu'na cña bi'.

¹⁰ ¿Ha bilya chcui' ma lo quityi ji'i ycu' Ndyosi su nscua ndi'ya?:

Ntsu'u sca quee nu nguxcuaa cuityi ni'i ji'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu';

pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu' Ndyosi.

¹¹ Ycu' nu Xu'na na ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' quityi —nacui' Jesús.

¹² Lo'o li' ngua ñasi' nu ngu' tlyu bi' ji'i Jesús, cha' ngua tii ngu' bi', cha' cua nchcui' Jesús cha' ji'i ycu' ngu' bi' laja lo'o nda yu cui' bi' lo'o ngu'. Xñi ngu' bi' ji'i Jesús ngua ti' ngu'; pana ná ngua ji'i ngu', cha' ntsii ngu' ji'i nu ñati quiña'a bi'. Bi' cha' ndu'u nu ngu' tlyu bi', ndyaa ngu' li'.

Cha' ji'i cñi cña loo ngu'

¹³ Ca tiya' la li' ngulo nu ngu' tlyu bi' cña ji'i tucua sna tya'a ngu' fariseo, jua'a ji'i xi ñati nu cuentya ji'i rey Herodes, cha' tsaa ngu' ca slo Jesús, cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu. ¹⁴ Lo'o cua ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu:

—Mstru —nacui' ngu' ji'i Jesús—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya cha' nu nchcui' ngu' jinu'u. Sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u ji'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, ¿ha tso'o si ta na cñi cña loo na cuentya ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'? —nacui' ngu'—. ¿Ha ndu'ni tsa cha' ta na cñi bi' ji'i ngu'? ¿Ha ná tso'o la masi ná ta na cñi bi' tsiya' ti?

¹⁵ Ngua tii Jesús cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma 'na jua'a? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ta ma sca cñi plata 'na cha' ña'a na' ji'i.

¹⁶ Li' nda ngu' sca cñi ji'i. Nchcuane Jesús ji'i ngu' li':

—¿Tilaca nu ca ji'i lcuji nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti ji'i xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacui Jesús ji'i ngu'.

—Xtañi nu rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacui ngu' li'.

17 —Tso'o —nacui Jesús li'—, ji'i rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma ji'i lacua, lo'o jua'a ji'i ycu'i Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'i Ni.

Ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i Jesús xtyacui cha' lo'o ngu' bi'.

Nhcuane ngu' ji'i Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

18 Lo'o li' ndyalaa xi ngu' saduceo slo Jesús; lo'o nu ngu' bi' ni, ná jlya ti' ngu' cha' tya tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Nhcuane ngu' bi' sca cha' ji'i Jesús li':

19 —Mstru —nacui ngu' bi'—, sa'ni la nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi cuentya ji'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujuii tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña ji'i tya'a ngula yu nu ntucua ycu'i ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcu'i ngu' ji'i sñi' clyo ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi yu nu cua ngujuii bi'. Jua'a nchcu'i Moisés cua sa'ni la. 20 ¿Ñi'ya caca li'? Ngua sca quiya' ndi'i cati tya'a nu qui'yu, xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu

cusu' la, pana yala ti ngujuii li', lo'o bilya caja sñi' ngu'. 21 Lo'o jua'a ngujui clyo'o nu cuna'a ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a ngula jyo'o bi'. La cui' jua'a ngujuii nu qui'yu bi', lo'o bilya caja sñi' ngu'. Xa' ngujui clyo'o nu cuna'a ti'i bi' lo'o chaca yu tya'a jyo'o bi'. 22 Lo'o jua'a ngua cha' ji'i lo'o nu cati tya'a ngu' qui'yu bi'. Ná ngujui sñi' ngu' tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngujuii nu cuna'a bi'. 23 Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿tilaca caca clyo'o nu cuna'a bi', cha' nu ca ta'a cati tya'a ngu' bi' cua nguti'i lo'o nu cuna'a bi'?

24 —Ná jlo ti' ma tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' ná nchca cuayá' ti' ma ñi'ya cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi. Ná nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ña'a cña tonu tsa nu nchca ji'i ycu'i Ndyosi cua'ni Ni. 25 Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' li'. La cui' ñi'ya nu ndi'i xca ji'i ycu'i Ndyosi ca su ntucua Ni, la cui' jua'a tyi'i ngu' li'. 26 ¿Ha ná jlya ti' ma cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'? ¿Ha bilya chcu'i ma lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la? Tso'o la si chcu'i ma ñi'ya nscua cha' ji'i yaca quiche' bi', nu lo'o nchcu'i ycu'i Ndyosi lo'o Moisés ndi'ya: “Ycu'i Ndyosi Xu'na Abram laca na”, nacui ycu'i Ni ji'i Moisés; “ycu'i Ndyosi Xu'na Isaac laca na, ycu'i Ndyosi Xu'na Jacob laca na”. 27 Ná nacui quityi bi'

cha' na cua ngua ycui' Ndyosi Xu'na ngu' bi', ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; lo'o jua'a laca ycui' Ndyosi Xu'na laca ñati lu'ú. Bi' cha' nacui na' cha' ná ngua cuayá' ti' ma tsiya' ti —nacui Jesús jii' nu ngu' saduceo bi'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya jii' ycui' Ndyosi

²⁸ Ndu sca mstru cha' jo'ó slo Jesús li'. Ndyuna mstru bi' ñi'ya nu nguxacui ngu' cha' jii' Jesús, ñi'ya ngua cha' tso'o tsa nhcui' Jesús lo'o ngu'. Lo'o li' nhcuaane mstru bi' sca cha' jii' Jesús:

—Ca ta'a cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na ni, ¿ñi'ya cña laca nu ndulo la cha' cua'ni na jii'? —nacui jii' Jesús.

²⁹ Li' nguxacui Jesús cha' jii' mstru bi':

—Ndi'ya nhcui' cha' nu nscua clyo la bi': “Cu'ma ngu' Israel, cua'a jyaca ma cha' sca ti ycui' Ndyosi laca nu Xu'na na” —nacui Jesús jii'—.

³⁰ “Lo'o jua'a ntsu'u cha' tyucui tyiquee ma tyu'u cha' jii' ma lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na ma, nu lo'o lubii ti cresiya jii' ma, jua'a lo'o laca cha' nu nda'ya hique ma, jua'a lo'o tyucui juersa jii' ma tyu'u cha' jii' ma lo'o Ni.” ³¹ Lo'o jua'a nscua chaca cha' nu nhcui' ndi'ya: “Cua'ni tya'na ti' ma jii' tya'a ñati ma ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' ma jii' ycui' ca ma”. Nga'aa ntsu'u xa' la cña nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na —nacui Jesús.

³² —Cha' li'ni laca cha' nu nhcui' nu'u, mstru —nacui

mstru bi' jii' Jesús—, cha'ni cha' nu nhcui' nu'u cha' sca ti ycui' Ndyosi nu cha'ni cha' laca Ni Xu'na na; nga'aa ntsu'u chaca. ³³ Lo'o jua'a tyucui tyiquee na nga'a cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi, jua'a lo'o laca cha' nu nda'ya hique na, jua'a lo'o tyucui juersa ji'na tyu'u cha' ji'na lo'o Ni; ndu'ni tsa cha' cua'ni na jua'a. Lo'o jua'a cha' cua'ni tya'na ti' na jii' tya'a ñati na, ñi'ya nu tya'na ti' na ña'a na jii' ycui' ca na, tso'o tsa cha' bi'. Nu lo'o cua'ni na cña jua'a, quiña'a tsa cha' tso'o ndyu'ni na li'. Xtyi la cha' ndulo ji'na cha' tsa lo'o na msta nu caca jii' ycui' Ndyosi, masi msta ndyaqui, masi na'ni lu'ú nu cujuui na ca ne' laa cha' caca msta.

³⁴ Ngua cuayá' tso'o ti' nu qui'yu bi', ngua ti' Jesús.

—Ná quiña'a tsa lyiji jinu'u cha' tyati nu'u cha' jii' ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jinu'u —nacui Jesús jii' mstru bi'.

Lo'o ndye nhcui' Jesús cha' bi', nga'aa nhcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o, cha' ntsii ngu' xi jii'.

Nhcuaane Jesús jii' ngu' cuentya jii' Cristo

³⁵ Tya ndu Jesús nclyu'u yu jii' ngu' ne' laa tonu bi'. Li' nhcuaane yu jii' ngu':

—Nhcui' nu mstru cha' jo'ó bi' cha' la cui' ñati tya'a jii' jyo'o David caca Cristo —nacui Jesús jii' ngu'—. ¿Ni cha' laca nhcui' mstru bi' jua'a? ³⁶ Cua nhcui' ycui'

jyo'o David tya sa'ni la cha' Xu'na yu laca ycuí' Cristo. Xqui'ya cha' ngulu'u Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'i David, bi' cha' nguscua yu ndi'ya:

Ycuí' Ni nu laca Xu'na na nacuí' ji'i Cristo nu Xu'na na:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' na”, nacuí' Ni,

“ñá'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusuu jinu'u,

cha' caca nu'u loo ji'i lcaa ca cha'”, nacuí' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na ji'i Cristo.

³⁷ Xu'na na', nchcui' jyo'o David ji'i Cristo —nacuí' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' ngu' cha' ñati' tya'a ji'i jyo'o David caca ycuí' Cristo lacua?

Tso'o tsa ndyuna ñati' cha' nu nda Jesús, lo'o jua'a quiña'a tsa ñati' ndu ca bi'.

Ngusta Jesús qui'ya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

³⁸ Lo'o li' tya nclyu'u la Jesús ji'i ngu':

—Tii ti ti' ma' cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó ji'i ma'. Ndiya tsa ti' ngu' bi', cha' tyijiloo ngu' ji'i xa' la ñati' —nacuí' Jesús—. Lacu' ngu' bi' late' tso'o ñá'a nu tyucuí' cu', cha' lye tsa cua'ni chí' xa' ñati' loo ngu' bi' lo'o ndya'a ngu' lcaya'. ³⁹ Ndiya ti' mstru bi' tyucua lo yaca xlya nu tso'o la ñá'a ne' laa, jua'a tyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndyaca ta'a. ⁴⁰ Hasta nxlyaa mstru bi' ni'i ji'i nu cuna'a ti'i, jua'a ji'i lcaa na nu ntsu'u ji'i nu

cuna'a bi' nxlyaa ngu'. Tyiquee' nchcui' mstru bi' lo'o ycuí' Ndyosi; pana na cuiñi ti ndu'ni ngu' jua'a, cha' ñá'a ñati' ji'i ngu' nti' ngu'. Bi' cha' lye la xcube' Ni ji'i mstru bi', nu lo'o tyalaa tsá cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati'.

Msta nu nda sca nu cuna'a ti'i

⁴¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyaa tucua yu xi ne' laa bi' cacua ti su ndu caju su nxu'ba ngu' cñi cha' caca msta. Na'a yu ji'i nu quiña'a tsa ñati' nu ndya'a nsu'ba msta ne' caju cajua. Ndyaa xi ngu' culiya', quiña'a tsa cñi ngusu'ba ngu' culiya' bi' ne' caju bi'. ⁴² Li' ndyalaa sca nu cuna'a ti'i, ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' caju bi', ñi'ya nti' si laca bi' sca centavo ti. ⁴³ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma' —nacuí' Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' tlyu la msta nu nda nu cuna'a ti'i jua que msta nu nda lcaa lo xa' la ñati' nu ndya'a re. ⁴⁴ Xa' ñati' ni, nda ngu' cñi nu ntyucua ti ji'i ngu'; pana nda nu cuna'a ti'i jua lcaa na nu ntsu'u ti xi ji'i, lcaa nu nga'a cha' caja xi na cacu ma' cua nda bi' juani.

13

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' cua tyu'u ti Jesús ne' laa tonu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Mstru —nacuí' tsaca yu ji'i Jesús—, ñá'a tso'o nu'u xi

ji'i laa tonu re cha' tso'o tsa ndya'. Tso'o tsa ña'a quee nu ntsu'u sii' ni'i re —nacu'i.

² —¿Ha cua na'a ma cha' tonu tsa ni'i quee re? —nacu'i Jesús ji'i li'—. Nde loo la tyalaa sca tsá lo'o cuityi ñati ji'i ni'i re tsiya' ti, hasta nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos, ngua'a ngu' xi su tyaca' tso'o laa tonu bi'. Nga'a Jesús lo'o Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan lo'o Andrés, cuaana ti nchcuane ngu' bi' ji'i yu li'.

⁴ —Cuacha' nu'u ji'i ya, ¿ni jacua' cuityi ngu' ji'i laa tonu jua? —nacu'i ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya nu lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁵ Ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li'.

—Cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma —nacu'i Jesús—. ⁶ Nde loo la caa quiña'a ñati nu chcu'i cha' cuiñi ti ji'i ycu'i na'. Chcu'i ngu' cha' ycu'i Cristo laca ngu', lo'o jua'a cñilo'o ngu' bi' ji'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'.

⁷ 'Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii ma li'. ⁸ Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tlyu, tyuu

se'i clyacu'i chalyuu li'. Lo'o jua'a lcuá ti se'i caja jbi'ña ji'i ngu'. Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua tye ti chalyuu li'.

⁹ 'Lo'o cu'ma ni, tii ti ti' ma tyi'i ma li' —nacu'i Jesús—. Tejeya' ñati cuxi ji'i ma, jua'a sta ngu' qui'ya ji'i ma slo ngu' tisiya; quiji'i ngu' bi' ji'i ma, masi ca ne' laa ji'i ngu'. Nga'a cha' tsatu ma slo ngu' gobierno, slo ngu' nu laca loo; cuentya jna' cacha' ma lcaa cha' tso'o jna' ji'i ngu' bi'. ¹⁰ Pana tya lyiji tye chalyuu li', cha' clyo ntsu'u cha' cañi cha' tso'o cuentya jna' slo lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu. ¹¹ Ná cutsii ma lo'o tejeya' ngu' ji'i ma cha' tsa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya cha' caca cuayá' ji'i ma lo'o ngu' bi', ni ná culacua tsa ti' ma ñi'ya cha' nu xacu'i ma ji'i ngu' bi'; ta ycu'i Ndyosi lcaa cha' nu nga'a cha' chcu'i ma tsá bi'. Nga'aa si'i ycu'i ti ma chcu'i ma li', cha' lo'o tyucui chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi chcu'i ma. ¹² Cuxi tsa caca tyempo li'; cujuui cuañi' ñati ji'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i, jua'a cujuui cuañi' ngu' ji'i sñi' ngu'. Lo'o nu ngu' cuañi' ni, caca ñasi' ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu' li'; ta nu ngu' cuañi' bi' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu' cha' cujuui ngu' cuxi ji'i. ¹³ Lye tsa caca ti'í ti' lcaa ñati ji'i ma xqui'ya cha' ñati jna' laca ma. Ná cube ti' ma; lcaa cu'ma nu talo ma ji'i cha' cuxi bi' ña'a cuayá' nu

tye chalyuu, cua'ni lyaá ycuí' Ni jilí ma li'.

14 'Cua nscua lo quityi jilí jyo'o cusu' Daniel nu ngua tu'ba jilí ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' ca tiya' la ña'a ma cha' tyu sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u jilí lcaa na lubii—. (Caca cuayá' ti' ma cha' bi' nu lo'o chcui' ma lo quityi re.) —Nu lo'o ña'a ma cha' ndu na suba' bi' ca ne' laa tonu su ná ntsu'u chacuayá' tyu —nacui Jesús—, li' tso'o la si xna lcaa ma nu ndi'í ma nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u cuatsi' ma laja ca'ya. 15 Xna clya ma tsá bi' li'. Si nga'a ñati que ni'í jilí li', nga'aa caja tyempo jilí ngu' bi' tyaa ngu' nde ne' ni'í, cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u jilí ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'. 16 Lo'o jua'a si nga'a ñati lo xtya tsá bi', nga'aa caja tyempo xtyuu ngu' bi' ca to' tyi ngu' cha' squi'ya ngu' te' quicha' jilí ngu', cha' ntsu'u cha' xna clya ngu' bi' li'. 17 Tya'na tsa nu cuna'a tana; jua'a nu cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ntyi', tya'na tsa caca ngu' bi' lo'o caca tsá bi'. 18 Tso'o si jña ma cha' jilí ycuí' Ndyosi cha' ná caca tyempo tlya' bi' nu lo'o ntsu'u cha' xna ma, 19 cha' lye tsa chcube' ngu' tsá bi'. Ni sca quiya' bilya chcube' ñati chalyuu jua'a, tya lo'o ngüiná ycuí' Ndyosi chalyuu. Lo'o jua'a tyempo nu caca nde loo la, nga'aa chcube' ngu' chaca quiya' jua'a. 20 Pana cua nacui ycuí'

nu Xu'na na cha' xtyi la tsá caca tyempo nu chcube' ngu' ca li'. Si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaá ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana xqui'ya cha' tya'na ti' ycuí' Ni jilí ñati jilí Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsá caca tyempo cuxi bi'.

21 'Ca nde loo la ndi'ya chcui' nu ngu' cuiñi lo'o ma: “Ña'a ma ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde”, ñacui ngu' cuiñi. Lo'o li': “Ña'a ma ña'a, cua ndyalaa Cristo quichi jua”, ñacui xa' la nu cuiñi li'. Ná taquiya' ma jilí cha' nu chcui' ngu' bi'. 22 Cristo cuiñi caca ngu' bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi nu cuiñi nu chcui' cha' tu'ba jilí ycuí' Ndyosi laca ycuí' ca ngu'; cha' cuiñi ti cua'ni ngu' bi' cha' tlyu, cha' cube tsa ti' xa' ñati. Cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' tyijiloo ngu' jilí ma nti' ngu', lo'o jua'a jilí lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jilí. 23 Cua ndacha' na' cha' bi' jilí ma juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', cha' cui'ya ma cuentya ñi'ya caca cha' bi', cha' caca tii ti' ma li'.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caq ycuí' nu cua nda Ni jilí lijya cha' caca ñati

24 Tya ngulu'u Jesús la xi cha' jilí ngu' li':

—Lo'o li' —nacui yu—, nu lo'o ndye nchcube' ñati, caca talya ña'a xee cuichaa li', lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. 25 Tyalú cuii lo'o cualya nu ntsu'u nde cua ca lo yuu li', lo'o jua'a xquiña Ni jilí lcaa na nu ntsu'u nde cua. 26 Lo'o

na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñat̄i ni, ña'a ngu' 'na, cha' caa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na'. ²⁷ Li' culo na' cña ji' i' quiña'a tsa tya'a xca ji' i' ycu' i' Ndyosi, cha' tsa xca bi', cha' xuti' i' se' i' ti ji' i' lcaa ñat̄i nu cua ngusubi ycu' i' Ni ji' i'; tsa xca bi' lcaa su ndi' i' ñat̄i bi' tyucui ña'a chalyuu.

²⁸ 'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na xi lo'o ña'a na masi yaca quityi, masi yaca ntsat̄i. Nu lo'o xana tyucua sat̄i, li' caluu laca'; caca cuayá' ti' na li' cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo. ²⁹ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' ma cha' cua tye ti lcaa cha'; nu lo'o ña'a ma tyu'u tucua lcau ti cha' nu cua ndacha' na' ji' i' ma tsa, cua caa ti ycu' i' na' li'. ³⁰ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' lo'o bilya tye cha' ji' i' lcaa ñat̄i nu lu'ú chalyuu juani, li' caca lcaa cha' nde chalyuu ñi'ya nu ndacha' na' ji' i' ma tsa. ³¹ Tye cha' ji' i' lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji' i' chalyuu, pana ná tye tsiya' ti cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³² 'Ni sca ñat̄i ná jlo ti' ni tsa caca cha' bi', ni hora caca; masi xca ji' i' ycu' i' Ndyosi, masi na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' i' Ni, ná jlo ti' ya. Sca ti ycu' i' Ndyosi Sti na', jlo ti' Ni ni tsa caca bi'.

³³ 'Tii ti ti' ma tyi' i' ma, cua'ni yala ma lo'o ntajatya ti ma ji' i' ycu' i' Ni, cha' ná jlo ti' ma ni jacua' caca tsa bi'.

³⁴ Ñi'ya laca lo'o cua tsa ti sca

ñat̄i tlyu tyijyu': lo'o cua tsa ti yu, ta yu cña ji' i' msu cha' ña'asi' ngu' to' tyi yu, sca cña sca msu bi'; cuati culo nu xu'na ni' i' bi' cña ji' i' nu qui'yu nu ndu cua ca to' lo'o cha' cua'ni tii ti' yu. ³⁵ Jua'a cu'ma ni, tii ti ti' ma tyi' i' ma cha' ná jlo ti' ma ni jacua' tyaa nu Xu'na ma, masi nde ngusi, masi cla'be talya, masi hora nxi'ya ndye'e, masi lo'o cua nguxee chaca tsa. ³⁶ Tii ti ti' ma tyi' i' ma lacua si tsiya' ca tyu'u tucua yu caa yu, cha' ná tyalaa ycu' i' nu Xu'na ma laja lo'o laja' ti ma. ³⁷ Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, jua'a lo'o lcaa ñat̄i: Tii ti ti' ma tyi' i' ma lacua.

14

Cuaana ti ngüñi cha' ji' i' ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji' i' Jesús

¹ Tya lyiji tya tyucuaa tsa cha' caca ta'a pascua, li' ndyaca ta'a su ndacu ngu' xlyá nu ná ndya' lo'o scua tiye'. Nclyana sti jo'ó nu laca loo, nclyana mstru cha' jo'ó, ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' caca tejeya' ngu' ji' i' Jesús cuaana ti, cha' cujuui ngu' ji' i'. ² Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cña bi':

—Ná tso'o tejeya' na ji' i' yu tsa ta'a —nacu' i' ngu'—. Caca ñasi' tsa lcaa ñat̄i nu ndi' i' ta'a si jua'a, tlyu tsa cha' cusuu caca bi' li'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

³ Lo'o li' nga'a Jesús to' tyi Simón nu ngusñi quicha

ndyatsu' cuaña'. Ca quichi Betania ntucua tyi nu Simón bi'. Lo'o nga'a ngu' to' mesa ndyacu ngu', li' ndyalaa sca nu cuna'a slo ngu' lo'o sca caatyā quee alabastro, nu ngutsa'a lo'o setye tyixi xtyi'i nu laca setye nardo; quiña'a tsa nga'a setye bi'. Li' ngucha nu cuna'a bi' tu'ba caatyā, ngusalú setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu. ⁴ Bi' cha' ngua ñasi' xi ñati' tya'a ndyacu ngu' nu lo'o na'a ngu' cha' bi':

—¿Ni cha' ngusalú nu cuna'a setye cua jua'a ti? —nacui' ngu'—. ⁵ ¿Ni cha' ná ndyujui' ji'i cha' caja xi cñi cha' ta ji'i ngu' ti'i? Sna siyento cñi plata nga'a tsa lo cua setye tyixi xtyi'i bi' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lye tsa nchcui' ngu' lo'o nu cuna'a bi' li'.

⁶ —Nga'aa chcui' lye mā lo'o nu cuna'a re —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ná cua'a mā ji'i. Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re cuentya jna'.

⁷ Lcaa tsā ndi'i ngu' ti'i lo'o mā nde chalyuu, bi' cha' taca cua'ni mā cha' tso'o lo'o ngu' ti'i ni jacua' nu nti' ti mā; pana nu na' ni, cua tye ti tsā nu tyi'i na' lo'o mā. ⁸ Cua ngua'ni nu cuna'a re lcaa ña'a cha' nu nchca ji'i. Na cua ngua'ni ma' cha' caca tyixi xtyi'i loo na' juani; masi tya lyiji cajaa na', yala la ngua'ni cho'o ma' ji'i tyucui ña'a na' cha' xatsi' ngu' 'na. ⁹ Chañi cha' nu chcui' na' lo'o mā juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ñati' lcaa cha' nu

ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a

¹⁰ Lo'o Judas Iscariote ni, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca bi'. Li' ndu'u nu Judas bi' ndyaa slo sti jo'ó nu laca loo, cha' cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' bi'. ¹¹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu ngu' tlyu bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Judas lo'o ngu', bi' cha' nacui' ngu' tlyu bi' ji'i cha' ta ngu' cñi ji'i. Li' nclyana Judas ni hora caca ji'i ta ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi'.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús si'i lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹² Lo'o ngua tsā clyo ji'i ta'a nu ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya' bi', tsā bi' ndujuii ngu' xlya' cuañi' cha' cacu ngu' ta'a pascua. Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Macala cua'ni cho'o ya na cha' cacu na si'i nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacui' ngu' ji'i yu.

¹³ Li' ngulo Jesús cña ji'i tu-cua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Yaa clya mā lquichi —nacui' yu ji'i ngu' bi'—. Cajua tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'i hitya scu yu. Tsaa lca'a mā ji'i yu bi'. ¹⁴ Su tyati' yu ni'i, ndi'ya chcui' mā lo'o nu laca xu'na ni'i bi': “Ndi'ya nacui' nu mstru ji'na jinu'u:

Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u 'na, ¿macala ntsu'u su caa na' cha' cacu na' sji lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua?" Jua'a ñacu'i mā ji'i ngu' nu ca tyi bi'.
 15 Li' culu'u yu sca se'i tlyu ji'i mā, sca ba'a ni'i nde cua nu cua laca ngua tso'o, nu ntsu'u lcaa na nu cua'nijo'o ji'na li'. Ca bi' cua'ni cho'o mā sji cacu na —nacu'i Jesús.

16 Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lquichi ndyalaa ngu' to' ni'i bi', lo'o ñi'ya nu nacui Jesús ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi'. Ngua'ni cho'o ngu' na cacu ngu' sji cuentya ji'i ta'a pascua li'.

17 Lo'o cua ngusji, li' li-
 jya Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.
 18 Laja lo'o nga'a ngu' ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacu'i Jesús—; ntsu'u tsaca cu'mā nu stu'ba ti ndyacu lo'o na juani, nu cua cuju'i ti cresiya 'na ji'i ngu' xña'a.

19 Xñi'i xi ti' ngu' ndi'i ngu' li'. Hora ti lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', nguxana nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—¿Ha na' nu ta jinu'u ya' ngu' xña'a? —nacu'i tsaca ji'i.

—¿Ha na'? —nacu'i chaca ji'i li'.

20 —Sca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a mā, bi' laca nu cuju'i cresiya 'na ji'i ngu' xña'a —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. Sca yu tya'a mā nu stu'ba ti ndyacu lo'o na ne' sca ti ca'ña scuaa re —nacu'i—. 21 Na'

nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, caca cha' jna' ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cuentya jna' cua sa'ni la. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a li', tso'o la ngua ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

22 Tya ndyacu ngu' sji bi' lo'o ntejeya' Jesús ji'i sca xlyá, ndya yu xlyá'be ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i xlyá bi', ngusa'be yu ji'i, cha' tacha ji'i ngu' cha' cacu ngu'.

—Cacu mā xlyá re —nacu'i Jesús ji'i ngu'—, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde.

23 Li' ntejeya' Jesús ji'i sca vaso vino, ndya yu xlyá'be ji'i ycu'i Ni, nda yu vaso ji'i ngu' cha' co'o ngu' li'. Ndyo'o lcaa ngu' vino bi' li'.

24 —Ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. Tyalú tañi na' cha' caja ñi'ya cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati chalyuu chaca quiya'.

25 Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' nga'aa co'o na' vino chaca quiya', ña'a cuayá' tyalaa tsá bi' lo'o co'o na' vino cucui lo'o cu'mā ca su laca ycu'i Ndyosi loo; xa' co'o na' ji'i li'.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

26 Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jii ji'i ycu'i Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. 27 Xa' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma ña'a ma 'na —nacuĭ Jesús ji'ĭ ngu'—. Xtyanu ma xi 'na ca ndyi la. Li' caca cha' nu nscua lo quityi ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi ndi'ya: “Lo'o cujuĭ na' ji'ĭ nu ña'asĭĭ ji'ĭ xlya' bi', xna lcaa xlya' tyaa ni' li'”. Jua'a nchcui' quityi. ²⁸ Pana nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', tsa'a na' nde Galilea nu tya lyiji tsa cu'ma.

²⁹ —Masi lcaa ngu' xtyanu ngu' jinu'u, pana nu na' ni, ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacuĭ Pedro ji'ĭ Jesús li'.

³⁰ —Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacuĭ Jesús ji'ĭ Pedro—. Ca ndyi sna quiya' chcuĭ' nu'u lo'o ñati' cha' ná nslo nu'u 'na. Jua'a cha' ta nu'u lo'o ñati' nu lo'o bilya xi'ya ndye'e tucua quiya' talya ndyi.

³¹ —Ná chcuĭ' na' lo'o ñati' cha' ná nslo na' jinu'u —nacuĭ Pedro ji'ĭ Jesús—. Masi cujuĭ ngu' jinu'u, masi cua cujuĭ ti ngu' 'na, ná xacuĭ na' cha' ji'ĭ ñati' cha' ná nslo na' jinu'u —nacuĭ.

Lye tsa nchcui' Pedro, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu', stu'ba ti nchcui' ngu'.

Nhcui' Jesús lo'o ycuĭ' Ndyosi Sti yu ca Getsemani

³² Lo'o li' ndyaa ngu' sca ne' lo'o su ndu xi yaca tyacala' ca su naa Getsemani.

—Cua'a ma xi ca ndacua ti —nacuĭ Jesús ji'ĭ ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĭ—. Tsa'a na' ca nde la xi cha' chcuĭ' na' lo'o ycuĭ' Ndyosi Sti na' —nacuĭ yu.

³³ Ndyaa yu la xi li', ndyaa lo'o yu ji'ĭ Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. Li' lye tsa ngua xñi'ĭ ti' Jesús, ndya'a tsa cha' tyiquee yu xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'ĭ yu.

³⁴ —Xñi'ĭ tsa ti' na' juani —nacuĭ Jesús ji'ĭ ngu'—, nga'aa talo na' cha' xñi'ĭ tsa ti' na'. Tyanu ma ca nde ti, tii ti ti' ma tyi'ĭ ma —nacuĭ.

³⁵ Tya ndyaa Jesús la xi ca nde bi' la, ndyatü sti' yu lo yuu ti, ngüijña yu ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi si caja ñi'ya nu caca cha' ná tyacua cha' cuxi ji'ĭ yu.

³⁶ —Sti na' —nacuĭ Jesús ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi—, lcaa lo cña nchca cua'ni nu'u. Bi' cha' juani, ná ta nu'u chacuayá' tyacua cha' cuxi re 'na, si cajá la ñi'ya nu caca cua'ni na' cña re —nacuĭ Jesús ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi Sti yu—. Pana si'ĭ ñi'ya nu nti' na' cha' caca, masi cua'ni nu'u lo'o na' ñi'ya nu nti' ycuĭ' nu'u.

³⁷ Li' ñaa Jesús chaca quiya' su nga'a nu sna tya'a ngu'. Na laja' ti ngu' bi' li'.

—Simón —nacuĭ yu ji'ĭ Pedro—, ¿ha laja' tsa nu'u? —nacuĭ—. ¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora tii ti nu'u xi?

³⁸ Tii ti ti' ma tyi'ĭ ma juani. Chcuĭ' ma lo'o ycuĭ' Ndyosi cha' ná cua'ni nu cuiñaja ngana ji'ĭ ma. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee ma ntaja'a ma cua'ni ma cña re 'na; pana ná tyu'u scua juersa ji'ĭ ma, bi' cha' yala tsa ndyaja' ma.

³⁹ Xa' ndyaa Jesús xi, la cui' ti cha' ngüijña yu ji'ĭ ycuĭ' Ndyosi Sti yu chaca quiya'.

40 Li' ñaa yu chaca quiya' slo ngu' bi'; pana xa' laja' ngu' bi', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. Li' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya xacui' ngu' cha' ji'i yu. 41 Xa' ndyaa Jesús li'. La cui' jua'a sna quiya' ñaa Jesús su ndi'i ngu'.

—¿Tya laja' mā? ¿Tya ntsiya cña' mā? —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Cuayá' juani, cua ndyalaa hora nu tya lo'o ngu' jna' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati. Cua ta ti ñati jna' ya' ngu' xña'a juani. 42 Tyatu mā, cha' tya na lacua, cha' cua ndyalaa yu nu cua ndyujui' cresiya jna' ji'i ngu' xña'a.

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

43 Laja lo'o nchcui' Jesús, li' ndyalaa nu Judas bi' slo, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca nu Judas bi'. Quiña'a tsa ngu' tyaala ndya'a ngu' lo'o Judas, ñati nu cua ngulo ngu' tisiya cña ji'i cha' caa caqui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o maxtyi cusuu, lo'o yaca ndyi'ya ngu' liyya ngu'. Sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu', bi' laca nu ngulo cña ji'i ngu' tyaala bi'. 44 Judas nu cua ta ti ji'i Jesús ya' ngu' cuxi bi' ni, cua nchcui' lo'o nu ngu' tyaala bi' cua tsa la, ñi'ya nu cua'ni:

—Chcuicha' na' ji'i nu qui'yu bi', cuati cacu na' saca' yu —nacui' Judas ji'i ngu' tyaala—. Xña mā ji'i hora ti, yaa lo'o clya mā ji'i yu bi' —nacui'.

45 Bi' cha' liyya Judas bi' juani, ndyaa ca su ndu Jesús cha' chcuicha' ji'i yu.

—Nde ti ndu nu'u, mstru —nacui' Judas.

Ndyacu Judas saca' Jesús li'. 46 Hora ti ntejeya' nu ngu' tyaala ji'i Jesús li', cha' tya lo'o ngu' ji'i yu.

47 Lo'o li' sca ngu' nu tya'a ndya'a Jesús ngusicua maxtyi ji'i, ngusi'yu cu' jyaca sca msu ji'i sti jo'ó nu laca loo la. 48 Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' tyaala bi':

—¿Ha lo'o maxtyi cusuu lo'o yaca ndya'a mā cha' tejeya' mā 'na? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ha sca ñati cuaana laca na' lacua? 49 Tyuu tsa tsa na'a mā 'na lo'o nga'a na' ne' laa tonu, ngulu'u na' cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ñati, pana ná ntejeya' mā 'na li'. Jlo ti' na' ñi'ya nu ndyaca juani, cha' la cui' ña'a cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cuentya jna', jua'a ndyaca juani.

50 Li' nguxtyanu lcaa tya'a ndya'a Jesús ji'i yu, ngusna ngu'. 51 Sca ti yu cuañi' ndyanu, ndya'a lca'a ji'i ngu' nu ndyaa lo'o ji'i Jesús. Sca tasá ti ngüixi' chu' yu cuañi' bi'. Lo'o jua'a ngua ti' ngu' tyaala tejeya' ngu' ji'i yu cuañi' bi'; 52 bi' cha' nguxtyanu ji'i tasá ji'i ya' ngu', ngusna masi quichi' ti.

Ndu Jesús slo ngu' tisiya

53 Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo xu'na sti jo'ó. Cua ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó

nu laca loo lo'o ngu' cusu' lo'o mstru cha' jo'ó cajua, cua ndyu'u ti'i ngu' slo xu'na sti jo'ó bi'. ⁵⁴ Tyijyu' ti ndyu'u lca'a Pedro chu' ngu' tyaala ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ne' lo'o ji'i xu'na sti jo'ó. Li' ngua'a Pedro slo ngu' nu nga'a cua ca ni'i bi' su nga'a ngu' to' lquii' cha' caca chcatsu' ngu'.

⁵⁵ Ngua ti' sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' tisiya bi' sta ngu' qui'ya ji'i Jesús cha' cujuu' ngu' ji'i yu, pana ná nquije ñi'ya nu cujuu' cuañi' ngu' ji'i yu. ⁵⁶ Ndyaa' tsa ngu' cuiñi' slo ngu' cha' sta ngu' qui'ya ji'i Jesús, pana ná stu'ba nchcui' ngu' bi'. ⁵⁷ Su cua ndye li' ndu xi ngu' cuiñi, nchcui' ngu' lo'o nu ngu' tlyu bi':

⁵⁸ —Cua ndyuna ya sca cha' nu nchcui' nu qui'yu re —nacu' sca ngu' cuiñi bi'—. Ndi'ya nchcui' yu: “Cuityi na' ji'i laa tonu re nu ngüiñá ñati chalyuu ti. Chu' sna tsá ti cua'ni na' cha' tya' chaca nu ná cuiñá ñati chalyuu”, nacu' Jesús re. Cua ndyuna ya cha' jua'a nchcui' yu —nacu' ngu' cuiñi bi'.

⁵⁹ Pana ná stu'ba nchcui' nu ngu' cuiñi bi'.

⁶⁰ Lo'o li' ndyatü sti jo'ó nu laca loo la slo lcaa ngu' tlyu, nchcui' lo'o Jesús:

—¿Ha nga'aa ntsu'u cha' nu xacu' nu'u ji'i cua, cha' tyu'u lubii nu'u cuentya ji'i qui'ya nu ngusta ngu' jinu'u? —nacu' sti jo'ó bi' ji'i Jesús.

⁶¹ Ti' ti ndu Jesús, ni sca cha' ná nguxacu' yu tsiya' ti. Bi'

cha' xa' nchcuane sti jo'ó nu laca loo la ji'i yu li':

—¿Ha chañi cha' Cristo laca nu'u? —nacu'—. ¿Ha nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i? —nacu' sti jo'ó bi' ji'i Jesús.

⁶² —Chañi cha' nu nda ma, na' laca nu bi' —nacu' Jesús ji'i ngu' li'—. Lo'o jua'a nde loo la ña'a ma 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ña'a ma 'na lo'o ntucua na' la'a tsu' cui' su tlyu bi', ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na' nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni; ña'a ma 'na lo'o caa na' chaca quiya' laja coo nde cua li'.

⁶³ Ñasi' tsa sti jo'ó nu laca loo la, bi' cha' ngusaa' ste' ycu' slo ngu'.

—Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'i nu qui'yu re —nacu' sti jo'ó bi' ji'i ngu'—.

⁶⁴ Na cua ndyuna ma cha' tonu tsa cha' suba' nu nchcui' yu re ji'i ycu' Ndyosi, nu lo'o nacu' yu cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca ycu' yu. ¿Ñi'ya chcu' ma ji'i cha' bi'?

Lcaa ngu' nguxacu' ngu' cha' ji'i nu laca loo bi', cha' nga'a cha' cajaa Jesús.

⁶⁵ Li' nguxana ngu' ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i Jesús; ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu, jua'a ndyiji'i ngu' ji'i laja lo'o ndyacu' loo yu lo'o sca late'.

—Juani ni, cua'ni nu'u cha' ca tii nu'u —nacu' ngu' ji'i Jesús li'—, cacha' nu'u ji'i ya, ¿tilaca laca nu ngujui'i hi'?

Lo'o nu ngu' nu ndu cua' bi', ngujui'i ngu' ndacu' ji'i yu li'.

*Nacui Pedro cha' ná nslo
ji'i Jesús tsiya' ti*

⁶⁶ Tya nga'a Pedro to' ni'i ji'i xu'na sti jo'ó, lo'o li' ndyu'u tucua sca nu cuna'a cua' nu ndu'ni cña ji'i sti jo'ó bi'.

⁶⁷ Nxña'a nu cuna'a bi' ji'i Pedro su nga'a to' lquii', li' xa' nxña'a tso'o ca ji'i chaca quiya'.

—Lo'o nu'u ndya'a lo'o Jesús Nazaret bi' —nacui nu cuna'a bi' ji'i.

⁶⁸ —Si'i na' —nacui Pedro—. Ná jlo ti' na'. Ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' nchcui' nu'u —nacui Pedro ji'i nu cuna'a bi'.

Li' ndu'u Pedro ndyaa to' lo'o ti. Nxi'ya ndye'e li'. ⁶⁹ Xa' na'a nu cuna'a bi' ji'i chaca quiya', nguxana nchcui' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Lo'o nu qui'yu jua laca tya'a ngu' bi' —nacui nu cuna'a bi'.

⁷⁰ Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ycuí'. Pana ca tiya' la xi nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pedro:

—Chañi cha' tya'a ndya'a ngu' bi' laca nu'u —nacui ngu'—, cha' lo'o nu'u laca ngu' Galilea —nacui ngu' ji'i Pedro.

⁷¹ Li' nguxana Pedro ngua'ni jura cha' xcube' ycuí' Ni ji'i si cha' cuiñi chcui' lo'o ngu'.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu nu nchcui' tsa mā cha' ji'i —nacui Pedro ji'i ngu'.

⁷² Hora ti xa' ngusi'ya ndye'e. Li' ntsu'u ti' Pedro ñi'ya ngua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o tsa: “Ndi'ya

cua'ni nu'u ndyi, Pedro; chcui' nu'u lo'o ñati sna quiya' cha' ná nslo nu'u 'na, nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e tucua quiya'”. Bi' cha' nxi'ya tsa Pedro li'.

15

*Ndu Jesús nde loo Pilato nu
laca loo*

¹ Lo'o nguxee chaca tsa tya ndi'i sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' cusu', lo'o mstru cha' jo'ó, ndi'i lcaa ngu' tisiya cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i cha' bi'. Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Pilato nu ngua gobernador romano cha' caca cuayá' ji'i. Nchcuane Pilato ji'i Jesús li':

² —¿Ha nu'u laca rey ji'i ngu' judío?

—La cui' ñi'ya nu nacui nu'u, la cui' laca na' —nacui Jesús ji'i gobernador bi'.

³ Lo'o li' ngusta sti jo'ó nu laca loo quiña'a qui'ya ji'i Jesús slo nu Pilato bi'. ⁴ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nchca xacui nu'u cha' ji'i ngu' jua? —nacui Pilato ji'i—. Na cua quiña'a qui'ya ngusta ngu' jinu'u.

⁵ Nga'aa nchcui' Jesús lo'o ngu' tsiya' ti, lo'o ndube tsa ti' Pilato li'.

*Ngulo Pilato cña cha' cujuui
ngu' ji'i Jesús*

⁶ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso, cua ña'a ca preso nu ndiña ngu' judío ji'i. ⁷ Ntsu'u tyuu tya'a ngu' ne' chcuu, ngu' nu cua ndyujui ji'i ñati laja lo'o ngusuu tya'a ngu' lo'o

nu ngu' xa' tsu' nu laca loo. Sca preso bi' laca Barrabás. ⁸ Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati slo Pilato, ndijña ngu' ji'i cha' cua'ni lyaá ji'i sca preso ñi'ya nu ndu'ni nu laca loo lcaa yija.

⁹ —¿Ha cua nti' ma cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu cua nu laca rey ji'i cu'ma ngu' judío? —nacui Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹⁰ Cua nchcui' Pilato jua'a xqui'ya cha' ngua tii cha' liye' tsa ti' sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús, bi' cha' ndya'a lo'o ngu' ji'i yu slo ycu' Pilato. ¹¹ Pana ndijña ngu' quiña'a ji'i Pilato cha' cua'ni lyaá ji'i Barrabás, si'i ji'i Jesús. Na cua nchcui' nu ngu' quiña'a bi' lo'o Pilato cha' clyaá ji'i Barrabás, xqui'ya cha' la cui' sti jo'ó nu laca loo cua nchcui' tsa lo'o ngu' cha' jua'a jña ngu' cha' ji'i Pilato. ¹² Xa' nchcuane Pilato ji'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni na' lo'o yu re, nu nchcui' ma ji'i cha' laca yu rey ji'i ngu' judío lacua? —nacui Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹³ Cuii ngusi'ya ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii clya ji'i yu lo crusi —nacui ngu' ji'i.

¹⁴ —¿Ni cha' laca cha' nti' ma cha' kujuii na' ji'i yu re? —nacui Pilato ji'i ngu'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i yu?

Lye la nxi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii clya ji'i yu lo crusi.

¹⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i Barrabás cha' tyaala' tyiquee nu ngu' quiña'a bi'.

Lo'o lye ngujui'i sendaru ji'i Jesús lo'o reta, li' ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi.

¹⁶ Ndyaa lo'o sendaru ji'i Jesús nde ne' ni'i su ntucua ngu' nu laca loo bi', lo'o jua'a ndyu'u ti'i ña'a lcaa sendaru nu ntsu'u cajua. ¹⁷ Li' nguxacu' ngu' ji'i Jesús lo'o sca late' cuaa ña'a. Ngüixi ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne', ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús. ¹⁸ Li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu cha' cuiñi ti:

—Tso'o ti tyi'i nu'u, rey ji'i ngu' judío —nacui sendaru ji'i.

¹⁹ Nguxana ngu' ngujui'i ngu' yaca quii hique Jesús li'. Lye ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo yu, ñi'ya si cua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi cha' cuiñi ti. ²⁰ Nu lo'o ndye ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús, li' ngulo ngu' late' cuaa ña'a bi' ji'i; xa' nguxacu' ngu' ste' ycu' ca yu li', cha' tsaa lo'o ngu' ji'i yu ca su cujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi. Ndu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

²¹ Tyucuii lo'o ndya'a ngu', li' na'a ngu' sendaru ji'i Simón ngu' Cirene; sti Alejandro lo'o Rufo laca nu Simón bi'. Cua ñaa Simón ca su ndyaa cña ne' quixi', lo'o li' ngulo sendaru cña ji'i cha' qui'ya crusi bi' cuentya ji'i Jesús.

²² Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su naa Gólgota. (Nu

Gólgota ni, ca'ya su nscua tyi-
jya hique jyo'o, jua'a nti' ñacui
cha' bi' cha'cña ji'na.) ²³ Li'
nda ngu' vino nguxa' lo'o
taná mirra cha' co'o Jesús,
pana ná ntaja'a yu co'o yu
vino bi'. ²⁴ Li' ngujui'i ca'a
ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o
li' ngüijya ngu' sendaru lo'o
tya'a ngu', cha' clyana ngu'
cha' lo'o tya'a ngu' tilaca nu
caja ste' Jesús ji'i. Jua'a ngua
cha' ndye ndacha ngu' ste'
Jesús ji'i tya'a ngu'.

²⁵ Hora cua caa nde
tlya ngua lo'o ngujui'i ca'a
sendaru ji'i Jesús lo crusi.

²⁶ Nde hique crusi bi' cua
nscua letra nu nchcui' ni
qui'ya nu ngusta ngu' ji'i
Jesús: “Nu nde laca rey ji'i
ngu' judío”, nacui' letra bi'.

²⁷ La cui' tsá bi', ngujui'i
ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu'
cuaana lo crusi sel'i ti lo'o
Jesús. Crusi ji'i tsaca ngu'
cuaana bi' ndu la'a tsu' cui'
ji'i Jesús, crusi ji'i chaca ndu
la'a tsu' coca bi'. ²⁸ Jua'a ngua
cha' nu nguscua jyo'o cusu'
sa'ni lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi,
nu nchcui' ndi'ya: “Ngua ti'
ngu' cha' tya'a ngu' cuxi laca
yu”. Jua'a cha' nscua lo quityi
bi'.

²⁹ Ngustí lo'o tsa ngu' ji'i
Jesús lo'o nteje tacui ngu' tyu-
cui'i, nchcui' tsa ngu' cha'
suba' ji'i yu.

—Jaa, nu'u laca nu nchcui'
cha' cuityi ji'i laa tonu jua
—nacui' ngu' bi'—, lo'o li'
nacui' nu'u cha' xa' cui'ña
nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna
tsá ti, ngua ti' nu'u. ³⁰ Cua'ni
lyaa nu'u ji'i ycu'i' ca lacua;

cua'ya clya nu'u lo crusi cua
juani, si caca jinu'u —nacui'
ngu'.

³¹ Lo'o sti jo'ó nu laca loo,
lo'o jua'a mstru cha' jo'ó,
ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús.

—Ngua'ni lyaá yu ji'i xa'
ñati —nacui' nu ngu' tlyu
bi' ji'i tya'a ngu'—, pana
ná nchca clyaá ycu'i' ca yu.
³² Cristo laca yu, nu rey ji'i
ngu' Israel tya'a na laca yu,
nacui' yu. Tso'o la si ca'ya yu
lo crusi ycu'i' ti yu, cha' ña'a
na si caca ji'i yu. Jlya ti' na
ji'i yu li' —nacui' ngu' ji'i tya'a
ngu'.

Lo'o jua'a nu ngu' cuaana
tya'a ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo
crusi, lo'o ngu' bi' nchcui'
ngu' cha' suba' ji'i Jesús.

Ngujuii Jesús

³³ Lo'o ndyalaa nde hora
ngua talya xee tyucui' ña'a
loyuu. Sna hora ndalo cha'
talya xee. ³⁴ Pana lo'o ngua
hora cua sna nde ngusii, li'
cui'i ngusi'ya Jesús:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabac-
tani? —nacui'. (Ndi'ya nti'
ñacui' cha' bi' cha'cña ji'na:
Ndyosi 'na, Ndyosi 'na, ¿ni
cha' laca ngulaya' nu'u 'na?)

³⁵ Ndyuna xi ngu' nu ndu
cacua ti, pana ná ngua cuayá'
ti' ngu' ni cha' nchcui' yu:

—Cua'a jyaca ma, nxi'ya yu
ji'i jyo'o Elías —nacui' ngu' bi'.

³⁶ Li' ngusna sca ñati
ndyaa ndyiqui'ya sca quiche;
ngüicha' ngu' ji'i quiche bi'
lo'o vino tiye' li', ngusicua
ngu' ji'i lo'o sca yaca quii cha'
co'o Jesús.

—Jatya na xi —nacuḡ nu ñatiḡ bi'—, ña'a na si caa jyo'o Elías cha' ta'ya ji'i Jesús lo crusi.

³⁷ Cuiḡ ngusi'ya Jesús li', ngujuii li'. ³⁸ Hora ti ngutaa' late' tlyu nu ndacui ndyacu' tsa cla'be ne' laa tonu bi', nde cuaḡ nguxana ngutaa' late' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. ³⁹ Lo'o nu capitán nu laca loo ji'i sendaru nu ndu slo Jesús, na'a capitán bi' ñi'ya ngua'ni Jesús lo'o ngujuii yu.

—Chañi cha' Sñi' ycui' Ndyosi nu laca loo la laca jyo'o re —nacuḡ capitán bi'.

⁴⁰ Laja li' tyijyu' ti ndu sca taju ngu' cuna'a ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o María Magdalena, lo'o chaca María xtya'a Jacobo nu cuañi' la, la cui' xtya'a José laca bi', lo'o Salomé ndu. ⁴¹ Nu lo'o tya ndya'a Jesús nde Galilea nu ngua tya tsubi' la, la cui' taju nu cuna'a bi' ndya'a lo'o yu, cha' ngxuḡtyucua ngu' ji'i yu lo'o ndyaque' ngu' na ndyacu ngu'. Lo'o jua'a ndu tyuu tya'a xa' la ngu' cuna'a cajua, tya'a ndyalaa ngu' lo'o Jesús nde quichiḡ Jerusalén.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁴² Cua ngusii xi, la cui' tsa ta'a sjiḡ laca bi', cha' chaca tsḡ bi' caca tsḡ nu tyi'i cña' ngu' judío. ⁴³ Lo'o jua'a ndi'i sca ngu' tisiya nu naa José, ngu' Arimatea ngua bi', sca ngu' tlyu. Lo'o José ndu ti' cha' cua tyalaa ti tsḡ cha' caca ycui' Ndyosi loo; bi' cha' ngua'ni tlyu tyiquee, ndyaa slo Pilato cha' jña ji'i jyo'o Jesús

cha' tyatsi'. ⁴⁴ Ndube tsa ti' Pilato si chañi cha' ngujuii Jesús yala ti. Bi' cha' ngusi'ya ji'i nu capitán ji'i sendaru nu ndu cuaḡ quiya' crusi cha' caa capitán bi' slo, cha' cacha' ji'i nu laca loo si chañi cha' ngujuii Jesús. ⁴⁵ Li' nacuiḡ capitán bi' ji'i Pilato cha' chañi cha' ngujuii jyo'o bi'; bi' cha' nda Pilato chacuayá' ji'i José cha' tsa lo'o ji'i jyo'o bi', cha' tyatsi'. ⁴⁶ Li' ngüi'ya José sca tasá tso'o tsa ña'a; nda'ya nu cusu' ji'i jyo'o bi', ngüixii tasá cucui hichu' jyo'o. Li' ndyaa lo'o ji'i ca sca tyuquee nu ngulu ngu' nde sii' cua'a, nguxatsi' ji'i jyo'o Jesús ne' tyuquee bi'. Li' nguxasu ngu' sca quee tonu to' tyuquee bi', tachaa ndacu' ngu' ji'i li'. ⁴⁷ Lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a José ni, na'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

16

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsḡ nu ndi'i cña' ngu' judío, li' nu María Magdalena lo'o María xtya'a Jacobo lo'o Salomé ni, ndyaa ngu' ngüi'ya ngu' setye tyixi xtyi'i; tsa lo'o ngu' ji'i setye bi', cha' ta'a setye bi' ña'a tsaca chu' jyo'o bi' nti' ngu'. ² Cua ngxuxee chaca tsḡ li', tsḡ clyo ji'i semana. Lo'o ntyucua cuichaa, li' hora ti ndu'u ngu' cuna'a bi' ndyaa ngu' su ntsu'u jyo'o Jesús tyuquee bi'. ³ Laja lo'o ndya'a ngu' tyucuiḡ nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca nu xtyucua ji'na cha' culotsu' na quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

4 Lo'o ndyalaa ngu' cacua ti, li' nguxña'a ngu' ji'i tyuquee bi', lo'o li' na'a ngu' cha' cua ndyaatsu' quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'; ntucua yaala to' tyuquee bi' li'. 5 Ndyatí ngu' nde ne' tyuquee, na'a ngu' ji'i sca nu qui'yu cuañi', ngua ti' ngu'; ngatí tsa ña'a late' tyucui' cu' nu lacu' nu qui'yu bi' nu nga'a la'a tsu' cui' su nscua jyo'o bi' nguicha'. Ndube tsa ti' nu ngu' cuna'a bi' ña'a ngu' ji'i.

6—Ná cutsijí mā —nacui' nu qui'yu bi' ji'i nu ngu' cuna'a bi'—. Cua jlo ti' na' cha' ji'i Jesús Nazaret nu ndyujuii ngu' ji'i lo crusi nclyana mā. Pana nga'aa ntsiya jyo'o bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu bi' chaca quiya'. Caa na'a mā xi ca nde su ngusta ngu' ji'i jyo'o bi'. 7 Li' yaa clya mā cacha' mā ji'i Pedro lo'o ji'i xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, cha' cua tsa ti' ycu' yu nde loo ji'i mā nde Galilea; tyacua tya'a mā lo'o yu ca bi', ñi'ya nu cua nacui' yu ji'i mā tya tsubi'.

8 Li' ndu'u ngu' tyuquee nxna ngu' ndyaa ngu'. Lye tsa nchcuā ngu', cha' ndube tsa ti' ngu'. Pana ná nchcui' ngu' lo'o xa' ñatí tyucuii cha' ndyutsijí tsa ngu'.

Ndyu'u tucua Jesús slo María Magdalena

9 La cui' tsā clyo ji'i semana ngua bi' lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Clyo ndyu'u tucua yu slo María Magdalena. Tya tsubi' la cua ngua'ni yu jo'o ji'i nu María bi', cua ngulo yu cati tya'a cui'i cuxi nu ngusñi ji'i nu cuna'a bi'. 10 Lo'o cua na'a María ji'i ycu' Jesús, hora ti' ndu'u María ñaa slo nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, cha' cacha' ji'i ngu' ñi'ya ngua cha'. Nxi'ya ngu' nga'a ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' cha' ngujuii Jesús. 11 Pana masi jua'a, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' María lo'o ngu', cha' ná jlya ti' ngu' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'; ná jlya ti' ngu' tsiya' ti' cha' cua na'a María ji'i ycu' Jesús.

Ndyu'u tucua Jesús slo tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

12 Tiya' la xi, li' ndyu'u tucua Jesús chaca quiya', ngulu'u loo yu ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Tyucuii su ndya'a ngu' nde ne' quixi', ca bi' ngulu'u loo ycu' Jesús ji'i ngu'. 13 Yala ti ñaa ngu' nde quichi, ndacha' ngu' cha' bi' ji'i tya'a ngu'; pana ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' nu tucua tya'a ñatí bi'.

Cña nu ngulo Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

14 Ca ngusijí la xi, li' ndyu'u tucua Jesús slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i su nga'a ngu' ndyacu' ngu' to' mesa. Lye nchcui' yu lo'o ngu' bi' ni cha' laca ná jlya

tso'o ti' ngu', ni cha' laca ndyacu' hi que ngu'. Lo'o jua'a nchcui' yu lo'o ngu' ni cha' laca ná ndaquiya' ngu' jii' ngu' tya'a ngu', nu cua na'a jii' yu clyo lo'o ndyu'ú ca ti yu chaca quiya'.

15 —Tsa ma tyucui ña'a chalyuu —nacui Jesús jii' ngu' bi' li—. Ta ma cha' lo'o lcaa ñati cuentya jna'. Chcui' ma lo'o ngu' cha' taca clyaa ngu' jii' nu cuxi xqui'ya na'.

16 Nu lo'o xñi ñati cha' 'na, tyucuatya ngu' chacuayá' jna' li', clyaa ngu' bi' jii' nu cuxi li'. Ñati nu ná tyaja'a xñi cha' 'na tsiya' ti, tyanu qui'ya jii' ngu' li'. 17 Ñati nu xñi cha' 'na ni, cua'ni ngu' bi' cha' tonu chacuayá' jna', cha' cube tsa ti' xa' ñati: culo ngu' bi' jii' cui'i cuxi nu ngusñi jii' ñati; caja ñi'ya nu chcui' ngu' bi' cha'cña jii' xa' ñati chacuayá' jna'; 18 masi xñi ngu' jii' cuaña tyaala, masi co'o ngu' taná tyaala, ná sca cha' cuxi caca jii' ngu' bi' li'; lo'o sta ya' ngu' bi' hichu' ngu' quicha, tyaca tso'o nu quicha bi' —nacui Jesús jii' ngu'.

Ndyaa Jesús nde cua

19 Lo'o ndye nchcui' Jesús nu Xu'na na, li' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndu'u yu ndyaa yu nde cua; ndyaa tucua Jesús la'a tsu' cui' jii' ycu' Ndyosi ca bi'. 20 Li' ndu'u ngu' nu ngua tsa'a jii', ndyaa ngu' lcaa quichi cha' chcui' ngu' cha' jii' Jesús lo'o xa' ñati. Nxyucua tsa nu Xu'na na jii' nu ngu' nu ngua tsa'a jii', hasta ngua cuayá' tso'o

ti' ngu' lcaa quichi su ndyaa ngu' bi', cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' cuentya jii' ycu' Ndyosi; ngua cuaya' ti' ngu' quichi bi' lo'o na'a ngu' cha' tonu nu ngua'ni ngu' bi' chacuayá' jii' ycu' Ndyosi.

Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Lucas ñi'ya nu ngua cha' ji'i Jesús

Cha'cña nu nscua clyo

¹ Cua quiña'a ñati nguscua lo quityi ñi'ya nu ngua lcaa cha' ji'i Jesús nde su ndi'ya, quityi historia laca bi'. ² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ngulu'u cha' bi' ji'na; ngu' bi' ni, cua na'a ngu' cha' bi' clyo, tya lo'o nguxana Jesús ngua'ni yu cña, lo'o jua'a ndyaa ngu' nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o lcaa ñati. ³ Bi' cha' lo'o na', ngulana tsa na' ñi'ya ngua lcaa cha' nu nteje tacui tya lo'o nguxana cha' bi'. Tso'o nti' na' si lo'o na' scua na' lcaa cha' bi', cha' tsa slo nu'u, cusu' Teófilo, ⁴ cha' caca cuayá' ti' nu'u tso'o la lcaa cha' nu nda ngu' lo'o nu'u.

Ndyaa xca ji'i ycu' Ndyosi ca slo Zacarías nu caca sti Juan Bautista

⁵ Tyempo nu ngua rey Herodes cña, lo'o ngua yu loo ji'i ngu' loyuu su cuentya Judea, li' ndi'i sca sti jo'ó nu naa Zacarías. Bi' ndya'a lo'o taju sti jo'ó nu ndu cña su ngutu jyo'o Abías nquicha'. Elisabet naa clyo'o yu bi', laca ma' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o Aarón nu ngua sti jo'ó tya clyo la. ⁶ Li'ni tsa ndu'ni tyucuaa ngu' bi' cuentya ji'i ycu'

Ndyosi, ndaquiya' ngu' lcaa cña ji'i ycu' Ni; ndaquiya' tsa ngu' lcaa cha' nu cua nda Ni lo'o ñati cua sa'ni la, jua'a ná tucui nchcui' cha' cuxi ji'i ngu' bi'. ⁷ Pana ná ntsu'u ni sca sñi' ngu'. Ná ndyiji sñi' Elisabet, lo'o jua'a ngusu' tsa juani.

⁸ Cua ndyalaa semana ji'i taju sti jo'ó lo'o nga'a Zacarías, cha' cua'ni ngu' cña ne' laa. ⁹ Ndi'ya ngua'ni sti jo'ó nu ngua li': lcaa taju ngu' ngusubi ngu' ji'i sca tya'a sti jo'ó ngu', cha' sca ti yu taca tyati yu su tacati ne' laa tonu, cha' taqui yu yana jo'ó lo mesa ca bi' li'. Lo'o juani ndyanu cña bi' ji'i ycu' Zacarías. ¹⁰ Hora nu ndyaqui yana jo'ó bi' ne' laa, li' ndyu'u ti'i ngu' quichi nde liya' ti, nchcui' tya'na ngu' lo'o ycu' Ndyosi. ¹¹ Li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycu' nu Xu'na na ca slo Zacarías su ndi'i yu ne' laa, na'a yu cha' ndu xca bi' la'a tsu' cui slo mesa tacati su ndyaqui yana jo'ó. ¹² Lo'o na'a Zacarías ji'i xca bi', nga'aa jlo ti' yu ñi'ya cua'ni yu, cha' ndyutsi tsa yu ji'i. ¹³ Nchcui' xca bi' lo'o yu li':

—Ná cutsi nu'u Zacarías —nacu—. Cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu tya'na tsa nchcui' nu'u lo'o Ni, bi' cha' cala sca sñi' Elisabet clyo'o nu'u. Juan caca naa yu, jua'a caca xtañi nu sta nu'u ji'i. ¹⁴ Chaa tsa ti' caca tyiquee nu'u lo'o cua ngula nu piti bi'. Lo'o jua'a, tso'o tsa caca tyiquee quiña'a tsa ñati lo'o

ña'a ngu' jil'i nu piti bi',¹⁵ cha' nu bi' caca sca ñati tlyu nde loo ycu' Ndyosi. Ná co'o Juan bi' lcui ngatsi, lo'o jua'a ni sca lo lcui ná co'o yu. Tya hora nu cala yu, li' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i yu.
¹⁶ Cua'ni yu cha' xa' caca tso'o cresiya jil'i quiña'a tya'a ngu' Israel, cha' taquiya' ngu' jil'i ycu' Ndyosi nu Xu'na ngu'.
¹⁷ La cui' xtyi'i nu nguti'i ne' cresiya jil'i jyo'o Elías nu ndyaa lo'o ycu' Ndyosi jil'i tya sa'ni la, la cui' xtyi'i bi' caja jil'i Juan juani. Ca nde loo la caa Juan chcu' lo'o ñati, cha' tyaala' tyiquee ñati, cha' nga'aa xu'u tya'a ngu' lo'o sñi' ngu'. Li' taca cha'a lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' taquiya' ngu' jil'i lcaa cha' nu liñi. Jua'a chcu' Juan lo'o ngu' cha' cua'ni cho'o ngu' tyiquee ngu', cha' tyaja'a ngu' xñi' ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi. Li' caa ycu' Cristo.

¹⁸ Li' nchcuane Zacarías jil'i nu xca bi':

—¿Ñi'ya caca cha' ca cuayá' ti' na' si chañi ca cha' bi'? Cusu' tsa na', lo'o jua'a clyo'o na' cusu' tsa —nacui Zacarías jil'i xca bi'.

¹⁹ —Gabriel naa na' —nacui xca jil'i yu li'—. Na ndu ti na' ca slo ycu' Ndyosi; bi' laca nu nda 'na lijyaa cha' chcu' na' lo'o nu'u, cha' ta na' cha' tso'o re lo'o nu'u.
²⁰ Cua'a jyaca nu'u jna' juani: caca cu'u nu'u juani, cha' nga'aa caca chcu' nu'u ña'a cuayá' nu cala cubi' bi' jinu'u; jua'a caca jinu'u xqui'ya cha' ná jlya ti' nu'u jna'. Chañi

tyalaa tyempo bi', li' caca cuayá' ti' nu'u cha' cha' liñi laca lcaa cha' nu nchcu' na' lo'o nu'u —nacui xca bi' jil'i Zacarías.

²¹ Tya ndi'i ngu' quichi to' laa, ntajatyá ngu' jil'i nu Zacarías bi' ña'a cuaya' nu tyu'u yu nde liya'; pana quiña'a tsa nclyacua ti' ngu' ni cha' tyiquee' tsa ngutu'u Zacarías nde ne' laa bi'.
²² Lo'o ndu'u Zacarías nde liya', li' nga'aa ngua chcu' yu lo'o ngu'. Ngua tii ngu' cha' ne' laa ngulu'uloo sca xee tlyu jil'i yu nu ndu'u yaa ca slo ycu' Ndyosi. Li' se'i ti ndu yu ndyu'ni ya' yu jil'i ngu', pana ndyanu cu'u ti yu.

²³ Lo'o cua ndye tsá lo'o ngua'ni Zacarías cña ne' laa, li' ngxtyu'u yu ndyaa yu quichi tyi yu. ²⁴ Tiya' la li', ngua tii clyo'o yu, nu naa Elisabet ni, cha' ngujui sñi' ma'. Li' cua ntsu'u cua ca'yu co' nu xcui' ne' ni'i ti ndyanu ma'. ²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' ma': “Ycu' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ngua'ni cha' re cuentya jna'. Cua ngua'ni Ni cha' nga'aa chcu' la ñati cha' cuxi jna'.”

Nhcu' xca jil'i ycu' Ndyosi lo'o María cha' cua cala ti Jesús

²⁶ Lo'o cua ntsu'u scu'a co' nu ndya'a tana Elisabet, li' ngulo ycu' Ndyosi cña jil'i sca xca jil'i Ni, cha' tsaa ca quichi Nazaret, sca quichi nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o nu xca bi' ni, la cui' Gabriel laca bi'. ²⁷ Nda ycu' Ndyosi jil'i xca bi' jil'i Ni cha' tsaa slo sca nu cuna'a nu ntucua ycu'

ti. Na cua ngüiñi cha' jil̄i nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o sca nu qui'yu nu naa José; David laca xtañi nu qui'yu bi', sca ti xtañi yu lo'o jyo'o cusu' David nu ngutu'ú sa'ni la. María naa nu cuna'a nu ntucua ycu' ti bi', lo'o jua'a la cui' tya'a nu Elisabet bi' laca María. ²⁸ Lo'o ndyalaa xca slo nu cuna'a bi', li' nchcui' lo'o:

—Tso'o ti tyi'li nu'u —nacui xca bi' jil̄i—, tyaca'a tsa nu'u jil̄i ycu' Ndyosi. Tso'o ndi'li Ni lo'o nu'u —nacui—. Quiña'a tsa cha' tso'o nda ycu' Ndyosi jinu'u, masi ná ndu'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a.

²⁹ Cua na'a María jil̄i xca bi'. Lo'o ndyuna María cha' nu nchcui' yu, li' ngulacua tsa ti' ni cha' laca nchcui' xca bi' jua'a. Ndyutsij̄i tsa li'. ³⁰ Xa' nchcui' xca bi' lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li':

—María —nacui—, ná cutsij̄i nu'u cha' cua nda ycu' Ndyosi sca cha' tso'o h̄i —nacui xca bi' jil̄i—. ³¹ Caca tana nu'u, caja sñi' nu'u; ñacu' nu'u cha' Jesús ca naa cubi' nu caja jinu'u. ³² Caca yu bi' sca ñat̄i tlyu. Ñacu' ngu' jil̄i yu cha' Sñi' ycu' Ndyosi nu Xu'na na nu tlyu la caca yu. La cui' tya'a cña tlyu nu ngua'ni jyo'o rey David, nu tya'a yu nu yaa chalyuu cua sa'ni la, bi' cña laca nu ta ycu' nu Xu'na na jil̄i Jesús, ³³ cha' lcaa ts̄a ná tye cha' caca yu loo jil̄i lcaa tya'a ngu' Israel; jua'a ná tye cha' culo yu cña jil̄i lcaa ñat̄i chalyuu.

³⁴ Li' nchcui' María lo'o xca bi':

—¿Ñi'ya caca re lacua, cha' nu bilya caja clyo'o na'? —nacui María jil̄i xca bi'.

³⁵ Li' nda xca sca cha' lo'o:

—Ta ycu' Ndyosi Xtyi'li Ni cha' tyaa su ndi'li nu'u, cha' tyu'u tyucui ña'a nu'u; sca cha' tlyu nu cua'ni ycu' Ndyosi nu laca loo caca cha' bi'. Nu lo'o cala sñi' nu'u, sca ñat̄i nu lubii tsa cuentya jil̄i ycu' Ndyosi caca cubi' nu cala bi', la cui' bi' laca nu caca naa Sñi' ycu' Ndyosi. ³⁶ Lo'o chaca cha' chcu' lo'o nu'u —nacui xca jil̄i—, cha' lo'o Elisabet tya'a cusu' nu'u nguxana ngua tana, masi cusu' tsa ma'. Tya tsubi' la nacui ngu' cha' ná ndyiji sñi' ma' tsiya' ti, lo'o juani cua ndya'a scuá co' ntsu'u sñi' ma'. ³⁷ Ni sca cha' ná tucui nti' ycu' Ndyosi.

³⁸ Li' nacui María jil̄i xca bi' ndi'ya:

—Si nacui ycu' Ndyosi cha' cala sñi' na' jua'a, cua laca cha' li'. Tso'o ntsu'u tyiquee na' cua'ni na' cña jil̄i Ni, lcaa ña'a cña nu culo ycu' Ndyosi nu Xu'na na 'na —nacui María.

Li' ndu'u xca bi', ndyaa.

Ndyaa María nde slo Elisabet tya'a

³⁹ Li' ndu'u María ndyaa yala ti nde sca quich̄i nu ndi'li laja ca'ya Judea. ⁴⁰ Li' ndyalaa María to' tyi Zacarías, nguxana nchcui' lo'o Elisabet; ⁴¹ pana laja lo'o ndyuna Elisabet cha' nu nchcui' María lo'o, hora ti ngüiña xi cubi' nu ntsu'u ne' ma'. Li' ngutsa'á tyiquee Elisabet

ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi,
 42 bi' cha' cuij tsa nchcui' ma'
 lo'o María li':

—Tlyu tsa cha' tso'o nu nda
 ycu'i' Ndyosi jinu'u —nacuj
 Elisabet ji'i María—. Ná
 cua'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu
 cuna'a. Lo'o jua'a tyaca'a
 tsa cubi' nu ntsu'u jinu'u
 cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi
 —nacuj—. 43 ¿Tilaca ta laca
 na' cha' cua ndyalaa nu'u nu
 caca xtya'a nu Xu'na na ca slo
 na'? 44 Chañi cha' nu nda na'
 lo'o nu'u, cha' cua ngüña xi
 cubi' nu ntsu'u ne' na' cha'
 chaa ti' yu laja lo'o ndyuna
 na' cha' nu nchcui' nu'u lo'o
 na'. 45 Tso'o tsa tyiquee nu'u
 cha' jlya ti' nu'u cha' ji'i ycu'i'
 Ndyosi, cha' cua'ni Ni lcaa
 cha' nu nda ycu'i' Ni lo'o nu'u.

Jua'a nacuj Elisabet ji'i
 María. 46 Li' ngua'ni tlyu
 María ji'i ycu'i' Ndyosi:

Tyucui tyiquee na' cua'ni tlyu
 na' ji'i ycu'i' nu Xu'na
 na', nacuj María.

47 Ca chaa ti' cresiya jna'
 xqui'ya ycu'i' Ndyosi
 nu ngua'ni lyaá jna'.

48 Ndube tsa ti' ycu'i' Ni 'na
 cha' laca na' msu ji'i Ni,
 masi sca ñati ti'i laca
 na'.

Su nguxana ti juani, ñacuj
 lcaa ñati nu lijya cha-
 lyuu nde loo la cha'
 tso'o tsa ntsu'u tyiquee
 na'.

49 Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycu'i'
 Ndyosi, lo'o jua'a tlyu
 tsa cha' nu ndyu'ni Ni
 lo'o na';

lubii tsa ycu'i' Ndyosi, nacuj
 María.

50 Ná culaya' ycu'i' Ndyosi ji'i
 ñati nu taquiya' ji'i cha'
 nu nchcui' Ni;

ña'a cuayá' lcaa tyempo lijya
 ñati tyi'i chalyuu, chañi
 cha' cua'ni tya'na ti' Ni
 ji'i ngu' bi'.

51 Quiña'a tsa cña tlyu cua
 ngua'ni Ni.

Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i
 ñati nu xcui' cha' tyixi
 ndu'ni ngu' lo'o tya'a
 ngu'.

52 Cua ngulo'o Ni ji'i ñati tlyu
 ca su ntucua tlyu ngu'
 nti' ngu',

cua nda Ni su tso'o la cha' tyi'i
 ngu' ti'i, nacuj María.

53 Cua ngua'ni Ni cha' tyaala'
 ti' ñati nu lyiji tsa cha'
 tso'o ji'i,

pana ngulo Ni cña cha' nga'aa
 caja la cha' culiya' ji'i
 ngu' culiya'.

54-55 Nguxtyucua tsa Ni ji'i
 lcaa ngu' Israel tya'a
 na, cha' laca na msu ji'i
 ycu'i' Ni;

tso'o tsa ngüñi cha' ji'i Ni lo'o
 jyo'o cusu' ji'na.

Ná ngujlyaa ti' ycu'i' Ndyosi
 ji'na, ñati tya'a ji'i jyo'o
 Abraham na; xcui'
 ngua tya'na ti' Ni ji'i
 ngu' tya'a na.

Lo'o ña'a ti tya cua'ni tya'na
 ti' Ni ji'na lo'o ji'i sñi' na
 tyucui tyempo nde loo
 la.

56 Tya xna co' ndyanu
 María slo Elisabet, li' ndu'u
 ñaa nde to' tyi.

Lo'o ngula Juan Bautista

57 Cua ndyalaa tsá nu cala
 sñi' Elisabet. Qui'yu cubi' nu

ngula ji'i. ⁵⁸ Lo'o ndyuna ngu' cha' ngula sñi' ma' cusu' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' tya'a, lo'o ngu' nu nga'a cacua ti. Li' ndyalaa ngu' slo cha' ta ngu' cha' lo'o ma' cusu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni tya'na ti' nu Xu'na na ji'i ma'. ⁵⁹ Lo'o ndu'u scua snu' tsā, li' ñaa ngu' toni'i cha' culacua ji'i nu piti cuentya ji'i ngu' judío lo'o ngusi'yu quiji yu. Cua sta ti ngu' xtañi Zacarías ji'i nu piti bi' ñi'ya nu naa xtañi sti, ⁶⁰ lo'o li' ngua'a xtya'a nu piti bi' ji'i ngu':

—Nga'aa si'i jua'a caca naa yu —nacui Elisabet ji'i ngu'—, Juan caca naa yu re.

⁶¹ —Ná ntsu'u tya'a ma nu naa jua'a —nacui ngu' tya'a ji'i ma' cusu' bi'.

⁶² Ngua'ni ya' ngu' ji'i sti nu piti li', cha' ña'a ti tya cu'u nu cusu' bi'. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ñi'ya xtañi nu piti re scua nu'u nti' nu'u? —nacui ngu' ji'i.

⁶³ Li' ndijña nu cusu' sca ngoca' piti cha' lo bi' scua letra. Ndi'ya nguscua nu cusu' bi' li': “Juan ca naa yu”. Li' ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i slo. ⁶⁴ Hora ti ndyaala tu'ba Zacarías, nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi li'. ⁶⁵ Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i cacua ti li'; lcuu ti su ndi'i ngu' nde quichi' ca'ya su cuentya Judea bi', nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i Zacarías. ⁶⁶ Ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndyuna cha' bi':

—¿Ni cña caca nu piti re? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi lo'o nu piti bi'.

Ngua'ni chi Zacarías loo ycu' Ndyosi, ndyula tu'ba yu sca jii

⁶⁷ Cua ngutsa'a tyiquee Zacarías ntsu'u nu Xty'i ycu' Ndyosi lo yu. Li' nguxana nu cusu' bi' nda cha' lo'o ñati ca bi', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni lo'o ycu' yu. Ndi'ya nchcui' yu:

⁶⁸ Ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na, nu laca ycu' Ndyosi ji'na ngu' Israel, nacui nu cusu' bi' li'.

Cua chaca quiya' nguxana nchcui' Ni lo'o ngu' tya'a na nu laca na ñati ji'i ycu' Ni, juani ndyu'ni Ni cña cha' clyaá na ji'i nu cuxi.

⁶⁹ Cua nda ca ti ycu' Ndyosi lijya sca nu tso'o tsa nchca ji'i, cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na;

bi' laca sca ñati nu la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David nu ngua'ni cña ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la.

⁷⁰ La cui' jua'a cha' nu nda Ni lo'o ngu' tya'a na tya sa'ni la, cha' cua ngua tyuu siyento yija nu nda Ni cha' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi.

⁷¹ Nacui jyo'o cusu' bi', cha' cua'ni lyaá ycu'

Ndyosi ji'na laja lo'o
 nxuṽ tya'a ñati cuxi
 lo'o na,
 lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na
 laja lo'o ti'í ti' ñati ña'a
 ngu' ji'na.
 72 Cua'ni tya'na ti' ycuí'
 Ndyosi ji'na, lo'o jua'a
 ji'jy'o' cusu' ji'na;
 ná ngujlyaa ti' ycuí' Ni cha'
 nu cua ngüiñi ji'jy'o' Ni
 lo'o jyo'o tya'a na cua
 sa'ni, nacui' jyo'o cusu'
 bi'.
 73 Nde laca cha' nu cua
 nda ycuí' Ndyosi lo'o
 jyo'o Abraham, nu
 lo'o ngua'ni jura ycuí'
 Ndyosi lo'o yu:
 74 nacui' Ni cha' culo Ni ji'na
 laja ñati cuxi nu nxuṽ
 tya'a lo'o na;
 jua'a cua'ni Ni cha' ná cutsji
 na, laja lo'o ndyu'ni na
 cña ji'jy'o' ycuí' Ni tyucui
 tyempo lo'o ndi'jy'o' na
 nde chalyuu.
 75 Ta Ni chacuayá' bi' ji'na si
 lubii tyiquee na, si tyu-
 cui tyiquee na taquiya'
 na ji'jy'o' Ni, nacui' nu
 cusu' Zacarías li'.
 76 Lo'o nu'u juani, sñi', nacui'
 yu ji'jy'o' nu piti Juan,
 chcuí' ngu' cha' nu'u
 laca nu ta cuji' lo'o
 ñati cuentya ji'jy'o' ycuí'
 Ndyosi nu laca loo.
 Tya'a nu'u ca nde loo la ji'jy'o'
 ycuí' nu Xu'na na, cha'
 quiñi tso'o tyucui' su
 caa ycuí'.
 77 Culu'u nu'u ji'jy'o' ñati cha' ji'jy'o'
 ycuí' nu Xu'na na;
 cua'ni nu'u cha' ca cuayá' ti'
 ngu' cha' cua'ni clyu ti'

ycuí' Ndyosi ji'jy'o' qui'ya
 nu ntsu'u ji'jy'o' ngu', cha'
 li' taca clyaá ngu' bi' ji'jy'o'
 nu cuxi.

78 Ntsu'u tsa tyiquee ycuí'
 Ndyosi ña'a Ni ji'na;
 tya'na tsa ti' Ni ji'na, bi'
 cha' cua ta ti ycuí' Ni ji'jy'o'
 Cristo cha' caa nde su
 ndi'jy'o' na.

Bi' laca sca xee tlyu nu tyu'ú
 ne' cresiya ji'na, ñi'ya
 nti' xee ndubi nu nty-
 iji'jy'o' su ndi'jy'o' na lo'o lija
 ca ti cuichaa.

79 Li' ta Ni xee bi' cha' tyu'ú
 ne' cresiya ji'jy'o' ngu'
 nu nga'aa ndyiji ñi'ya
 cua'ni ngu', cha' talya
 tsa ña'a ne' cresiya ji'jy'o'
 ngu' bi'.

Masi tya lu'ú ngu' bi', pana
 ñi'ya nti' si na cua ngu-
 juí' nti' ngu', xqui'ya
 cha' cuxi nu ntsu'u ne'
 cresiya ji'jy'o' ngu'.

Culu'u Cristo ji'na ñi'ya
 cua'ni na cha' tyi'jy'o' ti'
 na lo'o tya'a na.

Cua ndye cha' nu nda
 Zacarías li'.

80 Cua ndyaluu la nu piti,
 lo'o jua'a cua ngua tlyu la
 tyiquee yu. Pana xcui' ne'
 quixi' ndi'jy'o' yu ña'a cuayá' nu
 nguluu yu, ña'a cuayá' nu
 ndu'u tucua yu slo ngu' Israel
 tya'a yu.

2

Lo'o ngula Jesús

1 Tyempo bi', ñati nu laca
 loo la tyucui' ña'a chalyuu
 bi' ngua nu emperador;
 Augusto naa yu, lo'o li'
 ngulo yu cña cha' xcua xtañi

ngu' lcaa quich̄i lo quityi.
 2 Bilya xcua xtañi ngu' jua'a
 nquicha', clyo juani cua'ni
 ngu' cha' xcua xtañi ngu'.
 La cui' tyempo laca Cirenio
 gobernador nde loyuu su
 cuentya Siria, cña jil̄i nu
 emperador bi'. 3 Li' ndyaa
 lcaa ñati quich̄i tyi jyo'o cusu'
 jil̄i ngu', cha' ca bi' nscua
 xtañi ngu' li'. 4-5 Cua ndil̄i
 sca quich̄i nu naa Belén nde
 loyuu su cuentya Judea bi';
 quich̄i bi' laca quich̄i tyi jyo'o
 David nu ngua jyo'o cusu'
 jil̄i José, bi' cha' ndu'u José
 quich̄i Nazaret su laca quich̄i
 tyi yu, ndyaa yu nde quich̄i
 Belén. Stu'ba ti ndyaa yu
 lo'o María nu caca clyo'o yu,
 cha' xcua xtañi ngu', masi
 ngua tana nu cuna'a bi'. 6 Li'
 cua ndyalaa hora cala sñi'
 nu cuna'a bi', laja lo'o ndil̄i
 ngu' quich̄i Belén bi'. 7 Qui'yu
 cubi' nu ngula jil̄i María bi',
 sñi' clyo nu cuna'a bi' laca
 cubi' bi'. Tso'o ngüix̄i xtya'a
 late' hichu' cubi' bi', lo'o li'
 ngusta jil̄i cubi' ne' canoa su
 ndacu cuayu, cha' ná ngujui
 nil̄i su tyil̄i ngu' tsiya' ti.

*Ngu' nu ntsu'u cua jil̄i
 xlya' talya bi' ndyuna cha' nu
 nchcui' ycui' Ndyosi lo'o*

8 Cagua ti to' quich̄i bi'
 ndya'a ngu' nu ña'asī jil̄i
 xlya' jil̄i ngu'. Talya bi' ntsu'u
 ngu' cua jil̄i taju xlya' bi'.
 9 Tsiya' ca ndu'u tucua sca xca
 jil̄i ycui' Ndyosi su ndil̄i ngu'
 ca bi'; jua'a ngujui' sca xee
 tlyu su ndil̄i ngu' bi', xee jil̄i
 ycui' Ndyosi laca bi'. Ndyuts̄i

tsa ngu' li'. 10 Pana nchcui'
 xca bi' lo'o ngu':

—Ná cuts̄i mā tsiya' ti
 —nacui—. Cua lijya na' re
 cha' ta na' sca cha' tso'o
 lo'o mā —nacui—. Tso'o tsa
 caca tyiquee lcaa ñati xqui'ya
 cha' nu ta na' lo'o mā juani
 —nacui xca jil̄i ngu' bi'—. 11
 Cua lijya na' cacha' na' jil̄i
 mā cha' juani cua ngula sca
 cubi' ca quich̄i tyi mā, cha'
 la cui' quich̄i tyi jyo'o David
 laca bi'; cubi' bi' laca nu cuityi
 qui'ya nu ntsu'u jil̄i mā. Bi'
 laca nu Cristo nu laca ycui'
 nu Xu'na na, nu cua nda ycui'
 Ndyosi jil̄i cha' lijya lo yuu
 chalyuu —nacui—. 12 Si quije
 jil̄i mā su ntsiya sca cubi' nu
 tso'o tsa ngüix̄i late' chu', nu
 ntsiya ne' canoa su ndacu
 cuayu, li' caca cuayá' ti' mā
 cha' bi' laca nu naa Cristo.

13 Lo'o ndye nchcui' xca
 bi' lo'o ngu', li' nde cua
 ndu'u tucua chaca taju xca
 nu quiña'a la nu ndu'u nde
 slo ycui' Ndyosi; tso'o tsa
 ndyu'ni tlyu xca bi' jil̄i ycui'
 Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu'
 xca bi' lo'o ngu':

14 Cua'ni tlyu na jil̄i ycui'
 Ndyosi, masi ca bi' ca
 su tlyu su ntucua Ni,
 masi nde lo yuu cha-
 lyuu, cha' tlyu tsa laca
 ycui' Ni, nacui' ngu' xca
 bi' li'.

Cua'ni Ni cha' ti ti tyil̄i ty-
 iquee ñati chalyuu lo'o
 ca cuayá' ti' ngu' cha'
 ntsu'u tsa tyiquee Ni
 ña'a Ni jil̄i ngu', nacui'
 ngu' xca li'.

15 Nguxtyuu xca bi' ndyaa ngu' nde cua ca slo ycuí' Ndyosi. Lo'o nu ngu' nu ndi' cua ji' xlya' bi' ni, nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Tyaa clya na nde Belén —nacui' ngu' ji' tya'a ngu' li'—. Tsaa na'a na, na laca nu ndyaca jua, ni cha' laca nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na.

16 Yala ti ndyaa ngu' li'; nquije María lo'o José ji' ngu', ndi' ngu' lo'o sca cubi' nu ntsiya ti ne' canoa su ndacu cuayu. 17 Lo'o cua na'a ngu' ji' cubi' bi', li' ndacha' ngu' cha' bi' ji' xa' ñati, lcaa ña'a cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu' cuentya ji' cubi' bi'. 18 Pana lo'o nchcui' ngu' nu ndya'a cua ji' xlya' cha' bi' li', ngulacua tsa ti' nu xa' la ngu' bi'. 19 Tyiquee ti María ndyanu cha' bi', quiña'a tsa ngulacua ti' cha' ngua jua'a. 20 Li' ngutu'u ngu' nu ndya'a cua ji' xlya', ndyaa ngu'; tso'o tsa ndyu'ni tlyu ngu' ji' ycuí' Ndyosi cuentya ji' lcaa cha' nu cua ndyuna ngu', cuentya ji' lcaa cha' nu cua na'a ngu'. Chañi cha' cua nteje tacui cha' bi', lcaa cha' nu cua nchcui' xca lo'o ngu' bi'.

Ngusta ngu' xtañi cubi', lo'o jua'a ngulacua ngu' ji'

21 Cua ndu'u scua snu' tsa, li' ngulacua ngu' ji' nu cubi' cuañi' bi' cuentya ji' ngu' judío. Li' ngusta ngu' xtañi cha' Jesús caca naa yu, nacui' ngu', cha' la cui' jua'a cua ndacha' xca ji' ycuí' Ndyosi ji' María lo'o tya lyiji caca tana.

22 Tiya' la li', lo'o ndye nguxco'o ngu' tsa cuentya ji' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni cha' cua ngula cubi', li' ndyaa lo'o ngu' ji' nu piti Jesús bi' ca quichi Jerusalén cha' tya ngu' xlya'be ji' ycuí' Ndyosi cuentya ji' cubi' bi'. 23 Jua'a ngua'ni ngu', cha' ndi'ya nscua lo quityi ji' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na: “Cubi' qui'yu nu ngula clyo ji' ma ni, ta ma ji' cha' caca yu cña ji' ycuí' Ndyosi”, nacui' quityi. 24 Bi' cha' ndyalaa ngu' bi', cha' sta ngu' msta nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nu msta bi' laca tucua tya'a cru, masi tucua tya'a tyupe' sube ti.

25 Tyempo bi' nde quichi Jerusalén ndi' sca nu cusu' nu naa Simeón; ñati tso'o laca yu, nu ndaquiya' tsa cña ji' ycuí' Ndyosi, nu ndalo tsa tyiquee nchcui' lo'o ycuí' Ndyosi. Ntajatya tsa yu ji' sca ñati tlyu nu ta ycuí' Ndyosi ji' cha' caa nde chalyuu, bi' laca Cristo nu caa cha' cua'ni lya'a ji' ngu' Israel ji' nu cuxi. Lo'o jua'a cua ndi' Xtyi' ycuí' Ndyosi lo'o nu Simeón bi'; 26 ngua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' yu cha' ná cajaa chca yu ña'a cuayá' tyalaa tsa nu ña'a yu ji' nu Cristo, nu ta ycuí' Ndyosi ji' cha' caa nde chalyuu. 27 Tsa bi' ngua'ni Xtyi' ycuí' Ndyosi cha' ndyaa nu cusu' bi' ca ne' laa tlyu, bi' cha' ndyaa clya nu cusu' bi' li'. Ndi' yu lo'o ndyalaa sti xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' ji' cubi' cha' cua'ni ngu' lo'o cua

ña'a ca cha' cusu' nu nscua cha' cua'ni ngu' ne' laa. ²⁸ Li' ndaya' Simeón ji'i nu cubi' bi', nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cubi' bi' li'. Ndi'ya nacui yu ji'i Ni:

²⁹ Ndyosi Xu'na ya, cua nda nu'u chacuayá' cha' ca-jaa na' tso'o ti, nacui yu ji'i ycu' Ndyosi.

Cua ndye ngua'ni nu'u cña nu nacui nu'u cha' caca jna', cha' ndyu'ni na' cña cuentya jinu'u, nacui nu cusu' bi'.

³⁰ Lo'o si'yu cloo ycu' ca na' cua na'a na' ji'i ycu' nu culo ji'i ñati laja cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu';

³¹ lo'o jua'a ñati tyucui ña'a chalyuu, ña'a ngu' cha' bi'.

³² Caca ycu' nu bi' sca xee tlyu nu tyu'u ne' cre-siya ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu;

tlyu tsa cha' tso'o caca ycu' nu bi' cuentya ji'i ñati jinu'u, nu ngu' Israel bi'.

Jua'a cha' nda nu cusu' Simeón bi' lo'o ycu' Ndyosi.

³³ Li' ndube tsa ti' José lo'o xtya'a Jesús, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Simeón lo'o ycu' Ndyosi, ñi'ya nu caca ji'i nu cubi' bi'. ³⁴⁻³⁵ Lo'o li' ngulacua nu cusu' Simeón ji'i ngu' bi'. Nde laca cha' nu nda nu cusu' lo'o María xtya'a Jesús li':

—Quiña'a tsa cha' tso'o caca ji'i ngu' Israel xqui'ya cubi' re —nacui nu cusu' bi'—, masi ntsu'u ñati nu chii ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu'

ji'i, pana ntsu'u ñati nu caja chalyuu cucui ji'i xqui'ya cubi' re. Culo tu cubi' re lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ne' cresiya ji'i ñati; caca cubi' re sca cha' tlyu nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i ñati, masi ná tyaja'a lcaa ñati tucua cha' ji'i —nacui Simeón ji'i María xtya'a cubi' bi'—. Lo'o jua'a jinu'u —nacui nu cusu' bi'—, tyacua sca cha' xñi' ti' jinu'u xqui'ya cha' ná taquiya' ngu' ji'i sñi' nu'u.

³⁶ Ntsu'u sca nu cuna'a nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, nu ndi'i ne' laa bi'; Ana naa nu cuna'a bi', sñi' Fanuel laca, lo'o la cui' ñati tya'a ji'i ngu' Aser laca nu cuna'a bi'. Cusu' tsa ma' bi' juani. Tya cuañi' ma' lo'o ngujui clyo'o ma'; pana cati ti yija nguti'i ma' lo'o clyo'o ma', lo'o li' ngujui nu qui'yu bi'. ³⁷ Ndyanu ti'i ma'

tyucui tyempo lo'o ndi'i ma' chalyuu, lo'o nu juani ntsu'u jacuayala ntucua jacua yija ma'. Tyucui tyempo ndi'i ma' ca ne' laa tlyu bi', nde tsá lo'o jua'a nde talya ndyu'ni tlyu ma' ji'i ycu' Ndyosi; ná ndacu ma' tyaja hora lo'o nchcui' ma' lo'o ycu' Ndyosi.

³⁸ Lo'o ndye nchcui' Simeón lo'o xtya'a Jesús, la cui' hora bi' ndyalaa ma' Ana bi' ca su nga'a ngu' lo'o Jesús ca ne' laa, la cui' cubi' bi' ni. Ndyá tsa ma' xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' cua na'a ma' ji'i nu cubi' bi'. Li' nchcui' tsa ma' lo'o tyu tya'a ngu' quichi tyi ma', jua'a lo'o lcaa ngu' nu ndu ti' ji'i Cristo ña'a

cuayá' tyalaa tsá nu cāa yu cha' cua'ni lyaá yu jil'i ngu' Jerusalén ya' ngu' xa' tsu'. Nacui ma' jil'i ngu' bi', cha' nu cubi' bi' laca nu culo lyiji jil'i ngu' jil'i yabe' nu cua nxytanu ycu' Ndyosi jil'i ngu'.

Nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quich'i Nazaret

³⁹ Lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni ngu', cña nu ngulo ycu' nu Xu'na na jil'i ngu' judío cua sa'ni la cha' cua'ni ngu', li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' ca nde loyuu su cuentya Galilea; ndyalaa ngu' ca quich'i Nazaret nu laca quich'i tyi ngu' li'. ⁴⁰ Ca Nazaret bi' nguluu nu piti bi'; ngua lye la juersa jil'i yu, cua nchca cuayá' la ti' yu. Lo'o jua'a ycu' Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni jil'i yu.

Nquije nu piti jil'i ngu' cusu' ca su nga'a yu ne' laa

⁴¹ Lcaa yija ndya'a ngu' cusu' jil'i nu piti bi' ta'a nde quich'i Jerusalén, cha' ca bi' ndyu'ni tlyu ngu' ta'a pascua. ⁴² Cua ntsu'u tii tyucuaa yija Jesús, lo'o ndyaa ngu' ta'a ca Jerusalén ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' lcaa yija. ⁴³ Nu lo'o cua ndyu'u ta'a, li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quich'i tyi ngu'. Ndyanu ycu' ti Jesús ca quich'i bi', pana ná ngua cuayá' ti' xtya'a yu, ná jlo ti' ycu' José cha' cua ndyanu yu; ⁴⁴ ngua ti' ngu' cha' ñaa yu laja tsa tlyu ti ñati nu ñaa tyucui bi'. Jua'a cha' ngulacua ti' ngu', bi' cha' tya

ndyaa la ngu' tyucui tyucui tsá. Chacua' li' ngulana ngu' jil'i yu laja ngu' tya'a tso'o yu, laja ngu' tya'a yu. ¿Ma caja yu li'? ⁴⁵ Ná nquije yu jil'i ngu' tsiya' ti; bi' cha' xa' nguxtyuu ngu' chaca quiya' nde Jerusalén, nclyana ngu' jil'i nu piti Jesús bi' li'.

⁴⁶ Lo'o jua'a ngua li', tsa nchca tyuna nquije nu piti bi' jil'i ngu', nga'a yu ca ne' laa. Tyi' ca chu' nu piti bi' ndi' mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna nu piti bi' lcaa cha' nu nchcui' ngu', lo'o jua'a tyuu tsa cha' nchcuane nu piti jil'i ngu' bi' li'. ⁴⁷ Lcaa ñati nu nga'a cacua ti, ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda nu piti bi'; ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa jil'i yu. ⁴⁸ Lo'o jua'a ngu' cusu' jil'i nu piti bi' ni, ndube tsa ti' ngu' bi' lo'o na'a ngu' jil'i yu cha' stu'ba ti ntu-cua yu lo'o ngu' tlyu bi'. Li' nchcui' xtya'a yu lo'o yu:

—¿Ni cha' laca ngua'ni nu'u jua'a, sñi'? —nacui—. Quiña'a tsa ngulacua ti' na' lo'o sti nu'u macala su ndyanu nu'u.

⁴⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o xtya'a yu:

—¿Ni cha' ndya'a ma nclyana ma jna'? ¿Ha ná jlo ti' cu'ma cha' ntsu'u cha' cua'ni na' cña jil'i Sti na'? —nacui Jesús li'.

⁵⁰ Pana, ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a.

⁵¹ Li' ndu'u nu piti bi' ndyaa nde Nazaret chaca quiya' lo'o

ngu' cusu' jil'i yu. Ña'a ti tya ndaquiyá' tsa yu jil'i cha' nu nchcui' ngu' bi'. Lo'o jua'a xtya'a yu ni, nchco'o ma' lcaa cha' bi' ne' cresiya jil'i. ⁵² Ñi'ya nu lijya ndyaluu Jesús, jua'a lijya ndyaca cuayá' la ti' yu. Tso'o tsa nti' ycui' Ndyosi ña'a Ni jil'i yu; lo'o jua'a ñati chalyuu, tso'o nchcui' ngu' lo'o ña'a ngu' jil'i yu.

3

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Cua ntsu'u ti'yu yija cha' laca Tiberio emperador nu laca loo jil'i ñati tyucui ña'a chalyuu: Poncio Pilato laca loo nde loyuu su cuentya Judea cuentya jil'i nu Tiberio bi' li'; lo'o jua'a nu naa Herodes bi' ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea tyempo bi'; lo'o Felipe, tya'a ngula Herodes bi', laca yu loo loyuu su cuentya Iturea lo'o jua'a loyuu su cuentya Traconite la cui' tyempo bi'; lo'o chaca nu naa Lisantias, laca yu loo loyuu su cuentya Abilinia li'. ² La cui' tyempo bi' laca Anás lo'o Caifás xu'na sti jo'ó. Li' nda ycui' Ndyosi cha' lo'o Juan sñi' Zacarías ca su ndya'a yu ne' quixi', ³ bi' cha' ndu'u Juan ndya'a yu nde nati' tyucui ña'a to' sta'a Jordán bi'; nchcui' tsa Juan lo'o lcaa ñati nu ndyu'u ti'i slo yu, cha' ca tyuju'u ti' ngu' jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', cha' xtyanu ngu' lcaa cha' cuxi bi'. Li' ntyucuatya Juan jil'i ngu' bi'. Jua'a cui'ya ycui'

Ndyosi cha' clyu ti' jil'i ngu' bi' li', nacui Juan. ⁴ Laca cha' bi', ñi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' Isaías nu nda cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ñati cua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cuii ndañi nxi'ya sca ñati ne' quixi':

“Xaala clya ma sca tyucuii su caa ycui' nu Xu'na na”, nacui nu nxi'ya bi'.

“Xquiñi tso'o ma tyucuii su tyeje tacui ycui'.

⁵ Cua'ni cha'a ma lcaa laja cua'a,

jua'a cuityi ma lcaa ca'ya, lcaa cuati yuu;

cua'ni liñi ma lcaa su nxyi'i tyucuii,

jua'a cua'ni stu'ba tso'o ma tyucui ña'a tyucuii”, nacui.

⁶ “Cua ngulala ti cha' ña'a ngu' tyucui ña'a chalyuu, cha' taca cua'ni lya'a ycui' Ndyosi jil'i ñati.”

Jua'a nguscua jyo'o Isaías lo quityi bi'.

⁷ Quiña'a ñati ndyalaa su ndu Juan cha' tyucuatya ngu'. Li' nchcui' Juan lo'o ngu' quiña'a bi':

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacui Juan—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' jil'i ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' xcube' ycui' Ndyosi jil'i ma lo'o tye chalyuu? —nacui—. ⁸ Tso'o lacua, culu'u ma jil'i ya si chañi cha' cua ngulochu' ma cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma; ná ñacui ma cha' sñi' ycui' Ndyosi laca ma, xqui'ya

cha' ndyu'u mā jil'i jyo'o Abraham. Cha' liñi ta na' lo'o mā —nacui Juan—, cha' taca jil'i ycu'i Ndyosi subi Ni jil'i xa' la ñati nu caca sñi' Abraham ñi'ya laca na juani, masi nti' mā cha' na ple ti nu xa' la ñati bi', masi nti' mā cha' ñi'ya laca quee re, jua'a ti laca ngu' —nacui Juan jil'i ngu'—. ⁹ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha jil'i cha' clyaja lo yaca si'yu jil'i yu, jua'a nti' ycu'i Ndyosi. Si'yu yu bi' lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o, cha' tyaqui yaca bi' lo quii'; jua'a xcube' Ni jil'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu cha' cuxi nu ntsu'u jil'i.

¹⁰ Lo'o ndye ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' jil'i Juan bi':

—¿Ni cña cua'ni ya lacua?

¹¹ Li' ngulu'u Juan jil'i ngu':

—Nde laca cña nu cua'ni mā —nacui Juan—. Si ntsu'u tucua tya'a camxa jil'i sca mā, ta mā tsaca jil'i sca ñati ti' nu ná ntsu'u jil'i tsiya' ti; si ntsu'u na cacu mā, li' sa'be mā xi cha' ta mā xi cacu ñati nu ná ntsu'u tsiya' ti jil'i —nacui Juan jil'i ngu'.

¹² Lo'o jua'a yaa xi ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya jil'i ngu' xa' tsu', yaa ngu' cha' tyucuatya Juan jil'i ngu'. Li' nchcuane ngu' bi' jil'i Juan:

—¿Ñi'ya cña cua'ni ya, mstru? —nacui ngu' bi' jil'i Juan.

¹³ —Ná tyeje tacui cuayá' cha' culo mā cñi cña loo ngu' —nacui Juan jil'i ngu' bi'.

¹⁴ Lo'o xi ngu' sendaru ndyalaa cha' cacha' jil'i Juan li':

—Jua'a cuare, ¿ñi'ya cña cua'ni ya? —nacui sendaru bi'.

—Nga'aa xlyaá mā na nu ntsu'u jil'i ñati, ni nga'aa xcutsii mā jil'i ngu'; nga'aa sta mā qui'ya laja ti jil'i ngu', cha' caja cha' bi' jil'i mā. Lo'o jua'a, nga'aa ñacu'i mā cha' xti ti caya' ndyiji jil'i mā —nacui Juan jil'i ngu' sendaru bi'.

¹⁵ Nclyacua tsa ti' ngu' su ndi'i ti ngu', cha' ngua ti' ngu' cha' Juan laca nu Cristo nu cua caa ti chalyuu. ¹⁶ Li' nchcu'i Juan lo'o lcaa ngu' nu ndi'i bi':

—Lo'o hitya ti ntyucuatya na' jil'i mā —nacui Juan—, pana cua caa ti chaca ñati slo cu'ma nu nchca la jil'i que na'. Lo'o na' cua'ni tlyu na' jil'i ñati bi'. Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na', masi caña ntsu'u quiya' ñati bi' sat'i' na' juata. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu jil'i ngu' lo'o hitya ti, pana cua'ni yu cha' tyanu Xty'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu', nu lo'o tyucuatya yu jil'i ngu'. Lo'o li' cua'ni lubii Ni jil'i ngu' bi' lo'o xee jil'i Ni, cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' —nacui—. ¹⁷ Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu jil'i nscua' pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni jil'i ñati. Li' su'ba Ni jil'i ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo quii' nu nga'aa ca tyubi'.

¹⁸ Jua'a quiña'a tsa cuji nda Juan lo'o ñati, nu lo'o

nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu caca ji'i Jesús. ¹⁹ Lo'o li' ngusta Juan qui'ya ji'i gobernador Herodes cha' nguaana ycui' nu cusu' bi' ji'i Herodías clyo'o tya'a yu nu naa Felipe. Lo'o jua'a tya ntsu'u la xa' cha' cuxi nu ngua'ni nu cusu' Herodes bi'. ²⁰ Pana ná ndaquiya' Herodes bi' ji'i cha' nu nchcui' Juan lo'o, masi cuxi la ngua'ni yu, cha' ngusu'ba yu ji'i Juan ne' chcuá.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

²¹ Nu lo'o tya lyiji tsa Juan bi' ne' chcuá, tya ndu yu to' sta'a ntyucuatya yu ji'i quiña'a tsa ñati, li' ndyalaa Jesús slo cha' tyucuatya Juan ji'i. Laja lo'o ntyucuatya yu ji'i Jesús, li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi; ndyaala tyucui ca nde cuá li'. ²² Ngua'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya nu ndyacu sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi lo xlya hique Jesús. Li' nguañi nchcui' ycui' Ndyosi nde cuá:

—Sñi' na', tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Tyaca'a tsa nu'u jna' —nacui ycui' Ndyosi ji'i Jesús.

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

²³ Calaa tyii yija cua ntsu'u Jesús lo'o nguxana ndyu'ni yu cña ji'i ycui' Ndyosi Sti yu. Ngua ti' ngu' cha' José ngua sti yu, lo'o sti José bi' ngua jyo'o Elí; ²⁴ lo'o sti Elí bi' ngua jyo'o Matat; Leví ngua naa sti Matat bi'; Melqui ngua naa sti Leví bi';

Jana ngua naa sti Melqui bi'; lo'o chaca José ngua sti Jana bi';

²⁵ Matatías ngua naa sti José bi';

Amós ngua naa sti Matatías bi';

Nahum ngua naa sti Amós bi';

Esli ngua naa sti Nahum bi';

Nagai ngua naa sti Esli bi';

²⁶ Maat ngua naa sti Nagai bi';

lo'o chaca nu naa Matatías ngua sti Maat bi';

Semei ngua naa sti Matatías bi';

lo'o chaca nu naa José ngua sti Semei bi';

sñi' Judá ngua nu José bi';

²⁷ Joana ngua naa sti Judá bi';

Resa ngua naa sti Joana bi';

Zorobabel ngua naa sti Resa bi';

Salatiel ngua naa sti Zorobabel bi';

Neri ngua naa sti Salatiel bi';

²⁸ lo'o chaca nu naa Melqui ngua sti Neri bi';

Adi ngua naa sti Melqui bi';

Cosam ngua naa sti Adi bi';

Elmodam ngua naa sti Cosam bi';

Er ngua naa sti Elmodam bi';

²⁹ Josué ngua naa sti Er bi';

Eliezer ngua naa sti Josué bi';

Jorim ngua naa sti Eliezer bi';

lo'o chaca Matat ngua sti Jorim bi';

³⁰ lo'o chaca nu naa Leví ngua sti Matat bi';

Simeón ngua naa sti Leví bi';

lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Simeón bi';

lo'o chaca nu naa José ngua sti Judá bi';

Jonán ngua naa sti José bi';

Eliaquim ngua naa sti Jonán bi';

31 Melea ngua naa sti Eliaquim bi';

Mainán ngua naa sti Melea bi';

Matata ngua naa sti Mainán bi';

Natán ngua naa sti Matata bi';

32 David ngua naa sti Natán bi';

Isaí ngua naa sti David bi';

Obed ngua naa sti Isaí bi';

Booz ngua naa sti Obed bi';

Salmón ngua naa sti Booz bi';

Naasón ngua naa sti Salmón bi';

33 Aminadab ngua naa sti Naasón bi';

Aram ngua naa sti Aminadab bi';

Esrom ngua naa sti Aram bi';

Fares ngua naa sti Esrom bi';

lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Fares bi';

34 Jacob ngua naa sti Judá bi';

Isaac ngua naa sti Jacob bi';

Abraham ngua naa sti Isaac bi';

lo'o nu naa Taré ngua sti Abraham bi';

Nacor ngua naa sti Taré bi';

35 Serug ngua naa sti Nacor bi';

Ragau ngua naa sti Serug bi';

Peleg ngua naa sti Ragau bi';

Heber ngua naa sti Peleg bi';

Sala ngua naa sti Heber bi';

36 Cainán ngua naa sti Sala bi';

Arfaxad ngua naa sti Cainán bi';

Sem ngua naa sti Arfaxad bi';

Noé ngua naa sti Sem bi';

Lamec ngua naa sti Noé bi';

37 Matusalén ngua naa sti Lamec bi';

Enoc ngua naa sti Matusalén bi';

Jared ngua naa sti Enoc bi';

Mahalaleel ngua naa sti Jared bi';

lo'o chaca nu naa Cainán ngua sti Mahalaleel bi';

38 Enós ngua naa sti Cainán bi';

Set ngua naa sti Enós bi';

Adán ngua naa sti Set bi';

lo'o liñi la ñacui na cha' ycui' Ndyosi laca sti jyo'o Adán bi', cha' ycui' Ni laca nu cua ngüiñá jil'i nu Adán bi'.

Lcaa ngu' nu nscua xtañi lo quityi re ni, ngua ngu' jyo'o cusu' jil'i Jesucristo nde chalyuu.

4

Ngua ti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

1 Ngutsa'á tyiquee Jesús ndi'i Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i, nu lo'o ndu'u Jesús to' sta'a Jordán ñaa chaca quiya'; nde sca nat'i btyi su ná ndi'i ñati ndyaa li', 2 cha' tu'ba tsá ndyaa lo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi jil'i yu. Ca bi' nchcui' cuayá' nu xña'a lo'o Jesús. Nu lo'o ndu'u scua tu'ba tsá, ntyute' tsa Jesús li', cha' ná sca na ndyacu yu tsiya' ti. 3 Lo'o li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u —nacui nu xña'a bi' jil'i—, cua'ni nu'u cha' caca nu quee re sca xlyá cacu na lacua.

4 Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Lo quityi jil'i ycui' Ndyosi nscua cha' ndi'ya: “Si'i na

cu'ú ñatī chalyuu cha' cacu ngu' tyaja ti; lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ú ngu'", —nacui' Jesús jī' nu xña'a' bi'.

⁵ Li' ndyaa lo'o nu xña'a' bi' jī' yu ca lo xlya ca'ya cua. Sca hora ti ngulu'u nu xña'a' bi' tyucui' ña'a' chalyuu jī' Jesús.

⁶ Li' nchcui' nu xña'a' bi' lo'o yu chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo jī' lcaa chalyuu jua —nacui' nu xña'a' bi'—, cha' caja lcaa na nu ndi' jua jinu'u —nacui'—. Ntsu'u chacuayá' bi' jna'. Lo'o jua'a' ta na' chacuayá' bi' jī' cua ña'a' ca ñatī nu nti' na' cha' caca loo —nacui'—.

⁷ Sca ti si tyu stī' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caja chacuayá' bi' jinu'u —nacui' nu xña'a' bi' jī' Jesús.

⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' jī':

—Tyatsu' nu'u slo na', Satanás —nacui'—. Lo quityi jī' ycui' Ndyosi ndi'ya nchcui': "Sca ti jī' ycui' Ndyosi nu Xu'na mā cua'ni tlyu mā jī', sca ti cha' jī' ycui' Ni nga'a' cha' taquiya' mā nde chalyuu". Si'i loo nu'u tyu stī' na' lacua —nacui' Jesús jī'.

⁹ Li' ndyaa lo'o nu xña'a' bi' jī' Jesús nde quichī Jerusalén, ngusacui' jī' Jesús ndyaa ca que laa tonu bi'. Lo'o li' xa' nchcui' nu xña'a' bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u —nacui'—, xtyú lo'o nu'u jī' ycui' ca nu'u ca hcua'a' re.

¹⁰ Lo quityi jī' ycui' Ndyosi ndi'ya nchcui':

Culo ycui' Ndyosi cña jī' xca jī' Ni cha' ña'asii' ngu' jinu'u.

¹¹ Lo'o ya' ti xca xatu' ngu' jinu'u li',

cha' ná caca quicha quiya' nu'u su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a' nscua lo quityi jī' ycui' Ndyosi —nacui' nu xña'a' bi' jī' Jesús.

¹² Li' chaca quiya' nguxacui' Jesús cha' jī' nu xña'a' bi':

—Lo'o jua'a' ndi'ya nchcui' lo quityi jī' ycui' Ndyosi: "Ná hcui' cuayá' mā lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na mā", nacui' quityi.

¹³ Cua ndye nchcui' nu xña'a' bi' lo'o Jesús li', lo'o ná ngua jī' tyijiloo jī' yu tsiya' ti. Hora ti ndu'u nu xña'a' bi' ndyaa li'; ca tiya' la caja ñi'ya caca nu tyijiloo jī' Jesús, ngua ti'.

Cua nguxana Jesús ndyu'ni cña jī' ycui' Ndyosi ca Galilea

¹⁴ Li' nguxtyuu Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'. Tlyu tsa chacuayá' ngujui jī' Jesús xqui'ya Xtyi' ycui' Ndyosi, ña'a' cuayá' tyucui' ña'a' loyuu ca bi' ndañi nchcui' ngu' cha' jī' yu. ¹⁵ Lcaa quichī su ndya'a' yu nda yu cha' lo'o ngu' ca ne' laa jī' ngu' judío, lo'o jua'a' lcaa ñatī ngua'ni chī ngu' loo Jesús.

Lo'o ndi' Jesús nde quichī Nazaret

¹⁶ Li' ndyalaa Jesús nde quichī Nazaret, su nguluu yu. Lo'o ndyalaa tsā nu ndi' cña' ngu', li' ndyaa yu ne' laa jī'

ngu', cha' xcui' jua'a ndu'ni yu tsa bi'. Li' ndatu Jesús cha' chcu' yu lo quityi nu nscua cha' ji'i ycu' Ndyosi; 17 quityi nu nguscua jyo'o Isaías, bi' laca quityi nu nda ngu' ji'i Jesús cha' chcu' yu lo. Li' nguscana Jesús quityi bi', ngulana macala nscua cha' nu nchcu' ndi'ya:

18 Cua ngulacua ycu' Ndyosi nu Xu'na na jna', nacui lo quityi bi'.

Cua ngua'a loo Ni jna', bi' cha' cua ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo na', cha' chcu' na' cha' tso'o lo'o ngu' ti'.

Cua nda Ni jna' lijyaa cha' cua'ni cho'o na' tyiquee ñati nu xñi'i tsa ti', nacui lo quityi bi'.

Ntsu'u cha' chcu' na' lo'o ngu' nu laca preso ji'i nu xña'a, cha' cua tyu'u ti ngu' ya' nu xña'a bi'.

Ta na' xee nu tyu'u ne' cre-siya ji'i ñati nu ndyacui hique ngu'.

Lo'o lya' tsa ti' ngu' ji'i tya'a ngu' ni, li' ta na' chacuayá' ji'i ngu' cha' tyu'u ngu' laja ti.

19 Na lijya ti na' cha' chcu' na' lo'o ngu', cha' cua ndyalaa tyempo tso'o la nu nda ycu' Ndyosi nu Xu'na na ji'i ngu'.

Jua'a nscua lo quityi su nchcu' Jesús.

20 Li' nguxcatya'a Jesús quityi bi', xa' ndya yu quityi bi' ji'i xirta ne' laa bi', xa' ndyaa tucua Jesús li'; pana lcaa ngu' nu ndi'i ne' laa bi'

ña'a tsa ngu' ji'i yu. 21 Li' nguxana Jesús nda yu cha' lo'o ngu':

—Hasta juani cua ndu'u tucua cha' bi' su ntucua ycu' ma, cha' nu ndyuna ca ti ma —nacui Jesús.

22 Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús cha' tso'o tsa nchcu' yu, jua'a ndiya tsa ti' ngu' cha' nu nda yu lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu nchcu' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i yu li':

—¿Ha si'i ca sñi' José laca yu re? —nacui ngu'

23 Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ná tyiquee' tiya' la xi ta ma cha' re lo'o na': “Si nu jo'o laca nu'u, cua'ni nu'u jo'o ji'i ycu' ca lacua”. Lo'o jua'a ná tyiquee' ñacui ma jna': “Cua ndyuna ya cha' ji'i lcaa cña tonu nu ngua'ni nu'u nde quichi Capernaum bi'”, ñacui ma. “La cui' jua'a cua'ni nu'u nde quichi tyi na lacua, cha' ña'a ya xi”, ñacui ma 'na li'. 24 Ta na' sca cha' liñi lo'o ma lacua —nacui Jesús—.

Macala su chcu' sca ñati cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' tya'a quichi tyi yu, ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcu' yu, cha' la cui' tya'a quichi tyi ngu' laca yu. 25 Tyempo lo'o nguti'i jyo'o cusu' Elías chalyuu —nacui—, ntsu'u ti' ma cha' cua nteje tacui sna yija ntucua scuá co' nu ná ngua'ya tyo tsiya' ti; tlyu tsa jbi'ña ngua tyucui ña'a chalyuu li'. Tyuu tsa tya'a nu cuna'a ti'i nguti'i loyuu re tyempo bi'; 26 pana nda ycu' Ndyosi ji'i Elías cha' tsa yu

slo sca ti nu cuna'a ti'i nu ndi'i nde quichí Sarepta, sca quichí tyijyu' la nde loyuu su cuentya Sidón. Ná ndyaa Elías slo ni sca nu cuna'a ti'i tya'a quichí tyi ngu' Israel. ²⁷ La cui' jua'a ngua lo'o nguti'i jyo'o Eliseo. La cui' tyempo bi', nguti'i tsa ngu' quicha nu ngutsu' cuaña' nde loyuu re; pana ni sca ngu' bi', ná ndyaca tso'o ngu' ji'i quicha bi'. Sca ti nu Naamán bi', sca ti nu bi' ndyaca tso'o; sca ngu' xa' tsu' ngua yu, cha' loyuu su cuentya Siria laca su ngutu'u yu —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁸ Laja lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús su ndi'i ngu' ne' laa bi', ngua ñasi' tsa ngu' bi' li'. ²⁹ Lo'o li' ndyatu' ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, ngulo'o ngu' ji'i yu cha' tyu'u yu ca to' quichí. Li' ntejeya' ngu' ji'i Jesús, ntojolaqui ngu' ji'i yu ña'a cuayá' ndyalaa ngu' lo'o yu ca to' cua'a, sca to' yuu nu ntsu'u to' quichí bi'. Ngua ti' ngu' cha' xtyú ngu' ji'i yu tsa yu nde chcu'a, ³⁰ pana tso'o ca ti ndu'u Jesús ya' ngu'; ntejetacui yu laja ngu', ndyaa yu li'.

Sca ñati nu ngusñi cui'i cuxi ji'i

³¹ Li' cua ndi'i Jesús nde quichí Capernaum, sca quichí nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea bi'. Nu lo'o ngua tsa nu ndi'i cña' ngu', li' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' ca ne' laa ji'i ngu'. ³² Ndube tsa ti' ngu' lo'o

ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu'.

³³ Ca ne' laa bi' ntsu'u sca nu qui'yu nu ngusñi sca cui'i cuxi ji'i. Cui'i tsa ngusi'ya nu quicha bi' ji'i Jesús lo'o na'a cha' li'ya yu nde ne' laa:

³⁴ —¿Ni cña cua'ni nu'u ca nde, Jesús Nazaret? —nacui nu qui'yu quicha bi'—. ¿Ha na cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' 'na tsiya' ti? Nslo tso'o na' jinu'u, cha' ycui' nu lubii laca nu'u; cua nda ycui' Ndyosi jinu'u li'ya ca nde.

³⁵ Ngua'a Jesús cha' ji'i nu quicha li'; ngulo yu cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' nga'aa cua'ni cuxi lo'o yu quicha bi'.

—Chca'a ti nu'u —nacui Jesús—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

Li' nguxlyú nu cui'i cuxi bi' ji'i yu quicha nde loo su ndi'i ngu' quiña'a bi'. Lo'o li' ndu'u nu cui'i cuxi bi' ndyaa, nga'aa ngua'ni cuxi lo'o nu quicha bi' li'. ³⁶ Ngulacua tsa ti' ngu' li', nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Macala ngujui cha' nu nchcui' Jesús cua? —nacui ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' tso'o tsa ngujui chacuayá' ji'i yu cua cha' culo yu cña ji'i cui'i cuxi? Hora ti nduna cui'i cuxi cha' nu nchcui' yu lo'o, ndu'u cui'i bi' ndyaa li' —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

³⁷ Bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu ca bi', nchcui' tsa ngu' cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

³⁸ Li' ndu'u Jesús nde ne' laa, ndyaa yu to' tyi Pedro. Quicha tsa xtya'a laa Simón Pedro bi', cha' tlyu tsa tyique' ngusñi ji'i ma'. Tya'na tsa nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tsa na'a xi ji'i ma'. ³⁹ Ndu ti Jesús slo ma' ña'a tsa yu ji'i ma'. Li' ngua'a yu ji'i tyique' bi', cha' tyu'u tyique' ji'i ma'. Hora ti ndaca'a ma', ngua'ni cña ti' ma' cha' caja xi na cacu ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ngu' quicha

⁴⁰ Lo'o ndyaa cuichaa, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i lcaa tya'a ngu' nu quicha tsa cha' ngusñi tyuu lo quicha ji'i ngu', ndyalaa ngu' ca slo Jesús. Li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' quicha cuentya scaa ti ngu'. Hora ti ndyaca tso'o ngu' li'. ⁴¹ Lo'o jua'a ngutu'u cui'i cuxi ji'i tyuu tya'a ngu' quicha bi' li'. Ndu'u si'ya cui'i bi' lo'o ndu'u ji'i ngu':

—Sca ti nu'u laca Sñi' ycu'i' Ndyosi —nacui' cui'i bi' ji'i Jesús.

Li' ngua'a Jesús chacuayá' ji'i cui'i cuxi cha' nga'aa chcu'i' bi' tsiya' ti. Cua ndyuloo cui'i bi' ji'i Jesús, cha' la cui' Cristo nu cua nda ycu'i' Ndyosi ji'i liyya chalyuu laca yu bi'.

Nda Jesús cuii lo'o ngu' ca nde Galilea

⁴² Lo'o nguxee chaca tsá, li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca chaca se'i su tyi'i ycu'i' ti yu

ca ne' quixi'. Ngulana tsa ngu' ji'i li', ña'a cuayá' nquije ji'i ngu' macala su nga'a yu. Ngua ti' ngu' tatsaa ngu' ji'i Jesús cha' nga'aa tsa yu xa' se'i. ⁴³ Li' nacui' Jesús ji'i ngu':

—Lo'o nde xa' quichi ntsu'u cha' ta na' cha' tso'o nu ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati, cha' cua ndyalaa tyempo cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ñati chalyuu. Bi' laca cña nu cua nda Ni jna' liyya cha' chcu'i' na' cuentya ji'i ycu'i' Ni.

⁴⁴ Jua'a ti ndya'a Jesús lcaa ne' laa ji'i ngu' ca nde Galilea, nda yu cuii lo'o ngu'.

5

Nguxtyucua Jesús ji'i ngu' lo'o ndyaa ngu' cuta cualya

¹ Ngua sca tsá ndyaa Jesús to' tayu' Genesaret. Tyuu tsa tya'a ñati lca'a ji'i yu. Li' tachaa tsa ndi'i ngu' ca su ndu yu to' tayu' bi', cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' lo'o nchcui' yu cha' ji'i ycu'i' Ndyosi. ² Cua na'a Jesús su ndacui' tucua tya'a yaca ni'i sube ti ca to' tayu' bi'. Ná tucui nga'a ne' yaca ni'i sube bi' tsiya' ti, pana cacua ti bi' ndu ngu' ngui'i ngu' taraya ji'i ngu', cha' cua ndye ngua'ni ngu' cña. ³ Li' ndyatí Jesús ne' sca yaca ni'i ji'i Simón, nchcui' lo'o yu cha' tucuni'i yu ji'i yaca ni'i cha' tsa ca lo hitya la xi. Ndyaa tucua Jesús nde siyu' ti yaca ni'i bi', li' nguxana Jesús nclyu'u cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i ngu' quiña'a bi'. ⁴ Lo'o cua ndye

ngulu'u Jesús jil'i ngu', li' nacuj jil'i Simón:

—Yaa ma lo'o yaca ni'i re ca su clyaa la hitya. Ca bi' cu ma taraya cha' caja cualya jil'i ma —nacuj Jesús.

⁵ Li' nguxacuj Simón cha' jil'i:

—Cusu' —nacuj—, tyucui talya nguta'a ya lo tayu' ngu ya taraya; ni sca na ná ngu jui jil'i ya tsiya' ti. Pana si jua'a culo nu'u cña 'na, tsaa ya ca su nacuj nu'u cha' cu ya taraya cajua —nacuj Simón li'.

⁶ Li' jua'a ngua'ni Simón lo'o tya'a yu, lo'o quiña'a tsa cualya ngujui jil'i ngu' li'. Xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya jil'i ngu', hasta ngutaa' taraya jil'i ngu' li'; ⁷ bi' cha' ngua'ni ya' ngu' jil'i tya'a ngu' nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', cha' caa ngu' xtyucua ngu' jil'i. Hora ti yaa ngu' li', ndojolaqui ngu' taraya ngutsa'a ne' ntsu'u cualya, cha' su'ba ngu' jil'i ne' yaca ni'i. Xi tya lyiji cha' clyu'u tyucuaa yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya cualya bi'. ⁸ Lo'o na'a Simón Pedro lcaa cualya bi', ngua cuayá' ti' yu cha' xqui'ya Jesús ngujui cualya jil'i ngu'. Hora ti ndyatú stí' yu loo Jesús li', nchcui' yu lo'o:

—Tyu'u cly nu'u nde slo na', Xu'na —nacuj Simón jil'i—. Ntsu'u tsa xqui'ya na' cha' ñati chalyu ti laca na'.

⁹ Ndube tsa ti' Simón, lo'o jua'a tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i ndube tsa ti' ngu', xqui'ya cha' quiña'a

tsa cualya ngusñi ca ti ngu'. ¹⁰ Lo'o tyucuaa nu qui'yu sñi' Zebedeo nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', nu naa Jacobo lo'o nu naa Juan ni, lo'o ngu' bi' ndyutsij tsa ngu'; la cui' tya'a ndya'a Simón cña laca ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o Simón:

—Ná cutsij ma —nacuj—. Tya tsubi' la cua laca ti cña ngua'ni ma, xcu' cña cuta cualya ngua'ni ma; pana juani, ta na' xa' cña jil'i ma, cha' caa lo'o ma jil'i xa' ñati ca slo na' —nacuj Jesús jil'i Simón, jua'a jil'i tya'a ndya'a yu cña.

¹¹ Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' ca to tayu' chaca quiya', li' ngxu'tyanu ngu' bi' jil'i yaca ni'i, ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sca ngu' quichanu ndyatsu' cuaña'

¹² Lo'o ndi'i ti Jesús sca quichi, li' ndyalaa sca yu quicha slo; lye tsa ndyatsu' cuaña' yu quicha bi'. Lo'o na'a yu jil'i Jesús, hora ti ndyatú stí' yu, ndyanu tu'ba yu hasta ca lo yuu. Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Si nti' nu'u cha' tyaca tso'o na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni jua'a jna' —nacuj nu quicha bi'.

¹³ Li' ngusta ya' Jesús chu' yu su ndyatsu' cuaña' yu:

—Tyaja'a na' —nacuj Jesús jil'i—. Caca lubii tyucui' ña'a nu'u juani ti.

Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, hora ti ndatsu' quicha nu ndyatsu' cuaña' yu li'.

14 Lo'o li' nacui Jesús ji'i yu, cha' ná cacha' yu ji'i ñati ñi'ya ngua ji'i yu. Ndi'ya nchcui' lo'o yu:

—Yaa clya nu'u chcui' lo'o stijo'ó nu ndi'i ne' laa —nacui Jesús ji'i nu quicha bi'—. Cajuá ta nu'u msta nu nacui jyo'o Moisés cha' ta na ji'i ycuí Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji'i quicha nu ntsu'u ji'na. Jua'a ca cuayá' ti' ñati lo'o ycuí sti jo'ó cha' cua ngua lubii tyucui ña'a nu'u. Nga'aa ca quicha nu'u juani.

15 Lcaa tsá cua nguañi la cha' ji'i Jesús li', cha' nchcui' tsa ngu' cha' ji'i. Bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo Jesús, cha' cuna ngu' ña'a cha' nu nda yu lo'o ngu', cha' cua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu'. 16 Pana ntsu'u quiya' ndu'u Jesús ndyaa yu ca ne' quixi', ca su caca tyi'i yu ycuí ti yu, cha' chcui' yu lo'o ycuí Ndyosi Sti yu ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ñati nu nchcui' tyucui tyucui ña'a yu

17 Ngua sca tsá nclyu'u Jesús cha' ji'i ycuí Ndyosi ji'i tyuu tya'a ñati. Quichí tyi ngu' bi' laca lcaa quichí sube ti nu ntsu'u nde Galilea, nu ntsu'u nde Judea, nu ndi'i cacua ti quichí Jerusalén. Laja nu tsa tlyu ti ñati bi', cua ndi'i tyuu tya'a ngu' fariseo. (Tacati tsa ycuí ngu', nti' ngu'; lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i xa' ñati.) Lo'o jua'a ndi'i tyuu tya'a mstru nu ngulu'u cha' jo'ó ne' laa.

Ngua tii lcaa ngu' nu ndi'i ca bi', cha' ycuí Ndyosi laca nu nxtyucua ji'i Jesús lo'o ndyu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. 18 Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i sca nu quicha nu ntsiya ne' catya, cha' cua nchcui' tyucui tyucui ña'a yu quicha bi'. Ngua ti' ngu' cha' tyatí ngu' toni'i su nga'a Jesús, cha' tsaa lo'o ngu' ji'i nu quicha bi' ca su ndu ycuí Jesús, ña'a lo'o catya ngua ti' ngu'. 19 Pana ná ngujui ñi'ya nu tyatí ngu' lo'o nu quicha bi' ni'i, cha' tachaa tsa ndi'i ñati; bi' cha' ndyacuí ngu' nde que ni'i. Li' ngulotsu' ngu' cuxi'ña, ngucha ngu' yaca que ni'i, cha' jua'a ngujui ñi'ya nda'ya ngu' ji'i nu quicha bi' li'i ca su nga'a Jesús cla'be la su ndi'i ñati. 20 Lo'o ti ngua cuayá' ti' Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nacui ji'i yu quicha bi':

—Cusu' —nacui—, na cua ngua'ni clyu ti' ycuí Ndyosi jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacui Jesús ji'i yu quicha bi'.

21 Li' ngulacua tsa ti' ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ngu' fariseo: “¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Ni cha' laca re? Cuxi tsa nchcui' yu cha' ji'i ycuí Ndyosi lo'o nchcui' yu jua'a”, nclyacua ti' ngu'. “Ná taca ji'i sca ñati chalyuu ñi'ya nti' yu re, ná taca cua'ni clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; sca ti ycuí Ndyosi taca ji'i Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati.” Jua'a nclyacua ti' ngu'.

22-23 Cua jlo ti' Jesús ni cha' laca nu nclyacua ti' ngu'. Li'

nchcuane yu jil'i ngu' bi:

—¿Ni cha' laca nti' mā jua'a? ¿Ha nti' mā cha' tucui la laca si ñacui na' jil'i nu quicha cua cha' cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i yu? ¿Ha nti' mā cha' yala la caca si ñacui na' jil'i nu quicha: “Tyatū clyu nu'u tya'a nu'u”? ¿Ni cña yala la cua'ni na' cuentya jil'i yu cua lacua? ²⁴ Cua nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' jna', cha' cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati laja lo'o ndil'i na' nde chalyuu —nacu' Jesús—. Xqui'ya cha' bi' cua nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu cha' caca na' ñati.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu nu nchcu' tyucui tyucui ña'a yu:

—Nde laca cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacu' Jesús jil'i yu—, tyatū clyu nu'u juani cha' tyaa nu'u nde to' tyi nu'u; tyaa lo'o nu'u jil'i catya su ngustii nu'u juani.

²⁵ Hora ti ndyatū yu quicha bi', laja lo'o na'a laca ñati bi' jil'i. Li' ndyaa lo'o yu jil'i catya su ngustii yu tsā la. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu lo'o ndu'u yu ndyaa yu, bi' cha' ndyu'ni tlyu yu jil'i ycu' Ndyosi. ²⁶ Ndube tsa ti' ngu' ca su ndil'i ti ngu', li' laca ngu' ca bi' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi:

—Bilya ña'a na cha' ngua'ni ycu' Ndyosi sca cha' tlyu tsa lo cua —nacu' ngu' jil'i tya'a ngu'.

Na ntsij ti ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' jua'a.

Ngusi'ya Jesús jil'i Leví cha' tya'a yu lo'o

²⁷ Ca tiya' la lo'o ndyaa Jesús xi lquichí, li' na'a yu jil'i sca ñati ca su ntucua yu nclyo yu cñi cña loo ngu'; Leví naa nu qui'yu bi'. Cña laca yu cha' culo yu cñi jil'i ñati cuentya jil'i ngu' xa' tsu'. Li' nacui Jesús jil'i yu:

—Tyaa lca'a nu'u jna' —nacu'.

²⁸ Li' ndyatū Leví, nguxtyanu yu cña jil'i yu cha' tya'a yu lo'o Jesús li'.

²⁹ Tiya' la li' ngua'ni Leví sca ta'a tlyu ca to' tyi yu, cha' cua'ni chí yu loo Jesús. Lo'o jua'a ndyalaa tyuu tya'a ngu' slo, tya'a ndyu'ni Leví cña nclyo cñi cña loo ñati; jua'a ndil'i xi xa' la ñati. ³⁰ Li' nguxana ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu', lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús.

—¿Ni cha' laca cha' stu'ba ti ndacu mā tyaja, stu'ba ti nga'a mā lo'o ngu' cuxi cua? —nacu' ngu'—. Msu jil'i ngu' xa' tsu' laca ngu' cua, nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ñati. Lo'o jua'a ntucua xi xa' la ngu' nu ndya'a calle ti.

³¹ Li' nguxacu' Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ñati nu tso'o tyucui ña'a, ná clyana ngu' bi' jil'i sca nu jo'o; ngu' quicha laca nu ndyaana jil'i sca nu jo'o —nacu'—. ³² Lo'o jua'a na', ná lijyā na' cha' culana na' jil'i ñati nu nclyacua ti ti' cha' tso'o tsa ycu' ca ngu'; na cua

lijya na' cha' chcuí' na' lo'o ngu' cuxi, cha' culochu' ngu' qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu'.

Ca chaa ti' ngu' laja lo'o ndi'í Jesús chalyuu

³³ Li' nchcuane ngu' ji'í Jesús:

—Lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Juan, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í ngu' fariseo, ¿ni cha' lu'ba ti nchcuí' ngu' bi' lo'o ycuí' Ndyosi? Lo'o jua'a ná ndacu ngu' tyaja tsá bi' lo'o nchcuí' ngu' lo'o Ni. Pana ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; xcui' tso'o tsa ndacu ngu', xcui' tso'o tsa ndyi'yu ngu' —nacui' ngu' ji'í Jesús.

³⁴ Ndi'ya nguxacui' Jesús cha' ji'í ngu' bi' li':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o ji'í cutsii; ná ndi'í ngu' ntyute' ti ngu' tsá bi', nu lo'o ndi'í ngu' lo'o cutsii —nacui' Jesús—.

³⁵ Pana nu lo'o tyalaa tsá nu tyaa lo'o ngu' ji'í cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii; caca xñi'í ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'í ti' ngu' nde loo la —nacui' Jesús li'.

³⁶ Lo'o li' nda Jesús cui' re lo'o ngu':

—Ná nsa'be ngu' sa yu'be ste' cucui' ngu' cha' calya lo'o sca late' cusu' ji'í ngu'. Si jua'a cua'ni ngu', ná tyanu tso'o late' cucui' bi' li', tyati' jlyacua su ngalya bi'; lo'o nu yu'be late' bi', ná stu'ba xee loo lo'o nu late' cusu' bi'. ³⁷ Lo'o chaca cha' ni —nacui' Jesús ji'í ngu'—, ná nsu'ba ngu' ji'í lcui

nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'í ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'í tyaca' bi'; cly'a'a tyaca', tye lcui tyalú li'. ³⁸ Ne' tyaca' cucui' tyu'ú lcui lo'o chca ndyu'u ti. ³⁹ Pana lo'o cua ndyi'o ngu' lcui nu cua cusu', ná nti' ngu' co'o ngu' lcui nu chca ndyu'u ti. “Tyixi la ndyi'yu lcui nu cua cusu' bi'”, ñacu' ngu'.

Jua'a ngua cha' nu nda Jesús lo'o ngu'.

6

Ná ndiya ti' ngu' cña nu ngua'ni tya'a ndya'a Jesús

¹ Lo'o ngua sca tsá nu ndi'í cña' ngu', li' ndya'a Jesús tyucui, lijya yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í, nteje tacui ngu' su nscua xtya trigo ji'í ñati. Laja lo'o nteje tacui ti ngu', ngusuu ngu' xi si'yu trigo. Li' ngusatá ngu' ji'í tyuu ya' ti ngu' cha' tyalú si'yu trigo bi'; ndyacu ngu' xi si'yu li'. ² Lo'o li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu ndya'a lca'a ji'í ngu' bi', nu lye tsa nchcuí' lo'o ngu' taju ji'í Jesús:

—¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cña jua'a, cha' ngusuu ma si'yu trigo cua? ¿Ha ná jlo ti' ma cha' tsá tacati laca juani? Ná ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na cña tsá tacati —nacui' ngu' fariseo bi'.

³ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'í ngu' bi':

—¿Ha bilya chcuí' ma lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi su nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui' Jesús ji'í ngu'—. Ngua sca tsá ntyute'

tsa yu, lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴ Jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta jil'i ycu' Ndyosi lo mesa ne' ni'i nu cuentya jil'i ycu' Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i bi'; ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati jil'i, cha' sca ti jil'i ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' ndacu ngu' xlyá bi' —nacu' Jesús jil'i ngu'.

⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Lo'o na' nu cua nda ycu' Ni lijyaa cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsá nu ndi'i cña' ngu'.

Sca yu quicha nu nchcu' ya'

⁶ Ngua chaca tsá ta'a, tsá tacati jil'i ngu', li' ndya'a Jesús ca ne' laa. Ca bi' ndyaa tu-cua yu, li' nguxana nclyu'u yu cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ñati. Ca bi' nga'a sca ñati nu ngüityi ya' yu la'a tsu' cu' jil'i yu. ⁷ Lo'o jua'a nga'a ngu' mstru cha' jo'ó ne' laa bi', lo'o ngu' fariseo nga'a lo'o. Ña'a tsa ngu' bi' jil'i Jesús, si cua'ni Jesús jo'o jil'i nu quicha bi' tsá tacati; nclyana ngu' cha', ñi'ya caca sta ngu' qui'ya jil'i. ⁸ Pana hora ti ngua cuayá' ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu ncly-acua ti' ngu'. Li' nacui' Jesús jil'i yu nu nchcu' ya' bi':

—Tyatu clya nu'u, yaa tyu cla'be laja ngu' jua —nacu' Jesús jil'i nu quicha bi'.

Li' ndyatü yu quicha bi', ndyaa yu cajua su nacui' Jesús jil'i yu. ⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o nu ngu' nu ndu'ni ti cha' tacati bi':

—¿Ni cña tso'o la cha' cua'ni na tsá tacati lacua? —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ha sca cña tso'o cua'ni na li'? ¿Ha tso'o la cua'ni na sca cña cuxi li', nti' ma? —nacui'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni lyaá na jil'i ñati tsá bi', cha' ná cajaa ngu' li'? ¿Ha tso'o la nti' cu'ma masi ta na chacuayá' cajaa ñati li'? —nacui' Jesús jil'i ngu'.

¹⁰ Li' nguxña'a Jesús jil'i lcaa ñati nu ndi'i cacua ti slo, nchcui' lo'o nu quicha bi' li':

—Xquiñi nu'u ya'.

Jua'a ngua'ni yu bi', li' hora ti ndyaca tso'o ya' yu. ¹¹ Li' ngunasj' tsa nu ngu' nu ndu'ni cha' tacati bi', nguxana ngu' nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na cha' cua'a na jil'i yu jua cha' nga'aa cua'ni yu jua'a? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu' li'.

Ngusubi Jesús jil'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a jil'i

¹² Tyempo bi' ycu' ti Jesús ndyaa sca ca'ya cha' chcu' lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. Tyucui talya ngua'a yu nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi li'. ¹³ Lo'o nguxee chaca tsá, li' ngusi'ya yu jil'i ñati nu ndya'a lo'o yu cha' tyaa ngu' slo yu. Li' ngusubi yu jil'i tii tyucuaa tya'a ngu'; nda yu chacuayá' jil'i nu ngu' bi', cha' tsaa culu'u ngu' jil'i xa' ñati. ¹⁴ Ndi'ya naa xtañi ngu' nu ngusubi Jesús jil'i nu ngua tya li': Simón, nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro naa yu, bi' laca tsaca ngu'; jua'a Andrés tya'a ngula Simón, jua'a Jacobo,

jua'a Juan, jua'a Felipe, jua'a Bartolomé, ¹⁵ jua'a Mateo, jua'a Tomás, jua'a chaca Jacobo sñi' Alfeo, jua'a chaca Simón nu laca jil'i taju ngu' cananista, ¹⁶ jua'a Judas tya'a Jacobo, jua'a Judas Iscariote nu kujui' cresiya jil'i Jesús jil'i ngu' cuxi ca tiya' la; jua'a naa ngu' nu cua ngusubi Jesús jil'i.

Ngulu'u Jesús jil'i quiña'a tsa ñati

¹⁷ Li' nguxtyuu Jesús ngua'ya sii' cua'a bi' lo'o nu taju ñati bi' jil'i, nguti'i xi nde sca su nat'i lo'o nu tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jil'i bi'. Lo'o jua'a ndyalaa quiña'a tsa xa' la ñati slo Jesús, ngu' nu ndu'u loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u to' tyujo'o su ndi'i quichi Tiro, su ndi'i quichi Sidón. Cua ndyalaa ngu' ca bi', cha' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; jua'a nti' ngu' cha' cua'ni Jesús jo'o jil'i quicha nu ntsu'u jil'i ngu'. ¹⁸ Lo'o nu ñati nu ngusñi cui'i cuxi jil'i ni, lo'o ngu' bi' nti' ngu' cha' tyaca tso'o ngu'. ¹⁹ Lcaa ngu' bi' nti' ngu' sta ya' ngu' chu' Jesús; nti' ngu' cha' cua'ni yu jo'o jil'i lcaa ñati quicha bi', xqui'ya cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i yu. Ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi' li'.

Ñi'ya nu ngulu'u Jesús jil'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

²⁰ Nguxña'a Jesús jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, li'

nguxana nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ti'i ti ndi'i ma nde chalyuu —nacui—. Ycui' Ndyosi laca nu ña'asi' jil'i ma, cha' bi' nu laca Xu'na ma.

²¹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi ñi'ya nti' si ntyute' tsa ma juani, cha' lye tsa nti' ma cuna ma sca cha' liñi —nacui—. Ca tiya' la, li' caca tyaala' ti' ma.

'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi xñi'i ti ti' cu'ma ndi'i ma chalyuu juani, cha' ca tiya' la ca chaa ti' ma li' —nacui' Jesús—.

²² 'Lo'o jua'a tso'o ti caca tyiquee cu'ma masi ti'i ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ma, masi culo'o ngu' jil'i ma ca su ndi'i ma, masi suba' tsa chcui' ngu' lo'o ma, masi hasta nga'aa nti' ngu' chcui' ngu' lo'o ma, xqui'ya cha' jlyu ti' ma jna', na' nu cua nda Ni lijyaa cha' caca na' ñati; ²³ tso'o tsa caca tyiquee ma li', caca chaa ti' ma, masi cua'ni ngu' lcaa cha' lya' ti' lo'o ma jua'a. Ná cube ti' ma, cua laca ndyu'u co'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu cua tlyu xi nu tyacua jil'i scaa ma ca su ntucua ycui' Ni —nacui' Jesús li'—. La cui' jua'a ngua tya sa'ni la, cha' lya' tsa ti' jyo'o cusu' jil'i ñati nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati —nacui' Jesús—.

²⁴ 'Pana tya'na tsa cu'ma ngu' culiya'; masi chaa tsa ti' ma nguicha', cua laca ti tyempo caca chaa ti' ma —nacui—.

25 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu tso'o tsa nguaala' ti' ma nde chalyuu juani, cha' quiña'a tsa cha' caca nu lyiji ji'i ma nde loo la —nacui Jesús—.

'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu lye tsa nxyi' lo'o ma ji'i tya'a ñati ma; ca tiya' la, li' lo'o cu'ma xi'ya ma cha' lye tsa caca xñi' ti' ma —nacui Jesús—.

26 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma lo'o tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji'i ma. La cui' jua'a ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua sa'ni, cha' tso'o tsa nchcui' ngu' ji'i ngu' nu nchcui' cha' cuiñi ti' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'; ndiya tsa ti' ngu' ji'i cha' cuiñi bi'.

Jua'a ngulu'u Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a cusu' na

27 Tya nchcui' la Jesús li':

—Ndi'ya chcu' na' lo'o cu'ma nu tyaja'a ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na: Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusu' ma, tso'o ti cua'ni ma lo'o ñati nu ti' ti' ña'a ngu' ji'i ma. 28 La cui' tso'o ti chcu' ma lo'o ñati nu nda qui'ya ji'i ma, jua'a chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu nchcui' cha' suba' lo'o ma. 29 Lo'o quiji' ngu' ndacu' hique ma, li' xtyacui ma ta ma chaca tsu' saca' ma cha' quiji' ngu' ji'i ma chaca quiya' li'. Lo'o xlyaá sca ñati late' tonu tu'ba nu nchcu' ma, li' ta ma chacuayá' cha' lo'o camxa ji'i ma qui'ya ngu' tsa

ngu'. 30 Ta ma ji'i ngu' na laca nu ña ngu' ji'i ma; lo'o qui'ya ngu' sca na ji'i ma, nga'aa ña ma ji'i chaca quiya'. 31 Nga'a cha' cua'ni tso'o ma lo'o ngu', si nti' ma cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o ma.

32 'Jlo ti' na' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i cua laca ti ñati nu jua'a tso'o nti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' tsa lo cua ti cha'. Cua nti' Ni cha' ña'a tso'o ma ji'i cua ña'a ca ñati, ni si'i sca ti ji'i tya'a tso'o ti ma. 33 Lo'o jua'a ndu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati nu cua ngua'ni sca cha' tso'o lo'o ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' la cui' jua'a. Cua nti' Ni cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o cua ña'a ca ñati, ni si'i sca ti lo'o tya'a tso'o ti ma. 34 Na ndijñi' ti ma ji'i ñati nu xtyucua sca cha' tso'o ji'i ma, nti' ma. ¿Ha tso'o tsa ndu'ni ma nti' ma li'? Lo'o ñati cuxi ni, stu'ba ti ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si xtyucua tya'a ngu' sca cha' tso'o ji'i ngu' li'. 35 Pana nu cu'ma ni, ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusu' ma, cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' bi'. Ta ma jñi' ngu', ná tu ti' ma si ta ngu' sca cha' tso'o ji'i ma, si ná ta ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o tyacua ji'i ma ca slo ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', cha' jua'a ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi. Lo'o ycu' Ndyosi ni, tya'na ti' Ni ji'i ngu', masi xña'a ngu', masi ná ndya ngu' xlya'be ji'i Ni;

³⁶ bi' cha' cua'ni tya'na ti' mā jil'i ngu' lacua, ñi'ya nu tya'na ti' ycu' Ndyosi Sti na jil'i ngu'.

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya jil'i tya'a ñati ngu'

³⁷ 'Ná sta mā qui'ya jil'i tya'a ñati mā, cha' li' ná ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya jil'i mā. Ná xcube' mā jil'i tya'a ñati mā, cha' li' ná ntsu'u cha' xcube' ycu' Ndyosi jil'i mā. Cui'ya mā cha' clyu ti' jil'i tya'a ñati mā, cha' li' cui'ya ycu' Ndyosi cha' clyu ti' jil'i mā. ³⁸ Ta mā cha' tso'o jil'i tya'a ñati mā, cha' li' ta ycu' Ndyosi cha' tso'o jua'a jil'i mā; tso'o tsa cuayá' ngutsa'a su'ba Ni cha' tso'o ne' cresiya jil'i mā li'. Ñi'ya nti' sca milya nu tachaa tsa nsu'ba ngu' na ne', cua nscui ngu' jil'i cha' ca'ya ti'i la na bi', ntucua tsa tu'ba milya bi', jua'a laca lo'o cha' tso'o nu su'ba Ni ne' cresiya jil'i mā. Ñi'ya nu ndu'ni mā lo'o tya'a ñati mā, jua'a cua'ni ycu' Ndyosi lo'o cu'mā.

³⁹ Nde laca cuij nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Sca nu cuityi' ni, ¿ha taca culu'u tyucuij jil'i tya'a cuityi'? Ná taca. Cuxi ti caca jil'i ngu' li', stu'ba ti tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni sca ngu' bi' ná nchca ña'a ngu' tyucuij su lijya ngu'. ⁴⁰ Sca yu cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti, ná tyijilo yu jil'i mstru jil'i yu; tsa bi' ti cha', lo'o tye ca tsa'a yu, li' stu'ba ti cuayá' ngua tsa'a yu lo'o mstru jil'i yu.

⁴¹ '¿Ni cha' yala tsa chcu' mā jil'i sca cha' cuxi nu ntsu'u jil'i xa' la tya'a ñati mā, masi

ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ycu' mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycu' ca mā. ⁴² ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā cha' chcu' mā lo'o tya'a ñati mā ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacui mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycu' ca mā. ¡Na cuiñi mā! Clyo la tyu'u nu nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycu' ca mā, li' taca ña'a mā tso'o la cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a ñati mā.

Nslo na jil'i sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

⁴³ 'Sca yaca tso'o, ná ta bi' si'yu nu ná tso'o. Jua'a sca yaca nu cua btyi ti, nga'aa ta bi' si'yu nu cacu na. ⁴⁴ Lcaa yaca nslo ngu' jil'i lo'o ña'a ngu' ni si'yu laca ndyu'u lo. Ná nsuu ngu' si'yu tyixi jil'i sca yaca quiche'; la cui' ti jua'a, ná nsuu ngu' si'yu losu' tyixi jil'i lti quiche' yane. ⁴⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcu' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee ni, cuxi ti nchcu' ngu' bi' li'. Cua ña'a ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i scaa ngu', jua'a nchcu' ngu'.

Tucua lo quiya' ni'i ngüiñá ngu'

⁴⁶ Tya nda Jesús chaca cuij lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ndu'ni tsa mā jna' cha' Xu'na mā laca na', pana ná ndaquiya' mā jil'i

cha' nu nchcui' na' lo'o mā? —nacui—. ⁴⁷ Bi' cha' ta na' sca cuii lo'o mā juani, ñi'ya laca sca ñati nu lijya ca slo na' cha' cuna yu cha' nu nchcui' na', lo'o li' ndaquiya' yu cha' bi': ⁴⁸ cua laca yu ñi'ya laca sca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i. Tso'o tsa ngüiñi tyuu su ndu quiya' ni'i ji'i, cha' chu' quee tsiya' ti nscua quiya' ni'i bi'. Li' lye tsa ngua'ya tyo. Lo'o cua ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i bi', cua xlya'ba ti ji'i ni'i; pana ná ngua ji'i hitya yuu bi' xlyú ji'i ni'i bi', cha' tachaa tsa ndu quiya' ni'i chu' quee bi'. ⁴⁹ Pana ndi'ya laca chaca ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' lo'o, lo'o li' ná ndaquiya' yu ji'i cha' bi': bi' laca ñi'ya laca chaca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i ji'i lo yusi ti. Ná qui'ñi ndyaa quiya' ni'i ji'i yu bi'. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa, ndyalaa hitya sta'a ca quiya' ni'i bi'. Li' nguxlyú hitya yuu ji'i ni'i bi', ndye tsiya' ti nguxlya'ba hitya yuu bi' ji'i.

7

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca msu ji'i xu'na sendaru

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús lo'o ñati bi', li' ndu'u yu ndyaa yu ca quichi Capernaum. ² Ca bi' ndi'i sca capitán nu laca loo ji'i sendaru ji'i ngu' romano. Ntsu'u sca msu ji'i nu tyaca'a tsa ji'i; pana quicha tsa nu msu bi', cua cajaa ti. ³ Lo'o cua ndyuna nu capitán bi' quiña'a cha' nu nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, li'

nchcui' xi lo'o ngu' cusu' nu ca tyi quichi bi', cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús cuentya ji'i, cha' jña ngu' ji'i Jesús cha' caa yu cua'ni yu jo'o ji'i msu quicha bi' ji'i. ⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Lo'o ndyalaa ngu' bi' ca slo Jesús, li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o yu cuentya ji'i nu capitán bi'.

—Tso'o tsa nu capitán bi' —nacui ngu' ji'i Jesús—. Ndulo tsa yu jinu'u cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i msu quicha bi' ji'i yu —nacui ngu'—. ⁵ Cua ngui'i tsa nu cusu' bi' ji'na cha' ndi'i yu quichi tyi na, hasta ycui' yu cua nda yu cñi cha' tya' laa ji'na quichi re —nacui ngu'.

⁶ Li' ndyaa Jesús lo'o ngu' bi'. Lo'o bilya tyalaa ngu' lo'o Jesús ca ni'i ji'i nu capitán bi', li' nda capitán ji'i xa' tya'a tso'o cha' tsa ngu' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús ca tyucuii su lijya:

—Ndi'ya nchcui' nu capitán bi' —nacui ngu' ji'i Jesús li'—: “Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' nu'u, cusu'”, nacui, “masi ná caa nu'u to' ni'i jna'”, nacui. ⁷ “Bi' cha' ná lo'o na' ndya'a ngu' ndyiqui'ya ngu' jinu'u tsa’”, nacui. “Tsa bi' ti cña nti'na', si culo nu'u cña, tyaca tso'o msu jna' jua'a ti.” Jua'a nacui nu capitán bi', cha' chcui' ya lo'o nu'u. ⁸ Chaca cha' nacui yu ji'i cua: “Lo'o jua'a na'”, nacui yu, “ntsu'u xa' ñati nu laca loo la nu nclyo cña 'na. Lo'o jua'a nclyo na' cña ji'i sendaru nu cuentya jna'”, nacui. “Tsa ngu' lquichi 'na, si culo na'

cña jil'i ngu' cha' tsa' ngu'; lijya ngu' slo na', si xi'ya na' jil'i ngu' cha' caa ngu'; hora ti cua'ni msu jna' sca cña, si culo na' cña bi' jil'i yu", nacui nu capitán bi'. "Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo nu'u cña cha' cati quicha bi'." Tsa bi' ti cha' nti' capitán chcui' lo'o nu'u —nacui ngu' tya'a tso'o nu capitán bi' jil'i Jesús.

⁹ Lo'o cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' ngu' lo'o, ndube tsa ti' yu. Li' nguxty-acui Jesús su ndu tyucui, nchcui' yu lo'o ñati nu ndya'a lo'o yu:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma' juani —nacui Jesús—, cha' bilya ña'a na' jil'i sca ñati nu jlya tsa ti' jil'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu jlya ti' nu capitán bi'. Tyucui ña'a nasiyu Israel re, ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jna' jua'a —nacui Jesús jil'i ngu'.

¹⁰ Lo'o li' nguxtyu tya'a tso'o nu capitán bi', ndyaa ngu' ca to' ni' jil'i. Li' nquije cha' jil'i ngu' na'a ngu' jil'i msu quicha bi', cha' cua ndyaca tso'o.

Ngua'ni Jesús cha' chaca quiya' ndyu'ú sca yu cuañi' nu ngujui ca ti

¹¹ Tiya' la li' ndyaa Jesús sca quichi ca su naa Naín; ndyaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o, lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati ndyaa ngu' lo'o. ¹² Lo'o cua ndyalaa ngu' ca to' quichi bi', li' na'a ngu' cha' ndyaa lo'o ngu' quichi bi' jil'i sca jyo'o cha' cua tyatsi'. Sñi' sca nu cuna'a ti'i laca jyo'o bi';

cua ndyanu ma' ycu' ti ma' nu lo'o ngujui sñi' ma', cha' nu sca ti sñi' qui'yu ma' laca yu nu ngujui bi'. Tyu tsa tya'a ngu' quichi bi' ndya'a ngu' lo'o ma'. ¹³ Lo'o na'a Jesús nu Xu'na na jil'i jyo'o bi', ngua tya'na ti' yu jil'i nu cuna'a ti'i xtya'a jyo'o bi'. Li' nchcui' yu lo'o ma':

—Ná xi'ya nu'u —nacui.

¹⁴ Li' yaa Jesús cacua la slo ngu' bi', ngusta ya' yu chu' caju. Li' ndatu ngu' nu ndyi'ya jil'i jyo'o bi', nchcui' Jesús lo'o nu jyo'o bi':

—Yu cuañi' nu'u —nacui—. Tyaca'a clya nu'u.

¹⁵ Hora ti ndaca'a nu ngua jyo'o bi', nguxana nchcui' yu lo'o ngu' li'. Xa' ndya Jesús jil'i nu qui'yu cuañi' bi' jil'i xtya'a yu li'. ¹⁶ Ndube tsa ti' lcaa ñati ca bi' lo'o na'a ngu' jil'i yu nu ngujui bi'. Li' nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi.

—Tlyu tsa ñati ndyalaa slo na juani —nacui ngu'—, bi' laca nu chcui' lcaa cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o na.

Jua'a nacui ngu' li'. Lo'o chaca cha' nacui ngu':

—Cua ndyalaa ycu' Ndyosi juani cha' xtyucua Ni jil'i ñati jil'i ycu' Ni —nacui ngu'.

¹⁷ Cua ngañi lye cha' jil'i lcaa cña tonu nu ndyu'ni Jesús tyucui ña'a loyuu su cuentya Judea; jua'a lcaa quichi cacua ti, lo'o bi' ngañi cha' bi'.

Nda Juan jil'i ñati jil'i cha' tsa' ngu' ca slo Jesús

¹⁸ Ngujui cha' jil'i Juan ñi'ya nu ngua cajua, cha' nu ngu'

cuañi' nu ndya'a lo'o Juan, bi' laca ngu' nu cua ndacha' jii' yu. ¹⁹ Li' ngusi'ya Juan jii' tu-cua tya'a ngu' tya'a ndya'a yu bi'. Ngulo yu cña jii' ngu' cha' tsa'a ngu', tsa'a xcuane ngu' jii' Jesús si chañi cha' ycuí' yu laca yu Cristo, nu ñati' tlyu nu cua caa ti; si tya ntsu'u cha' jatya la xi ngu' ña'a cuayá' nu caa chaca ñati' nu cua tlyu la. ²⁰ Li' ndyalaa ñati' jii' Juan ca su nga'a Jesús. Ndi'ya nacui' ngu' jii':

—Cua nda Juan nu ntyucuatya jii' ngu' jii' ya lijya ya —nacui' ngu'—, cha' xcuane ya jinu'u si chañi cha' la cui' Cristo laca nu'u, nu ñati' tlyu nu cua caa ti nde chalyuu. Cua nti' ya cha' caja cha' liñi jii' ya si tya ntsu'u cha' jatya la ya jii' chaca ñati' nu tlyu la.

²¹ Nu lo'o ndi'i' ngu' bi' slo Jesús, li' ngua'ni Jesús jo'o jii' tyuu tya'a ñati'; masi cua sa'ni ngusñi quicha jii' ngu', masi quicha ndya'a ti, masi ngusñi cui'i' cuxi jii' ngu', hora ti ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o nu cuityi', ngua'ni Jesús cha' ngulane xee cloo ngu' ña'a ngu' chaca quiya'. ²² Bi' cha' ndi'ya nguxacui' Jesús cha' jii' ngu' bi' li':

—Yaa clya ma cacha' ma jii' nu Juan bi' lcaa cha' nu cua na'a ma slo na', lcaa cha' nu cua ndyuna ma ca nde. Ñacui' ma jii' yu cha' xa' nda na' xee ña'a tyuu tya'a ngu' nu ngua cuityi'; lo'o juani tso'o tsa ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya'; jua'a cua ngua lubii' cuaña' ngu' nu ndyatsu'

cuaña'; lo'o juani cua nduna tso'o ngu' nu ngua cu'u jyaca; jua'a xa' ndyu'ú ngu' chaca quiya', ngu' nu cua ngujuii; jua'a ngu' ti'i ni, nduna ngu' cha' tso'o nu nda na' lo'o ngu' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni jii' ngu' jii' nu cuxi. Jua'a ñacui' ma jii' Juan bi'. ²³ Taca caca tso'o tyiquee ma si ná caca tyuju'u ti' ma ña'a ma jna' —nacui' Jesús jii' ngu'.

²⁴ Li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu', ñati' nu nguane Juan jii' cha' caa bi'. Li' nguxana Jesús nchcui' cha' jii' nu Juan bi' lo'o ñati' nu ndyanu slo.

—¿Na laca ngua ti' ma, nu lo'o ndyaa na'a ma jii' nu Juan bi' ca ne' quixi' su ná ndi'i' ñati'? —nacui' Jesús—. Ngua ti' ma cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee yu nu lo'o nchcui' yu lo'o ñati', ñi'ya nti' lo'o ndyaa yaca quii' tyucuaa chu' ca lo'o lijya cui'i'. ¿Ha jua'a nti' ma? ²⁵ ¿Na laca ngua ti' ma lo'o na'a ma jii' yu bi' lacua? ¿Ha tso'o tsa ste' yu lo'o na'a ma jii' yu ca bi'? Cua jlo ti' ma cha' si'i ne' quixi' ndi'i' ñati' nu tso'o tsa ste', si'i ne' quixi' ndi'i' ñati' nu ntsu'u tsa cñi jii' cha' culiji jua'a ti; to' tyi nu culiya' nu laca rey, ca bi' ndi'i' ngu' bi'. ²⁶ Ná tyiquee' ngua tii' ma cha' laca nu Juan bi' sca ñati' nu nda cha' jii' ycuí' Ndyosi lo'o ñati'; chañi cha' laca yu jua'a, pana lo'o sca cña tlyu la ngujui jii' Juan. ²⁷ Ndi'ya nscua lo quityi' cusu' cha' jii' cña nu ntsu'u jii' Juan bi':

Culo na' cña jii' sca msu jna'

cha' tsaá yu ca nde loo
la su tya'a nu'u,

cha' saala clya yu tyucuij su
caá ycuí' nu'u, nacuij
ycuí' Ndyosi jil'i Cristo.

²⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o
ngu' li':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o
ma jil'i Juan nu ntyucuatya jil'i
ngu', cha' bilya cala sca ñati
chalyuu nu jua'a tlyu tsa cña
nu ntsu'u jil'i, ñi'ya nu laca jil'i
Juan bi'. Pana cua lijya na'
cha' caca na' loo jil'i ñati, lo'o
juani cua ña'a ca ñati nu jlya
ti' 'na, tlyu la cha' nu ntsu'u
jil'i ngu' bi' que Juan, masi
tili ti ngu', masi cuañi' ngu'
—nacuij Jesús.

²⁹ Lo'o ñati nu ndyaa slo
Juan cha' tyucuatya yu jil'i
ngu' tya tsubi' la ni, lo'o
ndyuna ngu' cha' nu nchcui'
Jesús lo'o ngu', li' ngua'ni tlyu
lcaa ngu' bi' jil'i ycuí' Ndyosi,
masi nu ngu' cuxi nu nxñi
cñi cña loo ngu', masi xa' la
ñati. ³⁰ Pana nu ngu' fariseo
lo'o ngu' mstru cha' jo'ó nu
ná ntaja'a cha' tyucuatya
Juan jil'i ngu' nu ngua li', ná
ngua'ni ngu' cuentya jil'i cña
nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi cha'
nguxtyucua Ni jil'i ñati. Li' xa'
nchcui' Jesús lo'o ngu':

³¹ —Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya
nu ndu'ni ñati chalyuu
tyempo juani —nacuij—.

³² Ñi'ya ndu'ni nu sube nu
ndya'a ndijya ti cla'be quichi,
jua'a ndu'ni ñati chalyuu
juani. Taja ti' nu sube jil'i tya'a
quijya ngu', cha' ná nti' tya'a
ngu' quijya la lo'o ngu' bi'.
Li' nxi'ya nu sube jil'i tya'a

ngu': “¿Ni cha' ná ntaja'a ma
cula quiya' ma? Na nclya'a
ya xi jil'i cha' jil'i ma”, nacuij nu
sube. “¿Ni cha' ná ntaja'a ma
ca xñi' ti' ma lo'o cua? Na
nclya'a ya marcha, na nxi'ya
ya nga'a ya.” Lo'o cu'ma ni
—nacuij Jesús—, la cui' jua'a
ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu
juani; xcui' na taja ti' ma, cha'
ná tso'o ntsu'u tyiquee ma
tsiya' ti ña'a ma jil'i tya'a ñati
ma. ³³ Nde ncluyú ti nchcui'
ma —nacuij Jesús jil'i ngu'—.
Lo'o yaa Juan nu ntyucuatya
jil'i ñati chalyuu, ná ndyacu yu
lo'o ma, ná ndyi'o yu lcuí lo'o
ma; li' nacuij ma cha' ntsu'u
cui' xña'a jil'i yu —nacuij Jesús
jil'i ngu'—. ³⁴ Tiya' la li' ndu'u
tucua na' nu cua nda ycuí'
Ndyosi lijyaa cha' caca na'
ñati; tso'o ti ndacu na' lo'o
ma li', stu'ba ti nga'a na' lo'o
ma. Bi' cha' nchcui' ma jna':
“Ña'a na ñi'ya nu ndu'ni nu
jua juani”, nacuij ma jil'i tya'a
ma, “xcui' na cacu ti yu jua
nti' yu, xcui' na cu'bi ti yu
ndya'a yu. Ná tso'o yu jua
cha' laca yu tya'a tso'o ngu'
nu nxñi cñi cña loo na, lo'o
jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca
tya'a tso'o yu”, nacuij ma 'na.
³⁵ Lo'o jua'a nacuij ma cha'
ná tso'o cha' nu nchcui' na';
pana caca cuayá' ti' ma nde
loo la cha' liñi tsa cha' nu
nchcui' ngu', cha' cuentya jil'i
ycuí' Ndyosi laca na'.

*Ndyacu Jesús xlyaa ca slo
sca ngu' fariseo*

³⁶ Ntsu'u sca ngu' fariseo
nu nchcui' lo'o Jesús cha' tsaá
cacu xlyaa lo'o yu ca tonil'i

ji'i yu. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'. Li' ndyaa Jesús ca toni'i ji'i yu, ndyaa tucua ca to' mesa. ³⁷ La cui' quich'i bi' ndi'i sca nu cuna'a nu quiña'a tsa nu qui'yu ntsu'u ji'i. Lo'o ngua cuaya' ti' nu cuna'a bi' cha' cua ndyalaa Jesús cacu xlyaa ca slo yu fariseo bi', li' cha' ji'i ti ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa ca slo Jesús; ñaa lo'o cho' sca caatyā setye nu tyixi tsa xtyi'i. ³⁸ Ndyaca'a cho' cacua ti slo quiya' Jesús li'. Ndyunaa tsa cho', hasta ndyalú hitya cloo cho' chu' quiya' Jesús; lo'o quicha' hique cho' nsube' cho' chu' quiya' Jesús cha' xquityi ji'i quiya' yu. Nchcuicha' cho' quiya' Jesús li', nda'a cho' setye tyixi xtyi'i bi' chu' quiya' Jesús. ³⁹ Lo'o nu yu fariseo nu cua nchcui' lo'o Jesús cha' tsa cua'ni xlyaa ca slo yu ni, lo'o cua na'a yu ji'i nu cuna'a bi', ndi'ya cha' ngua'ya hique yu li': "Si'i cha' chañi laca re, cha' laca yu sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' chcu' Ni lo'o na. Si la cui' laca yu, li' ta yu cuentya tilaca laca nu cuna'a nu nsta ya' lo quiya' yu juani; caca cuayá' ti' yu cha' sca nu cuna'a nu chiya'a tsa ndu'ni su ndi'i chalyuu laca nu cua."

⁴⁰ Li' nguxana Jesús nchcui' lo'o nu yu fariseo bi':

—Ntsu'u sca cha' nu ta na' lo'o nu'u, Simón —nacui Jesús ji'i.

—Cuacha' clya nu'u jna', cusu' —nacui yu fariseo ji'i li'.

⁴¹ Li' nchcuane Jesús sca cha' ji'i yu fariseo bi':

—Ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ntsu'u tane' hichu' ngu', cha' ngüijñi' ngu' cñi ji'i sca nu culiya'. Tsaca yu ndacui yu ca'yu siyento paxu ji'i nu culiya' bi', lo'o chaca yu ndacui yu tu'ba tyi ti paxu ji'i li'. ⁴² Pana tyucuaa ngu' ná ngua ji'i ngu' tya ngu' cñi ji'i nu culiya' bi' li'. Bi' cha' nguta'achu' nu culiya' bi' ji'i cha' nu ndacui ngu' ji'i; ngüityi yu cuentya ji'i ngu', ngua'ni tye tane' ji'i tyucuaa ngu' jua'a ti. Cuacha' clya nu'u jna' lacua —nacui Jesús ji'i yu fariseo bi'—, ¿tilaca laca nu tso'o la ntsu'u tyiquee ña'a ji'i nu culiya' bi'? Si tsaca yu, si chaca yu.

⁴³ Li' nguxacui Simón cha' ji'i Jesús:

—Bi' laca nu quiña'a la ndacui, nu ngüi'ya nu culiya' bi' cha' clyu ti' ji'i. Jua'a nti' na' —nacui Simón.

—Chañi cha' nu nchcui' nu'u —nacui Jesús li'.

⁴⁴ Lo'o nxña'a Jesús ca su nga'a nu cuna'a bi', li' xa' nchcui' lo'o nu Simón bi':

—Cui'ya nu'u xi cuentya ñi'ya nu ndyu'ni nu cuna'a cua —nacui—. Nu lo'o ndyalaa na' toni'i jinu'u tsā, ná nda nu'u hitya tyaat'i quiya' na'; pana nu cuna'a cua ni, cua ngui' cho' quiya' na' lo'o hitya cloo cho', cua nguxquityi cho' quiya' na' lo'o quicha' que cho'. ⁴⁵ La cui' jua'a ná nchcuicha' nu'u jna' lo'o ndyalaa na' ni'i re; pana nu cuna'a cua ni, tya

lo'o ndyatí na' ñaa na' nde ni'í re, tya lyiji tye chcuicha' cho' jil'í quiya' na'. ⁴⁶ Lo'o jua'a ná nda'a nu'u setye hique na' tsa; pana nu cuna'a cua ni, cua ngusalú cho' setye tyixi xtyl'í chu' quiya' na'. ⁴⁷ Nde laca cha' nu ndacha' na' jinu'u juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni tya'na ti' nu cuna'a cua jna', bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' cua ngüityi' ycuí' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u jil'í cho', masi quiña'a tsa qui'ya ntsu'u jil'í cho' ca slo Ni. Pana ñati nu ná lye ntsu'u qui'ya jil'í cha' cuityi' ycuí' Ndyosi jil'í, xti la xi cha' ndube ti' ngu' bi' ña'a ngu' jil'í ycuí' Ni —nacuí Jesús jil'í Simón.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Cua ngüityi' ycuí' Ndyosi lcaa qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacuí.

⁴⁹ Lo'o nu ñati nu ñaa stu'ba ti lo'o Jesús cha' cacu ngu' xlyaa slo Simón, nguxana ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Macala ngu'jui chacuayá' jil'í yu cha' cuityi' yu qui'ya nu ntsu'u jil'í ngu'? —nacuí ngu'.

⁵⁰ Pana ndi'ya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi' li':

—Cua ngulaá nu'u jil'í cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u xqui'ya cha' jlya ti' nu'u 'na. Tí ti tyil'í tyiquee nu'u, tyaa nu'u lacua.

8

Nu ngu' cuna'a nu nxyucua jil'í Jesús

¹ Tiya' la li', ndu'u Jesús ndyaa yu tyuu tya'a quichí,

masi quichí tonu, masi quichí sube. Nchcui' tsa yu cha' tso'o jil'í ycuí' Ndyosi lo'o ngu' quichí bi'; nchcui' yu cha' cua lijya ti ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'í ñati. Stu'ba ndya'a Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'í. ² Lo'o jua'a, tyuu tya'a nu cuna'a ndyaa lo'o ngu'; cua ngua quicha nu ngu' cuna'a bi' tya tsubi' la, pana cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu', lo'o jua'a cua ngulo yu cui'í Cuxi nu ntsu'u jil'í ngu' bi'. Ndyaa sca nu cuna'a nu naa María Magdalena lo'o ngu', jil'í bi' cua ngutu'u cati tya'a cui'í cuxi. ³ Lo'o jua'a Juana naa chaca nu ndya'a lo'o ngu'; clyo'o sca nu naa Chuza laca nu Juana bi', sca yu nu ndyi'ya cña loo rey Herodes laca clyo'o bi'. Jua'a Susana, lo'o jua'a tya tyuu tya'a ngu' cuna'a nu nxyucua jil'í Jesús lo'o cña nu ntsu'u jil'í ngu'.

Cuü jil'í ñati nu ndyataa si'yu

⁴ Lo'o li' quiña'a tsa ngu' quichí cacua ndu'u ngu' ñaa ngu' se'í ti cha' ña'a ngu' jil'í Jesús. Nu lo'o cua ndyu'u til'í ngu' quiña'a bi' tsa tlyu ti, li' nda Jesús sca cuü lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu ngulu'u yu jil'í ngu' bi' li':

⁵ —Cua ndyaa sca ñati cataa nscua' trigo jil'í. Ndi'ya ngua su nguscuí yu si'yu bi': ndyú xi si'yu bi' tyucui' su nteje tacuí ngu', ngusatá quiya' ngu' si'yu bi' li'; jua'a ñaa quiñi ndyacu ni' jil'í.

6 Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su lati tsa tu'ba yuu nscua chü' quee. Lo'o ntyucua si'yu bi', ná ngua caluu tso'o cha' ná qui'ñi ndyaa quiche sū; ndye calya bi' ndyanaa li', cha' ná tyacala' yuu bi'.
7 Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su ndü yaca quiche' nquicha'; li' yala la ntyucua nu yaca quiche' bi', ña'a cuaya' nga'aa nda tyempo caluu calya trigo bi' tsiya' ti. 8 Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su tso'o tsa yuu; tso'o tsa nguluu calya bi', qui'ña'a tsa si'yu ngutu'u lo juu bi' li'. Su ndyataa sca ti milya si'yu, ca bi' tso'o tsa ngutu'u hasta sca siyento tya'a milya si'yu li'.

Lo'o ndye nda Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' cuij tsa nchcui' yu ndi'ya:

—Cua'a jyaca mā si nti' mā cuna mā cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o mā.

Nde nchcui' Jesús ni cha' laca nda yu cuij lo'o ngu'

9 Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil' Jesús bi' ñi'ya ndyu'u cha' bi'. 10 Ndi'ya nguxacuj Jesús cha' jil' ngu':

—Cu'mā nu ndya'a mā lo'o na', ntsu'u tsa cha' nu nxyucua ycu' Ndyosi jil' mā cha' caca cuayá' ti' mā sca cha' nu ntsu'u yacu' ti cua sa'ni la; bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā ñi'ya culo Ni cña jil' ñati. Pana lo'o xa' ñati ni, xcui' lo'o cña cua nchcui' na' lo'o ngu' cha' ta na' sca cuij lo'o ngu', cha' jua'a ná caca cuayá' ti' ngu', masi na'a ngu' nquicha'; ná sca cha' tyanu

hique ngu', masi cua ndyuna ngu' nquicha'.

Nhcui' Jesús ñi'ya ndyu'u cha' jil' cuij jil' ñati nu ndyataa si'yu

11 'Ndi'ya ndyu'u cha' jil' cuij bi' —nacuj Jesús jil' ngu'—. Ñi'ya laca nu si'yu nu cua nscuj yu bi', jua'a laca cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati. 12 Ñi'ya laca nu tsa ycu' si'yu nu ndyú tyucuj bi', jua'a laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', lo'o li' hora ti lijya nu xña'a cha' cuityi cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jil' ngu' bi'; nga'aa ndyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi', ni ná nchca clyaa ngu' bi' jil' nu cuxi li'. 13 Ñi'ya laca nu chaca ycu' si'yu nu ndyú lo yuu lati tu'ba chü' quee, jua'a laca lo'o ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o bi' nquicha'. Pana ñi'ya nti' nu calya sube bi', cha' ná qui'ñi ndyaa quiche sū chü' quee bi', jua'a nti' ñati bi', cha' xti ti tyempo ndalo ngu' lo'o ngusñi ngu' cha' tso'o bi'; lo'o lya' ti' xa' ñati jil' ngu' bi', yala ti tya'achu' ngu' li'. 14 Ndi'ya laca cha' jil' si'yu nu ndyalú laja yaca quiche': bi' laca ñi'ya laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', pana ntsu'u tsa cña jil' ngu', ntsu'u tsa cñi jil' ngu', lo'o jua'a ntsu'u tsa su culiji ngu' cñi cha' jil' ti ngu'; bi' cha' ná nchca tyanu tso'o cha' tso'o bi' ne' cresiya jil' ngu'. 15 Ñi'ya laca si'yu nu ndyú su tso'o tsa yuu, jua'a laca lo'o

ñati nu tyucui tyiquee ngu' ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu'; ntaja'a ngu' ndaquiya' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o ngu'. Ndalo ngu' bi' li', ná xutacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' bi'. Li' tso'o tsa cha' tyu'ú ne' cresiya jii' ngu' bi'.

Cuii jii' xee nu tyu'u ne' ni'i

16 'Ná cua'a ngu' xee ni'i, lo'o hora ti tacu' ngu' loo xee bi' li'; la cui' ti, ná sta ngu' jii' sca xee sca ne' qui'ña ti. Ná ndu'ni ngu' jua'a. Ndi'ya ndu'ni ngu' lo'o sca xee: nsta ngu' jii' su cua, cha' clyane xee cha' tyaca' ña'a ngu' nu ndi'i ni'i bi'. 17 Lcaa cha' nu nsu'ba yacu' ngu' jii', quijeloo cha' bi' jii' ngu' ca tiya' la; lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti, quije cha' bi' jii' ngu' ca tiya' la, cha' caca cuayá' ti' na jii' cha' bi' li'.

18 'Bi' cha' cua'a tso'o jyaca ma. Nu ñati nu jlya ti' cha' nu ndyaca tsa'a ngu' jii' Ni ni, tya ta la ycui' Ndyosi cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycui' Ni cha' ná caca jii' ngu' bi' ca tsa'a ngu' cha' jii' ycui' Ni tsiya' ti.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o nu ngu' qui'yu tya'a Jesús

19 Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, ndyalaa ngu' su ndi'i yu li'. Ná ngua caa ngu' cacua la slo, cha' qui'ña'a tsa ñati ndi'i. 20 Bi' cha' ndyaa cha' slo Jesús li'.

—Nde liya' ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u. Cua nti' ngu'

hcui' ngu' lo'o nu'u —nacui' ngu' jii'.

21 Li' nguxacui Jesús cha' jii' ngu':

—Ñati nu nduna cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o, jua'a ndu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo Ni jii' ngu', ñati bi' ndu'ni ñi'ya si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya si laca ngu' tya'a na' —nacui Jesús jii' ngu'.

Ngulo Jesús cña jii' cui'i lo'o jii' clyoo' lo tayu'

22 Ngua sca tsa ndu'u Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' bi', ndyaa ngu' to' tayu'. Li' ndyaa ngu' ca ne' sca yaca ni'i piti ti.

—Ya'a ma tsa na nde chaca tsu' tayu' re —nacui Jesús jii' ngu'.

Ndyaa ngu' li'. 23 Lo'o tya ndyaa ngu' lo'o yaca ni'i bi' lo hitya, ndyu'u tsa xcalá Jesús; hora ti ngujua' yu. Li' nguxana cui'i, lye tsa ndyaca cui'i lo tayu' bi'. Li' ndyatū clyoo', ntyucua hitya ne' yaca ni'i bi'; cua quilyu'u ti bi' ne' hitya. 24 Li' ndyaa nguxtyu'u ngu' jii' Jesús ca su ntsiya laja'. Nhcui' ngu' lo'o li':

—Cusu', cusu' —nacui' ngu' jii'—, que ti' nu'u. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re, cajaa na li'.

Ndaca'a Jesús li', ngulo yu cña jii' cui'i lo'o jii' clyoo' bi'. Hora ti ngua ti bi' li'; nga'aa ndyaca cui'i, nga'aa ntyucua clyoo'. 25 Li' nhcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' bi':

—¿Ni cha' ná jlya ti' ma jil'i ycu'i' Ndyosi cha' caca jil'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'.

Pana ntsij tsa ngu' bi', ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i Jesús li'.

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i' ndaquiya' jil'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacui' ngu' jil'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

Ngulo Jesús jil'i cui'i' xña'a nu ntsu'u jil'i sca ñati

²⁶ Nde tsu' tayu' bi', loyuu su cuentya Galilea laca; lo'o nu chaca tsu' tayu' bi' loyuu su cuentya ngu' Gadara laca. Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i piti ti bi', ndyalaa ngu' ca loyuu jil'i ngu' Gadara li'. ²⁷ Lo'o cua ndu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' ndyaca tya'a Jesús lo'o sca nu qui'yu ngu' Gadara nu ntsu'u cui'i' xña'a jil'i. Cua sa'ni ngusñi cui'i' jil'i yu; tya li' ná nchcu' yu late', ná ndi'i yu ni'i. Na ndya'a yu'u ti yu, ndyija' yu ne' lo'o jyo'o. ²⁸ Lo'o cua na'a yu jil'i Jesús, li' cui' ngusi'ya yu, nclyú yu nde loo Jesús.

—¿Na laca cua'ni nu'u lo'o na', cusu' Jesús? —nacui' yu quicha bi'—. Jlo ti' na' cha' nu'u laca Sñi' ycu'i' Ndyosi nu laca loo la. Cua'ni nu'u cha' clyu ti' jna', ná cua'ni nu'u cha' ti' lo'o na' —nacui' yu quicha bi' jil'i Jesús.

²⁹ Jua'a nacui' yu cha' cua ngulo Jesús cña jil'i cui'i' xña'a bi', cha' nga'aa xñi cui'i' bi'

jil'i yu. Tya tsubi' la quiña'a quiya' cua nguxalú cui'i' bi' jil'i yu; bi' cha' nguti'i' ngu' cua jil'i yu, ndyaaca' ya' yu, ndyaaca' quiya' yu lo'o cadena chcu'a. Pana ná ngüi'ya yu cuentya jil'i cadena bi', yala ti ngusi'yu cu' chcu'a bi'. Li' ngujolaqui cui'i' xña'a bi' jil'i yu, ngusna yu ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati. ³⁰ Lo'o ndyaca tya'a Jesús lo'o yu quicha bi', li' nchcuane jil'i yu:

—¿Ni naa nu'u? —nacui' Jesús jil'i yu.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacui' yu quicha bi' jil'i, cha' quiña'a tsa cui'i' xña'a ndyu'ni lya' ti' jil'i yu.

³¹ Ntsij tsa cui'i' xña'a bi' si culo Jesús cña jil'i cha' tyaa cui'i' bi' ca su laca tyi cui'i' ca ne' yuu. Bi' cha' ngua'ni cui'i' cha' ngüijña yu quicha bi' jil'i Jesús cha' ná culo yu cña cha' tyu'u cui'i' bi'. ³² Lo'o jua'a tlyu tsa taju cube' nu ndya'a sii' ca'ya nu ndi'i cacua ti. Li' ngüijña yu quicha bi' chacuayá' jil'i Jesús cha' tyanu cui'i' xña'a lo'o cube' bi'. Nda Jesús chacuayá' jil'i cui'i' bi' li'. ³³ Lo'o li' ndu'u cui'i' xña'a bi' jil'i nu qui'yu quicha bi', ngusñi jil'i cube' li'. Hora ti ngusna cube' bi' sii' cua'a ca'ya, ndyú ni' ca lo hitya tayu' ngujui' ni' li', cha' ndye ndyi'o ni' hitya tayu' bi' li'.

³⁴ Lo'o na'a ngu' cha' bi', ngu' nu ndya'a lo'o cube' bi' ni, ngusna clya ngu' li'. Ndyaa ngu' nde quich'i tyi ngu', ndyaa cacha' ngu' cha' bi' jil'i tya'a quich'i tyi ngu';

lo'o jil̄i lcaa ngu' nu ndil̄i ne' quixi' cacua ti, ndacha' ngu' jil̄i ngu' bi' ñi'yā ngua cha' bi'. ³⁵ Li' ndu'u ngu' quichi' bi', ndyaa na'ā ngu' xi jil̄i, na ca ngua. Lo'o ndyalaa ngu' su nga'ā Jesús, li' na'ā ngu' jil̄i nu qui'yu nu ntsu'u cui'j̄i xña'ā jil̄i ts̄a la, cha' juani tso'o ti yu; lacu' yu ste' yu, ti ti ntucua yu nde slo quiya' Jesús. Ndyutsij̄i tsa ngu' li'.

³⁶ Lo'o nu ñati nu cua na'ā lo'o ngulo Jesús cui'j̄i bi' jil̄i yu, ndacha' ngu' bi' jil̄i tya'ā ngu' ñi'yā nu ngua cha' ngua tso'o yu. ³⁷ Li' nchcui' tsa lcaa ngu' quichi' bi' lo'o Jesús cha' tyu'utsu', cha' nga'aa tyanu la Jesús loyuu bi'; ntsij̄i tsa ngu' ca tyi bi'. Bi' cha' ndu'u Jesús ndyaa yu ne' yaca ni'j̄i piti bi'. ³⁸ Laja li' ndijña tsa nu qui'yu nu cua ngutu'u ca ti cui'j̄i xña'ā jil̄i, cha' lo'o yu tsa yu lo'o Jesús ne' yaca ni'j̄i bi'; pana ná nda Jesús chacuayá' tya'ā yu lo'o.

³⁹ —Xa' xtyuū nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui' Jesús jil̄i yu nu ngua quicha bi'—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu', cua ña'ā ca cha' tlyu nu cua ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nu'u.

Ndyaa yu li', nda yu cha' lo'o lcaa ñati tya'ā quichi' tyi yu, lcaa ña'ā cha' tlyu nu cua ngua'ni Jesús lo'o yu.

Sñi' Jairo lo'o nu cuna'ā nu ndyala' ste' Jesús

⁴⁰ Lo'o li' nguxtyuū Jesús ñaa nde tsu' tayu' chaca quiya'. Chaa tsa ti' ngu' su ndil̄i ngu' cha' ndyalaa yu

tsu' re chaca quiya' li'; tso'o tsa nchcui' ngu' lo'o yu, cha' ntajatya tsa ngu' jil̄i yu ni jacua' tyaa ycui' yu chaca quiya'. ⁴¹ Lo'o cua ndyalaa Jesús, li' hora ti ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Jairo slo; ngu' cusu' laca yu, loo laca yu ne' laa jil̄i ngu' bi'. Yaa yu li', ndū stj̄i yu nde loo Jesús, lye tsa ndijña yu cha' clyu ti' jil̄i Jesús cha' tsa toni'j̄i jil̄i yu.

⁴² Sca ti sñi' ntsu'u jil̄i nu Jairo bi', sca nu cuna'ā cuañi' nu ntsu'u tii tyucuaa ti yija. Pana juani quicha tsa nu piti bi', cua cajaa ti. Li' ndyaa Jesús lo'o nu cusu' bi', lo'o quiña'ā tsa ñati tya'ā ndya'ā lo'o; cha' quiña'ā ñati ni, tachaa tsa ndil̄i ngu' slo Jesús.

⁴³ Laja ngu' bi' ndil̄i sca nu cuna'ā quicha. Ndye tii tyucuaa yija quicha tsa nu cuna'ā bi', lu'ba ti nda'ya tañi ma'. Cua ndye cñi jil̄i ma' cusu' nguliji xcaya' ngu' jo'o, pana ni sca ñati ná ngua jil̄i cua'ni jo'o jil̄i ma'. ⁴⁴ Nu juani cua lijya ma' bi' nde chu' Jesús, ndyala' quiya' ste' yu; hora ti ngusi'yu cu' cha' ndyalú tañi ma', ngua tso'o ma'. ⁴⁵ Li' nchcuane Jesús jil̄i ngu' nu ndil̄i slo:

—¿Tilaca laca nu ndyala' 'na? —nacui'.

Lcaa ñati nchcui' cha' ná tucui ndyala' jil̄i Jesús. Bi' cha' lo'o Pedro lo'o jua'ā xa' tya'ā ndya'ā yu, nguxacui' ngu' cha' jil̄i Jesús li':

—Cusu' —nacui' ngu'—, tyi'j̄i ca chu' nu'u tachaa tsa ndil̄i ñati, hasta nsatá tsa ngu' chu' na. Ni cha' nchcui' nu'u

lacua: “¿Tilaca laca nu ndyala' 'na?”

⁴⁶ Li' xa' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' cua ndyala' sca ñati jna' —nacui—. Ngua tii na' cha' juersa 'na ndyaa ngua'ni jo'o jil'i sca ñati.

⁴⁷ Li' jlo ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cha' jil'i Jesús, bi' cha' yaa ma' nchcui' lo'o yu, masi nchcuaa tyucui ña'a ma' lijya ma' cha' ndyutsii ma'. Li' ndyatü stj' ma' nde su ndü Jesús; slo lcaa ñati nu ndü ca bi' ndacha' ma' jil'i yu ni cha' laca ndyala' ma' ste' yu, lo'o li' hora ti ngua tso'o ma'. ⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ma' cusu' bi':

—Cha' jlya ti' nu'u cha' caca jil'i ycui' Ndyosi cua'ni Ni cña tonu bi', bi' cha' ngua tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús jil'i nu cuna'a bi'—. Ná cube ti' nu'u, tyaa clya nu'u juani.

⁴⁹ Tya nchcui' Jesús, lo'o li' ndyalaa sca ñati nu ndu'u to' tyi Jairo, nu cusu' bi' nu laca loo ne' laa jil'i ngu' ca bi'. Ñati bi' ndyaa nchcui' lo'o ycui' Jairo li':

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacui yu—. Nga'aa chcui' nu'u lo'o nu cusu' jua cha' caa toni'i jinu'u.

⁵⁰ Pana cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' yu lo'o nu cusu' bi'.

—Ná cutsii nu'u —nacui Jesús—, sca ti si jlya ti' nu'u cha' caca jil'i ycui' Ndyosi, li' caca tso'o nu piti sñi' nu'u —nacui Jesús jil'i Jairo.

⁵¹ Lo'o ndyalaa ngu' to' tyi Jairo, li' ná nda Jesús

chacuayá' tyaa tsa tlyu ti ngu' ne' ni'i lo'o yu; cua laca ti ñati tyaa nde ni'i nacui yu.

—Lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o sti xtya'a nu piti quicha re, tsa lo cua ti tya'a ngu' tyaa ngu' ni'i re —nacui yu.

⁵² Nxi'ya tsa xi xa' la ngu' ndi'i ngu' nde liya' xqui'ya cha' ngujuii nu cuna'a piti bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná xi'ya ma —nacui—. Si'i na ngujuii nu quicha re, na laja' ti re —nacui Jesús jil'i ngu'.

⁵³ Nxyi' lo'o ngu' jil'i Jesús li', cha' jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ngujuii nu piti bi'. ⁵⁴ Li' ndyatü Jesús ni'i, ngusñi ya' nu piti, jua'a cuii nchcui' lo'o li':

—Tyaca'a nu'u, mbixu' —nacui.

⁵⁵ Li' xa' ndyalaa cui'i cre-siya jil'i nu cuna'a piti bi', hora ti ndaca'a li'; ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ta ngu' na cacu nu piti bi' li'. ⁵⁶ Ndube tsa ti' ngu' cusu' jil'i nu piti bi', pana ngulo Jesús cña jil'i ngu' cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya nu ngua cha' bi'.

9

Ngulo Jesús cña jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsaa ngu' chcui' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

¹ Nguxuti'i Jesús jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi', cha' ta yu chacuayá' jil'i ngu' cha' culo ngu' jil'i lcaa lo cui'i cuxi nu ntsu'u jil'i ñati, lo'o jua'a cua'ni ngu' jo'o jil'i lcaa lo quicha nu ntsu'u jil'i

ñati. ² Ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' ta ngu' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu' quichi su tsa' ngu', lo'o li' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha. ³ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná sca na ná cui'ya mā tsa' mā tyucuij —nacui yu ji'i ngu'—, ni yaca xca, ni cuiji, ni tyaja, ni cñi, ná cui'ya lo'o mā ji'i. Sca ti camxa nu ntsu'u ti mā cui'ya mā tsa' mā, ná cui'ya mā chaca. ⁴ Cua ña'a ca toni'i su tyalaa mā ni, ca bi' tyanu mā hasta ña'a cuayá' nu tyu'u mā quichi bi' tyaa mā li'. ⁵ Si ntsu'u quichi su ná ndiya ti' ngu' cha' nu nchcui' mā lo'o ngu', su ná nti' ngu' cha' tyanu mā slo ngu', hora ti tsa' mā xa' se'i. Lo'o jua'a salú mā sñii yuu nu ntsu'u quiya' mā lo'o tyu'u mā quichi bi'; xqui'ya cha' bi', caca cuayá' ti' ngu' quichi cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o mā li'.

⁶ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndya'a ngu' lcaa quichi sube ti cajua. Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi bi' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu'; jua'a ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha nu ndi'i lcaa quichi bi', ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'i ñati

⁷ Tyempo bi' Herodes naa nu laca gobernador. Cua ngua cuayá' ti' yu lcaa cña nu ngua'ni Jesús, lo'o nu juani ncliyacua tsa ti' yu: “¿Ti ñati laca nu Jesús bi'?” Tyuu tya'a ngu' nchcui' ngu' cha'

cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya'. ⁸ Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' Jesús laca jyo'o Elías nu nguti'i chalyuu sa'ni la, cha' chaca quiya' ndyu'u tucua jyo'o bi'; jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' la cui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la laca Jesús, cha' cua ndyu'ú jyo'o cusu' bi' chaca quiya', nacui' ngu'. ⁹ Pana ndi'ya nacui' Herodes:

—Ycui' na' ngulu cña cha' teje cu' ngu' scua' que Juan. Lo'o nu Jesús bi' ni, nu quiña'a tsa cha' ndañi nu nchcui' ngu' ji'i, ¿tilaca laca yu lacua?

Lo'o li' lye tsa ngua ti' Herodes cha' ña'a ji'i ycu'i Jesús.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹⁰ Nu lo'o nguxtyuu ngu' tya'a ndya'a Jesús ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ngu' ca su ndyaa ngu' bi'. Li' ndyaa yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi' sca se'i su ná ntsu'u ñati ngua ti' yu, sca se'i cacua ti quichi Betsaida. ¹¹ Pana nu lo'o cua ngua jlo ti' xa' ñati macala su ndyaa Jesús, li' ndu'u lca'a ñati bi' ji'i yu. Lo'o ndyalaa ngu' slo yu, li' ndyanu ngu' cha' culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya caca nde loo lo'o caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a lijya ngu' quicha cha' cua'ni yu cha' tyaca tso'o ngu', nti' ngu'.

12 Nu lo'o cua ngusij, li' ndyu'u tiĭ ñati nu ndyaca tsa'a jii' Jesús ca slo yu cha' chcu' ngu' lo'o yu:

—Chcu' nu'u lo'o ngu' jua cha' tsaana ngu' na cacu ngu', su caja' ngu' talya ca quichi sube ti jua —nacu' ngu' nu ndyaca tsa'a jii'—. Su ndiĭ na re, ná ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti —nacu' ngu' bi' jii' Jesús.

13 —Cu'ma ta ma na cacu ngu' quiña'a jua —nacu' Jesús jii' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' li'.

—Xti tsa na ntsu'u jii' ya re —nacu' ngu'—. Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o jii' ya. Sca ti si tsa ya tsaana ya scuaa cha' cacu lcaa ngu' re —nacu' ngu' jii' Jesús li'.

14 Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti ndiĭ ngu' bi'. Li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii'.

—Chcu' ma lo'o ngu' jua cha' tyaca'a ngu' lo yuu cuentya qui'i ti, tu'ba tyii tya'a ngu' sca qui'i —nacu' ngu' jii' ngu'.

15 Lo'o jua'a ngua'ni nu tii tyucuaa tya'a ngu' lo'o nu ngu' quiña'a bi', hora ti ndyaca'a ngu'. 16 Li' ndaya' Jesús jii' nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o jii' nu tucua tya'a cualya bi'. Nde cua nguxña'a yu cha' ndya xlyabe jii' ycu' Ndyosi xqui'ya scuaa bi'. Li' ngusa'be yu scuaa bi', cuati nda yu yu'be bi' jii' ngu' tya'a ndya'a yu cha' tacha ngu' jii' ngu' quiña'a bi'. 17 Lcaa ngu' ndyacu ngu' scuaa bi'

li', nguaala' jii' lcaa ngu'. Ca tiya' la ngutsa'á tii tyucuaa tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá lo'o cualya nu ndyanu, la cui' tya'a na nu ndyacu ngu' bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycu' nu Cristo laca Jesús

18 Ngua sca tsa ndiĭ Jesús ycu' ti nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi. Li' lijya ngu' nu ndyaca tsa'a jii' ca slo yu. Nchcuane Jesús jii' ngu' bi' li':

—¿Tilaca ta laca na' nacu' ngu'? —nacu' Jesús jii' ngu' bi'.

19 —Ntsu'u ngu' nu nchcu' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya jii' ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacu' ngu' jii'—, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcu' cha' jyo'o Elías laca nu'u, jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcu' cha' nu'u laca sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycu' Ndyosi sa'ni la; cua sa'ni tsa ngujuii ñati bi', pana juani ndyu'ú chaca quiya' nacu' ngu' bi'.

20 —Cu'ma ni —nacu' Jesús jii' ngu' bi' li'—, ¿tilaca laca na' nti' cu'ma?

Li' nacu' Pedro jii':

—Cristo nu nda ycu' Ndyosi jii' lijya nde chalyuu, bi' laca nu'u —nacu' Pedro jii'.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'

21 Lye tsa nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' cha' ná cacha' ngu' tsiya' ti jii' xa' ñati cha' Cristo laca ycu'.

22 —Na' nu cua nda Ni 'nali- jya'a cha' caca na' ñati—nacu' Jesús—, nscua cha' lye tsa

xcube' ngu' jna'. Lo'o la cui' ti xtyanu ti'i ngu' cusu' jna'; lo'o ngu' nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, xtyanu ti'i ngu' jna'. Nga'a cha' cujuui ngu' 'na; pana lo'o tyu'u scua sna tsá, li' tyu'ú na' chaca quiya' ca su ntsiya na' cha' nguatsi' na'.

²³ Lo'o nteje tacui xi tyempo, li' nchcui' Jesús lo'o lcaa ngu':

—Si ntsu'u cu'ma nu chañi cha' nti' ma tsaa ma lo'o na' —nacui yu—, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ma ji'i, cha' tya'a ma lo'o na' lcaa tsá, masi cujuui ñati ji'i ma xqui'ya na'. ²⁴ Chcuna' chalyuu ji'i ma si xcui' nlyacua tsa ti' ma ñi'ya caca ji'i ycu' ca ma; pana si tyaja'a ma xñi ma cha' jna', masi cujuui ñati ji'i ma xqui'ya na', quije chalyuu ji'i ma ca slo ycu' Ndyosi li'.

²⁵ Ná xtyucua tsiya' ti cha' culiya' nu ntsu'u ji'i ma, masi tlyu tsa chalyuu caja ji'i ma, si xqui'ya cha' bi' chcuna' ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ²⁶ Ca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati lo'o ña'a na' ji'i ma, si cua ngua tyuju'u ti' ma ña'a ma jna', masi ntyuju'u ti' ma ji'i cha' tso'o nu nchcui' ti na'; nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo ji'i ñati, li' ca tyuju'u ti' na' lo'o ña'a na' ji'i ma. Ndubi tsa ña'a loo na' caca xqui'ya xee ji'i ycu' Ndyosi Sti na' li'; stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xca ji'i ycu' Ni, xca nu lubii tsiya' ti. ²⁷ Chañi cha' nu nchcui'

na' lo'o ma, cha' ntsu'u ngu' nu ndu lo'o na chalyuu re juani, nu tya lyiji cajaa ngu' lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca ycu' Ndyosi loo nde chalyuu.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

²⁸ Nu lo'o cua ndu'u scua snu' tsá tya lo'o nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyacu' yu sca ca'ya cha' chcui' yu lo'o ycu' Ndyosi; ndyaa lo'o yu ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan.

²⁹ Nu lo'o ndu Jesús nchcui' lo'o ycu' Ndyosi Sti yu, li' hora ti ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús; ñi'ya ña'a sca xee nu ngati tsa, jua'a ngati tsa ña'a ste' yu. ³⁰ Li' ndu'u tucua tucua tya'a ngu' qui'yu ca slo Jesús, ndu ti ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús; jyo'o cusu' Moisés lo'o jyo'o cusu' Elías nu nguti' chalyuu sa'ni ngua ngu' bi'. ³¹ Lo'o jua'a tyucui ña'a su ndu ngu' ntyiji' sca xee nu lye tsa ña'a. Nchcui' ngu' lo'o Jesús ji'i lcaa ña'a cña nu cua nda ycu' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu nde loo la xi, nu lo'o cajaa yu nde quichi' Jerusalén. ³² Masi ndyu'u tsa xcalá Pedro lo'o xa' tya'a ndi' yu ca jua, pana tya tii ngu'; bi' cha' na'a ngu' bi' lcaa cha' tso'o ji'i Jesús, lo'o ji'i tyucuaa ngu' jyo'o nu nga'a slo yu. ³³ Nu lo'o cua tyaa ti tyucuaa ngu' bi', li' nacui Pedro ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui—, tso'o tsa cha' ndi' ya nde. Cuiñá ya sna tya'a hcua'ya: tsaca laca su tyi' ycu' nu'u, chaca su

tyi'i La Moisés, lo'o chaca su tyi'i La Elías —nacui.

Pana nu Pedro bi' ni, ná ngua cuayá' ti' yu ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycuí' ca yu. ³⁴ Tya nchcui' yu, lo'o li' ñaa sca coo nu ngüixii hichu' ngu'. Lye tsa ndyutsii ngu' su ntsu'u ngu' ne' coo bi', cha' lye tsa ña'a coo bi'. ³⁵ Li' nguañi xtyi'i sca ñati, pana hora ti ngua cuayá' ti' ngu' cha' nchcui' ycuí' Ndyosi laja coo bi'.

—La cui' yu re laca Sñi' na'; tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Cua'a jyaca mā jii' cha' nu chcuí' yu re lo'o mā —nacui Ni.

³⁶ Lo'o cua ndyuna ngu' ña'a cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi jii' Jesús, li' na'a ngu' cha' sca ti Jesús ndu bi'. Cuaana tya ndyaa ti'i ngu'; ni sca cha' nga'aa nchcui' ngu' lo'o xa' ñati, ñi'ya ngua cha' nu na'a ngu' sii' ca'ya bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii' sca yu cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi jii'

³⁷ Ca chaca tsā nu lo'o ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', tyuu tsa tya'a ngu' ndyaa ngu' ndyacua tya'a ngu' lo'o Jesús.

³⁸ Ndi'i sca nu qui'yu laja ñati quiña'a bi' nu cui' nchcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui yu jii'—, cua'ni cha' tso'o ña'a nu'u xi jii' sñi' na', cha' sca ti bi' laca sñi' na' nu ntsu'u 'na. ³⁹ Ntsu'u tsā nxalú cui'i jii' yu, ndu'ni bi' cha' cui' nxi'ya yu li'; nxasu nu cui'i bi' jii' yu ña'a cuayá' ndyu'u ngo' tu'ba yu. Cuxi tsa ndu'ni cui'i bi' lo'o yu, cha' ná ntaja'a bi'

culaá jii' yu. ⁴⁰ Bi' cha' lye tsa ndijña na' jii' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cha' culo ngu' jii' cui'i cuxi nu ngusñi jii' sñi' na', pana ná ngua jii' ngu' culo ngu' jii' tsiya' ti.

⁴¹ Li' nguxacui Jesús cha' jii' ngu':

—Ná jlya ti' mā 'na tsiya' ti, cu'mā ñati chalyuu —nacui Jesús—, cha' cuxi tsa cresiya jii' mā. Nga'aa tso'o tyanu na' slo mā, nga'aa talo tyiquee na' jii' mā tsiya' ti —nacui Jesús jii' ngu'—. Caa lo'o jii' sñi' slo na' —nacui Jesús jii' sti nu quicha bi' li'.

⁴² Pana nu lo'o ñaa nu quicha bi' cacua la, li' nguxlyú cui'i cuxi bi' jii' yu quicha bi' nde lo yuu, lo'o li' lye tsa nguxalú cui'i jii' yu. Li' ngulo Jesús cña jii' cui'i cuxi nu ntsu'u jii' yu cha' tyu'u bi' tyaa, cua ndyaca tso'o yu quicha bi' li'. Cuati nacui jii' sti yu cha' caa qui'ya jii' sñi', lo'o li' ndya Jesús jii' yu nu ngua quicha bi' jii' sti yu chaca quiya'. ⁴³ Lcaa ngu' ndube tsa ti' ngu' lo'o ña'a ngu' cha' tlyu nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycuí'

Lcaa ngu' ndiya tsa ti' ngu' ña'a ngu' cña nu ndyu'ni Jesús. Pana laja lo'o ndube ti' ngu', li' nacui Jesús jii' nu ngu' nu ndya'a lo'o yu:

⁴⁴ —Cua'a jyaca mā jii' cha' re, culacua xi ti' mā jii': Ntsu'u sca ñati nu cujuí' cresiya 'na jii' ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi

na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús.

⁴⁵ Pana ná nda nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu bi' cuentya, ná ngujui ñi'ya caca ca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; jua'a ntsii tsa ngu' cha' xcuane ngu' jil'i ycuí' Jesús ñi'ya tyu'u cha' nu nchcui' yu lo'o ngu'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' jil'i ycuí' ca ngu'

⁴⁶ Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ni, lye tsa nchcui' tube ngu' ñi'ya nu tya'a ngu' laca nu ndulo la cha' jil'i. ⁴⁷ Pana Jesús ni, hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ngu'. Li' ngusni yu ya' sca nu piti, ngusta yu jil'i nu piti cacua ti slo ycuí' yu. ⁴⁸ Li' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Lo'o xtyucua ma jil'i cua ña'a ca ñati cuentya jna', masi ñati ñi'ya laca nu piti re, la cui' jua'a na nxyucua ma jna' laca —nacui Jesús—. Jua'a ngu' nu tucua cña jna', lo'o cña jil'i ycuí' Ndyosi tucua ngu' bi' li', cha' ycuí' Ni laca nu nda jna' lijyaa ca slo cu'ma. La cui' nu piti la jil'i tya'a ma, nu ná ndulo cha' jil'i bi' nti' ma, bi' laca nu ndulo la cha' jil'i cuentya jna', nti' na'.

Sca ñati nu ná nxuu tya'a lo'o na ni, bi' laca nu taca jil'i xtyucua ji'na

⁴⁹ Li' nacui Juan jil'i Jesús:

—Mstru —nacui—, cua na'a ya cha' ndu chaca ñati nu nclyo jil'i cui' cuxi nu ntsu'u jil'i ñati chacuayá' jinu'u,

nacui yu. Bi' cha' ngua'a ya jil'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni yu jua'a, cha' ná lo'o yu bi' ndya'a yu ndyaca tsa'a yu lo'o ya.

⁵⁰ Pana ndi'ya nacui Jesús jil'i li':

—Ná cua'a ma jil'i, cha' sca ñati nu ná nxuu tya'a lo'o na, ná tyiquee' taca jil'i bi' xtyucua ji'na.

Ngua'a Jesús jil'i Jacobo lo'o jil'i Juan

⁵¹ Nu lo'o cua tyalaa ti tyempo cha' tyaa Jesús nde cua, li' ngüñi ti' yu cha' tyaa yu nde Jerusalén. ⁵² Nda yu jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu cha' tsa ngu' tyucui nde loo la, cha' chcui' ngu' lo'o ngu' quichi sube ti su tyeje tacui yu lo'o ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' sca quichi sube ti, sca quichi tyi ngu' Samaria; ngulana ngu' su tyi' ngu' li'. ⁵³ Pana ná ntaja'a ngu' quichi sube bi' ta ngu' chacuayá' cha' tyanu ngu' bi' quichi, cha' jlo ti' ngu' quichi bi', cha' nde quichi Jerusalén tsa ngu'. ⁵⁴ Nu lo'o ndyuna tya'a ndya'a Jesús cha' bi', Jacobo lo'o Juan naa nu ngu' bi', li' nacui ngu' bi' jil'i Jesús:

—Cusu' —nacui ngu' bi'—, ¿ha ná nti' nu'u cha' jña ya quii' nde cua cha' tyalú nde lo yuu su ndil'i ngu' jua? Cua'ni tye bi' tsiya' ti jil'i ngu' jua, tyaqui ngu'. Jua'a ngua'ni jyo'o cusu' Elías sa'ni —nacui ngu' jil'i Jesús.

⁵⁵ Li' ña'a tsa Jesús jil'i ngu' bi', nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ná nda mā cuentya tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mā —nacui' Jesús—, si'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'jī mā cha' chcui' mā cha' cuxi jua'a; nu xña'a laca nu ngulu'u ji'jī mā cha' chcui' mā jua'a. ⁵⁶ Si'i cha' cua'ni tye na' chalyuu ji'jī ñati'nda ycuí' Ndyosi Sti na' 'na lijyaā cha' caca na' ñati'; cha' cua'ni lyaá Ni ji'jī ñati' chalyuu, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni na' —nacui' Jesús.

Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' xa' quichj sube ti.

Ñati nu chañi cha' nti' tya'a lo'o Jesús

⁵⁷ To' tyucui' su ndyaa ngu' na'a ngu' ji'jī sca nu qui'yu.

—Cusu' —nacui' yu—, lo'o na' nti' na' tsa'a lo'o nu'u, macala su tsa'a nu'u tsa'a na' lo'o nu'u.

⁵⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'jī nu qui'yu bi':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyú ni' ndyu'ú ni'; lo'o nu quiñi sube ni, ne' xlyati' ndyu'ú ni'; lo'o na' ni, cua lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati', pana ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña' na'.

⁵⁹ Lo'o li' nacui' Jesús ji'jī chaca nu qui'yu:

—Caā tya'a nu'u lo'o na' —nacui'.

—Cusu' —nacui' yu ji'jī Jesús li'—, ta nu'u xi tyempo jna' cha' tyanu na' lo'o sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' ña'a na' ji'jī tyatsi'.

⁶⁰ Li' nacui' Jesús ji'jī yu:

—Tya ntsu'u xi xa' la tya'a ñati' mā nu taca xatsi' ji'jī nu cua ngujuii; pana nu'u ni, ntsu'u cha' tsa'a nu'u lo'o na' cha' chcui' nu'u cha' tso'o ji'jī ycuí' Ndyosi lo'o ñati'.

⁶¹ Li' nacui' chaca nu qui'yu ji'jī Jesús:

—Cusu', lo'o na' ntā' tsa'a lo'o nu'u —nacui' yu—, pana ta xi tyempo 'na cha' tsa'a na' salya' na' lo'o ngu' toni'jī 'na.

⁶² Li' nguxacui' Jesús cha' ji'jī nu qui'yu bi':

—Sca ñati' nu nguxana sca cña ni, ná caca tyu'u scua cña bi' ji'jī yu si tya'achu' yu ji'jī; ñi'ya nti' ñati' nu nclya'a yuu, ná ca cula'a tso'o yu yuu si ña'a yu nde chu' yu; la cui' jua'a lo'o caca ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'jī cu'mā ñati' chalyuu ni, ná ta Ni cña cua'ni mā cuentya ji'jī ycuí' si nti' mā tya'achu' mā ji'jī Ni.

10

Nda Jesús ji'jī snayala tyii tya'a ngu' ndyaa

¹ Nu lo'o cua nteje tacui' cha' bi', li' ngusubi Jesús chaca snayala tyii tya'a ngu' cha' tsa'a ngu' nde loo ji'jī yu; cuentya tucua tya'a ti ngu' tsa'a ngu' lcaa se'jī lo'o lcaa quichj su nga'a cha' tsa'a yu nti' yu. ² Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re, cha' chcui' na lo'o ñati' cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacui' Jesús ji'jī ngu' bi'—.

Lo'o jua'a, xti ti ngu' nu caca cua'ni cña re; bi' cha' chcui' mā lo'o Sti na', ycuí' nu Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa'

la tya'a ñati nu taca jil'i cua'ni cña re. ³ Yaa clya ma lacua. Su ta na' jil'i ma tsa ma, ca bi' tyil'i ma laja ñati cuxi ñi'ya si ndil'i xlya' cuañi' laja bo'o tyaala; pana tyil'i ycuil' Ni lo'o ma cha' ná sca caca jil'i ma li'.

⁴ Ná cui'ya ma cuiji su tyu'u cñi, ni xa' cuiji, ni caña ná chca'a quiya' ma. Lo'o jua'a ná tyu ma tyiquee' tyucuij lo'o ta ma cha' lo'o ñati.

⁵ Nu lo'o tyalaa ma tonil'i jil'i sca ñati, li' ndi'ya chcuil' ma lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ñati nu ndil'i ni'i bi': "Ti ti tyil'i tyiquee ngu' nu ca tyi re", ñacuij ma jil'i ycuil' Ndyosi li'. ⁶ Lo'o si chañi cha' nti' ngu' nu ndil'i ni'i bi' cuna la ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti tyil'i tyiquee ngu' bi'; pana si ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', nga'aa culacua Ni jil'i ngu' bi' jua'a.

⁷ Tyanu ma tonil'i jil'i ngu' tso'o bi', cacu ma co'o ma cua ña'a ca na nu cacu ngu' bi'; sca ñati nu ndyu'ni cña ni, ntsu'u chacuayá' jil'i cha' cacu yu tyaja. Pana ná tya'a ma lcau ti tonil'i jil'i ngu'.

⁸ Lo'o tyalaa ma sca quich'i su tso'o tsa chcuil' ñati lo'o ma, cacu ma lcaa na nu ta ngu' jil'i ma, ⁹ cua'ni ma jo'o jil'i ngu' quicha nu ndil'i bi'. Lo'o li' ñacuij ma jil'i ngu' bi': "Cua ngulala cha' caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i cu'ma". ¹⁰ Pana lo'o tyalaa ma sca quich'i su ná nti' ngu' cha' chcuil' ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu', hora ti tyu'u ma nde to' calle ti. Li' ñacuij ma jil'i ngu': ¹¹ "Scuij ya quiya' ya cha' tyalú snii yuu jil'i

quich'i tyi ma nu ngusñi ca'a quiya' ya; jua'a ca cuayá' ti' ma li' cha' xqui'ya cha' cuxi tyiquee ma, bi' cha' tyu'u ya quich'i tyi ma tyaa ya. Pana masi cuxi ma, ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala cha' caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ma", ñacuij ma jil'i ngu' quich'i bi'. ¹² Nchcuil' na' cha' bi' lo'o ma juani, cha' nu lo'o tye chalyuu, li' tlyu la cha' ti' caca jil'i ngu' quich'i bi'; xti la cha' chcube' ngu' jyo'o quich'i Sodoma nu cuxi tsa ngua'ni cua sa'ni la.

Quich'i su ná ntucuá ñati cña jil'i ycuil' Ndyosi

¹³ 'i Tya'na tsa cu'ma ngu' quich'i Corazín! Lo'o jua'a, i tya'na tsa cu'ma ngu' quich'i Betsaida! Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'ma, lo'o ná nguju'u ti' ma tsiya' ti jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma. Cua sa'ni la xña'a tsa ngua ngu' quich'i Tiro, lo'o ngu' quich'i Sidón; ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná nguju' ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' jil'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', cha' bilya ña'a ngu' bi' ni sca cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'ma ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñil'i ti' ngu', ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ¹⁴ Liñi cacha' na' jil'i ma cha' caca tso'o la jil'i ngu' jyo'o quich'i Tiro, lo'o jil'i ngu' jyo'o quich'i Sidón, nu lo'o tyalaa tsá tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycuil' Ndyosi jil'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni jil'i

cu'ma li', cha' ná nduna ma tsiya' ti. ¹⁵ Lo'o cu'ma ngu' quichí Capernaum ni, nti' ma cha' tso'o tsa caca ji'i quichí tyi ma. ¿Ha ná lo'o xcube' Ni ji'i ma nti' ma? Pana culo'o Ni ji'i ma cha' tyaa ma ca bilyaa.

Tya nchcui' la Jesús lo'o nu snayala tyii tya'a ngu' bi' li':

¹⁶ —Ñati nu cua'a jyaca ji'i cha' nu ta cu'ma lo'o, ñi'ya si ndaca'a jyaca ngu' bi' ji'i cha' nu ta na' lo'o ngu' laca; lo'o ñati nu xlyú cha' hichu' cu'ma, ñi'ya si nxlyú ngu' bi' cha' hichu' na' laca. Lo'o jua'a ñati nu xlyú cha' hichu' na' ni, na nxlyú ngu' cha' bi' hichu' ycuí Ndyosi nu nda jna' lijyaa; jua'a laca cha' —nacuí Jesús ji'i ngu'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

Cua ngxutyuu ngu' nu ngua'a loo Jesús cña ji'i ñaa ngu'

¹⁷ Ca tiya' la ngxutyuu nu snayala tyii tya'a ngu' ñaa ngu' slo Jesús. Chaa tsa ti' ngu'.

—Cusu' —nacuí ngu' ji'i Jesús—, lo'o nu cui'i cuxi ndaquiya' ji'i cña nu ngulo ya ji'i chacuayá' jinu'u —nacuí ngu'.

¹⁸ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a tu'ni. Lo'o na' na'a na' ji'i Satanás lo'o ndyú yu lo yuu; ñi'ya ndyalú tyi'yu nde lo yuu, jua'a ndyú yu. Ngulo'o ycuí Ndyosi ji'i nu xña'a bi' ca su tlyu su ntucua Ni nde cua, ndyú yu lo yuu li'; bi' cha' ndaquiya' cui'i cuxi bi' ji'i cha' nu nchcui' ma juani. ¹⁹ Lo'o jua'a cua nda

na' chacuayá' ji'i cu'ma cha' sta quiya' ma hichu' cuaña, lo'o hichu' chuni'i; chacuayá' jna' cua'a ma chacuaya' ji'i nu xña'a tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ca cuxi ji'i ma tsiya' ti, ni sca cha' cuxi ná tyacua ji'i ma li'. ²⁰ Pana ná ntsu'u cha' ca chaa ti' ma cha' ndaquiya' cui'i cuxi bi' ji'i cña nu ngulo ma ji'i, tso'o la ca chaa ti' ma cha' cua nscua xtañi ma ca su ntucua ycuí Ndyosi nde cua.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús

²¹ Sca hora bi' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús xqui'ya cha' ndi'i Xtyi'i ycuí Ndyosi lo'o yu. Bi' cha' nchcui' Jesús lo'o ycuí Ndyosi Sti yu li':

—Sti na', cua'ni chi na' loo ycuí nu'u juani. Nu'u laca ycuí Ni nu laca loo nde cua, jua'a laca nu'u loo nde lo yuu. Cua ngutu'u yacu' ti cha' bi' cuentya ji'i ñati nu ngua tya sa'ni la, cha' ná ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tsiya' ti, masi nchca tsa ji'i ngu'; pana tsa xlya'be hi' cha' cua ngulu'u tso'o nu'u cha' bi' ji'i ñati jua'a ti juani, masi ná jlo tso'o ti' ñati bi'. Ndyu'ni tlyu na' jinu'u cha' jua'a ngua ti' ycuí nu'u cha' caca —nacuí Jesús ji'i ycuí Ndyosi.

²² Li' nchcui' yu lo'o ngu' nu ndyaa cuentya ji'i yu bi':

—Cua nda Sti na' lcaa na jna'. Ná tucui jlo ti' cha' laca na' Sñi' ycuí Ni; sca ti ycuí Sti na', bi' nu jlo ti'. Ná tucui jlo ti' tilaca laca ycuí Sti na'; sca ti na', jlo ti' na' tilaca laca Ni. Lo'o jua'a ca jlo ti' xi xa' la ñati nu nti' na' cha' culu'u na' ji'i

ngu' tilaca laca ycuí' Sti na',
ca cuayá' ti' ngu' bi' li'.

²³ Li' nguxtyacuí Jesús ca su
ndu nu ngu' nu ndyaca tsa'a
ji'í, ndu ycuí' ti ngu' nchcui'
yu lo'o ngu' bi' li':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee
ñati nu ña'a cua ña'a ca cha'
tlyu nu cua na'a cu'ma juani.

²⁴ Chañi cha' nu nchcui' na'
lo'o ma re, cha' quiña'a tsa
ngu' nu ngua tu'ba ji'í ycuí'
Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a
quiña'a rey nu ngua loo sa'ni
la, cua ntajatyá tsa ngu' bi'
ji'í cha' tlyu nu cua na'a
ma juani, cha' ña'a ngu' ji'í
nquicha'; cua ntajatyá tsa
ngu' bi' ji'í cha' nu nduna ma
juani, cha' ngua ti' ngu' cuna
ngu' nquicha'. Pana ngujui
ngu' li', lo'o bilya ña'a ngu'
cha' bi', bilya cuna ngu' cha'
bi' tsiya' ti —nacuí Jesús ji'í
ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í.

*Sca cha' tso'o nu ngua'ni
sca ngu' samaritano*

²⁵ Li' ndatu sca mstru cha'
jo'ó cha' chcui' cuayá' yu lo'o
Jesús. Lo'o li' nchcuane yu ji'í
Jesús:

—Mstru —nacuí—, ¿ñi'ya
cua'ni na' cha' caja chalyuu
nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti
jna'?

²⁶ Li' nguxtyacuí Jesús cha'
lo'o yu:

—¿Ni cña ngulo ycuí'
Ndyosi ji'na nu nscua lo
quityi nu ngua sa'ni? ¿Ñi'ya
ndyu'u ta cha' bi' nti' nu'u?

²⁷ Li' nchcui' mstru cha' jo'ó
bi':

—Ndi'ya nchcui' cha' cusu'
bi' —nacuí mstru bi'—, cha'

tso'o tsa tyu'u tyiquee na ña'a
na ji'í ycuí' Ndyosi, jua'a tyu-
cui tyiquee na taquiya' na
ji'í ycuí' Ni, jua'a cua'ni tlyu
na ji'í Ni lo'o lcaa cha' nu
ca'ya hique na, jua'a tyucui
juersa ji'na cua'ni tlyu na ji'í
ycuí' Ni. Lo'o jua'a nga'a cha'
cua'ni tya'na ti' na ji'í tya'a
ñati na, ñi'ya nu nti' na cha'
cua'ni tya'na ti' xa' ñati ji'na.

²⁸ Li' nacuí Jesús ji'í yu bi':

—Tso'o tsa cha' nu ngux-
acuí nu'u 'na. Si jua'a cua'ni
nu'u, caja chalyuu bi' jinu'u
li'.

²⁹ Pana nu mstru cha' jo'ó
bi' ni, cua nti' yu cha' tyu'u
li'ni la cha' nu cua nchcui' yu,
bi' cha' nacuí yu ji'í Jesús:

—¿Tilaca laca tya'a ñati na'
lacua?

³⁰ Li' nchcui' Jesús cui' re
cha' xacuí cha' ji'í mstru bi':

—Ngutu'u sca ngu' tya'a
quichi tyi na nde Jerusalén,
ndya'a yu lijya yu tyucui
ndyaa nde calacui, nde
quichi Jericó. Lo'o li' ndu'u
tucua xi tucua sna tya'a ngu'
cuaana, nguxlyaá ngu' lcaa
na nu lo'o ji'í yu; ngulo ngu'
ste' yu, li' ti'í tsa ngujui'í ngu'
xña'a bi' ji'í yu ña'a cuayá' nu
cua cajaa ti yu. Li' nguxtyanu
ngu' ji'í yu ña'a ntsiya ti yu.

³¹ La cui' ti tyucui' bi' nteje
tacui sca sti jo'ó tya'a quichi
tyi na. Pana lo'o na'a sti jo'ó
bi' ji'í nu quicha bi', li' yala ti
nteje tacui chaca tsu' tyucui,
ndyaa li'. ³² Lo'o li' ñaa sca
xirta, sca ngu' Levi, la cui'
tyucui' bi'. Ndyaa na'a xi
ji'í yu quicha bi'; pana lo'o
na'a ji'í, tsa ndyubi ti nteje

tacui xirta ndyaa li'. ³³ Lo'o la cui' tyucuij bi' ndya'a sca nu qui'yu ngu' Samaria, sca ngu' xa' chalyuu. Lo'o na'a ji'i yu quicha bi', hora ti ngua tya'na ti' ji'i yu. ³⁴ Lo'o li' ndyaa ca su ntsiya yu quicha bi', ngua'ni jo'o ji'i lcaa su quicha ji'i yu bi' lo'o setye, cuati lo'o vino ngua'ni jo'o ji'i yu su quicha bi'. Li' ngüixij late' chu' yu su quicha bi', ngusta ji'i yu quicha bi' hichu' huru ji'i ycu'i, ndyaa lo'o ji'i yu ca to' tyi sca ñati; ca bi' ña'asij ngu' ji'i nu quicha bi' ngua ti'. ³⁵ Ca chaca tsá lo'o cua tsa ti nu ngu' samaritano bi', li' ngulo tucua tya'a cñi plata cha' ta ji'i ngu' nu ca ji'i ni'i su ntsiya nu quicha bi'. Ndi'ya nacui ji'i ngu' ca tyi: “Ña'asij ma' ji'i yu quicha re. Lo'o si tya culiji la ma' cñi lo'o yu, lo'o xtyuu na' caa na' slo cu'ma chaca quiya', li' tya na' cñi ji'i ma”, nacui nu samaritano bi'.

Lo'o cua ndye nda Jesús cuij re lo'o ngu', li' nchcuane yu ji'i mstru bi':

³⁶ —Tso'o lacua. Nu sna tya'a ñati nu nteje tacui tyucuij su ntsiya nu quicha bi' ni, ¿tilaca nu nguna'asij tso'o la ji'i yu nu ngua quicha bi'? ¿Tilaca laca nu chañi cha' laca tya'a ñati lo'o nu quicha bi'?

³⁷ —Nu ngua'ni tya'na ti' ji'i yu quicha bi' —nacui mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús.

Li' nacui Jesús ji'i mstru bi':

—Yaa nu'u lacua, lo'o la cui' jua'a cua'ni nu'u lo'o tya'a ñati nu'u.

Nga'a Jesús ca su ndi'i Marta lo'o María

³⁸ Ngusñi Jesús tyucuij, ndyaa yu lo'o ngu' tya'a ndya'a yu. Lo'o li' ndyalaa ngu' sca quichi piti ti su ndi'i sca nu cuna'a nu naa Marta. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Marta cha' ndyalaa Jesús slo, cha' nti' tsa ma' cuna ma' lcaa ña'a cha' nu nda yu. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u sca tya'a ngula Marta nu naa María. Hora ti ndyaca'a nu María bi' cacua ti slo Jesús cha' cuna cha' nu chcu'i yu; ⁴⁰ pana nu Marta bi' ni, quiña'a tsa cña ntsu'u cha' cua'ni ma'. Li' nchcu'i ma' lo'o Jesús:

—Cusu' —nacui Marta ji'i—, ¿ha ná ndube ti' nu'u cha' quiña'a tsa cña ngxu'tyanu María tya'a na' cha' cua'ni na' ycu'i ti na'? Bi' cha' tso'o la si chcu'i nu'u lo'o cho' lacua, cha' caa cho' xtyucua xi cho' na.

⁴¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i Marta:

—Marta, Marta, ntsu'u tsa cña jinu'u —nacui Jesús—. Quiña'a tsa nclyacua ti' nu'u xqui'ya lcaa cña sube nu ntsu'u jinu'u. ⁴² Pana tya lijyi sca cha' nu tso'o cua'ni nu'u, sca cha' nu ndulo la; bi' laca cha' nu cua nti' María cua'ni juani. Cua ndyu'ni cho' sca cña nu tso'o la, lo'o ná ntsu'u cha' xlyaa xa' ñati cña bi' ji'i cho'.

11

Ñi'ya nu chcu'i na lo'o ycu'i Ndyosi

¹ Ngua sca tsá nga'a Jesús ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi.

Lo'o ndye nchcui' yu lo'o Ni, li' nacuj sca ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Cusu' —nacuj—, culu'u nu'u ji'i ya ñi'ya caca chcui' ya lo'o ycui' Ndyosi, tsa ña'a nu ngulu'u jyo'o Juan ji'i ngu' nu nguta'a lo'o.

² Li' nacuj Jesús ji'i:

—Nu lo'o chcui' ma lo'o ycui' Ndyosi, ndi'ya chcui' ma:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha jinu'u.

Caã nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya.

Cua nti' ya cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu, ñi'ya nu ndyaca cha' nu nti' nu'u nde cua.

³ Ta nu'u na cacu ya tsã juani.

⁴ Cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya ya' nu xña'a.

Jua'a ngulu'u Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'.

⁵ Li' xa' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Nde chcui' na' sca cha': Sca yu tya'a cu'mã ntsu'u sca tya'a tso'o yu. Lo'o li' sca talya ntsu'u cla'be talya, ndyaa yu toni'i ji'i tya'a tso'o yu cha' ñacuj yu ji'i: “Tyocue, ta xi sna tya'a tyaja jñi' ti na' xi. ⁶ Cua ndyalaa ca ti sca yu tya'a tso'o na' toni'i 'na,

lo'o ná ntsu'u tsiya' ti na nu ta na' cha' cacu yu.” ⁷ Lo'o li' nu yu ca tyi nu ntsu'u nde ni'i ji'i nguxacuj cha' ji'i yu: “Ná ntã' cha' chcui' cua ña'a ti lo'u. Cua ndyacu' toni'i 'na. Lo'o nu sube 'na, cua ntsiya ngu' lo qui'ña laja' ngu' lo'u. Ná caca tyatu na' cha' ta na' hi'”, nacuj tya'a tso'o yu ji'i yu bi'. ⁸ Ndi'ya nacuj na' —nacuj Jesús ji'i ngu'—, masi ná ntaja'a tya'a tso'o yu tyatu cha' ta tyaja bi' ji'i yu bi', masi tso'o ti lo'o yu, pana tiya' la ngua ti' tya'a tso'o yu ta cha' bi' ji'i yu, xqui'ya cha' nga'aa nti' cha' xa' tsaã yu xtyu'u yu ji'i chaca quiya'; bi' cha' ndyatu tya'a tso'o yu li', nda lcaa na nu nti' yu bi'.

⁹ Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma lacua: Lo'o jña ma sca cha' ji'i ycui' Ndyosi, ta Ni cha' bi' ji'i ma li'; lo'o culana ma ji'i ycui' Ni, quijeloo Ni ji'i ma li'; lo'o tyucui tyiquee ma chcui' ma lo'o ycui' Ni, taquiya' Ni ji'i cha' nu chcui' ma lo'o Ni li'.

¹⁰ Lcaa ñati nu jña sca cha' ji'i ycui' Ndyosi ni, caja cha' bi' ji'i ngu' li'; jua'a lcaa ñati nu culana ji'i ycui' Ni, quijeloo Ni ji'i ngu' li'; la cui' jua'a, lcaa ñati nu tyucui tyiquee chcui' lo'o Ni, taquiya' Ni ji'i cha' nu chcui' ngu' lo'o Ni li'.

¹¹ 'Nu cu'mã ñati chalyuu nu ntsu'u nu sube ji'i ma, ná nda ma sca na cuxi cacu sñi' ma lo'o jña ngu' na cacu ngu'. Ñi'ya nti' si jña ngu' xlyá cacu ngu', ná ta ma sca quee cacu ngu' li'; si jña ngu' cualya cacu ngu', ná ta ma cuaña

ji'li ngu' li'; ¹² si jña ngu' sca xcube, ná ta mā sca chuni'li cacu ngu' li'. ¹³ Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā cha' ta mā na tso'o cacu sñi' mā, masi xña'a tyiquee mā, la cui' jua'a jlo ti' ycu' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua; lye la cua'ni tya'na ti' Ni ji'li mā, cha' tya ta Ni Xty'i' ycu' Ni tyanu ne' cresiya ji'li mā si jña mā cha' bi' ji'li Ni.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús

¹⁴ Ntsu'u sca nu qui'yu nu ngua cu'u cha' cua ngusñi sca cui'li cuxi ji'li yu, pana ngulo Jesús ji'li cui'li cuxi nu ngusñi ji'li yu, ndyaa bi' li'. Nu lo'o ngutu'u cui'li nu ntsu'u ji'li nu qui'yu cu'u bi', ngua ji'li yu nchcui' yu li'. Ndube tsa ti' ñati lo'o na'a ngu' cha' bi'. ¹⁵ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya:

—Nclyo nu qui'yu cua ji'li cui'li cuxi chacuayá' ji'li Beelzebú, nu laca xu'na lcaa lo cui'li cuxi —nacui' ngu'.

¹⁶ Lo'o li' xa' la ñati ngua ti' ña'a cuayá' ngu' ji'li Jesús, bi' cha' ngüijña ngu' ji'li Jesús cha' cua'ni yu chaca cha' tlyu chacuayá' ji'li ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. ¹⁷ Pana cua ngua tii Jesús lcaa cha' nu nclyacua ti' ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tye cha' ji'li cua ña'a ca quich'i si xcui' cha' cusu' cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si tsaca latya ngu' tisiya xuu tya'a ngu' lo'o chaca latya ngu'. La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'li ni'li, si ntsu'u cha' cusu' ji'li ngu' lo'o xa' la tya'a

ngu', nga'aa caja ñi'ya tyi'li ngu' lo'o tya'a ngu' sca ti ni'li bi'. ¹⁸ Bi' cha' ná talo cha' ji'li Satanás si xuu tya'a nu Satanás bi' lo'o msu ji'li ycu'; tye cha' ji'li nu xña'a yala ti li'. Pana nu na' ni —nacui' Jesús—, cua nacui' mā cha' ngulo na' ji'li cui'li cuxi nu ntsu'u ji'li ñati chacuayá' ji'li Beelzebú nu laca xu'na cui'li cuxi bi', jua'a nchcui' mā 'na.

¹⁹ ¿Ha cha' liñi nchcui' mā lo'o nchcui' mā cha' chacuayá' ji'li Beelzebú nclyo na' ji'li cui'li cuxi? Ná liñi nchcui' mā tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'li mā nclyo ngu' ji'li cui'li cuxi; chacuayá' ji'li ycu' Ndyosi nclyo ngu' cui'li bi', nacui' mā. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' mā lacua; caca cuayá' ti' mā si cha' liñi nchcui' mā, si cha' cuiñi ti nchcui' mā.

²⁰ Chacuayá' ji'li ycu' Ndyosi nclyo na' ji'li cui'li cuxi nu ntsu'u ji'li ñati, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' cua ndyalaa tsá cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'li mā.

²¹ 'Ñi'ya nti' sca ñati tyaala, ndu yu cua nde toni'li ji'li yu. Cua laca ndi'li maxtyi ji'li yu cacua ti su ndu yu, cha' jua'a ná sca caca ji'li yu'ba nu ntsu'u ji'li yu. ²² Sca ti lo'o caa xa' la ñati nu xña'a la, tyijiloo ngu' bi' ji'li yu li'; xlyaa ngu' lcaa chcu' nu ntsu'u ji'li yu su ndu yu cua, cuaana ngu' yu'ba ji'li yu bi', cha' caja xi ji'li ca ta'a ngu' li'.

²³ 'Ñati nu ná nti' xñi cha' jna', na nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na' li', jua'a ndyu'u cha'

bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' jil'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jna' lacua.

Lo'o xtyuu cui'i cuxi chaca quiya'

²⁴ Lo'o xtyanu cui'i cuxi jil'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' cui'i xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' cui'i bi' ni, li' ñacui: "Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti'i na' clyo". ²⁵ Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi' chaca quiya', li' ña'a cha' laja ti ndil'i cresiya jil'i ñati bi', si'i na ngua tso'o la yu bi'. ²⁶ Hora ti tsa cui'i chaca quiya', tsaana jil'i chaca cati tya'a cui'i cuxi nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' jil'i ñati bi'; caja su tyil'i cui'i bi' lo'o ñati bi' nti'. Caca cuxi la cha' jil'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi jil'i yu li'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na

²⁷ Lo'o ndye nchcui' Jesús jua'a, li' nchcui' sca nu cuna'a lo'o Jesús. Laja ñati quiña'a bi' ndu nu cuna'a lo'o nchcui' bi':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma' cusu' xtya'a nu'u nu ngua'ni cala jinu'u, nu nda ndyati' nu'u —nacui' nu cuna'a bi'.

²⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' jil'i:

—Si'i cha' bi' —nacui'—. Tso'o la ntsu'u tyiquee ñati nu cua'a jyaca jil'i lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu', nu taquiya' jil'i lcaa cha' bi'.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a ngu' sca cha' tlyu

²⁹ Tya ndyu'u ti'i la ngu' slo Jesús tsa tlyu ti, li' chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Xña'a tsa ñati chalyuu juani —nacui' Jesús—. Cua nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuaya' jil'i ycu' Ndyosi, cha' ña'a cui'ya ngu' jil'i ñi'ya si laca sca cuxe' ti. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma' ñi'ya nu ngua jil'i jyo'o Jonás lo'o nguti'i yu chalyuu tya sa'ni la. ³⁰ Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o nu Jonás bi' tyucuii, nu lo'o ndyaa yu ca quichi' Nínive cha' chcui' yu cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'. La cui' jua'a tlyu tsa cha' cua'ni Ni lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati —nacui' Jesús—, cha' caja ñi'ya chcui' na' cha' jil'i Ni lo'o ñati chalyuu juani. ³¹ Lo'o jua'a cua laca ntsu'u yabe' jil'i cu'ma ñati chalyuu ca slo ycu' Ndyosi lo'o tye chalyuu xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ma; li' tyu'u tucua sca jyo'o cusu' nu ngua reina nu ngua loo chalyuu sa'ni la, cha' sta ma' qui'ya jil'i ma' slo ycu' Ni. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycu' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi' tyi ma' reina bi', pana cua ngujui cha' jil'i ma' cha' ngua tsa jil'i nu rey Salomón bi', cha' tso'o tsa cui' nda yu lo'o ñati; bi' cha' ndyalaa ma' slo rey bi' li', cha' cuna ma' cui' nu nda rey bi'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma' cuna ma' cha' jil'i ycu' Ndyosi, masi

tlyu la cña ndyu'ni Ni juani, cha' ndi'i na' chalyuu; xti la cha' ngua ji'i jyo'o Salomón tya li'. ³² Lo'o jua'a lo'o ngu' jyo'o quichi Nínive ni, sta ngu' qui'ya ji'i cu'ma tsá bi' lo'o cua'ni cuayá' ycu'i Ni ji'i cu'ma. Cua ndyuna ngu' Nínive bi', nu lo'o nchcui' Jonás lo'o ngu' chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi; ngua tyuju'u ti' ngu' bi', nguxtyanu ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' li'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu nda na' lo'o ma, masi tlyu la cña ndyu'ni ycu'i Ndyosi juani; xti la cha' ngua lo'o ndyaa jyo'o Jonás ca Nínive tyempo bi'.

Na laca nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati

³³ 'Ná tucui xtyu'u ji'i sca quii' cha' li' su'ba cuatsi' ti ngu' ji'i. Ná su'ba cuatsi' ngu' ji'i ne' sca caju; masi ca cua ti sta ngu' xee bi' to' candyeru, cha' ta xee lcaa su ndya'a ngu' ni'i. ³⁴ Lo'o jua'a cu'ma ni, nda si'yu cloo ma xee cha' tyaca' ña'a ma chalyuu. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo ma, li' taca ña'a ma cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma, taca cua'ni ma xcui' cña tso'o; pana si quicha si'yu cloo ma, ná caca cua'ni ma cña, cha' talya xee ña'a ma li'. ³⁵ Tii ti' ma lacua; cui'ya ma cuentya cha' chañi cha' ntsu'u xee ne' cresiya ji'i ma, cha' si'i chalyuu cuxi ntsu'u tyiquee ma. ³⁶ Lo'o lubii ti tyucui ña'a ma, lo'o ná ntsu'u cha' ji'i ma tsiya' ti lo'o chalyuu cuxi bi', li' xee ti' ma,

ñi'ya si tso'o tsa ntyiji'i sca xee tyucui ña'a ma.

Nchcui' Jesús ji'i ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycu'i ngu', nti' ngu'

³⁷ Nu lo'o ndye nchcui' Jesús, li' nchcui' sca ngu' fariseo lo'o cha' tsa to' tyi yu fariseo bi', cha' cacu ngu' xlyaa. Bi' cha' ndyaa Jesús lo'o yu, li' ndyaa tucua to' mesa ji'i yu. ³⁸ Ndube xi ti' yu fariseo bi', nu lo'o na'a yu cha' ná ndyaati' ya' Jesús ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o cua cacu ti ngu' tyaja. ³⁹ Li' nchcui' ycu'i nu Xu'na na lo'o yu fariseo bi':

—Cu'ma ngu' fariseo —nacui Jesús—, tso'o tsa ndyaati' loo ma, ndyaati' hichu' cuaña' ma, ñi'ya nti' ndyaati' sca tasa, ndyaati' sca ca'ña. Pana nde ne' cresiya ji'i ma ni, xcui' cha' cuxi ntsu'u; nti' ma xlyaa ma na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, lya' ti' ma ji'i ñati. ⁴⁰ Tonto tsa cu'ma. ¿Ha si'i sca ti ycu'i Ndyosi nu ngüiñá tyucui ña'a na, masi nde ne' na, masi nde chu' na? Ngüiñá Ni ya' na, lo'o jua'a ña'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na. ⁴¹ Pana si tyucui tyiquee ma ta ma lcaa cha' tso'o ji'i ma cha' xtyucua ma ji'i ngu' ti'i, li' tucua ycu'i Ndyosi cña nu ngua'ni ma cha' lubii cresiya ji'i ma.

⁴² 'Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo —nacui Jesús—. Tacati tsa ndu'ni ma lo'o ycu'i Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i ma, jua'a lo'o nda ma msta' ji'i Ni ne' laa;

sa yu'be lcaa quixi' nu tso'o xtyi'i, sa yu'be lcaa quixi' nu nda xtyi'i jil'i scuaa, nda ma cha' bi' jil'i ycu' Ndyosi clyo lo'o ngüi'ya ca ti ma jil'i. Pana ná liñi ndu'ni cuayá' ma jil'i ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i ycu' Ndyosi tsiya' ti; bi' laca cña nu nga'a cha' cua'ni ma yala la, masi ña'a ti cua'ni ma nu xa' la cña sube bi'.

43 'Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo. Ndiya tsa ti' ma tyucua ma lo bancu su tso'o la ne' laa, jua'a ndiya tsa ti' ma cha' cua'ni chi' ngu' loo ma lo'o ndu ma lcaya'.

44 'Tya'na tsa cu'ma ngu' fariseo, lo'o cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, cha' na ndu'ni ti ma cha' tacati ma. Ñi'ya laca sca cuaá nu ntsiya ne' lo'o jyo'o, su ná sca na nscua chu', ni quee ná nscua, hasta nsta quiya' ngu' chu' bi', cha' ná jlo ti' ngu' cha' cuaá laca; jua'a laca cu'ma, cha' na ñilo'o ti ma jil'i ñati.

45 Li' nchcui' sca mstru cha' jo'ó lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, lo'o nchcui' nu'u jua'a, lo'o jil'i cuare nsta nu'u qui'ya.

46 Nguxacui Jesús cha' jil'i yu bi' li':

—Lo'o cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, tya'na tsa cu'ma. Ti'i tsa cña nu nda ma cha' cua'ni ñati, ña'a cuayá' ná nchca jil'i ngu' tsiya' ti cua'ni ngu' cña bi'. Lo'o cu'ma ni, ná nda ma xi ya' ma jil'i ngu' cha' xtyucua ma jil'i ngu'; ni sca tsu' ya' ma, ná xtyucua ma jil'i ngu'.

47 'Tya'na tsa cu'ma, cha' tso'o tsa ni'i ndiña ma hique cuaá su ntsiya jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la; pana la cui' jyo'o cusu' tya'a ma laca nu ndyujui jil'i jyo'o cusu' tso'o tyiquee bi'. 48 Lo'o jua'a caca cuayá' ti' na cha' sca ti cuayá' cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma lo'o jyo'o cusu' tya'a ma; na cua ndyujui jyo'o cusu' bi' jil'i ñati nu ngua'ni cña jil'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la, lo'o juani cu'ma laca nu ndiña ma ni'i hique cuaá su ntsiya ngu' jyo'o nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi bi'.

49 'Tii tsa ycu' Ndyosi, bi' cha' ndi'ya nchcui' Ni tya sa'ni la: “Tya culo na' cña jil'i ngu' cha' caa ngu' slo ñati chalyuu. Chcui' ngu' bi' cha' liñi lo'o xa' ñati cuentya 'na. Lo'o li' kujui ñati chalyuu jil'i tyuu tya'a ngu' bi', jua'a cua'ni lya' ti' ñati jil'i xa' la ngu' bi'”, nacui quityi jil'i ycu' Ndyosi bi'. 50 Pana xcube' ycu' Ndyosi jil'i ñati nu ndi'i chalyuu re juani, xqui'ya cha' ndyujui ngu' jil'i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi tya sa'ni la, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo la; 51 tya lo'o ngujui jyo'o Abel, ña'a cuayá' nu ngujui jyo'o Zacarías, ndyujui tsa ngu' jil'i ñati jil'i ycu' Ni. Lo'o nu Zacarías bi' ni, cla'be ne' laa ndu yu; sca la'a ti ntucua mesa su ndyaqui msta, chaca la'a nscua ni'i nu tacati tsa jil'i ycu' Ndyosi, cla'be laja bi' ndyujui ngu' jil'i yu. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma,

cha' xcube' ycuí' Ni jí'í cu'ma ñatí chalyuu juani, xqui'ya cha' ngujuii ngu' bi' cua sa'ni la.

⁵² Tya'na tsa cu'ma, mstru cha' jo'ó. Cua nquijeloo jí'í ma ñi'ya nu ca tsa'a ma lcaa lo cha' nquicha', pana ná ntaja'a ycuí' ca ma ca tsa'a ma cha' bi' tsiya' ti; jua'a ndacu' ma cha' jí'í xa' ñatí nu lo'o ngua ti' ngu' ca tsa'a ngu'.

⁵³ Nu lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' nguxana ngu' mstru cha' jo'ó bi', lo'o ngu' fariseo bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ycuí' Jesús. Cuxi tsa tyiquee ngu' bi', bi' cha' quiña'a tsa cha' tucui nchcuane ngu' jí'í Jesús li'.
⁵⁴ Ngua ti' ngu' bi' cuna ngu' sca cha' cuxi si tyu'u tsa tu'ba Jesús, cha' li' caja ñi'ya nu sta ngu' bi' qui'ya jí'í yu.

12

Nchcui' Jesús jí'í ñatí nu tu-cua cha' ntsu'u tyiquee

¹ Cua ndyu'u ti'í tyuu tsa mil tya'a ñatí slo Jesús li'. Tachaa tsa ndi'í ngu' bi', ña'a cuayá' nu nsatá quiya' ngu' jí'í tya'a ngu'. Laja li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í:

—Tii ti' ma jí'í cña nu ndyu'ni ngu' fariseo, nu ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycuí' ca ngu', nti' ngu'.
² Tiya' la quijeloo jí'í ñatí lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ti juani; jua'a tiya' la caja ñi'ya nu ca cuayá' la ti' ñatí lcaa cha' nu ndyaca cuaana ti juani.
³ Lcaa cha' nu cua nda ma lo'o ngu' toni'í

ti jí'í ngu', ca nde loo la cuna lcaa ñatí cha' bi'; lcaa cha' nu cua nchcui' cuaana ti ma lo'o ngu', masi nga'a ya' ni'í su ndi'í ma, ca nde loo la cuii tsa cañi xi'ya ngu' cha' bi' tyucui ña'a lquichí.

Nde cha' nu chañi cha' cutsii na jí'í

⁴ Tya'a tso'ona' laca cu'ma, bi' cha' chcui' na' cha' re lo'o ma, cha' ná cutsii ma jí'í ñatí chalyuu nu caca kujuii jí'na, cha' nu nga'aa caca cua'ni ngu' xa' la cha' cuxi jí'na ca tiya' la, nu lo'o cua ngujuii na.
⁵ Cacha' na' jí'í ma juani, ti jí'í nu chañi cha' nga'a cha' cutsii ma jí'í: ycuí' Ndyosi ni, cutsii ma jí'í Ni. Nu lo'o qui'ya Ni cresiya jí'í ñatí, li' ntsu'u chacuayá' jí'í Ni cha' culo Ni cña jí'í cresiya jí'í ngu' cha' tsa ca bilyaa, si nti' Ni. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani: tso'o la si cutsii ma jí'í ycuí' Ndyosi lacua.

⁶ Cua jlo ti' ma cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', hasta ca'yu tya'a quiñi sube caja jí'í ma chu' tucua paxu ti; pana ycuí' Ndyosi ni, ña'asii Ni jí'í lcaa na'ni sube bi'.
⁷ Lo'o jua'a cu'ma, nda Ni cuentya jí'í scaa ma, cua jlo ti' Ni ni lcua tya'a quicha' hique scaa ma; bi' cha' ná cutsii ma, cha' quiña'a tsa ntsu'u loo cu'ma ca slo ycuí' Ndyosi. Ná stu'ba ntsu'u loo quiñi sube lo'o ma tsiya' ti, masi lo'o quiña'a tsa bi'.

Ñatí nu ná ntsii chcui' cha' liñi jí'í Jesús, masi slo xa' ñatí

⁸ Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā juani: lo'o ná ca tyuju'u ti' mā chcui' mā slo xa' ñati chalyuu cha' laca mā ñati 'na, la cui' jua'a na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, ná ca tyuju'u ti' na' chcui' na' cha' laca mā ñati 'na; chcui' na' jua'a ca su tyi'i na' lo'o xca ji'i ycui' Ndyosi nde cua. ⁹ Pana si ntsu'u sca mā nu chcui' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' ji'i tsiya' ti lo'o na', la cui' jua'a na', tacu' na' cha' ji'i ñati bi' slo xca ji'i ycui' Ndyosi nde cua.

¹⁰ 'Cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i ñati nu chcui' cha' cuxi jna' nu lijyaa cha' caca na' ñati; pana ñati nu chcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi, nga'aa cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñati bi'.

¹¹ 'Cu'mā nu laca mā ñati 'na ni, ná cutsji mā nu lo'o chcui' cuayá' ngu' lo'o mā ne' laa, masi nu lo'o cua'ni cuayá' ngu' ji'i mā slo ngu' nu laca cña. Ná culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' nu chcui' mā lo'o ngu' bi', cha' clyaa mā ji'i ngu'; ¹² Xtyi'i ycui' Ndyosi culu'u ji'i mā ñi'ya nu chcui' mā lo'o ngu' lo'o tyalaa tyempo bi'.

Nu culiya' tonto

¹³ Nga'a sca nu qui'yu laja ñati quiña'a. Nguxana yu nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Cusu' —nacui yu—, cuacha' clyu nu'u ji'i yu tya'a na' cha' tya'be cha' culiya' nu nguxtyanu sti ya ji'i ya lo'o yu.

¹⁴ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i yu bi':

—Si'i cña 'na laca cua, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i mā; si'i cña 'na laca bi', cha' sa'be na' cha' culiya' nu tyacua ji'i scaa mā.

¹⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ñati nu nga'a slo:

—Tii ti' mā tyi'i mā chalyuu. Ná tyacui tsa ti' mā ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati nu lo'o ndi'i mā nde chalyuu; ná caja chalyuu chañi ca ji'na xqui'ya cha' culiya' na, ni si'i xqui'ya cha' ntsu'u quiña'a tsa cha' tso'o ji'na.

¹⁶ Lo'o li' nda Jesús cuii re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca yu culiya'. Tso'o tsa yuu nu ntsu'u ji'i yu, quiña'a tsa ltya ngujui ji'i yu li'. ¹⁷ Lo'o li' nguxana nu culiya' bi', ngulacua ti' yu ndi'ya: “¿Na ca cua'ni na' ni? Ná tyu'u scua su tyuco'o ltya 'na. ¹⁸ Ndi'ya cua'ni na' lacua: tso'o la cuityi na' lcaa ja'ba 'na cha' tya' xa' ni'i tlyu la. Ca bi' xco'o na' ltya 'na, lo'o jua'a lcaa lo yu'ba 'na. ¹⁹ Li' chaa ti' na' ñacui na': Tso'o tsa chalyuu nu ngujui 'na juani. Quiña'a tsa cha' tso'o cua ntsu'u co'o 'na, nu tyu'u scua tyu yija 'na. Juani lasa ti tyi'i na' chalyuu; ntsu'u tsa na cacu na' nde loo la ni, masi co'o na' lcui, masi tya'a na' pasiya.” ²⁰ Li' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu: “Tonto tsa nclyacua ti' nu'u. Talya ndyi ti cajaa nu'u”, nacui Ni ji'i nu culiya' bi'. “¿Ti ji'i tyanu lcaa cha' tso'o nu cua nguxco'o ca ti nu'u, cha' caja jinu'u nquicha'?” nacui Ni ji'i nu culiya' bi'. ²¹ Jua'a caca ji'i

ñatj nu xcui' cha' caca culiya' ycui' ti ngu' ndya'a tyiquee ngu', pana ná ndube ti' ngu' si caca ngu' ñatj tso'o cuentya jil'i ycui' Ndyosi.

Ña'asij ycui' Ndyosi jil'i sñi' Ni nu ndi'i lo yuu chalyuu

²² Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Ndi'ya cha' chcui' na' lo'o ma juani: Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma na laca nu lyiji jil'i ma cha' cacu ma su ndi'i ma chalyuu, ni ná culacua tsa ti' ma cha' jil'i ste' ma. ²³ Cuayá' cha' lu'ú ti na, masi si'i quiña'a tsa na cacu na; cuayá' tsa si tso'o ti ti' na, masi si'i tso'o tsa ña'a ste' na. ²⁴ Culacua xi ti' ma ñi'ya laca jil'i na'ni nu naa cuitya'; ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ntsu'u ni' jil'i ni', ni ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'ma ni, quiña'a la ntsu'u loo cu'ma que cuitya' bi' cuentya jil'i ycui' Ndyosi. ²⁵ Nga'aa caca caluu la ma ni sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' ma; ²⁶ masi cha' xca ti laca bi', ná nchca cua'ni ma jil'i tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' ma jil'i sca cha' nu cua tonu la.

²⁷ 'Ña'a ma xi queé nu ntsu'u laja quixi' jua. Tso'o tsa nda bi' queé, masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca jil'i bi' cua'ni cha' caja late' cacu'. Ndi'ya ñacu' na' jil'i ma cuentya jil'i jyo'o Salomón: culiya' tsa jyo'o bi', tso'o tsa

ña'a ste' yu; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé jua, cha' nu queé jua ni, tso'o la ña'a bi'. ²⁸ La cui' jua'a lo'o quii nu ndi'i ne' quixi' jua juani, ndyaluu quii bi' tso'o ti; pana chaca tsá, li' nga'aa tyaca' cha' cua ndyaquj. Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' tso'o tsa ña'a quii; jua'a cu'ma ni, chañi cha' ta ycui' Ni late' cacu' ma, masi xti tsa cha' jlya ti' ma jil'i Ni. ²⁹ Bi' cha' juani, nga'aa quiña'a tsa cha' culacua ti' ma: “¿Na ca cacu na juani? ¿Na ca co'o na juani?” Si'i na xcui' tya'a lube ma tsaana ma jil'i cha' bi', ³⁰ cha' xcui' jua'a nclacua ti' lcaa ñatj chalyuu nu ndi'i jua'a ti. Pana cu'ma ni, ná cube ti' ma, jlo ti' ycui' Sti ma ñi'ya caca caja lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u jil'i ma chalyuu. ³¹ Si'i xcui' cuentya jil'i ycui' ca ti ma culacua ti' ma. Ndi'ya cua'ni ma: taquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ni, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ma su ndi'i ma nde chalyuu; jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji xi jil'i ma li'.

Lcaa na nu ntsu'u ji'na tya na jil'i ycui' Ndyosi

³² 'Ná cutsij cu'ma. Ñatj 'na laca ma, masi xti ti ngu' tya'a ma, cu'ma nu laca ma tajua ñatj jil'i ycui' Ndyosi; cua ngujui chalyuu tso'o jil'i ma cha' ycui' Ndyosi Sti na laca loo jil'i ma, cha' jua'a nti' ycui' Ni. ³³ Ná cube ti' ma, cuju' ma na nu ntsu'u jil'i ma cha' ta ma cñi jil'i ngu' ti'i. Lo'o jua'a nga'aa casu cuiji

su ntsu'u cñi jilī mā, nga'aa tye na nu nguxco'o mā ca slo ycuī' Ndyosi nu ntucua nde cua; ca bi' nga'aa caca tyu-cuaana ngu' cñi bi', nga'aa caca cacu cuixu' jilī. ³⁴ Cua ña'a ca cha' nu tyaca'a la jilī mā chalyuu, tyanu cresiya jilī mā ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o jilī mā nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya jilī mā ca su ntucua ycuī' Ni.

Tii ti' na tyi'i na chalyuu

³⁵⁻³⁶ 'Tii ti' na tyi'i mā chalyuu cha' caca cua'ni yala mā, ñi'ya lo'o ndu'ni yala ngu' msu nu ndi'i na'asii ni'i jilī ngu'. Talya laca lo'o cua ndyaa xu'na ni'i bi' ta'a su caja clyo'o ngu'. Tya tii msu bi', tya lacu' ngu' ste' ngu', ña'a ti ntsu'u xee ni'i bi' su ndyanu ngu' msu to' tyi xu'na ngu'; tya tii ngu' cha' ntajatya ngu' jilī xu'na ngu', ni jacua' tyalaa ycuī' xu'na bi'. Lo'o tyalaa ycuī', cujui'i ya' yu toni'i nde liya', yala ti saala msu bi' toni'i jilī li'. ³⁷ Tso'o tsa caca jilī msu bi', si tya tii ngu' nu lo'o tyalaa xu'na ngu' cha' cua'ni clya ngu' cña jilī xu'na ngu'. Cha' liñi ta na' lo'o mā, cha' ndi'ya ñacuī' xu'na ni'i bi' jilī ngu' msu jilī: "Cua'a clya mā to' mesa". Li' cua'ni cña ti' ycuī' xu'na ngu' cha' xacu jilī ngu'. ³⁸ Tso'o tsa caca jilī ngu' bi' si tya tii ngu', masi talya tsa tyalaa ycuī' nu laca loo bi', masi tyeje tacui cla'be talya tyalaa yu.

³⁹ 'Nda mā cuentya ñi'ya nu cua'ni sca xu'na ni'i, si jlo ti' yu ni hora tyalaa sca yu cuaana ni'i; cua'a yu toni'i, cha' ná ta yu chacuayá' cuaana ngu' na nu ntsu'u ni'i. ⁴⁰ Lo'o jua'a cu'mā ni, tii ti' tyi'i mā chalyuu; tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ná tyiquee' tyaa na' sca hora nu ná culacua ti' mā cha' caa na'.

Nu msu nu ndaquiya' tso'o jilī xu'na yu

⁴¹ —Cusu' —nacui Pedro jilī Jesús li'—, ¿ha lo'o cuare ti nda nu'u cuii bi'? ¿Ha ná tso'o la si cuna lcaa ñati cha' bi', nti' nu'u? —nacui Pedro.

⁴² Li' nguxacuī Jesús cha' jilī yu:

—¿Ha ntsu'u cu'mā nu tyu-cui tyiquee mā ntaja'a mā cua'ni mā cña 'na? Ndi'ya cua'ni mā lacua: sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jilī yu cha' caca yu loo ne' ni'i jilī xu'na yu; culo xu'na yu cña jilī yu cha' xacu yu jilī lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'. ⁴³ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jilī yu. ⁴⁴ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jilī msu bi' li', ña'a cuayá' caca yu loo jilī lcaa cña nu ntsu'u jilī xu'na yu bi'. ⁴⁵ Pana sca msu nu ná ndube ti' jilī cña nu ngulo xu'na yu jilī yu, hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu: "Tiya' tsa caa xu'na na'", culacua ti' yu. Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu; cua'ni tyaala yu jilī tya'a msu

yu, masi cuna'a, masi qui'yu ngu'. Tso'o tsa cacu yu scuaa, tsa cu' ti co'o yu lcui, tsa cu' ti tya'a yu cu'bi yu. ⁴⁶ Lo'o li' tsiya' ca tyu'u tucua xu'na yu sca tsā lo'o ná tii yu. Ná jlo ti' yu ni hora tyu'u tucua ycui' nu xu'na yu chaca quiya', la cui' ti ná jlya ti' yu si tyalaa xu'na yu tsā bi'. Li' ti' tsa xcube' xu'na yu ji'i yu xña'a bi'. Stu'ba ti tsa yu ca bilyaa cha' chcube' yu lo'o ñati' nu ná ndaquiya' ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti.

⁴⁷ Lo'o jlo ti' msu bi' ni cña ngulo xu'na yu ji'i yu, lo'o li' ná yala ti' yu cha' cua'ni yu cña bi', xcube' xu'na yu ji'i yu li'; ti' tsa quiji'i xu'na yu ji'i yu. ⁴⁸ Pana chaca msu nu ná ngua cuayá' ti' ni cña ngulo xu'na yu ji'i yu, xti la cha' chcube' yu bi' li'; jo'o la xi quiji'i xu'na yu ji'i yu, masi ndacui cha' chcube' lye yu xqui'ya cña nu ná ngua'ni yu bi'. Nu lo'o ta ycui' Ndyosi tyu lo cha' ji'na, jua'a tyu lo cña ndu'ni cha' cua'ni na cuentya ji'i Ni; la cui' ti cha' lo'o xtyanu ñati' quiña'a tsa cña ji'na, li' ndu'ni cha' cua'ni na quiña'a la cña cuentya ji'i ngu' bi'.

Xuū tya'a ñati chalyuu xqui'ya Jesús

⁴⁹ Cua lijya na' nde chalyuu cha' cua'a na' quii' su ndi'i ñati, pana tso'o la nti' na' si cua laca ndyaqui' quii' bi'. ⁵⁰ Cua xana ti sca cha' tlyu, cua tyat'i ti na' sca cña, ñi'ya laca lo'o cua ntyucuatya

ngu' 'na; bi' cha' lye tsa ncly-acua ti' na' juani: ¿Ni jacua' xcua se'i cña bi'? ⁵¹ ¿Ha xcui' ti' tyi'i ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na' lo yuu, nti' ma? Si'i. Ná nchca tyi'i ti' ti ñati chalyuu, cha' na xuū tya'a ngu' nti' ngu'. ⁵² Ndi'ya caca juani: su ntsu'u ca'yu tya'a ñati tya'a ndi'i sca ti ni'i, li' xana sna tya'a ngu' nu ná ngusñi ngu' cha' jna', xuū tya'a ngu' bi' lo'o nu tucua tya'a ngu' nu ngusñi cha' jna'; masi ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ná ngusñi cha' jna' lo'o sna tya'a ngu' nu ngusñi cha' bi', la cui' ti xuū tya'a ngu' xqui'ya na' —nacui Jesús—. ⁵³ Xuū tya'a sca ñati lo'o sñi' qui'yu yu, jua'a xuū tya'a sca yu qui'yu lo'o sti yu; xuū tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' cuna'a, jua'a xuū tya'a sca cuna'a cuañi' lo'o xtya'a; xuū tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' xii, jua'a xuū tya'a sca cuxii lo'o xtya'a laa cho' xqui'ya na' —nacui Jesús.

Ná nchca ca tii ngu' na laca nu lijya nde loo la

⁵⁴ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ñati, nu lo'o ndi'i ngu' slo:

—Nu cu'ma ni, ntsu'u quiya' ña'a ma' ndyatū coo nde su ndyaa cuichaa, lo'o li' ñacui ma: “Tyo ca'ya”. Chañi cha' ji'i ma, ca'ya tyo tu'ni. ⁵⁵ Lo'o xana tyucua cui'i lijya nde calacui, li' ñacui ma: “Cua xana caca tyique' juani”. Lo'o chañi, jua'a caca li'. ⁵⁶ ¿Cuiñi tsa cu'ma! Nchca ji'i ma ña'a ma sca na nu ndyaca

nde chalyuu, masi sca na nu ndyaca nde cua; cua nslo ma ji'i cha' bi'. ¿Ni cha' laca ná nchca ca tii ma tsiya' ti na ca ndyaca jna' nde chalyuu juani? —nacuĭ Jesús ji'i ngu'.

Tso'o la xquiñi clya na cha' ji'na lo'o tya'a cusuu na

⁵⁷ ¿Ni cha' laca ná nchca quiñi tso'o cha' ji'i ma lo'o tya'a ma? ⁵⁸ Ndi'ya tso'o la cua'ni ma, si ntsu'u cha' tsa lo'o sca ñati ji'i ma slo bese cha' sta yu qui'ya ji'i ma: cua'ni cña ti' ma cha' xquiñi ma cha' ji'i ma lo'o yu laja lo'o tya ndyaa ti ma tyucuii. Pana si ná cua'ni ma jua'a, li' tya bese ji'i ma ya' policia. Lo'o ngu' bi' ni, su'ba ngu' ji'i ma ne' chcuā li'. ⁵⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa tyu'u ma tsiya' ti ña'a cuayá' nu ta ma lcaa ca centavo nu ndijña ñati bi' ji'i ma.

13

Nga'a cha' culochu' na ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni na

¹ La cui' tyempo bi' ndi'i xi ñati ca su ndu Jesús. Ndacha' ngu' bi' ji'i yu li', ñi'ya ngua lo'o ndyujuii gobernador Pilato ji'i tyuu tya'a ngu' Galilea. Laja lo'o ndyu'ni tacati nu ngu' Galilea bi' ne' laa, nu lo'o ndyujuii ngu' na'ni nu caca msta ji'i ycu' Ndyosi, li' ndyujuii sendaru nu ji'i nu Pilato bi' ji'i ngu' bi', nacui ngu'. ² Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' Galilea, bi' cha' ndyujuii Pilato ji'i ngu', nti' ma? Ná

xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a quichi tyi ngu', ³ si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa ma li' —nacuĭ Jesús ji'i ngu'—. ⁴ Lo'o nu xa' taju ti'ñu xna tya'a ñati bi' ni, ngu-juii ngu' bi' ca to' hitya Siloé lo'o ncluyú ni'i cua bi' hichu' ngu' li'. ¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' ngua jua'a nti' cu'ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya nu ndu'ni tya'a ngu' quichi Jerusalén, ⁵ si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' culochu' ma cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa cu'ma.

Yaca quityi nu ná nda si'yu tsiya' ti

⁶ Li' ndacha' Jesús cha' re ji'i ngu':

—Ndi'i sca lo ñati nu ntsu'u sca yaca quityi nu tso'o tsa ji'i, yaca nu nda si'yu tyacala'; ndu yaca bi' laja su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi. Tiya' la li' ndyaa na'a yu ji'i yaca quityi bi' si ntsu'u si'yu lo. Ni sca si'yu ná nga'a lo, ná sca na ngujui ji'i yu tsiya' ti. ⁷ Bi' cha' nacui ycu' yu ji'i nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi': “Ndacui sna yija ñaa na', yaa na'a na' si ntsu'u si'yu lo yaca quityi re, lo'o ná ngujui 'na tsiya' ti. Xi'yu ji'i, culo ji'i tsiya' ti, cha' na ndu laja ti

yaca re; tso'o la si xa' la na cataa na lo yuu re”, nacui nu ca ji'i yuu bi'. ⁸ Li' nguxacui nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' cha' ji'i xu'na yu: “Xtyanu nu'u ji'i yaca re chaca tya yija, cusu’”, nacui yu. “Xtyi'i na' yuu su ntucua suu yaca re, su'ba na' quiña'a xi yuu cataa suu. ⁹ Ná tyiquee' si tyaja'a si'yu, tyu'u jua'a li'; pana si ná tyu'u tsiya' ti, si'yu nu'u ji'i li'.”

Sca tsá ta'a ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cuna'a nu nchcu' tyucuí

¹⁰ Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'i Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'i ñati. ¹¹ Ndacua nga'a sca nu cuna'a nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Xqui'ya cui'i bi' ngua quicha ma' ti'ñu xna yija; cua nchcu' hichu' ma' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu nga'aa ngua ji'i ma' xquiñi ji'i ycui' ma'. ¹² Lo'o na'a Jesús ji'i ma' cusu' bi', li' nchcu' yu lo'o ma':

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani, nga'aa tyacua quicha jua jinu'u chaca quiya' —nacui yu ji'i ma' cusu' bi'.

¹³ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ma'. Hora ti ngüiñi tyucuí hichu' ma'. Li' nacui ma' cha' tlyu tsa cña ndu'ni ycui' Ndyosi. ¹⁴ Pana nu qui'yu nu laca loo ne' laa bi' ni, ngunasí' tsa yu bi', cha' ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' tsá ta'a.

—Scuá tsá tso'o cha' cua'ni na cña —nacui nu laca loo bi'—, bi' tsá tso'o cha' tyaa ma' cha' caca jo'o ji'i ma'; nga'aa caa ma' tsá ta'a li' —nacui.

¹⁵ —Cuiñi tsa nu'u —nacui Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi' li'—. Lcaa cu'ma lo'o tya'a ma' nsati' ma' toro ji'i ma', masi huru ji'i ma', cha' tsa lo'o ma' ji'i ni' cha' co'o ni' hitya, masi tsá ta'a —nacui yu—. ¹⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a re nu la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham ni, cua ti'ñu xna yija nguta'a ma' ndatsaa Satanás ji'i ma'. ¿Ha ná tso'o nti' ma' si cua'ni lyaá na' ji'i ma', masi tsá ta'a? —nacui Jesús.

¹⁷ Nguju'u tsa ti' ngu' tya'a cusuu Jesús cha' nguxacui yu cha' ji'i nu laca loo bi' jua'a. Pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu xa' la ñati nu ndu' ca bi', cha' na'a ngu' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús.

Cuii ji'i si'yu cuxee

¹⁸ Li' xa' ngulu'u Jesús sca cha' ji'i ngu':

—Chaca cha' hcui' na' lo'o ma' juani, cha' caca cuayá' ti' ma' ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ma': ¹⁹ Laca cha' bi' ñi'ya nti' sca ti si'yu cuxee, nu ndyaa lo'o sca ñati ji'i ndyataa yu ji'i ne' lo'o ji'i yu. Lo'o li', lo'o cua ndyaluu la, sca yaca tonu tsa laca bi'. Li' nguxana ndyalaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati' laja sta' yaca bi', cha' tso'o tsa tonu yaca bi'.

Cuii ji'i scau tiye'

²⁰ Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' hcui' na' lo'o ma' ñi'ya caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma' —nacui—. ²¹ Laca cha' bi' ñi'ya laca sca ycu' scau tiye'

nu ngusu'ba sca nu cuna'a lo sna tya'a sca' catyá xlyá, nguixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacu' scua' bi'.

Nu toni'i chubi ti

²² Tyucuii su ndyaa Jesús lo'o ngu' ca Jerusalén, ndya'a ngu' nde tyuu tya'a quichi tonu; lo'o jua'a tyuu tya'a quichi sube ndya'a ngu', cha' chcu' yu cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' quichi bi'. ²³ Laja li' nchcuane sca ñati' ji'i yu:

—¿Ha xti ti ñati' nu cua'ni lyaá Ni ji'i lo'o cua tye ti chalyuu, cusu'? —nacu'.

Nguxacu' Jesús cha' ji'i ñati' bi' li':

²⁴ —Chubi tsa toni'i su tyatí ma ca bi', bi' cha' cua'ni yala ma cha' quije tyucuii ji'i ma nu tyalaa ca toni'i bi'. Ndi'ya ñacu' na' ji'i ma: Ntsu'u quiña'a tsa ñati' nu cua nchcu' cha' cua tyatí ti ngu' toni'i bi', pana na ndu'ni ti ngu' jua'a; ná nchca quije ji'i ngu' tsiya' ti ñi'ya caca nu tyatí ngu' toni'i bi'. ²⁵ Li' tyatu xu'na ni'i bi', cha' tacu' yu toni'i bi'. Lo'o tyalaa cu'ma, li' xana ma kujui' ya' ma toni'i bi', chcu' ma lo'o: “Xaala ma toni'i, cusu’”. Li' ñacu' yu ji'i ma: “Ná jlo ti' na' ti ñati' laca cu'ma”. ²⁶ Lo'o li' xacu' ma cha' ji'i: “Cusu', cua ndyacu ya tyaja lo'o nu'u, cua ndy'i'o ya hitya lo'o nu'u. Cua ndyaa nu'u ngulu'u nu'u ji'i tya'a quichi tyi' ya”, ñacu' ma. ²⁷ Chaca quiya' chcu' yu lo'o ma li': “Ná jlo ti' na' tsiya' ti, ti ñati' laca cu'ma. Tyaa clya ma tso'o la; nga'aa nti' na' ña'a na' ji'i ma, cha' ñati' cuxi

laca ma.” ²⁸ Xi'ya tsa ma li', cacu' la'ya ma cha' lye tsa ñasi' ma. Ca xñi'i tsa ti' ma lo'o ña'a ma su ndi'i quiña'a tsa ñati' slo ycu' Ndyosi ca lo'o tye chalyuu; masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob, masi lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la, ña'a ma ji'i ngu' ndi'i ngu' ca bi'. Lo'o cu'ma ni, xtyanu Ni ji'i ma nde liya'. ²⁹ Lcaa quichi chalyuu ntsu'u ngu' nu tyaa ngu' cacu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, nu lo'o caca Ni loo lo'o tye chalyuu; nde su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' tyaa ngu', jua'a tyu'u ngu' nde su ndyaa cuichaa, lo'o nde tyá' tyu'u ngu', lo'o nde calacui tyu'u ngu', tyaa lcaa ngu' ca su tlyu su ntucua ycu' Ni. ³⁰ Lo'o li' nde loo la caca xi ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; jua'a nde chu' la tyanu xi ngu' nu ndu'u tucua clyo.

Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'i ngu' quichi Jerusalén

³¹ La cui' tyempo bi' lijya xi tya'a ngu' fariseo cha' chcu' lo'o Jesús:

—Tyaa clya nu'u juani —nacu' ngu' ji'i—. Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u re, yaa nu'u tyi'i chaca se'i, cha' cua nti' rey Herodes kujui' jinu'u.

³² Nchcu' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Yaa cacha' ma cha' re ji'i nu cusu' tyalaa bi': “Tsa juani lo'o tsa quee tya tyi'i na' xi chalyuu re cha' culo na' cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati', cha' cua'ni na' cha' tyaca tso'o xa' la ngu' quicha. Cuati tsa nu

nchca tyuna, li' tye cña nu nda ycuí' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni na'." Jua'a ñacuí mā jilí nu cusu' bi'. ³³ Tya'a na' re juani. Tya quiña'a xi tyucuii lyiji su tya'a na' juani, jua'a la quee, jua'a tsā nu nchca tyuna li'. Ycuí' cu'mā jlo ti' mā cha' nde quichí Jerusalén ndyijii lcaa ngu' nu laca tu'ba jilí ycuí' Ndyosi —nacuí Jesús jilí ngu' fariseo bi'—. Bi' cha' tsa'a na' ca quichí bi' cha' cajaa na', si jua'a laca na' tu'ba jilí ycuí' Ndyosi nti' mā —nacuí Jesús li'—.

³⁴ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' Jerusalén, cha' tucuí tsa cha' nu ntsu'u jilí mā. Tya sa'ni ndujui mā jilí ngu' nu laca tu'ba jilí ycuí' Ndyosi, ngujui' mā quee jilí ñati nu ngua'a lo Ni cña jilí. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' jilí mā, cha' ná ca cuxi jilí mā; ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti' jilí sñi' ne' lu'be ni', jua'a nti' na' cua'ni na' lo'o mā, pana ná nda mā chacuayá' 'na tsiya' ti. ³⁵ Bi' cha' xñi'í ti' tyanu quichí tyi mā juani. Nga'aa ña'a mā 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo nu chcuí' mā cha' 'na: "Tso'o tsa ndyu'ni ycuí' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya chacuayá' jilí ycuí' nu Xu'na na", ñacuí mā li'.

14

Ngua'ni Jesús jo'o jilí sca nu qui'yu nu nchcubé' tsa quicha quí jilí

¹ Sca tsā nu ndi'í cña' ngu' ndyaa Jesús ndyacu yu xlyaa

to' tyi xu'na ngu' fariseo. Lo'o xa' ngu' fariseo ni, na'a tsa ngu' jilí Jesús li'. ² Nde loo Jesús nga'a sca nu qui'yu nu nchcubé' quicha quí jilí. ³ Li' nchcuane Jesús jilí ngu' mstru cha' jo'ó lo'o jilí ngu' fariseo bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jilí sca nu quicha tsā ta'a, nti' mā? —nacuí Jesús jilí ngu' bi'—. ¿Ha ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o jilí ngu' li'?

⁴ Pana nga'aa nchcuí' ngu' bi' tsiya' ti. Li' ntejeya' Jesús jilí nu quicha bi', ngua'ni cha' ndyaca tso'o yu. Lo'o li' nchcuí' lo'o yu bi':

—Tyaa nu'u to' tyi —nacuí Jesús jilí yu.

⁵ Li' xa' nchcuí' Jesús lo'o ngu' fariseo bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya nti' cu'mā? ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyú sca huru jilí mā, si tyú sca toro ne' tyuu tsā nu ndi'í cña' ngu'? ¿Ha silí hora ti tsaa mā culo mā jilí ni', masi tsā ta'a tlyu laca?

⁶ Lo'o ná ngujui ñi'ya nu xacuí ngu' cha' jilí Jesús tsiya' ti li'.

Ñati nu tsaa tyi'í lo'o ngu' ta'a nu caja clyo'o ngu'

⁷ Li' na'a Jesús cha' ngulana tsa ngu' fariseo bi' yaca xlya cha' tyucua ngu' su tso'o la nu nde que mesa. Bi' cha' nda Jesús cuii re jilí ngu' bi' li':

⁸ —Nu lo'o tsaa mā su ndyaca ta'a caja clyo'o ngu', ná tyaca'a mā su tlyu su tyucua ngu' nu laca loo. ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyalaa xa' ñati nu cua tlyu la cha' ntsu'u jilí que

cu'ma? ⁹ Lo'o li' nu ñati nu ndyu'ni ta'a nu cua nchcui' lo'o ma tya clyo cha' caa ma ni, ná tyiquee' chcui' yu lo'o ma ndi'ya: “Ta ma su ntucua ma jil' nu cusu' cua”, ñacuj yu. Lo'o li' ca tyuju'u tsa ti' ma, tsaa ma tyaca'a ma ca su ná ntsu'u yaca xlya, ca bi' tyaca'a ma tsiya' ti li'. ¹⁰ Si'i xcui' na clyana ma su tso'o tyaca'a ma lacua. Nu lo'o tsaa ma sca ta'a, yaa ma tyucua ma sca la'a ti su taca tyucua cua ña'a ca ñati. Lo'o li' caa nu laca loo jil' ta'a cha' chcui' yu lo'o ma: “Cusu'”, ñacuj yu jil' ma, “cuaa nu'u cha' tyucua xi ca su tso'o la re”. Jua'a caca ch' la loo ycui' cu'ma laja ñati quiña'a nu ntucua to' mesa li'. ¹¹ Cua ña'a ca ñati nu nti' cha' tlyu la cha' laca jil' ycui', bi' laca nu ca tyuju'u ti' ca tiya' la; lo'o nu ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ycui' yu, xtyucua ycui' Ndyosi jil' yu bi' li', cha' caca tlyu la tyiquee yu ca tiya' la.

¹² Li' ndi'ya nacuj Jesús jil' nu ñati nu cua nchcui' lo'o cha' caa tyil' ta'a ca slo yu:

—Nu lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' caa ngu' cacu ngu' xlyaa lo'o ma, si'i lo'o tya'a tso'o ti ma chcui' ma, ni si'i lo'o tya'a ngula ti ma chcui' ma, ni si'i lo'o tya'a tyijyu' ti ma chcui' ma, ni si'i lo'o ngu' culiya' ti nu ntucua tyi cacua ti slo ma chcui' ma li'. Stu'ba ti cua'ni ngu' bi' lo'o ma ca tiya' la, nu lo'o ntsu'u sca ta'a jil' ngu'; ñi'ya nu ngua'ni ma lo'o ngu', jua'a cua'ni ngu' bi' lo'o ma li'. ¹³ Pana si'i jua'a

cua'ni ma; nu lo'o cua'ni ma sca ta'a, li' xuti' ma jil' ngu' ti'i, lo'o jil' ngu' quicha, lo'o jil' ngu' nu cu' quiya', lo'o jil' ngu' cuityi' cha' cacu ngu' lo'o ma. ¹⁴ Li' tso'o tsa tyil' ma chalyuu si jua'a cua'ni ma, cha' nu ngu' quicha bi' ni, ná caja ñi'ya nu tya ngu' cha' tso'o jil' ma. Pana tiya' la caja cha' tso'o jil' ma, nu lo'o tyu'ú ma chaca quiya' lo'o lcaa ngu' jyo'o nu ngua tso'o cresiya jil' ngu' cuentya jil' ycui' Ndyosi lo'o tya nguti' ngu' chalyuu.

Cui jil' sca ta'a tlyu nu ngua'ni ngu'

¹⁵ Tya ndi' ngu' to' mesa, ngua'a jyaca ngu' jil' cha' nu nda Jesús lo'o ngu'. Li' nguxacu' sca yu tya'a ntucua ngu' cha' jil' Jesús:

—Tso'o tsa caca jil' ñati nu cacu scuaa ca su laca ycui' Ndyosi loo —nacuj yu bi'.

¹⁶ Li' nguxacu' Jesús sca cui jil' yu, cha' ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya caca jil' ñati chalyuu lo'o caa ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo.

—Sca nu qui'yu ngua'ni sca ta'a, nda yu sca sij' cha' cacu ngu' —nacuj Jesús jil' ngu'—. Cua nchcui' yu lo'o quiña'a tsa ñati cha' tyil' ngu' ta'a. ¹⁷ Nu lo'o cua ndyalaa hora caca sij', li' ngulo yu cña jil' msu jil' cha' tsaa chcui' lo'o ngu' ndi'ya: “Cua laca ngua tso'o scuaa nu caca sij' jil' ma, nacuj xu'na na”. ¹⁸ Li' lcaa ngu' nu cua nchcui' yu lo'o tya tsubi' la cha' caa ngu' ta'a bi', nguxana ngu' ndijña ngu' cha' clyu ti' jil' yu. Ndi'ya

nacuḡ tsaca ngu': "Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na cāa na' slo nu'u juani. Ntsu'u cha' tsa'a tsaana' a' na' sca seḡ su ngüi'ya ca ti na' yuu, bi' cha' nti' na' cha' cua'ni clyu ti' nu'u 'na." 19 Lo'o li' nacui' chaca yu: "Na ngüi'ya ca ti na' ca'yu latya toro masu; bi' cha' tsa'a' cua'ni cuayá' na' lo'o ni', si cua caca cua'ni ni' cña. Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na cāa na' slo nu'u juani." 20 Li' nacui' chaca yu: "Na ngujui clyo'o ca ti na', bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' cāa na' slo nu'u juani". 21 Lo'o ndyalaa msu slo xu'na chaca quiya', li' lcaa cha' nu nacui' ngu' ji'ḡ ndacha' ji'ḡ xu'na. Lye tsa ngunasi' xu'na ni'ḡ bi' li'. Lo'o li' nacui' yu ji'ḡ msu bi': "Yaa clya nu'u lquichḡ chaca quiya' cha' hcui' nu'u lo'o ngu' nu ntsu'u nde calle jua, cha' cāa ngu' ta'a slo na'. Hcui' nu'u lo'o ngu' ti'i, lo'o ngu' quicha, lo'o ngu' nu cu' quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o lcaa ngu' quicha; li' tyāa lo'o ji'ḡ lcaa ngu' bi' ca nde", nacui' xu'na msu bi'. 22 Ca tiya' la li' nacui' nu msu bi' ji'ḡ xu'na: "Cusu'", nacui', "cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, lo'o ña'a' ti tya ntsu'u la seḡ su tyi'ḡ ngu' ta'a re." 23 Li' nacui' ycu'ḡ nu xu'na msu bi': "Yaa nu'u nde calle, lcaa tyucuiḡ, cua'ni nu'u juersa lo'o ngu' cha' tyāa ngu' ne' ni'ḡ 'na, cha' cha'á' ni'ḡ re 'na tyi'ḡ ñati. 24 Ndi'ya cha' ta na' lo'o nu'u, cha' ni tsaca ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tya clyo la, nga'aa cacu ngu' bi' sḡ re 'na

tsiya' ti", nacui' xu'na ni'ḡ bi'.

Cua ndye cuiḡ nu nda Jesús lo'o ngu' li'.

Tlyu tsa cña caca lo'o xña cha' ji'ḡ Jesús

25 Quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o Jesús, lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

26 —¿Ha nti' mā ty'a'a mā lo'o na'? Ná caca ji'ḡ mā xña mā cha' jna' si lye la ntsu'u tyiquee mā ji'ḡ sti mā, masi ji'ḡ xtya'a mā, masi ji'ḡ clyo'o mā, masi ji'ḡ sñi' mā, masi ji'ḡ ty'a'a ngula mā masi qui'yu masi cuna'a; masi lye la ntsu'u tyiquee mā ji'ḡ ycu'ḡ ca ti mā cha' ña'asiḡ mā ji'ḡ ycu'ḡ ca mā, ná taca caca mā ñati jna' jua'a. 27 Si ná tyaja'a mā xña mā tyucuiḡ nu culu'u na' ji'ḡ mā, ná caca mā ñati jna' li'; ntsu'u cha' xña mā tyucuiḡ bi', masi cuju'ḡ ñati ji'ḡ mā xqui'ya cha' jna'. 28 Si ntsu'u cu'ma nu nti' mā cuiñá mā sca ni'ḡ tlyu, ¿ha ná culacua ti' mā clyo ni tsa lo cña cua'nijo'o ji'ḡ mā cha' tyu'u scua cña bi'? Clyo culo mā cuentya ni tsa lo cña cua'nijo'o ji'ḡ mā, cha' ña'a' mā si tyu'u scua cña ji'ḡ mā ña'a' cuayá' nu xcua seḡ cña bi'. 29 Si cuiñá mā quiya' ni'ḡ, lo'o ca tiya' la ná caca cua'ni tye mā ni'ḡ bi', xtyí lo'o ti ngu' ji'ḡ mā li'. Lcaa ñati, nu lo'o ña'a' ngu' cña bi', li' xana hcui' ngu'; xtyí lo'o ngu' ji'ḡ xu'na cña bi' li': 30 "Nu ñati jua ngua ti' cuiñá yu sca ni'ḡ tlyu, pana ná ngua ji'ḡ yu sta seḡ yu cña bi'", ñacu'ḡ ngu'.

31 'Ñi'ya nti' sca rey nu nti' xu'ḡ ty'a'a lo'o chaca rey.

¿Ha ná culo yu cuentya clyo si tyu'u scua tii mil tya'a ti sendaru, cha' tyijiloo jilí chaca rey nu lo'o calaa mil tya'a sendaru lijya cusuu?

³² Lo'o si jlo ti' cha' ná caca jilí rey bi', nu lo'o tya tyijyu' lijya nu chaca rey bi', li' hora ti ta yu jilí ñatí cha' tsaá ngu' slo nu chaca rey bi', cha' ca tí cha' cusuu bi' hora ca ti. Jua'a cua'ni rey bi' —nacuí Jesús—.

³³ Lo'o jua'a cua'ña'a ca cu'ma nu lye la ntsu'u tyiquee ma jilí lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jilí ma, ná taca caca ma ñatí jna' li'.

Cha' jilí teje' nu ná tso'o tsiya' ti

³⁴ Tso'o tsa teje'; pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u jilí, nga'aa caja ñi'ya nu cua'nijo'o teje' bi' jilí ngu' li'. ³⁵ Ná tso'o tsiya' ti, ni cha' salú na jilí lo yuu cha' xtyucua jilí yuu, ná tso'o; masi quixa' na jilí lo'o yuu cataa, ná tso'o tsiya' ti, bi' cha' nga'a cha' xcuaa na jilí —nacuí Jesús—. Cua'a jyaca tso'o ma jilí cha' nu nda na' lo'o ma, si tyaja'a ma cuna ma —nacuí Jesús jilí ngu'.

15

Cuií jilí sca xlya' nu cua nguna' jilí ngu'

¹ Lcaa nu msu jilí ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu' bi' ni, ñaa ngu' slo Jesús cha' cuna ngu' ni cha' nda yu; jua'a xa' la ngu' cuxi, ñaa ngu' slo Jesús li'. ² Bi' cha' nguxana ngu' fariseo, lo'o jua'a ngu' mstru

cha' jo'ó, ngusta ngu' qui'ya jilí Jesús:

—Ndiya ti' yu re cua'ni tya'a yu lo'o ngu' cuxi jua. Stu'ba ti ndacu yu tyaja lo'o ngu' cuxi —nacuí ngu' bi'.

³ Li' nda Jesús sca cuií lo'o ngu':

⁴ —Nu cu'ma ni, si ntsu'u sca siyento tya'a xlya' jilí ma, lo'o li' nguna' tsaca jilí ma —nacuí Jesús—, ¿ha ná xtyanu ma jilí nu quiña'a la tya'a xlya' nu ndyanu taju ti su tso'o ti ndi'í ni' ne' quixi'? Lo'o li' tsaá ma tsaana ma jilí xlya' nu nguna' bi' jilí ma ña'a cuayá' nu quije bi' jilí ma.

⁵ Nu lo'o cua nquije xlya' bi' jilí ma, tso'o tsa caca tyiquee ma li'. Hora ti sta ma jilí ni' tyijya scu ma, ⁶ tyaa lo'o ma jilí toni'í. Lo'o cua ndyalaa ma to' tyi ma, li' xuti'í ma jilí lcaa tya'a tso'o ma lo'o jilí tya'a nga'a ti ma, cha' ñacuí ma jilí ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' ma lo'o ya juani cha' cua nquije xlya' nu cua nguna' jilí ya”. ⁷ Ndi'ya ñacuí na' jilí ma: ca chaa tsa ti' ycui' Ndyosi lo'o ñatí jilí Ni ca su ntucua ycui' Ni —nacuí Jesús jilí ngu' fariseo li'—, ca chaa ti' ngu' bi' masi sca ti ñatí chalyuu ca tyuju'u ti' jilí cha' cuxi nu ntsu'u jilí, culochu' yu jilí cha' cuxi bi' li'. Ná ntsu'u cha' culacua ti' Ni cuentya jilí nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a ñatí tso'o nu ná ntsu'u cha' cuxi jilí ngu', nti' ngu'.

Cuií jilí sca cñi nu cua nguna' jilí ngu'

⁸ Nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni sca nu cuna'a nu ntsu'u tii tya'a cñi plata ji'i? Si nguna' sca cñi plata bi' ji'i, ¿ñi'ya cua'ni li'? Nti' na' cha' cua'a ma' xi quii' cha' culaja tso'o ni'i bi', ña'a cuayá' nu quije cñi bi' ji'i.

⁹ Lo'o cua nquije cñi bi' ji'i, li' xuti'i nu cuna'a bi' ji'i lcaa tya'a tso'o lo'o ji'i lcaa tya'a nga'a cacua ti, cha' cacha' ji'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' mā lo'o na' juani, cha' cua nquije cñi nu nguna' bi' jna”.

¹⁰ Chaa ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cñi ji'i; la cui' jua'a ca slo ycuí' Ndyosi, chaa tsa ti' ycuí' Ni lo'o ñati' ji'i Ni nde cua, masi sca ti' ñati' chalyuu ca tyuju'u ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i, culochu' yu ji'i cha' cuxi bi' li'.

Sca nu qui'yu cuañi' nu ntu-cuna' ycuí' ca ti yu chalyuu ji'i

¹¹ Nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' li':

—Ntsu'u sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'i yu. ¹² Lo'o nu cuañi' la ni, nacui' yu ji'i sti yu: “Sti na”, nacui, “xtyanu cly nu'u lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua jna”. Lo'o li' hora ti ndacha sti yu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tyucuaa sñi'.

¹³ Cua xtyi tyempo ndyaca, li' ndyujui' nu qui'yu tya cuañi' la lcaa cha' tso'o nu nda sti yu ji'i. Lo'o ngujui' cñi ndy'ya yu, ndyaa yu tyijyu' li'. Ca chaca tsu' su ndyalaa yu, li' xcui' na ngua'ni ñu'u ti yu chalyuu ji'i yu; nguliji ñu'u

ti yu cñi bi' ji'i yu. ¹⁴ Pana nu lo'o cua ndye cñi ji'i yu nguliji yu, li' ngua sca jbi'ña tlyu ca loyuu su ndya'a yu; ná ntsu'u na cacu yu, lye tsa ntyute' yu li'. ¹⁵ La cui' quichi' su ntsu'u yu bi' ndyaa yu ne' xña ji'i sca ñati; ngulo nu ñati' bi' cña ji'i yu, li' ndyaa yu ne' sca lo'o ji'i ñati' bi' su ntsu'u cube' ji'i, cha' xacu yu ji'i cube' bi' ji'i ngu'. ¹⁶ Lo'o li' ngua ti' yu si tyaala' la ji'i yu lo'o cacu yu si'yu quixi' tya'a nu ndacu cube', cha' ná tucui nda na cacu yu, lo'o jua'a ntyute' tsa yu li'. ¹⁷ Hasta li' ngulacua tso'o ti' yu: “¿Ni'lcua tya'a msu ntsu'u to' tyi sti na' ndyu'ni cña? Ná ndyiji jbi'ña ji'i ngu' bi', hasta ntyucua na ndyacu ji'i ngu'. Lo'o na' ni, nga'a na' ca nde ndyiji jbi'ña 'na cha' nga'aa ndyiji na cacu na'. ¹⁸ Tso'o la tya'a na' nde to' tyi sti na' cha' chcuí' na' lo'o: Sti na', ñacuí' na' ji'i, cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi lo'o cuentya jinu'u, cha' nguta'a yu'u ti na'. ¹⁹ Nga'aa ntsu'u cha' ñacuí' nu'u cha' sñi' nu'u laca na'; tso'o la masi ñi'ya nu ndu'ni nu'u lo'o msu jinu'u, jua'a ti cua'ni nu'u lo'o na'.” Jua'a ngulacua ti' yu cha' chcuí' yu lo'o sti yu. ²⁰ Li' ngutu'u yu ndyaa yu tyucui' cha' ñaa yu nde to' tyi sti yu.

'Tya tyijyu' ñaa yu lo'o na'a sti yu ji'i yu. Hora ti ndyaa sti yu ndyacu tya'a lo'o yu; ngüityi sti yu ji'i yu li', nchcuicha' sti yu ji'i yu cha' ngua tya'na ti' sti yu

ji'j̄i yu. ²¹ Li' nacuj̄i yu ji'j̄i sti yu: “Sti na”, nacuj̄i yu, “cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya ji'j̄i ycu' Ndyosi lo'o jua'a cuentya jinu'u. Nga'aa ntsu'u cha' ñacu' nu'u cha' sñi' nu'u laca na'.” ²² Li' nacuj̄i ycu' nu' cusu' ji'j̄i msu: “Yaa cya mā culo mā late' nu tso'o la cha' xacu' mā ji'j̄i yu re. Sta mā sca cui' sne ya' yu, su'ba mā caña quiya' yu. ²³ Lo'o li' tsa squi'ya mā chqueru nu taa la cha' kujui mā ji'j̄i cha' cacu na. Cua'ni na sca ta'a, ²⁴ cha' ngua ti' na cha' cua ngujui sñi' na' re, lo'o juani xa' ndyu'u tucua yu; cua nguna' yu ngua ti' na', lo'o xa' ndyalaa yu.” Hora ti nguxana ngua'ni ngu' sca ta'a li'.

²⁵ 'Jua'a ndyaca cha' lo'o ndyalaa sñi' nu' cua cusu' la, ndyalaa yu ndyaa yu cña. Cua tyalaa ti yu toni'j̄i ji'j̄i yu, lo'o ndyuna yu nclya'a' ngu' musca, cha' cua laca ndyaca j̄i'j̄i lo'o ndyalaa yu. ²⁶ Li' ngusi'ya yu ji'j̄i sca yu cuañi', nchcuane yu ji'j̄i: “¿Na laca ndyaca jua?” ²⁷ Li' nguxacu' nu' yu cuañi' bi' ji'j̄i yu: “Yu tya'a nu'u nu ndya'a yu'u, cua xa' ndyalaa yu bi' juani”, nacuj̄i. “Bi' cha' nacuj̄i sti nu'u cha' kujui ya chqueru nu tso'o la ña'a' bi', cha' tso'o tsa nti' sti nu'u cha' cua ndyalaa yu tso'o ti.” ²⁸ Ngunasij̄i tsa sñi' nu' cua cusu' la bi' li'. Lo'o na'a' sti yu cha' ná ntaja'a' yu tyaa yu ca toni'j̄i, li' ndyaa sti yu cha' hcui' lo'o yu. ²⁹ Li' nacuj̄i yu ji'j̄i sti yu: “Jlo ti' nu'u ni' cua lcu' yija' ndi'j̄i

na' ndyu'ni na' cña jinu'u, lo'o ni' sca quiya' ná ngua'ni xña'a' na' lo'o nu'u; lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, ngua'ni na' ji'j̄i. Pana ni' sca quiya' ná nda nu'u masi sca chivo piti ti jna' cha' cua'ni na' ta'a lo'o tya'a tso'o na'. ³⁰ Nu juani chaca quiya' ndyalaa sñi' nu'u nu ndye cñi' jinu'u nguliji ñu'u ti yu lo'o sa'a yu. Lo'o ndyalaa yu bi', hora ti ndyujui mā chqueru taa cha' caca ta'a ji'j̄i”, nacuj̄i sñi' nu' cua cusu' la. ³¹ Li' nacuj̄i nu' cusu' sti yu ji'j̄i yu: “Chañi' cha' lcaa tsā ndi'j̄i nu'u lo'o na'. Lo'o jua'a' lcaa cha' tso'o nu' ntsu'u jna', na jinu'u laca lcaa cha' bi'. ³² Pana juani, tso'o la cha' cua'ni na' sca ta'a cha' ndyalaa tya'a nu'u chaca quiya'. Ngua ti' na' cha' cua ngujui yu, pana xa' ndyu'u tucua yu chaca quiya'; cua nguna' yu ngua ti' na, pana ndyalaa yu chaca quiya'. Bi' cha' ndyu'ni na' sca j̄i'j̄i juani, cha' chaa tsa ti' na.”

16

Sca msu laca loo nu' tajua' ti ngua'ni, masi cuxi ti tyiquee yu

¹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu' ngu' nu' ndyaca tsa'a' ji'j̄i:

—Ntsu'u sca nu' culiya', lo'o jua'a' cua ntsu'u sca ñati' nu' laca loo ji'j̄i msu ji'j̄i yu culiya' bi'. Lo'o li' ndacha' ngu' ji'j̄i nu' culiya' bi', cha' cua tye ti cha' tso'o nu' ntsu'u ji'j̄i yu, cha' nguliji ñu'u ti msu nu' laca loo ji'j̄i cha' tso'o bi'. ² Li' ngusi'ya xu'na ji'j̄i msu nu' laca loo bi', cha' xcuane ji'j̄i msu bi':

“¿Ni cha' ta laca nu nchcui' ngu' lo'o na' cha' jinu'u?” nacui yu. “¿Ni cña ndyu'ni nu'u nu cua nchcui' ngu' lo'o na'? Tya nu'u cuentya jna' juani, cuacha' clya nu'u cha' jna', ña'a cha' nu cua ngua'ni nu'u. Nga'aa caca nu'u loo jil'i msu 'na juani.”³ Quiña'a tsa ngulacua ti' msu nu laca loo bi' li: “¿Na laca cua'ni na' juani, si nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'? Nga'aa jlo ti' na' ñi'ya cua'ni na' li'. Ná qué na' cha' cua'ni na' cña lo yuu; lo'o si tsa'a jña na' msta, la cui' ti jua'a ca tyuju'u tsa ti' na' li'.”⁴ Pana cua jlo ti' na' ñi'ya nu cua'ni na' cha' caja su tyi'i na' toni'i jil'i ñati, nu lo'o nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'.” Jua'a ngulacua ti' msu bi', cha' cuxi ti tyiquee yu.⁵ Li' ngusi'ya yu jil'i lcaa ñati nu ndacui jil'i xu'na yu, nchcuane yu jil'i ngu' li: “¿Ni tsa lo ta ndacui nu'u jil'i xu'na na'?” nacui yu jil'i tsaca ngu'.⁶ “Sca mil tya'a litro setye ndacui na' jil'i”, nacui ngu' bi' li'. Hora ti nacui msu nu laca loo bi' jil'i ngu' bi': “Nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u. Cua'a clya nu'u re cha' cuiña chaca quityi, nu ñacui cha' ca'yu siyento ti litro setye ndacui nu'u jil'i nu cusu' bi'”, nacui msu bi' jil'i.⁷ Li' nchcuane yu jil'i chaca ngu': “Nu'u ni, ¿ni tsa lo ndacui jil'i xu'na na'?” “Sca siyento tya'a cujuj nscua' trigo”, nacui ngu' bi' li'. “Ha'a”, nacui yu, “nde nscua quityi nu nscua

cuentya jinu'u”, nacui nu msu bi'. “Cua'a clya nu'u ca nde cha' scua chaca quityi nu ñacui cha' jacuayala tya'a cujuj ti, tsa bi' ti ndacui jil'i nu cusu'.”⁸ Tiya' la ngua cuayá' ti' ycu' nu laca xu'na yu ñi'ya nu ndyu'ni yu. “Tajua' tsa ndyu'ni msu nu laca loo bi' 'na laja lo'o ndyu'ni yu cña”, nacui nu cusu' culiya' bi'.

Lo'o li' tya nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'ma ni, nu nti' tsa ma taquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi —nacui—, taca ca tsa'a ma xi lo'o ña'a ma ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu lo'o tya'a ngu', masi cuxi ti ngu'.

⁹ Ndi'ya chcu' na' lo'o ma lacua: Tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma nde chalyuu; xtyucua ma jil'i xa' ñati lo'o cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ma, cha' jua'a caja tya'a tso'o ma nde chalyuu. Lo'o li' ta ycu' Ndyosi su tyi'i ma slo Ni, su ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ma li'.

¹⁰ Ñati nu tso'o tsa ngua'ni lyiji sca cña piti ti, jua'a tso'o tsa cua'ni ngu' bi', masi sca cña nu cua tlyu la; pana ñati nu ñilo'o jil'i xu'na ngu' lo'o cua'ni ngu' sca cña piti ti, ná tyiquee' ná caca cua'ni ngu' bi' sca cña nu cua tlyu la.¹¹ Si ná nchca cña'asi ma sca cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma nde chalyuu, ni ná ta ycu' Ndyosi sca cña tso'o la cha' cua'ni ma cuentya jil'i ycu' Ni.¹² Lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ma chalyuu, na nda ycu' Ndyosi

cha' bi' jña ti ma; si ná cua'ni tso'o ti ma lo'o cha' bi', ¿ñi'ya cua'ni ma lo'o cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma?

13 'Sca msu ni, ná caca cua'ni yu cña ji'i tucua tya'a xu'na yu sca tyempo ti; ji'i sca ti xu'na yu taca cua'ni yu cña. Ná tyiquee' ti'í ti' yu ña'a yu ji'i tsaca ñati'li', cuati ji'i chaca ñati' bi' tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i; hasta tso'o la cua'ni yu cña ji'i ñati' bi', pana ji'i tsaca ñati' bi', lasa la cua'ni yu cña ji'i. Ná caca xñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i cñi, cha' ñi'ya si laca chaca xu'na na, jua'a laca cñi bi' li'.

14 Pana ntsu'u tsa tyiquee ngu' fariseo cha' ji'i cñi, bi' cha' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús, ngustí lo'o ti ngu' ji'i yu. 15 Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—Cu'ma —nacui yu—, tso'o tsa ndu'ni ma cha' ña'a ti xa' ñati' ji'i ma, pana cua jlo ti' ycu'i Ndyosi lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ma. Ñati' nu tlyu tsa ndu'ni ji'i ycu'i ca ngu', xtyanu ti'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu' bi'.

Ñi'ya ndyaca lo'o cha' tso'o nu ji'i ycu'i Ndyosi

16 'Nu tyempo cua sa'ni la ni, ntsu'u cha' cusu' ji'i ñati, la cui' cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o Moisés, jua'a lo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i Ni tya sa'ni la; pana nu lo'o ñaa Juan, tya li' nguxana ngañi cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' tyiquee ñati. Quiña'a tsa

ñati, lye tsa nda ngu' juersa cha' xñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

17 'Ná tlyu cña tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'a tye tyucui ña'a chalyuu; pana ná tye tsiya' ti ni sca si'yu cha' ji'i lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o na nu ngua sa'ni la.

Nchcui' Jesús cha' ji'i ñati nu xtyanu ti'i ji'i clyo'o

18 Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu yu ji'i clyo'o yu, cha' xa' caja clyo'o yu lo'o xa' nu cuna'a, cha' suba' ndyu'ni yu bi' li'. Lo'o jua'a lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i, masi cuentya ji'i ley, la cui' ti cha' suba' laca nu ndyu'ni nu qui'yu bi' li'.

Cha' ji'i sca nu culiya' lo'o sca yu ti'i nu naa Lázaro

19 'Cua ntsu'u sca nu culiya', lo'o xcui' late' quiña'a nga'a, xcui' late' tso'o ña'a nchcu' yu. Lo'o jua'a lye tsa ndyu'ni yu, lcaa tsá ndyaca ta'a slo yu. 20 Pana ntsu'u sca ñati' ti'i nu naa Lázaro, nu xcui' quichu' ntucua tyucui ña'a yu. Toni'i' ti ji'i nu culiya' bi' nchca'a Lázaro lcaa tsá. 21 Cua nti' yu ti'i bi' masi cacu yu satya na nu ndyalú to' mesa su ndyacu nu culiya' bi' li'. Lo'o jua'a ndya'a xne' su nga'a yu cha' nclye'e loo quichu' nu ntsu'u hichu' yu ti'i bi'. 22 Ndyalaa tsá nu ngujuii nu ti'i bi'; lo'o nu xcá ji'i ycu'i Ndyosi ni,

ndyaa lo'o ngu' ji'i ca slo jyo'o cusu' Abraham, ca su tlyu nu ngua'ni cho'o ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a ngujui nu culiya' bi', nguxatsi' ngu' ji'i li'. ²³ Pana nu lo'o cua ntsu'u nu culiya' bi' su nchcube' yu ca bilyaa, li' ngusicua hique yu na'a yu ji'i jyo'o cusu' Abraham tyijyu' ti, lo'o jua'a na'a yu cha' stu'ba ti ntucua jyo'o Lázaro lo'o. ²⁴ Li' ngusi'ya nu culiya' bi' ji'i Abraham: “Sti ya Abraham, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'. Ta nu'u ji'i Lázaro jua cha' caa calo'o xi hitya cha' co'o na', masi lo'o sne ti yu cuicha' yu xi tu'ba na' cha' ca'ya tyacala' xi ltse' na', cha' lye tsa tyique' nti' na' su ntsu'u na' lo quii' re.” ²⁵ Li' nacui jyo'o Abraham ji'i: “Sñi”, nacui, “tso'o tsa ngua hi lo'o nguti'i nu'u nde chalyuu. Lo'o Lázaro re ni, si'i jua'a ngua ji'i yu, cha' lye tsa nchcube' yu su nguti'i yu chalyuu. Bi' cha' caja su tso'o tyi'i yu ca nde juani; lo'o nu'u ni, nga'a cha' chcube' nu'u. ²⁶ Tya ntsu'u la cha' ji'i cuare nde su ndi'i ya, ntsu'u sca laja cua'a tlyu cla'be laja su ndi'i cuare lo'o cu'ma; bi' cha' si ntsu'u ngu' nu nti' tsa nde slo cu'ma, ná caca ji'i ngu' tyaa ngu'. Lo'o jua'a cu'ma nu ntsu'u ma nde jua, ná caca ji'i ma tyaa ma ca nde.” ²⁷ Li' tya'na tsa nchcui' nu culiya' bi' lo'o: “Cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na', Abraham sti na”, nacui nu culiya' bi'. “Ta ji'i Lázaro cha' tsa yu to' tyi' sti na', ²⁸ ca su ntsu'u

ca'yu tya'a ngu' tya'a na', cha' chcui' yu lo'o ngu', cha' ná caa ngu' ca nde su ntsu'u na' nchcube' na'.” ²⁹ Pana nacui Abraham ji'i: “Cua jlo ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua jyo'o Moisés; jua'a nu xa' la quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni, ntsu'u bi' ji'i ngu' tya'a nu'u. Tso'o si cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nscua lo quityi bi'.” ³⁰ Li' nguxacui nu culiya' bi' cha' ji'i: “Tso'o lacua, sti na' Abraham. Pana si tsa sca ngu' jyo'o re ca su ndi'i ngu', li' culochu' ngu' cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.” ³¹ Xa' nchcui' jyo'o Abraham lo'o nu culiya' bi' li': “Lo'o ná nti' ngu' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nguscua Moisés, lo'o jua'a ná taquiya' ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua'a loo ycu'i Ndyosi cña ji'i cha' chcui' lo'o ñati, la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i xa' la cha' nu ta Ni lo'o ngu', masi tyu'ú sca nu cua ngujui chaca quiya' cha' chcui' lo'o ngu'”.

17

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'na

¹ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na cha' cua'ni na sca cha' cuxi, pana tya'na tsa sca ñati nu ndatsaa ji'i tya'a cha' cua'ni cha' cuxi lo'o. ² Tso'o la si tsa ngu' xcuaa ngu' ji'i yu lo tyujo'o lo'o sca quee quichi tyaca' yane yu, cha' nga'aa caja

ñi'ya nu tatsaa yu ji'i ni sca ñati ñi'ya nti' nu sube re, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o yu.

³ 'Cui'ya ma cuentya si cua'ni sca ngu' tya'a ndya'a ma sca cha' cuxi lo'o ma. Li' chcu' ma lo'o yu cha' nga'aa cua'ni yu cha' cuxi bi' lo'o ma. Lo'o si tya'achu' yu ji'i cha' cuxi bi', cua'ni ma cha' clyu ti' ji'i yu li'; ⁴ masi cati quiya' ta yu cha' ñasi' ti' ji'i ma sca tsa, lo'o cati quiya' caa yu cha' chcu' yu lo'o ma: "Cui'ya ma cha' clyu ti' jna', nga'aa cua'ni na' jua'a juani", ñacu' yu, li' nga'a cha' cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i yu.

Quiña'a tsa cha' caca ji'na si jlya ti' na ji'iyu' Ndyosi

⁵ Li' nacu' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—Xtyucua nu'u ji'i ya cha' taca jlya la ti' ya cha' jinu'u —nacu' ngu' ji'i.

⁶ —Jlo ti' ma cha' piti tsa sca si'yu cuxee —nacu' Jesús ji'i ngu'—, lo'o jua'a cu'ma ni, ná quiña'a tsa cha' nchca ji'i ma. Pana masi xti ti' cha' jlya ti' ma ji'i ycu' Sti na', taca ñacu' ma ji'i yaca quityi re: "Tyu'utsu' nu'u ca su ndu re, yaa nu'u tyu nde lo hitya tyujo'o". Lo'o li' ña'a ma cha' taquiya' yaca bi' cha' nu cua nchcu' ma lo'o.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si ndyu'ni na cña ji'iyu' Ndyosi

⁷ '¿Ñi'ya nti' cu'ma ni? ¿Ñi'ya cua'ni ma si ntsu'u sca msu ji'i ma nu ndyaa ne' quixi' cha' cula'a yuu cuentya

ji'i ma, masi ndyaa yu cha' cña'asi' yu ji'i bata ji'i ma? Nde ngusii lo'o ndyalaa ca ti msu bi' ndyaa yu cña bi', ná tyiquee' ná chcu' ma lo'o yu ndi'ya: "Tyaa clya cua'a to' mesa cha' cua'ni nu'u sii juani". ⁸ Ná yala ñacu' ma ji'i yu jua'a, nti' na'. Ná tyiquee' ndi'ya chcu' ma lo'o yu: "Cua'ni cho'o clya caque' sii cha' cacu ya. Clyo cacu ya co'o ya, cuati cacu co'o nu'u", ñacu' ma ji'i msu bi'. ⁹ ¿Ha tya ma xlya'be ji'i msu bi', cha' ndaquiya' yu cña nu ngulo ma ji'i? Ná ndu'ni xu'na msu jua'a. ¹⁰ Ñi'ya laca msu, jua'a laca cu'ma; nu lo'o ngua'ni ma lcaa cña nu culo ycu' Ndyosi ji'i ma, nga'a cha' ñacu' ma li': "Msu cuxi ti laca cuare, cha' cña nu nga'a cha' cua'ni ti ya, tsa bi' ti cña ngua'ni ya", ñacu' ma.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i tii tya'a ñati nu ngusñi quicha nu ndyatsu' cuaña' ji'i

¹¹ Nu lo'o ngusñi Jesús tyucui' ndyaa nde Jerusalén, li' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Galilea, ndyaa ngu' nde loyuu su cuentya Samaria. ¹² Nu lo'o ndyalaa Jesús sca quichi' piti bi', li' ndyacia tya'a yu lo'o tii tya'a ngu' quicha nu cua lijya ngu' slo yu; quicha nu ndyatsu' cuaña' ntsu'u ji'i ngu' bi'. Pana tyijyu' ti ndyatü ngu' slo Jesús, ¹³ cui' tsa nchcu' ngu' lo'o yu li':

—Cusu' Jesús —nacu' ngu' li'—, cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i cua.

¹⁴ Nu lo'o na'a Jesús ji'i ngu', li' nacui yu:

—Yaa clya ma slo sti jo'ó cha' ña'a yu ji'i tyucui ña'a ma —nacui.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Pana su ndyaa ngu' tyucui ti, ngua tii ngu' cha' xa' ngua lubii cuaña' ngu'; ndye cha' quicha ngu' li'. ¹⁵ Bi' cha' nguxtyu tsaca yu quicha bi', cui tsa nchcui' yu ndyu'ni chi yu loo ycui' Ndyosi. ¹⁶ Li' ndyatu sti' yu slo Jesús, ndyaa stii yu lo yuu nde loo yu cha' ndya yu xlya'be ji'i Jesús. Ngu' Samaria laca yu bi', ngu' xa' tsu' laca yu. ¹⁷ Li' nacui Jesús:

—¿Ha si'i tii tya'a ngu' nu ndyatsu' cuaña' ngu' ndyaca tso'o ngu' tsá? ¿Mala ngua nu chaca caa tya'a ngu' bi' juani? ¹⁸ Sca ti yu re nu si'i ngu' Israel tya'a na laca, bi' laca nu nguxtyu cha' cua'ni tlyu yu ji'i ycui' Ndyosi.

¹⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Tyatu nu'u cha' tyaa nu'u juani —nacui—. Cua ngua tso'o nu'u juani cha' jlya ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u.

Ndi'ya caca lo'o tyalaa tyempo cha' caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati

²⁰ Lo'o li' nchcuane ngu' fariseo ji'i Jesús ni jacua' tyalaa tyempo cha' caca ycui' Ndyosi loo ji'i ñati. Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Si'i sca na nu tyaca' lijya tyijyu' laca cha' bi'. ²¹ Ná caca ñacui na ndi'ya: “Nde ti ndu bi'”; masi ndi'ya ná ñacui na:

“Ndejua ntucua bi'”. Na cua laca ycui' Ni loo ca ne' cresiya ji'i ñati juani.

²² Li' nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Nde loo la tyalaa tyempo nu nti' tsa ma ña'a ma 'na, masi chaca tya tsá nde chalyuu tya tyi'i na' lo'o ma nti' ma, na' nu cua nda ycui' Ni 'na lijya cha' caca na' ñati; pana nga'aa ña'a ma 'na li'. ²³ Chcui' ngu' lo'o ma cha' jna' li': “Nde ti ndu yu”; lo'o jua'a chcui' ngu': “Ndacua ndu ycui' yu”.

Pana ná tsaa ma, ná taquiya' ma ji'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—.

²⁴ Se'i ti ntyiji'i xee tyi'yu nu lo'o ndyubi, pana tyaca' ña'a ngu' xee bi' tyucui nde cua; jua'a caca lo'o na' nu lijya cha' caca na' ñati, nu lo'o tyalaa tsá bi' lo'o ña'a ngu' jna' cha' caa na' chaca quiya'.

²⁵ Pana clyo nscua cha' lye tsa chcube' ycui' na'. La cui' jua'a ngu' tya'a quichi tyi na xtyanu ti'i ngu' 'na.

²⁶ Ñi'ya ngua ji'i ñati nu nguti'i chalyuu sa'ni la, tya'a stu'ba ngu' lo'o jyo'o Noé bi', jua'a caca ji'i ñati chalyuu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu lijya cha' caca na' ñati.

²⁷ Tya'a stu'ba jyo'o Noé bi' ni, ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; tsa bi' ti cha' ndube ti' ngu' ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo ngüiñá nu Noé bi' yaca ni'i tonu. Li' ndyatí yu ne' yaca ni'i bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa

bi', ndye ñati chalyuu ngujuii ngu'. ²⁸ Lo'o la cui' ñi'ya ngua ji'i ngu' quichi su nguti'i jyo'o Lot, jua'a caca ji'i ñati chalyuu tsá bi'. Tya'a quichi tyi Lot ni, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngüi'ya ngu' yu'ba, ndyujui' ngu' yu'ba, ndyataa ngu' xtya, ngüi'ña ngu' ni'i; tsa bi' ti cña nu ndiya ti' ngu' ngua'ni ngu' bi', ²⁹ ña'a cuayá' nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'i yu Lot bi' nde quichi Sodoma bi'. Li' ngusalú Ni quii' lo'o yuu sufri ndyaquí lo yuu. Ndyé cha' ji'i lcaa ngu' Sodoma bi'; tya'a stu'ba Lot ni, ngujuii lcaa ngu'. ³⁰ Jua'a caca tsá bi' lo'o tyaa na' nu liyyaa cha' caca na' ñati; lo'o ña'a ngu' na chaca quiya', ná ca tii ngu' ni tsá caca bi'.

³¹ 'Nu lo'o tyalaa tsá bi', si ntsu'u ngu' nu ndu ca que ni'i ji'i ngu', lo'o ca'ya ngu' ná caja tyempo ji'i ngu' cha' culo ngu' yu'ba ji'i ngu' nu ndi'i nde ni'i ji'i ngu'. Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixi', ná caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu'. ³² Tyi'u ti' ma ñi'ya nu ngua ji'i nu cuna'a ji'i Lot tyempo bi'; ngua ti' ma' xtyuu ma' nde quichi, li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ndyaca ma' sca quee. ³³ Chcuna' chalyuu ji'i ma si xcui' nlyacua tsa ti' ma ñi'ya nu caca ji'i ycuí' ca ma; pana quije chalyuu ji'i ma si tyaja'a ma, masi cujuui ñati ji'i ma xqui'ya na'.

³⁴ 'Cacha' na' ji'i ma ñi'ya nu caca si talya lo'o caa na'; si ntsiya tucua tya'a ñati laja'

lo sca qui'ña ti, qui'ya ycuí' Ndyosi ji'i tsaca, tyanu chaca ycuí' ti li'. ³⁵ Lo'o jua'a si nga'a tucua tya'a nu cuna'a ndyoo ngu' ndacua, qui'ya Ni ji'i tsaca, tyanu chaca li'. ³⁶ Lo'o jua'a si ntsu'u tucua tya'a nu qui'yu lo cña ji'i ngu' ne' quixi', qui'ya Ni ji'i tsaca, tyanu chaca li'.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' ji'i Jesús:

—¿Macala caca jua'a, cusu'? —nacui' ngu'.

Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu':

—Ca su ntsiya sca na tyucu, ca bi' tyu'u ti'i culexu; jua'a nu lo'o tyu'u ti'i ñati lo'o tye chalyuu, chcube' tsa ngu' li'.

18

Cui'ji'ni nu cuna'a ti'i nu cua ndatsaa ji'i bese

¹ Ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' lu'ba ti hcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi, cha' ná ca taja ti' ngu' tsiya' ti lo'o hcui' ngu' lo'o Ni. Ndi'ya ndyu'u cui' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

² —Sca quichi ntsu'u sca bese nu ná ndu'ni chi loo ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ná sca cha' ndube ti' yu. ³ La cui' quichi bi' ntsu'u sca nu cuna'a ti'i. Li' ndyaa ma' bi' ndyaa na'a ma' ji'i bese bi', cha' ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati lo'o ma'; ngua ti' ma' cha' quiñi tso'o cha' ji'i ma' lo'o tya'a cusu ma' slo bese. ⁴ Tyuu quiya' ndyaa ma' bi' slo bese, lo'o ná ndaquiya' bese bi' ji'i cha' nu nda ma' bi' lo'o. Ca tiya'

la li' ngulacua ti' nu bese bi': "Masi ná ndaquiyá' na' jilí cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, ni jilí cha' nu nchcui' sca ñati chalyuu ná ndube ti' na';⁵ pana cua'ni na' tisiya jilí cha' nu nchcui' nu cuna'a ti'i re, cha' ña'a ti ndya'a nu cuna'a re nchcui' cua ña'a ti lo'o na'. Bi' cha' cua'a na' xi jilí", nacui bese bi', "cua'ni na' tisiya jilí cha' nu nchcui' ma' re, cha' nga'aa caa la ma' su'ba ñasi' ma' 'na."

⁶ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a nchcui' nu bese xña'a bi', li' nguxtyucua yu jilí ma' bi', masi ná tso'o tyiquee yu —nacui Jesús jilí ngu'—. ⁷ Pana tso'o tsa tyiquee ycui' Ndyosi, yala ti xtyucua Ni jilí ñati nu cua ngusubi Ni jilí, nu tya'na tsa nxi'ya jilí Ni tsa lo'o talya. ¿Ha tiya' tsa xtyucua Ni jilí ngu' nti' ma? ⁸ Ñacu' na' jilí ma' cha' hora ti xtyucua Ni jilí ngu' bi', cua'ni Ni cha' ti ti tyi' ngu'. Pana nu lo'o chaca quiyá' tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijya' cha' caca na' ñati, ¿ha ña'a ti tya quije 'na ñati nu jlya ti' jilí ycui' Ndyosi Sti na'?

Sca cuij jilí tucua lo ñati nu ndyaa ne' laa

⁹ Nde chaca cuij nu nda Jesús lo'o ngu'; sca cuij cuentya jilí ngu' nu tyixi tsa ndu'ni jilí ycui' ca ti ngu', cha' xcui' cha' liñi ndu'ni ngu' bi' nti' ngu', cha' xcui' nxyí lo'o ti ngu' bi' jilí xa' ñati. Ndi'ya nchcui' Jesús li':

¹⁰ —Tucua tya'a ñati ndyaa ne' laa tlyu cha' chcui' ngu'

lo'o ycui' Ndyosi. Tsaca ngu' bi' laca ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu'; chaca ngu' laca sca ngu' cuxi nu nlyo cñi cña loo ngu' cuentya jilí ngu' xa' tsu'. ¹¹ Nu yu fariseo bi' ni, na ndu' ti yu, ndi'ya nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi li': "Ndyosi", nacui, "tsa xlya'be jinu'u cha' ná ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; xña'a tsa ndu'ni ngu', cuaana tsa ngu', suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. Pana na' ni, ná ndu'ni na' jua'a, ni ná ndu'ni na' ñi'ya ndu'ni yu cuxi cua nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu'", nacui nu yu fariseo bi' jilí ycui' Ndyosi. ¹² "Tucua quiyá' sca semana ná ndacu na' tyaja cha' ndu'ni tlyu na' jinu'u. Lo'o jua'a nda na' sa yu'be lcaa na nu ngua'ni na' ngana scaa semana jinu'u", nacui yu fariseo bi'. ¹³ Pana nu qui'yu nu nlyo cñi cña loo ngu' ni, tyijyu' ti ndyatú yu; ná ntsu'u tyiquee yu cha' sicua' yu xi cloo yu nde cua, cha' xñi' tsa ti' yu ndu' yu ndyu'u ti yu tyiquee yu laja lo'o nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi: "Cua'ni tya'na ti' nu'u jna', Ndyosi Sti na', cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'", nacui nu qui'yu bi'. Tsa bi' ti cha' nchcui' yu.

¹⁴ 'Ndi'ya laca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o ma, cha' nu qui'yu nu nlyo cñi cña loo ngu' bi' ni, cua ngüityi ycui' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u jilí yu bi'; tso'o ti tyiquee yu lo'o nguxtyuu yu ndyaa yu to' tyi yu. Pana ná ngua jilí

yu fariseo bi' jua'a, cha' nu ñati nu tlyu tsa ndu'ni jil'i ycuil' ca ti, ntsu'u cha' caca tyuju'u ti' ñati bi' ca tiya' la; pana ñati nu tyuju'u tsa ti' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i juani, ca tiya' la caca tso'o la cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

Ngulacua Jesús jil'i nu sube

¹⁵ Lo'o li' ñaa lo'o ngu' jil'i nu sube cuañi' cha' sta ya' ycuil' Jesús hique ngu' sube bi'. Pana nu lo'o na'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jil'i ñati nu lijya lo'o nu sube bi', lo'o ti nguxana ngu' bi' ngua'ni tyaala ngu' jil'i ñati nu lijya bi'. ¹⁶ Li' ngusi'ya Jesús jil'i nu sube cha' caa ngu' slo yu. Li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi':

—Ta ma chacuayá' cha' caa nu sube ca slo na' —nacu—, cha' sca nu sube ni, tso'o tsa nxñi cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi tyucui tyiquee bi' tsiya' ti. Lo'o jua'a taca culo Ni cña jil'i ñati nu jua'a jlya ti' jil'i Ni, ñi'ya lo'o jlya ti' nu sube jil'i Ni. ¹⁷ Cha' liñi nda na' re lo'o ma: Ñati nu ná xñi cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi ñi'ya nu nxñi sca nu sube cha' bi', ná ntsu'u chacuayá' tyatí ñati bi' ca su laca ycuil' Ni loo.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁸ Ndacua ndu sca ñati tlyu nu laca loo jil'i ngu' judío. Li' nchcuane yu bi' jil'i Jesús:

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacu—, ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye'na? —nacu nu qui'yu bi'.

¹⁹ Li' nguxacu Jesús cha' jil'i yu:

—¿Ni cha' laca nacui nu'u cha' tso'o tsa na'? —nacu Jesús jil'i yu bi'—. Sca ti ycuil' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. ²⁰ Cua jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycuil' Ndyosi jil'i ñati tya sa'ni la, cha' nu nchcui' quityi ndi'ya: “Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati”, nacui quityi bi'. “Ná cujuui ma jil'i tya'a ñati ma; ná cuaana ma; ná chcui' ma cuentyu jil'i tya'a ñati ma; cua'ni tlyu ma jil'i sti xtya'a ma, jua'a tucua ma cha' nu nchcui' ngu' cusu' jil'i ma lo'o ma.” Jua'a cha' nu nguxtyanu ycuil' Ndyosi ji'na tya sa'ni la.

²¹ —Tya lo'o cuañi' na' cua ndaquiya' na' lcaa cha' bi' —nacu nu qui'yu bi' jil'i Jesús.

²² Nu lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui:

—Chaca tya cha' tya lyiji cua'ni nu'u: yaa cujuil' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cñi nu ta jil'i ngu' ti'i; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycuil' Ndyosi li'. Lo'o cua ngua'ni nu'u cña bi', li' taca tya'a nu'u lo'o na'.

²³ Nu lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús, hora ti ngua xñi'j ti' yu, cha' culiya' tsa yu. ²⁴ Lo'o na'a Jesús cha' xñi'j tsa ti' yu, li' nacui jil'i ngu' nu ndi'j slo:

—Tucui tsa laca cha' jil'i ngu' culiya' cha' tyatí ngu' lo cha' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ngu'. ²⁵ Lasa la cña laca cha'

tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu, ñi'ya laca sca camello. Lasa la cha' bi'; tucui la cña laca cha' tyati sca ngu' culiya' ca su laca ycuí' Ndyosi loo —nacui Jesús.

²⁶ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', ndube tsa ti' ngu'.

—¿Tilaca taca ji'i clyaá ji'i nu cuxi lacua, cha' tyalaa ca slo ycuí' Ndyosi? —nacui ngu'.

²⁷ —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycuí' Ndyosi ni, nchca ji'i Ni cua'ni Ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁸ —Cusu' —nacui Pedro ji'i—, cua nguxtyanu ya lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui.

²⁹ Li' nguxacuí Jesús cha' ji'i yu:

—Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ná ntsu'u ni sca ñati nu ndyaa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, lo'o li' nguxtyanu na' ji'i ngu' bi' jua'a ti. Ntsu'u quiya' ndyanu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nu lo'o ndyaa ngu' cuentya ji'i ycuí' Ni; masi tyi ngu', masi clyo'o ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', nguxtyanu ngu' lcaa bi'.

³⁰ Pana quiña'a la cha' tso'o caja ji'i ngu' bi' chalyuu juani, tsa ña'a cha' nu nguna' ji'i ngu' bi', ngua ti' ngu'; jua'a nde loo la, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

³¹ Sca se'i ti ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyu'u ti'i ngu' slo yu cha' chcuí' yu lo'o ngu':

—Tsa na nde Jerusalén juani —nacui yu—, su caca lcaa cña nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi cua sa'ni la, nu nguscua ngu' ji'i cua ña'a ca cha' nu caca 'na, na' nu lijyaa cha' caca na' ñati. ³² Cua ta ti ngu' 'na ji'i ngu' xa' tsu' cha' xtyí lo'o ngu' 'na, cha' chcuí' ngu' cha' ti' 'na, lo'o jua'a tu'u ngu' hitya sañi' ngu' 'na. ³³ Clyo quiji'i ngu' 'na lo'o reta, cuati cujuu' ngu' 'na. Pana tsa nchca tyuna ni, li' tyu'ú na' chaca quiya'; ná tyanu na' lo'o ngu' jyo'o.

³⁴ Lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi', ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi', ni ná jlo ti' ngu' ni cha' laca nchcui' yu jua'a. Sca cha' tucui ngua, ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi'.

Ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o sca nu cuityi' ngu' Jericó

³⁵ Cua tyalaa ti Jesús to' quichi Jericó li'. Ca bi' nga'a sca nu cuityi' to' tyucui, ndijña yu msta. ³⁶ Cha' quiña'a tsa ñati ndañi lijya tyucui, bi' cha' nchcuane nu cuityi' bi' ji'i xa' ñati:

—¿Na ca ndyaca re? —nacui yu.

³⁷ Li' nacui ngu' ji'i yu cha' Jesús Nazaret bi' lijya tyucui

juani. ³⁸ Li' cuij tsa ngusi'ya nu cuityi' bi':

—Jesús, cha' David ngua jyo'o cusu' jinu'u —nacuī yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacuī.

³⁹ Ngu' nu ndyaa nde loo bi' ngusi'ya lo'o ngu' ji'i yu cha' ca ti yu cha' nxi'ya yu; pana ná ndyuna yu, cuij la nxi'ya yu li':

—Nu'u ni, nu tya'a ñati ji'i jyo'o David —nacuī yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁰ Li' ndatū Jesús cha' chcuī lo'o ngu' cha' ca lo'o ngu' ji'i yu quicha bi' slo. Nu lo'o cua ndū yu cacua ti slo, li' nchcuane Jesús ji'i yu cuityi' bi':

⁴¹ —¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacuī Jesús ji'i.

—Cusu' —nacuī yu—, nti' na' cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i si'yu cloo na' —nacuī nu cuityi' bi'.

⁴² —Caca tso'o cloo nu'u lacua —nacuī Jesús ji'i—. Xqui'ya cha' jlya ti' nu'u cha' 'na, bi' cha' tyaca tso'o nu'u juani —nacuī Jesús.

⁴³ Hora ti ndyaca tso'o loo nu cuityi' bi', ngua ji'i yu na'a yu. Lo'o li' ndu'u yu ndya'a yu lo'o Jesús, ndyu'ni tlyu yu ji'i ycuī' Ndyosi. Lo'o jua'a lcaa ñati nu na'a cha' bi', lo'o ngu' bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycuī' Ndyosi li'.

19

Jesús lo'o Zaqueo

¹ Lo'o li' ndya'a Jesús ndyaa yu cla'be quichī Jericó bi'.

² Ca bi' ntsu'u sca nu qui'yu

culiya' nu naa Zaqueo, xu'na ngu' nu nlyo cñi cña loo ngu' laca yu. ³ Cua nti' yu tyuloo yu ji'i Jesús, pana ná nchca ña'a yu ji'i cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. Lo'o Zaqueo ni, sata' ti yu. ⁴ Li' ngusna yu ndyatū yu nde loo ngu'; cha' ña'a cuaana ti yu ji'i Jesús, ndyacuī yu lo sca yaca quityi tyucuij su nga'a cha' tyeje tacui Jesús cacua ti. ⁵ Nu lo'o nteje tacui ti, li' nguxña'a Jesús nde cua, nchcuī lo'o Zaqueo bi':

—Zaqueo —nacuī Jesús ji'i yu—, cua'ya clya nu'u, cha' nga'a cha' tyalaa na' to' tyi nu'u juani.

⁶ Yala ntcha ti ngua'ya Zaqueo, cha' ndiya tsa ti' yu cha' nu nchcuī Jesús lo'o yu; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ta yu su tyi'i Jesús. ⁷ Nu lo'o na'a ngu' cha' ndyaa Jesús slo Zaqueo bi', lcaa ngu' lye tsa nchcuī tube ngu' cha' ndyaa Jesús cha' tyanu toni'i ji'i sca ngu' cuxi, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya ji'i. ⁸ Li' ndatū Zaqueo cha' chcuī lo'o Jesús:

—Ña'a xi ya'a, cusu' —nacuī yu—. Ta na' sa cla'be cha' tso'o nu ntsu'u 'na ji'i ngu' ti'i. Si tya ntsu'u na nu nguaana na' cha' cua ngüñilo'o na' ji'i ngu', tya na' na bi' ji'i ngu', masi jacua tsa lo cua quije ji'i ngu' —nacuī Zaqueo li'.

⁹ —Juani cua ngulaá ngu' nu ndi'i ni'i re ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' —nacuī Jesús li'—, cha' jua'a nu qui'yu re ni, tya'a ñati na lo'o jyo'o

Abraham laca yu. ¹⁰ Cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati cha' clyana na' jil'i ñati nu nguna' chalyuu jil'i xqui'ya nu cuxi, lo'o jua'a cua'ni lyaá na' jil'i ngu' bi'.

Cuii jil'i tii tya'a cñi oro

¹¹ Laja lo'o nga'a ti ngu' ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' nda yu sca cuii lo'o ngu'. Na cua ngulala ti tyalaa ngu' lo'o Jesús to' quichi' Jerusalén, lo'o ngua tii ngu' cha' ycui' Jesús laca nu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu; ngua ti' ngu' cha' la cui' hora nu caca Ni loo jil'i ngu' laca li'. ¹² Bi' cha' nda Jesús cuii re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca nu qui'yu, sca ñati tso'o. Cua tsa ti yu tyijyu' ca chaca chalyuu, ca su caja cña jil'i yu cha' caca yu loo jil'i ngu' tya'a quichi tyi yu; lo'o cua ngujui cña bi' jil'i yu, hora ti xtyuu yu tyaa yu chaca quiya', nti' yu. ¹³ Nu lo'o tya lyiji tsa yu, li' ngusi'ya yu jil'i tii tya'a ñati nu laca msu jil'i yu, cha' ta yu sca cñi jil'i scaa ngu', sca cñi oro nu quiña'a ntsu'u loo. Li' nacui yu jil'i ngu' msu bi': "Cua'ni ma ngana lo'o cñi re tyucui tyempo nu tsa'a juani, ña'a cuayá' nu tyaa na' chaca quiya'", nacui yu jil'i ngu'. ¹⁴ Pana nu ñati tya'a quichi tyi yu, ná tso'o nti' ngu' ña'a ngu' jil'i yu. Li' ngua'a lo ngu' bi' cña jil'i sca taju ñati cha' tsa lca'a ngu' jil'i yu, cha' ñacui ngu' jil'i nu laca loo tyijyu' ndi'ya: "Ná nti' ya cha' caca nu qui'yu jua rey jil'i ya, cha'

caca yu loo quichi tyi ya", nacui ngu'. Pana ná ndube ti' nu laca loo tsiya' ti bi', cha' nchcui' ngu' jua'a. ¹⁵ Bi' cha' ñaa yu lo'o cua ngujui cña cha' laca yu rey, ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya' li'. Nu lo'o ndyalaa yu, li' ngulo yu cña cha' tyaa ngu' msu nu nda yu cñi jil'i cha' cua'ni ngu' cña lo'o, cha' ca cuayá' ti' yu ni tsa lo ngua'ni ngu' ngana lo'o scaa cñi bi'. ¹⁶ Nacui msu nu ndyalaa clyo bi': "Tii tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacui msu bi' jil'i yu. ¹⁷ Li' nguxacui rey cha' jil'i msu bi': "Tso'o tsa lacua. Sca msu tso'o laca nu'u. Liñi tsa ngua'ni nu'u, masi lo'o sca cña xti ti; bi' cha' ta na' chacuayá' cha' caca nu'u loo jil'i tii tya'a quichi cuentya jna'." ¹⁸ Ndyalaa chaca msu li': "Cusu", nacui, "ca'yu tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacui. ¹⁹ La cui' ti cha' nacui rey bi' jil'i: "Culo nu'u cña jil'i ca'yu tya'a quichi cuentya jna' lacua", nacui rey jil'i msu bi'. ²⁰ Li' ndyalaa chaca msu bi': "Cusu", nacui, "nde ñaaloo' na' cñi jinu'u, cha' cua nguxco'o tso'o na' jil'i ne' sca pañito. ²¹ Ntsij na' xi ña'a na' jinu'u, cha' sca qui'yu tiji laca nu'u. Nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu ndyiji jinu'u; lo'o jua'a ndu'ni nu'u clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi'." ²² Li' nacui rey bi' jil'i: "Msu nu xña'a tsa laca nu'u. Xqui'ya cha' nchcui' nu'u jua'a, bi' cha' sta na' qui'ya hi li'", nacui rey. "Jlo

ti' nu'u cha' laca na' sca ñati
tiji, cha' nscua' nu nchcuá'
xa' ñati, bi' laca nu caja jna';
jua'a ndu'ni na' clacua, masi
xa' ñati ngua'ni cña bi', nacui
nu'u. ²³ ¿Ni cha' laca ná nda
nu'u cñi 'na jña xa' ñati lacua,
cha' nu lo'o xtyu'u na' tyaa na'
chaca quiya', quije cñi 'na li'?
Lo'o xi sñi' cñi quije 'na li' cha'
tya ngu' 'na.' ²⁴ Li' nacui rey
ji'i ngu' nu ndi'i bi': "Xñi ma
cñi ji'i yu re cha' ta ma ji'i msu
tso'o nu cua ntsu'u tii ty'a
cñi oro ji'i". ²⁵ "Cusu'", nacui
ngu' bi' ji'i rey bi' li', "na cua
ntsu'u tii ty'a'a cñi oro ji'i yu
bi'. ¿Ni cha' ty'a caja la xa' cñi
ji'i yu?" ²⁶ Nguxacui rey cha'
ji'i ngu' li': "Jua'a laca lo'o
ñati nu ntsu'u sca cha' ji'i, ty'a
ta na' quiña'a la cha' ji'i ñati
bi'; pana ñati nu xixi ca cha'
ntsu'u ji'i ni, si ná nti' cua'ni
cña lo'o, hasta xlyaa' na' nu xti
ti cha' nu ntsu'u ji'i li'. ²⁷ Lo'o
juani ni, nu ngu' ty'a'a cusu
na' nu ná ngua ti' cha' caca
na' rey ji'i ngu', tyaa lo'o cly'a
ma ji'i ngu' bi' ca nde, cha'
cujui ma ji'i ngu' ca slo na'."

*Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús
lo'o ndyalaa yu nde quichi
Jerusalén*

²⁸ Lo'o cua nchcui' Jesús
cha' bi', li' ndu'u yu ndyaa
yu tyucuii' tsa' nde Jerusalén.
²⁹ Nu lo'o cua tyalaa ti' ngu'
to' quichi Betfagé, jua'a to'
quichi Betania nu nscua sii'
ca'ya Olivos, li' ngulo Jesús
cña ji'i tucua ty'a'a ngu' nu
ndyaca tsa'a ji'i.

³⁰ —Yaa ma' ca quichi piti
jua nu cacua ti' ndyaca. Nu

lo'o tyalaa ma' jua, li' quije
sca huru cuañi' ji'i ma' nu ndu
ndyaca' ni', nu bilya tyucua
ngu' chu' tsiya' ti. Xati' ma'
ji'i cha' tyaa ma' tyaa lo'o ma'
ji'i ni' ca nde. ³¹ Si ntsu'u nu
ñacui ji'i ma': "¿Ni cha' laca
nxati' ma' ji'i huru cua?", li'
ñacui ma' ji'i ngu' bi': "Jesús nu
Xu'na ma' nti' ji'i ni'".

³² Ndyaa ngu' nu ndyaca
tsa'a ji'i li'. La cui' ñi'ya
nu cha' nu nacui Jesús,
jua'a ngua. ³³ Nu lo'o ndu
ngu' nxati' ngu' huru bi', li'
nchcuane nu laca xu'na huru
bi' ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nxati' ma'
huru cua?

³⁴ Li' nguxacui ngu' cha' ji'i:

—Na cua'nijo'o ni' ji'i nu
Xu'na na.

³⁵ Ñaa lo'o ngu' ji'i huru
bi' slo Jesús li'. Ngusta ngu'
ste' ngu' hichu' ni', lo'o li'
ngusacui ngu' ji'i Jesús hichu'
ni' bi'. ³⁶ Ñi'ya su ndyaa Jesús
tyucui, jua'a nguscana ngu'
late' lo yuu li'. ³⁷ Cua ca'ya
ti'i ti ngu' sii' ca'ya Olivos, li'
lo'o ti nguxana ngu' ndyu'ni
tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, cha'
quiña'a tsa cha' tlyu cua na'a
ngu'; cui' ngusi'ya ngu' cha'
chaa tsa ti' ngu' li':

³⁸ —Tso'o tsa ndyu'ni ycu'
Ndyosi xqui'ya yu nu lijya
re chacuayá' ji'i ycu' Ni nu
Xu'na na, cha' caca nu nde
loo ji'na —nacui ngu'—. Ti'
ti tyi'i lcaa na nu ntsu'u nde
cua, nu cuentya ji'i ycu' Ni
laca. Masi juani ti' cua'ni tlyu
na ji'i ycu' Ndyosi.

³⁹ Ntsu'u sca tucua ti ngu' fariseo laja ñati bi', lo'o li' nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui' ngu' bi'—, chcui' nu'u lo'o ñati nu ndya'a lo'o nu'u cua, cha' ti ti chca'a tu'ba ngu' xi.

⁴⁰ Nguxacui' Jesús cha' jil'i ngu' li':

—Si ca ti ngu' re juani, xi'ya cua ña'a ca quee li' —nacui' Jesús.

⁴¹ Lo'o cua ndyalaa Jesús cacua ti to' quichi' Jerusalén, ngusi'ya tsa yu lo'o na'a yu quichi' bi'. Li' nacui' yu jil'i ngu':

⁴² —Masi tsá juani ti nu lo'o tya ndyiji xi tyempo jil'i mā, si tyaja'a mā cuna mā, taca ta na' sca cha' lo'o mā; tso'o tsa caca jil'i mā li', ti ti tyi'i mā li'. Pana juani —nacui' Jesús—, ná nchca ca cuayá' ti' mā cha' re, cha' cua ntsu'u yacu' ti cha' re jil'i mā —nacui'—.

⁴³ Pana tyalaa sca tsá cuxi jil'i mā. Lo'o li' cuiñá ngu' tya'a cusu mā ngutu yuu tyucui ña'a to' quichi'. Li' su'ba lo'o ngu' bi' tyucui ña'a to' quichi'.

⁴⁴ Cuityi' ngu' quichi' tyi mā, ña'a lo yuu ti, cujuui ngu' jil'i tya'a ndi'i mā; ná xtyanu ngu' ni sca quee nscua chu' tya'a quichi' tyi mā, xqui'ya cha' ná ndyuloo mā jna' hora juani lo'o ñaa na' nu laca na' Sñi' ycu' Ndyosi ca su ndi'i mā.

Ngulo'o Jesús jil'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

⁴⁵ Lo'o li' ndyaa Jesús lquichi', ndyatí yu ndyaa yu ne' laa tonu bi'. Li' nguxana yu ngulo'o yu jil'i ngu' nu

ndyujui' yu'ba; jua'a jil'i ngu' nu ndy'ya yu'ba ca bi', lo'o jil'i ngu' bi' ngulo'o Jesús li'.
⁴⁶ Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi cuentya jil'i laa re —nacui' Jesús—: “Ni'i su caca chcu' lcaa ñati lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacu' ngu' cha' jil'i ni'i 'na”, nacui' ycu' Ndyosi. Jua'a nscua lo quityi, pana juani cua ngua'ni mā jil'i cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'.

⁴⁷ Lcaa tsá ndya'a Jesús nclyu'u jil'i ngu' ne' laa bi'. Lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' jil'i quichi', ndya'a ngu' nclyana ngu' ñi'ya caca cua'ni ngu' cha' cujuui ngu' jil'i Jesús. ⁴⁸ Pana ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' cuxi bi', cha' cua quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o yu, lo'o jua'a ndiya tsa ti' ngu' nduna ngu' cha' nu nchcui' yu.

20

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi

¹ Ngua sca tsá nga'a Jesús ne' laa nclyu'u yu jil'i ñati; nchcui' yu cha' jil'i ycu' Ndyosi, ñi'ya nu ndu'ni lyaá Ni jil'i ngu'. Lo'o li' lijya lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' jil'i quichi' bi', stu'ba ti lijya ngu' slo Jesús. ² Nchcuane ngu' bi' jil'i Jesús li':

—Cacha' clya jil'i ya: ¿tilaca nda chacuayá' jinu'u cha'

cua'ni cña nu ndyu'ni nu'u? —nacui ngu'.

³ Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Jua'a na' xcuane na' sca cha' jil'i ma cha' xacui ma cha' 'na: ⁴ ¿Tilaca nda chacuayá' jil'i jyo'o Juan cha' ntyucuatya yu jil'i ngu' lacua? ¿Ha ycuil' Ndyosi? ¿Ha ñati chalyuu nda chacuayá' jil'i yu?

⁵ Lo'o li' nguxana ngu' nchcui' tube ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya ñacui na juani? —nacui ngu' jil'i tya'a ngu'—. Si ñacui na cha' ycuil' Ndyosi nda chacuayá' jil'i Juan bi', li' ndi'ya xacui yu jua cha' jil'na: “¿Ni cha' ná jlya ti' ma cha' nu ngulu'u yu lacua?” ⁶ Si ñacui na cha' ñati chalyuu nda chacuayá' jil'i Juan bi' ni, li' cujuil' nu quiña'a tsa ñati nu ndi' re jil'na lo'o quee, cha' tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati ngua jyo'o Juan bi', nti' ngu'.

⁷ Li' nguxacui nu ngu' tlyu bi' cha' ná jlo ti' ngu' tilaca nda chacuayá' jil'i jyo'o Juan bi', cha' ntyucuatya yu jil'i ngu'.

⁸ Li' nacui Jesús jil'i ngu':

—La cui' ti na', ná cacha' na' jil'i ma tilaca nda chacuayá' cha' cua'ni na' cña re —nacui.

Cui jil'i msu xña'a jil'i ngu'

⁹ Lo'o ti nguxana Jesús nda sca cui' lo'o ngu' nu ndu slo:

—Ntsu'u sca nu qui'yu nu ntsu'u sca lo'o su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi jil'i yu. Lo'o li' nda yu yuu su

ndu'ni yu cña ngüijña xa' ñati. Chacua' li' ndu'u yu ndyaa yu tyijyu' tyuu tsa tyempo. ¹⁰ Nu lo'o cua ndyalaa tyempo suu ngu' si'yu bi', li' ngulo nu xu'na yuu bi' cña jil'i sca msu jil'i yu, cha' tsa jña jil'i ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o jil'i yu, cha' ta ngu' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyacua jil'i xu'na yuu bi'. Pana nu ngu' bi' ni, ngujui' ngu' jil'i msu bi', ngulo'o ngu' jil'i; lo'o nguxtyuu yu ñaa yu slo xu'na yu, ni sca na ná nda ngu' jil'i. ¹¹ Li' nda xu'na yuu bi' chaca msu ndyaa. Pana la cui' jua'a ngua'ni ngu' lo'o nu chaca msu bi'; chiya'a tsa nchcui' ngu' lo'o, li' ngujui' ngu' jil'i, lo'o la cui' jua'a ná nda ngu' ni sca si'yu jil'i. ¹² Xa' nda xu'na yuu bi' jil'i chaca msu ndyaa, cha' jña yu na nu ntsu'u lo cña bi'. Pana lo'o yu bi', til'i tsa ngua'ni quicha ngu' nu ndyu'ni cña bi' jil'i, ña'a cuayá' nu ngulo'o ngu' jil'i nde chu' lo'o bi'.

¹³ Lo'o li' ngulacua ti' xu'na yuu bi': “¿Ñi'ya cua'ni na' juani? Ndi'ya cua'ni na': Ta na' jil'i sñi' ycuil' ca na' nu tyaca'a tsa jna' cha' tsa ca bi'. Ná tyiquee' tyaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i yu bi'”, nacui xu'na yuu bi' li'. ¹⁴ Nu lo'o na'a ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' jil'i yu cuañi' cha' li-jya yu, li' ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Yu cua laca nu nti' cha' qui'ya jil'i cña re. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' cujuil' na jil'i cha' tyanu cña re jil'na, cha' caca na xu'na lo'o re?” nacui

nu ngu' cuxi bi' ji' tya'a ngu' li'. ¹⁵ Hora ti ngulo'o ngu' ji' sñi' xu'na yuu bi' chu' lo'o. Li' ndyujui ngu' ji'.

Li' nchcuane Jesús ji' ngu' nu ndyuna cuij bi':

—¿Na laca cua'ni nu xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' cuxi bi', nti' mā? ¹⁶ Nclyacua ti' na' cha' caa ycu' xu'na yuu tu'ni, cha' cuju'ji' nu ngu' cuxi bi', lo'o li' ta yuu bi' ji' xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua.

Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nacuj ngu':

—¡Ná cua'ni ycu' Ndyosi jua'a!

¹⁷ Na'a tsa Jesús ji' ngu', li' xa' nchcui' lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ni cha' laca nu nchcui' quityi' cusu' ji' ycu' Ndyosi lacua? Ndi'ya nchcui' quityi' bi':

La cui' quee tonu nu ngux-cuaa cuityi' ni' ji' cha' ná tso'o ña'a nti' ngu',
cua ngujui cña nu cua'ni quee bi' juani;

ndu bi' su ndulo la cha' ji' cuentya ji' ycu' Ndyosi.

¹⁸ Na' laca ñi'ya laca quee tonu bi' —nacuj Jesús—, cha' ñi'ya nu ngua'ni cuityi' ni' lo'o quee bi', jua'a ndyuni mā lo'o na'. Pana si nti' ñati' cua'a ji' cha' jna', nga'aa tso'o tyi' ñati' bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji' lcaa ñati' chalyuu, tye cha' tsiya' ti' ji' ñati' nu ná ntaja'a xñi cha' jna' lo'o tya nguti' ngu' nde chalyuu.

Cha' ji' cñi cña loo ngu'

¹⁹ Lo'o li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, ngua ti' ngu' cha' xñi ngu' ji' Jesús cha' tyaa lo'o ngu' ji' preso la cui' hora bi'; cua ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' ji' ycu' ngu' nchcui' Jesús lo'o nchcui' yu cuij bi'. Pana ntsij ngu' xi ji' ñati quichi' bi'. ²⁰ Li' ngusta ngu' ji' ñati cha' tyu cua ji' Jesús, cha' cui'ya ngu' cuentya ni cha' ta yu; cuaana ti ngua'ni ngu' jua'a, cha' culacua ti' Jesús cha' ñati' tso'o laca ngu'. Na cua nti' ngu' cha' cuna ngu' sca cha' nu tyu'u tu'ba Jesús, lo'o li' xqui'ya cha' bi' taca ji' ngu' sta ngu' qui'ya ji' yu. Li' tyaa lo'o ngu' ji' yu ya' ngu' gobierno, cha' cua'ni cuayá' ngu' ji' yu. ²¹ Bi' cha' nchcuane ngu' cuiñi bi' ji' Jesús li':

—Mstru —nacuj nu ngu' cuiñi bi'—, jlo ti' ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' nu'u. Tso'o tsa ndyu'u lcaa cha' nu ngulu'u nu'u. Si' na tyaca'a la ndu'ni nu'u ji' sca ngu'; masi culiya' ngu', masi nchca tsa ji' ngu', stu'ba ti ndu'ni nu'u lo'o cua ña'a ca ñati. Cha' liñi ji' ycu' Ndyosi nclu'u nu'u. ²² Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' liñi nu'u ji' ya: ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji' na cha' ta na cñi cña loo na ji' rey tlyu nu ndi' xa' tsu' bi', o tso'o la si ná ta na cñi cña loo ji' rey bi'? —nacuj ñati' bi' ji' Jesús.

²³ Ngua tii Jesús ña'a cha' cuiñi nu ntsu'u tyiquee ngu' lo'o nchcuane ngu' ji' yu jua'a. Li' nacuj yu ji' ngu':

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' mā jua'a lo'o na'? —nacui yu jil'i ngu'—.

²⁴ Culu'u mā sca cñi plata 'na.

Li' ngulu'u ngu' nu cñi plata bi' jil'i yu.

—¿Tilaca laca nu ca jil'i lcui nu nga'a चु' cñi re? ¿Ti jil'i xtañi yu nu nscua चु' cñi re?

—nacui Jesús jil'i nu ngu' cuiñi bi' li'.

²⁵ Nguxacui ngu' cha' jil'i yu li':

—Xtañi rey tlyu nu ndi'i xa' tsu', bi' nga'a चु' cñi cua —nacui ngu' li'.

—Tso'o —nacui Jesús li'—, jil'i rey tlyu bi' tya mā lcaa na nu nga'a cha' ta mā jil'i lacua; jua'a jil'i ycui' Ndyosi tya mā lcaa na nu ntsu'u cha' tya mā jil'i Ni.

²⁶ Ná ngujui ñi'ya nu sta ngu' qui'ya jil'i Jesús nde su ndi'i ngu' quichi' bi'. Pana ndube tsa ti' ngu' jil'i yu xqui'ya cha' nu cua nguxacui yu jil'i ngu' bi', bi' cha' ti' tya ndyaa ti'i ngu' bi' li'.

Nhcuaane ngu' jil'i Jesús ñi'ya caca nu lo'o tyu'ú jyo'o ñati' chaca quiya'

²⁷ Ca tiya' la li' ndyalaa chaca taju ngu' judío, ndyaa na'a ngu' jil'i Jesús. Ngu' saduceo laca ngu' bi', ngu' nu nacui cha' ná ntsu'u ni sca jyo'o nu taca jil'i tyu'ú chaca quiya'. ²⁸ Lo'o li' nacui ngu' bi' jil'i Jesús:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ngua sa'ni nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo' quityi nu ndyanu ji'na. Ndi'ya nchcui' cha' bi': nu lo'o cua ngujui

sca nu qui'yu lo'o ndyanu ti'i clyo'o yu, si ná ndi'i ni sca sñi' ngu', li' ntsu'u cha' jil'i tya'a ngula yu nu ntucua ycui' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi'. Lo'o caja sñi' ngu' li', sñi' tya'a yu nu cua ngujui laca sñi' clyo' ñacui ngu'. ²⁹ Pana ndi'ya ngua sca quiya': Nguti'i cati tya'a ngu' qui'yu xcui' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana ngujui yu lo'o bilya caja ni sca sñi' yu. ³⁰ Tya'a ngula yu nu nchca tyucuaa ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a ti'i bi' li', pana la cui' ti ngujui yu lo'o bilya caja sñi' yu.

³¹ Lo'o jua'a tya'a ngula yu nu nchca tyuna, bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' bi', ngujui clyo'o ngu' lo'o nu cuna'a bi'. Pana ngujui ca ta'a cati tya'a ngu' qui'yu bi', lo'o ni sca sñi' ngu' ná ntsu'u lo'o nu cuna'a bi'. ³² Ca su ndye cha' li', lo'o nu cuna'a bi' ngujui li' —nacui ngu' jil'i Jesús—. ³³ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', ¿tilaca laca nu caca clyo'o nu cuna'a bi' chañi ca? Lo'o ngutu'ú nu cuna'a bi' chalyuu, ngujui clyo'o cho' lo'o tsaca yu, lo'o li' ngujui clyo'o cho' lo'o chaca yu, ña'a cuayá' nu ngujui clyo'o lo'o ca ta'a cati tya'a ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu chañi ca cha' ngua clyo'o cho' bi'?

³⁴ Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Nde chalyuu cua ña'a ca ngu' qui'yu lo'o ngu' cuna'a ndyiji clyo'o ngu'. ³⁵ Pana

ñati nu caja chaca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' ca slo ycuí' Ndyosi ni, nu lo'o tyu'ú ngu' bi' chaca quíya', nga'aa caja clyo'o ngu', ni nga'aa ta ngu' ji'i sñi' ngu' cha' caca clyo'o ngu', ³⁶ cha' ca bi' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' tsiya' ti. Caca ngu' bi' ñi'ya laca xca nu ndi'i slo ycuí' Ndyosi; caca ngu' sñi' ycuí' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quíya'. ³⁷ Jyo'o cusu' Moisés ndacha' ji'na cha' chañi cha' tyu'ú jyo'o ñati chaca quíya'. Lo quityi bi' nguscua Moisés ñi'ya ngua lo'o na'a yu yaca ca'cña ti nu ndyatú quii' tyucui ña'a lo yaca bi', pana ná ndye ndyaquí bi'. Li' nguañi nchcui' ycuí' Ndyosi laja quii' bi' lo'o nacui Ni cha' Xu'na jyo'o Abraham laca Ni, Xu'na jyo'o Isaac laca Ni, Xu'na jyo'o Jacob laca Ni. Ñati tya'a na nu nguti'i chalyuu re cua sa'ni la ngua ngu' jyo'o bi'. ³⁸ Pana ná nacui quityi bi', cha' na cua ngua ycuí' Ndyosi Xu'na ngu' bi', masi ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; jua'a ndyu'u cha' bi'. Bi' cha' lo'o ji'i ñati lu'ú laca Ni loo, lo'o jua'a nti' tsa Ni cha' lcaa ñati chalyuu tyi'i cuentya ji'i ycuí' Ni —nacui Jesús.

³⁹ Li' nacui sca tucua ti mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús:

—Cusu', tso'o tsa nchcui' nu'u —nacui ngu' ji'i.

⁴⁰ Ndyutsii ngu' li'. Nga'aa ngua'ni tyiquee ngu' cha' chcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o

Jesús.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i nu Cristo

⁴¹ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nacui ngu' cha' rey David ngua jyo'o cusu' ji'i Cristo? ⁴² Ndi'ya cha' nguscua ycuí' David bi' lo quityi Salmos:

Ycuí' Ndyosi nu laca Xu'na na nacui ji'i Cristo nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui 'na, cha' stu'ba ti caca nu'u loo lo'o na'”, nacui Ni,

⁴³ “ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusu' nu'u”, nacui ycuí' Ndyosi ji'i Cristo li'.

⁴⁴ Xu'na na', ngua'ni ycuí' David ji'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' ngu' cha' jyo'o cusu' ti ji'i Cristo ngua David lacua?

Ngusta Jesús quíya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

⁴⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndi'i slo nchca'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

⁴⁶ —Tii ti ti' mā cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jua ji'i mā. Ndiya tsa ti' mstru bi', cha' laca ngu' tlyu; bi' cha' lacu' ngu' bi' late' tyucui cu', cha' lye tsa cua'ni chi' ngu' loo ngu' bi' lo'o tsa' ngu' bi' lcaya', jua'a nti' ngu' mstru bi'. Xcui' lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ntyucua ngu' bi' ne' laa ji'i ngu', jua'a ntyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndya'a

ngu' bi' ta'a. ⁴⁷ Hasta nxlyaa' ngu' bi' ña'a tsaca ni' jil' nu cuna'a ti'i. Cñilo'o ti ngu' bi' jil' ñati cha' ñati tso'o laca ngu' bi'; bi' cha' quiña'a tsa cha' jo'ó nchcui' ngu', tyiquee' tsa nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi li'. Pana tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; bi' cha' tlyu la cha' ti'í caca jil' ngu' bi', lye la chcube' ngu' bi' li'.

21

Cha' tso'o jil' nu cuna'a ti'í

¹ Lo'o li' na'a Jesús jil' ngu' culiya' nu ndya'a ne' laa, cha' nsu'ba ngu' cñi ne' cñá' su tyu'u msta. ² Lo'o jua'a na'a yu jil' sca nu cuna'a ti'í nu ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' cñá' bi'. ³ Li' nchcui' Jesús lo'o tya'a ndya'a yu:

—Chañi cha' nu nda na' lo'o ma, cha' quiña'a la cñi nda nu cuna'a ti'í jua que lcaa xa' ñati. ⁴ Nu ngu' culiya' jua ni, nda ngu' xi cñi nu cua ntyucua ti jil' ngu'; lo'o nu cuna'a ti'í jua ni, ti'í tsa, pana cua nda ma' lcaa nu ntsu'u ti xi jil' ma' cha' tyiji yu'u jil' ma' chalyuu re.

Ngulala ti cati nu laa tonu bi'

⁵ La cui' hora ndu xi ñati nchcui' ngu' cha' jil' laa tonu bi', lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' jil' quee nu tso'o tsa ña'a nu ntsu'u jil' laa bi'; nchcui' ngu' cha' jil' na nu tso'o tsa ña'a, na nu cua nda ngu' ña'a msta ti jil' cha' caca tso'o la ña'a ne' laa bi'. Li' nchcui' Jesús cha' jil' laa bi':

⁶—Tyalaa tsa nu tye cha' jil' lcaa na nu ña'a cu'ma re juani

cati, ña'a cuayá' nu nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

⁷ Li' nchcuane ngu' jil' Jesús:

—Mstru, ¿ni jacua' caca cha' bi'? —nacui' ngu' jil' Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti'í ya lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁸ —Cui'ya ma cuentya —nacui' Jesús li'—, cha' ná tucui cñilo'o jil' ma. Quiña'a tsa ngu' caa ngu' nu ñacu' cha' Cristo laca ycu' ca ngu': “Juani ndyalaa tyempo bi'”, ñacu' ngu' bi'. Pana ná xñi ma cha' jil' ngu' bi'. ⁹ Nu lo'o caja cha' jil' ma cha' cua lijya tyempo cusuu, masi nde quichi tyi ma, masi tyijyu', ná cutsii ma li'. Nga'a cha' caca lcaa cha' bi' clyo la, pana tya lyiji tyalaa hora tye chalyuu.

¹⁰ Li' tya nda la Jesús cha' lo'o ngu':

—Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tonu. ¹¹ Lye tsa clyacu' chalyuu li', lye tsa caca jbi'ña jil' ngu'; cua ña'a ca quichi caa quicha tyaala nu xñi jil' lcaa ngu' li'. Lye tsa ña'a caca nde cua, tyil' yutsii tya chalyuu lo'o ña'a ngu' sca na tlyu nu tyaca nde cua.

¹² 'Lo'o cu'ma ni, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi', li' xñi ngu' jil' ma cha' sca' ngu' jil' ma, ta ngu' cha' ti'í jil' ma, sta ngu' qui'ya jil' ma su ndyu'u ti'í ngu' ne' laa; lo'o jua'a

su'ba ngu' ji'i mā ne' chcuā, tsa lo'o ngu' ji'i mā slo rey, jua'a slo xa' ngu' nu laca loo, xqui'ya cha' ngusñi mā cha' 'na. ¹³ Masi cuxi tsa caca cha', pana caja tyempo ji'i mā cha' chcu'i' mā cha' jna' lo'o ngu' li'. ¹⁴ Ná quiña'a tsa cha' clyacua ti' mā yala la, ñi'ya nu chcu'i' mā lo'o ngu' nu laca cña cha' cua'ni lyaá ycu'i' ca ti mā ji'i mā. ¹⁵ La cui' hora bi' cua'ni na' cha' ca'ya cha' hique mā cha' ca jlo ti' mā ñi'ya nu chcu'i' mā lo'o ngu' bi', cha' ná caja cha' nu xtyacui tya'a cusu mā lo'o mā, cha' ná caja ñi'ya nu chcu'i' loo ngu' ji'i mā. ¹⁶ La cui' sti mā, la cui' ngu' tya'a ngula mā, masi tya'a tyijyu' ti mā, masi tya'a tso'o mā, la cui' ca ngu' bi' tsa lo'o ngu' ji'i mā slo ngu' tisiya. Lo'o ntsu'u cu'mā nu kujui ngu' ji'i mā li', ¹⁷ cha' tyucui ña'a chalyuu ntsu'u quiña'a tsa ngu' nu ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i mā xqui'ya na'. ¹⁸ Pana ná chcu'na' ni sca quicha' hique cu'mā cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi. ¹⁹ Nu lo'o cua ndalo mā ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' tya caja chalyuu ji'i mā lo'o cua ndye cha'.

²⁰ 'Pana nu lo'o ña'a mā cha' nsu'ba lo'o ngu' cusu tyi'í ca to' quichí Jerusalén re, li' ca cuayá' ti' mā cha' cua tye ti cha' ji'i quichí tyi mā re. ²¹ Lo'o li' lcaa cu'mā, lo'o lcaa ngu' nu tya ndi'í loyuu su cuentya Judea re, nga'a cha' xna mā tyaa mā tyu'u cuatsi' mā nde ca'ya; jua'a ngu' nu ndi'í quichí Jerusalén

re, ntsu'u cha' tyu'utsu' ngu' quichí re; jua'a ngu' nu ndi'í ne' quixi', nga'aa caja tyempo cha' tyaa ngu' nde quichí. ²² Tsa chcube' mā caca tsā bi', lo'o li' nga'a cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' caca. ²³ Tya'na tsa caca ji'i ngu' cuna'a nu ntsu'u sñi' tsā bi'; jua'a tya'na tsa caca ji'i nu ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati', cha' lye tsa tyu'u cha' ti'í lo yuu; cuxi tsa cha' ti'í caca ji'i ngu' li'. ²⁴ Ntsu'u ngu' nu cajaa laja cha' cusu bi', lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu tyaa ngu' preso lcaa lo yuu su cuentya ji'i xa' nasiyu tyijyu' la. Satá quiya' ngu' xa' tsu' bi' ji'i quichí Jerusalén re, ña'a cuayá' nu tye tyempo nu ngujui chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ca nde.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycu'i' nu cua nda Ni ji'i liya cha' caca ñati

²⁵ 'Tyu'u tucua cuayá' nu tyaca' ña'a ngu' lo cuichaa li', jua'a lo co', la cui' jua'a lo cualya nu ntsu'u nde cua. Lo'o li' lye tsa quichí cha' hique ñati chalyuu; cutsi' tsa ngu' li', xqui'ya cha' lye tsa cañi ntyiji'í clyoo' lo hitya tyujo'o. ²⁶ Hasta tyucua ti ti'í ñati, xqui'ya cha' cutsi' tsa ngu' laja lo'o ntajatya ngu' si tya caca la cha' cuxi bi'; lye tsa culacua ti' ngu' na ca caca chalyuu. Lo'o jua'a lye tsa quiña lcaa cui' nu ntsu'u nde cua. ²⁷ Li' ña'a ngu' ji'i ycu'i' na' nu cua nda Ni 'na liyaa cha' caca na' ñati, ña'a ngu'

lo'o tyaa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Tlyu tsa chacuayá' ngujui jna' cha' tyaa na' li'; jua'a lye tsa quiji'i xee loo na' lo'o caa na' li', nu lo'o caca na' loo. ²⁸ Nu lo'o xana caca cha' bi', li' cua'ni tlyu ma tyiquee ma, taca ca cha ti' ma chaca quiya' cha' cua ngulala tsa clyaa ma li' —nacu'i Jesús.

²⁹ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cuii re lo'o ngu' li':

—Ña'a ma xi ji'i cua ña'a ca yaca quityi, ña'a ma xi ji'i yaca ntsati; ³⁰ lo'o ña'a ma cha' cua ntyucua laca', li' nchca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala ti caca ni tyo. ³¹ La cui' jua'a caca lo'o caca lcaa cha' nu cua nchcui' na', li' ca cuayá' ti' ma cha' cua caa ti ycu'i Ndyosi cha' caca Ni loo. ³² Chañi cha' nu nda na' lo'o ma —nacu'i Jesús—, caca lcaa cha' bi' lo'o bilya tye cha' ji'i ñati nu lu'ú chalyuu juani. ³³ Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu, pana ná tye cha' ji'i cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma; nga'a cha' caca cha' bi'.

³⁴ Cui'ya ma cuentya, cua'a ma ji'i ycu'i ca ma cha' tii ti ti' ma tyi'i ma lo'o tyalaa tsa bi'; si culiji yu'u ti ma chalyuu ji'i ma jua'a ti lo'o ndya'a tsa ma calle, lo'o cu'bi ti ma, la cui' jua'a si ntsu'u tyuu tya'a cha' nu ndube tsa ti' ma ji'i, ná caca tyi'i ma tii ti ti' ma li'. Ñi'ya ndyacu' sca lco'o, ³⁵ jua'a caca nu lo'o tyalaa tsa bi' ca su ndi'i lcaa ñati lu'ú tyucui ña'a chalyuu. ³⁶ Tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu lacua.

Lcaa tyempo hcui' ma lo'o ycu'i Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i ma, cha' talo ma lo'o caca cha' cuxi bi' chalyuu. Lo'o li' caja ñi'ya nu tyalaa ma su tyucua ycu'i na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ma —nacu'i Jesús ji'i ngu'.

³⁷ Lcaa tsa ndacua ndya'a Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu ca quichi Jerusalén bi'; lcaa talya ndyu'u yu ndyaa yu ndi'i yu nde lo ca'ya nu ntucua cacua ti, nu naa ca'ya Olivos. ³⁸ Lcaa tsa, tlya tsa ndya'a quiña'a ñati ne' laa tonu bi', cha' cuna ngu' ni cha' nda Jesús.

22

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Cua ngulala ta'a nu lo'o ndacu ngu' judío sca lo xlyá nu ná lo'o scuá tiye' ndya'; ta'a pascua, jua'a naa ta'a bi'. ² Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni, nclyana ngu' ñi'ya caca cha' cujuui ngu' ji'i Jesús, masi ntsii ngu' ji'i ñati quichi.

³ Li' ndyatí ycu'i nu xña'a nu naa Satanás ne' cresiya ji'i Judas Iscariote, masi la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca yu bi'. ⁴ Bi' laca nu ndyaa, ndyaa na'a ji'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'i ngu' nu laca cña ne' laa. Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni yu cha' tya yu ji'i Jesús ya' policia, cha' tyaa lo'o ngu' ji'i slo sti jo'ó bi'. ⁵ Tso'o tsa ngua

ti' ngu' sti jo'ó bi'. Lo'o li' nacui' ngu' bi' ji'i yu cha' ta ngu' cñi ji'i; ⁶ ngüñi cha' ji'i yu lo'o ngu', bi' cha' nguxana yu ngulana yu ñi'ya nu cua'ni yu cha' tyaa lo'o yu ji'i Jesús laja lo'o ná ndi'i ñati.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sii lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

⁷ Li' ndyalaa tsa ta'a nu ndacu ngu' xlyá tiji; la cui' tsa bi' ntsu'u cha' cujuu ngu' xlya' cuañi' cha' cacu ngu' sii ta'a pascua bi'. ⁸ Li' ngulo Jesús cña ji'i Juan lo'o ji'i Pedro:

—Yaa clya ma cha' cua'ni cho'o ma sii nu cacu na cuentya ji'i ta'a pascua —nacui' yu ji'i ngu' bi'.

⁹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'i yu:

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya sii bi'?

¹⁰ Nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Nu lo'o tyalaa ma to' quichi, li' tyacua tya'a ma lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'i hitya scu yu —nacui' Jesús—. Tyu'u lca'a ma ji'i yu ña'a cuayá' nu tyalaa ma toni'i su tyat'i yu ni'i. ¹¹ Li' chcu'i' ma lo'o ngu' ca tyi bi': “Ndi'ya ñacu'i' mstru ji'na jinu'u: ¿Macala ntucua cuarto su caa na' cha' cacu na' sii lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua re?” ñacu'i' ma ji'i yu. ¹² Li' culu'u yu sca cuarto ji'i ma, sca cuarto tlyu ca cua la nu cua laca ngua tso'o. Ca bi' cua'ni cho'o ma sii bi' —nacui' Jesús ji'i ngu'.

¹³ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' bi' li'; lo'o ñi'ya nu nacui' Jesús ji'i ngu' cha' caca cha' bi', jua'a ngua cha'. Li' ngua'ni cho'o ngu' sii cuentya ji'i ta'a pascua bi'.

¹⁴ Nu lo'o ndyalaa hora cha' cacu ngu' sii, li' ndyaa tucua Jesús to' mesa lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'. ¹⁵ Li' nacui' yu ji'i ngu' bi':

—Tya sa'ni nti' tsa na' cha' cacu na' sii ta'a pascua re lo'o cu'ma, nu lo'o tya lyiji ti cajaa na' —nacui' Jesús—. ¹⁶ Nti' na' cacha' na' ji'i ma cha' ni chaca quiya' nga'aa cua'ni na' ta'a re lo'o cu'ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu, lo'o li' cacu na stu'ba ti lo'o caca ycu'i' Ndyosi loo ji'i lca'a ñati.

¹⁷ Li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi li'. Ndi'ya nacui' yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi' li':

—Co'o ma vino nu ntsu'u ne' vaso re, lo'o jua'a ta ma vino re co'o ca ta'a tya'a ma —nacui' Jesús li'—. ¹⁸ Chañi cha' nu ndacha' na' ji'i ma, cha' nga'aa co'o na' vino lo'o ma ña'a cuayá' nu caca ycu'i' Ndyosi loo ji'i lca'a ñati.

¹⁹ Nu lo'o cua ntsu'u xlyá bi' ya' Jesús, li' ndya xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi, cuati ngusa'be yu xlyá bi', cha' tacha ji'i ngu'. Li' nchcu'i' yu lo'o ngu':

—Nde laca na', ycu'i' cuaña' na' laca re. Na cua nda ycu'i' Ndyosi Sti na' 'na cha' cajaa na' cha' caca tso'o cha' ji'i cu'ma. Tyi'u ti' ma 'na lo'o cacu ma xlyá re.

²⁰ La cui' jua'a ngua'ni Jesús lo'o vaso bi' lo'o ndye ndyacu ngu'.

—Lo'o co'o ma vino re tyi'u ti' ma ji'i cha' cucui nu cua quiñi ti ji'i ycui' Ndyosi lo'o ma —nacui Jesús li'—. Nu lo'o cajaa na' lo crusi, li' tyalú tañi na' xqui'ya cu'ma.

²¹ 'Pana nga'a yu juani la cui' yu nu cujui' cresiya 'na ji'i ngu' cuxi; stu'ba ti nga'a yu bi' to' mesa re lo'o na' —nacui Jesús li'—. ²² Nga'a cha' tsa'a na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, tsa'a tyucui su cua nscua cuayá' cha' tsa'a cuentya ji'i ycui' Ndyosi Sti na'. Pana tya'na tsa nu qui'yu nu cua cujui' ti cresiya 'na ji'i ngu' cuxi bi'.

²³ Li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ndi'i ti ngu':

—¿Tilaca laca nu tya ji'i mstru ji'na re ya' ngu' xña'a? —nacui ngu'.

Nhcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu'

²⁴ Lo'o ti nguxana ngu' nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu', nchcui' ngu' cha' ji'i tilaca nu caca loo la ji'i tya'a ngu'.

²⁵ Laja li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Cua ña'a ca xu'na chalyuu, tso'o tsa nclyo bi' cña ji'i ñati ji'i; ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca nu laca loo bi', nacui ngu' li'. ²⁶ Pana cu'ma ni, ná ntsu'u cha' cua'ni ma jua'a lo'o tya'a ma. Ndi'ya cua'ni ma tso'o la: nu lo'o nti' ma cha' ndulo la cha' ji'i ma que cha' ji'i tya'a ma

ni, li' nga'a cha' cua'ni ma ñi'ya si laca ma nu cuañi' la ji'i tya'a ma —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Jua'a cu'ma nu nti' ma culo ma cña ji'i tya'a ma ni, nga'a cha' cua'ni ma cña cuentya ji'i laca tya'a ma. ²⁷ ¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'i lacua? ¿Ha nu ntucua to' mesa cha' cacu? ¿Ha msu nu nxacu ji'i yu? Chañi cha' yu nu ntucua to' mesa ni, bi' laca nu ndulo la cha' ji'i, cha' bi' laca xu'na ngu'. Pana nu na' ni, ñi'ya si laca na' sca msu ji'i ma, jua'a ti ndi'i na' laja cu'ma —nacui Jesús—.

²⁸ 'Cu'ma ni, cua ndi'i ma lo'o na' laca tyempo lo'o nchcubé' na' ndi'i na' chalyuu re, ²⁹ bi' cha' ta na' sca cña tso'o nu cua'ni ma cha' caca ma cña lo'o na'; cña bi' caca ñi'ya laca cña nu nda Sti na' 'na, cha' caca na' loo. ³⁰ Nga'a cha' stu'ba ti cacu ma co'o ma lo'o na' ca su tlyu bi' su tyucua na'; nga'a cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o na' nu lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i laca ñati; lo'o jua'a cua'ni cuayá' ma ji'i tya'a ñati ma, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel tya'a na.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'i Jesús tsiya' ti

³¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro bi':

—Simón —nacui—, laca cha' ñi'ya laca si cua ngüijña Satanás chacuayá' cha' cua'ni lya' ti' ji'i laca cu'ma; cua nti' yu cua'ni cuayá' yu ji'i ma, cha' xcutsii yu ji'i ma. Ñi'ya laca lo'o nscuii ngu' ji'i si'yu trigo cha' tyubii ji'i,

jua'a cua'ni yu lo'o mā, nti' yu. ³² Pana cua ngüijña na' jii' ycuí' Ndyosi Sti na' cha' jinu'u Pedro, cha' ná tye cha' jlyá ti' nu'u' 'na. Lo'o cua nteje tacui cha' cuxi bi' hī, nu lo'o xa' chcuí' nu'u' cha' 'na, li' taca xtyucua nu'u' jii' xa' la tya'a mā cha' tso'o la xñi ngu' cha' 'na.

³³ —Cusu' —nacui Simón li'—, ná ndu'ni cha' jna' masi tsa'a lo'o nu'u' ne' chcuá, masi cajaa na' lo'o nu'u' —nacui jii' Jesús.

³⁴ —Ndi'ya nchcui' na' lo'o nu'u' juani, Pedro —nacui Jesús jii'—, cha' nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacuí' nu'u' cha' ná nslo nu'u' 'na.

Cua ngulala ti hora nu chcube' Jesús

³⁵ Li' nchcuane Jesús jii' ngu':

—Nu lo'o ngulo na' cña jii' mā cha' tsaá mā xa' quichi nu ná lo'o cujuí' cñi jii' mā, ná lo'o xa' cujuí, ná lo'o caña jii' mā, ¿ha ntsu'u na nu lyiji jii' mā li'?

—Ná sca na lyiji jii' ya li' —nguxacuí' ngu' cha' jii'.

³⁶ Li' nacui Jesús jii' ngu':

—Jua'a ngua tu'ni, pana xa' ña'a nga'a cha' cua'ni mā juani. Nu cu'mā nu ntsu'u cujuí' cñi jii' mā ni, lo'o bi' cui'ya mā tsaá mā, lo'o xa' cujuí' lo'o; si ná ntsu'u maxtyi cusuú jii' mā, nga'a cha' cujuí' mā ste' mā cha' cui'ya mā maxtyi. ³⁷ Jua'a cha' nchcui' na' lo'o mā cha' nga'a cha' tyu'u tucua cha' cuxi nu nchcui' quityi cusu' cha' caca

'na. Ndi'ya nscua cha': “Ñi'ya nu ndu'ni ngu' lo'o ñati cuxi, jua'a cua'ni ngu' lo'o ycuí' Cristo”. Lcaa cha' nu nscua cha' caca 'na, jua'a caca 'na tu'ni —nacui Jesús jii' ngu'.

³⁸ Li' nacui ngu' bi' jii':

—Cusu', nde ntsu'u tucua tya'a maxtyi cusuú —nacui ngu'.

—Cuayá' cua lacua —nacui Jesús li'.

Nhcui' Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu ca Getsemaní

³⁹ Li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca lo ca'ya Olivos, ñi'ya nu ndu'ni ti yu. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' bi', ndu'u lca'a ngu' jii' yu li'. ⁴⁰ Nu lo'o ndyalaa ngu' ca bi', li' nacui Jesús jii' ngu':

—Chcui' mā lo'o ycuí' Ndyosi Sti na' cha' ná tyijiloo nu xña'a jii' mā —nacui.

⁴¹ Li' ndu'utsu' Jesús nde slo ngu' ña'a cuayá' nu tyalaa sca quee cu na, ca bi' ndyatu sti' Jesús cha' chcui' lo'o ycuí' Ndyosi.

⁴² —Sti na' —nacui yu—, ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu caca cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u'? —nacui Jesús jii' ycuí' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u' cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' ndu'u tucua sca xca nu ngutu'u slo ycuí' Ndyosi nde cua, cha' ta la juersa jii' Jesús. ⁴⁴ Nu lo'o lye tsa nchcube' Jesús, li' lye la nchcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi. Lo'o li' ntyucua jatá Jesús, ndyalú nchcua' lo yuu; ñi'ya

si nchcua' tañi ycui', jua'a ña'a.

⁴⁵ Ndye nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu, li' nguxtyu yu ñaa yu slo nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu. Li' nquije ngu' jil'i yu, ndi'i ngu' laja' ngu' cha' ndye juersa jil'i ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu'. ⁴⁶ Li' nacui yu jil'i ngu':

—¿Ni cha' laca ndi'i ma laja' ti ma? Tyatu cya ma cha' chcui' ma lo'o ycui' Ndyosi, cha' ná tyijiloo nu xña'a jil'i ma.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

⁴⁷ Tya nchcui' ca Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa quiña'a tsa ñati. Nu naa Judas bi', tsaca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús ni, ngulu'u yu tyucui jil'i ngu' quiña'a bi'. Ñaa yu ca slo Jesús cha' chcuicha' yu saca' Jesús. ⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o yu bi':

—Judas —nacui—, ¿ha bi' cha' chcuicha' nu'u 'na cha' tya nu'u 'na ya' ngu' cuxi, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati?

⁴⁹ Lo'o na'a ngu' nu ndu lo'o Jesús ñi'ya caca cha' bi', li' nchcuane ngu' jil'i yu:

—Cusu' —nacui ngu'—, ¿ha cua'a ya jinu'u lo'o maxtyi, cha' ná caa ngu' cua?

⁵⁰ Li' ngusicua tsaca tya'a ngu' bi' maxtyi jil'i yu, ngusi'yu yu jyaca sca msu jil'i xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' yu scua' jyaca la'a tsu' cui jil'i yu. ⁵¹ Li' nacui Jesús jil'i ngu':

—Cuayá' tsa lo cua ti. Ta til'i ma maxtyi jil'i ma.

Li' ngusta ya' Jesús lo scua' jyaca msu bi', ngua tso'o ca scua' jyaca yu li'. ⁵² Lo'o ti nchcui' Jesús lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' nu laca cña ne' laa, jua'a lo'o ngu' cusu' jil'i quichi, lcaa ngu' nu ñaa cha' tyaa lo'o ngu' jil'i:

—¿Ha na ndu'u cu'ma lijya ma lo'o maxtyi jil'i ma, lo'o yaca jil'i ma, cha' quiji'i yaca ma 'na ñi'ya nu ntyijil'i na jil'i sca cuaana? ⁵³ Lcaa tsa lo'o nguti'i na' lo'o cu'ma ne' laa tonu bi', ni sca quiya' ná ngusacui ya' cu'ma 'na. Pana cua ngujui xi tyempo jil'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi bi' juani, cha' cua nda nu xña'a chacuayá' jil'i ma; la cui' nu bi' laca loo jil'i ma.

Lye tsa nchcui' Pedro cha' ná nslo yu jil'i Jesús

⁵⁴ Lo'o li' ngusñi ngu' jil'i Jesús cha' caca preso, ndyaa lo'o ngu' jil'i nde toni'i jil'i xu'na sti jo'ó. Lo'o Pedro ni, ndyaa lca'a yu jil'i ngu' tyijyu' ti li'. ⁵⁵ Ca bi' nguxtyu'u ngu' xi quii' cla'be la su laja to' ni'i, lo'o li' ndyu'u ti'i ngu' to' lquii' bi'; lo'o Pedro ndyaca'a laja ngu'. ⁵⁶ Li' na'a sca nu cuna'a cua' jil'i ngu' cha' lo'o Pedro nga'a to' lquii' bi'. Ña'a tsa nu cuna'a bi' jil'i yu, li' nchcui' lo'o ngu':

—Lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o nu Jesús bi' —nacui jil'i ngu'.

⁵⁷ Hora ti nguxacui Pedro cha' jil'i nu cuna'a bi':

—Ma' cusu', ná nslo na' jii' yu jua —nacu' Pedro li'.

⁵⁸ Ca tiya' la xi na'a chaca ñati' jii'.

—Lo'o nu'u laca tya'a ndya'a ngu' jua —nacu' ñati' bi' jii' Pedro.

—Si'i na' —nacu' yu—. Ná laca na' tya'a ndya'a ngu' jua —nacu' Pedro jii' ngu'.

⁵⁹ Cua nteje tacui sca hora, li' nchcui' chaca ñati' lo'o tya'a ndya'a ti yu ndacua:

—Chañi cha' lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o preso jua, cha' lo'o yu re laca ngu' Galilea —nacu' yu li'.

⁶⁰ —Chocue —nacu' Pedro li'—, ná jlo ti' na' ni cha' nchcui' nu'u.

La cui' hora nu lo'o tya ndu Pedro nchcui', li' ngusi'ya sca ndye'e. ⁶¹ Li' ngxutyacui loo Jesús su ndu ne' ni'i, cha' ña'a jii' Pedro. Hora ti ndyi'u ti' Pedro cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o yu tya tsa' la. Ndi'ya ngua cha' bi': “Nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacu' nu'u cha' ná nslo nu'u 'na”, nacui' Jesús tya li'. ⁶² Li' ndu'u Pedro nde liya', lye tsa ndyunaa yu cha' ngua xñi'i tsa ti' yu.

Nxtyí lo'o ngu' jii' Jesús

⁶³ Lo'o ngu' nu ndu cua jii' Jesús ni, nxtyí lo'o tsa ngu' jii' Jesús, lo'o jua'a ngujui'i ngu' jii' yu. ⁶⁴ Ndacu' ngu' cloo Jesús lo'o sca late', cuati ngujui'i ya' ngu' saca' yu. Li' nacui' ngu' jii' yu:

—Ca tii nu'u, ¿tilaca laca nu ngujui'i jinu'u lacua?

⁶⁵ Lo'o jua'a quiña'a la cha' suba' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús li'.

Ndu Jesús nde loo ngu' nu laca cña

⁶⁶ Lo'o nguxee, li' ndyu'u ti'i ngu' cusu' jii' ngu' judío, lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ndyaa lo'o ngu' jii' Jesús nde loo ña'a taju ngu' tisiya bi'. Ca bi' nguxana ngu' ndacha' ngu' jii' yu:

⁶⁷ —Cuacha' clya nu'u jii' ya si nu'u laca Cristo —nacu' ngu' jii' yu.

Nguxacu' Jesús cha' jii' ngu' li':

—Masi ñacu' na' jii' ma' jua'a, ná jlya ti' ma' 'na.

⁶⁸ Masi xcuane na' sca cha' jii' ma', ná xacu' ma' cha' 'na. Cua jlo ta' cha' ná culaá ma' 'na.

⁶⁹ Pana nde loo la tyucua na' nu lijya'a cha' caca na' ñati, tyucua na' nde la'a tsu' cui' jii' ycu' Ndyosi nu lcaa tsiya' ti cña nchca jii' Ni.

⁷⁰ Lo'o ti nchcuane lcaa ngu' tonu jii' yu:

—¿Ha nu'u laca Sñi' ycu' Ndyosi lacua?

Li' xa' nguxacu' Jesús cha' jii' ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' nu nchcui' cu'ma' lo'o nacui' ma' cha' bi' laca na' —nacu' yu jii' ngu'.

⁷¹ —Nga'aa nti' culana na xa' la ñati' nu jlo ti' —nacu' ngu' li'—. Cua ndyuna lcaa na cha' nu nchcui' yu re. Tu'ba ycu' ca yu cua ndu'u cha' cuiñi.

23

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Ndatu lcaa ngu' tisiya li', ndyaa lo'o ngu' jii Jesús slo Pilato nu ngua gobernador romano tyempo bi'. ² Ca bi' nguxana ngu' ngusta ngu' qui'ya jii Jesús:

—Cua ngusni ya jii nu qui'yu re, cha' ndatsaa tsa yu jii ngu' judío tya'a ya. Nacu yu cha' ná ntsu'u chacuayá' ta ya cni cña loo ya jii nu laca cña jii cu'ma, ngu' romano; lo'o jua'a lye tsa nchcui' yu cha' ycu' yu laca Cristo, ñi'ya si laca yu rey jii ya —nacu ngu' jii Pilato.

³ Li' nchcuane Pilato jii Jesús:

—¿Ha rey jii ngu' judío laca nu'u? —nacu.

Li' nguxacu Jesús cha' jii Pilato bi':

—La cui' cha' nu cua nchcui' nu'u, la cui' bi' laca na' —nacu.

⁴ Li' nacu Pilato jii ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o jii xa' la ngu' nu ndya'a lo'o:

—Ná nquije ni sca cha' cuxi 'na cha' sta na' qui'ya jii yu re —nacu Pilato.

⁵ Pana nu ngu' bi' ni, chaca quiya' lye la nchcui' ngu', cui tsa ngusi'ya ngu' jii Pilato bi' li':

—Na ngusu'ba ñasi' ti yu re jii lcaa ñati Judea lo'o cha' nu ngulu'u yu jii ngu' —nacu ngu'—. Nde Galilea nguxana yu re, lo'o hasta ca nde nclyu'u yu cha' cuxi bi' jii ngu' juani.

Ndu Jesús nde loo Herodes

⁶ Lo'o cua ndyuna Pilato cha' bi', li' nchcuane yu jii ngu' si nde Galilea ngutu'u Jesús lijya.

⁷ —La cui' —nacu ngu'.

Li' ndyi'u ti' Pilato cha' ndi' Herodes quichi Jerusalén tsá bi'. Lo'o nu Herodes ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea; bi' cha' nda Pilato jii Jesús ndyaa slo Herodes bi' li'. ⁸ Lo'o na'a Herodes jii Jesús, tso'o tsa ngua tyiquee yu li', cha' cua sa'ni tsa nti' yu ña'a yu jii Jesús. Cua ndyuna yu lo'o nchcui' ngu' cha' jii Jesús, lo'o nti' tsa yu ña'a yu sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús. ⁹ Quiña'a tsa cha' nchcuane yu jii Jesús li', pana ná nguxacu Jesús cha' jii yu tsiya' ti. ¹⁰ Lo'o jua'a ndi' ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ngu' bi' laca nu ngusta qui'ya jii Jesús, lo'o juani tya quiña'a tsa cha' cuxi nchcui' ngu' bi' jii. ¹¹ Li' ngua'ni lya' ti Herodes jii Jesús; jua'a sendaru jii yu, cuxi tsa ngua'ni ngu' lo'o. Cha' caja ñi'ya nu xtyí lo'o ngu' jii, li' nguxacu' ngu' late' tso'o tsa ña'a jii; late' ndubi ña'a ñi'ya ña'a ste' rey nguxacu' ngu' jii. Lo'o li' nda Herodes jii Jesús ndyaa chaca quiya' slo Pilato. ¹² Tsá bi' ngua stu'ba cha' jii Herodes lo'o Pilato chaca quiya'; tya'a cusu ngu' ngua ngu' bi', pana juani cua ndyaca tya'a tso'o ngu'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' jii Jesús

13 Li' nguxutiḷi Pilato jilḷi lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o jilḷi lcaa ngu' tisiya, lo'o jilḷi lcaa ñati. 14 Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—La cui' cu'maḷa ñaa lo'o maḷa jilḷi nu qui'yu re slo na', nu nacui' maḷa cha' lye tsa ndu'ni yu cha' ná tyilḷi ti ti ngu' —nacui' yu jilḷi ngu'—. Pana cua nchcui' na' lo'o yu re slo lcaa cu'maḷa; cua na'aḷa maḷa cha' ná nquiye ni sca qui'ya jilḷi yu 'na, ñi'yaḷa nu qui'ya nu ngusta cu'maḷa jilḷi yu. 15 La cui' jua'aḷa Herodes, ná ngujui' ñi'yaḷa qui'ya nu sta nu cusu' bi' jilḷi nu Jesús re, bi' cha' cua nda nu cusu' bi' jilḷi yu ñaa slo na' chaca quiya'. Ná sca cha' cuxi ná ngua'ni yu lacua, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu cuentya jna'. 16 Xcube' na' xi jilḷi yu clyo, cuati culaá na' jilḷi yu li' —nacui' Pilato jilḷi ngu'.

17 Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a pascua bi', li' ndu'ni lyaá nu laca gobernador jilḷi sca ti preso jua'aḷa ti; 18 bi' cha' nguxana ngu', tyucui' ña'aḷa taju ngu' stu'ba ti, cuiḷi tsa nxi'ya ngu' ndijña ngu' chaca preso jilḷi Pilato:

—Si'i nu qui'yu re cua'ni lyaá nu'u jilḷi —nacui' ngu'—. Yaa lo'o jilḷi yu re. Culaá jilḷi nu Barrabás bi' cha' tyu'u.

19 Na cua ngusu'ba ngu' jilḷi nu Barrabás bi' ne' chcuḷa xqui'ya cha' ndatsaa tsa jilḷi ñati quichḷi cha' xuḷu tya'a ngu' lo'o ngu' xa' tsu' nu laca loo. Cuati cua ndyujui Barrabás jilḷi ñati. 20 Pana ngua ti' Pilato culaá jilḷi Jesús, bi' cha' xa' nchcui' yu lo'o ngu'. 21 Cuiḷi la

nguxacui' nu quiña'aḷa tsa ñati bi' cha' jilḷi Pilato li':

—¡Cujui'ḷi ca'aḷa clya jilḷi yu lo crusi cha' cajaa yu! —nacui' ngu'—. ¡Cujui'ḷi ca'aḷa clya jilḷi yu lo crusi! —nacui' ngu' quiña'aḷa bi' li'.

22 Nu nchca tyuna quiya' nchcui' Pilato lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' cuxi ngua'ni yu re? Ná nquiye ni sca cha' cuxi jilḷi yu 'na —nacui' Pilato—, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu. Tso'o la si na xcube' ti na' jilḷi yu, ca tiya' la li' culaá na' jilḷi yu.

23 Li' cuiḷi la ngusi'ya ngu' nguxacui' ngu' cha' jilḷi nu Pilato bi', cha' kujui'ḷi ca'aḷa clya jilḷi Jesús lo crusi. Lye tsa nchcui' ngu', jua'aḷa sti jo'ó nu laca loo nchcui' tsa ngu', bi' cha' ntaja'aḷa Pilato cua'ni ña'aḷa cha' nu ngua ti' ngu'. 24 Li' nda yu chacuayá' cha' caca cha' nu ngüijña ngu'. 25 Lo'o jua'aḷa ngulo laja ti jilḷi yu Barrabás nu ngua'ni tsa cha' cusuḷu, hasta ndyujui jilḷi ñati, cha' bi' laca nu ngusubi ngu' quichḷi cha' tyu'u ne' chcuḷa tyaa tsa bi'. Lo'o li' ndya Pilato jilḷi Jesús jilḷi ngu' cha' cua'ni ngu' ña'aḷa cha' nu nti' ti ngu' cua'ni ngu' lo'o.

Ngujui'ḷi ca'aḷa ngu' jilḷi Jesús lo crusi

26 Lo'o li' ndyaa ngu' sendaru, ndyaa lo'o ngu' jilḷi Jesús cha' kujui'ḷi ca'aḷa ngu' jilḷi lo crusi. Li' ndyacia tya'a ngu' sendaru lo'o sca ñati nu naa Simón, nu lo'o ñaa yu ndyaa yu ne' quixi'; ngu' quichḷi Cirene laca yu bi'. Lo'o

li' ngulo ngu' cña jilí yu cha' tsaá lo'o yu jilí crusi cuentya jilí Jesús.

²⁷ Quiña'a tsa ñatí lca'a ngu' jilí Jesús ndyaa. Jua'a ndya'a quiña'a tsa nu cuna'a, ndyuna tsa ngu'; cuij tsa nxi'ya ngu' cha' tiji' tsa ti' ngu' jilí Jesús. ²⁸ Li' nguxña'a Jesús su ndu ngu' cuna'a bi', cha' hcui' lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuna'a Jerusalén re, ná xi'ya ma xqui'ya na' —nacui Jesús jilí ngu'—. Tso'o la xi'ya ma xqui'ya ycuí' ca ti ma, cuati xqui'ya sñi' ma. ²⁹ Cua tyalaa ti tyempo cuxi, lo'o li' ñacui ngu' ndi'ya: “Juani tso'o la ndi'í nu cuna'a nu ná ngujui sñi', nu bilya cua'ni cala sca ñatí, nu bilya ta cati' sca nu sube”, ñacui ngu'. ³⁰ Li' xana ñatí xi'ya ngu': “Tso'o la si clyú ca'ya cua hichu' na, masi tyacu' cuatí yuu hichu' na, cha' tye cha' ji'na tsiya' ti”. Jua'a ñacui ngu' li'. ³¹ Ña'a ma ñi'ya nu ndyu'ni ngu' lo'o na' juani. ¿Ñi'ya ta cua'ni ngu' lo'o cu'ma ngu' judío li' lacua? Tso'o tsa cha' nu ntsu'u jna'; ntsu'u tsa chalyuu jna', cha' ñi'ya nti' sca yaca cuañi', jua'a nti' na'. Pana cu'ma ni, ná tso'o cha' nu ntsu'u jilí ma; na culiji yu'u ti cha' bi' jilí ma jua'a ti, cha' ñi'ya nti' sca yaca ncuí, jua'a nti' cu'ma —nacui Jesús jilí ngu' bi'.

³² Lo'o jua'a ndyaa lo'o ngu' jilí tya tyucuaa tya'a ñatí nu tlyu tsa qui'ya ntsu'u jilí; ndyaa lo'o ngu' jilí tyucuaa ñatí bi', cha' cujuí ngu' jilí

ñatí bi' stu'ba ti lo'o Jesús. ³³ Lo'o ndyalaa ngu' su naa La Calavera (ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o), li' ngujui' ca'a ngu' jilí Jesús lo crusi ca bi'. La cui' jua'a ngujui' ca'a ngu' jilí tyucuaa ñatí nu ntsu'u qui'ya tlyu jilí bi'; ngujui' ca'a ngu' jilí tsaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' cui jilí Jesús, cuati ngujui' ca'a ngu' jilí chaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu la'a tsu' coca. ³⁴ Lo'o tya ndi'í ngu' nu ngujui' ca'a jilí ngu' lo crusi, li' nhcui' Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu:

—Sti na' —nacui yu—, cui'ya nu'u cha' clyu ti' jilí ngu' re, cha' ná jlo ti' ngu' ni cha' laca ndyu'ni ngu' jua'a.

Li' ndacha ngu' sendaru bi' ste' Jesús jilí tya'a ngu' laja lo'o ndijya ti ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a ndi'í tsa ñatí cha' ña'a cui'ya ngu' jilí Jesús. Lo'o ngu' tisiya ni, nxyí lo'o ngu' jilí Jesús li'. Ndi'ya nacui ngu' bi':

—Ngua'ni lyaá yu jilí xa' ñatí nquicha'; pana juani ntsu'u cha' cua'ni lyaá yu jilí ycuí' ca ti yu, si chañi cha' laca yu Cristo nu ngusubi ycuí' Ndyosi jilí lijya chalyuu re —nacui ngu' bi'.

³⁶ Lo'o jua'a ngu' sendaru bi', ngustí lo'o ngu' jilí yu ñaa ngu' cacua ti su ndu crusi, cuati nda ngu' vino tiye' cha' co'o yu. ³⁷ Li' ndu'ni ngu' bi' jilí yu ndi'ya:

—Cua'ni lyaá nu'u jilí ycuí' ca si laca nu'u rey jilí ngu'

judío —nacuḡ ngu' sendaru bi' jil'i Jesús.

³⁸ Cua nscua letra nde que la su nga'a Jesús lo crusi bi'; ndi'ya nchcui' letra bi': "Nu nde laca rey jil'i ngu' judío". Sna lo cha'cña jil'i ngu' nscua cha' bi': cha'cña jil'i ngu' griego nscua, lo'o cha'cña jil'i ngu' latín nscua, lo'o cha'cña jil'i ngu' judío nscua.

³⁹ Li' chiya'a tsa nchcui' sca nu cuaana tya'a nga'a Jesús lo crusi:

—Si chañi cha' Cristo laca nu'u, cua'ni lyaá nu'u jil'i ycuil' ca nu'u lacua; lo'o jua'a cua'ni lyaá nu'u jil'i cuare —nacuḡ jil'i Jesús.

⁴⁰ Li' nguxacuḡ chaca nu cuaana cha' jil'i tya'a:

—¿Ha ná ntsij nu'u jil'i ycuil' Ndyosi lacua? Stu'ba nchcube' ngu' jil'i ca ta'a sna na juani —nacuḡ jil'i tya'a cuaana—. ⁴¹ Liñi tsa ntsu'u cha' nchcube' ngu' jil'na, cha' bi' laca caya' jil'i cha' cuxi nu ngua'ni na; pana nu ñati re ni, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni yu.

⁴² Li' nacuḡ yu bi' jil'i Jesús:

—Cusu' Jesús —nacuḡ—, tucua' nu'u cha' jna' nu lo'o xana nu'u cha' caca nu'u loo nde chalyuu —nacuḡ nu cuaana bi'.

⁴³ Nguxacuḡ Jesús cha' jil'i li':

—Chañi cha' nda na' lo'o nu'u —nacuḡ—, juani ti taca tyil'i nu'u lo'o na' ca su tso'o nde cua, ca su ntucua ycuil' Ndyosi —nacuḡ Jesús jil'i.

Ngujui Jesús

⁴⁴ Lo'o cua ngua nde hora, li' ngua talya tyucui ña'a loyuu; ngua cha' bi' hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusij, ⁴⁵ jua'a ngua talya loo cuichaa. Lo'o jua'a nu late' tlyu nu ndacui ne' laa tonu bi', ndya'be late' bi' cla'be la. ⁴⁶ Hora bi' cuij tsa ngusi'ya Jesús:

—Sti na', qui'ya nu'u cre-siya 'na —nacuḡ yu.

Nu lo'o cua nchcui' yu cha' bi', hora ti ngujui yu li'.

⁴⁷ Lo'o na'a nu capitán jil'i sendaru romano ñi'ya ngua cha' bi', li' ngua'ni tlyu jil'i ycuil' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' li':

—Chañi cha' ná ntsu'u qui'ya jil'i jyo'o re tsiya' ti —nacuḡ nu capitán jil'i sendaru bi'.

⁴⁸ Li' lcaa ñati nu ndi'i hora bi', nu na'a lcaa cha' nu ngua bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Ndyu'u tya ngu' tyiquee ngu' ndyaa ngu' cha' xñil'i tsa ti' ngu'. ⁴⁹ Pana ndyanu lcaa ngu' tya'a tso'o Jesús ca su ndu crusi, jua'a nu cuna'a nu cua ndya'a lo'o yu nu lo'o nguxana ti cña jil'i yu nde Galilea, ndyanu ngu' bi' tyijyu' ti ña'a cui'ya ngu' cha' nu ndyaca bi'.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁰ Cua ntsu'u sca ñati tso'o nu ndyu'ni tlyu jil'i ycuil' Ndyosi, José naa nu qui'yu bi'. Arimatea laca quich'i tyi; loyuu su cuentya Judea, bi' ndi'i quich'i tyi. Sca nu laca cña laca nu José bi', stu'ba ti ntucua lo'o lcaa ngu' tisiya jil'i ngu' judío. ⁵¹ Tya tsubi' cua

ntajatya nu José bi' ni jacua' caa ycuí' Ndyosi cha' caca Ni loo nde chalyuu, bi' cha' ná ngua stu'ba cha' ji'í lo'o tya'a ngu' tisiya lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'í Jesús. ⁵² Ndyaa José li', ndyaa slo Pilato cha' jña chacuayá' tsa lo'o ji'í jyo'o Jesús cha' xatsi' ji'í jyo'o bi'. ⁵³ Lo'o cua nda'ya ngu' ji'í jyo'o bi' lo crusi, li' ngüixii José sca tasá lubii hichu' jyo'o Jesús; ndyaa lo'o ji'í jyo'o bi' ngusu'ba ji'í ne' cuaá nu ngulu ngu' sii' cua'a, su bilya xatsi' ngu' ji'í ñatí tsiya' ti. ⁵⁴ Tsa ta'a sji'í laca, bi' cha' tii ti ndi'í ngu' cha' cua xana ti ta'a.

⁵⁵ Lo'o nu ngu' cuna'a nu ñaa lo'o Jesús nde Galilea ni, ndyaa lca'a ngu' ji'í nu José bi', ndyaa na'a ngu' cuaá ji'í, cha' cui'ya ngu' cuentya mala ngusta ngu' ji'í jyo'o Jesús bi'. ⁵⁶ Li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichí chaca quiya'. Li' ngua'ni cho'o ngu' hitya tyixi xtyi'i, jua'a setye nu tso'o tsa xtyi'i cha' tyu'u chu' jyo'o bi'. Pana ngua'a cña' ngu' tsa ta'a bi', ñi'ya nu nscua cña lo quityi nu ngua sa'ni cha' cua'ni ngu'.

24

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua quixee ti tsa clyo ji'í semana bi', tlya tsa ndyaa nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá su nguatsi' jyo'o Jesús. Ndyi'ya ngu' hitya tyixi xtyi'i nu cua ngua'ni cho'o ngu'. Lo'o xa' nu cuna'a ndyaa ngu' lo'o. ² Ngulaa ngu' to' cuaá,

li' na'a ngu' quee nu ndyacu' to' cuaá bi', cha' nga'aa ntsiya quee bi' to' cuaá; ntu-cua yaala ti cuaá bi'. ³ Li' ndyatí ngu' ne' cuaá cha' ña'a ngu', pana nga'aa ntsiya jyo'o Jesús. ⁴ Ndyutsii tsa ngu' li', nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu'. Li' na'a ngu' cha' ndü tucua tya'a nu qui'yu slo ngu'; ndubi tsa ña'a late' lacu' nu ngu' qui'yu bi'. ⁵ Ntyucua tii ti'í ngu' li', ndyaca'a ngu' lyuu cha' ndyutsii tsa ngu' ji'í nu ngu' qui'yu bi'. Lo'o li' nchcui' ngu' qui'yu bi' lo'o ngu':

—¿Ni cha' laca ncyana ma ji'í sca nu lu'ú laja ngu' jyo'o re? —nacuí ngu'—. ⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Tyi'u ti' ma ñi'ya nu nacuí yu ji'í ma lo'o tya ndi'í ma ca Galilea. ⁷ Cua nacuí yu cha' ycuí' nu li- jya cha' caca yu ñatí ni, nga'a cha' ta ngu' ji'í yu ya' ngu' xña'a, cha' cujuí'í ca'a ngu' ji'í yu lo crusi. Lo'o chu' sna tsa, li' tyu'ú yu chaca quiya' nacuí yu.

⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya tsubi' la cuentya ji'í ycuí' yu. ⁹ Nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichí, ndyalaa ngu' slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesús. Li' ndacha' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' bi' ji'í ngu', lo'o jua'a lcaa ngu' nu nguta'a lo'o Jesús ndyuna ngu' cha' bi' li'. ¹⁰ Ndi'ya naa ngu' cuna'a nu ndyaa to' cuaá bi': ndyaa María Magdalena,

cuati Juana, lo'o María xtya'a Jacobo, lo'o xi xa' la ngu' cuna'a. ¹¹ Pana si'i jua'a ngua, ngua ti' ngu' nu ngua tsa'a bi'; na nguichi tsa cha' hique ngu' cuna'a bi', ngua ti' ngu'. Ná jlya ti' ngu' cha' nu nda ngu' cuna'a bi' lo'o ngu' tsiya' ti.

¹² Sca ti Pedro, hora ti ngusna ndyaa to' cuaá bi'. Chacua' na'a Pedro ne' cuaá bi', cha' ntsiya ti tasá nu ngüixij hichu' jyo'o Jesús nquicha', na'a cha' chaca se'i nde la'a ti ntsiya late' bi'; lo'o li' ngutu'u Pedro ñaa nde toni'i, ngulacua tsa ti' na laca ngua cha' ndyaa jyo'o bi'.

Su ndyaa ngu' tyucuii nde Emaús

¹³ La cui' tsá bi' ndu'u ndyaa tucua tya'a ngu' nde quichi Emaús. Quichi bi' ntsu'u tii chaca kilómetro cuayá' tyijyu' ji'i Jerusalén. ¹⁴ Ndyaa'a ti ngu' tyucuii, nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' ji'i lcaa cha' nu ngua bi'. ¹⁵ Tya nchcui' tube ngu' ji'i cha' bi', lo'o li' ndyalaa ycu' Jesús slo ngu', stu'ba ti ndya'a yu lo'o ngu'. ¹⁶ Masi na'a ngu' xi ji'i Jesús, pana ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu, cha' ntsu'u sca cha' nu ngua'a ji'i ngu'. ¹⁷ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' tube cu'mā lo'o lijya mā tyucuii re? ¿Ni cha' laca xñi'i ti' mā? —nacui Jesús ji'i ngu'.

Se'i ti ndyatu' ngu', ¹⁸ lo'o li' nguxacui tsaca nu naa Cleofas cha' ji'i Jesús:

—Tyucui ña'a chalyuu cua jlo ti' ngu' na laca nu ngua nde Jerusalén tsá nu nteje tacui ca ti. ¿Ha sca ti nu'u nu ná jlo ti' na laca nu ngua nde Jerusalén bi'? Jlo ti' lcaa ngu' xa' quichi nu ñaa ta'a.

¹⁹ —¿Na laca ngua? —nacui Jesús ji'i ngu'.

Li' nguxacui ngu' cha' ji'i yu:

—Cha' ji'i Jesús Nazaret —nacui ngu'—, tu'ba ji'i ycu' Ndyosi ngua yu bi' nchcui' Ni lo'o ñati. Ngua tsa ji'i cha' tu'ba, lo'o jua'a ngua tsa ji'i ngua'ni quiña'a tsa cha' tlyu cuentya ji'i ycu' Ndyosi; jua'a quiña'a tsa ñati na'a ji'i cha' tlyu bi'. ²⁰ Li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' nu laca cña, nda ngu' ji'i yu ndyaa cha' kujuii ngu' ji'i yu lo crusi. ²¹ Cua sna tsá nteje tacui nu ngua cha' bi'. Lo'o cuare ni, jlya tsa ti' ya ji'i yu nquicha', cha' bi' laca nu cua'ni lyaá ji'i ngu' Israel tya'a na, cha' nga'aa caca loo ngu' xa' tsu' ji'na, cha' tyi'i tso'o ti na loyuu quichi tyi na, ngua ti' ya. ²² Pana juani nchcutsii xi ngu' cuna'a tya'a ndya'a ya ji'i ya, cha' tlya tsa juani ndyaa ngu' cuna'a bi' to' cuaá, ²³ lo'o nga'aa nquije jyo'o Jesús bi' ji'i ngu'. Ñaa ngu' li', nda ngu' cha' lo'o ya cha' cua na'a ngu' sca cha' tlyu. Na ngulu'uloo ti tucua tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' ngua ti' nu ngu' cuna'a bi'; nacui xca bi' ji'i ngu' cha' lu'ú Jesús juani. ²⁴ Lo'o ti ndyaa xi ngu' tya'a ngua tsa'a

cua to' cuaá li'. Lo'o li' na'a ngu' ji'i xca bi' ñi'ya nu nacui' ngu' cuna'a bi' ji'i ya, pana ná na'a ngu' ji'i ycuí' Jesús.

²⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu tya'a ndyaa yu tyucui':

—Lyiji tsa cha' ji'i cu'ma cha' ca cuayá' ti' ma scaa cha'; tiya' tsa nxñi ma lcaa cha' nu nda ngu' jyo'o nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi sa'ni la. ²⁶ ¿Ha si'i na cua ntsu'u cha' chcube' nu laca Cristo bi' ñi'ya nu ngua juani? Tiya' la li' tyalaa Cristo su tso'o tsa ña'a su tyucua ycuí' li'.

²⁷ Li' nguxana Jesús ngulu'u yu cha' ji'i ngu', ña'a cha' nu cua nscua lo quityi cusu' cha' ji'i ycuí' yu. Nguxana ngu' lo'o quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o li' nchcui' ngu' lo lcaa quityi nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni.

²⁸ Cua tyalaa ti ngu' ca quichí su tsa ngu', li' ngua'ni Jesús ñi'ya si na tya tsa la yu tyucui' tyijyu' la. ²⁹ Pana ndatsaa tsa ngu' ji'i yu cha' tyanu yu slo ngu'. Nacui' ngu' ji'i yu:

—Tyanu nu'u lo'o cua cha' cua ngusij tsa juani, cua ca talya ti.

Li' ndyatí Jesús ndyaa ni'í cha' tyanu yu lo'o ngu'.

³⁰ Pana nu lo'o cua nga'a yu lo'o ngu' to' mesa, li' ngusñi yu sca xlyá, ndya yu xlya'be ji'i ycuí' Ndyosi; lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi', cha' ta yu ji'i ngu'. ³¹ Bi' hora laca nu ndyaala cloo ngu', cha' ndyuloo tso'o ngu' ji'i

yu. Li' nguliji yu'u yu slo ngu', nga'aa na'a ngu' ji'i yu li'. ³² Hora ti nacui' tsaca ji'i tya'a:

—¿Ha ná chañi cha' tso'o tsa ngua ti' na? —nacui'—. Ti ti nguti'i cresiya ji'na lo'o lijya ycuí' nchcui' lo'o na tyucui', nu lo'o nda yu cha' lo'o na, ñi'ya nu nchcui' quityi cusu' —nacui' ji'i tya'a.

³³ Li' xtyi'i ti ndyanu ngu', hora ti ngusñi ngu' tyucui' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén chaca quiya'. Ca bi' ndyalaa ngu' ca su ndyu'u ti'i nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', lo'o xi xa' la tya'a ndya'a ngu' ndi'i ngu' bi'. ³⁴ Hora ti nchcui' ngu' nu nga'a ni'í bi' lo'o ngu' nu ndyalaa ca ti li':

—Chañi cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacui' ngu'—. Cua na'a Simón ji'i yu.

³⁵ Lo'o nu ngu' nu ndyaa nde Emaús ni, nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i ngu' tyucui'; nacui' ngu' ñi'ya ngua cha' ndyuloo ngu' ji'i ycuí' Jesús nu lo'o ngulacua yu ji'i xlyá bi'.

Ngulu'uloo Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu

³⁶ Tya nchcui' ti ngu' ji'i cha' bi' lo'o tya'a ngu', lo'o li' ñaa ycuí' Jesús. Ndatu yu cla'be laja ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma —nacui' yu ji'i ngu' bi' li'.

³⁷ Ntsij tya ngu' ndi'i ngu' li', nclyacua tsa ti' ngu', cha' sca cui'i ti na'a ngu', nti' ngu'.

38 Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ntsij mā ndi'i mā? —nacui—. ¿Ni cha' laca ncliyacua tsa ti' mā? —nacui yu ji'i ngu'—. 39 Ña'a mā ya' na', ña'a mā quiya' na'; la cui' ti na' laca. Cala' mā 'na, cha' taca jlya ti' mā cha' na' laca. Sca cui'i ti ni, ná ntsu'u cuaña' ji'i, lo'o jua'a tyijya ná ntsu'u ji'i; pana cua na'a mā cha' ntsu'u cuaña' 'na —nacui Jesús ji'i ngu'.

40 Li' ngulu'u ya' ycu'i yu, ngulu'u quiya' yu ji'i ngu'.

41 Ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu xqui'ya cha' chaa tsa ti' ngu' ngua, cha' ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' nacui Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ntsu'u na cacu na' ji'i mā?

42 Li' nda ngu' sa yu'be cualya ngü'i ji'i yu, lo'o sa yu'be jble' cuiña' cuityu.

43 —Tso'o —nacui Jesús li'.

Ngusñi yu ji'i na bi', ndyacu yu ji'i nde slo ngu' li'. 44 Lo'o ti nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cha' nu ngua ca ti 'na, bi' laca cha' nu cua ndacha' na' ji'i mā lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'mā tya tsubi' la —nacui yu—. Cua nacui na' ji'i mā cha' nga'a cha' caca 'na lcaa cha' nu cua nscua cuentya 'na lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a lo quityi nu nguscua jyo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a lo quityi Salmos nscua cha' bi'.

45 Li' ngulu'u Jesús ji'i ngu' ña'a cha' nu nchcui' quityi cusu' bi'. 46 Nacui yu ji'i ngu':

—Cua sa'ni nscua cha' ca-
jaa ycu'i na' nu laca na' nu
Cristo bi', lo'o tsa nchca tyuna
lo'o cua ngujui na', li' nscua
cha' tyu'ú na' chaca quiya'.

47 Li' ntsu'u cha' ta ngu' cha' ji'i ycu'i na' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu. Nde Jerusalén xana mā cacha' mā cha' bi' ji'i ngu' clyo. Nga'a cha' chcui' mā lo'o ñati cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'; li' cua'ni clyo ti' ycu'i Ndyosi ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

48 Lo'o cu'mā ni, taca chcui' mā cuentya jna', cha' jlo ti' mā lcaa ña'a nu cua ngua 'na.

49 Lo'o jua'a ta na' Xty'i ycu'i na' ji'i mā, cha' cua nchcui' Sti na' cha' ta Ni Xty'i ycu'i Ni ji'i mā; bi' cha' tyanu mā nde Jerusalén re, ña'a cuayá' nu caja juersa ji'i Xty'i ycu'i Ndyosi ji'i mā. Tyu'u bi' nde cua cha' caa tyanu ne' cresiya ji'i mā.

Ndyacui Jesús ndyaa yu nde cua

50 Li' ndu'u Jesús quichi Jerusalén bi', ndyaa lo'o yu ji'i ngu' ca to' quichi Betania bi'. Nde bi' ngusicua ya' Jesús cha' culacua yu ji'i ngu'.

51 Laja lo'o ncliyacua yu ji'i ngu', hora ti ndu'u yu ndyaa yu nde cua li'. 52 Ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i yu, li' xa' ngxutyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén. Tso'o tsa ngua tyiquee ngu' li', 53 lu'ba tsa ndya'a ngu' ne' laa cha' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Juan ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

*Ngua nu sca ti Sñi' ycuí'
Ndyosi ñati*

¹ Nu ngua tya clyo la ndi'i ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ndi'i yu nu laca tyucui cha' ji'i ycuí' Ndyosi; nguti'i yu bi' lo'o ycuí' Ndyosi. Nu yu nu laca cha' bi', stu'ba ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycuí' Ndyosi. ² Stu'ba ti nguti'i yu bi' lo'o ycuí' Ndyosi nu ngua tya clyo la. ³ Lo'o yu bi' ngüiñá Ni lcaa lo na; ni sca na nu ntsu'u chalyuu, ná ngüiñá Ni ji'i si ná lo'o yu bi'. ⁴ Ca slo ycuí' Ndyosi ndu'u yu bi' yaa cha' caca tso'o cresiya ji'i ñati chalyuu na. Ngua'ni yu cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' liñi, xqui'ya xee nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. ⁵ Ña'a ti tya ntyiji'i xee bi' su talya nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' cuxi, cha' ná caca ji'i ngu' cuxi xubi' xee bi'.

⁶⁻⁷ Nda ycuí' Ni ji'i Juan cha' chcuí' lo'o ñati cha' ji'i xee nu cua ta ti Ni cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Cua yaa Juan cha' ta cha' bi' lo'o ñati, cha' xñi lcaa ñati cha' ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya cha' nu nchcuí' Juan lo'o ngu'. ⁸ Si'i nu xee nu nda ycuí' Ndyosi laca ycuí' Juan, na yaa ti Juan cha' culu'u cha' bi' ji'i ñati. ⁹ Nu laca xee nu chañi ca, cua

lijya yu bi' lo yuu cha' ta xee nu caca tyu'ú ne' cresiya ji'i cua ña'a ca ñati.

¹⁰ Ndi'i yu bi' lo yuu, la cui' ti cha' nu cua nda ycuí' Ni lo'o ñati. Lo'o yu bi' ngüiñá Ni chalyuu, pana ná ndyuloo ñati chalyuu ji'i yu bi' li'. ¹¹ Yaa yu bi' chalyuu su laca tyi nquicha', lo'o jua'a ñati chalyuu nu ngüiñá yu, ná ndyuloo ngu' ji'i yu. ¹² Pana ndi'i xi ñati nu cua ngusñi cha' ji'i yu, jlya ti' ngu' bi' ji'i yu li'; ji'i ñati bi' nda Ni chacuayá' cha' caca ngu' bi' sñi' ycuí' Ndyosi. ¹³ Lo'o ñati nu laca sñi' ycuí' Ndyosi ni, ná nclya ngu' bi' ñi'ya nu nclya scaa sñi' ñati; sñi' ycuí' Ndyosi laca ngu' bi', si'i sca ñati chalyuu laca nu ndu'ni cucui cresiya ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Ngua yu bi' ñati, la cui' yu nu laca cha' ji'i ycuí' Ndyosi. Stu'ba ti nguti'i yu lo'o na nde chalyuu. Cua na'a ya ji'i yu cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'i yu, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi. Xcuí' tso'o tsa ndu'ni yu lo'o na, xcuí' cha' liñi nchcuí' yu. ¹⁵ Nde laca cha' nu nchcuí' Juan cha' ji'i nu Jesús bi'. Cuii nchcuí' Juan li':

—Nu nde laca nu qui'yu nu ni na' ji'i ma cha' tyu'u tucua tiya' la nde chalyuu —nacui Juan—, masi tlyu la cha' ntsu'u ji'i ycuí' yu que na'. Jua'a ni na' ji'i ma, cha' nu lo'o bilya cala na' cua lu'ú ycuí' yu.

¹⁶ Lcaa na tsiya' ti ntsu'u ji'i Jesús, lo'o lcaa tsa ndyiji cha' tso'o ji'na xqui'ya Jesús.

17 Cua sa'ni nda jyo'o Moisés cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ñati cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Pana nu lo'o yaa Jesucristo ni, xa' ña'a ngua'ni Ni; nda tsa Ni cha' xlya'be ji'na, ngulu'u Ni cha' liñi ji'na li'. 18 Ni sca ñati ná na'a ngu' ji'i ycu'i Ndyosi; sca ti Jesús nu ngulu'u ji'na ñati chalyuu na ñi'ya laca ycu'i Ndyosi. Lo'o nu Jesús bi' ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, nu tyaca'a tsa ji'i Ni.

Nchcuane ngu' judío ji'i Juan Bautista: "¿Tilaca laca nu'u?"

19 Nda Juan cha' lo'o tyuu tya'a sti jo'ó lo'o ngu' xirta; ngutu'u ngu' nde quichi Jerusalén, ndyalaa ngu' su ndi'i nu Juan bi' li'. Cua ngulo ngu' judío nu ndi'i ca bi' cña ji'i ngu' bi', cha' caa ngu' slo Juan cha' xcuane ngu' ji'i Juan tilaca laca. 20 Ná ntyuju'u ti Juan; liñi nda cha' lo'o ngu' cha' si'i ycu'i laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i cha' caa nde chalyuu.

21 —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacu'i ngu'—. ¿Ha jyo'o Elías laca nu'u?

—Si'i bi' laca na' —nacu'i Juan.

—Cua tyu'u tucua ti sca nu cusu' nu chcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ya, nti' ya —nacu'i ngu'—. ¿Ha si'i nu bi' laca nu'u?

—Si'i na' —nacu'i Juan li'.

22 —¿Tilaca ta laca nu'u? —nacu'i ngu'—. Ntsu'u cha' xacu'i ya cha' ji'i ñati nu ngulo cña ji'i ya cha' caa ya ca nde.

¿Ñi'ya cha' nchcu'i ta nu'u cha' ji'i ycu'i ca?

23 Li' nguxacu'i Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Ndi'ya cha' ndu'ni na' lo'o cuii nchcu'i na' nda na' cha' lo'o ñati su ndu na' ne' quixi': "Xquiñi clya ma tyucuii su caa nu Xu'na na". Bi' laca sca cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu cua nchcu'i jyo'o Isaías lo'o ngu' sa'ni.

24 Lo'o xi ngu' fariseo nguti'i laja ngu' nu yaa slo Juan. Tacati tsa ndu'ni ngu' bi'. 25 Nchcu'i ngu' bi' lo'o Juan li':

—¿Ni cha' laca ndu nu'u ntyucuatya nu'u ji'i ngu' si si'i nu ñati tlyu bi' laca nu'u, si si'i jyo'o Elías laca nu'u, si si'i nu cusu' nu chcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi laca nu'u?

26 —Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ngu' —nacu'i Juan—. Pana ndu chaca ñati slo cu'ma juani, masi ná nslo ma ji'i yu bi'. Tiya' la yaa nu ndu bi' nde chalyuu, na' ngula yala la; pana tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i, sube la cha' jna' —nacu'i Juan ji'i ngu'—. 27 Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na' —nacu'i—, masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata.

28 Jua'a ngua nde loyuu su cuentya Betábara, ca su ndu Juan ntyucuatya ji'i ngu'. Nde chaca tsu' sta'a Jordán ntsu'u Betábara bi'.

Nu msta lu'ú cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati

29 Ca chaca tsá na'a Juan cha' cua lijya ti Jesús slo. Lo'o

li' nacui Juan jil'i ñati nu ndu slo:

—Ña'a tso'lo ma jil'i nu cusu' cua —nacui—. Cua ngusubi ycu' Ndyosi jil'i nu cua cha' caca yu sca msta lu'ú, cha' cuityi lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu —nacui—.

³⁰ Cha' jil'i yu bi' nchcui' na', nu lo'o ni na' jil'i ma cha' cua tyu'u tucua ti sca ñati loyuu re. Tlyu la cha' jil'i yu bi' que na', masi tiya' la ndu'u tucua bi'. Jua'a ni na' jil'i ma cha' nu lo'o tya lyiji cala na', cua lu'ú yu bi'. ³¹ Lo'o na' ni, ná ndyuloo na' jil'i ycu' yu bi'; pana cua yaa na' ntyucuatya na' jil'i ñati lo'o hitya ti cha' caca tyuloo ngu' Israel jil'i yu bi'.

³² Chaca quiya' tso'lo tsa nchcui' Juan cha' jil'i Jesús lo'o ngu'!

—Cua na'a na' lo'o ngutu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi nde cua yaa ngua'ya lo Jesús ñi'ya nda'ya sca paloma —nacui—.

³³ Ná ndyuloo na' jil'i Jesús clyo, pana ycu' Ndyosi laca nu ndacha' cha' bi' 'na, ycu' Ndyosi laca nu ngulo cña jna' cha' tyucuatya jil'i ngu'. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o na': “Lo'o ña'a nu'u cha' lijya nda'ya Xtyi'i ycu' Na' lo sca ñati”, nacui Ni, “li' caca cuayá' ti' nu'u cha' yu bi' laca nu tyucuatya jil'i ngu' lo'o Xtyi'i ycu' Na', nga'aa si' lo'o hitya ti”. ³⁴ Ycu' ti na' cua na'a na' jil'i cha' bi'. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' yu bi' laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; na cua ngusubi Ni jil'i yu bi'.

Ñati nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús nu ngua clyo

³⁵ Ngua chaca tsa, xa' ndu Juan, ndu lo'o tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i; yaa Jesús li'. ³⁶ Na'a Juan jil'i yu, lo'o li' nchcui' Juan cha' jil'i Jesús:

—Nu cua caca msta lu'ú nu cua ngusubi ycu' Ndyosi jil'i cha' cajaa yu xqui'ya na.

³⁷ Lo'o ndyuna nu tucua tya'a ngu' bi' cha' nu nacui Juan, li' ndyaa lca'a ngu' bi' jil'i Jesús. ³⁸ Nguxtyacui Jesús tyucuii su yaa, na'a yu cha' lca'a ngu' bi' jil'i. Li' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—¿Na laca tsaana cu'ma?

—Mstru —nacui ngu' jil'i Jesús—, ¿macala ndi'i nu'u?

—Caa na'a ma xi 'na —nacui Jesús li'.

³⁹ Bi' cha' ndyaa ngu' ni'i ca su ndyalaa Jesús, ndyaa chcui' ngu' lo'o yu. Ngua hora cua jacua nde ngusii lo'o ndyalaa ngu' ca bi', lo'o li' ndyanu ngu' lo'o yu tyucui nde ngusii.

⁴⁰ Ngua tucua tya'a ñati nu ngutu'u lca'a jil'i Jesús li', nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Juan lo'o ngu'. Tsaca yu bi' nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca. ⁴¹ Hora ti ndyaa Andrés ndyaana jil'i tya'a, la cui' nu Simón bi'. Li' nchcui' Andrés lo'o:

—Cua nquijeloo jil'i ya ñi'ya nu laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni jil'i lijya nde chalyuu —nacui.

⁴² Lo'o li' ndyaa lo'o jil'i Simón ca slo Jesús. Ña'a tsa

Jesús jilí Simón bi', ndi'ya nacuj yu jilí li':

—Simón naa nu'u —nacuj—, sñi' Jonás laca nu'u; pana Cefas ca naa nu'u nde loo la —ñi'ya nti' na chcuí' na cha'cña jina: sca quee; stu'ba ti ndyu'u cha' bi' lo'o Pedro.

Ngusi'ya Jesús jilí Felipe lo'o jilí Natanael

⁴³ Ca chaca tsa, li' ngua ti' Jesús tyaa yu nde Galilea. Li' ndyacua tya'a yu lo'o sca nu qui'yu nu naa Felipe:

—Ya'a nu'u lo'o na' —nacuj Jesús jilí Felipe li'.

⁴⁴ La cui' ngu' Galilea laca Felipe bi', jua'a laca Andrés lo'o Pedro; quichí Betsaida laca quichí tyi ngu'.

⁴⁵ Li' ndyaa Felipe cha' chcuí' lo'o Natanael tya'a ndya'a nu Felipe bi':

—Cua na'a ya jilí Cristo, nu ñati tlyu nu cua sa'ni nguscua jyo'o Moisés cha' jilí lo quityi jilí ycuí' Ndyosi —nacuj Felipe—. La cui' cha' jilí yu bi' cua nchcuí' lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jilí ycuí' Ndyosi sa'ni. Jesús naa yu bi', sñi' sca nu naa José. Nazaret laca quichí tyi yu.

⁴⁶ —¿Ha tso'o quichí bi'? —nacuj Natanael—. ¿Ha ntsu'u ñati tso'o nde quichí Nazaret bi'?

—Yaa na'a nu'u xi jilí lacua —nacuj Felipe.

⁴⁷ Lo'o na'a Jesús cha' lijya Natanael slo, li' nacuj:

—Nde cua lijya sca ngu' Israel nu chañi cha' ndyu'ni tlyu jilí ycuí' Ndyosi. Ná

ntsu'u cha' cuiñi jilí yu jua tsiya' ti.

⁴⁸ Nchcuane Natanael jilí Jesús li':

—¿Ñi'ya ngua jinu'u, cusu', cha' ndyuloo nu'u jna'?

Li' nacuj Jesús:

—Lo'o tya lyiji chcuí' Felipe lo'o nu'u, tya li' na'a na' jinu'u ca su ndu ne' yaca quityi ca bi'.

⁴⁹ —Mstru —nacuj Natanael—, chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, nu'u laca Rey nu laca loo jilí ngu' Israel.

⁵⁰ Lo'o li' nguxacuj Jesús cha' jilí Natanael:

—¿Ha bi' cha' jlyu ti' nu'u jna' —nacuj yu—, xqui'ya cha' cua nchcuí' na' lo'o nu'u cha' cua na'a na' jinu'u ca ne' yaca quityi bi'? —nacuj—. Cha' xca ti laca bi', tonu la cha' ña'a nu'u nde loo la.

⁵¹ Lo'o li' nacuj Jesús jilí ngu':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o mā juani —nacuj yu—. Nde loo la ña'a mā cha' tyucua yaala ca su ntucua ycuí' Ndyosi nde cua. Li' caca cuayá' ti' mā cha' cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati chalyuu. Lo'o ca su tyu na' bi', ca bi' ña'a mā jilí ngu' xca nu ndi' slo ycuí' Ndyosi; tya'a ngu' bi', tyacuj ngu' bi' nde cua, ca'ya ngu' bi' nde su tyu na'.

2

Ndyaa Jesús su ngu'ji clyo'o ngu'

1-2 Lo'o ngua sna tsa, li' ndyaa xtya'a Jesús su ngujui clyo'o ngu' ca quichí Caná nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o jua'a cua nguane ngu' jilí Jesús lo'o jilí nu ngu' nu ndyaca tsa'a jilí, bi' cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a. ³ Lo'o li' nga'aa ngujui vino co'o ngu' nu ndilí ta'a bi', ndye bi'. Li' ndyaa xtya'a Jesús ndyaa cacha' jilí yu:

—Cua ndye vino ndyo'o ngu'—nacuí.

⁴ Nguxacuí Jesús cha' jilí xtya'a li':

—¿Ha cña 'na laca cua? Tya lyiji tyalaa hora cha' culu'u loo na' jilí ñatí tilaca laca na'.

⁵ Masi jua'a nchcui' yu, ndi'ya nchcui' xtya'a yu lo'o msu li':

—Cua'ni mā ñi'ya nu ñacuí yu cha' cua'ni mā —nacuí.

⁶ Nde cua ti ndu scuá tya'a quityu' hitya, quityu' tonu ndya' lo'o quee laca bi'. Lo'o ngutsa'á quityu' bi', ntsu'u masi jacuayala litro, masi sca siyentu litro hitya, cha' cua laca cña nu ntsu'u jilí ngu' judío bi', cha' qui'í quiya' ngu' lo'o tsa'a ngu' ni'í. ⁷ Li' nacuí Jesús jilí msu bi':

—Cua'ni cha'á mā quityu' cua lo'o hitya.

Ngua'ni cha'á ngu' quityu' bi' ña'a cuayá' nu ngutsa'á tso'o.

⁸ —Culo mā xi hitya —nacuí Jesús li'—. Yaa lo'o mā jilí cha' co'o nu ñatí nu ndyu'ni ta'a re.

Jua'a ngua'ni ngu' li', nda ngu' xi hitya co'o ngu'.

⁹ Ndyo'o cuayá' nu laca loo

jilí ta'a bi', lo'o li' vino ndyaca. Ná jlo ti' nu cusu' bi' macala ngutu'u vino bi', msu ti jlo ti' cha' hitya ndyaa ndyiqui'ya ngu' tsa laca vino bi'. Li' ngusi'ya nu laca loo jilí ta'a bi' jilí cutsii, nchcui' lo'o:

¹⁰ —Xa' ñatí ni —nacuí—, xcui' vino nu tso'o la laca nu nda ngu' ndyi'yu ñatí lo'o nxana ti ta'a; ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu' cha' ndyo'o tsa ngu' vino bi', ca li' nda ngu' vino cuxi la cha' co'o ngu' nu ndilí ta'a —nacuí nu laca loo jilí ta'a jilí cutsii—. Pana nu'u ni, masi cua tye ti ta'a, hasta li' nda nu'u vino nu tso'o la cha' co'o na. Tso'o tsa bi'.

¹¹ Ca quichí Caná nde loyuu su cuentya Galilea ngua cha' bi' lo'o nguxana ngua'ni Jesús cha' tlyu cuentya jilí ycuí' Ndyosi. Lo'o cha' tlyu bi' ngulu'u loo ycuí' Jesús jilí ngu', cha' ña'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jilí ycuí' yu. Bi' cha' nguxana ngu' nu ndyaca tsa'a jilí yu, jlya ti' ngu' jilí ycuí' ca Jesús.

¹² Tiya' la li' ngutu'u Jesús ndyaa yu nde quichí Capernaum. Ndyaa yu lo'o xtya'a yu, lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jilí yu ndyaa ngu'; pana xti ti tsa ndyanu ngu' ca bi'.

Ngulo'o Jesús jilí ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹³ Cua ngulala ti ta'a pascua jilí ngu' judío bi', lo'o li' ndyaa Jesús ta'a nde Jerusalén.

¹⁴ Ndyaa Jesús ne' laa tonu ca bi', lo'o li' na'a yu cha' ndilí tsa ngu' ndyu'ni ngu'

ngana ne' laa bi'; ndujui' tsa ngu' toro, ndujui' ngu' xlya', ndujui' ngu' paloma cha' caca msta ji'i ngu' ne' laa. Lo'o jua'a nga'a ngu' nu ndu'ni ngana ji'i ñati lo'o nchcutsa'a ngu' cñi nu cua'nijo'o ji'i ngu' ne' laa, ntucua ngu' bi' to' mesa ji'i ngu'. ¹⁵ Lo'o li' ngusñi Jesús sca reta cha' quiji' yu ji'i ngu' nu ndyu'ni ngana bi', cha' culo'o yu ji'i ngu' bi' tyu'u ngu' to' laa bi'; lo'o xlya' ji'i ngu', lo'o toro ji'i ngu', lo'o lcaa yu'ba ji'i ngu', ngulo'o yu ji'i ngu' ndu'u ngu' nde liya'. Li' ngxlyú yu mesa su ntucua ngu' nu nchcutsa'a cñi, nchcuaa yu ji'i cñi bi'. ¹⁶ Li' nacui Jesús ji'i ñati nu ndujui' paloma bi':

—Yaa lo'o ma ji'i yu'ba cua nde liya' —nacui yu—. Nga'aa cua'ni ma cha' ni'i lcaya' caca ni'i tlyu re ji'i Sti na'.

¹⁷ Li' ndyi'u ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'i sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la: “Caca ñu'u ti' na' cha' tiji' tsa ti' na' ji'i ni'i su laca tyi nu'u”, nacui quityi bi'.

¹⁸ Ñasi' tsa ngu' judío li', bi' cha' nchcuane ngu' ji'i Jesús ndi'ya:

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni nu'u jua'a? ¿Ñi'ya cua'ni nu'u cha' jlya ti' ya hi'?

¹⁹ —Cuityi ma ni'i re —nacui Jesús—, lo'o li' chu' sna tsa xa' cuiñá na' ji'i chaca quiya'.

²⁰ Li' nacui ngu' ji'i Jesús:

—Tu'ba ntucua scua yija ndye ndya' laa tlyu re —nacui ngu'—. ¿Ha taca jinu'u cuiñá ji'i chaca quiya' chu' sna tsa ti'?

²¹ Pana si'i cha' ji'i laa tlyu nchcui' Jesús, masi nda yu sca cha' lo'o ngu' ñi'ya nu caca ji'i ycu' ca yu, ñi'ya nu tyu'ú ycu' chaca quiya' lo'o cua ngujui yu. ²² Bi' cha' lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ñi'ya nu nacui Jesús ji'i ngu' tsa bi'; li' jlya ti' ngu' cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a jlya ti' ngu' ña'a cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya li'.

Jlo ti' Jesús ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati

²³ Lo'o ndi'i Jesús Jerusalén ta'a pascua bi', li' nxana quiña'a ñati jlya ti' ngu' cha' ji'i ycu' yu, nu lo'o cua na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu ngua'ni yu. ²⁴ Pana jlo ti' Jesús cha' ná jlya tso'o ti' ngu' ji'i, cha' tso'o tsa ndyuloo yu ji'i ngu', lcaa ña'a cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ñati. ²⁵ Ná ntsu'u cha' cacha' xa' ñati ji'i yu ñi'ya ntsu'u cresiya ji'i scaa ngu', cha' jlo tsa ti' ycu' ca yu ñi'ya ntsu'u cresiya ji'i lcaa ñati.

3

Jesús lo'o Nicodemo

¹ Ntsu'u sca ngu' cusu' ji'i ngu' judío nu naa Nicodemo, ngu' fariseo laca. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'. ² Ndyaa nu cusu' bi' sca talya su nga'a Jesús:

—Mstru Jesús —nacuj—, jlo ti' ngu' cha' nu'u laca sca mstru nu nda ycu' Ndyosi jil'ij liyya chalyuu, cha' ná ngua jinu'u cua'ni ni sca cha' tlyu si ná nxyucua ycu' Ndyosi jinu'u. Ná nchca jil'ij ñati chalyuu cua'ni ngu' jua'a —nacuj Nicodemo jil'ij Jesús.

³ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: ndu'ni ycu' Ndyosi Sti na' cha' cala ñati chaca quiya', si nti' ngu' xñi ngu' cha' jil'ij ycu' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'ij ngu' —nacuj.

⁴ —¿Ñi'ya caca cala na chaca quiya' si cua cusu' na? —nacuj Nicodemo jil'ij Jesús— ¿Ha taca tyat' na ne' xtya'a na chaca quiya' cha' xa' cala na? —nacuj.

⁵⁻⁶ —Ta na' sca cha' liñi lo'o nu'u juani —nacuj Jesús—. Ñati laca nu nclya lo'o ndu'ni cala ñati chalyuu jil'ij, pana Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' cha'a cresiya jil'ij ngu' —nacuj Jesús—. Ntsu'u cha' caca cucui cresiya jil'ij ma si cua nti' ma cha' culo ycu' Ndyosi cña jil'ij ma. Ntsu'u cha' tyu'u ma lo hitya, lo'o jua'a ntsu'u cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'ij ma —nacuj Jesús jil'ij Nicodemo—. ⁷ Ná culacua tsa ti' nu'u cha' nchcui' na' lo'o nu'u cha' ntsu'u cha' cala ñati chaca quiya'. ⁸ Cui'ij ni, nchca cui'ij macala su nti'; masi nduna na cha' ndañi nchca cui'ij li', pana ná nchca cuayá' ti' na macala ngutu'u, ma nde tsa cui'ij bi' li' —nacuj yu—.

La cui' jua'a laca lo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi, ná nchca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ndu'ni Ni cha' caca cui' cresiya jil'ij ngu' —nacuj Jesús jil'ij.

⁹ —¿Ñi'ya jua'a? ¿Ñi'ya caca cha' bi'? —nacuj Nicodemo li'.

¹⁰ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o:

—¿Ha si'i mstru cusu' laca nu'u jil'ij ngu' judío? ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cuentya jil'ij cha' bi' lacua? —nacuj yu—.

¹¹ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u. Nu cuare, liñi nchcui' ya jil'ij sca cha' nu cua jlo ti' ya, sca cha' nu cua na'a ya, pana ná ntucua ma tsiya' ti cha' nu nchcui' ya —nacuj yu—. ¹² Ntsu'u cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma cuentya jil'ij chalyuu re, pana ná jlya ti' ma cha' bi'. ¿Ñi'ya caca cha' jlya ti' ma jna' si chcui' na' lo'o ma scaa cha' nu ntsu'u jil'ij ycu' Ndyosi nu laca loo? —nacuj Jesús jil'ij Nicodemo—.

¹³ 'Bilya tsa ni tsaca ñati ca slo ycu' Ndyosi. Sca ti na' nu nda ycu' Ndyosi 'na liyyaa cha' caca na' ñati, cua ndya'a na' cajua, cha' cajua laca tyi na'. ¹⁴ Lo'o nguti'ij jyo'o Moisés nde nati' btyi bi' cua sa'ni la, ngusicua yu jil'ij sca cuaña chcu'a nu ndacui chu' yaca cha' ña'a ngu' cuaña bi', cha' caca jo'o jil'ij quicha nu ntsu'u jil'ij ngu' bi' —nacuj Jesús—. Ñi'ya nu ngusicua jil'ij cuaña bi', jua'a nga'a cha' sicua ngu' jna' lo crusi, na' nu liyyaa cha' caca na' ñati. ¹⁵ Lo'o li' cua ña'a ca cu'ma nu xñi ma cha' jna', li' caja

chalyuu tso'o ji'i ma, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús ji'i Nicodemo—.

Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati

16 'Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati chalyuu, bi' cha' cua nda ycu'i Ni jna' nu laca Sñi' ycu'i ca Ni lijya na' chalyuu. Ná tsa ñati ca bilyaa si xñi ngu' cha' jna', nu laca sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi; caja chalyuu tso'o ji'i ngu' bi', chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús—. 17 Si'i cha' sta ycu'i Ndyosi Sti na' qui'ya ji'i ñati chalyuu nda Ni jna' lijya na' chalyuu, na cua lijya na' cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu; bi' cha' cua nda Ni jna' lijya na' —nacui Jesús—.

18 'Ná xcube' ycu'i Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu xñi cha' jna'. Cua ngua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu ná nxñi cha' jna', cha' xcube' Ni ji'i ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' jna' cha' laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi —nacui Jesús—. 19 Na cua nda ycu'i Ndyosi xee lijya lo yuu, pana ná ntaja'a ñati chalyuu tyi'i su xee bi'. Ntsu'u tsa ngu' nu ndiya la ti' tyi'i ngu' su talya ña'a, cha' xña'a tsa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta Ni ji'i ngu' bi'. 20 Ná nti' nu ñati xña'a bi' cha' ta ycu'i Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu'. Tyijyu' ti ndya'a ngu' bi' su ná ña'a xa' ñati ji'i ngu', xqui'ya cha' xcu'i cha' cuxi ndu'ni ngu' bi' —nacui

Jesús—. 21 Ñati nu xñi lcaa cha' liñi nu nda Ni lo'o ñati ni, nda ycu'i Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Ndi'i ngu' su xee bi', cha' taca ca jlo ti' xa' ñati cha' ndyu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo ycu'i Ndyosi ji'i ngu'.

Xa' nda Juan Bautista cha' ji'i Jesús lo'o ñati

22 Tiya' la li' ndyaa Jesús, ndyaa lo'o ñati nu ndyaca tsa'a ji'i yu, nguti'i ngu' xi nde loyuu su cuentya Judea. Ntyucuatya Jesús ji'i ngu' ca bi'. 23 Lo'o jua'a nga'a Juan cacua ti, cha' lo'o tya ntyucuatya Juan ji'i ngu'. Sca se'i su naa Enón, ca bi' ngutu Juan, cacua ti ji'i sca se'i su naa Salim. Ca bi' ntyucuatya ji'i ngu' cha' ca bi' ntsu'u tsa hitya. Ndyaa tsa ngu' cha' tyucuatya ji'i ngu'. 24 Tya lyiji su'ba ngu' ji'i Juan ne' chcu'a tyempo bi'.

25 Lo'o li' nda xi ngu' judío cha' cusu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan; ngxulyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu' ñi'ya nu tso'o la cua'ni ngu' cha' caca lubii cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. 26 Bi' cha' yaa ngu' slo Juan cha' chcu'i ngu' lo'o:

—Mstru —nacui ngu'—, nu ñati nu yaa slo nu'u nde chaca tsu' sta'a Jordán tya tsubi' la, la cui' nu nacui nu'u cha' loo la laca ycu'i yu, cua ndyalaa yu bi' ntyucuatya yu ji'i ñati nde tsu' re juani. Ndyaa tsa ngu' slo.

27 Li' ngxacu'i Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Tsa lo cua ti cña nchca jil̄i scaa na cua'ni na, tsa ña'a nu nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cua'ni scaa na —nacui—. ²⁸ Cua ndyuna mā ñi'ya nu ni na' jil̄i mā tsubi' ti, cha' si'i na' laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu. Cua laca ti cña ntsu'u jna' cha' yala la ngutu'u tucua na' loyuu re cha' quiñi tyucui su caa ycuí' —nacui Juan—. ²⁹ Ñi'ya nu laca lo'o ngujui clyo'o ngu', sca ti nu cutsii bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuxii; pana lcaa tya'a tso'o cutsii nu ndi'i ca bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya lo'o chaa ti' ngu' ndi'i ngu' lo'o ngujui clyo'o ngu', jua'a na' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ña'a na' jil̄i ngu' nu ndya'a lo'o Jesús —nacui Juan—. ³⁰ Lo'o jua'a caca tlyu la ycuí' yu, sube la nscua cha' caca na' li'.

Nde slo ycuí' Ndyosi ngutu'u Jesús

³¹ Loo la laca ycuí' Cristo cha' ngutu'u yu nde cua ca su ntucua ycuí' Ndyosi, yaa yu nde chalyuu. Pana nu Juan ni, sñi' sca ñati chalyuu ngua bi'; nde chalyuu ntsu'u tyi, nchcui' ñi'ya nu nchcui' ñati ti. Nu Jesucristo ni, yaa yu bi' nde cua ca su ndi'i ycuí' Ndyosi, ³² nda yu cha' liñi lo'o na cuentya jil̄i lcaa na nu cua na'a yu, lcaa cha' nu cua ndyuna yu ca bi'. Pana ná ntaja'a ñati xñi cha' nu nda yu lo'o ngu'. ³³ Si taquiya' na jil̄i cha' nu nda Jesús, li' ndu'ni na lo'o tya'a na cha'

liñi tsa laca cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na. ³⁴ Nda Ni jil̄i nu Jesucristo bi' yaa chalyuu, lo'o jua'a xcuí' cha' jil̄i ycuí' Ndyosi nda yu lo'o na xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi. Lo'o ycuí' Ndyosi ni, ná ntsu'u cha' tye cha' ta Ni Xtyi'i ycuí' Ni jil̄i na. ³⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi Sti yu ña'a Ni jil̄i Sñi' Ni, la cui' Jesús bi'; lo'o jua'a lcaa chacuayá' nu ntsu'u jil̄i ycuí' Ni, la cui' ti cua nda Ni jil̄i Sñi' Ni lijya. ³⁶ Lo'o xñi ñati cha' jil̄i Jesús, Sñi' ycuí' Ndyosi, ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta Ni jil̄i ngu' bi'. Pana ñati nu ná taquiya' tsiya' ti jil̄i cha' nu nchcui' Jesús, ná ta Ni chalyuu tso'o jil̄i ngu' bi'; xcube' tsa Ni jil̄i ngu' bi' li'.

4

Nu cuna'a ngu' Samaria

¹ Lo'o li' ndyuna ngu' fariseo, nda ngu' cuentya cha' quiña'a la ñati ndya'a lo'o Jesús cha' caca tsa'a ngu' jil̄i yu, jua'a ntyucuatya yu jil̄i ngu'; xti la ngu' ndi'i nu ndyaca tsa'a jil̄i Juan. ² Pana si'i ycuí' Jesús nu ntyucuatya jil̄i ngu' bi'; nu ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a jil̄i, bi' laca nu ntyucuatya jil̄i ngu'. ³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' Jesús cha' cua ndyuna ngu' fariseo cha' bi', li' ndu'u yu nde loyuu su cuentya Judea, ndyaa yu chaca quiya' ca loyuu su cuentya Galilea bi' li'.

⁴ Nu lo'o ndyaa Jesús tyucui, nteje tacui yu nde loyuu su cuentya Samaria. ⁵ Li' ndyalaa yu quichi Sicar, sca

quichj su ndi'j ngu' Samaria. Ndi'j quichj bi' lo yuu nu nda jyo'o Jacob ji'i jyo'o José sñi'.⁶ Ca bi' ndu sca tyuu pilya nu nacuj ngu' cha' tyuu ji'i jyo'o Jacob laca bi'. Nde hora ngua li', lo'o jua'a ngua cña' tsa Jesús tyucuj. Li' ndyaa tucua yu to' tyuu bi'.⁷⁻⁸ Cua ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lquichj, ndyaa ngu' cui'ya ngu' na cacu ngu'. Lo'o li' yaa sca nu cuna'a ngu' Samaria yaa qui'ya hitya.

—¿Ha ná ta xi hitya co'o na'? —nacuj Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

⁹ —Ngu' judío laca nu'u —nacuj nu cuna'a bi'—, lo'o na', ngu' Samaria laca na'. ¿Ni cha' laca ndijña nu'u hitya jna' cha' co'o nu'u? —nacuj nu cuna'a bi'.

Nacuj jua'a cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' Samaria lo'o ngu' judío tyempo bi'.¹⁰ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i nu cuna'a bi':

—¿Ha ná jlo ca ti' nu'u ña'a cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi ji'i ñati'? —nacuj Jesús—. Si jlo ca ti' nu'u tilaca laca nu ngüijña hitya co'o jinu'u, ná tyiquee' chcu' nu'u lo'o na' cha' ta na' hitya co'o ycu' nu'u li' —nacuj—, lo'o li' ta na' hitya co'o nu'u nu chañi ca cha' cua'ni cu'ú cresiya jinu'u.

¹¹ —Cusu' —nacuj nu cuna'a bi' ji'i Jesús—, qui'ñi tsa tyuu re; ná lo'o cubeta jinu'u —nacuj—. ¿Ñi'ya caca culo nu'u hitya cha' cua'ni cu'ú nu'u 'na? —nacuj—. ¹² ¿Ha tlyu la nu'u que jyo'o

cusu' Jacob ji'na nu nda tyuu re ji'i ya? —nacuj—. Ndyi'yu jyo'o bi' hitya tyuu re, lo'o jua'a ndyi'yu sñi' yu, lo'o scu' ngu' ndyi'yu hitya re.

¹³ —Lo'o co'o ngu' hitya tyuu re —nacuj Jesús—, xa' tyucua nguityi ngu' tiya' la —nacuj yu—. ¹⁴ Lo'o co'o ngu' hitya nu ta na', nga'aa tyucua nguityi ngu' tsiya' ti li' —nacuj—. Ta na' sca lo hitya co'o ngu' nu cua'ni cu'ú cresiya ji'i ngu'. Ndi'ya laca bi': ñi'ya si laca sca suu hitya nde ne' cresiya ji'i ngu', jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' li'.

¹⁵ Li' nguxacuj nu cuna'a bi' cha' ji'i Jesús:

—Ta clya nu'u hitya bi' co'o na', cusu' —nacuj—, cha' nga'aa tyucua nguityi na', cha' nga'aa ta cña' na cha' caa qui'ya na' hitya ca nde.

¹⁶ Li' nchcu' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Yaa clya nu'u yaaqui'ya ji'i clyo'o cha' caa ca nde.

¹⁷ —Ná ntsu'u clyo'o na' —nacuj nu cuna'a bi' li'.

—Liñi nchcu' nu'u lo'o na' cha' ná ntsu'u clyo'o nu'u —nacuj Jesús li'—. ¹⁸ Cua ca'yu quiya' ngujui clyo'o nu'u sa'ni la, lo'o jua'a si'i clyo'o laca nu qui'yu nu nga'a lo'o nu'u juani —nacuj—. Liñi tsa cha' nu nchcu' nu'u lo'o na'.

¹⁹ —Cusu' —nacuj nu cuna'a bi'—, cua ngua cuayá' ti' na' juani cha' tii tsa nu'u; sca nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' nchcu' Ni lo'o ñati' laca nu'u —nacuj—.

20 Ca'ya cuā cua ni, tacati tsa ca'ya cuā cua ji'i jyo'o cusu' ji'i ya, cha' nde bi' ti ngua'ni tlyu ngu' jyo'o bi' ji'i ycu'i Ndyosi; pana xa' cha' nti' cu'mā ngu' judío, cha' nacui mā cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi sca ti ca ne' laa tlyu ca Jerusalén.

21 —Cua'a jyaca nu'u jna' —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. Cua ngulala ti tyempo cha' nga'aa cua'ni tlyu mā ji'i ycu'i Ndyosi nde ca'ya tacati cua, ni si'i ca quichi Jerusalén —nacui—. 22 Cu'mā ngu'

Samaria ni, lo'o ndu'ni tlyu mā ji'i ycu'i Ndyosi ná nslo mā ti ji'i ndu'ni tlyu mā; pana ngu' judío cuare, nslo ya ti ji'i ndu'ni tlyu ya, cha' sca ngu' quichi tyi ya laca nu ñati tlyu nu cua'ni lyaá ji'i laca ñati —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. 23 Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani, cha' cua'ni tlyu mā ji'i ycu'i Ndyosi tyucui tyiquee mā. Lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycu'i Ni ji'i mā li', cha' jua'a nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'i Ni.

24 Ná taca ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi; ñi'ya laca sca xee nu tso'o tsa ntyiji'i lijya, jua'a laca ycu'i Ndyosi. Ñati nu chañi cha' nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ni, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni tyucui tyiquee ngu'; xtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu' bi' li'.

25 Lo'o li' ngxtyacui nu cuna'a bi' cha' lo'o Jesús chaca quiya':

—Nda na' cuentya cha' cua

caā ti sca ñati tlyu nu ta ycu'i Ndyosi ji'i cha' caā chalyuu, nu caca naa Cristo —nacui—. Lo'o caā yu bi', li' culu'u liñi yu lcaa cha' tucui ji'na.

26 Li' nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi':

—La cui' bi' laca na' nu nchcui' lo'o nu'u juani.

27 Li' xa' yaā ñati nu ndyaca tsa'a ji'i, ndube tsa ti' ngu' cha' ntucua Jesús ndya cha' lo'o sca nu cuna'a. Pana ná nchcuane ngu' ji'i nu cusu' bi': ¿Ni cha' nti' nu cuna'a cua lo'o nu'u? ¿Ni cha' nda nu'u lo'o nu cuna'a cua?

28 Li' ngusta nu cuna'a bi' tel'i hitya lo yuu, ngutu'u ndyaa lquichi; ndyaa cho' ndyaa ndacha' cho' ji'i ngu' quichi cha' tsaā ngu' tsaā na'a ngu' ji'i Jesús.

29 —Cajua ti ndu sca ñati nu tii tsa —nacui nu cuna'a bi'—. Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaā na' chalyuu, lcaa cha' bi' cua ndacha' nu cusu' bi' jna'. ¿Ha bi' nu laca Cristo nu ñati tlyu nu cua caā ti, nti' cu'mā?

30 Li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' ca su ntucua Jesús.

31 Laja li' ndu ñati nu ndyaca tsa'a ji'i, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' cacu yu xi tyaja.

—Mstru —nacui ngu'—, cacu nu'u xi.

32 —Cua nguaala' ti' na' —nacui Jesús li'—. Cua ntsu'u xi na ndyacu na' re nu ná nslo mā ji'i.

33 Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o tya'a ngu':

—¿Ha yaā ngu' yaā lo'o ngu' na cacu yu? —nacui ngu'.

³⁴ Ndi'ya nacui Jesús jil'i ngu' bi' li':

—Lo'o ndu'ni na' cña jil'i ycu' Ndyosi Sti na', li' ndyaala' ti' na' ñi'ya si cua ndyacu na', ñi'ya si cua ndyo'o na' hitya —nacui yu—. Nga'a cha' cua'ni tye na' cña nu nda Ni 'na lijyaa nde chalyuu —nacui—. ³⁵ ¿Ha ná chañi cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya? “Lo'o caca jacua co', lo'o ti caca clacua” —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. Pana chaca cha' ñacui na' jil'i ma juani, cha' xña'a ma xi jil'i ñati quiña'a jua nu cua lijya ti slo na —nacui—. Nti' tsa ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'. Ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi, cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'. ³⁶ Caja xcaya' msu 'na nu cua'ni clacua bi', ni ná nga'a cha' tye cña nu cua'ni msu bi'. Lo'o li' stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ngu' nu cua ngusañi si'yu, la cui' ñati nu ngusañi cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi lcaa su ndi'i ñati tya clyo la; stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ñati nu cua na'a lo'o ndyatí ca cha' bi' ne' cresiya jil'i ngu' —nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. ³⁷ Chañi laca cha' nu nchcui' ngu': “Tsaca laca nu ndyataa nscua', chaca laca nu cua'ni clacua”. ³⁸ Nu cu'ma ni, cua ngulo na' cña jil'i ma —nacui Jesús—, cha' tsa ma cua'ni tye ma sca cña nu bilya cua'ni ma, cha' tyaa ma tyaa lo'o ma jil'i ñati ca slo na', cua ña'a ca ñati nu xñi cha' 'na. Xa' ñati

cua ngua'ni cña bi' yala la, lo'o juani ña'a ma ñi'ya nu ndu'u tucua cña nu ngua'ni ngu' tya li'.

³⁹ Lo'o jua'a tyuu tya'a ngu' Samaria, ngu' ca tyi ni, cua ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús xqui'ya cha' nu nda nu cuna'a bi' lo'o ngu': “Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaa na' chalyuu, lcaa cha' bi' nchcui' nu cusu' bi' lo'o na'”, nacui nu cuna'a bi' jil'i ngu'. ⁴⁰ Lo'o li' ndyalaa ngu' Samaria bi' ca su ntucua Jesús, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tyanu la xi quichi tyi ngu'. Bi' cha' ndyanu Jesús ca bi' tya tyucuaa tsá li'. ⁴¹ Lo'o ndyuna la ngu' cha' nu nda ycu' Jesús lo'o ngu', cua quiña'a la ngu' ngusñi ngu' cha' jil'i yu. ⁴² Li' nacui ngu' bi' jil'i nu cuna'a bi':

—Si'i xqui'ya nu'u ngusñi ya cha' jil'i yu juani. Na cua nchcui' ycu' yu lo'o ya, bi' cha' jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu; cua nda ya cuentya cha' chañi cha' laca nu cusu' re Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti cha' cua'ni lya'a jil'i lcaa ñati chalyuu.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i sñi' ngu' laca cña

⁴³ Lo'o ndu'u scua tucua tsá bi', li' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Samaria ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea. ⁴⁴ Cua nacui yu cha' nga'aa ndu'ni chi ngu' loo ñati tya'a quichi tyi ngu', si ta ñati bi' cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ndyaa yu nde Galilea chaca quiya'. ⁴⁵ Lo'o cua ndyalaa yu nde loyuu bi',

tso'o tsa nchcui' ngu' Galilea lo'o. Cua na'a ngu' bi' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyaa yu ta'a quichí Jerusalén bi', cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

⁴⁶ Lo'o li' xa' ndyaa Jesús ca quichí Caná loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'; quichí bi' ngua su ngüñá Jesús vino lo'o hitya ti, cha' co'o ngu' nu nguti'í ta'a bi'. Ca bi' ntsu'u sca ñati' tlyu nu ndya'a ne' xña ji'í rey, pana quicha tsa sñi' ntsiya ca to' tyi nu cusu' bi' nde quichí Capernaum. ⁴⁷ Lo'o cua ndyuna nu laca cña bi', cha' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Judea ndyalaa yu sca quichí cacua ti su ndi'í nu cusu' bi', la cui' nde loyuu su cuentya Galilea, li' ndyaa nu cusu' bi' slo Jesús. Ndiñña tsa cha' clyu ti' ji'í Jesús cha' tsa yu quichí tyi nu cusu' bi', cha' tsa yu cua'ni yu jo'o ji'í nu piti quicha bi', cha' cua cajaa ti.

⁴⁸ —¿Ni jacua' jlya ti' mā ji'í ycuí' Ndyosi? —nacuí Jesús ji'í nu cusu' bi' li'—. ¿Ha ná jlya ti' mā cha' caca cua'ni Ni cña si ná lo'o cua'ni na' sca cña tonu cha' ña'a cui'ya mā xi ji'í?

⁴⁹ —Cusu' —nacuí nu laca cña bi' ji'í Jesús—, cua'ni cha' tso'o tsa nu'u to' tyi na' juani, nu lo'o bilya cajaa ti sñi' na'.

⁵⁰ —Tyaa nu'u ca to' tyi —nacuí Jesús ji'í—, ca tso'o sñi' nu'u jua'a ti. Ná cajaa bi'.

Jlya ti' nu laca cña bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o. Li'

ngutu'u nu cusu' bi' ndyaa quichí tyi. ⁵¹ Tyucuí bi' su nguxtyuú ndyaa, ndyacua tya'a lo'o msu ji'í:

—Tya lu'ú sñi' nu'u, cusu' —nacuí msu ji'í—. Nga'aa ca-
jaa bi' juani.

⁵² —¿Ni hora ngua tso'o la sñi' na'? —nchcuane nu laca cña bi' ji'í msu li'.

—Tya la caa, hora cua tsaca nde ngusi, li' ndyu'u tyique' ji'í —nacuí msu ji'í.

⁵³ Li' ngua cuayá' ti' sti nu piti bi', cha' la cui' hora lo'o nchcui' Jesús lo'o cha' tyaca tso'o sñi', la cui' hora bi' ngua tso'o sñi'. Li' jlya ti' nu cusu' ji'í Jesús, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'í ca to'ni'í ji'í.

⁵⁴ Cua ngua tucua quiya' nu ngua'ni Jesús sca cña tonu cuentya ji'í ycuí' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea bi', tya lo'o nguxtyuú yu nde Galilea.

5

Ngü' nu nchcu' tyucuí nu ntsiya to' tayu'

¹ Chaca yija lo'o ngua ta'a nde Jerusalén cuentya ji'í ngu' judío, ndyaa Jesús ta'a chaca quiya' li'. ² Nde Jerusalén bi' ntsu'u sca to' lo'o quichí su naa to' lo'o ji'í xlya'. Ca bi' nscua sca tayu' piti, Betesda naa tayu' bi' cha'cña ji'í ngu' judío bi'. ³ Tyi'í ca to' tayu' piti bi' ndacuí ca'yu tya'a corredor su ndi'í quiña'a tsa ngu' quicha; nu cuityi', nu cu' quiya', nu nchcu' tyucuí, ndi'í ngu' ca bi' ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quiña lo hitya tayu' bi'. ⁴ Nda

ti' ngu' quichj bi', cha' tyijyu' ndacui cuayá' ti nda'ya sca xca jilj ycuí' Ndyosi nu yaa nde cua, ndyaa ne' hitya tayu' bi', cha' xquiña lo hitya bi'; nu quicha nu ndyaa yala la ndyaata chcu to' hitya bi' lo'o nguiña ca ti lo hitya, bi' laca nu ndyaca tso'o jilj cua ña'a ca quicha nu ntsu'u jilj, nacuj ngu'.⁵ Cua ntsiya sca nu quicha quiya' ca bi'; cua calaa tyii ntucua snu' yija ntsiya quicha.⁶ Lo'o na'a Jesús jilj nu quicha bi' ca su ntsiya, li' ngua cuayá' ti' yu cha' cua sa'ni ntsiya. Li' nchcuane Jesús jilj nu quicha bi' si chañi cha' nti' tyaca tso'o.

⁷ —Cusu' —nacuj jilj Jesús—, ná tucui ntsu'u 'na nu caca xtyucua xi 'na cha' tsa lo'o 'na to' hitya lo'o nguiña lo hitya bi'. Ndatu ca na' lo'o yala la ndyaa xi xa' ñati lo tayu' cua.

⁸ —Tyatu clya nu'u juani —nacuj Jesús li'—, xcu' late' cua hī lo'o jaa' cua, tyaa lo'o jilj to' tyi.

⁹ Lo'o li' jua'a ngua, hora ti ndyaca tso'o nu quicha bi'. Li' nguxana ndu'u ta'a, ndyaa lo'o jilj jaa' jilj. Tsa saru ngua li'. Tacati tsa tsa bi' jilj ngu' judío, nga'aa ndu'ni ngu' cña li'.¹⁰ Bi' cha' nchcui' nu ngu' judío bi' lo'o nu ngua quicha bi':

—Tsa nu ndi'i cña' ngu' laca juani —nacuj ngu' bi' jilj—, Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' tya'a lo'o jilj jaa' cua hī juani.

¹¹ Li' ngxtyacui nu ngua quicha cha' lo'o ngu':

—Nu ngua'ni jo'o 'na, bi' laca nu ngulo cña 'na cha' tya'a na' tyaa lo'u jilj jaa' re toni'j 'na li' —nacuj.

¹² —¿Tilaca ngulo cña hī cha' tyaa lo'o jilj jaa' cua hī? —nacuj ngu' bi'.

¹³ Ná jlo ti' nu ngua quicha quiya' bi' tilaca ngua'ni jo'o jilj. Nguti'j tsa ngu' ca bi', lo'o ná tucui na'a jilj Jesús lo'o ngutu'u ndyaa.¹⁴ Ca ngusij la xa' ndyacua tya'a Jesús lo'o nu ngua quicha bi' lo'o ndya'a yu ne' laa. Li' nacuj Jesús jilj:

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani —nacuj yu—, bi' cha' xtyanu nu'u tyucuij cuxi cua hī cha' nga'aa tyacua xa' quicha tlyu la hī.

¹⁵ Ndyaa nu ngua quicha bi' li', ndyaa ndacha' jilj ngu' judío bi', cha' Jesús naa nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o.¹⁶ Ngua cuayá' ti' ngu' bi' li', cha' ngua'ni Jesús cha' tlyu lo'o nu quicha bi' tsa ta'a lo'o ndi'j cña' ngu', bi' cha' ngunasij' tsa ngu' judío bi' jilj Jesús. Nguxana ngu' bi' ngulacua cuxi ti' ngu' ña'a ngu' jilj yu, ngua ti' ngu' cujuui ngu' jilj yu.¹⁷ Pana ngxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tya lyiji tye cua'ni Sti na' cña —nacuj Jesús—, lo'o jua'a na', tya ndyu'ni na' cña.

¹⁸ Bi' cha' chij tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío bi' ña'a ngu' jilj Jesús, ntsu'u tsa ngu' bi' nu nti' cujuui jilj Jesús li'. Ti'í ti'

ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu, cha' ná ndaquiya' yu tsá ta'a ji'i ngu', nacui' ngu'. Ná ndiya ti' ngu' tsiya' ti cha' nacui' Jesús cha' ycuí' Ndyosi laca Sti yu, cha' stu'ba nti' ycuí' ca yu lo'o ycuí' Ndyosi.

Ycuí' Ndyosi Sti yu laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús

¹⁹ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' judío bi':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o mā juani —nacui' yu—. Ná sca cña caca cua'ni na' ycuí' ti na', na' nu lacá Sñi' ycuí' Ndyosi. Ñi'ya cña nu ña'a na' cha' ndu'ni Sti na', jua'a ti cña ndu'ni na' —nacui'—.

²⁰ Ycuí' Sti na' ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna', cha' Sñi' ycuí' Ni laca na' —nacui' Jesús—. Lcaa cña nu ndu'ni Sti na', nclu'u Ni jna'. Lo'o jua'a tya cua'ni la Ni cña tonu nu bilya ña'a mā ji'i, cha' cube ti' mā ji'i ycuí' Ni. ²¹ Xa' ta ycuí' Ndyosi chalyuu ji'i ngu' chaca quiya', ji'i cua ña'a ca ñati nu nti' Ni cha' ta Ni chalyuu ji'i; lo'o jua'a la cui' cña ndu'ni na' nu lacá Sñi' ycuí' Ni, ta na' chaca chalyuu ji'i lcu'a ti ñati nu nti' na' cha' ta ji'i —nacui' Jesús ji'i ngu'—.

²² Ná ndu'ni cuayá' Sti na' ji'i ñati chalyuu; na cua nda Ni chacuayá' jna', cha' Sñi' ycuí' Ni lacá, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati. ²³ Cua nti' Ni cha' cua'ni chi lcaa ñati loo na' ñi'ya nu ndu'ni chi ngu' loo ycuí' Ni. Pana si ná tyaja'a ñati cua'ni chi ngu' loo na' nu lacá Sñi' ycuí' Ni, la cui' jua'a ná taca cua'ni chi ngu'

loo ycuí' Ndyosi nu nda 'na lijyaa.

²⁴ 'Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani: Cua ña'a ca ñati nu taquiya' ji'i lcaa cha' nu hcui' na' lo'o ngu', lcaa ñati nu jlya ti' ji'i ycuí' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa, bi' ngu' laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta ycuí' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Ná cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu' bi', ná nscua cha' cajaa ngu' bi'; lcaa tyempo tyi'i ngu' bi' lo'o ycuí' Ndyosi —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ²⁵ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' liñi lo'o mā —nacui'—. Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyalaa juani, cha' xi'ya na' nu lacá Sñi' ycuí' Ndyosi ji'i lcaa ñati nu ndi'i chalyuu; ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu' laca, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. Lo'o cuna ngu' bi' cha' nu hcui' na' lo'o ngu', li' caja chalyuu tso'o ji'i ngu', lcaa ñati nu xñi cha' jna' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ²⁶ Nchca ji'i ycuí' Ndyosi Sti na' cua'ni cha' xtyacui cresiya ji'i ngu' cuxi bi', nchca ji'i Ni ta Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. Lo'o jua'a stu'ba nchca jna' lo'o Sti na', cha' cua nda Sti na' chacuayá' cha' cua'ni na' jua'a —nacui' Jesús—. ²⁷ Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua lijya na' chalyuu laca na' ñati. ²⁸ Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' mā; chañi cha' tyalaa hora lo'o cañi xi'ya ycuí' Ndyosi Sti na' ji'i lcaa jyo'o ca su

ndi'ḡ ngu' nguatsi' ngu'. Li' taquiya' ngu' bi' cha' nu chcu' Ni, tyu'u ngu' ne' cuaá tyaa ngu' mala su ntsu'u cha' tsaa ngu'. ²⁹ Ñati nu ngua tso'o cresiya ji'ḡ ni, tyaa ngu' bi' tyi'ḡ ngu' lo'o ycu' Ndyosi; pana ñati nu ntsu'u cha' cuxi ji'ḡ, tyaa ngu' bi' ca su xcube' Ni ji'ḡ ngu', su tye tsiya' ti cha' ji'ḡ ngu' —nacuḡ Jesús—.

Chañi cha' stu'ba cha' nu ntsu'u ji'ḡ Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu

³⁰ Ná sca cña caça 'na si sca ti na' —nacuḡ Jesús—. Lo'o ndyu'ni cuayá' na' ji'ḡ ñati, ndu'ni na' ñi'ya nu nacuḡ Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Stu'ba ndu'ni cuayá' na' ji'ḡ cua ña'a ca ñati, cha' ndu'ni na' ñi'ya nu nti' ycu' Sti na' nu nda 'na lijyaḡ chalyuu; ná ndu'ni na' sca cha' nu nda'ya hique ti na' —nacuḡ Jesús li'—. ³¹ Ni si'i na ngulo hique ti na' cha' nu nchcu' na' lo'o ma. Ná jlya ti' xa' ñati si jua'a ti chcu' na'. ³² Ntsu'u chaca nu jlo ti' cha' liñi laca cha' nu nchcu' na', lo'o jua'a jlo ti' na' cha' liñi nchcu' nu bi' —nacuḡ—. ³³ Cua nda ma msu nu ndyaa slo nu Juan bi', lo'o chañi cha' nu nchcu' Juan lo'o msu bi' cuentya jna'. ³⁴ Pana ná ntsu'u cha' caja sca nu chcu' cha' liñi cuentya jna'. Na nda ti na' cha' bi' lo'o ma cha' caja ñi'ya clyaá ycu' ma tsḡ bi' lo'o caca cuayá' ji'ḡ ma slo ycu' Ndyosi. ³⁵ Nu Juan ni —nacuḡ Jesús li'—, nda yu cha' jna' lo'o ngu' ñi'ya si laca yu sca xee nu ndubi tsa, nu nda xee tyi'ḡ ca chu' su ndi'ḡ

yu bi'. Lo'o jua'a tso'o xi ngua ti' ma lo'o nchcu' Juan lo'o ma li' —nacuḡ—. ³⁶ Pana xti ti cha' 'na nchcu' Juan lo'o ma; cua quiña'a la cha' caca ña'a ma juani cuentya jna', nu lo'o ña'a ma cña tonu nu nda Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Tya cua'ni na' cña bi' ña'a cuayá' tye bi'. Xqui'ya cña bi' caca cuayá' ti' ma cha' ycu' Sti na' ngulo cña jna' cha' caḡ na' nde chalyuu re —nacuḡ Jesús—. ³⁷ Jua'a ngulu'u liñi Sti na' cha' 'na ji'ḡ ma, cha' la cui' Sti na' laca nu cua nda jna' lijyaḡ. Lo'o cu'ma ni, bilya cuna ma cha' nu nchcu' Ni, bilya ña'a ma ji'ḡ ycu' Ni. ³⁸ Ná ndyanu cha' nu nchcu' Sti na' ne' cresiya ji'ḡ ma, cha' ná jlya ti' ma jna' cha' laca na' Sñi' ycu' Ndyosi nu cua nda Ni 'na lijyaḡ chalyuu —nacuḡ—. ³⁹ Lcaa tsḡ nchcu' tsa ma lo quityi cusu' ji'ḡ ycu' Ndyosi; nti' ma cha' lo'o chcu' ma lo quityi bi', li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'ḡ ma. Chañi cha' nu nscua lo quityi bi', jua'a taca tyuloo ñati jna' lo'o chcu' ngu' lo quityi bi'. ⁴⁰ Pana ná ntaja'a ma jña ma chalyuu tso'o bi' jna'.

⁴¹ Si'i na nti' na' cha' cua'ni chi' ñati loo na' —nacuḡ Jesús ji'ḡ ngu'—. ⁴² Pana cu'ma ni, jlo ti' na' cha' xa' ña'a ndu'ni cu'ma, xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti ji'ḡ ycu' Ndyosi Sti na'. ⁴³ Cua nda ycu' Ndyosi 'na lijya na' cha' cua'ni na' cña ji'ḡ Ni, pana ná ndaca'a jyaca ma ji'ḡ cha' nu nchcu' na' lo'o ma. Si caḡ

xa' ñat̄i nu cua'ni cña j̄i' ycuí' ca ti ngu', hora ti xni mā cha' j̄i' ngu' bi' li'. ⁴⁴ Bi' cha' ná caja ñi'ya caca xñi mā cha' j̄i' ycuí' Ndyosi —nacui Jesús—. Ndulo cha' j̄i' mā cha' tso'o ti chcuí' ñat̄i j̄i' mā, pana ná ndulo cha' j̄i' mā cha' tso'o ti cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o mā. ⁴⁵ Si'i na' nu st̄a qui'ya j̄i' mā slo ycuí' Ndyosi —nacui Jesús j̄i' ngu'—. Cua laca nscua qui'ya j̄i' mā xqui'ya cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o mā nu ngua tya sa'ni bi', la cui' cha' nu jlya tsa ti' mā j̄i', nacui mā. ⁴⁶ Yala ti xñi mā cha' jna' si chañi cha' ngusñi mā cha' nu nda jyo'o Moisés bi' lo'o mā —nacui Jesús li'—. Cha' jna' nguscua jyo'o bi' lo quityi bi', ⁴⁷ pana ná ngusñi mā tsiya' ti cha' nu nguscua jyo'o bi'. Lo'o jua'a ¿ñi'ya cua'ni mā cha' xñi mā cha' nu chcuí' na' lo'o mā lacua?

6

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñat̄i

¹ Tiya' la li' ndu'u Jesús ndyaa nde chaca tsu' tayu' Galilea, la cui' tayu' Tiberias naa tayu' bi'. ² Tsa tlyu ti ndyaa lca'a quiña'a ñat̄i j̄i' yu, bi' ñat̄i laca nu cua na'a cña tonu nu ngua'ni yu lo'o ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ³ Li' ndyaa Jesús sca lo cuat̄i, ndyaa tucua xi ca bi' lo'o ñat̄i nu ndyaca tsa'a j̄i'. ⁴ Cua ngulala ti ta'a pas-cua ngua bi' li', ta'a tlyu j̄i' ngu' judío. ⁵ Lo'o li' na'a Jesús cha' tsa tlyu ti ndyalaa

quiña'a tsa ñat̄i ca su ntucua ycuí'. Li' nchcuane yu j̄i' Felipe:

—¿Macala cui'ya na tyaja cha' cacu ñat̄i quiña'a cua? —nacui Jesús.

⁶ Jlo ti' Jesús ñi'ya cua cua'ni ti ycuí', pana cua nti' yu cua'ni cuayá' yu j̄i' Felipe ñi'ya ña'a cua'ni nu Felipe bi'. ⁷ Lo'o li' nguxacui Felipe cha' j̄i' yu:

—Ná tyu'u scua tucua mil paxu cha' cui'ya na na cacu lca'a ngu' re, masi xca ti caja xi cacu scaa ngu' —nacui.

⁸ Pana ndu sca yu nu ndyaca tsa'a j̄i' Jesús, nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca bi'. Nchcuí' Andrés lo'o Jesús li':

⁹ —Ndu sca nu piti qui'yu re —nacui Andrés—, lo'o xi ca'yu tya'a xlyá teje' j̄i', lo'o tucua tya'a cualya sube j̄i' —nacui—. Pana ná tyu'u scua cha' bi' cha' cacu ñat̄i quiña'a re —nacui Andrés j̄i' Jesús.

¹⁰ —Chcuí' mā xi lo'o ñat̄i quiña'a cua cha' tyaca'a ngu' xi lo yuu —nacui Jesús li'.

¹¹ Sij xi loyuu su tso'o bi' lo'o quiña'a tsa quii sube ndi' ca bi'. Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti nguti' ts̄a bi', nu nguti' lo quii bi'. ¹¹ Lo'o li' ndaya' Jesús j̄i' xlyá bi', ndya yu xlyabe j̄i' ycuí' Ndyosi cha' cua nda Ni na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá bi', nda yu j̄i' ngu' nu ndyaca tsa'a j̄i', lo'o ngu' bi' laca nu ndacha xlyá j̄i' ngu' quiña'a bi' ca su ndi' ngu'. Lo'o cualya bi' nda Jesús cacu

ngu'. Li' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' lcaa ngu'. ¹² Lo'o cua ndye ndyacu ngu', li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i' chaca quiya':

—Xuti'i' ma' lcaa yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu' jua cha' ná chcuna' bi' —nacui' yu.

¹³ Jua'a' ngua'ni ngu' li', lo'o ndyanu tii tyucuaa tya'a chcubi ngutsa'a' ntsu'u xlyá yu'be bi', yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu'. ¹⁴ Lo'o cua na'a' ngu' cña tonu nu ngua'ni ca Jesús, li' nacui' ngu':

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu chcui' cha' ji'i' ycu'i' Ndyosi lo'o na, nu cua tyu'u' tuca ti nde chalyuu.

¹⁵ Hora ti ngua tii Jesús cha' ngua ti' ngu' taya' ngu' ji'i', cha' tsa' lo'o ngu' ji'i' cha' caca yu rey nu caca loo ji'i' ngu'. Bi' cha' ndu'utsu' Jesús ndyaa cuaana ti nde ca'ya, ndyaa yu sca ti yu.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

¹⁶ Cua ndyaa cuichaa li', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i' ni, cua ndyaa ngu' nde to' tayu' chaca quiya'.

¹⁷ Ndyat'i' ngu' ne' yaca ni'i' cha' xa' xtyuu' ngu', cha' tyu'u' ngu' nde chaca tsu' tayu', cha' tyalaa ngu' ca quichi' Capernaum chaca quiya', ngua ti' ngu'. Cua ngua talya li', pana bilya tyalaa Jesús su ndi'i' ngu'. ¹⁸ Lye tsa nchca cui'i' lo hitya tayu' bi', hasta ndyat'u' clyoo'. ¹⁹ Cua ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i' yaca ni'i' ji'i' ngu' xi ca'yu scua'

kilómetro cuayá' tyijyu', li' na'a' ngu' cha' lijya Jesús su ndi'i' ngu'; cuayá' lo ti hitya ndya'a' yu lijya yu lo hitya. Ndyuts'i' tsa ngu' lo'o na'a' ngu' ji'i' yu. ²⁰ Bi' cha' hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ná cuts'i' ma', na' laca re —nacui'.

²¹ Tso'o tsa ngua ti' ngu' cha' ndyat'i' Jesús ne' yaca ni'i' bi'. Lo'o li' yala ti ngutu'u' yaca ni'i' chaca tsu' tayu' bi'.

Lijya lca'a ngu' ji'i' Jesús

²² Ca chaca tsa' li', tya ndi'i' ñat'i' tsa tlyu ti la cui' ca to' tayu' bi'. Sca ti yaca ni'i' bi' na'a' ngu' ngutacui to' hitya ngus'i' la caa, pana jlo ti' ngu' cha' ná ndyaa Jesús ne' yaca ni'i' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i'; ycu'i' ti ngu' ndyaa ngu'. ²³ Lo'o li' ngulaa xi xa' la yaca ni'i' nu ngutu'u' nde quichi' Tiberias, ndyacui to' hitya cacua ti su ndyacu ngu' xlyá nu cua nda ycu'i' nu Xu'na na xly'a'be ji'i' ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i'. ²⁴ Lo'o cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa ndi'i' Jesús to' tayu' bi', lo'o jua'a' nga'aa ndi'i' nu ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i' ca bi', li' ndyat'i' ngu' ne' yaca ni'i' nu ndyalaa bi', ndyaa ngu' ca quichi' Capernaum ndyaana ngu' ji'i' Jesús.

Sca lo tyaja nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' na

²⁵ Ca chaca tsu' bi' njoyacua ngu' ji'i' Jesús. Lo'o ti nchcuane ngu' ji'i' yu li':

—Mstru —nacui' ngu'—, ¿ni hora ngutu'u' nu'u' lijya ti nde?

²⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Ndube tsa ti na' cha' cua lijya mā yaana mā jna' xqui'ya cha' nda na' xlyá nu ndyacu mā tsubi' ti —nacuī—. Nguaalá' ti' mā lo'o ndyacu mā li'. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' lijya mā yaana mā jna', si'i xqui'ya cña tonu nu ngua'ni na' cuentya jil'i ycuī' Ndyosi. ²⁷ Tso'o la —nacuī Jesús li'—, si cua'ni cña ti' mā cha' caja sca cha' nu talo jil'i mā; chañi cha' tyaala' ti' mā li', si caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i mā. Nu na cacu na ni, xtyi'i ti talo na bi', yala ti quiñu'u na bi'. Pana na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, ta na' sca cha' tso'o jil'i mā nu cua'ni cha' tyaala' ti' mā, lo'o ná tye tsiya' ti cha' bi' jil'i mā —nacuī—. Na cua nda ycuī' Ndyosi Sti na' chacuayá' jna' cha' ta na' cha' tso'o bi' jil'i mā.

²⁸ Li' nchcuane ngu' jil'i Jesús:

—¿Ni'ya cua'ni ya lacua, cha' caca cua'ni ya cña nu nti' ycuī' Ndyosi cha' cua'ni ya?

²⁹ —Ndi'ya laca cña nu nti' ycuī' Ndyosi cha' cua'ni mā —nacuī Jesús—. Xñi mā cha' jna', cha' na' lacā Sñi' ycuī' Ndyosi, cha' cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu.

³⁰ Li' tya nchcuane la ngu' jil'i Jesús:

—¿Ñi'ya ña'a cña nu cua'ni nu'u lacua? ¿Ñi'ya ña'a cña tonu nu cua'ni nu'u cha' ña'a cui'ya ya xi jil'i, cha' xñi ya cha' jinu'u li'? —nacuī ngu' jil'i Jesús—. ³¹ Cua nda ycuī'

Ndyosi na ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo'o nguta'a yu'u ngu' lo' nati' btyi nu ngua sa'ni li'. Ndi'ya nscua lo quityi cusu' jil'i cha' bi': “Cua nda Ni na ndyacu ngu', na nu ngutu'u ca su ntucua ycuī' Ndyosi ngua'ya nde lo yuu”.

³² Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani: Ycuī' Ndyosi Sti na' laca nu ta cha' tso'o nu cacu mā, la cui' cha' bi' laca nu ndyu'u nde su ndi'i ycuī' Ni; si'i la cui' cha' ñi'ya nu nda jyo'o Moisés ndyacu ngu' cua sa'ni —nacuī—.

³³ Juani ta Sti na' sca lo cha' tso'o nu cacu mā nu chañi cha' cua'ni cha' tyaala' ti' mā lo'o caja cha' bi' jil'i mā, ñi'ya laca lo'o ndyacu mā tyaja. Ndu'u cha' tso'o bi' ca su ndi'i ycuī' Ndyosi, lijya bi' nde lo yuu, nda bi' chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i mā.

³⁴ —Cusu' —nacuī ngu' jil'i Jesús—, ta clya nu'u cha' tso'o bi' cacu ya, lo'o li' cacu ya jil'i lcaa tsa.

³⁵ —Ñi'ya ndu'ni tyaja lo'o ndye ndyacu na jil'i, jua'a cua'ni na' lo'o ñati, si xñi ngu' cha' jna' —nacuī Jesús li'—. Ta na' sca chalyuu jil'i ngu' su xcui' ndyaala' ti' ngu' —nacuī Jesús jil'i ngu' bi'—. Lo'o lcaa ñati nu tyu'u cha' jil'i ngu' lo'o na', nga'aa jña la ngu' xa' lo na cacu ngu'; lo'o xñi ngu' cha' jna', nga'aa tyucua nguityi ngu' li' —nacuī—. ³⁶ Pana nu cu'mā ni, ñi'ya nu ni na' jil'i mā tsubi' cha' ná jlya ti' mā jna', masi cua na'a mā jna'

—nacuj̄ Jesús—. ³⁷ Lcaa ñat̄i nu cua nda Sti na' jna', ngu' nu ngusñi cha' jna' ni, caca ngu' bi' ñat̄i 'na li'. Tucuá na' cha' jil̄i ngu' bi', ná culo'o na' jil̄i ngu' cha' tyaa ngu' chaca sel̄i. ³⁸ Cua ngutu'u na' nde slo ycui' Ndyosi Sti na', lijyā na' nde lo yuu cha' cua'ni na' cña nu ngulo Sti na' 'na; si'i cha' cua'ni na' ñi'ya nu nt̄a' cua'ni t̄a —nacuj̄ Jesús—. ³⁹ Na cua nti' Sti na' cha' ná chcuna' ni sca ñat̄i nu cua ngusñi cha' 'na. Lo'o li' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuj̄—. ⁴⁰ Nde laca cña nu nti' Sti na' nu cua nda jna' lijyāā cha' caca: cua nti' Ni cha' ná tye chalyuu su tyi'i ngu' lo'o Ni, lcaa ñat̄i nu ndyuloo jna' cha' laca Sñi' Ni, lcaa ñat̄i nu xñi cha' jna'. Lo'o li' chañi cha' cua'ni na' cha' tyu'ú ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu.

⁴¹ Lo'o li' ná ndiya ti' ngu' judío cha' nchcui' Jesús lo'o ngu' ndi'ya: “Ñi'ya nu ndu'ni tyaja, jua'ā cua'ni na' si xñi sca ñat̄i cha' jna'. Sca ti na' nu ngutu'u ca su ntucua ycui' Ndyosi, sca ti na' taca cua'ni na' cha' tyaala' ti' ñat̄i”, nacuj̄ Jesús. Nda tsa ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cha' ná tso'o cha' bi'. ⁴² Li' nacuj̄ ngu':

—¿Ha si'i Jesús sñi' José laca nu jua? —nacuj̄ ngu'—. Cua nslo na jil̄i sti yu lo'o xtya'ā yu. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' yu jua cha' cua ngutu'u yu ca su ntucua ycui' Ndyosi?

⁴³ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Nga'aa chcui' tsa mā lo'o tya'a mā jil̄i cha' nu nda na' lo'o mā tsa —nacuj̄—. ⁴⁴ Ná tucui caca ñat̄i jna' si ná lo'o ycui' Ndyosi Sti na' ngua'ni cha' caca ngu' jua'ā. Lo'o li' na' laca nu cua'ni cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuj̄ Jesús—. ⁴⁵ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nguscua sca jyo'o cusu' lo quityi nu ngua sa'ni: “Ycui' Ndyosi laca nu culu'u cha' jil̄i ycui' Ni jil̄i ñat̄i”, nacuj̄ quityi bi'. Bi' cha' ñat̄i 'na caca lcaa ñat̄i nu taquiya' cha' jil̄i ycui' Ndyosi Sti na', lcaa ñat̄i nu caca tsa'ā cha' nu culu'u Ni jil̄i ngu'.

⁴⁶ 'Ná nacuj̄ na' cha' cua na'ā ñat̄i chalyuu jil̄i Sti na' —nacuj̄ Jesús—. Bilya. Sca ti na' cua na'ā na' jil̄i ycui' Ni, cha' cua ngutu'u na' ca slo Ni. ⁴⁷ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mā juani, cha' ñat̄i nu ngusñi cha' jil̄i ycui' Ndyosi ni, cua laca ngujui chalyuu nu ná nga'ā cha' tye jil̄i ngu' —nacuj̄—. ⁴⁸ Ta na' sca chalyuu jil̄i ngu' su xcui' ndyaala' tso'o ti' ngu'. ⁴⁹ Cua ndyacu jyo'o cusu' jil̄i mā na nu nda ycui' Ndyosi jil̄i ngu', ngua'ya bi' lo yuu lo nat̄i' btyi ca su nguti'l̄i ngu'; pana nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi ndyacu ngu' na bi' sa'ni la. ⁵⁰ Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā juani —nacuj̄ Jesús—, cuentya jil̄i la cui' cha' tso'o nu ta Ni jil̄i ñat̄i, nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' ngu': slo ycui' Ndyosi ngutu'u cha'

tso'o bi', lijya bi' chalyuu; chañi cha' lo'o cacu sca ñati jil'i na bi', ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' li'. ⁵¹ Na' laca nu cha' tso'o nu caja jil'i ñati —nacuĭ Jesús—. Ngutu'u na' nde slo ycu' Ndyosi lijya na' chalyuu cha' caca na' ñati, cha' caja ñi'ya nu tyaala' ti' ngu'. Nu lo'o xñi ñati cha' jna', ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' bi' li'; ta na' tyucui ña'a na' jil'i ngu', cha' jua'a caja chalyuu cucui jil'i ngu'.

⁵² Li' nguxana ngu' judío bi', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

—¿Ñi'ya cua'ni nu jua si ta yu cuaña' ycu' ca yu cha' cacu na? — nacuĭ ngu' jil'i tya'a ngu'.

⁵³ Li' nguxacuĭ Jesús cha' jil'i ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani —nacuĭ—, ná taca ca tso'o cresiya jil'i ma si ná caja lcaa cha' nu jil'i ycu' na' jil'i ma, na' nu cua lijya chalyuu cha' caca na' ñati. Nga'a cha' tyat'i cha' bi' ne' cresiya jil'i ma, ñi'ya si cacu ma, si co'o ma sca na —nacuĭ Jesús—. ⁵⁴ Cua ña'a ca ñati nu jua'a ti caja tyucui ña'a ycu' na' jil'i ngu', ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' bi'. Cua'ni na' cha' tyu'u ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuĭ Jesús—. ⁵⁵ Chañi cha' taca caja tyucui ña'a ycu' na' jil'i ma, ñi'ya laca si caja cuaña' na' cha' cacu ma, ñi'ya laca si caja tañi na' cha' co'o ma. ⁵⁶ Lo'o cua ña'a ca ñati nu jua'a cacu ngu', nu jua'a co'o ngu' cha' nu ta na' jil'i

ngu' —nacuĭ—, lcaa tsa tyil'i ngu' bi' lo'o na', tyil'i na' lo'o ngu' bi' li'. ⁵⁷ Lcaa tyempo lu'ú Sti na' nu nda 'na lijya ca nde, lo'o jua'a chacuayá' jil'i ycu' Ni lu'ú na'; chacuayá' 'na tyu'u ñati nu xñi cha' 'na, ñati nu caja tyucui ña'a na' jil'i. ⁵⁸ Na' laca nu cha' tso'o nu cacu ngu' bi' —nacuĭ Jesús jil'i ngu'—, cha' ngutu'u na' nde slo ycu' Ndyosi lijya na' lo yuu; si'i la cui' tya'a na nu ndyacu jyo'o cusu' jina lo nati' btyi cua sa'ni —nacuĭ—. Nga'aa lu'ú ngu' bi' juani, masi cua ndyacu ngu' cha' bi' nu ngua sa'ni li'; pana lo'o caja cha' tso'o bi' jil'i ma cha' cacu ma —nacuĭ—, ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ma li'.

⁵⁹ Jua'a cha' ngulu'u Jesús jil'i ngu' Capernaum nde ni'i su ndyu'u ti'i ngu' cha' cuna ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi.

Taca caca cucui cresiya jina si taquiya' na cha' nu nda Jesús

⁶⁰ Lo'o ndyuna tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús cha' nu nchcui' yu, li' nacuĭ ngu' bi':

—Tlyu tsa cha' nchcui' nu cusu' re lo'o na. Tso'o la si nga'aa cuna na cha' bi' tsiya' ti.

⁶¹ Jlo ti' Jesús cha' nchcui' tsa nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o tya'a ngu' cuentya jil'i cha' nu cua nda ca ti yu lo'o ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ha ngua tyuju'u ti' ma 'na xqui'ya cha' nu nchcui' na' lo'o ma? —nacuĭ yu—.

62 ¿Ñi'ya ta culacua ti' ma lo'o ña'a ma jna' cha' tya'a na' ca su ngutu'u na' clyo, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati'? —nacuĭ Jesús ji' ngu' bi'—. 63 Nu xtyi'i nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' laca nu nda chalyuu tso'o ji'na; si'i xqui'ya juersa nu ntsu'u ji' cuaña' ti na lu'ú na —nacuĭ Jesús—. Lo'o jua'a lcaa cha' nu nda na' lo'o ma juani, cuentya ji' sca na nu ta ycuĭ' Ndyosi ji' ñati laca cha' bi', sca cha' nu tyu'ú ne' cresiya ji' ñati laca bi'; caja chalyuu ji' ngu' si taquiya' ngu' ji' cha' bi'. 64 Pana tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndya'a ma nu ná jlya ti' jna' —nacuĭ Jesús li'.

Tya lo'o nguxana ti cha', tya li' ngua tii Jesús tilaca laca nu ná jlya ti' ji' yu, tilaca laca nu cujuĭ' cresiya ji' yu ca tiya' la. 65 Li' nacuĭ Jesús:

—Bi' cha' nacuĭ na' ji' ma tsa cha' ná tucui caca ñati jna' si ná cua'ni Sti na' cha' ñati 'na caca ngu' bi'.

66 Lo'o jua'a ngua li', ngua tyuju'u ti' tyuu tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji' Jesús; nga'aa ntaja'a ngu' bi' tya'a lo'o yu. 67 Li' nchcuane Jesús ji' nu tii tyucuaa tya'a ñati bi':

—¿Ha lo'o cu'ma nti' ma xtyanu ma 'na?

68 Li' nguxacuĭ Simón Pedro cha' ji' Jesús:

—Cusu' —nacuĭ—, ¿ma nde ntsu'u chaca se'ĭ su tsa ya cha' cuna ya lcaa ña'a cha' liñi nu nchcui' nu'u? Ná nga'a cha' tye chalyuu ji' ya si cua'a jyaca ya ji' cha' nu nchcui' nu'u —nacuĭ—.

69 Jlya ti' ya jinu'u. Cua jlo ti' ya cha' ycuĭ' Ndyosi laca nu cua ngusubi jinu'u, cha' sca ti nu'u nu chañi cha' laca nu'u Sñi' ycuĭ' Ndyosi nu lijya chalyuu.

70 Li' nacuĭ Jesús:

—Jua'a na', cua ngusubi na' ji' ca ta'a tii tyucuaa tya'a ma, masi cuiñaja caca tsaca ma.

71 Nu nti' Jesús ñacuĭ cha' Judas sñi' Simón Iscariote, bi' laca nu ta ji' Jesús ji' ngu' xña'a ca tiya' la. Lo'o nu Judas bi' ni, lo'o bi' nga'a laja nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji' Jesús.

7

Ná jlya ti' tya'a Jesús ji' yu

1 Tiya' la li' xcui' nde loyuu su cuentya Galilea ndya'a Jesús; nga'aa ndya'a yu loyuu su cuentya Judea bi', cha' nti' tsa ngu' bi' cujuĭ' ngu' ji'.

2 Cua ngulala sca ta'a ji' ngu' judío, nu ndu'ni ngu' ji': ta'a chcua'ya. 3 Lo'o li' nacuĭ nu ngu' qui'yu tya'a Jesús:

—Tyu'u nu'u su ndi' nu'u re, yaa nu'u nde loyuu su cuentya Judea tso'o la —nacuĭ tya'a yu ji' Jesús—.

Ntsu'u tsa ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cajua; tso'o culu'u nu'u xi cha' tlyu nu ndu'ni nu'u ji' ngu' bi'. 4 Ná cua'ni nu'u cña bi' cuaana ti si nti' nu'u cha' tyuloo lcaa ñati hĭ; culu'u loo ycuĭ' nu'u ji' lcaa ñati cha' taca jinu'u cua'ni cha' tlyu jua'a.

5 Jua'a nchcui' ngu', cha' lo'o ngu' tya'a Jesús ni, ná jlya ti' ngu' ji' yu. 6 Li' nacuĭ Jesús:

—Tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a na' ca bi'. Cua ña'a ca tsa tso'o cha' tsa cu'ma —nacuĭ Jesús—, ⁷ cha' ná liye' ti' ngu' ña'a ngu' jiĭ ma; pana liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' 'na, cha' nchcui' liñi na' lo'o ngu' cuentya jiĭ cha' cuxi nu ndu'ni ngu' —nacuĭ—. ⁸ Yaa clya ycuĭ' ca ma ta'a bi'; ná tsa'a na', cha' tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a ca bi'.

⁹ Nga'aa nchcui' la Jesús li'. Ndyanu yu nde Galilea.

Ndi'ĭ Jesús ta'a chcu'ya

¹⁰ Ndyaa nu ngu' qui'yu tya'a Jesús ta'a. Ca tiya' la lo'o ycuĭ' Jesús ndyaa. Ná ndyaa yu tsa tlyu ti lo'o xa' ñati, ycuĭ' ti yu ndyaa yu cha' ná ña'a ñati jiĭ yu. ¹¹ Lo'o ndyaca ta'a bi', li' ndya'a ngu' judío ndya'ana ngu' jiĭ yu:

—¿Macala ndya'a yu bi'? —ndu'ni ngu'.

¹² Quiña'a tsa cha' nda ngu' quichi' bi' lo'o tya'a ngu' cuentya jiĭ Jesús. Ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya: “Tso'o tsa ñati bi'”. Lo'o ntsu'u xi xa' la ngu' nu ndu'ni: “Si'i. Xcuĭ' cha' cuiñi nda yu, na ñilo'o ti yu jiĭ ngu'”. ¹³ Pana ntsiĭ ngu' si cuna ngu' judío cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' cuaana ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Sca semana ndalo ta'a bi'. Lo'o jua'a tsa nchca jacua jiĭ ta'a, li' ndyaa Jesús ne' laa tonu; nguxana yu nclyu'u yu jiĭ ngu' ca bi' li'. ¹⁵ Ndube tsa ti' ngu' judío cha' nchca tsa jiĭ Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' nchca tsa jiĭ yu jua nclyu'u yu jiĭ ñati? Ná tyuu yija nguta'a yu scuelya, ná ngua tsa'a tso'o yu jua —nacuĭ ngu'.

¹⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' nu ndi'ĭ ne' laa bi':

—Ná nclyu'u na' jiĭ ngu' cha' nu nda'ya hique ycuĭ' ca ti na'; ña'a cha' nu nclyacua ti' ycuĭ' Ndyosi nu nda 'na li-yyaa chalyuu, bi' laca cha' nu nclyu'u na' jiĭ ngu' —nacuĭ Jesús—. ¹⁷ Si nti' ma cua'ni ma cña nu nti' ycuĭ' Ndyosi cha' cua'ni ma, li' caca cuayá' ti' ma mala ngutu'u cha' nu nclyu'u na' jiĭ ngu', si slo ycuĭ' Ndyosi ngutu'u cha' bi', si sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' bi' —nacuĭ yu—. ¹⁸ Sca ñati nu nchcui' cha' jiĭ ycuĭ' ca lo'o ngu', jua'a nti' yu cha' caca tlyu ycuĭ' ca ti yu. Xa' ña'a ndu'ni na', cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni tlyu na' jiĭ ycuĭ' Ndyosi nu Xu'na na' nu ngulo cña 'na caa na' nde chalyuu. Ná ntsu'u cha' cuiñi 'na tsiya' ti.

¹⁹ ¿Ha si'i la cui' jyo'o cusu' Moisés nu ngulu'u ji'na cha' cua'ni na lcaa cña nu nti' ycuĭ' Ndyosi? Pana ná ndaquiya' ma tsiya' ti jiĭ cha' bi' —nacuĭ Jesús—. Lo'o nu juani nti' ma cujui ma jna'. ¿Ni cha' laca bi'?

²⁰ —Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —ndu'ni ngu' jiĭ Jesús li'—. ¿Tilaca nti' cu-juui jinu'u lacua?

²¹ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Sca ti quiya' ngua'ni na' sca cha' tlyu tsā ta'a tsā nu tacati tsa ji'i mā, lo'o li' ndube tsa ti' mā. ²² Ntsu'u sca cña nu ndaquiya' tsa mā ji'i —nacui' yu—, sca cña laca nu nda jyo'o Moisés cha' lo'o mā sa'ni cha' cua'ni mā; ni si'i Moisés bi' ngua nu nda cha' bi' lo'o mā, cha' cua sa'ni la lo'o bilya cala ycu'i Moisés ndu'ni jyo'o cusu' ji'i mā cña bi'. Ndyi'u tsa ti' mā cha' si'yu mā lo quiji nu sube qui'yu sñi' mā cha' culacua' ngu', masi tsā nu ndi'i cña' ngu' laca bi' —nacui' Jesús—. ²³ Nu lo'o ndu'u scua snu' tsā tya lo'o ngula sñi' mā, ndu'ni mā cña bi', masi ndi'i cña' ngu' cha' ta'a, cha' ndaquiya' mā lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o na. Bi' cha' juani, ¿ni cha' laca cha' ñasi' mā 'na? —nacui' Jesús—. Laca cha' ngua'ni na' cha' ngua tso'o sca ñati, masi sca tsā ndi'i cña' ngu' ngua bi'. ²⁴ Ná tso'o cua'ni cuayá' mā ji'i sca ñati lo'o ña'a ti mā ji'i —nacui' yu—. Ñi'ya nu tyu'u liñi cha' ji'i sca ngu', jua'a cua'ni cuayá' mā ji'i ngu' tso'o la.

Nhcui' Jesús mala ngutu'u yu lija yu

²⁵ Lo'o ndyuna xi ngu' quich'i Jerusalén cha' bi', li' nguxana nhcui' ngu' ji'i:

—Nu ñati jua, ¿ha si'i na nclyana ngu' ji'i yu cha' cuju'i ngu' ji'i? —nacui' ngu'—. ²⁶ Lo'o juani ña'a mā ñi'ya nu ndyuni yu jua, ndu yu nhcui' yu su ndi'i lcaa ñati. Ná nhca ji'i ngu' tsiya' ti

cua'a ngu' ji'i yu cha' nga'aa chcu'i yu —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha ngujui cha' ji'i nu laca loo ji'na lacua, cha' nu jua laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti? ²⁷ Pana jlo ti' na macala ngutu'u yu jua. Si'i jua'a caca lo'o nu Cristo nu ñati tlyu nu ntajaty na ji'i cha' caa. Lo'o caa nu bi', ná tucui caca cuayá' ti' mala tyu'u nu bi' caa.

²⁸ Bi' cha' cui' nhcui' Jesús ca su ndu yu nclyu'u ji'i ngu' ne' laa tonu bi':

—Chañi cha' nslo mā 'na, chañi cha' jlo ti' mā mala ngutu'u na' —nacui'—, pana si'i cuentya jna' lija na' ca nde. Sca ti ycu'i Ndyosi nda 'na lijaa chalyuu, lo'o jua'a ná nslo mā ji'i nu bi' —nacui'—. ²⁹ Nslo na' ji'i ycu'i Ni, cha' ca slo Ni ngutu'u na' lijaa; ycu'i Ni laca nu ngulo cña 'na cha' caa na' ca nde.

³⁰ Lo'o ndye nhcui' Jesús cha' bi', li' ndyalaa xi ngu' slo yu, ngua ti' ngu' cha' taya' ngu' ji'i yu. Pana ni sca ngu' ná ndaya' ngu' ji'i yu, cha' tya lyiji tyalaa tyempo ji'i Ni cha' xñi ngu' ji'i yu. ³¹ Masi jua'a ngua'ni ngu' bi', tya ndi'i quiña'a ñati nu ngusñi cha' ji'i yu. Nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—La cui' ña'a cña tonu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni yu re, ñi'ya nu nscua lo quityi cha' cua'ni nu ñati tlyu nu cua caa ti; bi' laca yu re, nti' ya —nacui' ngu'.

Ngua ti' ngu' fariseo su'ba ji'i Jesús ne' chcu'a

³² Cua ndyuna ngu' fariseo ña'a cha' nu nchcui' ngu' quichij jil'i Jesús. Bi' cha' ngulo ngu' cña jil'i policía ne' laa cha' tsa'a ngu' taya' ngu' jil'i Jesús. Jua'a ngua'ni sti jo'ó nu laca loo lo'o nu ngu' fariseo bi'.
³³ Li' nacui Jesús jil'i ñati nu ndil'i ne' laa tonu bi':

—Tya tyil'i na' la xi lo'o mā nde lo yuu chalyuu —nacui—, lo'o li' tya'a na' slo ycu' nu Xu'na na' nu nda 'na lijyaa ca nde —nacui—. ³⁴ Li' tsaana mā jna' macala su ndil'i na', lo'o ná quije na' jil'i mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyil'i na' li'.

³⁵ —¿Macala tsa'a yu jua, su ná taca quije yu jina? —nacui nu ngu' judío bi' jil'i tya'a ngu'—. ¿Ha tsa'a yu tyijyu' la ca su ndil'i xa' la ngu' judío tya'a na? ¿Ha tsa'a yu cha' culu'u yu cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i xa' ñati nu ndil'i ca bi'? —nacui ngu'—. ³⁶ ¿Ñi'ya nti' yu jua cha' nchcui' yu ndi'ya: “Tsaana mā jna' macala su ndil'i na', lo'o ná quije na' jil'i mā tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa mā ca su tyil'i na' li'”? —nacui ngu'.

Suu hitya nu tyu'u ne' cre-siya jil'i ngu'

³⁷ Lo'o cua tye ti ta'a, tsā ycu' ta'a li' tya ndu Jesús ne' laa tonu. Cui' nchcui' yu lo'o ñati ca bi':

—Lo'o nguityi ca mā hitya, caa mā ca slo na' cha' ta na' hitya co'o mā —nacui yu—.

³⁸ Ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o

na' caca jil'i ngu' bi' ñi'ya laca si ntsu'u sca suu hitya ne' cresiya jil'i ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu' bi', cha' cua'ni tso'o ngu' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li' —nacui Jesús jil'i ngu'—. Lo quityi jil'i ycu' Ndyosi ngus-cua cha' jua'a caca jil'i ngu' bi'.

³⁹ Cua nti' Jesús chcui' lo'o ngu' cha' cua ta ti Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ñati nu cua ngusñi cha' jil'i ycu' Ni, bi' cha' nacui yu jua'a. Bilya ta ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni caa nde chalyuu, xqui'ya cha' bilya tyaa Jesús ca su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi Sti yu.

Ná stu'ba nchcui' ngu' jil'i Jesús

⁴⁰ Lo'o ndyuna ngu' quichij cha' bi', ntsu'u ngu' nu nchcui' jil'i Jesús ndi'ya:

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu cua caa ti cha' chcui' cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o na.

⁴¹ Lo'o jua'a nchcui' xi xa' la ngu' cha' jil'i yu:

—Yu jua laca nu ñati tlyu nu nda ycu' Ndyosi jil'i cha' caa —nacui ngu'.

Li' nguxtyacui xa' la ngu' quichij cha' lo'o tya'a ngu':

—Pana si'i nde Galilea tyu'u nu ñati tlyu bi', si'i jua'a caca. ⁴² Lo quityi cusu' bi' nscua cha' sca ñati tya'a jil'i jyo'o David caca nu ñati tlyu bi'; quichij Belén cala yu bi', cha' quichij tyi ngu' David laca bi'.

⁴³ Ná ngua stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' jil'i

Jesús. ⁴⁴ Pana ná tucui nte-
jeya' jil'i yu, masi ntsu'u ngu'
nu ngua ti' ngu' xñi ngu' jil'i.

*Ná jlya ti' ngu' laca cña jil'i
Jesús*

⁴⁵ Chaca quiya' ndyaa nu
policía ne' laa bi' slo sti jo'ó nu
laca loo, slo ngu' fariseo. Li'
nchcuane ngu' jil'i policía:

—¿Ni cha' laca ná lo'o yu bi'
lijya ma slo cua?

⁴⁶ Li' nacui policía:

—Bilya cuna ya nchcui' sca
ñati ñi'ya nu nchcui' yu jua.

⁴⁷ Nguxacui ngu' fariseo
cha' jil'i ngu' bi':

—¿Ha lo'o jil'i cu'ma ñilo'o
yu jua lacua? —nacui ngu'—.

⁴⁸ Ná ntsu'u ni sca ñati nu laca
loo ji'na nu ngusñi cha' jil'i yu
bi'. Ni ngu' fariseo cua, ná
jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu
—nacui ngu'—. ⁴⁹ Ná tso'o
ngu' quich'i, xcui' cha' cuxi
ntsu'u jil'i ngu', xqui'ya cha'
ná ndaquiya' ngu' jil'i cha' nu
nda jyo'o Moisés lo'o na.

⁵⁰ Li' ndyatu tsaca
ngu' fariseo laja ngu' bi';
Nicodemo naa yu, la cui' nu
cusu' nu cua ndyaa slo Jesús
talya bi' laca yu.

⁵¹ —Lo'o cua'ni cuayá' na
jil'i sca ñati —nacui Nicodemo
li'—, ná nscua chacuayá' ji'na
cha' xcube' na jil'i ñati bi' si
tya lyiji cuna na laca cha' nu
ta yu, si bilya caca cuayá'
ti' na ñi'ya laca cha' cuxi nu
ngua'ni yu bi' —nacui.

⁵² —¿Ha la cui' ngu' Galilea
laca nu'u lacua? —nacui
tya'a fariseo jil'i Nicodemo
li'—. Lo quityi jil'i ycu'
Ndyosi nu nscua sa'ni ña'a

nu'u xi, cha' caca cuayá' la
ti' nu'u cha' si'i nde Galilea
tyu'u ñati nu culu'u cha' jil'i
ycui' Ndyosi ji'na.

*Ngusta ngu' qui'ya jil'i sca
nu cuna'a*

⁵³ Li' ndyaa ngu' to' tyi ngu'.

8

¹ Li' ndu'u Jesús, ndyaa yu
sca ti nde ca'ya Olivos cha'
chcui' yu lo'o ycu' Ndyosi.

² Pana tsa cua cuxee ti, xa'
ndatu Jesús ne' laa tonu. Li'
ndyu'u ti'i laca ñati ca slo yu.
Ca bi' ndyaca'a yu ngulu'u
yu cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i
ngu'. ³ Li' yaa ngu' fariseo bi'
slo Jesús, lo'o ngu' mstru cha'
jo'ó, yaa lo'o ngu' jil'i sca nu
cuna'a nu ndacui qui'ya jil'i.
Cua ngujui nu cuna'a bi' jil'i
ngu' la cui' tyempo nu ngua'a
cho' lo'o clyo'o xa' ñati. Li'
nguxatu ngu' bi' jil'i nu cuna'a
bi' cla'be laja su ndi'i ngu'.

⁴ Nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—Mstru —nacui ngu' bi'—,
cua ngujui nu cuna'a re
jil'i ya la cui' tyempo lo'o
ngua'a cho' lo'o clyo'o xa'
ñati —nacui ngu' jil'i Jesús—.

⁵ Cuentya ji'na, cuentya jil'i
cha' nu cua nda jyo'o Moisés
lo'o na, ntsu'u cha' cuju'i na
quee jil'i cho' cua cha' cuju'i
na jil'i. ¿Ñi'ya ñacu'i ta nu'u
jil'i?

⁶ Na nchcui' cuayá' ti ngu'
bi' lo'o Jesús, cha' cua nti'
ngu' caca cha' jil'i ngu' ñi'ya
caca sta ngu' qui'ya jil'i Jesús.
Bi' cha' ñi'ya nu nga'a ti yu
ndati'ichu' yu xi, nguscua
lo'o sne ya' ti yu lo' yuu. ⁷ Lo'o

jua'a nchcuane ngu' jilí Jesús chaca quiya'. Li' ndaca'a liñi Jesús, nchcui' yu lo'o ngu' nu yaa lo'o jilí nu cuna'a bi':

—Lo'o ntsu'u tsaca cu'ma nu ná ntsu'u qui'ya jilí ma —nacuí yu—, bi' caca nu cujuilí quee jilí nu cuna'a cua clyo.

⁸ Li' xa' ndati'ichu' Jesús nscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu, nga'aa nchcui' yu li'.

⁹ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', nguxana ngu' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' li', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya jilí ycuí' ngu'. Clyo la ndyaa nu ngu' cusu' la, li' ndyaa lcaa ngu' cuentya sca ti ngu'. Li' ndyanu Jesús chaca tya yu, lo'o ña'a ti ndu nu cuna'a bi' ntajatya jilí yu ni jacua' chcui' yu lo'o. ¹⁰ Ndaca'a Jesús chaca quiya', li' nacuí jilí nu cuna'a bi':

—¿Macala ndyaa ngu' jua? —nacuí—. ¿Ha tya ndu nu ngusta qui'ya jinu'u?

¹¹—Ná tucuí ndu nu ngusta qui'ya 'na, cusu' —nacuí nu cuna'a bi'.

—Tso'o lacua —nacuí Jesús jilí—. Jua'a na', ná ntsu'u qui'ya nu sta na' jinu'u. Tyaa clyo nu'u juani —nacuí—, nga'aa cua'ni la nu'u cha' cuxi.

Xee nu tyu'ú ne' cresiya jilí ñati laca Jesús

¹² Chaca quiya' nda Jesús cha' lo'o ngu' ne' laa bi'.

—Na' laca nu nda xee cha' tyu'ú ne' cresiya jilí ñati —nacuí yu—. Tyanu xee lubii jna' ne' cresiya jilí ñati

nu xñi cha' jna', lo'o jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu jilí ngu' bi' li'; nga'aa ntsu'u cha' tya'a yu'u ngu' bi', ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u xee jna' ne' cresiya jilí tsiya' ti.

¹³ Li' nacuí ngu' fariseo jilí Jesús:

—Sca ti nu'u nda cha' liñi cuentya jilí ycuí' ca. Ná tucúa ngu' cha' jinu'u si chcui' nu'u jua'a.

¹⁴ Nguxtyacuí Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tucúa ngu' cha' nu ta na' lo'o ngu' tu'ni. Masi sca ti na' nda cha' liñi cuentya jilí ycuí' ca na' —nacuí yu—. Cua jlo ti' na' macala ngutu'u na', lo'o cua jlo ti' na' ma nde tsa'a; pana nu cu'ma ni, ná jlo ti' ma tsiya' ti mala ngutu'u na', ná jlo ti' ma ma nde tsa'a —nacuí Jesús jilí ngu'—. ¹⁵ Cua laca ngusta ma yabe' chu' na'. Lo'o ndyu'ni ma jua'a, ndyu'ni ma ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu ti. Si'i na lijya na' chalyuu cha' sta na' yabe' chu' ñati —nacuí—, ¹⁶ pana taca cua'ni cuayá' na' jilí ñati. Lo'o cua'ni cuayá' na' jilí ngu' ni, liñi cha' nu ta na' li', cha' si'i ycuí' ti na' cua'ni cuayá' na' jilí ngu' li'; lo'o na' lo'o ycuí' Ndyosi nu nda jna' lijyaa re, stu'ba ti cua'ni cuayá' ya jilí ngu' li' —nacuí Jesús—. ¹⁷ Ndaquiya' tsa na jilí cha' cusu' nu nscua lo quityi' cua sa'ni la; ndacua nscua sca cha' nu nchcui' cha' tyu'u lubii ñati jilí scaa cha' nu ntsu'u jilí, nu lo'o stu'ba ti chcui' tucua tya'a ngu' jilí cha' bi'. ¹⁸ Tsaca ngu' bi'

laca na' —nacui Jesús—, cha' nchcui' na' cha' liñi cuentya jil'i ycui' ca na'; nu chaca ngu' bi' laca Sti na' nu nda jna' lijyaa re.

¹⁹ —¿Macala ntsu'u Sti nu'u lacua? —nacui ngu' jil'i Jesús li'.

—Ná nslo ma jna' tsiya' ti, lo'o la cui' ti ná nslo ma jil'i Sti na' —nacui Jesús jil'i ngu'—. Si cua ndyuloo ma jna', la cui' jua'a cua ndyuloo ma jil'i Sti na' li'.

²⁰ Nacui Jesús jua'a lo'o ngulu'u yu jil'i ngu' ne' laa tonu, ntucua yu cacua ti su ndu cñá' su cujui'i ngu' cñi nu caca msta jil'i ngu' ne' laa. Lo'o ná tucui ngua'ni cha' tejeya' jil'i Jesús, cha' tsaa lo'o jil'i yu ni'i chcuá, cha' tya lyiji tyalaa tyempo jil'i yu cha' xcube' ngu' xña'a jil'i yu.

“Ná caja chacuayá' tsaa ma ca su tyi'i na'”

²¹ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tsa'a na' —nacui yu—, li' tsana ma jna' ca su ndya'a na', pana ná quije na' jil'i ma tsiya' ti —nacui—. Tya lyiji quije na' jil'i ma lo'o cajaa ycui' ma ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i ma, pana ná caja chacuayá' tsaa ma ca su tyi'i na' li'.

²² —¿Ha cujuii yu jil'i ycui' ca yu? —nacui ngu' judío jil'i tya'a ngu'—. ¿Ha jua'a ntsu'u tyiquee yu lo'o nacui yu: “Ná caja chacuayá' tsaa ma ca su tyi'i na' li'”?

²³ Bi' cha' tya nda la Jesús xi cha' lo'o ngu' bi':

—Nde chalyuu su ndi'i cu'ma cuxi tsa ndu'ni ñati; pana na' ni, chaca chalyuu ca slo ycui' Ndyosi ngutu'u na' —nacui yu—. Cua ngui'i ma jil'i nu cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; pana na' ni, ntsu'u tyiquee na' jil'i ycui' Ndyosi Sti na' ca su ntucua ycui' Ni —nacui Jesús—. ²⁴ Bi' cha' ni na' jil'i ma cha' cajaa ycui' ma ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i ma; chañi cha' bi': cajaa ma ña'a lo'o cresiya cuxi jil'i ma, si ná jlya ti' ma cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jil'i ma cha' laca na'.

²⁵ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacui ngu' jil'i Jesús li'.

—Tya tsubi' ni na' jil'i ma tilaca laca na' —nacui Jesús li'—. ²⁶ Tya quiña'a la cha' taca chcui' na' lo'o ma nquicha' cuentya jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ma; pana liñi tsa cha' nu nda ycui' Ndyosi nu nda 'na lijyaa, lo'o jua'a cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o na', bi' ti cha' laca nu nda na' lo'o ñati chalyuu.

²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' jil'i ycui' Ndyosi Sti yu. ²⁸ Bi' cha' tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Tiya' la lo'o sicua ma jna' lo crusi, li' caca cuayá' ti' ma cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jil'i ma, na' nu lijyaa chalyuu cha' caca ñati —nacui Jesús—. Ná sca cña ndu'ni na' chacuayá' jil'i ycui' ca na'; ycui' Ndyosi Sti na', bi' laca nu ngulu'u 'na lcaa ca cha' nu nchcui' na' —nacui—. ²⁹ Lcaa tsa ndi'i Ni lo'o na', ycui' Ni laca nu nda jna' lijyaa re. Ná ngxu'tyanu

Sti na' jna', cha' xcui' cña nu ndiya ti' Ni, bi' laca cña nu ndu'ni na'.

³⁰ Lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a, tyuu tya'a ngu' ngusñi hique ti ngu' cha' nu nchcui' yu.

“Nga'aa tatsaa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña cuxi”

³¹ Lo'o li' nda Jesús cha' lo'o ngu' judío nu jlya ti' ji'i yu.

—Lo'o tyanu cha' nu nclyu'u na' ji'i ma ne' cresiya ji'i ma, cha' ji'i ycui' Ndyosi bi', li' chañi cha' laca ma ñati nu ndyaca tsa'a jna' —nacui Jesús ji'i ngu'—. ³² Li' taca ca cuayá' ti' ma lcaa cha' liñi; ná tucui caca tatsaa ji'i ma cha' cua'ni ma cña cuxi ca su ndi'i ma, xqui'ya cha' jlo ti' ma cha' liñi bi'.

³³ —Ñati ji'i jyo'o Abraham laca ya —nacui ngu' judío bi'—, ni sca ñati bilya tatsaa ji'i ya cha' cua'ni ya cña cuxi. ¿Ñi'ya nti' ta nu'u lo'o nacui nu'u cha': “Nga'aa tatsaa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña cuxi ca su ndi'i ma”? —nacui ngu' judío bi' ji'i Jesús.

³⁴ —Liñi tsa cha' ta na' lo'o ma juani —nacui Jesús li'—, cha' cua laca ntsu'u xu'na ñati chalyuu, lcaa ca ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. ³⁵ Lo'o sca ñati nu ntsu'u xu'na ni, cua laca ti hora ndyiji cha' tso'o ji'i ca su ndi'i yu to' tyi xu'na yu, cha' si'i ñi'ya laca sñi' laca msu nu ndi'i slo xu'na yu. Pana sñi' nu xu'na bi', lcaa tyempo ndi'i sñi' lo'o sti, ndyiji tsa cha' tso'o ji'i —nacui Jesús—. ³⁶ Na' nu laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi

ni, lo'o cua'ni lyaá na' ji'i ma, chañi cha' nga'aa caca tatsaa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña cuxi chaca quiya' ca su ndi'i ma —nacui—. ³⁷ Cua jlo ti' na' cha' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham laca cu'ma, pana cua nti' ma kujui ma jna' cha' ná ntucua ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús—. ³⁸ Nclyu'u na' ji'i ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a na' slo ycui' Ndyosi Sti na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Lo'o cu'ma ni, ndu'ni ma lcaa ña'a cña nu ngua tsa'a ma ji'i sti ma, bi' cña ndu'ni ma.

³⁹ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Jyo'o Abraham bi' ngua jyo'o cusu' ji'i ya, nu nguti'i cua sa'ni la —nacui ngu'.

—Si chañi cha' laca ma tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham bi', li' cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ycui' Abraham bi' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—.

⁴⁰ Pana juani nti' tsa ma kujui ma jna', masi xcui' cha' liñi nclu'u na' ji'i ma, la cui' cha' liñi nu nda ycui' Ndyosi lo'o na. ⁴¹ Ná ngua'ni jyo'o Abraham jua'a —nacui Jesús—. Chaca nu laca sti cu'ma, lo'o jua'a cña nu nclyo nu bi', bi' laca cña nu ndiya la ti' ma cha' ndu'ni ma.

—Si'i sñi' nu xña'a laca ya —nacui ngu'—. Sca ti ycui' Ndyosi laca Sti ya —ndu'ni ngu' judío lo'o Jesús li'.

⁴² —¿Ha ycui' Ndyosi laca Sti cu'ma lacua? ¿Ni cha' laca ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna' lacua? —nacui Jesús—. Nde slo ycui' Ndyosi

ngutu'u na'; xqui'ya Ni, bi' cha' ndi'j na' nde chalyuu —nacu'j Jesús—. Si'i cuentya ji'j ycu' ca ti na' liya na' chalyuu, ngulo ycu' Ndyosi cña jna' cha' caa na'. ⁴³ ¿Ni cha' laca ná ndaca'a jyaça ma ji'j cha' nu nchcui' na' lo'o ma? —nacu'j Jesús ji'j ngu' li'—. Ná nchca ji'j ma tsiya' ti caca cuayá' ti' ma cha' nu nda na' lo'o ma —nacu'j yu ji'j ngu' judío bi'—. ⁴⁴ Ycu' nu xña'a laca sti cu'ma, lo'o jua'a nti' ma cua'ni ma la cui' cña nu ngulo nu bi' ji'j ma. Tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' nguxana ndyu'ni ñu'u nu bi' ji'j cresiya ji'j ñati —nacu'j Jesús—. Ná ngutu'u nu bi' ca su ntsu'u suu cha' liñi, ná ntsu'u cha' liñi ji'j nu bi' tsiya' ti —nacu'j—. Lo'o ñilo'o nu bi' ji'j ñati, xquicha' ycu' ca laca cha' cuiñi nu nda nu bi' lo'o ngu'. Sca nu cuiñi laca nu xña'a, bi' laca sti lcaa nu cuiñi. ⁴⁵ Nda na' cha' liñi lo'o ma, bi' cha' ná jlya ti' ma jna' tsiya' ti, cha' si'i cha' cuiñi nda na' lo'o ma. ⁴⁶ Ná caca ñacu'j ma cha' ntsu'u xqui'ya na'; pana lo'o ta na' sca cha' liñi lo'o ma, ¿ni cha' laca ná jlya ti' ma 'na li'? ⁴⁷ Lcaa ñati nu nacui' cha' ycu' Ndyosi laca Sti ngu', tyaja'a ngu' bi' cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu' —nacu'j Jesús ji'j ngu' judío bi'—. Pana si'i sñi' ycu' Ndyosi laca cu'ma, bi' cha' ná nti' ma cuna ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma tsiya' ti.

Cua laca lu'ú Jesús lo'o nguti'j jyo'o Abraham tya sa'ni

la

⁴⁸ Li' nguxtyacui ngu' judío cha' lo'o Jesús:

—Liñi cha' nu nchcui' ya jinu'u juani, cha' ngu' Samaria laca nu'u. Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacu'j ngu' li'.

⁴⁹ —Ná ntsu'u cui'j cuxi jna' tsiya' ti —nacu'j Jesús—. Chi tsa ndu'ni na' loo ycu' Ndyosi Sti na'; lo'o cu'ma ni, ná ndu'ni chi ma loo na'. ⁵⁰ Pana si'i cha' nti' na' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'j ycu' na', cha' ycu' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na'. Sca ti ycu' Ndyosi laca nu cua'ni cuayá' ji'j lcaa ñati. ⁵¹ Lo'o chañi tsa cha' nu ta na' lo'o cu'ma ndi'ya: Lo'o taquiya' ngu' ji'j cha' nu nclyu'u na' ji'j ngu', ná tye chalyuu tso'o nu ta na' ji'j ngu' bi', masi cajaa ngu'.

⁵² Li' xa' nchcui' ngu' judío bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Juani jlo ti' ya cha' ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacu'j ngu'—. Sa'ni ngujuii jyo'o Abraham, sa'ni ngujuii nu xa' la jyo'o cusu' nu nda cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o ñati. ¿Ñi'ya nti' nu'u lo'o nacui' ca ti nu'u: “Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'j ñati nu taquiya' ji'j cha' nu nclyu'u na' ji'j”? —nacu'j ngu'—. ⁵³ ¿Ha nti' nu'u cha' xti la cha' jlo ti' jyo'o cusu' Abraham ji'j ya, quiña'a la cha' jlo ti' ycu' nu'u lacua? ¿Ha jua'a nti' nu'u? Lo'o jyo'o Abraham, lo'o nu xa' la jyo'o cusu' bi', cua ngujuii lcaa ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu'u, nti' nu'u?

⁵⁴ Lo'o li' nacui' Jesús:

—Ná tso'o na' tsiya' ti si cua'ni na' cha' caca tlyu ycuí' ca ti na', pana ycuí' Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na' —nacuí—. Ndu'ni ma' cha' Sti ma' laca ycuí' Ndyosi; ⁵⁵ masi ná ndyuloo ma' jil'i Ni, pana jua'a ndu'ni ma'. Nslo na' jil'i Ni tu'ni. Ná taca ñacuí na' cha' ná nslo na' jil'i Ni; cuiñi na' si jua'a ñacuí na', ñi'ya laca cu'ma, cha' cuiñi tsa ma'. Chañi cha' nslo na' jil'i Ni, jua'a ndaquiya' na' jil'i lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o na' —nacuí Jesús jil'i ngu' judío bi'—. ⁵⁶ Nu Abraham jyo'o cusu' jil'i ma' ni, lye tsa ngua ti' yu ña'a yu jna' lo'o cala na' chalyuu. Lo'o li' ndi'ya ngua, cha' cua na'a nu cusu' jna', tso'o tsa ndyu'u tyiquee yu li'.

⁵⁷ Li' lye nchcui' ngu' judío lo'o Jesús:

—Bilya caca tu'ba tyi yija nu'u —nacuí ngu' jil'i—. ¿Ñi'ya ngua cha' cua na'a nu'u jil'i jyo'o Abraham laca?

⁵⁸ —Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani —nacuí Jesús—, cha' cua laca lu'ú na' lo'o ngula jyo'o Abraham bi'.

⁵⁹ Li' ngusñi ngu' quee cha' cu ngu' jil'i Jesús cujuui ngu' jil'i li', pana ndyu'u cuatsi' yu jil'i ngu'. Ngutu'u yu ne' laa bi', nteje tacui yu cla'be su ndi'i ñati ndyaa yu li'.

9

Nu qui'yu nu ca ña'a cuityi' lo'o ngula

¹ To' tyucuij su ndyaa Jesús, na'a yu jil'i sca ngu' cuityi', ca ña'a cuityi' lo'o ngula nu

quicha bi'. ² Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jil'i Jesús:

—Mstru —nacuí ngu'—, ¿tilaca ntsu'u qui'ya jil'i cha' cuityi' cloo yu cua lo'o ngula yu? ¿Ha ycuí' yu? ¿Ha ngu' cusu' jil'i yu ndacui qui'ya jil'i?

³ —Si'i xqui'ya yu cua, si'i xqui'ya ngu' cusu' jil'i yu —nacuí Jesús jil'i ngu'—. Na cuityi' yu lo'o ngula yu cha' taca ña'a ngu' ñi'ya laca cña tonu nu cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o cua'ni Ni cha' tyaca tso'o yu. ⁴ Lo'o tya xee nga'a cha' cua'ni na cña —nacuí Jesús—, lo'o cua ndyaa cuichaa nga'aa caca cua'ni ni sca na cña li'. Lo'o jua'a laca lo'o na' —nacuí—, nga'a cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jna' lo'o nda Ni jna' lijya na' ca nde —nacuí Jesús—. ⁵ Lo'o tya tyi'i na' chalyuu, tya ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya jil'i ñati.

⁶ Ndye nchcui' Jesús, li' ngusalú yu xi hitya sañi' lo yuu, cha' nguxa' xi lo'o yuu cha' caca nana'. Nda'a yu nana' bi' chu' scua' cloo nu quicha bi'. ⁷ Li' nacuí Jesús jil'i:

—Yaa nu'u, caata chcu nde tojo'o Siloé —tojo'o bi' naa Siloé cha'cña jil'i ngu', ñi'ya nti' si ñacuí na cha'cña jil'na: tojo'o “su nacuí jil'i ngu' cha' tsa'a ngu’”.

Bi' cha' ndyaa nu quicha bi' ndyaata tojo'o bi' li'. Lo'o ñaa li', cua ndyaca tso'o cloo. ⁸ Lo'o li' nu ngu' nu ndi'i cacua ti su ndi'i nu ngua

quicha bi', nu cua na'a su ngüijña msta tsubi' la, li' nchcui' ngu' bi' ji'i:

—Nu qui'yu re, ¿ha la cui' yu re laca nu ngua'a calle ngüijña yu msta ji'i ngu'?

⁹ —La cui' yu bi'— nacui' tsaca ngu'.

—Si'i yu bi', masi sca ti cuayá' ña'a loo yu bi'— nacui' chaca ngu'.

Lo'o li' nguxacui' ycu' nu qui'yu bi' cha' ji'i ngu' bi':

—La cui' yu bi' laca na'.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' ji'i yu:

—¿Ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

¹¹ —Nu ñati' nu naa Jesús, bi' laca nu nguxa' xi nana' cha' nguta'a chu' scua' cloo na' —nacui' nu qui'yu bi'—. Lo'o li' ngulo yu bi' cña 'na cha' tsa'a na' caata' nde tojo'o Siloé, bi' cha' ndya'a ndyaata ca bi'; hora ti ngua tso'o cloo na', tyaca' tso'o ña'a na' juani.

¹² —¿Ma nde ndyaa yu bi'? —nacui' ngu' ji'i li'.

—Ná jlo ti' na' —nacui'.

Nchcui' ngu' fariseo lo'o nu ngua cuityi'

¹³ Ndyaa lo'o ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua cuityi' bi' slo ngu' fariseo ne' laa. ¹⁴ Tsa' nu ndi'i cña' ngu' ngua bi', tsa' tacati ngua nu lo'o nguxa' Jesús nana' bi', ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu cuityi' bi'.

¹⁵ Lo'o li' nguxana ngu' fariseo, nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—¿Ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo nu'u?

—Nguta'a yu nana' chu' scua' cloo na' —nacui' nu

qui'yu bi'—, li' ndyaa na' ndyaata' chcu, tyaca' tso'o ña'a na' juani —nacui'.

¹⁶ Li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu nacui':

—Si'i slo ycu' Ndyosi yaa nu Jesús bi', bi' cha' ná ndaquiya' yu tsa' ta'a ji'i ngu'.

Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' ñati' nu nchcui' ji'i yu ndi'ya:

—¿Ñi'ya caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña tonu cuentya ji'i ycu' Ndyosi si jua'a ntsu'u tsa qui'ya ji'i yu?

Ná stu'ba cha' nu nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús. ¹⁷ Li' xa' nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—Nu'u ni, ¿ñi'ya chcu' ta nu'u cha' ji'i yu bi' juani, cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu'u?

Li' nguxacui' nu qui'yu bi' cha' ji'i ngu':

—Sca nu cusu' nu nda cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati', jua'a laca yu bi' —nacui'.

¹⁸ Ná jlya ti' nu ngu' judío bi', cha' ca ña'a cuityi' nu qui'yu bi' lo'o ngula, lo'o nu juani tyaca' tso'o xee ña'a. Su ndye cha', li' ngusi'ya ngu' ji'i ngu' cusu' ji'i. ¹⁹ Li' nchcuane ngu' ji'i ngu' cusu' bi':

—¿Ha sñi' cu'ma laca yu re? —nacui' ngu'—. ¿Ñi'ya ngua li'? ¿Ha ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu? ¿Ñi'ya ngua cha' ña'a yu juani?

²⁰ Li' nguxacui' sti xtya'a cha' ji'i ngu' fariseo bi':

—Jlo ti' ya cha' sñi' ya laca yu, jlo ti' ya cha' ca ña'a cuityi' yu lo'o ngula yu —nacui' ngu'—, ²¹ pana ná nda ya cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua

cha' ngujui xee nu ntsu'u cloo yu juani. Ná jlo ti' ya tilaca laca nu ngua'ni jo'o ji'i yu. Xcuane mā ji'i ycu'i yu; cua tlyu yu bi', ycu'i yu taca ta liñi yu cha' lo'o mā.

22 Jua'a nacui sti xtya'a nu qui'yu bi' ji'i ngu', cha' ntsii tsa ngu' ji'i ngu' judío bi'; na cua ngua'ni stu'ba ngu' laca cña cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' culo'o ngu' ji'i ñati ne' laa, cua ña'a ca ñati nu ñacui cha' Jesús laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda ycu'i Ndyosi ji'i lijya chalyuu. Nga'aa ta ngu' judío bi' chacuayá' tsa ngu' ne' laa li'. 23 Bi' cha' nacui sti xtya'a nu ngua cuityi' bi': "Xcuane mā ji'i ycu'i yu, cua tlyu yu bi'".

24 Tya ngusi'ya ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi' chaca quiya', lo'o li' lye nchcui' ngu' lo'o:

—Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi, ta nu'u cha' liñi lo'o ya juani —nacui ngu' ji'i—. Cua jlo ti' ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i nu Jesús bi'.

25 —Ná nda na' cuentya si ntsu'u qui'ya ji'i yu —nacui nu ngua cuityi' bi'—. Jlo ti' na' cha' cuityi' na' clyo, lo'o juani cua ntsu'u xee cloo na'. Tsa bi' ti cha' jlo ti' na'.

26 —¿Ñi'ya ngua'ni yu bi' lo'o nu'u lacua? —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

27 —Cua ndacha' na' ji'i mā tsaca quiya' tsa, lo'o ná ngua'a jyaca mā ji'i cha' bi' —nacui nu qui'yu bi'—. ¿Ni cha' laca xa' nti' mā cuna mā cha' bi' chaca quiya'? ¿Ha lo'o

cu'ma nti' mā caca tsa'a mā cha' ji'i yu?

28 Li' nchcui' nu ngu' judío bi' cha' ti' lo'o:

—Nu'u laca sca nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi' —nacui ngu'—, cuare laca ya ñati nu ndyaca tsa'a ji'i jyo'o cusu' Moisés. 29 Jlyu ti' ya cha' nda ycu'i Ndyosi cha' lo'o nu Moisés bi', pana ná jlo ti' ya tsiya' ti ma nde ngutu'u nu Jesús bi' lijya.

30 Li' nguxtyacui nu qui'yu bi' cha' lo'o ngu' fariseo bi':

—Tlyu tsa cha' nda mā lo'o na' juani —nacui—. Nde cua ti ndu sca nu qui'yu nu ngua'ni ca ti jo'o cloo na', lo'o ná jlo ti' mā tsiya' ti ma nde ngutu'u yu lijya yu —nacui—. 31 Jlo ti' lcaa tya'a na cha' ná ndaquiya' ycu'i Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ñati cuxi lo'o Ni; ndaquiya' Ni ji'i ngu' lo'o nchcui' ñati nu ndu'ni tacati, ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i —nacui—.

32 Tya lo'o nguxana chalyuu, bilya cua'ni ngu' cha' tyu'u xee cloo ñati chaca quiya' nu lo'o ca ña'a cuityi' ngu' lo'o ngula ngu'. 33 Ná caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña bi' si si'i ca slo ycu'i Ndyosi ngutu'u yu.

34 —Ngu' cuxi laca nu'u, pana nti' nu'u culu'u xi cha' jo'ó ji'i ya —nacui ngu' judío li'—. Cuxi nu'u lo'o ngula nu'u, jua'a cuxi ti nguluu nu'u —nacui ngu'.

Lo'o li' ngulo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi', nga'aa nda ngu' chacuayá' tsa ne' laa tsiya' ti.

Na cuityi' ngu' cha' ná jlyu ti' ngu'

10

35 Li' ngujui cha' jil'i Jesús, ndyuna yu cha' ngulo'o ngu' jil'i nu qui'yu bi' ne' laa. Lo'o ngujoyacua Jesús jil'i, nchcuane yu jil'i li':

—¿Ha jlya ca ti' nu'u jil'i ycuil' nu cua lijya chalyuu cha' caca ñati? —nacuï Jesús jil'i.

36 —¿Tilaca laca yu bi', cusu'? —nacuï nu qui'yu bi'—. Nti' tsa na' xñi na' cha' jil'i.

37 —Cua na'a nu'u jil'i yu bi' —nacuï Jesús—. Na' lacā bi', na' nu nchcuil' lo'o nu'u juani ti.

38 Hora ti ndyatū stī' nu qui'yu bi' slo Jesús.

—Jlya ti' na' jinu'u, Xu'na —nacuï.

39 Li' nchcuil' Jesús lo'o:

—Cua lijya na' chalyuu cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ñati, tilaca laca nu xñi cha' jna', tilaca laca nu ná tyaja'a xñi cha' jna' —nacuï Jesús—. Ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya jil'i ngu' nu xñi cha' jna', masi ñi'ya nti' cuityi' ti ngu' ndi'i ngu' chalyuu; tacu' na' xee jil'i ngu' nu ná tyaja'a xñi cha' jna' tsiya' ti, masi ndu'ni ngu' cha' tso'o tsa ycuil' ngu'.

40 Ndu xi ngu' fariseo slo Jesús lo'o nchcuil' yu jua'a.

—¿Ha cuityi' cua lacua? —nacuï ngu' jil'i yu.

41 —Ná ntsu'u qui'ya jil'i mā, si jlo ti' mā cha' cuityi' ti mā —nacuï Jesús—. Cha' nchcuil' mā cha' taca ña'a mā, bi' cha' ña'a ti ntsu'u qui'ya jil'i mā.

Cuï jil'i lo'o su ndyi'i xlya' talya

1 Ta na' sca cha' liñi lo'o mā juani —nacuï Jesús jil'i ngu' judío li'—. Tachaa tsa ndya' lo'o su ndyi'i xlya' talya. Lo'o ndya'a ngu' ne' lo'o bi', sca ti to' lo'o nga'a cha' tyatī ngu'. Nu cuaana laca nu ndyacuï que lo'o, ndyatī chaca seli li' —nacuï Jesús—. 2 Nde to' lo'o ndyatī nu laca xu'na xlya' bi'. 3 Nslo nu ntsu'u cua to' lo'o jil'i xu'na xlya', bi' cha' nda chacuayá' ndyatī yu bi' ne' lo'o —nacuï Jesús—. Nslo xlya' xtyi'i xu'na ni'; lo'o nxi'ya yu jil'i xlya' jil'i ycuil' ca, lijya ni' slo yu, ndya'a lo'o yu jil'i xlya' bi' li'. 4 Lo'o cua ngutu'u lcaa xlya' nde liya', li' nde loo la ntyucua nu laca xu'na ni', nde chu' la lca'a xlya' jil'i yu, cha' nduna ni' lo'o nxi'ya xu'na ni' jil'i ni'. 5 Ná ndyu'u lca'a ni' jil'i xa' ñati; lo'o nduna ni' cha' nu nchcuil' xa' ñati lo'o ni', xna ni' li', cha' ná nslo ni' xtyi'i xa' ñati.

6 Bi' ngua sca cha' nu nchcuil' ne' ti Jesús lo'o ngu', pana ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcuil' Jesús lo'o ngu' li'.

Ña'asiï tso'o Jesús jil'i xlya' jil'i yu

7 Lo'o li' nchcuil' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mā —nacuï Jesús—. Ycuil' ti na' lacā to' lo'o bi', cha' nchca'a na' to' lo'o su ndyatī ni'. 8 Ná ndaquiya' xlya' bi'

ji'í ñati nu yaá yala la, cha' xcui' nu cuaana laca ngu' bi'; tsa cu' ti ntyucuaana ngu' na nu ntsu'u ji'í tya'a ñati ngu' —nacui—. ⁹ Nu nga'a to' lo'o, tso'o tsa ña'asii ji'í xlya' ji'í; lo'o jua'a na', tso'o tsa ña'asii na' ji'í ñati 'na —nacui Jesús—. Taca tyeje tacui ngu' cha' tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', cha' ná caca cuxi ji'í ngu' bi' li'. Tso'o ti tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', tso'o ti tyu'u ngu' chaca quiya', ñi'ya nu ndu'ni xlya'. Caja ñi'ya tyiji yu'u ji'í ngu' bi' li', ñi'ya laca lo'o ndyiji na ndacu xlya'.

¹⁰ 'Tsa cu' ti cña cuaana ndu'ni nu ngu' cuaana bi' —nacui Jesús—. Ndya'a ngu' bi' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'í ñati, cha' chcuna' cresiya ji'í ñati bi'; na cua lijya na' cha' ta na' chalyuu tso'o ji'í ñati, su caca tyi'í ngu' tyucui tyiquee ngu' li' —nacui—. ¹¹ Tso'o tsa ña'asii na' ji'í xlya' 'na. Ycui' ca na' tyaja'a Na' cajaa cha' ná cajaa xlya' jna', cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'í ngu' —nacui—. ¹² Sca msu ti ni, ná ña'asii tso'o ji'í xlya', xna yu lo'o ña'a yu cha' lijya bo'o. Si'i ycui' yu nu laca loo ji'í xlya', si'i ycui' yu nu ca ji'í ni', nti' yu. Bi' cha' caca lya' ti' bo'o ji'í taju xlya' bi', li' tyijyu' cañi xlya' xna ni' —nacui Jesús—. ¹³ Nxna msu tyijyu' cha' ne' xña ti ji'í ngu' ndya'a yu, si'i na ji'í yu laca xlya' bi'.

¹⁴ 'Tso'o tsa ña'asii na' ji'í xlya' 'na. Nslo na' ji'í ñati jna', lo'o jua'a cua ngui'í ñati

bi' jna'. ¹⁵ Ñi'ya nslo Sti na' jna', jua'a nslo na' ji'í Sti na'; ñi'ya ntsu'u cha' ji'í Sti na' lo'o na', jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o ñati jna'. Ycui' ca na' tyaja'a na' cajaa cha' ná tye cresiya ji'í ñati 'na —nacui Jesús ji'í ngu'—. ¹⁶ Tya ntsu'u la xa' ñati 'na nu ndi'í xa' quichí, nu ná stu'ba nga'a lo'o taju ñati re; nga'a cha' tsa'a na' tsaqui'ya na' ji'í ngu' bi', cha' lo'o ngu' bi' tyaa ngu' ca ne' lo'o re. Lo'o li' cuna ngu' cha' nu hcui' na' lo'o ngu'; caca ngu' sca ti taju ñati 'na, lo'o jua'a caca na' nu sca ti Xu'na ngu' —nacui Jesús—.

¹⁷ 'Tye chalyuu 'na, cajaa na' cha' tyu'ú na' chaca quiya' ca tiya' la, bi' cha' ntsu'u tsa tyiquee Sti na' ña'a 'na. ¹⁸ Ná tucui xlya'a cresiya 'na, ycui' ca ti na' ntaja'a na' cajaa —nacui Jesús—. Taca cua'ni na' jua'a, cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' cajaa na', lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' tyu'ú na' chaca quiya'.

¹⁹ Tya chaca quiya' ná stu'ba cha' ji'í ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' nhcui' Jesús jua'a. ²⁰ Ntsu'u tsa ngu' nu nacui ndi'ya:

—Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' yu cua. Na tonto yu. Ná ntsu'u cha' cuna na cha' nu nhcui' yu cua.

²¹ Li' nacui xa' la ñati:

—Ná taca hcui' ngu' ñi'ya nu nhcui' yu cua juani si ntsu'u cui'í xña'a ji'í ngu'. ¿Haca caca ji'í nu xña'a cua'ni cha'

tyaca tso'lo cloo nu cuityi'? Ná taca jii.

Nxuü tya'a ngu' judío lo'o Jesús

²² Tyempo tlya' ngua li', nu lo'o sube tsa tsá. Nde quichi Jerusalén ndyu'ni tlyu ngu' jii ta'a su ngulacua jii laa tonu ca bi'. ²³ Ndyaa Jesús to' laa ca su nchcui' ngu' jii: "Corredor jii Salomón". ²⁴ Li' ndyu'u ti' tyuü tya'a ngu' judío slo Jesús, nchcuane ngu' jii yu:

—¿Ni jacua' chcui' liñi nu'ü lo'o cua, cha' caca cuayá' ti' ya si nu'ü laca nu ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi jii caa? —nacuü ngu' jii Jesús—. Ná talo ya si ná cacha' nu'ü lcaa cha' jii cua. Tso'o si chcui' liñi nu'ü juani.

²⁵ —Jua'a ni na' tsaca quiya' jii mā —nacuü Jesús jii ngu' bi' li'—, lo'o ná jlya ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsiya' ti —nacuü—. Lo'o ña'a mā cha' ndu'ni na' cña tonu bi' chacuayá' jii Sti na', ndyiji cha' liñi jii mā li'; ²⁶ pana ná jlya ti' mā jii cña bi', cha' si'i taju ñati 'na laca mā. Nacuü na' jua'a jii mā tsubi' —nacuü Jesús jii ngu'—. ²⁷ Ñi'ya ndu'ni xlya', jua'a nduna ñati 'na jna' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'. Cua nslo na' jii ngu', cua ndya'a ngu' lo'o na'. ²⁸ Ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jii ngu' bi', ná chcuna' cresiya jii ngu' li'. Ná tucui caca jii xlyaá jii ñati bi' 'na, cha' tso'lo tsa ña'asi na' jii ñati bi' —nacuü Jesús—. ²⁹ Na cua nda Sti na'

ñati bi' jna', lo'o jua'a nga'aa ntsu'u chaca nu stu'ba tlyu lo'o ycu' Ni; bi' cha' ná tucui caca jii xlyaá jii ngu' bi', nu lo'o ña'asi Sti na' jii ngu'. ³⁰ Lo'o jua'a stu'ba ntsu'u cha' jii ycu' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacuü Jesús.

³¹ Chaca quiya' ngusñi nu ngu' judío bi' quee cha' cu ngu' jii Jesús, cujuui ngu' jii. ³² Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Cua quiña'a tsa cña tso'lo ngua'ni na' chacuayá' jii Sti na' slo cu'mā, lo'o jua'a cua na'a mā cña nu ngua'ni na'. ¿Ha xqui'ya sca cña tso'lo nu ngua'ni na', bi' cha' nti' mā cuta mā quee 'na?

³³ Li' nguxyacuü nu ngu' judío bi' cha' lo'o Jesús:

—Ná cujuui ya jinu'ü lo'o quee xqui'ya sca cña tso'lo nu ngua'ni nu'ü —nacuü ngu'—, xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' nu'ü jii ycu' Ndyosi, bi' cha' cu ya quee jinu'ü. Sñi' ñati chalyuu ti laca nu'ü, pana ndu'ni nu'ü cha' laca nu'ü ycu' Ndyosi.

³⁴ Li' nacü Jesús jii ngu':

—Lo quityi nscua cha' cusu' nu jlya tsa ti' mā, ntsu'u sca cha' nu nchcui' ndi'ya: "Ndyosi laca lcaa cu'mā cuentya jna'" —nacuü Jesús—. ³⁵ Jlo ti' na cha' ná caca jii na tacu' na ni sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na. Sca cha' nu nchcui' quityi bi' ni, nacü cha' ñi'ya laca ycu' Ndyosi, jua'a laca ñati nu nda quiya' cha' nu nda Ni lo'o. ³⁶ ¿Ni cha' laca ngusta cu'mā quiy'ya jna' slo ycu' Ndyosi lo'o nacü mā cha' nchcui' na'

cha' cuxi ji'i ycuí Ni? —nacuí Jesús—. Cua ngusubi Sti na' jna', nda Ni 'na lijyaá nde chalyuu. ¿Ni cha'laca ná tso'o nti' mā cha' nacuí na' cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca na'? ³⁷ Ná ntsu'u cha' jlya ti' mā jna' —nacuí Jesús li'—, si ná ndu'ni na' cua ña'a ca cña nu ndu'ni Sti na' —nacuí—. ³⁸ Pana nu lo'o ndu'ni na' cña ji'i ycuí' Ndyosi, li' caca jlya ti' mā jna' xqui'ya cña nu ndu'ni na' bi', masi ná jlya ti' mā cha' nu nchcui' na'. Lo'o li' caca cuayá' ti' mā, caca jlo ti' mā, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na'.

³⁹ Chaca quiya' ngua'ni cuayá' ngu' si caca taya' ngu' ji'i Jesús. Li' nga'aa ndyanu yu, laja ti ngu' ngutu'u yu ngulaá yu ji'i ngu'.

⁴⁰ Li' ndyaa Jesús chaca quiya', ndyaa chaca tsu' sta'a Jordán ca su ngutu Juan ntyucuatya ji'i ngu' tya clyo. Nde bi' nguti'i yu, lo'o jua'a ndya'a tsa ngu' slo. ⁴¹ Li' nacuí ngu' ji'i tya'a ngu':

—Ná ngua'ni Juan ni sca cña tonu cha' cube ti' na' ji'i. Pana liñi tsa ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' nu Juan bi' tya tsubi' la cuentya ji'i nu qui'yure.

⁴² Lo'o li' cua nguxana tyuu tya'a ngu', jlya ti' ngu' ji'i Jesús lo'o nguti'i ngu' nde bi'.

11

Ngujui Lázaró

¹ Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Lázaró. Quicha tsa bi'. Ngu' quichí Betania laca, lo'o jua'a

María lo'o Marta laca tya'a ngula nu qui'yu bi'. ² (Tya'a ngula María laca Lázaró nu quicha bi', lo'o jua'a María laca nu su'ba setye tyixi xtyi'i chu' quiya' Jesús nde loo la, lo'o li' sube' cho' quicha' que ycuí' cho' quiya' Jesús cha' quityi.) ³ Cua nda tyucuaa nu cuna'a bi' cha' ndyaa ca slo Jesús:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, Xu'na —nacuí ngu' cuna'a bi'—, nde lijya cha', cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' ntsiya tya'a tso'o nu'u, quicha tsa yu.

⁴ Lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacuí:

—Ná nga'a cha' cajaa nu quicha bi'. Na quicha yu bi' cha' caca tlyu la ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni tlyu ngu' jna', cha' na' lacá nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi. Lo'o ña'a ngu' ñi'ya cña tonu nu cua'ni na' cha' caca jo'o ji'i yu, li' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi.

⁵⁻⁶ Lo'o ndyuna Jesús cha' quicha Lázaró, li' tya ndyanu Jesús tya tyucuaa tsa su ndi'i bi', masi ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i ca ta'a sna ngu' bi', ji'i Marta, lo'o ji'i nu chaca cho' tya'a Marta, lo'o ji'i ycuí' Lázaró. ⁷ Tiya' la, li' nacuí Jesús ji'i ñati nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Tyaa na xtyuu na nde loyuu su cuentya Judea —nacuí.

⁸ Li' nguxacuí ngu' bi' cha' ji'i:

—Mstru —nacuí ngu'—, ná sa'ni ngua bi' lo'o ngua ti' ngu' judío bi' cu ngu' quee

jinu'u cha' cujuui ngu' jinu'u, ngua ti' ngu'. ¿Ha cua tsa'a ti nu'u nde jua chaca quiya'? —nacu' ngu'.

⁹ Li' nacu' Jesús ji'i ngu' bi':

—Tii tyucuaa ti hora ntsu'u ji'i sca tsá. Lo'o tya'a na ndacua, ná sca na tyacua quiya' na, tyaca' su ndya'a na cha' tya xee —nacu'—. ¹⁰ Lo'o tyu'u ta'a na talya, li' tyacua sca na nga'a tyucui quiya' na, cha' ná tyaca' xee ña'a na ji'i li'.

¹¹ Lo'o cua nchcui' Jesús jua'a, li' nacu':

—Cua laja' Lázaro tya'a tso'o na. Nde jua tsa'a na' juani cha' xtyu'u ji'i yu.

¹² —Mstru —nacu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—, lo'o laja' ca yu, li' tyaca tso'o yu.

¹³ Ngua ti' ngu' cha' ndyu'u xcalá yu, masi nti' Jesús ñacu' ji'i ngu' cha' chañi cha' ngujui yu. ¹⁴ Lo'o li' liñi nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ngujui Lázaro —nacu'—.

¹⁵ Tso'o ti nti' na' cha' ná nguti'i na' nde jua lo'o ngujui yu. Juani taca tyu'u tso'o cha' ji'i ycu' ma, taca xñi tso'o la ma cha' jna' —nacu'—. Tyaa na ca su nscua jyo'o.

¹⁶ Li' nchcui' Tomás nu Culaca' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—Tyaa na lo'o nu cusu' lacua, cha' stu'ba ti cajaa na lo'o —nacu' Tomás.

“Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya'”

¹⁷ Lo'o ndyalaa Jesús ca bi', ngujui cha' ji'i yu cha' cua jacua tsá nguatsi' jyo'o

Lázaro. ¹⁸ Ná tyijyu' ndyi'ya tya'a quichí Betania bi' lo'o quichí Jerusalén, ntsu'u xi tucua ti kilómetro cla'be cuayá' tyijyu' ndi'i quichí bi'. ¹⁹ Lo'o li' quiña'a ngu' quichí tonu bi' ndyaa cha' xtyucua ngu' ji'i Marta lo'o ji'i María cha' ngujui tya'a ngula ngu'. ²⁰ Tya cuayá' ndyuna ngu' cha' cua lijya Jesús, hora ti ngutu'u Marta ndyaa cha' tyacua tya'a lo'o Jesús tyucui. Sca ti María ndyanu ni'i. ²¹ Lo'o li' nchcui' Marta lo'o Jesús:

—Ná ngujui tya'a ngula na' si nguti'i nu'u ca nde, cusu' —nacu' nu cuna'a bi' ji'i Jesús—. ²² Pana jlo ti' na' cha' masi juani cua'ni ycu' Ndyosi lcaa cha' nu jña nu'u ji'i Ni.

²³ Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i Marta bi':

—Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya'.

²⁴ —Jlo ti' na' cha' chaca quiya' tyu'ú yu bi' nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o lo'o cua tye ti chalyuu —nacu' Marta.

²⁵ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o nu cuna'a bi':

—Na' lacá nu ndu'ni cha' tyu'ú ñati, na' lacá nu ndu'ni cha' chañi caca tso'o cresiya ji'i ñati —nacu' Jesús—. Masi cajaa ngu', tya tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', caja chalyuu cucui ji'i ngu' si cua ngusñi ngu' cha' jna' —nacu' Jesús ji'i Marta—. ²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu tso'o ti ndi'i tyiquee cha' ngusñi ngu' cha' jna', ná nscua cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. ¿Ha jlya ti' nu'u cha' bi'?

27 —Chañi cha' jlya ti' na', cusu' —nacuï nu cuna'a bi'—. Hasta juani jlya ti' na' cha' nu'u laca Cristo nu ñati tlyu bi', nu'u laca nu sca ti Sñi' ycuï' Ndyosi, lo'o jua'a cua nda Ni jinu'u lijya.

Lo'o Jesús ndyunaa yu

28 Ndyee nchcui' Marta, li' ndyaa nu cuna'a bi', cuaana ti ngusi'ya ji'i María tya'a ngula:

—Cua tyalaa ti nu Mstru bi' juani —nacuï—. Nxi'ya yu jinu'u cha' tsaa nu'u slo yu.

29 Lo'o ndyuna María cha' bi', hora ti ngutu'u ndyaa slo Jesús li'. 30 Tya lyiji tyalaa Jesús quichi, tya nga'a yu su ndyacua tya'a Marta lo'o yu tya tsã la. 31 Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i nxyucua ji'i María ni'i ni, lo'o na'a ngu' cha' tsa tsiya' ca ngutu'u María ndyaa, li' ndyaa lca'a ngu' ji'i cho'; ngua ti' ngu' cha' to' cuaá ndyaa cho' cha' cunaa cho'.

32 Lo'o li' ndyalaa María ca su ndu Jesús. Lo'o na'a cho' ji'i yu, hora ti ngutu sti' cho' slo Jesús. Lo'o li' nacui' María bi':

—Si nguti'i nu'u tsubi', cusu' —nacuï—, ná ngujuii tya'a ngula na' li'.

33 Xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús li', ndube tsa ti' yu cha' ndyunaa María, lo'o jua'a ngusi'ya tsa ngu' judío tya'a ndya'a María.

34 Li' nchcuane Jesús ji'i ngu': —¿Macala nguxatsi' ma' ji'i jyo'o bi'?

—Tsa na'a na xi ji'i, cusu' —nacuï ngu' li'.

35 Lo'o Jesús ngusi'ya li'.

36 —Tyaca'a tsa jyo'o bi' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i —nacuï ngu' judío bi'.

37 Lo'o jua'a ndi'i xi ngu' nu nacui':

—¿Ni cha' laca ná ngujui ñi'ya nu cua'ni yu cha' ná ca-jaa Lázaro nquicha'? Nchca ji'i yu cua'ni yu cha' tyaca tso'o cloo ngu' cuityi'.

Ndyu'ú Lázaro chaca quiya'

38 Ca chaca quiya' xñi'i tsa ñaa xtyi'i Jesús, lo'o li' ndyaa yu ca to' cuaá. Sca tyuquee laca, lo'o ndu sca quee tlyu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'.

39 —Clyatsu' ma' quee cua —nacuï Jesús.

Li' nchcui' Marta tya'a ngula jyo'o bi' lo'o Jesús:

—Tyucu' tsa xtyi'i caca si tyu'utsu' quee cua, cusu' —nacuï—. Cua jacua tsã nguatsi' jyo'o re.

40 Li' nacui' Jesús:

—Caca ña'a ma' cha' tlyu tsa nu ndu'ni ycuï' Ndyosi nu lo'o jlya ti' ma' ji'i Ni. ¿Ha si'i jua'a ni na' ji'i ma' tsã?

41 Li' ngulotsu' ngu' quee nu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'. Li' nguxña'a Jesús nde cua.

—Sti na' —nacuï Jesús li'—, tsa xlya'be hi' cha' cua ndyuna nu'u cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u. 42 Lcaa tsã cua jlo ti' na' cha' nduna nu'u lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u; pana nchcui' na' lo'o nu'u juani xqui'ya ñati nu ndi'i re, cha' taca ca jlya ti' ngu' jna' cha' chañi cha' cua nda nu'u jna' lijyaa chalyuu.

43 Li' cuij tsa nchcui' Jesús:

—Lázaro, tyu'u nu'u su ntsu'u nu'u ndacua, tyaa nu'u nde liya' re.

44 Li' ngutu'u nu ngua jyo'o bi'; ña'a ti tya ngüixij late' ngatj tyucui ña'a hichu', ña'a ti tya ndyacu' chaca late' loo.

—Xatj clya ma late' nu ntsu'u chu' yu cua —nacu' Jesús jij ngu'—, cha' ta ma chacuayá' tya'a yu.

Nhcui' ngu' ñi'ya caca cujuui ngu' jij Jesús

45 Lo'o li' quiña'a tya'a ngu' judío bi' jlya ti' ngu' jij Jesús, ñatj nu ndij nxyucua jij María tsá la, cha' cua na'a ngu' cha' tlyu nu ngua'ni ca ti Jesús cuentya jij ycu' Ndyosi. 46 Pana ntsu'u xi ngu' bi' nu hora ti ndyaa slo ngu' fariseo, nda ngu' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús.

47 Bi' cha' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi', nguxana nxi'ya ngu' jij lcaa ngu' tisiya, cha' tyu'u tij ngu'. Lo'o li' nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na juani? —nacu' ngu'—. Quiña'a tsa cha' tlyu ndyu'ni nu qui'yu bi'. 48 Lo'o ta na chacuayá' jij yu cha' tya cua'ni la yu jua'a, li' xñi lcaa ngu' quichj cha' jij yu. Li' caa ngu' romano cha' cuityj ngu' laa tlyu jina, culo'o ngu' jij ñatj tya'a na su ndij ngu' —nacu' ngu'.

49 Li' ndatu tsaca ngu'; Caifás naa yu, lo'o jua'a yija bi' laca yu xu'na sti jo'ó. Nhcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ni sca na ná jlo ti' ma, 50 ná nchca tii ma tsiya' ti —nacu' yu—. Tso'ola caca jij ma si cajaa sca ti ñatj, cha' ná cajaa lcaa ngu' quichj tyi na. Cuxi la cña caca si cuityj ngu' tyucui ña'a nasiyu re.

51 Si'i cha' nu ngua'ya hique ycu' ca yu nhcui' yu jua'a; cha' yija bi' ngua yu xu'na sti jo'ó, bi' cha' nacu' yu jua'a, cha' cuentya jij ycu' Ndyosi nda yu cha' lo'o ngu', ni cña caca jij Jesús ca nde loo la lo'o cajaa Jesús lo crusi. Si'i xqui'ya ñatj chalyuu jua ti cajaa Jesús, 52 masi cajaa Jesús cuentya jij lcaa ñatj lcaa ti ña'a chalyuu, cha' stu'ba ti caca tyiquee lcaa ñatj nu jlya ti' jij ycu' Ndyosi, ngu' nu cua ngusubi ycu' Ndyosi jij cha' caca ngu' sñi' Ni.

53 Lo'o li' nguxana nhcui' ngu' nu laca cña lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu caca cujuui ngu' jij Jesús; 54 bi' cha' nga'aa ndyaa Jesús su ndij ngu' judío, ngutu'u yu loyuu bi', ndyaa yu chaca loyuu su tyijyu' la xi, ca to' yuu btyi. Ndyalaa yu sca quichj su naa Efraín li', ca bi' nguti' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jij.

55 Cua ngulala tsa ta'a pas-cua, bi' laca sca ta'a jij ngu' judío. Quiña'a ngu' ngutu'u ngu' quichj tyi ngu', masi quichj ne' quixj, ndyalaa ngu' quichj Jerusalén li'. Yala ti ngua'ni lubii ngu' tyucui ña'a ngu' cuentya jij ycu' Ndyosi, nu lo'o tya lyiji ti caca ta'a. 56 Li' ndyaa ngu' ndyaana ngu' macala ntsu'u

Jesús. Lo'o ndi'i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya nti' ma? —nacui' ngu'—. ¿Ha caa yu ta'a nti' ma?

⁵⁷ Ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo bi', lo'o ngu' fariseo, cua ngulo ngu' cña ji'i lcaa ngu' quichi; nacui' sti jo'ó cha' lo'o caja cha' ji'i ngu' macala ntsu'u Jesús, hora ti ntsu'u cha' cacha' ngu' ji'i ngu' nu laca loo. Li' tsa ngu' policia xñi ngu' ji'i Jesús, nti' ngu' nu laca loo bi'.

12

Nda'a sca nu cuna'a setye chu' quiya' Jesús

¹ Tya lyiji tya xcuá tsá cha' caca ta'a pascua, li' ñaa Jesús nde quichi Betania chaca quiya'. Laca Betania quichi tyi Lázaro nu ngujuu' tya tsubi' la, lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.

² Li' nda ngu' sca sji' ji'i Jesús, cha' tso'o tsa nti' ngu' cha' ndyalaa yu slo ngu'. Nda Marta na ndyacu ngu' li', lo'o jua'a stu'ba ti ntucua Lázaro lo'o ngu' su ndyacu ngu' sji' lo'o Jesús. ³ Li' ndyalaa lo'o María ji'i sca lyura setye tyixi xtyi'i. Quiña'a tsa nga'a setye bi' ji'i, cha' tyucui setye ji'i quixi' nardo laca. Li' nda'a María setye bi' chu' quiya' Jesús, lo'o quicha' que ycu' María ngusube' chu' quiya' yu; tyucui ña'a ni'i ntyucua xtyi'i setye tyixi xtyi'i bi' li'. ⁴ Nga'a Judas sñi' Simón Iscariote lo'o ngu', cha' ñati

nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús laca. La cui' bi' laca nu cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la. Na'a nu Judas bi' ñi'ya nu ngua'ni María, lo'o li' lye nchcui' ni cha' laca ngua'ni María jua'a:

⁵ —¿Ni cha' laca ná ngua caya' setye tyixi xtyi'i ji'i nu cuna'a cua cha' caja cñi xtyucua ji'i ngu' ti'i? —nacui' nu Judas bi'—. Ná tyiquee' caja tyuu mil paxu lo setye bi'.

⁶ Cha' cuaana Judas, bi' cha' nacui' jua'a, si'i cha' tya'na ti' ji'i ngu' ti'i. Ycui' ca Judas laca loo ji'i cuiji su ntsu'u cñi ji'i ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, pana na ntyucuaana Judas cñi nu ntsu'u ji'i lcaa ngu' bi'.

⁷ —Ta ma chacuayá' cua'ni nu cuna'a cua jua'a —nacui' Jesús—. Na cua ngxco'lo cho' setye bi' cha' cua'ni jo'o ji'i ngu' lo'o cua ngulala ti xatsi' ngu' jna' —nacui'—.

⁸ Lcaa tyempo ndi'i ngu' ti'i lo'o ma nde chalyuu, lcaa tsá taca xtyucua ma ji'i ngu' bi' nquicha'; pana nu na' ni, ná tyuu tsá tyi'i na' slo cu'ma.

Lo'o ji'i Lázaro ngua ti' ngu' cujui' ngu' ji'i

⁹ Ngujui cha' ji'i ngu' cha' ndi'i Jesús ca bi', lo'o li' ndyaa quiña'a tya'a ngu' judío; tsa tlyu ti ngu' ndyaa na'a ngu' ji'i Jesús. Lo'o jua'a nti' ngu' ña'a ngu' ji'i nu ngua jyo'o Lázaro bi', cha' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú chaca quiya'. ¹⁰ Lo'o li' ngua'ni stu'ba sti jo'ó nu laca loo cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o ji'i Lázaro cujui' ngu', ¹¹ cha'

xqui'ya nu Lázaro bi', bi' cha' ngxu'tyanu quiña'a tya'a ngu' judío ji'i sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús.

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹² Quiña'a tsa ñati ndyaa ngu' ta'a bi'. Ca chaca tsa, li' ndyuna ngu' cha' cua lijya ti Jesús nde Jerusalén; bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tsa tlyu ti cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús. ¹³ Ndyaa lo'o ngu' ste' nga, lo'o jua'a cuii ngusi'ya ngu' li':

—Cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi Sti na —nacu'i ngu' ji'i Jesús—. Culacua Ni jinu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' ji'i ycui' nu Xu'na na. Masi juani ti, culacua Ni jinu'u cha' nu'u laca Rey nu laca loo ji'i ngu' Israel.

¹⁴ Li' ngujui sca huru ji'i Jesús, ndyaa tucua yu chu' huru bi', cha' ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu':

¹⁵ Ná cutsii cu'ma ngu' ca tyi quichi' Sión; cua lijya nu Xu'na ma, ntucua yu chu' sca huru.

¹⁶ Tyempo li' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Pana ca tiya' la, lo'o cua ngua lcaa cha' tlyu nu ndyanu cha' cua'ni Jesús lo'o yaa yu lo yuu, nu lo'o ngua tlyu Jesús ca su ntucua yu lo'o ycui' Ni nde cua, li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, ndyi'u ti' ngu' ji'i cha' nu nscua lo quityi bi' cua sa'ni la; ndyi'u ti' ngu' cha' la cui' jua'a ngua ji'i Jesús.

¹⁷ Jua'a ngua li'. Nu ñati nu nguti'i slo Jesús nu lo'o ngusi'ya Jesús ji'i jyo'o Lázaro ca tyuquee su nguatsi' cha' tyu'ú Lázaro chaca quiya', nda ngu' cha' lo'o ngu' quichi' ñi'ya nu ngua cha' bi'; ¹⁸ bi' cha' ngutu'u ñati quiña'a bi', ndyaa ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús tyucuii, cha' cua ndyuna ngu' ñi'ya ngua'ni Jesús cña tonu bi' lo'o Lázaro. ¹⁹ Li' nchcui' ngu' fariseo lo'o tya'a ngu':

—Ña'a ma ji'i yu bi'. ¿Ñi'ya cua'ni na juani? Ná caca ji'na tsiya' ti tacu' na cha' ji'i yu bi'. Tyucui ña'a chalyuu ngusñi ngu' cha' ji'i yu juani.

Lijya xi' ngu' xa' tsu' nclyana ngu' ji'i Jesús

²⁰ Lo'o ngu' griego ndyalaa laja ñati nu ndya'a ta'a bi' nde Jerusalén. ²¹ Ñaa xi' ngu' griego bi' slo Felipe li'. Quichi' Betsaida laca quichi' tyi nu Felipe bi'; nde loyuu su cuentya Galilea, ca bi' ndi'i quichi' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Felipe:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cusu', cua nti' ya tyacua tya'a ya xi lo'o Jesús —nacu'i ngu'.

²² Li' ngutu'u Felipe ndyaa slo Andrés tya'a quichi' tyi; stu'ba ti ndyaa ngu', ndyaa cacha' ngu' ji'i Jesús. ²³ Lo'o li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Cua ndyalaa hora cha' caca tlyu ycui' na' lo'o cajaa na', na' nu cua lijya chalyuu cha' caca ñati —nacu'i Jesús—. ²⁴ Li'ni tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani, cha' sca si'yu nu ndyataa ngu' ni, ñi'ya laca sca si'yu trigo, tyanu si'yu

bi' jua'a ti si ná cataa ngu' jil'i lo yuu —nacui—. Lo'o cua ndyataa ngu' si'yu bi' lo yuu, li' catsu' scua' si'yu bi', ñi'ya laca si na ngujuu ti. Pana nu lo'o tyucua si'yu bi', quiña'a tsa si'yu tyu'u lo bi' li'. ²⁵ Jua'a laca lo'o ñati nu nti' xñi cha' 'na —nacui Jesús—. Cua ña'a ca ñati nu lye tsa ndu'ni tyaca'a jil'i ycu' ca ngu', chcuna' chalyuu jil'i ngu'; pana ñati nu ná ntsii cajaa ngu' xqui'ya na', bi' laca nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'. ²⁶ Lo'o nti' ñati cua'ni cña 'na —nacui Jesús li'—, nga'a cha' tsa ngu' mala nti' na' cha' tsa, cha' li' taca tyi'i msu bi' 'na ca su ndi'i ycu' na'; lo'o ycu' Sti Na' cua'ni chi Ni loo ngu' nu cua'ni cña 'na li'.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu' yu

²⁷ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Quiña'a tsa cha' ncliyacua ti' na' juani. ¿Ha tso'o la si jña na' jil'i ycu' Ndyosi Sti na' cha' cua'ni Ni cha' ná tyacua cha' cuxi re 'na? Si'i, ná chcu' na' jua'a. Cua ndyalaa hora 'na juani cha' caca lcaa cña nu nga'a cha' caca 'na.

²⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Ndyosi Sti yu:

—Sti na', tso'o la si caca tlyu ycu' nu'u.

Li' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua. Ndi'ya nchcui' Ni:

—Cua laca ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycu' ca na', lo'o jua'a tya caca tlyu la na' chaca quiya' xqui'ya nu'u.

²⁹ Li' nacui nu ñati quiña'a nu ndi'i cacua ti cha' nguañi nchcui' tyi'yu, ngua ti' ngu'. Xa' la ñati nacui cha' nde cua ndyu'u cha' nu nda sca xca jil'i ycu' Ndyosi lo'o Jesús. ³⁰ Pana ndi'ya nacui ycu' Jesús:

—Xqui'ya cu'ma laca cha' nguañi nchcui' ycu' Ndyosi nde cua, si'i xqui'ya na' —nacui Jesús—. ³¹ Cua ndyalaa hora cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, nu lo'o tyijiloo na' tsiya' ti jil'i nu xña'a nu laca loo nde chalyuu —nacui Jesús jil'i ngu'—. ³² Lo'o sicua ngu' cuxi jna' ca su ndi'i na' lo yuu, cujui'i ca'a ngu' jna' lo crusi, li' cuane na' jil'i lcaa ñati cha' xñi ngu' cha' 'na.

³³ Jua'a nacui Jesús cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu caca lo'o cujui' ngu' jil'i yu.

³⁴ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Cua ndyuna ya lo'o nchcui' ngu' lo quityi cusu' jil'i na, cha' ndi'ya nscua, cha' ná nga'a cha' tye tsa jil'i Cristo, nu ñati tlyu nu ta ycu' Ndyosi jil'i lijya —nacui ngu'—. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' nu'u cha' ntsu'u cha' cujui'i ca'a ngu' jil'i lo crusi, jil'i Cristo nu ya chalyuu cha' caca ñati? ¿Ñi'ya ña'a ñati laca nu Cristo bi'?

³⁵ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Tya xi ca tsa tya tyi'i na' slo cu'ma, na' nu ta xee nu tyu'u ne' cresiya jil'i ñati —nacui Jesús—. Bi' cha' juani

yaa mā su nga'a cha' tsaā mā lo'o tya xee ti, cha' ná cua'ni nu cuxi ngana jil'i mā, nu cuxi nu nda talya chalyuu. Nu lo'o talya ña'a su ndya'a na, ná jlo ti' na ma nde ndya'a na li'. ³⁶ Lo'o jua'a cu'mā —nacuī Jesús jil'i ngu'—, tso'o la si xñi mā cha' jna' laja lo'o tya ndi'i na' chalyuu, na' nu tã xee nu tyu'ú ne' cresiya jil'i cu'mā ñati chalyuu. Li' tyucui tyiquee mā caca mā ñati jil'i ycuī' Ndyosi.

Ndye nchcui' Jesús jua'a lo'o ngu', li' ngutu'u yu ndyaa yu ca su ná quije yu jil'i ngu'.

Suu cha' xqui'ya bi' ná jlyā ti' ngu' judío jil'i Jesús

³⁷ Masi cua ngua'ni Jesús quiña'a cha' tlyu slo ñati bi', ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' nu nchcui' yu. ³⁸ Jua'a ngua cha' caca lcaa cha' nu nguscua jyo'o Isaías lo quityi jil'i ycuī' Ndyosi cua sa'ni la:

Ndyosi Xu'na na', nacui lo quityi bi' jil'i, ná ntaja'a ngu' re xñi ngu' cha' jinu'u, cha' nu nda ya lo'o ngu'.

Ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti si nu'u ndu'ni cha' tlyu slo ngu'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'. ³⁹ Bi' cha' ná ngua jil'i ngu' judío bi' xñi ngu' cha' jil'i Jesús. Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Isaías bi':

⁴⁰ Cua ndacu' ycuī' Ndyosi hique ngu' bi', ngua'ni Ni cha' cu'u ti hique ngu' bi'.

Jua'a ngua cha' ná ña'a ngu' ni cha' laca bi', cha' ná caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'.

Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i ngu' jil'i cha' cuxi bi' li', nacui ycuī' Ni.

⁴¹ Nguscua jyo'o Isaías jua'a cha' cua ngua tii cha' tlyu tsa caca nu Cristo; cha' jil'i ycuī' yu bi' nchcui' jyo'o Isaías li'.

⁴² Lo'o jua'a ngua, ndi'i xi ngu' nu laca cña nu jlyā ti' jil'i Jesús; pana ntsij' ngu' bi' jil'i ngu' fariseo, bi' cha' ná ntaja'a ngu' chcuī' ngu' cha' jil'i Jesús ca slo ñati. Ntsij' ngu' si cua'a ngu' fariseo jil'i ngu' cha' nga'aa ca tsaā ngu' ne' laa jil'i tya'a ngu' judío.

⁴³ Ndiya la ti' ngu' bi' cha' tso'o ti chcuī' ñati chalyuu cha' jil'i ycuī' ngu'. Ná nti' ngu' cha' caca tso'o tyiquee ycuī' Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu'.

Tilaca laca nu sta qui'ya jil'i ñati chalyuu

⁴⁴ Li' cui' tsa nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Nu lo'o ngusñi ñati cha' jna' ni, si'i jil'i sca ti na' jlyā ti' ngu' bi' li'; lo'o jil'i ycuī' Ndyosi nu nda 'na lijyaa nde chalyuu xñi ngu' cha' li' —nacui—. ⁴⁵ Lo'o ña'a ñati jna', li' ña'a ngu' jil'i ycuī' Ni nu nclyo cña jna'. ⁴⁶ Cua lijyā na' chalyuu cha' caca na' ñi'ya laca sca xee nu tyu'ú ne' cresiya jil'i ñati. Lo'o xñi

ñati cha' jna', li' nga'aa tyi'i
 ngu' chalyuu ñi'ya laca si ná
 ntsu'u xee ne' cresiya ji'i ngu'
 xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni
 ngu'. ⁴⁷ Nda na' cha' lo'o ngu';
 pana si cuna ngu' cha' bi', lo'o
 li' ná taquiya' ngu' ji'i cha'
 bi', si'i na' nu stā qui'ya ji'i
 ngu' bi' li' —nacuī Jesús—. Ná
 lijya na' cha' cua'ni cuayá' na'
 ji'i ñati chalyuu; cha' cua'ni
 lyaá na' ji'i ngu', bi' cha' lijya
 na'. ⁴⁸ Pana cua ndyuna ñati
 lo'o nchcui' na' lo'o ngu'; bi'
 laca cha' nu tyanu cuentya
 ji'i ngu', nu lo'o cua'ni cuayá'
 ycuī' Ndyosi ji'i ngu' lo'o
 cua ndye chalyuu —nacuī
 Jesús—. Ca li' cua'ni cuayá' Ni
 ji'i lcaa ñati nu ná ndaquiya'
 ji'i cha' nu nchcui' na', nu ná
 ntaja'a xñi cha' nu nchcui' na'
 lo'o ngu'. ⁴⁹ Si'i chacuayá' ji'i
 ycuī' ca ti na' nchcui' na' lo'o
 ñati; ycuī' Ndyosi Sti na' nu
 cua nda jna' lijyaa chalyuu,
 bi' laca nu ngulo cña 'na ñi'ya
 cha' nu ta na', ñi'ya ña'a cha'
 nu chcui' na' lo'o ñati —nacuī
 yu—. ⁵⁰ Jlo ti' na' cha' talo tsa
 lcaa cña nu nda Sti na' cha'
 cua'ni mā, ná nga'a cha' tye
 chalyuu ji'i mā si taquiya' mā
 ji'i cha' bi' —nacuī Jesús ji'i
 ngu'—. Bi' cha' tsa ña'a cha'
 nu cua nchcui' Sti na' lo'o na',
 bi' laca cha' nu nchcui' na'
 lo'o mā juani.

13

*Ngui'í Jesús quiya' ngu' nu
 ndyaca tsa'a ji'i*

¹ Tyucuaa tsā tya lijyi
 cha' caca ta'a pascua bi';
 jlo ti' Jesús cha' cua ngulala
 tyempo ji'i, cha' tyu'u yu

chalyuu re tyaa yu ca slo
 ycuī' Ndyosi Sti yu. Xcuī' cua
 ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a
 ji'i ñati chalyuu nu ngusñi
 cha' ji'i yu; lo'o ña'a ti tya
 ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu
 ji'i ñati bi' li', ña'a cuayá' nu
 tye chalyuu ji'i.

² Laja li' cua ngua'ni nu
 xña'a cha' ngua'ya cha' hique
 Judas sñi' Simón Iscariote
 cha' cujui' cresiya ji'i Jesús
 ji'i ngu' cuxi. ³ Jlo ti' Jesús
 cha' lcaa cha' nu ntsu'u ji'i
 ycuī' Ndyosi Sti yu cua nda
 Ni ji'i yu. Lo'o jua'a jlo ti'
 yu cha' cua ngutu'u yu ca slo
 ycuī' Ndyosi yaa yu chalyuu,
 cha' cua tyaa ti yu ca slo ycuī'
 Ndyosi chaca quiya'. Masi
 jlo ti' Jesús cha' bi', ⁴ pana
 ndatu Jesús to' mesa laja lo'o
 ndyacu ngu' sji, ngulo yu late'
 tyucuī' nu lacu' yu, ndaya' yu
 chaca late' cha' sca' yu sii'
 yu; ⁵ li' ngujui' yu hitya ne'
 sca ts'yu, ndyaa ngui' yu
 quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a
 ji'i, nguxquityi yu quiya' ngu'
 lo'o late' nu ndyaaca' sii' yu.

⁶ Lo'o ndyalaa Jesús ca
 su ntucua Simón Pedro, li'
 nchcui' Pedro lo'o yu:

—¿Ha nu'ū, cusu'? ¿Ha qui'í
 nu'ū quiya' na'? —nacuī Pe-
 dro ji'i.

⁷ —Ná nchca cuayá' ti' nu'ū
 juani ni cha' laca ndyu'ni
 na' jua'a —nacuī Jesús ji'i—,
 pana ca tiya' la xi caca cuayá'
 ti' nu'ū.

⁸ —Ná caja chacuayá'
 jinu'ū qui'í nu'ū quiya' na'
 tsiya' ti —nacuī Pedro li'.

Nguxtyacui Jesús cha' lo'o Pedro li':

—Ná caca tyu'u cha' jinu'u lo'o na' si ná qui'í na' quiya' nu'u —nacui yu.

9 —Tso'o lacua, cusu' —nacui Simón Pedro li'—. Si'i quiya' ti na' qui'í nu'u lacua, lo'o ya' na' lo'o scua' que na' xcaata nu'u.

10 —Lubii tsa tyucui ña'a na si cua ndyaata na chcu —nacui Jesús li'—, nga'aa nti' na caata na chcu chaca quiya' li'. Pana quiya' ti na tyaati lo'o tyati na ni'i. Lo'o jua'a cu'ma, masi lubii tsa cresiya ji'i ma, tya ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya ji'i.

11 Jua'a nacui Jesús: “Ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya ji'i”, nacui, cha' cua jlo ti' Jesús tilaca laca nu cuju' cresiya ji'i yu ji'i ngu' cuxi.

12 Lo'o ndye ngui'í Jesús quiya' ngu', xa' ndyacu' ste' yu, xa' ndyaa tucua yu to' mesa. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—¿Ha ngua cuayá' ti' ma na laca nu ngua'ni na' lo'o ngui'í na' quiya' ma jua'a? —nacui yu—. 13 “Mstru”, ndu'ni ma 'na; “Xu'na ya”, ndu'ni ma 'na, lo'o chañi tsa cha' bi'. Jua'a laca na' cuentya ji'i ma —nacui yu—. 14 Na' nu laca Xu'na ma, na' nu laca Mstru ji'i ma ni, cua ngui'í na' quiya' ma; bi' cha' jua'a ntsu'u cha' qui'í ycu'í ma quiya' tya'a ma —nacui yu—. 15 Ngua ti' na' cha' ña'a ma ñi'ya nu ngua'ni na', cha' ñi'ya ngua'ni na' lo'o nguxtyucua na' ji'i ma,

jua'a ntsu'u cha' cua'ni ma cha' xtyucua ma ji'i tya'a ma —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i—. 16 Cha' liñi nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'i ngu', si'i msu nu laca loo; ñati nu nclyo cña ji'i nu tsa lquich'i, bi' laca loo, si'i nu ndya'a lquich'i ti. 17 Lo'o juani lo'o ngua cuayá' ti' ma laca ña'a cha' nu nda ca ti na' lo'o ma, tso'o tsa caca tyiquee ma li', si taquiya' ma ji'i cha' bi' —nacui—.

18 'Ná nchcui' na' ji'i laca cu'ma. Jlo ti' na' ti ji'i ngusubi na' cha' caca tsa'a ngu' jna' —nacui Jesús—. Tya sa'ni nguscua ngu' sca cha' ji'i ycu'í Ndyosi lo quityi ndi'ya: “La cui' ñati nu stu'ba ndyacu tyaja lo'o na', bi' laca nu xu'u tya'a lo'o na' juani”; jlo ti' na' cha' nga'a cha' caca cha' bi' —nacui Jesús—. 19 Na nda ti na' sca cha' lo'o ma juani, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi'; lo'o cua ngua jua'a, li' caca jlya ti' ma jna', cha' chañi cha' laca na' nu sca ti Sñi' ycu'í Ndyosi nu lijya chalyuu, ñi'ya nu ni na' ji'i ma. 20 Ta na' sca cha' liñi lo'o ma —nacui yu—. Nu lo'o taquiya' ma ji'i sca ñati nu ta na' cha' tya'a slo ma, li' stu'ba laca si taquiya' ma jna'; lo'o taquiya' ma jna', li' stu'ba laca si taquiya' ma ji'i ycu'í Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijya.

Ndacha' Jesús ji'i ngu' tilaca laca nu cuju' cresiya ji'i yu ji'i ngu' xña'a

²¹ Lo'o nchcui' Jesús jua'a, ti'í tsa nti' cresiya ji'í yu nda yu cha' lo'o ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u sca ngu' tya'a mā nu cujuí' cresiya 'na ji'í ngu' cuxi —nacui' Jesús li'.

²² Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í, nguxña'a ngu' ji'í tya'a ngu' li'; ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ti ji'í cha' nu nchcui' yu. ²³ Pana ntsiya tsaca lo ngoca' cacua ti su ntucua Jesús; tyaca'a tsa nu qui'yu bi' ji'í Jesús, ²⁴ bi' cha' ngua'ni que ti Simón Pedro ji'í yu bi', nchcuane ji'í:

—¿Ti ji'í nchcui' nu cusu' lo'o nacui' jua'a?

²⁵ Bi' cha' ngusni yane nu qui'yu bi' nde chu' ña'a ntsiya ti, cha' caca cacua la ji'í Jesús. Li' nchcui' lo'o Jesús:

—Xu'na, ¿tilaca laca nu bi'?' —nacui'.

²⁶ —Ndi'ya cua'ni na' —nacui' Jesús ji'í li'—. Ta'a na' sa yu'be tyaja 'na ne' ca'ña scuaa re. Ñati' nu ta na' yu'be tyaja bi' ji'í cha' cacu, nu bi' laca nu ni na' ji'í mā.

Li' nda'a Jesús sa yu'be tyaja ne' ca'ña, nda ji'í Judas, sñi' Simón Iscariote. ²⁷ Lo'o ngusñi Judas ji'í tyaja bi', la cui' hora bi' ndyatí ycuí' nu xña'a nu naa Satanás, ndyaa ne' cresiya ji'í nu Judas bi'. Li' nacui' Jesús ji'í:

—Yaa clya nu'u lquichí cua h́.

²⁸ Ná tucui' nu ntucua to' mesa ngua cuayá' ti' ni cha' laca nchcui' Jesús lo'o Judas jua'a. ²⁹ La cui' Judas laca nu laca loo ji'í cujuí cñi nu tsa

tlyu ntsu'u cñi ji'í lcaa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u ngu' nu ngua ti' cha' cua ngulo Jesús cña ji'í cha' tsa cui'ya sca na nu cua'nijo'o ji'í ngu' cha' caca ta'a; jua'a ngua ti' xa' la ngu' cha' ntsu'u cña ji'í Judas cha' tsa ta msta' ji'í ngu' ti'.

³⁰ Bi' cha' lo'o ndye ndyacu Judas tyaja bi', ngutu'u ndyaa ña'a talya ti li'.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

³¹ Lo'o ngutu'u Judas ndyaa, li' nchcui' Jesús lo'o ñati' nu ndyanu bi':

—Cua ndyu'ni ycuí' Ndyosi cha' caca tlyu na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati' —nacui' yu—. Lo'o ji'í ycuí' Ni cua'ni tlyu ngu' xqui'ya na' —nacui'—. ³² Nu lo'o ndu'ni na' cha' caca tlyu Sti na' xqui'ya cha' laca na' Sñi' ycuí' Ni, la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tlyu la na'; yala ti cua'ni Ni jua'a. ³³ Sñi' na' —nacui' Jesús ji'í ngu' bi' li'—, tya xi ca tsa' tya tyi'í na' nde chalyuu lo'o mā. Ñi'ya nu ni na' ji'í ngu' judío tya tsubi', la cui' ti cha' ta na' lo'o mā juani: Tsaana mā jna', pana ná caja chacuayá' tsa mā ca su tsa'a —nacui' yu—. ³⁴ Nde chcuí' na' sca cña cucui lo'o mā cha' cua'ni mā: Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'í tya'a ñati' mā; ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'í mā, la cui' jua'a nga'a cha' tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'í tya'a ñati' mā. ³⁵ Li' caca cuayá' ti' lcaa ñati' cha' ñati' nu ndyaca tsa'a 'na laca mā, si tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a

mā jil'i tya'a ñati mā —nacui Jesús.

Nacui Jesús cha' cua xtyanu ti Pedro jil'i

³⁶ Li' nchcui' Simón Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui—, ¿macala tsa nu'u?

—Ná caja chacuayá' cha' tya'a nu'u lo'o na' ca su tsa'a —nacui Jesús—. Ca tiya' la tsa nu'u.

³⁷ Li' nchcuane Pedro jil'i yu:

—¿Ni cha' laca ná nti' nu'u cha' tya'a na' lo'o nu'u ca su tsa nu'u juani ti? —nacui—. Cajaa na' si caca clyaá ycu' nu'u.

³⁸ —¿Ha chañi hi cha' tyaja'a nu'u cajaa cha' clyaá na'? —nacui Jesús jil'i—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: Lo'o tya lyiji ti xi'ya ndye'e nde tlya, sna quiya' xacui nu'u cha' jil'i ngu' cha' ná nslo nu'u 'na.

14

Nclyu'u Jesús chaca tyucuii cucui jina

¹ 'Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' mā cuentya 'na —nacui Jesús jil'i ngu' li'—. Cua ngusñi mā cha' jil'i ycu' Ndyosi, jua'a xñi tso'o mā cha' jna' li'. ² Quiña'a tsa su tso'o ntsu'u su tyil'i mā ca slo ycu' Ndyosi Sti na'. Tsa'a na' ca bi' cha' cua'ni cho'o na' su tyil'i mā. Ná nchcui' na' lo'o cu'mā jua'a, si si'i cha' liñi nu nchcui' na' lo'o mā —nacui Jesús—. ³ Lo'o jua'a tsa'a na' cha' cua'ni cho'o na' su tyil'i mā, li' caa na' lo yuu chaca

quiya', caqui'ya na' jil'i mā cha' tyil'i mā lo'o na'. ⁴ Cua jlo ti' mā macala su tsa'a na', jlo ti' mā ñi'ya nu cua'ni na' cha' tsa'a ca jua.

⁵ —Cusu' —nacui Tomás—, ná jlo ti' ya macala tsa nu'u. ¿Ñi'ya cua'ni ya cha' quije tyucuii bi' jil'i ya? —nacui jil'i Jesús.

⁶ —Na' laca nu nclyu'u tyucuii —nacui Jesús li'—, na' nclyu'u lcaa cha' nu liñi ca; na' nda chalyuu tso'o jil'i ngu', chalyuu nu ná nga'a cha' tye. Ná taca jil'i ngu' tyalaa ngu' ca slo ycu' Ndyosi si ná lo'o na' —nacui Jesús—. ⁷ Ndyuloo mā 'na, bi' cha' jua'a cua ndyuloo mā jil'i Sti na' li'; cua ndyuloo mā jil'i Ni juani, cha' cua na'a mā jil'i ycu' Ni nu lo'o cua na'a mā jna'.

⁸ Li' nchcuane Felipe jil'i Jesús:

—Cusu' —nacui—, culu'u nu'u jil'i Sti nu'u jil'i ya, tsa bi' ti cha' nti' ya.

⁹ —Felipe —nacui Jesús jil'i—, cua tyuu tsa tsa ndi'i na' lo'o cu'mā, ¿ha tya lyiji tyuloo mā jna'? —nacui—. Cua na'a mā 'na, bi' cha' jua'a jil'i Sti na' cua na'a mā li'. ¿Na laca nti' nu'u lo'o ndi'ya nchcui' nu'u lo'o na': Culu'u nu'u jil'i Sti nu'u jil'i ya? —nacui Jesús jil'i Felipe—. ¹⁰ ¿Ha ná jlya ti' mā cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu' Ndyosi Sti' na'? Lo'o jua'a lcaa hora ndi'i ycu' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui—. Si'i cha' nu ngulo hique ti na' nu nchcui' na' lo'o mā; stu'ba ntsu'u cha' jil'i

Sti na' lo'o na', lo'o ycui' Ni laca nu nchyo cña 'na, ñi'ya nu cua'ni na'. ¹¹ Xñi mā cha' jna' laca, cha' nu nacuj na' jil'i mā cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycui' Ndyosi Sti na'. Si ná caca jlya ti' mā 'na jua'a, li' tso'o masi xqui'ya cña tonu nu ndu'ni na', bi' cha' jlya ti' mā jna' —nacuj Jesús—. ¹² Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' lcaa ñati nu xñi cha' jna', taca cua'ni ngu' la cui' ña'a cña tonu nu ndu'ni ycui' na'; lo'o jua'a tlyu la cña caca cua'ni ngu' bi' li', cha' cua tya'a ti na' ca su ndil'i ycui' Ndyosi Sti na' —nacuj Jesús—. ¹³ Bi' cha' juani lcaa cha' nu jña mā jil'i ycui' Ndyosi chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' —nacuj—. Jua'a jil'i ycui' Ndyosi Sti na' cua'ni tlyu ngu', nu lo'o cua'ni tlyu ngu' 'na nu laca Sñi' ycui' Ni. ¹⁴ Lcaa cha' nu jña mā jil'i Sti na' chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' li'.

Caa Xtyi'i ycui' Ndyosi xtyucua Ni jil'na

¹⁵ Taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mā, si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā 'na —nacuj Jesús—. ¹⁶ Lo'o tya'a na', li' chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na' cha' ta Ni chaca nu xtyucua jil'i mā; bi' laca Xtyi'i ycui' Ndyosi nu laca suu lcaa cha' liñi. Tyanu nu bi' lo'o mā ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacuj—. ¹⁷ Ná caca tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i ñati cuxi, cha' ná nchca ña'a ngu' bi' jil'i Ni, ná nslo ngu' tilaca laca

ycui' Ni. Nu cu'mā, nslo mā jil'i Ni xqui'ya cha' ndil'i nu bi' lo'o mā, lo'o jua'a cua tyanu ti Ni ne' cresiya jil'i mā —nacuj Jesús jil'i ngu'—. ¹⁸ Ná xtyanu na' jil'i mā ycui' ti mā, ñi'ya si laca mā ñati nu ná tucui ntsu'u jil'i mā —nacuj—, tya caa na' su ndil'i mā chaca quiya'. ¹⁹ Ca tiya' la xi, li' nga'aa ña'a ñati chalyuu jna'; pana cu'mā, tya ña'a mā jna'. Li' caca tso'o tyiquee mā, xqui'ya cha' lu'ú na'. ²⁰ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na', cha' ntsu'u cha' jil'i mā lo'o na' —nacuj Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o cu'mā. ²¹ Lcaa ñati nu chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', bi' laca ñati nu cua'a jyaca jil'i lcaa cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; taquiya' ngu' bi' jil'i cha' bi' —nacuj—. Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', jua'a Sti na' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ngu' bi' li'. Lo'o na', tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jil'i ngu' bi', cuati culu'u na' jil'i ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu laca ycui' Na'.

²² Li' nchcui' nu chaca Judas bi', si'i nu naa Judas Iscariote:

—Nu lo'o nacuj nu'u cha' culu'u nu'u ñi'ya nu laca ycui' ca nu'u jil'i cuare ti, ná lo'o jil'i xa' ñati, ¿ñi'ya ta nti' nu'u, Xu'na? —nacuj nu Judas bi' jil'i Jesús.

²³ —Ñati nu chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee jna', taquiya' ngu' jil'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o ngu' —nacuj

Jesús—. Lo'o li' tso'o tsa caca tyiquee ycuí' Ndyosi Sti na' ña'a Ni jí'í ngu' bi'. Cuati caa ya lo'o Sti na' cha' tyanu ya lo'o ngu' bi' —nacuí Jesús—. ²⁴ Pana ñatí nu ná ntsu'u tyiquee jna', ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti jí'í cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. Cua ndyuna cu'ma cha' nu nda Sti na' 'na cha' culu'u jí'í ma, cha' si'i sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' nu nda na' lo'o ma.

²⁵ 'Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o tya ndi'í ti na' lo'o ma. ²⁶ Tiya' la li' caca cuayá' la ti' ma lcaa cha', nu lo'o culu'u Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' bi' jí'í ma —nacuí Jesús—. Na cua ta ti ycuí' Ndyosi Sti na' jí'í Xtyi'í ycuí' Ni cha' caa Ni chalyuu cha' xtyucua Ni jí'í ma lcaa hora chacuayá' jna'. Lo'o jua'a cua'ni nu bi' cha' tyi'u ti' ma lcaa cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma.

²⁷ 'Ndi'ya cua'ni na' lo'o ma cha' cua tya'a ti na': cua'ni na' cha' tí ti tyi'í tyiquee ma. Ná nchca jí'í ñatí chalyuu tyi'í tí ti ngu', pana ycuí' na' cua'ni na' cha' tí ti tyi'í ma —nacuí Jesús—. Nga'aa culacua tsa ti' ma, nga'aa cutsii ma —nacuí—. ²⁸ Cua ndyuna ma lo'o nchcui' na' ndi'ya: "Tya'a na', pana ca tiya' la li' caa na' su ndi'í ma chaca quiya'". Bi' cha' taca ca chaa ti' ma lo'o cuna ma cha' cua tya'a ti na' slo ycuí' Ndyosi Sti na', si chañi cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna'. Cua tlyu la cha' nu ntsu'u jí'í ycuí' Ndyosi Sti na', sube la cha'

jna' —nacuí Jesús—. ²⁹ Jua'a ni na' jí'í ma lo'o tya lyiji caca cha' bi'; pana lo'o cua ndya'a na', li' taca jlyu ti' ma cha' bi'.

³⁰ 'Nga'aa quiña'a tsa cha' chcui' na' lo'o ma juani —nacuí Jesús li'—. Cua lijya nu xña'a nu laca loo nde chalyuu, cua lijya nu bi' ca su ndi'í na re. Ná ntsu'u chacuayá' jí'í nu bi' cha' caca loo jna'. ³¹ Pana nga'a cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jí'í ycuí' Ndyosi Sti na', bi' cha' ndu'ni na' lcaa cña nu nclyo ycuí' Ni 'na —nacuí Jesús—. Pana juani tyatu clyu ma, ya'a clyu ma lo'o na'.

15

Yaca si'yu lo'o sta' yaca si'yu bi'

¹ 'Na' laca ñi'ya laca sca suu yaca nu nda si'yu tyixi, jua'a laca na' —nacuí Jesús jí'í ngu'—. Lo'o ycuí' Ndyosi Sti na' laca nu ca jí'í yaca bi'. ² Tso'o tsa ña'asii Sti na' jí'í lcaa sta' yaca bi', lo'o na' laca yaca bi'. Ca quiya' sta' yaca nsí'yu Ni jí'í, nu lo'o ná nda si'yu lo tsiya' ti. Nsubii Ni xi lo yaca nu nda si'yu tso'o, cha' tya quiña'a la si'yu tyu'u lo bi'; ³ lo'o jua'a cu'ma ni —nacuí Jesús—, cua laca ngusubii na' jí'í ma nu lo'o ngusñi ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma. ⁴ Cua'ni stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' stu'ba ti nchca tyiquee na' lo'o ma. Ndi'ya laca ñi'ya si laca na' sca suu yaca, lo'o jua'a cu'ma laca ma sta' yaca bi' —nacuí—. Pana sca sta'

yaca si'yu ni, nga'aa ta st̄a' bi' si'yu si si'yu ngu' j̄i' ca quiya' st̄a' bi'; sca ti si stu'ba ti caluu st̄a' bi' ñi'ya ntucua ti j̄i' suu yaca, li' ta st̄a' bi' si'yu —nacui—. Jua'a lo'o cu'ma, ná taca tyu'u cha' tso'o ne' cresiya j̄i' mā cha' xtyucua mā j̄i' xa' ñati si ná stu'ba caca tyiquee mā lo'o na'.

⁵ Ñi'ya laca suu yaca nu nda si'yu tyixi j̄i', jua'a laca na' cuentya j̄i' mā, cha' na' laca suu cha' tso'o nu ntsu'u j̄i' mā —nacui Jesús j̄i' ngu'—. Ñi'ya laca st̄a' yaca bi', jua'a laca cu'ma, si ngusñi mā cha' 'na. Stu'ba ti caca tyiquee mā lo'o na', li' caja quiña'a la cha' tso'o nu tyu'u ne' cresiya j̄i' mā su ndi' mā chalyuu, si laca na' suu cha' tso'o j̄i' mā. Ni sca cha' ná caca j̄i' mā si ná stu'ba caca tyiquee mā lo'o na' —nacui Jesús—. ⁶ Culaya' Sti na' j̄i' ñati nu ná stu'ba nchca tyiquee ngu' lo'o na', ñi'ya lo'o nchcu'a ngu' st̄a' yaca nu cua ndyanaa; nxuti' montón ngu' st̄a' yaca btyi bi', nsta ngu' j̄i' lo quii' cha' tye tyaqui bi'.

⁷ 'Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee mā lo'o na' —nacui Jesús—, nu lo'o tyanu cha' nu nchcui' na' ne' cresiya j̄i' mā, li' taca j̄ña mā sca cha' j̄i' Sti na', lo'o jua'a ta Ni cha' bi' j̄i' mā. ⁸ Cua'ni tlyu ngu' j̄i' ycu' Ndyosi Sti na', si ña'a ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni mā lo'o xa' ñati. Li' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca mā —nacui—. ⁹ Ñi'ya

nu ntsu'u tyiquee Sti na' ña'a Ni jna', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' j̄i' cu'ma. ¹⁰ Lcaa ts̄a tyi'u ti' mā su ndi' mā cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' j̄i' mā. Jua'a tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' j̄i' mā si taquiya' mā j̄i' lcaa cha' nu nda na' lo'o mā. Lo'o jua'a na' —nacui Jesús— cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo Sti na' 'na. Jlo ti' na' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna' tyucui su ndi' na'.

¹¹ 'Nhcui' na' jua'a lo'o cu'ma, cha' lo'o ña'a mā cha' chaa ti' na' ndu'ni na' cña j̄i' ycu' Ndyosi Sti na', la cui' jua'a cu'ma, ná nga'a cha' tye cha' caca chaa ti' mā. ¹² Nde laca cña nu ta na' j̄i' mā —nacui Jesús—, cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā j̄i' tya'a ñati mā, ñi'ya ntsu'u tyiquee na' ña'a j̄i' mā. ¹³ Si jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na j̄i' tya'a tso'o na, li' cua'ni lyaá na j̄i' ngu' bi', masi cajaa ycu' na; nga'aa ntsu'u xa' cña tlyu la nu caca cua'ni na cha' xtyucua na j̄i' tya'a tso'o na. ¹⁴ Tya'a tso'o na' laca cu'ma si taquiya' mā j̄i' cha' nu nda na' lo'o mā —nacui Jesús—, ¹⁵ nga'aa ñacui' na' cha' msu jna' laca mā. Sca msu ti ni, ná jlo ti' yu lcaa cña nu ntsu'u j̄i' xu'na yu. Ni na' cha' tya'a tso'o na' laca mā, cha' cua ngulu'u na' j̄i' mā lcaa cha' nu cua ndyuna na' slo Sti na'. ¹⁶ Si' cu'ma nu ngusubi mā 'na cha' tya'a mā lo'o na' —nacui Jesús—, na' laca nu cua nchcui' na' lo'o mā clyo. Tya li' ngulo na' cña j̄i' mā

cha' xcui' cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i mā, cha' jua'a talo cña tso'o nu ndu'ni mā; li' cua'ni Sti na' lcaa cha' nu jña mā ji'i Ni chacuayá' 'na. ¹⁷ Bi' cha' juani ndulo tsa cña re ji'i mā cha' cua'ni mā: cha' tso'o tsa caca tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā.

Na lya' ti' ñati chalyuu ji'i Jesús lo'o jua'a ji'i ñati ji'i

¹⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Chañi cha' ntsu'u quiya' liye' ti' ti' tya'a ñati mā ji'i mā. Ná cube tsa ti' mā li', cua' jlo ti' mā cha' tya clyo la jua'a ngua'ni liye' ti' ngu' jna' —nacui' Jesús—. ¹⁹ Si cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi nde chalyuu, li' chcui' tso'o ngu' lo'o mā, ñi'ya si laca mā tya'a ngu'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' ji'i mā lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu, cha' cua ngusubi na' ji'i mā cha' caca mā ñati 'na; bi' cha' liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i mā —nacui'—. ²⁰ Tyi'u ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsubi': “Nu laca loo laca nu nclyo cña, si'i ngu' msu ti’”. Ñi'ya ndu'ni lya' ti' ngu' jna', jua'a cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu', la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu chcui' cu'mā lo'o ngu' bi'. ²¹ Jua'a cua'ni ngu' lo'o cu'mā xqui'ya na' —nacui' Jesús—, cha' ná nslo ngu' tilaca laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu.

²² Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' lo'o bilya caa na' chcui'

na' lo'o ngu'; pana juani ni, nga'aa cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Nu lo'o liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', jua'a ji'i ycui' Ndyosi Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Ni —nacui' Jesús—. ²⁴ Ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' clyo, pana juani ni, cua nguti'i na' slo ngu' bi', cua ngua'ni na' cña nu ná caca ji'i xa' ñati cua'ni; cua na'a ngu' lcaa ña'a cña tonu nu ngua'ni na', bi' cha' liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna'. Lo'o jua'a ji'i Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Ni, bi' cha' cua ndyanu yabe' hichu' ngu' bi' —nacui' Jesús—. ²⁵ Nga'a cha' caca cha' jua'a, cha' nu nscua lo quityi cusu' ji'i ngu' bi'; ndi'ya nchcui' cha' bi': “Liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', masi ná ntsu'u suu cha' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' jua'a”.

²⁶ 'Cua'ni na' cha' caa nu laca Xtyi'i ycui' Ni lo yuu, Xtyi'i nu ndu'u slo ycui' Ndyosi —nacui' Jesús—. Bi' laca nu culu'u ji'i mā lcaa cha' nu liñi ca, bi' laca nu xtyucua ji'i mā lcaa tyempo chacuayá' 'na. Nu lo'o caa nu bi' lo yuu, li' culu'u Ni lcaa cha' liñi nu ntsu'u 'na ji'i mā —nacui' Jesús—. ²⁷ Lo'o cu'mā ni, cua nguti'i mā lo'o na' tya clyo, bi' cha' taca ji'i mā chcui' liñi mā cha' jna' lo'o xa' ñati.

16

¹ 'Yala la nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o mā, cha' ná xtyanu mā cha' jna' lo'o cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā, ² masi ná ta ngu' chacuayá'

ji'í mā cha' tsaā mā ne' laa ji'í ngu' li' —nacui Jesús—. Tyalaa sca tyempo nu culacua ti' ngu' cha' cña tacati cua'ni ngu' si cujuui ngu' ji'í ngu' tya'a mā. ³ Jua'a cua'ni ngu' bi', cha' ná nslo ngu' ji'í ycuí' Ndyosi Sti na'; la cui' jua'a ná nslo ngu' jna' —nacui Jesús—. ⁴ Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o mā juani, cha' nu lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca tyi'u ti' mā ñi'ya nu cua nchcui' na' lo'o mā juani.

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi

'Tya clyo ná nda na' cha' bi' lo'o mā, cha' tya ndi'í na' lo'o mā —nacui Jesús—. ⁵ Pana juani cua tsa'a ti na' ca su ndi'í ycuí' Ndyosi Sti na' nu nda 'na lijyaa, masi bilya xcuane mā jna' ma nde tsa'a. ⁶ Xñi'í tsa ti' mā xqui'ya cha' nu nda na' lo'o mā tsa. ⁷ Pana ná cube tsa ti' mā. Cha' liñi nda na' lo'o mā juani —nacui Jesús—, cha' tso'o la tyi'í mā si cua ndya'a na'. Ná caa Xtyi'i ycuí' Ni nu xtyucua ji'í mā lcaa tsa si ná tya'a na', cha' nu lo'o tya'a na', li' ta na' ji'í nu bi' caa Ni. ⁸ Nu lo'o caa Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo yuu chalyuu —nacui Jesús—, cua'ni Ni cha' cube ti' lcaa ti tya'a ñati chalyuu cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta ycuí' Ndyosi ji'í ngu'; jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ñati jna', cha' liñi tsa laca ycuí' na'; jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ñati cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycuí' Ndyosi ji'í lcaa ñati

chalyuu —nacui—. ⁹ Cua'ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' cube ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'í ngu' cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' jlo ti' ngu' cha' ná ndaquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' na' —nacui Jesús—. ¹⁰ Lo'o jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ngu' jna' cha' liñi tsa ndu'ni na', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' na'; pana cua tsa'a ti na' slo ycuí' Ndyosi Sti na', lo'o li' nga'aa ña'a mā 'na —nacui—. ¹¹ Jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycuí' Ndyosi ji'í lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua ngusta Ni yabe' hichu' nu xña'a nu laca loo ji'í ñati chalyuu.

¹² 'Tya quiña'a la cha' ntsu'u cha' nti' na' chcui' na' lo'o mā nquicha' —nacui Jesús ji'í ñati nu ndyaca tsa'a ji'í—, pana ná talo mā cua'a jyaca mā ji'í cha' bi' juani, cha' tucui tsa cha' bi'. ¹³ Nu lo'o caa Xtyi'i ycuí' Ndyosi nu tyu'u nde slo ycuí' Ni, li' culu'u nu bi' lcaa cha' nu liñi ca ji'í mā; li' chcui' liñi nu bi' lo'o mā lcaa cha' nu cuentya 'na —nacui—. Ná chcui' nu bi' chacuayá' ji'í ycuí' ca Ni; tsa ña'a cha' nu cua ndyuna ti Ni ca slo ycuí' Ndyosi, bi' ti cha' ta nu bi' lo'o mā —nacui Jesús—. Lo'o jua'a ta nu bi' cha' lo'o mā, lcaa cha' nu caca jna'. ¹⁴ Cua'ni tlyu Xtyi'i ycuí' Ni jna'. Lcaa cha' nu culu'u nu bi' ji'í mā, cha' jna' laca bi'; na' laca suu cha' bi' —nacui Jesús ji'í ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í—. ¹⁵ Lcaa cha' nu ntsu'u

ji'i ycuí' Ndyosi Sti na' cua nda Ni 'na; bi' cha' ni na' ji'i mā lacua, cha' lcaa cha' nu culu'u Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'i mā, cha' jna' laca bi'.

Caca chaa ti' na, masi xñi'i tsa ti' na ndi'i na

¹⁶ Ca tiya' la xi, nga'aa ña'a mā jna', xqui'ya cha' tya'a na' slo ycuí' Ndyosi Sti na'; pana tiya' la li' ña'a mā jna' chaca quiya' —nacuí Jesús.

¹⁷ Lo'o li' ntsu'u xi ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nacuí nu cusu' cha' ngulala ti' cha' nga'aa ña'a na ji'i ycuí' yu —nacuí ngu' bi'—. Lo'o li' nacuí yu cha' tiya' la ña'a na ji'i yu chaca quiya'. Lo'o jua'a chaca cha' nacuí nu cusu', cha' tsa'a yu ca slo ycuí' Ndyosi Sti yu. ¹⁸ ¿Ñi'ya ntsu'u ta cha' nu nchcui' nu cusu' jua cha' “tiya' la xi”? —nchcuane ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná jlo ti' na ni cha' laca nchcui' nu cusu' jua'a.

¹⁹ Cua jlo ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nti' ngu' xcuane ngu' ji'i, bi' cha' ngxuatyacui yu cha' lo'o ngu' bi' li':

—Cua nacuí na' ji'i mā cha' ca tiya' la xi nga'aa ña'a mā jna', lo'o jua'a ca tiya' la, li' ña'a mā jna' chaca quiya'. ¿Ha xqui'ya cha' bi' nchcui' tsa mā lo'o tya'a mā? ²⁰ Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani —nacuí Jesús ji'i ngu' bi' li'—, cha' chañi xi'ya mā, chañi cunaa mā nu lo'o cua ndya'a na', masi chaa ti' xa' la ñati chalyuu. Pana ná cube

tsa ti' mā, masi xñi'i ti' mā; caca chaa ti' mā lo'o tyu'ú na' chaca quiya' li'. ²¹ Lo'o cua ndyalaa hora cha' cala sñi' sca nu cuna'a ni —nacuí Jesús—, ti' tsa cña caca ji'i nu cuna'a bi'; pana lo'o ngula cubi' bi', li' cjlyaa ti' nu cuna'a bi' cha' ti' tsa cña bi' ji'i, tso'o tsa ntsu'u tyiquee cha' cua laca ngula sca ñati. ²² Lo'o jua'a cu'mā —nacuí—, xti ti tyempo caca xñi'i ti' mā; pana caa na' caa na'a na' ji'i mā chaca quiya', lo'o li' caca chaa ti' mā chaca quiya'. Ná tucui taca cua'a ji'i mā cha' ná caca chaa ti' mā li'.

²³ 'Nu lo'o tyalaa tyempo bi', nga'aa si'i jna' jña mā sca cha' —nacuí Jesús—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā, cha' lcaa cha' nu jña mā ji'i ycuí' Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na, ta Ni cha' bi' ji'i mā —nacuí—. ²⁴ Si'i chacuayá' 'na ngüijña mā cha' ji'i ycuí' Ndyosi Sti na' sa'ni la; pana jua'a jña mā cha' ji'i Ni juani, cha' caja cha' bi' ji'i mā, cha' xcui' na caca chaa ti' mā su ndi'i mā li'.

Cua ntijiloo Jesús ji'i nu xña'a

²⁵ 'Xcui' cuii ti nda na' lo'o mā —nacuí Jesús—, cha' caca cuayá' ti' mā scaa cha'; pana tyalaa sca tsā lo'o nga'aa si'i cuii ti chcui' na' lo'o mā li', liñi ti ta na' cha' lo'o mā cha' ji'i ycuí' Ndyosi Sti na'. ²⁶ Nu lo'o tyalaa tyempo bi' —nacuí—, li' taca jña mā cha' ji'i ycuí' Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na. Ná ni na' ji'i mā cha' chcui' na' lo'o Sti na' cuentya ji'i

ma, cha' jua'a ta Ni lcaa cha' nu jña ma jil'i Ni; ²⁷ la cui' ycuí' Ndyosi Sti na' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma. Ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna', jua'a jlya ti' ma cha' ca slo ycuí' Ndyosi ngutu'u na', bi' cha' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma —nacuí—. ²⁸ Nde su ndil'i Sti na' ngutu'u na' lijya na' nde chalyuu; lo'o juani cua tyu'u ti na' chalyuu, tsa'a na' ca slo Sti na' chaca quiya'.

²⁹ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o Jesús:

—Tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' nu nda nu'u lo'o ya juani —nacuí ngu' jil'i—, nga'aa si'i ñi'ya nchcui' sca cuí' ti nda nu'u cha', ³⁰ bi' cha' ná ntsu'u cha' xcuane ngu' ni tsaca cha' jinu'u. Juani tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jlo ti' nu'u lcaa ca cha', bi' cha' jlya ti' ya cha' ca slo ycuí' Ndyosi ngutu'u nu'u.

³¹ Li' nacuí Jesús jil'i ngu':

—¿Ha jlya ti' ma jna' juani? —nacuí Jesús—. ³² Cua'a jyaca ma xi jil'i cha' nu chcuí' na' re lacua: Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani cha' tyaa ma tonil'i jil'i scaa ma. Li' tyanu na' ycuí' ti na' —nacuí—, pana si'i sca ti na' tyanu na', cha' stu'ba ndil'i Sti na' lo'o na'. ³³ Cua nda na' lcaa cha' bi' lo'o ma cha' ti ti tyil'i tyiquee ma xquí'ya na' —nacuí—. Nde chalyuu ti'í ti' ñati ña'a jil'i ma. Pana ná cube ti' ma, cua'ni tlyu tyiquee ma; na' laca loo nde chalyuu, cha' cua ntijiloo na' tsiya' ti jil'i nu xña'a.

17

Nhcui' Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu cuentya jil'i ñati jil'i

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ngxña'a yu nde cua, lo'o jua'a cuí' tsa nchcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu:

—Chcui' na' lo'o nu'u, cha' nu'u laca Sti na' —nacuí—. Cua ndyalaa hora 'na cha' caja. Lo'o juani cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', cha' laca na' Sñi' nu'u, cha' li' taca cua'ni na' cha' caca tlyu la ycuí' nu'u. ² Na cua nda nu'u chacuayá' jna' cha' caca na' loo jil'i lcaa ñati, cha' ta na' chaca chalyuu jil'i ñati nu nda nu'u 'na, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacuí Jesús jil'i ycuí' Ndyosi Sti yu—. ³ Chalyuu nu ta na' jil'i ngu' laca cha' tyuloo ngu' jinu'u, nu'u nu laca sca ti ycuí' Ndyosi nu ntucua nde cua; lo'o jua'a tyuloo ngu' jna', cha' laca na' Jesucristo nu nda nu'u lijya.

⁴ 'Nde lo yuu re su nguti' na' cua ngua'ni na' cha' tlyu tsa laca nu'u —nacuí Jesús—, jua'a cua ndye ngua'ni na' lcaa cña nu nda nu'u 'na cha' cua'ni na' ca nde. ⁵ Sti na' laca nu'u, bi' cha' cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', ñi'ya ngua nu lo'o nguti' na' lo'o nu'u tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu. Cua'ni nu'u cha' caca tlyu na', la cui' ñi'ya laca tlyu nu'u ca su ntucua nu'u.

⁶ 'Lcaa ca cha' ñi'ya laca ycuí' nu'u ni, cua ndye nchcui' na' cha' bi' lo'o ñati chalyuu nu cua ngusubi nu'u jil'i cha' caca ñati jna',

ña'a cuayá' nu ndyuloo tso'o ngu' jinu'u —nacuī—. Ñati jinu'u laca ngu' bi', pana cua nda nu'u ngu' bi' jna'. Cua ndaquiya' ngu' lcaa cha' nu nda nu'u lo'o ngu'. ⁷ Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' ngu' juani cha' nu'u laca nu nda lcaa cña nu ngua'ni na', cha' lcaa ca cha' nu ntsu'u jna', na cua nda nu'u jna'. ⁸ Lo'o jua'a cua ngulu'u na' ji'i ngu' lcaa cha' nu ngulu'u nu'u 'na —nacuī Jesús—, ndaquiya' tsa ngu' cha' bi' juani. Jlo tsa ti' ngu' cha' ca slo nu'u ngutu'u na' lijyaa, jlya ti' ngu' cha' nu'u laca nu cua nda jna' lijyaa.

⁹ 'Sti na', chcuī' na' lo'o nu'u juani —nacuī Jesús—, cha' xtyucua nu'u ji'i ngu' bi'. Ná chcuī' na' ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu, sca ti' ji'i ñati nu nda nu'u jna' chcuī' na' cha' lo'o nu'u, cha' laca ngu' bi' ñati jinu'u. ¹⁰ Lcaa ngu' nu ngusñi cha' 'na, laca ngu' bi' ñati jinu'u —nacuī—. La cui' ti' cha', ñati jna' laca ngu', xqui'ya cha' laca ngu' ñati ji'i ycuī' nu'u. Lo'o ña'a xa' ñati chalyuu ji'i ngu' bi', hora ti' caca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jna'.

¹¹ 'Nga'aa tyi'i na' lo yuu chalyuu —nacuī Jesús—, cha' cua tyaa ti na' nde su ntucua nu'u; pana ngu' bi', tya tyi'i la ngu' nde chalyuu. Lubii tsa laca nu'u, Sti na', bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' jinu'u cuentya ji'i ngu' nu cua nda nu'u 'na. Cua nti' na' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' bi' lo'o

juersa ji'i ycuī' nu'u, cha' ná quiñu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya nu stu'ba cha' jinu'u lo'o na' —nacuī—, jua'a cua'ni nu'u lo'o ngu' bi', cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu' nu ngusñi cha' jinu'u. ¹² Lo'o tya ndi'i na' lo'o ñati nu nda nu'u 'na —nacuī Jesús—, li' ndaca'a na' ji'i ngu' bi' lo'o juersa ji'i ycuī' nu'u. Ná nda na' chacuayá' tyacua cha' cuxi ji'i ngu'; ni tsaca ngu' bi', ná nguna' chalyuu ji'i ngu'. Sca ti nu ñati nu nguscua tya sa'ni la cha' chcuna' cha' ji'i, bi' laca nu ndye cha' ji'i tsiya' ti, cha' nga'a cha' caca lcaa cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' cuentya jinu'u.

¹³ 'Bi' cha' juani tyaa na' su ntucua nu'u, Sti na' —nacuī Jesús ji'i ycuī' Ndyosi Sti yu—. Lo'o tya ndi'i na' nde chalyuu, li' nda na' cha' bi' lo'o ngu', cha' ñi'ya lo'o chaa ti' ycuī' na' re, jua'a caca chaa ti' ngu' bi' tyucui tyiquee ngu'. ¹⁴ Lcaa cha' nu cua nchcuī' nu'u lo'o na', cua nda na' cha' bi' lo'o ngu' bi' —nacuī—. Lo'o juani, ñi'ya lo'o liye' ti' ñati chalyuu 'na, jua'a ca liye' ti' ñati ña'a ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ¹⁵ Bi' cha' chcuī' na' lo'o nu'u juani, Sti na' —nacuī Jesús—, cha' nti' na' cha' ña'asii nu'u ji'i ngu' bi', cha' ná cua'ni lya' ti' nu xña'a ji'i ngu', masi si'i cha' caa caqui'ya nu'u ji'i ngu' bi' chcuī' na' lo'o nu'u. ¹⁶ Jua'a na' lo'o ngu' bi',

ná ntsu'u cha' jil̄i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu —nacui—. ¹⁷ Liñi tsa cha' nu nda nu'u, lo'o jua'a tya ta la nu'u cha' liñi bi' lo'o ngu' bi', cha' cha'a cresiya jil̄i ngu'; nga'aa sil̄i cha' cuxi tyu'u tyiquee ngu' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee ngu' tya sa'ni la. ¹⁸ Ñi'ya nda nu'u 'na cha' lijyaa nde chalyuu —nacui Jesús jil̄i ycuil̄i Ndyosi Sti yu—, jua'a cua nda na' jil̄i ngu' bi', cha' tsa ngu' culu'u ngu' cha' jinu'u nde lo tyucui ña'a chalyuu. ¹⁹ Lo'o juani ta na' tyucui ña'a ycuil̄i ca na' cuentya jil̄i ñati bi', cha' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na' —nacui—. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ngusñi cha' jinu'u ni, nti' na' cha' cha'a cresiya jil̄i ngu', cha' ta nu'u cha' liñi nu tyanu ne' cresiya jil̄i ngu' cuentya jinu'u.

²⁰ 'Si'i sca ti jil̄i ngu' nu cua ngusñi cha' 'na chcuil̄i na' lo'o nu'u —nacui Jesús jil̄i ycuil̄i Ndyosi Sti yu—, lo'o chcuil̄i na' cha' jil̄i lcaa ñati nu xñi cha' jna' ca tiya' la, nu lo'o chcuil̄i ngu' lo'o ñati bi'; lo'o cha' jil̄i ñati bi' chcuil̄i na' lo'o nu'u juani —nacui—. ²¹ Ndiñña na' jinu'u cha' caca stu'ba cresiya jil̄i ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Sti na', ñi'ya stu'ba ntsu'u cha' jinu'u lo'o na', ñi'ya stu'ba nchca tyiquee na' lo'o nu'u, jua'a cua'ni nu'u cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o na; li' taca jlya ti' xa' ñati cha' nu'u nda 'na lijyaa —nacui Jesús—. ²² Cua ngua'ni nu'u cha' caca tlyu

na' nde chalyuu, lo'o jua'a cua ngua'ni na' cha' caca ñati bi' ñi'ya laca ycuil̄i na'. Ñi'ya lo'o stu'ba tsa nchca tyiquee nu'u lo'o na', jua'a nti' na' cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. ²³ Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee nu'u lo'o na' —nacui—, li' chañi cha' caca stu'ba cresiya jil̄i ngu' lo'o tya'a ngu'. Lo'o li' caca cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' cua nda nu'u 'na lijyaa lo yuu, cha' ñi'ya lo'o tyaca'a na' jinu'u, jua'a cua'ni tyaca'a nu'u jil̄i ngu' nu ngusñi cha' 'na.

²⁴ 'Sti na' —nacui Jesús jil̄i ycuil̄i Ndyosi Sti yu—, cua nti' na' cha' tyi'i ñati nu nda nu'u 'na ca su tyucua na'. Li' ña'a ngu' bi' 'na nde su tlyu la su nda nu'u 'na, cha' tyaca'a tsa na' jinu'u tya lo'o tya lyiji xana chalyuu. ²⁵ Sti na' —nacui Jesús—, xcui' cha' liñi ndu'ni nu'u. Nslo na' jinu'u, masi ná nslo ñati chalyuu jinu'u. Pana jlo ti' ñati nu ngusñi cha' jna' cha' nu'u laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu. ²⁶ Cua ngulu'u na' jil̄i ngu' bi' lcaa cha' nu nda nu'u jna', lo'o jua'a tya cua'ni la na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' bi' tilaca laca nu'u. Bi' cha' taca caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil̄i tya'a ñati ngu', ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u 'na, lo'o li' tyanu Xtyi'i ycuil̄i na' ne' cresiya jil̄i ngu'.

18

Ndyaa lo'o ngu' jil̄i Jesús

preso

¹ Ndye nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i, li' ngutu'u Jesús ndyaa yu lo'o ngu'. Nteje tacui ngu' ndyaa ngu' ca chaca tsu' sta'a' Cedrón, sca sta'a' lati nu nscua to' quichí Jerusalén. Tacala' xi lo yuu nde bi' su ndi'i xi yaca cuiñii ji'i ngu', ca bi' ndyaa Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i. ² Lo'o nu Judas nu cua ndyujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ni, lo'o Judas jlo ti' mala su ndyaa ngu', cha' cua tyuu quiya' ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i lo'o Jesús ca bi'. ³ Bi' cha' ndyaa lo'o Judas ji'i sca taju sendaru lo'o policía nu nda ngu' tlyu ji'i ndyaa, la cui' sti jo'ó nu laca loo bi' lo'o ngu' fariseo. Lo'o xee lámpara, lo'o quii' quityee, lo'o chcuá cusuú ntucua ya' ngu' ndyaa ngu'. Li' ndyaa lo'o Judas ji'i ngu' bi' ca su ndi'i yaca cuiñii bi'. ⁴ Jlo ti' Jesús lcaa cha' nu nga'a' cha' cua'ni ngu' lo'o yu, bi' cha' ndyaa yu ndyacua tya'a yu lo'o ngu' xña'a' bi' tyucuii su lijya ngu'. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ti ji'i lijya ma yaana ma?
—nacui yu ji'i ngu' bi'.

⁵ —Ji'i Jesús, ngu' Nazaret, bi' laca nu nclyana ya ji'i —nacui ngu'.

—Na' laca bi' —nacui Jesús ji'i ngu' li'.

Lo'o jua'a' stu'ba ti ndu Judas lo'o ngu', nu Judas nu cua ndyujui' cresiya ji'i Jesús ji'i nu ngu' xña'a' bi'. ⁶ Lo'o cua nchcui' Jesús cha': “Na'

laca bi'”, nacui yu, hora ti nguta'achu' ngu' li', ndyaa stii ngu' lo yuu. ⁷ Chaca quiya' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ti ji'i nclyana ma ndya'a ma? —nacui.

—Ji'i Jesús, ngu' Nazaret, yu bi' laca nu nti' ya —nacui ngu'.

⁸ —Cua ni na' ji'i ma tsa' cha' na' laca bi' —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. Si jna' ti nti' ma, ta ma chacuayá' tyaa laja ti nu xa' la ngu' tya'a ndya'a' na' re.

⁹ Nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a', cha' caca ñi'ya nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu, nu lo'o cua nacui yu ndi'ya: “Ni tsaca ñati nu cua nda nu'u 'na, ná nguna' ngu' 'na”. ¹⁰ Li' ngulo Simón Pedro xlyu cusuú nu nga'a' sii', ngujui'i Pedro xlyu ji'i ngu', ngusi'yu cu' jyaca la'a tsu' cui' sca nu naa Malco; msu ji'i xu'na sti jo'ó laca bi'.

¹¹ Hora ti nchcui' Jesús lo'o Pedro:

—Xco'o clya xlyu cua hi ne' quiji. Na cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' ji'i ngu' cha' xcube' ngu' 'na. ¿Ha ná tso'o cha' jua'a' caca 'na nti' nu'u?

Ndu Jesús nde loo xu'na sti jo'ó

¹² Cua ngua li', lo'o nu sendaru, lo'o xu'na sendaru, lo'o policía ji'i ngu' judío, ntejeya' ngu' ji'i Jesús, tachaa ngusca' ngu' ji'i yu li'. ¹³ Cloyo ndyaa lo'o ngu' ji'i yu slo sca nu cusu' nu naa Anás, sti laa Caifás nu ngua xu'na sti jo'ó yija bi'. ¹⁴ La cui' Caifás ngua nu nda cha' lo'o ngu' judío tya

tsubi' la cha' caca tso'o la xi ji'i ngu' quichi masi cajaa sca ñati, cha' ná ntsu'u cha' cajaa lcaa ñati li'.

Ndyutsii Pedro cha' tyuloo ji'i Jesús slo ñati

¹⁵ Ndyaa'a Simón Pedro lca'a ji'i Jesús tyijyu' ti. Lo'o jua'a chaca nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, lo'o nu qui'yu bi' lca'a ji'i Jesús. Ndyuloo tso'o nu bi' ji'i sti jo'ó Anás, bi' cha' ndyaa lca'a ji'i Jesús ca nde ni'i tlyu, nu laca to' tyi sti jo'ó bi'. ¹⁶ Pana ndyanu Pedro nde liya'; bi' cha' ndyaa nu chaca, ndyaa nchcui' lo'o sca nu cuna'a cua' nu ndu cua toni'i. Li' ndyaa lo'o ji'i Pedro nde ni'i. ¹⁷ Nacu'i nu cuna'a cua' nu ndu toni'i bi' ji'i Pedro:

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a ji'i yu jua lacua? —nacu'i nu cuna'a bi' ji'i.

—Si'i na' —nacu'i Pedro.

¹⁸ Laja li' nu ngu' msu lo'o ngu' policia bi', cua nguxtyu'u ngu' quii' nchcubi' nde bi', cha' tlya' tsa; ndu ngu' to' lquii' bi', cha' caca chcatsu ngu'. Lo'o Pedro ndu lo'o ngu' bi' li', cha' lo'o nti' caca chcatsu ti' to' lquii'.

Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús

¹⁹ Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús li':

—¿Tilaca laca nu ndyaca tsa'a jinu'u? ¿Ñi'ya cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'?

²⁰ Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i sti jo'ó bi':

—Lcua ti se'i su ndyaa'a na', liñi nchcui' na' lo'o ngu'

ña'a cuayá' nu cuna lcaa ñati —nacu'i yu—. Masi ne' laa sube ti, masi ne' laa tlyu, lcaa su ndyu'u ti'i ngu' judío, ca bi' ngulu'u na' ji'i ngu'; ni sca quiya' ná nchcui' na' cuaana ti lo'o ngu'. ²¹ ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u jna'? Cuacha' nu'u ji'i ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' ni cha' nda na' lo'o ngu' bi'. Jlo ti' ngu' lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i ngu'.

²² Lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ngujui'i ya' sca policia tu'ba yu:

—Ná tso'o xacu'i nu'u cha' jua'a ji'i sti jo'ó nu laca loo —nacu'i policia li'.

²³ —Si cuxi ti nchcui' na' ngua ti' ma, cuacha' clya ma 'na ni cha' cuxi laca bi' —nacu'i Jesús li'—. Pana cua nchcui' na' cha' liñi lo'o ma. ¿Ni cha' laca ngujui'i ya' ma tu'ba na' li'? —nacu'i Jesús.

²⁴ Li' ngulo nu cusu' Anás cña ji'i ngu' cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, ña'a ndyaa'a ti, slo Caifás, nu laca xu'na sti jo'ó bi'.

Tya chaca quiya' ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'

²⁵ Laja li' ndu Pedro to' lquii' cha' caca chcatsu ti'. Nchcui' nu xa' ñati nu ndi'i nde bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a ji'i yu jua?

Ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'.

—Ná lo'o na' —nacu'i.

²⁶ Lo'o nde bi' ndi'i sca msu ji'i xu'na sti jo'ó bi', la cui'

tya'a lo'o nu ngusi'yu cu' Pedro jyaca bi'. Nhcui' msu bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha ná cua na'a na' hi tsaca quiya' tsá lo'o ndyaa nu'u lo'o yu jua ne' yaca cuiñi bi'? —nacui' msu bi'.

²⁷ Xa' nhcui' Pedro cha' ná lo'o ndyaa, lo'o la cui' hora li' ngusi'ya ndye'e.

Ngua cuayá' jii' Jesús slo Pilato

²⁸ Li' ngutu'u ngu' slo Caifás, ndyaa lo'o ngu' jii' Jesús ca su ndi' nu gobernador romano nu naa Pilato. Cua cuxee ti ndyaca li', bi' cha' ná ntaja'a nu ngu' judío bi' tyatí ngu' ne' ni' jii' gobernador; tacati tsa ndu'ni ngu' bi' xqui'ya ta'a. Ngua ti' ngu' cha' quiñu'u cha' jii' ngu' si tyatí ngu' ne' ni' jii' ngu' xa' tsu', cha' ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' sji' ta'a bi' li'; ²⁹ bi' cha' ngutu'u nu naa Pilato, nu laca gobernador bi', ndyaa slo ngu' judío cha' xcuane jii' ngu' ndi'ya:

—¿Ni qui'ya ngusta mā hichu' yu re? —nacui' Pilato jii' ngu'.

³⁰ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Pilato:

—Si ná ntsu'u qui'ya jii' yu, ná caa lo'o ya jii' yu slo nu'u, cusu' —nacui' ngu' jii'.

³¹ —Yaa lo'o mā jii' yu re cha' cua'ni cuayá' mā jii' yu cuentya jii' cha' cusu' nu ntsu'u jii' ycu' ca mā —nacui' Pilato jii' ngu' li'.

Nguxacu' nu ngu' judío bi' cha' jii' Pilato li':

—Ná ntsu'u chacuayá' jii' ya cha' cujuu ya jii' sca ñati

jua'a, cha' ngu' judío laca ya —nacui' ngu'.

³² Lo'o ngua'ni ngu' jua'a, li' ngutu'u tucua cha' nu cua nhcui' Jesús lo'o ngu', ñi'ya ña'a cajaa ycu' ca. ³³ Li' nguxtyuu Pilato ndyaa toni' jii', ngusi'ya jii' Jesús cha' tyaa slo:

—¿Ha nu'u laca rey nu laca loo jii' ngu' judío? —nacui' Pilato jii' Jesús.

³⁴ Nhcui' Jesús lo'o nu cusu' bi' li':

—¿Ha cha' ngua'ya hique ycu' ca nu'u laca cha' cua? ¿Ha xa' ñati ndacha' jinu'u cha' jua'a laca na'? —nacui' Jesús jii' Pilato.

³⁵ —¿Ha ngu' judío laca na' nti' nu'u? —nacui' Pilato li'—. Jlo ti' nu'u cha' ñati tya'a quichi' tyi nu'u, lo'o jua'a sti jo'ó nu laca loo jii' ngu', bi' ngu' laca nu cua yaa lo'o jinu'u cha' ca cuayá' jinu'u slo na'.

³⁶ —Si laca na' sca rey jua'a —nacui' Jesús—, li' cua nxuu tya'a ngu' tya'a ndya'a na' lo'o ngu' judío jua cha' ná xñi ngu' 'na —nacui'—. Pana si' ñati chalyuu laca nu cua ngusta 'na cha' caca na' loo jii' ngu'.

³⁷ —¿Ha laca nu'u rey lacua? —nacui' Pilato.

Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o nu cusu' bi' chaca quiya':

—Nu'u nacui' cha' laca na' rey. Cña nu ntsu'u 'na laca cha' chcu' liñi na' jii' lcaa cha' nu ntsu'u slo ycu' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ngula na' chalyuu, bi' cha' lijya na' lo yuu cha' chcu' liñi

na' lcaa cha' ji' ycuí' Ndyosi lo'o ñati. Cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' na' si ná ndyacú' hique ngu' ji' cha' liñi bi'.

³⁸ Li' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—Ná jlo ti' na' si ntsu'u cha' liñi jua'a nde chalyuu —nacuí.

Ngulo Pilato cña cha' cujuí ngu' ji' Jesús

Li' ngutu'u Pilato nde liya', ndyaa nde su ndu nu ngu' judío bi' chaca quíya'.

—Cuentya jna', ná ntsu'u qui'ya ji' yu jua, ná ntsu'u cha' xcube' na' ji' yu —nacuí Pilato ji' ngu' judío—. ³⁹ Pana cua ngui' mā cha' ndu'ni lyaá na' ji' sca ngu' preso lcaa yija lo'o nchca tsá ta'a pascua —nacuí Pilato li'. ¿Ha cua nti' mā cha' cua'ni lyaá na' ji' yu jua nu laca rey ji' cu'ma ngu' judío?

⁴⁰ Cui' ngusi'ya lo'o ngu' ji' chaca quíya':

—Si' ji' yu jua nti' ya. Ji' Barrabás cua'ni lyaá nu'u —nacuí ngu'.

Lo'o nu naa Barrabás ni, si' ñati tso'o laca bi'; tyaala tsa Barrabás, la cui' ñati cuaana laca.

19

¹ Li' ngulo Pilato cña cha' tyaa lo'o ngu' ji' Jesús, cha' ti' tsa qui'ji' ngu' ji' yu lo'o juata. ² Ngüñá ngu' sendaru sca sne' quiche' cha' sta ngu' hique Jesús, li' nda ngu' sca late' cuaa ña'a cha' cacu' yu, ñi'ya ña'a si laca yu rey. ³ Li' lu'ba ti, lu'ba ti ndyaa ngu' slo yu cha' chcuicha' ngu' ji' yu;

na cuiñi ti ngu' cha' ndyu'ni ch' ngu' loo yu.

—Tso'o ti tyi' nu'u, cusu', cha' nu'u laca rey nu laca loo ji' ngu' judío —ndu'ni ngu' ji' Jesús li'.

Lo'o li' ngujui' ya' ngu' loo Jesús.

⁴ Chaca quíya' ngutu'u Pilato ni' ndyaa su ndi' ngu' judío.

—Cua lija yu jua —nacuí Pilato—, lija lo'o na' ji' yu jua slo mā chaca quíya', cha' caca cuayá' ti' mā cha' ná ntsu'u qui'ya ji' yu cuentya jna'.

⁵ Li' ngutu'u Jesús lo'o sne' quiche' ntucua hique yu, lo'o late' cuaa ña'a lacu' yu.

—Ña'a mā ji' yu cua ña'a —nacuí Pilato li'.

⁶ Lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o msu ji' ngu' ni, cui' ngusi'ya lo'o ngu' ji' Pilato lo'o na'a ngu' ji' Jesús lija.

—¡Cujui' cya mā ji' yu! ¡Cujui' cya mā ji' yu jua! —nacuí ngu' ji'.

Nchcui' Pilato lo'o ngu' li':

—Ycuí' ca mā yaa lo'o mā ji' yu cha' cujuí' ca'a mā ji' lo crusi —nacuí Pilato ji' ngu'—. Cuentya jna' ná ntsu'u qui'ya ji' yu.

⁷ Li' nguxacuí ngu' judío cha' ji' Pilato bi':

—Ntsu'u sca cha' ji' cuare —nacuí ngu'—. Cuentya ji' ya ntsu'u qui'ya ji' yu, cha' nacuí yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi; xqui'ya cha' bi' ntsu'u cha' cajaa yu.

⁸ Lo'o ndyuna Pilato cha' bi', ndyutsii tsa yu li'. ⁹ Xa'

nguxtyu Pilato ndyaa nde ni'i ji'i, nchcuane ji'i Jesús:

—¿Macala ngutu'u nu'u li-
jya?

Ná nguxacui Jesús cha' ji'i tsiya' ti li'.

¹⁰ —¿Ni cha' laca ná nti' nu'u chcuil' lo'o na'? —nacui Pilato ji'i Jesús—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni lyaá na' jinu'u, lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' 'na cha' cujuui na' jinu'u lo crusi.

¹¹ —Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' caca nu'u loo jna' —nacui Jesús ji'i Pilato—. Ycui' Ndyosi nu laca loo la, bi' laca nu ta chacuayá' ji'na; bi' cha' tlyu la qui'ya ntsu'u ji'i yu nu cua ndyujui' cresiya 'na jinu'u.

¹² Li' nguxana ndyu'ni cña ti' Pilato, si caja ñi'ya nu cua'ni lyaá yu ji'i Jesús. Pana ña'a ti ndu'ni nu ngu' judío bi', cui' ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato:

—Si cua'ni lyaá nu'u ji'i nu qui'yu jua ni, li' nga'aa tso'o nu'u cuentya ji'i César nu laca xu'na cu'ma ngu' romano —nacui ngu'—. Cua nacui nu qui'yu jua cha' sca rey laca yu, bi' cha' tya'a cusu yu ji'i César nu laca xu'na ma.

¹³ Lo'o ndyuna Pilato ñi'ya nacui ngu' judío bi', li' ndu'u yu ndyaa tucua yu ca su ndu'ni cuayá' yu ji'i ngu'. Li' ngulo yu cña cha' caa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su ntucua yu, la cui' se'i su ntsiya quee cuaja' nu ngua naa Gabata cha'cña ji'i ngu' judío. ¹⁴ Nde

hora ngua bi', tsa ta'a sii ji'i ta'a pascua. Lo'o li' nacui Pilato ji'i ngu' judío:

—Yu re laca rey nu laca loo ji'i ma.

¹⁵ Lye tsa nchcui' ngu' judío lo'o Pilato li':

—¡Yaa lo'o ma ji'i yu! ¡Yaa lo'o ma ji'i yu! Cujuii cya ma ji'i yu lo crusi.

—¿Ha nti' ma cha' cujuui ya ji'i rey nu laca loo ji'i ma? —nacui Pilato ji'i ngu'.

—Nga'aa ntsu'u chaca rey nu laca loo ji'na —nguxacui ngu' ji'i—. Sca ti César laca loo ji'na.

¹⁶ Bi' cha' jua'a ngua li'. Ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' cujuui ngu' ji'i Jesús, cha' cujuui' ca'a ngu' ji'i yu lo crusi li'.

Ngujui' ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

¹⁷ Li' ndaya' sendaru ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su cajaa yu. Ngüi'ya Jesús ji'i crusi nu ji'i ycui' ca yu, ndyaa yu li'. Ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde su naa Gólgota cha'cña ji'i ngu' judío, nu jua'a nti' tyu'u cha'cña bi': Su nscua tyijya hique jyo'o.

¹⁸ Ca bi' ngujui' ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi, lo'o tya tyucuaa tya'a ñati' tya'a ndyujuii ngu' ji'i lo'o Jesús; la'a tsu' cui' nguxtyu ngu' crusi ji'i tsaca yu, la'a tsu' coca nguxtyu ngu' crusi ji'i chaca yu li'. Crusi ji'i Jesús nguxtyu ngu' cla'be la. ¹⁹ Li' ngulo Pilato cña cha' ndi'ya scua sca cha' hique crusi bi': “Nu nde laca Jesús Nazaret, rey ji'i ngu'

judío". Jua'a cha' nguscua bi'.
²⁰ Quiña'a tsa ngu' judío na'a
 ji'i cha' nu nscua hique crusi
 bi', cha' ná tyijyu', to' quichi
 ti ngua su ndyujuii ngu' ji'i
 Jesús lo crusi. Sna lo cha'cña
 ji'i ngu' nscua cha' bi' hique
 crusi: cha'cña ji'i ngu' judío
 nscua bi', cha'cña ji'i ngu'
 latín nscua bi', lo'o cha'cña
 ji'i ngu' griego nscua bi'. ²¹ Bi'
 cha' ndyaa sti jo'ó nu laca loo
 ji'i ngu' judío, ndyaa cacha'
 ngu' ji'i Pilato:

—Ná tso'o cha' nguscua
 nu'u cha' rey laca yu bi', cha'
 laca yu loo ji'i cuare ngu'
 judío —nacui ngu'—. Tso'o
 la si scua nu'u cha' ycu' yu
 nacui yu cha' laca yu rey ji'i
 ngu' judío.

²² Li' nguxacui Pilato cha'
 ji'i ngu':

—Tyanu cha' bi' ñi'ya nu
 nscua ti, na cua nscua juani
 —nacui.

²³ Lo'o cua ngujui'i ca'a
 sendaru ji'i Jesús lo crusi, li'
 ndaya' sendaru bi' ste' yu.
 Ndi'i jacua tya'a sendaru ca
 bi' lo'o cua ngusa'be ngu' ste'
 Jesús cha' caja xi ndaca ji'i
 ca ta'a jacua ngu'. Lo'o late'
 tyucui ji'i Jesús ndaya' ngu'
 ji'i. Ña'a tsa cu' ti ngalya late'
 bi', ná ntsu'u su ngujyacu'a
 late' bi'. ²⁴ Bi' cha' nacui ngu'
 ji'i tya'a ngu':

—Ná cusaa' na late' re. Qui-
 jya na lo'o tya'a na cha' quije
 cha' ji'na tilaca nu ca ji'i late'
 re.

Lo'o jua'a ngua cuayá'
 ti' na cha' chañi cha' nu
 nscua lo quityi cusu cua'
 sa'ni, nu nchcui' ndi'ya: "Cua

ngusa'be ngu' ste' na' lo'o
 tya'a ngu', cua ngüijya ngu'
 lo'o tya'a ngu' cha' quije cha'
 ji'i ngu' tilaca nu ca ji'i late'
 bi'". Jua'a nacui lo quityi bi',
 lo'o la cui' jua'a ngua'ni ngu'
 sendaru bi' li'.

²⁵ Laja li' ndu xtya'a Jesús
 cacua ti su ngujui'i ca'a ngu'
 ji'i yu lo crusi bi'. Ndu lo'o
 sca nu cuna'a tya'a ngula,
 lo'o María clyo'o Cleofas, lo'o
 María Magdalena. ²⁶ Na'a
 Jesús ji'i xtya'a yu, lo'o jua'a
 na'a yu ji'i sca nu qui'yu nu
 ndyaca tsa'a ji'i nu tyaca'a
 tsa ji'i Jesús bi', na'a yu cha'
 stu'ba ti ndu ngu' cacua ti
 slo crusi. Li' nacui Jesús ji'i
 xtya'a yu:

—Ma'a —nacui—, yu cua
 caca sñi' nu'u juani.

²⁷ Lo'o jua'a nchcui' Jesús
 lo'o nu qui'yu bi':

—Ma' cusu' cua caca xtya'a
 nu'u juani.

Li' ndyaa lo'o nu qui'yu bi'
 ji'i xtya'a Jesús, nda su tyi'i
 ma' ca toni'i ji'i li'.

Ngujuii Jesús

²⁸ Jua'a ngua lo'o cua ngua
 tii Jesús cha' cua ngua lcaa
 cha' nu ntsu'u cha' caca ji'i
 ycu' yu, li' nacui yu ñi'ya nu
 nacui sca cha' nu nscua lo
 quityi cusu':

—Nguityi tsa na' hitya
 —nacui yu.

²⁹ Nde jua ndu sca te'i vino
 tiye'. Li' ngujui'i ngu' sca
 quiche ne' te'i su ntsu'u vino
 bi', ña'a cuayá' nu ngutsa'
 tso'o ti; ngusta ngu' quiche
 bi' si' chcu'a cha, ngusicua
 ngu' ji'i quiche ña'a cuayá'

nu tyalaa ca su ntucua tu'ba Jesús. ³⁰ Lo'o cua nguxcui Jesús vino bi', li' nacui yu:

—Cua ngua lcaa cha'.

Li' ngua'ya tacui hique yu, ngujuii yu li'.

Ndyojo' sendaru chcuā cha sii' Jesús

³¹ Ta'a sii pascua ngua, lo'o jua'a ná nti' nu ngu' judío bi', cha' tyanu jyo'o lo crusi chaca tsā. Ndube tsa ti' ngu' cha' tacati tsa tsā ta'a bi'; bi' cha' ndyaa ngu' slo Pilato, ngüijña ngu' cha' ji'i nu cusu' cha' cula'a sendaru tyijya quiya' ngu' nu ndacui lo crusi, cha' cajaa clya ngu' li'. Hasta li' caja ñi'ya nu caca ta'ya ngu' ji'i jyo'o bi' lo yuu. ³² Bi' cha' ndyaa sendaru ca su ndu crusi ji'i tya'a ngujuii Jesús; ngula'a ngu' quiya' su ndyaa ngu' clyo, li' ngula'a ngu' quiya' nu chaca. ³³ Pana lo'o ndyaa ngu' ca su ndu crusi ji'i Jesús, li' na'a ngu' cha' cua laca ngujuii yu, bi' cha' nga'aa ngula'a ngu' quiya' Jesús.

³⁴ Ña'a cuayá' nu ndyajo' sca sendaru chcuā cha sii' Jesús, li' tsiya' ca ndyalú tañi nguxa' lo'o hitya lubii. ³⁵ Lo'o na' nu nscua quityi re, Juan laca na', na'a na' cha' jua'a ña'a ngua cha' bi'. Chañi cha' jlo ti' na', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi lo'o cu'ma, cha' lo'o ma' taca jlya ti' ma' cha' bi'. ³⁶ Cua ngua jua'a, ñi'ya nu nscua cha' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya: “Ná catsa ni tsaca tyijya yu”. ³⁷ Lo'o ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi

bi' nu nchcui' ndi'ya: “Ndyojo' ñati chcuā cha sii' yu, lo'o li' nguxña'a' ngu' bi' ji'i nu quicha bi'”.

Nguatsi' jyo'o Jesús

³⁸ Nde ngusii la ndyaa tsaca yu nu naa José Arimatea slo nu Pilato bi'. La cui' ñati nu ngua tsa'a ji'i Jesús laca bi', masi cuaana ti ndyaca tsa'a nu José bi'. Ntsii yu si ca cuayá' ti' ngu' judío tya'a quichi tyi yu cha' ndyaca tsa'a yu ji'i Jesús. Ndyaa yu ngüijña yu chacuayá' ji'i Pilato cha' tsa lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi', lo'o li' nda Pilato chacuayá' tyaa lo'o yu ji'i. Li' ndyaa José ca su ndu crusi, ndyaa ndyiqui'ya ji'i jyo'o Jesús, cha' tsa lo'o yu ji'i ca to' cuaá. ³⁹ Lo'o Nicodemo nguxtyucua ji'i yu, la cui' Nicodemo nu ndyaa slo Jesús talya tya sa'ni xi bi'. Ndyaa lo'o Nicodemo sca yu'ba styi' yaca nu tyixi xtyi'i; mirra naa sca lo styi' yaca bi', nguxa' lo'o chaca nu naa áloes. Calaa tyii kilo cuayá' ti'i yu'ba bi'. ⁴⁰ Ngusta ngu' na tyixi xtyi'i bi' lo sca late' lati loo, li' ngüixii ngu' late' bi' tyucui ña'a hichu' jyo'o Jesús, ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío nu lo'o nxatsi' ngu' ji'i jyo'o nu ndyijii ji'i ngu'. ⁴¹ Ca su ngujui'i ca'a ngu' ji'i ngu' lo crusi, ca bi' ntsu'u sca lo'o su ndi'i yaca tyacala' ji'i ngu'. Ne' lo'o bi' ntsu'u sca tyuquee nu ngulu ca ti ngu' sii' cua'a cha' caca cuaá ji'i ngu'. Bilya tyatsi' ngu' ne' cuaá bi'. ⁴² Cacia ti ntucua

tyuquee bi', bi' cha' ndacua ti nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o Jesús li', cha' cua ca talya ti ta'a sii pascua, cuentya ji'i ngu' judío.

20

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Ndyu'u scua cuacha li', tsá clyo ji'i semana; jua'a tya lyiji quixee tso'o ti, lo'o ngutu'u María Magdalena ndyaa to' cuaá. Na'a cha' cua laca ngutu'u tsu' quee tlyu nu ndyacu' to' cuaá bi', ² bi' cha' ngusna María ndyaa ca su nga'a Simón Pedro lo'o chaca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a nu tyaca'a tsa ji'i Jesús. Ndacha' María ji'i ngu' bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na su nguxatsi' ngu' ji'i ne' tyuquee —nacui' María ji'i ngu'—. Ná jlo ti' ya mala ndyaa lo'o ngu' ji'i.

³ Li' ngutu'u Pedro lo'o nu chaca yu, ngusna ngu' ndyaa ngu' nde to' cuaá. ⁴ Tyucuaa ngu' ngusna ngu', pana lye la ngusna nu chaca yu, yala la ngulaa bi' to' cuaá. ⁵ Li' nguxña'a yu ne' tyuquee bi', na'a yu cha' tya ntsiya late' lati loo nu ngüixij ngu' chu' jyo'o, pana ná ndyaa yu ca ne' tyuquee bi'. ⁶ Li' ngulaa Simón Pedro to' cuaá li-*ya* lca'a ji'i nu chaca yu bi'. Hora ti ndyatí Pedro ndyaa ne' tyuquee, na'a cha' ndi'i late' lati loo bi' tyuquee bi'.

⁷ Lo'o jua'a na'a Pedro late' nu ndyacu' loo jyo'o, nguxcu' ti late' bi', ntsiya chaca se'i; nga'aa ntsiya lo'o late' lati loo

nu ngüixij chu' jyo'o, ycui' ti late' bi' ntsiya. ⁸ Li' lo'o nu chaca yu nu ngulaa yala la, lo'o yu bi' ndyatí yu ne' tyuquee, ndyaa na'a yu ñi'ya ña'a ne' cuaá. Ca li' jlya tso'o ti' yu; ⁹ li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya nu nscua lo quityi cusu' cha' ntsu'u cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o nguatsi', jua'a ngua cha' bi'. ¹⁰ Li' nguxtyuu ngu', tyucuaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', ndyaa ngu' su ndi'i ngu' tya'a ngua tsa'a ngu'.

Ngutu'u tu Jesús su ndu María Magdalena

¹¹ Pana nu María bi' ni, ndyanu cho' to' tyuquee bi', ndyunaa tsa cho'. Laja lo'o ndyunaa ti cho', li' nguxña'a cho' nde ne' tyuquee bi', ¹² na'a ji'i tucua tya'a xca ji'i ycui' Ndyosi nu ngutu'u yaa nde cua. Ngatí tsa ña'a ste' ngu' nu ndu'u tucua nde bi'. Ca su nguscua jyo'o Jesús tya la ti ti, ca bi' ndyaa tucua ngu'; tsaca yu ndyaa tucua nde su nguscua hique jyo'o bi', chaca yu ndyaa tucua nde su nguscua quiya' yu. ¹³ Li' nchcuane xca bi' ji'i María:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u?

Li' nguxacu' María cha' ji'i xca bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na' —nacui—, lo'o ná jlo ti' na' mala ndyaa lo'o ngu' ji'i ndyaa.

¹⁴ Lo'o ndye nchcui' María lo'o xca bi', nguxña'a cho' nde chu' cho', lo'o li' na'a cho' cha' ndu Jesús nde bi', pana ná

ndyuloo María jil'i yu. ¹⁵ Li' nchcuane Jesús jil'i:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyuna nu'u? —nacu'i yu jil'i nu María bi'—. ¿Ti jil'i nclyana nu'u ndya'a?

Ngua ti' María cha' nu ca jil'i yaca tyacala' laca nu ndu bi', bi' cha' nchcui' lo'o yu li':

—Si nu'u laca nu ngulotsu' jil'i jyo'o nu nguatsi' re, cusu' —nacu'i jil'i yu—, cua'ni nu'u cha' tso'o cuacha' clya xi 'na mala ndyaa lo'o nu'u jil'i, cha' li' tsa lo'o na' jil'i jyo'o bi' chaca se'i su tso'o la.

¹⁶ —¡María! —nacu'i Jesús jil'i li'.

Lo'o li' ngxu'tyacui María na'a su ndu Jesús.

—¡Raboni! —nacu'i. (Sca cha' hebreo laca; La Mstru 'na, jua'a nti' ñacu'i cha' bi'.)

¹⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o María:

—Ná cala' nu'u jna' cha' tya lyiji tya'a na' nde cua ca su ntucua Sti na' —nacu'i—. Nu juani, yaa clya nu'u su ndil'i nu xa' la ñati nu cua ngusñi cha' 'na, yaa cacha' nu'u jil'i ngu' bi', cha' cua tyacu'i ti na' tya'a na' ca su ntucua ycu'i' Ndyosi Sti na', nu laca Sti ma. Tya'a na' ca su ntucua ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na', nu bi' nu laca ycu'i' Ndyosi nu Xu'na ma.

¹⁸ Li' ndyaa María Magdalena su ndil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i, ndyaa cacha' jil'i ngu':

—Cua na'a na' jil'i ycu'i' nu Xu'na na tsa —nacu'i.

Lo'o li' nda nu cuna'a bi' cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu cua nacui' Jesús jil'i.

Xa' la tyempo lo'o ndu'u tu-cua Jesús slo ñati jil'i

¹⁹ La cui' talya tsa clyo jil'i semana bi', cua nga'a ya' ni'i su ndyu'u ti'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús, cha' ntsii ngu' jil'i ngu' judío. Li' yaa Jesús, ndatu slo ngu' bi'.

—Ti ti tyil'i tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacu'i yu jil'i ngu' bi'.

²⁰ Li' ngulu'u Jesús tyuu ya' yu jil'i ngu', ngulu'u yu sii' yu jil'i ngu', su ngua quicha yu. Lo'o na'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i ycu'i' nu Xu'na ngu', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. ²¹ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Ti ti tyil'i tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacu'i yu jil'i ngu'—. Ñi'ya lo'o nda Sti na' 'na liyyaa chalyuu, jua'a ta na' jil'i ma cha' tsa ma tyucui ña'a chalyuu.

²² Ngulo tu'u Jesús lo ngu' bi' li'.

—Tyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma juani —nacu'i yu jil'i ngu' bi'—.

²³ Cua'ni clyu ti' ycu'i' Ndyosi jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' cua'ni clyu ti' Ni jil'i ngu', lo'o jua'a tyanu qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' ná cua'ni clyu ti' Ni jil'i ngu'.

Na'a Tomás jil'i ycu'i' Jesús

²⁴ Cua ntsu'u sca nu qui'yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu', nu naa Tomás nu

Culaca'. Ná lo'o Tomás ndi'i lo'o nu xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a bi', nu lo'o ndyaa Jesús slo ngu'. ²⁵ Li' nacui ngu' tya'a ngua tsa'a ji'i Tomás:

—Cua na'a ya ji'i ycu' nu Xu'na na —nacui ngu'.

Li' nchcui' Tomás lo'o ngu':

—Lo'o cua na'a na' ca su ngujuo' ngu' clavo ya' ycu', li' jlya ti' na' cha' la cui' yu laca bi' —nacui—. Lo'o cua ndyajo' sne ya' na' cuityu su ngujuo' ngu' clavo ya' yu, lo'o cua ndyajo' ya' na' ca su ntu-cua cuityu sii' yu, ca li' jlya ti' na' —nacui Tomás.

²⁶ Li' cua ndu'u scua snu' tsa, ndyalaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús toni'i chaca quiya'; lo'o Tomás ndi'i lo'o ngu' li'. Cua ndyacu' toni'i, li' ndyatí Jesús ni'i jua'a ti, ndyatú yu slo ngu' bi'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—Tí ti tyi'i tyiquee ma.

²⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ycu' Tomás:

—Cuaa nu'u ca nde, cojo' sne ya' nu'u su ntucua cuityu ya' na' —nacui—. Ña'a tso'o nu'u su ntucua cuityu ya' na' re. Cuaa nu'u, cojo' ya' sii' na'. Nga'aa cua'ni nu'u cha' ná jlya ti' nu'u 'na, taca jlya tso'o ti' nu'u 'na juani —nacui Jesús.

²⁸ —Xu'na na' laca nu'u, cusu' —nacui Tomás ji'i Jesús—, lo'o jua'a Ndyosi jna' laca nu'u.

²⁹ —Jlya ti' nu'u juani cha' cua na'a nu'u jna' —nacui Jesús ji'i Tomás—, pana tso'o la caca tyiquee ñati nu jlya ti' 'na lo'o bilya ña'a ngu' 'na.

Ni cha' laca cua nscua quityi re

³⁰ Chañi cha' ngua'ni Jesús quiña'a la cha' tlyu cha' cube ti' ñati ji'i ycu' Ndyosi Sti yu. Na'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i cha' bi', masi ná nchcui' quityi re cha' ji'i laca cha' bi'.

³¹ Cha' nu nscua lo quityi re ni, nscua bi' cha' taca jlya ti' ma cha' Jesús laca Cristo nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i liya chalyuu, cha' taca xñi ma cha' ji'i Jesús, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. Li' caja chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye ji'i ma chacuayá' ji'i ycu' Jesús.

21

Ngutu'u tucua Jesús su ndu ngu' to' tayu'

¹ Tiya' la xi xa' ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, nu lo'o ndyaa ngu' nde to' tayu' Tiberias. Ndi'ya ngua cha' bi': ² Tsa tlyu ti ndyaa Simón Pedro, lo'o Tomás nu Culaca', lo'o Natanael ngu' quichi' Cana, sca quichi' nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea; lo'o sñi' Zebedeo, lo'o tya tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' to' tayu' bi'. ³ Li' nacui Simón Pedro ji'i ngu' bi':

—Tsa na cuta cualya —nacui.

—Tsa taju ti na tsa na lacua —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' li', pana ná sca na ngujui ji'i ngu' ndyaa ngu' talya bi'. ⁴ Tsa cua cuxee ti chaca tsa, li' ndu Jesús to'

tayu'. Tya ntsu'u ngu' lo hitya, pana ná jlo ti' ngu' nu ngua tsa'a jí'í yu si la cui' Jesús laca nu ndu to' tayu' bi'. ⁵ Li' ngusi'ya lo'o Jesús jí'í ngu':

—¿Ha ngujui xi na cacu ma, La?

—Ná sca na ngujui jí'í ya tsiya' ti —nacuí ngu' jí'í yu li'.

⁶ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ntsu'u lo hitya bi':

—Cu ma taraya jí'í ma nde la'a tsu' cui, tsu' bi' caja xi cualya jí'í ma —nacuí yu.

Ngua'ni ngu' jua'a, lo'o nga'aa ngua jí'í ngu' tyojolaqui ngu' jí'í taraya tyaa nde ne' yaca ni'í bi'; quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya jí'í ngu'. ⁷ Li' nchcui' nu qui'yu nu ngua tsa'a jí'í Jesús nu tyaca'a tsa jí'í yu, nacuí jí'í Pedro:

—Nu ndu ca bi' laca ycui' nu Xu'na na —nacuí.

Nu lo'o ndyuna Pedro cha' bi', li' ndyacu' ste' cha' quichi' ti ndyu'ni cña, ngutacua Pedro ndyú lo hitya, ngutu'u to' tayu'. ⁸ Tiya' la ngutu'u nu xa' la ñatí bi' lo'o yaca ni'í; ndyojolaqui ngu' jí'í taraya ngutsa'a ntsu'u cualya ne', ngutu'u ngu' to' hitya. Ná tyijyu' ntsu'u ngu' to' tayu' bi', cuayá' sca siyento metro ti ndyaa ngu' lo hitya bi'.

⁹ Lo'o ngua'ya ngu' to' hitya, ngutu'u ngu' ne' yaca ni'í bi', li' na'a ngu' cha' cua laca ndyu'u tu'u quii' nchcubi'; nscua cualya nchqui'i lo quii', lo'o xi xlyá nscua. ¹⁰ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa lo'o ma xi cualya nu ngujui jí'í ma ca nde —nacuí yu jí'í ngu'.

¹¹ Li' ndyatí Pedro ne' yaca ni'í, ngujolaqui taraya ngutu'u ca lo yuu btyi; ngutsa'a ne' taraya bi' ntsu'u cualya tonu. Sca siyento cla'be ntucua sna tya'a cualya ndyatí ne' taraya jí'í ngu', ni ná ngutaa' taraya, masi quiña'a tsa cualya ndyatí ne'.

¹²—Tyaa ma cacu ma msaa —nacuí Jesús jí'í ngu' bi' li'.

Pana ná tucui ngua ti' xcuane jí'í: ¿tilaca laca nu'u? Jlo ti' ngu' cha' la cui' Jesús nu Xu'na ngu' laca yu bi'. ¹³ Li' ndyaa Jesús slo ngu', ndaya' xlyá cha' ta yu cacu ngu' bi'; jua'a lo'o cualya nda yu ndyacu ngu'.

¹⁴ Cua ngua sna quiya' li' nu ngulu'u loo Jesús jí'í nu ngu' nu ngua tsa'a jí'í, tya lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o ngujui yu.

Nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro

¹⁵ Lo'o ndye ngua'ni ngu' msaa, li' nchcuane Jesús jí'í Simón Pedro:

—Simón, sñi' Juan —nacuí Jesús jí'í—, ¿ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jna'? ¿Ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jí'í tya'a tso'o nu'u?

Li' nguxacuí Pedro cha' jí'í Jesús:

—Cua jlo ti' nu'u, Xu'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacuí Pedro jí'í.

—Culu'u nu'u cha' 'na jil'i ñati nu ngusñi ca ti cha' bi' lacua, ñi'ya lo'o ña'asii nu'u jil'i na'ni cuañi' scu' nu'u —nacuĭ Jesús jil'i Pedro.

16 Xa' nchcui' Jesús lo'o chaca quiya':

—Simón, sñi' Juan —nacuĭ—, ¿ha chañi cha' hĭ cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a' 'na?

—Xu'na, cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jinu'u —nacuĭ Pedro jil'i Jesús.

—Ña'asii nu'u jil'i ñati 'na lacua —nacuĭ Jesús jil'i li'.

17 Cua ngua sna quiya' nu nchcuane Jesús jil'i:

—¿Ha chañi hĭ cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a' 'na?

Cua xñi'li ti' Pedro cha' cua sna quiya' nchcuane Jesús jil'i si chañi cha' ntsu'u tyiquee ña'a' jil'i yu, bi' cha' nchcui' ndi'ya:

—Lcaa ca cha' jlo ti' nu'u, Xu'na —nacuĭ Pedro jil'i yu—. Cua jlo ti' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a' na' jinu'u.

—Culu'u nu'u cha' 'na jil'i ñati 'na lacua —nacuĭ Jesús jil'i—. 18 Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani, cha' nu lo'o ngua cuañi' nu'u ni —nacuĭ Jesús—, li' ngua jil'i ycu'i' ca nu'u sca' nu'u juata ndi'li sĭi' nu'u, ngua jinu'u tsaa macala su nti' nu'u tsaa li'; pana lo'o casu' nu'u, li' xquiñi nu'u scu' cha' sca' tachaa ngu' xa' chalyuu jinu'u, li' tsaa lo'o ngu' jinu'u macala su ná nti' nu'u tsaa.

19 Nacuĭ Jesús jua'a cha' caca cuayá' ti' Pedro ñi'ya ña'a' cujuui' ngu' jil'i ca tiya'

la; xqui'ya cha' cajaa Pedro jua'a, bi' cha' lye la cua'ni tlyu xa' ñati jil'i ycu'i' Ndyosi li'.

—Tya'a nu'u lo'o na' lacua —nacuĭ Jesús jil'i Pedro li'.

Nu qui'yu nu tyaca'a tsa jil'i Jesús

20 Li' nguxña'a Pedro ca su ndi'li nu xa' la tya'a ngu', na'a cha' lca'a nu qui'yu nu ngua tsa'a jil'i Jesús, nu tyaca'a tsa jil'i yu, lijya lca'a bi' jil'i ngu'. La cui' bi' laca nu tya tsubi' la nguxni yane nde chu' cha' caca cacua la slo Jesús su ndyacu ngu' sĭi, cha' nchcuane jil'i Jesús ndi'ya: “¿Xu'na, tilaca laca nu cuju'i' cresiya jinu'u jil'i ngu' cuxi?” nacuĭ. 21 Na'a Pedro cha' lca'a nu qui'yu bi' jil'i ngu', bi' cha' nchcuane Pedro jil'i Jesús:

—¿Na ca caca jil'i yu bi' nde loo la? —nacuĭ Pedro jil'i.

22 Nguxacuĭ Jesús cha' jil'i Pedro li':

—Ná culacua tsa ti' nu'u —nacuĭ yu jil'i—. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u jil'i cha' bi' —nacuĭ Jesús—. Nu'u ni, tya'a nu'u lo'o na'.

23 Lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús cha' bi', nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' cha' nga'aa nscua cha' cajaa nu qui'yu bi' ngua ti' ngu'. Pana liñi la cha', ná nacuĭ Jesús cha' ná cajaa chca; tsa bi' ti cha' nacuĭ yu: “Ná culacua tsa ti' nu'u. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca

quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u". Tsa bi' ti cha' nda Jesús lo'o ngu'.

²⁴Lo'o na' laçá nu qui'yu nu ngua tsa'a jí'í Jesús bi'. Na' nguscua cha' re lo quityi, lo'o jlo ti' na' cha' liñi tsa nchcui' na' lo'o ma. Jlo ti' na' cha' liñi laça lcaa cha' nu nscua na' re.

²⁵Lo'o jua'a tya ntsu'u quiña'a la cha' nu ngua'ni Jesús; si lo quityi scua ngu' cha' jí'í lcaa ca cha' nu ngua'ni Jesús nu lo'o yaa yu nde chalyuu, ná tyu'u scua tyucui ña'a chalyuu cha' tyuco'o quityi bi', nti' na'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' re.

Ndi'ya ngua'ni ñati tya clyo lo'o ngua tsa'a ngu' ji'i Jesús

Nchcui' Jesús cha' caa Xtyi'i ycu'i' Ni

¹ Tya tsubi' la cua nscua na' sca quityi nu ndyaa slo nu'u, Teófilo. Quityi bi' ndacha' ji'i cua ña'a ca cña nu ngua'ni Jesús, cua ña'a ca cha' nu ngulu'u Jesús tya lo'o nguxana ndyu'ni yu cña, ² lcaa cha' nu ngua'ni yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Bilya tyaa Jesús ca slo ycu'i' Ndyosi lo'o ngusubi yu ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu tsa chcu'i' cha' ji'i ycu'i' yu nde chalyuu. Nguxtyucua Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'i Jesús lo'o ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', ñi'ya ntsu'u cña nu cua'ni ngu' bi'. ³ Lo'o cua ngujuii Jesús, ndyu'ú yu chaca quiya', li' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'. Tya tu'ba tsá ndya'a Jesús chalyuu, lo'o jua'a tyuu quiya' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'; tso'o tsa ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulu'u yu ji'i ngu' bi' ñi'ya nu caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. ⁴ Bilya tyaa Jesús lo'o nchcui' yu lo'o ngu' bi', cha' tyanu ngu' quichi' Jerusalén.

—Jatya ma ca quichi' re —nacu' Jesús ji'i ngu'—, ña'a cuayá' nu caa Xtyi'i ycu'i'

Ndyosi cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya nchcui' Sti na' tya sa'ni la; jua'a nda na' la cui' ti cha' lo'o ma tsubi' ti. ⁵ Clyo cua ntyucuatya Juan ji'i ñati lo'o hitya ti; pana cua tyalaa ti tsá nu caa Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, jua'a tyucuatya ycu'i' Ndyosi ji'i ma.

Ndyaa Jesús nde cua

⁶ Li' lcaa tya'a ngu' cua ndyu'u ti'i ngu' se'i ti, nchcuane ngu' bi' ji'i Jesús li':

—Xu'na —nacu' ngu'—, ¿ha si'i juani nu cua'ni nu'u cha' tyanu cha' ji'i cua, cha' caca ya loo ji'i loyuu su cuentya quichi' tyi ya chaca quiya', cha' la cui' ngu' Israel laca ya?

⁷ Nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Ná ndyi'ya ma chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ma ni tsá caca, ni tyempo caca nu cua'ni ycu'i' Ndyosi cña. Sca ti ycu'i' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi', nguxtyanu tso'o Ni cha' ji'i. ⁸ Juani xa' chcu'i' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya cua'ni ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, cha' li' taca chcu'i' ma cha' tso'o lo'o lcaa ñati, nu cha' ji'i ycu'i' na'. Chcu'i' ma lo'o ngu' nde quichi' Jerusalén, jua'a lo'o ngu' loyuu su cuentya Judea, jua'a lo'o ngu' loyuu cacua ti nu naa Samaria bi'; chcu'i' ma lo'o ngu' lcaa quichi' su ndi'i ngu' chalyuu.

⁹ Lo'o cua ndye nchcui' Jesús cha' bi', laja lo'o na'a ngu' ji'i ndyiqui'ya ycu'i' Ndyosi ji'i yu ndyaa yu nde

cua li'. Ndyacu' sca coo hichu' yu cha' nga'aa tyaca' ña'a ngu' jii' yu. ¹⁰ Hora nu ndyaa bi', li' nguxña'a ngu' nde cua. Lo'o ti ndu' tucua tya'a ñati' nu ngati' ste'. Ndu' ngu' slo ngu' bi' li', ¹¹ nchcui' ngu' lo'o ngu' bi':

—Cu'ma ngu' Galilea —nacu' ngu'—, ¿ni cha' laca ndu' ma' ña'a ma' nde cua? —nacu' ngu'—. Jesús nu nguxtyanu ca ti jii' ma' cua ndyaa nde cua, tya caa' yu lo yuu chaca quiya'. Ñi'ya nu tyaca' lo'o ndyaa yu, jua'a tyaca' lo'o caa' yu chaca quiya' —nacu' ngu' nu ngati' ste' bi' li'.

Ngusubi ngu' jii' Matías cha' cua'ni cña loo Judas

¹² Li' ndu'u ngu' nde lo cuati' Olivos, nguxtyuu' ngu' nde quichi' Jerusalén. Cacia ti ndi' quichi'; ná ntsu'u chacuayá' jii' ngu' judío cha' tsa' ngu' tyijyu' la tsa' ta'a, nu lo'o ndi' cña' ngu'. ¹³ Yala ti ndyalaa ngu' quichi' bi', li' ndyaa ngu' ni' tucua ba'a su ndi' ngu': ndyaa Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o Andrés, lo'o Felipe, lo'o Tomás, lo'o Bartolomé, lo'o Mateo, lo'o chaca Jacobo sñi' Alfeo, lo'o Simón nu ngua sca ngu' jii' taju cananista, lo'o Judas tya'a Jacobo. ¹⁴ Stu'ba ti nclacua ti' ngu' bi', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o tya'a Jesús ndi' lo'o ngu' bi', lo'o María xtya'a Jesús, lo'o tyuu' tya'a nu cuna'a nu ndya'a lo'o yu.

¹⁵ Ngua sca tsa' ndyu'u ti' lcaa ñati' nu cua ngusñi' cha' jii' Jesucristo ca quichi' bi'; sca siyento ntucua calaa tya'a ñati' ntsu'u nu ngutu'u ti' tsa' bi'. Li' ndatu' Pedro cha' chcui' yu lo'o ngu' bi':

¹⁶ —Cu'ma tya'a ndi' na re —nacu' Pedro jii' ngu' bi'—, nu ngua sa'ni nguxtyucua Xtyi' ycu' Ndyosi jii' jyo'o cusu' David lo'o nguscua jyo'o bi' lo' quityi' ñi'ya caca cña nu cua'ni jyo'o Judas nde loo la. Ycu' Judas ngulu'u tyucui' jii' ngu' xña'a lo'o ngusñi' ngu' jii' Jesús preso; pana ñi'ya nu ndyanu cha' caca jii' yu, jua'a ngua cha' bi'. ¹⁷ Stu'ba ti nguta'a jyo'o Judas lo'o na, stu'ba ti ngua'ni yu cña lo'o na nquicha'. ¹⁸ Lo'o li' ndyaa jyo'o bi' ngüi'ya sca yuu lo'o caya' nu nda ngu' jii' yu cha' ngua'ni yu cha' cuxi, nu lo'o ndyujui' yu cresiya jii' Jesús jii' ngu' xña'a bi'. Ycu' ca yu nguxtyú yu jii' yu lo' yuu, ngutaa' ne' yu ndu'u tri se'i yu, ngujui' yu li'. ¹⁹ Hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ngu' quichi' Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' cha' cña jii' ngu' cha' Acéldama naa yuu su nclyú yu; ndi'ya ndyu'u cha' cña bi': “Yuu su ndyalú tañi' ñati'”. ²⁰ Lo'o jua'a ngutu'u tucua cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi' Salmos nu nchcui' ndi'ya:

Laja ti tyanu tyi yu, nga'aa tyanu ñati' lu'ú cajua. Lo'o xa' nchcui' quityi' bi' chaca quiya': Cua'ni xa' ñati' cña su ndu' yu.

'Jua'a nchcui' quityi bi' —nacui Pedro jil'i ngu'—, 21-22 bi' cha' juani tso'o si cua'ni xa' ñati tya'a na cña loo jyo'o Judas. Ñati bi' caca sca ngu' tya'a na nu ndya'a lo'o na lcaa tsa lo'o nguti'l Jesús lo'o na chalyuu re. Ndyaa yu lo'o na, masi clyo lo'o ntyucuatya jyo'o Juan jil'i ñati, masi tsubi' ti lo'o ndu'u Jesús ndyaa nde cua. Ñati bi' cua na'a ñi'ya ngua lo'o ndyu'u Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui, bi' cha' taca chcui' yu lo'o xa' ñati cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua cha' bi'.

23 Li' ngusubi ngu' tucua tya'a nu qui'yu; sca yu nu naa José Barsabás nu nchcui' ngu' cha' Justo naa yu, lo'o chaca yu nu naa Matías. 24 Li' nchcui' lcaa ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi:

—Ndyosi nu Xu'na ya —nacui ngu'—, jlo ti' nu'u ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati chalyuu. Culu'u nu'u jil'i ya ti jil'i nu tucua tya'a nu qui'yu re nu cua ngusubi ycu' nu'u jil'i, 25 cha' taca tsa yu bi' xa' quichi, cha' chcui' yu cha' jinu'u cña su ndu jyo'o Judas nquicha'. Na cua nguxtyanu jyo'o bi' cña cha' xña'a tsa bi', lo'o li' ndyaa ca su ndyanu cha' tsa.

26 Li' ngua'ni ngu' sca cña cha' ngusubi ngu' jil'i tsaca ngu', ti jil'i tyanu cña bi'. Jua'a nquijeloo jil'i ngu' cha' Matías caca ñati bi'. Li' stu'ba ti ndya'a yu bi' lo'o nu tii chaca tya'a ngu' cha' caca tya'a ngu' nu nda Ni cña jil'i cha' chcui'

cha' jil'i Jesucristo nde lo yuu chalyuu.

2

Ndyalaa Xtyi' ycu' Ndyosi

1 Ngua tsa ta'a Pentecostés, sca ta'a jil'i ngu' judío, li' ndyu'u ti'l lcaa ñati nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo ca bi' sel'i ti.

2 Hora ti nguañi nde ne' ni'i su nga'a ngu' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyaca cui'i. Lcaa ngu' bi' ndyuna ngu' lo'o nguañi bi'.

3 Li' ndu'u tucua tyuu tya'a na ñi'ya slu quii' ti ña'a, ngutacui bi' lo xlya hique lcaa ngu' bi'; 4 jua'a ngua lo'o ndyanu Xtyi' ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i lcaa ngu' bi'. Li' nguxana nchcui' ngu' cha'cña jil'i xa' ñati, cha' Xtyi' ycu' Ndyosi ngua'ni lo'o ngu' cha' ngua jil'i ngu' li'.

5 Tyempo nu ndyaca ta'a bi' nde quichi Jerusalén ndi'i quiña'a tsa ngu' judío; ngutu'u ngu' liya ngu' tyuu quichi loyuu tyijyu', cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi. 6 Li' nguxana ndyu'u ti'l ngu' bi' ca su ndañi cha' bi'. Ná ngua cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti ñi'ya nu ngua, cha' lcaa ngu' tyijyu' ndyuna ngu' cha' nchcui' nu ñati jil'i Jesucristo bi' cha'cña jil'i ycu' ca ngu' tyijyu' bi'. 7 Ndube tsa ti' ngu' tyijyu' bi' li', ngulacua tsa ti' ngu' bi':

—¿Ha si'i xcui' ngu' quichi su cuentya Galilea laca ngu' jua? —nacui ngu' bi' lo'o tya'a ngu'—. 8 ¿Ni cha' laca ndyuna na nchcui' ngu' jua cha'cña ji'na? —nacui

ngu'—. ⁹ Quiña'a tsa quichi ndu'u na: laca na ngu' Partia, ngu' Media, ngu' Elam, ngu' Mesopotamia, ngu' Judea, ngu' Capadocia, ngu' Ponto, ngu' loyuu su cuentya Asia, ¹⁰ ngu' Frigia, ngu' Panfilia, ngu' Egipto, ngu' Africa nu ndi'i nde loo la ji'i quichi Cirene; lo'o jua'a ngu' romano, lo'o ndi'i ngu' bi' ca nde —nacu' ngu' bi'—. Ntsu'u nu laca sñi' ngu' judío tya'a na, lo'o jua'a ntsu'u xa' ngu' romano nu stu'ba ti ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ni lo'o na. ¹¹ Lo'o jua'a ndi'i ngu' Creta, ndi'i ngu' Arabia. Pana lcaa na lo'o tya'a na ndyuna na nchcui' ngu' cha'cña ji'na, stu'ba ti ndyuna na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ndyosi.

¹² Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi'. Ná jlo ti' ngu' tsiya' ti na ca ngua. Tya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—¿Na laca ndyaca re?
—nacu' ngu' bi'.

¹³ Lo'o jua'a nxyi' lo'o xa' la ñati' ji' ñati' ji' Jesucristo bi':

—Cu'bi tsa ngu' jua cha' nchcui' ngu' jua'a —nacu' ngu'.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndu' Pedro lo'o nu tii chaca tya'a ñati' bi', cui' nchcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi' li':

—Ngu' cusu' cu'ma, ngu' judío —nacu' Pedro—, lo'o lcaa cu'ma nu ndi'i nde quichi Jerusalén juani —nacu' yu—, cua'a jyaca ma

ji' cha' nu chcu' na' lo'o ma —nacu' yu—. ¹⁵ Cu'bi cuare, nti' ma; pana si'i na cu'bi cuare, cha' hora cua caa nde tlyu ti laca juani. ¹⁶ Ndi'ya ndyaca cha' re: na cua ngua cha' tlyu bi', ñi'ya nu nchcui' cha' nu cua nguscua jyo'o cusu' Joel nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

¹⁷ Tyempo nde loo la lo'o cua tye ti chalyuu, nacui' ycu' Ndyosi,

ta na' Xtyi'i ycu' na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati' chalyuu, nacui' Ni.

Li' ta sñi' ma' cha' jna' lo'o ngu'.

Lo'o jua'a ña'a ngu' cuañi' cha' tlyu nu ndu'ni ycu' Ni,

culu'u na' cha' tlyu bi' ji'i ngu';

lo'o jua'a chcu' xcalá ngu' cusu'.

¹⁸ Ta na' Xtyi'i ycu' na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati' nu ndu'ni cña nu nclyo na' ji'i ngu' bi', nacui' Ni.

Li' chcu' ñati' bi' lcaa cha' nu ta na' lo'o ngu' cha' chcu' ngu'.

¹⁹ Cua'ni na' cha' tlyu nde cua,

lo'o jua'a cua'ni na' cha' tlyu nde lo yuu;

lye tyalú tañi li', tyaqui' quii' tonu, xcui' snii caca nde lo yuu, nacui' Ni.

²⁰ Na' laca ycu' nu Xu'na ma; cua tyalaa ti tsa lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati' chalyuu.

Cua'ni na' cha' tyacu' lo xee cuichaa,

cha' nga'a ña'a caca co', ñi'ya
tañi ña'a, nacui Ni.

Sca tsā tlyu tsa caca bi', liñi
caca cuayá' ti' lcaa ñati
chalyuu lo'o tyalaa tsā
bi'.

²¹ Pana cua'ni lyaá na' ji'i lcaa
ñati nu ndiña cha' clyu
ti' na.

Jua'a nhcui' ycuí' Ndyosi.
Nguscua jyo'o Joel cha' bi' lo
quityi —nacui Pedro—.

²² 'Cu'ma ngu' Israel
—nacui yu—, cua'a jyaca mā
ji'i cha' nu hcui' na' lo'o
mā juani: Ngu' Nazaret laca
Jesús. Nguxtyucua ycuí' Ni ji'i
yu lo'o ngua'ni yu xcui' cña
tonu ca slo mā. Ngulacua tsa
ti' mā lo'o na'a mā cña tonu
bi', lo'o ngua cuayá' ti' mā
cha' xcui' cña ji'i ycuí' Ndyosi
ngua. ²³ Cua sa'ni la cua jlo
ti' ycuí' Ndyosi, tya li' cua
nhcui' Ni ñi'ya nu caca ji'i
Jesús. Ndacha' lo Ni ji'i ngu'
cha' cujuui ñati cuxi ji'i ycuí'
Jesús. Jua'a ngua li'; tsubi'
ti ngusñi mā ji'i yu, nguju'i
ca'a mā ji'i yu lo crusi. Cua
ndyujui mā ji'i yu lo'o nda
mā cña ji'i ñati cuxi bi', cha'
cua ngua'ni ngu' cña cuxi
bi' cuentya ji'i mā, ñi'ya nu
nacui Ni cha' caca. ²⁴ Pana
ná nscua cha' tyanu Jesús ne'
cuaá ña'a jyo'o ti yu, bi' cha'
ngua'ni ycuí' Ndyosi Sti yu
cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.
²⁵ Cua ntsu'u chaca cha' nu
nguscua jyo'o cusu' David
sa'ni la nu nhcui' cuentya
ji'i Jesús ndi'ya:

Xu'na, nacui yu, xcui' ndya'a
nu'u lo'o na';

cacua tsa nga'a nu'u slo na',
cha' caca tlyu tyiquee
na' lo'o nxyucua nu'u
jna';

²⁶ bi' cha' tso'o tsa ntsu'u ty-
iquee na', jua'a tso'o
tsa nhcui' na' xqui'ya
nu'u, cha' chaa tsa ti'
na'.

Ti ti ndi'i tyucui ña'a na'
xqui'ya cha' ndi'i nu'u
cha' ña'asii nu'u jna'.

²⁷ Ná tyanu cresiya jna' su
ndi'i jyo'o, xqui'ya cha'
ná ta nu'u chacuayá'
catsu' cuaña' na' jua'a
ti, cha' ntsu'u tsa ty-
iquee nu'u ña'a nu'u
jna';

²⁸ cua ngulu'u nu'u tyucui su
tsa'a na' cha' tyi'i na' ca
slo nu'u.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'
cha' stu'ba ti tyi'i na'
lo'o nu'u li'.

Jua'a nguscua jyo'o David lo
quityi.

²⁹ 'Pana jlo ti' cu'ma cha'
chañi cha' ngujuui David,
nu jyo'o cusu' ji'na —nacui
Pedro—. Sa'ni tsa ngujuui
bi'; nguxatsi' ngu' ji'i li', lo'o
jua'a tya ntsiya cuaá ji'i jyo'o
bi' juani. ³⁰ Tu'ba ji'i ycuí'
Ndyosi ngua jyo'o David bi';
jlo ti' yu cha' nda Ni cha' liñi
lo'o yu lo'o nhcui' Ni cha' sca
ñati tya'a nati ji'i ycuí' yu cala
nde loo la, bi' caca nu Cristo.
Caca Cristo bi' rey, ñi'ya lo'o
ngua ycuí' David rey. ³¹ Ngua
cuayá' ti' yu tya sa'ni la cha'
ntsu'u cha' tyu'ú nu Cristo bi'
chaca quiya' lo'o cua ngujuui,
bi' cha' nhcui' yu cha' ná
tyanu cresiya ji'i Cristo su

ndi'j jyo'o, ná catsu' cuaña' Cristo li'. ³² Cha' liñi laca cha' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacuj Pedro—. Liñi nda ya cha' lo'o cu'ma, cha' cua na'a ya jil'j yu chaca quiya' cha' lu'ú yu. ³³ Li' ñaa ycu' Ndyosi yaqui'ya Ni jil'j Jesús cha' tyaa yu ca slo ycu' Ni. Juani ndi'j Jesús nde la'a tsu' cu'j su tlyu ca su ntucua ycu' Ndyosi. Cua nda ycu' Ndyosi Sti yu Xtyi'i ycu' Ni jil'j Jesús, lo'o nu juani cua nda Jesús Xtyi'i ycu' Ni cha' tyalaa nde chalyuu. Lcaa cha' nu cua ndyuna ma, lcaa cha' nu cua na'a ma tsá juani, bi' laca cña nu ngua'ni ycu' Jesús. ³⁴ Ná ndyaa jyo'o David ña'a lu'ú ti ca slo ycu' Ndyosi, bi' cha' jlo ti' na cha' si'i cha' jil'j ycu' ca yu nchcui' cha' nu nguscua nu David bi' lo quityi, nu ndi'ya nchcui':

Cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u la'a tsu' cu'j jna'.

³⁵ Caca nu'u loo jil'j lcaa ñati nu laca tya'a cusu'u nu'u”, nacuj ycu' Ndyosi jil'j.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi —nacuj Pedro—.

³⁶ Ntsu'u sca cha' jil'j ycu' Jesús nu nga'a cha' ca cuayá' ti' lcaa na nu laca na ngu' Israel: La cui' Jesús nu ngujui'j ca'a na jil'j lo crusi cha' cuju' na jil'j, la cui' yu bi', cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' jil'j yu cha' caca yu Xu'na na, cha' laca yu nu Cristo.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, ntyuju'u tsa ti'

ngu' li'. Nchcuane ngu' jil'j Pedro lo'o jil'j lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'j Jesús tya clyo:

—¿Ñi'ya cua'ni ya juani? —nacuj ngu' jil'j ngu' bi'.

³⁸ —Tso'o si caca tyuju'u ti' ma jil'j cha' cuxi, lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma xtyanu ma jil'j li' —nacuj Pedro jil'j ngu'—. Lo'o jua'a tyucuatya ngu' jil'j ma chacuayá' jil'j Jesús li'. Cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'j ma li', jua'a ta Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya jil'j ma. ³⁹ Liñi tsa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ma lo'o nchcui' Ni cha' tyanu Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya jil'j ma, lo'o ne' cresiya jil'j sñi' ma tyanu Xtyi'i ycu' Ni, lo'o ne' cresiya jil'j ngu' nu ndi'j tyijyu' tyanu Ni; tyanu Ni ne' cresiya jil'j lcaa ñati nu cua ngusubi ycu' Ndyosi jil'j.

⁴⁰ Tya quiña'a la cha' nchcui' Pedro lo'o ngu' li'. Liñi tsa ngulo yu cña jil'j ngu':

—Xtyanu ma jil'j ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi —nacuj yu jil'j ngu'.

⁴¹ Lcaa ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', ndyaa ngu' bi' cha' tyucuatya ngu' jil'j ngu' bi' chacuayá' jil'j Jesús. La cui' tsá bi' nguxana sna mil tya'a ñati ngusñi ngu' cha' jil'j Jesucristo. ⁴² Ndyuna tso'o lcaa ngu' bi' cha' nu ngulu'u ngu' nu ngua tsa'a jil'j Jesucristo tya clyo jil'j ngu'. Tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi', stu'ba ti ndi'j ngu', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi; stu'ba ti ndacu ngu', stu'ba ti

ndyu'ni tlyu lcaa ngu' bi' jil'i Jesucristo.

Ndi'ya ngua'ni ñati jil'i Jesucristo clyo

⁴³ Ndube tsa ti' lcaa ngu' quich'i bi' jil'i cña nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi, cha' cua quiña'a cña tonu ngua'ni ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo chacuayá' jil'i Ni. ⁴⁴ Lcaa ngu' stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu' nu ntsu'u cha' jil'i Jesucristo, nda ngu' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' cha' tacha ngu' jil'i tya'a ngu'; ⁴⁵ ndyujui' ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu', cha' caja cñi nu tacha ngu' jil'i tya'a ngu' nu ná ntsu'u cha' tso'o jil'i tsiya' ti.

⁴⁶ Lcaa tsá ndyu'u ti'i ngu' bi' ne' laa tonu jil'i ngu' judío, jua'a stu'ba ti ndacu ngu' bi' to' tyi tya'a ngu'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi', tso'o ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', ⁴⁷ cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu'i Ndyosi. Tso'o nchcui' lcaa ñati quich'i jil'i ngu' bi', jua'a lcaa tsá quiña'a la ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo; ndyu'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi' li'. Bi' cha' quiña'a la ñati ndyatü nu ndyu'u ti'i lo'o taju ñati jil'i Jesucristo bi' li'.

3

Ngua'ni ngu' jo'o jil'i nu quicha quiya'

¹ Ngua sca tsá ndyaa Pedro lo'o Juan ne' laa tonu. Hora cua sna nde ngusii ngua, bi' hora laca nu nchcui' ngu' loyuu bi' lo'o ycu'i Ndyosi. ² Nga'a sca nu quicha quiya' to' laa, ca ña'a quicha quiya'

yu nu lo'o ngula yu. Lcaa tsá ndya'a lo'o tya'a nu quicha bi' jil'i yu to' laa tonu, nu to' laa nu nda'ya tsa ña'a ndu'ni ngu' quich'i jil'i. Nga'a yu to' laa ndijña yu msta jil'i ngu' nu lo'o lijya ngu' to' laa li'. ³ Cua na'a nu quicha bi' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan, lijya ngu' cha' tsa'a ngu' ne' laa, ngüijña yu msta jil'i ngu' bi' li'. ⁴ Ndyatu se'i ti Pedro lo'o Juan cha' ña'a tso'o ngu' jil'i nu quicha bi'. Li' ndacha' Pedro jil'i yu:

—Ña'a nu'u xi jil'i ya
—nacui Pedro jil'i yu.

⁵ Ndyuna tso'o yu, ngua ti' yu cha' cua ta ti ngu' msta jil'i yu.

⁶ —Ná ntsu'u cñi jna' —nacui Pedro jil'i—, chaca lo cña ntsu'u jna' cha' cua'ni na' lo'o nu'u —nacui—. ¡Chacuayá' jil'i Jesucristo Nazaret ni!, tyatu nu'u cha' tya'a nu'u ycu'i ti.

⁷ Li' ngusñi Pedro ya' yu tsu' cui' cha' xatu jil'i yu li'. Hora ti ngua tso'o quiya' yu, lo'o yane quiya' yu ngua tso'o. ⁸ Tajua' tsa ndatu yu bi', nguxana yu ndya'a yu li'; ndyatü yu ndyaa yu ne' laa tonu lo'o ngu' bi' li', ndya'a yu ndyacuá yu cha' chaa tsa ti' yu, cha' ngua tso'o quiya' yu ndya'a yu. Ngua'ni tlyu yu jil'i ycu'i Ndyosi cha' ngua'ni Ni cha' ngua tso'o quiya' yu. ⁹ Cua na'a lcaa ñati jil'i yu ne' laa, cha' tso'o ti nchca ndya'a yu, cha' ndyu'ni tlyu yu jil'i ycu'i Ndyosi. ¹⁰ Nslo ngu' jil'i yu, cha' la cui' yu quicha quiya' nu cua nchca'a to' laa

bi' ndijña yu mstā jil̄i ngu' lcaa tsā laca yu bi'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu' cha' cua ngua tso'o quiya' yu.

Cha' nu nda Pedro lo'o quiña'a ñati

¹¹ Ndu Pedro lo'o Juan to' laa tonu su nacui ngu' "Corredor jil̄i Salomón" li'. Lo'o nu qui'yu nu ngua tso'o quiya' bi' ni, ndu yu lo'o ngu'; ña'a ti nga'a yu ngusni yu ya' ngu' bi'. Li' quiña'a tsa ngu' quichi ngusna lijya slo ngu' bi', cha' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua, cha' ngua tso'o quiya' yu quicha bi' li'. ¹² Cua na'a Pedro jil̄i ñati cha' quiña'a tsa ngu' ndyalaa ngu' slo. Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua jil̄i nu quicha bi':

—Cu'mā ngu' Israel —nacui Pedro jil̄i ngu'—, ¿ni cha' laca ndube tsa ti' mā? —nacui—. Na ndu ti mā nxña'a tsa mā jil̄i ya —nacui—. Ndube tsa ti' mā ña'a mā na ca ndyaca jil̄i nu qui'yu re. Nacui mā cha' nchca tsa jil̄i ya; ngua'ni ya cha' ndyaca tso'o yu re xqui'ya cha' tso'o tsa cha' nu ndu'ni ya lcaa tsā, nti' mā. Si'i jua'a. Jesús laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o quiya' yu re. ¹³ Ycui' Ndyosi Sti na ni, la cui' Ni laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na jil̄i tya sa'ni la, masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob; lcaa jyo'o cusu' ji'na ngua'ni tlyu ngu' jil̄i ycui' Ndyosi bi'. Ycui' Ndyosi laca nu cua

nda chacuayá' jil̄i Jesús Sñi' ycui' Ni cha' caca tlyu yu. Ntejeya' mā jil̄i nu Jesús bi' tsubi' ti, ndyaa lo'o mā jil̄i yu, ndyaa mā ngusta mā qui'ya jil̄i yu slo ngu' nu laca loo; nu lo'o ngua ti' gobernador Pilato cha' tyu'u Jesús laja ti, ná ntaja'a mā li'. ¹⁴ Xcui' cha' tso'o ngua'ni nu Jesús bi', xcui' lubii cresiya jil̄i yu, lo'o ná nda mā chacuayá' tyu'u yu laja ti li'. Ngüijña mā chacuayá' jil̄i gobernador bi', cha' tyu'u laja ti chaca nu laca preso, nu cua ndyujuii jil̄i tyuu tya'a ñati. ¹⁵ Lo'o li' ngüijña mā chacuayá' kujuii ngu' jil̄i Jesús, masi ycui' Jesús laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil̄i ñati. Li' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Jlo ti' ya cha' chañi laca cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' cua na'a ya jil̄i yu ña'a lu'ú ti yu chaca quiya'.

¹⁶ 'Cua nslo mā jil̄i nu qui'yu re nu ngua quicha yu nquicha' —nacui Pedro jil̄i ngu'—. Lo'o juani cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o yu re, xqui'ya cha' jlya ti' ya jil̄i Jesús. Nchca tsa jil̄i nu Jesús bi' cua'ni cha' tyaca tso'o ñati; taca ña'a mā cha' chañi cha' bi', cha' ngua tso'o yu re juani.

¹⁷ 'Cu'mā ngu' tya'a quichi tyi na, jlo ti' na' cha' ná ngua tii mā tilaca ngua Jesús nu lo'o ngüijña mā chacuayá' cha' kujuii sendaru jil̄i yu. Lo'o jua'a nu ngu' nu laca loo

ji'i mā, ná ngua tii ngu' na laca nu ngua'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. ¹⁸ Cua laca cha' juani, la cui' cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na sa'ni la, la cui' cha' nu nguscua ngu' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi. Quityi bi' nchcui' cha' ti'i tsa cua'ni quicha ngu' ji'i Jesucristo; jua'a kujuii ngu' ji'i Jesús, la cui' Jesús nu nda ycu'i Ndyosi ji'i yaa lo yuu chalyuu. ¹⁹ Bi' cha' ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā ji'i, cuati jña mā cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi cha' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni mā. Cua'ni nu Xu'na na cha' taca ca tso'o cresiya ji'i mā chaca quiya' li'. ²⁰ Cuati culo ycu'i Ndyosi cña ji'i Jesús cha' tyaa chaca quiya', la cui' Jesús nu ngusubi Ni ji'i cha' caca nu Xu'na na. ²¹ Ntsu'u cha' tyanu Jesús ca slo Ni nu juani ti; pana tiya' la, li' tyalaa sca tsā lo'o chaca quiya' cua'ni cucui ycu'i Ndyosi ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu, cha' li' tyaa Jesús. Jua'a laca cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, cha' nu nguscua ngu' lo quityi cua sa'ni la. ²² Tyempo bi' ndi'ya nguscua jyo'o Moisés bi': "Ñi'ya ngulo ycu'i Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'i Ni lo'o mā, jua'a culo nu Xu'na na cña ji'i sca nu cusu' tya'a quichi tyi na ca nde loo la. Taquiya' mā lcaa cha' nu hcui' nu cusu' bi' lo'o mā. ²³ Si ntsu'u sca ñati nu ná nti' taquiya' cha' nu ta nu cusu' bi', tye cha' ji'i

ñati bi' li'; ná caca ñati bi' ñati ji'i ycu'i Ndyosi." Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

²⁴ 'La cui' jua'a nguscua lcaa jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la; masi quityi nu nguscua jyo'o Samuel, masi quityi nu nguscua lcaa jyo'o cusu' bi', nguscua ngu' cha' caa Jesucristo lo yuu chalyuu. Lo'o juani cua ngua cha' nu nchcui' ngu' bi'. ²⁵ Lcaa na laca na tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' nu nguscua quityi ji'i ycu'i Ndyosi bi'; na cua ngüifi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na bi', lo'o jua'a ngua cha' ndyanu cha' bi' cuentya ji'na juani, cha' tya'a ñati ji'i jyo'o cusu' bi' laca na. Ndi'ya nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na bi': "Sca ñati tya'a nu'u nu tyi'i chalyuu nde loo la", nacui Ni ji'i, "bi' laca nu cua'ni cho'o cresiya ji'i lcaa lo ñati chalyuu". ²⁶ Ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ndyu'ú nu sca ti Sñi' ycu'i ca chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a ngulo Ni cña ji'i yu cha' clyo caa yu ca slo na ca nde. Cua nti' Ni cha' ca lubii cresiya ji'na, bi' cha' cua ñaa Sñi' ycu'i Ni cha' xtyucua ji'na, cha' caca culotsu' na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

4

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan

1 Tya ndu Pedro lo'o Juan nchcui' lo'o ngu' ne' laa nu lo'o ngulaa sti jo'ó. Yaa ngu'

lo'o xu'na ngu' policia nu ndi'i cua ne' laa tonu, lo'o nu ngu' saduceo yaa. ² Ñasi' tsa ngu' bi', cha' nclyu'u Pedro lo'o Juan ji'i ñati; nclyu'u ngu' cha' ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesucristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a nga'a cha' tyu'ú lcaa jyo'o ñati chaca quiya' nde loo la. ³ Li' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' policia ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' su'ba ngu' ji'i ne' chcuá sca talya, cha' ngusii tsa lo'o ngujui ngu' bi' ji'i ngu'. ⁴ Tso'o tsa ndyuna quiña'a ñati cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu ngulu'u ngu' bi' ji'i ngu', hora ti ngusñi ngu' cha' bi'. Cua ntsu'u ca'yu mil tya'a nu qui'yu ti nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

⁵ Ca chaca tsá ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo ji'i ngu' quichi Jerusalén, lo'o ngu' cusu' ji'i quichi, lo'o ñati nu nclu'u cha' jo'ó ji'i ngu' ne' laa. ⁶ Nga'a Anás nu ngua xu'na sti jo'ó, jua'a nga'a Caifás, lo'o Juan, lo'o Alejandro, nga'a lcaa tya'a sti jo'ó nu laca loo. ⁷ Ngulo ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan ne' chcuá, ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ca slo ngu' nu laca loo. Li' nchcuane nu ngu' cusu' bi' ji'i ngu'.

—¿Ñi'ya ngua'ni mā cha' ndyaca tso'o yu quicha quiya' bi'? —nacui ngu' ji'i ngu'—. ¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni mā jo'o ji'i yu?

⁸ Li' tso'o tsa nguxtyucua Xty'i ycu'i Ndyosi ji'i Pedro, bi' cha' ngua ji'i yu nguxacui

yu cha' ji'i ngu' nu laca loo, jua'a ji'i ngu' cusu' bi':

—Cu'mā ngu' cusu' nu laca loo ji'i ya —nacui Pedro ji'i ngu'—, ⁹ cua nchcuane mā ji'i ya ni cha' laca nguxtyucua ya ji'i yu re nu ngua quicha quiya' —nacui—, ni cha' ngua'ni ya jo'o ji'i yu re —nacui—. ¹⁰ Cua'a jyacā mā xi lacua. Ta na' sca cha' lo'o mā, lo'o lcaa ngu' loyuu re, cha' ycu'i Jesucristo laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu quicha re. La cui' Jesús Nazaret nu ndyujuii mā ji'i lo crusi, bi' laca nu cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujuii. Ycu'i Jesús bi' nda chacuayá' cha' ngua tso'o quiya' yu re, bi' cha' ndu yu ca nde tso'o ti yu juani. ¹¹ Ñi'ya laca sca cuityi ni'i nu nchcuā sca quee tonu cha' ná tso'o nti' cuityi, masi stu'ba tsa ña'a loo, jua'a laca cu'mā cha' ná ntaja'a ma cuna mā cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o mā; ñi'ya laca quee bi' nu cua nchcuā mā ji'i, jua'a laca ycu'i Jesús, cha' ná ndaquiya' mā ji'i yu tsiya' ti. Pana juani loo la laca nu Jesús bi', ¹² bi' cha' nchca ji'i cua'ni lyaá ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na; ná ntsu'u xa' ñati tyucui ña'a chalyuu nu nchca la ji'i, cha' sca ti ji'i Jesús cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cua'ni cña bi'.

¹³ Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, cuati ña'a tsa ngu' ji'i Pedro lo'o Juan:

—¿Ni cha' laca ná ntsii ngu' re nchcui' ngu' lo'o na?

—nacui' ngu'—. Si'i ñati' tlyu laca ngu', si'i ñati' nu ngua tsa'a quityi laca ngu' re.

Li' ngua tii ngu' cusu' cha' cua nguta'a ngu' lo'o Jesús. ¹⁴ Nga'aa ngujui la cha' nu chcu' ngu' cusu' lo'o ngu' bi', cha' stu'ba ti ndu' ngu' lo'o yu nu ngua quicha bi'. ¹⁵ Li' ngulo ngu' cña cha' tyu'u nu ca ta'a sna ti ngu' bi' nde liya', cha' cuaana ti chcu' ngu' cusu' lo'o tya'a ti ngu':

¹⁶ —¿Ñi'ya' cua'ni na lo'o ngu' jua? —nacui' ngu' cusu'—. Cua ngua'ni ngu' sca cha' tlyu, lo'o jlo ti' lcaa ngu' quichi' Jerusalén re cha' bi' —nacui' ngu'—. Ná taca ñacu' na cha' cha' cuiñi laca bi' —nacui' ngu'—. ¹⁷ Pana ná tso'o si cuna xa' la ñati' cha' ji'i Jesús; bi' cha' tso'o si xcutsii na ji'i ngu' jua, cha' ná culu'u ngu' ji'i xa' ñati' tilaca laca Jesucristo.

¹⁸ Li' ngusi'ya ngu' cusu' ji'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cusu' cña ji'i ngu' bi' li':

—Nga'aa chcu' ma' tsiya' ti cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati' —nacui' ngu' cusu' ji'i ngu'.

¹⁹ Nguxacu' Pedro lo'o Juan cha' ji'i nu ngu' cusu' bi' li':

—Ná cube tsa ti' cu'ma, ngu' cusu' —nacui' ngu' ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ntsu'u cha' cua'ni ya cña nu culo cu'ma ji'i ya? ¿Ha ná tso'o la nti' cu'ma cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya? ²⁰ Tso'o la nti' ya cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya; bi' cha' ná tye chca cha'

chcu' ya lo'o ñati', lcaa cha' nu cua na'a ya ji'i Jesús, lo'o lcaa cha' nu cua ndyuna ya, cha' nu nchcu' yu lo'o ya.

²¹ Ngua ti' ngu' cusu' xcutsii ngu' ji'i Pedro lo'o Juan, bi' cha' chaca quiya' lye la nchcu' ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. Lo'o li' nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti; ná ngua ji'i ngu' nu laca loo xcube' ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' ndyutsii ngu' cusu' bi' ji'i ngu' quichi', cha' nu ngu' quichi' ni, lye tsa ndya xlya'be ngu' ji'i ycu' Ndyosi cha' ngua tso'o yu quicha quiya' bi'. ²² Cua nteje tacui tu'ba yija ntsu'u nu quicha bi' lo'o ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o yu.

Ca ta'a ñati' ji'i Jesucristo nchcu' lo'o ycu' Ndyosi

²³ Nu lo'o nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti, li' hora ti ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca slo nu ngu' tya'a ndya'a ngu'. Nda Pedro lo'o Juan cha' lo'o lcaa tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu nchcu' sti jo'ó, lcaa ña'a cha' nu nda ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. ²⁴ Lo'o cua ndyuna tya'a ngu' cha' bi', stu'ba ti nchcu' lcaa ngu' lo'o ycu' Ndyosi li':

—Ndyosi Sti ya —nacui' ngu'—, nu'u laca nu Xu'na ya, nu'u laca nu laca loo la —nacui' ngu'—. Cua ngüiñá nu'u lcaa chalyuu, lo'o lcaa nde cua, lo'o lcaa tyujo'o; cua ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu —nacui' ngu'—. ²⁵ Nda nu'u Xtyi'i ycu' nu'u ji'i David jyo'o

cusu' ji'í ya, nu lo'o nguscua yu cha' cuentya jinu'ú lo quityi. Ndi'ya nscua cha' lo quityi bi':

¿Ni cha' laca tyaala tsa ngu' xa' loyuu?

Ncliyacua tsa ti' ngu' bi', cha' cua'ni cuxi ngu'; pana ná nchca ji'í ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

²⁶ Cua ndyu'u ti'í lcaa nu laca xu'na chalyuu re lo'o nu laca loo ji'í lcaa quichí,

cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, jua'a lo'o Cristo nu ngusubi ycuí' Ndyosi ji'í.

²⁷⁻²⁸ Ñi'ya nu cua nchcui' quityi jinu'ú nu nguscua jyo'o David sa'ni la bi' —nacui' ngu' ji'í ycuí' Ndyosi Sti na—, jua'a cua ndyu'u ti'í ngu' nu laca loo ji'í quichí re cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Jesús Sñi' ycuí' nu'ú, masi xcui' lubii tsiya' ti' cresiya ji'í nu Jesús bi'; la cui' yu laca nu ngusubi nu'ú ji'í —nacui' ngu'—. Ndyu'u ti'í Herodes lo'o Poncio Pilato, lo'o ngu' xa' loyuu, lo'o ngu' tya'a ya nde loyuu re. Li' ngua'ni ngu' lcaa cña nu nda nu'ú chacuayá' ji'í ngu' bi' cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu nda nu'ú cha' lo'o ngu' sa'ni, la cui' jua'a ngua cha' yija re —nacui' ngu' ji'í ycuí' Ndyosi—. ²⁹ Xu'na ya, ña'a nu'ú ca nde juani cha' tyaala tsa ngu' ña'a ngu' ji'í ya. Nti' ya cua'ni ya cña nu ngulo nu'ú ji'í ya, bi' cha' xtyucua

nu'ú ji'í ya juani cha' caja juersa ji'í ya, cha' ná cutsii ya nu lo'o ta ya cha' jinu'ú lo'o ñati re —nacui' ngu'—. ³⁰ Ta nu'ú chacuayá' cha' tyaca tso'o ngu' quicha; cua'ni Jesús Sñi' nu'ú nu xcui' lubii cresiya ji'í quiña'a tsa cña tonu, cha' jua'a cube tsa ti' ngu' jinu'ú. Tsa lo cua ti cha' chcui' ya juani.

³¹ Lo'o cua ndye cha' nchcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi, li' ngüña ni'í su nga'a ngu' bi'. La cui' hora jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ndyanu Xtyi'í ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'í lcaa ngu' bi' li', bi' cha' nga'aa ndyutsii ngu' lo'o nda ngu' cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o xa' ñati.

Lcaa na nu ntsu'u ji'í ngu' ngusa'be ngu' ji'í lo'o lcaa tya'a ngu'

³² Se'í ti ndi'í lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'í Jesucristo, stu'ba tsa ndu'ni lcaa ngu' bi' lo'o tya'a ngu', sca ti cha' ntsu'u tyiquee lcaa ngu'. Nda ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'í ngu' cha' xtyucua ji'í lcaa ngu' lo'o tya'a ngu'. ³³ Lo'o nu ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesucristo tya clyo ni, tlyu tsa tyiquee ngu' nchcui' ngu' lo'o xa' ñati cha' cua na'a ycuí' ca ngu' ji'í Jesús nu Xu'na na lo'o cua ndyu'ú yu chaca quiya', nu lo'o ngujuii yu. Lo'o jua'a nguxtyucua ycuí' Ni ji'í lcaa ngu' bi', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o lcaa ñati. ³⁴ Tso'o tsa tyiquee lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesucristo, bi' cha' ni sca tya'a ngu' nga'aa ntsu'u

na nu lyiji ji'i ngu', cha' lcaa ngu' nu ntsu'u ni'i ji'i, lcaa nu ntsu'u xi yuu ji'i, ndyujui' ngu' na bi', cha' caja ñi'ya tyiji yu'u ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'.³⁵ Nda ngu' cñi bi' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo cha' tacha ngu' cha' bi' ji'i tya'a ngu' li'. Ngu' bi' jlo ti' si ntsu'u na nu lyiji ji'i xa' tya'a ngu'.³⁶ La cui' jua'a ngua'ni sca ngu' Chipre nu naa José. Ngu' Leví laca yu; ñi'ya ndu'ni xirta cña ne' laa, jua'a ndu'ni ngu' Leví bi' cña. Xa' xtañi ngusta nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ji'i nu José bi'; Bernabé ngua xtañi yu li', cha' tso'o tsa nxaala' yu tyiquee tya'a ñati.³⁷ Ntsu'u xi yuu ji'i yu bi'. Lo'o cua ndyujui' yu yuu bi' ji'i xa' ñati, li' ñaa nu Bernabé bi', nda yu lcaa cñi caya' lo yuu bi' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo.

5

Ñilo'o Ananías lo'o Safira ji'i yucui' Ndyosi

¹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca yu nu naa Ananías, lo'o clyo'o yu naa Safira. Ndyujui' ngu' xi yuu ji'i ngu' ji'i xa' ñati.² Li' ndyaa nu qui'yu bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo; pana tsa cla'be ti cñi nda yu ji'i ngu', cha' cuaana ti nguxco'o yu nu chaca tya cla'be cñi bi' toni'i ji'i yu. Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' clyo'o yu lcaa ña'a nu ngua'ni yu bi'.³ Nhcui' Pedro lo'o yu li':

—Ananías —nacui—, ¿na laca ngua hi? ¿Ni cha' laca nda nu'u chacuayá' ji'i nu xña'a nu naa Satanás cha' caca loo ne' cresiya jinu'u? Bi' laca nu ngua'ni cha' nguñilo'o nu'u ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi —nacui Pedro ji'i yu bi'—. Nacui nu'u cha' nde laca lcaa cñi nu ngujui jinu'u lo yuu bi', lo'o si'i lcaa cñi laca re.⁴ Yuu jinu'u laca bi' nquicha', lo'o jua'a cua ntsu'u chacuayá' jinu'u cua'ni na laca nu nti' nu'u cua'ni lo'o cñi bi'. ¿Ni cha' laca nguñilo'o nu'u ji'i ya lacua? Ná liñi cha' nu ngua'ni nu'u, cha' nu cua nacui nu'u cha' lcaa cñi bi' laca re, lo'o si'i jua'a laca bi'. Si'i lo'o ñati ti nda nu'u cha' cuiñi bi', lo'o ycui' Ndyosi cua nda nu'u cha' cuiñi bi' —nacui Pedro ji'i nu qui'yu bi'.

⁵ Lo'o ndyuna Ananías cha' bi', li' nclýu yu lo yuu. Na nclýu ti yu, ngujui yu li'. Ndyutsi tsa lcaa ngu' nu ndi'i cacua ti li'.⁶ Yala ti lijya xi ngu' cuañi', ngüixi ngu' late' chu' jyo'o bi', ngulo ngu' ji'i nde liya'. Li' ndyaa lo'o ngu' ji'i, ndyaa cha' tyatsi'.

⁷ Cua nteje tacui sna hora lo'o ñaa clyo'o jyo'o bi' li', pana ná jlo ti' ma' na laca ngua ji'i jyo'o bi'.⁸ Li' nhcui' Pedro lo'o nu cuna'a bi':

—Cacha' nu'u jna' —nacui ji'i—, ¿ha tsa lo cua ti cñi nda ngu' ji'i ma' cha' ndyujui' ma' yuu bi' ji'i ngu'?

—Chañi —nacui nu cuna'a bi'—, la cui' tsa lo cua ti cñi nda ngu' ji'i ya.

⁹—¿Ni cha' laca ngua'ni ma jua'a? —nacui Pedro li—. Tyucuaa ma, cua ngua'ni stu'ba ma cha' lo'o tya'a ma cha' cua'ni cuaya' ma jii Xtyi'i ycui' Ndyosi, si jlo ti' Ni, si ná jlo ti' Ni cha' cuiñi ma —nacui—. Cua'a jyaca xi ñi'ya ndañi quiya' ngu' cuañi' nu lijya ndyaa nguxatsi' ngu' jii jyo'o clyo'o nu'u. La cui' jua'a tsa lo'o ngu' jinu'u juani.

¹⁰ Hora ti ncluyú nu cuna'a bi' lo yuu; slo ti Pedro ncluyú, ngujuii ca li'. Li' ñaa ngu' cuañi' na'a ngu' cha' lo'o nu cuna'a bi' ngujuii. Hora ti ndyi'ya ngu' jii jyo'o ma', ndyaa lo'o ngu' jii, ndyaa cha' tyatsi' sii' ti cuaá su nguatsi' jyo'o clyo'o; ca bi' nguxatsi' ngu' jii. ¹¹ Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ngusñi cha' jii Jesucristo cha' jua'a ngua jii jyo'o Ananías lo'o clyo'o yu, lo'o jua'a ndyutsii tsa lcaa ñati nu ndyuna cha' bi'.

Ngua'ni ngu' tyuu tya'a cha' tlyu chacuayá' jii ycui' Ndyosi

¹² Quiña'a tsa chacuayá' nda ycui' Ndyosi jii ngu' nu ngua tsa'a jii Jesucristo tya clyo, bi' cha' ngua'ni ngu' quiña'a tsa cha' tlyu ca su ndi' ngu' quichi. Ngulacua tsa ti' ngu' quichi xqui'ya cña tlyu bi'. Lcaa ngu' nu ngusñi cha' jii Jesucristo ni, ndyu'u ti' ngu' ca su nacui ngu': “Corredor jii Salomón”, cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' bi'; ca to' laa tonu laca corredor bi'. ¹³ Xa' la ngu'

quichi ni, ndyutsii tsa ngu'; ná ndya'a ngu' slo ngu' bi', masi tso'o tsa nchcui' ngu' jii lcaa ñati nu ntsu'u cha' jii lo'o Jesucristo. ¹⁴ Li' ndyuna tyuu tya'a ñati cha' jii ycui' Jesucristo nu Xu'na na, jlya ti' ngu' cha' bi' li'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' bi', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu, ngusñi ngu' cha' jii ycui' nu Xu'na na. ¹⁵ Li' ndyaa ngu' quichi bi', ndyaa qui'ya ngu' jii ngu' quicha nu ntsiya slo ngu'. Li' ngusta ngu' jii ngu' quicha bi' lo jaa', masi lo qui'ña, cha' tsa lo'o ngu' jii ngu' quicha bi' ca to' calle su tyeje tacui Pedro. Ngua ti' ngu' masi cua'a ti tyacala' nu nda Pedro loo ngu' quicha bi', nu lo'o nteje tacui yu. Tyaca tso'o nu quicha bi' li'. ¹⁶ Nguañi cha' bi' lcaa quichi cacua ti, lcaa su ndi' ñati quicha; bi' cha' ñaa lo'o ngu' jii lcaa ngu' quicha nu ntsu'u slo ngu', lo'o jii ngu' nu cua ngusñi cui' cuxi jii. Ñaa lo'o ngu' jii ngu' quicha bi' nde quichi Jerusalén slo Pedro, lo'o jua'a ngua tso'o lcaa nu ngu' quicha bi' li'.

Nhcube' ngu' jii Pedro lo'o Juan

¹⁷ Ñasi' tsa xu'na sti jo'ó ña'a jii ngu' nu ngua tsa'a jii Jesús tya clyo, xqui'ya cha' quiña'a tsa cña tlyu ndyu'ni ngu' cuentya jii Jesús. Lo'o jua'a ngu' saduceo nu tya'a ndya'a sti jo'ó ni, ti' ti' ngu' ña'a ngu' jii ngu' bi'. ¹⁸ Bi' cha' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' jii ca ta'a nu tii tyucuaa tya'a ngu'

bi', cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuā. ¹⁹ Nu lo'o ngua talya, li' ndyalaa sca xca ji'i ycu'i' Ndyosi, ngusaala toni'i su ntsu'u ngu' ne' chcuā cha' tyu'u ngu' nde liya'. Lo'o cua ngutu'u ngu' nde liya', li' nchcui' xca bi' lo'o ngu':

²⁰ —Yaa clya mā —nacui—, yaa mā ne' laa tonu jua cha' culu'u mā cha' ji'i Jesús ji'i tya'a ñati mā —nacui—. Ta mā cha' lo'o ngu' ñi'ya caca cucui cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

²¹ Ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu'; bi' cha' lo'o nguxee, li' ndyatí ngu' bi' ndyaa ngu' ne' laa tonu cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i ñati nu ndi'i ca bi'.

Li' ndyaa xu'na sti jo'ó lo'o ngu' tya'a ndya'a yu, ngulo yu cña cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' cusu', lcaa nu laca loo ji'i ngu' Israel. Cuati ngulo yu cña cha' tsa'a ngu', tsa'a culo ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u ne' chcuā bi', cha' tyaa ngu' bi' slo yu. ²² Ndyaa ngu' li'; pana nu lo'o ndyalaa ngu' toni'i chcuā, nga'aa tucui ntsu'u ne' chcuā bi'. Hora ti nguxtyuu ngu' ñaa ngu' slo nu ngu' cusu' bi'.

²³ —Ndyalaa ya toni'i chcuā —nacui ngu' ji'i ngu' nu laca loo bi'—. Nga'a ya' toni'i chcuā bi', lo'o ña'a ti tya ndi'i ngu' cua —nacui—. Pana nu lo'o ngusaala ya toni'i chcuā, nga'aa tucui ndi'i ne' chcuā na'a ya li'.

²⁴ Ngulacua tsa ti' sti jo'ó lo'o nu laca loo ji'i ngu' policia nu nga'a cua, nu lo'o ndyuna

ngu' cha' nga'aa ntsu'u preso bi'. ²⁵ Li' ndyalaa sca ñati slo ngu':

—¿Ha ná jlo ti' mā mala ndi'i ngu' nu ngusu'ba mā ji'i ne' chcuā la caa? —nacui yu ji'i nu ngu' cusu' bi'—. Cua ndi'i ngu' bi' ne' laa tonu nclyu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

²⁶ Hora ti ndu'u nu laca loo ji'i ngu' nu nga'a cua bi', ndyaa ndyiqui'ya ji'i preso bi'. Lo'o nu ngu' policia nu nga'a cua ni, ndyaa ngu' lo'o. Ná ngulo policia juersa ji'i ngu' lo'o ngusñi ngu' bi' ji'i ngu', cha' ntsii policia ji'i ngu' quichi, ñi'ya si cu ngu' quee ji'i ycu'i' policia. ²⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' slo ngu' cusu' cha' ca cuayá' ji'i ngu' bi'. Li' nguxana sti jo'ó nu laca loo bi' nchcui' lo'o ngu':

²⁸ —Cua ngulo ya cña ji'i mā —nacui sti jo'ó ji'i ngu' preso—, cha' ná culu'u mā cha' ji'i jyo'o Jesús bi' ji'i ñati —nacui—. ¿Na laca ngua ji'i mā juani? ¿Ni cha' laca ná nduna mā? —nacui—. Nclyu'u mā cha' bi' ji'i lcaa ngu' quichi Jerusalén re, lo'o jua'a nti' mā sta mā qui'ya ji'i ya cha' ndyujuii ya ji'i Jesús.

²⁹ Nguxacui Pedro cha' ji'i sti jo'ó bi' li', cuentya ji'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo nchcui' yu:

—Ntsu'u cha' taquiya' ya ji'i cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi ji'i ya, masi xa' cña culo ñati chalyuu ji'i ya —nacui Pedro ji'i ngu'—. ³⁰ Cua ndyujuii mā ji'i Jesús, ngujui'i ca'a mā ji'i lo crusi. Lo'o juani ni, ycu'i' Ndyosi nu ngua ycu'i' Ndyosi

ji'i lcaa jyo'o cusu' ji'na, bi' laca Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'.³¹ Nchca ji'i Jesús bi' cui'tyí yu cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu. Ycui' Jesús laca nu Xu'na na, bi' cha' la'a tsu' cui' ca su ntucua Ni nda ycui' Ndyosi su tyi'i Jesús. Ngua'ni Ni jua'a cha' caja ñi'ya caca tyuju'u ti' na nu laca na ngu' Israel ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na li'.³² Cha' liñi nchcui' ya lo'o ma cha' cua na'a ya ji'i ycui' Jesús bi'. Cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i ngu'. Lo'o jua'a Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' taca ca jlo ti' ya cha' chañi laca cha' ji'i Jesucristo nu nclyu'u ya ji'i lcaa ñati.

³³ Lye tsa ngunasí' ngu' cusu' li', lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'; nti' tsa ngu' cuyui' ngu' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo bi' li'.³⁴ Pana hora ti ndatu sca nu cusu' slo ngu' li'. Gamaliel naa nu cusu' bi'. Ngu' fariseo laca nu Gamaliel bi', nu tso'o tsa nclyu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i tya'a quichí tyi yu. Nclyu'u yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndiya tsa ti' lcaa ñati ña'a ngu' ji'i nu cusu' bi'. Juani nchcui' yu lo'o ngu' cha' tso'o la si tsaa nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo bi' nde liya' sca hora ti.³⁵ Lo'o li' nchcui' nu Gamaliel bi' lo'o lcaa ngu'

cusu' bi':

—Cu'ma, laca ma loo ji'i ngu' Israel —nacui' yu ji'i ngu'—, tso'o la si cui'ya na cuentya ñi'ya cña nu cua'ni na lo'o ngu' nu ndu'nde liya' bi' —nacui'—. ³⁶ Ntsu'u ti' na cha' tya tsubi' la ngulaa sca nu qui'yu nu tyaala tsa, nu naa Teudas; nguti'i yu xi loyuu re. Jly tsa ti' ngu' cha' nu nchcui' yu bi', cha' nacui' yu cha' ñati tlyu ngua yu. Li' ndya'a jacua siyento tya'a ñati lo'o yu; pana nu lo'o ndyujuii ñati ji'i yu, li' ngusna lyiji nu ñati tya'a ndya'a yu li'. Ndye cha' ji'i yu jua'a ti li'.³⁷ Chaca quiya' ndyalaa sca ngu' Galilea tyempo lo'o nguscua ngu' nu laca cña xtañi ngu' quichí, jyo'o Judas ngua bi'. Ngusi'yana jyo'o Judas bi' ji'i tyuu tya'a ñati cha' tyu'u lca'a ngu' ji'i yu, cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' sendaru. Lo'o li' ñi'ya nu ngua ji'i Teudas bi', jua'a ngua lo'o Judas bi', cha' ndyujuii ñati ji'i yu. Ndye cha' ji'i yu jua'a ti li', ngusna lcaa ngu' tya'a ndya'a yu.³⁸ Bi' cha' juani, tso'o la si ná sca na cua'ni na lo'o ngu' nu ndu'nde liya' bi'; tso'o la si nga'aa cala' na ji'i ngu' bi'. Si ñati ti ngulo cña ji'i ngu' bi', tye cha' ji'i ngu' jua'a ti li';³⁹ si chañi cha' ycui' Ndyosi laca nu ngulo Ni cña ji'i ngu' bi', cu'ma ná nchca ji'i ma cua'ni tye ma cha' ji'i ngu' bi' li'. Na nxuu tya'a ma lo'o ycui' Ndyosi laca si cua'a ma ji'i ñati ji'i Ni.

⁴⁰ Ndyuna ngu' cusu' cha'

nu nchcui' nu cusu' bi' lo'o ngu'. Li' ngusi'ya ngu' jil'i ngu' nu ndu' nde liya' bi' cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cña jil'i xca' cha' quiji'i jil'i preso bi'. Li' liñi tsa ngulo ngu' cusu' bi' cña jil'i preso bi', cha' nga'aa chcu'i' ngu' cha' jil'i Jesucristo lo'o xa' ñati. Lo'o cua ndye cha', li' ndyaa laja ti ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo. ⁴¹ Ndu'u ngu', chaa tsa ti' ngu' li', masi cua nchcube' ngu' nu laca loo bi' jil'i ngu' xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús. ⁴² Lcaa tsā nclyu'u ngu' jil'i ñati ne' laa tonu, lo'o jua'a nde to' tyi ñati; xcui' nclyu'u ngu' cha' jil'i Jesucristo jil'i ngu', cha' Jesús laca ycu'i' nu Xu'na na, cha' bi' laca nu nta-jatya tsa ngu' jil'i tya tsubi' la.

6

Nda ngu' cña jil'i nu cati tya'a ñati

¹ Tyempo bi' ngua quiña'a la ngu' tya'a ngu' judío nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo, pana ná stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' nu nchcui' cha' griego lo'o ngu' nu nchcui' cha'cña jil'i ngu' judío:

—Ná stu'ba ndacha ngu' na cacu nu cuna'a ti'i —nacui' ngu' nu nchcui' cha' griego—. Ná tso'o ndu'ni ngu', cha' nda ngu' jil'i nu cuna'a ti'i nu nchcui' cha'cña jil'i ngu' judío, lo'o jua'a ná nda ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ya nu nchcui' cha' griego —nacui' ngu'.

² Bi' cha' nguane nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' jil'i ngu' cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' nu

laca ñati jil'i Jesucristo, cha' chcu'i' ngu' lo'o ñati bi':

—Ntsu'u cña jil'i ya cha' culu'u ya cha' jil'i ycu'i' Ndyosi jil'i lcaa ñati —nacui' ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús bi'—, bi' cha' ná tso'o si xcui' ndya'a tyiquee ya jil'i na cacu ngu' re —nacui' ngu' bi'—. ³ Cu'ma ngu' tya'a na, tso'o la si subi ma' tya chcati tya'a ngu' tya'a ma' nu caca cña bi', cha' stu'ba ti xtyucua ngu' jil'i lcaa ngu' ti'i tya'a na. Nga'a cha' caca ngu' bi' ñati nu tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i, ñati nu ncly-acua tso'o ti', ñati nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya jil'i cha' ta la juersa jil'i, cha' taca cña'asi' tso'o ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'na. Tso'o si jua'a laca ñati nu cua'a lo ma' cña jil'i cha' caca ngu' cña bi'. ⁴ Li' caja la xi tyempo cha' chcu'i' ya lo'o ycu'i' Ndyosi, cha' culu'u ya cha' jil'i Jesucristo jil'i xa' ñati.

⁵—Tso'o lacua —nacui' lcaa ngu'—, jua'a cua'ni ya.

Li' ngusubi ngu' jil'i Esteban, sca yu nu jlya tsa ti' jil'i Jesucristo; chañi cha' ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya jil'i yu bi'. Lo'o jua'a ngusubi ngu' jil'i Felipe, lo'o jil'i Prócoro, lo'o jil'i Nicanor, lo'o jil'i Timón, lo'o jil'i Parmenas, lo'o jil'i Nicolás nu ngu' quichi' Antioquía. Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío, jua'a jlya ti' Nicolás nu ngua tya clyo la.

⁶ Li' ndyaa lo'o lcaa ñati nu ndi'i bi' jil'i nu cati tya'a ngu' bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesu-

cristo tya clyo. Lo'o nu tii tyu-cuaa tya'a ngu' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi cha' jilí nu cati tya'a ngu' bi'. Cuati ngusta ya' ngu' hique nu cati tya'a ngu' bi' chacuayá' jilí ycuí' Ndyosi, cha' tyanu ngu' lo cña bi'.

⁷ Lcaa tsá nda ngu' cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o quiña'a la ñati nu ntaja'a cua'a jyaca jilí cha' bi'. Jua'a ngua quiña'a la ngu' nu ndyaca tsa'a cha' jilí Jesucristo nde quichí Jerusalén, lo'o jua'a ngua tyu tya'a sti jo'ó jilí ngu' judío nu ngusñi cha' jilí Jesucristo li'.

Ngusñi ngu' jilí Esteban

⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Esteban bi' xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi. Cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' ngua'ni yu tyu tya'a cña tonu cha' cube tsa ti' xa' ñati.

⁹ Pana ntsu'u ñati nu lijya ngutu'u nde xa' loyuu nu naa Cirene, lo'o ngu' quichí Alejandría, lo'o ngu' Cilicia, lo'o ngu' Asia; ca ta'a ngu' ndya'a ngu' ne' laa jilí ngu' libertades, su ndyu'u ti' ngu' nu ngua preso jilí ngu' tsubi' la. Li' nguxana ngu' bi' nxu tya'a tsa ngu' lo'o Esteban.

¹⁰ Ná ngua jilí ngu' cua'ni ngu' ngana jilí Esteban, cha' cua nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi juersa jilí yu cha' caja ñi'ya xtyacuí yu cha' lo'o ngu' bi'.

¹¹ Li' nguane ngu' bi' jilí xa' ñati cha' ta ngu' xi cha' cuiñi lo'o ngu' quichí. Nacuí ngu' cuiñi bi' cha' cua ndyuna ngu' cha' suba' nu nchcui' Esteban

jilí ycuí' Ndyosi; lo'o jua'a jilí jyo'o Moisés nchcui' yu cha' cuxi, nacuí ngu' cuiñi bi'. ¹² Nda ngu' cuiñi bi' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichí, masi lo'o ngu' cusu', masi lo'o ngu' nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o ngu', ngunasí' tsa ngu' jilí Esteban li'. Ngusñi ngu' jilí yu, ndyaa lo'o ngu' jilí yu slo ngu' nu laca loo cha' caca cuayá' jilí yu lo'o ngu'. ¹³ Lo'o jua'a ndacua nga'a ngu' nu nchcui' cha' cuiñi bi':

—Lcaa tsá chiya'a nchcui' nu qui'yu re —nacuí ngu' cuiñi bi'—. Nchcui' ca'a yu jilí laa tonu re, lo'o jua'a nchcui' ca'a yu jilí quityi nu nscua cña lo, la cui' cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na —nacuí. ¹⁴ Cua ndyuna ya lo'o nchcui' yu re cha' cua'ni ñu'u Jesús jilí laa tonu re, la cui' Jesús Nazaret ni. Lo'o jua'a xa' la cha' ngulu'u yu jilí ñati, nu ná stu'ba lo'o cha' nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la; pana cua nguscua liñi jyo'o Moisés lcaa ña'a cña jilí ycuí' Ndyosi nu nga'a cha' cua'ni na —nacuí nu ngu' cuiñi bi' jilí ngu'.

¹⁵ Ña'a tsa ngu' cusu' nu laca loo bi' jilí Esteban li', cha' ñi'ya ña'a loo xca jilí ycuí' Ndyosi, jua'a ña'a loo Esteban, cha' laca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya jilí.

7

Cha' nu nchcui' Esteban lo'o ngu' nu laca loo

¹ Li' nchcuane xu'na sti jo'ó ji' Esteban:

—¿Ha cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re? —nacui.

² Nguxacui Esteban cha' ji' li':

—Cu'ma ngu' cusu', cu'ma ngu' tya'a quichi tyi na —nacui yu—, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, chcui' na' xi lo'o ma —nacui yu—. Tlyu tsa cha' ntsu'u ji' ycui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji' Ni. Cua sa'ni ngulu'u loo Ni ji' jyo'o cusu' ji'na nu ngua naa Abraham. Tya ndi' jyo'o cusu' bi' nde quichi tyi yu, nde loyuu su cuentya Mesopotamia, cha' bilya tyalaa yu ca quichi Harán nu ngua li'. ³ “Xtyanu nu'u ji' loyuu quichi tyi nu'u, tyu'utsu' nu'u ji' ngu' tya'a nu'u”, nacui ycui' Ndyosi ji' Abraham bi' li'. “Tsaa nu'u ca chaca chalyuu ca su culu'u na' jinu'u cha' tyi' nu'u”, nacui Ni. ⁴ Bi' cha' ngutu'u Abraham loyuu ji' ngu' Caldea, ndyaa yu quichi Harán, ndyanu yu ca quichi bi' tyuu yija. Nu lo'o ngujui sti Abraham, li' ngulo ycui' Ndyosi cña ji' yu cha' tsaa yu tyijyu' la ña'a cuayá' nu ndyalaa yu loyuu re su ndi' na juani. ⁵ Pana ná nda ycui' Ndyosi chacuayá' caja yu ji' yu tsiya' ti, lo'o jua'a ni sca sñi' Abraham ná ntsu'u tyempo bi'. Li' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu: “Ta na' yuu re jinu'u, jua'a ji' sñi' nu'u ca tiya' la, nu lo'o cua ntsu'u nu sube jinu'u”, nacui ycui' Ndyosi ji' yu.

⁶ Lo'o li' nda ycui' Ndyosi cha' lo'o Abraham chaca quiya': “Tsaa sñi' ste' nu'u nde ca chaca chalyuu”, nacui Ni. “Li' tyanu ñati jinu'u tyijyu' chaca tyajacua siyento yija, su xcube' ngu' ca tyi ji' ñati jinu'u”, nacui Ni. “Ntsu'u cha' cua'ni ngu' cña ji' ngu' ca tyi bi' laja ti, ná lo'o caya'.

⁷ Li' xcube' na' ji' ngu' bi' xqui'ya cha' ti' tsa xcube' ngu' ji' ñati jinu'u. Tyu'u ñati jinu'u loyuu bi' li', tyaa ngu' ca nde chaca quiya', cua'ni tlyu ngu' bi' jna' li'.” ⁸ Ngüiñi cha' ji' ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham li'; bi' cha' ngulo Ni cña ji' yu cha' xi'yu ngu' quiji lcaa nu qui'yu sñi' yu, cha' jua'a tyi'u ti' sñi' yu cha' cua ngüiñi cha' ji' ycui' Ndyosi lo'o sti ngu'. Jua'a ngua cha', ngusi'yu jyo'o Abraham quiji sñi' nu ntsu'u cua snu' ti tsá ngula; la cui' Isaac ngua naa sñi' yu. Nu lo'o cua ngusu' jyo'o Isaac bi', li' ngula sñi' yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni yu, cha' ngusi'yu quiji sñi' yu. Jacob ngua naa sñi' yu, lo'o li' tii tyucuaa tya'a sñi' ngula ji' jyo'o Jacob bi'; jyo'o cusu' ji' lcaa na laca ngu' bi'.

⁹ 'Tsaca sñi' Jacob ngua naa José. Ngua sca tsá ngua ñasi' tsa tya'a yu ji' nu José bi', bi' cha' ndyujui' ngu' ji' yu ji' xa' ñati. Ngüi'ya ngu' ji' nu José bi', ndyaa lo'o ngu' ji' yu ca loyuu su cuentya Egipto. Pana ná ngulaya' ycui' Ndyosi ji' José, ¹⁰ ngua'ni Ni cha' nga'aa ngua'ni cuxi ngu' lo'o yu li'. Tyempo bi' ntsu'u rey ji' ngu'

Egipto nu ngua naa Faraón, lo'o li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' Faraón cha' ngu' tii ngua nu José bi'. Bi' cha' ndiya ti' rey Faraón ji'í yu, nda rey cña ji'í yu, cha' ngua nu José bi' loo ji'í lcaa ngu' Egipto, lo'o jua'a ji'í lcaa msu nu ntsu'u toni'í ji'í rey Faraón bi'.

¹¹ Lo'o li' ndyalaa sca jbi'ña loyuu Egipto, lo'o jua'a ca loyuu su cuentya Canaán. Ti'í tsa ña'a ndyanu ngu', nga'aa ngujui na cacu jyo'o cusu' ji'na. ¹² Li' ngujui cha' ji'í Jacob cha' tya ntsu'u na cacu ngu' ca loyuu Egipto, bi' cha' ngulo yu cña ji'í sñi' yu cha' tsa squi'ya ngu' nscua' cha' cacu ngu' lo'o tya'a ngu', la cui' sñi' yu bi' laca jyo'o cusu' ji'na. Li' ndyaa ngu' bi' sca quiya'. ¹³ Lo'o ndyaa ngu' nu nchca tyucuaa quiya', li' ngua cha' ndyuloo ngu' ji'í jyo'o José, cha' la cui' tya'a ngu' laca yu. Ngua cuayá' ti' rey Faraón tilaca laca sti José, tilaca laca tya'a yu li'. ¹⁴ Lo'o li' nda José cha' ndyaa cacha' ji'í sti yu cha' tyaa nu cusu' ca su ndi'í yu lo'o lcaa tya'a yu. Cua ntsu'u snayala tyii nga'yu tya'a ngu' tya'a sti José tyempo bi'. ¹⁵ Ndyaa nu Jacob bi' nde loyuu su cuentya Egipto lo'o lcaa tya'a ngu' li', jua'a tya ndalo nu cusu' xi tyuu yija hasta ña'a cuayá' nu ngujuii yu. Li' ngujuii lcaa sñi' jyo'o Jacob, nu jyo'o cusu' ji'na bi' ni. ¹⁶ Pana ná ndyanu tyijya jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto, cha' nu lo'o ndu'u

ngu' ndyaa ngu', ndyaa lo'o ngu' ji'í tyijya jyo'o bi', cha' xatsi' ngu' ji'í tyijya chaca quiya' ne' tyuquee nde quichi Siquem; tyuquee bi' ngua nu ngüi'ya jyo'o Abraham ji'í ngu' Hamor nu ngua tya sa'ni la, cha' tsa sñi' tsa xatsi' ji'í ycuí'.

¹⁷ 'Cua ndyatü la tya'a jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto; li' ndyalaa tyempo nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la, tyempo cha' tyu'u ngu' tyaa ngu'. ¹⁸ Xa' rey ngua loo ji'í ngu' Egipto li', nu bilya cuna tilaca ngua jyo'o José bi'. ¹⁹ Nguñilo'o rey bi' ji'í jyo'o cusu' ji'na, nguxcube' rey bi' ji'í ngu'. Jua'a ngulo rey bi' cña cha' xcuaa ngu' ji'í lcaa cubi' qui'yu ji'í ngu', cha' cajaa cubi', cha' nga'aa catü la ngu' bi'. ²⁰ Tyempo bi' ngula jyo'o Moisés, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a ji'í nu piti bi'. Sna co' ti nguti'í yu lo'o xtya'a yu lo'o sti yu, cha' nguxcati' xtya'a yu ji'í yu. ²¹ Li' ndyalaa tyempo nu ntsu'u cha' xcuaa ngu' cusu' ji'í cubi' bi'. Pana sca nu cuna'a sñi' rey xña'a bi' nquiye cubi' bi' ji'í, ndy'ya ji'í ndyaa to' tyi li' cha' caca cubi' sñi' miña'a. ²² Nu lo'o cua ngusu' la nu Moisés bi', ngua tsa'a yu lcaa cha' nu jlo ti' ngu' tii nde loyuu su cuentya Egipto. Jlo tsa ti' nu Moisés bi' ña'a cha' nu chcui' yu lo'o ngu', cha' ngua tsa ji'í yu.

²³ 'Cua ntsu'u tu'ba yija

Moisés, lo'o nti' tsa yu tsa na'a yu ji'i ngu' Israel tya'a yu, si tso'o ndi'i ngu'. ²⁴ Li' na'a yu ji'i sca ngu' Egipto nu ti'i tsa nchcube' ji'i sca ngu' Israel. Nguxtyucua Moisés ji'i nu ngu' tya'a yu bi', ngujui'i yu ji'i nu ngu' Egipto bi' ña'a cuayá' nu ndyujuii yu ji'i bi'. ²⁵ Ndi'ya ngulacua ti' Moisés li': "Juani ngua cuayá' ti' tya'a na' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' Israel tya'a na' xqui'ya na'". Jua'a ngulacua ti' nu Moisés bi', pana si'i cha' bi' nti' ngu' Israel tya'a yu. ²⁶ Nguxee chaca tsá ndyalaa yu ca su ngusuu tya'a tucua tya'a ngu' Israel. Ná ndiya ti' Moisés cha' nxuu tya'a ngu' bi': "¿Ni cha' laca nxuu tya'a ma?" nacui yu ji'i ngu' li'. "La cui' ca ngu' tya'a na laca ma. Ná tso'o cha' nxuu tya'a ma." ²⁷ Li' ntejeya' chaca nu xña'a la bi' ji'i Moisés, nguxacui cha' ji'i yu ndi'ya: "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i cua?" nacui ji'i nu Moisés bi', "¿Ha cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacui. ²⁸ "Ñi'ya nu ndyujuii nu'u ji'i nu ngu' Egipto bi' la caa, ¿ha jua'a cujuui nu'u jna' nti' nu'u juani?" ²⁹ Nu lo'o ndyuna Moisés cha' bi', li' ngusna yu, ndyaa yu ca chaca chalyuu su naa Madián. Ngu' xta laca nu Moisés bi', nu nguti'i yu loyuu bi'. Ngujui clyo'o yu li', lo'o jua'a ngujui tucua tya'a sñi' qui'yu yu.

³⁰ 'Cua nteje tacui tu'ba yija, li' ntsu'u sca tsá nga'a Moisés sca loyuu btyi su ná

ntsu'u hitya nu co'o ngu'. Cacia ti sca ca'ya nu naa Sinaí, ca bi' ndya'a yu li'. Na'a yu sca yaca quiche' ndyaqui, pana laja quii' bi' ngulu'u loo sca xa ji'i ycui' Ndyosi ji'i yu. ³¹ Ndube tsa ti' Moisés li'. Ndyaa yu cacua la xi slo yaca quiche' bi', lo'o li' ndyuna yu cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi nu Xu'na na lo'o yu: ³² "Ycui' Ndyosi laca na'", nacui nu Xu'na na. "La cui' na' laca, ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jinu'u jna'", nacui Ni. "Lo'o jyo'o Abraham, lo'o jyo'o Isaac, lo'o jyo'o Jacob ngua'ni tlyu ngu' 'na.'" Ndyutsii tsa nu Moisés bi' li', hasta nchcua tya yu; nga'aa ngua ña'a cui'ya yu ji'i quii' tsiya' ti. ³³ Chaca quiya' nchcui' ycui' nu Xu'na na lo'o yu li': "Clyo clya nu'u caña nu nga'a quiya' nu'u", nacui Ni, "cha' slo na' ndu nu'u. Tacati tsa ca nde cha' ycui' Ndyosi laca na'. ³⁴ Cua na'a na' ji'i lcaa ngu' Israel tya'a nu'u ca su ndi'i ngu' nde loyuu Egipto. Cua ngusubi na' ji'i lcaa cu'ma cha' caca ma ñati' 'na, pana juani lye tsa nchcube' ngu' cuxi bi' ji'i ñati' 'na. Ndyuna na' cha' xñi'i tsa ndañi nxi'ya ngu', bi' cha' ndyalaa na' cha' cua'ni lyaá na' ji'i ngu'. Juani culo na' cña jinu'u cha' xtyuu nu'u tyaa nu'u nde loyuu su cuentya Egipto chaca quiya'."

³⁵ 'Nu ngua sa'ni la ná ntaja'a ngu' Israel tya'a yu cha' caca nu Moisés bi' loo ji'i ngu': "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca

nu'u loo ji'i cua, cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i cua?" nacui ngu' ji'i yu sa'ni la. Pana la cui' Moisés bi' ni, cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' Israel tya'a yu, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ti'í tsa nchcube' ngu' bi'; bi' cha' ngulo ycu' Ndyosi cña ji'i Moisés nu lo'o na'a yu ji'i xca ji'i ycu' Ndyosi ndu laja yaca quiche' su ndyaqui bi'. ³⁶ Nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ca loyuu su cuentya Egipto. Xqui'ya cha' ngua ji'i yu ngua'ni yu cña tonu bi', bi' cha' ngua ji'i yu ngulo yu cña ji'i lcaa ngu' Israel tya'a yu, cha' ngutu'u ngu' loyuu su cuentya Egipto nguta'a lo'o Moisés ji'i ngu' bi'. Xa' ngua'ni yu cña tonu to' tyujo'o nu naa Tyujo'o Nga'a. Li' nguta'a yu lo'o ngu' nde sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu', lo'o jua'a chaca quiya' ngua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Cua tu'ba yija nguta'a nu Moisés bi' lo'o ngu'. ³⁷ La cui' Moisés ngua nu nchcui' lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Cua ngulo ycu' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'i Ni lo'o ma, la cui' jua'a culo Ni cña ji'i chaca ngu' tya'a na nde loo la", nacui' nu Moisés bi' ji'i ngu' nu ngua li'. ³⁸ La cui' Moisés bi' nga'a lo'o ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' cla'be loyuu btyi bi'. Li' nchcui' xca ji'i ycu' Ndyosi lo'o nu cusu' bi' ca lo xlya ca'ya su naa

Sinaí. Lo'o jua'a nda Moisés cha' bi' lo'o lcaa ngu' bi', la cui' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu cha' nu cua nchcui' Moisés lo'o ngu' bi' li', ná nga'a cha' tye cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' tya ntsu'u cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi', cha' ca cuayá' ti' na ji'i juani.

³⁹ 'Pana ná ndyuna tso'o jyo'o cusu' ji'na cha' nu nda Moisés lo'o ngu', cha' ná nti' ngu' cua'a jyaca ngu' ji'i. Ndyi'u tsa ti' ngu' cha' ji'i loyuu su cuentya Egipto, bi' cha' ngua ti' ngu' xtyuu ngu' loyuu bi' chaca quiya'. ⁴⁰ Tya ntsu'u nu Moisés bi' lo ca'ya, lo'o li' ndi'ya nguane ngu' ji'i jyo'o Aarón nu ngua sca sti jo'ó: "¿Ha ná cuiñá nu'u sca jo'ó cuentya ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i, ñi'ya ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca jo'ó?" nacui' ngu' ji'i nu Aarón bi'. "Cua ngulu'u Moisés tyucui' ji'na su ngutu'u na loyuu su cuentya Egipto, pana juani nga'aa jlo ti' na na laca ngua ji'i yu bi'." ⁴¹ Li' ngüiñá ngu' sca toro cuañi' lo'o oro cha' caca bi' jo'ó ji'i ngu'. Ndyujuii ngu' bata ca slo jo'ó bi' ji'i ngu', cha' ta ngu' msta ji'i jo'ó, cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó bi'. Chaa tsa ti' ngu' lo'o na'a ngu' ji'i jo'ó nu ngüiñá ycu' ca ngu' ji'i. ⁴² Xa' ña'a cha' ngulacua ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu': "Culaya' na' ji'i ngu' jua tsiya' ti cha' ndyu'ni ngu' cña cuxi bi' li'", nacui' Ni. "Xcui' cha' xña'a nti' ngu' jua." Jua'a ngulacua ti' ycu' Ndyosi, bi' cha' nguxtyanu Ni ji'i ngu' cha' cua'ni tlyu ngu'

bi' jil'i lcaa na nu ntsu'u nde cua; jo'ó laca cuichaa ngua ti' ngu' li', jo'ó laca co' ngua ti' ngu', lo'o cualya, lo'o cuii. Xcui' cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. Cuentya jil'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', bi' laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ngu' Israel laca lcaa mā; nguta'a yu'u mā tu'ba yija lo nat'i btyi, nacui ycu' Ndyosi.

¿Ni cha' laca ná ngua'ni tlyu mā 'na tyempo bi' lo'o ndyujui mā na'ni bi'?

Si'i na tyucui tyiquee mā nda mā na'ni bi', cha' caca ni' msta' na.

⁴³ Ndyi'ya lo'o mā jil'i ni'i sube jil'i jo'ó Moloc,

ndyi'ya lo'o mā jil'i sca cuii nu laca jo'ó Renfán;

tucua tya'a jo'ó bi' ngüiñá mā cha' caca jo'ó bi' xu'na mā.

Bi' cha' cua'ni na' cha' tsaa lo'o ngu' xa' tsu' jil'i mā nde chaca chalyuu nu tyijyu' la;

tsaa mā chaca tsu', nde quichi Babilonia cha' chcube' mā cajua.

Jua'a nchcui' ycu' Ndyosi lo'o nguscua jyo'o cusu' cha' jil'i Ni lo quityi nu ngua sa'ni.

⁴⁴ Nguta'a yu'u jyo'o cusu' ji'na ca lo nat'i btyi. Ntsu'u sca ni'i quiji na'ni ti jil'i ngu', nu ndyi'ya lo'o ngu' jil'i ndya'a ngu', cha' ndyi'u ti' ngu' jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya ni'i quiji bi'. Ycu' Ndyosi ngulu'u cña jil'i jyo'o Moisés bi' ñi'ya nu cuiñá ngu' ni'i bi'. ⁴⁵ Nu lo'o ngujui nu

Moisés bi', li' ngusubi Ni jil'i jyo'o Josué cha' caca yu loo jil'i jyo'o cusu' ji'na. Lo'o ni'i quiji bi', ñaa lo'o ngu' jil'i lo'o ndyalaa ngu' loyuu re. Li' ngulo'o ycu' Ndyosi jil'i xa' la ñati, ngulo'o Ni jil'i lcaa ngu' ca tyi bi', cha' tyanu yuu re laja ti. Nguxtyanu ngu' jil'i ni'i quiji bi' to' tyi sca ñati hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo lo'o ngua jyo'o David loo jil'i ngu'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i nu David bi'. Li' ngua ti' David cuiñá sca ni'i su caca tyi ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ndyosi laca loo jil'i ñati jil'i Jacob. ⁴⁷ Pana ná tso'o nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni David jua'a; nu lo'o cua nguluu sñi' jyo'o David nu ngua naa Salomón, li' nda ycu' Ndyosi chacuayá' jil'i yu cuañi' bi', cha' cuiñá yu ni'i bi'. ⁴⁸ Lo'o ycu' Ndyosi ni, ná ntaja'a Ni tyanu Ni ne' ni'i nu ngüiñá ñati ti, cha' laca ycu' Ndyosi loo jil'i lcaa ca chalyuu. Ñi'ya nguscua sca jyo'o cusu' cha' cuentya jil'i ycu' Ndyosi tya sa'ni la:

⁴⁹ Ntsu'u tyi na' nde cua, nacui ycu' Ndyosi nu Xu'na na.

Sca ti na' ndyi'ya loo na' jil'i tyucui ña'a chalyuu, nacui Ni,

bi' cha' ná ca cuiñá sca ñati chalyuu sca ni'i su tyi'i na', nacui Ni,

ná ntsu'u su xtyii cña' na'.

⁵⁰ Ycu' na' ngüiñá na' lcaa na nu ntsu'u tyucui ña'a chalyuu.

⁵¹ Tya nchcui' la Esteban lo'o ngu' cusu' li':

—Ná ntaja'a mā taquiya' mā cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o mā. Tacalya tsa hique mā, cha' ná nduna mā cha' jil'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti; jua'a lcaa tsá chii nti' mā lo'o ncyacua ti' mā cha' jil'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi. La cui' ñi'ya' ngua'ni jyo'o cusu' ji'na cha' cuxi sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mā juani.

⁵² Cua nguxcube' jyo'o cusu' ji'na jil'i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati' cua sa'ni. Cua ndyujui' ngu' bi' jil'i jyo'o cusu' nu nguscua cha' jil'i ycuí' Ndyosi ndi'ya': "Tyalaa sca ñati' nde chalyuu re; xcui' lubii tsa cresiya jil'i yu bi' caca", nacui' jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a tsubi' ti cua ndyalaa la cui' ñati' nu nchcui' quityi cha' jil'i. Chiya'a tsa ngua'ni mā nu lo'o ndyujui' mā jil'i yu. ⁵³ Xca' jil'i ycuí' Ndyosi laca nu nda cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o mā sa'ni la, cña nu ngulo ycuí' Ni jil'i mā laca cha' bi'. Tya ntsu'u quityi bi' jil'i mā juani, pana ná ntaja'a mā taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o mā lo quityi bi'.

Ndyujui' ngu' jil'i Esteban

⁵⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban, ngua ñasi' tsa ngu' li', tyaala tsa ndi'i cloo ngu' cha' ñasi' ngu'. ⁵⁵ Nxña'a Esteban nde cua, li' na'a yu sca xee tlyu tsa nu ngua'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' ña'a yu jil'i; xee jil'i ycuí'

Ndyosi ngua bi'. Lo'o li' na'a yu jil'i ycuí' Jesús ndu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi.

⁵⁶ —Ña'a mā yi'a —nacui' Esteban jil'i ngu' li'—, cua ngusaala ycuí' Ndyosi nde cua —nacui—. Cua na'a na' jil'i ycuí' nu nda Ni jil'i lijya cha' laca yu ñati, ndu yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi.

⁵⁷ Cui' tsa ngusi'ya ngu' li', ndacu' ngu' jyaca ngu' cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban.

⁵⁸ Ntejeya' ngu' jil'i nu Esteban bi', lo'o li' yala ntchaa ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' jil'i yu nde to' quichi. Li' ngu' quee jil'i yu cha' cujuui' ngu' jil'i yu, pana ngusta ngu' bi' ste' ngu' ca su ndu sca yu cuañi' nu naa Saulo. ⁵⁹ Laja lo'o ngu' quee jil'i nu Esteban bi', nchcui' yu lo'o Jesús:

—Jesús Xu'na na' —nacui' Esteban—, cua'ni nu'u cha' tso'o qui'ya nu'u cresiya jna'.

⁶⁰ Li' ngucha sti' yu lo'o lye tsa nchcui' yu chaca quiya':

—Xu'na na' —nacui' yu—, ná sta nu'u qui'ya jil'i ñati' re cha' ngu' quee jna' —nacui' Esteban jil'i Jesús.

Lo'o jua'a tsa tsiya' ca ngu' jui' yu li'.

8

Tyaala tsa Saulo jil'i ñati' jil'i Jesucristo

¹ Tso'o tsa ngua ti' nu Saulo bi', cha' cua ndyujui' ngu' jil'i Esteban. La cui' tsá bi' nguxana yu, ti'í tsa nchcube' yu jil'i ngu' nu ntsu'u cha'

ji'i lo'o Jesucristo ca quichi Jerusalén. Lya' tsa ti' yu ji'i ngu' bi'; bi' cha' ngusñi ngu' tyucui, ndyaa ngu' xa' la quichi nde loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a loyuu su cuentya Samaria. Pana nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo ni, ndyanu ngu' bi' nde Jerusalén. ² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu xñi'i tsa ti' xqui'ya cha' ngujuii Esteban. Tyuu tya'a ngu' bi', ngu' nu tyucui tyiquee ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i jyo'o Esteban ca su nguatsi'; jua'a nxi'ya tsa ngu' nu ndyaa lo'o ji'i bi'. ³ Lo'o nu Saulo bi' ni, ngua ti' yu cha' lye tsa xcube' yu ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo li'. Ndyati yu ca ni'i ji'i ngu', ntejeya' yu ji'i ngu' qui'yu bi', ntejeya' yu ji'i ngu' cuna'a bi', cha' tyaa lo'o yu ji'i ngu' ne' chcuā.

Ndyalaa cha' ji'i Jesús loyuu su cuentya Samaria

⁴ Lo'o nu ngu' nu ndyaa xa' quichi bi' ni, nda ngu' cha' ji'i Cristo nu Xu'na na lo'o ngu' lcaa quichi ca su ndyaa ngu'. ⁵ La cui' jua'a ndya'a sca ñati nu naa Felipe, ndyaa yu nde loyuu su cuentya Samaria; li' ndyalaa yu sca quichi ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi bi'. ⁶ Tso'o tsa ndyuna lcaa ngu' quichi cha' bi', lo'o jua'a na'a ngu' cña tonu cuentya ji'i ycu' Ndyosi nu ngua'ni Felipe slo ngu'. ⁷ Ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o tyuu tya'a ngu' quicha, jua'a

ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Cuii nxi'ya ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i, cuati ndu'u nu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi' ndyaa. Lo'o jua'a ngua tso'o ngu' nu quicha quiya', ngua tso'o ngu' nu nchcu' tyijya. ⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' li'.

⁹ Quichi bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, ngu' cucha'a laca bi'. Nhcui' nu Simón bi' cha' ngu' tlyu laca ycu' ca; lo'o jua'a ngusñi ngu' quichi cha' nu nhcui', jlyu ti' ngu' cha' laca nu Simón bi' sca ñati tlyu. ¹⁰ Ndaquiya' ngu' culiya' ji'i; lo'o jua'a ngu' ti'i, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichi, lo'o nu sube, lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ndyuna tso'o ngu' lcaa cha' nu nhcui' nu Simón bi'.

—Cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i nu qui'yu re cha' cua'ni cua ña'a ca cña tonu nu nti' yu cua'ni yu —nacui ngu' quichi bi' li'.

¹¹ Cua tyuu yija ngua'ni cucha'a nu Simón bi' ji'i lcaa ñati quicha, bi' cha' jlyu ti' ngu' lcaa cha' nu nhcui' yu cucha'a bi', nu lo'o bilya tyalaa Felipe quichi bi'. ¹² Li' ndyalaa Felipe ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ngu' quichi; ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya caca si laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ndyuna ngu' cha' nu nhcui' Felipe li', ngusñi ngu' cha' bi'; bi' cha' ntyucuatya yu ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a. ¹³ Lo'o ycu' Simón ni, ngusñi

cha' bi' li', jua'a ntyucuatya Felipe ji'i. Li' lcaa tsá ndya'a lca'a ji'i Felipe, cha' ndube tsa ti' Simón lo'o na'a lcaa cña tonu nu ngua'ni nu Felipe bi'.

14 Li' ndyuna ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu ndyanu ca Jerusalén cha' lo'o ngu' Samaria bi', cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi. Cuati ngulo ngu' bi' cña ji'i Pedro lo'o Juan cha' tsa ngu' ca loyuu su cuentya Samaria bi'. 15 Ndyalaa ngu' ca bi', li' nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i lcaa ngu' quichí nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca bi', ngüijña ngu' ji'i ycu'i Ndyosi cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni, cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ngu' bi'. 16 Bilya tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi', masi cua ntyucuatya Felipe ji'i ngu' nu lo'o ngua ti' ngu' caca ngu' ñati ji'i Jesucristo. 17 Ngusta ya' Pedro lo'o Juan hique ngu', li' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi'.

18-19 Na'a Simón cha' nu lo'o ngusta ya' ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo hique ngu', ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' li'. Nchcui' Simón lo'o ngu' bi' li':

—Ta na' cñi ji'i mā si xtyucua mā jna' cha' jua'a cua'ni na' xi cña jua —nacui' Simón—. Lo'o na' nta' cha' sta ya' na' hique ñati cha' tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' —nacui'.

20 —Stu'ba ti cua'ni tye ycu'i Ndyosi jinu'u lo'o lcaa cña jinu'u —nacui' Pedro ji'i

Simón li'—. Nu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi, ná taca ca caya' bi' —nacui'—. 21 Ná ntsu'u cha' jinu'u lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' ná ta Ni chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña lo'o ya. 22 Culochu' nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' caca chcu'i nu'u lo'o ycu'i Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jinu'u ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni nu'u. 23 Jlo ti' na' lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' tyaala tsa nu'u; ya' nu xña'a cua ntsu'u nu'u, bi' cha' ndacha' na' jinu'u juani cha' culochu' nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u.

24 Nguxacui' Simón cha' ji'i ngu' li':

—Cua'ni mā cha' tso'o chcu'i mā lo'o ycu'i nu Xu'na na cuentya jna' —nacui' Simón ji'i ngu'—, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' 'na —nacui'—, cha' nga'aa cua'ni ycu'i Ndyosi ñi'ya nu nacui' mā jna'.

25 Quiña'a la cha' ji'i ycu'i Ndyosi ngulu'u Pedro lo'o Juan ji'i ngu' li', nchcui' ngu' ñi'ya ngua lcaa cha' ji'i Jesús. Lo'o li' ndu'u ngu' ya'a ngu' nde Jerusalén. Cla'be tyucui' nteje tacui ngu' tyuu quichí loyuu su cuentya Samaria, ngulu'u ngu' ji'i ngu' lcaa quichí bi' ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu.

Ndyacua tya'a Felipe lo'o sca ngu' Etiopía

26 Lo'o li' nchcui' sca xca ji'i ycu'i Ndyosi lo'o Felipe:

—Nslo nu'u tyucui nu ndu'u Jerusalén ndyaa nde quichí Gaza. Tsa nu'u xi tyucui bi' —nacui xca bi' jii Felipe.

Nscua tyucui bi' nde sca natí btyi su ná ntsu'u hitya. ²⁷ Li' ndu'u Felipe ndyaa tyucui bi', lo'o li' na'a jii sca nu qui'yu ngu' Etiopía. Sca ñati tlyu laca nu cusu' bi', cha' laca yu loo jii lcaa cñi nu ntsu'u jii reina nu laca loo jii loyuu Etiopía bi'; nu cuna'a reina bi' ngua naa Candace. Cua ndyaa nu qui'yu bi' Jerusalén cha' cua'ni tlyu yu jii ycuí Ndyosi. ²⁸ Li' nguxtyuu tyucui ñaa yu cha' tyaa quichí tyi yu. Ntucua yu ne' carreta nu ntojolaqui cuayu jii, nchcui' yu lo quityi nu nguscua jyo'o Isaías cuentya jii ycuí Ndyosi. ²⁹ Nchcui' ycuí Ndyosi lo'o Felipe li'; Xtyi'i ycuí Ni nu ndyanu ne' cresiya jii Felipe nchcui' ndi'ya:

—Yaa nu'u cha' jyacua jii carreta jua —nacui Ni jii Felipe.

³⁰ Ngusna tsa Felipe ndyaa lca'a jii carreta li'. Sii' ti carreta ndya'a xi, lo'o jua'a ndyuna cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo quityi laja lo'o ntucua ne' carreta; la cui' quityi nu nguscua jyo'o Isaías ngua bi'. Li' nguxana nchcui' Felipe lo'o nu cusu' bi':

—¿Tsa xi la? —nacui Felipe jii.

—Tsa'a xi.

—¿Ha nchca cuayá' ti' nu'u cha' nu nchcui' nu'u lo quityi

cua? —nacui Felipe jii.

³¹ —Ná nchca jna' cha' ná ntsu'u nu culu'u 'na —nacui nu cusu' bi' li'—. Tyacuí nu'u ne' carreta re cha' tyaa na stu'ba ti.

Li' ndyaa tucua Felipe ne' carreta lo'o nu cusu' bi'. ³² Stu'ba ti nchcui' tyucuaa ngu' lo quityi jii ycuí Ndyosi nu ntsu'u ya' nu cusu' bi'; la cui' laca' quityi su na'a cui'ya nu cusu' bi', la cui' seli bi' nchcui' tyucuaa ngu' li'. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Tsa lo'o ngu' jii yu cha' cujuui ngu' jii, ñi'ya si laca yu sca xlya'.

Lo'o jua'a, ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná nxi'ya lo'o nsi'yu ngu' quicha' hichu' ni', jua'a cua'ni yu nu cala nde loo la;

masi cujuui ngu' jii yu, ná sca cha' xacuí yu jii ngu' bi' li'.

³³ Lye tsa xcube' ngu' jii yu bi', cha' ná liñi cua'ni cuayá' ngu' nu laca loo jii yu.

La cui' jua'a, ná caca chcui' na cha' tya caja sñi' yu, xqui'ya cha' cua cujuui ti ngu' jii yu bi'; nga'aa tyiquee' tyi' yu nde chalyu li'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

³⁴ Li' nchcuane nu cusu' Etiopía bi' jii Felipe:

—Cua'ni nu'u cha' tso'o culu'u xi jna' lo quityi re —nacui yu jii—. ¿Ti jii cujuui ngu' nacui quityi re? —nacui yu—. ¿Ha nguscua ca jyo'o cusu' Isaías cha' jii ycuí ca ti? ¿Ha si'i cha' jii chaca nu

qui'yu nguscua jyo'o cusu' bi'?

³⁵ Nguxacuj Felipe cha' jil'i nu cusu' bi' li'; ngulu'u Felipe ñi'ya nu ndyu'u cha' nu nscua lo quityi bi' jil'i, lcaa cha' jil'i Jesucristo ngulu'u jil'i nu cusu' bi' li'. ³⁶ Nu lo'o ndyaa ngu' tyucuj bi', li' ndyalaa ngu' ca su ntsu'u hitya. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o Felipe:

—Nde nscua hitya —nacuj yu—. ¿Ha ná cua'ni cha' tso'ota chacuayá' tyucuatya nu'u jna'?

³⁷ —Tso'o —nacuj Felipe jil'i—. Tso'o si chañi cha' tyucui tyiquee nu'u ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo.

—Cua ngusñi na' cha' bi' tu'ni —nacuj nu cusu' bi'—. Jlya ti' na' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycu' Ndyosi.

³⁸ Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o msu jil'i cha' tsatuj carreta jil'i cha' ca'ya nu cusu' bi' loyuu lo'o Felipe. Ndyaa ngu' lo hitya, ntyucuatya Felipe jil'i nu cusu' bi' li'. ³⁹ Ndyee ntyucuatya jil'i, li' ndu'u ngu' lo hitya bi'. Hora ti ndyaa Felipe, ndyaa lo'o Xtyi' ycu' Ndyosi jil'i cha' tsa chaca se'i; nga'aa na'a nu cusu' bi' jil'i Felipe li'. Ndyaa nu cusu', nu ngu' Etiopía bi' ni, ndyaa yu ca loyuu quich'i tyi yu li'; jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu cusu' bi' li'. ⁴⁰ Nu lo'o ngua tii nu Felipe bi', cua ndyalaa quich'i Azoto. Ndyaa nde su ndi'i tyuu tya'a quich'i cha' culu'u cha' jil'i Jesucristo jil'i ñati bi'. Ca tiya' la, li' ndyalaa Felipe nde quich'i Cesarea.

9

Nguxcutsa'a ycu' Ndyosi cresiya jil'i Saulo

¹ Ña'a ti ñasi' tsa Saulo jil'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i ycu' nu Xu'na na. Nti' tsa Saulo xcube' yu jil'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu cujuu yu jil'i ngu' nti' yu; bi' cha' ndyaa yu ca slo xu'na sti jo'ó jil'i ngu' judío, ² cha' nti' yu culo yu quityi chacuayá' jil'i cha' tsa sca' yu jil'i ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo. Nti' yu tsa yu quich'i Damasco cha' culu'u yu quityi chacuayá' bi' jil'i ngu' nu laca loo ne' laa bi', nu laa jil'i ngu' judío bi'. Li' nti' Saulo sca' jil'i ñati jil'i Jesucristo quich'i bi', cha' xtyuu yu tyaa lo'o yu jil'i ngu' nde Jerusalén; masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, lcaa ti ña'a ñati bi' tejeya' yu jil'i ngu', nti' yu. ³ Ngusñi yu tyucuj ndyaa yu ca quich'i Damasco bi' li'. Cua tyalaa ti yu quich'i bi', li' tsi tsiya' ca ngua'a sca xee tlyu jil'i ycu' Ndyosi slo yu; lcaa su ndu Saulo ntyiji' xee bi' lo yuu. ⁴ Nclyú yu lo yuu lo'o ndyuna yu cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o yu:

—Saulo, Saulo —nacuj Ni—, ¿ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a nu'u lo'o na'?

⁵ —¿Tilaca laca nu'u, Cusu'? —nacuj Saulo.

—Jesús laca na' —nacuj Ni—. Na nxuu tya'a nu'u lo'o na' laca —nacuj Ni—. La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu' nu'u. Ñi'ya nu ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u; na ntyiji' quiya' toro la cui' se'i

su ndatu ngu' yaca cha siyu' ni', lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu' ca ti nu'u.

⁶ Lye tsa nchcuá Saulo cha' ndyutsji yu li'.

—¿Ñi'ya nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na? —nacui Saulo li'.

—Tyatu nu'u ni —nacui Jesús ji'i— cha' tye tyalaa ca quichi Damasco jua. Ca ndacua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u ñi'ya caca cña nu cua'ni nu'u cuentya jna'.

⁷ Ndyutsji tsa ngu' tya'a ndya'a Saulo, nga'aa ngua chcu' ngu' li'; cua ndyuna ngu' cha' nchcu' ycu' Ndyosi lo'o Saulo, masi ná na'a ngu' ji'i Ni, tilaca laca nu cua nchcu'. ⁸ Li' ndatu Saulo, ngusaala yu cloo yu; pana nga'aa ngua ña'a yu, ngua talya loo yu tsiya' ti. Li' ntejeya' chaca ñati ya' yu cha' nga'aa ngua ña'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Damasco. ⁹ Sna tsa ndyanu yu sca ni'i ti; ná sca na ndyacu yu chu' sna tsa, ni xixi ca na, ná ndyo'o yu, lo'o xcui' talya ña'a xee cloo yu.

¹⁰ La cui' quichi Damasco ndi'i sca nu qui'yu nu naa Ananías, nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Ñi'ya laca lo'o nchcu' xcalá na, jua'a nchcu' ycu' nu Xu'na na lo'o Ananías bi'.

—Ananías —nacui Ni.

—Nde ti nga'a na', Xu'na —nacui Ananías.

¹¹ —Yaa nu'u toni'i ji'i Judas nu ntucua to' calle liñi bi' —nacui nu Xu'na na—, yaa xcuane nu'u ji'i ngu' bi' si

ndi'i Saulo nu ca tyi quichi Tarso ndacua. Nta' cha' tsa nu'u ca slo yu bi', xqui'ya cha' nga'a yu nchcu' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti na' juani. ¹² La cui' jua'a cua ngua'ni Ni cha' nchcu' xcalá yu; laja xcalá yu na'a yu jinu'u cha' ndyaa nu'u slo yu cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cloo yu, cha' sta ya' nu'u lo yu cha' tyaca tso'o cloo yu chaca quiya'.

¹³ —Xu'na —nacui Ananías—, tyuu quiya' cua ndañi cha' nu nchcu' ngu' ji'i nu Saulo bi', cha' tyaala tsa yu ji'i ñati jinu'u nu ndi'i nde quichi Jerusalén. ¹⁴ Lo'o juani cua ndyalaa yu quichi re, ndy'ya lo'o yu ji'i quityi chacuayá' ji'i xu'na sti jo'ó cha' sca' ji'i cua, lcaa ngu' tya'a ya nu ngusñi ya cha' ji'i ycu' nu'u.

¹⁵ Nguxacui ycu' nu Xu'na na cha' ji'i Ananías li':

—Ntsu'u cha' tsa nu'u ca slo nu Saulo bi' —nacui Ni ji'i—. Cua ngusubi na' ji'i yu cha' cua'ni yu cña jna' —nacui Ni—. Tsa yu bi' ca slo ngu' xa' loyuu, tsa yu ca slo nu laca xu'na loyuu tyijyu', lo'o jua'a tsa yu ca slo tya'a ma, nu ngu' Israel bi'. Ta yu cha' jna' lo'o lcaa ñati ca su tya'a yu, bi' laca cña jna' nu cua'ni yu. ¹⁶ Culu'u na' ji'i yu ñi'ya cha' ti'í nu tyacua ji'i yu lo'o ta yu cha' jna' lo'o ñati.

¹⁷ Li' ndyaa Ananías slo Saulo ca to' tyi Judas bi'. Ndyati Ananías ni'i, ngusta ya' yu lo Saulo, nchcu' yu lo'o nu Saulo bi' li':

—Saulo, tya'a na' —nacui yu—. La cui' Jesucristo nu laca Xu'na na cua ngulu'uloo Ni jinu'u tyucuii su lijya nu'u ca quichi re. Lo'o nu juani cua ngulo nu Xu'na na cña 'na cha' caa na' slo nu'u cha' cua'ni na' jo'o ji'i cloo nu'u, cha' caca ña'a nu'u chaca quiya'; bi' cha' lijya na' slo nu'u juani, xqui'ya cha' nti' Xtyi'i ycu' Ndyosi tyanu ne' cresiya jinu'u.

¹⁸ Nu lo'o ndyaala cloo Saulo, ngua ti' yu cha' ngutu'u sca na cloo yu, ñi'ya si laca sa yu'be quiji. Hora ti ngua tso'o cloo yu li', ña'a tso'o yu chaca quiya'. Li' ntyucuatya Ananías ji'i yu. ¹⁹ Lo'o li' ndyacu Saulo cha' quije juersa ji'i yu chaca quiya', cha' ñi'ya ngua yu tya tsubi' la, jua'a ndyaca yu chaca quiya'. Li' stu'ba nguti'i yu xi lo'o ñati ji'i Jesucristo ca quichi Damasco bi'.

Nhcui' Saulo cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi Damasco

²⁰ Hora ti nguxana Saulo ndya'a yu lcaa ne' laa ji'i ngu' judío quichi bi', ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' laca Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. ²¹ Quiña'a tsaa ngulacua ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Ha si'i Saulo jua laca nu lye tsa nhcube' ji'i ñati ji'i Jesucristo ca quichi Jerusalén? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha si'i nu jua laca nu ndyalaa nde quichi re cha' sca' ji'i ñati bi', cha' caca cuayá' ji'i ngu' ca slo xu'na sti jo'ó?

²² Lye la ngulu'u Saulo ji'i ngu' cha' chañi cha' Cristo laca ycu' Jesús, la cui' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i yaa chalyuu. Nga'aa ngujui la ñi'ya nu xacui ngu' cha' ji'i nu Saulo bi' li', lcaa tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi Damasco bi'.

Ngulaá Saulo ji'i ngu' judío

²³ Cua nteje tacui tyuu tsa, li' nguane ngu' judío ji'i tya'a ngu' cha' cujui ngu' ji'i Saulo.

²⁴ Pana ngua tii Saulo cha' cua nti' ngu' cujui ngu' ji'i. Ca to' quichi bi' ntsu'u sca lo'o tlyu, xcui' quee laca lo'o bi'; cua tsa lo'o bi', lo'o jua'a lcaa to' lo'o bi' nga'a ngu' cua cha' xñi ngu' ji'i Saulo. Ntsu'u ngu' cua to' lo'o tsa talya. ²⁵ Ngua sca talya, li' ndyalaa xi tya'a ñati ji'i Jesucristo; ndyacu' ngu' que lo'o bi', cha' culo ngu' ji'i Saulo ne' lo'o. Li' ndyatí Saulo ne' sca chcubi tlyu, lo'o li' nda'ya ngu' ji'i Saulo, ngua'ya yu chaca chu' lo'o lo'o reta; ndu'u yu ne' chcubi li', ngusñi yu tyucuii ndyaa yu.

Ndyalaa Saulo ca Jerusalén

²⁶ Ndyalaa Saulo ca quichi Jerusalén li', ndyalaa yu slo ñati ji'i Jesucristo ca quichi bi'. Pana ndyutsii ngu' bi' ji'i Saulo, cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús. ²⁷ Li' ndyaa lo'o Bernabé ji'i yu slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, cha' hcui' yu lo'o ngu'.

—Cua na'a Saulo re ji'i ycu' nu Xu'na na —nacui Bernabé

ji'i ngu'—. Cua na'a yu ji'i ycu'i Jesús nu lo'o ndya'a yu nde quichi Damasco, nchcui' Ni lo'o yu li' —nacui—. Lo'o jua'a ná ndyutsii Saulo li', ngulu'u yu cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu' quichi bi'.

²⁸ Li' jlya tso'o ti' ngu' cha' nu nchcui' Bernabé ji'i Saulo, bi' cha' ndyanu Saulo lo'o ngu' quichi Jerusalén cha' tya'a ndya'a ngu' cña laca yu. ²⁹ Lo'o jua'a ná ndyutsii yu, nda yu cha' ji'i ycu'i Jesús lo'o ngu' quichi bi'. Pana ndi'i xi ngu' judío nu nchcui' cha' griego, nchcui' ngu' bi' lo'o Saulo li'; lye tsa nxuu tya'a ngu' lo'o yu li', hasta ngua ti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu. ³⁰ Ngua tii nu ngu' tya'a ndya'a lo'o Saulo cha' nti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu, bi' cha' ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Cesarea. Nchcui' ngu' lo'o Saulo li', cha' tso'o la si tyaa yu ca quichi Tarso.

³¹ Li' ndyaa ti'i ti' ñati ji'i Jesucristo, masi ca loyuu Judea, masi ca loyuu Galilea, masi ca loyuu Samaria; lcaa tsa ndyaca tsa'a la ngu' cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' lcaa cña nu nti' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ngu'. Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nda juersa ji'i ngu' bi', lo'o jua'a ndyatú la ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Pedro jo'o ji'i Eneas

³² Lo'o nu Pedro bi' ni, ndya'a Pedro slo lcaa ngu' nu

ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, lcaa ti quichi su ndi'i ngu' bi'. Li' ndyalaa yu ca su ndi'i ñati ji'i Jesucristo bi' ca quichi Lida. ³³ Lo'o jua'a ndi'i sca nu qui'yu quicha nu naa Eneas quichi bi'; cua nchcu' tyucu'i yu, cua snu' yija ntsiya yu lo qui'ña li'. ³⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o yu quicha bi':

—Eneas —nacui— cua ngua'ni Jesucristo cha' ndyaca tso'o nu'u juani —nacui—. Bi' cha' tyatu nu'u, xcua tso'o late' lo qui'ña cua.

Hora ti ndatu Eneas li'. ³⁵ Lcaa ñati na'a ngu' ji'i nu Eneas bi', cha' ndyaca tso'o yu; na'a ngu' tya'a quichi tyi yu, lo'o jua'a ngu' quichi Sarón na'a ngu' ji'i yu. Li' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i' Jesús nu Xu'na na, ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'.

Ndyu'ú Dorcas chaca quiya'

³⁶ Cua ndi'i sca nu cuna'a nu naa Tabita nde quichi Jope, jua'a ñati ji'i Jesucristo laca ma' bi'. Dorcas nchcui' ngu' cha'cña ji'i ngu' griego ji'i ma'. Tso'o tsa tyiquee nu cuna'a bi', tso'o tsa nxyucua ma' ji'i lcaa ngu' ti'i. ³⁷ Pana la cui' tyempo nu lo'o ndi'i Pedro quichi Lida, ngusñi sca quicha ji'i ma', ngujuui ma' li'. Nu lo'o cua nguxcaata ngu' ji'i jyo'o, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i ngusta ngu' ji'i ca chaca ba'a ni'i bi' nde cua. ³⁸ Cua ngujui cha' ji'i ngu' cha' ndi'i Pedro quichi Lida, bi' cha' nguane nu ñati ji'i Jesucristo ji'i tucua

tya'a ñati jil'i cha' tsa'a ngu' cuane ngu' jil'i Pedro cha' caa yu hora ti, cha' cacua ti quichi Jope ndi'i quichi Lida bi'. Ngulaa ngu' slo Pedro li', nhcui' ngu' lo'o yu:

—Cua'ni cha' tso'o caa nu'u nde quichi Jope lo'o ya hora ti —nacu'i ngu' jil'i nu Pedro bi' li'.

³⁹ Hora ti ndu'u Pedro lijya lo'o ngu' li'. Nu lo'o ndyalaa ngu' ca toni'i, ngulu'u ngu' jil'i Pedro macala su nscua jyo'o bi'. Ndi'i lcaa nu cuna'a ti'i ca slo, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' cha' cua ngujuii. Nda ngu' cha' lo'o Pedro cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni nu jyo'o bi' lo'o ngu', jua'a ngulu'u ngu' jil'i yu lcaa late' nu cua nguyacua nu jyo'o bi' cha' ta xlya'be ti jil'i ngu'. ⁴⁰ Nhcui' Pedro lo'o ngu' li':

—Tyu'u ma xi nde liya' —nacu'i yu jil'i ngu'.

Nu lo'o ndye ndu'u ngu' nde liya', li' ndyatü sti' Pedro nhcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi. Nu lo'o ndye nhcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi, li' ndyaa yu nde su nscua jyo'o bi', nhcui' yu lo'o jyo'o bi' li':

—Tabita —nacu'i yu—, tyatü nu'u juani.

Lo'o li' tsa tsiya' ca nguxuti'i Tabita bi' cloo; li' nguxña'a jil'i Pedro, hora ti ndaca'a li'. ⁴¹ Ngusñi Pedro ya' ma', nguxatü yu jil'i ma'; li' ngusi'ya yu jil'i ngu' nu ndi'i nde liya'. Hora ti ñaa nu ñati jil'i Jesucristo bi' nde ni'i lo'o lcaa nu cuna'a ti'i bi', na'a ngu' jil'i Tabita cha' cua ndyu'ú ma' chaca quiya'.

⁴² Lcaa ngu' quichi Jope ni, nu lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' jil'i nu cuna'a bi', ndube tsa ti' ngu' li'; quiña'a tsa ngu' bi' ngusñi ngu' cha' jil'i ycu'i Jesús nu Xu'na na li'. ⁴³ Ndyanu Pedro tyuü tsä quichi Jope bi' li'; to' tyi Simón nu cuityi quiji, ca bi' ndyanu yu.

10

Nhcui' Pedro lo'o Cornelio
¹ Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Cornelio ca quichi Cesarea; laca Cornelio capitán jil'i sca latya ngu' sendaru nu nacui' ngu' cha' latya Italiano laca ngu'. ² Ndyu'ni tlyu nu Cornelio bi' jil'i ycu'i Ndyosi lo'o lcaa ngu' tya'a nga'a ti yu, masi ngu' xa' tsu' laca yu. Tso'o tsa tyiquee yu, nxyu-cua tsa yu jil'i ngu' ti'i. Lcaa tsä ntsu'u yu nhcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi. ³ Lo'o li' ntsu'u sca tsä ndyalaa sca xca jil'i ycu'i Ndyosi slo yu bi', hora cua sna nde ngusij ndyalaa xca bi'. Ñi'ya ngua si nhcui' xcalá ti yu, jua'a ngua cha' bi'. Li' nhcui' xca bi' lo'o yu:
 —Cornelio —nacu'i xca jil'i yu.

⁴ Ndyutsij tsa Cornelio lo'o na'a yu jil'i xca bi' li'.

—Xu'na —nacu'i yu—, ¿ñi'ya cha' laca nti' nu'u jna'?

—Cua ndyuna ycu'i Ndyosi cha' nu cua nhcui' nu'u lo'o Ni —nacu'i xca bi'—. Lo'o jua'a cua na'a Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i, bi' cha' cua ndyi'u ti' ycu'i Ndyosi jinu'u. ⁵ Juani culo nu'u cña jil'i ngu' cha' tsa'a

ngu' quich̄i Jope. Quich̄i bi' ndi'̄i sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. ⁶ Cua ndyalaa yu toni'̄i ji'̄i chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Ta nu Simón Pedro bi' sca cha' lo'o nu'̄u, ni cña ntsu'u cha' cua'ni nu'̄u.

⁷ Ndu'u xcā ji'̄i ycu'̄i Ndyosi bi', ndyaa li'. Lo'o li' ngusi'ya Cornelio ji'̄i tucua tya'a msu ji'̄i, lo'o ji'̄i sca sendaru nu ndu'ni cña ji'̄i; lo'o sendaru bi' ndyu'ni tlyu yu ji'̄i ycu'̄i Ndyosi. ⁸ Li' nchcui' Cornelio lo'o nu ca ta'a sna ngu' lcaa ña'a cha' nu ngua ji'̄i ycu'̄i tsa; li' ngulo yu cña ji'̄i ngu' cha' tsa ngu' tsaqui'ya ngu' ji'̄i Pedro ca quich̄i Jope bi'.

⁹ Nguxee chaca tsā ndya'a ngu' nde tyucuii Jope. Lo'o ndyalaa nde hora, xi tya lyiji tyalaa ngu' quich̄i bi'. La cui' hora bi' ndyacu'̄i Pedro ndyaa yu que ni'̄i cha' hcui' yu lo'o ycu'̄i Ndyosi. Jlyacua tsa que ni'̄i bi'. ¹⁰ Li' ntucua Pedro ntyute' tsa yu, jña tsa ti' yu cacu yu li'; na cua nguxana ndyique' ngu' scuaa, pana tya lyiji xi caque'. Lo'o li' ngua'ya xcalá yu, nchcui' xcalá yu ña'a nu ntucua ti yu que ni'̄i bi'. ¹¹ Laca cha' nxña'a yu nde cua, na'a yu ngusaala ycu'̄i Ndyosi nde cua; ngutacui ñi'ya nti' sca tasá tlyu tsa nu ndyaaca'̄i juu ca ta'a jacua jyaca, lijyā ndati'̄i tasá bi' lo yuu. Jua'a ña'a nti' yu. ¹² Tyuu tsa tya'a na'ni cuxi ntsu'u ne' tasá nu ndati'̄i nde lo yuu bi': ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni

lu'be, lo'o jua'a ntsu'u cuaña. ¹³ Li' ndyuna Pedro cha' nchcui' ycu'̄i Ndyosi lo'o yu, ngua ti' yu:

—Pedro —nacui Ni ji'̄i yu—, cujuui clya nu'̄u ji'̄i na'ni cua cha' cacu nu'̄u ji'̄i.

¹⁴ —Ná nchca jna', Xu'na —nacui Pedro ji'̄i—. Ni sca quiya' bilya cacu na' cuaña' na'ni jua; na'ni cuxi laca jua cuentya ji'̄i cuare.

¹⁵ Xa' nchcui' ycu'̄i Ndyosi lo'o yu li':

—Ná tso'o ñacu'̄i nu'̄u cha' na'ni cuxi laca jua, si' cua nacui ycu'̄i Ndyosi cha' lubii ni'.

¹⁶ Sna quiya' nchcui' ycu'̄i Ndyosi lo'o Pedro jua'a, li' ndyuco'o tasá bi' ndyaa nde cuā chaca quiya', ña'a ndacu'̄i ti lo'o juu. ¹⁷ Laja lo'o ndube tsa ti' Pedro, cha' ná ngua cuayá' ti' yu ni cha' laca nchcui' xcalá jua'a, li' ndyalaa ngu' bi' to' ni'̄i; la cui' nu ca ta'a sna ngu' nu ngulo Cornelio cña ji'̄i cha' caā ngu' laca ngu' bi'. Cua nchcuane ngu' ji'̄i ngu' quich̄i mala ntucua tyi Simón nu laca cuityi quiji, jua'a ndyalaa ngu' to' ni'̄i. ¹⁸ Li' cuii ndacha' ngu' ji'̄i nu laca tyi si nga'a Simón Pedro. ¹⁹ Laja li' quiña'a tsa ngulacua ti' Pedro ni cha' nchcui' xcalá yu, lo'o li' nchcui' Xtyi'i ycu'̄i Ndyosi lo'o yu:

—Cua ndyalaa sna tya'a ñati nclyana ngu' jinu'̄u —nacui Ni ji'̄i Pedro ña'a ntucua ti yu que ni'̄i—. ²⁰ Cua'ya nu'̄u yala ti cha' tsa nu'̄u lo'o ngu' re. Ná cube ti'

nu'u cha' ji'i ngu', na' ngulu cña ji'i ngu' cha' caa ngu' ca nde.

²¹ Li' hora ti ngua'ya Pedro cha' chcu' lo'o ngu' bi'.

—La cui' na' laca nu ndya'a ma ncyana ma —nacu' Pedro ji'i ngu'—. ¿Ni cña cua'ni ta na' ji'i ma nti' ma?

²² —Cua ngulo nu cusu' Cornelio cña ji'i ya cha' caa ya ca nde —nacu' ngu' ji'i Pedro—. Tso'o tsa tyiquee nu Cornelio bi', ndu'ni tlyu yu ji'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' lcaa ngu' judío tya'a nu'u ji'i nu cusu' bi'. Cua ndacha' xca ji'i ycu' Ndyosi ji'i Cornelio cha' ta yu ji'i ya caa ya ca nde, caqui'ya ya jinu'u cha' tsa na ca slo nu cusu' bi', ca quichi' Cesarea. Ntsu'u cha' cuna ycu' Cornelio cua ña'a ca cha' nu chcu' nu'u lo'o.

²³ —Tya'a ma ni'i —nacu' Pedro ji'i ngu'—. Ntsu'u su caja' ma ca nde. Ca la quee tsa na cajua.

Nguxee chaca tsa, li' ndu'u ngu' quichi' Jope ndyaa ngu', ndyaa ngu' lo'o tucua sna tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi quichi' bi'.

²⁴ Tsa nchca tyucuaa ndyalaa ngu' quichi' Cesarea. Nga'a Cornelio ntajatya ji'i ngu'; cua laca ndyu'u ti'i ngu' toni'i ji'i, lcaa ñati tya'a nu cusu' lo'o tya'a ndya'a ti ngu'.

²⁵ Nu lo'o ndyalaa Pedro to' tyi Cornelio, li' ndu'u nu cusu' ñaa nde liya', ndyatú st'i nde loo Pedro cha' cua'ni tlyu ji'i yu ngua ti' Cornelio, ñi'ya ndu'ni tlyu na ji'i ycu'

Ndyosi. ²⁶ Hora ti ndaya' Pedro ya' Cornelio, nguxatu yu ji'i nu cusu' bi' li'.

—Tyatu nu'u, cusu' —nacu' Pedro ji'i—, tyucuaa na laca na ñati chalyuu ti.

²⁷ Tya nchcui' la Pedro lo'o ngu' lo'o ndyatí ngu' ndyaa ngu' ni'i. Li' na'a Pedro cha' cua quiña'a ñati ndyu'u ti'i ni'i bi'. ²⁸ Nda Pedro cha' lo'o ngu' bi' li':

—Jlo ti' ma cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i cua nu laca ya ngu' judío, cha' tyu'u ti'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' —nacu' Pedro ji'i ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' tyati ya ni'i ji'i ngu' xa' tsu' —nacu'—. Pana cua ngulu'u ycu' Ndyosi jna' cha' ná tso'o chcu' na' ji'i xa' ñati cha' ñati cuxi laca ngu', cha' si'i ñati lubii laca ngu', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. ²⁹ Bi' cha' lijya na' ca nde juani. Nu lo'o ndyalaa ti msu jinu'u ca slo na', hora ti ndu'u na' lijya na' lo'o ngu' re; nga'aa nchcui' tsa na' lo'o msu bi'. Bi' cha' juani, ¿ni cña cua'ni ta na' ji'i cu'ma nti' ma?

³⁰ Nguxacu' Cornelio cha' ji'i Pedro li':

—Cua ngua jacua tsa nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi su nga'a na' ni'i re —nacu' ji'i Pedro—, lo'o hora ti ndyalaa sca ñati slo na' nu lacu' late' ngati, hasta ntyiji'i xee ndubi lo late' bi'. Hora cua sna nde ngusi' ndyalaa yu bi', nu lo'o bilya cacu na' li'. ³¹ Nchcui' yu bi' lo'o na': “Cornelio”, nacui yu, “cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu nchcui' nu'u

lo'o Ni, jua'a cua na'a ycuí' Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i; bi' cha' cua ndyí'u ti' ycuí' Ndyosi jinu'u. ³² Juani culo nu'u cña jí'í ngu' cha' tsaá ngu' quichí Jope; quichí bi' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. Tsaá ngu', tsaá cacha' ngu' jí'í yu cha' caá yu ca nde. Cua ndi'í yu to' tyi chaca Simón nu laca cuityi quiji' nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Nu lo'o tyalaa yu ca nde, li' culu'u yu sca cha' nu tso'o tsa jinu'u." ³³ Jua'a nacuí ñati' bi' jna' —nacuí Cornelio—. Bi' cha' hora ti ngulo na' cña jí'í ngu' cha' tsaá ngu' ca su ndi'í nu'u. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ndyalaa nu'u slo na' juani; bi' cha' cua ndyu'u ti'í lcaa tya'a ya se'í ti chacuayá' jí'í ycuí' Ndyosi, cha' cuna ya lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ni lo'o nu'u cha' hcui' lo'o ya.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu' slo Cornelio

³⁴ Li' nguxana Pedro ngulu'u yu jí'í ngu' bi':

—Juani cua ngua cuayá' ti' na' cha' stu'ba tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o lcaa ñati' chalyuu —nacuí—. ³⁵ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jí'í lcaa ñati' chalyuu nu chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' jí'í ycuí' Ni, ñati' nu ndu'ni lcaa ña'a cha' nu nti' Ni. ³⁶ Cua nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o ya nu laca ya ngu' Israel, cha' ti' ti tyi'í cresiya jí'í ñati' chalyuu xqui'ya Jesucristo, nu laca Xu'na lcaa ñati'. ³⁷ Jlo tso'o ti' ma' ña'a

cha' nu nteje tacui tya tsubi' la loyuu re, su ca tyi ngu' judío. Cloyo nda Juan cha' bi' lo'o ngu' nu lo'o ntyucuatya jí'í ngu', li' nda Jesús cha' bi' lo'o ngu' ca loyuu su cuentya Galilea. Tiya' la li' nda Jesús cha' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ngu' Israel. ³⁸ Jlo ti' ma' ñi'ya nguti'í Jesús chalyuu, la cui' Jesús Nazaret. Cua ngusubi ycuí' Ndyosi Sti yu jí'í Jesús, nda la Ni juersa jí'í nu Jesús bi' nu lo'o ndyalaa Xtyi'í ycuí' Ni lo yu. Lcaa su nguta'a yu ngua'ni yu cha' tso'o lo'o ñati', lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu quicha tsa, masi ñati' nu ntsu'u tsa cha' ti'í jí'í xqui'ya cha' ngusñi cui'í cuxi jí'í ngu'. Ngua'ni Jesús cña jua'a, cha' ngxtyucua ycuí' Ndyosi jí'í yu. ³⁹ Cua na'a ya lcaa cña nu ngua'ni Jesús ca quichí Jerusalén, lo'o jua'a cña nu ngua'ni yu lcaa quichí tyi ngu' judío tya'a ya. Na cua nguta'a ya lo'o yu, bi' cha' chañi cha' nu nchcui' ya lo'o ma'. Li' ntejeya' ngu' jí'í Jesús, ngujui'í ca'a ngu' jí'í yu lo crusi; jua'a ngujui'í yu li'. ⁴⁰ Pana nu lo'o ndya'a sna tsá, li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁴¹ Li' ndu'u tucua yu nde su ndi'í ya; ná na'a lcaa ngu' quichí bi' jí'í yu, cua laca ti ñati' tya'a ya na'a ya jí'í yu. Cua ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í ya cha' culu'u ya cha' jí'í ycuí' Ni jí'í xa' ñati', bi' cha' cua na'a ya jí'í Jesús lo'o ndyu'ú yu chaca quiya'. Stu'ba ti

ndyacu ya lo'o ycui' yu li'.
 42 Tya li' cua ngulo Jesús cña ji'i ya cha' ta ya cha' liñi ji'i ycui' lo'o ñati, cha' cua nda ycui' Ndyosi cña ji'i nu Jesús bi', cha' cua'ni cuayá' yu ji'i lcaa ñati chalyuu, masi nu cua ngujui, masi nu tya lu'ú. 43 Na cua nguscua jyo'o cusu' xi cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni; lcaa quityi bi' nchcui' cha' ntsu'u cha' caa sca ñati tlyu lo yuu chalyuu tyempo nde loo la; bi' laca nu cuityi yabe' nu ntsu'u ji'i lcaa ñati, si xñi ngu' cha' ji'i yu, nacui' cha' nu nscua lo quityi bi'. Na cua ndyalaa yu bi' lo yuu re juani, Jesús naa yu.

Ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' xa' tsu'

44 Tya ndu Pedro nchcui' lo'o ngu' bi', lo'o li' ndyalaa Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nclyu'u Pedro ji'i ngu'. 45 Ndube tsa ti' ñati ji'i Jesucristo tya'a ndya'a Pedro. Ngu' judío laca ngu' bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o ngu' xa' tsu', cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ngu'. 46 Li' jlo ti' nu ngu' judío bi', cha' chañi cha' cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i ycui' Ni ji'i Cornelio lo'o ji'i tya'a yu, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' ngu' bi' cha'cña ji'i ngu' xa' quichí, masi bilya chcui' ngu' jua'a nquicha'. Lo'o jua'a lye tsa ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi. Li' nchcui' Pedro lo'o tya'a ndya'a yu:

47 —Ñi'ya nu lo'o ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, la cui' jua'a cua ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' re juani —nacui' Pedro ji'i tya'a ndya'a yu—, bi' cha' tso'o la si tyucuatya na ji'i ngu' re.

48 Li' nchcui' ngu' bi' lo'o ñati tya'a Cornelio bi':

—Tso'o la si tyucuatya ya ji'i ma juani, cha' ca cuayá' ti' ngu' quichí re cha' ñati ji'i Jesucristo laca ma.

Lo'o li' xa' nchcui' nu ngu' ca tyi lo'o Pedro cha' tyanu yu la xi lo'o ngu' bi'.

11

Nchcui' Pedro lo'o ñati ji'i Jesucristo ca Jerusalén

1 Cua ngujui cha' ji'i quiña'a ñati nu ndi'i loyuu su cuentya Judea, cha' lo'o ngu' xa' tsu' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús; cua ngujui cha' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, lo'o jua'a cua ngujui cha' bi' ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ca bi'. 2 Bi' cha' lo'o nguxtyuu Pedro ñaa yu nde quichí Jerusalén, ndyacu tya'a yu lo'o xi ngu' judío nu ngusñi cha' ji'i Jesús, pana ña'a ti tya tiji' ti' ngu' ji'i cha' cusu'. 3 Li' nchcuane ngu' ji'i Pedro:

—¿Ni cha' laca ndyaa nu'u slo ngu' xa' tsu'? —nacui' ngu' ji'i Pedro—. ¿Ni cha' laca ndyacu nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'?

4 Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' ñi'ya nu ngua lo'o ndyaa yu slo ngu' bi':

5 —Ngua sca tsá nga'a na' ca quichí Jope —nacuí Pedro—. Laja lo'o nchcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi, li' ñaa sca xcalá na'. Laja lo'o nchcui' xcalá, li' nguxña'a na' nde cua; ñi'ya sca tasá tlyu, jua'a ña'a na nu lijya ndati'í nde cua cha' ca'ya nde lo yuu. Ca ta'a jacua jyaca tasá bi' ntucua juu, jua'a tso'o ti lijya tasá bi' ndati'í lo yuu ca su nga'a na'. 6 Li' na'a tsa na' jí'í na nu ntsu'u ne' tasá bi', cha' na'a na' cha' ntsu'u tyuu tsa lo na'ni: ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni tyaala, lo'o jua'a ntsu'u cuaña, ntsu'u na'ni lu'be. 7 Li' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na': “Pedro”, nacuí Ni, “cujuii clya nu'u jí'í na'ni cua cha' cacu nu'u jí'í”. 8 Lo'o li' nguxacuí na' cha' jí'í Ni: “Ná nchca 'na cacu na'ni nu ña'a jua'a, Xu'na”, nacuí na' jí'í Ni. “Ni sca quiya' bilya cacu na' jí'í na'ni cuxi jua, cha' nchcui' cuare cha' ná tso'o cacu ya na'ni nu ña'a jua'a.” 9 Li' xa' nguañi nchcui' ycuí' Ni nde cua: “Ná tso'o ñacuí nu'u cha' laca bi' na'ni cuxi, cha' na cua nacuí ycuí' Ndyosi cha' laca bi' na'ni lubii”. 10 Sna quiya' nteje tacuí cha' bi' su nga'a na', li' nguxtyacuí tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya'. 11 Hora ti ndyalaa sna tya'a ñati' ca ni'í su nga'a na' li'. Cua ngulo sca ngu' quichí Cesarea cña jí'í ngu' bi', cha' caa ngu' su ndi'í na'. 12 Nchcui' Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o na' li', cha' ná culacua tsa ti' na', cha' tsa'a na' lo'o ngu' bi'. Ca ta'a

sca ñati' re ndyaa ngu' lo'o na' slo ñati' bi' ca quichí Cesarea. 13 Li' nda nu cusu' bi' cha' lo'o ya ñi'ya ngua cha' bi'. Cua na'a yu sca xca jí'í ycuí' Ndyosi nu ndyatí lijya ni'í jí'í yu cha' ta sca cha' lo'o yu: “Culo nu'u cña jí'í msu jinu'u”, nacuí xca bi' jí'í nu cusu' bi', “cha' tsa msu ca quichí Jope, cha' tsa cacha' jí'í Simón Pedro cha' caa yu ca nde. 14 La cui' Simón bi' ta cha' lo'o nu'u, lo'o lcaa tya'a nu'u, cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jí'í ma.” Jua'a nacuí xca bi' jí'í nu cusu' bi'. 15 Li' ndyalaa ya ca to' tyi ngu' bi'. Nguxana na' ngulu'u na' cha' jí'í ngu', lo'o li' hora ti ngua'ya Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo ngu'. La cui' ñi'ya ndyanu Xtyi'í ycuí' Ni ne' cresiya jí'na nu ngua tya clyo, la cui' jua'a ndyanu Xtyi'í Ni ne' cresiya jí'í ngu' bi' li'. 16 Ntsu'u ti' na' li', cha' tya tsubi' la nchcui' ycuí' nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: “Tsubi' cua ntyucuatya Juan jí'í ñati' lo'o hitya ti”, nacuí, “pana xa' ña'a cua'ni ycuí' Ndyosi cha' caca lubii cresiya jí'í ma nu lo'o tyanu Xtyi'í ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'í ma”. 17 Na cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'í ycuí' Ni jí'í ngu' xa' tsu' la cui' ñi'ya nu nda Ni Xtyi'í ycuí' Ni jí'na, nu lo'o ngusñi na cha' jí'í Jesucristo nu Xu'na na; bi' cha' ná tso'o si cua'a na cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi lacua.

18 Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', nga'aa ngua hcui' tyaala

ngu' bi' lo'o Pedro. Li' ngua' ni tlyu ngu' bi' ji' ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

—Ndyosi Sti ya, tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' xa' tsu', masi si'i ngu' judío laca ngu' bi' —nacui' ngu' ji' ycu' Ndyosi—. Ndu'ni nu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji' ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji' ngu' bi'.

Ñati ji' Jesucristo nde quichi Antioquía

¹⁹ Cua sa'ni xi ngua lo'o ndyujui ngu' ji' Esteban, lo'o la cui' tyempo bi' ngua ti' ngu' xcube' ngu' ji' lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji' lo'o Jesús; bi' cha' tyu tsa tya'a ngu' bi' ndatsu' ngu' ndyaa ngu' tyi-ju'. Ntsu'u ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Fenicia, ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Chipre, lo'o jua'a ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca quichi Antioquía. Lcaa su ndyaa ngu' ngulu'u ngu' cha' tso'o ji' Jesucristo ji' tya'a ngu' judío ti, ná ngulu'u ngu' cha' bi' ji' xa' ñati. ²⁰ Tiya' la li', ndyaa xi xa' la ñati ji' Jesús ca quichi Antioquía; ngu' ca tyi loyuu su cuentya Chipre lo'o jua'a loyuu su cuentya Cirene laca ngu' bi'. Nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' ñati; ngulu'u ngu' cha' tso'o ji' Jesucristo ji' lcaa ngu' quichi bi'. ²¹ Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji' ngu' xqui'ya Jesús nu Xu'na na, bi' cha' ngusñi quiña'a ñati cha' ji' ycu' Ni,

bi' cha' ngxu'tyanu ngu' cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji' clyo.

²² Li' ngujui cha' bi' ji' taju ñati ji' Jesucristo nu ndi' nde Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' lo'o Bernabé cha' tsaay ca quichi Antioquía. ²³ Li' ndu'u Bernabé ndyaa yu, ndyalaa yu ca quichi bi', na'a yu ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Bernabé li'. Nda yu sca cui' lo'o taju ñati ji' Jesucristo ca bi', cha' tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña lcaa tsa, lcaa ña'a cña nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na. ²⁴ Tso'o tsa tyiquee Bernabé; cua ndyanu Xty'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji' yu, lo'o jua'a tso'o tsa jlyati' yu ji' Jesucristo. Bi' cha' quiña'a la ñati cua ngusñi ngu' cha' ji' nu Xu'na na xqui'ya nu Bernabé bi' li'.

²⁵ Lo'o li' ndu'u yu bi' ndyaa yu nde quichi Tarso, ndyaana yu ji' Saulo. Lo'o nquiye yu ji', li' ngutu'u yu ñaa lo'o yu ji' Saulo ca quichi Antioquía chaca quiya'. ²⁶ Li' nguti' ngu' sca yija lo'o taju ñati ji' Jesucristo ca bi', nclu'u ngu' ji' quiña'a ñati. Quichi Antioquía bi' ngua su ngutu'u su cha' nu nchcui' ngu' cha' ngu' cristiano laca ñati nu ngusñi cha' ji' Jesucristo.

²⁷ Tyempo bi' ndyalaa tucua sna la tya'a ñati nu ngua tu'ba ji' ycu' Ndyosi. Ndu'u ngu' quichi Jerusalén ndyalaa ngu' quichi Antio-

quía li'. ²⁸ Agabo naa tsaca ngu' bi'. Cua nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi sca cuii lo'o nu Agabo bi' cha' chcuí' yu lo'o ngu'. Li' nchcuí' Agabo lo'o ngu' cha' cua caa ti sca jbi'ña tlyu tsa tyucuí ña'a chalyuu. Chañi cha' jua'a ngua cha' nu nda Agabo bi', pana nde loo la ngua cha' bi', nu lo'o ngua Claudio rey nu laca loo. ²⁹ Li' ngüiñi cha' jii ñati jii Jesús lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' msta jii tya'a ti'i ti ngu', ngu' nu ndi'i quichi su cuentya Judea. ³⁰ Jua'a ngua'ni ngu' li'. Nda ngu' msta bi' jii Bernabé lo'o jii Saulo cha' tsaa lo'o ngu' jii, cha' ta ngu' cñi bi' jii ngu' cusu' ca bi'. Li' tacha ngu' cñi bi', caja xi ndaca ti jii tya'a ti'i ti ngu'.

12

Ndyujuii ngu' jii Jacobo lo'o ngusu'ba ngu' jii Pedro ne' chcuá

¹ Nu ngua tyempo bi', rey nu ngua naa Herodes ni, nchcube' tsa jii ñati jii Jesucristo. ² Ngulo rey bi' cña jii msu jii cha' cujuui ngu' jii Jacobo lo'o maxtyi. (Jacobó bi' ngua tya'a ngula Juan.)

³ Chaa tsa ti' ngu' judío cha' ndyujuii rey jii Jacobo, bi' cha' lo'o jii Pedro ntejeya' nu rey bi' li'. La cui' tsá nu ngusñi rey jii yu, li' ngua sca ta'a jii ngu' judío, ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá tiji nu ná lo'o scua tiye' ndya'.

⁴ Ntejeya' ngu' jii Pedro, li' ndyaa lo'o ngu' jii, ngusu'ba ngu' jii ne' chcuá. Li' ndyatú

jacua latya sendaru cua jii, jacua tya'a sendaru ntsu'u jii sca latya ngu'; ndi'i ngu' bi' cua to' ni'i chcuá su ntsu'u Pedro. Nu lo'o tye tsá ta'a pascua, li' tyu'u ti'i lcaa ngu' quichi cha' cua'ni cuayá' nu Herodes bi' jii Pedro, nti' ycuí' rey bi'; ⁵ bi' cha' ntsu'u cha' ña'asii tso'o sendaru jii yu lo'o ntsu'u yu ne' chcuá. Pana laja li' lye tsa nchcuí' tya'a ñati jii Jesucristo lo'o ycuí' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni jii Pedro.

Nclyo ycuí' Ndyosi jii Pedro ne' chcuá

⁶ Cua ngua talya li'. Chaca tsá cua culo ti Herodes jii Pedro cha' ca cuayá' jii yu slo ngu' quichi bi'. Cua ngusca' ngu' jii Pedro lo'o tucua tya'a carena, sca carena ntsu'u ya' sca sendaru. Lo'o jua'a ndú xa' la sendaru cua tonii chcuá nde liya'. Li' ngua'ya xcalá ti Pedro. ⁷ Laja lo'o laja' ti yu, hora ti ndu'u tucua sca xca jii ycuí' Ndyosi su nga'a yu. Tso'o tsa xee ngulane ne' ni'i chcuá li'. Nguxtyu'u xca bi' jii Pedro, nchcuí' xca lo'o yu li'.

—Tyatú clyá nu'u —nacui xca bi' jii yu.

Hora ti ndyatú' carena chcuá nu ndyaaca' ya' yu. ⁸ Xa' nchcuí' xca lo'o yu li'.

—Xca' nu'u sii' —nacui—. Xu'ba nu'u caña quiya'.

Ngua'ni Pedro jua'a, lo'o li' nchcuí' xca lo'o yu chaca quiya':

—Quixii nu'u te' quicha' hichu'. Ya'a clya tyu'u lca'a nu'u jna' —nacu'i xca' bi' ji'i.

⁹ Li' ndu'u lca'a Pedro ji'i xca' bi', pana ná ngua tii yu cha' chañi cha' ndyalaa xca' ji'i ycu'i Ndyosi slo yu; ngua ti' yu cha' laja xcalá ti yu ngua cha' bi'. ¹⁰ Nteje tacui ngu' slo sendaru nu nga'a cua' ne' ni'i chcu'a, lo'o jua'a nteje tacui ngu' slo xi xa' la sendaru nu nga'a cua. Li' ndyalaa ngu' ca toni'i chcu'a tlyu, xcui' chcu'a laca toni'i bi'. Lo'o li' ndyaala toni'i bi' ycu'i ti; jua'a ngua ngutu'u ngu' to' calle, ndyaa ngu' ndyalaa ngu' nde sca jyaca' calle bi'. Lo'o li' ndu'u nu xca' bi' ndyaa, chaca tya Pedro ndyanu calle bi'. ¹¹ Li' nda Pedro cuentya:

—Juani nchca cuayá' ti' na' cha' cua ngulo ycu'i nu Xu'na na' cña ji'i xca' bi' ji'i Ni, cha' nu ñaa ngulo jna' ni'i chcu'a jua —nacu'i yu—. Ngua ti' Herodes xcube' jna', cha' xña'a tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío tya'a na' ña'a ngu' jna'; pana ná ngua ji'i cua'ni cña cuxi bi'.

¹² Ngulacua tsa ti' Pedro su ndu' ycu'i ti yu. Nu lo'o ngua cuayá' ti' yu, li' ndyaa yu ca slo María xtya'a Juan Marcos. Ca ni'i bi' ndyu'u ti'i tyuu' tya'a ñati' ji'i Jesús, nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi. ¹³ Ngujui' ya' yu toni'i, lo'o li' sca nu cuna'a cuañi' nu naa Rode, bi' nu ndyaa na'a toni'i. Ña'a ndu' ti nu cuna'a bi' toni'i nde ni'i ti. ¹⁴ Hora ti ndyuloo nu cuna'a bi' xtyi'i Pedro lo'o nchcui' yu. Chaa tsa ti' cho' li'.

Ngusna cho' ndyaa chcu'i lo'o tya'a ndi'i cho' ni'i bi', pana ña'a ti tya ndu' ycu'i Pedro nde liya' cha' bilya saala ngu' toni'i.

¹⁵ —Cua ngua tonto hique nu'u —nacu'i ngu' ji'i Rode li'.

Pana lye la nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' li', cha' chañi cha' Pedro laca nu ndu' toni'i bi' nde liya'.

—Si'i —nacu'i ngu' li'—. ¿Ha si'i nu xca' ji'i ycu'i Ndyosi nu ña'asii' ji'i Pedro laca bi'? —nacu'i ngu' ji'i.

¹⁶ Ña'a ti tya ndu' Pedro nde liya' ntyiji'i ya' yu toni'i. Li' ndyaa ngu' cha' saala ngu' toni'i. Lo'o na'a ngu' ji'i Pedro ndu', li' ndube tsa ti' ngu' cha' cua ndyalaa ycu'i yu. ¹⁷ Ngua'ni ya' yu ji'i ngu' li', cha' ca ti' ti ngu'. Ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya' ngua lo'o ngua'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na' cha' tso'o cha' ngulo Ni ji'i yu ne' chcu'a.

—Chcui' ma' lo'o Jacobo lo'o lcaa ngu' tya'a ndya'a na —nacu'i Pedro ji'i ngu'—, ta ma' cha' lo'o ngu' ñi'ya' nu ngua'ni ycu'i Ni lo'o na' lo'o ngulo Ni 'na ne' chcu'a.

Ndu'u yu ni'i ndyaa yu xa' se'i li'.

¹⁸ Nu lo'o nguxee chaca tsa quiña'a tsa ngulacua ti' sendaru bi', cha' nga'aa ngua cuayá' ti' ngu' macala ndyaa Pedro. ¹⁹ Li' ngulo rey Herodes cña ji'i sendaru cha' tsa ngu' tsaana ngu' ji'i yu. Ndyaa ngu' li', pana nga'aa nquije yu ji'i sendaru bi'. Li' nchcuane Herodes ji'i sendaru nu nga'a cua' ji'i

Pedro ni'j chcuā, pana nga'a ndyiji ñi'ya nu xacui sendaru cha' ji'j rey, cha' ná jlo ti' ngu' ñi'ya ngua ji'j Pedro; bi' cha' ngulo Herodes cña ji'j xa' sendaru cha' cujuui ngu' ji'j lcaa sendaru nu ngua'a cua ji'j nu Pedro bi'. Li' ndu'u rey bi' loyuu su cuentya Judea, ndyaa ca quichi Cesarea, cha' ca bi' tyi'j xi ngua ti'.

Ngujuii Herodes

²⁰ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu Herodes bi' ji'j ngu' quichi Tiro, lo'o jua'a ji'j ngu' quichi Sidón. Nu ngua tya clyo la cua nda rey Herodes na cacu ngu' quichi bi', lo'o li' nga'aa nda rey na cacu ngu', cha' ñasi' tsa ti' rey ña'a ji'j ngu'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu', cha' tsaa ngu' slo rey cha' chcu' ngu' lo'o. Li' tso'o tsa nchcu' ngu' quichi lo'o nu cusu' Blasto nu laca cña ji'j rey bi'; bi' cha' tso'o nchcu' nu Blasto bi' lo'o rey cuentya ji'j ngu' quichi bi', cha' tyaala' cha' ji'j rey lo'o ngu' bi'. ²¹ Li' ngusta Herodes sca tsā cha' tyu'u ti'j ngu' sca se'j ti. Ndyacu' Herodes lcaa late' tso'o nu ntsu'u ji'j cha' laca rey, ndyaa ntucua lo yaca xlya tso'o su ntyucua ycu' rey, cha' ta sca cuji lo'o ngu' nu lo'o ndyu'u ti'j ngu' slo. Li' nguxana rey nda cuji lo'o ngu' bi'. ²² Cuij tsaa ngusi'ya lo'o ngu' ji'j rey li':

—Ndyosi laca nu'u —nacui ngu' ji'j rey—. Si'i sca ñati chalyuu ti laca nu'u nu nchcu' lo'o cuare juani.

²³ Hora ti ndyalaa sca xca ji'j ycu' Ndyosi slo rey cha' ta sca quicha tlyu ji'j nu Herodes bi', ndyatī conu' ne' rey bi' li'. Ti'í tsa ne' rey li', cha' ndyacu conu' bi' ne'. Ngujuii rey li', cha' cua nda chacuayá' ji'j ngu' cha' ngua'ni tlyu ngu' ji'j rey ñi'ya nu ndu'ni tlyu na ji'j ycu' Ndyosi; masi sca ñati chalyuu ti ngua rey bi', pana nda chacuayá' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'j.

²⁴ Li' quiña'a tsa ñati ndyuna cha' ji'j ycu' nu Xu'na na, ndyatū la ngu' nu ngusñi cha' ji'j Jesucristo li'.

²⁵ Nu lo'o cua ndye cña ji'j Bernabé lo'o Saulo ca quichi Jerusalén, li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi Antioquía chaca quiya'. Ñaa lo'o ngu' ji'j Juan, la cui' nu naa Juan Marcos.

13

Nguxana Bernabé lo'o Saulo ngua'ni ngu' cña ji'j ycu' Ndyosi

¹ Nu taju ñati ji'j Jesucristo ca quichi Antioquía bi' ni, laja ngu' bi' ntsu'u xi ngu' nu laca tu'ba ji'j ycu' Ndyosi. La cui' jua'a laja ngu' bi' tya ntsu'u la xa' tya'a ngu' nu tso'o tsa nclyu'u cha' ji'j ycu' Ndyosi ji'j tya'a ngu'; ngu' nu nclyu'u ji'j tya'a ngu' ngua Bernabé, lo'o Simón nu ngata, lo'o Lucio Cirene, lo'o Saulo, lo'o Manaén. (Nu Manaén bi' ngua tya'a miña'a Herodes nu laca gobernador ji'j loyuu su cuentya Galilea.)

² Ngua sca tsā nu lo'o tyucui tsā ná ndyacu ngu' taju bi', xqui'ya cha' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na. Li' nchcui' Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Ta mā chacuayá' jil'i Bernabé lo'o jua'a jil'i Saulo, cha' tsaa ngu' xa' quich'i cha' cua'ni ngu' cña nu ta na' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' —nacui' ycui' Ndyosi jil'i ngu'.

³ Tyuu hora ná ndyacu ngu' li', cha' tsa cu' ti nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Li' ngusta ya' lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo bi' hique Bernabé, lo'o jua'a hique Saulo, cha' tso'o ti tsaa ngu' ca su cua'ni ngu' cña cuentya jil'i ycui' Ndyosi.

Nda ngu' cha' jil'i ycui' Ndyosi ca loyuu su cuentya Chipre

⁴ Li' ndyaa Bernabé lo'o Saulo ca quich'i Seleucia cha' tyat'i ngu' ne' yaca ni'i, cha' tsaa ngu' chaca tsu' tyujo'o ca loyuu su naa Chipre. Ca bi' cua'ni ngu' cña nu ngulo Xtyi'i ycui' Ndyosi jil'i ngu'.

⁵ Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quich'i Salamina. Lo'o ndyalaa ngu' chaca tsu' bi', li' ndyat'i ngu' ndyaa ngu' ne' laa jil'i ngu' judío quich'i bi', cha' culu'u ngu' cha' jil'i ycui' Ndyosi jil'i ñati nu ndi'i ne' laa bi'. Tyempo bi' tya ndya'a Juan lo'o ngu' cha' xtyucua jil'i ngu'. ⁶ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyuu tya'a quich'i nde Chipre bi', ndyaa ngu' ndyalaa ngu' ca quich'i Pafos li'. Quich'i bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu

nu cucha'a tsa nu naa Barjesús. Ngu' judío laca nu qui'yu bi', lo'o jua'a nacui' yu cha' laca yu tu'ba jil'i ycui' Ndyosi; pana si'i cha' liñi nda yu. ⁷ Ndi'i nu cucha'a bi' slo gobernador nu naa Sergio Paulo. Ngua tsa nu gobernador bi', lo'o jua'a nti' tsa cuna cha' jil'i ycui' Ndyosi; bi' cha' nguane gobernador jil'i Bernabé lo'o jil'i Saulo cha' caa ngu' ca slo, cha' culu'u ngu' cha' bi' jil'i. ⁸ Pana ná ndiya ti' nu cucha'a bi' nu lo'o ndyuna gobernador cha' jil'i ycui' Ndyosi. (Elimas naa nu cucha'a bi' cha' cña jil'i ngu' quich'i Pafos bi'.) Lye tsa nxuu tya'a yu lo'o Saulo lo'o Bernabé, cha' cua nti' yu cua'a yu jil'i gobernador cha' nga'aa xñi nu cusu' bi' cha' jil'i ycui' Ndyosi nu nchcui' ngu' lo'o. ⁹ Li' na'a tsa Pablo jil'i nu cucha'a bi'. (Nu juani naa Pablo nu ngua naa Saulo clyo.) Xtyi'i ycui' Ndyosi laca nu nda juersa jil'i nu Pablo bi', ¹⁰ bi' cha' nchcui' lo'o nu cucha'a bi':

—Lye tsa ñilo'o nu'u jil'i ngu' —nacui' Pablo jil'i nu cucha'a bi'—. Liye' tsa ti' nu'u ña'a nu'u jil'i ya, cha' msu jil'i nu xña'a laca nu'u —nacui'—. Ndaca'a tsa nu'u jil'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' sca cha' tso'o ti; bi' cha' juani culo na' cña jinu'u cha' nga'aa cua'a nu'u jil'i ngu' nu nti' xñi cha' jil'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ya. ¹¹ Xcube' nu Xu'na ya jinu'u juani, cha' nga'aa caja ñi'ya ña'a nu'u xee cua; tyuu tsa tyanu cuityi' ti nu'u li'.

Hora ti ngua cuityi' yu cucha'a bi' li', nga'aa ngua ña'a yu tsiya' ti. Li' ncllyana yu ji'i sca ñati nu xñi ya' yu cha' tsa lo'o ji'i yu nde liya'.¹² Lo'o na'a gobernador cha' ngua cuityi' nu cucha'a bi', li' hora ti ngusñi nu cusu' bi' cha' ji'i Jesucristo. Jua'a ndube tsa ti' nu cusu' bi' ji'i cha' nu ngulu'u ngu' ji'i cuentya ji'i ycu' nu Xu'na na.

Ndyaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía Pisidia

¹³ Lo'o li' ndu'u Pablo lo'o tya'a ndya'a yu, ndu'u ngu' quichi Pafos ndyaa ngu'. Ndyati' ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o, ndyalaa ngu' ca quichi Perge ca loyuu su cuentya Panfilia li'. Nga'aa ndya'a Juan lo'o ngu' li', na cua ndyaa yu quichi tyi yu. ¹⁴ Ndu'u ngu' quichi Perge ndyaa ngu' chaca quichi Antioquía ca loyuu su cuentya Pisidia. Nu ngua tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu', li' ndyati' Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío. Ca bi' ndyaa tucua ngu' xi. ¹⁵ Li' nchcui' sca nu cusu' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi cha' cuna lcaa ñati nu ndi'i ne' laa bi'; nchcui' lo quityi nu nscua cña nu ngulo Ni ji'i ngu', li' nchcui' nu cusu' bi' sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni. Lo'o li' nchcuane nu cusu' nu laca loo ne' laa bi' ji'i Pablo lo'o Bernabé:

—¿Ha ntsu'u sca cui' ji'i ma' cha' ta ma' lo'o ya juani? —nacui' ji'i ngu'.

¹⁶ Li' ndyatu Pablo ngua'ni ya' yu ji'i ngu' cha' cua'a jyaca ngu' ji'i yu. Nchcui' Pablo lo'o ngu' li':

—Tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma' cua'a jyaca ma' ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma' juani —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Ngu' Israel laca na, lo'o jua'a ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁷ La cui' ycu' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i, la cui' Ni laca nu ngusubi ji'i jyo'o cusu' ji'na cha' tyu'u tucua quiña'a ñati ji'i ngu' nde loo la. Tya ndi'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto lo'o ndyatu quiña'a tsa tya'a ngu', masi si'i quichi tyi ngu' ngua quichi bi'. Li' tlyu tsa cña ngua'ni ycu' Ndyosi, cha' ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto bi'. Jua'a ngua cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' tonu tsa cña nu ndu'ni ycu' Ndyosi nde chalyuu. ¹⁸ Nu lo'o nguta'a ngu' loyuu btyi bi' tya tu'ba yija, ndalo tsa tyiquee ycu' Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na li', masi quiña'a tsa cha' cuxi ngua'ni ngu' bi'. ¹⁹ Li' ngua'ni tye Ni cha' ji'i cati tya'a nación ñati nu nguti'i loyuu su cuentya Canaán, la cui' ñati nu nguti'i loyuu bi' tya clyo la; nda Ni yuu bi' cha' caja su tyi'i jyo'o cusu' ji'na li'. ²⁰ Lo'o jua'a nda Ni ñati nu ngua loo ji'i jyo'o cusu' ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Li' cua ndya'a jacua siyento cla'be yija, tya lo'o ndyalaa ngu' loyuu Canaán bi', ña'a cuayá' nu ngula jyo'o Samuel nu ngua tu'ba ji'i

ycui' Ndyosi. ²¹ Li' ngüijña ngu' ji'i ycui' Ndyosi cha' ta Ni sca rey cha' caca loo ji'i ngu', bi' cha' nda Ni ji'i jyo'o Saúl sñi' Cis ji'i ngu'; ngua yu bi' loo ji'i ngu' tu'ba yija li'. Jyo'o Saúl bi' ngua tya'a ñati ji'i ngu' Benjamín. ²² Nu lo'o ndye tu'ba yija, li' nga'aa nda Ni cña bi' ji'i yu bi', nda Ni jyo'o David cha' caca loo ji'i ngu' cña su ndu Saúl nquicha'. Cua nchcui' ycui' Ndyosi cha' ji'i nu jyo'o David bi': "Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i David sñi' Isai", nacui' ycui' Ndyosi. "Cua nda na' cuentya cha' laca yu bi' sca ñati nu tyaja'a cua'ni lcaa cña nu nti' na' cha' cua'ni yu." ²³ Cua sa'ni nda ycui' Ndyosi cha' lo'o na cha' nde loo la cala sca ñati tya'a ji'i jyo'o David bi', nu cua'ni lyaá ji'i lcaa na nu laca na ngu' Israel; yu bi' laca Jesús. ²⁴ Nu lo'o bilya xana Jesús culu'u cha' ji'i ngu' tya'a quichí tyi na, nda jyo'o Juan cha' lo'o ngu' tya'a na, cha' ca tyuju'u ti' ngu' tya'a na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o li' ntyucuatya jyo'o Juan bi' ji'i ngu' nu ngusñi cha' bi'. ²⁵ Nu lo'o cua tye ti cña ji'i jyo'o Juan bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' tya'a quichí tyi na ndi'ya: "Xa' ñati ntajatya ma ji'i", nacui' Juan ji'i ngu'; "si'i na' laca", nacui' yu. "Ca nde loo la caa sca ñati nu tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya'

ñati bi' satí' na' juata ti." Jua'a nchcui' jyo'o Juan cuentya ji'i Jesús.

²⁶ 'Lcaa na nu laca na la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, lo'o jua'a lcaa ma nu ndaquiya' ma ji'i ycui' Ndyosi, cuentya ji'i lcaa na laca cha' tso'o nu nda Ni lo'o na, cha' tso'o nu nchcui' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu. ²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' quichí Jerusalén tilaca laca Jesús, lo'o jua'a ná ngua cuayá' ti' ngu' nu laca loo ji'i quichí bi' tilaca laca yu. Ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi sa'ni; masi ndyuna ngu' lo'o ndya'a nchcui' ngu' lo quityi bi' ne' laa lcaa tsa nu ndi'i cña' ngu', ná nda ngu' cuentya si cha' ji'i ycui' Jesús nchcui' quityi bi'. Bi' cha' cuxi tsa cña ngua'ni ngu' lo'o Jesús nu lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i yu. La cui' tya'a cña nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi cha' cua'ni ngu' lo'o yu, cua ngua'ni ngu' li'. ²⁸ Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Jesús tsiya' ti, ngüijña ngu' ji'i gobernador, la cui' nu Pilato bi', cha' culo cña ji'i ngu' cha' kujuii ngu' ji'i Jesús. ²⁹ Nu lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cha' ñi'ya nchcui' lo quityi bi' cha' caca ji'i Jesús, li' nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' su nga'a lo crusi, nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' li'. ³⁰ Pana ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya' li'. ³¹ Tyuu tsa ndu'u tucua ycui' ca Jesús su ndi'i ngu' tya'a ndya'a yu. La cui'

ngu' nu cua ñaa lo'o yu tya lo'o ndu'u ngu' nde Galilea ñaa ngu' ca quichj Jerusalén, bi' ngu' laca nu nda cha' liñi jilj Jesús lo'o ñati juani.

³² 'Lo'o juani cua lijya ya ca nde cha' culu'u ya cha' tso'o jilj ycu' Ndyosi bi' jilj cu'ma. Tya sa'ni la cua ngüñi cha' jilj ycu' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na; ³³ lo'o nu juani cua ngua'ni Ni cha' bi' cuentya jilj na, nu lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ndi'ya nchcui' Salmo nu nchca tyucuaa cha' jilj Jesús: "Sñi' na' laca nu'u", nacuj ycu' Ni jilj Jesús. "Juani cua ngua'ni na' cha' tyu'ú nu'u chalyuu." ³⁴ Chaca cha' nchcui' quityi cha' jilj ycu' Ndyosi cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ndyujuii ngu' jilj, lo'o jua'a nchcui' quityi bi' cha' ná quiñu'u cuaña' Jesús ne' cuaá. "Ta na' lcaa cha' tso'o jilj ma, la cui' ña'a cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o David cha' caja jilj ma", nacuj ycu' Ni. ³⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca Salmo, chaca jilj jilj ycu' Ndyosi, nu nchcui' ñi'ya nu nacuj Jesús jilj ycu' Ni: "Jlo ti' na' cha' ná ta nu'u chacuayá' quiñu'u cuaña' na', cha' na' laca Sñi' ycu' nu'u", nacuj. ³⁶ Ngua'ni jyo'o David cña jilj ycu' Ndyosi lcaa tyempo lo'o nguti' nu cusu' bi' chalyuu. Lo'o ngujuii yu, li' nguxatsi' ngu' jilj se'j ti lo'o xa' la jyo'o cusu' ji'na; ndye cuaña' yu ngutsu' li'. ³⁷ Pana Jesús ni, ná ngunu'u cuaña' Jesús lo'o nguatsi' yu, xqui'ya cha' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ³⁸ Bi'

cha' ntsu'u cha' ca cuayá' ti' lcaa cu'ma, cha' xqui'ya Jesús cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi jilj lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma; ³⁹ taca tyu'u laja ti ma jilj qui'ya nu ntsu'u jilj ma si xñi ma cha' jilj Jesús. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndaquiya' ma jilj lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni, ná nchca jilj cha' bi' cuityi qui'ya nu ntsu'u jilj ma. ⁴⁰ Tso'o la si cui'ya ma cuentya cha' ná tyacua cha' cuxi jilj ma, la cui' cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya jilj cu'ma nu nchcui' ndi'ya:

⁴¹ Clyacua tso'o ti' ma, lcaa cu'ma nu nti' ma xtyi lo'o ma jilj ycu' Ndyosi;

cube xi ti' ma, tyaa ma cuaana ti li'.

Ycu' Ndyosi laca na', nu tlyu tsa cña tonu cua'ni na' tyempo nu ndi'j ma chalyuu, nacuj Ni.

Ná caca jlya ti' ma cha' ndu'ni na' cña bi' tsiya' ti, masi tso'o tsa culu'u ñati ñi'ya laca cha' bi' jilj ma.

Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu' li'.

⁴² Na cua tyu'u ti ngu' ne' laa tsa ngu', lo'o li' ngüijña tsa tyuu tya'a ñati bi' jilj Pablo lo'o jilj Bernabé cha' culu'u la ngu' cha' jilj Jesús jilj ngu' chaca quiya' ca xnu' tsa. ⁴³ Jua'a lo'o ndye ndyu'u ti'j ngu' ne' laa bi', li' ndyaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé. Tyuu tya'a ngu' judío ndyaa ngu' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a xa' ñati nu ndu'ni tlyu jilj ycu' Ndyosi stu'ba ti lo'o

nu ngu' judío bi', la cui' ti ndyaa ngu' lo'o ngu' bi' li'. Ngulu'u la ngu' bi' ji'i nu quiña'a ngu' bi' li', cha' tso'o ti tyanu cha' ji'i Jesús tyiquee ngu', cha' ca cuayá' tso'o ti ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu.

44 Nu lo'o ngua snu' tsa, li' ndyu'u ti'i lcaa tya'a ngu' quich'i ne' laa bi', cha' cuna ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi chaca quiya'. 45 Ñasi' tsa nu ngu' judío bi' lo'o na'a ngu' ji'i nu quiña'a tsa ñati bi'. Nchcui' suba' ngu' judío lo'o Pablo li', nacui ngu' cha' cuiñi tsa cha' nu nclu'u yu bi'. 46 Pana ná ndyutsij Pablo lo'o Bernabé cha' xacui ngu' cha' ji'i ngu' judío bi':

—Clyo ntsu'u cha' chcui' ya cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o mā nquicha', cha' ngu' judío tya'a na laca mā. Pana juani tsa ya culu'u ya cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná ntaja'a mā cuna mā cha' nu nchcui' ya. Na cua ngüñi cha' ji'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná nti' mā caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā. 47 Jua'a cña ngulo ycu'i nu Xu'na na ji'i ya nu nchcui' quityi cusu' bi' ndi'ya:

Ñi'ya nti' sca xee ndubi nu nclu'u xee tyijyu',

jua'a nga'a cha' ta mā cha' jna' lo'o ngu' xa' tsu', nacui ycu'i Ndyosi,

cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati chalyuu tilaca laca nu cua'ni lyaá ji'i ngu'.

48 Ndyuna nu ngu' xa' tsu' cha' bi', lo'o li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Tso'o tsa laca cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, ngulacua ti' ngu' bi'; jua'a ngusñi ngu' cha' bi'. Jlyu ti' ngu' bi' cha' ji'i Jesús, lcaa ngu' nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i; ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi' li'. 49 Jua'a ngua, lo'o li' ndyaa ngu', ndya'a nchcui' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na lo'o lcaa ñati lcaa quich'i ca loyuu bi'. 50 Hora ti nchcui' ngu' judío lo'o ngu' nu laca loo ji'i quich'i, jua'a lo'o ngu' cuna'a tlyu, cha' su'ba ñasi' ji'i ngu' quich'i lo'o ña'a ngu' ji'i Pablo lo'o Bernabé. Ngua ti'i ti' ngu' ji'i ngu' bi' li', ngulo'o ngu' ji'i ngu' bi', cha' tsa Pablo lo'o Bernabé xa' se'i. 51 Lo'o li' nu Pablo lo'o Bernabé bi' ni, ngusalú ngu' snii yuu nu ntsu'u quiya' ngu' to' quich'i. Jua'a ngua'ni ngu' cha' ta ngu' quich'i bi' cuentya cha' ná tso'o cña nu ngua'ni ngu', nu lo'o ngulo'o ngu' quich'i ji'i tyucuaa ngu' bi'. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quich'i Iconio li'. 52 Lo'o nu ñati ji'i Jesu-cristo nu ndyanu quich'i Antioquía bi' ni, chaa ti' ndyanu ngu' quich'i tyi ngu' cha' cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'.

14

Ndi'i Pablo lo'o Bernabé ca quich'i Iconio

1 Lo'o cua ndyalaa Pablo lo'o Bernabé ca quich'i Iconio, ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío tya'a

ngu'. Ndejua ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús; bi' cha' quiña'a tsa ngu' ngusñi ngu' cha' bi', masi ngu' judío, masi xa' ñati. ² Li' hora ti ngunasí' xa' la tya'a ngu' judío, ngu' nu ná jlya ti' cha' bi'. Su'ba ñasi' ngu' ji'i xa' ñati nti' ngu', cñilo'o ngu' ji'i ngu' quichí nti' ngu', cha' ca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' nu ngusñi cha' bi'. ³ Tyiquee' xi ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichí bi', cha' ná ndyutsii ngu' culu'u ngu' cha' ji'i nu Xu'na na ji'i ngu' quichí bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña tonu chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngua ji'i ngu' quichí ta ngu' cuentya cha' xcui' cha' liñi nclyu'u ngu' bi' ji'i ngu'. ⁴ Ná stu'ba cha' ji'i ngu' quichí lo'o tya'a ngu' li'. Ntsu'u ngu' nu ndaquiya' tsa ji'i tya'a ngu' judío, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ndaquiya' ji'i cha' nu nda ngu' nu ndya'a nchcui' cha' ji'i Jesucristo bi'. ⁵ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío bi' lo'o xa' ñati tya'a quichí tyi ngu', lo'o nu laca loo ji'i quichí, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Pablo lo'o tya'a ndya'a yu; nti' ngu' cu ngu' quee ji'i ngu' bi'. ⁶ Pana ngua cuayá' ti' Pablo lo'o tya'a ndya'a yu cha' bi', ngusna ngu' ndyaa ngu' ca xa' quichí loyuu su cuentya Licaonia li', ndyalaa ngu' ca quichí Listra. Lo'o li' ndyaa lye la ngu' ca quichí Derbe lo'o lcaa quichí cacua ti. ⁷ Ngulu'u ngu' cha' bi' ji'i ngu' lcaa quichí, cha' ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati chalyuu.

Ngü ngu' quee ji'i Pablo ca quichí Listra

⁸ Ndi'i sca nu qui'yu ca quichí Listra bi' nu ná nchca tya'a tsiya' ti, cha' quicha quiya'. Ni sca quiya' ná ngua ji'i nu qui'yu bi' tyatu, xqui'ya cha' quicha quiya' tya lo'o ngula; xcui' ná nchca'a ti nu quicha bi'. ⁹ Tso'o tsa ndyuna nu quicha bi' laja lo'o nclyu'u Pablo ji'i ngu'; li' na'a yu ji'i nu quicha bi', ngua cuayá' ti' yu cha' jlya ti' nu quicha cha' taca ji'i ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tyaca tso'o. ¹⁰ Li' nchcui' Pablo lo'o nu quicha bi':

—Tyatu liñi nu'u juani
—nacui Pablo ji'i.

Hora ti ndatu nu quicha bi', ngua ji'i ndya'a li'. ¹¹ Quiña'a ñati cua na'a ñi'ya nu ngua ji'i nu quicha bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu'. Li' nxi'ya lo'o tsa ngu' ji'i tya'a ngu':

—Cua ndyalaa tucua tya'a jo'ó ca slo na juani —nacui ngu'—. Ñi'ya ña'a ñati, jua'a ña'a jo'ó re —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' cha'cña ji'i ngu' Licaonia.

¹² Nchcui' ngu' cha' jo'ó Júpiter laca Bernabé, lo'o jo'ó Mercurio laca Pablo nacui ngu', xqui'ya cha' nda tsa Pablo cha' lo'o ngu'. ¹³ Ntsu'u sca laa ji'i jo'ó Júpiter ca to' quichí bi', lo'o jua'a ndi'i sca sti jo'ó cuentya ji'i laa bi'. Li' yala ti ndyalaa sti jo'ó bi' lo'o toro, lo'o jua'a ndi'i tyaacá' queé yani toro bi'. Ngua ti' lcaa ngu' bi' cujuui ngu' ji'i toro bi' li', cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i nu tucua tya'a jo'ó nu

ndyalaa ca ti slo ngu'. ¹⁴ Ñati nu ndya'a tyijyu' nchcui' cha' jil'i Jesucristo laca Pablo lo'o Bernabé ni, bi' cha' ngua xñi'i tsa ti' tyucuaa ngu' lo'o nda ngu' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni ngu' quich'i bi'. Li' ngusaa' ycu' ca ngu' ste' ngu', cha' caca cuayá' ti' ngu' quich'i cha' ná tso'o cña nu ndyu'ni ngu'. Li' ngusna Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' lcaa laja ñati quiña'a bi', cuij tsa ngusi'ya lo'o ngu' jil'i ngu' quich'i bi':

¹⁵ —Ngu' cusu' cu'ma —nacui Pablo lo'o Bernabé jil'i ngu' quich'i—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a? —nacui ngu'—. Laca ya ñati chalyuu ti, ñi'ya nu laca cu'ma; si'i ndyosi laca ya. Cua ndyalaa ya ca nde cha' ta ya cha' lo'o ma, cha' jil'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca. Ná tso'o cua'ni tlyu ma jil'i xa' la jo'ó, sca ti jil'i ycu' Ndyosi nu lu'ú nga'a cha' tyu'u tyiquee ma jil'i; bi' laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u lo yuu, lo'o lcaa na nu ntsu'u nde cua, lo'o lcaa tyujo'o, lo'o lcaa na nu ntsu'u ca bi'. ¹⁶ Cua sa'ni la ndalo tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, masi ngua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu nti' ngu' cha' cua'ni ngu'. ¹⁷ Lo'o jua'a nda Ni lcaa cha' tso'o nu ndyiji ji'na: nda Ni tyo nu nda'ya lo yuu cha' caluu tso'o si'yu nu ntyaa na, cha' tso'o caca clacua ji'na li'; ndyiji cha' bi' ji'na cha' cacu tso'o na, cha' jua'a tso'o tsa caca tyiquee na li'. Jua'a laca cha' nu nclyu'u ycu' Ndyosi

ji'na cha' caca cuayá' ti' na tilaca laca Ni.

¹⁸ Tyucuaa ngu' bi', lye tsa nchcui' ngu' lo'o ngu' quich'i, pana lqui'ya tsa ngua cuayá' ti' ngu' quich'i cha' ná tso'o tsiya' ti' si cujuui ngu' toro cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ngu' bi'.

¹⁹ Lo'o li' ndyalaa la xi ngu' judío nu xña'a tsa tyiquee, ngu' nu ndu'u quich'i Antioquía bi'; lo'o xa' la tya'a ngu' nu ndu'u quich'i Iconio ndyalaa ngu'. Nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' quich'i cha' su'ba ñasi' ngu' jil'i ngu' quich'i bi' lo'o Pablo. Li' ngu' ngu' quich'i quee jil'i Pablo cha' ngua ti' ngu' cujuui ngu' jil'i yu bi'. Lo'o ngua ti' ngu' cha' cua ngujuui yu, li' ngujolaqui ngu' jil'i yu ndyaa lo'o ngu' jil'i yu ca to' quich'i. ²⁰ Pana ndyu'u ti'i ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo slo Pablo su ntsiya yu; li' ndaca'a yu, ndyaa yu nde quich'i lo'o ngu' chaca quiya'. Ca chaca tsá ndu'u Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quich'i Derbe.

²¹ Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quich'i ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu, bi' cha' quiña'a ngu' quich'i bi' ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' jil'i Jesús. Li' nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ñaa ngu' nde quich'i Listra lo'o quich'i Iconio lo'o quich'i Antioquía bi' chaca quiya'. ²² Ca ta'a quich'i su ndyaa ngu' bi', nchcui' ngu' lo'o ñati jil'i Jesucristo cha' tso'o la tyati tyiquee ngu' lo cha' jil'i Jesús, cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' ná cutsij ngu' tsiya' ti.

—Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tu'ni —nacui Pablo lo'o Bernabé ji'i ngu'—, lo'o jua'a xcube' ngu' ji'na; pana lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' tsaana tyi'i na su laca ycu' Ndyosi loo.

²³ Lo'o jua'a ngusubi Pablo lo'o Bernabé ji'i ñati cha' caca ngu' loo ji'i scaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i scaa quichi tyi ngu'; ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña bi' lcaa quichi su ndyaa ngu'. Tyuu hora ná ndyacu ngu' tyaja tsá nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi cha' subi ngu' ji'i ñati nu caca loo ji'i taju tya'a ngu'. Ndiña ngu' ji'i ycu' nu Xu'na na cha' cua'a Ni ji'i ngu' bi', cha' ná caca cuxi ji'i ngu', cha' tso'o tsa ngusni lcaa ñati bi' cha' ji'i ycu' Ni.

Nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichi Antioquía Siria

²⁴ Ndu'u nu Pablo lo'o Bernabé bi', ndyaa ngu' li', nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Pisidia, ndyalaa ngu' loyuu su cuentya Panfilia li', ²⁵ cha' tsa ngu' ca quichi Perge. Ngulu'u ngu' ji'i ngu' quichi bi' ñi'ya laca cha' ji'i Jesucristo. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Atalia, ²⁶ ndyati ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o bi' ca quichi Antioquía su nguti'i ngu' clyo. La cui' quichi bi' ndi'i ngu' nu lo'o ngusta ya' tya'a ngu' lo ngu' cuentya ji'i Jesucristo, nu lo'o cua tsa ti ngu' tyijyu' tya clyo. Cua ndye cña su ndyaa ngu' tyijyu' juani,

²⁷ bi' cha' ndyalaa ngu' chaca quiya' quichi Antioquía bi'. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati ji'i Jesucristo slo ngu'; ndu Pablo lo'o Bernabé nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' ca su ndyaa ngu' tyijyu', cha' jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' xñi ngu' xa' tsu' cha' ji'i Jesucristo. ²⁸ Tyiquee' ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi bi', stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo quichi bi'.

15

Ndyu'u ti'i ngu' ca quichi Jerusalén

¹ Ngua sca tsá ndyalaa xi ñati nu ndu'u nde loyuu su cuentya Judea, ndyalaa ngu' quichi Antioquía bi'. Li' nguxana nclyu'u ngu' ji'i ñati ji'i Jesucristo cha' ná chañi cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i ngu', si bilya xi'yu ngu' quiji ngu' qui'yu bi', cha' culacua ngu'. Jua'a laca cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu' sa'ni cha' cua'ni ngu', nacui ngu' bi'. ² Li' nguxana Pablo lo'o Bernabé nxlyú ngu' cha' hichu' ngu' bi'. Xqui'ya cha' ná nchca caca stu'ba cha' bi' lo'o ngu' tsiya' ti, bi' cha' nu ñati ji'i Jesucristo bi' ni, ngusubi ngu' ji'i Pablo, lo'o ji'i Bernabé, lo'o ji'i xi xa' la ñati, cha' tsa ngu' nde quichi Jerusalén. Tsa ngu' slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, slo ngu' cusu' nu ji'i la cui' tya'a taju ngu', cha' hcui' tube ngu' ñi'ya caca

cha' bi' jil'i ngu': si xi'yu ngu' quiji ngu', si ná xi'yu ngu' quiji ngu'.

³ Li' nchcui' salya' ngu' lo'o tya'a ngu', lcaa ngu' taju ñati jil'i Jesucristo quichi Antioquia ngusalya' lo'o Pablo, lo'o Bernabé, lo'o tya'a ndya'a ngu'. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyucuii nu tsa'a nde Jerusalén. Nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Fenicia, lo'o loyuu su cuentya Samaria, nchcui' ngu' lo'o lcaa taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i quichi tyucuii su nteje tacui ngu'. Ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi, cha' nguxcutsa'a Ni cresiya jil'i ngu' xa' tsu', cha' juani cua ngusni ngu' xa' tsu' cha' jil'i ycui' Ndyosi. Lo'o ndyuna ngu' quichi bi' cha' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li', cha' lo'o ñati xa' tsu' ngusni ngu' cha' jil'i Jesucristo; nga'aa si'i ngu' judío ti nu ngusni cha' bi'.

⁴ Ndyalaa Pablo lo'o Bernabé lo'o tya'a ndya'a ngu' ca quichi Jerusalén li'. Tso'o nchcui' ñati jil'i Jesucristo bi' lo'o ngu' li'; jua'a ndi'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo, ndi'i ngu' nu laca loo jil'i taju ñati quichi bi'. Lo'o li' nguxana Pablo lo'o Bernabé ndacha' ngu' jil'i ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ñati xa' tsu' ca su ndyaa ngu'. ⁵ Pana lo'o xi' ngu' fariseo nu ngusni cha' jil'i Jesucristo nga'a lo'o ngu' bi'. Li' ndatu ngu' fariseo bi' cha' chcui' ngu':

—Nga'a cha' xi'yu ngu' quiji nu qui'yu ngu' xa' tsu' nu ngusni cha' jil'i Jesús, cha' culacua ngu' —nacui' ngu' fariseo bi'—. Ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni —nacui' ngu'.

⁶ Li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo lo'o lcaa ngu' nu laca loo jil'i taju ñati bi'; nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', si tso'o cha' culacua ngu' jua'a, si ná tso'o laca cha' culacua ngu'. ⁷ Lye tsa nchcui' tube ngu' cha' bi', lo'o li' ndatu Pedro nchcui' lo'o ngu':

—Cu'ma tya'a ngusni na cha' jil'i Jesucristo —nacui' Pedro—. Jlo ti' ma tilaca laca na'. Clyo ngusubi ycui' Ndyosi jna' nu lo'o tya nguti'i na' lo'o cu'ma, cha' tsa'a culu'u na' jil'i ngu' xa' tsu' ñi'ya ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu. Lo'o jua'a ngusni ngu' bi' cha' jil'i Jesús li'. ⁸ Cua na'a ycui' Ndyosi lcaa ña'a nu ntsu'u tyiquee ngu' bi', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ngu' bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na, la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' bi'; ⁹ stu'ba ngua'ni Ni, masi lo'o na, masi lo'o ngu' xa' tsu' bi'. Nu lo'o ngusni ngu' cha' jil'i Ni, li' ngua'ni lubii Ni cresiya jil'i ngu' bi'. ¹⁰ Lo'o nu juani, ná ndiya ti' ma cña nu ngua'ni ycui' Ni lo'o ngu' bi'; nti' ma cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña ñi'ya nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na. Pana tucui

tsa cña bi', ná ngua ji'na tsiya' ti cua'ni na lcaa cña bi'; ni lcaa jyo'o cusu' ji'na, ná ngua ji'ng'u' cua'ni ngu' cña tucui bi'. ¹¹ Ná tso'o cha' chcui' mā jua'a. Cua ngusñi na cha' ji'ng'u' Ni, cha' ngua'ni lyaá ycui' Jesús ji'na ji'ng'u' qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'na; la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'ng'u' Ni.

¹² Cuaana ti ndi'ng'u' lcaa ngu' li'. Tso'o ti ndyuna ngu' lo'o nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycui' Ndyosi ca su nguta'a ngu' slo ñati' xa' tsu'. ¹³ Lo'o ndye nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', li' nchcui' Jacobo lo'o lcaa ngu' bi':

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'ng'u' Jesucristo —nacu' Jacobo ji'ng'u'—, cua'a jyaca mā xi 'na. ¹⁴ Cua nchcui' Simón Pedro lo'o na ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi tya clyo, nu lo'o nguxana ndyuna ngu' xa' tsu' cha' ji'ng'u' Ni. Li' nguxana Ni ngusubi Ni ji'ng'u' tyuu tya'a ñati' bi', cha' lo'o ngu' bi' caca ngu' ñati' ji'ng'u' ycui' Ndyosi. ¹⁵ Cua sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'ng'u' ycui' Ndyosi la cui' tya'a cha', nu lo'o nchcui' quityi ji'ng'u' ycui' Ndyosi ndi'ya:

¹⁶ Tyaa na' chaca quiya', nacui' ycui' Ni.

Ñi'ya laca sca ni'ng'u' ngunu'u, jua'a nti' cu'ma, cha' cua ngujlyaa ti' mā jna', nacui' Ni.

Pana ñi'ya lo'o ndu'ni tiji ngu' sca ni'ng'u' nu cua ngunu'u

bi', la cui' jua'a xa' cua'ni na' cha' taquiya' mā jna'.

Li' taca taquiya' mā jna' ñi'ya ndaquiya' jyo'o cusu' ji'ng'u' mā jna', nu lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' David.

¹⁷ Na' laca nu Xu'na nu laca loo.

Jua'a cua'ni na' lo'o mā, cha' clyana cua ña'a ca ngu' xa' tsu' jna';

na cua ngusubi na' ji'ng'u' ñati' bi' sa'ni, cha' caca ngu' ñati' jna'.

¹⁸ Jua'a nacui' ycui' Ndyosi lo'o nda Ni cha' lo'o jyo'o cusu' nu ngua sa'ni, cha' cua jlo ti' Ni lcaa ña'a cña nu cua'ni Ni nde loo la.

¹⁹ 'Bi' cha' nti' na' cha' ná tso'o si tatsaa na ji'ng'u' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'ng'u' Jesús cha' taquiya' ngu' lcaa cha' cusu' ji'ng'u' judío tya'a na juani, nu lo'o nguxana ca ti cha' nchcutsa'a Ni cresiya ji'ng'u' cha' caca ngu' ñati' ji'ng'u' ycui' Ni —nacui' Jacobo—.

²⁰ Tsa bi' ti cha' cua'ni na, nti' na'; scua na xi cha' tso'o cha' tsaa slo ngu' bi' nu nacui' ndi'ya: Ná tso'o si cacu ngu' msta' ji'ng'u' jo'ó, xqui'ya cha' cua'ni ñu'u msta' bi' ji'ng'u' cresiya ji'na si cacu na ji'ng'u'; lo'o jua'a ná tso'o tsiya' ti tyu'u cha' ji'ng'u' lo'o clyo'o xa' ñati'; ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndye ndyalú tañi ji'ng'u' ni', nu lo'o cua ndyujui' ngu' ji'ng'u'; ni ná tso'o cacu ngu' tañi. ²¹ Pana cuentya ji'ng'u' cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, tsa lo cua ti cha'

scua na cha' tsaá slo ngu' xa' tsu', cha' jua'a ntsu'u quityi nu nguscua jyo'o bi' ne' laa ji'i ngu'judío lcaa quichi. Ndyaa' ngu' ne' laa tsá nu ndi'i cña' ngu', lcaa semana ña'a ngu' lo quityi bi'.

Nga'aa nchcui' la Jacobo bi' li'.

²² Ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' li', lcaa ñati' ji'i Jesucristo nde Jerusalén, lo'o ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' nu laca loo ji'i taju ngu'. Li' ngua ti' ngu' cha' subu ngu' xi xa' la tya'a ngu' cha' tsaá ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía; ngusubi ngu' ji'i Judas nu laca xtañi Barsabás, lo'o ji'i Silas, ñati' nu ndaquiya' tsa ngu' bi' ji'i. ²³ Ndyaa lo'o ngu' ji'i quityi nu nguscua ngu' Jerusalén bi'.

“Xlyo ni'i ji'i lcaa mā”, nacui' quityi bi', “lcaa cu'mā nu laca mā ñati' ji'i Jesucristo tya'a na, masi ngu' xa' tsu' laca mā, masi ndi'i mā ca quichi Antioquía, masi ndi'i mā ca quichi loyuu su cuentya Siria, masi ndi'i mā ca quichi loyuu su cuentya Cilicia. Cuare nu nguta'a ya lo'o Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' cusu' ji'i taju tya'a na re, lo'o tyuu tya'a ñati' ji'i Jesús ca nde, stu'ba ti nscua ya quityi re cha' caa ca slo mā.

²⁴ Cua ndyuna ya cha' cua ndyaa xi ngu' tya'a ya ca slo cu'mā, lo'o jua'a cua ngulu'u ngu' ji'i mā cha' ntsu'u cha' xi'yu mā quiji' ngu' qui'yu tya'a mā; nacui' ngu' bi' cha'

ntsu'u cha' cua'ni mā lcaa cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi nu ngua sa'ni. Pana ná ngulo ya cña ji'i ngu' bi', cha' tsaá ngu' slo cu'mā; jlo ti' ya cha' xñi'i xi ti' mā ndi'i mā nu lo'o ná nchca cuayá' ti' mā si cha' liñi laca cha' bi'. ²⁵ Bi' cha' juani cua ngua stu'ba cha' ji'i ya lo'o tya'a cuare, ngusubi ya tucua tya'a ngu' tya'a ya, la cui' ñati' ji'i Jesucristo tya'a na laca ngu'; tsaá ngu' slo mā lo'o Bernabé lo'o Pablo tya'a na. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i nu ngu' tya'a na bi', ²⁶ masi ntsu'u tyuu tya'a ñati' nu ngua ti' cujuui' ngu' ji'i tya'a na bi' xqui'ya cña nu ngulo Jesucristo nu Xu'na na ji'i ngu' tya'a na bi'. ²⁷ Judas lo'o Silas laca ngu' nu cua ngulo ya cña ji'i cha' tsaá ngu' slo mā, cha' ta ngu' cha' liñi lo'o mā. ²⁸ Nguxtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i cuare lo'o nchcui' ya lo'o tya'a ya, bi' cha' ndi'ya' ti chcui' ya lo'o mā juani, cha' ná tso'o si culo ya xa' la cña tucui' ji'i mā: ²⁹ Ná tso'o cacu mā cuaña' na'ni nu laca msta, nu cua nda ngu' ji'i jo'ó; ná tso'o cacu mā tañi; ná tso'o cacu mā na'ni nu ná ndye ndyalú tañi lo'o ndyujui' ngu' ji'i; la cui' ti cha' ná tso'o tsiya' ti si tyu'u cha' ji'i mā lo'o clyo'o xa' ñati'. Si taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o ti tyi'i mā li'. Tsa lo cua ti cha' nscua ya.”

³⁰ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o quityi bi', ndyalaa ngu' ca quichi Antioquía. Ndyu'u ti'i lcaa ñati' ji'i Jesucristo quichi

bi' lo'o nda ngu' quityi jil'i ñati bi'. ³¹ Lo'o cua nchcui' ngu' bi' lo quityi, li' tso'o tsa ngua tyiquee ngu' xqui'ya cha' nu nchcui' quityi lo'o ngu'. ³² Tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi ngua nu Judas lo'o Silas bi', bi' cha' ngua jil'i ngu' ngulu'u ngu' xi jil'i ngu' quichil' bi'; li' tlyu la ngua tyiquee lcaa ñati jil'i Jesucristo bi', xqui'ya cha' nu ngulu'u ngu' bi' jil'i ngu'. ³³ Tyiquee' xi ngutil' ngu' bi' quichil' Antioquía, li' nchcui' salya' ñati jil'i Jesucristo lo'o ngu'. Nti' tya'a ngu' cha' xtyucua ycuil' Ndyosi jil'i ngu' tyucuil' su ñaa ngu' nde slo xa' la tya'a ngu'. ³⁴ Li' nacuil' Silas cha' nga'aa tyaa ycuil' yu, tyanu yu lo'o ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichil' Antioquía bi'; ngulu'u la ngu' jil'i tya'a ngu', nda la ngu' cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'. Lo'o jua'a tya ntsu'u tya tyuu la tya'a ngu' nu ndil'i ndejua nu nchcui' cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'.

Ndyaa Pablo chaca quiya' cha' chcuil' cha' jil'i Jesucristo nde xa' quichil'

³⁶ Ngua sca tsá nchcui' Pablo lo'o Bernabé:

—Tyaa na —nacuil'—, tsa na chaca quiya' slo ñati nu tya'a ntsu'u cha' jil'i na lo'o Jesucristo, ngu' nu ndil'i tyijyu' —nacuil' Pablo jil'i Bernabé—. Xa' tsa na lcaa quichil' su ngulu'u na cha' jil'i Jesucristo tsubil', tsa na'á na si tso'o ti ndil'i tya'a na bil'.

³⁷ Ngua ti' Bernabé cha' lo'o Juan tsa Juan lo'o ngu', la cui' nu Juan Marcos bi'. ³⁸ Pana ná nti' Pablo tsa lo'o jil'i Juan, cha' lo'o ngulaa ngu' nde loyuu su cuentya Panfilia tya clyo, ndu'u Juan ndyaa li', cha' nga'aa ndalo Juan cha' cua'ni cña bi'. ³⁹ Ná stu'ba ntsu'u tyiquee Pablo lo'o Bernabé li', nga'aa ndyaa ngu' stu'ba ti; bi' cha' ndyaa Bernabé ndyatil' ne' yaca nil'i cha' tsa ca loyuu Chipre chaca quiya'; lo'o nu Marcos bi' ndyaa lo'o Bernabé li'.

⁴⁰ Li' ngusubi Pablo jil'i Silas cha' tsa lo'o. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', nu lo'o cua nchcui' tya'a ngu' lo'o ycuil' Ndyosi nu Xu'na na cha' xtyucua Ni jil'i ngu' tyucuil'. ⁴¹ Ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Siria, li' ndyaa la ngu' ca loyuu su cuentya Cilicia; nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati jil'i Jesucristo nu ndyu'u til'i tsa tlyu ti ca bi', cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' tyatil' tachaa la cha' jil'i Jesús tyiquee ngu'.

16

Ndyaa Timoteo lo'o Pablo lo'o Silas

¹ Ndyalaa Pablo lo'o Silas ca quichil' Derbe, li' ndyalaa ngu' ca quichil' Listra. Quichil' bi' ndyaa tya'a ngu' lo'o sca yu cuañil' tya'a ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo nu naa Timoteo. Xtyaa yu laca sca nu cuna'a judío nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, pana ngu' griego ngua sti yu. ² Nu ñati jil'i Jesús ca quichil' Listra

bi', tso'o tsa nchcui' ngu' cha' jil'i nu Timoteo bi', lo'o jua'a tso'o nchcui' ngu' jil'i yu bi' ca quich'i Iconia. ³ Ngua ti' Pablo cha' tsa Timoteo lo'o ngu' li', bi' cha' ngusi'yu Pablo quiji Timoteo cha' culacua yu. Ná ca ñasi' ngu' judío lcaa quich'i su tya'a yu lo'o ngu' li', masi jlo ti' lcaa ngu' cha' ngu' griego ngua sti yu. ⁴ Nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati jil'i Jesús lcaa quich'i su ndya'a ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua ngu' Jerusalén lo quityi bi'; nguscua ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo lo'o ngu' cusu' quityi bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' xa' tsu' lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' nu laca ñati jil'i Jesucristo. ⁵ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' cua ngua tlyu la tyiquee ngu' cha' jil'i Jesucristo; nga'aa ndyutsii ngu' li'. Lo'o jua'a ngua cha' lcaa tsá ndyatü la ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo.

Nchcui' sca ngu' Macedonia lo'o Pablo laja xcalá yu

⁶ Lo'o li' ná nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi chacuayá' jil'i ngu' cha' culu'u ngu' cha' jil'i Jesucristo ca quich'i nde loyuu su cuentya Asia, bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Frigia, lo'o jua'a loyuu su cuentya Galacia, ⁷ ndyalaa ngu' tyucuii nu tsa ca loyuu su cuentya Misia li'. Ngulacua ti' ngu' cha' tya tsa la ngu' ca loyuu su cuentya Bitinia, pana ná nda Xtyi'i ycu'i' Jesús chacuayá' cha' tsa ngu' cajua; ⁸ bi'

cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Misia ndyaa lye la ngu', ndyalaa ngu' quich'i Troas ca to' tyujo'o li'. ⁹ Ngua sca talya laja lo'o ndi'i Pablo quich'i bi', li' nchcui' xcalá yu. Cua na'a Pablo sca ngu' Macedonia nu ndacha' jil'i yu: "Tyeje tacui mā chaca tsu' tyujo'o, caa mā xa' tsu' ca nde Macedonia, loyuu quich'i tyi na'", nacui nu qui'yu bi', "cha' xtyucua mā jil'i cua", nacui jil'i Pablo laja xcalá. ¹⁰ Lo'o li' ngusñi ya tyucuii cha' tsa ya chaca tsu' tyujo'o bi' ca loyuu Macedonia, xqui'ya cha' nchcui' xcalá Pablo. (Lo'o na' ndya'a na' lo'o ngu'. Lucas naa na', na' nu nscua quityi re.) Jlo ti' ya cha' ycu'i' Ndyosi laca nu ngulo cña jil'i ya cha' tsa ya ndejua, cha' ta ya cha' jil'i Jesucristo lo'o ñati nu ndi'i ndejua.

Ndi'i Pablo lo'o Silas ca quich'i Filipos

¹¹ Hora ti ndyaa ya ndyati ya ne' yaca ni'i cha' tsa ya chaca tsu', ndu'u ya ndyaa ya li'. Cuati na'a ya ca su naa Samotracia, sca loyuu piti ti cla'be tyujo'o laca bi'. Ca chaca tsá ndyalaa ya chaca tsu' tyujo'o bi', ca quich'i Neápolis. ¹² Ca bi' ngusñi ya tyucuii ndyaa ya nde quich'i Filipos, quich'i nu laca loo jil'i lcaa quich'i loyuu su cuentya Macedonia laca quich'i Filipos bi'. (Lo'o nguxana ti quich'i bi', ngüiñá ngu' romano jil'i.) Lo'o li' ndyanu ya tyuu tsá quich'i bi'.

¹³ Lo'o nu ngua ts̄a nu ndi'j cña' ngu' judío, li' ndu'u ya quich̄i ndyaa ya ca to' sta'a su ndyu'u ti'j ngu' judío cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi ts̄a bi'; ngulu'u ya xi ji'j ngu' cuna'a nu ndyu'u ti'j ndacua ti. ¹⁴ Lidia naa sca nu cuna'a bi'; ngu' Tiatira laca, lo'o cña ji'j laca cha' ndujui' late' nde quich̄i Filipos bi', sca lo late' nu cuaa ña'a, nu tso'o xi ña'a. Ndu'ni tlyu ma' cusu' bi' ji'j ycu' Ndyosi, cha' tso'o ndyuna ma' cha' ji'j ycu' Ndyosi nu Xu'na na; jua'a nguxtyucua Ni ji'j ma' cha' cui'ya tso'o cuentya ñi'ya nu ndyu'u cha' nu ngulu'u Pablo ji'j ngu'. ¹⁵ Li' ntyucuatya ngu' ji'j Lidia lo'o ji'j lcaa tya'a ngu' nu ndi'j slo.

—Si chañi cha' nlyacua ti' mā cha' laca na' ñat̄i ji'j Jesucristo —nacuj̄ nu cuna'a bi' ji'j ya—, tyaa mā to' tyi na', tyanu mā xi slo cua lacua.

Tyuu quiya' nchcu' ma' lo'o ya cha' tsaa ya, bi' cha' ndyaa ya lo'o ma' ca toni'j ji'j ma'.

¹⁶ Ngua sca ts̄a ndyaa ya su ndyu'u ti'j ngu' cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o sca nu cuna'a cuañi' tyucuij̄. Quicha nu cuna'a bi', cha' cua sa'ni tsa ngusñi cui'j̄ ji'j. Cuentya ji'j cui'j̄ bi' nchca ti' nu cuna'a bi' ñi'ya nu lijya tyempo ji'j ngu' ca nde loo la, bi' laca cha' nu nda cui'j̄ bi' lo'o nu cuna'a bi'. Msu nu ngüi'ya ti ngu' laca nu cuna'a bi', lo'o ná nda xu'na cho' caya' ji'j. Ngua'ni tsa xu'na cho' ngana,

cha' nda ngu' quich̄i quiña'a tsa cñi ji'j xu'na cho', cha' caja cha' ji'j ngu' ñi'ya nu caca ji'j ngu' nde loo la lo'o nchcu' nu cuna'a bi' lo'o ngu'. ¹⁷ Ndyaa lca'a cho' ji'j Pablo lo'o ji'j cuare. Cuij̄ tsa ngusi'ya nu cuna'a quicha bi' lijya:

—Msu ji'j ycu' Ndyosi nu laca loo laca ngu' re —nacuj̄ nu quicha bi'—, Culu'u ngu' ji'j mā ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'j mā.

¹⁸ Tyuu ts̄a lca'a nu cuna'a bi' ji'j ya, lo'o la cui' jua'a nxi'ya tsa. Li' nga'aa ndiya ti' Pablo cha' nxi'ya cho'. Nguxtyacui yu nde chu' yu tyucuij̄ su ndyaa yu, nchcu' yu lo'o nu cuna'a quicha bi' cha' ji'j cui'j̄ nu ngusñi ji'j cho', cha' tyu'u cui'j̄ bi' tyaa li':

—Chacuayá' ji'j Jesucristo nchcu' na' —nacuj̄ Pablo ji'j. —Tyu'u cui'j̄ nu ntsu'u laja cuaña' nu'u juani, tyaa nde liya'.

Hora ti ngutu'u cui'j̄ bi' ndyaa li'. Ngua tso'o nu cuna'a bi' li'.

¹⁹ Tyaala tsa ngu' nu laca xu'na nu cuna'a bi'. Hora ti ngusñi xu'na bi' ji'j Pablo lo'o ji'j Silas, ndyaa lo'o xu'na bi' ji'j ngu' slo ngu' nu laca loo ji'j quich̄i, cha' nda xu'na nu cuna'a bi' cuentya cha' nga'aa caca cua'ni ngu' ngana lo'o nu cuna'a bi' si nga'aa ntsu'u cui'j̄ cuxi ji'j. ²⁰ Ngusta ngu' qui'ya ji'j Pablo lo'o Silas ca slo bese li':

—Ngu' judío laca ngu' re —nacuj̄ ngu' ji'j bese—, Cuxi tsa ndyu'ni ngu' re, bi' cha'

ñasi' tsa ngu' quichi juani.
 21 Xa' cha' nclu'u ngu' re ji'na
 nu ná ntsu'u chacuayá' ji'na
 cha' cua'ni na, cha' ngu' ro-
 mano laca na.

22 Ñasi' tsa lcaa ngu' quichi
 li'. Ngulo bese cña cha' tyu'u
 ste' Pablo lo'o ste' Silas, cha'
 quiji' ngu' ji' ngu' bi' lo'o
 yaca. 23 Quiña'a tsa quiya'
 ngujui' yaca ngu' ji' ngu' bi',
 li' ngusu'ba ngu' ji' ngu' bi'
 ne' chcuá. Lo'o jua'a ngulo
 ngu' cña ji' ngu' nu nga'a cua
 to' ni' chcuá cha' tso'o tsa
 ña'asi' ngu' ji' ngu' bi'. 24 Bi'
 cha' ngua'ni clya nu laca loo
 ji' ni' chcuá bi', ngusu'ba yu
 ji' ngu' ne' cuarto cla'be ni'
 chcuá bi', lo'o li' ngusca' yu
 quiya' ngu' lo'o yaca.

25 Nu lo'o ngua cla'be talya
 nga'a Pablo lo'o Silas ne'
 chcuá bi'; nchcui' ngu' lo'o
 ycui' Ndyosi, ndyula tu'ba
 ngu' jii' ji' ycui' Ni. Lo'o
 jua'a ndyuna lcaa preso tya'a
 ntsu'u ngu' ne' chcuá. 26 Tsi
 tsiya' ca ngulacui' chalyuu
 li', lye tsa ngüña ni' chcuá;
 ndyaala lcaa toni' chcuá bi'
 li', xqui'ya cha' ngulacui' tsa
 chalyuu, lo'o jua'a ngusi'yu
 cu' juu' chcuá su ndyaaca'
 ngu'. 27 Hora ti ngue ti' nu
 laca loo ji' ni' chcuá bi',
 na'a yu cha' ntucua yaala
 toni'. Ndyutsii' tsa yu li',
 cha' ngulacua ti' yu cha'
 cua ngusna lcaa preso ji'.
 Hora ti ngusni' yu maxtyi' ji'
 cha' cujuu' yu ji' ycui' ca yu.
 28 Cui' ngusi'ya Pablo ji' yu
 li':

—Ná ntsu'u cha' cua'ni
 nu'u jua'a —nacui' Pablo ji'

yu—. Nde ti ndi' lcaa cuare.

29 Ngusi'ya nu laca loo cha'
 caa lo'o ngu' ji' quii'. Li'
 ndyatí yu ni' chcuá, lye tsa
 nchcuá yu lijya yu li', cha'
 ndyutsii' tsa yu. Ndatu' sti' yu
 slo Pablo lo'o Silas li'. 30 Li'
 ngulo yu ji' ngu' ne' chcuá.

—Cusu' —nacui' yu ji'
 Pablo lo'o Silas—, cuxi tsa ñati
 laca na'. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha'
 cua'ni lyaá Ni jna'? —nacui'
 nu laca loo bi'.

31 —Xñi nu'u cha' ji'
 ycui' Jesucristo nu Xu'na na
 —nacui' Pablo ji' yu—, bi' nu
 taca ji' cua'ni lyaá ji' lcaa
 ma, lo'o jinu'u, lo'o ji' sñi'
 nu'u, lo'o ji' lcaa ngu' nu ndi'
 slo nu'u.

32 Nu Pablo lo'o Silas ni,
 ngulu'u ngu' cha' ji' Jesús ji'
 lcaa ngu' nu ndi' ca slo nu
 laca loo ji' ni' chcuá bi' li'.

33 Talya tsa ngua li', pana
 ngui' nu laca loo bi' ji' su
 ti' ji' Pablo lo'o ji' Silas, su
 ngujui' yaca ngu' ji' ngu'. Li'
 ntyucuatya ngu' ji' nu laca
 loo bi', lo'o ji' lcaa ngu' nu
 ndi' slo. 34 Ndyaa lo'o yu ji'
 Pablo lo'o Silas ni' ji' yu, cha'
 ta yu na cacu ngu'. Tso'o tsa
 tyiquee nu laca loo bi' juani,
 cha' cua ngusni' yu cha' ji'
 ycui' Ndyosi; la cui' ti tso'o
 ntsu'u tyiquee lcaa ngu' nu
 ndi' slo yu.

35 Nguxee chaca tsa, li'
 ngulo bese cña ji' policía cha'
 tsa ngu' chcui' ngu' lo'o nu
 laca loo ji' ni' chcuá bi',
 cha' culaá ji' ngu' bi'. 36 Li'
 nchcui' nu laca loo bi' lo'o
 Pablo lo'o Silas:

—Cua ngulo bese cña jna' cha' culaá na' ji' mā —nacui yu ji' ngu'—, bi' cha' tso'o ti tyaa mā lacua.

37 —Ná tso'o —nacui Pablo ji' policia—. Cua na'a lcaa ngu' quichi re nu lo'o ngujui' yaca ngu' ji' ya, masi ngu' romano laca cuare. Bilya ca cuayá' ji' ya lo'o ngusu'ba ngu' ji' ya ne' chcuá re —nacui—. Lo'o juani nti' ngu' cha' culaá ngu' ji' ya cuaana ti. Si' jua'a nga'a cha' caca. Tso'o la caá ycuí' ngu' cha' culaá ngu' ji' ya.

38 Ndyaa policia li', ndacha' ngu' ji' bese lcaa ña'a cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu'. Nu lo'o ngua cuayá' ti' bese cha' ngu' romano laca Pablo lo'o Silas, ndyutsi' tsa bese bi' li'.³⁹ Hora ti ndyaa ycuí' bese ca to' ni' chcuá li':

—Cusu' —nacui bese bi' ji' Pablo lo'o Silas—, cui'ya mā cha' clyu ti' ji' ya —nacui.

Ngulaá ngu' ji' Pablo lo'o Silas li'.

—Cua'ni mā cha' tso'o tyaa mā chaca quichi —nacui ngu' ji' Pablo lo'o Silas.

40 Li' ndu'u Pablo lo'o Silas ni' chcuá, ndyaa ngu' slo ma' Lidia chaca quiya'. Xa' nchcui' ngu' lo'o ñati' ji' Jesucristo bi', cha' caca tlyu tyiquee ngu' xqui'ya Jesús. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

17

Ñasi' tsa ngu' Tesalónica

1 Ndyaa Pablo lo'o Silas tyucui' nde Tesalónica. Clyu nteje tacui ngu' quichi Anfípolis, li'

nteje tacui ngu' quichi Apolonia, lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Tesalónica. Ntucua sca laa ji' ngu' judío quichi bi',² bi' cha' ndyaa Pablo ne' laa bi' ñi'ya nu ndya'a yu ne' laa ji' ngu' judío lcaa quichi. Tsá nu ndi' cña' ngu' judío ndyu'u ti' ngu' quichi ne' laa, lo'o jua'a ndyatí Pablo ndyaa yu ne' laa tsá bi'. Cua ndyaa sna semana nchcui' yu lo'o ngu' ca bi';³ ngulu'u yu cha' ji' ycuí' Ndyosi ji' ngu', cha' nu nchcui' quityi cusu' ji' Cristo ñi'ya nu ntsu'u cha' xcube' ngu' ji', lo'o li' ñi'ya tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujui' ngu' ji'.

—Nchcui' na' lo'o mā cha' ji' Jesús —nacui Pablo ji' ngu' li'—. Ñi'ya nu nchcui' quityi ji' nu Cristo bi', la cui' jua'a ngua ji' Jesús —nacui—. La cui' Cristo laca nu Jesús bi'.

4 Ngusñi tucua sna tya'a ti ngu' judío cha' bi', li' ndya'a ngu' bi' lo'o Pablo lo'o Silas; jua'a ngusñi tyuu tya'a ngu' griego nu ndu'ni tlyu ji' ycuí' Ndyosi cha' bi'; jua'a tyuu tya'a nu cuna'a tlyu nu ndi' quichi bi', ngusñi ngu' cha' bi' li'.⁵ Pana ñasi' tsa ngu' judío nu ná jlyu ti' cha' bi'; tyala tsa ngu' bi', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ñati' xña'a nu xcui' ndya'a calle ti, ñati' taja ti, cha' xtyucua ngu' xña'a bi' ji' ngu'. Cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' li', lo'o jua'a ngua ñasi' lcaa ngu' quichi. Ndyaa ngu' slo Jasón li', ndyatí ngu' ni'

ji'i yu Jasón bi', cha' nclyana ngu' ji'i Pablo lo'o Silas. Xñi ngu' ji'i ngu' bi' nti' ngu', cha' tsa lo'o ngu' ji'i Pablo lo'o Silas ca slo ngu' quichi. ⁶ Pana ná nquije Pablo lo'o Silas ji'i ngu', bi' cha' ngusñi ngu' ji'i ycu' Jasón lo'o ji'i tya'a ndya'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ca slo ngu' tisiya. Cuii nchcui' ngu' lo'o ngu' tisiya li', ngusta ngu' qui'ya ji'i Jasón lo'o ji'i tya'a ndya'a yu:

—Tyaala tsa ngu' bi' —nacui nu ngu' xña'a bi'—. Lcaa quichi su ndya'a ngu' bi' nga'aa si'i ti ti ndi'i ngu' quichi bi' xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' ngu' bi' —nacui ngu'—. Lo'o juani cua ndyalaa ngu' xña'a bi' quichi tyi na, ⁷ ndi'i ngu' slo yu Jasón re. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji'i cña nu ngulo rey tlyu ji'na nu laca na ngu' romano, cha' nchcui' ngu' cha' ntsu'u chaca rey nu tlyu la nu naa Jesús; bi' laca nu taca culo cña ji'na, nacui ngu' bi'.

⁸ Lo'o ngua cuayá' ti' ngu' tisiya qui'ya nu ngusta ngu' ji'i ngu' bi', ñasi' tsa ngu' li', ñasi' lcaa ngu' quichi; ⁹ bi' cha' ngüjña ngu' tisiya cñi ji'i Jasón lo'o ji'i tya'a ndya'a yu xqui'ya Pablo, lo'o jua'a xqui'ya Silas. Nda ngu' cñi, lo'o ti ngutu'u ngu' laja ti li', nu Jasón lo'o tya'a ndya'a yu.

Ndyalaa Pablo lo'o Silas nde quichi Berea

¹⁰ Nu ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús ca bi', hora ti ngua'ni cho'o ngu' tyucuii

ji'i Pablo lo'o Silas cha' tyaa ngu'; la cui' talya ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi Berea. Lo'o ndyalaa ngu' nde quichi bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío. ¹¹ Tso'o la tyiquee ngu' quichi Berea bi'; si'i na cuxi tyiquee ngu' bi' ñi'ya laca tyiquee ngu' Tesalónica. Nti' tsa ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Pablo lo'o Silas lo'o ngu'. Lcaa tsá nclyana ngu' lo' quityi ji'i ycu' Ndyosi si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi'; ¹² bi' cha' ngusñi tyuu tya'a ngu' quichi cha' bi', lo'o ngu' judío, lo'o jua'a ngu' griego, masi nu qui'yu, masi nu cuna'a tlyu, ngusñi ngu' cha' bi'. ¹³ Li' ngujui cha' ji'i ngu' judío nu ndi'i nde quichi Tesalónica cha' nclyu'u Pablo cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' Berea. Ngua ñasi' tsa ngu' bi' li', yala ti ndyalaa ngu' ca quichi Berea bi' li'. Ndyaa ngu' nda ngu' sca cha' cuiñi lo'o ngu' quichi bi', cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo. ¹⁴ Lo'o ngua tii ñati' ji'i Jesucristo cha' jua'a nti' ngu' judío bi', hora ti ngusalya' ngu' lo'o Pablo cha' tyaa yu tyucuii to' tyujo'o; pana ndyanu Silas lo'o Timoteo quichi bi'. ¹⁵ Ndyaa xi ngu' Berea lo'o Pablo ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca quichi Atenas. Hora ti ngxutyuu ngu' Berea nde quichi tyi ngu' li', cha' ta ngu' cha' lo'o Silas lo'o Timoteo, cha' lo'o ngu' tsa ngu' yala ti xi cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Pablo ca quichi Atenas bi'.

Ca quichĩ Atenas

¹⁶ Ntajatya Pablo jĩĩ Silas lo'o Timoteo ña'a cuayá' nu tyalaa ngu' ca quichĩ Atenas. Xñi'ĩ tsa ti' Pablo lo'o na'a yu cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u quichĩ bi'; ¹⁷ bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ca ne' laa jĩĩ ngu' judío bi', nchcui' yu lo'o ngu' judío, jua'a lo'o ngu' xa' tsu' nu ndu'ni tlyu jĩĩ ycu' Ndyosi cajua, lo'o jua'a nchcui' yu lo'o lcaa ngu' nu ndi'ĩ lo caya'. Lcaa tsá nclyu'u yu jĩĩ ngu' quichĩ bi'. ¹⁸ Cua ntsu'u sca taju ngu' nde quichĩ bi', ngu' nu ndyaca tsa'a jĩĩ cha' nu nclu'u ngu' epicúreo, lo'o jua'a ntsu'u chaca taju ngu' nu ndyaca tsa'a jĩĩ cha' nu nclu'u ngu' estoico. Ndyacua tya'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a tyucuaa lo cha' bi' lo'o Pablo li'. Nchcui' tsa ngu' cha' jĩĩ yu lo'o tya'a ngu':

—¿Ni cha' nda nu qui'yu re nu nchcui' tsa lo'o na? —nacui' ngu' jĩĩ tya'a ngu'.

—¿Ha si'ĩ cha' jĩĩ xa' jo'ó nchcui' yu? —nacui' tya'a ngu' li'.

Pana cua ndyuna ngu' lo'o ngulu'u Pablo cha' jĩĩ Jesús, cha' ngulu'u yu jĩĩ ngu' ñi'ya ngua cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ¹⁹ Li' ngusñi' ngu' ya' Pablo cha' tsaa lo'o ngu' jĩĩ ca su ndyu'u ti'ĩ ngu' cusu' quichĩ bi', sca yuu laja ti nu naa Areópago.

—Nti' ya cha' caca cuayá' ti' ya, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nclyu'u nu'u jĩĩ ya? —nacui' ngu' jĩĩ Pablo—. Sca cha' cucui' laca cha' nu nchcui' nu'u

re; ²⁰ bilya cuna ya cha' bi', tya lyiji ta ya cuentya —nacui' ngu'—. Bi' cha' juani, ta nu'u cha' lo'o ya ¿ñi'ya ndyu'u cha' bi'?

²¹ Nu ngu' quichĩ Atenas ni, xcui' nti' ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' cucui' nu caca chcui' ngu' lo'o tya'a ngu', sca cha' nu bilya cuna ngu'. La cui' jua'a ndu'ni lcaa ngu' xa' tsu' nu ndi'ĩ quichĩ bi', xcui' ca ndiya ti' ngu' chcui' ngu' jĩĩ sca cha' cucui'.

²² Bi' cha' ndatu Pablo cla'be laja ñati' ca Areópago bi', nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cu'ma ngu' Atenas —nacui' Pablo jĩĩ ngu'—. Cua na'a na' cha' jlyá tsa ti' ma' jĩĩ jo'ó nu ntsu'u jĩĩ ma' —nacui' yu—. ²³ Ndyaa na'a na' xi calle quichĩ re, lo'o li' na'a na' lcaa jo'ó nu cuentya jĩĩ cu'ma. Li' na'a na' sca mesa nu ndu' laja ti su nscua sca cha'cña nde sii' mesa bi' nu ndi'ya nchcui': “Nde laca mesa jĩĩ jo'ó nu bilya tyuloo ya jĩĩ”. Cha' jĩĩ ycu' Ndyosi nu bilya slo ma' tilaca laca Ni, cha' jĩĩ nu ycu' Ndyosi bi' ta na' lo'o ma' juani —nacui' yu—.

²⁴ Cua ngüiñá ycu' Ndyosi tyucui' ña'a chalyuu lo'o lcaa na nu ntsu'u chalyuu; laca ycu' Ndyosi nu Xu'na nu laca loo, masi nde cua, masi nde lo yuu chalyuu —nacui' Pablo jĩĩ ngu'—. Pana ná ndi'ĩ Ni ne' sca laa nu ndiñá ñati' ti. ²⁵ Ni sca cha' ná lyiji jĩĩ ycu' Ndyosi, ná nga'a cha' xñi Ni ni sca na nu nda ñati' jĩĩ Ni. Cua ngua'ni cu'ú Ni jĩĩ lcaa ñati,

cua nda Ni xtyi'i ngu' cha' tyu'ú ne' cresiya jil'i scaa ngu', lo'o jua'a cua nda Ni lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu.

²⁶ Cua ngüiñá ycuí' Ndyosi jil'i lcaa ñati chalyuu lo'o sca ti lo cuaña' ñati. Lo'o jua'a ngusta ycuí' Ndyosi ni tyempo cala scaa ngu', ndu'ni Ni mala su caca quichi tyi scaa ngu'. ²⁷ Na cua nda Ni jil'i ñati lijya ngu' chalyuu cha' clyana ngu' jil'i ycuí' Ni, cha' quije Ni jil'i ngu'. Pana ná tyijyu' ndi'i ycuí' Ndyosi jil'i na, cacua ti su ndi'i lcaa na ndi'i ycuí' Ni. ²⁸ Chacuayá' jil'i Ni lu'ú na, chacuayá' jil'i Ni ndya'a na, lo'o jua'a chacuayá' jil'i Ni ndyu'ni na lcaa cña. Ntsu'u sca cha' nu nguscua jyo'o ngu' tii tya'a ma lo quityi sa'ni, cha' nu ndi'ya nchcui': "Tya'a ycuí' Ndyosi laca na". Jua'a nacui jyo'o cusu' bi' jil'i ma. ²⁹ Si chañi cha' ycuí' Ndyosi laca tya'a na —nacui Pablo jil'i ngu'—, ná taca chcui' na cha' laca Ni sca lcuí, masi lcuí oro, masi lcuí plata, masi lcuí quee ndu. Na ndiñá ti ñati chalyuu lcuí bi' ñi'ya nu nda'ya cha' hique ti ngu' cha' cuiñá ngu' jil'i. ³⁰ Cua ndalo tsa tyiquee ycuí' Ndyosi jil'i ñati chalyuu tyempo sa'ni lo'o bilya ca jlo ti' ngu' lcaa cha' bi', pana juani cua ngulo Ni cña jil'i lcaa ñati chalyuu cha' culochu' ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu'. ³¹ Cua ngusta Ni sca tsá cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, lo'o jua'a cua ngusubi Ni sca ñati nu

caca bese. Jesucristo laca bi'. Tso'o tsa ngua'ni Ni cha' tyanu tachaa cha' bi' jil'i ñati chalyuu, nu lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú nu ñati bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i.

³² Nu lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', cha' cua ndyu'ú sca ñati chaca quiya' ca su ntsiya ngujuii, li' nxytí lo'o tsa ngu' jil'i Pablo. Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' lo'o yu:

—Culu'u nu'u cha' bi' jil'i ya chaca quiya' chaca tsa —nacui ngu' bi' jil'i yu.

³³ Li' ngutu'u Pablo ca Areópago su ntucua ngu'. ³⁴ Pana ndu'u lca'a xi ngu' jil'i yu li', xqui'ya cha' jlyá ti' ngu' bi' cha' nu cua nchcui' yu lo'o ngu'. Sca nu qui'yu nu naa Dionisio ngusñi cha' bi', masi laca Dionisio sca ngu' cusu' nu ndya'a ca Areópago; jua'a sca nu cuna'a nu naa Dámaris ngusñi cha' bi', lo'o xi xa' la ñati ngusñi cha' bi'.

18

Ca quichi Corinto

¹ Li' ndu'u Pablo quichi Atenas ndyaa yu ca quichi Corinto. ² Quichi bi' ndyacua tya'a yu lo'o sca ngu' judío nu naa Aquila, ngu' quichi Ponto laca nu Aquila bi'. Nguti'i ngu' nde Italia nquicha', nu Aquila bi' lo'o clyo'o nu naa Priscila; pana ndu'utsu' ngu' ndyalaa ngu' nde quichi Corinto, nu lo'o ngulo rey Claudio cña cha' culo'o ngu' jil'i lcaa ngu' judío nu nguti'i

quichĭ Roma, quichĭ nu laca loo jĭ'ĭ loyuu su cuentya Italia bi'. Toni'ĭ jĭ'ĭ nu Aquila bi' ndyalaa Pablo li'. ³ Stu'ba ti ngua'ni Pablo cña lo'o ngu' bi' li', cha' cuityi ni'ĭ late' laca ngu'; bi' cha' ndyanu yu slo ngu' cha' cua'ni yu cña lo'o ngu'. ⁴ Ndyaa Pablo ne' laa jĭ'ĭ ngu' judío lcaa tsā ta'a nu ndi'ĭ cña' ngu', cha' culu'u yu cha' jĭ'ĭ Jesús jĭ'ĭ ngu' nu ndyu'u ti'ĭ li', masi jĭ'ĭ ngu' judío, masi jĭ'ĭ ngu' xa' tsu'.

⁵ Cua ndu'u Silas lo'o Timoteo ca Macedonia, li' ndyalaa ngu' slo Pablo. Lo'o cua ndyalaa ngu' bi', li' lcaa tsā lcaa hora ncluyu'u Pablo cha' jĭ'ĭ Jesús jĭ'ĭ ngu' judío. Nchcui' yu cha' laca Jesús ycu' Cristo, nu ntajatya tsa ngu' jĭ'ĭ cha' caā nde chalyuu. ⁶ Pana ngunasĭ' tsa ngu' judío bi' jĭ'ĭ Pablo li', suba' tsa nchcui' ngu' lo'o; bi' cha' nguscui' yu ste' yu slo ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o yu.

—Nguna' tsa ndu'ni cu'ma —nacui' Pablo jĭ'ĭ ngu'—. Xqui'ya ycu' mā laca; ná ntsu'u qui'ya 'na, cha' xcui' cha' liñi laca nu ngulu'u na' jĭ'ĭ mā. Cua tya'a ti na' lacua. Juani tsa'a na' cha' ta na' cha' re lo'o ngu' xa' tsu', cha' ná nduna cu'ma, ngu' judío.

⁷ Li' ndu'u yu ne' laa bi', ndyaa yu ca slo sca ñati' nu naa Justo; cacua ti to' laa bi' ntucua tyi yu. Sca ñati' nu ndyu'ni tlyu jĭ'ĭ ycu' Ndyosi laca nu Justo bi'. ⁸ Lo'o jua'a yu Crispo ngusñi cha' jĭ'ĭ ycu' nu Xu'na na. Crispo laca sca

nu cusu' nu laca loo ne' laa jĭ'ĭ ngu' judío. Jlya ti' nu Crispo bi' jĭ'ĭ ycu' nu Xu'na na, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'ĭ slo. Quiña'a tya'a ngu' Corinto ngusñi ngu' cha' jĭ'ĭ Jesús, bi' cha' ntyucuatya ngu' bi' li'. ⁹ Lo'o li' cua na'a Pablo jĭ'ĭ Jesús nu Xu'na na, ñi'ya si na nchcui' xcalá yu ngua.

—Ná cutsij nu'u —nacui' Jesús jĭ'ĭ yu—. Ná ca taja ti' nu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' jĭ'ĭ ñati' —nacui' Ni—. ¹⁰ Ndi'ĭ na' lo'o nu'u cha' xtyucua na' jinu'u, bi' cha' nga'aa caca xñi ngu' jinu'u cha' xcube' ngu' hĭ. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' quichĭ re nu taca xñi ngu' cha' jna' nde loo la, si ta nu'u cha' lo'o ngu'.

¹¹ Li' ndyanu Pablo sca yija cla'be ca quichĭ Corinto bi', xcui' cha' jĭ'ĭ Jesús ngulu'u yu jĭ'ĭ ngu' quichĭ bi'.

¹² Lo'o li' ngua Galión gobernador jĭ'ĭ loyuu su cuentya Acaya bi'; tyempo bi' ndyu'u ti'ĭ tyuu tya'a ngu' judío se'ĭ ti cha' xu'u tya'a ngu' lo'o Pablo, masi tya'a ngu' judío laca yu. Li' ngusñi ngu' bi' jĭ'ĭ yu cha' tsa lo'o ngu' jĭ'ĭ yu ca slo ngu' tisiya; ¹³ ngusta ngu' qui'ya jĭ'ĭ yu ca slo nu gobernador bi' li'.

—Ndyaa nu qui'yu re laja quichĭ tyi na, pana ná tso'o cha' nu nclu'u yu jĭ'ĭ ñati' —nacui' ngu' jĭ'ĭ nu laca loo bi'—. Nclu'u yu jĭ'ĭ ngu' cha' xa' ña'a cua'ni tlyu ngu' jĭ'ĭ ycu' Ndyosi, masi ná nda go-bierno chacuayá' cha' cua'ni ngu' jua'a.

¹⁴ Ngua ti' Pablo xacui yu cha' jii' ngu' li', pana clyo nchcui' nu cusu' Galión bi':

—Ná tyiquee' taquiya' na' jii' cha' nu nchcui' cu'ma ngu' judío, si ntsu'u sca cha' nu cuxi tsa —nacui Galión bi' jii' ngu'—. Pana si'i jua'a laca cha' re —nacui—. ¹⁵ Cua ñasj' ma xqui'ya cha' nclyu'u yu re xi xa' lo cha' jii' ngu'. Sca cha' jii' jo'ó cuentya jii' cu'ma laca cha' re, cha' ná stu'ba cha' nu nchcui' yu lo'o cha' nu nchcui' cu'ma cuentya jii' cha' cusu' nu ntsu'u jii' ma; bi' cha' ná ndiya ti' ma cha' nclu'u yu cha' bi' jii' ngu'. Cua'ni cuayá' ycu' ca ti ma jii' cha' re lacua. Ná ndu'ni cha' caa lo'o cu'ma jii' yu ca slo na'.

¹⁶ Lo'o li' ngulo gobernador cña cha' culo ngu' jii' ngu' judío nde liya'. ¹⁷ Li' hora ti ndaya' lcaa ngu' quichi bi' jii' nu cusu' Sóstenes, cha' laca nu cusu' bi' loo ne' laa jii' ngu' judío. Ti'í tsa ngujui' ngu' jii' nu cusu' bi' ca slo gobernador Galión; pana nu Galión bi' ni, ná ndube ti' bi' tsiya' ti.

Ngua sna quiya' lo'o ndyaa Pablo ca chaca tsu'

¹⁸ Tya ndyanu Pablo quichi bi' tya tyuu tsá; li' ngutu'u yu ndyaa yu lo'o Aquila lo'o Priscila bi', ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Cencrea. Li' tsa ycu' Pablo ca loyuu su cuentya Siria. Ca quichi Cencrea bi' ngusi'yu ngu' quicha' hique Pablo, cha' caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' ntsu'u sca cha' nu cua ngüiñi jii' yu lo'o ycu' Ndyosi tya

tsubi' la. ¹⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i, li' ndyalaa ngu' ca quichi Efeso su tyanu Aquila lo'o Priscila. Ndyati Pablo ycu' ti ne' laa cha' chcu' yu lo'o ca ta'a ngu' judío nu ndyu'u ti'i cajua.

²⁰ Ngua ti' ngu' quichi bi' cha' tyanu Pablo nde quichi tyi ngu', pana ná ntaja'a yu.

²¹ Ngusalya' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ntsu'u cha' tsa'a na' ca Jerusalén cha' cua ngulala ta'a —nacui Pablo jii' ngu'—. Li' xtyuu na' chaca quiya' nde quichi re, si jua'a nti' ycu' Ndyosi —nacui yu.

Ndu'u Pablo quichi Efeso ndyati yu ne' yaca ni'i, ndyaa yu li'. ²² Lo'o cua ndyalaa yaca ni'i bi' ca quichi Cesarea, li' ndu'u Pablo ndyaa yu ca quichi Jerusalén. Tso'o ti nchcui' yu lo'o tya'a ñati jii' Jesucristo cajua, lo'o li' hora ti ndyaa yu ca quichi Antioquía. ²³ Ndyanu yu sca tucua co' ca quichi bi', li' ndu'u yu ndyaa yu chaca quiya' cha' tsa yu ca slo lcaa taju ñati jii' Jesucristo nu ndi'i ca loyuu su cuentya Galacia, su cuentya Frigia. Nchcui' yu lo'o ngu' cha' tyanu tachaa la cha' jii' Jesucristo tyiquee ngu'.

Ndyalaa Apolos ca quichi Efeso

²⁴ La cui' tyempo ndyalaa sca nu qui'yu ngu' judío nde quichi Efeso. Apolos naa yu bi', lo'o Alejandría naa quichi tyi yu. Jlo tsa ti' yu lcaa cha' jii' ycu' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la,

lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' yu cha' jii' ycu' Ndyosi lo'o ñati. ²⁵ Tya tsubi' la cua ngulu'u tso'o ngu' jii' yu lcaa cha' nu cuentya jii' ycu' nu Xu'na na; bi' cha' yala ti ti' yu, ná taja ti' yu tsiya' ti cha' chcu' yu cha' bi'. Tso'o tsa nclyu'u yu cha' jii' Jesús lo'o ñati li'; jua'a ntyucuatya yu jii' ngu' ñi'ya nu ntyucuatya jyo'o Juan, cha' bilya ca cuayá' ti' yu lcaa cha' jii' Jesús. ²⁶ Ná ntsii' yu Apolos cha' culu'u yu jii' ngu' ne' laa jii' ngu' judío, pana nu lo'o ndyuna Priscila lo'o Aquila ñi'ya nu ngulu'u yu cha' jii' ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o yu. Liñi la ngulu'u ngu' jii' Apolos ñi'ya nu xñi ngu' tyucui' jii' ycu' Ni li'. ²⁷ Ca tiya' la ngua ti' Apolos tsa yu ca loyuu su cuentya Acaya. Tso'o ntsu'u tyiquee tya'a ñati jii' Jesucristo cha' tsa yu caju, bi' cha' nguscua ngu' sca quityi cha' tsa slo tya'a ñati jii' Jesucristo cajua, cha' tso'o ti chcu' ngu' lo'o yu nu lo'o tyalaa yu ca su ndii' ngu'. Ndyaa yu li', ndyalaa yu ca loyuu su cuentya Acaya bi'. Li' nguxtyucua tsa yu jii' ngu' nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesucristo lcaa quichi' su ndyaa yu. Xqui'ya cha' tso'o tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jii' ngu', bi' cha' cua ngusñi ngu' cha' jii' Ni. ²⁸ Ngulu'u nu Apolos bi' jii' lcaa ngu' cha' cuiñi tsa laca cha' nu nda nu ngu' judío bi', masi ñati tya'a yu laca ngu'; jua'a ngulu'u yu cha' jii' ycu' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, nu

nchcui' cha' jii' nu Cristo nu ntajatya tsa ngu' jii' bi'. Cristo laca Jesús, nacui' yu. Tso'o tsa nchcui' yu, bi' cha' ná tucui' ngua jii' tacu' cha' jii' yu.

19

Ndyalaa Pablo ca quichi' Efeso

¹ Laja lo'o ndii' Apolos quichi' Corinto, la cui' tyempo bi' ndyaa Pablo nde ca'ya, ña'a cuayá' nu ndyalaa yu nde quichi' Efeso. Ca bi' ndyacia tya'a yu lo'o xi ñati nu ndyu'ni tlyu jii' ycu' Ndyosi.

² —¿Ha cua ndyanu Xtyi' ycu' Ndyosi ne' cresiya jii' ma' tya lo'o ngusñi ma' cha' jii' ycu' Ni? —nacui' Pablo jii' ngu'.

—Ná ndyanu Ni —nacui' ngu' jii' Pablo—. Ná jlo ti' ya na laca nu naa Xtyi' ycu' Ndyosi.

³ —¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' jii' ma' lacua? —nacui' Pablo jii' ngu' li'.

—Cua ntyucuatya ngu' jii' ya ñi'ya nu ngulu'u jyo'o Juan jii' ngu' cha' caca —nacui' ngu' jii' yu.

⁴ —Cua ntyucuatya Juan jii' ñati cha' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua ngulochu' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jii' ngu' —nacui' Pablo jii' ngu'—. Nchcui' Juan lo'o ngu' cha' cua caa ti chaca ñati nu laca Jesucristo, lo'o jua'a ntsu'u cha' xñi ngu' cha' jii' yu bi' li'.

⁵ Ndyuna ngu' cha' nu ngulu'u Pablo jii' ngu', bi' cha' chaca quiya' ntyucuatya

ngu' cuentya jil'i ycu' Jesús nu Xu'na na. ⁶ Li' ngusta ya' Pablo hique ngu'. Ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' li'; hora ti nchcui' ngu' cha'cña jil'i xa' ñati, lo'o jua'a nchcui' ngu' ña'a cha' nu nda ycu' Ni jil'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu'. ⁷ Tii tyucuaa tya'a ngu' qui'yu ngua nu cua ntyucuatya li'.

⁸ Lo'o li' ndyaa Pablo ne' laa jil'i ngu' judío cha' chcui' yu cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', cha' culu'u yu jil'i ngu' ñi'ya nclyo ycu' Ni cña. Ndyaa'a sna co' nu ngua'ni yu jua'a. ⁹ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' cuxi jil'i cha' nu nclu'u Pablo bi', xqui'ya cha' liye' ti' ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' jil'i Jesús. Li' ndu'u Pablo ndyaa lo'o yu jil'i ngu' nu cua ngusñi cha' bi', ndyaa ngu' nde ne' ni'i scuelya jil'i sca nu cusu' nu naa Tiranno. Li' tya ngulu'u yu jil'i ngu' lcaa tsā. ¹⁰ Tucua yija ngua'ni yu jua'a, ña'a cuayá' nu ndyuna lcaa ngu' loyuu su cuentya Asia cha' jil'i Jesús. Nchcui' yu lo'o lcaa ngu' bi', masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' la ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a nda ycu' Ndyosi chacuayá' jil'i Pablo cha' cua'ni yu tyuu tya'a cña tonu ca slo ngu', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹² Lo'o jua'a ngusñi ngu' lcaa late' nu cua ndyala' Pablo jil'i, ndyaa lo'o ngu' jil'i late' bi' ca slo ngu' quicha tya'a ngu'. Ngua tso'o nu ngu' quicha bi' li', lo'o jua'a ngu' quicha nu ngusñi

cui'i cuxi jil'i, ndu'utsu' cui'i jil'i ngu' bi' ndyaa li'.

¹³ Quich'i bi' ndi'i xi ngu' judío nu ná ntsu'u quich'i tyi, na ndya'a yu'u ti ngu' bi'. Nchcui' ngu' cha' nchca jil'i ngu' bi' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi jil'i ngu' quicha. Lo'o li' ngua ti' ngu' cha' culo ngu' cui'i chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, masi ná ngusñi ngu' cha' jil'i ycu' Jesús.

—Chacuayá' jil'i Jesús tyu'utsu' cui'i nu ngusñi jil'i ma —nacu'i ngu' jil'i ngu' quicha bi'—, la cui' Jesús nu nclu'u Pablo cha' jil'i —nacu'i ngu'.

¹⁴ Jua'a ngua'ni nu cati tya'a sñi' Esceva; lo'o nu cusu' Esceva ni, ngua bi' sca sti jo'ó nu laca loo cuentya jil'i ngu' judío. ¹⁵ Jua'a nchcui' sñi' Esceva bi' sca quiya', lo'o hora ti nguxacu'i nu quicha bi' cha' jil'i ngu' bi' li'.

—Cua nslo na' jil'i Jesús —nacu'i cui'i bi'—, lo'o jua'a nslo na' jil'i Pablo, ti ñati laca bi' —nacu'i—. Pana nu cu'ma ni, ¿tilaca laca cu'ma?

¹⁶ Li' ntejeya' nu quicha bi' jil'i ca ta'a sñi' Esceva, ngua'ni lya' ti' jil'i ngu', ngujui'i tsa jil'i ngu'. Hora ti ngusna ngu' ña'a quichi' ti ngu', cha' ndye ste' ngu' ngutaa'. Ti'í tsa ngua quicha ngu' bi' li'. ¹⁷ Lo'o li' ngujui cha' bi' jil'i lcaa ngu' quich'i Efeso, masi ngu' judío, masi xa' la ñati. Ndyutsij tsa ngu' li', lo'o jua'a ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Jesús nu Xu'na na li'.

¹⁸ Lo'o li' ya'a tyuu tya'a ngu' nu cua ngusñi cha' jil'i

Jesús, nu ntyuju'u tsa ti' jilí lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu';¹⁹ jua'a ngu' nu ngua'ni cucha'a, yaa lo'o ngu' jilí quityi cuxi bi' jilí ngu', ndaquí ngu' quityi cucha'a bi' li'. Ngulacua ngu' ni tsa lo nga'a quityi nu ndaquí ngu' bi'; tu'ba tyi mil cñi plata, tsa lo cua ntsu'u lo quityi nu ndaquí ngu' bi' li'.²⁰ Jua'a ngua cha' quiña'a la ñati ngua cuayá' ti' cha' jilí ycuí' nu Xu'na na, ngua cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa laca cha' jilí ycuí' nu Xu'na na.

²¹ Lo'o li' ngua ti' Pablo cha' tsa yu ca loyuu su cuentya Macedonia, lo'o ca loyuu su cuentya Acaya, cha' tsa yu slo lcaa taju ñati jilí Jesucristo nu ndi'í loyuu bi'. Nde loo la, li' tsa yu ca Jerusalén ngua ti' yu. Lo'o jua'a nchcui' Pablo cha' lo'o ntsu'u cha' tsa yu ca nde quichí Roma ca tiya' la.²² Pana clyo nchcui' yu lo'o Timoteo lo'o Erasto cha' tsa ngu' ca Macedonia nde loo la jilí yu, tyanu la xi ycuí' yu nde loyuu Asia, nti' yu.

Ñasi' tsa ngu' Efeso

²³ Li' nguxana ngunasi' ngu' quichí Efeso xqui'ya ñati nu ngusñi tyucui' jilí ycuí' nu Xu'na na.²⁴ Ndi'ya ngua cha': Sca ñati nu naa Demetrio ngua suu cha' ñasi' ngu' bi'; cuityi plata laca Demetrio bi', ndiñá yu lcuí' plata jilí ni'í su ndya'a ngu' quichí ndu'ni tlyu ngu' jilí jo'ó xu'na quichí, nu jo'ó Diana bi'. Lo'o jua'a ndyiji tsa ngana jilí ngu' xqui'ya cña bi'. Ntsu'u

tsa msu jilí Demetrio, cha' nxyucua msu bi' jilí yu lo'o cña bi' jilí.²⁵ Li' ndyu'u ti' lcaa ñati jilí yu, lo'o jua'a lcaa cuityi plata nu ntsu'u quichí bi', ndyu'u ti' ngu' se'í ti.

—Cu'ma tya'a ndu'ni na cña —nacuí Demetrio jilí ngu'—, jlo ti' ma cha' ndyiji tsa ngana ji'na lo'o cña nu ntsu'u ji'na —nacuí yu—. ²⁶ Lo'o juani cua na'a ma cha' ndya'a nu Pablo bi' quichí tyi na re, lo'o jua'a ndya'a yu nde lcaa quichí loyuu su cuentya Asia re. Cua ndyuna ma cha' nu nclyu'u yu bi' jilí ngu', cha' ná tso'o cua'ni tlyu ngu' jilí jo'ó nu ndiñá ñati ti; si'í ycuí' Ndyosi laca jo'ó bi', nacuí Pablo. Lo'o nu juani ntsu'u tsa ngu' quichí re nu ngusñi cha' nu nchcui' yu bi'.²⁷ Cuxi tsa ndyu'u cha' bi', si nga'aa nti' ngu' cui'ya ngu' lcuí' nu ndiñá na; nga'aa caja cña nu cua'ni na li'. Lo'o li' nga'aa tyaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' jilí xtya'a na jo'ó Diana nu laca loo tsiya' ti ne' laa jilí quichí tyi na re. Juani lcaa ñati loyuu su cuentya Asia ndyu'ni tlyu jilí jo'ó bi', lo'o jua'a lcaa ñati tyucui' ña'a chalyuu ndyu'ni tlyu jilí. Ná tso'o si cua'ni tye ngu' cha' jilí jo'ó tlyu nu ntsu'u ji'na.

²⁸ Lo'o ndyuna ngu' nu ndiñá lcuí' jo'ó cha' bi', ñasi' tsa ngu' li'. Cui' ngusi'ya lo'o ngu' jilí tya'a ngu' li':

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó jilí lcaa ngu' Efeso tya'a na —nacuí ngu'.

²⁹ Ná jlo ti' ngu' quichí na

laca ngua ji'i ngu' cha' nxi'ya tsa ngu' jua'a, pana ngusna lcaa ngu' ndyaa ngu' cha' ña'a cui'ya ngu' xi ji'i. Li' ntejeya' ngu' ji'i Gayo lo'o Aristarco xqui'ya cha' ndya'a ngu' lo'o Pablo, masi ngu' Macedonia laca ngu' bi', ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi. ³⁰ Li' ngua ti' Pablo tsa su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcu' yu lo'o ngu' quichi bi', pana nu tya'a ñati ji'i Jesús bi', ngua'a ngu' ji'i yu cha' ná tsa yu. ³¹ Lo'o jua'a ntsu'u xi tya'a tso'o Pablo nu laca loo ji'i loyuu su cuentya Asia bi', lo'o ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o Pablo cha' ná tsa ycu' yu tsiya' ti ca su ndyu'u ti'i ngu' quichi. ³² Quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i se'i ti li'; pana sca cha' nchcu' tsaca ngu', xa' cha' nchcu' chaca ngu' li', cha' ná jlo ti' ngu' quichi ni cha' laca cha' ndyu'u ti'i ngu'. ³³ Li' ndyojolaqui ngu' judío ji'i sca nu qui'yu cha' tyu yu ca nde loo ngu' quichi bi', Alejandro naa yu bi'. Li' ngua'ni ya' yu cha' ca ti lcaa ngu', cha' caja ñi'ya nu chcu' yu lo'o ngu'. ³⁴ Pana nu lo'o ngua tii ngu' cha' lo'o Alejandro laca ngu' judío, lye la nxi'ya lo'o ngu' li'. Ndye tucua hora nu xcui' ngusi'ya lo'o ti nu ngu' quiña'a bi' ji'i tya'a ngu' ndi'ya:

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —ndu'ni ngu'.

³⁵ Lo'o li' ngua'ni scaranu quichi bi' cha' ngua ti' nu ngu' quiña'a bi':

—Cu'ma ngu' Efeso —nacu' scaranu bi' ji'i ngu' quichi—, jlo ti' lcaa ñati chalyuu cha' ngu' tya'a na laca nu ña'asi na ji'i laa ji'i xtya'a na jo'ó Diana —nacu' yu—, na ña'asi na ji'i ycu' jo'ó Diana nu ndyú nde cua. ³⁶ Ná tucui taca ñacu' cha' si'i jua'a laca cha' bi'; bi' cha' cuaana ti ma lacua, culacua xi ti' ma na laca ndyu'ni ti ma juani. ³⁷ Cua ñaa lo'o ma ji'i ngu' re, masi ni sca cha' cuxi ná ngua'ni ngu' ne' laa ji'i ma, ni sca quiya' ná nchcu' suba' ngu' ji'i jo'ó ji'i ma. ³⁸ Lo'o Demetrio ni, lo'o tya'a ndu'ni Demetrio cña bi', si ntsu'u qui'ya cha' sta ngu' ji'i ngu' re, ntsu'u cha' tsa ngu' ca toni'i cña; ca slo bese sta ngu' qui'ya ji'i ngu', cha' ca cuayá' cha' bi' li'. ³⁹ Si ntsu'u xa' la cha' nu nti' ma chcu' ma ji'i ngu', chcu' ma lo'o ngu' cusu' quichi re la cui' tsa lo'o tyu'u ti'i ngu'. ⁴⁰ ¿Ñi'ya caca chcu' na lo'o gobierno? Si caa ngu' gobierno bi' sta ngu' qui'ya ji'i quichi re cha' lye tsa ngusu tya'a na tsa juani, nga'aa ntsu'u cha' nu xacu' na ji'i ngu' bi' li'. Ná tyiquee' culacua ti' ngu' bi' cha' na nxu tya'a na lo'o ycu' gobierno li'.

⁴¹ Jua'a nchcu' scaranu lo'o ñati quiña'a, lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a ngua cha' ngua ti' cha' bi', ndyaa ngu' li'.

20

Tsa Pablo ca Macedonia

lo'o ca Grecia

¹ Nu lo'o cua ndye cha' ngunasí' ngu' quichí, li' ngusi'ya Pablo jí'í lcaa ñatí jí'í Jesucristo nu ndi'í quichí bi', cha' tyaa ngu' ca slo. Li' ngulu'u yu la xi jí'í ngu'; jua'a ngusalya' yu lo'o ngu', ndu'u yu ndyaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia li'.

² Nguta'a yu ca slo lcaa taju ñatí jí'í Jesucristo nu ndi'í loyuu bi', lo'o jua'a tlyu ngua'ni tyiquee ngu' xqui'ya lcaa cha' nu ngulu'u yu jí'í ngu' bi'. Lo'o li' ndyaa yu chaca loyuu su cuentya Grecia; ³ loyuu bi' ndyanu yu sna co'. Li' cua tsa ti yu ne' yaca ni'í ca loyuu su cuentya Siria, lo'o li' ngua tii yu cha' ngua ti' tya'a ngu' judío cua'ni cuxi lo'o yu, bi' cha' xa' tyucui ndyaa yu li'; ndyaa yu ngxxyuu yu tyucui ndyaa nde Macedonia. ⁴ Ndyaa'a Sópater ngu' Berea lo'o ya, lo'o jua'a Aristarco lo'o Segundo ngu' Tesalónica, lo'o jua'a Gayo ngu' Derbe, lo'o Timoteo bi', lo'o jua'a Tíquico lo'o Trófimo ngu' Asia; ca ta'a ya ndyaa'a ya lo'o yu li'.

⁵ Lo'o li' lcaa ngu' tya'a ndyaa'a Pablo bi', ndyaa ngu' nde loo la ca quichí Troas; ⁶ ndyanu Pablo lo'o na' ti (la cui' Lucas laca na' nu nscua na' quityi re). Ndyanu ya nde quichí Filipos cha' tyeje tacui ta'a lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndyaa'. Ndu'u ya ndyaa ya li', ndyatí ya ne' yaca ni'í cha' tsa ya tyacua tya'a ya lo'o ngu' bi' ca quichí Troas. Ca'yu tsá nguti'í ya ne'

yaca ni'í cha' tyaala ya chaca tsu' tyujo'o bi', lo'o li' cati tsa nguti'í lcaa ya quichí bi'.

Ndyalaa Pablo ca quichí Troas

⁷ Lo'o ngua tsá domingo, li' ndyu'u ti'í ngu' nu ntsu'u cha' jí'í lo'o Jesús cha' stu'ba ti cacu ngu' sji. Nclyu'u Pablo cha' jí'í ycuí' Ndyosi jí'í ngu' li'; hasta ca cla'be talya nclyu'u yu jí'í ngu', xqui'ya cha' chaca tsá cua tyaa ti ya li'. ⁸ Ndyu'u ti'í ya sca ba'a ni'í nde cua su nchca tyuna ba'a ni'í bi'. Quiña'a quí' ntsu'u ne' ni'í bi'. ⁹ Lo'o jua'a nga'a sca nu qui'yu cuañi' nu naa Eutico, nu ntucua nde tyuni'í ventana. Ndyu'u tsa xcalá yu cuañi' bi', cha' tyiquee' tsa nchcui' Pablo. Li' ngua'ya xcalá yu, ndyú yu lo yuu nde liya'. Ndyaa ngu' cha' xatu ngu' jí'í yu, pana cua ngujuii yu. ¹⁰ Li' hora ti ngua'ya Pablo lo ndyiya', ndyaa ngüityi Pablo jí'í yu nu ngujuii bi', lo'o ntejeya' Pablo jí'í yu bi' li'.

—Ná ca xñi'í ti' ma, na lu'ú yu re juani —nacui Pablo jí'í ngu' li'.

¹¹ Xa' ndyacuí Pablo ndyaa lo ndyiya', li' ngua'ni yu sji. Lo'o li' xa' nguxana ngulu'u yu jí'í ngu' ña'a cuayá' nguxee chaca tsá. Ndu'u ya ndyaa ya li'. ¹² Lo'o nu yu cuañi' nu ngua tso'o ca ti ni, ndyaa lo'o ngu' jí'í yu ca to' tyi yu. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'.

Ndu'u ngu' quichí Troas, ndyaa ngu' ca Mileto

¹³ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya nde loo la, ndyatí ya ne' yaca ni'í cha' tsaá ya ca quichí Asón, pana ndyanu ycuí' Pablo cha' tsaá yu xa' tyucuí nde lo yuu btyí. ¹⁴ Xa' ndyacua tya'a yu lo'o ya ca quichí Asón bi', ndyatí yu ne' yaca ni'í lo'o ya, ndyaa ya ca quichí Mitilene li'. ¹⁵ Xa' ndu'u ya ndyaa ya li', nteje tacui ya loyuu su cuentya Quío; ca chaca tsá li' ndyalaa ya ca quichí Samos. Nde loo la ndyanu ya xi nde quichí Trogilio, lo'o jua'a ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichí Mileto. ¹⁶ Ná ndyaa ya ca quichí Efeso, cha' ná ntaja'a Pablo tyanu yu tyiquee' ca loyuu su cuentya Asia bi'; ngua ti' yu tsaá clya yu ca Jerusalén cha' tyí'í yu quichí bi' lo'o caca tsá ta'a Pentecostés, si caca jí'í.

Ngulu'u Pablo jí'í ngu' cusu' jí'í taju ñati jí'í Jesucristo nu ndi'í quichí Efeso

¹⁷ Laja lo'o ndyanu ya ca Mileto bi', nda Pablo sca cha' ndyaa slo ngu' cusu' jí'í taju ñati jí'í Jesucristo ca quichí Efeso, si tyaa ngu' slo yu. ¹⁸ Nu lo'o ndyalaa ngu', li' ngulu'u Pablo xi jí'í ngu':

—Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa tsá lo'o nguti'í na' ca loyuu su cuentya Asia re, su ndi'í na' quichí tyi mā —nacu' Pablo jí'í ngu'—. ¹⁹ Jlo ti' mā cha' lcaa tsá ngua'ni na' cña jí'í Jesús tyucuí tyiquee na'; ná ngua'ni tyucuaa ti' na' lo'o mā. Lo'o jua'a ngusi'ya tsa

na' xqui'ya ñati cuxi loyuu re. Ngua quicha ti' na' nu lo'o ngua ti' nu ngu' judío tya'a na' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'. ²⁰ Jlo ti' mā cha' lcaa tsá tsa cu' ti nclu'u na' lcaa cha' tso'o bi' jí'í mā, cha' taca tyí'í tso'o la cresiya jí'í mā, masi ngulu'u na' jí'í mā nu lo'o ndyu'u ti'í mā tsa tlyu ti, masi ngulu'u na' jí'í mā ca to' tyi scaa ti mā. ²¹ Sca ti cuaya' nchcui' na' lo'o lcaa ngu', masi lo'o ngu' judío tya'a na', masi lo'o xa' la ñati; sca ti cha' ngulu'u na' jí'í lcaa mā, cha' nga'a cha' culochu' mā jí'í lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jí'í mā lo'o xñi mā cha' jí'í Jesucristo nu Xu'na na. ²² Lo'o nu juani tsa'a ca Jerusalén, cha' jua'a cua ndatsaa Xtyi'í ycuí' Ni 'na cha' tsa'a ca ndacua, masi ná nchca cuayá' ti' na' ñi'ya nu caca jna' lo'o tyalaa na' cajua. ²³ Tsa bi' ti cha' jlo ti' na' cha' lcaa quichí su ndya'a na' nacuí ngu' cha' cua tejeya' ti ngu' jna', cha' su'ba ngu' jna' ne' chcuá; nacuí ngu' cha' lye tsa ca quicha ti' na' ca quichí Jerusalén bi'. Tsa lo cua ti cha' jlo ti' na', cha' jua'a laca cha' nu cua nda Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o na'. ²⁴ Pana ná ntsii na' xqui'ya cha' nu nchcui' ngu' bi', ná ndu'ni cha' jna' masi cujui' ngu' jna'. Sca ti cha' nti' na', cha' tso'o ti tye cña nu nda ycuí' Jesús jna', cha' ta na' cha' tso'o jí'í ycuí' Ndyosi lo'o xa' ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jí'í ñati chalyuu.

²⁵ 'Cua nguta'a na' lo'o cu'mā, cua ngulu'u na' jí'í

mā lcaa ña'a cña nu nclyo ycuí' Ni; pana juani chañi cha' nu nchcui' na' re, cha' nga'aa ña'a na' jil'i mā chaca quiya'. ²⁶ Bi' cha' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ná ndacui na' qui'ya si chcuna' cresiya jil'i sca ñat'i tya'a cu'mā. ²⁷ Cua nda na' cha' lo'o mā, lcaa cha nu' ngua ti' ycuí' Ndyosi cua'ni Ni lo'o mā; ni sca cha' ná ndyu'u cuaana ti tyiquee na'. ²⁸ Nu juani ntsu'u cha' ña'asii mā jil'i ycuí' ca mā, lo'o jua'a ña'asii mā jil'i ca ta'a ñat'i jil'i Jesucristo ca quich'i tyi mā, cha' cua nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi cña jil'i mā cha' caca mā loo jil'i taju ñat'i bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycuí' nu Xu'na na cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u ji'na tya lo'o ngujuii yu lo crusi, nu lo'o ndyalú tañi ycuí' ca yu. ²⁹ Jlo ti' na' cha' nu lo'o nga'aa ndya'a na' ca nde, li' caa ñat'i cuiñi cha' cua'ni ñu'u jil'i taju ñat'i tya'a mā; ñi'ya ndu'ni tyaala bo'o jil'i sca taju xlya', jua'a cua'ni ñu'u nu ngu' cuiñi bi' jil'i taju ñat'i tya'a ndya'a mā. ³⁰ Lo'o jua'a laja ycuí' ngu' tya'a mā tyu'u tucua xi ngu' cuiñi bi'; cha' cuiñi ti culu'u ngu' bi' jil'i lcaa tya'a ñat'i jil'i Jesucristo, cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' ni sca cha' liñi nu cua nchcui' mā lo'o ngu'. ³¹ Cui'ya mā cuentya lacua. Tyi'u ti' mā cha' cua ndya'a sna yija ngulu'u na' jil'i mā tsā lo'o talya, lo'o jua'a ntsu'u quiya' ngusi'ya tsa na' xqui'ya cu'mā.

³² Xtyanu na' jil'i cu'mā ya' ycuí' Ndyosi cha' xtyucua Ni

jil'i mā juani. Taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o mā, la cui' cha' laca nu ndu'ni cha' caca ngu-ula ti' cresiya jil'i mā, cha' tlyu tsa laca cha' jil'i ycuí' Ndyosi. Jua'a caca cuayá' ti' mā cha' quiña'a tsa cha' tso'o tyacua jil'i mā stu'ba ti lo'o lcaa ñat'i nu ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i. ³³ Ná ngua ti' na' xñi na' cñi jil'i ngu'; ni late' nu ta ngu' 'na, ná ntaja'a na' xñi na' jil'i. ³⁴ Jlo ti' mā cha' ycuí' na' ngua'ni na' cña lo'o ya' ti na' cha' caja cñi cha' tyiji yu'u jna' chalyuu. Lo'o jua'a tya nda na' xlya'be jil'i ngu' nu ndya'a lo'o na'. ³⁵ Ngua'ni na' jua'a cha' culu'u na' jil'i mā ñi'ya nu cua'ni mā lo'o ngu' nu ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i. La cui' jua'a ntsu'u cha' tyi'u ti' na jil'i cha' nu cua nchcui' ycuí' Jesús nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tso'o ntsu'u tyiquee mā si ta ngu' sca cha' xlya'be jil'i mā, pana tlyu la cha' tso'o laca si ta mā sca cha' xlya'be jil'i tya'a ñat'i mā", nacui' Jesús ji'na.

³⁶ Lo'o cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngutu st'i ya cha' chcui' ya lo'o ycuí' Ndyosi; stu'ba ti nchcui' lcaa ya lo'o ycuí' Ni li'. ³⁷ Lo'o jua'a nxi'ya tsa ngu' bi' laja lo'o ngüityi ngu' jil'i Pablo, nchcuicha' ngu' jil'i yu lo'o nchcui' salya' ngu' lo'o. ³⁸ Xñi'i tsa ti' ngu' cha' nchcui' Pablo cha' nga'aa ña'a ngu' bi' jil'i yu. Li' ndyaa lo'o latya ngu' bi' jil'i ya tyucuii cha' tyaa ya ne' yaca ni'i chaca

quiya'.

21

Tsaa Pablo ca Jerusalén

¹ Nguxtyanu ya ji'i tya'a ya li'. Ndu'u ya ndyaa ya ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Cos. Ca chaca tsā ndyalaa ya ca quichi Rodas, lo'o li' ndyalaa ya ca quichi Pátara. ² La cui' quichi bi' ngujui chaca yaca ni'i ji'i ya nu cua tsaa ti nde loyuu su cuentya Fenicia. Ndyatí ya ne' yaca ni'i bi', ndu'u ya ndyaa ya li'. ³ Cua nteje tacui ya cacua ti loyuu su cuentya Chipre, la'a tsu' coca ndyanu yuu btyi bi', cha' tsaa liñi ya ca loyuu su cuentya Siria. Ntsu'u cha' tsaa yaca ni'i ca quichi Tiro cha' tyanu yu'ba ji'i ndejua. Lo'o ndyalaa ya quichi bi' ndu'u ya ne' yaca ni'i bi', ⁴ ndyaa ya slo taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi'; ndyanu ya cati tsā lo'o ngu' bi' li'. Nhcui' ngu' bi' lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca quichi Jerusalén, cha' cua ngua'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya nu caca ji'i Pablo ca quichi bi'. ⁵ Lo'o ndye cati tsā, li' ndu'u ya ndyaa ya. Nguxtyucua lcaa tya'a ngu' ji'i ya tyucuii su ndyaa ya to' tyujo'o; lo'o jua'a lcaa nu cuna'a lo'o nu sube ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o ya. Li' ngutu sti' lcaa ya ca to' tyujo'o cha' stu'ba ti hcui' ya lo'o ycuí' Ndyosi. ⁶ Ngusalya' ngu' lo'o ya, ngüityi ngu' ji'i ya, li' ndyatí ya ne' yaca ni'i; cuati

nguxtyuu ngu' yaa ngu' nde toni'i ji'i ngu'.

⁷ Ndu'u ya quichi Tiro ndyaa ya ca quichi Tolemaida. Xa' ndu'u ya ne' yaca ni'i li'; nchcuicha' ya ji'i ñati ji'i Jesucristo tya'a na nu ndi'i quichi bi', jua'a ndyanu ya lo'o ngu' sca talya ti. ⁸ Ca chaca tsā ndu'u ya ndyaa ya tyucuii ca quichi Cesarea; ndyalaa ya to' tyi Felipe li', la cui' Felipe nu nhcui' lo'o ngu' cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Nga'a Felipe ji'i nu cati tya'a ngu' nu laca cña ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i Jesús tya clyo. Ndyanu ya slo yu li'. ⁹ Ntsu'u jacua tya'a sñi' Felipe, xcui' cuna'a nu ntucua ycuí' ti laca sñi' yu. Cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' ji'i nu cuna'a bi', cha' hcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' cha' hcui' ngu' lo'o ñati. ¹⁰ Cua nguti'i ya slo ngu' tyuu tsā, lo'o li' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Agabo; ca loyuu su cuentya Judea ndu'u yu bi'. Sca nu laca tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi laca yu bi', tii tsaa yu. ¹¹ Lo'o ndyalaa yu ca slo ya, li' ngulo yu juata nu ndyaaca' sii' Pablo, li' ya' yu lo'o quiya' yu ngusca' yu lo'o juata bi'.

—Cua nhcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na' cha' ñi'ya nu ndyaaca' ycuí' na', jua'a sca' ngu' judío tya'a na ji'i ñati nu ca ji'i juata re ca Jerusalén —nacuí' Agabo ji'i ya—. Tsaa lo'o ngu' ji'i ñati bi' slo ngu' xa' tsu' cha' xcube' ngu' ji'i yu

—nacui.

¹² Ndyuna ya cha' nu nchcui' Agabo, lo'o li' ca ta'a ya lo'o ngu' Cesarea tya'a na, tya'na nchcui' ya lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca Jerusalén.

¹³ —¿Ni cha' laca nxi'ya mā? —nacui Pablo jii' ya li'—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni mā cha' ca xñi'i' ti' na'? —nacui—. Cua laca cha' tsa'a ca Jerusalén; tyaja'a na' tsa'a, masi lo'o sca' ngu' jna', masi lo'o cujui' ngu' jna' cajua xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

¹⁴ Ngua cuayá' ti' ya li' cha' ná ngua jii' ya cua'a ya jii' yu.

—Tso'o si caca ñi'ya nu nacui ycui' Ndyosi cha' caca lacua —nacui ya li'.

¹⁵ Lo'o ngua'ni cho'o ya jii' ya, li' ndu'u ya ndyaa ya ca Jerusalén. ¹⁶ Tyuu tya'a ngu' tya'a na ndyaa lo'o jii' ya cha' culu'u ngu' jii' ya macala ndi'i' chaca yu tya'a na nu naa Mnasón. Ngu' Chipre laca nu Mnasón bi'. Cua ngusñi yu cha' jii' Jesús tya sa'ni la, lo'o nu juani ntucua tyi yu ca Jerusalén. Slo yu bi' ndyanu ya li'.

Ndyacua tya'a Pablo lo'o Jacobo

¹⁷ Tso'o ntsu'u tyiquee ñati jii' Jesucristo tya'a na cha' cua ndyalaa ya ca Jerusalén.

¹⁸ Nguxee chaca tsá ndyaa Pablo lo'o ya ca slo Jacobo. Cajua ndyu'u ti'i' lcaa ngu' cusu' jii' ngu' tya'a ngusñi na cha' jii' Jesucristo quichi' bi'. ¹⁹ Nchcuicha' Pablo jii' ngu' bi', li' nchcui' yu lo'o ngu', ndacha' yu lcaa ña'a cña

nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nguti'i' ya slo ngu' xa' tsu'. ²⁰ Nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' bi', li' ngua'ni tlyu ngu' jii' ycui' Ndyosi. Nchcui' ngu' lo'o Pablo li':

—Tso'o tsa lacua —nacui ngu' jii' yu—. Juani ni, jlo ti' nu'u cha' cua ntsu'u tyuu mil tya'a ngu' judío tya'a na nu ngusñi cha' jii' Jesús tya tsubi' la. Nacui ngu' cha' ntsu'u cha' taquiya' lcaa na lo'o tya'a na cua ña'a ca cha' cusu' nu nguxtyanu jyo'o Moisés jii' na cua sa'ni la —nacui ngu'—.

²¹ Lo'o jua'a cua nquijeloo cha' jii' ngu' cha' ngulu'u nu'u jii' ngu' judío tya'a na nu ndi'i' xa' quichi, cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' jii' cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', ni ná ntsu'u cha' xi'yu ngu' quiji' sñi' ngu' cha' culacua ngu'; ngulu'u nu'u cha' ná nga'a cha' cua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ndu'ni na cha' laca na ngu' judío, nacui ngu'.

²² ¿Na laca cua'ni na lacua? Ná tyiquee' tyu'u ti'i' lcaa ngu' judío tya'a na, lo'o caja cha' jii' ngu' cha' cua ndyalaa nu'u quichi re. ²³ Bi' cha' ta ya sca cuji lo'o nu'u ñi'ya nu cua'ni nu'u juani. Cua ndi'i' jacua tya'a ngu' qui'yu re nu cua ngüiñi sca cha' jii' ngu' lo'o ycui' Ndyosi. ²⁴ Tsaa lo'o nu'u jii' ngu' bi', cha' stu'ba ti cua'ni lyiji mā cha' nu cua ngüiñi jii' ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi. Nu'u cui'ya lcaa na nu nga'a cha' caca msta' jii' ngu' ne' laa. Li' taca xi'yu ngu' quicha' hique ngu' lo'o cua ndye cha' bi'.

Caca cuayá' ti' lcaa ngu' li', cha' lo'o nu'u ndaquiya' nu'u jil'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na, cha' si'i cha' liñi nu cua nchcui' ñati jinu'u li'. ²⁵ Lo'o nu ngu' xa' tsu' nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo ni, cua nguscua ya sca quityi cha' tsaa slo ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu ntsu'u jil'i ngu' judío tya'a na. Nguscua ya cha' ndi'ya: ná tso'o cacu ngu' cuaña' na'ni nu cua nda ngu' cha' caca msta jil'i jo'ó, ni ná tso'o cacu ngu' tañi, ni ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndyalú tso'o tañi ni' lo'o ndyujuii ngu' jil'i, ni ná tso'o chca'a ngu' lo'o ñati nu si'i clyo'o ngu'.

Ngusñi ngu' jil'i Pablo preso to' laa tlyu

²⁶ Ca chaca tsá, li' ndyaa lo'o Pablo jil'i nu jacua tya'a ñati bi', ngua'ni lubii ngu' jil'i ycu' ca ngu' cuentya jil'i ycu' Ndyosi. Li' ndyaa ngu' ne' laa tlyu, cha' cacha' ngu' jil'i ngu' bi' ni tsá tye tyuco'o tsá jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' li' taca caa ngu' ne' laa jua, caa lo'o ngu' msta nu ta ngu' jil'i ycu' Ndyosi li'.

²⁷ Cua tya'a ti cati tsá, cua tye ti cña jil'i ngu'. Pana cua ntsu'u xi ngu' judío nu laca tyi ca Asia, lo'o jua'a cua na'a ngu' bi' jil'i Pablo su ndya'a yu ne' laa tlyu bi'. Hora ti ngua'ni cuii ngu' bi' sca cuentyu lo'o ngu' quichi, cha' caca ñasi' ngu' jil'i Pablo li'.

²⁸ Ngusi'ya ngu' judío bi' jil'i ngu' quichi li':

—Cu'ma ngu' Israel tya'a na —nacui ngu'—, xtyucua ma jil'i ya —nacui ngu'—. Cua ngulu'u nu qui'yu re jil'i ngu' lcaa quichi su nguta'a yu cha' ná tso'o na nu laca na ngu' judío; ná tso'o cha' cua'ni tlyu na jil'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a ná tso'o laa tlyu re, nacui yu re. Lo'o chaca cha' ni, cua ndyaa lo'o yu re jil'i ngu' xa' tsu' ne' laa tlyu re cha' cua'ni ñu'u ngu' jil'i laa su ndu'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi.

²⁹ Nchcui' ngu' jua'a cha' cua na'a ngu' jil'i Pablo ndya'a lquichi lo'o Trófimo, sca ngu' Efeso. Ngua ti' ngu' li', cha' cua ndyaa lo'o yu jil'i ne' laa tlyu bi'.

³⁰ Nxna lijya lcaa ngu' quichi li', cha' tejeya' ngu' jil'i Pablo. Hora ti ngulo'o ngu' jil'i yu ne' laa, ndacu' ngu' to' laa li'. ³¹ Ngua ti' ngu' cujuui ngu' jil'i Pablo; pana ndyaa xi xa' la ngu' slo nu xu'na sendaru ngu' romano, ndyaa cacha' ngu' jil'i cha' lye tsa nxuu tya'a lcaa ngu' quichi. ³² Bi' cha' ngulo nu xu'na sendaru bi' cña jil'i capitán jil'i cha' tsaa lo'o ngu' jil'i ña'a latya sendaru, tsaa ngu' lo'o ycu' xu'na ngu' bi' ca su ndi'i ngu' quichi. Ngusna ngu' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i lcaa ngu' quichi li'. Nga'aa ngujui'i ngu' quichi jil'i Pablo lo'o na'a ngu' jil'i sendaru lo'o xu'na sendaru bi' lijya. ³³ Li' ndyaa xu'na sendaru bi' cacua ti slo nu Pablo bi'; ngulo cña

cha' tejeya' sendaru jii' yu, cha' sca' ngu' jii' yu lo'o tucua tya'a carena chcuā. Li' nchcuane xu'na sendaru bi' jii' ngu' quichi, cha' caca cuayá' ti' ycu' tilaca laca preso bi' jii', ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jii' yu. ³⁴ Pana nxi'ya tsa ngu' quichi ndi' ngu' li'; nxi'ya tsaca ngu' lo'o nxi'ya chaca ngu', bi' cha' ná jlo ti' xu'na sendaru bi' na laca ngua jii' ngu'. Li' ngulo cña cha' tsa lo'o sendaru jii' Pablo ca to' tyi sendaru.

³⁵ Lo'o cua ndyalaa sendaru su tyacui lo ndyiya' to' ni' jii' ngu', li' ngusñi sendaru jii' Pablo, ngü'ya cua ngu' jii' yu cha' ñasi' tsa ngu' quichi jii' yu. ³⁶ Tlyu tsa taju ñati nu ndyaa lca'a jii' sendaru.

—Cujui cya ma jii' —nacu' ngu' bi' jii' sendaru bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' quichi ñi'ya ngua jii' yu

³⁷ Cua tyati' ti ngu' toni' jii' sendaru, li' nchcui' Pablo lo'o xu'na sendaru bi':

—Cusu', cua'ni cha' tso'o ta nu'u chacuayá' chcui' na' xi —nacu' Pablo jii'.

—¿Ha nchca jinu'u chcui' cha' griego? —nacu' xu'na sendaru jii' Pablo li'.

—Nchca 'na —nacu' Pablo.

³⁸ —¿Ha si'i nu'u laca nu ngu' Egipto nu ngua loo jii' ngu' nu ngusu' tya'a lo'o go-bierno tsubi'? —nacu' jii' Pablo—. ¿Ha si'i nu'u ndyaa lo'o jii' jacua mil tya'a ñati cuxi ca lo nati' btyi'?

³⁹ —Si'i na' —nacu' Pablo—. Ngu' judío laca na'.

Tarso naa quichi tyi na', la cui' sca quichi tlyu xi ca loyuu su cuentya Cilicia —nacu'—. Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' jna' chcui' na' xi lo'o ngu' quichi re juani.

⁴⁰ Li' nda xu'na sendaru chacuayá' chcui' Pablo, bi' cha' ndatu yu lo ndyiya' quee bi' li', ngutacui ya' yu cha' ca ti' nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o ngua ti' ngu', li' cha' hebreo nchcui' Pablo lo'o ngu', cha' bi' laca cha'cña jii' ngu' judío.

22

¹ —Cu'ma ngu' cusu', ngu' tya'a na' —nacu' Pablo jii' ngu'—, cua'a jyaca ma jii' cha' nu chcui' na' lo'o ma —nacu'—, si caca cua'ni lyaá na' jii' ycu' ca na' lo'o chcui' na' lo'o ma.

² Ndyuna ngu' judío cha' nchcui' Pablo cha'cña jii' ngu' lo'o ngu', bi' cha' ti' ti ndi' ngu' laja lo'o nchcui' yu:

³ —Tya'a cu'ma ngu' judío laca na' —nacu' Pablo jii' ngu'—. Quichi Tarso ngula na' ca loyuu su cuentya Cilicia; tiya' la ndyalaa na' quichi Jerusalén re, cha' ngua tsa'a na' slo mstru Gamaliel li'. Tso'o ngua tsa'a na' lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jii'na nu nscua lo quityi. Tyucui tyiquee na' ngua ti' na' taquiya' na' lcaa cha' jii' ycu' Ndyosi, la cui' ñi'ya nu ndyu'ni ma tsá juani. ⁴ Cua sa'ni la lo'o ycu' na' lca'a cusu' na' jii' ngu' nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesucristo, cha' kujui na' jii' ngu'. Ntejeya' na' jii'

ngu' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcuā. ⁵ Jlo ti' xu'na sti jo'ó, lo'o jua'a ngu' cusu' quichi re ni, jlo ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' cua nda ngu' quityi jna' nu nguscua ngu' cha' tsa slo ngu' judío tya'a na ca quichi Damasco. Ndyaa na' ca bi' cha' clyana la na' ji'i ñati nu cua ngusni cha' ji'i Jesucristo, cha' tya lo'o na' ji'i ngu' bi' nde Jerusalén re, cha' xcube' mā ji'i ngu' bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' ñi'ya nguxcutsa'a Jesús cre-siya ji'iyu

⁶ 'Ndyaa na' tyucuij, cua tyalaa ti na' ca quichi Damasco bi'. Nde hora ngua, lo'o tsi tsiya' ca ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycu' Ndyosi nde cua; tyucui ña'a lo yuu su ndu na' ngujui' xee bi'. ⁷ Nclyú na' tyucuij li', ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati lo'o na': "Saulo, Saulo", nacui yu, "¿ni cha' laca nxu tya'a nu'u lo'o na'?" ⁸ "¿Tilaca laca nu'u, cusu'?" nacui na' ji'i li'. "Jesús Nazaret laca na'", nacui yu jna'. "Nxu tya'a nu'u lo'o ycu' na', bi' cha' nchca quicha ti' na'." ⁹ Cua na'a ngu' nu ndyaa lo'o na' xee bi'. Ndyutsi tsa ngu' li', masi ná ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o na'. ¹⁰ "¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na?" nacui na' ji'i Jesús li'. "Tyatu nu'u", nacui nu Xu'na na jna', "tsaa nu'u ca quichi Damasco. Ndejua ndi' sca ñati nu culu'u jinu'u

lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u." ¹¹ Ngua cuityi' na' xqui'ya xee tlyu bi' li', bi' cha' nu ngu' tya'a ndyaa na' bi', ngusni ngu' ya' na' cha' tsa la ya tyucuij nde quichi Damasco bi'.

¹² 'Ndi' sca nu cusu' nu naa Ananías quichi bi', nu ndaquia' tsa ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni. Lcaa ngu' judío tya'a na nu ndi' quichi Damasco ni, nchcui' ngu' cha' tso'o tsa tyiquee nu Ananías bi'. ¹³ Ndyalaa nu cusu' bi' slo na' li': "Saulo tya'a na", nacui yu jna', "cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyaala cloo nu'u chaca quia' juani". Hora ti ndyaa cloo na' chaca quia', na'a na' ji'i ycu' Ananías li'. ¹⁴ "Ycu' Ndyosi nu ngua'ni tlyu sti na' ji'i, bi' laca nu ngusubi jinu'u cua sa'ni la", nacui Ananías jna'. "Ngusubi ycu' Ni jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u ña'a cha' nu nti' ycu' Ni, cha' ña'a nu'u ji'i ycu' nu li'ni ca, cha' cuna nu'u cha' nu chcu' Ni lo'o nu'u", nacui jna'. ¹⁵ "Ntsu'u cha' tsa nu'u slo lcaa ñati cha' cacha' nu'u ji'i ngu' lcaa ña'a cha' nu cua na'a nu'u, lcaa ña'a cha' ji'i ycu' Ndyosi nu cua ndyuna nu'u. ¹⁶ Nga'aa ntsu'u cha' jatya la nu'u ca nde; tyatu cly nu'u juani; cua ngüityi ycu' Ni qui'ya nu ntsu'u jinu'u, xqui'ya cha' ngusni nu'u cha' ji'i Jesús. Lo'o li' tyucuatya ngu' jinu'u." Jua'a nchcui' Ananías lo'o na' li'.

Ndyaa Pablo slo ngu' xa'

tsu'

17 'Nu lo'o nguxyu na nde Jerusalén, li' ndyaa na ne' laa tlyu jua cha' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi. Ñi'ya nti' si nchcu' sca xcalá na, 18 jua'a cua na'a na' ji'i ycu' nu Xu'na na. "Tyaa clya nu'u", nacui nu Xu'na na jna', "tyu'u nu'u quichí Jerusalén re; yaa clya nu'u", nacui Ni, "cha' ná jlyu ti' ngu' nde lo'o chcu' nu'u cha' jna' lo'o ngu'." 19 "Xu'na", nacui na' ji'i nu Xu'na na li', "jlo ti' ngu' quichí re cha' nguta'a na' ne' laa lcaa quichí, cha' ngusñi na' ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o nu'u, ngusu'ba na' ji'i ngu' bi' ne' chcu'a, ngujui' na' ji'i ngu' bi'." 20 Nu lo'o ngu' quee ji'i Esteban, ndyalú tañi yu; ndyujui ngu' ji'i yu xqui'ya cha' liñi nchcu' yu cha' jinu'u lo'o ngu'. Lo'o na' ni, stu'ba ti ndu na' lo'o ngu' bi' li', nguna'asij na' ste' ngu' nu ndyujui ji'i yu. Tso'o nti' na' tyempo bi', nu lo'o na'a na' cha' cua ngujui yu bi'." Jua'a nchcu' na' lo'o ycu' Ndyosi ne' laa bi'. 21 "Tyaa nu'u juani", nacui ycu' nu Xu'na na jna' li'. "Culo na' cña jinu'u cha' tsa nu'u xa' quichí tyijyu' la, cha' culu'u nu'u ji'i xa' ñati; nga'aa si'i ji'i ngu' judío tya'a nu'u ti culu'u nu'u."

Ntsu'u Pablo preso ji'i xu'na sendaru

22 Lo'o ndyuna ngu' quichí cha' bi', nga'aa nti' ngu' cuna la ngu' cha' li'. Nxi'ya lo'o

tsa ngu' ji'i sendaru cha' ñasi' ngu':

—Cujui mā ji'i nu qui'yu re —nacui ngu'—. Nga'aa tso'o cha' tyi'i yu chalyuu.

23 Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pablo li', ngusaa' ngu' ste' ycu' ca ngu', ngusñi ngu' yuu ngu' nde cua cha' ñasi' tsa ngu'. 24 Bi' cha' ngulo xu'na sendaru cña cha' tsa lo'o sendaru ji'i preso ni'i, cha' quiji'i sendaru ji'i yu lo'o juata nu ntsu'u chcu'a laja. Cua'ni ngu' jua'a ngua ti' xu'na sendaru, cha' li' tyaja'a yu cacha' yu ña'a cha' cuxi nu ngua'ni yu, cha' ngusi'ya tsa ngu' quichí xqui'ya cha' bi'. 25 Cua ngusca' ngu' ji'i yu cha' quiji'i juata ngu' ji'i yu, lo'o li' nchcu' Pablo lo'o nu capitán bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'i mā quiji'i mā ji'i sca ngu' romano? —nacui Pablo ji'i capitán—. ¿Ha si'i na cua'ni cuayá' ngu' tisiya ji'i ngu' romano clyo?

26 Hora ti ngusna capitán ndyaa nda xi cha' lo'o xu'na sendaru li':

—Cui'ya nu'u cuentya ñi'ya ña'a cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacui capitán ji'i xu'na—. Sca ngu' romano laca yu.

27 Hora ti lijya nu xu'na sendaru bi' slo Pablo li'.

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ngu' romano? —nacui ji'i Pablo.

—Chañi —nacui Pablo ji'i.

28 —Quiña'a tsa caya' nda na' cha' laca na' ngu' romano —nacui xu'na sendaru li'.

—Ná lo'o caya' nda na', cha' ngu' romano laca sti na' —nacui Pablo jil'i.

²⁹ Nu sendaru nu ndi'i slo yu cha' quiji'i ngu' jil'i yu ni, hora ti ndatsu' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu. Li' cua ndyutsij tsa xu'na sendaru cha' cua ngulo cña jil'i ngu', cha' ngusca' ngu' jil'i sca ngu' romano, masi ná lo'o chacuayá' jil'i ycu' bese.

Ndu Pablo slo ngu' nu laca loo jil'i ngu' judío

³⁰ Ca chaca tsá tya nti' xu'na sendaru ca cuayá' ti' ni qui'ya laca nu ngusta ngu' judío bi' jil'i Pablo. Ngusati' ngu' carena chcuá nu ndyaaca' Pablo li'. Ngulo xu'na sendaru bi' cña jil'i sti jo'ó tlyu lo'o jil'i lcaa ngu' cusu' cha' tyu'u ti'i ngu' seli' ti. Li' ndyaa lo'o jil'i Pablo ca slo ngu' bi'.

23

¹ Cua ndyu'u ti'i lcaa ngu' cusu' bi'. Li' ña'a tsa Pablo jil'i ngu' cusu' nu cua'ni cuayá' jil'i yu.

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacui Pablo jil'i ngu' li'—, lcaa tsá tso'o ndi'i na'. Lubii cresiya jna' cuentya jil'i ycu' Ndyosi.

² Ananías naa nu laca xu'na sti jo'ó bi'; li' ngulo nu Ananías bi' cña jil'i ngu' nu ndu cacua ti cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba Pablo.

³ —La cui' jua'a quiji'i ycu' Ndyosi jinu'u tu'ni —nacui Pablo jil'i xu'na sti jo'ó bi' li'—, Cuiñi nu'u. ¿Ha liñi tsa ndu'ni nu'u nti'? Nde ndyu'ni cuayá'

ma jna' cuentya jil'i chacuayá' nu ntsu'u jil'na, pana cua ngulo nu'u cña cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba na', masi ná ntsu'u chacuayá' cua'ni nu'u jua'a.

⁴ Nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pablo li':

—¿Ha nchcui' suba' nu'u lo'o xu'na sti jo'ó nu laca cña jil'i ycu' Ndyosi? —nacui ngu' jil'i Pablo.

⁵ —Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacui Pablo—, ná jlo ti' na' si xu'na sti jo'ó laca jua. Ná tso'o cha' nu nchcui' na' si jua'a, cha' cua nscua sca cha' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi ndi'ya: “Ná chcu' cuxi ma jil'i xu'na ma”.

⁶ Pana ngua cuayá' ti' Pablo li' cha' nga'a ngu' fariseo, lo'o jua'a nga'a xi ngu' saduceo laja ngu' cusu' bi'. Cuij nchcui' Pablo chaca quiya' li':

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacui yu jil'i ngu'—, ngu' fariseo laca na' —nacui Pablo—, lo'o jua'a ngu' fariseo ngua sti na'. Ndyu'ni cuayá' ma jna' xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ca nde loo la.

⁷ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'; ngu' fariseo nxuú tya'a lo'o ngu' saduceo li'. ⁸ Ná jlya ti' ngu' saduceo cha' tya taca tyu'ú sca ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuui, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u xca jil'i ycu' Ndyosi, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u cui'i; pana ngu' fariseo ni, jlya ti' ngu' lcaa cha' bi'. ⁹ Bi' cha' lye tsa nxuú tya'a ngu' bi'. Lo'o

li' ndyatü xi ngu' fariseo nu nslo tso'o jil'i quityi jil'i ycuil' Ndyosi.

—Ná ngua'ni nu qui'yu re cha' cuxi —nacui' ngu' bi'—. Ná tso'o xuu tya'a na lo'o ycuil' Ndyosi si chañi cha' cua nchcui' sca cui'i tso'o lo'o yu re, si cua nchcui' sca xca jil'i ycuil' Ndyosi lo'o yu.

¹⁰ Lye la nxuu tya'a ngu' xqui'ya cha' bi' li'. Ngulacua tsa ti' xu'na sendaru si cujuui ngu' jil'i Pablo, bi' cha' ngulo cña jil'i sendaru cha' tejeya' ngu' jil'i Pablo, cha' xa' tsaa lo'o ngu' jil'i yu ca to' tyi sendaru chaca quiya'.

¹¹ Lo'o ngua talya lye, li' ndyalaa ycuil' nu Xu'na na slo Pablo.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u Pablo —nacui' Ni—. Ñi'ya cua nchcui' nu'u cha' jna' nde quich'i Jerusalén re, jua'a ntsu'u cha' chcui' nu'u cha' jna' ca quich'i Roma.

Ngua ti' ngu' cujuui ngu' jil'i Pablo

¹² Lo'o cua nguxee chaca tsa, li' ngüiñi cha' jil'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' jil'i Pablo. Ndi'ya ngua'ni ngu' jura li':

—Ña'a ycuil' Ndyosi jina' cha' chañi ca cha' ná cacu na ná co'o na tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujuii na jil'i nu Pablo bi' —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'.

¹³ Cua ntsu'u tu'ba tya'a ñati nu ngua ti' cua'ni cña cuxi bi'. ¹⁴ Bi' cha' ndyaa ngu', nchcui' ngu' lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' quich'i bi':

—Cua ngüiñi cha' jil'i ya lo'o ycuil' Ndyosi —nacui' ngu' jil'i ngu' nu laca loo—. Nchcui' ya lo'o Ni cha' ná cacu ya tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujuii ya jil'i nu Pablo bi' —nacui' ngu'—. ¹⁵ Bi' cha' juani, lcaa cu'ma ngu' cusu' lo'o ngu' tsiya, jña ma jil'i xu'na sendaru bi' cha' caa lo'o ngu' jil'i Pablo ca slo ma chaca quiya'. Ta ma cha' lo'o ngu' cha' tya nti' ma cua'ni cuayá' ma la xi jil'i yu bi'. Li' tsaa ya chca'a cuaana ya to' tyucuii, cha' cujuui ya jil'i yu laja lo'o tyeje tacui ngu' lo'o yu li'.

¹⁶ Laja li' cua ngujui cha' jil'i sñi' tya'a Pablo, ña'a cha' nu nchcui' ngu' bi'. Yala ti ndyaa yu cuañi' bi' to' tyi sendaru cha' ta yu cha' lo'o chi tya'a yu. ¹⁷ Li' ngusi'ya Pablo jil'i sca capitán:

—Cua'ni cha' tso'o tsaa lo'o jil'i yu cuañi' re ca slo xu'na ma —nacui' Pablo jil'i—. Ntsu'u sca cha' nu ta yu lo'o nu laca xu'na ma.

¹⁸ Ndyaa lo'o capitán jil'i yu cuañi' bi' slo xu'na ngu' li':

—Cua ngusi'ya Pablo jna' —nacui' capitán jil'i xu'na—, nu Pablo nu ntsu'u ne' chcua —nacui' capitán—. Nacui' yu 'na cha' caa lo'o na' jil'i yu cuañi' re slo nu'u, cha' ntsu'u sca cha' nu nti' chcui' lo'o nu'u.

¹⁹ Ntejeya' xu'na sendaru ya' yu cuañi' bi' li', ndyaa lo'o jil'i su ná cuna xa' ñati cha' nu chcui':

—¿Ha ntsu'u sca cha' nu nti' nu'u chcui' lo'o na'? —nacui'

xu'na sendaru ji'i yu cuañi' bi' li'.

²⁰ —Cua ngüiñi cha' ji'i nu ngu' judío bi' lo'o tya'a ngu' cha' ñña ngu' cha' clyu ti' jinu'u, cha' caa lo'o nu'u ji'i Pablo ca slo ngu' tisiya bi' la quee —nacui yu cuañi' bi' ji'i xu'na sendaru li'—. Chcui' ngu' lo'o nu'u cha' tya nti' la ngu' cua'ni cuayá' ngu' xi ji'i Pablo slo ngu'. ²¹ Cha' cuiñi laca bi'. Cua ntsu'u masi tu'ba tya'a ñati nu ntajatyá ngu' ji'i ma cuaana ti to' tyucui bi'; cua nhcui' ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi cha' ná cacu ngu' ná co'o ngu' tsiya' ti, ñña'a cuayá' nu cua ndyujui ngu' ji'i nu Pablo bi'. Lo'o jua'a cua laca ndi'i ngu' juani, ntajatyá ngu' cha' chcui' ngu' lo'o nu'u.

²² Li' ngulo xu'na sendaru cña ji'i yu cuañi' bi', cha' ná cacha' ji'i xa' ñati cha' nu cua nda lo'o sendaru. Li' ngusalya' yu cuañi' bi' lo'o xu'na sendaru, ndu'u ndyaa.

Nda xu'na sendaru ji'i Pablo cha' tsaa yu ca slo Félix nu laca gobernador

²³ Lo'o li' ngusi'ya xu'na sendaru ji'i tucua tya'a capitán cha' caa ngu' slo. Ngulo cña ji'i capitán bi', cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o quiña'a tya'a sendaru ca quichi Cesarea; nacui cha' hora cua caa nde talya tsaa ngu'. Tsaa lo'o ngu' ji'i tucua siyento tya'a sendaru nu tya'a quiya' ti, lo'o jua'a tya xna yala tyi tya'a sendaru nu tyucua hichu' cuayu ti, lo'o jua'a

tya tyucuaa siyento tya'a sendaru nu tya'a lo'o clya chcuá, tsaa lo'o ngu' ji'i li'. ²⁴ Lo'o jua'a ngulo cña cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i cuayu nu tyucua Pablo. Ntsu'u cha' cua'a tso'o sendaru ji'i Pablo tyucui ñña'a cuayá' nu tyalaa tso'o ti yu ca slo gobernador Félix. ²⁵ Li' nguscua xu'na sendaru sca quityi cha' tsaa slo nu Félix bi'; ndi'ya nhcui' quityi bi':

²⁶ “Claudio Lisias nscua quityi re cha' tsaa slo nu'u, gobernador Félix, cha' nu'u laca loo. Xlyo ni'i. ²⁷ Cua ntejeya' ngu' judío ji'i nu qui'yu re, cua cujui ti ngu' ji'i yu lo'o ndyalaa na' lo'o sendaru. Ngua tii na' cha' ngu' romano laca yu re, bi' cha' ngulo na' ji'i yu ya' ngu' cuxi bi'. ²⁸ Lo'o li' ngua ti' na' ca cuayá' ti' na' ni qui'ya ntsu'u ji'i yu lo'o ngu', bi' cha' ndyaa lo'o na' ji'i yu ca slo ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío. ²⁹ Li' ngua cuayá' ti' na' cha' cua ngusta ngu' qui'ya ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i tya'a ngu' judío ti, pana ná ntsu'u cha' cujui ngu' ji'i yu, ná ntsu'u cha' su'ba ngu' ji'i yu ne' chcuá. ³⁰ Li' ngua tii na' cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' ji'i tyu tya'a ngu' judío cha' cujui ngu' ji'i yu re, bi' cha' nda na' ji'i yu lijya yu slo nu'u juani. Ngulo na' cña ji'i nu ngu' judío bi', cha' caa ngu' ca slo nu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i yu re, si ntsu'u sca qui'ya ji'i yu cuentya ji'i ngu'. Tsa lo cua

ti cha' nscua na' juani." Jua'a nguscua nu xu'na sendaru bi' lo quityi.

³¹ Ñi'ya nu ngulo xu'na sendaru cña jil'i ngu', jua'a ngua cha' bi' li'. Lo'o ngua talya, li' ndyaa ngu' ndyaa qui'ya ngu' jil'i Pablo, ndyaa lo'o ngu' jil'i yu ca quich'i Antípatris. ³² Ca chaca tsa nguxtyu sendaru nu ndya'a quiya' ti, ñaa ngu' nde to' tyi ngu'. Tya ndyaa la ngu' nu ntucua hichu' cuayu bi', ndyaa lo'o ngu' jil'i Pablo tyucuij. ³³ Ndyalaa ngu' ca quich'i Cesarea li', nda ngu' quityi jil'i gobernador, lo'o jua'a nguxtyanu ngu' jil'i preso slo nu cusu' bi' li'. ³⁴ Nchcui' gobernador lo quityi bi', li' nchcuane jil'i Pablo ma ngu' laca. Nguxacu'i Pablo cha' jil'i li':

—Loyuu su cuentya Cilicia ndi'i quich'i tyi na' —nacui' Pablo.

³⁵ —Ña'a na' ñi'ya caca cha' jinu'u lo'o caa ngu' bi' slo na' cha' sta ngu' qui'ya jinu'u —nacui' gobernador jil'i Pablo.

Lo'o li' ngulo nu gobernador bi' cña jil'i sendaru cha' tyil'i ngu' sendaru cua jil'i Pablo ca tonil'i cña su ngutucua jyo'o rey Herodes cua sa'ni la.

24

Ndacha' Pablo jil'i Félix ñi'ya ngua jil'i yu

¹ Lo'o cua ndya'a ca'yu tsa, li' ndyalaa Ananías nu xu'na sti jo'ó bi'; ndyalaa yu lo'o ngu' cusu' lo'o sca

ñati nu laca tu'ba nu naa Tértulo. Li' ndyaa ngu' bi' slo gobernador cha' sta ngu' qui'ya jil'i Pablo, ² bi' cha' ngulo gobernador cña jil'i sendaru cha' caa lo'o ngu' jil'i Pablo ca slo. Li' nchcui' Tértulo bi' lo'o Félix nu laca gobernador bi':

—Cha' clyu ti' tyu'u jinu'u, cusu', chcui' ya xi lo'o nu'u —nacui' Tértulo—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' xcui' cña tso'o ndu'ni nu'u lo'o laca nu'u loo loyuu chalyuu re. Tso'o ti ndi'i ya, cha' tso'o tsa jlo ti' nu'u ñi'ya culo nu'u cña jil'i ya —nacui'—. ³ Bi' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ya, nxñi ya cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'ni nu'u lo'o ya, macala ndyu'ni nu'u cña. Lo'o nu juani ndyu'ni chi ya loo nu'u, cusu' —nacui'—. ⁴ Cui'ya cha' clyu ti' jil'i ya, masi sca hora ti culo laja nu'u xi; cua'ni nu'u sna Ndyosi cuna xi lo'o chcui' na' sca cha' re lo'o nu'u. ⁵ Cua lijya ya ca nde cha' cacha' lifi ya jinu'u lcaa ña'a cña cuxi nu ngua'ni yu re. Nslo ya jil'i yu re cha' suba' tsa nchcui' yu, lya' tsa ti' yu. Nsu'ba yu cha' cusu' jil'i ñati lcaa quich'i su ndya'a yu slo ngu' judío tya'a ya, cha' yu re laca loo jil'i taju ngu' nazareno. ⁶ Ngua ti' yu tsa lo'o yu jil'i xi ngu' xa' tsu' ca ne' laa jil'i cuare, ca su ná ntsu'u chacuayá' cha' tsa xa' ñati; bi' cha' ntejeya' ya jil'i yu, ndyaa lo'o ya jil'i yu cha' ca cuayá' jil'i yu lo'o ya xqui'ya cha' cusu' nu ntsu'u jil'i ya. ⁷ Li' ndyalaa Lisias nu xu'na sendaru quich'i bi'. Tyaala tsa

ngua bi' lo'o nguxlyaa' ji'i nu Pablo bi' ya' ya, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'. ⁸ Ngulo Lisias cña ji'i ya cha' caa ya slo nu'u cha' sta ya qui'ya ji'i yu ca nde. Tso'o la si xcuane nu'u ji'i yu si cha' liñi nchcui' ya ji'i yu.

⁹ Lo'o jua'a nchcui' nu ngu' judío nu ndu lo'o Tértulo bi', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' Tértulo cuentya ji'i Pablo. ¹⁰ Nda gobernador chacuayá' chcui' ycu' Pablo li':

—Tso'o ntsu'u tyiquee na' si caca cua'ni lyaá na' ji'i ycu' ca na' laja lo'o chcui' na' lo'o nu'u —nacui' Pablo ji'i Félix bi'—. Cua jlo ti' na' cha' cua tyuu yija laca nu'u loo ji'i nación re —nacui'—. ¹¹ Liñi cha' nu nchcui' na' re, taca ca cuayá' ti' nu'u cha' liñi tsa laca cha' bi'. Cua tii tyucuaa ti tsa ntsu'u lo'o ndyalaa na' nde quichí Jerusalén cha' cua'ni tlyu na' ji'i ycu' Ndyosi. ¹² Ná nguxlyú na' cha' hichu' ñati; ná ngua'ni cuxi na' lo'o ñati, masi ne' laa tonu, masi xa' ne' laa, masi laja quichí ti, ná nchcui' na' cha' cuxi lo'o ñati li'. ¹³ Qui'ya laja ti ngusta ngu' re 'na. Ná tucui ndu nu taca chcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re jna'. ¹⁴ Chañi laca cha' ndu'ni tlyu na' ji'i ycu' Ni, la cui' ycu' Ndyosi bi' laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'i ya ji'i Ni. Lo'o jua'a cua ngusñi na' cha' cucui nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na nu ngua tsubi' ti, masi nchcui' ngu' re cha' cha' cuiñi laca bi'. Pana ña'a ti tya ndaquiya' na'

ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moises lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndaquiya' na' ji'i lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni. ¹⁵ Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío re, jua'a jlya ti' na'. Chañi cha' cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', masi ñati tso'o ngua jyo'o bi', masi ñati cuxi ngua ngu'; ¹⁶ bi' cha' nti' na' cua'ni na' xcu' cha' tso'o laja lo'o ndi'i na' chalyuu, cha' ná caja ñi'ya nu cutsii na' ca slo ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ná cutsii na' slo ñati ti li'.

¹⁷ Tyuu yija ndya'a na' xa' quichí tyijyu' la, lo'o tsubi' ti ngxutyuu na' ndyalaa na' nde loyuu su ndi'i quichí tyi ya chaca quiya', cha' ta na' sca msta nu xtyucua xi ji'i ngu' ti'i nde jua, la cui' msta nu cua nda ngu' tyijyu' cha' tsa slo ngu' ti'i bi'. Lo'o jua'a na', ngua ti' na' cha' ta na' sca msta ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁸ Ñi'ya nu nscua cha' cua'ni ya cha' laca ya ngu' judío, jua'a ngua'ni lubii na' ji'i ycu' ca na' cha' tsa'a ne' laa. Nga'a na' ne' laa tonu li', nda na' msta bi'; ti ti nguti'i na' ne' laa, ná ndi'i quiña'a ñati. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' judío tya'a ya nu ca tyi loyuu su cuentya Asia, na'a ngu' bi' jna' li'. ¹⁹ ¿Ni cha' laca ná ñaa ngu' bi' ca nde cha' sta ngu' qui'ya jna' lacua, si chañi cha' ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu'? ²⁰ Masi ná ñaa ngu' bi', pana taca xcuane nu'u ji'i ngu' re ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jna', nu

nquijeloo jil'i ngu' tisiya nu lo'o ndu na' slo ngu' nu laca loo bi'. ²¹ Ná jlo ti' na' si chcu' ngu' cha' cuxi ngua cha' bi', nu lo'o cuji nchcu' na' lo'o ngu' ndi'ya: “Ndyu'ni cuayá' mā jna' juani xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' chañi, cua'ni ycu' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'”, nacui na' jil'i ngu' li'.

²² Ndyuna Félix lcaa cha' nu nchcu' Pablo, lo'o li' ná ntaja'a yu cua'ni cuayá' yu jil'i Pablo la cui' tsá bi'; jlo ti' Félix ñi'ya nu nchca jil'i ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ca tiya' la ngua ti' yu.

—Tso'o la si xa' chcu' mā lo'o na' chaca quiya' lo'o tyalaa Lisias, nu xu'na sendaru bi' —nacui Félix jil'i ngu'.

²³ Li' nchcu' Félix lo'o capitán jil'i sendaru nu nga'a cua jil'i Pablo, cha' ta chacuayá' jil'i yu cha' cua'ni yu ñi'ya nu nti' ti yu, masi ña'a ti tya chca'a ngu' cua jil'i yu; jua'a nda chacuayá' cha' caa ngu' tya'a ndya'a yu ca slo yu cha' ta ngu' na laca nu lyiji xi jil'i. Ndu'u Félix ndyaa li'.

²⁴ Lo'o nteje tacui la xi tsá, li' ndyalaa Félix quichi bi' chaca quiya'; stu'ba ti ndyalaa nu cusu' bi' lo'o clyo'o nu naa Drusila, ngu' judío laca nu cuna'a bi'. Li' ngulo Félix cña cha' caa lo'o ngu' jil'i Pablo slo, cha' culu'u Pablo ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' si xñi ngu' cha' jil'i Jesucristo. ²⁵ Li' ngulu'u Pablo jil'i ngu' cha' nti' ycu'

Ndyosi cha' xcu' cha' liñi ti cua'ni ñati chalyuu, cha' cua'a ngu' jil'i ycu' ca ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi, bi' laca cña nu nti' ycu' Ndyosi; jua'a ngulu'u yu cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati nu lo'o cua ndye chalyuu. Ndyutsji xi Félix li'.

—Tyaa nu'u juani —nacui nu cusu' bi' jil'i Pablo—. Xi'ya na' jinu'u chaca quiya' si ntsu'u sca hora nu laja xi jna'.

²⁶ Ndi'ya ngulacua ti' Félix: si tyiquee' tyanu Pablo ne' chcu'a, li' ta yu cñi cha' culaá Félix jil'i yu; bi' cha' lu'ba ti nxi'ya Félix jil'i yu cha' caa yu ca slo. ²⁷ Jua'a ti nteje tacui tucua yija. Li' ngutsa'a nu laca loo; nga'aa si'i Félix laca gobernador li', Porcio Festo naa gobernador cui. Pana nguxtyanu Félix jil'i Pablo ne' chcu'a cha' caca tso'o tyiquee ngu' judío ña'a ngu' jil'i ycu' Félix, ngua ti' nu cusu' bi'.

25

Ndu Pablo slo Festo

¹ Lo'o li' ndyalaa Festo ca quichi Cesarea cha' caca yu gobernador. Sna tsá ti nguti'i yu quichi bi', li' ndyaa clya yu ca quichi Jerusalén. ² Nu lo'o ndyalaa yu quichi bi', li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' jil'i ngu' judío ni, nchcu' ngu' cha' ti'i jil'i Pablo ca slo Festo bi' li'; ³ jua'a ndijña ngu' jil'i yu si cua'ni yu cha' tso'o cha' caa lo'o jil'i Pablo ca Jerusalén. Ndiñña ngu' jua'a cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' jil'i

Pablo laja lo'o ñaa lo'o ngu' jil'i tyucuij. ⁴ Pana ná ntaja'a Festo tsiya'ti; nacui yu cha' ca quich'i Cesarea ntsu'u Pablo ne' chcuá, lo'o jua'a yala ti xtyuú ycui' yu nde quich'i bi'.

⁵ —Tso'lo la si stu'ba ti tsaa ngu' nu laca loo jil'i mā lo'o na' —nacui Festo jil'i ngu'—. Tsaa mā lo'o na' ca Cesarea cha' sta mā qui'ya jil'i yu bi' cajua, si ntsu'u sca cha' cuxi nu ngua'ni yu lo'o mā.

⁶ Nguti'i nu cusu' Festo snu' tsá, masi tii tsá nguti'i yu ca Jerusalén, li' ngxutyuú yu ndyaa yu nde Cesarea chaca quiya'. Ca chaca tsá ntucua Festo lo yaca xlya tso'lo ca su ntucua ycui' gobernador nu lo'o ndyu'u til'i ngu' cha' ca cuayá' jil'i ngu'. Li' ngulo yu cña jil'i ngu' cha' caá lo'o ngu' jil'i Pablo ca slo yu. ⁷ Ñaa lo'o ngu' jil'i Pablo li'. Lo'o jua'a ndi'i nu ngu' nu laca loo jil'i quich'i Jerusalén, cua ndyalaa ca ti ngu'. Cagua ti slo Pablo ndu ngu' bi', lo'o li' tlyu tsa qui'ya ngusta ngu' jil'i nu Pablo bi'; pana ná tucui ndu nu hcui' si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi' jil'i Pablo. ⁸ Nchcui' ycui' Pablo lo'o ngu' bi' cha' tyu'u lubii cha' jil'i ycui' lo'o ngu':

—Ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' —nacui Pablo—. Ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya jil'i cha' cusu' nu ntsu'u jil'i ngu' judío tya'a ya, ni ná ngua'ni cuxi na' ne' laa tonu, la cui' ti ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya jil'i cña nu ngulo rey nu laca loo jil'i ngu'

romano; bi' cha' nti' na' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na.

⁹ Pana nu Festo bi' ni, ngua ti' yu cha' cua'ni tya'a yu lo'o ngu' judío, bi' cha' nchcuane yu jil'i Pablo ndi'ya:

—¿Ha nti' nu'u tsaa ca Jerusalén? —nacui Festo jil'i Pablo—, cha' ca cuayá' jinu'u lo'o na' ca ndacua.

¹⁰ —Ca nde laca su ndu'ni cuaya' mā jil'na cuentya jil'i rey jil'i ngu' romano nu laca loo la —nacui Pablo jil'i nu cusu' bi'—, ca nde ca cuayá' jna' lo'o nu'u lacua —nacui—. Jlo tso'lo ti' nu'u cha' ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' cuentya jil'i ngu' judío tya'a na'. ¹¹ Si'i ñati xña'a laca na'; lo'o tyalaa hora cha' cajaa na', ná cutsii na' cha' cajaá li'. Si ná laca na' ñati xña'a, ná ntsu'u cha' ta nu'u chacuayá' tsaa na' slo ngu' bi' li'; bi' cha' jña na' chacuayá' jinu'u juani cha' tsá' ca slo ycui' rey jil'i ngu' romano nu laca loo la, cha' cua'ni cuayá' yu bi' jna' cajua.

¹² Nu lo'o cua ndyuna Festo cha' bi', li' nchcui' yu xi lo'o ngu' cusu' nu nxyucua jil'i yu. Li' nchcui' yu lo'o Pablo chaca quiya':

—Tso'lo —nacui Festo jil'i Pablo—. Cua ndijña nu'u cha' tsaa slo rey jil'i ngu' romano nu laca loo la cha' caca cuayá' jinu'u ca quich'i bi', tsaa nu'u ca bi' lacua.

Ndu Pablo slo rey Agripa

¹³ Nu lo'o cua nteje tacui xi tsá, li' ndyalaa rey Agripa ca quich'i Cesarea. Ndyalaa nu rey lo'o sca nu cuna'a tya'a

nu naa Berenice, cha' ta ngu' xlyo ni' j'i' nu cusu' Festo bi'.
 14 Tyuū tsa ndyanu ngu' slo Festo. Laja li' nchcui' Festo cha' j'i' Pablo lo'o ngu':

—Ntsu'u sca ñati ca nde nu ngusu'ba Félix j'i' ne' chcua —nacui Festo j'i' ngu'.
 15 Nu lo'o nguti' na' nde Jerusalén, li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' j'i' quich'i bi' ni, nchcui' ngu' lo'o na', ngusta ngu' qui'ya j'i' yu bi'; ngua ti' ngu' cha' culo na' cña cha' cujuui ngu' j'i' yu li'.
 16 Pana nguxacui na' cha' j'i' ngu' cha' si' jua'a ndu'ni ngu' romano; ná taca cua'ni cuayá' ya j'i' yu, nu lo'o bilya ta ya tyempo j'i' yu cha' tyu'u lubii cha' j'i' ycu' yu lo'o ngu' su ndu ngu' nu ngusta qui'ya j'i'.
 17 Ndyalaa ngu' ca nde slo na' li'. Lo'o ngua chaca tsa, hora ti ntucua na' lo yaca xlyo tso'o ca su ntucua gobernador nu lo'o ndu'ni cuayá' na' j'i' ñati. Li' ngulo na' cña cha' caa lo'o ngu' j'i' nu qui'yu bi'.
 18 Ngua ti' na' cha' cua ngua'ni yu sca cha' cuxi, pana si' jua'a ngua qui'ya nu ngusta ngu' bi' hichu' yu;
 19 cuentya j'i' cha' nu jlyo tsa ti' ngu' judío ti, tsa bi' ti cha' ngua bi'. Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' j'i' sca ñati nu naa Jesús nu cua ngujuui, nacui ngu', pana nacui nu Pablo bi' cha' xa' ndyu' nu Jesús bi' chaca quiya'.
 20 Ná jlo ti' na' ñi'ya quiñi cha' jna' lo'o ngu' bi'. Li' nchcuane na' j'i' Pablo si nti' yu tsa yu ca Jerusalén cha' ca cuayá' j'i'

yu lo'o na' cajua; 21 pana cua ndijña Pablo chacuayá' jna' cha' ca cuayá' j'i' yu ca slo rey Augusto nu laca loo la. Bi' cha' ngulo na' cña cha' tyanu yu ne' chcua, cha' ta na' j'i' yu cha' tsa yu slo rey nu laca loo la bi'.

22 Nchcui' rey Agripa lo'o Festo li':

—Lo'o na' nta' cuna na' cha' nu nchcui' yu bi' —nacui Agripa j'i'.

—La quee taca cuna nu'u ni cha' ta yu —nacui Festo li'.

23 Ca chaca tsa nu Agripa lo'o ma' Berenice bi', ndyacu' lcaa ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a cha' cua'ni ch'i ngu' quich'i loo. Li' ndyaa ngu' su ndyu'u ti' ngu'; lo'o lcaa xu'na sendaru, lo'o ngu' nu laca loo j'i' quich'i, ndya'a ngu' lo'o ngu' bi'. Li' ngusi'ya Festo j'i' sendaru cha' caa lo'o ngu' j'i' Pablo ca slo.

24 —Ña'a nu'u yi'a, rey Agripa —nacui Festo—, jua'a lcaa cu'ma nu ndyu'u ti' ma ca nde, ña'a tso'o ma j'i' nu qui'yu re. Cua tyuū tya'a ngu' judío nchcui' cha' j'i' yu re lo'o na', masi ca Jerusalén, masi quich'i Cesarea re. Lcaa quiya' lo'o nchcui' ngu' lo'o na' nacui ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa yu, 25 pana ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' laca cha' ntsu'u cha' cajaa yu. Li' ngüijña yu 'na cha' ca cuayá' j'i' yu lo'o rey Augusto nu laca loo la, bi' cha' ngulacua ti' na' cha' ta na' j'i' yu cha' tsa yu ca slo rey bi'.
 26 Tsa bi' ti cha', ná jlo ti' na' ñi'ya nu scua na'

quityi nu tsaá slo xu'na na', nu rey nu laca loo la bi', cha' ta na' xi cha' cuentya ji'í yu re. Bi' cha' ngusi'ya na' ji'í yu cha' caá yu tyatú yu slo lcaa cu'ma, jua'a slo ycuí' nu'u, rey Agripa. Juani taca xcuane nu'u ji'í yu na laca nu ngua'ni yu, li' caja ñi'ya scua na' cha' lo quityi bi'. ²⁷ Ná taca tsaá yu preso cajua si ná lo'o quityi nu nscua ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'í yu.

26

Nhcui' Pablo si caca cua'ni lyaá ji'í ycuí'

¹—Ta na' chacuayá' chcuí' nu'u juani, si caca tyu'u lubii cha' jinu'u lo'o ngu' re —nacuí' rey Agripa ji'í Pablo li'.

Ngua'ni ya' Pablo ji'í rey, li' nguxana nhcui' yu lo'o ngu':

²—Tso'o ntsu'u tyiquee na', rey Agripa —nacuí' Pablo—, cha' slo nu'u ndu' na' juani —nacuí'—, cha' ta na' sca cha' lo'o cu'ma, ñi'ya nu ngua cha' ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya bi' jna'. ³ Jlo ti' na' cha' nhca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'í ngu' judío tya'a na; nu lo'o lye tsa nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu', nhca cuayá' ti' nu'u li'. Bi' cha' cua'ni nu'u cha' tso'o, talo tyiquee nu'u cua'a jyaca nu'u ji'í lcaa cha' nu chcuí' na' lo'o nu'u juani.

Nu lo'o bilya culu'u loo Jesucristo ji'í Pablo

⁴Jlo ti' lcaa ngu' judío tya'a na ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa yija lo'o nguti'í na' ca quichi

tyi na', masi lo'o nguti'í na' ca quichi Jerusalén; ⁵ jlo ti' ngu' cha' bi'. Si nti' ngu', taca chcuí' ngu' lo'o ma cha' ngu' fariseo laca na' tya lo'o cuañi' na', lo'o jua'a liñi la ndaquiya' ngu' fariseo ji'í lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'í ngu' judío. ⁶ Ñi'ya nu jlya ti' jyo'o cusu' ji'na cha' nu nhcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngu', jua'a jlya ti' na' juani; bi' cha' nhca cuayá' jna' lo'o ma juani. ⁷ Ca ta'a tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel nu laca ngu' tya'a na ni, ntajatyá ngu' ni jacua' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'; bi' cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'í ycuí' Ndyosi, lcaa tsa lo'o lcaa talya ndu'ni tlyu ngu' ji'í Ni. La cui' jua'a lo'o na', jlya ti' na' cha' bi', rey Agripa; bi' cha' laca ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya jna'. ⁸ ¿Ni cha' laca ntsu'u ñati cu'ma nu ná jlya ti' cha' nhca ji'í ycuí' Ndyosi cua'ni Ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'?

Ngua'ni lya' ti' Pablo ji'í nu ñati ji'í Jesucristo nu ngua sa'ni la

⁹ 'Clyo ngua ti' na' cha' lye tsa xcube' na' ji'í ñati nu cua ngusñi cha' ji'í Jesús Nazaret, ¹⁰ bi' cha' ngua'ni lya' ti' na' ji'í ngu' bi' ca quichi Jerusalén. Ngusñi na' ji'í tyu'u tya'a ñati ji'í Jesucristo li', ngusu'ba na' ji'í ngu' ne' chcuá xqui'ya chacuayá' nu cua nda sti jo'ó nu laca loo jna'; stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' nu ndyujuii ji'í ñati ji'í Jesucristo bi'. ¹¹ Chañi cha'

lye tsa ngua'ni lya' ti' na' jil'i ñati' bi', ngua tsa ti' na' cha' xtyanu ngu' tsiya' ti cha' jil'i Jesús. Jua'a ngua'ni na' lcaa ne' laa jil'i ngu' judío, masi quich'i loyuu re, masi quich'i tyijyu' la su ngusna ngu', cha' ñasi' tsa na' jil'i ngu' bi'.

Ngusñi Pablo cha' jil'i Jesu-cristo

¹² Lo'o li' ngua sca tsa ndya'a na' tyucui' su tsa quich'i Damasco. Ntsu'u quityi' chacuayá' nu nda sti jo'ó nu laca loo la jna', cha' cua'ni na' la cui' cña cuxi bi' ca quich'i bi'. ¹³ Nde hora ngua, rey Agripa, li' ndaca'a sca xee tlyu jil'i ycu' Ndyosi nde cua; lcaa su ndu' cua lo'o tya'a ndya'a ya ngujui' xee bi' lo yuu. Jo'o la ngujui' xee cuichaa, lye la ngujui' xee bi'. ¹⁴ Lcaa ya nclyu' ya tyucui' bi', cha' ndyutsii tsa ya. Li' nchcui' Ni xi lo'o na'; cha'cña 'na, cha'cña jil'i ngu' judío nchcui' Ni lo'o na': "Saulo, Saulo", nacui' Ni jna', "¿ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a nu'u lo'o na'?" nacui' Ni. "La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu' nu'u; ñi'ya ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u. Na ntyijil'i quiya' toro la cui' sel'i su ndatu' ngu' yaca cha siyu' ni; lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u jil'i ycu' ca ti nu'u." ¹⁵ "¿Tilaca laca nu'u, Xu'na?" ni na' jil'i Ni li'. "Jesús laca na'", nacui' Ni. "Jil'i ycu' na' ndyu'ni nu'u cha' ca quicha ti' na'", nacui' Ni. ¹⁶ "Tyatu' nu'u juani. Cua ngulu'u loo na' jinu'u juani cha' cua'ni nu'u cña jna', cha'

cacha' nu'u jil'i xa' ñati' cha' cua na'a nu'u jna' tsa juani. Lo'o jua'a ntsu'u cha' ta nu'u cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu culu'u na' jinu'u nde loo la. ¹⁷ Cua'ni lyaá na' jinu'u ya' ngu' judío tya'a cusuu nu'u, lo'o jil'i ngu' xa' tsu' si cua'ni tyaala ngu'. Lo'o jua'a culo na' cña jinu'u cha' tsa nu'u slo ngu' xa' tsu', ¹⁸ cha' ñi'ya si ndya'a ngu' cuityi', jua'a ndya'a ñati' bi' chalyuu; ñi'ya si talya tsa ña'a su ndya'a ngu', jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' ntsu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' jil'i ngu' bi', cha' xñi ngu' cha' jna'. Li' nga'aa tya'a ngu' su talya ña'a, ñi'ya si cuityi' ti ngu'; taca tya'a ngu' tyucui' su xee cuentya jil'i ycu' Ndyosi, taca ña'a ngu' li'. Satanás laca nu nclyo cña jil'i ngu' bi' juani, pana ca li' caca ngu' ñati' jil'i ycu' Ndyosi. Ntsu'u cha' xñi ngu' bi' cha' jna', cha' taca cui'ya ycu' Ni cha' clyu ti' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu' bi'. Li' caca stu'ba cha' jil'i ngu' bi' lo'o ñati' nu cua lubii cresiya jil'i xqu'ya na'", nacui' ycu' Jesús 'na li'.

Ndaquiya' Pablo jil'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o yu

¹⁹ 'Cusu' rey Agripa, cua ngua'ni na' cña nu ngulo Jesús jna', nu lo'o ngulu'u loo Jesús jna'. ²⁰ Clyo ngulu'u na' jil'i ngu' judío tya'a na nu ndi' ca quich'i Damasco, cha' culochu' ngu' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jil'i tya sa'ni la, cha' xñi ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi

li'; lo'o jua'a xcu'i cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' li', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a ngulu'u na' ji'i ngu' Jerusalén, lo'o ji'i ngu' lcaa quichi nu ndi'i loyuu su cuentya Judea re. Lo'o li' ngulu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu'. ²¹ Bi' cha' ntejeya' ngu' judío tya'a na jna' to' laa tlyu, cha' ngua ti' ngu' cha' cujuui ngu' jna'. ²² Ná sca nti' na' lo cña re, cha' nxyucua ycu'i Ndyosi jna' lcaa tsá cha' culu'u na' cha' ji'i Ni ji'i lcaa ñati, masi ji'i ngu' tlyu, masi ji'i ngu' ti'i. La cui' ti cha' nclyu'u na' ji'i ngu' juani ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni la; cua nguscua ngu' lcaa cha' nu caca nde loo la, lo'o la cui' cha' bi' laca nu nguscua jyo'o Moisés. ²³ Cua nguscua ngu' cha' lye tsa xcube' ñati ji'i nu Cristo bi' nde loo la; ntsu'u cha' cajaa yu, lo'o li' Cristo laca nu clyo nu tyu'ú chaca quiya' lo'o cua ngujui yu. Cua nguscua ngu' cha' tyu'ú yu chaca quiya' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na, masi ngu' judío tya'a na, masi ngu' xa' tsu'. Jua'a nclyu'u na' ji'i ñati.

Ngua tsa ti' Pablo cha' xñi rey Agripa cha' ji'i Jesús

²⁴ Nu lo'o nchcui' Pablo jua'a lo'o ngu', li' lye nchcui' Festo lo'o:

—Na loco nu'u, Pablo —nacu'i Festo ji'i—. Cha' lye tsa nchcui' nu'u lo quityi, bi' cha' cua ngüichi yaa hique nu'u —nacu'i.

²⁵ Nguxacu'i Pablo cha' ji'i nu cusu' bi' li':

—Si'i na loco na', cusu' —nacu'i Pablo ji'i Festo—. Ná nguichi cha' nu nchcui' na', xcu'i cha' liñi nda na' lo'o ma. ²⁶ Cua jlo ti' rey Agripa re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' nu cusu' cha' bi'; bi' cha' tlyu tyiquee na' lo'o nchcui' na' lo'o nu cusu' re. Lo'o jua'a jlo ti' nu cusu' ñi'ya ngua cha' bi', cha' si'i na cuaana ti ngua cha' ji'i Jesús. ²⁷ Cusu' rey Agripa, ¿ha jlya ti' nu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni? Jlo ti' na' cha' lo'o nu'u jlya ti' cha' bi' —nacu'i Pablo ji'i rey Agripa.

²⁸ —¿Ha yala ti nti' nu'u cha' caca na' ñati ji'i Jesucristo? —nacu'i rey Agripa ji'i Pablo li'.

²⁹ —Masi yala ti, masi ca tiya' la —nacu'i Pablo—, tso'o tsa si xñi lcaa tya'a ma cha' bi', lo'o nu'u, rey Agripa, lo'o lcaa cu'ma nu ndyuna ma cha' nu' nchcui' na' lo'o ma tsá juani; tso'o tsa si caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o na' lo'o xñi ma cha' bi' li'. Sca ti cha' ná tso'o, si sca' ngu' ji'i ma lo'o carena chcuá ñi'ya nu ngusca' ngu' jna'.

³⁰ Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ndatu rey, ndatu gobernador lo'o ma' Berenice, lo'o jua'a ndatu lcaa ngu' nu nga'a lo'o ngu' bi' li'. ³¹ Ndu'u ngu' liya' ngu' nde liya' li'. Nchcui' tsaca ngu' lo'o tya'a ngu':

—Ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni nu qui'yu jua —nacu'i

ngu' jil'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u cha' cujuui ngu' jil'i yu, ni ná ntsu'u cha' tyu'ú yu ne' chcuá.

³² Nhcui' Agripa lo'o Festo li':

—Taca culaá na jil'i yu re nquicha', si ná ngüijña ycui' yu cha' ca cuayá' jil'i yu ca slo rey nu laca loo la —nacui' Agripa jil'i Festo.

27

Nda ngu' jil'i Pablo ndyaa ca quich'i Roma

¹ Lo'o li' ngua stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' jil'i Pablo tsaá yu ca loyuu su cuentya Italia. Lo'o na' nu nscua quityi re, nguta'a na' lo'o ngu' li'. Ngulo ngu' cña jil'i sca capitán jil'i sendaru nu naa Julio cha' tsaá lo'o jil'i Pablo lo'o xa' preso. Julio laca capitán jil'i taju sendaru nu cuentya jil'i Augusto. ² Lo'o jua'a ndyaa Aristarco ngu' Tesalónica lo'o ya. (Quich'i Tesalónica ndi'i ca loyuu su cuentya Macedonia.) Ndyaa ya ndyatí ya ne' sca yaca ni'i nu cua tsaá ti nde tyuu tya'a quich'i nde loyuu su cuentya Asia. Lo'o jua'a quich'i tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Adramitio.

³ Ndu'u ya ndyaa ya li', ca chaca tsá ndyalaa ya ca quich'i Sidón. Tso'o tsa tyiquee nu Julio bi', nda bi' chacuayá' jil'i Pablo cha' tsaá yu slo tya'a tso'o yu nu ndi'i quich'i bi', cha' xtyucua xi tya'a yu jil'i yu. ⁴ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya chaca quiya' lo'o

yaca ni'i bi'. Cacua ti tu'ba yuu Chipre nteje tacui ya li'; la'a tsu' coca ndyanu loyuu btyi bi', cha' ná nda cui'i chacuayá' tsaá ya chaca tsu' loyuu bi'. ⁵ Jua'a ngua cha' ndyaa ya tyucui lo tyujo'o nu nteje tacui cacua ti tu'ba yuu Cilicia lo'o Panfilia, ña'a cuayá' nu ndyalaa ya quich'i Mira ca loyuu su cuentya Licia.

⁶ Ca quich'i bi' ngujui chaca yaca ni'i jil'i capitán jil'i sendaru bi'. Quich'i tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Alejandría. Na cua tsaá ti bi' ca loyuu su cuentya Italia, bi' cha' ngulo capitán bi' cña jil'i ya cha' tyatí ya ne' yaca ni'i bi', cha' tsaá lo'o jil'i ya nde jua. ⁷ Tyuu tsa tsá nguta'a ya lo hitya li', cha' tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi'. Lqui'ya ti ndyalaa ya cacua ti quich'i Gnido li', cha' lye tsa ngua'a cui'i jil'i yaca ni'i bi'. Li' nteje tacui ya cacua ti to' quich'i Salmón cha' tsaá ya cacua la to' yuu nu naa Creta nu ndi'i cla'be tyujo'o, cha' nga'aa ndyaca lye cui'i nde jua, ngua ti' ngu'. ⁸ Tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi', laja lo'o nteje tacui cacua ti to' loyuu bi'; li' ndyalaa ya su naa Buenos Puertos, nu ndi'i cacua ti quich'i Lasea.

⁹ Cua quiña'a tsa tsá nguna' jil'i ya xqui'ya cui'i bi', cha' lqui'ya tsa cua nteje tacui yaca ni'i lo tyujo'o tyucui su lijya ya ca Buenos Puertos. Cua ndyatí co' tlya' nu lye tsa ndyaca cui'i tlya' li'; bi' cha' nhcui' Pablo lo'o ngu' nu laca loo li':

¹⁰ —Nga'aa tso'o cha' tsaal na juani, cusu' —nacui Pablo ji'i ngu'—. Cua ngua tii na' cha' quiñu'u yaca ni'i re, chcuna' lcaa yu'ba li' —nacui—, lo'o jua'a ntsu'u nu cajaa lo hitya li'.

¹¹ Pana ná ndyuna capitán ji'i sendaru cha' nu nchcui' Pablo lo'o; jlo la ti' ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i lo'o nu laca loo ji'i yaca ni'i bi', ngua ti' ngu'. ¹² Tyuu tya'a ngu', ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la si tya tsaal yaca ni'i bi' ca quichi Fenice ca nde loo la xi; la cui' loyuu Creta bi' ndi'i quichi Fenice, pana nde loo la xi. Jlo ti' ngu' cha' nde quichi Fenice tso'o la tyanu yaca ni'i tyucui tyempo tlya', cha' ná ndyaca lye cui'i tlya' ndejua; bi' cha' ná tso'o tyanu yaca ni'i ca Buenos Puertos, ngua ti' ngu'.

Lye tsa ndyaca cui'i lo tyujo'o

¹³ Lo'o li' nguxana ndyaca sca cui'i tso'o, bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la masi tsaal clya ya ca quichi Fenice bi'. Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i li'. Ndyanu ya cacua ti to' loyuu su cuentya Creta bi', ¹⁴ pana tiya' la ngutsa'a cui'i; chaca quiya' tyaala tsa ngua bi' li', cha' nde lo yuu btyi bi' lijya cui'i. Tyaala tsa cui'i nu naa Nordeste bi', ¹⁵ nducuni'i cui'i bi' ji'i yaca ni'i macala su nti' tsaal lo'o ji'i ya li'. ¹⁶ Nteje tacui ya cacua ti su ndi'i sca yuu cla'be sube ti nu naa Clauda; jo'o la xi

ngua cui'i sca hora ti li', bi' cha' sa cu' ti ntucua laqui ya ji'i canoa cha' tyu'u bi' lo hitya, cha' xco'o ya ji'i ne' yaca ni'i. Ntucua juu hique canoa bi', cha' tyucua laqui ya ji'i. ¹⁷ Nu lo'o cua ndyu'u co'o canoa bi', li' ngüixij ngu' reta tonu sii' tyi'i ca chu' yaca ni'i bi', cha' ná cula'a clyoo' ji'i yaca ni'i. Ntsij tsa ngu' si tyacua ya su lati hitya cla'be tyujo'o, ca lo yusi nu naa Sirte, bi' cha' nda'ya ngu' tasá nu ngutacui lo yaca ni'i cha' nga'aa tucuni'i cui'i ji'i late' bi', cha' nga'aa xna lo'o lye cui'i ji'i yaca ni'i bi' li'. ¹⁸ Ca chaca tsá ña'a ti lye tsa ndyaca cui'i, lo'o jua'a lye tsa ntyiji'i clyoo' ji'i yaca ni'i, bi' cha' nguxana ngu' nchcuaa ngu' yu'ba nu ntsu'u ne' yaca ni'i lo hitya tyujo'o. ¹⁹ Tsá nchca tyuna, li' nchcuaa ya lcaa ya' xña nu ntucua ji'i yaca ni'i bi', nu ndu'ni ngu' cña lo'o nquicha'; lo'o ya' ycu'i ya nguxcuaa ya ya' xña bi' lo hitya. ²⁰ Tyuu tsá nga'aa na'a ya xee cuichaa li', nga'aa na'a ya cualya lo'o cuii nu nga'a nde cua, hasta lo'o nga'aa tyu'u ya xqui'ya cui'i tyaala bi', ngulacua ti' ya.

²¹ Cua ngua tyuu tsá nu nga'aa ndyacu ya tsiya' ti, bi' cha' ndatu Pablo cha' chcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Cu'ma ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pablo ji'i ngu'—, tso'o la ngua si cua ngüi'ya ma cuentya ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma tya clyo, cha' tyanu na ca loyuu su

cuentya Creta bi'. Juani nguna' yu'ba ji'i mā, lo'o jua'a cua ngunu'u yaca ni'i re. ²² Pana cua'ni tlyu tyiquee mā juani, taca jlya ti' mā cha' ni sca mā ná nscua cha' cajaa mā, masi chcu'na' yaca ni'i re. ²³ Jlo ti' mā cha' ycu'i' Ndyosi laca nu Xu'na na', cha' cña ji'i ycu'i' Ni ndyu'ni na'. Talya ti ngulu'u loo sca xca ji'i ycu'i' Ndyosi 'na; ²⁴ ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na': "Ná cutsii nu'u, Pablo", nacui xca bi' jna'. "Na cua nscua cha' tyatu nu'u slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la", nacui, "bi' cha' cua'ni lyaá ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ngu' tya'a ndya'a nu'u ne' yaca ni'i re xqui'ya nu'u, cha' nu'u laca tu'ba ji'i Ni." ²⁵ Cua'ni tlyu tyiquee mā lacua. Jlya ti' na' cha' nu cua nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o na'; jlo ti' na' cha' caca cha' ji'na ñi'ya nu nacui xca ji'i ycu'i' Ndyosi jna', ²⁶ masi clyo ntsu'u cha' tsa lo'o cui'i' ji'na ca sca loyuu cla'be tyujo'o.

²⁷ Cua ndye tucua semana nu ndyaa lo'o cui'i' ji'i ya jua'a ti, ca li' ndyalaa ya sca tyujo'o su nchcui' ngu' ji'i, tyujo'o Adria. Ngua cla'be talya nu lo'o ngua tii ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i cha' ntsu'u yuu btyi cacua ti; ²⁸ bi' cha' ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya, ni tsa lo cuayá' clyaa hitya. Li' nquije cha' ji'i ngu' cha' calaa tyii ntucua scúa metro cuayá' clyaa hitya bi'. Ca nde loo la xi ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya chaca quiya', calaa ntucua cati ti metro cuayá' clyaa hitya li'. ²⁹ Ntsii ngu'

si tya'ni ca'a siyu' yaca ni'i chu' quee tlyu, bi' cha' nguxlyu'u ngu' jacua tya'a chcu' ngratu lo juu nde siyu' yaca ni'i, cha' nga'aa tya'a la. Lo'o li' ndyutsii tya ngu' ndi'i ngu', ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quixee chaca tsa. ³⁰ Laja li' nu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i bi' ni, cuaana ti nda'ya ngu' ji'i canoa lo hitya lo'o juu; cha' cui'ni ti nchcui' ngu' cha' cua tsa ti ngu' xlyu'u ngu' xa' chcu' ngratu nde que yaca ni'i, cha' ngua ti' ngu' tyaa ngu' cuaana ti ne' canoa bi'. ³¹ Li' nchcui' Pablo lo'o sendaru, jua'a lo'o capitán ji'i ngu':

—Si ná tyanu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i, cajaa lcaa mā ne' hitya —nacui Pablo ji'i sendaru.

³² Hora ti ngusi'yu sendaru juu nu ndyaaca' ji'i canoa li', nguxtyú ngu' ji'i jua'a ti lo hitya, ndyaa li'; ná lo'o ñati ndyaa.

³³ Cua quixee ti chaca tsa, li' nchcui' Pablo lo'o ngu' cha' cacu ngu' xi.

—Cua ndye tucua semana juani —nacui Pablo ji'i ngu'—, lo'o ná ndyacu mā tsiya' ti, ni ná ngujua' tso'o mā —nacui—. ³⁴ Tso'o la si cacu mā xi juani cha' caja juersa ji'i mā. Ni sca cu'mā ná nscua cha' cajaa mā, ni ná ca quicha mā.

³⁵ Lo'o ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngusni yu sca xlyá. Ndyu yu xlyá'be ji'i ycu'i' Ndyosi slo lcaa ngu', ngusa'be yu xlyá bi', ndyacu yu li'. ³⁶ Tso'o la ngua tyiquee

ngu' cha' na'a ngu' ñi'ya nu ngua'ni Pablo, bi' cha' ndyacu lcaa ngu' xi li'; ³⁷ tucua siyento ntucua snayala tyii ntucua scuá tya'a ñati, tsa lo cua tya'a ya ntsu'u ya ne' yaca ni'i bi'. ³⁸ Lcaa ngu' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu'. Li' ngulo ngu' yu'ba ji'i, ndye nguxcuaa ngu' ji'i lcaa si'yu trigo bi' lo hitya, cha' ca lasa la xi yaca ni'i li'.

Ndye cha' ji'i yaca ni'i

³⁹ Lo'o nguxee chaca tsa, li' na'a ya cha' cua ndyalaa ya sca to' yuu, pana ná ngüi'ya ngu' cuentya macala laca su ndyalaa ya. Na'a ngu' su nga'a xi yusi to' yuu btyi bi', lo'o jua'a ti ti nscua hitya ca bi'. Ngua ti' ngu' cha' tso'o la si xtyii yaca ni'i lo yusi bi', si caja ñi'ya nu tyeje tacui yaca ni'i cajua; ⁴⁰ bi' cha' ngusi'yu ngu' reta ji'i chcuá ngratu su ndyaaca' yaca ni'i nde siyu', ndyanu chcuá ngratu ne' hitya. Li' ngusati' ngu' ya' yaca ni'i, ngutacui ngu' tasá lo yaca cha' tucuni'i cui'i ji'i yaca ni'i tsa ca bi'. ⁴¹ Ndyaa ya li', ndyalaa yaca ni'i sca se'i su nxna tucua tya'a ya' hitya. Lati tsa hitya jua xqui'ya yusi, bi' cha' ndyaa scua hique yaca ni'i lo yusi bi' li', nguxana nclya'a clyoo' tonu ji'i siyu' yaca ni'i bi' li'. ⁴² Ngulacua ti' sendaru cha' si ntsu'u cha' xcuatya ngu' lo hitya, lo'o ti xna lcaa preso ji'i ngu'; bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la kujuii ngu' ji'i lcaa preso yala ti. ⁴³ Pana

ná nda capitán chacuayá' ji'i sendaru cha' kujuii ngu' ji'i preso, cha' ná nti' capitán bi' kujuii ji'i Pablo. Li' ngulo capitán cña ji'i lcaa ngu' nu nchca ji'i ngu' xcuatya ngu', cha' tsa ngu' lo hitya cha' tyu'u tso'o ti ngu' ca loyuu btyi; ⁴⁴ ngu' nu ná nchca xcuatya ni, ntsu'u cha' xñi ngu' ngoca', masi xñi ngu' yu'be yaca ni'i ti bi'. Lo'o jua'a tso'o ti ndyalaa lcaa ya to' yuu btyi bi' li'.

28

Ndi'i Pablo loyuu su cuentya Malta nde cla'be tyujo'o

¹ Cua ndu'u ya to' tyujo'o, lo'o li' nchcui' ngu' ca tyi lo'o ya cha' loyuu su ca tyi ngu' bi' naa Malta. ² Ngua'ni tya'na ti' ngu' ca tyi ji'i ya li'; nguxtyu'u ngu' sca quii' tlyu to' hitya, xqui'ya cha' nda'ya tyo, lo'o jua'a tlya' tsa ndyaca, li' nchcui' ngu' lo'o ya cha' tsa ya to' lquii' cha' ca chcatsu ya xi. ³ Ndyaa Pablo xi xaca, li' ngusta yu la xi yaca lo quii'; cha' tyique' tsa, hora ti ndyu'u tucua sca cuaña tyaala nu ndyacu ya' yu, li' ndyanu ndacui cuaña ya' yu. ⁴ Na'a ngu' ca tyi ji'i cuaña nu ndacui ya' Pablo, lo'o hora ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li'.

—Ñati nu cua ndyujuii ji'i tya'a laca nu qui'yu cua —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. Masi cua ngulaá yu ji'i tyujo'o, pana cajaa yu juani, cha' ñati xña'a laca yu.

⁵ Li' nchquiña Pablo ya' yu cha' xtyú ji' cuaña lo quii', ngua ti' yu. Ná sca ngua ji' yu li'. ⁶ Ntajatya ngu' ca tyi, ña'a tsa ngu' ji' yu si tyacu' quii' ya' Pablo, si clyú yu lo yuu cha' cajaa yu, ngua ti' ngu'. Tyiquee' ntajatya ngu', li' na'a ngu' cha' ná sca ngua ji' Pablo; xa' ngulacua ti' ngu' li', xa' cha' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Sca jo'ó laca nu qui'yu re
—nacui' ngu' ji' tya'a ngu' li'.

⁷ Cacia ti su ndi' ya cua nscua xi yuu ji' sca nu cusu' nu naa Publio. Lo'o nu Publio ni, laca bi' loo ji' yuu cla'be nu naa Malta bi'. Li' nchcui' ycu' nu cusu' bi' lo'o ya cha' tsa ya ca to' tyi ycu'. Ndyaa ya li'; sna tsa nguti' ya lo'o nu cusu' bi', lo'o tso'o tsa ngua tyiquee nu cusu' bi' ña'a ji' ya. ⁸ Ngua quicha sti Publio; ntsu'u tyique' ji', lo'o jua'a cutse' tañi ndyu'ni ji'. Ndyaa na'a Pablo ji' sti Publio bi' li'. Nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji' nu quicha bi', ngusta ya' yu chu' nu quicha; hora ti ngua tso'o nu quicha bi' li'. ⁹ Lo'o li' ngujui cha' bi' ji' lcaa ngu' quicha nu ndi' loyuu bi', cuati ndyalaa ngu' slo ya cha' cua'ni Pablo jo'o ji' ngu'; ndyaca tso'o ngu' bi' li'. ¹⁰ Quiña'a tsa cha' tso'o nda ngu' ji' ya li', lo'o jua'a lye tsa ngua'ni chi' ngu' loo ya ña'a cuayá' nu ndu'u ya ndyaa ya. La cui' tsa bi', ñaa lo'o ngu' ji' lcaa na nu lyiji ji' ya, ngusu'ba ngu' ji' ne' yaca ni' cha' tsa ya lo'o.

Ndyalaa Pablo ca quichi' Roma

¹¹ Sna co' nguti' ya loyuu su cuentya Malta bi', li' ndyatí ya ne' sca yaca ni' cha' tyaa ya; na cua ndyanu yaca ni' bi' nde Malta tyucui tyempo tlya'. Alejandria naa quichi' tyi xu'na yaca ni' bi', lo'o jua'a cua ndu' lcu' jo'ó que yaca ni' bi', la cui' lcu' jo'ó culaca' Cástor lo'o Pólux. (Jua'a naa jo'ó bi'.) Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni' bi' li'. ¹² Xti ti tsa ngua lo'o ndyalaa ya ca quichi' Siracusa, lo'o li' sna tsa nguti' ya quichi' bi'. ¹³ Xa' ndu'u ya li', ndyaa yaca ni' cacua ti to' yuu btyi cha' tyalaa ya ca quichi' Regio. Ca chaca tsa tso'o tsa ndyaca cui', bi' cha' tsa nchca tyuna ndyalaa ya ca quichi' Puteoli. ¹⁴ Ca bi' ndyaca tya'a ya lo'o tyuu tya'a ngu' nu laca tya'a ñati' ji' Jesucristo. Nchcui' ngu' lo'o ya cha' tyanu ya slo ngu', bi' cha' cati tsa nguti' ya lo'o ngu' bi'. Li' ndu'u ya ndyaa ya tyucui' nu ndyaa quichi' Roma. ¹⁵ Cua ngujui cha' ji' tya'a ñati' ji' Jesucristo nu ca tyi nde Roma cha' cua lijya ya tyucui', bi' cha' ndu'u ngu' to' tyi ngu' lijya ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o ya tyucui'. Ndyaca tya'a ya lo'o sca taju ngu' bi' ca quichi' Foro de Apio, lo'o li' ndyaca tya'a ya lo'o chaca taju ngu' ca su naa Tres Tabernas; ndya tsa Pablo xlya'be ji' ycu' Ndyosi lo'o na'a yu ji' ca ta'a ngu' bi', ngua tlyu la tyiquee yu li'. ¹⁶ Ndyalaa ya ca quichi' tlyu

nu naa Roma li', ndyalaa lo'o capitán ji'i lcaa preso bi' slo xu'na chaca latya sendaru nu ndi'i cua cajua. Lo'o li' nda ngu' chacuayá' ji'i Pablo cha' tyi'i yu xa' ni'i, masi ña'a ti ndi'i sca sendaru cua ji'i yu lcaa hora.

Ngulu'u Pablo cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na ca Roma

¹⁷ Cua ngua sna tsá tya lo'o ndyalaa ya ca quichi Roma, li' nda Pablo cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi bi'. Ndyu'u ti'i ngu' slo Pablo li':

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na —nacu'i Pablo ji'i ngu'—, ná sca cha' cuxi ngua'ni na' lo'o ngu' judío tya'a na; ná sca cha' cuxi ngua'ni na' cuentya ji'i cha' cusu' nu jlya ti' na, nu nda jyo'o cusu' ji'na lo'o na. Pana ntejeya' ngu' jna' ca Jerusalén, preso laca na' lo'o nda ngu' jna' ya' ngu' romano. ¹⁸ Ngua cuayá' jna' lo'o ngu' romano bi' li'; pana nacui ngu' bi' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na xqui'ya bi' cujuui ngu' jna'. Ngua ti' ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jna' li'. ¹⁹ Ná ntaja'a nu laca loo ji'i ngu' judío tya'a na tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngüijña na' cha' ca cuayá' jna' lo'o rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, nu ndi'i quichi re, masi ná nti' na' sta na' qui'ya ji'i ngu' tya'a quichi tyi na. ²⁰ Lo'o nu juani nti' na' ña'a na' ji'i ma cha' chcu'i na' lo'o ma, bi' cha' cua nda na' cha' lijya slo ma, cha' cua'ni ma cha' tso'o caa ma ca slo na'. Ca ta'a na

laca na ngu' Israel; jua'a nta-jatya tsa na ji'i ycu'i Ndyosi, ni jacua' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nchcu'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la. Lo'o na', jlya ti' na' cha' bi' stu'ba ti lo'o cu'ma, bi' cha' ngusca' ngu' jna' lo'o carena chcu'a re.

²¹ Nguxacui ngu' cusu' cha' ji'i Pablo li':

—Bilya tyalaa ni sca quityi slo ya nu cua nguscua ngu' nu ndi'i loyuu su cuentya Judea cha' chcu'i cha' jinu'u lo'o ya —nacui ngu' ji'i Pablo—. Bilya tyalaa xa' ngu' judío tya'a na nu nti' chcu'i cha' cuxi jinu'u lo'o ya —nacui ngu'—. ²² Nti' ya cuna ya tyucui ña'a cha' nu ntsu'u cha' ta nu'u lo'o ya cuentya ji'i tyucui cucui bi', cha' jlo ti' ya cha' lcaa quichi ntsu'u ngu' nu ñasi' tsa ji'i ngu' nu cua ngusñi tyucui bi'.

²³ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' ni tsá tyu'u ti'i lcaa ngu' slo Pablo. Tsá bi' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo yu. Tyucui tsá ngulu'u yu ji'i ngu'; ngulu'u yu ñi'ya nu nclyo ycu'i Ndyosi cña, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya ji'i Ni, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i Ni lo quityi lo'o nchcu'i ngu' cha' ji'i Jesús. ²⁴ Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcu'i Pablo lo'o ngu' li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ná jlya ti' cha' bi' tsiya' ti; ²⁵ ná nchca ca stu'ba tyiquee ngu'. Li' ngua ti' ngu' tyaa ngu', pana xa' nchcu'i Pablo lo'o ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o

Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycuí'
Ndyosi nu ngua sa'ni, cha'
nu nchcui' bi' lo'o jyo'o cusu'
ji'na. Ndi'ya ntsu'u cha' bi':

²⁶ Tsaa nu'u slo ngu' jua cha'
chcui' nu'u lo'o ngu'
cua ña'a ca cha' nu
ta na' lo'o nu'u, nacui'
ycuí' Ndyosi.

Ndi'ya chcui' nu'u lo'o ngu':
Ná tyiquee' cuna mā cha' jna',
pana ná ca cuayá' ti'
mā ñi'ya ndyu'u cha'
nu cua ndyuna mā;

ná tyiquee' ña'a mā cha' jna',
pana ná ta mā cuentya
ni cha' nu cua na'a mā.

²⁷ Tacalya tsa cresiya ji'i ngu'
tya'a mā, cha' ná nti'
ngu' bi' taquiya' ngu'
ji'i cha' nu nchcui' na'
tsiya' ti.

Ná nduna tso'o ngu' bi',
xqui'ya cha' ná ntaja'a
ngu' ca cuayá' ti' ngu'
cha' jna';

ná nti' ngu' bi' ta ngu'
cuentya, cha' ná nchca
ji'i ngu' ña'a tso'o ngu';

ná ntaja'a ngu' bi' culochu'
ngu' ji'i cha' cuxi nu
ntsu'u ji'i ngu'.

Bi' cha' ná nchca cui'ya na'
cha' clyu ti' ji'i ngu'
xqui'ya cha' cuxi bi'.

Jua'a nacui' ycuí' Ndyosi ji'i
ngu'. ²⁸ Taca ca cuayá' ti'
mā juani cha' cua nguxana
Ni nda Ni cha' ji'i ycuí' Ni
ndyaa ca su ndi'i ngu' xa' tsu';
tyaja'a Ni cuityi Ni qui'ya nu
ntsu'u ji'i ngu' bi', nu lo'o xñi
ngu' cha' ji'i Ni. Lo'o jua'a
nga'aa caca tye cha' bi' juani,
chañi cha' cuna ngu' bi' cha'
ji'i ycuí' Ndyosi.

²⁹ Lo'o ndye nchcui' Pablo,
li' ndu'u ca ta'a ngu' judío
ndyaa ngu'; pana lye tsa
nguxlyú ngu' cha' hichu'
tya'a ngu'.

³⁰ Tucua yija ndyanu Pablo
ca Roma ne' sca ni'i ngüijña ti.
Tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a
yu ji'i lcaa ngu' nu ndya'a slo
yu, ³¹ ná ntsii yu culu'u yu ji'i
ngu' ñi'ya caca ycuí' Ndyosi
loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o
jua'a ná ngua'a ngu' ji'i yu
cha' ná ta yu lcaa cha' ji'i Je-
sucristo lo'o ngu'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Roma

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma, cu'ma nu ngusni ma cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni na' cña ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ycu'i Ni ngusubi Ni jna' cha' tsa'a na' chcu'i na' cha' tso'o ji'i Ni lo'o ñati.

² Nu lo'o tya lyiji caa Jesucristo nde chalyuu, tya li' cua nchcu'i liñi ycu'i Ndyosi ñi'ya nu caca cha' bi' tyempo nu lijya nde loo la. Cua nda Ni cha' bi' lo'o xi ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ni, cha' nchcu'i Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la; nguscua ngu' cha' bi' lo quityi li'. ³ Cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu laca Sñi' ycu'i Ndyosi, bi' laca cha' nu nscua lo quityi bi'. Ngula Jesús lo yuu ñi'ya nu nclya cua ña'a ca sñi' ñati, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca Jesús; ⁴ lo'o jua'a laca Jesús nu sca ti Sñi' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi. Ndi'ya caca cuayá' tso'o ti' na cha' bi': chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, tlyu tsa cha' ngua'ni Ni li'. Nu lo'o nda ycu'i Ndyosi Xty'i' ycu'i Ni ji'i Jesús, nda Ni cha' lo'o na cha' Sñi' ycu'i ca

Ni laca nu Jesús bi'. ⁵ Tso'o tsa ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na' xqui'ya Jesucristo. Cua ngulo Ni cña jna' cha' tsa'a na' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; chacuayá' ji'i ycu'i Ni tsa'a na' chcu'i na' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati. Nti' Ni cha' caja ñati ji'i ycu'i Ni lca ti se'i, ñati nu xñi cha' ji'i ycu'i Ni, ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcu'i Ni. ⁶ Lo'o cu'ma ni, cua ngusubi Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Jesucristo.

⁷ Nscua na' quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, cuentya ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cua ngusubi Ni ji'i ma cha' tyucui tyiquee ma taca caca ma ñati ji'i Ni. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nti' tsa Pablo tsa na'a xi ji'i ngu' bi'

⁸ Su nguxana ti quityi re, ndyu'ni tlyu na' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Tso'o tsa nti' na' cha' cua ngusni lcaa tya'a ma cha' ji'i Jesús, ca lcaa quichi ndañi cha' jlya ti' ma cha' bi'. ⁹ Lo'o na' ni, cua ngujui cña jna' cha' chcu'i na' cha' tso'o ji'i Jesucristo Sñi' ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati; tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña bi' cuentya ji'i Ni. Jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' lu'ba ti ndyi'u ti'

na' ji'j mā laja lo'o nchcui' na' lo'o ycu' Ni. ¹⁰ Lo'o jua'a lcaa tsā ndijña na' chacuayá' ji'j Ni cha' tsa'a na' slo cu'mā, cha' tyi'j na' xi lo'o mā, cua ña'a ca hora nu nti' ycu' Ni. ¹¹ Nti' tsa na' tyacua tya'a na' xi lo'o cu'mā, cha' cua nti' na' tā sca cui' lo'o mā; Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu xtyucua 'na, cha' taca jlya la ti' mā ji'j Jesús. Li' tyat'j la ti' tyiquee mā. ¹² Tso'o si caca cua'ni na cha' caca tyat'j la ti' tyiquee tya'a na, cha' stu'ba ti xñi tso'o la na cha' ji'j Jesús li'.

¹³ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'j Jesús, nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya nu ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'j cu'mā. Tyu quiya' ngua ti' na' caā na' ca su ndi'j mā, pana hasta juani bilya caja ñi'ya caca nu caā na'. Ñi'ya nu ngua'ni na' ca xa' loyuu chalyuu, jua'a cua nti' na' cha' caca su ndi'j cu'mā; nti' na' cha' taquiya' xa' la ñati' cha' ji'j Jesús, lo'o jua'a nti' na' cha' tya culu'u la na' cha' bi' ji'j mā. ¹⁴ Cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcu' lo'o ngu' xa' tsu', masi ndi'j ngu' bi' quich' tonu, masi ndi'j ngu' tyijyu' la ca ne' quixi'; ngulo Ni cña jna' cha' sca ti cha' chcu' na' lo'o ngu', masi lo'o ngu' nu nchca tsa ji'j, masi lo'o ngu' nu ná ndyi'ya cuentya tsiya' ti. ¹⁵ Bi' cha' nti' na' tsa'a cha' chcu' na' cha' tso'o ji'j ycu' Ndyosi lo'o cu'mā ngu' Roma, ñi'ya lo'o cua nda na' cha' bi' lo'o xa' ñati'.

Tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ji'j cha' nu nda Jesús

cha' chcu' na lo'o ñati'

¹⁶ Ná ntyuju'u ti' na' tsiya' ti cha' culu'u na' cha' tso'o nu ntsu'u ji'j Jesús ji'j ñati'. Lijya cha' bi' lo'o lcaa chacuayá' ji'j ycu' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'j lcaa ñati' nu xñi cha' ji'j ycu' Ni. Tya clyo nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío ti, li' lo'o nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁷ Lo'o cuna na cha' tso'o ji'j Jesús bi', li' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni ycu' Ndyosi cha' ca tso'o cresiya ji'j ñati' cuxi; xqui'ya cha' nu jlya ti' na ji'j cña nu ngua'ni Jesús, bi' cha' taca caca tso'o cresiya ji'j ñati' cuxi na, sca ti si xñi na cha' ji'j ycu' Ni. Ndi'ya ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi' cusu': "Nu lo'o jlya ti' na ji'j ycu' Ni cha' taca cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, li' caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na".

Yabe' nu ndyanu hichu' ñati' chalyuu

¹⁸ Lo'o cuna na cha' ji'j Jesús bi', li' ca cuayá' ti' na cha' ñasi' tsa ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua; xcube' tsa ycu' Ni ji'j cua ña'a ca ñati' cuxi. Na ñasi' Ni ji'j ngu' bi', cha' cuxi tsa ndu'ni ngu'; cuxi tsa ngu' bi', lo'o jua'a ná nda ngu' chacuayá' cuna xa' ñati' lcaa ña'a cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ñati' chalyuu. ¹⁹ Nchca cuayá' ti' ngu' cuxi bi' lcaa lo cha' nu caca cuayá' ti' ñati' nquicha', cha' ji'j ycu' Ndyosi, cha' cua ngulu'u ycu' Ni cha' bi' ji'j ngu'. ²⁰ Ycu' Ndyosi ni, ná nchca ji'na ña'a na ji'j Ni ca su ntucua Ni nde cua, ni ná taca ca cuayá' ti'

na ñi'ya laca cha' ná tye chca cha' tlyu nu ndu'ni Ni. Pana tya lo'o nguxana chalyuu tya clyo, tya li' taca tyuloo na ji'i ycuí' Ni; tya li' ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' na tilaca laca ycuí' Ni, si clyana na ji'i Ni. Taca tyuloo ñati' ji'i Ni lo'o ña'a ngu' ji'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni. Bi' cha' ná ntsu'u cha' clyu ti' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati' cuxi bi'. ²¹ Masi nslo ngu' cuxi bi' tilaca laca ycuí' Ni, ná ntaja'a ngu' bi' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni; masi ycuí' Ndyosi laca Ni, ná ndya ngu' bi' xlya'be ji'i Ni. Xcuí' cha' cuxi ti ntsu'u tyiquee ngu'. Ngüichí yaa cha' hi que ngu' cha' ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' liñi bi'. ²² Nacui' ngu' cha' nchca tsa ji'i ycuí' ca ngu', pana lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o nchcui' ngu' jua'a; ple tsa ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Ná nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycuí' Ndyosi nu laca loo la, la cui' Ni laca nu ná tye chalyuu ji'i tsiya' ti; ndiya la ti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcuí' ñati' nu ndyijii ti. Lo'o jua'a ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcuí' quiñi nu ndacui' nde cua, lo'o ji'i lcuí' na'ni nu ntucua quiya', lo'o ji'i lcuí' na'ni nu nsube' ne' ni' lo yuu; bi' laca cha' nu ndu'ni tlyu ngu' ji'i.

²⁴ Bi' cha' cua ngulaya' Ni ji'i ngu' cuxi bi'; juani cua nda Ni tyempo ji'i ngu' cha' caca suba' ngu', cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu', sca lo cha' cuxi nu ntyuju'u tsa ti' na cha' hcui' na ji'i. ²⁵ Cua

nguxtyanu ngu' bi' lcaa cha' liñi nu ngulu'u ycuí' Ndyosi ji'i ngu', ndiya la ti' ngu' cha' xñi ngu' lcaa ti lo cha' cuiñi; ndu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó cuiñi, ndaquiya' ngu' ji'i lcuí' scaa na nu cua ngüiñá ti ycuí' Ndyosi, nga'aa si'i ji'i ycuí' Ni nu ngüiñá cha' bi' ndu'ni tlyu ngu'. La cui' ycuí' Ndyosi nu ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i, cha' xcuí' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na laca Ni. Jua'a laca cha' tu'ni.

²⁶ Nguxtyanu Ni ji'i ngu' cuxi lacua, cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu'; sca lo cha' cuxi nu ná nti' na hcui' na ji'i lo'o ñati, bi' laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. La cui' ti nu ngu' cuna'a nga'aa ndi'i lo'o ngu' qui'yu ñi'ya nu ndi'i cua ña'a ca ñati' tso'o, xcuí' lo'o tya'a cuna'a ti ndu'ni ngu' cha' suba'; ²⁷ lo'o jua'a nu ngu' qui'yu nga'aa ndi'i lo'o ngu' cuna'a ñi'ya nu ndi'i ñati, ndacui' tsa ti' ngu' ji'i xa' qui'yu, ndu'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ngu'. Laja cuaña' ti ngu' nda ycuí' Ndyosi cha' ti' ji'i ngu', cha' cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

²⁸ Jua'a laca ji'i ngu', cha' ná nti' ngu' tyuloo ngu' ji'i ycuí' Ndyosi; bi' cha' nguxtyanu Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi bi', nda Ni xi tyempo cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ti ngu' cua'ni ngu'. ²⁹ Ná tso'o tsiya' ti cña nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati' ngu': xcuí' cha' suba' ti ndu'ni ngu', cuxi tsa ndu'ni ngu'; ndacui' tsa ti' ngu' ji'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tya'a ñati' ngu', ti'

tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'; nti' ngu' cha' tso'o la caca ji'i ycu' ngu' que ji'i xa' la tya'a ngu', pana nxuu tya'a ngu' bi' hasta ndujuii ngu' ji'i tya'a ngu'; ndu'ni ngu' ngana ji'i tya'a ngu'; chiya'a tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati' ngu', hasta nclo que ngu' cuentyu ji'i tya'a ngu', ³⁰ hasta nchcui' ngu' cha' ti'i ji'i tya'a ngu'; liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ycu' Ndyosi, cha' suba' nchcui' ngu'; tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o tya'a ñati' ngu'. Lo'o jua'a tya nclyana la ngu' cha' cuxi nu cua'ni ngu', ni ná ndaquiya' ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'. ³¹ Ni sca cha' ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti; ná ndu'ni ngu' ni sca cña nu cua nacuj ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni ñati' tso'o; la cui' ti ná ndu'ni tya'na ti' ngu' ji'i tya'a ngu'. ³² Nda ngu' bi' cuentya cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi ji'i ngu', cha' ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Masi jlo ti' ngu' cha' bi', ná ndube ti' ngu' bi'; ña'a ti ndu'ni ngu' cha' cuxi bi' ji'i ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i xa' ñati' nu ndyu'ni la cui' tya'a cha' cuxi bi'.

2

Liñi tsa cua'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'i ñati' chalyuu

¹ Lo'o cu'ma ni, nchcui' tsa ma ji'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati; pana ná caja ñi'ya nu cua'ni clyu ti' Ni ji'i ycu' ma, nu lo'o nclyotu ma qui'ya nu ntsu'u ji'i xa' ñati, lo'o jua'a ycu' ca ma ntsu'u qui'ya bi' ji'i ma. Ñi'ya ndu'ni cuayá' bese ji'i ñati cuxi, jua'a ndu'ni ma, nu lo'o nchcui' ma jua'a ji'i ñati; pana stu'ba ntsu'u qui'ya ji'i ma lo'o nu ñati cuxi bi'. ² Cua jlo ti' ma cha' liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o nchcube' Ni ji'i ngu' nu ndu'ni lcaa lo cha' cuxi. ³ ¿Ni cha' laca nti' ma cha' ná caca ji'i cu'ma ñi'ya nu ndyaca ji'i nu ngu' cuxi bi'? Cha' cuiñi, ná clyaa ma ji'i ycu' Ndyosi nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati; na nsta ma qui'ya ji'i ñati bi', masi ndu'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. ⁴ ¿Ni cha' laca ná ndube ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na? Ntucua' Ni cña ji'na, ndalo tsa tyiquee Ni ji'na; tso'o tsa nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cha' caja ñi'ya nu tya'achu' na ji'i cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na ji'i. ⁵ Ná ntaja'a ma taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ma, ná ntaja'a ma ca tyuju'u ti' ma tsiya' ti; bi' cha' ndyanu cha' xcube' Ni ji'i ma lo'o tyalaa tsa, nu lo'o ña'a ngu' cha' liñi tsa cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu. ⁶ Tsa bi' tya Ni ji'na tsa ña'a nu ngua'ni na lo'o nguti' na chalyuu; ⁷ sca chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye, bi' laca

nu ta Ni ji'ḷi ngu' tso'o, nu ná nchca taja ti' ndu'ni ngu' cña tso'o lo'o tya'a ngu'. Xcui' ndya'a cha' tyiquee ngu' bi' ji'ḷi cha' tso'o nu ntsu'u ca slo ycuí' Ndyosi, xcui' nti' ngu' cha' tyi'ḷi tso'o ti ngu' cuentya ji'ḷi Ni, xcui' ndube ti' ngu' ji'ḷi chalyuu nu lijya nde loo la.

⁸ Pana nu ñati cuxi ni, nu xcui' cha' ji'ḷi ycuí' ca ngu' ntsu'u tyiquee ngu', tlyu tsa cha' ti'í ta Ni ji'ḷi ngu' bi'; ñasi' tsa ycuí' Ndyosi ji'ḷi lcaa ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' tsiya' ti ji'ḷi lcaa cha' liñi nu nclyu'u Ni ji'ḷi ngu', cha' ndijña tsa ti' ngu' ji'ḷi cua ña'a ca cha' cuxi nu ña'a ngu'.

⁹ Xcube' tsa Ni ji'ḷi ngu' bi' li', tlyu tsa cha' ti'í caca ji'ḷi lcaa ñati chalyuu, cua ña'a ca ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi. Clyo tyacua cha' ti'í bi' ji'ḷi ngu' judío, li' la cui' jua'a tyacua ji'ḷi ngu' xa' tsu', nu si'ḷi ngu' judío laca ngu'. ¹⁰ Pana lcaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ni, ta ycuí' Ndyosi cha' tso'o nu ntsu'u ca slo Ni ji'ḷi ngu' bi'; cua'ni chḷi loo Ni ji'ḷi ngu' bi' ca slo ycuí' Ni li', cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'ḷi tyiquee ngu' li'. Clyo tyacua cha' tso'o bi' ji'ḷi ngu' judío, lo'o li' la cui' jua'a tyacua ji'ḷi ngu' xa' tsu'.

¹¹ Si'ḷi cua laca ti ñati nu ndu'ni tyaca'a ycuí' Ndyosi ji'ḷi, sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu.

¹² Ngu' xa' tsu' ni, masi bilya cuna ngu' lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o ngu' judío, pana tye cha' ji'ḷi ngu' jua'a ti, si ntsu'u qui'ya ji'ḷi ngu'. La cui' jua'a xcube' ycuí' Ndyosi

ji'ḷi ngu' judío, nu cua ndyuna cha' liñi nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu'; si ntsu'u qui'ya ji'ḷi ngu', cua'ni cuayá' Ni ji'ḷi ngu' cuentya ji'ḷi cha' nu nchcui' Moisés bi' li'. Lo'o jua'a sca ti cuayá' cua'ni cuayá' Ni ji'ḷi lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi. ¹³ Ná caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'ḷi ycuí' Ndyosi lo'o ndyuna ti na cha' liñi nu nda Ni lo'o na; sca ti si taquiya' na ji'ḷi cha' bi', si cua'ni na lcaa ña'a cña nu ngulo Ni ji'na, li' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'ḷi Ni.

¹⁴⁻¹⁵ Ntsu'u ngu' xa' tsu' ni, cua laca ndu'ni ngu' ñi'ya nu nscua lo quityi ji'ḷi ycuí' Ndyosi, masi bilya cuna ngu' cha' bi'. Jua'a jlo ti' na cha' nchca cuayá' ti' ngu' bi' ni cña laca nu nti' ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' tyucui tyiquee ngu' ndu'ni ngu' tsa ña'a cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o ngu' judío sa'ni la, masi bilya ta Ni cha' lo'o ngu' xa' tsu' bi'; hique ti ngu' bi' nda'ya cha' tso'o nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a hora ti nda ngu' bi' cuentya cha' qui'ya laca lo'o ndyuni ngu' sca cha' cuxi, pana ná ntsu'u cha' culacua ti' ngu' lo'o ndu'ni ngu' sca cha' tso'o.

¹⁶ Jua'a caca lacua, nu lo'o tyu'u lubii lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'ḷi ñati, tsá li' lo'o culo Ni cña ji'ḷi Jesucristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'ḷi lcaa ñati; la cui' tyempo bi' culotu Ni lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya ji'ḷi ngu'. Jua'a laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati laja lo'o nclyu'u na' cha' tso'o

ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu'.

Cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni ngu'judío

¹⁷ Pana nu cu'ma ni, nacui ma cha' ngu' judío laca ma, bi' cha' jlya tsa ti' ma ji'i lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati, cha' nacui ma cha' sca ti cu'ma laca ma ñati ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁸ Na cua jlo ti' ma ñi'ya laca cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma, nti' ma; cua nguscua Moisés cha' bi' lo quityi cuentya ji'i ma, bi' cha' cua nda la ma xi cuentya ñi'ya laca sca cha' tso'o, ñi'ya laca sca cha' cuxi. ¹⁹ Lo'o jua'a nti' ma, cha' ycu'i ma nchca ji'i ma culu'u ma tyucui liñi ji'i ñati nu ná jlo ti'; nti' ma cha' taca ta ma cha' lo'o ngu' nu ná ndyiji ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' sca cha' liñi; ²⁰ nti' ma cha' taca culu'u qui'i ma ji'i ñati nu ná nduna tso'o, cha' ple ti ngu' xi; nti' ma cha' caca ma mstru ji'i ñati nu bilya caca tsa'a tsiya' ti. Nti' ma cha' caca ma jua'a, xqui'ya cha' jlya tsa ti' ma cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi'; laja cha' bi' nscua lcaa cha' nu caca jlo ti' na, lcaa cha' liñi nu ntsu'u nde chalyuu, nti' ma. ²¹ Na nclyu'u ma ji'i tya'a ñati ma tu'ni, ¿ni cha' laca ná nchca culu'u ma ji'i ycu'i ca ti ma? Nacui ma cha' ná tso'o cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i xa' ñati. ¿Ha ná lo'o cu'ma tya ntucuaana ma ntsu'u quiya'? ²² Nacui ma cha' ná tso'o

tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. ¿Ni cha' laca cha' lo'o cu'ma ndu'ni ma cha' cuxi bi' lacua? Si ná ndiya ti' ma tsiya' ti lo'o ndu'ni tlyu xa' ñati ji'i jo'o nu si'i ycu'i Ndyosi laca, ¿ni cha' laca ndya'a ma ntucuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u ne' laa ji'i ngu' bi'? ²³ Nacui ma cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ma, pana ndyu'ni tsa ma cha' cuxi lo'o ycu'i Ndyosi nu lo'o ná ndaquiya' ma ji'i cha' bi'. ²⁴ Na ndu'ni ti ma ñi'ya nu nacui quityi cusu', quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: "Cuxi tsa nchcui' ngu' xa' tsu' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cu'ma". Jua'a cha' nscua lo quityi.

²⁵ Jlya tsa ti' ma cha' nu nacui cha' si'yu ma quiji ngu' qui'yu sñi' ma lo'o tya cuañi' ngu', cha' culacua ngu'. Tso'o tsa si lo'o taquiya' ma lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Moisés; pana si ná taquiya' ma lcaa cha' bi', cua laca ma ñi'ya si ná nsi'yu quiji ma tsiya' ti li'. ²⁶ Lo'o jua'a nu ngu' xa' tsu' nu ná nsi'yu quiji ngu' ni, si taquiya' ngu' bi' cha' nu nda Moisés lo'o na, li' stu'ba ti tucua ycu'i Ndyosi cha' ji'i ngu' bi', ñi'ya ntucua Ni cha' ji'i ngu' judío tya'a na nu cua nsi'yu quiji ngu'. ²⁷ Chañi cha' ná ngua'a cuayá' lo quiji ngu' bi' jua'a; ná ntsu'u cha' bi' ji'i ngu', cha' ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana si ndu'ni ngu' bi' lcaa cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu', ta ngu' cha' tyuju'u ti' ji'i cu'ma ngu' judío, cha' ná ndaquiya' ma

ji'í cha' bi', masi cua ndyuna mā cha' liñi ji'í ycuí' Ndyosi, masi cua ngua'a cuayá' lo quiji mā. ²⁸ Si'í na tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o tacati tsa ndyu'ni na ji'í ycuí' Ni cha' ña'a ti ngu' ji'na. Ná caca cña jua'a, masi ngua'a cuayá' lo quiji na; ²⁹ si'í jua'a laca na ngu' judío. Tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o xñi tso'o na cha' ji'í ycuí' Ndyosi; liñi la tyu'u cha' ji'na lo'o Ni si chca'a cuayá' ji'í ycuí' Ndyosi ca ne' cresiya ji'na. Li' taca culo Ni cña ji'na lo'o Xtyi'í ycuí' Ni, si'í lo'o sca cha' nu nscua lo quityi ti. Lo'o li' tso'o tsa cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, nga'aa si'í ñati chalyuu ti nu chcuí' tso'o ji'na li'.

3

¹ Tso'o ti xi na cha' laca na ngu' judío lacua, tso'o xi cha' nsi'yu quiji na, cha' jua'a ngulacua na. ² Ndi'ya laca sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' laca na ngu' judío: Sca ti lo'o ngu' judío tya'a na cua nda ycuí' Ndyosi cha' ji'í Ni tya clyo. ³ Masi ntsu'u xi ngu' judío nu nga'aa jlya ti' ji'í ycuí' Ndyosi, ná culaya' Ni ji'í cua ña'a ca ngu' judío xqui'ya nu xti ti ñati bi'. ⁴ Ná nti' Ni cua'ni Ni jua'a. Xcuí' cha' liñi ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o ñati ji'í Ni, masi cha' cuiñi laca nu ndu'ni lcua ti lo ñati chalyuu. Cua nscua sca cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo quityi nu nchcuí' ndi'ya:

Lo'o chcuí' nu'u, li' caca cuayá' ti' ngu' cha' liñi

tsa ndu'ni nu'u;

lo'o caca cuayá' jinu'u slo ñati, taca cua'ni lyaá nu'u ji'í ycuí' ca li'.

⁵ Cha' nu na ni, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni na; lo'o nu cha' cuxi bi' ni, ndu'ni cha' taca ca cuayá' la ti' na cha' liñi tsa laca ycuí' Ndyosi. ¿Ñi'ya ta ñacuí na li'? ¿Ha ná liñi ndu'ni Ni lo'o na? ¿Ha ná tso'o si xcube' Ni ji'na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi? Ntsu'u ñati nu nchcuí' jua'a. ⁶ Pana liñi tsa ndu'ni Ni. Ná caca xcube' Ni ji'í ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', si ná liñi ndu'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñati.

⁷ Ná tyiquee' ñacuí ngu' cha' na cuiñi na'. Tso'o, cha' cuiñi nda na' lacua. Pana xqui'ya na', bi' cha' nchca cuayá' la ti' xa' ñati cha' liñi nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; jua'a ndyu'ni tlyu la ngu' ji'í Ni xqui'ya na'. Ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na lacua. ⁸ La cui' ti ná tso'o laca cha' cua'ni la na cha' cuxi cha' caca tso'o la cha' ji'na nde loo la; pana ntsu'u ngu' nu ñilo'o ji'í tya'a ngu' lo'o nchcuí' ngu' cha' jua'a laca cha' cuxi nu nchcuí' ya. Liñi tsa cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'í ngu' nu nchcuí' cha' cuiñi ji'na jua'a.

Lcaa ñati ntsu'u qui'ya ji'í ngu' cuentya ji'í ycuí' Ndyosi

⁹ Ndi'ya ñacuí na lacua: Ná caca chcuí' na cha' tso'o la na cha' laca na ngu' judío, cha' si'í cha' bi' tsiya' ti; cua ngua cuayá' ca ti' na cha' stu'ba ti ntsu'u cha' cuxi ji'í ngu' judío lo'o ji'í ngu' xa' tsu',

cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu
laca loo ji'í lcaa ñati chalyuu.

10 La cui' cha' nscua lo quityi
ji'í ycuí' Ndyosi nu nchcui'
ndi'ya:

Ni tsaca ngu' ná ntsu'u nu
xcui' cha' tso'o ndu'ni;

11 ná ntsu'u ñati nu nchca
cuayá' ti' cha' ji'í ycuí'
Ndyosi,

ná tucui ncl yana ji'í ycuí' Ni.

12 Cua ndyu'utsu' lcaa ngu'
ji'í tyucui liñi, stu'ba
ti ngua cuxi cresiya ji'í
lcaa ngu';

ná ntsu'u ni sca ñati nu xcui'
cha' tso'o ndu'ni.

13 Ñi'ya nti' xtyi'í tyucu nu
ntsu'u to' cuaá nu tya
lyiji tyacu' lo, jua'a laca
ngu' bi',

cha' xcui' cha' cuxi ndyu'u
tu'ba ngu'.

Lye tsa ñilo'o ngu' ji'í tya'a
ngu' laja lo'o nchcui' ti
ngu'.

Ñi'ya laca hitya tyaala nu
ntsu'u tu'ba cuaña,
jua'a laca ngu',

cha' tyaala tsa nchcui' ngu'.

14 Ná nxutacui ngu' cha' nda
ngu' qui'ya ji'í tya'a
ngu';

15 cujuii clya ngu' bi' ji'í tya'a
ngu', nti' ngu'.

16 Xcui' na cua ndu'ni ñu'u
ngu' ji'í tya'a ngu',
ndu'ni ngu' cha' ca
xñi'í ti' xa' ñati macala
su ndya'a ngu' bi'.

17 Ná nslo ngu' ji'í tyucui liñi
nu cua'ni cha' ti' ti tyi'í
tyiquee ngu'.

18 Pana ná ntsu'u ngu' tsiya'
ti ña'a ngu' ji'í ycuí'
Ndyosi, nacui' ngu'.

Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

19 Cua jlo ti' na cha' cua
nscua lcaa cha' cusu' bi',
cha' cube ti' ngu' judío nu
ntsu'u cha' ji'í lo'o cha' bi';
jua'a nguscua jyo'o cusu',
cha' cua nti' ycuí' Ndyosi
cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati
tyucui ña'a chalyuu cha' ná
caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ngu'
ji'í ycuí' ca ngu' lo'o Ni, cha'
nga'a cha' cua'ni cuayá' Ni ji'í
ngu'. 20 Masi cua'ni na lcaa
ca cha' nu nguscua ngu' lo
quityi cusu' bi', ná caca ca
tso'o tyiquee na cuentya ji'í
ycuí' Ndyosi lo'o ndyu'ni ti
na jua'a; tsa bi' ti cña ndu'ni
quityi bi', cha' caca cuayá' ti'
na cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na
cuentya ji'í ycuí' Ndyosi.

*Cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi ji'í
ñati lo'o xñi ngu' cha' ji'í Jesu-
cristo*

21 Lo'o juani cua ngutu'u
tucua sca cha' cucui nde
chalyuu, ná stu'ba tsiya' ti
cha' bi' lo'o cha' cusu' bi'.
Lo'o ncl yu'u ycuí' Ndyosi cha'
bi' ji'na, li' caca cuayá' ti' na
ñi'ya caca ca tso'o cresiya
ji'na cuentya ji'í ycuí' Ni. Cua
nscua xi cha' nu nchcui' ji'í
cha' bi' lo quityi cusu' bi',
masi lo quityi nu nguscua
jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'í
ycuí' Ndyosi nchcui' Ni lo'o
ñati sa'ni. 22 Nchcui' quityi
cha' cua'ni ycuí' Ndyosi
cha' caca tso'o cresiya ji'na
cuentya ji'í ycuí' Ni, si xñi
na cha' ji'í Jesucristo. Stu'ba
ti cua'ni Ni lo'o ca ta'a na
nu laca na ngu' judío; jua'a
lo'o lcaa ñati nu cua ngusñi
cha' ji'í ycuí' Ndyosi ca chaca

tsu' chalyuu, stu'ba ti cua'ni Ni lo'o lcaa ñati. ²³ Lcaa na ntsu'u qui'ya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, cha' ná ngua'ni na tsiya' ti cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. ²⁴ Pana cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; sca cha' tso'o nu ngua'ni ti Ni cuentya ji'na laca, cha' tlyu tsa cña nu ngua'ni ycuí' Jesucristo cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ngujuii yu lo crusi cha' cua'ni lyaá yu ji'na. ²⁵ Nda ycuí' Ndyosi ji'i Jesús ñaa chalyuu cha' tyaja'a yu cajaa yu; masi ycuí' yu chcube' yu cña loo lcaa ñati chalyuu, cha' qui'ya ycuí' yu yabe' nu ntsu'u ji'na. Caca cha' bi' ji'na si tyaja'a na xñi na cha' ji'i Jesús. Lo'o jua'a nti' Ni culu'u Ni ji'na cha' xcui' cha' liñi ndu'ni Ni lo'o na, masi ná ngua'ni cuentya Ni ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i jyo'o cusu' ji'na; pana ndalo tsa tyiquee Ni ji'i ngu' bi' li'. ²⁶ Nu juani ngulu'u Ni ji'na cha' liñi tsa ndu'ni ycuí' Ni; jua'a taca ji'i Ni cua'ni lubii cresiya ji'i scaa na, si tyaja'a na xñi na cha' ji'i Jesús.

²⁷ Cha' cuiñi nchcui' na si ñacui' na cha' nchca tsa ji'i ycuí' ca na ñati chalyuu, cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi. Ná taca. Lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' na lo'o Ni si jua'a nti' na. ¿Ñi'ya jua'a? Ná nchca ji'na cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi lo'o taquiya' ti na lcaa cha' cusu',

sca ti nu lo'o xñi na cha' ji'i Jesús caca tso'o cresiya ji'na. Pana nga'aa tso'o chcui' na cha' tyixi li', cha' si'i ycuí' na laca nu ndu'ni cha' ca tso'o cresiya ji'i ycuí' ca na. ²⁸ Bi' cha' ni na' ji'i ma cha' ntsu'u sca ti ña'a, ñi'ya nu caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi; ntsu'u cha' xñi na cha' ji'i Jesús, masi ná nchca ji'na cua'ni na lcaa lo cha' cusu' nu nguscua ngu' sa'ni.

²⁹ Si'i sca ti ji'i ngu' judío ti laca ycuí' Ndyosi loo, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' laca Ni loo. ³⁰ Chañi tsa laca cha' bi', cha' sca ti ycuí' Ndyosi laca loo tyucui ña'a chalyuu; ná ntsu'u chaca nu laca loo la. Cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni; la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' xa' tsu', nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Ni. ³¹ Tso'o lacua. Na jlya ti ti' na ji'i cña nu ngua'ni Jesús, tsa bi' ti cha' cua'ni na cha' clyaá na ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¿Ha nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' cha' cua'ni na lacua? Si'i cha' bi', masi tso'o la taquiya' na cha' cusu' bi' juani, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesús.

4

Ñi'ya ngua ji'i Abraham

¹ Juani ta na' sca cha' lo'o ma ñi'ya ngua ji'i Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na nu ngua tya sa'ni. ² Ycuí' ca Abraham ni, ná ngua cua'ni yu cha' ca

tso'o cresiya ji'í ycuí' ca yu cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, ni ná ngua ji'í yu xacuj yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi cha' ngua ji'í ycuí' yu. ³ Nde laca cha' nu nscua lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi: “Ngusñi Abraham cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o yu cha' caca tso'o cresiya ji'í yu, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'í Ni”. Jua'a nscua lo quityi bi'. ⁴ Lo'o ndya'a na ne' xña ji'í ñati ni, nda ngu' xcaya' na li'; si'i na nda laja ti ngu' cñi ji'na, cñi nu ndacui ngu' ji'na laca, cha' ngua'ni na cña. ⁵ Pana nu lo'o jlya ti ti' na ji'í Jesús cha' ngulotsu' yu yabe' nu ntsu'u ji'na, li' taca xquiñi Ni cha' ji'í Ni lo'o na cha' caca tso'o cresiya ji'na, masi ná sca na ndacui Ni ji'na. ⁶ Tya sa'ni la nacuj jyo'o David cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu cua laca ngua'ni lubii ycuí' Ndyosi cresiya ji'í. Cua nacuj Ni cha' lubii cresiya ji'í ngu', masi ná sca cña ngua'ni ngu' cuentya ji'í Ni cha' caca lubii ycuí' ngu'. ⁷ Li' nacuj David ndi'ya:

Tso'o ntsu'u tyiquee na lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o culotsu' Ni yabe' nu ntsu'u ji'na, nacuj.

⁸ Tso'o ntsu'u tyiquee na si nga'aa cua'ni Ni cuentya ji'í lcaa cha' cuxi nu cua ngua'ni na.

⁹ Si'i xcui' ngu' judío ti nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' jua'a, taca ñacuj na cha' lo'o ngu' xa' tsu' caca tso'o

tyiquee ngu' jua'a. Cua nchcui' ca ti na cha' ngusñi Abraham cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu, bi' cha' cua nacuj Ni ji'í yu cha' ca tso'o cresiya ji'í yu cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'í Ni. ¹⁰ ¿Ni jacua' ngua cha' bi'? ¿Ha cua laca cha' cua nsí'yu lo quiji yu ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' clyacua ngu'? Si'i. Tya lyiji xi'yu ngu' quiji yu tyempo bi'; ¹¹ ca tiya' la, li' ngulacua yu jua'a. Sca cuayá' ti ngua bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ngua tso'o cresiya ji'í yu cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, nu lo'o jlya ti ti' yu ji'í Ni. Yala la ngua cha' ngusñi yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi, tiya' la ngulacua yu. Bi' cha' lcaa ma nu ntsu'u ma xa' tsu' nu ngusñi ma cha' ji'í Jesús, laca ma ñi'ya laca si Abraham laca jyo'o cusu' ji'í ma nu yaa chalyuu tya clyo la. Lo'o xñi cua ña'a ca na cha' ji'í Jesús, li' quiñi cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o na cha' caca lubii cresiya ji'na. ¹² La cui' jua'a laca tyiquee ngu' judío tya'a na nu stu'ba ti ngusñi cha' ji'í Jesucristo lo'o na. Chañi cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'í ngu'; pana tso'o la cha' jlya ti ti' ngu' ji'í ycuí' Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu jyo'o Abraham bi', masi tya lyiji clyacua yu.

Ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o ñati xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'í cña nu ngua'ni Jesús

¹³ Lo'o jua'a ngua cha' ngüiñi cha' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, lo'o ñati

ji'í Abraham nu ñaa chalyuu ca tiya' la; nacui Ni cha' tyucui ña'a chalyuu caca ji'í ngu' bi' ca tiya' la. Pana bilya ta Ni cha' lo'o jyo'o Moisés nu ngua li', cha' bilya cala nu Moisés bi'; bi' cha' ná ndaquiya' jyo'o Abraham ji'í cña nu ngulo Moisés, cha' tya lyiji caja cha' bi' ji'í ngu'. Ngua tso'o cresiya ji'í ngu' bi' cuentya ji'í ycui' Ndyosi xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'í cha' nu nchcui' Ni, bi' cha' ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o ngu'. ¹⁴ Ná nti' ycui' Ndyosi cha' tsa lo cua ti ngu' caja chalyuu cucui ji'í ngu', ngu' nu taquiya' ji'í lcaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o ngu'; tya nti' Ni cha' xñi cua ña'a ca ñati cha' ji'í Jesús, cha' jua'a ti taca quiñi cha' ji'í ycui' Ndyosi lo'o ngu' li'. ¹⁵ Xcui' na xcube' ti Ni ji'na, nu lo'o caca cuayá' ji'na slo ycui' Ndyosi cuentya ji'í cha' cusu' bi'; pana ná caja ñi'ya nu sta Ni qui'ya ji'na si ná nscua sca cha' nu ndaca'a ji'na jua'a.

¹⁶ Ngüiñi cha' ji'í Ni lo'o jyo'o Abraham lo'o ngusñi ti yu cha' ji'í Ni, cha' caca cuayá' ti' lcaa na cha' xcui' cha' tso'o ntsu'u tyiquee Ni; bi' cha' nda Ni cha' bi' lo'o na. Ndyanu cha' bi' ji'í lcaa ñati ji'í Abraham nu cala chalyuu ca nde loo la. Ni si'i tsa lo cua ti ñati nu taquiya' ji'í cha' cusu' ti laca nu tyanu cha' tso'o bi' ji'í, la cui' jua'a tyanu cha' bi' ji'í lcaa ñati tya'a na nu xñi na cha' ji'í ycui' Ndyosi ñi'ya ngusñi ycui' Abraham cha' ji'í Ni; jua'a nti' na lo'o nacui

na cha' sti lcaa na ngua jyo'o Abraham bi' cuentya ji'í ycui' Ndyosi. ¹⁷ Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni lo'o Abraham, nu nscua lo quityi: “Cua nda na' chacuayá' cha' caca nu'u sti tyuu lo tya'a ñati nu catu chalyuu nde loo la”, nacui Ni ji'í Abraham. Cua ngüiñi cha' ji'í ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham sa'ni, cha' ngusñi yu cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu, la cui' Ni nu ndyu'ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulo Ni cña cha' tyu'u tucua lcaa cha' nde loo la, cha' nu cua nacui Ni ji'í yu lo'o nchcui' Ni ñi'ya si cua laca ndi'í cha' bi' ji'í yu nu ngua li'.

¹⁸ Masi ngua ti' jyo'o Abraham cha' ná caja sñi', ná ndube ti' yu; jlya ti' yu ji'í ycui' Ndyosi, ntajatya yu ni jacua' caja sñi' yu. Bi' cha' ngua jyo'o Abraham sti tyuu tya'a ñati nu ndyatü lo yuu ca nde loo la, ñi'ya nu cua nchcui' Ni lo'o yu: “Quiña'a tsa ñati tyu'u jinu'u tyempo nde loo la”, nacui Ni ji'í yu. ¹⁹ Ná ngujlyaa ti' Abraham cha' bi'; ña'a ti jlya ti' yu cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o yu, masi ndube ti' yu cha' ngusu' tsa yu, cha' cua tyalaa ti sca siyento yija ntsu'u yu. Jlo ti' yu cha' cua ngulala ti cajaa tyucuaa ngu', lo'o ycui', lo'o ma' Sara clyo'o yu; nga'aa ntsu'u tyempo cha' caja sñi' Sara, ngua ti' yu. ²⁰ Pana ná nguta'achu' yu, ná ngujlyaa ti' yu cha' nu cua nchcui' Ni lo'o yu; jlya tso'o

ti' yu cha' bi'. Ngua'ni tlyu yu ji' ycuí' Ndyosi, ²¹ cha' jlo ti' yu cha' taca ji' Ni cua'ni lyiji Ni ji' cha' nu ngüiñi ji' Ni lo'o yu. ²² Bi' cha' nda Ni chacuayá' cha' caca tso'o cre-siya ji' yu, xqui'ya cha' jly tsa ti' yu ji' Ni.

²³ Jua'a nscua lcaa cha' bi' lo quityi nu nchcui' cha' ngüiñi cha' ji' Ni lo'o nu Abraham bi', cha' ngua tso'o cre-siya ji' yu lo'o ngusñi ti yu cha' ji' ycuí' Ni. Si' cuentya ji' jyo'o Abraham ti nscua cha' bi', ²⁴ masi lo'o cuentya ji'na nscua cha' caca jua'a; lo'o ji'na cua nchcui' ycuí' Ndyosi cha' caca tso'o cre-siya ji'na cuentya ji' ycuí' Ni si xñi na cha' ji' Ni, la cui' Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ²⁵ Nda Ni chacuayá' cujuui ngu' ji' Jesús, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na; lo'o li' ndyu'ú Jesús chaca quiya', cha' caca tso'o cre-siya ji'na cuentya ji' ycuí' Ndyosi.

5

Ñi'ya caca lo'o caca stu'ba cha' ji' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi

¹ Jua'a laca lacua; xqui'ya cha' ngusñi ti na cha' ji' Jesús, bi' cha' cua ngua tso'o cre-siya ji'na cuentya ji' ycuí' Ndyosi. Lo'o li' ti' ti' ndi' tyiquee na, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ² Tso'o tsa ndyu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na chacuayá' ji' Cristo, nu lo'o ngusñi na cha'

ji' nu Cristo bi'. Ngua'ni Ni cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ni, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' tya'achu' na ji' Ni; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na, cha' jlo ti' na cha' ca tiya' la caja sca se'i nu tso'o tsa su tyi' na ca su ntucua ycuí' Ndyosi, cha' jua'a tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na. ³ Masi juani tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndi' na chalyuu; masi lya' tsa ti' ngu' ji'na, jlo ti' na cha' taca talo na lo'o nchcube' na jua'a. ⁴ Lo'o ngualoo cha' ti' bi', cua jlo ti' na cha' cua ngua'ni cuayá' ti Ni ji'na. Lo'o li' si ña'a ti tya tso'o cre-siya ji'na cuentya ji' ycuí' Ndyosi, li' cua ndu' ti' na cha' caca tso'o ji'na nde loo la. ⁵ Lo'o jua'a si' sca cha' nu nda ti' na laca cha' bi', sca cha' chañi laca bi'; cua'ni Ni ji'. Cua ngua'ni Ni cha' ca tii cre-siya ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'na; ngua'ni Ni jua'a nu lo'o nda Ni Xtyi' ycuí' Ni ji'na.

⁶ Jlo ti' na cha' ná caca cua'ni lyaá na ji' ycuí' ca ti na ji' qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana lo'o ndyalaa la cui' hora nu ngusta ycuí' Ndyosi, li' ngujuii Jesús xqui'ya na, ñati cuxi na. ⁷ Tlyu tsa cha' cua'ni na si tyaja'a na cajaa na cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá na ji' chaca ñati; masi sca ñati nu xcuí' cha' tso'o ndu'ni, ná nti' na cajaa na cuentya ji' yu. Sca ti si sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca bi', tso'o tsa nchcui' lo'o tya'a, ná tyiquee' tyaja'a sca ngu' cajaa cuentya ji' ñati bi', si caca cua'ni lyaá ngu' ji' nu ñati bi' li'. ⁸ Pana

jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u Ni ji'na cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; nda Ni ji'i Cristo cha' cajaa cuentya ji'na, masi tya ntsu'u tsa qui'ya ji'na. ⁹ Tso'o lacua. Cua laca ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' ndyalú tañi ycuí' Cristo lo'o ngujuui yu lo crusi. La cui' jua'a cua lijya nclyaá na juani; xqui'ya Cristo nga'aa xcube' Ni ji'na lo'o tye chalyuu. ¹⁰ Tya'a cusuú ycuí' Ndyosi ngua na; pana juani ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, nu lo'o ngujuui Sñi' ycuí' Ni lo crusi. Bi' cha' juani ngua ti cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quia'. ¹¹ Ni si'i tsa lo cua ti cha', masi lo'o cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni cha' caca ca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

Xqui'ya sca ti ñati ngua cuxi chalyuu

¹² Cua ngua cha', xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni sca ti jyo'o cusu' nu naa Adán, bi' cha' nguxana cha' ntsu'u qui'ya ji'i ñati chalyuu; bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii ñati. Lo'o jua'a tiya' la ntsu'u cha' cajaa laca na, cha' ntsu'u qui'ya ji'i laca na. ¹³ Jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ñati chalyuu nu ngua tya clyo, masi bilya culo ycuí' Ndyosi cña cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi tyempo bi'. Tsa bi' ti cha', ná nacui

ngu' cha' qui'ya ngua, cha' ná jlo ti' ngu' cha' ná ndiya ti' Ni cña cuxi nu ndyu'ni ngu'. ¹⁴ Tya lo'o ngutu'ú nu Adán bi' chalyuu, hasta ca lo'o nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o jyo'o Moisés, xcuí' ngujuui ñati xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngu', masi ná stu'ba cha' cuxi nu ngua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Adán tya clyo, nu lo'o ná ndaquia' yu sca cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'i yu. Sca lo ti cña ngua'ni jyo'o Adán, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana nu Jesucristo nu ñaa chalyuu tiya' la ni, chaca lo cña ngua'ni yu, cña tso'o ngua'ni.

¹⁵ Nu jyo'o Adán ni, nguxtyanu yu yabe' hichu' na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ycuí' ca yu; xqui'ya sca ti nu qui'yu bi' ngua cuxi chalyuu tya li', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndyijii. Pana juani ni, xqui'ya sca ti ñati nu naa Jesucristo, chaca lo cha' nda ycuí' Ndyosi lo'o na, sca cha' tso'o tsa laca bi'; tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na li'. Nacui Ni cha' laja ti taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i laca cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati laca nu ndyu'ni Ni cha' ndyaca lubii cresiya ji'i ngu'. ¹⁶ Ná stu'ba ndyu'u cha' ji'i cña nu ngua'ni jyo'o Adán lo'o cña nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi. Nu Adán bi' ni, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu su clyo, lo'o li' ndyanu yabe' hichu' yu; lo'o jua'a ndyanu

yabe' hichu' lcaa na lo'o tya'a na juani xqui'ya cha' cuxi bi'. Lo'o juani quiña'a tsa cha' cuxi ndu'ni na lacua. Pana Jesús ni, sca cña laja ti ngua'ni cuentya ji'na nu lo'o ngua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi; ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi li'. ¹⁷ Ntsu'u cha' cajaa na xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i nu sca ti Adán bi', masi sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana tlyu la cña ndyu'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na juani, nu lo'o ndyu'ni lubii Ni cresiya ji'na. Quiña'a tsa cha' xlya'be ngua'ni Ni lo'o na; jua'a caja chalyuu cucui ji'na juani xqui'ya Jesucristo, masi sca ti ñatí laca bi'.

¹⁸ Ndi'ya ngua li': lo'o ngua'ni jyo'o Adán cha' cuxi bi', la cui' jua'a ndyanu yabe' hichu' na, lo'o hichu' lcaa tya'a ñatí na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' lo'o ngua'ni Jesucristo sca cha' tso'o: li' laja ti ngua'ni Ni cha' cuityi Ni yabe' nu ntsu'u hichu' na, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. ¹⁹ Tya clyo cua ntsu'u sca ñatí nu ná ndaquiya' ji'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'i yu, bi' cha' ndyanu qui'ya ji'i lcaa na lo'o tya'a na juani. Lo'o tiya' la li', yaa chaca ñatí nu ndaquiya' ji'i cña nu ngulo Ni ji'i; xqui'ya nu bi' ndyaca tso'o cresiya ji'i lcaa na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi juani.

²⁰ Nu lo'o cuna na ni cña laca nu nclyo ycuí' Ndyosi ji'na, li' nchca cuayá' la ti'

na ñi'ya laca qui'ya nu sta Ni ji'na. Masi ndube tsa ti' na cha' ntsu'u tsa cha' cuxi ji'na, la cui' jua'a jlo ti' na cha' ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; jlo ti' na cha' nchca ji'i Ni, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. ²¹ Nu cuxi laca loo ji'na, bi' cha' ndyijii na; pana juani nti' ycuí' Ndyosi caca Ni loo ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ji'na. Lo'o caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni, li' ta Ni sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na xqui'ya Jesús nu Xu'na na.

6

Xqui'ya Cristo, bi' cha' taca caja chalyuu cucui ji'i ñatí

¹ Ndi'ya ñacui na lacua: Ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi, cha' li' tya quiña'a la cha' tso'o cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, nti' na.

² Ná tso'o tsiya' ti cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni la. Juani laca na ñi'ya laca si cua ngujuii na lo'o Cristo, cha' xa' tyucuii tsa na juani; ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi lacua. ³ Nu lo'o ntyucuatya ngu' ji'na lo'o nguxana ca ti cha' tyu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ñi'ya si na cua ngujuii na stu'ba ti lo'o Jesús, jua'a ngua. ⁴ Lo'o ntyucuatya ngu' ji'na, ndyaa na ne' hitya li', ñi'ya laca si cua ndyaa na nguatsi' na stu'ba ti lo'o Cristo ne' cuaá. Ca bi' ntsiya jyo'o na, cha' taca tyu'ú na chaca quiya', ñi'ya lo'o ngutu'u na nde lo hitya, cha' jua'a tlyu tsa cha' nu ngua'ni ycuí' Ndyosi Sti yu

nu lo'o ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Lo'o jua'a caja sca chalyuu cucui ji'na xqui'ya Cristo.

⁵ Jua'a ndyaca cha' cua laca ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. Ngujuii yu nu lo'o ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'na. Lo'o na ni, ñi'ya laca si na cua ngujuii na, jua'a laca na; pana lo'o tyu'ú na chaca quiya', li' caja chaca chalyuu cucui ji'na, ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁶ Cuxi tsa ñati ngua na; pana juani laca na ñi'ya laca si lo'o na ngujuii na lo sca crusi lo'o ngujuii ycu' Jesús, cha' ngüityi yu tsiya' ti cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na li'. Bi' cha' juani nga'aa caca ji'i cha' cuxi bi' caca loo ji'na chaca quiya'. ⁷ Lo'o cua ngujuii sca ñati ni, cua ndye cha' ji'i lo'o qui'ya nu ntsu'u ji'i nde chalyuu li'. ⁸ Lo'o na laca na jua'a, nu lo'o ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' laca na ñi'ya si cua ngujuii na lo'o Cristo; lo'o li' caca na ñi'ya laca si cua ndyu'ú na lo'o Cristo chaca quiya'. ⁹ Jlo ti' na cha' cua ngulo Ni ji'i Cristo ca su ntsiya nguatsi' yu; nga'aa cajaa yu chaca quiya', nga'aa caca tyatsi' yu chaca quiya'. ¹⁰ Cua ngujuii Cristo, cha' sca ti quiya' cua'ni tye Ni ji'i laca qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu na; lo'o li' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' tyucui tyempo tyi'i yu cuentya ji'i ycu' Ndyosi Sti yu. ¹¹ Lo'o jua'a cu'ma ni, ñi'ya si cua ngua'ni tye ma tsiya' ti ji'i cha' cuxi

nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, jua'a culacua ti' ma; ñi'ya si cua ndyu'ú ma chaca quiya' cha' xcui' cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi stu'ba ti lo'o Jesucristo nu Xu'na na, jua'a culacua ti' ma.

¹² Bi' cha' juani nga'aa ta ma chacuaya' cha' caca loo cha' cuxi bi' ji'i ma lo'o ndi'i ma nde chalyuu. Ná tso'o cha' taquiya' na ji'i laca lo cha' cuxi nu jña ti' na cha' cua'ni na ji'i, cha' laca na ñati chalyuu ti. ¹³ Ni sca ti tsu' ya' ma, ni sca ti tsu' quiya' ma, ná ta ma ji'i cha' jña nu xña'a, cha' ná caca ma msu ji'i nu bi', cha' ná cua'ni ma cha' cuxi lo'o. Xa' ña'a culacua ti' ma juani; ta ma tyucui ña'a ma cha' caca ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya laca si ngujuii ma tsaca quiya', lo'o li' xa' ndyu'ú ma chaca quiya'. Bi' cha' juani nga'a cha' ta ma tyucui ña'a ma cha' cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi, laja lo'o ndu'ni ma cha' tso'o ca su ndi'i ma. ¹⁴ Nga'aa si'ni nu cuxi nu ntsu'u chalyuu nu caca loo ji'i ma juani. Si'i xcui' cha' ntsii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, ñi'ya si lo'o nchcube' tsa cha' cusu' bi' ji'i ma; taca tyi'i tso'o ti ma chalyuu juani, cha' xcui' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o ma.

Nga'a cha' cui'ya ngu' cuentya tilaca laca nu laca loo ji'i ngu'

¹⁵ Ná tso'o ñacui na cha' juani nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na ji'i cha' cusu' bi', cha' ndaquiya' na ji'i cha'

nu nchcui' ycui' Ndyosi nu xcui' cha' xlya'be ti ndu'ni lo'o na. Ná tso'o laca si tya cua'ni la na cha' cuxi li', cha' nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jua'a. ¹⁶ Nu lo'o ndya'a na ne' xña ji'i sca ñati ni, taquiya' na sca cña nu culo ñati bi' ji'na li'; jlo ti' na cha' nu ñati bi' laca xu'na na, lo'o jua'a nga'a cha' taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' nu xu'na bi'. Lo'o nu cuxi nu ndyu'ni cha' caca na cuxi ni, si ndyu'ni cha' cuxi bi' cha' laca bi' loo ji'na, li' ntsu'u cha' cajaa na tsiya' ti; pana si ycui' Ndyosi laca loo ji'na, taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' Ni li', caca tso'o cresiya ji'na li'. ¹⁷⁻¹⁸ Tso'o tsa nti' na' cha' tyucui tyiquee mā ndyu'ni mā cña ji'i ycui' Ndyosi, tsa ña'a cha' nu ngulu'u ngu' ji'i mā. Nu cha' cuxi, bi' laca nu ngua loo ji'i mā; pana lo'o cua ngulaá mā ji'i nu cuxi bi', li' nguxana mā ndu'ni mā cña cha' caja chaca chalyuu su caca lubii cresiya ji'i mā, cha' ycui' Ndyosi laca loo ji'i mā juani. ¹⁹ Jua'a laca cha' nu nda na' lo'o cu'mā, cha' caca cuayá' la ti' mā tilaca laca nu laca loo ji'i mā. Tya tsubi' la cua nda mā tyucui ña'a mā cha' cua'ni mā cha' suba', cha' cua'ni mā cha' cuxi, lo'o jua'a lye la ndyacia cha' cuxi ji'i mā li'; bi' cha' juani ta mā tyucui ña'a mā cha' xcui' cña tso'o cua'ni mā, cha' xcui' cuentya ji'i ycui' Ndyosi tyi'i mā chalyuu.

²⁰ Cua tsubi' la lo'o tya ndu'ni mā xcui' cha' cuxi,

ná ngua ji'i mā cua'ni mā cña tso'o ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na; ²¹ ni sca quiya' ná ngua tso'o cha' ji'i mā lo'o ngua'ni mā cha' cuxi nu ngua li'. Lo'o juani ntyuju'u tsa ti' mā xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni mā. Tsa bi' ti cña ndu'ni nu cha' cuxi bi', cha' cua'ni tye bi' ji'i ñati si taquiya' ngu' ji'i; nga'aa caca tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi si jua'a ndu'ni ngu'. ²² Pana juani ni, nga'aa caca ji'i nu cuxi bi' culo cña ji'i mā, cha' cua ndyatī mā lo cña ji'i ycui' Ndyosi. Chaa ti' mā ndyu'ni mā cña ji'i Ni juani, cha' xcui' na ndi'i mā chalyuu cuentya ji'i ycui' Ni; li' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta Ni ji'i mā lo'o cua ndye lcaa cha'. ²³ Tsa bi' ti caya' caja ji'na lo'o ndu'ni na cha' cuxi, cha' chcuna' lyiji cresiya ji'na lo'o; pana si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na, li' ta ycui' Ndyosi sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Sca cha' xlya'be nu nda ti Ni ji'na laca.

7

Cua nscua sca cha' nu ndaca'a ji'i ñati nu ntsu'u clyo'o

¹ Cu'mā ngu' tya'a na, ntsu'u ngu' tya'a mā nu tso'o tsa jlo ti' lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na; cua jlo ti' mā cha' ndatsaa cha' bi' ji'na tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti na. ² Ñi'ya laca sca nu cuna'a nu ntsu'u clyo'o ni, cuentya ji'i cña nu ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na bi', nga'a cha'

tyi'j nu cuna'a bi' lo'o clyo'o tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti yu; sca ti nu lo'o cua ngujui yu, li' nga'aa cua'a cha' bi' ji'j nu cuna'a bi', nga'aa ntsu'u nu cuentya ji'j li'. ³ Ndi'ya laca cha': si tyu'u cha' ji'j nu cuna'a bi' lo'o chaca nu qui'yu lo'o tya lu'ú ti clyo'o, cña cuxi laca nu cua'ni nu cuna'a bi' li'. Pana si cua ngujui clyo'o nu cuna'a bi', nga'aa ndatsaa cha' bi' ji'j; taca caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o xa' nu qui'yu, cha' si'i sca cña cuxi laca nu cua'ni li', nu lo'o nga'aa lu'ú clyo'o nu cuna'a bi'.

⁴ Ndi'ya laca na juani cuentya ji'j cha' cusu' nu ndaquiya' tsa na ji'j tya sa'ni la: ñi'ya laca sca nu cuna'a nu nga'aa ntsu'u clyo'o, jua'a laca lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Na cua ngujui Cristo lo crusi, bi' cha' juani nga'aa ntsu'u cha' ji'na lo'o nu cha' cusu' bi'. Cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, bi' cha' taca ji'na cua'ni na cña ji'j ycui' Ndyosi laja lo'o tya ndi'j ti na nde chalyuu. ⁵ Nu ngua cua tsubi' la, cuxi ti ndi'j na, cha' ñat'j chalyuu laca na; ngua ti' na cua'ni na lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' na ji'j, masi cua ndyuna na cha' cusu' nu nti' cua'a ji'na. Bi' cha' la cui' cha' cuxi bi' ngua'ni lo'o na cha' chcuna' lyiji chalyuu ji'na. ⁶ Pana juani cua ndi'j laja ti na cuentya ji'j nu cha' cusu' bi', nga'aa caca ji'j cha' bi'

culo cña ji'na. Cua ngua laja ji'na juani cha' cua'ni na cña nu nti' ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' cua ngujui chaca chalyuu cucui nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'na.

Loo laca nu cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'j ngu'

⁷ Ndi'ya ñacui na lacua: Si'i la cui' cha' cusu' nu ndu'ni cha' caca cuxi. Nu lo'o bilya cuna na' cha' bi', bilya ca cuayá' ti' na' na ca laca sca cha' cuxi; ná ngua cuayá' ti' na' nquicha', masi cuxi tsa laca cha' tyacui ti' na' ji'j sca na nu ntsu'u ji'j tya'a na'. Pana lo'o cua ndyuna na' ni cña ngulo ycui' Ndyosi ji'na, cha' ná tyacui ti' na ji'j cha' bi' tsiya' ti, li' ngua cuayá' ti' na' cha' ná tso'o laca cha' ndacui ti' na' ji'j sca na jua'a. ⁸ Pana ngua'ni nu cuxi ngana 'na li'. Masi jlo ti' na' cha' cuxi tsa cha' bi', ña'a ti ndiya ti' na' cua'ni na' lcaa lo cha' cuxi; si ná lo'o nscua sca cha' nu cua'a 'na, ná ta na' cuentya cha' cuxi laca sca cña nu ndyu'ni na'. ⁹ Ngua ti' na' cha' tso'o tsa nguti'j na', nu lo'o tya lyiji ca cuayá' ti' na' ni cha' nda cha' cusu' bi'; pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na', li' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'. Na cua chcuna' ti chalyuu 'na ngua li'. ¹⁰ Ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caja chalyuu ji'na nquicha', nu lo'o taquiya' na ji'j lcaa cña nu ngulo Ni nu ngua sa'ni. Pana si'i jua'a ngua lo'o na'; cua chcuna' ti chalyuu 'na li', cha' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya 'na li'. ¹¹ Cha' cuxi laca

nu ngua'ni ngana 'na; bi' cha' tya ngua'ni la na' cha' cuxi, masi cua nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na' cha' ná cua'ni na' jua'a. Na nchcube' tsa cha' cuxi bi' 'na, cua laca cha' 'na ñi'ya laca si cua ngujuii na'.

12 Chañi cha' sca cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi laca cha' cusu' bi'; lcaa cña nu ngulo Ni ji'na, ca slo ycu' Ni ngutu'u cha' bi'. Liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi, tso'o tsa ndyu'u cha' nu nda Ni lo'o na; 13 bi' cha' ná taca ñacui na' cha' cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' bi'. Cha' cuxi nu ndyu'ni na', bi' laca nu ndu'ni ñu'u jil'i chalyuu 'na. Lo'o juani nchca cuayá' ti' na' ñi'ya laca sca cha' cuxi; laja lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ndyu'u cha' cusu' bi', la cui' hora li' ndu'ni nu cha' cuxi bi' ngana 'na. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na' cha' lye tsa laca nu cha' cuxi nu ndu'ni na'.

14 Jlo ti' na cha' cña nu ngulo ycu' Ndyosi laca nu cha' cusu' bi'; sca ti si lo'o Xty'i ycu' Ndyosi cua'ni cña ne' cresiya ji'na, li' taca ji'na taquiya' na jil'i cña bi'. Pana nu na' ni, ñati chalyuu ti laca na', loo la laca nu cha' cuxi bi' ne' cresiya jna'. 15 Ná nchca ca cuayá' ti' na' ni cha' laca ndu'ni na' xcui' cha' cuxi. Nti' na' cua'ni na' sca cña tso'o nquicha', pana ná nchca 'na tsiya' ti; cha' cuxi nu ná ndiya ti' na' jil'i, bi' laca nu ndu'ni na'. 16 Cha' ná tso'o nti' na' lo'o ndu'ni na' cha' cuxi bi', bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ntsu'u cha' jna'

lo'o nu cha' cusu' bi', masi ná ndaquiya' na' jil'i. 17 Bi' cha' lacua, si'i ycu' na' laca nu ndu'ni cha' cuxi bi'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndat-saa 'na cha' cua'ni na' jil'i li'. 18 Cua jlo ti' na' cha' ná tso'o laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jna', cha' ñati chalyuu ti laca na'; masi nti' tsa na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o nquicha', pana ná nchca jna' tsiya' ti. 19 Ná nchca jna' cua'ni na' cha' tso'o nu nti' na' cua'ni; ña'a ti ndu'ni na' cha' cuxi, masi nga'aa nti' na' cua'ni na' jua'a. 20 Ndi'ya ndyu'u cha' lacua: lo'o ndyu'ni na' sca cha' nu ná tso'o nti' na', si'i ycu' na' nu ndu'ni cha' cuxi bi' li'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' ndyu'ni na' jil'i.

21 Lo'o li' ndi'ya ndyaca cha' 'na lacua: Masi nti' tsa na' cua'ni na' sca cha' tso'o nquicha', nchca cuayá' ti' na' cha' xcui' cha' cuxi ntsu'u ne' cresiya jna'. 22 Tyucui tyiquee na' ndiya tsa ti' na' cua'ni na' lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na nu ngua sa'ni; 23 pana nchca cuayá' ti' na' cha' ndi'i chaca nu laca loo jil'i tyucui ña'a na'. Nxuu tya'a bi' lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee na' jil'i; bi' laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jna', nu ndu'ni lo'o na' cha' cua'ni na' cña jil'i, ñi'ya nti' si cua laca na' sca preso.

24 Xñi'j tsa ti' na' lacua. ¿Tilaca caca jil'i cua'ni lyaá jil'i tyucui ña'a na', cha' nga'aa cua'ni na' cha' cuxi jua'a?

Cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya 'na. ²⁵ Sca ti ycuí' Ndyosi Sti na taca jí'í Ni cua'ni lyaá Ni 'na, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesucristo nu Xu'na na. ¡Bi' cha' quiña'a tsa xlya'be tya na' jí'í ycuí' Ndyosi lacua! Pana tsa bi' ti cha' jlo ti' na', cha' nga'a cha' taquiya' na' jí'í cña nu ngulo ycuí' Ndyosi; ná nchca jna' cua'ni lyaá na' jí'í ycuí' ca na' cha' ñatí chalyuu ti laca na', lo'o jua'a ña'a ti tya ndyu'ni ñatí chalyuu cha' cuxi.

8

Chalyuu cucuí nu ntsu'u jí'í ngu' xqui'ya Xtyi'í ycuí' Ndyosi

¹ Pana juani ni, ndi'ya ngua'ni ycuí' Ndyosi: Nga'aa ndyanu yabe' hichu' na, si stu'ba ntsu'u cha' jí'na lo'o Jesucristo; nga'aa taca jí'í nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cojolaqui jí'na juani, cha' Xtyi'í ycuí' Ndyosi laca loo jí'na lo'o ndi'í na nde chalyuu. ² Nu lo'o laca Xtyi'í ycuí' Ndyosi loo jí'na, li' caja chalyuu cucuí jí'na xqui'ya Jesucristo, cha' stu'ba ntsu'u cha' jí'na lo'o Ni; na cua ngulo Ni jí'na ya' nu cuxi nu ndyu'ni cha' chcuna' chalyuu jí'na. ³ Cua ngua'ni Ni sca cha' tlyu nu ná ngua cua'ni nu cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o ñatí nu ngua sa'ni. Ná ngua cña cha' bi', xqui'ya cha' cuxi tsa tyiquee ñatí chalyuu na; pana ngua jí'í ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni jí'í Sñi' ycuí' ca Ni yaa chalyuu

re cha' ngua ñatí. Nda Ni jí'í nu Jesús bi' yaa, cha' caca yu sca msta lu'ú; bi' laca msta nu ngua jí'í cuityí qui'ya nu ntsu'u jí'na. Ngua Jesús ñatí; stu'ba ti ngua yu ñi'ya laca cua ña'a ca ñatí chalyuu, cha' jua'a ngua jí'í yu cua'ni tye yu jí'í qui'ya nu ntsu'u jí'í ñatí cuxi na. Bi' cha' ngua Ni ñatí. ⁴ Lo'o nu juani taca cua'ni na cña nu ngulo Ni jí'na, la cui' cña laca nu nchcui' cha' cusu' bi' cha' cua'ni na; taca cua'ni na jí'í juani, xqui'ya cha' nga'aa caca cojolaqui nu cuxi nu ntsu'u chalyuu jí'na, cha' Xtyi'í ycuí' Ndyosi laca loo jí'na lo'o ndi'í na chalyuu juani.

⁵ Nu lo'o cua'ni na ñi'ya nu ndu'ni ñatí chalyuu ti, la cui' cha' cuxi nu ntsu'u jí'í ñatí bi', bi' laca loo ne' cresiya jí'na li'; pana si Xtyi'í ycuí' Ndyosi laca loo jí'na lo'o ndi'í na chalyuu, li' taca taquiya' na jí'í lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi. ⁶ Chcuna' chalyuu jí'na, si xcui' cua'ni na cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti; pana caja chalyuu cucuí jí'na cha' tí ti tyi'í tyiquee na, si taquiya' na jí'í lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi. ⁷ Tya'a cusu' ycuí' Ndyosi laca na, si ña'a ti ndu'ni na cha' cuxi ñi'ya nu ndu'ni ñatí chalyuu ti; ná nchca jí'na tsiya' ti taquiya' na jí'í cha' nu nda ycuí' Ni lo'o na, si ña'a ti tya nti' na cua'ni na cha' cuxi. ⁸ Bi' cha' ná taca jí'na cua'ni na cña nu nti' ycuí' Ni cha' cua'ni na, si tiji' tsa ti' na jí'í cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

⁹ Nga'aa si'i jua'a ndi'i ma juani, nga'aa nchca tiji' ti' ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu; stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi juani, cha' cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo tsiya' ti, si bilya tyanu Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'na, la cui' Xtyi'i nu ndyu'u ji'i Cristo. ¹⁰ Masi ngua'ni nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' chcuna' chalyuu ji'i ma, pana tya lu'ú ma juani, xqui'ya cha' lu'ú Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'i ma si ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo. Ndyanu Xtyi'i ycu'i Ni lo'o ma nu lo'o ngua tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús. ¹¹ La cui' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca bi', la cui' laca nu ngulo ji'i jyo'o Jesús ca su ntsiya nguatsi', ndyu'ú yu chaca quiya' li'. Lo'o jua'a cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' nu lo'o cajaa ma, li' cua'ni Ni cha' tyu'ú ma chaca quiya' xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni.

¹² Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, juani nga'aa caca ji'i ñati' culo ngu' cña ji'na, cha' cua'ni na cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ñati' chalyuu ti. ¹³ Chcuna' chalyuu ji'i ma si xcu'i culana ma ji'i cha' cuxi lo'o ndi'i ma chalyuu; pana chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i Ni taca tyijiloo ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma, cha' nga'aa cua'ni la ma ji'i. Caja

chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma li'.

¹⁴ Cua ña'a ca na, cua laca na sñi' ycu'i Ndyosi si ndu'ni na cua ña'a ca cña nu nclyo Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'na. ¹⁵ Na cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i Ni ji'i ma, cha' ndu'ni Xtyi'i Ni cha' caca ma sñi' ycu'i Ndyosi; ndu'ni bi' cha' ndi'ya taca hcui' na lo'o ycu'i Ndyosi: "Sti ya", ñacui' na ji'i Ni. Si'i cha' cuxi ndu'ni Xtyi'i Ni nu lo'o nclyo bi' cña ji'i ma, si'i cha' xcutsii ji'i ma ñi'ya nu ntsii ma cua sa'ni la, si'i jua'a cña ndu'ni nu bi'. ¹⁶ Cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na ni, stu'ba nchcui' cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i Ni lo'o na, cha' cua laca na sñi' ycu'i Ni. ¹⁷ Nu lo'o cua laca na sñi' ycu'i Ni, lo'o ji'na tyacua lcaa cha' tso'o nu ta Ni li', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni ji'i Cristo; pana si cua nti' na cha' stu'ba ti tyi'i na lo'o Cristo ca su tlyu ca su ntucua Ni, li' ntsu'u cha' talo na lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'na nde chalyuu ti, ñi'ya ndalo ycu'i Cristo lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' ji'i yu.

¹⁸ Ntsu'u quiya' ndyiji xi cha' ti'i ji'na laja lo'o ndi'i ti na nde chalyuu; pana xca ti cha' laca cha' bi', ná stu'ba laca cha' ti'i bi' lo'o cha' tso'o nu caja ji'na ca nde loo la, nti' na'. Lo'o jua'a tya ly-iji culu'u Ni lcaa cha' ji'na, ñi'ya caca cha' tso'o bi' nde loo la. ¹⁹ Lcaa ca na lu'ú nu cua ngüiñá ycu'i Ndyosi nde chalyuu ni, ntajatyá tsa na bi' ji'i ycu'i Ndyosi, ni jacua' culu'u Ni ji'i ñati' cha-

lyuu tilaca nu chañi cha' laca ngu' sñi' ycuí' Ni. ²⁰ Cua ngunu'u lcaa chalyuu; lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu ni, ná lcaa na bi' ngua ñi'ya nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' caca cha' bi' lo'o ngüiñá Ni jilí. Cua ngxu'tyanu Ni chalyuu cha' tyanu jua'a ti, masi si'i jua'a ndiya ti' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu bi'. Pana ná nga'a cha' tyanu cha' jua'a tyucui tyempo; ²¹ cua tyalaa ti sca tsá nu tye lcaa cha' cuxi nu ndu'ni cha' quiñu'u chalyuu, lcaa cha' cuxi nu laca loo ji'na. Lo'o li' tso'o tsa caca lcaa lo na nu ngüiñá Ni nde chalyuu, cha' stu'ba ti cua'ni lyaá Ni jilí nu na bi' lo'o ji'na nu laca na sñi' ycuí' Ni. ²² Tya lyiji caca cha' tlyu bi', pana jlo ti' na cha' ntsu'u tsa cha' ti'í, ntsu'u tsa cha' quicha ti' jilí lcaa na nu ngüiñá ycuí' Ndyosi nde chalyuu. Ñi'ya lo'o lijya ti'í jilí sca nu cuna'a cha' cua cala ti sñi', jua'a ntsu'u cha' ti'í chalyuu juani. ²³ La cui' jua'a lo'o lcaa tya'a na nu ntsu'u Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'na, nxi'ya na ndi'í na cha' ntsu'u tsa cha' ti'í ji'na juani. Na cua nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni ji'na lo'o ndi'í na nde chalyuu, sca cha' tso'o nu nda Ni ji'na yala la laca. Laja li' ntajatya tsa na jilí tsa tlyu bi', cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na, cha' xcutsa'a Ni jilí tyucui ña'a na li'. Lo'o li' ta Ni su tyi'í na slo Ni, cha' cua laca na sñi' ycuí' Ni. ²⁴ Jlya ti' na cha' ngua'ni lyaá Ni ji'na, masi nga'a cha' jatya na jilí

tsá tlyu bi', cha' cua'ni tye Ni cña nu ndyu'ni Ni. Sca na nu ntajatya na jilí ni, lo'o cua na'a na jilí, cha' ndu'u tucua cha' bi', nga'aa nti' cha' jatya la na jilí li'; si'i na tya ntajatya na jilí, na cua na'a na jilí li'. ²⁵ Pana lo'o chañi cha' tya ntajatya na jilí sca cha', li' ntsu'u cha' talo na jilí, masi tya lyiji ña'a na jilí, masi talo na tyiquee' ña'a cuayá' nu ña'a na jilí cha' cua ndyu'u tucua.

²⁶ Bi' cha' laca cha' nxyu-cua Xtyi'i ycuí' Ndyosi ji'na, cha' ná nchca ji'na tsiya' ti. Ná jlo ti' na ñi'ya nu tso'o la chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi, pana Xtyi'i ycuí' Ni laca nu nclu'u ji'na ñi'ya nu chcui' na lo'o Ni. Cua jlo ti' Xtyi'i ycuí' Ni cha' ti'í tsa cha' nu ntsu'u tyiquee na, cha' ná ndyiji ñi'ya caca chcui' na cha' bi' lo'o Ni; bi' cha' lo'o Xtyi'i ycuí' Ndyosi nchcui' lo'o ycuí' Ndyosi Sti na cuentya ji'na li'. ²⁷ Nclyotu ycuí' Ndyosi lcaa ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jilí ñati. Lo'o jua'a jlo ti' Ni lcaa cha' nu nti' Xtyi'i ycuí' Ni ta lo'o Ni, cha' nu lo'o ndijña nu bi' sca cha' jilí ycuí' Ndyosi Sti na cuentya ji'na, stu'ba nti' Xtyi'i Ni lo'o lcaa cha' nu nclyacua ti' ycuí' Ndyosi Sti na.

Nga'aa ntsu'u nu cuxi nu caca cua'ni cha' culaya' ycuí' Ndyosi jilí ñati jilí Ni

²⁸ Jlo ti' na cha' cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' ñi'ya caca lcaa cha' nu ndyaca chalyuu, cha' caca tso'o chalyuu su ndi'í na si ntsu'u tyiquee

na ña'a na ji'i Ni. Na cua ngusubi Ni ji'na juani, cha' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni tya clyo cha' caca na. ²⁹ Masi tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' jlo ti' ycu' Ni tilaca laca nu tyaja'a xñi cha' ji'i Ni nde loo la. Ngua ti' Ni cha' caca na ñi'ya laca Jesús, Sñi' ycu' ca Ni, ngua ti' Ni cha' caca Jesús tya'a na; quiña'a tsa tya'a sñi' ycu' Ni caca na li', pana loo la laca Jesús. ³⁰ Jua'a ngua ti' Ni tya clyo la cha' caca na, bi' cha' ngusubi Ni ji'na. Nu lo'o cua ngusubi Ni ji'na, li' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cre-siya ji'na cuentya ji'i Ni; nu lo'o ndye caca tso'o cresiya ji'na, li' ta Ni su tyi'i na ca su tlyu ca su ntucua ycu' Ni.

³¹ Lo'o cua ndyuna na lcaa cha' tso'o bi', li' taca ñacu' na cha' ná ntsu'u nu caca xu'u tya'a lo'o na, cha' ycu' Ndyosi laca nu ndi'i lo'o na. ³² Ná nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús cha' tya'achu' yu ji'i cña ji'i Ni jua'a ti, masi nu sca ti Sñi' ycu' Ni laca yu; nda Ni ji'i yu cha' cajaa lo crusi cuentya ji'i lcaa na lo'o tya'a na. Cua nda Ni lcaa cha' tso'o nu ji'i ycu' ca Ni ji'i Jesús, la cui' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ni. Lo'o jua'a sca ti cuayá' nu ta Ni cha' bi' ji'na, ñi'ya lo'o nda Ni cha' bi' ji'i Sñi' ycu' Ni. ³³ Ná tucui taca sta qui'ya ji'na lacua, cha' cua laca ngusubi ycu' Ndyosi ji'na; ycu' Ndyosi laca nu cua ngulo yabe' ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ³⁴ Ná ntsu'u nu caca xcube'

ji'na li', cha' xqui'ya na cua ngujui Jesús, xqui'ya na cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o juani ntucua Cristo la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi, ndijña yu cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi Sti yu cuentya ji'na. ³⁵ Ni sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu ná taca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na juani, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu Cristo bi' ña'a Ni ji'na. Ná sca caca ji'na, masi quicha tsa na, masi ti'í ti ndi'i na chalyuu, masi xcube' tsa ngu' ji'na, masi ndyiji jbi'ña ji'na, masi tye ste' na ngusu, masi ntsu'u tsa cha' cuxi su ndi'i ti na, masi cujuui ngu' ji'na; lcaa cha' bi' ná caca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na. ³⁶ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi:

Xqui'ya ycu' Ndyosi, cua ña'a ca hora ndyujui ngu' ji'na.

Ndyu'ni ngu' lo'o na ñi'ya si laca na xlya', la cui' xlya' nu ndya'a lo'o ngu' ji'i slo ñati nu ndujui ji'i.

³⁷ Masi jua'a, lye tsa ntyijiloo na ji'i nu cuxi bi'; nga'aa nchca ji'i nu cuxi bi' culo cña ji'na tsiya' ti xqui'ya Jesús, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ³⁸ Bi' cha' jlo ti' na' juani cha' nga'aa ntsu'u ni sca na nu caca cua'ni cha' culaya' ycu' Ndyosi ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; masi cua ngujui na, masi tya lu'ú na, ná culaya' Ni ji'na. Ni xca ji'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua, ni sca cui'i nu laca loo nde lo yuu,

ná nchca jilí tsiya' ti cua'ni cha' culaya' Ni jina. Masi chalyuu su ndilí na juani, masi chalyuu nu caca nde loo la, ná culaya' Ni jina. Ná ntsu'u nu laca loo nde chalyuu nu nchca jilí culo jina ya' nu Xu'na na; ³⁹ ná sca na nu ntsu'u nde cua, ná sca na nu ntsu'u nde quiñi ne' yuu, ná sca na tyucui ña'a chalyuu nu ngüñá ycuí' Ndyosi, ná caja ñi'ya nu culo jina ya' Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jina.

9

Na cua ngusubi ycuí' Ndyosi jilí ngu' judío cha' caca ngu' ñati jilí Ni

¹ Ñati nu ntsu'u cha' jilí lo'o Cristo laca na', bi' cha' xcui' cha' liñi ta na' lo'o cu'ma; si'i cha' cuiñi nchcui' na'. Xtyi'i ycuí' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique na', bi' cha' liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani. ² Xñilí tsa ti' na', ti' tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya ngu' judío tya'a na'; ³ tyucui tyiquee na' tyaja'a na' cha' masi tyanu yabe' nu ntsu'u jilí ngu' bi' hichu' ycuí' ca na', masi nga'aa ña'a Cristo jna' tsiya' ti nti' na', si jua'a ti taca cua'ni lyaá Ni jilí ngu' tya'a quichí tyi na' bi'. ⁴ Laca ngu' bi' la cui' tya'a ñati jilí jyo'o cusu' Israel, ñati jilí nu yaa chalyuu nde loo la; sca ti tañi ntsu'u jilí ngu' lo'o jyo'o bi', lo'o jua'a cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' caca ngu' bi' ñati jilí ycuí' Ni. Tlyu tsa cha' nu ngua'ni Ni, cha'

ntaja'a ycuí' Ni tyilí Ni lo'o ngu' bi'. Cua ngüñi cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cua ngulo Ni cña jilí Moisés, lcaa ña'a cña nu culo yu jilí ngu' bi'; cua nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca lo'o cua'ni tlyu ngu' jilí ycuí' Ni; lo'o jua'a yala la nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca jilí Cristo nu ntsu'u cha' caa nde loo la. ⁵ Sñi' jyo'o cusu' jina laca ngu' bi'. Nu lo'o ngula Cristo chalyuu ngua Ni ñati, la cui' tya'a ngu' Israel ngua yu li'. La cui' jua'a laca Cristo ycuí' Ndyosi nu laca loo jilí lcaa na tsiya' ti, bi' cha' lcaa tyempo ndu'ni tlyu ngu' jilí Ni. Chañi tsa cha' bi'.

⁶ Si'i na ngujlyaa ti' ycuí' Ndyosi cha' nu nguxquiñi Ni lo'o ngu' Israel tya sa'ni la, cha' nu cua'ni lyaá Ni jilí ngu'; pana nu tya'a ñati jilí jyo'o Israel nu yaa chalyuu nde loo la ni, ná lcaa ngu' bi' ndaquiya' ngu' jilí cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi, ñi'ya ndaquiya' ycuí' jyo'o Israel jilí cha' bi' cua sa'ni la. ⁷ Lo'o jua'a si'i cua ña'a ca ñati tya'a jilí jyo'o Abraham nu chañi ca laca ngu' judío. Ná stu'ba ngua'ni jyo'o Abraham lo'o lcaa sñi' yu, cha' cua nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o yu tya tsubi' la ndi'ya: “Sca ti sñi' nu'u, nu Isaac ni, jilí bi' tucua' na' cha' jilí; jua'a tucua' na' cha' jilí lcaa ñati nu tyu'ú jilí yu tyempo nde loo la”, nacui' ycuí' Ndyosi jilí Abraham. ⁸ Jua'a nchca cuayá' ti' na cha' ná caca ngu' sñi' ycuí' Ndyosi sca ti xqui'ya

cha' tya'a ñat̄i j̄i' jyo'o Abraham lo'o j̄i' jyo'o Israel laca ngu'; sca ti si tyucui tyiquee ngu' jlya ti' ngu' cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ngüiñi cha' j̄i' Ni lo'o ngu' tya sa'ni la cha' cua'ni Ni, li' chañi cha' laca ngu' ñat̄i j̄i' ycu' Ni. ⁹ Nde laca cña nu cua ngüiñi cha' j̄i' ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham cua sa'ni li': "Chaca yija tyaa na'", nacuj̄ Ni j̄i' Abraham. "Hasta ca li' ta na' sca sñi' nu'u lo'o ma' Sara."

¹⁰ Cua nchcui' ycu' Ndyosi cha' bi' lo'o nu Isaac bi'. Clyo'o jyo'o cusu' Isaac bi' ngua naa Rebeca. Lo'o li' ngula tucua tya'a sñi' nu Rebeca bi' lo'o sca ti sti ngu'. ¹¹⁻¹³ Masi tya lyiji cala nu sube bi', tya lyiji cuna ngu' ni sca cha' tso'o, ni sca cha' cuxi, li' ndacha' ycu' Ndyosi j̄i' Rebeca: "Nu cala clyo ni, bi' caca msu j̄i' nu cuañi' la", nacuj̄ Ni. Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi lo'o nchcui' ycu' Ndyosi j̄i' tyucuaa nu sube bi': "Tyaca'a tsa Jacob 'na", nacuj̄ Ni, "pana nga'aa ndiya ti' na' j̄i' Esaú tsiya' ti". Jua'a ndyanu cha', cha' ntsu'u chacuayá' j̄i' ycu' Ndyosi cha' sube Ni j̄i' cua ña'a ca ñat̄i nu nti' ycu' Ni; si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ti na caca na ñat̄i j̄i' ycu' Ndyosi lacua.

¹⁴ ¿Ha tso'o ñacuj̄ na cha' ná liñi ndu'ni ycu' Ndyosi lacua? Ná taca chcui' na jua'a. ¹⁵ Nde laca cha' nu nda Ni lo'o Moisés tya sa'ni la: "Cua ña'a ca ñat̄i nu nti' na' cua'ni tya'na ti' na' j̄i',

bi' laca ñat̄i nu cua'ni tya'na ti' na' j̄i'", nacuj̄ Ni. "Tso'o nti' na' ña'a na' j̄i' cua ña'a ca ñat̄i nu ntsu'u tyiquee na' ña'a j̄i'." ¹⁶ Bi' cha' laca cha' si'i na ndu'ni clyu ti' ycu' Ndyosi j̄i'na xqui'ya cha' nu ndiya ti' na' j̄i' Ni, si'i na ndu'ni clyu ti' Ni j̄i'na xqui'ya cha' nguula tsa ndyu'ni na cña j̄i' Ni; laca cha' tya'na ti' ni' Ni ña'a Ni j̄i'na, bi' cha' ngua'ni lyaá Ni j̄i'na. ¹⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', la cui' cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o rey j̄i' ngu' Egipto nu ngua li': "Cua nda na' chacuayá' j̄i' nu'u cha' caca nu'u rey", nacuj̄ Ni, "cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' nguula tsa cña nu ndu'ni na' chalyuu. Lo'o jua'a caca cuayá' ti' ñat̄i tyucui ña'a chalyuu tilaca laca na'", nacuj̄ Ni j̄i' rey bi'. ¹⁸ Ca cuayá' ti' na li', cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni j̄i' cua ña'a ca ñat̄i nu nti' Ni cua'ni tya'na ti' Ni j̄i'; jua'a ndacu' Ni cha' j̄i' cua ña'a ca ñat̄i nu nti' ti Ni tacu' Ni cha' j̄i', cha' nga'aa cuna ngu' cha' j̄i' Ni.

¹⁹ ¿Ni cha' laca nsta ycu' Ndyosi qui'ya j̄i' ñat̄i chalyuu lacua, si jua'a ná nchca j̄i'na tsiya' ti' cua'ni na xi xa' la cha', si jua'a cua laca ngusubi ycu' Ndyosi j̄i' ña'a ñat̄i nu nti' ti Ni j̄i'? ²⁰ Pana na nu laca na ñat̄i chalyuu ti, ná tso'o si xlyú na cha' jua'a hichu' ycu' Ndyosi. Ñi'ya laca sca quityu' ni, ná nchca j̄i' quityu' bi' xlyú cha' hichu' ñat̄i nu ngüiñi j̄i' lo'o yuu;

ná nchca hcui' quityu' bi' ndi'ya: “¿Ni cha' laca ngüiñá nu'u jna' jua'a?” ²¹ Ntsu'u chacuayá' jil'i cuityi yuu cha' cuiñá ma' na laca nu nti' ma' cuiñá ma' lo'o yuu jil'i. Taca jil'i ma' cuiñá ma' sca quityu' tso'o nu quiña'a nga'a, lo'o jua'a taca jil'i ma' cuiñá ma' sca quityu' nu canta' ti ña'a, si jua'a nti' ma'; masi lo'o la cui' tya'a yuu ndya' nu tso'o bi', lo'o jua'a ndya' nu canta' ti bi'.

²² Ngua ti' ycu' Ndyosi culu'u Ni ji'na ñi'ya ña'a xcube' Ni jil'i ñati cuxi, cha' ca cuayá' ti' na cha' nguula tsa cña nu ndu'ni Ni. Ndalo tsa tyiquee Ni jil'i ñati cuxi bi', masi cua ntsu'u tsa chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi cha' ca ñasi' Ni jil'i ngu', cha' jua'a cuityi Ni jil'i ngu' tsiya' ti. ²³ Pana ngua ti' Ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na. Tya tsubi' la cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'na, cha' lo'o na caja cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycu' Ndyosi ji'na. ²⁴ Ñati jil'i ycu' Ndyosi laca na; stu'ba ti ngusubi Ni ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. ²⁵ Bi' laca cha' nu nguscua jyo'o Oseas lo quityi, nu lo'o nacui ycu' Ndyosi ndi'ya:

Cusubi na' jil'i ñati nu caca ñati jna', masi si' jua'a ngua ngu' nquicha';

la cui' ñati nu ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i nquicha',

la cui' ngu' bi' tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jil'i ngu' juani, nacui Ni.

²⁶ Lcaa quichi su nacui jil'i ngu' bi' tya tsubi' la: “Si'i ñati jil'i ycu' Ndyosi laca ma’”, ca bi' ñacui jil'i ngu' juani: “Sñi' ycu' Ndyosi nu lu'ú ca laca ma’”.

²⁷⁻²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' jyo'o Isaías jil'i ngu' Israel ndi'ya: “Ná ndu'ni cha' masi quiña'a tsa ñati tyu'ú jil'i Israel nde loo la; masi ñi'ya laca yusi nu ndi'i to' tyujo'o, tsa lo cua tya'a ñati caca na. Cua nacui ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' yala ti cuityi Ni ji'na nu lo'o xcube' Ni ji'na, pana tya tyanu xi tya ñati tya'a na nu cua'ni lyaá Ni ji'na.” ²⁹ La cui' jua'a nchcui' Isaías chaca cha' ndi'ya:

Tya sa'ni la ndye cha' tsiya' ti jil'i ngu' quichi Sodoma lo'o jil'i ngu' quichi Gommorra;

la cui' jua'a taca cua'ni tye ycu' nu Xu'na na jil'i lcaa ngu' Israel tya'na.

Pana cua nda Ni chacuayá' clyaá tucua sna tya'a ti ngu' tya'a na, xqui'ya cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

Ná ntaja'a ngu' judío xñi ngu' cha' tso'o nu nda Jesu-cristo lo'o ngu'

³⁰ Ndi'ya ñacui na lacua: Cua ngua tso'o cresiya jil'i ngu' xa' tsu' cuentya jil'i ycu' Ndyosi, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús, masi si' ngu' judío laca ngu' bi';

ngua tso'o cresiya ji'ḷi ngu' bi' xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, si'i na ngua'ni tsa ngu' cña cha' caca tso'o cresiya ji'ḷi ycui' ca ngu'. ³¹ Pana nu ngu' nu ngutu'ú ji'ḷi jyo'o Israel ni, ná ngujui ñi'ya caca tso'o cresiya ji'ḷi ngu' cuentya ji'ḷi ycui' Ndyosi; cua ndyuna ngu' cha' nu nda Ni lo'o ngu' nquicha', pana ná ndaquiya' ngu' lcaa cha' bi'. ³² ¿Ni cha' laca ná ngua tso'o cresiya ji'ḷi ngu' judío laca? Laca cha' ná jlya ti' ngu' cha' taca ji'ḷi Jesús cua'ni cho'o ji'ḷi cresiya ji'ḷi ñati. Nti' nu ngu' judío bi' cha' caca tso'o cresiya ji'ḷi ngu' cuentya ji'ḷi ycui' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni ti' ngu' cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'ḷi ngu'. Ngua cuxi cha' ji'ḷi ngu' li', ñi'ya laca si cua nclýú ti'ḷi ngu' chu' sca quee nu ntsiya cla'be tyucui su ndya'a ngu'. ³³ Cha' ji'ḷi quee bi' nscua sca cha' lo quityi cusu', nu nchcui' ndi'ya:

Sta na' sca quee nu xtyii tyucui su ndya'a ngu' Israel, ngu' quichi Sión bi', nacui ycui' Ndyosi.

Jesús laca ñi'ya laca quee bi', lo'o jua'a ta Jesús sca cha' tyuju'u ti' ji'ḷi ngu' bi'; tyuu tya'a ngu' bi' ca tyuju'u ti' ngu' xqui'ya Jesús bi'. Pana ná ntsu'u cha' caca taja ti' ngu' ji'ḷi Jesús, si cua ngusñi ngu' cha' ji'ḷi.

10

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyucui tyiquee na' lye tsa nchcui'

tya'na na' lo'o ycui' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'ḷi ngu' judío tya'a na'. ² Liñi tsa cha' nu chcui' na' ji'ḷi ngu' bi', cha' tso'o tsa ndu'ni tlyu ngu' ji'ḷi ycui' Ndyosi nquicha', pana ná jlo tso'o ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'; ³ ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni Ni cha' ca tso'o cresiya ji'ḷi ñati cuentya ji'ḷi ycui' Ni. Xa' ña'a nti' ngu' bi'; cha' ji'ḷi ycui' ca ngu' nclýana ngu' ñi'ya caca tso'o cresiya ji'ḷi ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' ji'ḷi cña nu ndyu'ni ycui' Ndyosi. ⁴ Pana cua ñaa Jesús chalyuu juani, cua ngusñi na cha' ji'ḷi yu, bi' cha' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'ḷi ycui' Ndyosi; nga'aa nti' cha' taquiya' tsa na cha' cusu' nu cua nda jyo'o Moisés bi', cha' si jua'a taca ca tso'o cresiya ji'na.

⁵ Ndi'ya laca cha' nu ngus-cua jyo'o Moisés lo quityi lo'o nchcui' yu ñi'ya caca tso'o cresiya ji'na, si taquiya' na lcaa cha' cusu' bi': “Tso'o ti tyi'ḷi na chalyuu, si cua'ni na lcaa ca cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na”. Jua'a nchcui' quityi bi'. ⁶ Pana chaca cha' nscua lo quityi ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na lo'o xñi ti na cha' ji'ḷi Jesús; ndi'ya nchcui' quityi bi': “Ná nga'a cha' tsaa na tsaana na ji'ḷi Cristo ca su ntucua ycui' Ndyosi nde cua”, nacui quityi, “cha' tyaa lo'o na ji'ḷi Cristo nde lo yuu. ⁷ Ná nga'a cha' tsaa na tsaana na ji'ḷi Cristo ca su ntsiya jyo'o”, nacui quityi,

“cha' tyaa lo'o na ji'j̄i nde lo yuu chaca quiya'.”⁸ Ndi'ya ntsu'u cha' lo'o jlya ti' na ji'j̄i Ni: “Cacua tsa ntsu'u cha' ji'j̄i Jesús ji'na. Taca tyu'u cha' ji'j̄i Cristo nde tu'ba na, taca tyu'u cha' bi' nde ne' cresiya ji'na.” Bi' laca cha' tso'o nu ta na lo'o ngu', cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'j̄i nu cuxi, si chañi cha' xñi na cha' ji'j̄i Jesús.⁹ Tsa bi' ti cha' nti', cha' cacha' na ji'j̄i ngu' cha' Jesús laca nu Xu'na na, lo'o jua'a tyucui tyiquee na jlya ti' na cha' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' ca su nguatsi'. Li' taca ji'j̄i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na,¹⁰ cha' nde ne' cresiya ji'na ntsu'u cha' ji'j̄i Jesús nu cua ngusñi na, lo'o la cui' jua'a nde tu'ba na ntsu'u cha' ji'j̄i Jesús nu nchcui' na lo'o ñati; li' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'j̄i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na ji'j̄i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

¹¹ Cua nscua chaca cha' lo quityi ji'j̄i ycu' Ndyosi ndi'ya: “Ni tsaca na, tya'a ngusñi na cha' ji'j̄i ycu' Ndyosi, ná ntsu'u cha' caca taja ti' na ji'j̄i Ni li'”. Jua'a nchcui' quityi.

¹² Sca ti cuayá' tyacua cha' bi' ji'j̄i ngu' judío, la cui' jua'a tyacua cha' bi' ji'j̄i ngu' xa' tsu', cha' sca ti ycu' Ndyosi nu Xu'na na laca loo ji'j̄i lcaa ñati chalyuu; sca ti cuayá' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' ji'j̄i ycu' Ni chacuayá' ji'j̄i Jesús.¹³ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu': “Cua'ni lyaá Ni ji'j̄i lcaa ñati nu jña cha'

clyu ti' ji'j̄i Ni chacuayá' ji'j̄i ycu' nu Xu'na na”.¹⁴ Pana ná caca chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi chacuayá' ji'j̄i Jesús si bilya xñi ngu' cha' ji'j̄i yu; jua'a ná caca xñi ngu' cha' ji'j̄i Jesús si bilya cuna ngu' cha' bi'; ni ná caca cuna ngu' cha' bi' si bilya caja ñati nu ta cha' bi' lo'o ngu'.¹⁵ Pana ná tucui caca ji'j̄i tsa cha' ta cha' bi' lo'o xa' la ngu' si ná culo Ni cña ji'j̄i cha' tsa. Ndi'ya nchcui' quityi cusu': “Tso'o tsa nti' na lo'o tyalaa ngu' slo na cha' ta ngu' cha' tso'o ji'j̄i ycu' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u ngu' ñi'ya caca cha' ti' ti tyi'j̄i tyiquee na”. Jua'a nchcui' quityi.

¹⁶ Ná ndyuna tso'o lcaa ñati cha' nu nda na lo'o ngu', nu lo'o ndacha' na ji'j̄i ngu' ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji'j̄i ñati. La cui' jua'a ngua lo'o jyo'o Isaías cua sa'ni. “Ndyosi Xu'na ya, ná tucui ndu' tsiya' ti nu ngusñi cha' jinu'u nu nchcui' ya lo'o ngu'”, nacuj̄i jyo'o bi'.¹⁷ Pana nu na ni, cua ngusñi na cha' ji'j̄i Jesús nu ngua tya clyo, tya lo'o ndyuna na cha' tso'o nu cua nchcui' ngu' lo'o na cha' ji'j̄i Cristo.

¹⁸ Nti' na' xcuane na' sca cha' ji'j̄i cu'ma: ¿Ha bilya cuna ngu' judío cha' ji'j̄i Cristo lacua? Cua ndyuna ngu', cha' cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Tyucui ña'a chalyuu nguañi cha' nu nda ngu' lo'o; lcaa se'j̄i ndyalaa cha' nu nchcui' ngu', masi ca su cua tyijyu' la cua ndyalaa cha' bi'.

Jua'a nchcui' quityi. ¹⁹ Chaca cha' xcuane na' jil'i ma li': ¿Ha ná nda ngu' judío cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi' lacua? Sa'ni tsa nguscua jyo'o Moisés cha' jil'i ngu' bi', ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cua'ni na' cha' caca liye' ti' ma ña'a ma jil'i xa' ñati nu si'i ñati tso'o laca ngu' nti' ma, nacui Ni.

Nacui ma cha' ple tsa ngu'; ná nchca cuayá' ti' ngu', nti' ma.

Ta na' cha' ñasi' ti' jil'i ma, xqui'ya cha' cua ngusñi ñati' bi' cha' jna'; masi cu'ma ni, ná nti' ma cuna ma cha' jna', nacui Ni.

²⁰ Lo'o jua'a liñi tsa cha' nu nda jyo'o Isaías nu ngua sa'ni cuentya jil'i ycui' Ndyosi:

La cui' ñati' nu bilya clyana ngu' cha' 'na, cua ngu' jui cha' jna' jil'i ngu' juani, nacui Ni.

Masi bilya jña ngu' sca cha' tso'o jna', cua nlyu'uloo na' jil'i ngu' bi' juani.

²¹ Pana xa' ña'a nguscua jyo'o Isaías cha' jil'i ngu' Israel: “Tyucui tsá ngusi'yana na' jil'i ngu'”, nacui Ni, “pana ná ndaquiya' ngu' bi' 'na tsiya' ti; xcui' na nxu'u tya'a ti ngu' lo'o na'”. Jua'a nchcui' quityi.

11

Si'i lcaa ngu' judío nu nguxtyanu ngu' jil'i ycui' Ni

¹ Ná nti' ycui' Ndyosi tsiya' ti culaya' Ni jil'i ngu' judío, cha' laca ngu' ñati' jil'i ycui' Ni. Lo'o jua'a ycui' na' laca

na' ngu' judío, cha' sca ti lo tañi na' lo'o jyo'o Abraham; laca na' tya'a jyo'o cusu' Benjamín. ² Nu ngua sa'ni ngusubi ycui' Ndyosi jil'i ngu' Israel, cha' caca ngu' ñati' jil'i Ni; juani nga'aa culaya' Ni jil'i ngu' bi'. ¿Ha ná ntsu'u ti' ma cha' nu nscua lo quityi cuentya jil'i nu Elías bi'? Sca jyo'o cusu' nu nda cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ñati' sa'ni ngua jyo'o Elías bi'; pana nu lo'o nchcui' Elías lo'o ycui' Ndyosi, ngusta yu qui'ya jil'i ngu' Israel ndi'ya: ³ “Ndyosi Xu'na na', cua ndyujui ngu' bi' jil'i lcaa ñati' nu laca tu'ba jinu'u”, nacui nu Elías bi'.

“Cua ngüityi ngu' jil'i lcaa su tlyu su ndu'ni tlyu ya jinu'u nquicha'. Chaca tya na' ndyanu na' juani; lo'o jua'a na', cujuui ngu' jna' cua nti' ngu'”, nacui yu jil'i ycui' Ndyosi. ⁴ Li' nguxacui Ni cha' jil'i yu bi': “Ná cube ti' nu'u. Tya ndu' tya chcati mil tya'a ngu' qui'yu nu caca cña 'na, ñati' nu bilya tyu sti' slo lcu' jo'ó Baal”, nacui Ni jil'i Elías. ⁵ La cui' jua'a laca tyempo juani, si'i lcaa ngu' judío nu nguxtyanu ngu' jil'i ycui' Ndyosi; tya ndi'i xi ñati' nu cua ngusubi Ni jil'i, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati' bi'. ⁶ La cui' jua'a tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni jil'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. Si'i na clyaá na jil'i nu cuxi xqui'ya sca cña nu ngua'ni ycui' ca ti na, cha' ná ntsu'u cha' ñacui' na cha' ycui' Ndyosi ngua'ni lyaá jil'na si

cua ngua'ni lyaá na jilí ycuí' ca na, nti' na.

7 Ndi'ya ngua li': Ná lcaa ngu' Israel ngua jilí ngu' cua'ni ngu' cha' ca tso'o cresiya jilí ngu' cuentya jilí ycuí' Ndyosi, ñi'ya ngua ti' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ñati nu ngusubi ycuí' Ndyosi jilí ni, ngujui ñi'ya caca cha' bi' jilí ngu'; pana nu xa' la tya'a ngu' Israel bi', tsa tyempo ti ndyacú' jyacá ngu'. 8 Ndi'ya nchcui' quityi cusu' cha' jilí ngu' bi': “Nga'aa nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ngu' bi'. Laca ngu' bi' ñi'ya si ntsu'u cloo ngu', pana ná sca na ña'a ngu' tsiya' ti; laca ngu' ñi'ya si ntucúa jyacá ngu', pana ná nduna ngu' tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'a ti ndu'ni ngu' bi' juani.” 9 La cui' tya'a cha' nda jyo'o rey David, lo'o nacui' yu ndi'ya:

Quiña'a tsa cha' tso'o ngusta ycuí' Ndyosi lo mesa jilí ngu' Israel,

pana cua ngunu'u cresiya jilí ngu' xqui'ya cha' tso'o bi';

bi' cha' nchcube' Ni jilí ngu', ñi'ya laca si na cua ndyú ngu' ne' sca lco'o, ñi'ya laca si na cua nclyú ngu' cha' ntyucua quee quiya' ngu'.

10 Tso'o si caca cuityi' ti ngu', cha' nga'aa caca ña'a ngu';

tso'o si caja cña ti' jilí ngu', cha' catsa hichu' ngu' tsiya' ti.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

Ñi'ya cua'ni lyaá Ni jilí ngu' xa' tsu'

11 Chaca cha' ñacui' na' juani: Nu lo'o nclyú ngu' judío bi', si'i na ngua cuxi jilí ngu' tsiya' ti; xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngujui la xi tyempo jilí ngu' xa' tsu' cha' clyana ngu' jilí ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni jilí ngu'. Cua nti' ycuí' Ndyosi cha' ña'a ngu' judío ñi'ya ngusñi ngu' xa' tsu' cha' jilí ycuí' Ni, lo'o li' jña ngu' judío cha' clyu ti' jilí ycuí' Ni cha' cua'ni lyaá Ni jilí ycuí' ca ngu'. 12 Jua'a ngua cha' tso'o la ndyuna ngu' tyucui' ña'a chalyuu cha' jilí ycuí' Ndyosi, masi cha' cuxi ngua'ni ngu' judío bi'. La cui' jua'a ngua tso'o la cha' jilí ngu' xa' tsu' cuentya jilí ycuí' Ndyosi, masi ngua cuxi la chalyuu jilí ycuí' ngu' judío. Bi' cha' tlyu tsa cha' tso'o caca, nu lo'o xcutsa'a Ni tyiquee cua ña'a ca ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' tso'o nu jilí Jesús.

13 Lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' ni, nti' na' ta na' xi cha' lo'o ma. Ycuí' Ndyosi laca nu ngusubi 'na, cha' tsa'a na' ta na' cha' jilí Jesús lo'o cu'ma nu ndi' ma xa' tsu'. Nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a, xqui'ya cha' ndulo tsa cña nu nda Ni 'na. 14 Nti' tsa na' cha' lo'o xi ngu' judío tya'a na' jña ngu' jilí ycuí' Ndyosi, cha' ta Ni la cui' ti cha' tso'o nu ntsu'u jilí ma jilí ngu' judío bi', cha' caca cua'ni lyaá Ni jilí ngu' bi'. 15 Nu lo'o ngulaya' Ni jilí ngu' judío, li' ngua'ni Ni cha' caca

stu'ba cha' ji'j ycu' Ni lo'o ngu' xa' tsu'. Tso'o la tsiya' ti caca cha' lo'o quiñi cha' ji'j Ni lo'o ngu' judío chaca quiya', cha' li' caca ji'j lcaa ñati ñi'ya laca si xa' ta Ni chalyuu ji'j ñati nu cua ngujuii. ¹⁶ Cuentya ji'j ngu' judío ni, na ji'j ycu' Ndyosi laca sca xlyá nu ndya' tya clyo, lo'o li' si cua nda ngu' tsa lo cua ji'j Ni, na ji'j ycu' Ni laca ña'a tsaca ngulu' scuá xlyá bi'. La cui' jua'a laca lo'o sca yaca nu ndyataa ngu' cha' caca cuentya ji'j ycu' Ndyosi; lo'o caluu yaca bi', lo'o cuentya ji'j ycu' Ni caca lcaa stá' yaca bi'. Ndi'ya ndyu'u tyucuaa cha' bi', cha' ñi'ya ngua jyo'o Abraham ñati ji'j ycu' Ndyosi cha' ngusñi yu cha' ji'j Ni, jua'a laca lcaa ñati chalyuu ñati ji'j ycu' Ndyosi, nu lo'o xñi ngu' cha' ji'j Ni.

¹⁷ Laca ngu' judío ñi'ya si laca ngu' sca yaca cuiñii, sca yaca olivo ni. Na cua ngusi'yu ycu' Ndyosi ji'j tyuu tya'a stá' yaca bi', ngulotsu' Ni ji'j stá' yaca bi' li'; pana juani la cui' ca su ngutucua stá' yaca bi' nquicha', ndacua ngusca' Ni tyuu tya'a stá' yaca quixi', cha' xñi ca'a stá yaca quixi' bi' ji'j yaca cuiñii bi'. Ñi'ya laca stá' yaca quixi', jua'a laca cu'ma ngu' xa' tsu', cha' cua ngujui la cui' cha' tso'o ji'j ma, ña'a cha' tso'o nu ntsu'u ji'j ngu' judío. Laca ma ñi'ya laca si sca ti suu yaca laca ma lo'o ngu' judío, si sca ti si'ye laca ma lo'o ngu' bi'. ¹⁸ Bi' cha' ná tso'o laca si culacua ti' ma

cha' tso'o la cu'ma, cuxi la ngu' judío, nu ngu' nu laca ñi'ya laca stá' ycu' yaca. Si jua'a nti' ma, tso'o la si tyi'u ti' ma cha' si' cu'ma nu ndyu'ni cu'ú ma ji'j suu yaca bi', la cui' suu bi' laca nu nda cha' tso'o ji'j cu'ma.

¹⁹ Ná tyiquee' ñacui ma 'na: "Ca su ngusi'yu Ni ji'j stá' yaca bi', ca bi' ngujui su xñi ca'a ya ji'j yaca olivo bi'", ñacui ma. ²⁰ Chañi cha' ji'j ma. Pana ndi'ya laca cha': cua ngulotsu' ycu' Ndyosi ji'j ngu' judío ji'j yaca bi', xqui'ya cha' ná ngusñi ngu' cha' ji'j Ni; pana cu'ma ni, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'j ycu' Ni, bi' ti cha' cua ngujui chacuayá' ji'j ma cha' xñi ca'a ma ji'j yaca bi' ca su ntucua ma juani. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' judío bi'. Culacua tso'o ti' ma xi. ²¹ Ná ngua'ni ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'j ngu' judío, ngu' nu laca stá' ycu' yaca bi'; ngusi'yu cu' Ni ji'j stá' bi'. Lo'o jua'a ná cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'j cu'ma, si jua'a xtyanu ma ji'j ycu' Ni. ²² Cui'ya ma cuentya lacua, cha' taca ji'j Ni cua'ni tso'o Ni lo'o ñati, lo'o jua'a xa' tyempo taca ji'j Ni cua'ni tyaala Ni ji'j ñati, si jua'a nti' Ni. Tyaala tsa ngua'ni Ni lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'j ycu' Ni; lo'o jua'a tso'o ti cua'ni Ni lo'o cu'ma, si ña'a ti taquiya' ma ji'j Ni nu ndyu'ni tsa cha' tso'o lo'o ma. Si nga'aa taquiya' ma ji'j cha' nu nchcui' Ni, la cui' jua'a culaya' Ni ji'j ma

li'. ²³ Pana xa' quiñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu' judío, si xcutsa'a ngu' bi' cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu', si taquiya' ngu' jil'i ycuil' Ni chaca quiya'. Li' xñi ca'a ngu' jil'i suu yaca bi' chaca quiya', la cui' se'i bi' su ngutucua ngu'; taca jil'i ycuil' Ndyosi sta tso'o Ni jil'i ngu' judío chaca quiya' ca la cui' su tso'o su ngutucua ngu' clyo. ²⁴ Ná stu'ba cha' jil'i ma lo'o ngu' judío cua sa'ni la. Na cua ngulotsu' ti Ni jil'i ma ca su ngutucua ma lo sca suu yaca quixi'; li' cua ngusca' Ni jil'i ma, cha' xñi ca'a ma jil'i suu yaca cuiñii bi'. Pana si'i jua'a ndyaluu yaca bi' clyo. Lo'o nu ngu' judío ni, ná tlyu cña masi xa' sca' Ni jil'i ngu' lo la cui' suu yaca su ngutucua ngu' tya clyo; yala ti xñi ca'a ngu' jil'i suu yaca bi' chaca quiya', cha' sta' ycuil' yaca bi' laca ngu'.

Lo'o cua'ni lyaá Ni jil'i lcaa ngu' judío

²⁵ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' tucui re, sca cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu ntsu'u cuatsi' ti nquicha'; lo'o caca cuayá' ti' ma cha' re, nga'aa hcui' ma cha' tyixi lo'o ngu' judío li'. Ndi'ya laca cha': Quiña'a tsa tya'a ngu' judío ntsu'u nu ndyacu' hique ngu' tsiya' ti, cha' ná caca cuna ngu' cha' jil'i Jesús; ña'a cuayá' nu tye cuna lcaa ngu' xa' tsu' nu nga'a cha' xñi cha' jil'i Jesús, ²⁶ li' cua'ni lyaá ycuil' Ndyosi jil'i

lcaa ngu' nu chañi ca tya'a ñati jil'i Israel. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu':

Tya'a nu cua'ni lyaá jil'i ma, nde quich'i Sión bi' tyu'u yu caa yu.

Culotsu' yu bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu' Israel tya'a yu,

²⁷ lo'o li' cuityi na' lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi', nacui ycuil' Ndyosi.

Li' tyu'u tucua cha' nu nguxquiñi na' lo'o ngu' bi' nu ngua sa'ni.

Jua'a nhcui' quityi.

²⁸ Tya'a cusuu ycuil' Ndyosi laca ngu' judío juani, xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngua'ni lyaá Ni jil'i ngu'; bi' cha' cua ngujui la xi tyempo jil'i cu'ma ngu' xa' tsu', cha' xñi ma cha' jil'i Jesucristo xqui'ya ngu' judío. Pana ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusubi Ni jil'i jyo'o cusu' jil'i ngu' bi' tya clyo cha' caca ngu' ñati jil'i Ni. ²⁹ Ná tya'achu' ycuil' Ni jil'i sca cha' nu cua nda Ni lo'o na, ná culaya' Ni jil'i sca ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycuil' Ni. ³⁰ Lo'o jua'a cu'ma, ná ndaquiya' ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi cua sa'ni la; pana tya'na ti' Ni ña'a Ni jil'i ma nu lo'o nga'aa jlya ti' ngu' judío jil'i Ni. ³¹ Masi ná ndaquiya' ngu' judío bi' jil'i ycuil' Ndyosi juani, pana la cui' jua'a cua'ni tya'na ti' ycuil' Ndyosi jil'i ngu' bi' ca nde loo la, ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' Ni jil'i ma. ³² Sca ti

cuayá' ngxu'tyanu Ni jil'i lcaa ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' jil'i ycu'i' Ni, si jua'a nti' ngu', cha' jua'a ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i Ni tsiya' ti. Pana tiya' la li' caca jil'i ycu'i' Ni cua'ni tya'na ti' Ni jil'i ngu' lo'o clyana ngu' jil'i Ni chaca quiya'.

³³ Tlyu tsa cha' tso'o ndyu'u ca slo ycu'i' Ndyosi; lcaa cha' nchca cuayá' ti' Ni, lcaa cha' jlo ti' ycu'i' Ni. Sca ti ycu'i' Ndyosi jlo ti' na ca laca nu lijya nde loo la, sca ti ycu'i' Ndyosi jlo ti' na laca nu ndu'ni ycu'i' Ni. Ndi'ya cha' nscua lo quityi cusu' cuentya jil'i cha' bi': ³⁴ “¿Tilaca caca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' nu ca'ya hique ycu'i' Ni? ¿Ha ntsu'u ñati nu nchca jil'i ta sca cuii lo'o ycu'i' Ndyosi? ³⁵ Ná caja ñi'ya nu ta na sca na nu jña ycu'i' Ni, cha' tiya' la tya Ni caya' jil'i ji'na.” ³⁶ Lcaa na nu ntsu'u chalyuu, na jil'i ycu'i' Ndyosi laca bi', cha' cua ngüi'ña ycu'i' Ni lcaa na, cha' caca bi' cña jil'i Ni. Nga'aa caca tye cha' cua'ni tlyu na jil'i ycu'i' Ndyosi. Lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'.

12

Ta na tyucui ña'a na jil'i ycu'i' Ndyosi cha' xcui' na tyil'i na chalyuu cuentya jil'i Ni

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' lye tsa ndu'ni tya'na ti' Ni ji'na, bi' cha' nchcui' na' lo'o ma juani. Ta ma tyucui ña'a ma jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua'ni ma cua ña'a ca cña nu

nti' Ni cha' cua'ni ma nde chalyuu; ta ma tyucui ña'a ma jil'i Ni cha' xcui' na tyil'i ma chalyuu cuentya jil'i ycu'i' Ni, cha' laca ma ñi'ya nti' sca msta lu'ú ti. La cui' jua'a nti' ycu'i' Ndyosi, cha' laca ma ñati jil'i Ni. Na cua laca ntsu'u cha' cua'ni ma jua'a. ² Nga'aa ta ma tyempo cha' tatsaa ngu' jil'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi; xa' ña'a tyil'i ma chalyuu juani, cha' cua nchcutsa'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma. Bi' cha' caca cuayá' ti' ma cua ña'a ca cña nu nti' ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni ma: ña'a cña laca nu tso'o la cha' cua'ni ma, ña'a cña nu ndiya la ti' ycu'i' Ndyosi jil'i, ña'a cña nu tyu'u tso'o la jil'i ma su cua ndye cha' bi'; lcaa cha' bi' caca cuayá' ti' ma li'.

³ Tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o na', nu lo'o nda Ni cña jna'; bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani, cha' nga'aa cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua ti' ma cha' lcaa cña nu cua nchca jil'i ma juani, Cristo ngua'ni cha' caca jil'i ma, nu lo'o ngusñi ma cha' jil'i Ni. ⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na, pana scaa cña ntsu'u jil'i scaa tyijya bi'. ⁵ Lo'o jua'a laca na, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' masi tyuu tsa ngu' tya'a na, pana sca ti taju ñati laca na lo'o tya'a na; sca ti ñati laca tsaca na, pana lcaa na stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o tya'a na.

⁶ Xi xa' la cña nchca cua'ni sa scaa na, ña'a cña nu nda

Ni chacuayá' cha' cua'ni scaa na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a ma nu nchca ji'i ngu' chcu' ngu' sca cha' nu nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o ma, bi' cña cua'ni ngu' lacua. La cui' ñi'ya nduna ngu' bi' cha' nu nda ycu' Ndyosi, ñi'ya ngusñi ngu' cha' bi', la cui' jua'a ta ngu' cha' bi' lo'o ma. ⁷ Lo'o nchca ji'i tsaca ma xtyucua ma ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma xtyucua ma ji'i ngu' bi' lacua. Lo'o nchca ji'i tsaca ma culu'u ma cha' liñi ji'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma culu'u ma cha' bi' ji'i ngu' lacua. ⁸ Nu lo'o ta ma sca cui' cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' bi' lacua. Nu lo'o ta ma cha' xlya'be ji'i ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' tso'o ji'i ngu' lacua. Si laca ma loo ji'i ngu' tya'a ma, cui'ya ma cuentya cha' tso'o ti cua'ni ma lacua. Nu lo'o cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu', tso'o ti caca tyiquee ma laja lo'o cua'ni ma cña bi' cuentya ji'i ngu' li'.

Ñi'ya nu tso'o la tyi'i na chalyuu si ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na

⁹ Cua'ni ma cha' tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati, cha' si'i sca cha' nu nda ti ma laca bi', nu lo'o chcu' tso'o ma lo'o ngu', masi lo'o cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu'. Nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi, tyucui tyiquee ma clyana ma ji'i cha' tso'o. ¹⁰ Ndi'ya caca tyiquee

ma ña'a ma ji'i ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo: caca ñi'ya si laca ngu' bi' tya'a ngula ma tsiya' ti; bi' cha' cua'ni ch'i ma loo tya'a ma, xti ti cha' tyu'u tyiquee ycu' ca ma li'.

¹¹ Ná cua'ni taja ma lo'o cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ca ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' caca tlyu tyiquee ma cha' cua'ni la ma cña bi'.

¹² Ndu'ni cha' tso'o tsa caca tyiquee ma lo'o jatya ma ji'i ycu' Ndyosi cha' caa Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ma. Ná xtyanu ma ji'i cha' bi', masi ti'i tsa xcube' ngu' ji'i ma su ndi'i ma chalyuu. Lcaa tsa chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na.

¹³ Nu lo'o lyiji sca na ji'i sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Cristo, nga'a cha' tya'be cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycu' ca ma, cha' ta ma na ji'i ngu' bi', na laca nu lyiji ji'i ngu'. Lcaa tyempo ta ma to' tyi ma cha' tyi'i ñati nu liya ti.

¹⁴ Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu ndyu'ni lya' ti' ji'i ma; pana ná ña ma cha' tyanu yabe' ji'i ngu' bi', masi xcui' cha' tso'o ti ña ma cuentya ji'i ngu' bi'.

¹⁵ Cua'ni chaa ti' ma lo'o xa' ñati, nu lo'o ña'a ma ji'i ngu' cha' chaa ti' ngu' ndi'i ngu'; lo'o jua'a tso'o si caca xñi'i ti' ma lo'o ngu', nu lo'o ña'a ma cha' xñi'i ti' ti' ngu' ndi'i ngu'. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñati.

¹⁶ Sca ti cha' chcu' ma lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i

mā lo'o Jesucristo; ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o ngu' ti'i tya'a mā, tso'o ti chcu' mā lo'o ngu' bi'. Stu'ba ti tya'a mā lo'o ngu' bi', ná culacua ti' mā cha' nchca la ji'i ycu' ca mā.

17 Nu lo'o cuxi ti cua'ni ngu' lo'o mā, ná tya mā cha' cuxi ji'i ngu' chaca quiya'; clyana mā sca cña tso'o nu caca cua'ni mā cuentya ji'i ngu', cha' jua'a ña'a tsa ñati' ji'na.

18 Cua'ni mā cha' cajá ñi'ya tyi'i tso'o ti mā lo'o lcaa ñati, cha' ná caja tya'a cusuu mā.

19 Cu'mā tya'a tso'o na', ni sca quiya' ná xtyacui mā cha' cuxi ji'i ngu' nu cua'ni lya' ti' ji'i mā, masi ta mā tyempo ji'i ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni ji'i ngu' bi'. Tso'o la jua'a. La cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: “Cña 'na laca cha' caca ñasi' na' ji'i ngu', cha' ta na' nu ti'i ji'i ngu', nacui Ni”. Bi' laca cha' liñi nu nda ycu' nu Xu'na na lo'o na.

20 Lo'o jua'a tya nda Ni xi xa' la cha': “Nu lo'o ngujui jbi'ña ji'i tya'a cusuu mā”, nacui Ni, “tso'o la si ta mā na cacu ngu' bi'; nu lo'o nguityi tsa tya'a cusuu mā hitya, ta mā na co'o ngu' li'. Jua'a ta mā sca cha' tyuju'u ti' ji'i ngu'.” Jua'a cha' nscua lo quityi. 21 Bi' cha' nga'aa ta mā tyempo ji'i nu cuxi cha' cua'ni bi' ngana ji'i mā. Juani taca tyijiloo mā ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni mā.

13

1 Lcaa cu'mā ngu' tya'a na, nga'a cha' taquiya' mā ji'i ngu' nu laca cña. Ycu' Ndyosi

laca nu cua nda chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ji'na; ná ntsu'u chaca nu taca ta chacuayá' bi' ji'i ngu'.

2 Bi' cha' lacua, nu lo'o xuu tya'a na lo'o ngu' nu laca cña, laca ñi'ya si nxuu na lo'o ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ni ngusta Ni ji'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo ji'na. Si jua'a xuu tya'a na lo'o ngu', caja ñi'ya nu xcube' ngu' ji'na li';

3 pana ná caca xcutsii ngu' nu laca loo ji'na si cña tso'o ti ndyu'ni na, sca ti ji'i ngu' xña'a xcutsii ngu' bi'. Si chañi cha' nti' mā cha' ná cutsii mā ji'i ngu' nu laca cña, xcui' cha' tso'o ti cua'ni mā li'. Ná tyiquee' lo'o ngu' nu laca cña bi' cua'ni chi' ngu' loo mā, si jua'a xcui' cha' tso'o ti ndu'ni mā.

4 Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi' loo ji'na, cha' taca xtyucua ngu' ji'na; pana si cua'ni mā cha' cuxi, li' ntsu'u cha' cutsii mā, cha' ntsu'u chacuayá' xcube' ngu' bi' ji'i mā li'. Chacuayá' ji'i Ni laca ngu' bi' loo ji'na lacua, cuentya ji'i Ni nchcube' ngu' ji'i ngu' cuxi; 5 bi' cha' ntsu'u cha' taquiya' mā ji'i cha' nu nchcu' ngu' bi'. Xcube' ngu' bi' ji'na si ná taquiya' na ji'i ngu'. Lo'o jua'a jlo ti' na cha' nga'a cha' taquiya' na ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' liñi nu ntsu'u hi que scaa na. 6 La cui' jua'a sca cha' tso'o laca si tya mā lcaa cña cña loo nu jña ngu' bi' ji'i mā, cha' msu ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' nu laca cña bi', cha' bi' laca cña nu nda Ni ji'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' nde chalyuu.

⁷ Tya ma jil'i ngu' laca cña lcaa na nu ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' cha' jña ngu' jil'i ma. Ná tyacui ma cña cña loo, ni ná tyacui ma cña jil'i sca cña nu cua ngua'ni ngu'; tya ma caya' bi' jil'i ngu'. Lo'o jua'a cua'ni tlyu ma jil'i ngu' bi', cua'ni chi ma loo ngu', tucúa ma cña jil'i ngu' bi'. ⁸ Nga'aa su'ba ma tane' hichu' ma. Sca lo ti cña lyiji cha' cua'ni ma lo'o xa' ñati, cha' tso'o tsa cua'ni ma ña'a ma jil'i ngu'; cua laca ndyu'ni ma lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ñati ma. ⁹ Tyuu lo cña ngulo Ni jil'i ñati nu lo'o nda Ni cha' lo'o Moisés nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui Ni: “Ná tyu'u cha' jil'i ma lo'o clyo'o xa' ñati”, nacui Ni. “Ná cujuui ma jil'i tya'a ñati ma. Ná cuaana ma na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ma. Ná tyacui ti' ma na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ma”, nacui Ni. Sca ti cuayá' ndyu'u lcaa cha' bi' lo'o chaca cha' nu nchcui' quityi re: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' ma jil'i tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma jil'i ycu' ca ma”, nacui Ni. ¹⁰ Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na jua'a, ná taca cua'ni na cha' cuxi lo'o ngu' bi' li'. Bi' cha' na cua ndye ndyu'ni na lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu lo'o cua'ni tya'na ti' na jil'i tya'a ñati na, cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ngu'.

¹¹ Cua'ni ma cha' tyi'u ti' ma lcaa cha' bi'. Cua jlo ti' ma cha' cua ndyalaa hora cha'

clyana na jil'i ycu' Ndyosi; bi' cha' juani que ti' ma lacua, cha' tii ti ti' ma tyil'i ma chalyuu. Cua tyaa ti ycu' Jesús cha' cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' caqui'ya Ni ji'na. Nu lo'o ngusni na cha' jil'i Jesús tya clyo, li' ngua ti' na cha' tya lyiji tsa tyalaa tsá bi' cha' tyaa ycu' Jesús; pana juani cua ngulala ti tyalaa tsá bi'. ¹² Ñi'ya laca chalyuu talya, jua'a laca lo'o ndi'i na chalyuu, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana juani cua tye ti talya bi', cua tyaa ti Cristo cha' culotsu' Ni cha' cuxi bi'. Li' caca chalyuu ji'na ñi'ya si cua ngxee tso'o, cha' lubii tsa xee caca li'. Bi' cha' nga'a cha' xtyanu na jil'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu', cha' cuxi tsa tyiquee ngu' nu ndya'a chalyuu talya bi'. Cua'ni cho'o na tyucui ña'a na, cha' nguula tsa cua'ni na cña cuentya jil'i Cristo nde chalyuu, ñi'ya si laca na sendaru jil'i Cristo. ¹³ Clyana na ñi'ya caca tyil'i tso'o ti na lo'o ñati, ñi'ya si laca na ñati nu xcui' ndya'a ndacuá ti su caca ña'a ñati ji'na. Li' ná tso'o laca si culiji na chalyuu ji'na jua'a ti lo'o ndya'a na cha' cu'bi na, masi xa' la juersa ji'na culiji na lo'o xcui' ndi'i ti na ta'a. Ná tso'o bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cua'ni suba' na lo'o xa' ñati, ná ntsu'u cha' clyana na xa' la cha' cuxi nu cua'ni na lo'o ñati; ni nga'aa clyana na cha' cusuu lo'o ngu', nga'aa cua'ni liye' ti' na jil'i ngu'. ¹⁴ Ta ma chacuayá' cha' caca loo ycu' Jesucristo

nu Xu'na na ji' tyucui ña'a mā; nga'aa taquiya' na ji' lcaa lo cha' cuxi, cha' nu tiji' tsa ti' na ji' xqui'ya cha' laca na ñati ti.

14

Ná chcui' ngu' cha' cuxi ji' xa' la ñati tya'a ntsu'u cha' ji' ngu' lo'o Cristo

¹ Tso'o ti chcui' mā lo'o sca ñati tya'a ngusñi na cha' ji' Jesús, masi tya lyiji ca cuayá' tso'o ti' cha' bi'; ná xu' tya'a mā lo'o nu ñati bi' xqui'ya sca cha' nu ná nchca cuayá' tso'o ti'. ² Ntsu'u ñati nu jlya tsa ti' ji' Cristo, bi' cha' ná ntsij' ngu' cacu ngu' lcaa lo na. Xa' la ñati nu ná jlya tso'o ti' ji' Cristo, ntsij' ngu' bi' si cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya sca na cacu ngu'; bi' cha' ná ntaja'a ngu' bi' cacu ngu' cuaña'. Ndacu ngu' si'yu, ndacu ngu' cuu, ndacu ngu' caatya, tsa bi' ti na ndacu ngu' bi'. ³ Pana nu ngu' nu ná ntsij' ndacu cuaña' ni, ná tso'o si xtyí lo'o ngu' ji' xa' la tya'a ngu' nu ntsij' cacu bi'. La cui' ti cha', nu ngu' nu ntsij' cacu cuaña' bi', ná tso'o si chcui' cuxi ngu' bi' ji' ngu' nu ndacu lcaa lo na nu nda ycui' Ndyosi cha' cacu na, cha' cua nda Ni chacuayá' ji' ngu' cha' caca ngu' sñi' ycui' Ni. ⁴ Ná tso'o si chcui' cuxi mā ji' xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji' Ni. Ycui' Ndyosi laca Xu'na ngu', si' cuentya ji' cu'mā laca ngu' bi'; cuentya ji' ycui' Ndyosi laca cña nu ndyu'ni ngu', si cha' tso'o ndyu'ni ngu', si cha'

cuxi ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a ná tyacua cha' cuxi ji' ngu' xqui'ya cha' bi', cha' lo'o ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji' ycui' nu Xu'na na; jua'a xtyucua Ni ji' ngu', cha' tyi' tso'o ti ngu' chalyuu cuentya ji' ycui' Ni.

⁵ Ntsu'u ngu' tya'a ntsu'u cha' ji' na lo'o Cristo nu ndu'ni tacati ji' sca tsā, ná ntsu'u cha' ji' xa' la tsā cuentya ji' ngu' bi'; xa' la ñati nchcui' cha' na ji' ycui' Ndyosi laca lcaa tsā. Ta mā chacuayá' cua'ni scaa ñati tsa ña'a nu nclyacua ti' ycui' ca ngu'. ⁶ Si tacati tsa sca tsā cuentya ji' tsaca ngu', bi' laca tsā nu nga'a cha' cua'ni ch' ngu' bi' loo ycui' Ndyosi lacua; lo'o jua'a taca cua'ni ch' nu xa' la ñati loo ycui' Ndyosi, masi ná ntsu'u cha' tacati ji' ngu' lo'o tsā bi'. La cui' jua'a ndyu'u cha' lo'o ñati nu ná ntsij' cacu cuaña' bi'; xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji' ycui' Ndyosi, bi' cha' ná ntsij' ngu' bi'. Ndyu' ngu' xlya'be ji' ycui' Ni lo'o ndacu ngu' ji'. Lo'o nu ntsij' cacu cuaña' bi' ni, la cui' ti xqui'ya ycui' Ndyosi ntsij' ngu' cacu ngu' ji'; lo'o ngu' bi' ndya ngu' xlya'be ji' ycui' nu Xu'na na cha' nda Ni na cacu ngu'.

⁷ Ntsu'u cha' caca na cña ji' Ni, masi tya lu'ú na, masi cajaa na. Si' cha' ji' ycui' ti na ndi' na chalyuu, si' cha' ji' ycui' ti na cajaa na; ⁸ cha' caca na cña ji' ycui' Ndyosi, bi' cha' ndi' na lo yuu chalyuu. Nu lo'o ntsu'u cha' cajaa na, cha' ji' Ni laca li', cha' na ji' ycui' Ni laca na, masi

tya lu'ú na, masi cua ngujuii na. ⁹ Cua ngujuii Cristo, lo'o jua'a cua ndyu'ú Cristo chaca quiya', cha' ca cuayá' ti' lcaa ngu' cha' ycuí' Ndyosi laca Xu'na lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jii' Ni nu lo'o nguti'j' ngu' chalyuu. Lo'o jua'a ycuí' Ni laca Xu'na ñati' nu jlya ti' jii' Ni nde chalyuu juani.

¹⁰ Ñati' jii' Cristo laca cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' jii' Ni, bi' cha' ná nga'a cha' chcuí' cuxi mā jii' cña nu ndu'ni scaa ngu' tya'a ntsu'u cha' jii' na lo'o Cristo. Ná chcuí' cuxi mā jii' ngu' bi', ñi'ya nu ngua'ni mā tya tsubi' la; ntsu'u cha' tyalaa tsā bi' lo'o tyaa lcaa tya'a na ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Nde loo ycuí' Ni tsatu na li', cha' cua'ni cuayá' Ni jii' na. ¹¹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nacui' ycuí' Ndyosi ndi'ya:

Ycuí' Ndyosi lu'ú laca na,
nacui' Ni, nga'a cha' ty-
atu sti' lcaa ñati' nde loo
su ntucua na',

cha' chcuí' liñi ngu' lo'o tya'a
ñati' cha' laca na' ycuí'
Ndyosi Sti ngu'.

¹² Bi' cha' lacua, lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' xacui' na cha' jii' ycuí' Ndyosi lo'o tyalaa tsā bi', lcaa cha' ñi'ya nu ngua'ni scaa na lo'o ñaa na chalyuu.

*Ná ta ngu' tyempo jii' tya'a
ngu' cha' tya'achu' ngu' jii'
Jesús*

¹³ Nga'aa chcuí' cuxi mā jii' cña nu ndyu'ni scaa ngu' tya'a ngusñi mā cha' jii' Jesús

lacua. Ndi'ya cua'ni mā juani: nga'aa ta mā tyempo jii' ngu' tya'a mā cha' cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cu'mā. ¹⁴ Cua nchcuí' Cristo lo'o na', cua jlo ti' na' cha' ni sca na cuxi ná nda ycuí' Ndyosi cha' cacu ñati'; lcaa na nu ndacu ñati' chalyuu, na tso'o laca bi'. Pana ntsu'u ñati' nu ná nchca cacu sca na, xqui'ya cha' nti' ti ngu' cha' na cuxi laca bi'; cuxi tsa laca na bi' cuentya jii' ngu' bi' si cacu ngu' jii' li'. ¹⁵ Lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' jii' mā lo'o Jesús ni, si ña'a ngu' cha' ndyacu mā sca na nu ná ntsu'u chacuayá' cacu ycuí' ngu', nti' ngu', chiya'a culacua ti' ngu' bi' li'; ñi'ya laca si ná tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jii' ngu', bi' cha' ndyacu mā na bi' culacua ti' ngu'. Ná tso'o jua'a. Ná ntsu'u chacuayá' jii' mā cacu mā na laca nu nti' ti mā, si jua'a cua'ni mā cha' xtyanu ngu' tya'a mā cha' jii' Cristo xqui'ya cha' ndyacu mā na bi'. Lo'o ngu' bi', laca ngu' cuentya jii' ycuí' Ndyosi; xqui'ya ngu' bi', bi' cha' ngujuii Cristo. ¹⁶ Masi ndi'j' tso'o ti mā, ná nga'a cha' ta mā tyempo jii' ngu' cha' chcuí' ngu' cha' cuxi jii' cña nu ndyu'ni mā xqui'ya cha' ndyacu mā na bi'. ¹⁷ Nu lo'o laca ycuí' Ndyosi loo jii' na ni, ná ndulo tsa cha' jii' na cuentya jii' sca na nu ndacu na, sca na nu co'o na; nu ndulo tsa jii' na laca cha' tyaa Xtyi'li ycuí' Ndyosi tyanu ne' cresiya jii' na, cha' ca tso'o cresiya jii' na xqui'ya Jesús.

Bi' cha' t̄i ti taca tyi'̄i tyiquee na chalyuu, taca ca chaa ti' na xqui'ya ycu' Ndyosi; lcaa cha' bi' caca nu lo'o laca Ni loo ji'na. ¹⁸ Li' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma, lo'o jua'a ñati chalyuu cua'ni ch̄i ngu'loo ma, si cua'ni ma lcaa ña'a cña nu ngulu'u Cristo ji'na.

¹⁹ Tso'o lacua. Lcaa tya'a na nga'a cha' clyana na cua ña'a ca cha' nu cua'ni cha' caca tyi'̄i tso'o na lo'o tya'a ñati na, ña'a cha' nu cua'ni cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na, cha' tso'o ti tyi'̄i na cuentya ji'i Cristo; ²⁰ ná cua'ni ñu'u ma ji'i cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi xqui'ya sca na nu ndacu ma. Chañi cha' tso'o tsa laca lcaa na nunda Ni cha' cacu ñati, pana caca cuxi na bi' cuentya ji'i ma, si ntsu'u ngu' nu xtyanu cha' ji'i Jesús xqui'ya cha' ndacu ma ji'i. ²¹ Tso'o la masi ná cacu ma cuaña' tsiya' ti, masi ná co'o ma lcui tsiya' ti, si nti' ma cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i tya'a ñati ma. Ni sca na ná cua'ni ma nu cua'ni cha' tya'achū' ngu' tya'a ma ji'i Jesús, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' quiñu'u cresiya ji'i ngu'. ²² Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa cuentya ji'i ycu' Ndyosi laca sca cña nu ndu'ni ma, masi ntsu'u ñati nu ná ndiya ti' cha' ndu'ni ma jua'a, tsiya' ti cua'ni ma cña bi' li' ca su nga'a ycu' ti ma, ca su ña'a sca ti ycu' Ndyosi ji'i ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ngui'̄i ndu'ni jua'a, ná ntsu'u cha' culacua tsa ti'

ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' bi' cha' si'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Pana ná tso'o ndyu'ni ñati lo'o ndyacu cuaña' si nti' ngu' cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ycu' Ni; qui'ya laca ji'i ngu' bi', cha' si'i na tyucui tyiquee ngu' ndyacu ngu' cuaña' bi' li'. Lcaa cña nu ndyu'ni na cha' siya' ti tyiquee na, qui'ya ji'na laca bi'.

15

Si'i xcu' cña ji'i ycu' ca na nu tyu'u tyiquee na

¹ Lcaa na nu nguula ti' tyiquee na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, ntsu'u cha' talo tyiquee na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nu tya lyiji xñi tso'o cha' bi'; ntsu'u cha' xtyucua na ji'i ngu'. Si'i xcu' cña ji'i ycu' ca na nu nga'a cha' tyu'u tyiquee na ji'i; ² clyana na ñi'ya caca cha' caca tso'o ji'i ngu' tya'a na nu nga'a cacua ti slo na. Xtyucua na ji'i ngu' bi', cha' tyat̄i la ti' tyiquee ngu' lo'o jlya ti' ngu' ji'i Cristo; ³ ñi'ya nu ngua'ni ycu' Cristo, ni sca cña ná ngua'ni yu cha' ji'i ti yu. Cua ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', sca cha' nu nda yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu ndi'ya: "Lcaa cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u, cua ndyanu cha' bi' hichū' na'; yabe' nu ngusta ngu' jinu'u laca bi'". ⁴ Lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' tya sa'ni la ni, nclyu'u quityi bi' ji'na ñi'ya nu caca jatya na ji'i sca cha' nu lija nde loo la; nda quityi cha' lo'o na ñi'ya

xyucua ycuí' Ndyosi jí'na cha' talo tsa tyiquee na laja lo'o ndu ti' na jí'í Ni. ⁵ Lo'o jua'a cua nti' ya cha' xtyucua Ni jí'í cu'ma, la cui' nu sca ti ycuí' Ndyosi nu nxyucua jí'í lcaa na cha' talo tyiquee na, nu ndu'ni cha' ca tlyu tyiquee na. Xtyucua Ni jí'í cu'ma, cha' jua'a talo tyiquee ma jí'í tya'a ntsu'u cha' jí'í ma lo'o Ni, cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya Jesucristo. ⁶ Lo'o ngua stu'ba cha' jí'í ma lo'o tya'a ma, li' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee ma, sca ti cha' taca tyu'u tu'ba ma lo'o cua'ni tlyu ma jí'í ycuí' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na.

Nduna ngu' xa' tsu' cha' tso'o nu nda Jesús

⁷ Ñi'ya tso'o tsa nchcui' Cristo lo'o ma, jua'a nga'a cha' chcui' tso'o ma lo'o tya'a ñati ma, cha' caja ñi'ya cua'ni tlyu ngu' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o ña'a ngu' jí'í ma. ⁸ Cua ñaa Cristo cha' cua'ni lyaá yu jí'í ngu' judío, ñi'ya nu ngüñi cha' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jí'í ya sa'ni la; caca cuayá' ti' na jua'a cha' liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o jyo'o cusu' bi'. ⁹ Ñaa nu Cristo bi', cha' jua'a caja ñi'ya nu cua'ni tlyu ngu' xa' tsu' ma jí'í ycuí' Ndyosi, cha' lo'o jí'í cu'ma cua'ni tya'na tsa ti' Ni, ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu ndi'ya nchcui':

Cua'ni tlyu na' jinu'u laja ngu' xa' tsu', xqui'ya cha'

ngua'ni lyaá nu'u jí'í ngu';

cula tu'ba na' jí'í jinu'u, cha' cua'ni chí' na' loo nu'u, nacui' jyo'o David.

¹⁰ Ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cu'ma ngu' xa' tsu', stu'ba ti ca chaa ti' ma lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í, nacui' jyo'o Moisés.

¹¹ Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tlyu lcaa ngu' xa' tsu' jí'í ycuí' nu Xu'na na;

lcaa ngu' cula tu'ba ngu' jí'í nu chcui' cha' jí'í lcaa cha' tlyu nu ngua'ni ycuí' Ni, nacui' jyo'o David.

¹² Lo'o jyo'o Isaías nguscua sca cha' lo quityi cusu' nu nacui' ndi'ya:

Tyu'u tucua sca ñati tya'a ñati jí'í jyo'o Isaí,

caa yu bi' lo yuu cha' caca yu loo jí'í ngu' xa' tsu'.

Ndu ti' ngu' xa' tsu' jí'í yu bi', cha' cua'ni lyaá yu jí'í ngu'.

Jua'a nchcui' quityi cusu' bi'.

¹³ Bi' cha' juani nti' na' cha' cua'ni Ni cha' xñi tso'o la ma cha' jí'í ycuí' Ni, cha' tso'o tsa caca tyiquee ma, cha' ti' ti taca tyi'í tyiquee ma li'. Nu lo'o tyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jí'na, li' nga'aa caca taja ti' na lo'o ntajatya na jí'í ycuí' Ndyosi cha' caa Ni.

¹⁴ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' jí'na lo'o Cristo, nslo tsa na' jí'í ma cha' tso'o tsa tyiquee ma; tso'o tsa nchca cuayá' ti' ma cha' jí'í Cristo, lo'o jua'a

nchca tsa jil̄i mā ta mā cuii lo'o ngu' tya'a mā. ¹⁵ Cua nscua na' quityi re cha' cāa ca su ndi'i mā; ná ntsii na' tsiya' ti cha' chcu' na' cha' bi' lo'o mā, cha' xñi tso'o la mā cha' bi'. Ntsu'u chacuayá' cha' chcu' na' lo'o mā, cha' ycu' Ndyosi cua nda Ni cña bi' 'na, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na'. ¹⁶ Cua ngusubi ycu' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña jil̄i Jesucristo; cña bi' laca cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o jil̄i ycu' Ndyosi lo'o ngu' xa' tsu', lcaa su ndi'i ngu'. Jua'a ndyu'ni na', cha' tyucui tyiquee ngu' caca ngu' bi' ñati jil̄i ycu' Ndyosi xqui'ya cña nu cua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil̄i ngu'. Li' tyaja'a Ni quiñi cha' jil̄i Ni lo'o ngu' bi' xqui'ya na'.

¹⁷ Xqui'ya Jesucristo ntsu'u tsa cha' nu taca chcu' na' lo'o cu'mā nguicha'; taca chcu' na' jil̄i cña nu cua ngua'ni na' cuentya jil̄i ycu' Ndyosi, ni si'i cha' cua'ni tyucuaa ti' na' lo'o mā laca si chcu' na' jua'a. ¹⁸ Pana tsa bi' ti cha' chcu' na' lo'o mā, cha' jil̄i cña nu ngua'ni Jesús, cha' caja ñi'ya nu taquiya' ngu' xa' tsu' jil̄i cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi. Si'i sca ti na' nu ngua'ni na' cña bi', pana Xtyi'i ycu' Ndyosi ngua'ni cña lo'o na' lo'o nchcu' na' lo'o ngu'. ¹⁹ Ngua'ni Ni cña tonu nu ná ca cua'ni ñati chalyu, cha' cube ti' xa' ñati cha' ycu' Ndyosi laca nu ndyu'ni cña bi'. Jua'a ngua cha' cua ndya'a na' ndi'i na' ca loyuu tyijyu' la. Nguxana na' nde

quichi Jerusalén, ña'a cuayá' ndyalaa na' loyuu su cuentya Ilírico. Lcaa quichi su ndya'a na', quiña'a tsa cha' tso'o jil̄i Cristo nda na' lo'o ngu' ña'a cuayá' nu ngua 'na. ²⁰ Lye tsa ndyu'ni cña ti' na', cha' tsa'a na' tsaana na' lcu'a ti quichi su bilya cuna ngu' cha' jil̄i Cristo. Bi' ti quichi ndyanu na' nclu'u na' cha' tso'o bi' jil̄i ngu', cha' ná nti' na' tyati yu'u na' lo'o cña nu ndyu'ni xa' tya'a ñati jil̄i Cristo. ²¹ Nti' na' cha' tyu'u tucua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcu' ndi'ya:

Ca quichi su bilya chcu' ngu' cha' jil̄i ycu' Ndyosi lo'o ngu', ca bi' tyuloo tso'o ñati jil̄i ycu' Ndyosi;

ca su bilya cuna ngu' cha' jil̄i ycu' Ni, ca bi' ca cuayá' tso'o ti' ñati cha' jil̄i Ni.

Nti' tsa Pablo tsa ca quichi Roma

²² Tyijyu' tsa ndya'a na', bi' cha' bilya caja ñi'ya nu cāa na' ca su ndi'i mā, ²³ masi cua ngua tyuu yija nu ngua ti' na' cha' cāa na' chcu' lo'o mā. Ca juani ngua laja 'na lijyaa, cha' nga'aa ntsu'u cña nu cua'ni na' ca nde; ²⁴ bi' cha' cua nti' na' cha' cāa na' tyi'i na' xi ca su ndi'i mā, tyucui su tsa'a nde España. Li' taca ta na' xi cha' lo'o mā. Nu lo'o ngua chaa xi ti' na' lo'o tya'a na, li' taca chcu' salya' mā lo'o na', cha' xtyucua mā jna' tyucui su tsa'a nde loo la. ²⁵⁻²⁶ Pana clyo la ntsu'u cha' tsa'a na' nde quichi Jerusalén. Nu ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na

lo'o Cristo nu ndi'i nde Macedonia, nu ndi'i nde Acaya ni, tso'o tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i xa' ñati; bi' cha' cua nguxuti'i ngu' tsa ycu' cñi nu caca msta, cha' cua nti' ngu' xtyucua ngu' ji'i ngu' ti'i tya'a na, nu ñati ji'i Cristo nu ndi'i nde Jerusalén. Bi' cha' tsa'a na' tsa lo'o na' ji'i cñi bi' ca slo ngu' ti'i bi'.²⁷ Chañi cha' tyucui tsa tyiquee ngu' bi' nda ngu' msta bi'. Taca ñacui na cha' ñi'ya laca si na ndacui ti ngu' bi' ji'i tya'a ngu', jua'a laca cña nu ndyu'ni ngu' juani. Tya clyo ngu' judío laca nu cua nda cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'; xqui'ya cha' bi' ngua tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Bi' cha' juani lo'o ngua ti'i nu ngu' judío bi', tso'o si xtyucua ngu' xa' tsu' ji'i ngu' bi', cha' tya'a ñati ji'i Cristo laca ngu'.²⁸ Clyo cua'ni na' cha' xcua se'i ti cña bi', ña'a cuayá' nu cua nda na' cñi bi' ji'i ngu'; li' xñi na' tyucui tsa'a nde España. Pana laja tyucui tyeje tacui na' ca su ndi'i cu'ma.²⁹ Nu lo'o tyalaa na', li' jlo ti' na' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ji'i Cristo ntsu'u cha' chcu' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya nu tyatí la ti' tyiquee ma li'.

³⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu' Ni ne'

cresiya ji'i ma. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' lu'ba tsa chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jna'.³¹ Jña ma cha' clyu ti' ji'i ycu' Ni, cha' clyaá na' ji'i nu ngu' tyaala nu ná jlyu ti' tsiya' ti cha' ji'i Cristo, nu ngu' nu ndi'i nde Judea ni. Lo'o jua'a jña ma cha' ji'i Ni cuentya ji'i ñati ji'i ycu' Ndyosi nu ndi'i nde Jerusalén, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' tya'a na chcu' ngu' lo'o na', nu lo'o xñi ngu' msta nu ta na' ji'i ngu'.³² Lo'o jua'a jña ma cha' ji'i Ni, cha' tso'o ti caca tyiquee na' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma, cha' xa' caca nguula ti' tyiquee na' nu lo'o tyi'i na' lo'o ma, si jua'a nti' Ni cha' caca.³³ Xtyucua Ni ji'i lcaa cu'ma lacua, la cui' ycu' Ndyosi nu ndu'ni cha' ti' tyi'i tyiquee na nde chalyuu. Chañi tsa cha' caca jua'a.

16

Nchcuicha' Pablo ji'i tyuu tya'a ñati ji'i Cristo

¹⁻² Lo'o tyalaa ma' Febe slo ma, chcu' tso'o ma lo'o ma' xqui'ya ycu' nu Xu'na na, ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ma, cha' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo laca ma' bi'. Tya'a na laca ma' Febe, ndyu'ni ma' cña cuentya ji'i taju ñati ji'i Cristo nu ndi'i quichí Cencia. Ta ma na nu lyiji ji'i ma' cusu' bi', cha' cua nguxtyucua tsa ma' ji'i quiña'a tsa ñati tya tsubi' la; lo'o jua'a na', cua nguxtyucua tsa ma' jna'.

³ Chcuicha' mā jil'i Priscila lo'o Aquila, tya'a ndyu'ni na' cña jil'i Jesucristo. ⁴ Cua tsubi' la hasta cua cajaa ti ycuil' ngu' ngua cuentya jna', cha' ngua'ni lyaá ngu' jna' lo'o ntsu'u na' sca su cuxi tsa. Lo'o ycuil' na' ndya na' xlya'be jil'i ngu' bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' xa' tsu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo nde quichi' tyijyu' la, jua'a nti' ngu', cha' ta ngu' tsaa xlya'be jil'i ngu' bi'. ⁵ Cuati chcuicha' mā jil'i lcaa ñati' jil'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca tonil' jil'i nu Aquila bi'. Lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i Epeneto tya'a tso'o na', ngu' Asia nu clyo ngusñi cha' jil'i Cristo laca yu bi'. ⁶ Jua'a chcuicha' mā jil'i María, cha' ngua'ni tsa ma' cña cuentya jil'i mā. ⁷ Lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i Andrónico lo'o Junias tya'a quichi' tyi na', tya'a ngutu'u na' ni'i chcuā. Tyucuaa ngu' bi' laca ngu' ñati' nu cua nda Cristo jil'i ndyaa, cha' ta ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu' nu cua tyijyu' la; nguula tsa cña nu ngua'ni ngu' cuentya jil'i nu Xu'na na. Pana yala la ngusñi ngu' bi' cha' jil'i Jesús, lo'o li' tiya' la ngusñi na' cha' bi'.

⁸ Lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i lcaa ngu' tya'a nscua xtañi ngu' lo quityi re: jil'i Amplias, cha' tyaca'a tsa yu 'na xqui'ya ycuil' nu Xu'na na; ⁹ lo'o jua'a jil'i Urbano, tya'a ndyu'ni na' cña jil'i Jesucristo; jua'a jil'i Estaquis, la cui' jua'a tyaca'a tsa yu 'na; ¹⁰ jua'a jil'i Apeles, cha' cua jlo ti'

na cha' ngusñi tso'o yu cha' jil'i Cristo xqui'ya lcaa cña nu ngua jil'i yu cuentya jil'i Cristo; jua'a jil'i lcaa ngu' tya'a Aristóbulo; ¹¹ jua'a jil'i Herodión tya'a quichi' tyi na'; jua'a jil'i lcaa ngu' tya'a Narciso nu jlya ti' jil'i ycuil' nu Xu'na na; ¹² jua'a jil'i Trifena lo'o Trifosa, nu ndyu'ni tsa cña jil'i ycuil' nu Xu'na na; jua'a jil'i Pérsida tya'a tso'o na', cha' quiña'a tsa cña tso'o jil'i ycuil' nu Xu'na na ngua'ni ma' bi'; ¹³ lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i Rufo, sca ñati' jil'i Cristo nu tso'o tsa cha' nchcui' ngu' jil'i; lo'o jua'a jil'i xtya'a Rufo, nu nguna'asii tsa jna' ñi'ya si laca ma' xtya'a na'; ¹⁴ lo'o jua'a jil'i Asíncrito, jil'i Flegonte, jil'i Hermas, jil'i Patrobas, jil'i Hermes, lo'o jua'a jil'i lcaa tya'a ñati' jil'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca slo ngu' bi'; ¹⁵ lo'o jua'a chcuicha' mā jil'i Filólogo, jil'i Julia, jil'i Nereo, jil'i nu cuna'a tya'a ngula yu, jil'i Olimpas; lo'o jua'a jil'i lcaa tya'a ngu' nu stu'ba ntsu'u cha' jil'i ngu' lo'o Cristo. Nti' na' cha' chcuicha' mā jil'i lcaa ñati' bi' cuentya jna'.

¹⁶ Nu lo'o chcuicha' mā jil'i tya'a mā, tyucui tyiquee mā quityi mā jil'i tya'a mā chacuayá' jil'i Cristo. Lcaa taju ñati' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo ca nde, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' jil'i mā.

¹⁷ Cu'mā tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo, lye chcuil' na' lo'o mā juani, cha' tii ti ti' tyil'i mā xi, cha' ná tyu'u tucua ñati' nu ta cha' cusuu jil'i mā

lo'o tya'a ma, cha' ná tacu' loo ngu' bi' cha' liñi jil'i Cristo nu cua ndyuna ma. Ná xñi ma cha' jil'i ngu' bi',¹⁸ cha' si'i cña jil'i Cristo laca bi', si xa' la cha' nchcui' ngu' lo'o ma. Ndu'ni ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu nclacua ti' ycui' ngu' cha' cua'ni ngu'. Lo'o jua'a ndyu'ni ngu' cha' quich'i yaa cha' hique ngu' ti'i, cha' tso'o tsa ndañi cha' nu nda ngu', cha' tajua' ti nchcui' ngu'.¹⁹ Pana nu cu'ma ni, tso'o tsa nchcui' ñati cha' jil'i ma lcaa quich'i, cha' tso'o tsa ndaquiya' ma cha' jil'i Cristo. Tso'o tsa nti' na' ña'a na' jil'i ma lo'o nduna na' cha' bi'; cua nti' na' cha' yala ti tyati' ti' ma cha' cua'ni ma cua ña'a ca cha' tso'o, cha' ná tyati' ti' ma tsiya' ti cha' cua'ni ma ni sca cha' cuxi.²⁰ Ná tyuu tsa lyiji cha' cua'ni tye ycui' Ndyosi jil'i nu xña'a, cha' nga'aa tyaca' cña cuxi nu ndu'ni nu xña'a bi' tsiya' ti. Cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee ma, ñi'ya ntsu'u tyiquee ycui' Ni; lo'o jua'a ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa tya'a ma.

²¹ Lo'o Timoteo tya'a ndya'a na' cña, lo'o Lucio, lo'o Jasón, lo'o Sosípater ngu' tya'a quich'i tyi na', cua nti' ngu' chcuicha' ngu' jil'i ma.

²² Cuati lo'o na', scaranu jil'i Pablo laca na' lo'o nscua ya quityi re, Tercio naa na'; lo'o na', nti' na' chcuicha' na' jil'i ma chacuayá' jil'i ycui' nu Xu'na na.

²³ Lo'o yu Gayo nda yu cha' lo'o na' cha' chcuicha' na' jil'i ma; la cui' to' tyi yu nda yu su

tyi'i na', jua'a nda yu toni'i jil'i yu su tyu'u ti'i ña'a taju ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo re. Cuati lo'o Erasto nu laca loo jil'i cñi quich'i re, nti' yu chcuicha' yu jil'i ma; la cui' ti cha' nti' Cuarto, yu tya'a na.

²⁴ Bi' cha' lacua, xtyucua ycui' Jesucristo nu Xu'na na jil'i lcaa ma lo'o tya'a ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma; jua'a nti' na cha' caca.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cua'ni tlyu na jil'i ycui' Ndyosi lacua. Taca jil'i Ni ta Ni juersa jil'i ma, cha' tyi'i ma ñi'ya nu nga'a cha' tyi'i ti na chalyuu, si xñi tso'o na cha' jil'i Jesús. Cha' tso'o jil'i la cui' Jesucristo, bi' laca cha' nu nda na' lo'o ngu', masi tyuu tsa siyento yija ntsu'u cuatsi' ti cha' nu nchcui' ñi'ya nu cua'ni ycui' Ndyosi nde loo la; ²⁶ pana juani cua ngulu'u tso'o Ni cha' bi' jina. Bi' cha' nga'a cha' cañi cha' jil'i Cristo tyucui ña'a lo yuu chalyuu su ndi'i ñati ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' xa' tsu', cha' taca xñi ngu' cha' jil'i sca ti ycui' Ndyosi, cha' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' Ni. La cui' cha' bi' laca nu cua nscua lo quityi jil'i ycui' Ndyosi, nu nguscua jyo'o cusu' ñi'ya caca cha' nde loo la. Ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caca cha' bi', bi' cha' jua'a ndyaca juani; ycui' Ndyosi laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i Ni tsiya' ti.

²⁷ Sca ti ycui' Ndyosi jlo ti' lcaa cha', bi' cha' lcaa tyempo ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu na jil'i ycui' Ni chacuayá'

ji'i Jesucristo. Jua'a nti' na
cha' caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re, lo'o jua'a stu'ba ti ntucua na' lo'o Sóstenes tya'a ndyu'ni na' cña. Chacuayá' ji'i ycuí' Ndyosi ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma, ngu' taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ma nde quichi Corinto. Xqui'ya Jesucristo cua ngusubi Ni ji'i ma, lo'o juani laca ma ñati ji'i ycuí' Ni; nga'a cha' tyi'u ti' ma ji'i Ni lcua ti lo cña nu ndu'ni ma su ndi'i ma chalyuu. Stu'ba cha' ji'i ma lo'o cua ña'a ca ñati nu ndu'ni tlyu ji'i Jesucristo nu Xu'na na tyucui ña'a chalyuu, cha' ñi'ya laca Ni Xu'na na, jua'a laca Ni Xu'na ngu' bi'. ³ Ndi'ya nti' na': cha' ña'a ti cua'ni ycuí' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu caji'na xqui'ya Cristo

⁴ Lcaa tsa nda na' xlya'be ji'i ycuí' Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' cua Ni cha' tso'o lo'o ma xqui'ya Jesucristo. ⁵ Ntsu'u tsa cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o

ma, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma juani. Bi' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' nu ji'i Jesús, lo'o jua'a nchca ji'i ma nchcui' ma cha' bi' lo'o ñati. ⁶ Jua'a nchca cuayá' ti' xa' ñati cha' liñi laca cha' nu ngusñi ma ji'i Jesús, cha' cua na'a ngu' lcaa cña nu ndu'ni ma su ndi'i ma chalyuu. ⁷ Ná sca cha' lyiji ji'i ma ne' cresiya ji'i ma; lcaa cña nchca ji'i ma tyempo juani, xqui'ya cha' ndu tsa ti' ma cha' caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya'. ⁸ Ycuí' Jesús laca nu cua'ni cha' tyanu tachaa cha' ne' cresiya ji'i ma ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i ma. Lo'o li' ná ntsu'u qui'ya nu sta ycuí' Ndyosi hichu' ma lo'o caa Jesucristo nu Xu'na na cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu. ⁹ Ycuí' Ndyosi ndu'ni cña, lcaa cña nu cua nacui' Ni cha' cua'ni Ni; bi' laca nu ngusubi ji'i ma cha' caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na, nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi.

Tsa cla'be ti ngu' nchcui' ngu' tsaca cha'

¹⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, chcui' na' lo'o cu'ma juani chacuayá' ji'i ycuí' Jesucristo nu Xu'na na, cha' caca stu'ba cha' ji'i lcaa cu'ma lo'o tya'a ma, cha' ná chcui' ma tucua lo cha'. Tso'o ti tyi'i ma lo'o tya'a ma, sca ti cha' culacua ti' ma, sca ti cha' tyu'u tyiquee ma. ¹¹ Tsubi' ti ngujui cha' jna', nu lo'o

nacuī ngu' tya'a Cloé 'na cha' ntsu'u tsa cha' cusuū jil'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná stu'ba cha' jil'i mā lo'o tya'a mā; 12 xa' ña'a nchcui' sa scaa mā. Ntsu'u sca taju jil'i mā nu nacuī: “Jil'i Pablo ngusñi ya cha'”; chaca taju jil'i mā nacuī: “Ñatī jil'i Apolos laca ya”; jua'a tya xa' la ngu' taju jil'i mā nacuī ngu': “Ñatī jil'i Pedro laca ya”; jua'a tya xa' la ngu' nacuī: “Ñatī jil'i Cristo laca ya”. 13 ¿Ha tyuū tya'a nu laca Cristo ntsu'u chalyuu cha' cua'ni lyaá jil'i mā lacua? ¿Ha jna' nu ngujui' ca'a ngu' 'na lo crusi cha' cajaa na' xqui'ya cu'mā? ¿Ha cuentya jna' cua ntyucuatya mā? 14 Ni tsaca mā ná ntyucuatya na' jil'i mā. Tso'o jua'a nti' na' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi cha' si'i na' laca nu ngua'ni jil'i, masi ntsu'u tucua tya'a ti ngu' nu cua ntyucuatya na' jil'i, yu Crispo lo'o yu Gayo. 15 Ná ca ñacuī ngu' cha' cua ntyucuatya mā cuentya jna' lacua. 16 Tyu'u cha' clyu ti' jil'i mā, ndyi'u ti' na' cha' lo'o jil'i yu Estéfanos, lo'o jil'i ngu' tya'a ndi'i yu, cua ntyucuatya na' jil'i ngu' bi'; pana ná ntsu'u ti' na' si cua ntyucuatya na' jil'i xa' la ngu'. 17 Si'i cha' tyucuatya na' jil'i ñatī nda ycuil' Ndyosi cña 'na lijyaá; cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcuil' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i Jesús lo'o ñatī. Si'i na lijya na' lo'o quiña'a tsa cha' nu culo hique ti na', ñi'ya nchcui' ñatī chalyuu nu nchca tsa jil'i; si jua'a, ná ca cuaya' ti' ñatī ñi'ya ngua cha'

tlyu nu ngua'ni Cristo lo'o ngujui yu lo crusi.

Cristo ntucua suu lcaa cha' nu cua nti' ycuil' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na jil'i

18 Ñatī nu ngunu'u chalyuu jil'i xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti; na nxyí lo'o ti ngu' ji'na si chcuil' na lo'o ngu' ñi'ya ntsu'u cha' jil'i Cristo, cha' ngujui yu lo crusi xqui'ya na cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Pana nu na ni, nu clyaa na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na xqui'ya Cristo, tlyu tsa cña ngua'ni ycuil' Ndyosi, jua'a nti' na. 19 Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' jil'i ycuil' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tye na' jil'i lcaa cha' nu nchcui' ñatī nu nchca tsa jil'i, nacuī ycuil' Ndyosi.

Nga'aa taquiya' na' jil'i cha' nu nclyo hique ti ñatī nu ngua tsa'a tso'o ti, nacuī Ni.

20 ¿Ni cña tso'o cuentya jil'i ycuil' Ndyosi ndu'ni ñatī nu nchca tsa jil'i lacua? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu ngua tsa'a tso'o ti? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu nchca tsa nchcui' lacua? Sca ti nde chalyuu cua'nijo'o cña bi' jil'i ngu'. Cua nacuī ycuil' Ndyosi ji'na cha' ná tso'o tsiya' ti sca cha' nu ngua tsa'a ñatī chalyuu ti, cha' tonto laca bi'. 21 Ngua'ni Ni cha' ná caja ñi'ya tyuloo ñatī chalyuu jil'i Ni cha' hique ti ngu'; jua'a tso'o la, ngua ti' ycuil' Ndyosi. Pana ndu'ni

lyaa Ni jil'i ñati nu xñi cha' jil'i Ni; la cui' cha' nu ndacha' na jil'i ngu', masi cha' tonto nhcui' na, nacui' ngu' li'.

22 Cua nti' ngu' judío cha' cua'ni na sca cha' tlyu slo ngu', cha' jlya ti' ngu' cha' nu chcui' na lo'o li'; cuati nu ngu' xa' tsu' ni, cua nti' ngu' cha' tso'o tsa jlo ti' na lcaa cha' lo'o chcui' na lo'o ngu'. 23 Pana nu na ni, ndacha' na jil'i ngu' cha' jil'i Cristo nu cua ngujuii lo crusi cha' cua'ni lyaá ji'na. Li' chiya'a nti' ngu' judío lo'o ndyuna ngu' cha' nu nhcui' na re; lo'o jua'a ngu' xa' tsu', cha' tonto nhcui' na nti' ngu' bi', si'i cha' bi' tsiya' ti nti' ngu' bi'. 24 Pana xa' ña'a nti' lcaa tya'a na nu cua ngusubi ycu'i' Ndyosi ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. Sca ti cha' jil'i Cristo nhcui' na, cha' jil'i ycu'i' Cristo ntsu'u lcaa chacuayá', lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu'i' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na. 25 Tso'o tsa ndyu'u cua ña'a ca cha' nu nhcui' ycu'i' Ndyosi, masi ñacui' ñati' chalyuu cha' tonto tsa laca cha' bi'; pana cuxi la ndyu'u lcaa cha' tlyu nu nda ñati' chalyuu nu nchca tsa jil'i, nti' ngu'. La cui' jua'a ngu' ula la cña ndyaca, cua ña'a ca cña nu ndu'ni ycu'i' Ndyosi, masi ñacui' ngu' cha' ná nchca jil'i Ni; pana cuxi la cña ndyaca nu ndu'ni ycu'i' ca ñati'. 26 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, tyi'u ti' ma juani ñi'ya ña'a ñati' ngua ma tya clyo, nu lo'o ngusubi ca ti

Ni jil'i ma: sca tucua ti ma nu nchca tsa jil'i ma; si'i ñati' tlyu laca ma, si'i ñati' culiya' laca ma su ndi'i ma chalyuu, sca tucua ti cu'ma nu tso'o laca xi jil'i ma. 27 La cui' cu'ma nu nacui' ngu' cha' ná tso'o ma tsiya' ti, nu juani laca ma ñati' nu nti' la ycu'i' Ndyosi jil'i. Jua'a cua nti' ycu'i' Ndyosi ta cha' tyuju'u ti' jil'i ñati' nu nchca tsa chcui', nti' ycu'i' ngu'; bi' cha' cua ngusubi Ni jil'i cu'ma, masi ñati' ti'i laca ma. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' tyuju'u ti' ñati' nu tlyu tsa cña nchca jil'i, nti' ycu'i' ngu'; bi' cha' ngusubi Ni jil'i cu'ma nu ná nchca lye jil'i ma. 28 Ndu'ni Ni cha' nga'aa nchca chcui' tsiya' ti nu ñati' nu ndulo tsa jil'i ycu'i' ca; bi' cha' nsubi Ni jil'i ngu' ti'i, nsubi Ni jil'i ngu' nu nxyi' lo'o ñati' jil'i, nsubi Ni jil'i ngu' nu ná sca na ntsu'u jil'i tsiya' ti, bi' ngu' laca nu nsubi ycu'i' Ndyosi jil'i cha' caca ngu' ñati' jil'i. 29 Jua'a ca cuayá' ti' lcaa na cha' ná tso'o si cua'ni tyucuaa ti' na jil'i tya'a ñati' na, si ndube ti' na jil'i ycu'i' Ndyosi. 30 Ndi'ya laca cha': cua nacui' ycu'i' Ndyosi cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo, lo'o jua'a cua nda Ni jil'i Jesucristo ji'na. Masi ná nchca ji'na, pana nu Jesucristo ni, lcaa cha' nchca jil'i ycu'i'. Xqui'ya nu Jesús bi' nchca tso'o cre-siya ji'na ñati' cuxi na cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi; xqui'ya Jesús taca caca na ñati' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' Jesús laca nu ngua'ni lyaá ji'na jil'i nu cuxi.

³¹ Bi' cha' cua'ni na ndi'ya, ñi'ya nu nscua lo quityi cusu': "Si nti' na chcui' na lo'o xa' ñati cuentya jil'i sca cha' tlyu, li' tso'o la si chcui' na jil'i cha' tlyu nu ngua'ni ycui' nu Xu'na na". Jua'a nacui' quityi bi'.

2

Ni cha' laca ngujui'i ca'a ngu' jil'i Cristo lo crusi

¹ Cu'ma tya'a ngusni na cha' jil'i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua'ni na' tya clyo, lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma cha' chcui' na' lo'o ma cha' tso'o nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o na, cha' jil'i Jesucristo bi'; ná quiña'a tsa cha' tucui nchcui' na' lo'o cu'ma li', si'i cha' nchca tsa na' nchcui' na' lo'o cu'ma li'. ² Laja lo'o nguti'i na' quichi tyi ma, ngüiñi ti' na' cha' ná ta na' xi xa' la cha' lo'o ma tsiya' ti; sca ti cha' jil'i ycui' Jesucristo, la cui' Cristo nu ngujui'i ca'a ngu' jil'i lo crusi, tsa bi' ti cha' nchcui' na' lo'o ma li'. ³ Lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma, nguna'a tya ti' na' ndu na' li'; nchcu'a tya na' cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' xacui ma 'na li'. ⁴ Lo'o nda na' cha' bi' lo'o ma, ná ngulana na' quiña'a tsa cha' nu tyu'u tu'ba na', ná ngua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nchca tsa chcui'. Pana cua nda ycui' Ndyosi juersa jna'; cua nchcui' na' lo'o ma lca cha' nu cua nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o na', cha' caca cuayá' tso'o ti' ma. ⁵ Xqui'ya cña nu ngua'ni ycui' Ndyosi, bi' cha' ngusni ma cha' jil'i Jesús li';

si'i xqui'ya sca cha' nu ngulo hique ti na' cha' nchca tsa jna'.

Sca cha' tso'o nu nti' ycui' Ndyosi chcui' Ni lo'o ñati

⁶ Masi jua'a, cua ntsu'u cha' tso'o nu nchcui' na lo'o ñati nu nduna tso'o cha' jil'i ycui' Ndyosi; cha' nu ngua'ya hique ycui' Ndyosi laca cha' bi', si'i sca cha' nu jlo ti' ñati chalyuu. La cui' ti ná jlo ti' nu laca loo chalyuu cha' bi', masi cua lijya tye cha' culo ngu' bi' cña. ⁷ Cua nda ycui' Ndyosi cha' tso'o bi' lo'o na cha' chcui' na lo'o ñati. Bilya caca cuayá' ti' ñati chalyuu jil'i cha' bi' tya sa'ni la, cha' ná nti' Ni cha' cuna ñati nu ngua li'. Pana tya lo'o bilya tya' chalyuu, tya li' ngulacua ti' Ni ñi'ya nu cua'ni Ni; ngua ti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni ji'na lo'o xñi na cha' jil'i Jesús. Tlyu tsa cha' tso'o caca ji'na li'. ⁸ Ni sca ñati nu laca loo chalyuu, ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Si ngua jlo ti' ngu' cha' bi', ñi'ya nu ngua ti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni Ni, ná ngujui'i ca'a ngu' bi' jil'i Jesús lo crusi li', ycui' Jesús nu Xu'na na nu tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jil'i. ⁹ Ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu', jua'a laca cha' bi'. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi cha' tso'o nu tyacua jil'i ñati nu ntsu'u tyiquee jil'i ycui' Ni;

laca bi' cha' nu bilya ña'a ñati chalyuu ji'i, cha' nu bilya cuna ñati ji'i, ni ná ngulacua ti' ngu' cha' caca cha' bi'.

¹⁰ Pana nu na, ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya caca cha' tso'o bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Tso'o tsa ndacha' loo Xtyi'i ycu'i Ni ji'na lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycu'i Ndyosi cha' cua'ni Ni nde chalyuu, tso'o tsa jlo ti' na cha' bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni.

¹¹ Nu ñati chalyuu na ni, hique ti na ntsu'u co'o lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na; sca ti ycu'i na lo'o ycu'i Ndyosi caca jlo ti' na lcaa cha' nu ncliyacua ti' na. Lo'o jua'a laca ycu'i Ndyosi, sca ti Xtyi'i ycu'i Ni jlo ti' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee Ni. ¹² Si'i sca cui'i cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti laca Xtyi'i nu cua

nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani; na cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni ji'na, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Ni. Lo'o jua'a xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni caca cuayá' ti' na lcaa cña tso'o nu ndu'ni Ni ne' cresiya ji'na. ¹³ Nu lo'o cacha' na cha' tso'o nu ji'i ycu'i Ndyosi bi' ji'i ñati ji'i ycu'i Ni, nu ngu' nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'i, li' clyana na sca cha' nu chcu'i na, sca cha' nu ta Xtyi'i ycu'i Ni lo'o na; ná clyana na quiña'a tsa cha' chcu'i na ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nchca tsa ji'i ycu'i ca ngu'.

¹⁴ Pana ñati nu ná stu'ba

cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi ni, ná taca ca cuayá' ti' ngu' bi' ni sca cña nu ndu'ni ycu'i Ndyosi cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i Ni; ná nchca ca cuayá' ti' ngu' bi' ji'i cha' bi' tsiya' ti. Sca ti si ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' caca cuayá' ti' na ni cha' laca bi', bi' cha' ná sca cha' laca nti' ngu' bi'. ¹⁵ Taca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u lcaa cha' si cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, lo'o li' ná taca xacui' ngu' xi xa' la cha' ji'na. ¹⁶ Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “¿Tilaca nchca cuayá' ti' ni cha' laca nu nda'ya hique ycu'i Ndyosi? ¿Ha caca ji'na ta na sca cui' lo'o Ni?” nacui' quityi. Pana nu na ni, xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi cua ngujui cha' ji'na ni cha' laca nu ncliyacua ti' ycu'i Cristo.

3

Sca ti cña ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ca ta'a ngu' nu ngulu'u cha' ji'i Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tyucui tyempo lo'o nguti'i na' ca slo mā nu ngua tya li', ná ngua 'na chcu'i na' lcaa cha' nu ngua ti' na' chcu'i lo'o mā, cha' bilya xñi tso'o mā cha' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu nda Ni ji'na. Xti ti cha' nchcu'i na' lo'o mā li', cha' ña'a ti cuxi ti ngulacua ti' mā. Ñi'ya laca nu sube cuañi', jua'a ngua cu'ma, cha' bilya xñi tso'o mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi; ² bi' cha' tiya' ti ngulu'u na' scaa

cha' ji'ḷi mā. Ñi'ya laca lo'o sca cubi' cuañi', styi' xtya'a ti ntyi' cubi' bi', cha' ná nchca cacu tso'o; jua'a ngua cu'ma, cha' ná ngua cuna tso'o mā scaa cha'. Masi juani tya lyiji cua'ni yala mā cha' ca tsa'a tso'o mā, ³ cha' ña'a ti tya ndiya la ti' mā ña'a cha' cuxi nu ndyu'ni ñati chalyuu. Nu lo'o liye' ti' mā ji'ḷi tya'a ñati mā, nu lo'o lye nxuu tya'a mā, tyaca' tyijyu' cha' ndiya la ti' mā cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. Tya ndu'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi. ⁴ Nu lo'o ñacuḷi sca ngu' tya'a mā cha' ndi'ya: “Ñati ji'ḷi Pablo laca ya”, cuati ñacuḷi xa' la ngu' tya'a mā cha' ndi'ya: “Ñati ji'ḷi Apolos laca ya”, ñi'ya ndu'ni ñati cuxi, jua'a ndu'ni mā li'.

⁵ ¿Tilaca laca nu Apolos bi' lacua? ¿Tilaca laca na' lacua? ¿Ha si'i cña ji'ḷi ycuḷi Ndyosi ndyu'ni ca ta'a ya? ¿Ha si'i xqui'ya cha' nda ya cha' lo'o mā, bi' cha' ngusñi mā cha' ji'ḷi Cristo li'? Cua laca cña ndyu'ni scaa ya, la cui' cña ñi'ya nu cua nda ycuḷi nu Xu'na na cha' cua'ni ya. ⁶ Ñi'ya laca sca ñati nu cataa sca si'yu, lo'o li' chaca laca nu su'ba hitya suu na cuiñi bi', jua'a laca cuare lo'o mā; na' laca nu ya ndacha' na' cha' bi' ji'ḷi mā su clyo, lo'o tiya' la li' ñaa Apolos nda la cha' bi' lo'o mā. Pana sca ti ycuḷi Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya ji'ḷi mā; ⁷ ná ndu'ni cha' tilaca laca nu cua nda cha' bi' lo'o mā tya clyo la, ná ndu'ni cha'

tilaca laca nu tya nda la cha' bi' lo'o mā ca tiya' la. Sca ti ycuḷi Ndyosi laca nu ndulo tsa cha' ji'ḷi, cha' ycuḷi Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tachaa cha' ji'ḷi Ni ne' cresiya ji'ḷi mā. ⁸ Sca ti cuayá' ndu'ni ya lo'o tya'a ya, masi nda ya cha' lo'o cu'ma su clyo, masi nclyu'u tso'o la ya cha' bi' ji'ḷi mā ca tiya' la. Ycuḷi Ndyosi ni, tya ta la Ni cha' tso'o ji'ḷi ya, tsa ña'a nu ndyu'ni tso'o ya cña ji'ḷi Ni. ⁹ Tya'a ndyu'ni ya cña ji'ḷi ycuḷi Ndyosi laca cuare; lo'o cu'ma ni, ndu'ni Ni cña ne' cresiya ji'ḷi mā, cña ji'ḷi ycuḷi Ndyosi laca bi'.

Lo'o jua'a taca ta na' chaca cui' lo'o mā juani: ñi'ya si laca mā sca ni'ḷi tonu, jua'a laca mā cuentya ji'ḷi ycuḷi Ndyosi; ¹⁰ lo'o na', ñi'ya nti' sca cuityi ni'ḷi cuentya ji'ḷi ycuḷi Ndyosi, jua'a laca na' lo'o cu'ma, laja lo'o nclyu'u na' ji'ḷi mā cha' ji'ḷi ycuḷi Ni. Ndi'ya ndyu'ni na' lo'o mā: ñi'ya nti' si cua ngusta tso'o na' quiya' sca ni'ḷi, lo'o li' ndyalaa xa' la ngu' cuityi cha' cua'ni lyiji ngu' cha' tya' ni'ḷi bi', bi' laca ñati nu tya'a ndya'a na' cña nu cua ngulu'u tso'o la ji'ḷi mā. Lcaa ngu' cuityi nga'a cha' culacua ti' clyo ñi'ya ña'a xana tya' ni'ḷi; lo'o jua'a lcaa ya tya'a ndyu'ni ya cña, nga'a cha' cui'ya tso'o ya cuentya ñi'ya nu caca culu'u tso'o la ya cha' bi' ji'ḷi ñati. ¹¹ Jua'a laca cha' lacua: cua laca ngusta ycuḷi Ndyosi ji'ḷi Jesucristo, cha' sca ti yu bi' caca suu lcaa cha' bi', cha' ycuḷi Jesús laca nu

ntucua quiya' cha' nu cua ngusñi na jil'i ycu' Ndyosi Sti na; nga'aa ntsu'u xa' la jo'ó xa' la ñati nu laca suu cha' bi'. ¹² Ntsu'u ngu' tya'a na nu nclyu'u tso'o la jil'i lcaa tya'a na, ñi'ya nti' si cuiñá chca ngu' sca ni'i tso'o, ñi'ya laca si tya' ni'i bi' masi lo'o oro, masi lo'o plata, masi lo'o quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a tya' ni'i bi'. Pana ntsu'u xa' la ngu' tya'a na nu cuxi la nclyu'u jil'i tya'a, ñi'ya laca si cuiñá chca ngu' sca ni'i yaca ti, nu canta' ti tya' lo'o quii lo'o quixii ti. ¹³ Tiya' la li' lo'o caa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' jil'i ñati chalyuu, li' quijeloo cha' jil'i ycu' Ndyosi ñi'ya ña'a cña nu ngua'ni scaa ngu'. Tsa bi' tsa cña nu ngua'ni scaa ñati lo sca quii' tlyu, cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i; si tyaqui cña bi', ná tso'o ngua cña bi' li'; si ná tyaqui, li' caca cuayá' ti' Ni cha' tso'o tsa cña bi' li'. ¹⁴ Nu lo'o talo cña nu ngua'ni sca ñati lo'o cua ndyaa lo quii' bi', li' ta Ni cha' tso'o nu tyacua jil'i ñati bi'. ¹⁵ Cuati ñati nu tyaqui cña jil'i lo quii' bi', nga'aa ña'a ngu' jil'i li'; chcuna' cña bi' tsiya' ti. Pana tya culaá Ni jil'i ngu' bi', masi tya xi tya lyiji cha' tyaqui ycu' ngu'.

¹⁶⁻¹⁷ Nu laa tlyu su ndu'ni tlyu ngu' judío jil'i ycu' Ndyosi tyaca'a tsa jil'i Ni laca bi', cha' cuentya jil'i Ni ndya' ni'i bi'; tyaala tsa ycu' Ni si cua'ni ñu'u ñati jil'i laa bi'. Lo'o cu'ma ni, tyucui ña'a taju cu'ma nu ngusñi ma cha' jil'i Cristo, tyaca'a tsa

ma cuentya jil'i ycu' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma. Lo'o jua'a cua'ni tye ycu' Ni jil'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñu'u tyucui jil'i sca ñati nu tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús.

¹⁸ Cua ngusñi na cha' jil'i Cristo, bi' cha' tso'o la si ná cñilo'o na jil'i ycu' ca na cha' ngua tsa ji'na, ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu nu ngua tsa jil'i ngu'. Ná tso'o si jua'a nclyacua ti' na; nga'a cha' culacua ti' na cha' ná ngua ji'na tsiya' ti, lo'o li' taca cua'ni ycu' Ndyosi cha' ca'ya sca cha' liñi hique na. ¹⁹ Masi ndu'ni ñati chalyuu cha' ngua tsa jil'i, cha' tso'o tsa nclyacua ti' ngu', si'i jua'a nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu' bi'; ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nti' Ni. Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: "Ndu'ni ycu' Ndyosi cha' quichi' yaa cha' hique ñati chalyuu, masi tso'o tsa ndu'ni ngu' nti' ngu'", nacui lo quityi. ²⁰ Lo'o ndi'ya laca cha' nu nscua chaca se'i lo quityi bi': "Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa jil'i ndu'ni".

²¹ Bi' cha' nga'aa cua'ni tyixi ma lo'o tya'a ma, nga'aa tyu'u lca'a tsa ma jil'i sca ti ñati tya'a ya. Cuentya jil'i cu'ma laca cua ña'a ca tya'a ndyu'ni ya cña, ²² masi na', masi Apolos, masi Pedro; lo'o jua'a cuentya jil'i cu'ma laca cua ña'a ca cha' nu ndyaca nde chalyuu, masi lu'ú na, masi cua ngujui na, masi sca

cha' nu ndyaca juani, masi sca cha' nu caca tyempo nde loo la; cuentya ji'i cu'ma laca lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu lacua. ²³ Pana cu'ma ni, cuentya ji'i Cristo laca ma; lo'o nu Cristo bi', cuentya ji'i ycu'i Ndyosi laca Ni.

4

Cristo laca nu nda cña bi' ji'i Pablo lo'o ji'i tya'a ndya'a yu cña

¹ Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' cña ji'i ycu'i Cristo ndyu'ni ya. Na ndi'ya lo ya cña cha' culu'u ya ji'i ñati lcaa cha' nu cua ngulu'u ycu'i Ndyosi ji'i ya; sca cha' nu bilya cuna ñati chalyuu tsiya' ti, bi' laca cha' nu culu'u ya ji'i ngu'. ² Lo'o ñati nu cui'ya loo sca cña ni, lcaa tsā nga'a cha' tyi'u ti' ngu' ji'i lcaa cña nu culo xu'na ngu' ji'i ngu'. ³ Cuentya jna', ná ntsii na' ji'i ma, ná ntsii na' ji'i cua ña'a ca cha' nu chcui' ma jna'; masi chcui' cua ña'a ca ñati chalyuu jna', ná ntsii na' ji'i ngu' tsiya' ti. Ná sca cha' cuxi ntsu'u jna' si nti' ngu' sta ngu' qui'ya 'na, nti' na'; ⁴ lo'o jua'a cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni na', nti' na'. Pana ná ñacui na' cha' ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na tsiya' ti, sca ti ycu'i Ndyosi nu Xu'na na taca cua'ni cuayá' Ni jna' ca lo'o tye chalyuu. ⁵ Lo'o jua'a cu'ma, ná yala tsa clyacua ti' ma cha' sta ma qui'ya ji'i sca ñati; jatya ma ña'a cuayá' caa ycu'i nu Xu'na na, bi' laca nu cua'ni cuayá'

ji'i ca ta'a na. Li' culotu Ni ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya ji'na, masi sca cha' nu ná nti' na cacha' na ji'i tya'a ñati chalyuu na. Jua'a cacha' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i lcaa ñati chalyuu, lo'o li' ta Ni nu tso'o ji'na, cua ña'a ca cha' tso'o nu ñacui Ni cha' tyacua ji'i sca na.

⁶ Nhcui' na' cha' bi' lo'o cu'ma cha' taca tyi'i tso'o ti ma. Cua nhcui' tsa na' ji'i tyucuaa ya, na' lo'o Apolos, cha' taca culacua xi ti' ma ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ya; jua'a caca cuayá' ti' ma cha' ná tso'o xni ma xi xa' la cha', nu si'i ñi'ya nu nscua lo quityi cha' ji'i ycu'i Ndyosi. Ná tso'o cha' chcui' tso'o ma lo'o sca yu tya'a ya nu lca'a tsa ma ji'i, lo'o li' cua'ni xña'a ma lo'o chaca yu tya'a ya. ⁷ ¿Ni cha' laca cha' ndulo tsa cha' ji'i ycu'i ma cuentya ji'i ma, pana ná ndube ti' ma ji'i xa' ñati? Ycu'i Ndyosi cua nda lcaa na nu ntsu'u ji'i ma, lcaa cña nu nhca ji'i ma; bi' cha' lacua ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' ma ji'i tya'a ma. Si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ycu'i ma ngutsa'a chalyuu ji'i ma, xqui'ya ycu'i Ndyosi cua laca ma ñi'ya nu laca ma juani.

⁸ Ndu'ni ma cha' ndulo tsa cha' ji'i ycu'i ma, nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ma tsiya' ti, nti' ma; ndyu'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' culiya', ndi'i ma ñi'ya ndi'i nu laca loo chalyuu. Lo'o cuare ni, si'i ñati tlyu laca ya, nti' ma. Pana

si chañi cha' laca mā loo jil'i ya, ¿ha ná ta mā chacuayá' masi caca stu'ba xi cha' jil'i ya lo'o mā li', cha' lo'o ya caca ya ñati tlyu li'? ⁹ Nti' na' cha' cua nguxtyanu ycuí' Ndyosi jil'i cuare, masi clyo ngulo Ni cña jil'i ya cha' tsa ya tyijyu' cha' chcuí' ya cha' jil'i Ni; pana nu juani tyanu chu' la ya jil'i lcaa ngu' tya'a na, ñi'ya laca preso nu tyiquee' ntajaty cha' cujuui ngu' jil'i. Cua laca ya sca cuxe', masi ña'a ñati chalyuu jil'i ya, masi xca nu ntsu'u jil'i ycuí' Ndyosi nde cua ña'a jil'i ya. ¹⁰ ¡Xqui'ya ycuí' Cristo tonto tsa ya tu'ni! Lo'o cu'ma ni, nti' mā cha' tso'o tsa jlo ti' mā cha' jil'i Cristo. ¡xti la cña nchca jil'i cuare, nguula la cña nchca jil'i cu'ma nti' mā! ¡Chiya'a la ndu'ni ngu' lo'o cuare tu'ni; chí la ndu'ni ngu' loo cu'ma! ¹¹ Masi la cui' tyempo juani ti ntsu'u quiya' lo'o ná ndyiji na cacu ya, ná ndyiji na co'o ya, masi late' cusu lacu' ya ntsu'u quiya'; ntyijil'i ngu' jil'i ya, ni ná ntsu'u tyi cua, xcuí' na ndya'a yu'u ti ya. ¹² Ti'i tsa cña nu ndu'ni ya cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u jil'i ya chalyuu. Nu lo'o ti'i tsa cha' nu nda ngu' lo'o ya, ná nsacuí tu'ba ya jil'i ngu'; tso'o ti nchcuí' ya lo'o ngu' li'. Lo'o ndu'ni lya' ti' ngu' jil'i ya, ndalo ya li'; ná nsacuí ya' ya jil'i ngu' tsiya' ti. ¹³ Masi chiya'a tsa nchcuí' ngu' lo'o ya, ndalo tyiquee ya jil'i ngu' li', nxaala' ya cha' jil'i ngu'. Masi juani ña'a ti tya ndyu'ni

cuxi ñati lo'o cua, ñi'ya si laca ya nana' nu ndyanu lo hitya yuu; ñi'ya nti' sca nguti nu nchcuaa ngu', jua'a laca ya cha' ná ntsu'u cuentya ya tsiya' ti, ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Lo'o nscua na' quityi re, ná nti' na' cha' ca tyuju'u ti' mā; tsa bi' ti cha' nti' na' cha' cua'a na' jil'i mā cha' ná cua'ni tyixi mā lo'o ya. Na tyaca'a cu'ma jna' ñi'ya si laca mā sñi' na'. ¹⁵ Ntsu'u tsa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu taca xtyucua ngu' jil'i mā, pana sca ti na' ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni sti mā, cha' ndye ndacha' na' cha' tso'o nu cua nda Jesucristo lo'o na jil'i mā; xqui'ya na' ngusñi mā cha' jil'i Jesús. ¹⁶ Bi' cha' juani nchcuí' tsa na' lo'o mā cha' cua'ni mā ñi'ya nu cua na'a mā cha' ndu'ni na'.

¹⁷ Juani nda na' jil'i yu Timoteo lijya yu ca su ndil'i mā, cha' laca nu Timoteo bi' ñi'ya laca sca sñi' na', cha' tyaca'a tsa yu 'na; jua'a tso'o tsa ngusñi yu cha' jil'i Jesucristo. Lcaa se'i sundya'a na' slo taju ñati jil'i Jesús nu ndil'i sca quichi, ca bi' nclyu'u na' ña'a cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni na chalyuu nu lo'o cua ngusñi na cha' jil'i Jesucristo; jua'a ndu'ni na' tyucuí tyempo xqui'ya Jesucristo. Lo'o Timoteo cacha' yu jil'i mā cha' jua'a ndu'ni na'. ¹⁸ ¿Ni cña ndu'ni xi ngu' tya'a mā nu lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a mā? Ná caa na' ca quichi Corinto slo mā, nti' mā.

19 Pana ná cube ti' mā, cāa na' yala ti ca su ndi'i mā chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi nu Xu'na na. Lo'o li' quijeloo cha' jil'i mā jna', nu lo'o ña'a na' ñi'ya ndyu'ni nu ngu' tyixi bi'; si'i na ntucúa na' jil'i ngu' xqui'ya cha' nu nda ti ngu' bi' li'. 20 Ná taca tyatí yu'u na cha' jil'i ycuil' Ndyosi cha' laca Ni loo jil'na si na nchcui' ti na cha' jil'i Ni; na cua nti' Ni cha' cua'ni na cña jil'i Ni, tsa ña'a cña nu ndu'ni ycuil' Ni. 21 Cua jlo ti' na' cha' tso'o la caca jil'i mā si tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i mā lo'o tyalaa na' ca slo mā; tso'o la si tso'o ti chcui' na' lo'o cu'mā li'. Ná tso'o ca ti' mā si ta na' cha' cusu lo'o mā li'.

5

Nga'a cha' culo'o ngu' jil'i tya'a ngu' nu ngua'ni cha' cuxi

1 Cua ngujui cha' 'na, cua ndyuna na' cha' suba' tsa ngua'ni sca ñati tya'a ngusñi mā cha' jil'i Jesucristo; ngua'ni yu sca cña nu cuxi tsa. Pana ni ngu' xa' tsu', ná ndu'ni ngu' tsa lo cua cha' cuxi, masi ná ndaquiya' ngu' jil'i ycuil' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya cña ngua'ni yu: ngua'a yu lo'o xtya'a miña'a yu. 2 Lo'o ña'a ti tya ndu'ni tyucuaa ti' mā jil'i tya'a mā, masi nga'a cha' ca xñi'i tsa ti' mā xqui'ya cha' cuxi bi'. Nga'a tsa cha' culo'o mā jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi', cha' nga'aa tya'a yu stu'ba ti lo'o cu'mā. 3 Sca ti cuayá' ndyu'u cha', masi ná ndi'i na' lo'o mā juani cha' cua'ni

cuayá' na' jil'i yu bi'; pana cacua tsa slo cu'mā ndi'i na', nti' na', xqui'ya cha' ndyi'u tsa ti' na' jil'i mā. Cua laca ngusta na' qui'ya jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi'. 4 Bi' cha' lacua tyu'u ti' mā tsa tlyu ti mā chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, cha' cua'ni cuayá' mā jil'i yu bi' yala ti. Sca ti cha' ntsu'u tyiquee na' lo'o mā, lo'o jua'a cua nda ycuil' Jesucristo chacuayá' cha' cua'ni mā jua'a. 5 Li' xtyanu mā jil'i yu bi' ya' nu xña'a. Masi quiñu'u ycuil' yu li', quiñu'u cha' jil'i yu su ndi'i yu chalyuu, pana ca lo'o tye chalyuu, ca li' cua'ni lyaá ycuil' nu Xu'na na jil'i yu, qui'ya Ni cresiya jil'i yu.

6 Si'i cha' tso'o ndu'ni mā cha' ndu'ni tyucuaa ti' mā jil'i tya'a mā. ¿Ha ná jlo ti' mā ñi'ya ndu'ni scua tiye'? Masi xti ti scua tiye' tyu'u jil'i catyá xlyá, cua'ni bi' cha' tyacui quiña'a scua li'. 7 La cui' jua'a laca cu'mā, cha' ntsu'u qui'ya bi' chu' mā. Laca qui'ya bi' jil'i mā ñi'ya laca scua tiye' nu nga'aa tso'o tsiya' ti; tso'o si xcuaa mā jil'i, chaca quiya' quixa' cucui scua bi'. Lo'o jua'a cu'mā, nga'a cha' culotsu' mā qui'ya nu ntsu'u jil'i mā, cha' xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee mā, cha' caca lubii cresiya jil'i mā. Na cua laca lubii bi' jil'i mā xqui'ya Jesús. Lo'o caca ta'a pascua ni, li' tyi'u ti' na cha' ngua'ni tye ycuil' Cristo jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'na. Xqui'ya lcaa na ngujui Ni lo crusi, ngua Cristo msta lu'ú

cuentya jilí qui'ya nu ntsu'u jil'na. ⁸ Bi' cha' tso'o la si tyi'u ti' na jilí Cristo lcaa tsa, cha' xa' ña'a cua'ni na li'; tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, xcui' cha' liñi hcui' na lo'o ñati. Laca na ñi'ya laca xlyá cui nu ndya' chaca quiya' li'; nga'aa ntsu'u cha' cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni lo'o ntsu'u cha' cuxi jil'na, lo'o ntsu'u cha' suba' jil'na, cha' ngua na ñi'ya ngua tsa ycu' xlyá nu ná tso'o tyempo bi'.

⁹ Lo quityi nu nda na' ndyaa slo mā tya clyo la, bi' nguscua na' cha' ná cua'ni tya'a mā lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni; ¹⁰ pana ná nguscua na' cha' nga'aa hcui' mā tsiya' ti lo'o ñati cuxi bi'. Ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná ndaquiya' jilí ycu' Ndyosi, nu ndu'ni suba', nu ndacui ti', nu cuaana, nu ndu'ni tlyu jilí lcuí jo'ó ti; lo'o jua'a ná caca tyu'utsu' na jilí ngu' bi', sca ti si tyu'u na chalyuu tyaa na tsiya' ti. ¹¹ Pana ná tso'o cha' tyu'u cha' jilí mā lo'o ñati nu ndu'ni jua'a, masi ndu'ni ngu' bi' lo'o mā cha' tya'a ñati jilí Jesucristo laca ngu' bi'; bi' laca cha' nu ngua ti' na' hcui' lo'o mā. Ná caca stu'ba cha' jilí mā lo'o ngu' si suba' ndu'ni ngu', si ndacui ti' ngu', si ndu'ni tlyu ngu' jilí lcuí jo'ó ti, si cuxi tsa nhcui' ngu' lo'o ñati, si cu'bi ngu', si cuaana ngu'; ná caca xñi mā cha' jilí ngu' nu ndu'ni jua'a. Masi nacui ñati bi' cha' stu'ba ti ntsu'u cha' jilí ngu' lo'o Jesús, ná caca tyu'u cha' jilí mā lo'o

ngu'. La cui' ti cha', ni ná tso'o chca'a mā cacu mā tyaja lo'o ñati nu ndu'ni jua'a. ¹²⁻¹³ Si' i cuentya jna' laca ñati nu ná ndaquiya' jilí ycu' Ndyosi tsiya' ti, caca cuayá' jilí ngu' bi' slo ycu' Ndyosi. Pana nu ngu' tya'a mā nu ntsu'u cha' jilí lo'o Cristo, tso'o la si cua'ni cuayá' ycu' cu'mā jilí ngu', nti' na'. Bi' cha' lacua culo'o mā jilí nu cuxi, cha' ná cua'ni tya'a ngu' bi' lo'o mā tsiya' ti.

6

Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu jil'na lo'o tya'a ñati na

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús, nu lo'o ndyaca sca cha' cusuu jilí mā lo'o tya'a ñati mā, ¿ha tso'o la cha' ndya'a mā slo bese, nti' mā? ¿Ha tso'o nti' mā cha' ndya'a mā slo ñati nu ná ndaquiya' jilí ycu' Ndyosi tsiya' ti? ¿Ha ná tso'o la si tsa mā slo ngu' tya'a ngusñi mā cha' jilí Jesús? Jua'a taca ca ti cha' jilí mā lo'o tya'a mā li'. ² Cua jlo ti' mā cha' cua nscua cha' ycu' na cua'ni cuayá' na jilí lcaa ñati chalyuu lo'o cua tye ti cha', cha' cua ntsu'u cha' jil'na lo'o ycu' Ndyosi. Si jua'a caca cña nu cua'ni mā ca tiya' la, ¿ha ná caca jilí mā cua'ni cuayá' mā jilí sca cha' xca ti nde chalyuu juani? ³ Lo'o jua'a nu ngu' xca jilí ycu' Ndyosi ca nde cua, nda mā cuentya cha' lo'o ngu' bi' nga'a cha' cua'ni cuayá' na jilí; bi' cha' ycu' ca na taca xquiñi na sca cha' nu ndyaca jil'na lo'o tya'a na nde chalyuu. ⁴ Lo'o ndyaca sca cha'

cusuū jil̄i mā lo'o tya'a mā, ná tso'o tsaá lo'o mā jil̄i tya'a mā cha' caca cuayá' jil̄i mā slo xa' ñati nu ná stu'ba cha' jil̄i lo'o tya'a ngusñi mā cha' jil̄i Jesús. ⁵ Nscua na' cha' re cha' caca tyuju'u ti' mā slo ycuí' Ndyosi. ¿Ha ná ntsu'u ni tsaca ngu' tya'a mā nu nchca cuayá' ti' ñi'ya caca xquiñi cha' jil̄i mā lo'o tya'a mā? ⁶ Pana xa' tsa ña'a ndu'ni mā ca jua. Masi ñati tya'a ngusñi mā cha' jil̄i Jesús, ndya'a lo'o mā jil̄i ca slo ngu' nu ná ndaquiya' jil̄i ycuí' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua'ni cuayá' ngu' bi' jil̄i ngu' tya'a mā.

⁷ Nu lo'o ntsu'u cha' cusuū jil̄i mā lo'o tya'a mā, li' hora ti caca cuayá' ti' na cha' tya lyiji xñi tso'o mā cha' jil̄i Jesús. ¿Ha ná tso'o la, masi ta mā chacuayá' cha' caca cha' cuxi bi' jil̄i mā jua'a ti? ¿Ha ná tso'o la, masi cuaana ngu' cha' tso'o nu ntsu'u jil̄i mā jua'a ti? ⁸ Pana si'i na tso'o la ndu'ni mā; cha' cuxi ndyu'ni mā lo'o ycuí' ngu' tya'a ngusñi mā cha' jil̄i Jesús, hasta ntyucuaana mā na nu ntsu'u jil̄i tya'a mā.

⁹ Jlo ti' na cha' ná lo'o ñati cuxi taca tsaá ca su tlyu ca su laca ycuí' Ndyosi loo. Tso'o si liñi tsa caca cuayá' ti' mā cha' ná tsaá ngu' cuxi ca su tso'o bi': ñati nu suba' tsa ndu'ni lo'o tya'a, lo'o jua'a ñati nu ndu'ni tlyu jil̄i lcuí' jo'ó ti, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' jil̄i lo'o clyo'o xa' ñati, jua'a nu ngu' qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti ngu', ¹⁰ lo'o jua'a nu cuaana, lo'o jua'a

nu nxlyaa na nu ntsu'u jil̄i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cu'bi, lo'o jua'a nu nchcui' cha' cuxi jil̄i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cuxi ti ndu'ni ngana jil̄i tya'a ngu', ná tsaá chca ñati cuxi bi' ca su tso'o su ntucua ycuí' Ndyosi. ¹¹ Lo'o jua'a ntsu'u xi cu'mā nu ngua'ni mā la cui' tya'a cha' cuxi bi' tya sa'ni la; pana cua xa' ña'a ndu'ni mā juani, cha' cua ngüityi Jesús lcaa qui'ya nu ntsu'u jil̄i mā tya li', cua ndyatí mā cuentya jil̄i ycuí' Ndyosi li'. Cua ngüiñi cha' jil̄i mā lo'o ycuí' Ndyosi nu lo'o ngusñi mā cha' jil̄i ycuí' Jesucristo nu Xu'na na, lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil̄i mā.

Ña'a tsaca tyucui ña'a na laca na jil̄i ycuí' Ndyosi

¹² Ntsu'u quiya' nchcui' ñati: “Ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' na' cha' cua'ni na'”, nacui' ngu'. Chañi cha' jil̄i ngu', pana ntsu'u cha' nu cua'ni na nu ná ntsu'u su xtyucua ji'na. Lo'o na, taca ñacui' na cha' ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na cua'ni na; pana ná tso'o si qui'i tsa na jil̄i sca cha' nu ndu'ni na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na jil̄i. ¹³ Ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ñati: “Taca cacu na lcau ti lo na nu nti' na cacu na”, nacui' ngu’, “bi' cha' ntsu'u quiji ne' na cha' cua'ni cha'á na bi' lo'o na cacu na”, nacui' ngu'. Chañi cha' bi', pana sca ti cuayá' cua'ni tye ycuí' Ndyosi jil̄i na ndacu na

lo'o jua'a jil'i cuaña' ycuí' na. La cui' jua'a cua ngüíñá ycuí' Ndyosi jil'i tyucuí' ña'a na lijya na chalyuu, pana si'i cha' culiji ti cuaña' na lo'o ndu'ni suba' na lo'o ñati, si'i xqui'ya cha' bi' ngüíñá Ni ji'na; cha' caca na ñati jil'i ycuí' Ni, cha' caca Ni nu Xu'na na, bi' cha' cua nda ycuí' Ndyosi ji'na lijya na chalyuu. ¹⁴ Tlyu tsa cha' ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o Jesús nu Xu'na na lo'o ngua'ni Ni cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', ngulo Ni jil'i yu ca su ntsiya yu ngujuii. La cui' jua'a tlyu tsa cha' caca lo'o cua'ni Ni cha' tyu'ú na chaca quiya', qui'ya Ni ji'na tyaa lo'o Ni ji'na ca lo'o tye chalyuu.

¹⁵ Cristo ca jil'i tyucuí' ña'a tsaca ma lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' jil'i ma lo'o nu xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo. Lo'o laca na ñati jil'i Cristo ni, ¿ha caca sa'a na jil'i sca nu cuna'a calle ti? Ná tso'o cua'ni na jua'a tsiya' ti. ¹⁶ ¿Ha ná jlo ti' ma cha' stu'ba ti tyiquee na, sca ti tañi na lo'o ñati bi', si tyu'u cha' ji'na lo'o, masi sa'a ti na jil'i? La cui' jua'a cha' nscua lo quityi cha' jo'ó nu ndi'ya nchcui': "Laca nu tyucuaa ngu' bi' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati". Jua'a nchcui' quityi bi'. ¹⁷ La cui' jua'a caca ji'na lo'o tyu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na; nchca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús li', cha' ntsu'u Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁸ Bi' cha' ná cua'ni suba' ma lo'o xa' ñati. Cua ña'a ca qui'ya nu ntsu'u ji'na,

ná cua'ni ñu'u bi' jil'i ycuí' na; pana lo'o cala' na jil'i xa' ñati nu si'i ñati ji'na, ycuí' ca na cua'ni ñu'u na ji'na li'. ¹⁹⁻²⁰ ¿Ha ná nda ma cuentya cha' tyaca'a tsa ma jil'i ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni nu ndyanu ne' cresiya jil'i ma? Nga'aa si'i cuentya jil'i ycuí' ti ma ndya'a ma, cuentya jil'i ycuí' Ndyosi laca ma. Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni Ni cuentya ji'na cha' ngulaá ma jil'i nu cuxi, cha' laca ma ñati jil'i ycuí' Ni; bi' cha' cua'ni tlyu ma jil'i ycuí' Ndyosi lcaa su ndya'a ma, tyi'u ti' ma jil'i Ni, lo'o jua'a tyucuí tyiquee ma cua'ni ma lcaa cña nu culo ycuí' Ni jil'i ma.

7

¿Ha tso'o la si caja clyo'o na?

¹ Juani scua na' xi cha', cha' xacui' na' cha' jil'i ma cuentya jil'i quityi nu nguscua ma, nu ndyalaa slo na' tsubi' ti. Nu na ngu' qui'yu, tso'o la si ná caja clyo'o na; tyanu na jua'a ti, nti' na'. ² Pana nde chalyuu su ndi'i na, ntsu'u tsa cha' suba' nu ndu'ni ngu' lo'o ngu' cuna'a; bi' cha' ni na' jil'i ma cha' tso'o la si lcaa ñati caja clyo'o ngu', caja sca nu cuna'a jil'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a nu cuna'a caja qui'yu jil'i. ³ Nga'a cha' tyi'i tso'o nu qui'yu lo'o clyo'o yu, ñi'ya nu nga'a cha' caca; lo'o jua'a nu cuna'a ni, nga'a cha' tyi'i tso'o lo'o clyo'o ñi'ya nu nga'a cha' caca. ⁴ Bi' cha' nga'aa culo sca nu cuna'a cña jil'i ycuí' ca

si cua ngujui clyo'o, cha' nu qui'yu laca loo ji'i; lo'o jua'a nu qui'yu, nga'aa si'i ycu' ca yu nu culo cña ji'i yu lo'o cua ngujui clyo'o yu, cha' nu cuna'a laca loo ji'i yu li'. ⁵ Ná tso'o si tyeje tacui tyuu tsá nu ná ndi'i mā lo'o clyo'o mā; sca ti si tyu'utsu' mā xi ji'i tya'a mā cha' caja xi tyempo chcu' mā lo'o ycu' Ndyosi Sti mā. Lo'o nteje tacui cha' bi', xa' tyi'i mā lo'o clyo'o mā li', ñi'ya nu ndi'i ti mā. Si ná cua'ni mā jua'a, ná tyiquee' quiñu'u cha' ji'i mā lo'o clyo'o mā cha' ná nchca talo mā tyuu tsá. Lo'o li' cua'ni nu xña'a ngana ji'i mā.

⁶ Ná ñacu' mā cha' nclyo na' cña ji'i mā cha' caja clyo'o mā; nde laca sca cha' nu nda ti na' lo'o mā, ⁷ cha' cuentya jna' tso'o la si tyanu ngu' ycu' ti ngu' ñi'ya nu ndi'i na', jua'a nti' na'. Pana xi xa' ca ña'a ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o scaa ñati, cha' cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' ñi'ya tyi'i scaa na; tsaca lo ña'a ndi'i tsaca ñati, chaca lo ña'a ndi'i chaca ñati, tsa ña'a chacuayá' nu nda Ni ji'na.

⁸ Nde laca cha' nu ta na' lo'o cu'mā nu bilya caja clyo'o mā, cuati jua'a lo'o ngu' tya'a na nu ndyanu ti'i ti: tso'o la caca ji'i mā si tyi'i mā ñi'ya nu ndi'i ti na', nti' na'. ⁹ Sca ti si ná talo mā tyi'i mā jua'a ti, tso'o la si caja clyo'o mā li', cha' ná tso'o si quiñu'u ti' na cha' xcu' ndijña tyiquee na ji'i ñati nu caca clyo'o na.

¹⁰ Nu cu'mā nu ndi'i lo'o clyo'o mā ñi, ndi'ya cña

ntsu'u cha' cua'ni mā; ni si'i cuentya jna' ngulo na' cña re ji'i mā, ndi'ya cña nclyo ycu' Ndyosi nu Xu'na na ji'i mā: Ná xtyanu ti'i cu'mā ngu' cuna'a ji'i clyo'o mā. ¹¹ Si cua ngxu'tyanu mā ji'i nu qui'yu, nga'a cha' tyanu mā ycu' ti mā, sca ti si tyaja'a mā tyaa mā lo'o clyo'o mā chaca quiya'. Lo'o jua'a cu'mā ngu' qui'yu, ná ntsu'u chacuayá' ji'i mā cha' culo'o mā ji'i clyo'o mā.

¹² Nu juani ta na' sca cha' lo'o cu'mā ngu' qui'yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu ntsu'u clyo'o mā nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús; si tyaja'a bi' tyi'i bi' ñi'ya nu ndi'i ti lo'o mā, tso'o li'. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i mā cha' culo'o mā ji'i nu cuna'a bi' cha' tyaa ngu'. Na' laca nu ngulo na' cña bi' ji'i mā; masi ná ndu ycu' Ndyosi lo'o na', pana sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹³ La cui' ti cha' ta na' lo'o cu'mā ngu' cuna'a tya'a na nu ntsu'u clyo'o mā nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu ngusñi mā: ná tso'o culo'o mā ji'i nu qui'yu clyo'o mā si tya ndi'i tso'o ti ngu' lo'o mā. ¹⁴ Ntucuá ycu' Ndyosi ji'i cha' nu nchcu' ngu' cuna'a bi' lo'o ycu' Ni cuentya ji'i clyo'o ngu', tso'o cha' bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi cha' clyo'o laca ngu'. Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu cua ngusñi clyo'o, ntucuá ycu' Ndyosi ji'i cha' nu nchcu' nu qui'yu bi' lo'o ycu' Ni cuentya ji'i clyo'o ngu'; tso'o

cha' bi' cuentya ji' Ni cha' clyo'o laca ngu'. Nga'a cha' caca jua'a xqui'ya nu sube sñi' ma. Nga'aa laca ngu' sube bi' ñi'ya nu laca sñi' xa' ñati nu ná ndaquiya' ji' ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ngusñi Ni cuentya ji' nu sube bi' xqui'ya cu'ma.

15 Sca ti cha' ji' ñati nu ná ntaja'a xñi cha' ji' Jesús bi', si cua nti' ngu' xtyanu ngu' ji' clyo'o ngu', si lya' ti' ngu' ji' clyo'o ngu' cha' ngusñi clyo'o ngu' cha' ji' Jesús, li' ta ma chacuayá' cha' tyaa ngu' nu ná ngusñi cha' ji' Jesús bi'. Nu ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji' Jesús, masi qui'yu, masi cuna'a, cua ntsu'u chacuayá' ji' ma cha' xtyanu ma ji' clyo'o ma, sca ti si jua'a ti taca tyi' ma ti ti chalyuu. Cua nti' ycu' Ndyosi cha' tyi' tso'o na chalyuu. 16 Cu'ma ngu' cuna'a, ná tyiquee' xñi clyo'o ma cha' ji' Jesús xqui'ya cu'ma cha' jlya ti' ma ji' Jesús; clyaá yu bi' ji' nu xña'a li'. La cui' jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná tyiquee' xñi clyo'o ma cha' ji' Jesús xqui'ya cha' jlya ti' ma ji' Jesús; clyaá cho' ji' nu cuxi li'.

Ná ndulo tsa cha' ji' ycu' Ndyosi na ca laca scaa na

17 Nu lo'o tya lyiji cusubi ycu' Ndyosi ji'na, tya li' cua laca nda Ni ji'na ñi'ya nu tyi' scaa na chalyuu. Ycu' Ndyosi laca nu nda chalyuu ji'na tya clyo, lo'o jua'a ycu' Ni laca nu ngusubi ji'na cha' xñi na cha' ji' Ni juani. Tya

la cui' chalyuu bi' laca nu ntsu'u ji'na juani, la cui' ña'a chalyuu nu ngujui ji'na tya clyo; pana juani tyucui tyiquee na ndi' na chalyuu. La cui' ti cha' nchcui' na' lo'o ngu' lcaua ti quichi su ndi' ngu' nu ngusñi cha' ji' Cristo. 18 Ñi'ya nti' ngu' judío ni, lo'o ngusñi ngu' cha' ji' Jesús xqui'ya cha' ngusubi Ni ji' ngu', ná tso'o si caca tyuju'u ti' ngu' cha' ngusi'yu ñati qui' ngu' cha' laca ngu' judío; ntsu'u cha' tyanu ngu' ñi'ya nu ña'a ti ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Ngu' xa' nasiyu ni, ná ntsu'u cha' ji' ngu' cha' xi'yu qui' ngu' jua'a, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji' Jesús; ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío, tyanu ngu' ñi'ya nu ndi' ti ngu' li'. 19 Ná ndu'ni cha' cuentya ji' ycu' Ndyosi, masi ngulacua na jua'a, masi ná ngulacua na jua'a; nu ndu'ni cha' cuentya ji' ycu' Ndyosi laca cha' cua'ni na cña nu nclyo Ni ji'na. 20 Bi' cha' juani ña'a ti tya nga'a cha' tyi' na chalyuu, ñi'ya ndi' ti na tya lo'o ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'. 21 Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ñati laca ma nu lo'o ngusubi Ni ji' ma, pana tso'o laca si caja nu ta caya' cha' tyu'u ma laja ti. 22 Ñati nu jua'a tya ntsu'u xu'na ngu' nu lo'o cua ngusubi ycu' Ndyosi ji' ngu', juani ndi' tso'o ti ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' bi' cha' ji' Jesús; masi ña'a ti tya laca ngu' ñati ji' xu'na ngu', taca taquiya' ngu'

bi' jil'i cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi juani. Lo'o jua'a nu ngu' msu nu ndi'i tso'o ti ni, lo'o cusubi Cristo jil'i ngu' bi', la cui' jua'a caca ngu' bi' msu jil'i ycuil' Ndyosi. ²³ Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycuil' Ndyosi cuentya ji'na, cha' ngulaá ma jil'i nu xña'a; bi' cha' ná ta ma chacuayá' jil'i ñati chalyuu ti nu nti' cua'a jil'i ma cha' ná tyi'i tso'o ti ma. ²⁴ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, ndi'ya clyacua ti scaa ma: nga'a cha' tyi'i ma chalyuu ñi'ya nu ndi'i ti ma nu lo'o ngusubi Jesús jil'i ma tya clyo, ña'a ti tya xñi tso'o ti ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi.

²⁵ Bilya ta ycuil' nu Xu'na na cha' lo'o na' ñi'ya cua'ni ñati nu ntucua ycuil' ti, si caja clyo'o ngu', si ná caja clyo'o ngu'; bi' cha' cuentya jna' ti, ta na' xi cha' lo'o ma. Taca xñi ma cha' jna', xqui'ya cha' lo'o na' ngua'ni tya'na ti' Ni 'na; bi' cha' ndyu'ni na' cña jil'i Ni. ²⁶ Lye tsa laca chalyuu juani, ndyacua tsa cha' ti' ji'na; bi' cha' tso'o la si tyanu na ñi'ya nu ndi'i ti na, nti' na'. ²⁷ Si ntsu'u clyo'o ma, tyi'i tso'o ma lo'o lacua, ná culo'o ma jil'i; si ndi'i ma ycuil' ti ma, ná culana ma jil'i ñi'ya nu caca clyo'o ma, nti' na'. ²⁸ Pana la cui' ti cha', si'i qui'ya laca masi caja clyo'o ma; lo'o jua'a sca nu cuna'a nu bilya caja clyo'o, si'i qui'ya laca masi caja clyo'o bi'. Tsa bi' ti cha' ndube ti' na' jil'i ma, lca ña'a cha' ti'í nu caca jil'i ma nde loo la su ndi'i ma chalyuu. Ná nti' na' cha' quiña'a tsa cha'

ti'í tyacua jil'i ma xqui'ya cha' ntsu'u clyo'o ma, xqui'ya cha' ndi'i sñi' ma li'.

²⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ndi'ya laca cha' nu ta na' lo'o ma: Tya xti tya tyempo tya lijya ji'na chalyuu. Bi' cha' cua'ni yala ma su ndi'i ma chalyuu; masi ntsu'u clyo'o ma, si'i xcuil' cha' jil'i clyo'o ma tyu'u tyiquee ma; ³⁰ masi nxi'ya ma, ná ñacu ma cha' xñi' ti' ma; masi nxyi' ma, ná ñacu ma cha' chaa tsa ti' ma; masi cui'ya ma sca yu'ba, ná culacua ti' ma cha' tsa cu' ti na jil'i ma laca bi'; ³¹ masi ntsu'u tsa cha' tso'o jil'i ma nde chalyuu, ná culiji tsa ma tyempo jil'i ma xqui'ya cha' tso'o bi'. Cua lijya ti tye tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lca na nu ntsu'u chalyuu nga'a cha' tye cha' bi'.

³² Cua nti' na' cha' ná caca xa' la cha' jil'i ma, cha' jua'a xqui'ya cha' bi' ná caca cua'ni tso'o ma cña. Cu'ma ngu' qui'yu nu bilya caja clyo'o ma, taca cua'ni ma tsa lo ti cña jil'i ycuil' Ndyosi li'; cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycuil' nu Xu'na na cha' cua'ni na li'. ³³ Pana nu cu'ma nu ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cña jil'i ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u jil'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma. Tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ma li'. ³⁴ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuna'a nu ntucua ycuil' ti, lo'o jua'a nu cuañi' nu bilya caja clyo'o, taca cua'ni ma tsa lo ti cña jil'i ycuil' nu Xu'na na; jua'a

caca mā ñati jil'i ycuil' Ndyosi tyucui ña'a tsaca mā, tyucui tyiquee mā. Pana nu cu'ma nu cua ntsu'u clyo'o mā, cua ntsu'u tsa cha' ndube ti' mā cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u jil'i mā chalyuu, cha' cua'ni mā ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o mā.

³⁵ Nti' tsa na' cha' xtyucua na' jil'i cu'ma, bi' cha' nda na' cha' bi' lo'o mā. Si'i na ndaca'a na' jil'i mā cha' ná caja clyo'o mā, cha' ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya nu tso'o la cuentya jil'i sa scaa mā. Na cua nti' na' cha' tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o li' ná caja nu cua'ni ñu'u tyucui nu cua ngulu'u Jesús jil'i mā.

³⁶ Tso'o si ta sti nu cuna'a cuañi' chacuayá' caja clyo'o sñi', si'i qui'ya laca bi'. Cua ndyalaa ti' cho', cua la cui' tyempo caja clyo'o. Nga'a cha' cua'ni sti nu cuna'a ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya jil'i sñi'; ná ntsu'u qui'ya jil'i, masi caja clyo'o sñi'. ³⁷ Pana la cui' ti tso'o cua'ni xa' la ngu' tya'a mā, nu tso'o la nti' masi ná caja clyo'o sñi' tsiya' ti. Ná tso'o si tatsaa ngu' jil'i sca ñati cha' ta jil'i sñi' cha' caja clyo'o lo'o sñi' ngu'. Ntsu'u chacuayá' jil'i sca ñati cha' cua'ni ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya jil'i sñi' yu. ³⁸ Jua'a laca cha' cuentya jil'i nu cuna'a cuañi' tya'a mā; tso'o si ta mā jil'i sñi' mā cha' caja clyo'o lo'o xa' ñati, lo'o jua'a sca ti cuayá' tso'o ndu'ni ñati nu ná nda jil'i, nti' na'.

³⁹ Cu'ma ngu' cuna'a nu

cua ngujui clyo'o mā, ná ntsu'u chacuayá' caja clyo'o lo'o chaca ñati laja lo'o tya lu'ú clyo'o mā. Sca ti si cua ngujui nu qui'yu jil'i mā, ca li' ntsu'u chacuayá' caja clyo'o mā chaca quiya'. Taca caja clyo'o mā li' chaca quiya' lo'o cua ña'a ca nu qui'yu nu nti' mā, sca ti si lo'o yu bi' laca ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús. ⁴⁰ Pana nti' na' cha' tso'o la tyu'u tyiquee mā si ná caja clyo'o mā, si tyanu mā ycuil' ti mā. Jua'a nclycua ti' na', cha' Xtyi'i ycuil' Ndyosi nacui 'na cha' chcuil' na' jua'a, nti' na'.

8

¿Ha cacu na sca na nu cua nscua slo jo'ó?

¹ Nde scua na' chaca cha' nu tsa slo mā, cha' ca cuayá' ti' mā ni cha' ndyu'ni mā lo'o ndacu mā msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Ntsu'u cu'ma nu ñacuī mā: “Cua jlo ti' ya, cua nda ya cuentya cha' ná ntsu'u cha' tacati jil'i jo'ó jua; taca cacu ya msta bi'”, ñacuī mā. Chañi tsa cha' bi'. Pana tyixi cua'ni na lo'o tya'a ñati na nu lo'o chcuil' na jua'a. Sca ti si ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na, si cube ti' na jil'i ngu' bi', ca li' taca xtyucua na jil'i ngu'. ² Nu lo'o ndu'ni na lo'o ngu' cha' cua jlo ti' na sca cha', cha' cua laca ngua tsa'a na sca cha', cha' tyixi nda na lo'o ngu' li'. Laca bi' ñi'ya si ná jlo ti' na tsiya' ti, si bilya ca tsa'a na tso'o ti sca cha' nu nga'a tsa cha' ca tsa'a na. ³ Pana si tso'o

ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu'i' Ndyosi, tyuloo Ni ji'na li', tyu'u cha' jil'i Ni lo'o na li'.

⁴ Tso'o lacua. Ta na cha' lo'o tya'a na si tso'o cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi cha' cacu na msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Cua jlo ti' na ñi'ya nu laca sca lcu'i' jo'ó, lcu'i' ti laca bi'. Ná tyaca' ña'a na sca na nu lu'ú, ñi'ya nu ña'a lcu'i' jo'ó bi'. Sca ti ycu'i' Ndyosi Sti na ntsu'u chalyuu.

⁵ Cha'ni cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a nde cua ntsu'u xa' la jo'ó, ntucua bi' cuentya jil'i ñati' chalyuu. Ndu'ni ngu' jil'i jo'ó bi', cha' laca bi' jo'ó cuentya jil'i ngu'; ndu'ni ngu' cha' laca bi' xu'na ngu'. ⁶ Pana nu ñati' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, sca ti ycu'i' Ndyosi Sti na jlya ti' na jil'i tsiya' ti; la cui' ti jua'a sca ti ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na ngusñi na cha' jil'i. Ngüiñá Ni tyucui' ña'a chalyuu, xqui'ya Jesús ndya' lcaa lo na; cuentya jil'i ycu'i' Jesús laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xqui'ya ycu'i' Jesús ndi'i na chalyuu.

⁷ Pana ná lcaa ñati' nchca cuayá' ti' cha' bi'. Ntsu'u ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús nu ná nchca cacu sca na nu cua nscua slo jo'ó tya clyo. Nu ngua tya sa'ni la, cua ngui'i' tsa ngu' bi' jil'i jo'ó bi'; lo'o juani ña'a ti tya ntsu'u ti' ngu' bi' cha' na cacu jo'ó laca na nu cacu ngu' bi'. Bi' cha' ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti cha' cacu ngu' cuaña' nu ngua msta bi'; cha' cuxi laca cha' bi' cuentya jil'i ngu' bi'. ⁸ Masi

jlo ti' na cha' sca na cacu na ni, si'i bi' laca nu ndu'ni cha' tso'o la na cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi. Si'i na caca tso'o la na, masi cacu na jil'i; lo'o jua'a ná sca cha' caca ji'na, masi ná cacu na jil'i. ⁹ Bi' cha' cui'ya ma cuentya ñi'ya cua'ni ma slo ngu' nu tya nclyacua tsa ti' bi'. Ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cacu na cua ña'a ca na tu'ni; pana ná tyiquee' tyu'utsu' ngu' bi' jil'i tyucui' liñi si ná tso'o ti cua'ni ma slo ngu', si cacu ma msta nu nscua slo jo'ó tya clyo. ¹⁰ Ndi'ya cha' caca lo'o ñati' nu tya quiña'a tsa nclyacua ti' jil'i na nu nscua slo jo'ó bi' li'. Nti' ngu' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' jil'i Jesús. Nu lo'o ña'a ngu' jil'i ma cha' nga'a ma slo jo'ó, ndacu ma na laca nu nscua slo jo'ó, lo'o ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni ma nti' ngu' li', masi cha' cuxi laca bi' cuentya jil'i ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a caca cuxi jil'i ngu' li', chcuna' tyucui' jil'i ngu' xqui'ya cu'ma nu cua jlo ti' ma cha' liñi jil'i ycu'i' Ndyosi. Tso'o la tyi'u ti' ma cha' lo'o xqui'ya ngu' bi' ngujuii Cristo. ¹² Cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycu'i' Cristo li', xqui'ya cha' ngua'ni ma cha' cuxi bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Ni; na ndyu'ni ñu'u ma jil'i ycu'i' ngu' li', xqui'ya cha' tya nclyacua tsa ti' ngu' bi'. Ná talo ngu' bi' si ña'a ngu' cha' ndu'ni ma jua'a. ¹³ Lo'o jua'a na', tso'o la masi ná cacu na' cuaña' nu cua nscua slo jo'ó, cha' jua'a ná cua'ni ngu' tya'a na' cha' cuxi xqui'ya na' li'. Ná nti' na'

cha' tyu'utsu' ngu' tya'a na' ji'i tyucuii liñi.

9

Ntsu'u chacuayá' ji'i Pablo, cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda cña ji'i yu

¹ Cua ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca lo cha'. Cua ngua'a loo ycu' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, nu lo'o na'a na' ji'i ycu' Jesús nu Xu'na na. Ngusñi ma cha' ji'i Jesús juani xqui'ya cha' ndu'ni na' cña ji'i Ni, ² masi nti' xa' ñati cha' si'i cña ji'i Ni laca na'; pana cu'ma ngu' Corinto cua nslo ma 'na, cha' cua nda na' cha' ji'i Jesús lo'o ma tya clyo. Chañi cha' bi'. Taca jlo ti' ngu' cha' jua'a laca cña nu ndyu'ni na', lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca cha' bi' lo'o ma.

³ Ndi'ya nxacui na' cha' ji'i ngu' nu lo'o nchcui' chu' ti ngu' 'na: ⁴ Ntsu'u chacuayá' 'na cha' xñi na' xi na cacu na' lo'o na co'o na' caya' lo cña nu ndyu'ni na', ni na' ji'i ngu' bi'. ⁵ Lo'o jua'a taca caja clyo'o na' lo'o sca nu cuna'a nu tya'a ngusñi na' cha' ji'i Jesús, cha' tya'a lo'o na' ji'i tyucuii laca su ndya'a na' tyijyu', ni na' ji'i ngu' bi'. Jua'a ndu'ni tya'a ndya'a na' cña, masi tya'a ycu' nu Xu'na na, masi Pedro, ntsu'u clyo'o ngu' bi'. ⁶ Si'i sca ti na' lo'o Bernabé nu nga'a cha' cua'ni lye ya cña cha' caja na cacu ya, laja lo'o nclyu'u ya cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'i ngu'. ⁷ ¿Ha ná jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu cha' tyiji yu'u

ji'i ngu' chalyuu? Ñi'ya nti' ngu' sendaru ni, ná ndya'a bi' cusuu laja ti, ntsu'u nu nda caya' ji'i ngu'. Lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cña ne' quixi' ni, ndyiji na cacu ngu' lo na nu ntyaa ngu'; nu ngu' nu ndya'a lo'o scu' ñati ni, ndyi'yu ngu' styi' nu ndyu'u ji'i scu' ngu'. Bi' cha' ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' caja na nu tyiji yu'u ji'i ya chalyuu. Jua'a ni na' ji'i ngu' bi'. ⁸ Nchcui' na' re ñi'ya nu laca cha' ji'i ñati chalyuu, ñi'ya nu ndyiji na ndacu ngu'; pana la cui' jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi, cha' jo'ó nu nguscua Moisés tya sa'ni. ⁹ Ndi'ya nchcui' lo quityi bi': "Ná xca' ma tu'ba toro lo'o nxatá ni' nguata trigo cha' tyu'u si'yu bi'". Jua'a cha' nchcui' lo quityi bi'. Ni si'i cha' ji'i toro ti nchcui' ycu' Ndyosi, cha' tya'na ti' Ni ji'i ni' cha' caja xi tyempo cacu ni'; ¹⁰ lo'o cha' ji'i ya nchcui' Ni, ji'i cuare nu ndya'a ya tyijyu' cha' chcui' ya cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati. Ñi'ya nu laca ji'i ngu' nu nclya'a yuu lo'o toro, ñi'ya nu laca ji'i ngu' nu ndu'ni clacua, jua'a laca ji'i ya; lo'o cuare ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' jña ya xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' nu lo'o cua ndye cña ji'i ya. ¹¹ Nu cña nu ndyu'ni ya cuentya ji'i ma ni, si'i sca cña nu taca ña'a ma ji'i laca bi', ne' cresiya ji'i ma ndyaca cña bi'; pana taca tyi'u ti' ma ji'i ya, na laca nu lyiji ji'i ya cha' tyiji yu'u ji'i ya nde chalyuu. ¹² Xa' la tya'a ndyu'ni ya cña

ndyiji na laca nu lyiji ji'í ngu' nu lo'o nda mā xi xcaya' ngu' bi'. ¿Ha ná tso'o si la cui' ti cha' caja ji'í ya, ñi'ya nu ndyiji ji'í ngu' bi'?

Tsa bi' ti cha', ná ndijña ya cha' tso'o bi' ji'í mā tsiya' ti. Ndalo tsa ya ji'í cua ña'a ca cha' ti'í nu ndyacia ji'í ya, cha' ná nti' ya tsiya' ti tacu' ya ji'í cha' tso'o ji'í Cristo nu nchcui' ya lo'o mā, cha' ná cuna ñati ji'í cha' bi'. ¹³ Ná tyiquee' cua jlo ti' mā ñi'ya nu ndyacia ji'í nu laca cña ne' laa tlyu ji'í ngu' judío. ¿Ha si'í la cui' ti ne' laa bi' ndyiji na ndacu ngu' bi'? Ndyiji na cacu sti jo'ó ne' laa bi' nu tsa cu' ti nxñi msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa, cha' taqui lyiji ngu' ji'í lo mesa ji'í ycuí' Ndyosi; sa yu'be ti msta bi' caja ji'í sti jo'ó bi' cha' cacu ngu'. ¹⁴ Lo'o cuare, lo'o ncliji chalyuu ji'í ya su ndya'a ya tyijyu' cha' nchcui' ya cha' tso'o nu ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ñati, tso'o si ta ngu' xi na tyiji yu'u ji'í ya chalyuu. ¹⁵ Pana ná ngüijña na' na cacu na' ji'í ngu' tsiya' ti lcaa sel'í su ndya'a na'. La cui' jua'a ná nscua na' quityi re cha' jña na' na cacu na' ji'í cu'ma, cha' ná xñi na' na nu ta ngu' 'na masi cajaa ycuí' na'; tso'o la nti' na' cha' ndu'ni na' cña re jua'a ti, ná lo'o caya'.

¹⁶ Ná tso'o si tyucuaa ti' na' ji'í mā xqui'ya cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' tso'o nu ji'í Jesús lo'o ñati, na cua ngua'a loo Ni 'na cha' cua'ni na' cña bi'. Tlyu tsa cha' ti'í caca 'na si ná chcui' na' cha' ji'í Jesús lo'o

ñati. ¹⁷ Nu lo'o cua'ni na' sca cña cuentya 'na ti, ndu' ti' na' cha' caja xcaya' na' li'. Pana xa' ña'a cña laca cña nu nda Ni 'na; na cua ndyanu cña bi' 'na cha' bi' ti cña cua'ni na', cha' cua ndatsaa Ni 'na cha' cua'ni na' ji'í. Bi' cha' ndyu'ni na' cña bi'. ¹⁸ ¿Ha ná caja xcaya' na' li'? Chañi cha' caja bi' 'na, pana xa' lo na laca bi' li'; laca cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' nu lo'o nchcui' na' cha' tso'o ji'í Jesús lo'o ñati. Bi' cha' tso'o tsa nti' na', masi ná nda ngu' xcaya' na'. Ná nti' na' jña na' xcaya' na' ji'í mā, masi ntsu'u chacuayá' cha' jña na' cha' bi' ji'í mā, laja lo'o ndyu'ni na' cña ji'í ycuí' Ni.

¹⁹ Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ni cña laca nu nti' na' cua'ni na'. Ná tucui ndatsaa 'na cha' cua'ni na' cña ji'í ngu' nquicha'; pana nti' na' cha' quiña'a la ñati xñi ngu' cha' ji'í Cristo, bi' cha' nda na' chacuayá' ji'í cua ña'a ca ngu' cha' tatsaa ngu' 'na. ²⁰ Nu lo'o nga'a na' slo ngu' judío, li' ndyu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni lcaa ngu' judío, cha' xñi la ngu' judío cha' ji'í Cristo. Nchcui' na' cha' ji'í Jesús lo'o ngu' bi', bi' cha' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o tya'a ngu', jua'a ndu'ni na' slo ngu', masi nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na' ji'í cha' cusu' ji'í ngu' bi', nu cña nu ngus-cua jyo'o Moisés lo quityi cha' cua'ni ngu' bi' tya sa'ni la. Pana laca cha' cua nti' na' cha' quiña'a la ñati bi' xñi ngu' cha' ji'í Cristo. ²¹ Ngu' xa' tsu' ni, ná nga'a cha' taquiya' ngu' ji'í cha' nu laca ji'í ngu'

judío. Bi' cha' ñi'ya si laca na' ñati tya'a ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' xa' tsu' li', cha' tso'o la xñi ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Laja li' ndaquiya' na' lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi Sti na lo'o na, cha' jua'a nga'a cha' caca si taquiya' na ji'i Cristo. ²² Lo'o li', lo'o ndi'i na' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu tya lyiji jlya tso'o ti' ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya si stu'ba ti cha' laca 'na lo'o ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' li', cha' cuna la ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Lcua ti lo cña cua'ni na' cha' tyaja'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo. ²³ Jua'a ndu'ni na' lcua ti se'i su ndya'a na', cha' nchcui' na' lo'o ngu' cha' tso'o ji'i Jesús. Cua nti' na' cha' ñi'ya ndyaca tso'o ne' cresiya 'na xqui'ya cha' bi', la cui' jua'a caca tso'o ne' cresiya ji'i lcaa ñati.

²⁴ Ndi'ya laca cña nu nda Ni 'na, ñi'ya ndyaca lo'o cua'ni ngu' sca posta lo'o nxna ngu'. Tyuu tya'a ngu' xna ngu' stu'ba ti li', masi sca ti yu tyijiloo ji'i ca ta'a ngu' su tye cha' bi'. La cui' jua'a caca lo'o na, nga'a cha' tsa cu' ti cua'ni na cña ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na. ²⁵ Lo'o cua xna ti ngu' sca posta ni, ná taquiya' ngu' ji'i sca cha' nu cua'a ji'i ngu' cha' ná xna tso'o ngu'; talo ngu' ña'a cuayá' nu tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cua'ni ngu' ngana. Su cua ndye, li' caja xi cha' tso'o ji'i ngu' nu ngua'ni ngana bi', masi xti ti tyempo talo cha' bi', pana xa' ña'a

cha' ndyaca lo'o na. Lye tsa ndyu'ni cña ti' na lcaa hora, ña'a cuayá' ta Ni sca cha' tso'o ji'na, sca cha' nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²⁶ Lo'o na', ñi'ya laca sca ñati nu nxna posta, jua'a ndu'ni na' nde chalyuu; liñi tsa nxna na' ña'a cuayá' tyalaa na' su ndye tyucuii. La cui' ñi'ya laca si nxuu tya'a na' lo'o ndacu' ti na', ná nducu' na' ndacu' na' lo cui'i ti. ²⁷ Nhcube' na' ji'i ycu'i ca na', cha' talo chalyuu 'na, cha' ná xtyanu ti'i Ni 'na tsiya' ti. Quiña'a tsa cha' cua ngulu'u na' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycu'i Ni, lo'o jua'a ntsu'u cha' taquiya' ycu'i na' ji'i cha' bi'.

10

Ná cua'ni tlyu na ji'i cua ña'a ca lcui jo'o

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tya nti' na' cacha' na' ji'i ma chaca quiya' ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o nguta'a ngu' lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Ndacui sca coo nde cua su nguta'a ngu' bi', cha' ná ña'a ngu' xña'a bi' ji'i ngu'. Tso'o ti nteje tacui ngu' bi' cla'be lo hitya su naa Tyujo'o Nga'a, ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

² Coo nu ndacui bi', lo'o jua'a hitya tyujo'o bi', bi' laca nu ngua'ni cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Moisés; bi' cha' ngutu'u lca'a ngu' ji'i, ñi'ya laca cha' lo'o tyucuatya na cuentya ji'i Jesús. ³ Ycu'i Ndyosi laca nu nda na ndyacu ca ta'a ngu' bi'; ⁴ la cui' jua'a ngujui

na ndyi'o lcaa ngu' bi', cha' ycuí' Ndyosi laca nu cua nda lcaa na bi' jilí ngu'. Sca quee tlyu nu nga'a ca sii' cua'a, ca quiya' quee bi' ngutu'u hitya nu ndyi'o ngu'. Ycuí' Ndyosi laca nu nda hitya nu ndyi'o ngu' bi', cha' masi tya li' nguta'a ycuí' Cristo lo'o ngu' bi', nguna'asij Ni jilí ngu' su nguta'a ngu'. ⁵ Masi jua'a ngua'ni ycuí' Ndyosi, ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' jilí Ni tsiya' ti. Bi' cha' ngua taja ti' Ni jilí ngu' li', nguxtyanu ti' Ni jilí ngu'; ca lo nati' btyi bi' ngujuí ngu' li', ndyanu tyijya ngu' bi' to tyucuí bi'.

⁶ Lo'o jua'a na, taca tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni. Ná tso'o si xcui' na tyu'u tyiquee na jilí cha' cuxi, cha' la cui' jua'a ngua'ni ngu' bi' tya li'. ⁷ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni tlyu na jilí lcuí jo'ó, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' jilí ñati bi': "Tsa cu' ti ndya'a ngu' jii. Na ndi'í ti ngu' ndyacu ngu' ndyi'o ngu' lo'o tya'a ngu', li' ndatu ti ngu' cha' quiyya ngu' lo'o tya'a ngu'", nacuí lo quityi bi'. ⁸ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni suba' na lo'o xa' cuna'a, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' li'. ¿Ñi'ya ngua li'? Sca ti tsa ngujuí calaa ntucua sna mil tya'a ñati bi' xqui'ya cha' cuxi bi'. ⁹ Jua'a ná tso'o cha' xtyí lo'o ti na jilí ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, cha' quiña'a tsa cha' clyu ti' ngüi'ya Ni jina. Jua'a ngua'ni ngu' bi'

nu ngua sa'ni, li' ngusu'ba Ni cuaña lijya cha' ndyujui ni' jilí ngu' bi'. ¹⁰ La cui' ti cha' ná ntsu'u cha' chcuí' cuxi na jilí ycuí' Ndyosi. Cua ntsu'u xi jyo'o cusu' bi' nu ngua'ni ngu' jua'a, lo'o li' ndye ngu' ndyujui Ni jilí ngu' bi', cha' nda Ni sca xca lijya nu ndyujui jilí ngu' bi'.

¹¹ Lcaa cha' tlyu bi' ngua jilí jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni, cha' caja ñi'ya tyi'u ti' xa' ñati nde loo la na laca nu ngua jilí jyo'o cusu' bi', ni cha' laca ngua jilí ngu' bi' jua'a. Lo'o jua'a tya nscua cha' bi' lo quityi cha' cube ti' na jilí cha' bi'. Cua ngulala ti tye chalyuu su ndi'í na juani; ¹² bi' cha' tso'o si cube ti' ma cha' ná tyu'utsu' ma jilí tyucuí nu liñi ca, si nti' ma cha' tso'o ti tyi'í cresiya jilí ma, cha' ná tyacua sca cha' cuxi jilí ma tsiya' ti. ¹³ Lcaa quiya' lo'o tyacua sca cha' cuxi jilí ma, ná cube ti' ma li', la cui' jua'a ndyaca jilí cua ña'a ca ñati chalyuu. Pana ná cube ti' ma, ña'a ycuí' Ndyosi jina; lcaa cña nu nacuí Ni cha' cua'ni Ni cuentya jina, ndu'ni Ni cña bi'. Ná ta Ni chacuayá' cha' tyijiloo sca cha' cuxi jilí ma ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu ma jilí; pana la cui' hora lo'o cua cñilo'o ti cha' cuxi bi' jilí ma, li' xtyucua Ni jilí ma cha' ná cua'ni ma jilí, lo'o li' taca clyaa ma jilí cha' cuxi bi'.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jilí ma, bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani cha' ná cua'ni tlyu ma tsiya' ti jilí

lcui jo'ó jil'i ngu', nga'aa tsa
 mā su ntucua bi'. ¹⁵ Nti' na'
 cha' nduna tso'o mā, cua laca
 nclyacua tso'o ti' mā nti' na',
 bi' cha' nchcui' na' lo'o mā
 jua'a. Taca cui'ya mā cuentya
 cha' chañi laca cha' nu nda
 na' lo'o mā juani. ¹⁶ Lo'o
 ndyu'u ti'i na stu'ba ti lo'o
 ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i
 Jesús ndyi'yu na, lo'o jua'a
 ndacu na li'; jua'a ndu'ni
 na xqui'ya cha' ngulacua
 Jesús jil'i cha' bi' tya clyo. Bi'
 cha' clyo nda na tsa xlya'be
 jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya cña
 nu ngua'ni Jesús bi'. Lo'o
 ndyi'yu na vino bi', li' stu'ba
 ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'
 Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na,
 nu lo'o ntsu'u ti' na cha' cua
 ndyalu tañi ycu' Jesús lo'o
 ngujui Ni lo crusi xqui'ya
 na. Lo'o ndacu na xlyá bi',
 la cui' jua'a li', stu'ba ntsu'u
 cha' ji'na lo'o Jesús lo'o lcaa
 ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u
 ti' na cha' nda Jesús jil'i tyucui
 ña'a ycu' ca cha' ngujui Ni lo
 crusi xqui'ya na. ¹⁷ Sca ti ycu'
 xlyá nscua lo mesa su ndacu
 na stu'ba ti; lo'o ndya'be xlyá
 bi', li' ndyiji na cacu ca ta'a
 na, masi tyuu tsa tya'a na.
 Tsa tlyu ti ndi'i na cha' stu'ba
 ti laca na ñati jil'i Jesús.

¹⁸ Cui'ya mā xi cuentya
 ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío.
 Ndy'a'a lo'o ngu' jil'i msta' cha'
 sta ngu' jil'i lo mesa su ndu'ni
 tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi.
 Lo'o li' ntsu'u nu laca cña
 ne' laa bi', nu ndacu na nu
 ngua msta' bi'. Ntsu'u cha'
 jil'i nu ndyacu msta' bi' lo'o
 ycu' Ndyosi, cha' xqui'ya Ni

ntucua mesa bi'. ¹⁹ Xa' ña'a
 ndu'ni ngu' xa' tsu' lo'o lcui
 jo'ó jil'i ngu'. Lo'o ngu' bi'
 nsta ngu' cuaña' lo mesa cha'
 caca msta' jil'i jo'ó jil'i ngu'. ¿Ha
 tso'o la chacuayá' ntsu'u jil'i
 lcui jo'ó bi' lacua? Ná ntsu'u
 cha' jil'i bi' tsiya' ti. Stu'ba
 ti ña'a cuaña' msta' bi' lo'o
 xa' la cuaña'. ²⁰ Ndi'ya laca
 cha' lo'o ndu'ni tlyu ngu' jil'i
 jo'ó bi': Si'i jil'i ycu' Ndyosi
 ndu'ni tlyu ngu' bi', jil'i tyuu
 lo cui'i xña'a ndu'ni tlyu ngu'
 lo'o ndu'ni ngu' jua'a. Lo'o
 cu'mā ni, ná tso'o cua'ni tya'a
 mā lo'o cui'i xña'a bi'. ²¹ Ná
 tso'o co'o mā cuentya jil'i cui'i
 xña'a bi', lo'o li' co'o mā na
 nu cua nda Jesús nu Xu'na na
 cha' co'o na. Ná tso'o tsiya' ti
 cha' bi'; ni ná tso'o cacu mā
 cuentya jil'i cui'i xña'a bi', li'
 nde loo la cacu mā cuentya
 jil'i Jesús nu Xu'na na. ²² ¿Ha
 nti' na cha' ca chii ti' ycu'
 Ndyosi nu Xu'na na ña'a Ni
 ji'na? ¿Ha nchca la ji'na que
 ycu' Ndyosi lacua, nti' na?

*Cube ti' na jil'i xa' ñati, si'i
 xcui' cha' jil'i ycu' ca na cube ti'
 na*

²³ Chañi tsa cha' nu nchcui'
 ñati: “Ntsu'u chacuayá'
 cua'ni na cua ña'a ca cha' nu
 nti' ti na cua'ni na”, nacui
 ngu'. Pana ntsu'u xi cha' nu
 ndu'ni na nu ná taca xtyucua
 ji'na tsiya' ti. Chañi cha' taca
 cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na,
 pana si'i lcaa cha' bi' ndu'ni
 cha' xñi tso'o na cha' jil'i ycu'
 Ndyosi. ²⁴ Nga'a cha' culacua
 ti' na ñi'ya nu caca tso'o la
 cha' jil'i xa' ñati, si'i xcui' na
 cuentya ji'na ti culacua ti' na.

25 Taca cacu mā lcaa na ndacu nu nchca caya' ni'j lcaya'; ná sca culacua ti' mā na ca laca bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji'j mā. 26 Ycui' Ndyosi Sti na ca ji'j tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a la cui' Ni ngüñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu.

27 Ná cube ti' mā si chcuil' sca ñati' lo'o mā cha' cacu mā xi slo ngu', masi sca ñati' nu ná ntsu'u cha' ji'j lo'o ycui' Ndyosi laca bi'. Tso'o si tsa mā slo ngu' bi' si nti' mā lacua. Lo'o li' cacu mā ji'j na laca nu ta ngu' ji'j mā; ná ntsu'u cha' cube ti' mā ji'j na bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji'j mā. 28 Sca ti si cacha' sca ñati' tya'a ndyacu mā cha' msta' nu nscua slo jo'ó laca nu cuaña' nu ndyacu mā bi', li' ná tso'o cha' cacu mā ji'j. Tso'o la si cui'ya ngu' bi' cuentya cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'j mā, cha' caca jlo ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cacu mā na bi' lo'o ngusñi mā cha' ji'j Jesús. 29 Cu'mā cua jlo ti' mā cha' bi'. Chaca yu bi' tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' yu, bi' cha' ná nti' na cha' tyu'utsu' yu ji'j tyucui' liñi si ña'a yu cha' ndyacu mā na bi'.

Ná tyiquee' ñacui' mā 'na li': "¿Ni cha' laca xcui' cuentya ji'j xa' ñati' culacua ti' na'? Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ñi'ya nu nti' na' cua'ni na'. 30 Si nda tsa na' xlya'be ji'j ycui' Ndyosi cuentya ji'j na ndacu na', ¿ni cha' laca chcuil' ñati' cha' cuxi 'na lo'o ndacu na' ji'j lacua?" ñacui' mā 'na. 31 Tso'o lacua masi cacu mā,

masi co'o mā, masi cua'ni mā lcaa ti lo cña nu ndyu'ni mā, pana tyi'u ti' mā ji'j ycui' Ndyosi laja lo'o cua'ni mā lcaa cña bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li' cha' tso'o tsa laca cha' ji'j ycui' Ndyosi, la cui' cha' nu cua ngusñi mā. 32 Ná ta mā chacuayá' tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'j tyucui' liñi ji'j Cristo; ni ngu' judío, ni ngu' xa' tsu' nu si' ngu' judío laca, ni tsaca ñati' tya'a ngusñi mā cha' ji'j ycui' Ndyosi, ná tso'o tsiya' ti si tyú ngu' ya' nu xña'a. 33 Lcaa su ndyu'ni na' cña ndube ti' na' ji'j xa' ñati, si caca tso'o cresiya ji'j ngu' lo'o cua'ni na' cña bi'. Si' na tyacua cha' tso'o ji'j ycui' ca na', nti' na' cha' caca tso'o cresiya ji'j cua ña'a ca ñati, cha' caja ñi'ya clyaá ngu' ji'j nu cuxi li'.

11

1 Bi' cha' cui'ya tso'o mā cuentya ña'a cña nu ndu'ni na', lo'o la cui' jua'a cua'ni mā li', cha' ñi'ya laca cña nu ngua'ni Cristo, jua'a laca cña nu ndu'ni na'.

Ñi'ya cua'ni nu ngu' cuna'a lo'o ndyu'u ti'i ngu' lo'o na

2 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'j Cristo, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a ji'j mā, cha' xcui' ndyi'u ti' mā 'na, lo'o jua'a ndu'ni mā lcaa lo cha' nu ngulu'u na' ji'j mā. 3 Ndi'ya nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā: Ycui' Ndyosi laca loo ji'j Cristo, lo'o jua'a Cristo laca loo ji'j lcaa ñati; la cui' jua'a nu qui'yu laca loo ji'j nu cuna'a. 4 Bi' cha'

ná tyucua smalyu scua' que ngu' qui'yu ne' laa su ndyu'u ti'j mā; masi chcu' yu lo'o ycu' Ndyosi, masi cacha' yu sca cha' ji'j Ni ji'j ñati, ná tyucua smalyu hique yu. Loo laca Cristo ji'j yu, bi' cha' ná cua'ni tyucuaa ti' yu ji'j Ni ñi'ya si tyucua smalyu hique yu. ⁵⁻⁶ Pana nu ngu' cuna'a ni, tso'o si sta ngu' payu hique ngu' lo'o ndyu'u ti'j lcaa ngu' ne' laa; masi chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, masi cacha' ngu' sca cha' ji'j ycu' Ndyosi ji'j ñati, sta ngu' payu hique ngu', cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' cuna'a ji'j clyo'o ngu' ca su ndyu'u ti'j ngu' li', cha' loo la laca nu qui'yu ji'j nu cuna'a. Nclyá cu'mā quicha' hique nu cuna'a nu ngua sa'a ji'j ngu', cha' ca tyuju'u ti'; la cui' jua'a stu'ba ti laca nu cuna'a nu ná sta payu hique ne' laa. Bi' cha' cu'mā ngu' cuna'a, si ná nti' mā cua'ni tyucuaa ti' mā ji'j nu ngu' qui'yu su ndyu'u ti'j mā lo'o ngu', tso'o la si tacu' mā hique mā li'; ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā li'. ⁷ Ná ntsu'u cha' tacu' ngu' qui'yu hique ngu', cha' ycu' Ndyosi ngüiñá ji'j sca nu qui'yu tya clyo; ñi'ya nu ña'a ycu' Ni, jua'a ña'a ngüiñá Ni ji'j nu qui'yu bi'. Pana xa' cha' laca ji'j nu cuna'a, tso'o tsa ña'a nu cuna'a xqui'ya nu qui'yu. ⁸ Clyo ngüiñá ycu' Ndyosi ji'j nu qui'yu, tiya' la li' ngüiñá Ni ji'j nu cuna'a. Tyijya sii' nu qui'yu ngulo Ni cha' ngüiñá Ni ji'j nu

cuna'a, si'i tyijya nu cuna'a ngulo ycu' Ndyosi lo'o ndya' nu qui'yu; ⁹ bi' cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a nu ngua clyo, si'i xqui'ya nu cuna'a ndya' nu qui'yu. ¹⁰ Tso'o la tyacu' hique nu cuna'a lacua, cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u nu laca loo ji'j ngu'. Hasta nu xca' ji'j ycu' Ndyosi nde cua' nu ndya'a lo yuu su ndyu'u ti'j mā, lo'o bi' caca cuayá' ti' cha' bi' li', lo'o ña'a ngu' ji'j ngu' cuna'a. ¹¹ Pana juani stu'ba ti ngusñi na cha' ji'j Jesús, masi qui'yu na, masi cuna'a na. Ná caja ñi'ya tyi'j nu qui'yu chalyuu si ná lo'o nu cuna'a; jua'a nu cuna'a ni, ná caja ñi'ya tyi'j chalyuu si ná lo'o nu qui'yu. ¹² Chañi cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a tya clyo, pana la cui' jua'a chañi cha' nu cuna'a laca nu ndu'ni cala ji'j nu qui'yu juani; lo'o jua'a ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú tyucuaa lo ngu' bi' chalyuu.

¹³ Ycu' ca mā cacha' liñi mā 'na si tso'o nti' mā cha' chcu' sca nu cuna'a lo'o ycu' Ndyosi lo'o ntucua yaala ti hique nu cuna'a bi'. ¹⁴ Nu na ñati chalyuu na, cua jlo ti' na ñi'ya ña'a quicha' hique na. Jua'a laca cha' ji'na, ntyuju'u tsa ti' na si tonu tsa quicha' hique nu qui'yu. ¹⁵ Si'i jua'a nti' na lo'o nu cuna'a, tso'o tsa nti' na si tyucu' quicha' hique nu cuna'a. Cua'nijo'o quicha' hique ngu' ji'j ngu', cha' ná ca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁶ Si chcu' cuxi ngu' xqui'ya cha' ndyacu' hique ngu', tso'o si

caca cuayá' ti' ngu' bi', cha' sca ti cuayá' ndu'ni ya ñi'ya nu ndu'ni lcaa ñati' jii' Jesu-cristo lcaa ti quichi' tyi ngu'.

Cha' cuxi nu ndyaca nu lo'o ndyacu ngu' sii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na

17 Chaca cha' nscua na' re, cha' caca cuayá' ti' ma cha' ná ndiya ti' na' cña nu ndyu'ni ma lo'o ndyu'u ti'i ma cha' cacu ma sii nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na. Cua nscua cha' caca tso'o cresiya jii' ma li', nu lo'o cacu ma sii bi'; pana xa' ña'a ndyu'ni bi' lo'o ma, ndyu'ni ñu'u bi' jii' cresiya jii' ma juani. 18 Nacu' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni ma su ndyu'u ti'i ma cha' cacu ma sii bi'. Xi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa ma, nacu' ngu'. Cua jlo ti' na' cha' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma si nti'. 19 Si jua'a ná stu'ba ntsu'u cha' jii' ma lo'o tya'a ma, chañi tiya' la li' taca ca cuayá' ti' na tilaca nu chañi ca ndaquiya' cha' jii' Jesús. 20 Pana ná tso'o cha' nga'aa ndu'ni ma sii ñi'ya tya'a sii nu ngulu'u ycu' Jesús ji'na, cha' cua'ni na nu lo'o ndyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma li'. 21 Lo'o ndyalaa hora cacu ma, li' yala ti ndacu ma sii jii' ycu' ti ma, ná nda ma tyempo tsiya' ti cacu xa' la tya'a ma; bi' cha' ntsu'u ngu' tya'a ma nu ná ndyiji cacu tso'o, lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu hasta nchca cu'bi ngu', cha' quiña'a tsa na ngusñi ngu' ndyi'o ngu'. 22 Taca cacu ma co'o ma to' tyi ma si ntyute' tsa ma. Pana ñi'ya nu ndu'ni

ma juani, na ndu'ni ñu'u ma jii' tya'a ndi'i ma, tya'a ngusñi ma cha' jii' ycu' Ndyosi, ña'a cuayá' nda ma cha' tyuju'u ti' jii' ngu' ti'i tya'a ngusñi ma cha' jii' Jesús. Ná tyiquee' cua ngua cuayá' ti' ma na laca nu nti' na' chcu' lo'o ma juani, cha' nga'aa ntsu'u cha' tso'o nu caca chcu' lo'o ma tsiya' ti cuentya jii' cha' bi'.

Sii nu ngulu'u Jesús nu Xu'na na cha' cacu na

23 Ndi'ya cha' nclyu'u na' jii' ma, la cui' cha' nu ndyuna na' lo'o nchcu' ñati' nu ngua tsa'a jii' ycu' nu Xu'na na tya clyo: La cui' talya nu lo'o ndyujui' ngu' cresiya jii' Jesús, laja lo'o tya ndi'i ñati' bi' lo'o Jesús, li' ndaya' Jesús jii' xlyá, 24 ndya yu xly'a'be jii' ycu' Ndyosi Sti na, lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi'; li' nacu' Jesús jii' tya'a ndya'a yu: "Jacu ma xlyá re; ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' xlyá re. Cuentya jii' ma laca cha' nu chcube' na' lo' crusi, bi' cha' tyi'u ti' ma 'na lo'o cacu ma xlyá re", nacu' Jesús jii' ngu' bi'. 25 Tiya' la li' lo'o cua ndye ngua'ni ngu' sii, li' ndaya' Jesús jii' vaso; ndi'ya nacu' yu jii' ngu' li': "Lo'o co'o ma na nu ntsu'u ne' vaso re, li' tyi'u ti' ma cha' tyalú tañi na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jii' lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' jii' ycu' Ndyosi Sti na' lo'o ngu'. Lo'o co'o ma na re, tyi'u ti' ma 'na li'", nacu' Jesús jii' ngu'. 26 Bi' cha' lcaa quiya' lo'o cacu ma xlyá bi', lo'o co'o ma na nu ntsu'u ne'

vaso bi', ña'a cuayá' nu cãa Jesús chaca quiya', liñi culu'u m̄a jil'i ñat̄i cha' ngujuii Jesús lo crusi xqui'ya na.

Ñi'ya nu nga'a cha' cacu na sii bi'

²⁷ Ndi'ya ndyaca li': ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycuu' Ndyosi, si ná tyucui tyiquee na cacu na co'o na *sii jil'i* ycuu' Ni; na ndu'ni cuxi na *jil'i* ycuu' nu Xu'na na li', cha' ná ndyi'u tso'o ti' na cha' nda Jesús *jil'i* tyucui ña'a ycuu' ca yu ngujui'i ca'a ngu' *jil'i* yu lo crusi, cuati ndyalú tañi yu lo crusi lo'o ngujuii yu jua'a xqui'ya na. ²⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' culacua tso'o ti' na lo'o cacu na *sii bi'*; li' tyucui tyiquee na cacu na xlyá bi', co'o na na nu ntsu'u ne' vaso bi'. ²⁹ Si ná culacua tso'o ti' na ni cha' laca nu ndacu na *jil'i*, ni cha' laca nu ndyi'yu na *jil'i*, li' ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycuu' Ndyosi, cha' ná ndyi'u ti' na *jil'i* ycuu' Jesús, lo'o jua'a ná ntsu'u ti' na *jil'i* tya'a na nu stu'ba ndyu'ni tlyu na *jil'i* Ni. ³⁰ Bi' cha' quiña'a tsa cu'ma nchca quicha m̄a, lo'o jua'a nchca ñu'u ti' m̄a, lo'o jua'a ntsu'u cu'ma nu ndyijii tsiya' ti; ³¹ pana si culacua tso'o ti' na tya clyo lo'o cacu na *sii bi'*, ná ntsu'u cha' ca tyaala Ni ji'na jua'a li'. ³² Nchca tyaala Ni ji'na juani, lo'o jua'a nchcube' Ni ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na, cha' tiya' la lo'o cua ndye chalyuu ná tsaa na ca bilyaa lo'o ñat̄i nu ná ndaquiya' *jil'i* Ni tsiya' ti.

³³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' *jil'i* Jesús, tyi'u ti' m̄a

cha' bi' lo'o tyu'u ti'i m̄a cha' cua'ni m̄a *sii bi'*; jatya m̄a xi *jil'i* tya'a m̄a cha' stu'ba ti xana cacu m̄a lo'o lcaa tya'a m̄a. ³⁴ Si ntsu'u m̄a nu ntyute' m̄a, jacu m̄a tyaja to' tyi ti m̄a clyo. Lo'o li' nga'aa cua'ni cuxi m̄a lo'o tyu'u ti'i m̄a, li' ná ntsu'u cha' caca tyaala Ni *jil'i* m̄a. Lo'o cãa na', taca quiñi nu xa' la cha' bi' ji'na lo'o cu'ma li'.

12

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycuu' Ndyosi cha' caca cua'ni sa scaa na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' *jil'i* Jesús, ntsu'u sca cha' nu nti' na' cha' caca cuayá' ti' m̄a cuentya *jil'i* cña nu caca *jil'i* sa scaa na xqui'ya Xtyi'i ycuu' Ndyosi.

² Cua jlo ti' m̄a ñi'ya nu ngua'ni m̄a tya sa'ni la, nu lo'o bilya cuna m̄a cha' *jil'i* Jesús; na nguñilo'o lcuu' jo'ó *jil'i* m̄a, jo'ó nu cu'u ti, cha' jlya ti' m̄a lcuu' ti lo cha' nu ntsu'u *jil'i* jo'ó bi'. ³ Bi' cha' nti' tsa na' cha' caca cuayá' ti' m̄a cha' re. Si'i Xtyi'i ycuu' Ndyosi ndu'ni cha' ñacu'i ngu': "Cuiñaja laca nu Jesús bi'". Ná taca ñacu'i ngu' jua'a xqui'ya Xtyi'i ycuu' Ndyosi. Lo'o ñacu'i ngu': "Xu'na na laca Jesús", Xtyi'i ycuu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' ñacu'i ngu' jua'a li'.

⁴ Tyuu lo cha' nda ycuu' Ndyosi ji'na cha' caca cua'ni na sca cña *jil'i* Ni, pana sca ti Xtyi'i ycuu' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi'. ⁵ Lo'o jua'a xa' ña'a cña ndyu'ni sa scaa na, pana cuentya *jil'i*

ycui' Ndyosi ndyu'ni lcaa na cña bi'. ⁶ Masi ná stu'ba ndyu'ni lcaa na, pana sca ti ycu' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi', ca ta'a na. ⁷ Ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na cha' taca cua'ni lcaa na sca cña cuentya jil'i ycu' Ni, ca ta'a na nu ntsu'u cha' jina lo'o Jesús; bi' laca sca lo cña nu xtyucua jil'i ca ta'a na, lo'o jua'a xqui'ya cha' bi' cua jlo ti' na cha' cua ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jina. ⁸ Ndi'ya laca cña nu taca cua'ni na xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi: ntsu'u ngu' nu ndacha' liñi ñi'ya nu ngua jil'i Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa ncyu'u tyucui cha' xñi na cha' jil'i ycu' Ndyosi; ⁹ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa jlya ti' jil'i ycu' Ndyosi; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca jil'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' jil'i Jesús; ¹⁰ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca jil'i ndu'ni xa' la cha' tlyu chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; cuati ntsu'u xa' la ngu' nu nchca jil'i ndacha' jil'i ñati sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cuati jua'a ntsu'u ngu' nu nchca tii ni cña ndu'ni sa scaa ngu', si cuentya jil'i Xtyi'i ycu' Ndyosi ndu'ni ngu' cña, si si'i cuentya jil'i ycu' Ndyosi ndu'ni ngu' cña; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca jil'i nchcui' cha'cña jil'i xa' la ñati; jua'a tya ntsu'u xa' la ngu' nu nchca jil'i xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati ni cha' nda ngu' bi'

li'. ¹¹ Sca ti Xtyi'i ycu' Ndyosi ndu'ni cha' nchca jil'i ñati cua'ni lcaa cña bi'; bi' laca nu nda sca lo cña cua'ni sa scaa na, ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Ni cha' caca jina.

Sca ti ñati laca na lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús

¹² Nu ycu' na ni, sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na. La cui' jua'a laca lo'o ña'a taju tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo; sca ti taju ñati laca na, masi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa na. ¹³ Ca ta'a na, masi ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca na, masi msu nu ngü'ya ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca na, na cua ntyucuatya na chacuayá' jil'i Xtyi'i ycu' Ndyosi; cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi bi' ne' cresiya jil'i sa scaa na, cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o lcaa ti tya'a ñati nu ngusñi cha' jil'i Cristo.

¹⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na nu nxyucua jina nu lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu, si'i sca ti tyijya nu ndulo la jina. ¹⁵ Si ndi'ya chcui' quiya' na lo'o na: "Si'i ya' nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacui bi'. ¿Ñi'ya ñacui ta na? Pana ná nchca xuu bi', ca ña'a ngalya bi' jil'i tyucui ña'a na. ¹⁶ Lo'o li' si ndi'ya ñacui jyaca na jina: "Si'i cloo nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacui bi'. ¿Ñi'ya ñacui ta na? Pana ná nchca xuu bi', na ca ña'a ngalya bi' jil'i tyucui ña'a na. ¹⁷ Ná ntsu'u

su cuna na li', si xcui' cloo na laca tyucui ña'a na. ¿Ñi'ya caca cui' na sca na si xcui' jyaca na laca tyucui ña'a na? ¹⁸ Na cua ngusta se'i ti ycui' Ndyosi scaa tyijya laja cuaña' na, cha' ñi'ya nu ndiya ti' Ni, jua'a ngüiñá Ni ji'na. ¹⁹ Ná laca na sca ñati' si sa yu'be ti na; ²⁰ pana jua'a laca cha' ji'na cha' sca ti ñati' laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na.

²¹ Ná ca ñacui' cloo na jii' ya' na: “Ná cua'nijo'o nu'u 'na”. Lo'o jua'a ná ca ñacui' scua' hique na jii' quiya' na: “Ná ntsu'u su cua'nijo'o nu'u 'na”. ²² Masi nti' na cha' xti la cña ndu'ni sca lo tyijya na, bi' laca nu lye la ndulo ji'na; ²³ lo'o jua'a lacu' na ste' cha' nti' na cha' ná tso'o ña'a xa' la se'i laja cuaña' na. Sca se'i su tacati ji'na, nu ntyuju'u ti' na si ña'a ngu' jii', lcaa hora ndyacü' late' lo se'i bi'; ²⁴ pana xa' la se'i laja cuaña' na, nda na chacuayá' masi ná tacu' late' lo bi'. Jua'a ngüiñá ycui' Ndyosi jii' tyucui ña'a na, cha' la cui' se'i laja cuaña' na nu ná ña'a ngu' jii', bi' laca nu tacati la cuentya ji'na. ²⁵ Pana stu'ba ti ndu'ni lcaa tyijya laja cuaña' na cña, stu'ba ti cha' jii' sca tyijya na su ngalya lo'o xi xa' la tyijya na. ²⁶ Lo'o quicha xi sca tyijya na, tyucui ña'a na ti' li'; lo'o ndaca'a na jii' sca tyijya na, tyucui ña'a na tso'o nti' na li'. (La cui' jua'a laca ma, tyucui ña'a tsaca taju cu'ma nu cua ngusñi cha' jii' Cristo).

²⁷ Ca ta'a cu'ma lacua, stu'ba cha' jii' ma lo'o lcaa ñati' tya'a ngusñi na cha' jii' Cristo scaa quichi; lo'o jua'a sa scaa ma laca ma ñati' jii' Cristo. ²⁸ Tso'o tsa ngusubi ycui' Ndyosi jii' ñati' nu caca cña jii' laja lcaa tya'a ñati' nu cua ngusñi cha' jii' Cristo scaa quichi: clyo ngusubi Ni jii' ñati' nu ndya'a xa' quichi tyijyu' la cha' chcu' ngu' cha' jii' Jesús lo'o ngu' quichi bi'; li' ngusubi Ni jii' ñati' nu ndacha' jii' tya'a ngu' sca cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati' nu liñi tsa nclyu'u cha' jii' Jesús jii' tya'a ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati' nu ndu'ni cha' tlyu chacuayá' jii' ycui' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati' nquicha'; lo'o jua'a ntsu'u ñati' nu nchca jii' cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' jii' Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ñati' nu nchca jii' xtyucua jii' tya'a ngu' lo'o cua ña'a ca lo cña; lo'o jua'a ntsu'u ñati' nu laca cña cuentya jii' tya'a ngu', ntsu'u ñati' nu nchca chcu' cha' cña jii' xa' la ñati. Laja ñati' jii' Ni, nsubi ycui' Ndyosi jii' ngu' nu caca lcaa lo cña bi'. ²⁹ Pana ná lcaa na ndya'a na tyijyu' cha' chcu' na cha' jii' Jesús lo'o xa' ñati, ni ná lcaa na nchca ji'na cacha' na sca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ñati; jua'a cua laca ti na taca culu'u liñi na cha' jii' Jesús jii' ñati, cua laca ti na nchca cua'ni na cha' tlyu cuentya jii' ycui' Ndyosi; ³⁰ jua'a ná lcaa na nda Jesús chacuayá' ji'na cha' cua'ni na

cha' tyaca tso'o nu quicha; la cui' jua'a ná lcaa na nchcui' na cha'cña ji'i xa' la ñati, ni ná lcaa na nchca xtyacui na cha' bi', cha' caca cuayá' ti' xa' ñati ni cha' nda ngu' tya'a na lo'o ngu' li'. ³¹ Bi' cha' nga'a cha' jña ma chacuayá' ji'i ycuil' Ndyosi cha' caca cua'ni la ma cña, cha' caca xtyucua ma ji'i xa' la ngu' tya'a ma. Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu ndulo la ji'i ma, nu bilya culu'u na' ji'i ma; bi' laca cha' nu culu'u na' ji'i ma juani.

13

Tso'o si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹ Ná ndu'ni cha' masi nchca tsa chcuil' na lcaa lo cha'cña ji'i ñati chalyuu, masi cha'cña ji'i xcá nu ntucua ca slo ycuil' Ndyosi nde cua chcuil' na; si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la ñati, ná sca cha' tso'o ntsu'u tyiquee na li'. Laca na ñi'ya nti' sca sniquiji nu ntyiji' na ji'i jua'a ti, jua'a laca na ñi'ya laca sca cui'chcua nu lye tsa nlyatu'u na ji'i; ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'na li'. ² Ná ndu'ni cha' masi cacha' na lcaa cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'. Ná ndu'ni cha' masi jlo ti' na lcaa cha' ji'i ycuil' Ndyosi, masi tso'o tsa nchca cuayá' ti' na sca cha' nu ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ñati nu ngua sa'ni la; ná sca na laca na cuentya ji'i ycuil' Ndyosi si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. La cui' ti masi jlya tsa ti' na ji'i ycuil'

Ndyosi ñi'ya nti' si caca cuityi na ji'i sca ca'ya cua, pana si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, ná sca na laca na li'. ³ La cui' ti ná sca na laca na masi tacha na lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na ji'i ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu' bi' li'. Ná ndu'ni cha' masi cua'ni lya' ti' ngu' ji'na, masi su'ba ngu' ji'na lo quii' cha' cajaa na xqui'ya cha' ngusni na cha' ji'i Jesús, si la cui' tyempo bi' ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, ná sca cha' laca na. Si'i na tso'o la na si ná ndu'ni na jua'a.

⁴ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, talo tyiquee na ji'i ngu' li', cua'ni tya'na ti' na ji'i ngu' li'; si'i na tyiji ti' na cha' ji'i ngu' li', si'i na chcuil' tyucuaa ti' na lo'o ngu', ni si'i na cua'ni tyixi na lo'o ngu' li'. ⁵ Si chañi cha' bi', ná cua'ni suba' na lo'o ngu', si'i xcui' cha' ji'na ti tya'a tyiquee na, ni ná ca ñasi' na ji'i ngu' lu'ba ti. Ntsu'u cha' clyu ti' ji'na lo'o ngu', si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'. ⁶ La cui' jua'a si'i na chaa ti' na lo'o ndyacua sca qui'ya ji'i ngu', tso'o la nti' na si xñi ngu' bi' sca cha' liñi. ⁷ Si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, talo tyiquee na ji'i ngu', masi cua ña'a ca cha' cuxi cua'ni ñati bi'; jlya ti' na cua ña'a ca cha' tso'o, ndu ti' na cha' tso'o la caca cha' nde loo la, masi ná jlo ti' na; jua'a tyiquee' talo na lo'o cua ña'a ca cha' nu ndyaca ji'na.

⁸ Nde loo la ná ntsu'u cha'

tye cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. Nde loo la tyalaa tyempo nu lo'o nga'aa ndu'ni cha' tya chcu' la ycu' Ndyosi lo'o na nde chalyuu, nga'aa ndu'ni cha' chcu' la na cha'cña ji'i xa' ñati, ni nga'aa ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi ca lo'o caca tyempo bi'; pana ná tye chca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. ⁹ Juani bilya caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i Ni, ná caja ñi'ya chcu' na lcaa ca cha' nu ntsu'u tyiquee Ni; ¹⁰ pana nde loo la li', lo'o cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha', li' nga'aa tyi'u ti' na nu xca ti cha' nu nchca cuayá' ti' na juani.

¹¹ Lo'o tya sube na ni, xcu' cña nu ndu'ni nu sube ngua'ni na; ñi'ya nu nclacua ti' sca nu sube, jua'a nchcu' na li', jua'a ngua'ya cha' hique na, jua'a ngulacua ti' na. Pana lo'o nguluu na, li' nga'aa nclacua ti' na ñi'ya nu nclacua ti' nu sube. ¹² Jua'a laca cha' ji'na su ndi'i na chalyuu; juani nguxa' ti ndyiji sca cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'na, si'i tsa liñi ti nduna na cha' bi'. Ñi'ya nti' si ña'a na ji'i ycu' ca na lo sca cuanaa, tsa lyiji ti ña'a na ji'na; pana nde loo la, li' caca cuayá' tso'o ti' na lcaa cha' bi'. Cua laca ti cha' jlo ti' na juani, pana nde loo la ta na cuentya ji'i lcaa lo cha'; li' tyuloo na ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya ndyuloo Ni ji'na. ¹³ Bi' cha' lacua, lcaa tyempo ndu'ni cha' tyi'u ti' na ji'i ycu' Ndyosi, lcaa tyempo

ndu'ni cha' tu ti' na cha' caca tso'o la ji'na ca nde loo la, lo'o jua'a tyucui tyempo ndu'ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Bi' laca cña nu ndulo la cha' cua'ni na, cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

14

¿Ha chcu' na cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi?

¹ Cua'ni ma cha' xcu' tso'o tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma lacua. Lo'o jua'a jña ma chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi cha' taca cua'ni ma la cui' cña nu nda Xtyi'i ycu' Ni ji'na. Pana lo'o chaca cña ntsu'u nu ndulo tsa ji'i ma, cha' ca tsa'a ma ta ma cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi cha' ta Ni lo'o ngu' bi'. ² Sca ñati nu nchcu' cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i ti ma ni, si'i lo'o cu'ma nchcu' yu, cha' ná nchca cuayá' ti' ma ni cha' nda yu; sca ti lo'o ycu' Ndyosi nchcu' yu bi', cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi ndu'ni cha' ta yu sca cha' nu ná nga'a cha' cuna ngu' tya'a ma. ³ Xa' la ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu nda Ni lo'o ngu', lo'o cu'ma nchcu' ñati bi'. Taca xtyucua ngu' bi' ji'i ma cha' taquiya' tso'o la ma cha' ji'i Ni, taca cua'ni ngu' cha' tyati' la tyiquee ma ji'i cha' bi'; jua'a taca cua'ni ngu' cha' tyi'i ti ti tyiquee ma li'. ⁴ Tso'o tsa cuentya ji'i ycu' ca ngu' nu nchca nchcu' cha'cña ji'i xa' ñati, cha' ndyati' la ti' tyiquee

ycui' ca ngu' jil̄i ycui' Ndyosi; pana tso'o la ndu'ni ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o ñati bi' jil̄i tya'a ngu', cha' ndu'ningu' cha' tyat̄i la ti' tyiquee lcaa ngu' tya'a ndu'ni tlyu mā jil̄i ycui' Ndyosi.

⁵ Jua'a na', tso'o nti' na' si lcaa cu'mā caca chcu' mā cha'cña jil̄i xa' ñati; pana cña nu ndulo la cha' jil̄i mā laca si ta mā cha' lo'o tya'a mā, la cui' cha' nu cua nti' ycui' Ndyosi chcu' Ni lo'o mā. Tso'o la si jua'a taca ta mā cha' lo'o tya'a mā; ná ntsu'u cha' chcu' mā cha'cña jil̄i xa' ñati li', sca ti ca si ntsu'u chaca ngu' nu taca jil̄i xtyacui cha' bi' cha' caca cuayá' ti' tya'a ndyu'u ti'j mā. Li' tso'o la tyat̄i ti' tyiquee ngu' tya'a mā.

⁶ Lo'o tyalaa na' su ndil̄i mā, si'i na xtyucua na' jil̄i mā si xcui' cha'cña jil̄i xa' ñati chcu' na' lo'o mā; taca xtyucua na' jil̄i mā sca ti si caja sca cha' 'na, sca cha' nu cua nti' ycui' Ndyosi ta Ni lo'o mā. Sca ti si culu'u liñi na' jil̄i mā cha' ca tsa'a tso'o la mā cha' jil̄i Ni, jua'a taca xtyucua na' jil̄i mā li'.

⁷ Cua ña'a ca chcuā musca, masi cui'chcuā, masi rube, nga'a cha' cula'á tso'o na jil̄i cha' cuna tso'o ngu' ni jil̄i laca nu ndañi bi'. ⁸ Jua'a sendaru ni, ná tsaa ngu' cusu si ná cañi cui' cula'á cui'chcuā nu xi'yane jil̄i ngu'. ⁹ La cui' jua'a laca lo'o cu'mā, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cha' nti' mā ta mā lo'o ngu' si ná liñi chcu' mā cha'cña jil̄i ngu'

lo'o ngu'; lo'o cui' ti nchcu' mā si ná nchcu' mā cha'cña jua'a. ¹⁰ Chañi cha' quiña'a tsa lo cha'cña nchcu' ñati chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u scaa lo ñati nu nduna sca lo cha'cña. ¹¹ Pana si ná nduna na sca cha' nu nchcu' sca ñati slo na, li' culacua ti' na cha' ngu' xta laca yu; ná ntsu'u cha' ji'na lo'o yu bi' li', masi tya'a quichi tyi na laca yu. ¹² Cua jlo ti' na' cha' nti' tsa mā cha' caca cua'ni mā cua ña'a ca cña nu nda Xty'i ycui' Ndyosi ji'na; bi' cha' jña la mā chacuayá' jil̄i ycui' Ndyosi cha' taca jil̄i mā cua'ni mā lcaa lo cña tso'o, cua ña'a ca cña nu xtyucua jil̄i ngu' tya'a ngusñi mā cha' jil̄i Jesús ca bi', cha' tyat̄i la ti' tyiquee ngu'.

¹³ Tso'o lacua, si nchca chcu' na cha'cña jil̄i xa' la ñati, pana tso'o la si jña na chacuayá' jil̄i ycui' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na lo'o ngu'. ¹⁴ Ndi'ya ndyaca si cha'cña jil̄i xa' ñati chcu' na nu lo'o ndu'ni tlyu na jil̄i ycui' Ndyosi: Chañi cha' ne' cresiya ji'na nchcu' na lo'o Ni tu'ni, pana ni ycui' na, ná nchca cuayá' ti' na ni cha' nda na. ¹⁵ Ndi'ya cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na jil̄i Ni lacua: Taca chcu' na lo'o Ni cha' ji'na ti, sca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, pana nga'a cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na slo ngu' tya'a na; la cui' jua'a nu lo'o cula tu'ba na jil̄i jil̄i ycui' Ndyosi, cula tu'ba na cha' ji'na ti tu'ni, pana lo'o ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcu'

ji' bi'. ¹⁶ Si ná cua'ni na jua'a, li' ná caja ñi'ya ñacui ngu' cha': "Jua'a caca cha' lacua", lo'o ndye nchcui' na li'. Cua ña'a ca ñati nu ndi'i slo na ni, si cha' ji'na ti laca cha' nu chcui' na lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi, nga'aa caja ñi'ya chcui' ngu' li', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' ni cha' nda na, masi tso'o tsa ta na xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁷ Ná tyiquee' tso'o tsa nchcui' na lo'o Ni, pana cha' nu nchcui' na bi' ná xtyucua ji'i xa' la ngu' tya'a na tsiya' ti. ¹⁸ Tso'o tsa nti' na' ña'aa ji'i ycu' Ndyosi cha' nchca 'na nchcui' na' cha'cña ji'i xa' la ñati; nchca la jna', xti la cha' nchca ji'i cu'ma, nti' na'. ¹⁹ Pana nu lo'o ndyu'u ti'i na cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi, nti' na' cha' tso'o la si chcui' na' lo'o ma sca tucua ti si'yu cha' nu nchca cuayá' ti' ma cha' ca tsa'a la ma li'; ná ndulo cha' ji'i ma masi chcui' na' tii mil tya'a si'yu cha' nu nchcui' xa' ñati nu ná nduna ma ji'i tsiya' ti, ná sca cha' laca bi'.

²⁰ Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, tso'o la si ná jlo ti' ma tsiya' ti na ca laca sca cha' cuxi; ñi'ya laca nu sube, jua'a caca ma cha' ná jlo ti' ngu' sube cha' bi'. Pana nga'aa culacua ti' ma ñi'ya nu nclacua ti' nu sube; juani culacua tso'o ti' ma, ñi'ya nclacua ti' ngu' cusu'. ²¹ Ndi'ya cha' nda quityi cusu': "Chcui' na' lo'o ñati re", nacui ycu' Ndyosi, "ta na' ji'i xa' ñati ca xa' nasiyu tyijyu' la cha' caa ngu' chcui'

lo'o ngu' re; pana masi cua'ni na' jua'a, ná xni ngu' re cha' 'na". Jua'a nacui ycu' Ndyosi nu Xu'na na. ²² Ntsu'u quiya' nu ndu'ni Ni cha' caca chcui' ngu' cha'cña ji'i xa' ñati cha' cube ti' ñati nu bilya xni cha' ji'i Ni. Ná ntsu'u cha' caca jua'a xqui'ya ngu' nu cua ngusni cha' ji'i ycu' Ni; pana lo'o ta na sca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati, bi' laca cuentya ji'i ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, si'i cuentya ji'i ñati nu bilya xni cha' bi'. ²³ Ná tyiquee' tyalaa xi xa' la ñati ca su ndyu'u ti'i ma, ngu' nu bilya xni cha' ji'i Jesús, jua'a ngu' nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi laca ngu'. Si tyalaa ngu' bi' su ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti, lo'o li' ña'a ngu' ji'i ma cha' xcui' cha'cña ji'i xa' ñati nchcui' ma, li' ñacui ngu' bi' cha' cua ngua loco ma. ²⁴ Xa' ña'a caca si xcui' cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ma laca cha' nu chcui' ma lo'o tya'a ma; nu lo'o tyalaa ngu' su ndyu'u ti'i ma, si ngu' nu bilya xni cha' ji'i Jesús, nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi laca ngu', li' ca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i quiya nu ntsu'u ji'i ngu', nu lo'o cuna ngu' cha' nu nchcui' ma. Li' caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa laca ycu' ngu', ²⁵ ycu' ca ti ngu' caca cuayá' ti' laca cha' cuxi nu ntsu'u yacu' ti ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a tyatu sti' ngu' li' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi, ñacui ngu' cha' chañi cha' ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o cu'ma.

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'i na cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi

26 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ndi'ya cua'ni ma nu lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma: Tyatu tsaca ma cha' cacha' ni jii caca nu cula tu'ba ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; cuati tyatu chaca nu culu'u cha' ji'i ycu'i Ni ji'i tya'a ma; lo'o li' chcu'i tsaca ngu' sca cha' nu nti' Ni ta Ni lo'o ma; lo'o jua'a taca ta ma xi cha' lo'o cha'cña ji'i xa' ñati, si lo'o nchca ji'i ma xtyacui ma cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati nu nga'a ca ndacua. Lcaa ña'a nu cua'ni ma ntsu'u cha' tyati la ti' tyiquee lcaa ñati tya'a ndyu'u ti'i ma. 27 Nu lo'o chcu'i ma cha'cña ji'i xa' ñati ni, li' tso'o masi tucua sna tya'a ti ma chcu'i ma, sa scaa ti ma chcu'i ma li'. Cuayá' tsa jua ti ngu'. Lo'o jua'a nga'a cha' caja sca nu xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ma; 28 pana si ná caja sca nu xtyacui cha' bi', li' tso'o la masi ná chcu'i ma cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i ma. Sca ti tso'o si chcu'i ma cha'cña bi' ca su ntucua ma ycu'i ti ma. Sca ti ycu'i Ndyosi caca cuayá' ti' cha' bi' li'. 29 Lo'o chcu'i ma sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ngu' tya'a ma ni, li' chcu'i tucua sna tya'a ti ma; nu xa' la ñati tya'a ndi'i ma ca ndacua, culacua ti' ma si liñi ca ndyu'u cha' nu nchcu'i tya'a ma. 30 Lo'o li' si ta Ni sca cha' lo'o chaca ñati nu nga'a lo'o ma ca ndacua, tso'o la si

cua'a ma ji'i nu nchcu'i clyo, cha' xutacui cha' nu nchcu'i yu. 31 Lcaa tya'a ma nu cua ngujui sca cha' ji'i ma, sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ma, tso'o si chcu'i sa scaa ma li' lacua, cha' ca tsa'a ma ca ta'a ma cha' bi', lo'o li' caca tlyu la tyiquee ma. 32 Cu'ma nu nchcu'i lo'o ngu' sca cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o ma, ycu'i ca ma nga'a cha' cua'a ma ji'i ycu'i ma, cha' ná tyeje tacui ma chacuayá' ji'i scaa ma. 33 Nti' Ni cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'i na, ná tso'o nti' Ni si lye tsa nguixa' nu ndu'ni na.

Ndi'ya ndu'ni ca ta'a ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús scaa quichi, nu lo'o ndyu'u ti'i ngu': 34 Ná nda ngu' chacuayá' chcu'i ngu' cuna'a ca su ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi; nga'a cha' tucua nu cuna'a cha' nu nchcu'i nu qui'yu, cha' jua'a cña ngulo Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. 35 Ca toni'i taca xcuane nu cuna'a ji'i clyo'o si ntsu'u sca cha' nu nti' ngu' cha' caca cuayá' ti' ngu'. Si'i cha' tso'o laca si chcu'i sca nu cuna'a laja su ndyu'u ti'i ngu'.

36 Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma laca nu yaa nchcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua su clyo, ni si'i ngu' tya'a quichi tyi ti ma nu cua ndyuna cha' bi' tya clyo. 37 ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' chcu'i ma cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu' nti' ma? ¿Ha ji'i cu'ma ti cua nda Ni Xty'i ycu'i Ni cha' cua'ni ma cña ji'i Ni? Cua'a jyaca

mā lacua; cña nu nclyo na' jil'i mā lo'o nscua na' quityi re, chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi laca cña bi', ³⁸ bi' cha' ná tucua mā cha' jil'i ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' re.

³⁹ Jua'a caca lacua, cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, jña mā chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi cha' caca chcuí' mā lcaa cha' jil'i Ni nu cua nti' Ni cha' ta Ni lo'o ñati. La cui' jua'a tso'o laca si ná cua'a mā jil'i ñati nu nchcuí' cha' cña jil'i xa' ñati. ⁴⁰ Tsa bi' ti cha', xcui' tso'o ti cua'ni mā lo'o tyu'u ti'i mā lo'o tya'a mā; liñi ti cua'ni mā, ñi'ya nu nga'a cha' caca.

15

Cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya'

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, cua nti' na' cha' tyi'u ti' mā jil'i cha' nu cua ndacha' na' jil'i mā tya clyo, cha' ndu'ni lyaá ycuí' Jesús jil'na jil'i nu cuxi; bi' laca cha' nu cua ndyuna mā tya clyo, lo'o juani cua ndyanu tso'o ti cha' bi' ne' cresiya jil'i mā. ² Xqui'ya cha' cua nchcuí' na' cha' jil'i Jesús lo'o mā, bi' cha' ngulaá mā jil'i nu cuxi; lo'o juani tya nga'a cha' taquiya' tso'o mā jil'i cha' bi', cha' ná ngusñi mā jil'i cha' bi' cha' culiji yu'u cha' bi' jua'a ti.

³ Tya clyo cua ndacha' na' jil'i mā lcaa cha' jil'i Jesucristo nu cua ngulu'u ngu' 'na. Ndi'ya ngulu'u na' jil'i mā, cha' ngujuii Cristo lo crusi cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'na; la cui' ñi'ya nu cua

nscua lo quityi cusu' cha' caca jil'i Cristo, jua'a ngua. ⁴ Li' nguxatsi' ngu' jil'i jyo'o bi' ne' cuaá; pana lo'o ndu'u scua sna tsa, li' ndyu'ú yu chaca quiya'. Cua ndacha' liñi quityi cusu' tya clyo la cha' jua'a caca jil'i nu Cristo bi'. ⁵ Lo'o li' ngulu'u loo Jesús jil'i Pedro, lo'o jua'a jil'i ca ta'a tii chaca ngu' nu ngua tsa'a jil'i tya clyo. ⁶ Tiya' la li' ngulu'u loo Jesús jil'i tyuu tsa tya'a ñati, nteje tacui' ca'yu siyento tya'a ñati nu ndi'i sel'i ti li'. Lo'o ña'a ti tya tyuu tya'a ngu' bi' tya lu'ú ngu', masi ntsu'u xi ngu' bi' nu cua ngujuii. ⁷ Lo'o li' ngulu'u loo Jesús jil'i Jacobo, lo'o jua'a jil'i lcaa tya'a ngu' nu ndya'a nchcuí' cha' jil'i Jesús lo'o ñati tyijyu' la.

⁸ Su cua ndye li', lo'o 'na ngulu'u loo Ni 'na, masi ná ntsu'u cha' cua'ni Ni lo'o na' jua'a. Laca na' ñi'ya si laca sca cubi' nu ngula cuañi' ti, cha' ná lo'o na' nguta'a na' lo'o ñati nu ngua tsa'a tya clyo. ⁹ Ná tso'o na' tsiya' ti nti' na', masi ngusubi Ni 'na cha' sañi na' cha' jil'i Jesús ca xa' quichi' tyijyu', cha' ntsu'u xa' la ngu' tya'a ya nu nchca la jil'i ngu' cua'ni ngu' cña bi'. Ná stu'ba na' lo'o ngu' bi', cha' tya tsubi' la lya' tsa ti' na' jil'i lcaa ñati jil'i Jesucristo. ¹⁰ Pana tya'na ti' ycuí' Ndyosi, bi' cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jna'; jua'a ngua'ni Ni cha' ndya'a na' cña jil'i Ni li'. Ni si'i na nguliji yu'u cha' bi' jua'a ti lo'o ngua'ni

Ni cha' tso'o lo'o na'; masi lo'o nu xa' la ngu' tya'a ya ndyu'ni ngu' la cui' cña nu ndyu'ni na', pana tlyu la cña ntsu'u jna' que ngu' bi'. Si'i na nchca tsa 'na, pana ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni lo'o na' cha' caca chcu'i na' lo'o ñati, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹¹ Lo'o juani ná ndu'ni cha' jna' tilaca laca nu nchcu'i lo'o ma, masi nchcu'i na', masi nchcu'i xa' la ñati; sca ti cuayá' nchcu'i lcaa ya lo'o nchcu'i ya cha' bi' lo'o ñati, la cui' ti cha' nu cua ngusñi ma.

Tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'

¹² Chañi laca cha' nu nda ya lo'o cu'ma, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ¿Ni cha' laca lacua nchcu'i xi ñati tya'a cu'ma cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'? ¹³ Si chañi laca cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu', ni ycu'i Cristo ná ndyu'ú yu lo'o cua ngujuii yu lacua. ¹⁴ Na ñilo'o ngu' ji'na si jua'a, ni ná caja cha' nu ta ya lo'o ma li', si cha' cuiñi laca cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Jua'a ná caja cha' ji' Jesús nu xñi ma si chañi cha' nga'aa ndyu'ú yu bi'. ¹⁵ La cui' ti ngu' cuiñi laca ya cuentya ji'i ycu'i Ndyosi si ná ngua jua'a. Cua nchcu'i ya tya clyo cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi; pana ná ngua cua'ni ycu'i Ndyosi jua'a lo'o Jesús, si

nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'. ¹⁶ Ná chañi cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya'. ¹⁷ La cui' ti ná ntsu'u cha' xñi ma cha' ji'i Jesús si jua'a ngua, cha' ná ndyu'ú yu chaca quiya' li', ña'a ti tya ntsu'u qui'ya chu' ma lacua. ¹⁸ Lo'o jua'a lcaa jyo'o cusu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo tya tsubi' la, cua nguna' cha' ji'i ngu' bi' si jua'a. ¹⁹ Tso'o tsa cha' si'i sca ti nde chalyuu su ndu' ti' na ji'i Cristo cha' ña'a na ji'i. Si nde chalyuu ti xtyucua Cristo ji'na, xñi'i tsa ti' na caca na su ndi'i na li'; xñi'i la ti' na caca na que lcaa ngu', nti' na'. Pana ná ndyaca jua'a lo'o na, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'.

²⁰ Chañi tsa cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lacua. Lo'o ca tiya' la, li' tyu'ú quiña'a la ñati chaca quiya', lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; tyu'ú jyo'o su ntsiya nguatsi' nquicha', xa' tyu'ú ngu' chaca quiya', li' tsa ngu' ty'i' ngu' lo'o Cristo. Pana juani cua yala la ndyu'ú Cristo chaca quiya' cha' ta na cuentya ñi'ya caca cha' bi'. ²¹ Xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i sca ti ñati, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na; la cui' jua'a sca ñati ngua nu ngua'ni cha' tyu'ú na chaca quiya', masi cua ngujuii na. ²² Adán naa ñati nu ngutu'u tucua chalyuu clyo, lo'o lcaa na laca na ñati nu ngutu'ú ji'i jyo'o

Adán tiya' la, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na nde chalyuu. Cristo laca nu ñati nu ndyu'ú chaca quiya' bi', xqui'ya bi' taca tyu'ú na chaca quiya' si ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. ²³ Ntsu'u ñi'ya caca cha' re: tya clyo cua ndyu'ú ycuí' Cristo chaca quiya'; tiya' la lo'o tyalaa tsá nu caa Cristo chaca quiya', li' tyu'ú na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ni; ²⁴ li' tye chalyuu. Cua'ni tye Cristo ji' lcaa nu laca loo, ji' lcaa ngu' tisiya, ji' lcau ti ña'a ñati nu nxuu tya'a lo'o ycuí' Ndyosi. Li' chaca quiya' tya Jesús lcaa chacuayá' nu cua nda ycuí' Ndyosi ji' tya clyo, cha' caca Ni loo ji' lcau ti lo ñati li'. ²⁵ Ndi'ya ndyaca cha': Juani tya ntsu'u chacuayá' culo Jesús cña ji' lcaa ñati, ña'a cuayá' cua'ni tye ycuí' Ndyosi ji' lcaa ñati nu nxuu tya'a lo'o Jesús. ²⁶ Lo'o cua ndye lcaa cha', li' cua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati. ²⁷ Pana juani ti cua nda ycuí' Ndyosi Sti yu lcaa chacuayá' ji' Sñi' Ni, cha' caca Cristo loo ji' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu. Nu lo'o nacuj quityi cha' lcaa na tsiya' ti caca cuentya ji' Cristo, cua jlo ti' na cha' ná lo'o ji' ycuí' Ndyosi Sti yu culo Cristo cña, cha' ycuí' Ni laca nu cua nda chacuayá' ji' Sñi' Ni tya clyo; ná nchcui' Ni cha' ji' ycuí' ca Ni li'. ²⁸ Tiya' la li', nu lo'o cua ndaquiya' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu ji' Cristo, li' tsa Jesús ca su ntucua ycuí' Ndyosi Sti yu,

lo'o li' xa' tya Jesús lcaa cña cuentya ji' ycuí' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. Bi' laca nu cua nda chacuayá' ji' Cristo tya clyo, cha' laca yu Sñi' ycuí' Ni. Lo'o li' sca ti ycuí' Ndyosi caca loo ji' lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a lo'o lcaa ca na nu ntsu'u nde cua.

²⁹ Ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ntyucuatya ngu', masi si' cuentya ji' ycuí' ca ngu' ntyucuatya ngu' bi', cuentya ji' jyo'o tya'a ngu' ntyucuatya ngu'. Cua jlya ti' jyo'o ngu' ji' Jesús lo'o tya lu'ú ngu' chalyuu, pana ná ngulala ji' jyo'o ntyucuatya li'. ¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' bi' si nga'aa tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuí' ngu'?

³⁰ Lo'o cuare, quiña'a tsa cha' cuxi ndyaca ji' ya ca su ndya'a ya tyijyu'; ná tsa ya tsiya' ti si ná jlo ti' ya cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹ Lo'o na', cua ña'a ca tsá cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo; pana ná talo na' cua'ni na' cña bi' si ná ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ngusñi ma cha' ji' Jesucristo nu Xu'na na, tyuu tya'a cu'ma ca quichí Corinto bi'. ³² Lo'o nguta'a na' ca quichí Efeso, lye tsa ngua'ni lya' ti' ngu' quichí bi' 'na; tyaaala tsa ngua'ni ngu' 'na, hasta ngusu tya'a ngu' lo'o na' ñi'ya ndu'ni na'ni tyaaala. ¿Ni cha' laca ndya'a na' cajua si ná jlo ti' na' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'? Si' ngana ndya'a na' cajua. Ntsu'u ñati

nu nchcui' ndi'ya: “Cacu na tyaja, co'o na lcui, cha' la quee ti cajaa na”, ndu'ni ngu' lo'o na. Jua'a cua'ni na' si ná jlo ti' na' cha' lu'ú Jesús.

³³ Chañi tsa laca cha' nu nchcui' ñati' ndi'ya: “Si xcui' lo'o ñati' cuxi ndya'a na, xtyanu na jil'i cha' tso'o nu ndu'ni na li'”. Ná tucuá ma cha' jil'i ñati' nu ñacui' cha' ná caca cuxi tyiquee na lo'o ndu'ni na cha' cuxi. ³⁴ Nga'a cha' xtyanu ma jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma, xana culacua tso'o ti' ma li'; tso'o ti' cua'ni ma lo'o tya'a ma. Nti' na' cha' ntsu'u xi cu'ma nu bilya ca cuayá' tso'o ti' ma cha' jil'i ycui' Ndyosi, bi' cha' nchcui' na' lo'o ma jua'a cha' caca tyuju'u ti' ma.

Ñi'ya ña'a ngu' lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

³⁵ Ná tyiquee' xcuané ma 'na ndi'ya: “¿Ñi'ya caca tyu'ú ñati' nu cua ngujuii? ¿Ñi'ya ña'a tyucui ña'a ngu' bi', nu lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya?”

³⁶ Ná tso'o ndyu'u cha' si chcui' ma jua'a. Lo'o cataa na sca si'yu ni, catsu' scua' si'yu bi' ñi'ya laca si na cua ngujuii, cha' tyucua bi' li'. ³⁷ Si'i na cua laca ntyucua si'yu lo'o ndyataa na jil'i; si'yu ti ndyataa na, masi si'yu trigo, masi xi xa' la si'yu. ³⁸ Tiya' la li' ndu'ni ycui' Ndyosi cha' caluu na cuiñii bi' li', ndyaluu ñi'ya nu nga'a cha' caluu bi', cha' sca si'yu caca sca lo na cuiñii. Xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u sa sca ca ña'a sca lo na lu'ú

bi', ³⁹ ná stu'ba ña'a laca lo na bi': tsaca lo ña'a ñati' chalyuu, xa' lo ña'a na'ni, xi xa' lo ña'a na'ni lu'be, chaca lo ña'a cualya; ntsu'u sa sca ca ña'a sca lo na nu ntsu'u chalyuu. ⁴⁰ Ntsu'u na nu nga'a nde cua, cuati jua'a xa' lo na ntsu'u chalyuu. Pana xa' ña'a laca sca na nu nga'a nde cua, chaca lo ña'a na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu: ⁴¹ xa' ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a xa' ña'a xee coo', xa' ña'a xee cuii nu nga'a nde cua. Jua'a nu cuii bi', si'i sca ti' cuayá' ña'a xee bi'. ⁴² La cui' jua'a caca na lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Lo'o cua ndyaa jyo'o ne' yuu, catsu' bi' li'; pana lo'o tyu'ú bi' chaca quiya', nga'aa quiñu'u bi' tsiya' ti li'. ⁴³ Chiya'a ña'a jyo'o lo'o tyatsi', pana lubii tsa ña'a caca lo'o tyu'ú chaca quiya'; sca na nu xcui' quicha ti' ti' laca jyo'o nu tyatsi', pana nguula ti' bi' lo'o tyu'ú chaca quiya'; ⁴⁴ cuaña' tya na laca nu tyatsi', pana xa' ña'a caca tyucui ña'a na nu lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Nde chalyuu ti' cua'nijo'o cuaña' na, ñi'ya nu laca na juani; pana cha'a tyucui ña'a na cha' caca tyil'i na lo'o ycui' Ndyosi chalyuu nde loo la.

⁴⁵ Ndi'ya nscua lo quityi jil'i ycui' Ndyosi: “Ñati' lu'ú ngua Adán nu ñati' nu nguti'i chalyuu clyo, lo'o jua'a ycui' Ndyosi laca nu cua nda cre-siya jil'i yu”. Jua'a cha' nda quityi cusu'. Tiya' la li' nda Ni jil'i chaca ñati' nu ya chalyuu; ngua bi' ñati', la cui' ñi'ya nu

ngua Adán ñati. Pana tso'o la ña'a ñati ngua nu Jesús bi'; cua nda ycuí' yu chaca cre-siya nu tso'o la jilí ñati, cha' caca stu'ba cha' jilí yu lo'o ycuí' Ndyosi. ⁴⁶ Lo'o ngula na chalyuu tya lyiji caca tso'o tyucuí ña'a na cha' caja chalyuu cucuí jina, cha' tya clyo ndya' na ñi'ya nu laca cuaña' ti na; tiya' la li' ntsu'u cha' caca tso'o tyucuí ña'a na cha' taca tsaa tyilí na lo'o ycuí' Ndyosi. ⁴⁷ Lo'o yuu ti ngüiña Ni jilí Adán nu nguti' chalyuu clyo. Pana ca slo ycuí' Ndyosi ngutu'u nu chaca ñati nu yaa chalyuu ca tiya' la, la cui' Jesucristo nu Xu'na na. ⁴⁸ Ñi'ya laca ñati nu ndya' lo'o yuu ti bi', jua'a laca lcaa na cha' laca na ñati chalyuu; ñi'ya laca Cristo nu ngutu'u yaa nde cua, jua'a taca caca na si xñi na cha' jilí yu. ⁴⁹ Lo'o ndilí na chalyuu, xti ti tyempo talo tyucuí ña'a na; pana lo'o tsaa na tyilí na slo ycuí' Ni, li' xa' ña'a caca na. Ñi'ya nu laca ycuí' Cristo, jua'a caca na li'.

⁵⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jilí Cristo, ntsu'u sca cha' nu nti' na' chcuí' na' lo'o ma: Ñi'ya nu ña'a ti cuaña' na juani, ná caca tyu'u cha' jina lo'o ycuí' Ndyosi lo'o culo Ni cña lo'o cua ndye chalyuu; ná caca tsaa na ñi'ya nu quicha ti ti' na ca chalyuu cucuí nu caca nde loo la, su ná ntsu'u quicha tsiya' ti. ⁵¹ Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma sca cha' nu bilya cuna ñati: Ná lcaa na cajaa na; ntsu'u na nu ña'a lu'ú ti na

caca na lo'o qui'ya Ni jina, nu lo'o cua tye ti chalyuu. Pana lcaa na tsi tsiya' ca cha'a tyucuí ña'a na ⁵² laja lo'o nchquiña ti quiji cloo na. Li' cañi cula'á cui'chcua jilí ycuí' Ndyosi. Lo'o cañi cui'chcua bi', li' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o yaa ngu' chalyuu; tyu'ú ngu' chaca quiya' cha' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. Li' xcutsa'a Ni jilí tyucuí ña'a tsaca na. ⁵³ Nde chu' la lo'o tya ndilí na chalyuu, ná tso'o ycuí' na tsiya' ti, cha' xcui' na quiñu'u ti na; pana nde loo la, tso'o tsa caca tyucuí ña'a na, nga'aa ntsu'u cha' quiñu'u na, nga'aa ntsu'u cha' tye na tsiya' ti. ⁵⁴ Lo'o cua ngua nguxcutsa'a Ni jilí tyucuí ña'a na cha' nga'aa quiñu'u na tsiya' ti li', nga'aa caca na ñi'ya nu ngua na tyempo nu nteje tacui; xcutsa'a Ni lcaa cha' jina. Li' tyu'u sca sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcuí' ndi'ya: "Cua ngua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati chalyuu, cua ntijiloo ycuí' Ndyosi jilí lcaa tya'a ngusu Ni; ⁵⁵ nga'aa caca cua'ni nu xña'a ngana jina cha' cajaa na, nga'aa caca cua'ni lya' ti' cha' ti'í bi' jina juani", nacuí quityi bi'. ⁵⁶ Ti'í tsa cha' nchca jina lo'o ndyijii na xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya jina. Jlo ti' na cha' ntsu'u qui'ya jina, xqui'ya cha' ná ndaquiya' na cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jina tya clyo cha' cua'ni na. ⁵⁷ Pana cua xa' ña'a laca juani, cua nda

Ni chacuayá' cha' tyijiloo na jil'i nu xña'a xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya', bi' cha' quiña'a tsa xlya'be ta na jil'i ycuí' Ndyosi lacua.

⁵⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jil'i cu'ma. Ndi'ya ñacui' na' jil'i ma, cha' ña'a ti xñi tso'o ma cha' jil'i ycuí' Ndyosi, lcaa tsá jlya ti' ma jil'i Ni; xcuí' lye tsa cua'ni ma cña jil'i ycuí' nu Xu'na na, ná ca taja ti' ma lo'o cua'ni ma cña bi'. Cua jlo ti' ma cha' ná culiji jua'a ti sca cña nu ndyu'ni ma cuentya jil'i ycuí' Ndyosi.

16

Msta cha' xtyucua jil'i tya'a ti'i ti ngu' ca Jerusalén

¹ Cua nda na' cha' nu ndyaa slo ca ta'a ngu' nu ndyu'u ti'i cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuí' Ndyosi ca lcaa quich'i ca loyuu su cuentya Galacia; cua nchcui' na' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o xti'i ngu' msta. La cui' jua'a cua'ni cu'ma nu lo'o xti'i ma msta bi', cha' xtyucua ma jil'i ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús nu ndi'i ca loyuu su cuentya Judea. ² Tsá clyo nu nxana sca semana, li' tso'o si lcaa ma xñi ma xi xcaya' ma, caya' nu cua ngujui jil'i ma semana nu ndye. Tyuco'o bi' li', lo'o li' ná ntsu'u cha' xti'i ma msta bi' yala ntchaa ti nu lo'o tyalaa na'. ³ Lo'o cua ngulaa na', li' ta na xi ñati nu tsa ca quich'i Jerusalén, cua ña'a ca ngu' nu cuane ma

jil'i cha' tsa ngu', ñati nu cua ndyuloo tso'o ma jil'i. Ta na xi quityi cui'ya ngu' tsa ngu', quityi bi' cacha' ñi'ya laca cña nu ndya'a ngu'. Li' tsa lo'o ngu' bi' jil'i msta nu ta ma jil'i ngu' ti'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús ca Jerusalén bi'. ⁴ Ca li' ñacui' na' si tsa'a, si ná tsa'a lo'o ngu' bi'. Ná jlo ti' na' ñi'ya caca cña re 'na, si ta chacuayá' tsa'a.

Tyucui' su tsa Pablo

⁵ Ntsu'u cña tsa'a tyuu quich'i ca loyuu su cuentya Macedonia; lo'o tye cña bi', li' tyalaa na' ca quich'i tyi ma ca ndacua, ⁶ tyanu na' xi lo'o ma li'. Ná tyiquee' tyanu na' lo'o ma tyucui tyempo tlya'. Laja lo'o tyi'i na' lo'o cu'ma, li' taca xtyucua ma xi 'na cha' quiñi la tyucui' 'na cha' tsa'a tyijyu' la, macala su ntsu'u cha' tsa'a. ⁷ Ná nti' na' cha' tyeje tacui' na' jua'a ti slo ma; na cua nti' na' tyanu na' xi tyempo lo'o ma, chacuayá' jil'i ycuí' nu Xu'na na. ⁸ Juani ti tyanu na' ca quich'i Efeso re ña'a cuayá' tyalaa tsá ta'a Pentecostés. ⁹ Tso'o tsa ndyaca 'na su ndi'i na' quich'i re, cha' ntsu'u tsa ngu' quich'i nu tso'o tsa ndaca'a jyaca lo'o nchcui' na' lo'o ngu', masi ña'a ti ntsu'u tsa ñati nu nxuu tya'a lo'o na'.

¹⁰ Si tyalaa Timoteo cajua, chcuí' tso'o ma lo'o yu, cha' ná ca xñi'i ti' yu laja lo'o tyi'i yu lo'o ma. Cuentya jil'i ycuí' nu Xu'na na ndya'a yu, la cui' tya'a cña nu ndya'a na'. ¹¹ Ni tsaca ma, ná cña'a ti'í ma jil'i

yu; tso'o la si xtyucua mā jil'i yu cha' quiñi tyucui jil'i yu cha' tyalaa yu ca slo na'. Ntatajtya tsa ya jil'i yu, na' lo'o lcaa tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo ca nde.

¹² Cua nchcui' tsa na' lo'o Apolos tya'a tso'o mā, cha' caa na'a yu xi jil'i mā; caa yu lo'o xa' la ngu' tya'a na re. Pana ná ntaja'a yu caa yu yala ti; ca lo'o laja jil'i yu, ca li' caa yu su ndi'i mā.

Cha' nu nguscua Pablo su cua tye quityi

¹³ Tii ti ti' mā tyi'i mā chalyuu. Xñi tso'o mā cha' jil'i Jesús. Cua'ni tlyu tyiquee mā, ná cutsij mā. ¹⁴ Xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i ñati lcuu ti se'i su ndyu'ni mā cña.

¹⁵ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, cua jlo ti' mā cha' lcaa ngu' tya'a Estéfanos ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús clyo; clyo ca ngua ngu' bi' jil'i lcaa cu'mā ngu' quich'i nu ndi'i cacua ti nde Acaya. Lcaa tsa ntaja'a ngu' bi' xtyucua ngu' jil'i ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i ycu'i' Ndyosi. ¹⁶ Nti' na' cha' taquiya' mā jil'i ngu' bi'; la cui' jua'a taquiya' mā jil'i lcaa ngu' nu cua'ni cña stu'ba ti lo'o ngu' bi', lo'o jua'a jil'i lcaa ñati nu tso'o tsa cua'ni cña ñi'ya nu ndyu'ni ngu' bi'. ¹⁷ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa Estéfanos lo'o Fortunato lo'o Acaico slo na' ca nde. Ná ndu'ni cha' masi ná ndi'i mā lo'o na' juani, cha' nu ngu' bi' ni, nxyucua tsa ngu' 'na; ¹⁸ cua ngua'ni ngu' bi' cha'

nguula la ti' tyiquee na', la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o cu'mā. Nga'a cha' taquiya' mā jil'i lcaa ñati nu ndyu'ni cña jua'a.

¹⁹ Lcaa quich'i ca loyuu su cuentya Asia su ntsu'u ñati nu ndyu'u ti'i cuentya jil'i Jesús, nda ngu' xlyo ni'i jil'i mā. Lo'o jua'a Aquila lo'o Priscila, cuati jua'a lcaa ñati nu ndyu'u ti'i to' tyi ngu' bi', nda ngu' xlyo ni'i jil'i mā cuentya jil'i ycu'i' nu Xu'na na. ²⁰ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' jil'i mā; tyucui tyiquee mā quityi mā jil'i tya'a mā chacuayá' jil'i Cristo.

²¹ Lo'o ycu'i' na' nda na' xlyo ni'i jil'i mā, nu nscua na' xtañi na' lo quityi re, Pablo.

²² Chaca tya cha' chcu'i' na' lo'o mā juani: Si ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'i mā nu ná liñi cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i ycu'i' nu Xu'na na, xtyanu ti'i mā jil'i ngu' li', cha' xcube' ycu'i' Ndyosi jil'i. ¡Tyaa nu'u, Xu'na, ca su ndi'i ya!

²³ Xtyucua Jesucristo nu Xu'na na jil'i mā. ²⁴ Tyi'u ti' mā 'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i mā xqui'ya Jesucristo. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nchca tyucuaa nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati jil'i Jesucristo nde quichi Corinto

1 Pablo laca na'. Se'i ti ndi'i na' ca nde lo'o Timoteo tya'a ngusni na cha' jil'i Cristo. Nscua ya quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma ca quichi Corinto nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma jil'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a tyaa quityi re slo lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i Ndyosi tyucui ña'a loyuu su cuentya Acaya. Cua nda ycu'i Ndyosi cña 'na cha' tsa'a na' chcu'i na' lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la, lcaa cha' nu jil'i Jesucristo. 2 Cua nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nxtyucua tsa ycu'i Ndyosi ji'na lo'o quiña'a tsa cha' ti' ndyacua ji'na

3 Cua'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a nxtyucua tsa Ni ji'na lo'o ndyacua cua ña'a ca cha' ti' ji'na. 4 Nu nxtyucua Ni ji'na ni, jua'a ndu'ni Ni cha' tiya' la taca xtyucua na jil'i xa' ñati, nu lo'o tyacua cua

ña'a ca cha' ti' jil'i ngu'; ñi'ya lo'o nguxtyucua ycu'i Ndyosi ji'na, la cui' jua'a taca xtyucua na jil'i xa' ñati li'. 5 Ñi'ya lo'o ngua'ni lya' ti' ñati jil'i Cristo tya sa'ni la, jua'a nda ngu' quiña'a tsa cha' ti' ji'na juani, nu lo'o nchcu'i na cha' jil'i Cristo; pana ña'a ti nxtyucua tsa Cristo ji'na, la cui' hora lo'o nchcube' na. 6 Masi tyacua cha' ti' jil'i ya, masi lya' ti' ngu' jil'i ya, xqui'ya cu'ma laca cha' ti' bi', cha' taca xtyucua la ycu'i Ndyosi jil'i ma cha' caja ñi'ya clyaa ma jil'i nu cuxi li'. Nu lo'o xtyucua Ni jil'i ya ni, xqui'ya cu'ma ndu'ni Ni jua'a li', cha' caja ñi'ya xtyucua ya jil'i ma; jua'a ta Ni juersa jil'i ma cha' lo'o cu'ma talo ma jil'i cha' ti', la cui' ña'a cha' ti' nu ndyaca jil'i ya. 7 Ndyi'u tsa ti' ya jil'i cu'ma. Jlo ti' ya cha' ñi'ya ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i ya, jua'a cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma; pana ñi'ya nxtyucua Ni jil'i ya, jua'a xtyucua Ni jil'i cu'ma.

8 Cu'ma tya'a ngusni na cha' jil'i Cristo, cua nti' ya cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya ngua lo'o ngujui cha' ti' jil'i ya ca quichi su ndyaa ya ca loyuu su cuentya Asia, cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ndyacua jil'i ya nu ngua li'. Ná jlo ti' ya tsiya' ti' ñi'ya caca cha' tyijlloo ya jil'i cha' cuxi bi' nquicha'; ngua ti' ya cha' nga'aa tyu'ú ya, 9 cha' cua ndyalaa tyempo nu cua cajaa ti ya. Pana jua'a ngua cha' tso'o la jlyu ti' ya jil'i sca ti ycu'i Ndyosi, cha' nchca jil'i Ni cua'ni Ni cha' tyu'ú ñati

chaca quiya' masi cua ngu-
 juii ngu'; bi' cha' nchca ji'i
 Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, si'i na
 culacua ti' na cha' ycui' ca
 ti na ntsu'u cha' cua'ni na
 cha' clyaá na laja cha' cuxi
 bi'. ¹⁰ Cua ngua'ni lyaá ycui'
 Ndyosi ji'i ya tyempo bi', cha'
 ná ngujuii ya, masi cuxi tsa
 ngua cha' ca bi'; lo'o jua'a
 tya cua'ni lyaá la Ni ji'i ya
 ca nde loo la. Cua ngusñi ya
 cha' ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha'
 jlya ti' ya ji'i ycui' Ni, cha'
 ña'a ti tya cua'ni lyaá Ni ji'i
 ya. ¹¹ Lo'o jua'a taca xtyu-
 cua mā ji'i ya nu lo'o chcui'
 mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya
 ji'i cuare. Tucua Ni cha' nu
 chcui' mā lo'o Ni, cha' tyuu
 tya'a mā; li' cua'ni Ni cha'
 caca tso'o ji'i ya. Lo'o li' tyuu
 tya'a mā taca tya mā xlya'be
 ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i
 ya, nu lo'o cua ngulaá ya ji'i
 nu cuxi.

*Ná ngua ji'i Pablo tsa nde
 Corinto*

¹² Tso'o tsa nti' ya cha' xcui'
 ngua'ni tyucui tyiquee ya lo'o
 mā, xcui' nda ya cha' liñi lo'o
 mā, ñi'ya nu ngua'ni ya lo'o
 xa' ñati; jua'a nti' ya. Ngua
 ji'i ya cua'ni ya jua'a lo'o mā
 xqui'ya cha' lye tsa ngua'ni
 tya'na ti' ycui' Ndyosi ji'na
 laja ti; si'i cha' nda'ya cha'
 hique ti ya, bi' cha' ndu'ni
 ya jua'a. ¹³⁻¹⁴ Tsa lo cua ti
 cha' nguscua ya lo quityi nu
 caa slo mā, sca cha' nu taca
 chcui' cu'mā, sca cha' nu taca
 ca cuayá ti' mā. Masi juani
 cua ngua cuayá ti' mā xi,
 pana cua nti' ya cha' tya caca
 cuayá tso'o la ti' mā cha' bi'.

Lo'o tyalaa tsā bi', nu lo'o
 caa Jesús nu Xu'na na chaca
 quiya', li' caca tso'o tyiquee
 mā ña'a mā ji'i ya; jua'a cuare
 tso'o ca ti' ya ña'a ya ji'i mā ca
 li'.

¹⁵ Jua'a ngua ti' na', bi' cha'
 ngulacua ti' na' tsa'a na' slo
 cu'mā tya clyo. Ná tyiquee'
 tsa na'a na' ji'i cu'mā tucua
 quiya' ngua ti' na' nquicha',
 cha' ca tso'o cresiya ji'i mā.
¹⁶ Clyo ngua ti' na' tyeje tacui
 na' nde su ndi'i mā tyucuii
 lo'o ndya'a na' ca Macedonia.
 Nu lo'o nguxtyuu na' ndya'a
 na' ca Macedonia bi', tyaa na'
 ca su ndi'i mā chaca quiya',
 cha' caca xtyucua cu'mā jna'
 tsa'a na' nde tyucuii Judea,
 ngua ti' na'. ¹⁷ Pana lo'o ná
 yaa na' slo cu'mā ni, li' ngua
 ti' mā cha' ná ngulacua tso'o
 ti' na'. Ná tso'o cha' chcui'
 mā cha' laca na' sca ñati nu
 nchcui' tucua ti cha'; nu lo'o
 ngüiñi tyucuii 'na tya clyo,
 ná nñilo'o na' ji'i ni sca ñati.
¹⁸ Cua jlo ti' ycui' Ndyosi cha'
 ná nchcui' ya tucua cha' lo'o
 cu'mā, ñi'ya si nacui ya cha'
 jua'a laca, lo'o li' nacui ya
 cha' si'i jua'a. Ná ndu'ni ya
 jua'a, ¹⁹ cha' nu Jesucristo bi',
 nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi ni,
 si'i tucua cha' ntsu'u tyiquee
 Ni. Cua nchcui' ya cha' ji'i Ni
 su ndi'i cu'mā, lo'o na', lo'o
 Silvano, lo'o Timoteo, nchcui'
 cua cha' ji'i Ni. Ná chcui' Ni
 cha' si'i jua'a laca sca cha' si
 cua nchcui' Ni tsaca quiya'
 cha' jua'a laca cha' bi'. Sca
 ti Cristo laca nu chañi cha'
 nchcui' Ni cha' liñi, ²⁰ sca ti
 nu Cristo bi' nu ndu'ni cha'

chañi cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na; bi' cha' xqui'ya Jesucristo taca chcu'i na: "Amén, jua'a caca cha' lacua". Jua'a ñacui na laja lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi. ²¹ Ycu'i Ndyosi laca nu ngua'ni lo'o ya cha' ngusñi tso'o ya cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a ngua'ni Ni lo'o cu'ma; na cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' laca na ñati ji'i Ni. ²² Ndi'ya laca ñi'ya si ngusta ycu'i Ni sca cuayá' nu ji'i Ni hichu' na, nu lo'o nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'na. Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca nu nda ycu'i Ndyosi ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na lcaa ña'a cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni.

²³ Ná nguta'a na' quichi tyi ma tu'ni, cha' ná nti' na' cha' caca ñasi' na' ji'i cu'ma. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' ti, bi' cha' ná ndya'a na' ca slo ma li'. Cua jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' bi'. Qui'ya ycu'i Ndyosi cresiya 'na si ná chañi cha' nu nchcu'i na' re. ²⁴ Pana tso'o la masi si'i xqui'ya cuare ti taquiya' ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ne' tyiquee ycu'i ca ma cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. Na cua nti' ya xtyucua ya ji'i ma cha' ca chaa la ti' ma laja lo'o ndyu'ni tlyu ycu'i ca ma ji'i Jesús.

2

¹ Bi' cha' ngulacua ti' na' cha' nga'aa su'ba na' cha' xñi'i ti' tyiquee ma lo'o tsa'a slo ma chaca quiya'. ² Ndi'ya laca cha': tso'o tsa nti' na'

lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma; cua nda na' cha' xñi'i ti' ji'i ma tsaca quiya', bi' cha' ná tso'o si jua'a cua'ni na' chaca quiya', ³ cha' jua'a ngua cha' nu nguscua na' lo quityi bi' tya tsubi' la. Ná nti' na' tsa'a na' slo cu'ma nquicha'; ná tyiquee' cua'ni ma cha' ca xñi'i ti' na', ngua ti' na'. Pana tso'o la si tso'o ti caca tyiquee na', cha' jua'a si tso'o ntsu'u tyiquee na', lo'o cu'ma tso'o ti caca tyiquee ma li', ngua ti' na'. ⁴ Nu lo'o nguscua na' quityi bi', quiña'a tsa ngulacua ti' na' li'; xñi'i tsa ti' na' ngua li', hasta ndyunaa na' xqui'ya cu'ma. Pana si'i cha' ca xñi'i ti' cu'ma nguscua na' quityi bi'; ngua ti' na' cha' ca cuayá' ti' cu'ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma, bi' cha' nguscua na' quityi bi'.

Tyu'u cha' clyu ti' ji'i cu'ma lo'o ngu' cuxi bi'

⁵ Cua ngua xñi'i ti' ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni nu ñati bi'. Lo'o ngua'ni yu jua'a ni, si'i sca ti' na' ngua xñi'i ti' na' li'; lo'o lcaa cu'ma ngua xñi'i xi ti' tyiquee ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' cuxi bi', bi' cha' nga'aa nti' na' cua'ni tyaala na' ji'i cu'ma. ⁶ Cuayá' tsa cha' nu ngua'ni cu'ma lo'o yu bi', cha' cati xqui'ya yu bi', nu lo'o ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti' nu ngua li'. ⁷ Bi' cha' juani cui'ya cu'ma cha' clyu ti' ji'i yu bi', xaala' ma cresiya ji'i ma lo'o yu, cha' ná chcuna' chalyuu ji'i yu bi'

xqui'ya cha' xñi'i tsa ti' yu.
 8 Ndiñña ya cha' clyu ti' ji'i ma
 juani cha' xtyucua ma xi ji'i
 yu bi', cha' ca cuayá' ti' yu
 cha' ña'a ti' tya ntsu'u tyiquee
 ma ña'a ma ji'i yu. 9 Cua laca
 nguscua na' quityi bi', cha'
 lijya slo cu'ma, cha' ngua ti'
 na' quijeloo cha' 'na si chañi
 cha' ji'i ma cha' cua'ni cu'ma
 ñi'ya nu ni na' ji'i ma li'; ná
 jlo ti' na' nquicha', si tyaja'a
 cu'ma cua'ni ma jua'a. 10 Lo'o
 na', cui'ya na' cha' clyu ti'
 ji'i yu bi', si cua ngua'ni clyu
 ti' cu'ma ji'i yu. Lo'o cu'ma
 cua ngua'ni yu cha' cuxi bi',
 pana na' ngüi'ya cha' clyu
 ti' ji'i yu bi' cuentya ji'i ma,
 masi tyijyu' ndi'i na', masi
 sca ti' Cristo ndu lo'o na'. Bi'
 cha' jua'a culacua tso'o ti' ma
 lacua, 11 cha' ná caca tyijiloo
 nu xña'a nu naa Satanás ji'na;
 cua jlo tsa ti' na cha' tajua' tsa
 nu xña'a bi'.

*Ngulacua tsa ti' Pablo
 nga'a yu ca quichi Troas*

12 Ndyaa na' ca quichi
 Troas tya tsubi' la, ndyaa
 cacha' na' cha' ji'i Jesús ji'i
 ngu' quichi bi'. Lo'o jua'a
 ngua li', cha' tso'o tsa ndyuna
 ngu' quichi bi' cha' ji'i ycu'i
 Ndyosi, xqui'ya cha' cua nda
 ycu'i nu Xu'na na chacuayá'
 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni
 ca ndacua. 13 Pana ná ndalo
 na' ca bi', cha' ngulacua tsa
 ti' na' ni cha' laca bilya tyalaa
 Tito tya'a ndya'a ya cña slo
 na'; bi' cha' yala ti ngusalya'
 na' lo'o ngu' quichi bi'. Li'
 tya ndyaa la na' nde loyuu su
 cuentya Macedonia.

*Ntijiloo na ji'i nu cuxi
 xqui'ya Cristo*

14-15 Ndyaa tsa na' xlya'be
 ji'i ycu'i Ndyosi cha' stu'ba
 cha' ji'na lo'o Cristo. Laca
 cha' ñi'ya si ndya'a lo'o ycu'i
 Ndyosi ji'na ndya'a qui'i ti na
 calle, cha' ndyu'ni chi Ni loo
 Jesucristo cha' cua ntijiloo yu
 ji'i nu cuxi. Jua'a ji'na ta Ni
 su tya'a na laja ñati bi', cha'
 lo'o na nsañi na cha' ji'i ycu'i
 Cristo ca slo lcaa ñati; ndacha'
 na cha' ji'i ycu'i Ndyosi ca slo
 ñati, masi nchcui' na lo'o ñati
 nu nti' clyaá ji'i nu cuxi, masi
 nchcui' na lo'o xa' ñati nu ná
 nti' cuna cha' tso'o bi'. Pana
 ñi'ya laca sca na tyixi xtyi'i
 nu nda xtyi'i ntyucua lcaa
 se'i, jua'a laca cña nu ndu'ni
 na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.
 Ndiya tsa ti' ycu'i Ndyosi ji'i,
 la cui' jua'a ndiya ti' Ni cña nu
 ndyu'ni Cristo nde chalyuu
 xqui'ya na. 16 Ñati nu chiya'a
 tsa ndu'ni ni, ná ndiya' ti'
 ngu' cha' nu nchcui' na tsiya'
 ti; na ndacane la cha' bi' ji'i
 ngu' cha' cua chcuna' ti cha-
 lyuu ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi
 nu ndyu'ni ngu'. Pana ñati nu
 nti' clyaá ji'i nu cuxi ni, xa'
 ña'a ndu'ni ngu' bi'; cua jlo
 ti' ngu' cha' ntsu'u chaca cha-
 lyuu tso'o la nu caja ji'i ngu'.
 Ntsu'u tsa ñati nu ná caca
 cua'ni cña bi'; pana cuare ni,
 taca cua'ni ya ji'i chacuayá'
 ji'i ycu'i Ndyosi. 17 Si'i ngana
 ndyu'ni ya lo'o cha' ji'i ycu'i
 Ndyosi bi', si'i na nchcutsa'a
 ya ji'i lo'o xa' la cha'; tyucui
 ti' tyiquee ya nchcui' ya lo'o
 ñati ñi'ya laca si na ndi'i ycu'i
 Ndyosi slo ya, xqui'ya cha'

ycui' Ndyosi laca nu ngua'a loo ji'i ya cha' cua'ni ya cña bi' cuentya ji'i Cristo.

3

Nde laca sca cha' nu cua nguxana ca ti

1 Ná nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o cu'ma. Ná nti' ya cha' hcui' ma cha' tlyu tsa ñati laca ya. Lo'o ndya'a ya slo ma, ná ntsu'u cha' qui'ya ya sca quityi nu ñacui cha' tso'o ti ndyu'ni ya cña; jua'a lo'o ndyaa ya chaca se'i, ná ntsu'u cha' jña ya sca quityi jua'a ji'i ma. ² Ná ntsu'u cha' tyu'ú quityi ji'i ya jua'a, cha' taca ña'a ngu' ji'i cu'ma. Cua jlo ti' ngu' cha' xqui'ya cuare tso'o tsa ndyuna ma cha' ji'i Jesús, jlo ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma. ³ Cristo ngua'ni cña bi' ne' cresiya ji'i cu'ma, nu lo'o nda Ni ji'i cua cha' ndyaa ya ca su ndi'i ma; bi' laca sca cña ji'i Xtyi'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, nu ngua'ni Ni ne' cresiya ji'i cu'ma ñati chalyuu, ni si'i cha' nscua sca cha' chu' quee cuaja' ti.

⁴ Taca hcui' na jua'a, cha' tlyu tsa ndyaca tyiquee na xqui'ya cha' jlya ti' na ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesús. ⁵ Cuentya ji'na, ná nchca ji'na cua'ni na cña ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti; pana ycui' Ni ndu'ni Ni lo'o na cha' taca ji'na cua'ni na lcaa lo cña ji'i Ni nu ndyu'ni na. ⁶ Laca bi' sca cha' nu cua nguxana ca ti, sca cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi laca. Ná laca

bi' ñi'ya laca sca cña nu ndacane ti quityi cusu' ji'na cha' cua'ni na. Ndyiji na xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cña nu nclyo quityi cusu' bi' ji'na, pana juani ndyiji chalyuu cucui ji'na xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi.

⁷ Cña nu ngulo Moisés ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi ni, chu' quee cuaja' nscua cha' bi'; nguscua Ni letra hichu' quee cuaja' bi', cha' hcui' ngu' lo. Ndubi tsa ña'a xee ji'i ycui' Ndyosi ngua, nu lo'o nda ca ti Ni cha' cusu' bi'; hasta tyucui ña'a loo nu cusu' Moisés ndubi tsa ña'a ngua, ni nga'aa ngua ña'a tya'a ngu' Israel ji'i loo nu cusu' bi'. Pana yala ti nteje tacui cha' bi', xtyi'i ti nguliji xee bi' loo yu li'. Lo'o xee ndubi ndyalaa cha' cusu' bi' lacua, masi xcui' jua'a ndyiji ñati lo'o yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya cña nu nclyo cha' cusu' bi'; ⁸ pana juani tlyu la cha' ndyaca nu lo'o nda na cha' ji'i Jesús lo'o ñati, lo'o li' ndu'ni Xtyi'i ycui' Ni cña ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ⁹ Cña nu nclyo cha' cusu' ni, bi' ndu'ni cha' quijeloo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; ntsu'u cha' hcube' ngu' li', masi ndubi tsa ña'a xee nu ngua ca su ntucua quiya' cha' cusu' bi'. Bi' cha' juani tlyu la cha' laca cha' ji'i ycui' Jesús bi', cha' jua'a ndyaca lubii cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya Jesús bi'. ¹⁰ Juani tlyu la cha' tso'o ndyaca ca su ndi'i na, bi' cha' nga'aa ña'a na ji'i cha' tso'o nu ngua ji'i cha'

cusu' bi', masi tso'o tsa ña'a ngua cha' bi' tya clyo la. ¹¹ Xti ti tyempo ndalo nu cha' cusu' bi', masi tlyu xi xee ngua lo'o tya lyiji calo cha' bi'. Pana tyucui tyempo nu lijya nde loo la, ná nga'a cha' tye cha' nu nguxana ca ti bi' juani; tlyu la cha' laca bi' tsiya' ti.

¹² Lo'o juani nga'aa ntsijj na chcu' na lo'o ñati, cha' jlo ti' na cha' tso'o tsa laca cha' ji'i Jesús nu nchcu' na re.

¹³ Nga'aa nti' cha' tyacu' sca late' loo na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Moisés nu ngua sa'ni bi', cha' ná ña'a ngu' Israel loo yu lo'o nguliji xee bi' jua'a ti.

¹⁴⁻¹⁵ Ndyacu' tsa cha' hique ngu' Israel nu ngua li', cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti. Masi chalyuu juani, jua'a laca lo'o quityi cha' jo'ó nu nguscua jyo'o Moisés, la cui' cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ñati nu ngua sa'ni bi'; nu lo'o chcu' ti ngu' judío lo quityi cha' jo'ó bi', ña'a ti ná nchca ca'ya cha' bi' hique ngu' bi'. Tsiya' ti taca ca'ya cha' bi' hique ngu' lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús; li' saala Ni hique ngu' cha' cuna tso'o ngu' cha' ji'i Ni.

¹⁶ Pana lo'o xñi na cha' ji'i ycu' nu Xu'na na, li' tye cha' nu ndyacu' hique na. ¹⁷ Lo'o nchcu' ca ti quityi re cha' ji'i nu "Xu'na na", bi' nti' ñacu' cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu bi'. Lo'o jua'a nu lo'o laca Xtyi'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na loo ji'na, nga'aa tucui caca ji'i tatsaa ji'na cha' cua'ni na cua ña'a ca cña cuxi li'. ¹⁸ Jua'a laca cha' ji'na,

lcaa na lo'o tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyaca' ty-ijyu' cha' cua nda nu Xu'na na xee nu tyu'u loo na. Pana ná nga'a cha' tyacu' sca late' loo na, cha' la cui' cha' tlyu bi' laca nu ña'a ti tya lye la ndyu'ni cña lo'o na cha' cha'a tyucui ña'a na, cha' caca na ñi'ya laca ycu' Ndyosi nu Xu'na na tsiya' ti. Ca slo ycu' nu Xu'na na nu laca Xtyi'i bi', ca bi' ndyu'u nu cha' tlyu bi'.

4

¹ Bi' cha' ná nchca taja ti' ya ji'i cña nu ndyu'ni ya. La cui' ycu' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' ji'i ya, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'i ya. ² Cua nguxtyanu ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' cuaana ti, lcaa cha' nu ntyuju'u tsa ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Si'i na ñi'lo'o ya ji'i ngu', la cui' jua'a ná nchcutsa'a ya cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o xi xa' la cha', nu lo'o nchcu' ya cha' bi' lo'o ngu'; tso'o ti nclyu'u ya tyucui cha' ji'i Jesús ji'i ngu'. Lo'o jua'a cha'ni tsa laca cha' bi', cha' jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' tyucui tyiquee ya ndu'ni ya cña ji'i ycu' Ndyosi; jua'a nti' ycu' Ni ña'a Ni ji'i ya. ³ Lo'o li' si ntsu'u ñati nu ñacu' cha' tucui tsa ndyu'u cha' tso'o ji'i Jesús nu nchcu' ya lo'o ngu', li'ni la ñacu' na li' cha' ñati bi' laca nu nguna' ndu'ni, bi' cha' ná nchca cua'a jyaca ñati bi' ji'i cha' bi'. ⁴ Ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' bi' xqui'ya nu xña'a nu ñi'lo'o ji'i ñati chalyuu.

Ndacu' nu cuxi bi' cha' jil'i ngu' cha' ná cuna ngu' cha' tso'o nu cuentya jil'i Cristo, bi' cha' ná nchca tyanu xee lubii jil'i Cristo ne' cresiya jil'i ngu' bi'. Tlyu tsa cha' laca jil'i Cristo; lcaa cha' nu ntsu'u jil'i Ni, stu'ba ntsu'u cha' jil'i Ni lo'o ycuil' Ndyosi Sti Ni ca su ntucua Ni juani. ⁵ Nu cha' nu nda ya lo'o ngu' ni, si'i cha' jil'i ycuil' ca ya nchcui' ya. Ndi'ya laca cha' nu nchcui' ya lo'o ngu': Jesucristo laca Xu'na tyucui ña'a nde cua, lo'o la cui' Ni laca Ni loo jil'i tyucui ña'a nde chalyuu. Bi' cha' ñacuj ya cha' xqui'ya Jesús nu Xu'na na ndyu'ni ya cña cuentya jil'i ma. ⁶ La cui' ycuil' Ndyosi laca nu nda xee lubii jil'i Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'na; bi' cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' tlyu nu tso'o tsa nu ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi, la cui' ti cha' nu nchca tii na cha' ndyu'ni Ni cña ne' cresiya jil'na nu lo'o xñi na cha' jil'i Cristo. Ycuil' Ni ngulo Ni cña cha' tyucua xee ca su ngua chalyuu talya nu ngua tya sa'ni la.

Ndi'ya tyi'i na nde chalyuu lo'o ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi

⁷ Masi tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jil'na xqui'ya Cristo, pana ñati' chalyuu ti laca na, si'i na nguula tsa ti' na ycuil' ca na. Ñi'ya laca sca quityu' nu ndya' lo'o yuu ti nu xtyi'i ti ncla'a, jua'a ti laca na. Tso'o la jua'a, cha' li' taca ca cuayá' ti' na cha' sca ti ycuil' Ndyosi laca nu

lcaa cña nchca jil'i Ni; nga'aa si'i ycuil' ca na nu nchca jil'na. ⁸ Lcuati se'i su ndya'a ya, tlyu tsa cña ndyacua jil'i ya, pana ná nchca tyijiloo nu cuxi jil'i ya. Lu'ba ti ncliyacua tsa ti' ya, pana ná nchca taja ti' ya lo'o xñi' ti' ya. ⁹ Ntsu'u tsa tya'a cusuu ya, pana la cui' ti cha' ná lyiji tya'a tso'o ya. Masi ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cha' quicha ya, pana ná nchca cua'ni tye ngu' jil'i ya. ¹⁰ Macala su ndya'a ya nde chalyuu, lu'ba ti nchca quicha ya, ntsu'u tsa cha' ti' nu ndyu'ni ngu' lo'o ya, tsa ña'a nu ngua jil'i Cristo lo'o yaa yu nde chalyuu, nu lo'o ndyujuii ngu' jil'i yu. Pana li' ca jlo ti' xa' ñati' cha' ña'a ti tya lu'ú ycuil' Cristo, nu lo'o ña'a ngu' bi' cha' ña'a ti tya lu'ú ya. ¹¹ Cua ña'a ca hora lo'o ndi'i ya chalyuu ntsu'u tsa cha' cuxi nu taca cujuu jil'i ya, cha' quiña'a tsa cha' cuxi ndyacua jil'i ya lcaa se'i su ndya'a ya xqui'ya Jesús. Pana jua'a taca ña'a ngu' cha' tya ndi'i Jesús lo'o ya; bi' cha' laca tya ntsu'u chalyuu jil'i ya, masi quicha ti ti' ya ndya'a ya. ¹² Jua'a laca cha' jil'i cuare, na ncliji tyucui ña'a ya xqui'ya cha' ti' nu ndyacua jil'i ya nde chalyuu; pana cu'ma ni, cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma xqui'ya cña nu ngua'ni ya.

¹³ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' su nchcui' ngu' ndi'ya: "Jlyati' na' cha' chañi laca cha' bi', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi bi' lo'o xa' ñati'", nacuj jyo'o cusu'

bi'. Lo'o jua'a cuare, nchcui' ya cha' ji'i Jesús cha' cua ndyatí tyiquee ya ji'i yu, xqui'ya cha' ngusñi ya cha' ji'i yu. ¹⁴ Chañi jlya ti' ya cha' ngulo ycuí' Ndyosi ji'i Jesús nu Xu'na na ca su ntsiya yu nguatsi' yu, lo'o la cui' jua'a caqui'ya Ni ji'na, cha' stu'ba ti tyalaa na ca su ntucua ycuí' Ni. ¹⁵ Ndalo ya ji'i lcaa cha' ti'í nu ndyacia ji'i ya xqui'ya cu'ma; tiya' la li' tyatu quiña'a la tya'a ñati ma nu taca tya xlya'be ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i ya, cha' jua'a quiña'a tsa tya'a ñati ma ntsu'u nu cua ngujui xlya'be nu ta ycuí' Ndyosi ji'i ma. Lo'o li' stu'ba ti taca cua'ni ch'i na loo ycuí' Ndyosi.

¹⁶ Bi' cha' ná nchca taja ti' na ji'i cña nu ndyu'ni na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi, masi ncliji tyucui ña'a cuaña' na jua'a ti; pana ña'a ti lu'ba ti ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' ca tso'o la cresiya ji'na. ¹⁷ Si' na tlyu tsa cha' ti'í nu ndyacia ji'na chalyuu re juani, xti ti tyempo talo cha' ti'í bi'; pana tiya' la ni, tlyu tsa cha' tso'o nga'a cha' tyacua ji'na ca slo ycuí' Ndyosi, lo'o ná nga'a cha' tye bi' tsiya' ti. Ná stu'ba cha' ti'í re lo'o cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua ji'na nde loo la. ¹⁸ Ná ntsu'u tyiquee na ji'i sca na nu tso'o ña'a ti, cha' ná talo lcaa na nu tso'o ña'a bi' tsiya' ti; na ncliyana na ji'i sca cha' nu ná nchca ña'a na ji'i juani ti, pana nde loo la tyu'u tucua cha' bi', ña'a na ji'i li'. Bi' laca nu ná nga'a cha' tye cha' ji'i.

5

¹ Jlo ti' na cha' ñi'ya nti' sca ni'i canta' ti, jua'a nti' cuaña' na, cha' si cua ngu-juii na ni, cua ndye cuaña' na nguti. Pana cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi chaca ni'i nu ty-acua ji'na, chaca cha' laca bi'; ycuí' Ndyosi xcutsa'a tyucui ña'a na, lo'o ná nga'a cha' tye cha' ji'na tsiya' ti li'. Ca su ntucua ycuí' Ndyosi laca cha' bi', si' ñati nu cuiña' ni'i bi'. ² Ná tso'o nti' na ndi'i na nde chalyuu, cha' xcui' quicha tsa ti' na. Chañi cha' cua nti' na tyu'utsu' na nde chalyuu, tyaa clya na ca slo ycuí' Ndyosi, cha' yala la caja ni'i cucui bi' ji'na li'. ³ Ni'i bi' laca nu tacy' lo tyucui ña'a na, cha' caja su tyi'i cresiya ji'na, cha' ná tyi'i na jua'a ti. ⁴ Nchca taja ti' na su ndi'i na nde chalyuu, cha' ndyacia tsa cha' ti'í ji'na. Si' na nti' na cha' cajaa na yala ti, pana nti' tsa na cha' caca cucui tyucui ña'a na; bi' laca nu cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o tyalaa na ca su ntucua Ni. Lo'o li' tye cha' cuxi ji'na, tye tyucui ña'a cuaña' na nu nscua cha' cajaa, cha' li' taca quije chaca chalyuu nu tso'o la ji'na, nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ⁵ Na cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi cha' jua'a caca ji'na ca li'; cua nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani. Laca bi' sca cha' nu nda Ni ji'na yala ti, cha' tyi'u ti' na lcaa cha' nu cua'ni Ni cuentya ji'na ca nde loo la.

⁶ Bi' cha' nchca tlyu tyiquee na, cha' ndu' ti' na cha' jua'a

cua'ni ycuí' Ndyosi. Nu lo'o tya lu'ú na chalyuu, jlo ti' na cha' tyijyu' tsa to' tyi na ca slo ycuí' Ndyosi, cha' tya lyiji tyalaa na ca su ntucua ycuí' nu Xu'na na. ⁷ Ndalo na ndi'í na chalyuu xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda Ni lo'o na, si'i na cua na'a na ñi'ya caca cha' nde loo la. ⁸ Cha' nu tlyu nchca tyiquee na, bi' cha' cua nti' tsa na cha' xtyanu na ji'í chalyuu re su quicha ti ti' na ndi'í na, cha' tsa na tyi'í na ca slo ycuí' nu Xu'na na; ⁹ ndyu'ni cña ti' na cha' cua'ni na lcaa ña'a cña nu ndiya' la ti' nu Xu'na na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujui na. ¹⁰ Lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' tyalaa na ca su ntucua ycuí' Cristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. Lo'o li' tyacua cha' ji'í scaa na, ña'a cha' nu nga'a cha' tyacua ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni scaa na nde chalyuu, si cha' tso'o ngua'ni na, si cha' cuxi ngua'ni na.

Chcui' na sca cha', ñi'ya nu caca cati qui'ya ji'na lo'o ycuí' Ndyosi

¹¹ Xqui'ya cha' ndube tsa ti' ya cha' ña'a ycuí' Ndyosi ji'í ya, bi' cha' nchcui' tsa ya cha' ji'í Jesús lo'o xa' ñati. Tso'o tsa nslo ycuí' Ndyosi ji'í ya, ñi'ya ndu'ni sa scaa ya. Lo'o jua'a cu'ma, nti' ya cha' liñi tsa ndyuloo ma ji'í ya, ¹² si'i cha' tyixi ti ya nchcui' tso'o ti ya cha' ji'í ycuí' ca ti ya. Ndi'ya nti' ya: caja ñi'ya xtyacui ma cha' lo'o ngu' cuentya ji'í ya, si tso'o ti nti' ma ña'a ma ji'í ya. Ntsu'u ñati ca bi' nu ná

ndube ti' ñi'ya ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', pana ndube la ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni chi' ngu' loo ycuí' ca ngu'. ¹³ Ná ndu'ni cha' masi ñacui ngu' bi' cha' tonto tsa ya; jua'a laca ya tu'ni, xqui'ya cha' ndyu'ni ya cña ji'í ycuí' Ndyosi. Masi jua'a laca ya nti' ngu' bi', pana tyucui tyiquee ya taca xtyucua ya ji'í cu'ma li'. ¹⁴ Cua jlo ti' na cha' sca ti ycuí' Cristo ngujui lo crusi cuentya ji'í lcaa ñati chalyuu; ñi'ya nti' si cua ngujui lcaa ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', jua'a laca cha', xqui'ya cha' ngujui yu lo crusi bi'. Lo'o juani jlo ti' na cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'í lcaa ñati chalyuu, bi' cha' nga'a cha' chcui' na cha' ji'í Jesús lo'o xa' ñati. ¹⁵ Xqui'ya lcaa ñati, bi' cha' ntaja'a Cristo ngujui yu lo crusi. Cua nti' yu cha' nga'aa tyi'í ñati chalyuu cha' ji'í ycuí' ti ngu'; tyi'í ngu' ni, pana xcui' cuentya ji'í Cristo, cha' bi' laca nu cua ngujui cuentya ji'í ngu', bi' laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' cuentya ji'í ngu'. ¹⁶ Bi' cha' juani nga'aa chcui' tyucua ti' na lo'o xa' ñati si ná ndiya ti' na ñi'ya ndu'ni ngu' bi' nde chalyuu. Nu ngua tya sa'ni la, la cui' ti cha' ná ndiya ti' ya cña nu ngua'ni ycuí' Cristo; si'i ñati nguula, si'i ñati tlyu laca yu ngua ti' ya tya li'. Pana juani nga'aa si'i jua'a nclyacua ti' ya ña'a ya ji'í Cristo. ¹⁷ Lo'o juani nu lo'o cua ngusñi sca ñati cha' ji'í Cristo, li' cua ngux-

cutsa'a Ni cha' ji'i ñati bi'; cua ndye cha' ji'i yu lo'o cha' cuxi nu ngua'ni yu nu ngua tya tsubi' la. Chaca chalyuu cucui, bi' laca nu cua ngujui ji'i yu juani.

¹⁸ Ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni laca cha' bi', cha' cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni xqui'ya Cristo. Lo'o juani cua nda Ni cña ji'na cha' hcui' na lo'o ngu' ñi'ya caca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ni. ¹⁹ Xqui'ya Cristo ndu'ni Ni cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu lo'o Ni, nga'aa culotu Ni ji'i cha' cuxi nu cua ngua'ni ñati. Lo'o li' cua ngua'a lo Ni ji'na, cha' cua'ni na cña cuentya ji'i Ni, cha' hcui' na lo'o ñati ñi'ya taca ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi; ²⁰ bi' cha' laca ndya'a ya ca slo ma chacuayá' ji'i ycui' Cristo. Ndi'ya laca lo'o nchcui' ya lo'o ma, ñi'ya laca si ycui' Ndyosi nchcuane Ni ji'i ma cha' cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' Cristo. Nchcui' ya lo'o cu'ma chacuayá' ji'i Cristo lacua, cha' cua'ni ma cha' caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi. ²¹ Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Cristo tsiya' ti, pana ycui' Ndyosi ngua'ni cha' ndyanu qui'ya nu ntsu'u ji'na hichu' Cristo. Si cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, li' caca lubii cresiya ji'na ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' caca na.

6

¹ Ngu' tya'a ndyu'ni na cña ji'i ycui' Ndyosi laca ma; bi'

cha' nchcui' tsa ya lo'o cu'ma, cha' ná culiji ma cha' tso'o jua'a ti, cha' tso'o nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma. Na cua ngusni ma cha' bi' tsaca quiya', bi' cha' ña'a ti taquiya' ma ji'i cha' bi' juani. ² Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycui' Ndyosi sa'ni la:

Cua nti' tsa na' cha' cua'ni cho'o na' cresiya ji'i ma, nacui' ycui' Ndyosi, bi' cha' ntucua' na' cha' ji'i ma lo'o nchcui' ma lo'u.

Cua nti' na' cha' cua'ni lyaá na' ji'i ma, bi' cha' ngxutyucua tsa na' ji'i ma.

Jua'a nacui' ycui' Ndyosi. Lo'o nu juani cua laca tyempo cha' cua'ni cho'o Ni cresiya ji'i ma, juani cua laca la cui' tyempo cha' cua'ni lyaá ycui' Ndyosi ji'i ma ji'i nu cuxi.

³ Ná nti' ya cha' xtyi' lo'o ngu' ji'i ya xqui'ya cña nu ndyu'ni ya, cha' lo'o ji'i ycui' Ndyosi xtyi' lo'o ngu' bi' li'; bi' cha' ná ta ya chacuayá' cha' tyu'u tucua sca cha' cuxi, nu xqui'ya bi' taca hcui' ngu' ji'i ya. ⁴ Tso'o la nti' ya si caca cuayá' ti' ngu' cha' ndya'a ya lo cña ji'i ycui' Ndyosi, nu lo'o ña'a ngu' cña nu ndyu'ni ya cuentya ji'i Ni. Ndalo tsa ya ji'i cha' ti' nu ndu'ni ngu' lo'o ya, masi ntsu'u tsa na nu lyiji ji'i ya, masi ntsu'u tsa cha' tucui nu ndyaca ji'i ya.

⁵ Cua ngujui' juata ngu' ji'i ya, jua'a cua ngusu'ba ngu' ji'i ya ne' hcua; cua ndyu'u ti'i tsa tlyu ti ñati ca slo ya

cha' cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ya; lo'o jua'a ntsu'u quiya' nteje tacui ya cuayá' cña nu ndyu'ni ya, ntsu'u quiya' ná nchca caja' ya, ntsu'u quiya' nu lye tsa ntyute' ya. ⁶ Pana ndi'ya ca cuayá' ti' ngu' cha' cña jil'i ycui' Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o: na cua ngua lubii cresiya jil'i ya cuentya jil'i ycui' Ni; liñi tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jil'i Ni; ndalo tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i ngu', cha' ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i ya, lo'o jua'a chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i tya'a ñati ya; ⁷ liñi tsa cha' jil'i ycui' Ndyosi nu nchcui' ya lo'o ñati, lo'o jua'a tyucui chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi nda Ni nu ndya'a lo'o ya. Bi' cha' nu lo'o ña'a ngu' lcaa cha' nu ndyaca jil'i ya, li' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cña jil'i ycui' Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o. Na cua ngua tso'o cresiya jil'i ya juani cuentya jil'i ycui' Ni, bi' cha' cua ngujui juersa jil'i ya cha' taca xuu tya'a ya lo'o nu xña'a; jua'a taca cua'a ya jil'i nu bi', cha' ná cua'ni ñu'u nu bi' jil'i ya. ⁸ Ntsu'u quiya' nu ndu'ni chi' ngu' loo ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' ti' jil'i ya. Nchcui' ngu' cha' tso'o jil'i ya, lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' cuxi jil'i ya. Nchcui' ngu' cha' nu cuiñi tsa ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ya. ⁹ Ntsu'u quiya' ndu'ni ngu' cha' ndyuloo ngu' jil'i ya; xa' la quiya', li' ndu'ni ngu' cha' ná nslo ngu' jil'i ya tsiya' ti. Ntsu'u quiya' ndya'a ya su

cua cajaa ti ya nchca, pana ña'a ti tya lu'ú ya; nchcube' tsa ngu' jil'i ya, pana ná nchca cujui ngu' jil'i ya. ¹⁰ Masi xñi'i tsa ti' ya xqui'ya cha' ti' nu ndyacua jil'i ya tu'ni, pana ña'a ti chaa ti' ya; ti' tsa ya tu'ni, pana ndyiji juersa jil'i ya cha' xtyucua ya jil'i tyuu tya'a ñati. Masi ná sca na ntsu'u jil'i ya tsiya' ti lo'o ndi'i ya nde chalyuu; pana ycui' Ndyosi nxyucua jil'i ya, lcaa na ntsu'u jil'i ya li'.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ngu' Corinto, ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i ma, bi' cha' cua liñi tsa nchcui' ya lo'o cu'ma lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ya. ¹² Si'i na nga'aa nti' ya xtyucua ya jil'i ma, la cui' cu'ma laca nu lqui'ya tsa ntaja'a ma xtyucua ma jil'i ya; ¹³ bi' cha' juani tya'na tsa nchcui' na' lo'o cu'ma. Ndi'ya nti' na' chcui' na' lo'o cu'ma, ñi'ya nchcui' ngu' lo'o sñi' ngu': Cui'ya ma cha' clyu ti' jil'i ya, tyucui tyiquee ma cua'ni cho'o ma tyiquee ma ña'a ma jil'i ya.

Tyaca'a tsa na jil'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca

¹⁴ Ná clyana ma ñi'ya caca quiñi cha' jil'i ma lo'o ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycui' Ndyosi, ná cua'ni tya'a ma lo'o ñati bi' tsiya' ti. Ná taca ca stu'ba cha' jil'i ma lo'o ngu' bi', cha' nu ñati nu cua ngua lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycui' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ndaquiya' jil'i Ni tsiya' ti; lo'o jua'a ñati nu ntsu'u xee jil'i ycui' Ndyosi

ne' cresiya jilj, ná taca ca stu'ba cha' jilj ngu' bi' lo'o ñati nu ndiya la ti' chalyuu talya.

¹⁵ Ná taca tsiya' ti ca stu'ba cha' jilj Cristo lo'o Satanás; lo'o jua'a ñati nu cua ngusñi cha' jilj Cristo ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati nu ná ntaja'a xñi cha' bi' tsiya' ti. ¹⁶ Ñi'ya nti' cu'ma nu tyaca'a tsa ma jilj ycu' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ma lo'o xa' ñati nu ngusñi cha' jilj cua ña'a ca jo'ó; tyaca'a tsa na jilj ycu' Ndyosi nu lu'ú ca xqui'ya cha' ndyanu Xtyi' ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na. Ndi'ya nacui ycu' Ndyosi:

Tyi' na' ca slo ñati bi', lo'o jua'a tya'a na' lo'o ñati bi';

caca na' ycu' Ndyosi cuentya jilj ngu' bi',

bi' cha' taca caca ngu' bi' ñati na.

Jua'a nacui Ni. ¹⁷ Lo'o jua'a nchcui' ycu' nu Xu'na na chaca quiya' lo'o na, nu ngusñi na cha' jilj Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Tyu'utsu' ma nde su ndi'j ngu' cuxi; ná cua'ni tya'a ma lo'o nu ngu' cuxi bi',

cha' ná tyati' cha' jilj ma lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'.

Li' quiñi cha' 'na lo'o ma,

¹⁸ caca na' Sti ma;

jua'a cu'ma caca ma sñi' na', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu.

Jua'a nacui ycu' Ndyosi nu Xu'na ma, nu lcaa tsiya' ti cña nchca jilj Ni.

7

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, nu ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jilj ma, jua'a laca cha' nu canda ycu' Ndyosi lo'o na, cha' nu caca ji'na nde loo la. Bi' cha' lacua, ntsu'u cha' cua'ni tye na jilj lcaa cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u jilj cresiya ji'na, jilj tyucui ña'a na. Lo'o jua'a lye tsa cua'ni na cña cha' caca na ñati jilj ycu' Ni; na laca nu cua'ni na nde chalyuu, cua'ni na jilj ñi'ya nti' si cua ndu ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na.

Nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu'

² Cua'ni cho'o tyiquee ma ña'a ma jilj ya lacua. Ni sca quiya' ná ngua'ni ya cha' cuxi lo'o cu'ma, ni scaa cu'ma ná ngua'ni ñu'u ya chalyuu jilj ma; ná ntsu'u mala su ññilo'o ya jilj ma, ni sca tya'a ma. ³ Ná nti' na' sta na' qui'ya hichu' ma. Ndi'ya nti' na' chcui' na' lo'o ma, ñi'ya nu nacui na' jilj ma tsubi': lcaa tyempo ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jilj cu'ma; masi cua ngujui na, masi ña'a ti tya tyiquee' tyi' na chalyuu, pana ña'a ti stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o cu'ma. ⁴ Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyi'u ti' na' jilj cu'ma, la cui' jua'a nti' na' lo'o nchcui' na' cha' jilj ma lo'o xa' ñati. Ña'a ti ndyaca tlyu tyiquee na', ña'a ti chaa ti ti' na' ndi'ii, masi cua ngua lcaa cha' ti' bi' jilj ya.

⁵ Tya lo'o ndyalaa ya ca loyuu su cuentya Macedonia re, nga'aa ngujui tyempo cha' chca'a cña' ya tsiya' ti, cha'

lcua ti se_li tucui tsa cña ndy-
 acua ji_li ya. Lcaa se_li su
 ndya'a ya nda tsa ngu' cha'
 cusu_u lo'o ya, lo'o jua'a hasta
 ca ne' cresiya ji_li ya ndyat_i
 cha' nts_{ij}i ya. ⁶ Pana ycu_i'
 Ndyosi ni, nda la Ni juersa
 ji_li ñat_i nu xñi' i ti ti nga'a; bi'
 cha' xa' juersa nda Ni ji_li ya
 cha' caca nguula la tyiquee
 ya, xqui'ya cha' cua ndyalaa
 Tito ca nde. ⁷ Lo'o jua'a tso'o
 tsa cha' nu nda yu lo'o ya
 cuentya ji_li cña nu ndyu'ni
 cu'ma; nacui yu cha' cua nti'
 tsa cu'ma ña'a loo ma ji_li ya
 chaca quiya', lo'o jua'a nacui
 yu cha' ntyuju'u ti ti' ma ndi_i
 ma xqui'ya cha' cuxi nu ngua
 ji_li ma tya li', nacui yu cha'
 nga'aa ndiya ti' ma cha' cuxi
 nu nchcui' ngu' 'na tsubi' la.
 Xqui'ya lcaa cha' bi', chaa la
 ti' na' ndi_i na' juani.

⁸ Chañi cha' ndube ti' na'
 cha' ngua xñi' i xi ti' ma
 xqui'ya quityi nu nguscua
 na' tya li', pana ná ntyuju'u
 ti' na'; ná tya'achu' na' ji_li
 cha' nu cua nguscua na' li',
 masi ntsu'u tsá nu ntyuju'u
 ti' na' cha' nguscua na' cha'
 bi'. Jlo ti' na' cha' ngua xñi' i
 ti' ma nquicha', pana xtyi' i
 ti ngualo cha' bi'. ⁹ Nu juani
 tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'
 cha' cua ndaquiya' ma cha'
 bi', cha' cua ngua xñi' i xi ti'
 ma, lo'o li' nguxtyanu ma
 cha' cuxi nu ngua'ni ma tya
 li'. Ngua xñi' i ti' ma tu'ni,
 pana ngua ti' ycu_i' Ndyosi
 cha' caca tso'o ji_li ma lo'o cua
 ndye cha', bi' cha' si' i na cua
 ngunu'u tyiquee ma juani
 xqui'ya cha' ngua tyaala na'

ji_li ma li'. ¹⁰ Nu lo'o ndube
 ti' na ji_li ycu_i' Ndyosi laja
 lo'o nga'a na xñi' i ti' na, li'
 caja ñi'ya xtyanu na ji_li cha'
 cuxi nu ndyu'ni na; clyaá na
 ji_li nu cuxi li', nga'aa ntsu'u
 cha' culacua tsa ti' na li'.
 Pana ñat_i nu xñi' i xi ti', nu ná
 ndube ti' ji_li ycu_i' Ndyosi ni,
 ná ntaja'a ñat_i bi' ca tyuju'u
 ti' ji_li qui'ya nu ntsu'u ji_li;
 chcuna' chalyuu ji_li ngu' bi'
 jua'a ti li'. ¹¹ Culacua xi ti'
 ma ñi'ya ndyaca ji_li ma juani,
 tya lo'o ngua'ni na' cha' ngua
 xñi' i ti' ma nu ngua li': tyucui
 tyiquee ma nclyacua ti' ma
 juani, cha' cua nti' tsa ma
 juani cha' tyu'u lubii ma ji_li
 cha' bi'; tsa cla'be ngua ñasi'
 ma, tsa cla'be ti ndyuts_{ij}i ma,
 pana ndyi'u tsa ti' ma jna' li',
 ña'a cuayá' nu lye tsa ngua ti'
 ma cha' ña'a loo ma 'na chaca
 quiya'; yala ti ngua ti' ma
 chcube' ma ji_li yu nu ngua'ni
 cha' cuxi bi'. Jua'a nchca
 cuayá' ti' ya cha' nga'aa
 ndyanu yabe' ji_li ma xqui'ya
 cha' cuxi bi'. ¹² Bi' cha' laca
 nguscua na' nu quityi bi'; si' i
 na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya
 yu nu ngua'ni cha' cuxi bi',
 ni si' i na ngulacua tsa ti' na'
 xqui'ya ngu' nu ngua cuxi ji_li.
 Ngua ti' na' cha' culacua tso'o
 ti' ma ji_li cha' nu cua nchcui'
 ya lo'o ma, ñi'ya laca si ndu
 ycu_i' Ndyosi ña'a Ni ji'na; bi'
 cha' nguscua na' quityi nu
 ndyaa slo ma bi'. ¹³ Lo'o nu
 juani tso'o la nti' ya cuentya
 ji_li cu'ma.

Tso'o ti nti' ycu_i' ya lacua;
 lo'o jua'a lye la chaa ti' ya
 juani cha' cua na'a ya ji_li Tito,

cha' tso'o tsa ngua ti' yu. Ca ta'a cu'ma ngua'ni ma cha' ti ti cresiya ji'i yu ndyalaa yu juani. ¹⁴ Lo'o tya ndi'i yu ca slo na', cua ni na' ji'i yu cha' tso'o tsa ngusni ma cha' ji'i Jesús, lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'. La cui' jua'a lcaa quiya' lo'o nchcui' ya, chañi tsa laca cha' ji'i Jesús nu nchcui' ya lo'o ma; lo'o jua'a chañi ngua cha' nu ni na' ji'i Tito, cha' tso'o ti nti' ycui' ya ña'a ya ji'i ma. ¹⁵ Tya cuayá' nu tso'o la ntsu'u tyiquee Tito ña'a yu ji'i ma juani, nu lo'o ndyi'u ti' yu ji'i lcaa cu'ma cha' cua ndaquiya' tsa ma ji'i lcaa cha' nu cua nacui' yu ji'i ma; na'a yu cha' ndube tsa ti' ma xqui'ya cha' nu cua nda yu lo'o ma, lo'o jua'a ná nguxtyacui' ma xi xa' la cha' lo'o yu li'. ¹⁶ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' juani cha' taca tyi'u ti' na' ji'i cu'ma jua'a.

8

Nda ngu' cñi cha' caca msta cuentya ji'i Cristo

¹⁻² Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, juani ta na' sca cha' lo'o ma cuentya ji'i la cui' ngu' tya'a na, nu ñati ji'i Cristo nu ndi'i ca loyuu Macedonia. Tso'o tsa ngua ti' ca ta'a ngu' nu ndi'i tyuu quichi' su cuentya Macedonia bi'; cua tlyu tsa msta nu nguxti'i ngu' bi', ñi'ya laca si na culiya' tsa ngu'. Masi lye tsa ngua ti' ngu' bi' xqui'ya cha' ti' nu cua ndyacua ji'i ngu', pana ña'a ti tso'o tsa

ntsu'u tyiquee ngu' li'. Lo'o jua'a ngua ji'i ngu' nda ngu' msta bi' xqui'ya cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ngu' jua'a ti, jua'a ngulacua ti' ngu' bi'. ³ Chañi tsa cha' nu ta na' lo'o ma cuentya ji'i ngu' bi': Cha' tso'o ti tyiquee ngu' bi' ni, cua nda ngu' lcaa ña'a nu ngujui ti xi ji'i ngu'; lo'o jua'a tya quiña'a la cñi nda ngu', masi ná ndyu'u scua cñi nu ndyanu ji'i ngu'. ⁴ Hasta ngüijña ngu' chacuayá' ji'i ya cha' ta ngu' msta bi', cha' xtyucua ngu' ji'i xa' la tya'a ñati, ngu' nu cua ngusni cha' ji'i Jesús ca xa' quichi' su ntsu'u tsa na nu lyiji ji'i ngu'. ⁵ Ni ná ngulacua ti' ya cha' ta ngu' jua'a. Tya clyo ntaja'a ngu' tyucui tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi; lo'o li' nacui' ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ya cha' cua'ni ngu' chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi. ⁶ Bi' cha' cua nchcui' ya lo'o yu Tito bi', cha' cua'ni lyiji yu cha' xti'i yu msta nu nda cu'ma cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma, cha' tya tsubi' la cua nguxana nxti'i yu msta bi'. ⁷ Nu cu'ma ni, tso'o tsa jlyu ti' ma ji'i ycui' Ndyosi, tso'o tsa nchca ji'i ma culu'u ma cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i xa' ñati, tso'o tsa nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndyu'u sca cha'; na cua nti' tsa ma xtyucua ma ji'i ngu', la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i ya. Nchca tsa ji'i ma cuentya ji'i lcaa cña, nti' ya; bi' cha' nclyacua ti' ya cha' ná tyiquee' yala tsa

cua'ni mā cha' xti'i mā cñi bi'.

⁸ Si'i na nclyo na' cña jil'i mā re; nu lo'o ña'a mā jil'i xa' la ngu'tya'a na, cha' nti' tsa ngu' xtyucua ngu' jil'i tya'a ñati jil'i Cristo, li' taca cua'ni cuayá' mā jil'i ycu' ca mā si chañi ca cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i la cui' ngu' tya'a mā.

⁹ Cua jlo ti' mā ñi'ya ndu'ni Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o ñati. Lcaa na cua ntsu'u jil'i Ni, pana cua ntaja'a Ni ngua Ni sca ñati ti, ñi'ya nti' sca ñati ti'i nu ná sca na ntsu'u jil'i tsiya' ti. Xqui'ya cu'mā, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a, cha' tiya' la li' taca caja lcaa na nu ntsu'u jil'i ycu' Ni jil'i mā.

¹⁰ Ndi'ya nti' na', tso'o la si cua'ni mā cha' xcua se'i cña bi' lacua, cha' tya yija na ndyu'ni mā jil'i. Si'i la xña cua'ni ti mā jil'i; pana xqui'ya cha' ndiya ti' mā ndu'ni mā jua'a, bi' cha' ta mā msta' bi'.

¹¹ La cui' jua'a cua'ni mā cña bi', ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'. Tso'o tsa ngua ti' mā nu lo'o nguxana cña bi', lo'o jua'a tso'o si tyucui tyiquee mā cua'ni lyiji mā jil'i, tsa ña'a cuayá' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i scaa mā ta mā msta' bi'.

¹² Si chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ta ngu' tsa ña'a nu ntsu'u xi jil'i ngu', tso'o ti xñi ycu' Ndyosi msta' bi' jil'i ngu', ñi'ya nu nchca ti jil'i ngu' li'; ná nti' Ni cha' ta ngu' msta' si ná sca na ntsu'u jil'i ngu'.

¹³ Ná nti' na' cha' lyiji tsa na jil'i mā laja lo'o ta mā cñi, cha' caja na nu lyiji jil'i ngu' ti'i tya'a na. ¹⁴ Laca cha'

cua ngujui xi cha' tso'o jil'i mā juani ti, bi' cha' ntsu'u ñi'ya nu taca xtyucua mā jil'i xa' la ngu' tya'a na nu lyiji tsa cha' jil'i. Nde loo la li', si lyiji ñi'ya nu tyiji yu'u jil'i mā chalyuu, ná tyiquee' lo'o ngu' bi' taca xtyucua ngu' jil'i cu'mā li', cha' jua'a caca stu'ba cha' jil'i mā lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycu' Ndyosi. ¹⁵ La cui' jua'a nscua lo quityi jil'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nacui: “Masi nteje tacui cuayá' nguxuti'i ngu' na cacu ngu', nga'aa ntyucua la jil'i ngu' tsiya' ti li'; lo'o nu ngu' nu nguxuti'i xti ti cha' bi', nga'aa lyiji jil'i ngu' tsiya' ti lo'o cua ndye cha' li'”.

Sca cha' cuentya jil'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu

¹⁶ Tso'o tsa nti' ya lo'o nchcui' ya lo'o ycu' Ndyosi, cha' nu Tito, tya'a ndya'a ya cña bi' ni, nti' tsa yu xtyucua yu jil'i mā. Stu'ba ti nti' yu lo'o na' cha' xtyucua ya jil'i cu'mā.

¹⁷ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ngua'ni yu cña nu cua ni na' jil'i yu; lo'o juani nti' tsa yu xtyucua yu jil'i mā, bi' cha' tsaa yu tsaa na'a yu jil'i cu'mā chaca quiya', cha' jil'i ti yu.

¹⁸ Lo'o yu ta ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo, cha' caa lo'o Tito jil'i yu ca slo mā. Cua laca ndyuloo mā jil'i yu bi', cha' tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i yu macala su ndyu'u ti'i ngu' cuentya jil'i Cristo, cha' tso'o tsa nda yu cha' jil'i Cristo lo'o ngu'. ¹⁹ La cui' jua'a nu ñati jil'i Cristo nu ndyu'u ti'i lcaa quich'i cua

ngusubi ngu' jilí yu tya'a na bi', cha' tya'a yu lo'o ya, cha' xtyucua yu jilí ya lo'o ndyu'ni ya cña cha' xti'í ya msta nu nda ngu'. Ndyu'ni ya cña bi' cuentya jilí nu Xu'na na, cha' jua'a taca cua'ni chí ya loo Ni; lo'o jua'a nti' ya cha' yala ti cua'ni mā cña bi', xqui'ya cha' ndiya ti' mā ndu'ni mā jua'a.

²⁰ Li' ná taca chcuí' ngu' jilí ya xqui'ya cha' cua nxti'í ya cñi nu nda mā cha' xlya'be ti bi'. ²¹ Ndube ti' ya jilí ycui' nu Xu'na na, lo'o jua'a ndube ti' ya ñi'ya nu chcuí' ñati; bi' cha' nti' ya cha' xcui' lubii ti cua'ni ya lcaa cña bi'.

²² Lo'o jua'a tya nda ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' jilí na lo'o Cristo cha' stu'ba ti caa yu lo'o nu xa' ñati ngu' tya'a na bi'. Quiña'a tsa cña cua ngua'ni yu cuentya jilí nu Xu'na na, bi' cha' jlo ti ya cha' ndiya ti' yu cua'ni yu cña lo'o na. Masi juani tyaca' tyijyu' cha' ndyi'u tsa ti' yu jilí mā. ²³ Bi' cha' juani si xcuane ngu' jilí mā ni cña laca ndya'a Tito, ndi'ya ñacuí mā jilí ngu': Tya'a ndya'a na cña laca yu re. Lo'o jua'a xacuí mā cha' jilí ngu' cha' stu'ba ndyu'ni yu cña lo'o cua cuentya jilí cu'mā. La cui' jua'a si xcuane ngu' jilí mā, ni cña laca nu ndya'a xa' la tya'a ndya'a Tito bi', ndi'ya xacuí mā cha' jilí ngu' li': Ndy'a'a ngu' bi' cuentya jilí lcaa latya ngu' xa' quichí nu ndyu'ni tlyu jilí Cristo, cha' ndu'ni chí ngu' loo Cristo. ²⁴ Bi' cha' chcuí' tso'o mā lo'o ngu' bi'

lacua, cha' ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a na cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jilí Tito lo'o tya'a ndya'a yu. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' ya lo'o ña'a ya ñi'ya nu ndyu'ni mā lo'o ngu' bi'. Ca tiya' la li' caja cha' bi' jilí lcaa taju ñati nu cuentya jilí Cristo bi'.

9

Msta nu nda mā cha' xtyucua jilí tya'a ñati mā

¹ Nga'aa nti' cha' chcuí' la na' lo'o cu'mā cuentya jilí msta nu nxti'í mā cha' xtyucua jilí ngu' tya'a mā nu ntsu'u cha' jilí lo'o Cristo, ² cha' cua jlo ti' na' cha' tso'o ti nti' mā ña'a mā jilí ngu'. Lu'ba ti nchcuí' na' lo'o ngu' ca tyi re, ca loyuu su cuentya Macedonia re, cha' tso'o tsa ndyu'ni mā, cu'mā ngu' ca tyi nde loyuu su cuentya Acaya bi'; ni na' jilí ngu' cha' yala tsa ti' cu'mā, cha' tya yija na ngua'ni cña ti' mā cha' xti'í mā msta bi'. Lo'o nu ngu' Macedonia re ni, cua ngua chaa la ti' tyiquee ngu' lo'o na'a ngu' cha' yala tsa ndyu'ni mā cña. ³ Masi jua'a ña'a ti tya ta na' jilí ngu' tya'a na bi', cha' caa ngu' ca slo mā. Li' taca cua'ni mā tsa ña'a nu cua nacuí na' jilí ngu' cha' ndu'ni mā, si'i cha' laja ti nchcuí' na' jilí mā lacua. Bi' cha' cua'ni mā cha' xti'í mā msta bi', cha' cua laca ti nguscua se'í cha' bi' nu lo'o caa na'. ⁴ Ná jlo ti' na' si lo'o xi tya'a na nu laca ngu' Macedonia re caa na' li'. ¿Ñi'ya cua'ni na li', si

ña'a ngu' cha' ná ngua'ni yala mā? Ca tyuju'u tsa ti' ya li', cha' cua nhcui' ya lo'o ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni mā; jua'a cu'mā caca tyuju'u ti' mā li'. ⁵ Bi' cha' cua nhcui' na' lo'o ngu' tya'a na re, cha' tsa ngu' nde loo la que na', cha' xtyucua ngu' ji'i mā cha' cua'ni cho'o mā msta, ñi'ya nu nacui mā 'na cha' ta mā; cua laca nscua se'i ti cha' bi' lo'o caa na' li'. Jua'a laca bi' sca cña tso'o nu ngua'ni mā xqui'ya cha' ndiya ti' mā ndu'ni mā ji'i, si'i sca cña nu ndatsaa tsa ya ji'i mā laca nu ngua'ni mā li'.

⁶ Tyi'u ti' mā ñi'ya ndyaca lo'o ntyaa na na cuiñii. Si xti ti si'yu na cuiñii bi' cataa na, xti ti cha' tso'o tyu'u ji'na li'; pana si quiña'a si'yu cataa na, quiña'a la cha' tso'o tyu'u li'. ⁷ La cui' jua'a lo'o ta na cñi xlya'be ti, nga'a cha' quiñi ti' na ni tsa lo ta scaa na. Ná tso'o si cha' cuiñi ti na ta na ji'i, la cui' ti ná tso'o si cha' juersa ti ta na ji'i; ndiya la ti' ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee na ta na ji'i. ⁸ Taca xtyucua ycu' Ndyosi ji'i mā lo'o quiña'a tsa cha', lo'o li' tyu'u scua ji'i mā lcaa cha' nu lyiji ji'i mā; lo'o jua'a tya caja la ñi'ya xtyucua mā ji'i xa' ñati lo'o cua ña'a ca cña tso'o. ⁹ Ndi'ya nhcui' cha' nu nscua lo quityi cusu':

Sca ñati nu ndaquiya' tso'o ji'i ycu' Ndyosi, quiña'a tsa cha' xlya'be nda yu ji'i ngu' ti' tya'a yu; bi' cha' lcaa tyempo tyi'u ti' ngu' ji'i cña tso'o nu

ndu'ni yu.

¹⁰ Nda ycu' Ndyosi na cuiñii cataa na, jua'a nda Ni na cacu na; la cui' jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji ji'i mā cha' cua'ni mā sca cña tso'o lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a xtyucua Ni ji'i mā cha' tyu'u scua cha' tso'o nu ndyu'ni mā, cha' xqui'ya bi' caca tso'o tyiquee ñati. ¹¹ Bi' cha' jua'a ndyaca, cha' cua ndyiji lcaa na ji'i mā, ña'a cuayá' taca ta mā cha' xlya'be ji'i xa' ñati. Lo'o cua ndye, li' tso'o tsa tya ngu' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya msta nu cua nda mā, nu tsa lo'o ya ji'i cha' tyalaa ca su ndi'i ngu' ti'i bi'. ¹² Nu lo'o nda mā na nu xtyucua ji'i ngu' tya'a na ni, li' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i ngu' bi' chalyuu; jua'a tso'o tsa caca tyiquee ngu' bi'. Lo'o hcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, ¹³ cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'. Taca ña'a ngu' bi' ji'i mā, cha' chañi cha' ndaquiya' mā ji'i cha' tso'o nu cua nda Cristo lo'o mā; ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' lo'o ña'a ngu' cña nu cua ngua'ni mā cha' caja xlya'be ji'i ngu' bi'. Cua'ni chi' ngu' loo ycu' Ndyosi li', xqui'ya cha' tso'o tsa nda mā msta ji'i ngu' bi', la cui' ñi'ya nu nda mā ji'i lcaa ñati. ¹⁴ Li' hcui' ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i mā, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i mā; tyi'u ti' ngu' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati xqui'ya msta nu cua nda mā ji'i ngu' bi'. ¹⁵ Tso'o tsa laca si tya na xlya'be ji'i ycu' Ndyosi lacua, cha' tlyu

t_{sa} cha' t_{so}'o laca nu cua nda Ni ji'na, ni nga'aa nchca ca cuayá' ti' na cha' bi'.

10

Ycui' Ndyosi nda chacuayá' macala su cua'ni Pablo cña

¹ Pablo laca na' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani; tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma, masi chcui' liñi na' lo'o ma. Nacui' ngu' cha' ntsii na' lo'o nchcui' na' lo'o ma nu lo'o ndi'i na' slo ma, pana tyaala tsa ndu'ni na' lo'o ma nu lo'o nga'a na' tyijyu'; jua'a cha' nda ngu'. Tyi'u ti' ma lacua, cha' xcui' tso'o ti nti' Cristo lo'o ña'a Ni ji'na. ² Nu juani tya'na nchcui' na' lo'o ma, cha' ná cua'ni lye ma lo'o na', cha' jua'a ná cua'ni tyaala na' lo'o ma chaca quiya' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma. Taca cua'ni tyaala na' lo'o ñati tu'ni, ñati nu cua ñi'lo'o ji'i ma cha' cuxi tsa cña ndyu'ni ya. ³ Chañi tsa cha' laca na ñati chalyuu, pana ná ndyu'ni na ngana ji'i ngu' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; ⁴ si'i na nxuu tya'a na lo'o ngu' cuxi ñi'ya nu nxuu tya'a sca ñati chalyuu. Ycui' Ndyosi ni, nchca tsa ji'i Ni, bi' laca nu stu'ba ti ndu'ni cña lo'o na cha' taca tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuxi nu nxuu lo'o na. ⁵ Ntsu'u cha' tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuiñi nu nchcui' ngu' ji'i Cristo; jua'a ntsu'u cha' tyijiloo na ji'i lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' ngu' ji'i, nu ndaca'a tsa ji'i ngu' cha' ná xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi. Nu lo'o cua nguxtyanu ngu' ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' taca

cua'ni na cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu ntsu'u ji'i Cristo. ⁶ Bi' cha' lo'o cu'ma ni, nga'a cha' taquiya' lyiji ma lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Cristo, cha' tiya' la li' taca culo'o ya ji'i nu xa' la ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'i cha' bi' tsiya' ti.

⁷ Na la xña nchcui' ti ma ji'i ya. Pana tso'o la si culacua xi ti' ma ñi'ya ndyu'u scaa cha' nu liñi ca; nu ñati nu nti' cha' cuentya ji'i Cristo laca ngu' bi' ni, ndu'ni cha' culacua tso'o la xi ti' ngu' bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li', cha' lo'o cuare laca ya cuentya ji'i Cristo. ⁸ Cua nchcui' tsa na' lo'o ma cha' cua nda ycui' nu Xu'na na chacuayá' ji'i ya, nu lo'o ndya'a ya slo cu'ma; lo'o jua'a ná nchca tyuju'u ti' na' masi nchcui' na' jua'a lo'o ma. Cua lo'o chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi ndya'a ya, cha' taca tyati' la ti' tyiquee ma cha' ji'i Ni; si'i na cua'ni ñu'u lyiji ya ji'i ma. ⁹ Ná nti' na' cha' ñacu' ma cha' na nchcutsii ti na' ji'i ma lo'o quityi nu nscua na' cha' ya'a slo ma. ¹⁰ Nacu' ngu': Tonu tsa cha' nu nda nu Pablo bi', tyaala tsa ndu'ni yu lo'o na, nu lo'o ndi'i yu tyijyu'. Nda yu cha' nu lijya ca slo na, nacui' ngu' ji'i ma, pana ná nchca culo tso'o yu cña ji'na nu lo'o ndi'i yu slo na; ná nduna na tsiya' ti cha' nu nda yu li', nacui' ngu' bi' li'. ¹¹ Tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi' lacua, cha' sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nscua ya lo quityi nu lo'o nga'a ya tyijyu', la cui' ñi'ya nu cua'ni ya lo'o ma nu lo'o tyi'i ya ca

slo mā.

¹² Si'i na caca stu'ba cha' ji'i ya lo'o ñati bi', nti' ya; tyixi tsa ndu'ni ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tonto tsa ngu' bi'. Na ña'a cuayá' ngu' bi' ji'i ycu' ca ngu', bi' cha' nti' ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ycu' ngu'.

¹³ Pana nu cuare ni, ná nti' ya cha' chcu' tso'o ti ngu' ji'i ya cuentya ji'i sca cña nu cua ngua'ni xa' ñati; tso'o masi chcu' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni ycu' ca ya, cha' ycu' Ndyosilaca nu nda chacuayá' macala su nga'a cha' cua'ni scaa ya cña. Lo'o jua'a nda Ni chacuayá' cha' ndyalaa ya ca slo cu'ma, ngu' Corinto.

¹⁴ Bi' cha' lacua, cua lo'o chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi ndyaa ya ca slo mā tya clyo, cha' nchcu' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o mā; si'i na ntyijiloo ya ji'i chacuayá' nu nda Ni ji'i ya bi'. ¹⁵ Ná ntsu'u cha' chcu' ya ji'i cña nu ndyu'ni xa' ñati cuentya ji'i ycu' Ndyosi, chcu' ya ji'i tsa bi' ti cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ycu' ca ya ca slo mā. Na cua nti' ya cha' xñi tso'o la mā cha' ji'i ycu' Ndyosi nde loo la, cha' li' quiña'a la cña taca cua'ni ya laja ngu' tya'a mā, ñi'ya nu cua nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ya. ¹⁶ Lo'o li' xqui'ya cu'ma caja ñi'ya chcu' ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Cristo lo'o ngu' xa' quichi nu ndi'i tyijyu' la, nde loo la ca su ndi'i cu'ma. Bi' cha' lacua, ná ndu'ni cha' chcu' ya cha' ji'i cña nu cua ngua'ni xa' ñati cuentya ji'i Cristo.

¹⁷ Si nga'a cha' chcu' na ji'i sca cha', tso'o la chcu' na ji'i sca cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi lacua. ¹⁸ Si'i na taquiya' tso'o la Ni ji'i ñati nu nchcu' tsa ji'i cña nu ndyu'ni ycu' ca ngu'; nu lo'o tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'i ñati, li' taquiya' Ni ji'i cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

11

Nu ngu' nu cuiñi ti nchyu' cha' ji'i Jesús

¹ Lo'o juani tyu'u cha' clyu ti' ji'i mā lo'o na', talo tyiquee mā xi jna', masi cha' tonto ti na' nchcu' tsa na' cha' ji'i ycu' ca ti na'. ² Na tiji' tsa ti' na' ña'a na' ji'i cu'ma. Ni tyiquee' la cui' jua'a nti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i cu'ma. Na cua ngüiñi cha' 'na lo'o ycu' Ndyosi cha' ta na' ji'i mā cha' caca mā ñati ji'i Cristo, ñati nu lubii tyiquee, la cui' ñi'ya laca lo'o sca nu cuna'a cuañi' nu caja clyo'o lo'o sca ti nu qui'yu ji'i; ³ ndube tsa ti' na' si quiñu'u chca cresiya ji'i mā. Tya sa'ni ni, cua nguñilo'o nu cuaña ji'i Eva, cha' tajua' tsa nchcu' nu xña'a bi'. Pana ná nti' na' cha' quiñu'u cha' ji'i mā lo'o Cristo jua'a, ná nti' na' cha' ñilo'o nu xña'a ji'i mā xqui'ya xa' ñati; juani tso'o tsa cha' tyucui tyiquee mā cua ngusñi mā cha' ji'i ycu' Cristo. ⁴ Ngujui cha' jna' cha' ndi'ya ndu'ni mā: tso'o tsa nchcu' mā lo'o cua ña'a ca ñati nu lijya ca slo mā, masi xa' ña'a cha' nu nda ngu' cuentya ji'i Jesús, masi ná stu'ba cha' nu nda ngu'

bi' lo'o cha' nu cua nda ya lo'o mā tya clyo la. La cui' jua'a nduna mā chaca cha', pana si'i cha' tso'o ji'i Jesús nu ndu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi nu cua nchcui' ya lo'o mā laca bi'. Bi' cha' laca cha' chaca xtyi'i ndyu'ú ne' cresiya ji'i mā juani, nga'aa si'i Xtyi'i ycui' Ndyosi laca bi'.
 5 Ni si'i na cuxi la laca cha' nu nchcui' na', si'i na tso'o la cha' nu nchcui' nu xa' ñati bi'; nti' mā jua'a, masi cua nguñilo'o ngu' ji'i mā lo'o nchcui' ngu' cha' laca ngu' cña ji'i Cristo.
 6 Masi ná nchca 'na chcui' liñi na' lo'o ñati, nti' mā, pana ndye cha' ngua tsa'a tso'o na' cha' ji'i Jesús bi'; lo'o jua'a jlo ti' mā cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, cha' tyu quiya' cua na'a mā 'na, lcaaca cha' nu cua ngua 'na.

7 Ná ngusñi na' caya' ji'i mā tsiya' ti nu lo'o ndi'i na' ngulu'u na' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi ji'i mā. Cua ntaja'a na' li' cha' caca ti'i la na' xqui'ya cu'ma, cha' caja ñi'ya caca tso'o la tyiquee ycui' cu'ma. ¿Ha ná tso'o cha' ngua'ni na' jua'a, nti' cu'ma? 8 Ca ta'a taju ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo xa' quichi ni, bi' laca ngu' nu nxyucua 'na lo'o cñi tyucui tyempo lo'o ngua'ni na' cña ca su ndi'i cu'ma; ná ngusñi ti na' caya' ji'i ngu' bi', cha' jua'a ngua nxyucua na' ji'i mā li'. 9 Tyucui tyempo nu lo'o nguti'i na' lo'o cu'ma, nu lo'o lyiji cñi 'na, li' ná ngüijña na' ji'i mā cha' xtyucua mā xi 'na; nu ngu' ca tyi Macedonia,

tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua yaa yalo'o ngu' bi' lcaaca na nu nguliji ti xi 'na. Jua'a ngua'ni na' nu ngua li', cha' ná ta na' quiña'a tsa cña ji'i cu'ma, ngua ti' na'. La cui' jua'a tya cua'ni la na' tyempo nde loo la, nti' na'. 10 Tso'o la nti' na' cha' ndyaca jna' jua'a. Bi' cha' juani macala su tya'a na' tyucui loyuu su cuentya Grecia, nga'aa nti' na' cha' ta ngu' caya' 'na; cua jlo ti' mā cha' chañi tsa cha' nu nchcui' na' re, xqui'ya cha' laca na' ñati ji'i Cristo.
 11 Si'i xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i mā, bi' cha' nchcui' na' jua'a; cua jlo ti' ycui' Ndyosi cha' tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma.

12 Lo'o jua'a tya cua'ni la na' ña'a nu ndu'ni ti na' juani, cha' jua'a ná caca chcui' lye nu xa' ñati bi' ji'i ya, lo'o ñacui' ngu' cha' ndyu'ni ya cña ñi'ya nu ndu'ni ycui' ngu'.
 13 Ná chañi cha' ndyu'ni ngu' bi' cña ji'i Cristo; na cuiñi ti ngu' bi', quiña'a tsa cha' cuiñi nda ngu' bi' lo'o ñati macala su ndya'a ngu'. Xa' ña'a xi ndu'ni loo ngu' bi', cha' ñilo'o ngu' ji'i xa' ñati cha' laca ngu' bi' ñati tso'o, cha' ñati nu ndyu'ni cña ji'i Cristo laca ngu' bi'. 14 Ná tlyu cña laca cha' ndu'ni ngu' bi' jua'a, cha' lo'o nu xña'a nu naa Satanás taca ji'i ñilo'o ji'i ñati, nu lo'o xa' ña'a cua'ni loo yu ña'a cuayá' nu ca ti' ngu' cha' laca yu sca xca nu ndyu'u tucua lo'o xee ji'i ycui' Ndyosi; pana ná chañi laca cha' bi'. 15 La cui' jua'a lo'o ngu' nu ndyu'ni

cña cuentya jil̄i nu xña'a bi'; ná tlyu cña cha' cua'ni ngu' cha' xa' ña'a loo ngu', ña'a cuayá' nu ñilo'o ngu' bi' jil̄i xa' la ñati cha' cña jil̄i ycuil̄i Ndyosi laca nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana nu lo'o tyalaa hora cha' caca cuayá' jil̄i ngu' lo'o ycuil̄i Ndyosi, li' chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nga'a cha' tyacua jil̄i ngu' xqui'ya cña cuxi nu cua ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

Cha' ti'í nu cua ngujui jil̄i Pablo lcaa su nguta'a yu

¹⁶ Chaca quiya' hcui' na' lo'o ma, cha' ná nga'a cha' hcui' ma cha' nu tonto ti laca na'. Masi jua'a nti' ma, cha' tonto laca na', pana ta ma xi chacuayá' 'na hcui' na' xi jil̄i lcaa cha' nu cua ngua' na'. ¹⁷ Ná ndiya ti' na' cha' nchcui' na' jil̄i cha' bi', cha' si' cha' nu cua nda ycuil̄i Ndyosi cha' hcui' na' lo'o ñati laca cha' bi', nti' na'. Chañi cha' tonto tsa na', nti' na', si lye tsa hcui' na' cha' jil̄i ycuil̄i ca na'. ¹⁸ Pana ná ndube ti' na', hcui' na' xi juani, cha' ntsu'u tsa ngu' nu jua'a nchcui' tsa ngu' cha' caca ch̄i la loo ycuil̄i ca ngu', nti' ngu'; bi' cha' lo'o na' ntsu'u chacuayá' hcui' na' xi, nti' na'. ¹⁹ ¡Nu cu'ma nchca tsa jil̄i ma! Bi' cha' tso'o tsa ndalo tyiquee ma jil̄i ngu' nu tonto ti ndu'ni. ²⁰ Na ndalo tsa tyiquee ma jil̄i lcaa ngu' tonto bi', masi lye tsa nclyo ngu' cña jil̄i ma, masi ndyu'ni ngu' ngana jil̄i ma, masi ndat-saa tsa ngu' jil̄i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi, masi ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o ma,

masi lu'ba ti ntyijil̄i ngu' saca' ma; cua ndalo tsa tyiquee ma jil̄i ngu' bi'. ²¹ Lo'o li' nacuil̄i ma cha' ná ngulo tso'o ya cña jil̄i ma. ¡Chañi cha' ná ngua'ni tyaala ya jil̄i cu'ma ñi'ya nu ndyu'ni nu ñati bi'!

Tso'o lacua, hcui' na' xi cha' jil̄i ycuil̄i ca ti na', masi cha' tonto ti ndyu'ni na' jua'a; si' ngu' bi' ti nu ntsu'u chacuayá' hcui' ngu' jil̄i ycuil̄i ca ngu'. ²² Laca na' ngu' hebreo stu'ba ti lo'o ngu' bi'; jua'a laca na' ngu' Israel stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a ndyu'u cha' jna' lo'o jyo'o Abraham stu'ba ti lo'o ngu' bi'. ²³ Nacuil̄i ngu' bi', cha' cña jil̄i Cristo ndyu'ni ngu'; la cui' cña bi' ndyu'ni na'. Masi tonto ti nchcui' na', pana tso'o la cña nu ndyu'ni na' que cña nu ndyu'ni ngu' bi'; lye la ngua'ni na' cña, lu'ba la ngusu'ba ngu' 'na ne' hcua, tyuu tsa quiya' cua ngujui' ngu' juata hichu' na', lu'ba ti ndyaca cha' cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo. ²⁴ Calaa tyii ntucua caa quiya' ndya'ni ngu' cuxi cuentya jil̄i ngu' judío ni, lo'o jua'a ca'yu quiya' ngujui' ngu' judío 'na tsa lo cua quiya'; ²⁵ jua'a sna quiya' ngujui' ngu' romano yaca hichu' na', lo'o jua'a tsaca quiya' ngu' quee 'na cha' ngua ti' ngu' cjuui ngu' 'na. Sna quiya' ngua cuxi jil̄i yaca ni' su ndya'a na', ngüilyu'u bi' nde ne' hitya; lo'o jua'a sna quiya' ngua cha' ndyanu na' nchcuatya ti na' lo hitya sca

tsa lo'o sca talya. ²⁶ Quiña'a tsa se_i ndya'a na' tyucui su caca cuxi 'na nquicha': ntsu'u hora ndyacia na' cla'be sta'a lo'o ndyaluu bi'; la cui' jua'a ntsu'u tsa ñati cuaana tyucui; masi ngu' judío tya'a na', masi ngu' xa' tsu', ngua ti' ngu' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'; la cui' jua'a masi ndya'a na' nde quichi tonu, masi ndya'a na' nde ne' quixi', masi ndya'a na' nde lo tyujo'o, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyacia 'na; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu stu'ba ndya'a lo'o ñati ji'i Jesucristo, pana cha' cuiñi ndyu'ni ngu' bi', cuxi ti ngulacia ti' ngu' ña'a ngu' 'na. ²⁷ Tucui tsa cña nu ndyacia 'na, ti' tsa cña ndyacia 'na ca su ndya'a na', ña'a cuaya' tyuu tsa quiya' ná ngua caja' na'; ntsu'u quiya' ntyute' na', jua'a ntsu'u quiya' nguityi na' hitya, lo'o jua'a ntsu'u tsa nu ná ngujui tsiya' ti na cacu na', ntsu'u tsa lo'o lye tsa nchca tlya' na', la cui' jua'a ná ngujui late' cacu' na'. Lcaa cha' bi' ndyacia 'na ca su ndya'a na'.

²⁸ Lo'o jua'a tya ntsu'u la xi xa' la cha' 'na; lcaa tsa ndube tsa ti' na' ñi'ya ndyacia ji'i lcaa taju ñati nu cuentya ji'i Cristo ca xa' quichi, lye tsa ncyacia ti' na' ne' cresiya jna' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i ngu' bi'. ²⁹ Lo'o ná ndyiji juersa ji'i scaa ngu' bi', li' caca ñu'u ti' na' cuentya ji'i ngu' bi'; lo'o ndyacia qui'ya ji'i scaa ngu' bi', la cui' jua'a na', xñi'i tsa ti' na' li'. ³⁰ Laja lo'o nchcui'

ti na', tso'o si chcui' na' ji'i lcaa cha' nu ná nda chacuaya' cha' caja juersa jna' su ntu-cua ycu'i' ti na'. ³¹ Ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na ni, tyucui tyempo nga'a cha' cua'ni tlyu na ji'i Ni: la cui' Ni jlo ti' Ni cha' si'i cha' cuiñi laca nu nda na' lo'o cu'ma. ³² Ndi'ya cha' ngua 'na lo'o nguti'i na' ca quichi Damasco: Nu laca xu'na quichi ca jua, cuentya ji'i rey Aretas laca yu cña; lo'o jua'a ngulo yu bi' cña ji'i ngu' policia cha' tsatu ngu' to' lo'o quichi bi' cha' tejeya' ngu' 'na, cha' tyaa lo'o ngu' 'na nde ne' chcuá li'. ³³ Pana xa' tyucui' ngusñi na' nguta'a na' li'; yaá lo'o ngu' tya'a na sca chcubi, cha' chca'a na' nde ne' chcubi bi', lo'o li' ngusu'ba ngu' 'na toni'i ventana cha' ngua'ya ti'i na' nde chu' lo'o quichi bi' nde liya'. Jua'a ngua, bi' cha' laca cha' ngulaá na' ji'i xu'na quichi bi'.

12

*Ngulu'uloo ycu'i' Ndyosi ji'i
Pablo laja xcalá yu*

¹ Tya nti' cha' chcui' na' la xi cha' ji'i ycu'i' ca ti na', masi ná tso'o chcui' na' jua'a lo'o xa' ñati. Juani ta na' sca cha' lo'o ma' ñi'ya nu cua nchcui' xcalá na' tsaca quiya'. Laja xcalá ti na', li' ngulu'uloo ycu'i' nu Xu'na na 'na, lo'o jua'a nda Ni sca cha' lo'o na' li'. ² Sca ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo laca na'; nu juani cua ntsu'u tii jlyacia yija' tya lo'o ngua ti' na' cha'

yaā ycui' Ndyosi yaqui'ya Ni 'na, cha' li' ndya'aā ca chaca chalyuu nde cua la, ca su ntucua ycui' Ndyosi. Nga'aa jlo ti' na' si chañi cha' ndya'a na' ca ndacua, si laja xcalá ti' na' ngulu'uloo ti' cha' bi' 'na; sca ti' ycui' Ndyosi jlo ti'. ³ Chaca quiya' chcu' na' lo'o cu'ma cha' ná jlo ti' na' si chañi cha' ndyaa lo'o lye ycui' Ndyosi 'na ca chalyuu bi' su tso'o tsa ña'a lcaa na, si na nchcuilo'o ti' 'na cha' ndya'a na' ca bi'; sca ti' ycui' Ndyosi jlo ti'. ⁴ Ca bi' cua ndyuna na' quiña'a tsa cha'; cua ntsu'u tsa cha' nu ná nchca chcu' na' ji'i, jua'a ná caja ñi'ya chcu' ñati chalyuu ji'i cha' bi' tsiya' ti. ⁵ Pana tso'o si chcu' na' xilo'o ma, cha' jua'a ngua 'na tya li'; ná tso'o chcu' na' xa' la cha' cuentya ji'i ycui' ca na', sca ti' si chcu' la na' xi ji'i scaa cha' nu ná nda chacuayá' 'na cha' caja juersa 'na su ntucua na' ycui' ti na'. ⁶ Ni si'i na tonto laca na' cha' nchcu' tsa na' ji'i ycui' ca ti na' jua'a, cha' liñi laca nu nda na' lo'o ma juani. Pana nga'aa nti' na' chcu' na' quiña'a la cha' lo'o ma juani, cha' ná nti' na' cha' cua'ni chj' ngu' loo na' si bilya ña'a ngu' ñi'ya ndyu'ni na', si bilya cuna ngu' cha' nu nda na'; tsa ña'a cuayá' nu ndyuloo ti' ngu' 'na, jua'a ti' taca cua'ni chj' ngu' loo na' nti' na'.

⁷ Lo'o li' nda ycui' Ndyosi chacuayá' cha' caja xi cha' chcube' na', cha' ná lye tsa caca tyucuaa ti' na' lo'o ñati xqui'ya cha' tlyu ca nde cua nu cua na'a na' laja xcalá;

nda Ni sca lo quicha 'na nu ti' tsa ndyu'ni lo'o na'. Lo'o jua'a laca bi' ñi'ya laca lo'o ntsu'u na ya' nu xña'a nchcube' ji'na, cha' ti' tsa ndyu'ni quicha bi' lo'o na', cha' ná caca tyucuaa ti' na' lo'o xa' ñati. ⁸ Cua ndya'a sna quiya' nchcu' na' lo'o ycui' Ndyosi; tya'na tsa nchcu' na' lo'o Ni cuentya ji'i quicha bi' cha' tyu'utsu' bi' jna'. ⁹ Pana ndi'ya nacuj Ni 'na li': "Tsa bi' ti' cha' nga'a cha' tyi'u ti' nu'u, cha' xcui' cha' tso'o ndu'ni na' lo'o nu'u jua'a ti. Lye la caca cua'ni na' cña xqui'ya nu'u, nu lo'o ná quiña'a tsa juersa ntsu'u ji'i ycui' ca nu'u", nacuj Ni jna'. Bi' cha' juani tso'o tsa nti' na' masi ná ndyiji juersa 'na, cha' li' taca tyanu juersa ji'i ycui' Cristo ne' cresiya 'na. ¹⁰ Tso'o nti' na' lacua, masi ná ntsu'u juersa 'na tsiya' ti, masi quiña'a tsa cha' ti' nchcu' ngu' jna', masi ti' tsa na', masi lya' tsa ti' ngu' 'na, masi tucui tsa laca cña su ndya'a na' cuentya ji'i Cristo; la cui' tyempo lo'o ná nchca 'na tsiya' ti, la cui' hora bi' tso'o tsa ndyiji juersa 'na xqui'ya Cristo.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya ndyaca ji'i ngu' Corinto nu ngusñi cha' ji'i Cristo

¹¹ Cu'ma ngua'ni ma lo'o na' cha' nchcu' na' cha' tonto re, pana cu'ma laca nu nga'a cha' chcu' tso'o ma 'na nguicha'. Masi ná sca cha' ndyaca 'na tsiya' ti, si'i na xti la cña nchca 'na lo'o quiña'a la cña nchca ji'i nu

ngu' cuiñi bi', masi tyaca'a tsa ndyu'ni mā jil'i ngu'; si'i jua'a ndyu'u cha'. ¹² Cua ndalo tsa na' laja lcaa cha' cuxi nu ngua 'na, cha' ndyu'ni na' cña nu cua nda nu Xu'na na 'na, cha' ndu na' nchcui' na' lo'o cu'mā. Cua jlo ti' mā cha' ycu' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na nu lo'o cua na'a mā cha' tlyu nu cua ngua'ni Ni ca slo mā xqui'ya na', cha' jua'a cube la ti' mā jil'i ycu' Ndyosi. Ná nchca cua'ni ñati chalyuu cña bi' jua'a ti. ¹³ Tsa bi' ti cha', ná ngüijña na' jil'i cu'mā cha' xtyucua mā 'na, bi' cha' nti' mā cha' chij nti' na' ña'a na' jil'i cu'mā; tso'o la ndu'ni na' lo'o ngu' xa' quichi, nti' mā. Tyu'u xi cha' clyu ti' jil'i mā lo'o na' lacua, cha' ná ndijña na' cha' bi' jil'i cu'mā.

¹⁴ Cua tyaa ti na' ca su ndil'i mā chaca quiya'. Cua tya'a ti sna quiya' cha' caa na' slo mā juani, lo'o ña'a ti ná lijya na' cha' culo na' sca cña tlyu jil'i cu'mā. Sca ti nti' na' cha' caca mā ñati jil'i ycu' Ndyosi, ná nti' na' cha' jña na' cñi jil'i mā. Ñi'ya nti' na ni, si ntsu'u sñi' na, ycu' ti na ta na caya' lo na laca nu lyiji jil'i sñi' na; si'i sñi' na nu ta caya' lo ycu' na. ¹⁵ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' masi culiji na' lcaa na nu ntsu'u xi 'na, masi tye juersa jil'i ycu' na' tsiya' ti, cha' caja ñi'ya xtyucua na' xi jil'i cu'mā. Bi' cha' ná tso'o laca si xti ti ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na, masi tso'o la ntsu'u tyiquee na' ña'aa jil'i cu'mā.

¹⁶ Ná quiña'a tsa cñi nguliji mā lo na' li'; pana ña'a ti tya

ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu nchcui' cha' cua nguñilo'o na' jil'i mā cha' cua'ni na' ngana jil'i mā. ¹⁷ ¿Ñi'ya jua'a? Ná nda na' ñati lijya ca slo mā cha' cua'ni ngu' ngana jil'i mā cuentya 'na, si'i jua'a nti' na'. ¹⁸ Chañi cha' nchcui' na' lo'o yu Tito bi', cha' tsubi' ti tsaa yu ca su ndil'i mā; ndyaa yu lo'o chaca yu tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús bi' li'. Pana si'i Tito laca nu ngua'ni ngana jil'i mā; sca ti cuayá' ndyu'ni yu cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, sca ti cha' ntsu'u tyiquee tyucua ya.

¹⁹ Ni si'i xcui' na cua nti' ya cha' tyu'u lubii cha' jil'i ya lo'o cu'mā; laca cha' ndube ti' ya cha' ña'a ycu' Ndyosi jil'i ya, bi' cha' tsa lo cua ti cha' nchcui' ya, tsa ña'a cha' nu nti' ycu' Cristo cha' chcui' ya lo'o cu'mā. La cui' jua'a lcaa cña nu ndyu'ni ya, na xtyucua ya jil'i mā laca cña bi', cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i cu'mā tya'a tso'o na. ²⁰ Quiña'a xi nclyacua ti' na' xqui'ya cu'mā juani. Lo'o tyalaa na' ca su ndil'i mā, si quije cha' 'na lo'o mā cha' xa' ña'a ndu'ni mā, nga'aa si'i ñi'ya nu ngulu'u na' jil'i mā tya clyo, ¿ñi'ya cua'ni ta na' lo'o mā li'? Ca cuayá' ti' mā cha' taca cua'ni tyalaa na' xi lo'o mā li', masi ná ndiya ti' mā cha' cua'ni na' jua'a. Ndube ti' na' cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu ña'a ti nxuu tya'a ngu', nu tí tsa ti' ngu' ña'a jil'i tya'a ngu', nu ñasi' tsa ngu' ña'a jil'i tya'a ngu', nu sca ti jil'i

ycui' ca ngu' ndube ti' ngu'; lo'o jua'a nchcui' ca'a ti ngu' jil'i tya'a ngu', cuentyu tsa ti' ngu' lo'o tya'a ngu', ntyucuaa tsa ti' ngu' ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'. Lcaa lo cha' cuxi bi' ndyu'ni ngu' cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ²¹ Nu lo'o tyalaa na' chaca quiya' ca slo mā juani ti, si quije cha' jna' cha' jua'a ndu'ni mā, ná tyiquee' quiña'a tsa cha' tyuju'u ti' caca 'na cuentya jil'i ycui' Ndyosi nu laca Xu'na na', nu lo'o ña'a na' jil'i cu'mā. Xi'ya tsa na' li', ña'a cuayá' xñii hitya cloo na'; xi'ya na' xqui'ya ngu' nu ngua'ni cha' cuxi bi' tya tsubi' la, cha' bilya ca tyuju'u ti' ngu' bi' jil'i cha' suba' nu ngua'ni ngu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' ná lubii cresiya jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

13

Liñi nchcui' Pablo lo'o ngu' lo'o ndye nguscua yu quityi

¹ Cua tya'a ti sna quiya' juani cha' caa na'a na' jil'i cu'mā. Ndi'ya cua'ni na juani: Xcui' nga'a cha' cua'ni cuayá' na jil'i ñati cuxi lo'o tucua sna tya'a ñati nu cua na'a jil'i cha' cuxi bi'. ² Bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o lcaa cu'mā ngu' Corinto nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a nchcui' na' lo'o cu'mā ngu' taju jil'i Jesús ca ndacua nu ngua'ni cha' cuxi tya tsubi' la. Nu lo'o ñaa na' nu ndyaca tyucuaa quiya' ni, cua laca nda na' cha' re lo'o cu'mā li', pana juani lo'o

ndi'i na' tyijyu', tya chaca quiya' chcui' na' cha' bi' lo'o mā, cha' ni sca ñati nu ndu'ni cha' cuxi ná nga'a cha' clyaa ngu' lo'o caa na' chaca quiya'; cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ngu' bi'. ³ Ca li' caca cuayá' ti' mā cha' ycui' Cristo laca nu nda cha' nu nchcui' na'; lo'o jua'a si'i na xti ti cña nchca jil'i Cristo lo'o xcube' Ni jil'i mā, masi lye tsa cua'ni Ni cña cha' chcube' mā li'. ⁴ Chañi tsa cha' ndye juersa jil'i Cristo nu lo'o ndyujuii ngu' jil'i, lo'o ngujui'i ca'a ngu' jil'i lo crusi; pana tlyu tsa cña ngua'ni ycui' Ndyosi cuentya jil'i yu, bi' cha' laca cha' ña'a ti tya lu'ú yu juani. Ñi'ya nti' Cristo, cha' ná ngxlyú cha' hichu' ñati nu ndyujuii jil'i, la cui' jua'a cuare, si'i na lye tsa nclyo ya cña jil'i cu'mā nquicha'; pana juani caca cuayá' ti' mā cha' ña'a ti tya lu'ú ya xi, cha' la cui' chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi ndya'a lo'o ya lijya ya, la cui' tya'a chacuayá' nu ntsu'u jil'i Cristo.

⁵ Cua'ni cuayá' mā jil'i ycui' ca mā lacua, cha' ca cuayá' ti' mā si chañi cha' tya ndyanu tyucui cha' jil'i Jesucristo ne' cresiya jil'i mā. Nga'a cha' tyi'u ti' mā cha' ndyanu Xtyi'i Jesucristo ne' cresiya jil'i sa scaa mā; sca ti si cua ngunu'u cresiya jil'i mā lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, nga'aa tyanu Ni lo'o mā li'. ⁶ Lo'o jua'a nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' jil'i cuare, cha' si'i na ngunu'u cresiya jil'i ya lo'o Ni. ⁷ Lu'ba ti ndijña ya

cha' ji'i ycuí' Ndyosi, cha' ná ta Ni chacuayá' cha' cua'ni mā xa' la cha' cuxi; na cua nti' ya cha' xtyucua Ni ji'i mā cha' tso'o ti caca tyiquee mā. Ná ndube ti' ya, masi ñacuí' ngu' cha' ná nchca ji'i ya tsiya' ti. ⁸ Ná ntsu'u cha' cua'ni tyaala ya lo'o mā si ña'a ti tya ndyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'i mā, nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi mā; pana si ndyu'ni ñu'u ca mā ji'i nu cha' ji'i Jesús bi', li' cua'ni tyaala ya lo'o mā. ⁹ Si tso'o tsa ndyanu tachaa cha' ji'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i mā, tso'o tsa nti' ya li', masi xti ti cha' nchca ji'i ycuí' ya; bi' cha' ndijña ya cha' ji'i ycuí' Ndyosi cuentya ji'i cu'mā lacua, cha' jua'a caca tyucui la ti' tyiquee mā ña'a mā ji'i ycuí' Ndyosi. ¹⁰ Lo'o jua'a nscua na' quityi re, masi tyijyu' tsa ndi'i na' cuentya ji'i cu'mā, cha' ná caca tyaala na' lo'o cu'mā nu lo'o cua ndyalaa na' ca quichi tyi mā. Chañi cha' cua nda ycuí' nu Xu'na na chacuayá' 'na, pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': cua'ni na' cha' caja ñi'ya tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'i mā; ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni ñu'u lyiji na' ji'i cu'mā.

¹¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, chcuí' salya' na' lo'o mā juani, nu lo'o cua tye ti xcua se'i cha' nu nscua na' lo quityi re. Cua'ni lyiji mā ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni mā cha' laca mā ñati ji'i ycuí' Ndyosi. Cua'a jyaca mā ji'i lcaa cha' nu nda na' lo quityi re. Cua'ni mā cha'

caca stu'ba tyiquee mā lo'o xa' ñati tya'a mā. Tso'o ti tyi'i mā lo'o lcaa ñati. Lo'o li' la cui' ycuí' Ndyosi laca nu tyi'i lo'o mā lcaa tsā; ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee na. ¹² Chcuicha' mā ji'i tya'a mā tyucui tyiquee mā, quityi mā ji'i tya'a mā chacuayá' ji'i Cristo. ¹³ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi ca nde, cua nti' ngu' ta ngu' xlyo ni'i ji'i lcaa ngu' tya'a mā nu ndi'i cajua.

¹⁴ Lo'o juani nti' tsa na' cha' ná tye cha' stu'ba cha' ji'i lcaa cu'mā cajua lo'o Jesucristo nu Xu'na na, la cui' Ni laca nu quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni lo'o na lcaa tsā. Jua'a nti' na' cha' lcaa tsā caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o ycuí' Ndyosi, la cui' Ni laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Jua'a nti' na' cha' tyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'i mā, la cui' Ni laca nu ndu'ni cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, jua'a lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde Galacia

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re. Cña 'na laca cha' tsa'a na' chcu' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. Si'i ñati chalyuu ti laca nu cua nda cña bi' 'na, si'i ñati laca nu nguane 'na cha' cua'ni na' cña bi'; Jesucristo lo'o ycu' Ndyosi Sti Jesús, bi' laca nu cua nda cña bi' 'na. Ycu' Ndyosi ni, bi' laca nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuu yu. ² Lo'o na', lo'o lcaa tya'a ndi'i na' ca nde nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, nscua ya quityi re cha' tsa'a lcaa quichi tyi cu'ma ngu' gálatas, lcaa quichi su ntsu'u cu'ma taju ñati ji'i Jesucristo. ³ Nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i cresiya ji'i ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ⁴ La cui' Jesús laca nu nda ji'i ycu' ca lo'o ngujuu yu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na nde chalyuu su ngunu'u tsa tyiquee ñati xqui'ya cha' cuxi; ngulo ycu' Ndyosi Sti na cña ji'i Jesús, li' ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na. ⁵ Bi' cha' ná nga'a cha' tye tsá nu cua'ni

tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. Jua'a caca cha' bi' lacua.

Nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu taca cua'ni lyaá ji'i ñati ji'i nu cuxi

⁶ Ndube tsa ti' na' cha' yala ti nguta'achu' ma ji'i ycu' Ndyosi, masi ngusubi Ni ji'i ma xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a ji'na; ndube ti' na' cha' nduna ma chaca cha' nu si'i cha' ji'i ycu' Ndyosi laca, nu nacui ngu' cha' taca cua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi. ⁷ Pana liñi la ñacui na cha' nga'aa ntsu'u xa' la cha' tso'o ji'i Jesucristo nu taca cua'ni lyaá ji'na. Ndi'ya ndyaca cha': Ntsu'u xi ñati nu ndyu'ni cha' quichi yaa cha' hique ma; cua nti' tsa ngu' bi', cha' xcutsa'a ngu' ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Cristo. ⁸ Pana tlyu tsa qui'ya sta Ni ji'i ñati nu chcu' sca cha' cuiñi lo'o ma ñi'ya nu caca clyaá ma ji'i cha' cuxi, nu culu'u ji'i ma sca cha' nu si'i la cui' cha' liñi laca, nu si'i cha' nu cua nchcu' ya lo'o ma tya clyo. Lo'o cuare, sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i ya si xcutsa'a ya cha' nu cua nda ya lo'o ma; masi sca xca nu ngutu'u ca slo ycu' Ndyosi laca nu chcu' cha' cuiñi jua'a, xcube' Ni ji'i, cha' tlyu tsa qui'ya laca bi'. ⁹ Jua'a ni na' ji'i ma tya tsubi' la, lo'o la cui' cha' laca nu ta na' lo'o ma chaca quiya' juani: Tlyu tsa cha' ti' tyacua ji'i ñati si ta ngu' xa' la cha' lo'o ma, ñi'ya nu cua'ni ma cha' clyaá ma ji'i nu cuxi, nu si'i la cui' cha' nu cua ndyuna ma tya clyo.

¹⁰ Lo'o nacui na' jua'a, si'i cha' ndyu'ni cña tsa ti' na' cha' caja ñati' na nu cua'ni chi loo na'. Tsa bi' ti cha' tso'o nti' na', si ycu' Ndyosi cua'ni chi Ni loo na'; si'i na cua nti' na' cha' tso'o ti chcu' ñati' jna'. Nga'aa caca cua'ni na' cña jil'i Cristo, si xcui' cha' cua'ni tya'a na' lo'o ñati' ntsu'u tyiquee na'.

Ñi'ya ngua cha' ngujui cña jil'i Pablo

¹¹ Cua nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' mā cha' bi', cha' si'i sca cha' nu ngua'ya hique ti ñati' laca cha' nu cua nda na' lo'o mā; cha' jil'i Jesús laca bi', cha' nu nchcu' ñi'ya taca clyaa mā jil'i nu cuxi. ¹² Si'i ñati' laca nu nda cha' bi' lo'o na' tya clyo, ni sca ñati' chalyuu ná ngulu'u cha' bi' 'na; ycu' Jesucristo ngulu'u loo yu 'na, ycu' bi' laca nu cua nda cha' bi' lo'o na' li'.

¹³ Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' nde chalyuu tya sa'ni la, ñi'ya ndaquiya' tsa na' jil'i lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya. Cua jlo ti' mā cha' ti' tsa nguxcube' na' jil'i lcaa ñati' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo nu ngua li'; ngua ti' na' cua'ni tye na' jil'i ñati' bi' tsiya' ti.

¹⁴ Lye la ngua'ni na' lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya nu lo'o ndu'ni tlyu ya jil'i ycu' Ndyosi. Xa' ngu' quich'i tyi na' nu tya'a stu'ba ti na' lo'o, ná stu'ba ngua'ni ngu' ñi'ya nu ngua'ni na'; lye la ndaquiya' na' jil'i lcaa lo cha' nu ntsu'u jil'i ya, nu cua nda jyo'o cusu' lo'o ngu'

judío tya'a ya tya sa'ni la. ¹⁵ Pana yala la ngua'ni ycu' Ndyosi; masi bilya cala na' cua ngusubi Ni 'na cha' caca na' ñati' jil'i Ni, xqui'ya cha' jua'a ngua ti' ycu' Ni; na cua ngusubi Ni 'na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹⁶⁻¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni Ni cha' ndyuloo na' jil'i Jesús, nu sca ti Sñi' ycu' Ni, cha' li' nchca 'na ta na' cha' jil'i Ni lo'o lcaa cu'mā, ñati' nu ndi'i xa' tsu'. Li' ndacha' na' jil'i lcaa mā cha' xqui'ya Jesús taca clyaa mā jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā. Nu lo'o ngusñi ca ti na' cha' bi', li' hora ti ndu'u na' nguta'a na' nde loyuu su naa Arabia; ca bi' nguti'i na' ycu' ti na'. Ná nguta'a na' ndyaana na' sca cui' nu ta sca ñati' lo'o na'; la cui' ti jua'a ná nguta'a na' nde quich'i Jerusalén cha' chcu' na' lo'o ngu' tya'a ndyu'ni na' cña nu ndi'i nde jua, masi cua nda ngu' bi' cha' jil'i Jesús lo'o ñati' clyo la, nu lo'o tya lyiji cuna na' cha' bi'. Pana nguta'a na' nde Arabia, lo'o tiya' la li' nguxtyuu na' nguta'a na' nde quich'i Damasco.

¹⁸ Nga'aa ndya'a na' nde Jerusalén li'; pana ca lo'o ndu'u scua sna yija, li' nguta'a na' nde jua. Lo'o li' ndyuloo na' jil'i Pedro, nguti'i na' ti'ñu tsā lo'o yu li'. ¹⁹ Ná na'a na' jil'i xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Cristo tya clyo ca bi'; sca ti yu Jacobo tya'a Jesús nu Xu'na na, bi' nu cua na'a na' jil'i. ²⁰ Chacuayá' jil'i ycu' Ndyosi, liñi tsa cha' nu

nscua na' lo quityi re; ni sca cha' cuiñi ná nscua na' tsiya' ti re.

²¹ Tiya' la li' nguta'a na' nde loyuu su cuentya Siria, jua'a nde loyuu su cuentya Cilicia.

²² Pana nu xa' la taju ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo nu ndi'i quichí su cuentya Judea, tya lyiji tyuloo ngu' bi' 'na nu ngua li'. ²³ Pana cua ndyuna ngu' cha' 'na lo'o nchcui' ñati 'na ndi'ya: "Nu ñati nu ngua ti' cua'ni tye ji'na bi', juani cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i yu, cha' cua ntsu'u cha' ji'i yu lo'o Jesús", nacui ngu' ji'i tya'a ngu'. "Juani ndya'a yu nda yu cha' lo'o xa' la ñati, cha' lo'o ñati bi' caca xñi ngu' cha' ji'i Jesús", nacui ngu'. ²⁴ Lo'o li' nguxana ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya na'.

2

Nu xa' la tya'a ñati nde Jerusalén ntucúa ngu' cha' nu nchcui' Pablo

¹ Cua ndya'a tii jlyacua yija, li' xa' ndya'a nde Jerusalén chaca quiya'; lo'o Bernabé ndya'a, lo'o jua'a ndyaa lo'o ya ji'i Tito. ² Ndyaa ya Jerusalén, xqui'ya cha' cua ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ngua'ya sca cha' hique na' cha' tyaa ya; bi' cha' lo'o cua ndyalaa ya quichí bi', li' ndya'a ca su ntucua ngu' ycui' ti ngu', nchcui' na' lo'o ngu' nu laca loo la ji'i taju tya'a ñati ji'i Cristo quichí bi'. Li' ndacha' na' ji'i ngu' bi', nchcui' na' ni cha' nu nda na' lo'o ngu' xa' tsu' cuentya

ji'i Cristo, cha' ngua'ni lyaá Cristo ji'na ji'i nu cuxi. Jua'a nchcui' na' lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná nti' na' cha' culacua cuxi ti' ngu' bi' ña'a ngu' jna'; ná nti' na' cha' chcui' ngu' cha' ná tso'o laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' tya tsubi' la, masi chcui' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni na' juani. ³ Lo'o jua'a yu Tito tya'a ndya'a na' ni, ná nchcui' ngu' lo'o yu cha' si'yu quiji yu cha' culacua yu ñi'ya ndu'ni ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca yu. ⁴ Pana ngulaa xi xa' la ñati slo ya li', ngu' nu cuiñi ti nchcui' cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo; na ndu'ni ti ngu' cha' tya'a na laca ngu' bi'. Cuaana ti nguti'i ngu' bi' laja lcaa tya'a na cha' ña'a cuayá' ngu' bi' ji'i ya, si culacua ngu' nu ndya'a lo'o ya, si ná culacua ngu'. Ngua ti' ngu' bi' tacu' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o na, cha' ná ndiya ti' ngu' cha' tso'o ndi'i tyiquee na chalyuu xqui'ya Jesús; ngua ti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ngulo jyo'o cusu' ji'i ngu' judío tya'a ya. ⁵ Pana ná ndaquiya' ya ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi' tsiya' ti. Ngua ti' ya cha' ná chcuna' tsiya' ti ni sca cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na, nu lo'o cua ngua'ni lyaá yu ji'na; ngua ti' ya cha' tyanu tso'o lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'i ma.

⁶ Ná ndube ti' na' masi nacui' ngu' cha' tlyu tsa ñati laca nu ngu' nu laca loo ji'na bi'; jlo ti' na' cha' sca ti cuayá' laca lcaa na cuentya ji'i ycui'

Ndyosi. Pana masi loo laca ngu' bi', ná ngulo ngu' bi' cña jna' cha' culu'u na' xa' la cha' ji' cu'ma ngu' xa' tsu'.
 7 Ndi'ya ngua: ngutucúa ngu' bi' ji' cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'; cua ngüiñi cha' ji' ngu' bi' lo'o na' li'; cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' cua nda ycu' Ndyosi cña 'na cha' tsa'a ta na' cha' ji' Ni lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', ñi'ya taca clyaá ma ji' nu cuxi. Lo'o jua'a nacui' ngu' cha' cua nda Ni la cui' cña ji' nu Pedro bi', cha' chcui' yu cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío.
 8 La cui' ycu' Ndyosi nu nda ji' Pedro ndyaa nclyu'u yu cha' ji' Ni ji' ngu' judío, la cui' ycu' Ndyosi bi' laca nu cua nda Ni 'na ndya'a na' nclyu'u na' cha' tso'o bi' ji' ngu' xa' tsu'.

9 Bi' cha' ngutucúa ngu' cña 'na, nu Jacobo lo'o Pedro lo'o Juan bi', la cui' ngu' nu laca loo ji' ngu' tya'a ngusñi na cha' ji' Cristo. Stu'ba ti nchcui' ngu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na' nu lo'o nda Ni cña bi' 'na. Li' ngusñi ya' tya'a ya lo'o ngu' bi', na' lo'o Bernabé, cha' caca cuayá' ti' ya cha' tso'o ti nti' ngu' ña'a ngu' ji' ya, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji' ngu' lo'o ya, cha' tya tsa la ya quichi' tyi ngu' xa' tsu'. Tyanu ycu' ngu' bi' ca su ndi' tya'a ya, nu ngu' judío bi' li'.
 10 Tsa bi' ti cha' nchcui' ngu' lo'o ya, nu ngüijña ngu' ji' ya cha' lcaa tyempo tyi'u ti' na na laca nu lyiji ji' nu ngu' ti' tya'a na nu ndyanu nde Judea. Bi' laca nu ndyu'ni cña ti' na' cha'

cua'ni na'.

Lye xinchcui' Pablo lo'o Pedro nde quichi' Antioquía

11 Lo'o li' ndyalaa Pedro nde quichi' Antioquía, ca su ndi' na'. Tiya' la li' ndya'a na' slo yu, ngua'a na' ji' yu xqui'ya cha' cua ntsu'u sca cha' cuxi nu ndyu'ni yu.
 12 Ndi'ya ngua cha' bi': Nu lo'o ndyalaa ca ti yu, ná ngua tyuju'u ti' yu; ndyacu yu lo'o ngu' tya'a na ca bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana nu lo'o ndyalaa xi xa' la tya'a ngu' judío nu nda Jacobo ji' li'ya, li' nguta'achu' yu; nga'aa ntaja'a cacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi' li'. Cua ndyutsii yu si ña'a ngu' judío tya'a yu ji' yu cha' ndyacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi', cha' ná ntsu'u chacuayá' ji' ngu' judío cha' cacu ngu' lo'o ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná lubii ngu' xa' tsu' tsiya' ti ngua ti' ngu' judío.
 13 Lo'o li' la cui' jua'a ngua'ni xa' la ngu' judío tya'a ntsu'u cha' ji' na lo'o Cristo, sca ti cuayá' siya' tyiquee ngu' lo'o Pedro; lo'o ycu' Bernabé ngua ti' yu cua'ni yu ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', cha' siya' tsa tyiquee ngu'.
 14 Pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' ná ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'u cha' tso'o nu ngulu'u Cristo ji' na cha' clyaá na ji' nu cuxi, li' nchcui' na' lo'o Pedro slo lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji' Cristo quichi' bi'. Ndi'ya ni na' ji' yu li': "Ngu' judío laca nu'u", nacui' na' ji' Pedro bi'. "Tya lo'o ndyalaa nu'u ca nde, cua

ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' xa' tsu' re, cha' tya'a na laca ngu' cuentya ji'i Cristo; ná ngua'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío tya'a quichi tyi na. Bi' cha' lacua, ná tso'o si juani nti' nu'u cha' tatsaa nu'u ji'i ngu' xa' tsu' re, cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío." Jua'a nacui na' ji'i yu.

Stu'ba cha' laca ji'i ngu' judío lo'o lcaa ñati chalyuu

¹⁵ Nu cuare ni, ngu' judío laca ya tya lo'o ngula ya chalyuu nu ndaquiya' ji'i lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ya; si'i na ndaquiya' ya ji'i cua ña'a ca cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ngu' xa' tsu'. ¹⁶ Pana jlo ti' ya cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ndyosi, masi ndu'ni ti ya cua ña'a ca cña nu nda jyo'o Moisés cha' cua'ni ya; sca ti si jlya ti' ya ji'i cña nu ngua'ni Jesucristo cuentya ji'na, li' taca ca tso'o cresiya ji'i ya. Bi' cha' lo'o cuare cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu' Ni, cha' nu jlya ti ti' ya ji'i Jesús, nga'aa si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ya nu nda jyo'o Moisés ji'i ya. Ni sca na ná taca ji'na ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ndaquiya' ti na sca cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

¹⁷ Tso'o lacua. Masi ngu' judío laca ya, cua jlo ti' ya cha' xqui'ya cña nu cua ngua'ni Cristo cuentya ji'na, bi' cha' taca caca lubii cresiya ji'i

ya cuentya ji'i ycu' Ndyosi. La cui' ti cha', nga'a cha' chcu' ya ji'i ycu' ca ya cha' lo'o lcaa ngu' judío tya'a ya ntsu'u qui'ya ji'i ya, ñi'ya lo'o nacui ya cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' xa' tsu'. Pana si'i Cristo laca nu ngua'ni cha' laca ya ñati cuxi. ¹⁸ Bi' cha' nga'aa ndaquiya' ya ji'i cha' cusu' nu jlya tsa ti' ya ji'i nquicha'; lo'o juani si xa' taquiya' ya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya, li' ntsu'u qui'ya ji'i ya lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya' xqui'ya cha' si'i na tyucui tyiquee ya ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo. ¹⁹ Lo'o na' ni, ná nchca cua'ni na' lcaa cha' cusu' bi', bi' cha' cua ndye cha' jna' lo'o cha' bi'; juani xcui' ndi'i na' chalyuu cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na'. ²⁰ Cuentya ji'i cha' cusu' bi' laca na' ñi'ya laca si cua ngujuii na', ñi'ya laca si stu'ba ti nga'a na' lo crusi lo'o Jesús; juani nga'aa si'i ycu' ca ti na' laca na' loo ne' cresiya 'na, cha' Cristo laca nu laca loo ne' cresiya 'na juani. Ndi'i tso'o ti na' chalyuu juani sca ti xqui'ya cha' jlya ti' na' ji'i cña nu cua ngua'ni ycu' Jesús, nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi; bi' laca nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jna', bi' laca nu cua nda chacuayá' ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i ycu' yu cuentya jna'. ²¹ Si'i cha' ná ndube ti' na' ji'i lcaa cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' judío tya'a ya; laca cha' ndube tsa ti' na' cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu' Ndyosi,

masi tso'o tsa ndaquiya' na jil'i cña nu nclyo cha' cusu' bi' jina. Ndube tsa ti' na' cha' ná ngujui Jesús jua'a ti; ntsu'u cña nu ngua'ni yu lo'o ngujui yu lo crusi bi', na cua ngua'ni tso'o yu jil'i cresiya jina cuentya jil'i ycu' Ndyosi nu ngua li'.

3

Sca ti lo'o xñi na cha' jil'i Cristo, li' caca quiñi tso'o cha' jina lo'o ycu' Ndyosi

¹ Na tonto tsa mā, cu'mā ngu' gálatas, cha' nduna mā cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi'; laca mā ñi'ya si ntsu'u nu ngua'ni cucha'a jil'i mā. Bi' cha' juani nga'aa nti' mā xñi la mā cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na. Pana lo'o nda ya cha' jil'i Cristo lo'o mā tya clyo, li' ngulu'u tsa ya jil'i mā ñi'ya ngua lo'o ngujui Jesucristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngulu'u ya jil'i mā ña'a cuayá' nu ngua cuayá' tso'o ti' mā cha' bi'. ² Xacuj mā cha' 'na lacua: ¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā juani? ¿Ñi'ya ngua jil'i mā cha' ngujui Xtyi'i ycu' Ndyosi jil'i mā lacua? ¿Ha ngujui Xtyi'i Ni jil'i mā xqui'ya cha' cua ngua'ni mā cña nu nscua lo cha' cusu' bi' cha' cua'ni mā? Si'i. Cua jlo ti' mā cha' ngujui Xtyi'i ycu' Ni jil'i mā lo'o ngusñi mā cha' liñi nu cua nda ya lo'o mā, cha' jil'i ycu' Cristo. ³ ¿Ni cha' laca tonto tsa nclyacua ti' mā juani? Xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o mā, bi' cha' nguxana ca

ti mā cha' ntsu'u cha' jil'i mā lo'o ycu' Ndyosi nguicha'; pana nu juani ni, xqui'ya cha' lye tsa cua'ni cña ti' ycu' ca mā, jua'a nti' mā cha' caca jil'i ycu' ca mā quiñi tso'o cha' jil'i mā lo'o ycu' Ni. ⁴ Masi ngua'ni Ni quiña'a cha' tlyu ca slo mā tya tsubi' la, ntsu'u quiya' nclyacua ti' na' cha' ná ngua tso'o cresiya jil'i mā tsiya' ti, nu lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni mā. Pana jlo ti' na' cha' ngua tso'o la xi cresiya jil'i mā xqui'ya cha' tlyu bi'. ⁵ Na cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i mā, lo'o xqui'ya nu bi' cua ngujui ñi'ya caca tyuu lo cha' tlyu nu ndyu'ni ycu' Ndyosi nde su ndil'i cu'mā. Lo'o ndu'ni Ni jua'a, si'i xqui'ya cha' ndaquiya' mā jil'i cha' cusu' bi'; pana ndu'ni Ni jua'a, xqui'ya cha' jlya ti' mā lo'o ndyuna mā cha' tso'o jil'i cña nu cua ngua'ni Jesús cuentya jina.

⁶ Nu jyo'o cusu' jil'i ya, nu Abraham bi' ni, cua jlya tsa ti' nu cusu' bi' lcaa cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o yu. Xqui'ya cha' cua jlya ti' yu cha' bi', li' ntucua Ni cha' jil'i yu ñi'ya si ngua yu sca ñati nu ndu'ni xcu' cha' tso'o. ⁷ Lo'o jua'a nga'a cha' ca cuayá' ti' mā cha' cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' jil'i Cristo, chañi cha' laca ñati bi' ñi'ya laca ngu' judío, cha' ndyu'ni ngu' bi' la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Abraham, masi tyempo juani. ⁸ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycu' Ndyosi lo'o nu Abraham bi'

nu ngua sa'ni: “Caca tso'o cresiya ji'i lcaa ñati nu ndi' xa' tsu' xqui'ya nu'u”, nacui Ni ji'i Abraham. Ycui' Ndyosi laca nu cua nda cha' bi' lo'o jyo'o bi' yala la, cha' jua'a lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' caca tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycui' Ndyosi nde loo la, nu lo'o xñi ma cha' ji'i ycui' Ni. ⁹ Tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'i Abraham nu ngua sa'ni, xqui'ya cha' ngusñi nu cusu' bi' cha' nu nchcui' ycui' Ni lo'o yu; bi' cha' caca cuaya' ti' na cha' tso'o nti' Ni ña'a Ni ji'na, cua ña'a ca na nu xñi na cha' ji'i Cristo.

¹⁰ Pana cua ña'a ca ñati nu tsa bi' ti cña nti' cha' taquiya' ji'i cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés, tyanu yabe' hichu' ñati bi', cha' ndi'ya nchcui' quityi ji'i ycui' Ndyosi: “Tyanu yabe' hichu' lcaa ñati si ná taquiya' ngu' ji'i lcaa ca cha' nu nscua lo quityi bi'”. ¹¹ Bi' cha' caca jlo ti' na cha' ná nchca ca lubii cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi lo'o ndaquiya' ti na ji'i cña nu nda cha' cusu' bi', cha' ná nchca tyi'u ti' na lcaa ca cha' bi'. Chaca cha' nchcui' quityi bi': “Caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i ycui' Ni; li' taca caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na”. ¹² Pana lo'o xcui' ndaquiya' na ji'i cha' cusu' bi', li' ná ntsu'u sca cha' ji'i Cristo nu nga'a cha' xñi na hasta ca ne' cresiya ji'na, cha' ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na: “Sca ti si cua'ni na lcaa ca cña nu culo ycui'

Ndyosi ji'na, caca tyi'i tso'o ti na chalyuu li'”, nacui quityi bi'.

¹³ Cua ngulo Cristo ji'na ji'i yabe' nu ngusta ycui' Ndyosi hichu' na xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'i lcaa cha' tsiya' ti nu nda Ni lo'o na; yabe' nu ntsu'u ji'na bi' cua ndyanu hichu' ycui' Jesús li'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi: “Si tlyu tsa yabe' ntsu'u ji'i sca ñati, ntsu'u cha' kujui' ca'a ngu' ji'i ña'a lu'ú ti lo sca yaca ndu cha' cajaa yu”. ¹⁴ Jua'a ngua cha' lo'o ngu' xa' tsu' caja cha' tso'o ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo, cha' tso'o nu cua ngüiñi ji'i ycui' Ndyosi lo'o nu jyo'o Abraham bi' nu ngua sa'ni. Li' caca ji'i ngu' xa' tsu' ñi'ya nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Abraham, cha' caja Xtyi'i ycui' Ni ji'i lcaa na nu lo'o xñi na cha' ji'i Cristo.

Sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o Abraham

¹⁵ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, ta na' sca cui' lo'o ma juani cuentya ji'i sca ñati nu nti' quiñi sca cha' ji'i yu lo'o tya'a yu. Cloyo culo ngu' sca quityi. Lo'o cua ndye ngua stu'ba cha' bi' ji'i ngu', li' nga'aa caca ji'i xa' ñati tacu' ngu' ji'i cha' bi'; nga'aa caca xcutsa'a la ngu' cha' bi'. ¹⁶ Jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nu Abraham bi'; cua ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' bi', jua'a lo'o sca ñati nu tyu'u ji'i jyo'o cusu' bi' tyempo nde loo la. Ná nacui quityi ji'i ycui' Ndyosi

cha' quiñi cha' ji' Ni lo'o tyuu tya'a ñati bi'. “Na cua ngüiñi cha' ji' ycu' Ndyosi lo'o sca ti ñati nu tyu'u ji' Abraham nde loo la”, nacui quityi. Lo'o nu sca ti ñati bi' ni, Cristo laca bi'. ¹⁷ Ndi'ya cha' nti' na' chcu' na' lo'o ma: Cua ngua stu'ba cha' ji' ycu' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua li'; cua ndya'a jacua siyento ntucua calaa tyii yija tya lo'o cua ngüiñi cha' ji' ycu' Ni lo'o nu cusu' bi', lo'o li' nda ycu' Ndyosi cha' lo'o Moisés cha' culo yu cña ji' ngu' cuentya ji' Ni. Bi' cha' ná ngua ji' cha' nu nda Moisés bi' tacu' lo cha' nu cua ngüiñi ji' ycu' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua sa'ni la, cha' ná taca cua'a ngu' ji' cha' bi' tsiya' ti. ¹⁸ Si ntsu'u cha' taquiya' na ji' lcaa cña nu ngulo Moisés ji'na, cha' jua'a clyaá na ji' nu cuxi, li' nga'aa nti' cha' jlya ti' na cha' nu cua ngüiñi ji' ycu' Ndyosi lo'o na cha' cua'ni lyaá Ni ji'na. Pana cha' liñi laca cha' cua ngüiñi cha' ji' ycu' Ni lo'o Abraham, cha' cua'ni Ni sca cha' xlya'be lo'o na nu lo'o cua'ni lyaá Ni ji'na.

¹⁹ ¿Ni cha' laca ngulo ycu' Ndyosi cña ji' nu jyo'o Moisés bi', cha' nguscua yu cña bi' lo quityi cuentya ji' Ni lacua? Tiya' la ngua cha' nda Ni cha' bi' lo'o Moisés, cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya nu nacui ycu' Ndyosi cha' laca scaa cha' cuxi. Pana xti ti tyempo ndalo cha' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa Cristo, la cui' tya'a ñati ji' jyo'o Abraham; na cua nchcu' ycu' Ndyosi cha'

ji' nu Cristo bi' nu lo'o cua ngüiñi cha' ji' ycu' Ni lo'o jyo'o cusu' Abraham bi' tya clyo. Nu lo'o nda Ni cha' bi' lo'o nu jyo'o Moisés bi' ni, lo'o xca ji' ycu' Ni ndu lo xlya ca'ya bi' cuentya ji' ycu' Ndyosi, cha' chcu' lo'o nu cusu' Moisés bi'. Cla'be la bi' ngutu jyo'o Moisés bi' cha' chcu' yu lo'o ñati, cha' tu'ba ji' ycu' Ndyosi ngua nu cusu' bi'. ²⁰ Pana juani ná ndu'ni cha' caja sca ñati chalyuu nu caca tu'ba ji' ycu' Ndyosi cha' chcu' Ni lo'o na. Cua ngüiñi cha' ji' Ni lo'o na nu ngua sa'ni si jlya ti' na ji' cha' bi', la cui' cha' nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Nde laca cña nu ngua'ni cha' cusu' bi'

²¹ Tso'o si cua'ni na cña nu nscua lo quityi cusu' cha' cua'ni na lacua. Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' xñi na lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati. Pana masi taquiya' na ji' lcaa cha' cusu' bi', ná taca caja chalyuu cucui bi' ji'na jua'a ti; ná taca ca tso'o cre-siya ji'na cuentya ji' ycu' Ni xqui'ya cha' ndyu'ni ti na lcaa cña nu nscua lo quityi cusu' bi' cha' cua'ni na; ná caca jua'a tsiya' ti. ²² Cua nchcu' quityi ji' ycu' Ndyosi cha' nu cuxi laca loo la ji' lcaa ñati chalyuu, ñi'ya si na cua laca na preso ji'. Si jlo ti' na cha' nu cuxi laca loo ji'na, li' taca ji' Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; ta Ni chalyuu cucui ji'na li', nu lo'o xñi na cha' ji' ycu' Jesu-cristo. Bi' laca nu cha' tso'o

nu cua ngüiñi jil̄i ycuil̄ Ni lo'o na.

²³ Lo'o tya lyiji caa Jesucristo ni, tya lyiji caja ñi'ya jlya tso'o ti' na cha' jil̄i ycuil̄ Ni; bi' cha' ngua cha' cusu' bi' loo ji'na, ña'a cuayá' caca jlya tso'o ti' na jil̄i Ni xqui'ya Cristo. ²⁴ Laca cha' cusu' bi' loo ji'na ñi'ya nti' si laca na sca nu sube; ngulu'u cha' cusu' bi' xi cha' liñi ji'na ña'a cuayá' nu ñaa ycuil̄ Cristo. Pana juani cua'ni Cristo cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil̄i ycuil̄ Ndyosi, ñi'ya nu nti' ycuil̄ Ni cha' caca na nu lo'o jlya ti' na jil̄i nu Cristo bi'. ²⁵ Lo'o juani taca jlya tso'o ti' na jil̄i ycuil̄ Ndyosi xqui'ya Jesucristo, nga'aa sil̄i cha' cusu' nu laca loo ji'na.

²⁶ Sñi' ycuil̄ Ndyosi laca lcaa cu'ma juani lo'o ngusñi ma cha' jil̄i Jesucristo, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' jil̄i ma lo'o Ni. ²⁷ Lo'o ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, li' cua ntyucuatya ngu' jil̄i lcaa na chacuayá' jil̄i Cristo, cha' jua'a cua ndyanu lcaa cha' jil̄i Cristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si cua laca cha' bi' sca late' nu quixii chu' na. ²⁸ Nu lo'o cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo, la cui' tyempo bi' ngua stu'ba cha' ji'na lo'o tya'a ñati na; bi' cha' nga'aa hcui' na cha' ngu' judío laca ya, cha' ngu' xa' tsu' laca ma; nga'aa hcui' na cha' msu nu ngüi'ya ñati laca ma, cha' ñati nu ndi'i tso'o ti laca na; nga'aa hcui' na cha' qui'yu laca na, cha' cuna'a laca ma. Lcaa na, stu'ba cha'

ji'na lo'o tya'a na juani. ²⁹ Nu lo'o ngusñi na cha' jil̄i ycuil̄ Cristo, li' la cui' jua'a laca na ñati nu ndyu'u jil̄i jyo'o Abraham, masi tiya' la ñaa na chalyuu. Su cua ndye, li' tyanu cha' ji'na, lcaa ña'a cha' nu cua ngüiñi jil̄i ycuil̄ Ndyosi lo'o nu Abraham bi' cua sa'ni la cha' tyacua ji'na.

4

¹ Ndi'ya cha' nti' na' ta na' lo'o ma: Sca nu sube ni, masi ngxu'tyanu jyo'o sti lcaa cha' tso'o jil̄i lo'o ngujuii sti, cha' tya cuañi' nu sube bi', stu'ba nti' lo'o msu nu ngüi'ya ti sti; na jil̄i nu sube bi' laca lcaa cha' tso'o bi', pana tya lyiji casu' yu. ² Ni jacua' tyalaa tsá nu caja cha' nu ngxu'tyanu jyo'o sti nu sube bi' jil̄i, xa' ñati laca loo jil̄i nu sube bi', xa' ñati laca nu ndyi'ya loo cña jil̄i nu sube bi'. ³ La cui' jua'a laca ji'na lo'o Jesús. Lo'o tya lyiji cuna na cha' jil̄i Jesús, caca ñacu' na cha' tya sube na, xqui'ya cha' tya ndu'ni na cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó ji'na, ñi'ya nu ndu'ni ti xa' ñati. ⁴ Pana lo'o cua ndyalaa tsá nu ndu'u scua cha' nu ngüiñi jil̄i Ni lo'o na, li' cua nda ycuil̄ Ndyosi jil̄i Sñi' ycuil̄ ca Ni ñaa chalyuu; sñi' sca nu cuna'a ngu' judío ngua nu Jesús bi', lo'o jua'a ndaquiya' tsa yu jil̄i lcaa cha' cusu' nu jlya ti' ngu' judío. ⁵ Jua'a ñaa Jesús nde chalyuu cha' cua'ni lyaá yu ji'na jil̄i yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cusu' bi'. Lo'o jua'a ta Ni chacuayá' juani cha' cua

cusu' la na, cha' tyanu cha' ji'na ñi'ya nu nscua cha' tyacua ji'na, xqui'ya cha' laca na sñi' ycu' Ni.

⁶ Bi' cha' laca cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni nu tyanu ne' cresiya ji'i mā, cha' culu'u Ni ji'i mā cha' cua laca mā sñi' ycu' Ni. Xtyi'i ycu' Ni ndu'ni cha' taca chcu' na lo'o ycu' Ndyosi chañi ca: “¡Papá! ¡Sti na!” ñacu' na. ⁷ Nga'aa laca mā ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati, na cua laca mā sñi' ycu' Ndyosi; bi' cha' juani ta Ni laca cha' nu ndyanu cha' tyacua ji'i mā chacuayá' ji'i Cristo, cha' laca mā sñi' ycu' Ni.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya nu nguñilo'o ngu' ji'i ngu' gálatas

⁸ Sa'ni la lo'o tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' mā cha' ji'i ycu' Ndyosi, xa' la jo'ó ndatsaa ji'i mā cha' cua'ni mā cña ji'i, jo'ó nu si'i jo'ó nu chañi ca. ⁹ Lo'o juani cua nslo mā ji'i ycu' Ndyosi; hasta tso'o la ñacu' na, cua ndyuloo ycu' Ni ji'i mā. ¿Ni cha' laca nti' mā tya'achu' mā ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi lacua? Xa' cua'ni mā cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó nu cuxi ti bi' ji'i mā li', jo'ó nu ntsu'u ji'i ñati ti; pana ná ndyu'u tso'o cha' bi' tsiya' ti, ná caca cua'ni lyaá jo'ó bi' ji'na. ¹⁰ Lo'o juani caca tso'o cresiya ji'i mā cuentya ji'i ycu' Ndyosi si taquiya' mā ji'i tsá tacati ji'i ngu' judío, nti' mā, masi ta'a nu ndacui snu' tsá, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi ta'a nu ndu'ni ngu' ndacui sca yija; ¹¹ bi' cha'

quiña'a tsa cha' nlyacua ti' na' si ná ngua'nijo'o tsiya' ti lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i mā, si xlya'be ti ngulu'u na' cha' bi' ji'i mā.

¹² Cu'mā tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, tya'na chcu' na' lo'o mā juani, cha' cua nti' na' cha' caca mā ñi'ya nu laca na' tsiya' ti. Nga'aa nchca tatsaa ngu' 'na juani lo'o cha' cusu' bi', masi ngu' judío laca na'; stu'ba ti laca na' lo'o cu'mā juani, cha' cua ngulaá na' ji'i nu cha' cusu' nu ndatsaa tsa 'na. Tya lo'o ñaa na' ca slo mā tya clyo, ná sca cha' cuxi ngua'ni mā lo'o na'. ¹³ Cua jlo ti' mā ñi'ya ngua 'na nu lo'o nda na' cha' lo'o mā tya clyo, cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'na; quicha tsa na' nu ngua li', bi' cha' ngua laja 'na cha' ta na' cha' bi' lo'o mā. ¹⁴ Lo'o jua'a ná nchcu' cuxi mā 'na li', ná ngulo'o mā 'na, masi tya xi tya ndalo mā 'na cha' quicha tsa na'; xa' ña'a ngua'ni mā lo'o na' li', ntucuá mā cha' jna' ñi'ya si cua laca na' sca xca ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya si cua laca na' ycu' Jesucristo. ¹⁵ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na nu ngua tyempo bi'; hasta culo mā la cui' ca si'yu cloo mā cha' ta mā 'na ngua ti' mā nquicha', cha' cua nti' tsa mā xtyucua mā jna'. Lo'o juani ni, ¿na laca ngua ji'i mā juani? ¹⁶ ¿Ha nti' mā cha' tya'a cusu' mā laca na' xqui'ya cha' liñi nu nda na' lo'o mā?

¹⁷ Chañi cha' nti' tsa nu ngu' cuiñi bi', cha' taquiya'

mā jil̄i cha' nu nchcui' ngu' bi' lo'o mā. Pana si'i cha' tso'o tyiquee ngu' ndyu'ni ngu' jua'a; na cua nti' ngu' bi', cha' nga'aa taquiya' mā jil̄i cha' nu nchcui' ya lo'o mā, cha' taquiya' la mā jil̄i ycu' ca ngu' bi'.¹⁸ Tso'o tsa si lo'o xa' la ñatī culu'u ngu' la xi cha' liñi jil̄i mā, si ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil̄i mā. Tso'o si jua'a caca tyucui tyempo, masi ndil̄i na' lo'o mā, masi ná ndil̄i na'.¹⁹ Chaca quiya' ti'í tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil̄i mā, cha' ñi'ya laca sñi' na', jua'a laca mā; ña'a na' jil̄i mā ñi'ya si laca na' sca nu cuna'a nu ti'í tsa nchcube' jil̄i cha' cua cala ti sñi'. Talo cha' ti'í bi' na ña'a cuayá' nu tyu'u xcui' cha' jil̄i Cristo tyiquee mā.²⁰ Pana ná jlo ti' na' tsiya' ti ñi'ya scua na' quityi re nu tsa slo mā juani; tso'o la si caja ñi'ya nu tsa'a na' slo mā cha' chcui' na' xi lo'o mā, cha' ná tyiquee' xa' ña'a cha' chcui' na li'.

Ñi'ya ngua cha' jil̄i Agar lo'o jil̄i Sara

²¹ Cu'ma, cua nti' mā taquiya' mā jil̄i cha' cusu' bi' ti. Tso'o lacua. ¿Ha bilya cuna mā cha' re, nu nchcui' cha' jil̄i Abraham? ²² Nacu' quityi cha' ngula tucua tya'a sñi' jyo'o Abraham bi': nu clyo ngua sñi' nu cuna'a cua', sca nu cuna'a nu cua ngüi'ya yu cha' cua'ni cña jil̄i yu; nu chaca bi' ngua sñi' ycu' clyo'o yu, sca nu cuna'a nu ndil̄i tso'o ti. ²³ Sñi' nu cuna'a cua' bi' ni, ngula bi' jua'a ti, ñi'ya nu nclya lcaa

nu sube chalyuu; pana sñi' ycu' clyo'o yu ni, ngula bi' xqui'ya sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o sti, xtya'a sa'ni la, nu lo'o nacui Ni cha' cala sñi' ngu'.²⁴ Sca cuij nu nda na' lo'o mā laca cha' bi': tucua tya'a ngu' cuna'a ngua bi', nu jua'a nti' ñacu' cha' ntsu'u tucua lo cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñatī chalyuu. Lo xlya ca'ya Sinaí nu nscua nde Arabia, ca bi' nguxana tsaca cha'; stu'ba nti' cha' bi' lo'o Agar, nu cuna'a nu ngüi'ya ti jyo'o Abraham. Ñatī nu jlya tsa ti' jil̄i cha' bi', laca ngu' ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñatī.²⁵ Stu'ba ña'a naa Agar bi' lo'o ca'ya Sinaí bi', cha' jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña jil̄i ngu' Arabia; la cui' ca'ya bi' laca su nda ycu' Ndyosi cha' lo'o ngu' judío tya clyo. Hasta juani tlyu tsa cña nga'a cha' cua'ni lcaa ngu' judío cuentya jil̄i cha' cusu' bi', tsa lo cña ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Agar cuentya jil̄i jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la. Lo'o nu ngu' judío nu ndil̄i quich̄i Jerusalén ni, cua nti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na juani cha' taquiya' na jil̄i lcaa cña bi'.²⁶ Pana cua ngujui chaca cha' ji'na, xqui'ya chaca nu cuna'a bi' nu ngua clyo'o Abraham, nu cuna'a nu ndil̄i tso'o ti bi'. Chaca lo Jerusalén cucui laca loo ji'na, bi' laca ñi'ya si laca quich̄i tyi lcaa na nu jlya ti' na jil̄i Jesucristo; taca tyi' tso'o ti na ca bi'.²⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni chaa ti' nu'u, ma' cusu' nu ná ndyijí sñi', masi ná tucui ntsu'u jinu'u.

Chaa ti' xi'ya nu'u, ma' cusu', masi bilya jlo ti' nu'u ñi'ya ndyaa cha' nclya nu sube.

Ntsu'u quiña'a la sñi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi' tya clyo;

ndi' xti la sñi' nu cuna'a nu ntsu'u qui'yu jil'.

Jua'a nscua lo quityi jil' ycui' Ndyosi.

²⁸ Isaac sñi' ycui' clyo'o Abraham ngula xqui'ya sca cha' nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' cusu' jil', cha' caca jua'a. Lo'o cu'ma, tya'a ngusñi na cha' jil' Jesús ni, lo'o cu'ma lo'o na' laca na sñi' ycui' Ndyosi juani, xqui'ya sca cha' nu cua nda Ni lo'o na. ²⁹ Nu lo'o nguti' jyo'o Abraham bi' chalyuu, nu sñi' nu ngula jua'a ti ni, bi' laca nu ngua'ni lya' ti' jil' Isaac, sñi' ycui' clyo'o yu, masi ngula nu Isaac bi' xqui'ya sca cha' nu nda Xtyi' ycui' Ndyosi lo'o ngu'. La cui' jua'a laca juani, cha' nxu'u tya'a ngu' bi' lo'o na, cha' si'i sñi' ycui' Ndyosi laca ngu' bi'. ³⁰ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' quityi cusu' bi', cha' ndi'ya nacui' clyo'o Abraham bi': "Culo'o jil' nu cuna'a nu ngüi'ya ti nu'u cha' tyaa cho', tyaalo'o jil' sñi' bi'. Ná taca tyanu cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u lo'o tyucuaa sñi' nu'u. Ná nchca ca stu'ba cha' jil' sñi' nu cuna'a cua' bi' lo'o sñi' na', cha' sca nu cuna'a nu ndi' tso'o ti laca na'", nacui'

clyo'o Abraham bi'. ³¹ Lo'o lcaa na tya'a ngusñi na cha' jil' Cristo ni, si'i sñi' nu cuna'a nu ndi' ndyu'ni cña msu ti laca na; na ndi' tso'o ti na ñi'ya nguti' Isaac, sñi' nu cuna'a nu ndi' tso'o ti bi'.

5

Ña'a ti tya tyi' tso'o ti na chalyuu lacua

¹ Cua ngua'ni lyaá Cristo jil'na, cha' taca tyi' tso'o ti na chalyuu. Bi' cha' ña'a ti tya tyi' tso'o ti ma chalyuu lacua; nga'aa ta ma tyempo cha' caca loo xa' ñati jil' ma, ñi'ya si cua ngüi'ya ngu' jil' ma cha' cua'ni ma cña jil' ngu'.

² Cua'a jyaca ma jil' cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Pablo laca na' nu nda na' cha' re lo'o ma. Ndi'ya nacui' na' jil' ma: Nga'aa caca xtyucua Cristo jil' ma si ta ma chacuayá' cha' si'yu ngu' quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu'. ³ Tya chcui' na' cha' bi' lo'o ma chaca quiya': Lo'o ngulacua ma ñi'ya si laca ma sca ngu' judío, li' ntsu'u cha' cua'ni ma lcaa ña'a cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya jil' ngu' judío bi'. ⁴ Nu cu'ma nu jlya tsa ti' ma cha' caca tso'o cresiya jil' ma cuentya jil' ycui' Ndyosi si ndu'ni tacati ma jil' cha' cusu' bi', na cua ngulochu' ma jil' Cristo; nga'aa ndube ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni jil' ma si jua'a ndu'ni ma. ⁵ Pana nu na ni, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ndu ti' na cha'

cua'ni Ni cha' ca tso'o lijyi cresiya ji'na cuentya ji'i ycuí' Ni, nu lo'o tsa na tsa tyi'i na lo'o Ni. Bi' laca cña nu ndu'ni Xtyi'i ycuí' Ni ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo. ⁶ Lo'o jua'a si chañi cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na. Sca ti cha' ndulo tsa ji'na cha' cua'ni na, cha' xñi tso'o la na cha' ji'i ycuí' Ni; lo'o li' caca cua'ni na cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

⁷ Tso'o tsa ndyu'ni ma nquicha'. ¿Tilaca laca nu ndacu' cha' ji'i ma, cha' nga'aa taquiya' la ma ji'i cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o ma? ⁸ Ycuí' Ndyosi ngusubi ji'i ma tya clyo, pana si'i ycuí' Ni laca nu ngua'ni cha' nñilo'o ngu' ji'i ma juani. ⁹ Culacua xi ti' ma ni cña cua'ni xi ca ti scua tiye', nu lo'o su'ba ngu' ji'i lo quiña'a catyá xlyá; la cui' jua'a cña nu cua'ni cha' cuxi nu nda ngu' bi' lo'o ma. ¹⁰ Cuentya jna', ndyi'u tsa ti' na' ji'i ma xqui'ya ycuí' nu Xu'na na, cha' jlya ti' na' cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee ma lo'o cha' nu cua nchcui' ca na'. Ná ndu'ni cha' tilaca laca nu ndya'a nchcui' cha' cuiñi lo'o ma cha' xcutsji ji'i ma, xcube' tsa ycuí' Ndyosi ji'i ñati bi'.

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, jlo ti' ma cha' nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' judío 'na si cacha' na' ji'i ma cha' culacua ma ñi'ya ndu'ni ngu' bi'; pana ña'a ti ti' ti'

ngu' bi' jna', xqui'ya cha' ná nda na' cha' bi' lo'o ma, cha' sca ti nchcui' na' lo'o cu'ma ñi'ya ndyu'u cha' lo'o ngujui Jesús lo crusi. ¹² Nu ngu' nu ndya'a ndatsaa ji'i ma cha' culacua ma cuentya ji'i ngu', tso'o la masi tye cuaña' ycuí' ca ngu' si'yu ngu', si jua'a nti' ngu'.

¹³ Cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'i ma cha' caca tyi'i tso'o ti ma chalyuu. Tsa bi' ti cha', tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu; ná clyana ma cha' cuxi nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i tso'o ti ma, cha' si'i na ndi'i tso'o ti na cha' culiji na na nu ntsu'u ji'na jua'a ti. Ntsu'u cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ngu', bi' cha' ndi'i tso'o ti na. ¹⁴ Li' taca cua'ni na lcaa cña nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na, si taquiya' na ji'i sca ti cha'cña nu nchcui' ndi'ya: "Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la ñati, ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' ca ti na". ¹⁵ Pana si xcui' cha' cusu ntsu'u ji'i ma lo'o tya'a ma, si xcui' na cua'ni ñu'u ma ji'i tya'a ma nti' ma, ná tyiquee' tye cha' ji'i ma lo'o tya'a ma tsiya' ti. Nga'a cha' cui'ya ma cuentya cha' ná cua'ni ma jua'a.

Tso'o la si cube ti' na ji'i cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na

¹⁶ Ndi'ya cha' ta na' lo'o ma: Ta ma chacuayá' cha' caca Xtyi'i ycuí' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma ca su ndi'i ma; li'

nga'aa jña ti' tyiquee mā cha' cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, cha' laca mā ñati chalyuu. ¹⁷ Nu cha' cuxi nu ndiya ti' na ni, nxuū tya'a cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Lo'o jua'a Xtyi'i ycu'i Ndyosi ni, bi' laca nu nxuū tya'a lo'o cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, cha' laca na ñati chalyuu. Ná stu'ba cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' nga'aa caca cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, nu ngua'ni mā cua tsubi' la. ¹⁸ Lo'o taquiya' mā jil'i cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya jil'i mā, li' nga'aa si'i cha' cusu' nu nda ñati ti nu caca loo jil'i mā li'.

¹⁹ Ndi'ya laca cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu, si ná ta ngu' chacuayá' cha' caca Xtyi'i ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ngu': xcui' na ñilo'o ti ngu' jil'i nu cuna'a, xcui' na ndu'ni suba' ngu' lo'o ñati, cuxi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'; ²⁰ jua'a ndu'ni tlyu ngu' jil'i lcu' jo'ó; jua'a ndu'ni cucha'a ngu' bi' jil'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a liye' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu', lye tsa nxuū tya'a ngu'; jua'a ndacui tsa ti' ngu' jil'i cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ngu', cha' xi ndaca tsa nchca ñasi' ngu'; ná ntaja'a ngu' tsiya' ti tya'a tyiquee ngu' cha' jil'i tya'a ñati ngu', tsa cu' ti ndya'a tyiquee ngu' cha' jil'i ycu'i ca ngu'; jua'a nclyana tsa ngu' cha' cusu' lo'o tya'a ñati ngu', ndatsaa ngu' jil'i

tya'a ñati ngu' cha' ná cua'ni stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'; ²¹ la cui' jua'a xcui' na nxlyaa' ti ngu' na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ngu', ndujuii ngu' jil'i tya'a ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu chcū' tsa ndacu, cha' quiña'a tsa na nti' ngu' bi' cacu ngu'; lo'o jua'a tya ntsu'u xa' la cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani ñi'ya nu ni na' jil'i mā tya tsubi' la, cha' ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi nu lo'o caca ycu'i Ni loo ca nde loo la, si tsa cu' ti cua'ni na cha' cuxi jua'a.

²² Xa' ña'a cña ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na: ndu'ni Ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' chaa ti' na cuentya jil'i Ni, cha' ti ti tyil'i tyiquee na, cha' talo tyiquee na jil'i tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' ca tya'na ti' na ña'a na jil'i ñati, cha' xcui' tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, cha' liñi ti cua'ni na lo'o ñati; ²³ jua'a ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na cha' ná quiña'a cha' ntsu'u tyiquee na cuentya jil'i ycu'i ca na, ndu'ni Ni cha' taca ji'na cua'a na jil'i ycu'i ca na li'. Nga'aa ntsu'u cha' sta ycu'i Ndyosi qui'ya ji'na, si cua'ni na jua'a. ²⁴ Cua ngujuii Cristo lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cua ngua'ni tye na jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na tya tsubi' la, lcaa na nu ndacui ti' na jil'i nquicha', ngua'ni tye na jil'i xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'na

lo'o ycuí' Cristo. Lo'o jua'a lcaa cha' nu tiji' ti' na jilí, cua ngxu'tyanu na jilí cha' cuxi bi' juani. ²⁵ Tya lo'o ngusñi na cha' bi' clyo, li' ngujui chalyuu tso'o ji'na xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi. Juani tso'o la si taquiya' na cha' nu nda Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na cha' tyanu ne' cresiya ji'na lcaa se'li su ndi'li na.

²⁶ La cui' ti ná tso'o si chcuí' tyucuaa ti' na lo'o ñati, cha' jua'a caja quiña'a tsa cha' cusuú ji'na lo'o tya'a ñati na li', cha' tyixi tyiquee na. Lo'o jua'a ná tso'o si ña'a ti'í na jilí tya'a na.

6

Xtyucua na jilí ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ndi'ya nga'a cha' cua'ni ma lo'o ña'a ma cha' ngua cuxi cresiya jilí sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' jilí ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' ngua'ni yu sca cha' cuxi: nga'a cha' xtyucua ma xi jilí yu bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u jilí yu, cha' tucua yu cña jilí Cristo chaca quiya', cha' tya'a ntsu'u cha' jilí ma lo'o Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca yu. Tsa tso'o ti chcuí' ma lo'o yu bi'. Lo'o jua'a tii ti ti' ma tyilí ycuí' ca ma cha' ná cua'ni ma la cui' cha' cuxi ñi'ya nu ngua'ni yu bi'. ² Cua'ni ma cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' caca xtyucua ma jilí ngu' lo'o sca cha' nu ntsu'u jilí ngu', cha' ná cua'ni ngu' sca cha' cuxi. Jua'a taca taquiya' tso'o na

lcaa cña nu nda Cristo cha' cua'ni na.

³ Na ñilo'o ti na jilí ycuí' ca na si culacua ti' na cha' tso'o tsa laca na cuentya jilí ycuí' Ndyosi; tso'o la si ta na cuentya cha' ná sca na laca na cuentya jilí ycuí' Ni. ⁴ Ntsu'u cha' cui'ya na cuentya ñi'ya nu ndi'li scaa na chalyuu. Si chañi cha' tso'o tsa ndu'ni na, cha' jilí ycuí' na laca cha' bi'; ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' na lo'o xa' la ñati. ⁵ Nga'a cha' talo na jilí cña ji'na, lcaa cha' nu ndyacia ji'na chalyuu.

⁶ Lcaa tya'a na nu ndyaca tsa'a na cha' tso'o nu cua nda Cristo bi', ntsu'u cha' ta na xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' caja cua ña'a ca na nu tyiji yu'u jilí mstru nu ngulu'u cha' tso'o bi' ji'na.

⁷ Ná culacua ti' ma cha' caca cñilo'o na jilí ycuí' Ndyosi. Ná tucui caca jilí cua'ni jua'a, cha' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa na chalyuu, jua'a tyacia cha' ji'na tiya' la nde slo ycuí' Ndyosi. Ñi'ya nti' lo'o cataa na sca si'yu ni, cha' la cui' si'yu nu ndyataa na, nde loo la la cui' bi' tyu'u lo na nu ndyataa na, si'í xa' lo si'yu; ⁸ jua'a laca ñati na lo'o ndi'li na chalyuu, cha' lo'o cua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, ná sca cha' tso'o tyacia ji'na nu lo'o cua ndye chalyuu. Tsa lo cua ti cha', ntsu'u cha' cajaa na, lo'o jua'a ti culiji yu'u ti lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na. Pana si cua'ni na lcaa ña'a cña nu nti' Xtyi'i

ycui' Ndyosi cha' cua'ni na, tso'o tsa tyu'u cha' ji'na li'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Talo ycuí' ca na li', ná tye cña ji'na jua'a ti. ⁹ Bi' cha' ná tso'o si ca taja ti' na cha' cua'ni na cha' tso'o laja lo'o ndi'i na chalyuu. Lo'o tyalaa hora bi', li' tyu'u tucua cha' tso'o nu nacui' Ni cha' tyacua ji'na nde loo la, la cui' cha' nu tyiquee' tsa ngujuatya na ji'i; pana ntsu'u cha' talo na, cha' ná ca taja ti' na ndu'ni na cña tso'o. ¹⁰ Bi' cha' tso'o si lcaa quiya' lo'o ña'a na ñi'ya caca xtyucua na ji'i cua ña'a ca ñati, li' cua'ni cya na cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Cyo ndu'ni cha' xtyucua na ji'i tya'a na, nu ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo.

Cha' nu nscua Pablo su cua tye ti quityi

¹¹ Lo'o juani scua ycuí' ca ti na' tucua sna tya si'yu cha' lo quityi re. Tyaca' cha' tonu letra nscua na'. ¹² Nu ñati nu ndatsaa tsa ji'i ma cha' si'yu quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu' ni, ndu'ni ngu' jua'a cha' nti' ngu' cha' caca stu'ba cha' ji'i ycuí' ngu' lo'o tya'a ngu' judío; li' ná cua'ni lya' ti' tya'a ngu' judío ji'i ngu' bi' si ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo nu ngujuu lo crusi, nti' ngu'. ¹³ Lo'o ycuí' ngu' nu cua ngulacua ngu' jua'a ni, ná ndaquiya' ngu' ji'i lcaa ca cña nu nscua lo cha' cusu' cha' cua'ni na bi'. Tsa bi' ti cha' nti' ngu', cha' caja ñi'ya nu hcui' ngu' cha' tyixi lo'o

tya'a ngu': Cua ngulacua ngu' jua xqui'ya ycuí' ya, ñacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'. ¹⁴ Pana nu na' ni, sca ti cha' tso'o ntsu'u chalyuu nti' na', cha' nu ngujuu ycuí' Jesucristo nu Xu'na na lo crusi cuentya ji'na; bi' cha' nga'aa nti' na' ta na' xa' la cha' lo'o ñati. Lo'o jua'a xqui'ya cha' ngujuu ycuí' Cristo, nga'aa caca tatsaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu jna', cha' nga'aa ntsu'u cha' jna' lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu juani. ¹⁵ Nu lo'o stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na, sca ti cuayá' laca na. Sca ti cha' nu ndulo la ji'na juani, cha' xcutsa'a Ni tsiya' ti lcaa cha' nu ndu'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni na li'. ¹⁶ Lcaa ñati nu ndu'ni jua'a xqui'ya Jesús laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, taca tyi'i tyiquee ngu' ti ti li', lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji'i ngu' bi' li'; jua'a cua'ni Ni lo'o lcaa na nu chañi cha' laca na ñati ji'i Ni.

¹⁷ Tya tsubi' la, tlyu tsa cña nda ma 'na, cha' ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu nhcui' na' lo'o ma; bi' cha' juani nga'aa cua'ni ma cha' cusu lo'o na' chaca quiya'. Cua ntsu'u cuayá' nu nscua lo cuaña' na', bi' laca cuayá' su nguxcube' ngu' 'na xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Jesús.

¹⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi, lcaa hora tyi'u ti' ma ji'i ycuí' Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui'

tso'o ti ndu'ni Ni lo'o ma. Lo'o
jua'a chañi tsa cha' caca cha'
bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nde quichi Efeso

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ngulo ycuí' Ndyosi cña' na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' jii' Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi tyijyu' la. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ngu' Efeso, cha' laca ma ñati jii' ycuí' Ndyosi, cha' tso'o tsa ngusni ma cha' jii' Jesucristo. ² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni ycuí' Ndyosi Sti na cha' ti tyi' tyiquee ma si xni ma cha' jii' Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu tyacua jii'na xqui'ya Cristo

³ Lye tsa tya na xlya'be jii' ycuí' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Cua ndyaca stu'ba cha' jii'na lo'o Cristo; bi' cha' lo'o ycuí' Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni jii'na. Lcaa lo cha' tso'o nu tyacua jii'na cha' ngusni na cha' jii' Jesucristo, cua ngua'ni Ni cha' bi' lo'o na xqui'ya Cristo. ⁴ Lo'o tya lyiji tya' chalyuu, tya li' cua ngusubi ycuí' Ndyosi jii'na cha' caca na ñati jii' ycuí' Ni, nu lo'o caca stu'ba cha' jii'na lo'o Cristo. Ngua ti' Ni cha'

tyu'utsu' na jii' lcaa lo cha' cuxi, cha' jua'a nga'aa nti' cha' sta Ni qui'ya jii'na tsiya' ti. ⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jii'na, bi' cha' tya li', ngua ti' Ni cha' tyati cha' jii'na lo'o Ni, ñi'ya si laca na sñi' Ni xqui'ya Jesucristo. ⁶ Lo'o juani ntsu'u cha' cua'ni tlyu na jii' ycuí' Ndyosi, cha' jua'a tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni Ni lo'o na. Xlya'be tsa nti' Ni ña'a Ni jii'na, cha' cua nda Ni jii' Sñi' ycuí' ca Ni lijya, nu tyaca'a tsa jii' Ni, cha' jua'a caca stu'ba cha' jii'na lo'o Ni. ⁷ Cua ngulaa na jii' nu cuxi nu ntsu'u jii'na, xqui'ya cha' cua ngujuii Sñi' ycuí' Ni lo crusi cuentya jii'na, cha' cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' jii'na jii' qui'ya nu ntsu'u jii'na li'; tlyu tsa cha' tso'o nu cua ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na laca bi'. ⁸ Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jii'na, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a. Ndu'ni Ni cha' ca jlo ti' na lcaa cha' jii' Ni, cha' ca cuayá' ti' na ñi'ya caca cha' bi'. ⁹ Ñi'ya nu ngua'ya cha' hique Ni tya sa'ni, jua'a ngua'ni Ni li'; masi ná ndacha' Ni jii' ñati chalyuu nu ngua sa'ni ñi'ya caca cha' bi', tya li' ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni cha' cala Cristo nde chalyuu. Hasta juani cua ngua cuayá' tso'o ti' na ñi'ya ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰ ngua ti' Ni cha' caca stu'ba lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o sca ti Cristo nu Xu'na na caca loo la li'. Lo'o tyalaa tyempo bi', li' xuti' Ni lcaa na nu ntsu'u loyuu chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu

ntsu'u nde cua; li' sca ti Cristo caca loo ji'i lcaa na bi'.

¹¹ Lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu, ndyaca bi' xqui'ya cha' nti' Ni cha' caca jua'a. Lo'o jua'a na ni, tya clyo cua ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i Ni, cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' jua'a nti' ycu' Ndyosi cha' caca. ¹² Jua'a ngua cha' nu ngua'ni Ni, cha' taca chcu' ñati cha' tlyu tsa laca Ni, nu lo'o ña'a ngu' ji'i ya laja lo'o ndi'i ya nde chalyuu; cha' nu cuare ni, cua ngusñi ya cha' ji'i Cristo nde loo la ji'i xa' ñati. ¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma. Clyo ndyuna ma cha' liñi bi' ji'i Cristo; tso'o tsa ngua ti' ma lo'o ndacha' ngu' cha' bi' ji'i ma, cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ya' nu cuxi. Ngusñi ma cha' ji'i Cristo li', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya si na cua ngusta Ni cuayá' nu ji'i ycu' ca Ni hichu' ma cha' laca ma ñati ji'i Ni; la cui' cña nu nacui Ni cha' cua'ni Ni, cua laca ngua'ni Ni li'. ¹⁴ Xtyi'i ycu' Ndyosi ni, bi' laca nu nda Ni ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na ñi'ya nu nacui Ni cha' cua'ni Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni; ndyu'ni Xtyi'i ycu' Ni cha' taca ca cuayá' ti' na cha' tye cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Ni. ¡Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ni, cha' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na!

Cua nti' Pablo cha' tso'o la caca cuayá' ti' ngu' cha' ji'i

Cristo

¹⁵ Cua ndyuna na' ñi'ya nu ndyu'ni ma tya lo'o ngusñi tso'o ma cha' ji'i Jesús nu Xu'na na; nacui ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁶ Bi' cha' juani, tsa cu' ti ndya na' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cu'ma; ndyi'u ti' na' ji'i ma laja lo'o nga'a na' ndyu'ni tlyu na' ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁷ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi Sti na, la cui' ycu' Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Nchcu' na' lo'o Ni cha' ta Ni Xtyi'i ycu' Ni ji'i ma, cha' jua'a ca cuayá' ti' ma lcaa cha' li'; culu'u Xtyi'i ycu' Ni ji'i ma ñi'ya laca ycu' Ni, lo'o li' taca tyuloo tso'o la ma ji'i ycu' Ndyosi. ¹⁸ Lo'o jua'a nchcu' na' lo'o Ni cha' saala Ni hiqee ma, cha' ca cuayá' tso'o ti' ma ña'a cha' tso'o nu tyacua ji'i ma juani, cha' cua ngusubi Ni ji'i ma; tlyu tsa cha' tso'o cua nacui Ni cha' tyacua ji'i ma, lo'o ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni. ¹⁹ Nchcu' na' lo'o Ni cha' ca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu nchcu' na' re, cha' ndu'ni tsa Ni cña ne' cresiya ji'na, lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Ni. Cña nu ndu'ni Ni lo'o na cha' caca na ñati ji'i Ni, ²⁰ la cui' tya'a cña tonu laca, ñi'ya nu ngua'ni Ni nu lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji'i Cristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujui yu; tiya' la li' ndyalo'o Ni ji'i yu cha' ndyaa tucua yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi, ca chaca

chalyuu tso'o la hasta ca nde cua. ²¹ Ca bi' laca Cristo loo la ji'i laca ñati; nga'aa ntsu'u nu tlyu la que Cristo ca bi', nga'aa ntsu'u nu culo cña ji'i yu. Ná ntsu'u chaca xu'na ñati nde chalyuu nu taca tyijiloo ji'i Cristo; la cui' ti ca chaca chalyuu ca nde cua ni, ná ntsu'u cui'i cuxi, ni ná ntsu'u ñati cuentya ji'i ycu'i Ndyosi nu taca tyijiloo ji'i Cristo. ²² Cua nda Ni laca na tsiya' ti ji'i Cristo cha' culo yu cña ji'i. Lo'o li' xqui'ya cha' laca yu Xu'na laca ca chalyuu, bi' cha' ngusta Ni ji'i Cristo cha' caca yu loo ji'i laca taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo cua ña'a ca quichi su ndi'i ngu'. ²³ Ca ta'a na nu ngusñi na cha' ji'i Cristo scaa quichi, tsa tlyu ti na ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ndi'ya laca na cuentya ji'i Cristo: ñi'ya nti' si laca na sca tsu' ya' Cristo, cha' cua'ni na cña nu ntsu'u ji'i Ni chalyuu. La cui' jua'a, laca ca na nu ña'a na nu ntsu'u nde chalyuu ni, cua ntsu'u bi' xqui'ya Cristo.

2

Ngua'ni lyaá Cristo ji'na jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na

¹ Cua nda ycu'i Ndyosi chalyuu ji'i ma chaca quiya' xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Nu ngua tsubi' la, ñi'ya laca si na cua ndye chalyuu ji'i ma, jua'a ngua ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ma

tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi. ² Nu ngua tyempo bi', ndya'a tsa ma ndu'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; ndaquiya' tsa ma ji'i nu xña'a nu laca loo ji'i laca cui'i cuxi nu ndya'a nde chalyuu, la cui' nu cuxi bi' laca nu ndatsaa ji'i ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. ³ Ca ta'a na ni, chañi cha' ñi'ya nu ndaquiya' ngu' bi' ji'i nu cuxi, jua'a ngua'ni na tya tsubi' la; ngua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña ti' cresiya ji'na. Na laca nu ngua ti' ycu'i ca na cha' cua'ni na, ngua'ni na ji'i li'; cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ya hi que ti na, ngua'ni na cha' bi'. Bi' cha' ndyanu cha' xcube' ycu'i Ndyosi ji'na, cha' ñasi' tsa Ni xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o Ni; stu'ba ti xcube' Ni ji'na lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu li'.

⁴ Pana ndyi'ya tsa ycu'i Ndyosi cha' clyu ti' ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; ⁵ bi' cha' nda ycu'i Ndyosi chalyuu ji'na chaca quiya', xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Cua ndye chalyuu ji'na ngua ti' na nquicha', xqui'ya cha' ná ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi; pana xqui'ya cha' xcui' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' cua ngulaá na ji'i nu cuxi, cha' cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. ⁶ Cua chcuna' ti cresiya ji'na nquicha', lo'o li' cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cha' cua ngua stu'ba cha'

ji'na lo'o Jesús. Ñi'ya lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya jilí Jesucristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujui yu, jua'a ngua'ni Ni lo'o na, cha' cyaá na jilí nu cuxi. Cua nti' Ni cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús, masi chalyuu juani, masi ca chaca chalyuu tso'o la nde cua ca su laca ycuí' Ni loo. ⁷ Sca ti quiya' ngua'ni Ni lcaa cha' bi', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu caa chalyuu nde loo la cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jilí ñati chalyuu. Xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a Ni ji'na, bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' ná ntsu'u su tye cha' ndu'ni tso'o ycuí' Ndyosi lo'o na; ⁸ na cua ngulaá na jilí nu cuxi, xqui'ya cha' jua'a ti ndu'ni Ni cha' tso'o lo'o na lo'o ngusñi na cha' jilí Cristo. Ni si'i sca cña nu ngua'ni ycuí' ca na laca bi', sca cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na jua'a ti laca bi'. ⁹ Ná caca chcuí' tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati lacua, cha' si'i cu'ma nu ngua'ni cha' tlyu bi', cha' jua'a ndyaca jilí ma juani. ¹⁰ Na cua ngüiñá Ni jilí ca ta'a na, cua ngua'ni stu'ba Ni cha' ji'na lo'o Jesucristo; juani cua nti' Ni cha' xcuí' cha' tso'o ti cua'ni na lo'o ndilí na chalyuu, cha' cua laca nda Ni cña tso'o nu taca cua'ni sa scaa na nde chalyuu.

Ngua'ni Jesús cha' sca ti ñati laca na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jilí Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua jilí ma tya tsubi' la; xa' lo ñati laca ma tyempo

bi', xa' quichi tyijyu' la ngula ma, ná stu'ba tsiya' ti cha' jilí ma lo'o ngu' judío tya'a na' nu ngua li'. Ndu'ni ngu' judío jilí ma cha' laca ma ñati nu ná ngulacua Ni jilí; pana ycuí' ngu' judío ni, cua ngulacua Ni jilí ngu', nacui ngu'. Nu ngulacua ngu' bi' ni, bi' laca sca cuayá' su nsiyu ngu' judío quiji ngu' qui'yu sñi' ngu'. ¹² Ñati nu ndilí xa' chalyuu laca cu'ma, bi' cha' ná stu'ba cha' jilí ma lo'o ngu' judío, nu ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jilí nu ngua sa'ni, cha' caca ngu' bi' ñati jilí Ni. Ni sca quiya' sa'ni la ná nda Ni cha' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu'; ná ntsu'u cha' tso'o nu caca jilí ma nde loo la, cha' ná jlo ti' ma ni sca cha' jilí ycuí' Ndyosi tsiya' ti chalyuu bi' ca su ndilí ma. Ná ntsu'u cha' jilí cu'ma lo'o Cristo tsiya' ti nu ngua tsubi'.

¹³ Pana juani xa' ña'a cha' ndyaca jilí ma, tya lo'o ngua stu'ba cha' jilí ma lo'o Jesucristo. Nu ngua sa'ni la, ná nslo ma jilí ycuí' Ndyosi tsiya' ti; tyijyu' tsa ntucua ycuí' Ndyosi ca su ndilí ma, ngua ti' ma. Pana juani cacua tsa ntucua ycuí' Ndyosi jilí ma; cua nguije Ni jilí ma, xqui'ya cha' ngujui nu Cristo bi' lo crusi. ¹⁴ Cristo laca nu ngua'ni cha' ngua ti' cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ngua'ni Cristo cha' nguaala' cha' jilí ngu' judío tya'a na' lo'o ngu' xa' tsu' tya'a ma; bi' cha' juani cua ndyaca na sca ti ñati. Sa'ni la cua ntsu'u sca cha' nu ndaca'a ji'na; ndat-

saa tsa cha' bi' ji'na cha' ná cua'ni tya'a ngu' judío tya'a na' lo'o xa' ñati tsiya' ti, cha' ná nchca tyaala' cha' ji'i ya lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁵ La cui' cha' cusu' nu jlya tsa ti' nu ngu' judío tya'a na' ji'i, bi' laca nu ñilo'o ji'i ya cha' ná ca ti cha', cha' ntsu'u tsa su ndatsaa cha' bi' ji'i ya. Pana cua ngua'ni tye Jesús ji'i cha' cusu' bi', nu lo'o ngu-juii yu lo crusi; bi' cha' tyucuaa lo ñati na, cua ndyaca na chaca tya ñati juani, xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' caja ñi'ya caca tyi'i ti ti na lo'o Ni, jua'a lo'o tya'a ñati na. ¹⁶ Lo'o jua'a ngua cha' ngua'ni tye Cristo ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', nu lo'o ngujuui yu lo crusi; juani ngua ti cha' ji'i tyucuaa lo ñati na lo'o ycu' Ndyosi xqui'ya Cristo, cha' ngua'ni Cristo cha' ndyaca na sca ti ñati.

¹⁷ Cua ñaa Cristo ni, nda yu sca cuii nu tso'o tsa lo'o ngu' tya'a na, cha' ti ti tyi'i na lo'o ycu' Ndyosi, jua'a lo'o tya'a ñati na; cua nchcui' Cristo lo'o cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu', lo'o jua'a cua nchcui' yu lo'o ngu' judío tya'a na' nu ndi'i cacua ti. ¹⁸ Lo'o juani ná ndu'ni cha' masi ngu' judío laca ya, masi xa' ñati laca ma, sca ti lo ñati laca na lo'o lcaa tya'a na xqui'ya Cristo, sca ti Xtyi'i ycu' Ndyosi ndu'ni cha' tyuloo na ji'i Ni; ¹⁹ bi' cha' juani nga'aa tyijyu' ycu' Ndyosi ji'i cu'ma. Cuentya

ji'i ycu' Ndyosi ni, ná laca ma ñi'ya si laca ma ngu' xta nu ndi'i sca chalyuu tyijyu' nu si'i quichi tyi ma; lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i ycu' Ni cua nda ycu' Ndyosi ji'i ma juani, cha' laca ma ñati ji'i Ni. Stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi xa' quichi, bi' cha' laca ma ñi'ya nti' si stu'ba ti ndi'i ma lo'o ycu' Ndyosi. ²⁰⁻²¹ Lcaa cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, cua laca ma tya'a na; sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi; xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nguju' cña nu cua'ni scaa ma, cha' caca ma cña ji'i Ni, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñi'ya nti' sca ni'i nu tso'o tsa ndya', jua'a nti' ma. Tachaa tsa ntsu'u quiya' ni'i bi', cha' ntsu'u sca quee tlyu nu cui'ya ji'i, nu ta juersa ji'i ni'i bi'; chu' bi' lijya ndya' ña'a tsaca ni'i li'. Nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, lo'o jua'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la, ngu' bi' laca nu ngusta suu cha', cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi; pana sca ti Cristo laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ma. ²² Cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' cha' juani lo'o cu'ma, lo'o lcaa xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi, stu'ba ti taca ca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycu' Ndyosi. Lo'o li' taca tyi'i ycu'

Ndyosi lo'o mā, xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni nu cua nda Ni jil'i mā.

3

Tyijyu' ndya'a Pablo, cha' nchcui' yu cha' jil'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'

¹ Xqui'ya cha' nu cua nchcui' ca na', bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o Cristo cuentya jil'i cu'mā. La cui' Pablo laca na'; ntsu'u na' ne' chcuā juani xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' jil'i Jesucristo lo'o ñati, cha' nguxtyucua na' jil'i cu'mā nu si'i ngu' judío laca mā. ² Cua ngua cuayá' ti' mā cha' ycuí' Ndyosi laca nu nda cña bi' 'na, cha' xtyucua na' jil'i mā, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'na.

³ Cua ndacha' Ni jna' ñi'ya nu nti' Ni cua'ni Ni nde chalyuu. Masi ná ndacha' Ni jil'i ñati sa'ni la ñi'ya cua'ni Ni nde chalyuu, hasta juani ndacha' Ni cha' bi' jna', la cui' ti cha' nu cua nscua tya sa'ni nu caca tyempo juani; cua laca nscua na' xi' cha' bi' lo quityi re nu cua caā ti slo cu'mā.

⁴ Lo'o chcui' mā lo quityi re, li' caca cuayá' ti' mā cha' nu nda na' lo'o mā cuentya jil'i cña nu nti' Cristo cua'ni nde chalyuu; ⁵ ni sca ñati ná ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tyempo nu cua nteje tacui. Pana juani xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni cua ngulu'u Ni cha' bi' jil'i ngu' nu laca cña jil'i ycuí' Ndyosi, nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo bi'. La cui' jua'a ngulu'u Ni cha' bi' jil'i ngu' nu tya nda la cha' jil'i ycuí'

Ndyosi lo'o ñati juani. ⁶ Bilya cuna ñati chalyuu cha' nu ndacha' Ni 'na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': Ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' ni, caca ngu' bi' la cui' ñi'ya laca ngu' judío nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycuí' Ndyosi, nu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' jil'i Cristo; si xñi ngu' bi' cha' jil'i Jesucristo, lo'o ngu' bi' caca tso'o cresiya jil'i ngu' cuentya jil'i ycuí' Ndyosi li'. Caca stu'ba cha' jil'i tyucuaa lo ngu' li', cha' tsa tlyu ti tya'a ngusñi ngu' cha' jil'i Cristo caca ngu'. Lo'o jil'i ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' bi', tyacua lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' tyacua jil'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

⁷ Cua nda ycuí' Ndyosi cña bi' jna' cha' tsa'a chcui' na' lo'o ñati, masi tyijyu' ntsu'u ngu', xqui'ya cha' tso'o ti nti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni 'na. Tlyu tsa cña ngua'ni Ni lo'o na' cha' caca na' cña bi'. ⁸ Ná tso'o la na' tsiya' ti que cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' jil'i ycuí' Ndyosi, tso'o la ngu' bi' que na'; pana nda Ni chacuayá' cha' tsa'a slo ñati nu ndi' xa' tsu'. Tso'o tsa cña nda Ni 'na, cha' cacha' na' cha' tso'o bi' jil'i ngu', masi tya lyiji tsa cha' tye ca cuayá' ti' ycuí' na' lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Cristo lo'o ñati. ⁹ Cua nchcui' Ni lo'o na' lacua. Ycuí' Ndyosi nu ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u chalyuu, nti' Ni cha' culu'u na' cha' bi' jil'i lcaa ñati, cha' li' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'. Nu ngua tya sa'ni la, bilya cuna ñati cha' nu

ngua ti' ycuí' Ndyosi cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰ pana juani caca cuayá' ti' lcaa cui'í nu laca loo nde cua, nu lo'o ña'a cui'í bi' jí'í ñati chalyuu nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu jí'í Cristo. Lo'o jua'a cui'í nu ngua ti' tyijiloo jí'í ycuí' Ndyosi sa'ni la ni, caca cuayá' ti' cui'í bi' cha' nchca la jí'í ycuí' Ndyosi que cua ña'a ca na nu ngüiñá ycuí' Ni. ¹¹ Ngua'ni Ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni jí'í Jesucristo nu Xu'na na ñaa chalyuu, ñi'ya nu ngua ti' Ni cua'ni Ni tya lo'o bilya tya' chalyuu. ¹² Lo'o juani cua ntsu'u chacuayá' jí'na cha' tyu'u cha' jí'na lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya la cui' Jesucristo bi'; tyucui tyiquee na taca chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' jí'í Jesucristo Sñi' ycuí' Ni. Lo'o jua'a nga'aa ntsu'u cha' cutsi' na lo'o chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi. ¹³ Bi' cha' juani chcuí' na' lo'o ma cha' ná ca taja ti' ma, cha' ná tya'achu' ma jí'í ycuí' Ndyosi, masi nchcubé' na' xi ca su ndi'í na' re cuentya jí'í cu'ma; sca cha' tso'o cuentya jí'í cu'ma laca cha' bi'.

Ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a yu jí'í ñati

¹⁴ Ndyu sti' na' lo'o nchcuí' na' lo'o ycuí' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na lacua. ¹⁵ Lcaa na lo'o tya'a na ndyu'u tsa na jí'í ycuí' Ndyosi ni, cha' ngüiñá Ni lcaa lo ñati, masi nde cua, masi nde loyuu chalyuu. Lo'o jua'a nda Ni xtañi lcaa na. ¹⁶ Juani chcuí' na' lo'o ycuí' Ndyosi Sti na

cuentya jí'í cu'ma; quiña'a tsa cha' tso'o ntsu'u jí'í Ni, bi' cha' taca xtyucua Ni jí'í ma. Ndiñña na' jí'í Ni cha' ta Ni juersa nu tyanu ne' cresiya jí'í ma, cha' caca tlyu tyiquee ma nu lo'o ta Ni Xtyi'í ycuí' Ni cha' tyi'í bi' lo'o ma; ¹⁷ ndiñña na' jí'í Ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' ngua'ni Ni cha' cua ndyanu Xtyi'í ycuí' Jesús ne' cresiya jí'í ma, nu lo'o ngusñi tso'o ma cha' jí'í ycuí' Ndyosi; ndiñña na' jí'í Ni cha' tsa cu' ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jí'í tya'a ñati ma, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi suu cha' bi' ne' cresiya jí'í ma; ¹⁸ ndiñña na' jí'í Ni cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ndu'ni ycuí' Cristo lo'o na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jí'na. Nu ntsu'u tyiquee Cristo ña'a Ni jí'í ñati ni, jyacua Ni jí'í cua ña'a ca ñati, ta Ni cha' bi' lo'o ngu', masi ñati tlyu laca ngu', masi laca ngu' ñati jua'a ti. ¹⁹ Bi' cha' nti' tsa na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni jí'na, masi sca cha' tlyu tsa nu ná nchca ca cuayá' tso'o ti' na jí'í laca cha' bi'. Lo'o jua'a nti' na' cha' tyi'í ycuí' Ndyosi lo'o lcaa ma, cha' ná tyu'u tyiquee ma jí'í xa' la cha' tsiya' ti.

²⁰ Tso'o lacua. Chcuí' na cha' tlyu tsa laca ycuí' Ndyosi. Nchca tsa jí'í Ni, hasta nde loo la ndu'ni Ni cuentya jí'í lcaa cha' nu ndiñña na jí'í Ni; ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni Ni lcaa cha' bi'. La cui' ycuí' Ndyosi ndu'ni cña laja na, hasta nde ne'

cresiya ji'na, cha' cua'ni Ni cña nu nti' Ni cua'ni Ni lo'o na. ²¹ Cua'ni tlyu na ji'i ycuil' Ndyosi, lcaa na nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu na ji'i Ni; la cui' ti tlyu tsa laca Ni cuentya ji'i Jesucristo. Jua'a caca ji'i Ni tyucui tyempo nde chalyuu, la cui' ti ná ntsu'u tsā nu tye cha' ji'i Ni tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

4

Sca ti cha' ntsu'u ji'i ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'i Cristo

¹ Preso laca na' juani xqui'ya cha' nda na' cha' ji'i nu Xu'na na lo'o ñati. Pana nchcui' na' lo'o mā cha' tso'o ti cua'ni mā lo'o xa' ñati; ñi'ya nu nchcui' cha' ji'i ycuil' Ndyosi nu ngua tsa'a mā tya lo'o ngusubi Ni ji'i mā tya clyo, la cui' jua'a cua'ni mā lo'o xa' ñati. ² Ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o tya'a ñati mā, tso'o ti chcui' mā lo'o lcaa ngu', talo tyiquee mā ji'i ngu'; jua'a xtyucua mā ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā. ³ Cua'ni cña ti' mā lacua, lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycuil' Ndyosi ji'i mā, cha' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee mā lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i mā lo'o Cristo lcaa tsā. Lo'o jua'a cua'ni stu'ba cha' ji'i mā lo'o tya'a mā cha' taca tyi'i tso'o ti mā lo'o ngu'. ⁴ Lcaa na nu ngusñi na cha' ji'i Cristo, sca ti ñati laca na, sca ti Xtyi'i ycuil' Ndyosi ndi'i lo'o na; ndu ti' na cha' stu'ba ti tyacua

cha' ji'na chalyuu ca nde loo la, bi' cha' cua ngusubi Ni ji'na. ⁵ Sca ti Xu'na na ntsu'u ji'i ca ta'a na, sca ti cha' jlya ti' na cuentya ji'i Cristo, sca ti cuayá' ntyucuatya na cuentya ji'i Cristo, ⁶ cha' sca ti ycuil' Ndyosi ntsu'u; la cui' Sti lcaa na laca bi', lo'o jua'a la cui' bi' laca loo ji'i lcaa na. Ndu'ni Ni cña laja lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Ni, lo'o jua'a ndi'i Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni.

⁷ Pana cua nda Ni sca cña cha' cua'ni scaa na cuentya ji'i Ni; tsa ña'a juersa nu nda Cristo ji'i scaa na, jua'a taca cua'ni na cña bi'. ⁸ Ndi'ya nscua lo quityi cusu' bi':

Nu lo'o ngutu'u Ni ndyacu'i Ni ndyaa Ni nde cua, ndyalo'o Ni ji'i quiña'a tsa ñati nu ngua preso nde chalyuu.

Lo'o li' nda tsa Ni tyu'u lo cha' tso'o ji'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' ji'i Ni.

Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁹ ¿Ni cha' laca nacui quityi cha' cua ndyaa Ni nde cua? Na cua ngua'ya ti'i Ni clyo, ñaa Ni loyuu chalyuu ca su ndi'i ñati cuxi tya'a na. ¹⁰ La cui' Jesús nu ngua'ya nde loyuu ni, bi' laca nu ndyacu'i ndyaa ca su tlyu la, ca su ntucua ycuil' Ni ca nde cua. Lo'o juani cua ntsu'u Xtyi'i ycuil' Jesús tyucui ña'a loyuu chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u Xtyi'i ycuil' Jesús lcaa se'i nde cua. ¹¹ Xqui'ya cha' tyu'u lo cha' tso'o nda Jesús lo'o ñati chalyuu, bi' cha' taca cua'ni ñati cña nu nda Ni ji'i ngu' cha'

cua'ni ngu': clyo cua ngua'alo Cristo cña jil'i la cui' ñati nu ngua tsa'a jil'i yu; lo'o jua'a cua nda Ni cña jil'i ngu' cha' caca hcui' ngu' na laca nu cua cua'ni ti ycui' Ndyosi chalyu; lo'o xa' la ñati jil'i Nintsu'u cña jil'i cha' cacha' liñi jil'i ñati ñi'ya caca clyaa' ngu' jil'i nu cuxi; lo'o jua'a ngua'alo Ni cña jil'i ñati nu caca loo jil'i tya'a, cha' caca ngu' bi' mstru, cha' culu'u ngu' bi' cha' jil'i ycui' Ndyosi jil'i tya'a ngu'. ¹² Jua'a ndu'ni cho'o Ni ji'na, ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Ni, cha' taca cua'ni na cña jil'i Ni, cha' tachaa la tyanu cha' ne' cresiya ji'na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' jil'i Cristo. ¹³ Lo'o jua'a lcaa na lo'o tya'a na, sca ti cuaya' taca xñi na cha' jil'i Cristo, sca ti cuaya' taca tyuloo na jil'i Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi. Li' caca na ñati tyucui tyiquee, taca caca na ñi'ya nu nti' Cristo cha' caca na. ¹⁴ Li' nga'aa cua'ni na ñi'ya ndu'ni nu sube nu lu'ba ti ncha'a cña jil'i, cha' nu ndijya ngu'; ni ná ta na chacuaya' cojolaqui ngu' ji'na xa' tyucui, nu lo'o hcui' ngu' lo'o na cua ña'a ca cha' nu bilya cuna na jil'i. Ntsu'u tsa cha' cuiñi nu nda ñati nu tajua' tsa nchcui' lo'o na, ñati nu nti' tsa cha' tsalo'o ji'na nde tyucui cuxi. ¹⁵ Pana xa' ña'a cua'ni na. Hcui' na lo'o ngu' jil'i lcaa cha' liñi nu ntsu'u jil'i ycui' Ndyosi; culu'u na jil'i ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i lcaa tya'a ñati na, cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa

cha' jil'i Cristo cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycui' Ni. Nu Cristo bi' ni, la cui' bi' laca loo jil'i lcaa tya'a na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' jil'i Ni; ¹⁶ xqui'ya Cristo, bi' cha' ndyaca na sca ti ñati cuentya jil'i ycui' Ndyosi. Ntsu'u cña cha' cua'ni sa scaa na lo'o tya'a na; nga'a cha' cua'a na jil'i tya'a na cha' ná xñi na tyucui cuxi, cha' jua'a stu'ba ti ntsu'u tyiquee na lo'o tya'a na. Si tso'o ti ndi'i na lo'o tya'a na, li' tsa tlyu ti xtyucua na jil'i tya'a na, cha' tachaa la tyanu cha' jil'i Jesús ne' cresiya jil'i scaa na, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i tya'a na.

Chalyuu cucui nu nguji ji'na xqui'ya Cristo

¹⁷ Chacuaya' jil'i ycui' nu Xu'na na hcui' na' xi lo'o cu'ma juani: Nti' tsa na' culo na' cña jil'i cu'ma cha' nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná nslo jil'i ycui' Ndyosi tsiya' ti; cua ña'a ca cha' cuxi nu nda'ya hique ngu', xcui' jua'a ndu'ni ngu' bi' chalyuu. Sca cha' tonto tsa ndu'ni ngu' bi', ¹⁸ talya tsiya' ti chalyuu nu ntsu'u jil'i ngu' bi'; bi' cha' ná nchca ca cuaya' ti' ngu' tsiya' ti. Ná ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o chalyuu cucui nu cua nda ycui' Ndyosi ji'na cha' tyi'i tso'o ti na, xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntaja'a ngu' bi' xñi tyiquee ngu' sca cha' liñi. ¹⁹ Nga'aa nchca ca tyuju'u ti' ngu' bi', bi' cha' quiña'a la cha' cuxi ndyu'ni ngu', ña'a cuaya' nda ngu' chacuaya' jil'i

cua ña'a ca cha' cuxi cha' caca bi' loo ji'i ngu'. Ná tucui caca cua'a ji'i ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cua ña'a ca cha' suba' lo'o tya'a ngu'. ²⁰ Pana nu cu'ma ni, si'i na ngua tsa'a ma ji'i Cristo cha' cua'ni ma cha' cuxi bi'. ²¹ Chañi cha' cua ndyuna ma cha' ji'i Cristo, cua ngua tsa'a tso'o ma cha' liñi ji'i Jesús nu ngulu'u ngu' ji'i ma; ²² bi' cha' cua'ni tye ma ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Quiña'a tsa cha' ndatsaa cha' cuxi bi' ji'i ma nu ngua li', ndacui tsa ti' ma ji'i cha' cuxi bi', ña'a cuayá' nu chcuna' tsiya' ti chalyuu ji'i ma xqui'ya cha' cuxi bi'. ²³ Juani nga'a cha' cua'ni cucui ma ji'i lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, jua'a lcaa cha' nu ca'ya hique ma; ²⁴ nga'a cha' xñi tso'o ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi cha' xa' ña'a cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu, cha' taca cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma. Bi' cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ma chalyuu, xcui' cha' lubii cua'ni ma, si chañi cha' laca ma ñati ji'i ycu'i Ndyosi.

²⁵ Juani nga'aa chcui' ma cha' cuiñi lo'o tya'a ñati ma lacua; xcui' cha' liñi chcui' scaa ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti ñati laca na, sca ti cha' ntsu'u ji'na lo'o tya'a na.

²⁶ Lo'o ntsu'u quiya' ñasi' ma xi, cui'ya ma cuentya cha' ná tyanu qui'ya ji'i ma li'; ná tso'o si caca ñasi' ti' ma tyucui tsa, tsa tyeje tacui ti cha' cua'ni ma ji'i. ²⁷ Ná ta ma tyempo tsiya' ti ji'i nu xña'a

cha' caca bi' loo ji'i ma.

²⁸ Cu'ma nu nguaana ma na nu ntsu'u ji'i ñati tya tsubi' la, nga'a cha' xtyanu ma cña bi' ji'i ma, clyana ma cña tso'o la nu cua'ni ycu'i ma; tso'o la si cua'ni ma cña lo'o ya' ycu'i ma, cha' jua'a caja xi ñi'ya nu xtyucua ma ji'i tya'a ma nu lyiji tsa ji'i.

²⁹ Ná chcui' ma cha' ti'i lo'o tya'a ñati ma; clyana ma cha' tso'o nu chcui' ma lo'o tya'a ma; clyana ma ñi'ya nu caca xtyucua ma ji'i ngu' cha' tyati' la ti' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tyanu sca cha' tso'o ne' cresiya ji'i ngu' nu lo'o cuna ngu' cha' nu chcui' ma. ³⁰ Ná cua'ni ma cha' ca xñi'i ti' Xtyi'i ycu'i Ndyosi; nu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ni, ñi'ya laca si cua ngusta Ni cuayá' nu ji'i ycu'i ca Ni hichu' na, cha' laca na ñati ji'i Ni, jua'a laca bi'. Tyanu bi' lo'o na ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na, ña'a cuayá' nu tyalaa tsa nu cua'ni lyaá Ni ji'na.

³¹ Cua'ni tye ma ji'i lcaa cha' su chii nti' ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma lacua; jua'a cha' liye' ti' ma, jua'a cha' ñasi' ti' ma, cua'ni tye ma ji'i lcaa cha' bi'. Nga'aa xi'ya cui' ma cha' suba' ji'i tya'a ma, nga'aa chcui' ma cuentyu ji'i tya'a ma, nga'aa ntsu'u cha' chcui' cuxi ma ji'i tya'a ma tsiya' ti. ³² Xa' ña'a cua'ni ma juani. Xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ñati ma, tyu'u tsa cha' clyu ti' ji'i ma lo'o tya'a ma; cua'ni clyu ti' ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' jua'a cua

ngua'ni clyu ti' ycuil' Ndyosi
ji'na xqui'ya Cristo.

5

*Nga'a cha' cua'ni na cha'
tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, si
laca na sñi' ycuil' Ndyosi*

¹ Ntsu'u tsa tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma, xqui'ya cha' laca ma sñi' ycuil' Ni; bi' cha' cua'ni ma cha' caca ma ñi'ya nu laca ycuil' Ndyosi tsiya' ti. ² Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati, cha' la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ñaa Jesús chalyuu ni, cua ntaja'a Jesús nda yu tyucui ña'a ycuil' ca yu cha' caca sca msta ji'i ycuil' Ndyosi cuentya ji'na. Tso'o tsa ngua ti' ycuil' Ndyosi li'.

³ Nu juani cha' laca ma ñati ji'i ycuil' Ndyosi, ná tso'o si xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ma; ná cua'ni ma cha' suba' lo'o ñati, ni ná hcui' ma tsiya' ti ji'i lcaa cha' bi' lo'o tya'a ñati ma; ná tyacui ti' ma ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati. ⁴ Nga'aa ntsu'u cha' tyu'u cha' suba' tu'ba ma. La cui' ti ná hcui' ma cha' tonto, ná hcui' ma sca cha' nguna' ti lo'o tya'a ñati ma. Tso'o la si tya ma xlya'be ji'i ycuil' Ndyosi. ⁵ Sca cha' chañi tsa laca re: Ñati nu jua'a xcui' cha' cuxi ndu'ni ni, ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua ycuil' Ndyosi lo'o Cristo ca tiya' la, nu lo'o caca Ni loo; ñati nu xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ngu', ñati nu ndu'ni suba', ñati nu

ndacui ti', ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua Ni. Nu ndacui ti' na ji'i sca cha' ni, laca cha' ntsu'u tsa tyiquee na ji'i cha' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i sca jo'ó. ⁶ Ná ta ma chacuayá' cha' ñilo'o ngu' ji'i ma lo'o sca cha' tonto ti. Xqui'ya cha' cuxi bi' ñasi' tsa ycuil' Ndyosi ji'i ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu nhcui' Ni; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' lo'o tye chalyuu. ⁷ Bi' cha' nhcui' na' lo'o ma, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu ndu'ni jua'a.

⁸ Nu ngua sa'ni la, talya tsiya' ti chalyuu ji'i ma; pana juani cua ngua xee chalyuu ji'i ma, tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i ycuil' nu Xu'na na. Ñi'ya ndu'ni ñati nu cua ntsu'u lo xee ji'i Cristo, jua'a nga'a cha' cua'ni ma su ndi'i ma chalyuu juani. ⁹ Na cua ntsu'u nu xee lubii ji'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' laca nu ndu'ni lo'o ma cha' cua'ni ma cha' tso'o; ndu'ni bi' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' ñati, cha' xcui' cha' liñi hcui' ma. ¹⁰ Clyana ma cua ña'a ca cha' tso'o nu nti' ycuil' nu Xu'na na cha' cua'ni ma, lo'o li' cua'ni cha'a ma cha' tso'o bi'. ¹¹ Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu xcui' cha' cuijya ti, nu xcui' cha' tonto ti ndu'ni ngu', xqui'ya cha' talya chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu'; ta ma sca cuij lo'o ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi ti ndyu'ni ngu'. ¹² Pana ntsu'u cha' cuxi nu ndu'ni ngu' cuaana ti, nu tyuju'u tsa ti' na si hcui' na

ji'j cha' bi'. ¹³ Nu lo'o quijeloo cha' ji'j tya'a quichi tyi ngu' ñi'ya ngua cha' cuxi bi', li' ca cuayá' liñi ti' lcaa ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ngu'. Liñi tsa sca cha' nu cua ndu'u lubii. ¹⁴ Bi' cha' ndi'ya nchcui' quityi cusu':

Quee ti' cu'ma, cha' ñi'ya laca si na laja' ma, si na ngujuii ma, jua'a laca ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'j ma.

Nga'aa tyu'u cha' ji'j ma lo'o cha' cuxi,

cha' li' taca ta Cristo xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'j ma.

Jua'a nscua lo quityi.

¹⁵ Tso'o lacua, culacua tso'o ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma laja lo'o ndi'j ma chalyuu; ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ná nduna tsiya' ti, cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nclyacua tso'o ti'. ¹⁶ Clyana ma cha' tso'o nu cua'ni ma laja lo'o ndi'j ma chalyuu, cha' ná tyu'u cha' ji'j ma lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati tyempo juani; ¹⁷ ná caca ma tonto lacua, cua'ni cha'a ma lcaa ña'a cha' nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni ma chalyuu. ¹⁸ Ná ca cu'bi ma; ndu'ni ñu'u tsa nu xña'a ji'j ñati cha' chcuna' chalyuu ji'j ngu', xqui'ya cha' cu'bi ngu'. Xa' ña'a cua'ni ma, cha' xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'j ma lo'o cua ña'a ca cña nu cua'ni ma chalyuu. ¹⁹ Cula tu'ba ma lcaa lo jii ji'j ycu' Ndyosi nu lo'o tyu'u ti'j ma lo'o tya'a ma cha' cua'ni tlyu ma ji'j Ni, masi jii salmo nu nscua

lo quityi tya sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu nchcui' cha' ji'j ycu' Ndyosi nu ca'ya hique ma; tyucui tyiquee ma cua'ni tlyu ma ji'j ycu' Ndyosi lo'o jii bi'. ²⁰ Lo'o jua'a cua ña'a ca hora tso'o tya ma xlya'be ji'j ycu' Ndyosi Sti na chacuayá' ji'j Jesucristo nu Xu'na na; tya ma xlya'be ji'j Ni cuentya ji'j lcaa cha' nu ndyaca ji'j ma, masi tso'o cha' bi', masi ná tso'o cha' bi'.

Nu lo'o tyucuaa ngu' lo'o clyo'o ngu' ngusñi ngu' cha' ji'j ycu' Ndyosi

²¹ Taquiya' tso'o ma ji'j clyo'o ma xqui'ya ycu' Ndyosi.

²² Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya' ma cha' nu nchcui' clyo'o ma ñi'ya lo'o ndaquiya' na cha' nu nchcui' ycu' nu Xu'na na. ²³ Loo laca sca nu qui'yu ji'j clyo'o yu. La cui' jua'a Cristo laca loo ji'j lcaa ñati nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'j ycu' Ni; Cristo laca nu ndaca'a ji'j lcaa ñati ji'j yu, cha' ná cua'ni ñu'u nu cuxi ji'j ngu' lo'o tya'a ngu'. ²⁴ Cu'ma ngu' cuna'a tya'a ngusñi na cha' ji'j Cristo, nga'a cha' cua'ni chi ma loo clyo'o ma; tucua ma lcaa cña nu culo clyo'o ma ji'j ma, ñi'ya nu ndyaca lo'o lcaa ngu' tya'a ma nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma ji'j Cristo, ntucua ma cña ji'j Cristo.

²⁵ Nu cu'ma ngu' qui'yu ni, tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'j clyo'o ma, cha' la cui' jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee Cristo ña'a yu ji'j ñati ji'j yu nde chalyuu; bi' cha' ntaja'a

yu ngua'a yu lo crusi xqui'ya ñati nu xñi cha' jil' yu ca tiya' la. ²⁶ Ngujui yu cha' caja ñi'ya cua'ni lubii yu jil' ñati nu xñi cha' jil' yu; ngua ti' Jesús cha' cuna ngu' lcaa cha' jil' ycu' yu, cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil' ngu', cha' ta Ni chalyuu cucui jil' ngu'. Jua'a ngua'ni Ni cha' sca ti quiya' laca ngu' bi' ñati jil' Ni. Lo'o li' taca tyucuatya ngu' jil' ngu' bi' cuentya jil' Jesús. ²⁷ Ngua ti' Cristo cha' tyi'i ñati jil' yu ca slo ycu' Ndyosi lo'o tye chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca nu lo'o tyi'i na ñati jil' Ni ca slo Ni tsa tlyu ti, nu lo'o lubii tyiquee na, nu lo'o nga'aa ntsu'u qui'ya jil'na, nu ná lo'o yabe' jil'na, nu ná lo'o chaca cha' cuxi, cha' ná talo ycu' Ndyosi ña'a Ni jil' ni sca cha' cuxi. ²⁸ Cu'ma ngu' qui'yu nu ntsu'u clyo'o ma ni, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma jil' clyo'o ma, ñi'ya ndu'ni tyaca'a ma jil' ycu' ca ma. Si tyaca'a clyo'o na jil'na, laca cha' ndu'ni na sca cha' tso'o jil' ycu' ca na, ²⁹ cha' ni sca na, ni sca quiya' ná nchca cuxi tyiquee na ña'a na jil' ycu' ca na. Na ndacu tso'o na, na ña'asij tso'o na jil' ycu' ca na; la cui' jua'a ndu'ni tyaca'a Cristo jil' ñati jil', ³⁰ cha' sca ti taju laca ca ta'a na cuentya jil' Cristo, cha' ntsu'u cña nu ndu'ni scaa na cuentya jil' Ni. ³¹ Ndi'ya laca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Xtyanu sca nu qui'yu jil' sti yu jil' xtya'a yu su ndi' ngu', cha' tsa tyi' yu lo'o clyo'o yu; lo'o li' nu tyucuaa ngu'

bi' caca ngu' sca ti ñati tsiya' ti cuentya jil' ycu' Ndyosi", nacui quityi bi'. ³² Tlyu tsa cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nti' na' cha' cuentya jil' Cristo nchcui' quityi bi', lo'o jua'a cuentya jil' ca ta'a na nu ndu'ni tlyu na jil' Ni tsa tlyu ti, bi' laca cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi lo quityi bi'. ³³ Pana la cui' jua'a nchcui' quityi bi' cuentya jil' lcaa cu'ma, cha' cua'ni tyaca'a cu'ma ngu' qui'yu ma jil' clyo'o ma ñi'ya nu ndu'ni tyaca'a ma jil' ycu' ca ma. La cui' jua'a nga'a cha' cua'ni chi' ngu' cuna'a ma loo clyo'o ma.

6

1 Cu'ma ngu' cuañi' ni, tucua ma cña nu culo ngu' cusu' jil' ma, cha' cua nti' tsa ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ma jua'a. ² Sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati tya clyo, ndi'ya nscua cha' bi': "Cua'ni chi' ma loo sti ma, loo xtya'a ma". Lo'o li' nda ycu' Ndyosi chaca cha' lo'o na si cua'ni na jua'a: ³ "Cha' jua'a caca tso'o tyiquee ma; lo'o li' quiña'a yija talo ma tyi' ma chalyuu", nacui ycu' Ndyosi.

⁴ Cu'ma nu laca ma sti nu sube ni, ná su'ba ñasi' ma jil' sñi' ma. Laja lo'o ndyu'ni cu'ú ma jil' sñi' ma, tya'ni ngu' xi si chañi cha' cuxi ndyu'ni ngu'; culu'u tso'o ma jil' ngu' cha' taca taquiya' ngu' cha' jil' ycu' nu Xu'na na.

⁵ Cu'ma ngu' msu nu ngüi'ya ñati jil' ma cha' cua'ni ma cña jil' ngu' laja ti, cua'ni ma lcaa cña nu culo xu'na

mā jil'i mā nde loyuu chalyuu. Cube xi ti' mā ñi'ya nu cua'ni mā cña jil'i ngu', cha' tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi'; cua'ni mā cña bi' ñi'ya laca si cña jil'i Cristo laca cña nu ndyu'ni mā.

⁶ Cua'ni mā cña jil'i ngu' lacua; si'i na cua'ni ti mā jua'a cha' tyanu tso'o mā lo'o ngu', nu lo'o ndu ti ngu' ndyi'ya ngu' cuentya jil'i mā si ndyu'ni mā cña. Tso'o la si tyi'u ti' mā cha' la cui' msu jil'i Cristo laca mā, bi' cha' tyucui tyiquee mā cua'ni mā lcaa ña'a cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na. ⁷ Tso'o ti cua'ni mā lcaa cña lacua, tyi'u ti' mā cha' cña jil'i ycu' nu Xu'na na laca nu ndyu'ni mā, si'i cña jil'i ñati chalyuu ti. ⁸ Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ti ñati laca mā, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca mā; cua jlo ti' na cha' ycu' nu Xu'na na tya cha' tso'o jil'i lcaa ñati nu ndu'ni cña tso'o cuentya jil'i Ni.

⁹ Nu cu'mā ngu' xu'na msu bi' ni, la cui' jua'a nga'a cha' cña'asij tso'o mā jil'i msu jil'i mā. Ná xcutsij mā jil'i ngu', ni ná cua'ni tyaala mā lo'o ngu' bi'; tyi'u ti' mā cha' sca ti nu Xu'na na laca loo jil'i cu'mā lo'o jil'i ngu' bi', lo'o jua'a sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati.

Ya' xña nu cua'nijo'o jil'i ngu' nu ngusñi cha' jil'i Cristo, cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu xña'a

¹⁰ Juani ni, cua'ni mā cha' caca nguula ti' tyiquee mā, cha' stu'ba ti ndu'ni mā cña

lo'o ycu' nu Xu'na na, lo'o jua'a nguula tsa juersa ntsu'u jil'i ycu' Ni. ¹¹ Lcaa tyempo tyi'u ti' mā lcaa cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o mā, cha' taca cua'a mā jil'i ycu' ca mā, cha' ná cñilo'o nu xña'a jil'i mā. ¹² Si'i na nxuu tya'a na lo'o ñati chalyuu ti, siya' la juersa ntsu'u jil'i ngu' bi'; tya'a cusuu na laca lcaa cui'i cuxi nu ntsu'u nde cua. Nguula tsa nu bi', hasta ngua ti' bi' tyijiloo jil'i ycu' Ndyosi; pana ná ngua jil'i. La cui' laca nu ngua ti' caca xu'na chalyuu, lo'o jua'a nclyo bi' cña jil'i ñati cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi nde chalyuu juani. ¹³ Pana cha' nu cua nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na ni, ñi'ya laca ste' sendaru nu ndya'a cusuu, jua'a laca cha' bi'; xcui' chcuā laca ste' sendaru cha' cua'a jil'i ycu' ca ngu'. Taquiya' mā jil'i cha' bi', xñi tso'o mā jil'i cha' bi' juani; lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca talo mā cha' xuu tya'a mā lo'o nu xña'a, cha' ngusñi mā cha' tso'o bi', masi tya'a cusuu na laca nu xña'a bi'. Si jua'a cua'ni mā, nu lo'o tye cha' cusuu bi', li' tya tyu mā ñi'ya nu ndu ti mā. ¹⁴ Bi' cha' cua'ni tajua' mā lacua; ñi'ya lo'o ndyaaca' ne' sendaru lo'o juata cha' xñi ca'a tso'o ste' ngu', jua'a cu'mā, xñi tso'o mā cha' nu nchcui' Ni bi'. Xcui' cha' liñi chcu' mā, cha' li' taca xuu tya'a mā lo'o nu cuxi. Sca sendaru ni, ndyacū' chcuā lo tyiquee yu lo'o nde chu' yu, cha' cua'a yu jil'i tyiquee

yu. Lo'o jua'a cu'ma, ná taca sta ngu' qui'ya ji'i ma si xcui' cha' liñi ndu'ni ma. ¹⁵ Ndyu'u xapatu quiya' sendaru. Lo'o jua'a cu'ma ni, quiñi ti' ma cha' tsa chcu' ma cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati; chcu' ma cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi' cha' taca cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu'. ¹⁶ Lo'o jua'a ndacui sca chcu' cuaja' ya' sendaru; nu lo'o cu tya'a cusu yu cya nu nga'a quii' lo ji'i yu, li' cua'a yu ji'i ycu' ca yu lo'o chcu' cuaja' bi'. Jua'a caca ji'i ma si chañi cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, taca cua'a ma ji'i ycu' ca ma lcaa hora cha' ná cua'ni lya' ti' nu cuxi ji'i ma. ¹⁷ Smalyu chcu' ntucua hique ngu' sendaru cha' cua'a ji'i hique ngu'. Lo'o jua'a cu'ma, cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma, bi' cha' ntsu'u nu ña'asi ji'i ma li'. Xñi ma lcaa cha' nu nda Xty'i ycu' Ndyosi lo'o ma cha' caja ñi'ya nu chcu' ma lo'o sca ñati, ñi'ya laca si cua ngusñi ma sca maxtyi cusu ji'i sendaru. ¹⁸ Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi nu lo'o nxu tya'a ma lo'o nu cuxi, cha' jña ma chacuayá' ji'i Ni; lcaa tyempo xtyucua Xty'i ycu' Ndyosi ji'i ma cha' taca chcu' ma lo'o Ni. Lo'o jua'a chcu' ma lo'o Ni cuentya ji'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Ni. Bi' cha' lacua, tii ti ti' ma chcu' ma lo'o Ni, cha' ná ca taja ti' ma. ¹⁹ La cui' jua'a tso'o si chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na cuentya jna', cha' tya ta la Ni cha' nu chcu' na'

lo'o ñati, cha' caca tlyu la tyiquee na' chcu' na' lo'o ñati ña'a cuayá' nu ca cuayá' ti' ngu' cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'i ngu' ya' nu cuxi; sca cha' nu bilya cuna ngu' laca bi'. ²⁰ Cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a tyijyu', cha' ta na' cha' bi' lo'o ñati; bi' cha' laca na' preso juani. Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jna' lacua, cha' taca chcu' liñi na' cha' bi' lo'o ñati, ñi'ya nu nga'a cha' chcu' na'.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²¹ Cua nda na' ji'i yu Tíquico cha' caa slo ma. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' stu'ba tsa ndu'ni ya cña ji'i ycu' nu Xu'na na lo'o yu. Cacha' lyiji yu ji'i ma lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca 'na ca nde, ñi'ya cña nu ndyu'ni na'. ²² Bi' cha' cua nda na' ji'i yu lijya yu slo cu'ma, cha' tso'o la tyanu tyiquee ma lo'o cuna ma ñi'ya nu ndyaca cha' ji'i cuare.

²³ Chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a lo'o Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo; cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a na, cha' lcaa tyempo jlya ti' ma ji'i ycu' Ndyosi. ²⁴ Lo'o jua'a nti' na' cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma nu ntsu'u tyiquee ma ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cu'ma nu nga'aa nti' tya'achu' ma ji'i Cristo. Chañi cha' jua'a caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Filipos

¹ Pablo lo'o Timoteo laca cuare. Tyucuaa ya ndyu'ni ya cña ji'i Jesucristo, bi' cha' nscua ya quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' tya'a ñati ji'i ycu'i Ndyosi laca na. Cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, bi' cha' laca na ñati ji'i ycu'i Ndyosi. La cui' jua'a lo'o quityi re hcui' ya xi lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo ji'i ña'a taju cu'ma, jua'a hcui' ya xi lo'o xa' la ngu' nu laca cña, nu ntsu'u cha' xtyucua ji'i ma. ² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nhcui' Pablo lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ngu' Filipos bi'

³ Lcaa quiya' lo'o ndyi'u ti' na' ji'i cu'ma, li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'; ndya na' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i lcaa ma li'. ⁴ Lo'o nhcui' na' lo'o Ni cuentya ji'i ma, chaa ti ti' na' nhcui' na' lo'o Ni li'. ⁵ Tya lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i Cristo tya clyo, ña'a ti tsa cu' ti nxyucua ma 'na cha' hcui' na' cha' bi' lo'o xa' la ñati; ⁶ bi' cha' cua jlo ti' na' juani cha' ña'a

ti tya cua'ni ycu'i Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ma, ña'a cuayá' nu tyu'u scua cña bi', nu lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya', cha' la cui' ycu'i Ni laca nu nguxana ngua'ni cña ne' cresiya ji'i ma tya clyo. ⁷ Tso'o si culacua xi ti' na' jua'a cuentya ji'i cu'ma, xqui'ya cha' lcaa tsa ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma; stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', tso'o tsa ndyu'ni Ni lo'o na cha' ndyu'ni na cña ji'i Jesucristo. Nguxtyucua ma jna' tsubi' lo'o nguta'a na' slo ngu' nu laca loo cha' nxacui' na' cha' ji'i ngu' bi'; nacui' na' ji'i ngu' cha' tso'o tsa laca cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o na, lo'o jua'a ndacha' liñi na' ji'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi bi'. Lo'o juani tya nxyucua ma 'na, masi ntsu'u na' ne' hcua xqui'ya cha' nhcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati. ⁸ Cua jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu'i Jesucristo ña'a Ni ji'i lcaa cu'ma, la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma. ⁹ Ndi'ya laca cha' nu nhcui' na' lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ma: ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' ña'a ti tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma, cha' jua'a taca ca cuayá' la ti' ma lcaa cha', cha' jua'a taca culacua tso'o la ti' ma; ¹⁰ ndijña na' cha' lcaa tyempo taca ca'ya cha' hique ma ñi'ya nu tso'o la cha' cua'ni ma. Jua'a nga'aa tyaja'a ma cua'ni la ma cha' cuxi, nga'aa tyanu yabe'

hichu' mā nu lo'o tyalaa tsa cha' caa Cristo chaca quiya'.
 11 Quiña'a tsa cha' tso'o taca cua'ni mā lcaa su ndi'i mā chalyuu xqui'ya Jesucristo, cha' ndyu'ni Cristo cña ne' cresiya ji'i mā; bi' cha' taca cua'ni tlyu mā ji'i ycu'i Ndyosi, taca cua'ni chi mā loo Ni.

Sca ti cha' nti' Pablo nde chalyuu, cha' caca yu cña ji'i Cristo

12 Cu'mā ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' mā cha' cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús laja ngu' quichi re, xqui'ya cha' cuxi nu ndyaca 'na re. 13 Nga'a na' ne' chcuā juani, bi' cha' jlo ti' lcaa ñati nu ndi'i ni'i tlyu ji'i gobierno re, cha' cua ngusu'ba ngu' 'na ne' chcuā xqui'ya cha' ndya'a na' lo cña ji'i Cristo; masi lcaa sendaru nu ndi'i ca nde, masi xa' la ñati, cua jlo ti' ngu'. 14 Lo'o jua'a cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tsa ndu cua tso'o la jlyu ti' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na juani, cua tlyu la xi tyiquee ngu' juani; nga'aa ntsii ngu' chcu'i ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati, xqui'ya cha' ná ntsii na' lo'o ntsu'u na' ne' chcuā re.

15 Chañi cha' ntsu'u ñati nu nchcu'i cha' ji'i Cristo lo'o tya'a xqui'ya cha' chii ti nti' ñati bi', na cua nti' tsa ñati bi' xu'u tya'a lo'o ya; pana tya ntsu'u la xi xa' la ngu' nu nchcu'i cha' bi' xqui'ya cha' tso'o ti tyiquee ngu'.
 16-17 Ntsu'u tsa tyiquee ngu'

bi' ña'a ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a jlo ti' ngu' cha' cua nda Ni cña 'na cha' xacu'i na' cha' ji'i ñati nu xu'u tya'a lo'o na xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo. Nu ñati nu chii nti' ni, si'i na tyucui tyiquee ñati bi' nchcu'i ngu' cha' ji'i Cristo; laca cha' cua nti' ngu' tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o jua'a cua nti' tsa ngu' cha' ta la ngu' cha' ti' 'na laja lo'o ndi'i na' ne' chcuā. 18 Ná ndube ti' na' ñi'ya ndyu'ni ngu' bi', masi tyucui tyiquee chcu'i ngu' cha' ji'i Cristo lo'o ñati, masi cha' cuiñi ti ntsu'u tyiquee ngu' nu lo'o nchcu'i ngu' cha' bi'; pana tso'o tsa nti' na' si ña'a ti tya cañi la cha' ji'i Cristo bi'.

Lo'o jua'a tya caca chaa la ti' na' tyempo nde loo la. 19 Ndu ti' na' cha' yala ti caca tso'o la cha' jna' re, cha' cua jlo ti' na' ñi'ya ndijña tsa mā ji'i ycu'i Ndyosi cha' tyu'u na' ne' chcuā re, cha' tyu'u na' nde liya'; jlo ti' na' cha' nxyu-cua tsa la cui' Xtyi'i ycu'i Jesucristo 'na. 20 Ndi'ya nti' na' cua'ni na': nti' tsa na' cha' ná caca tyuju'u ti' na' lo'o chcu'i na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati; masi tyempo nu lijya nde loo la, masi tyempo juani, tlyu caca tyiquee na' lo'o chcu'i na' cha' ji'i Jesús. Jua'a nti' na' cua'ni na', cha' ña'a ti cua'ni tlyu na' ji'i Cristo, masi tya lu'ú ti na', masi cua ngujuii na'. 21 Sca ti cha' nti' na' cua'ni na' nde chalyuu, cha' caca na' cña ji'i Cristo. Tso'o la masi cajaa na', nti' na', cha' li' taca ña'a na' ji'i ycu'i Ni;

²² pana ná jlo ti' na' na laca nu tso'o la cha' cua'ni na', cha' ná tyiquee' tya taca cua'ni na' tya quiña'a la xi cña jil'i nu Xu'na na, si tya tyil'i la na' xi chalyuu. ²³ Tyucuaa lo cha' nti' na' cha' caca 'na lacua: Nti' tsa na' cha' xtyanu na' jil'i chalyuu re, cha' li' taca tyil'i na' lo'o Cristo, cha' bi' nu tso'o la nti' na'; ²⁴ pana juani ni, ndulo la cha' jil'i cu'ma si tya tyil'i la na' xi chalyuu. ²⁵ Nda ti' na' cha' jua'a caca 'na, cha' tya tyil'i la na' xi chalyuu. Li' taca xtyucua la na' jil'i lcaa cu'ma, cha' xñi tso'o la ma cha' jil'i Cristo; jua'a caca chaa la ti' ma lo'o jlya tso'o ti' ma jil'i Ni. ²⁶ Lo'o caa na' cha' tyil'i na' slo ma chaca quiya', li' tso'o tsa caca tyiquee ma cuentya jil'i Jesucristo xqui'ya na'.

²⁷ Bi' cha' juani, cui'ya ma cuentya ñi'ya nga'a cha' cua'ni ma chalyuu cuentya jil'i cha' jil'i Cristo nu cua ngusñi ma. Si jua'a ndu'ni ma, li' ná ndu'ni cha' masi caa na' ca quich'i tyi ma, masi ná caca caa na'. Ná tyiquee' caca cha' 'na cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' ndalo tsa tyiquee ma jil'i tya'a cusuu ma ca bi'; ná tyiquee' stu'ba ti culacua ti' ma lo'o tya'a ma laja lo'o tyiquee' tsa nchcui' ma lo'o ngu' cha' xñi ngu' cha' tso'o bi' jil'i Cristo. ²⁸ Lo'o ndu'ni ma jua'a, li' nga'aa ntsu'u cha' cutsii ma jil'i ngu' tya'a cusuu ma, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nscua cha' cuityi ycuil' Ndyosi jil'i lcaa ñati' cuxi. Pana cu'ma

ni, cua ngulaá ma jil'i nu cuxi bi'; ycuil' Ndyosi ndu'ni cha' taca tyijiloo ma jil'i ñati' cuxi bi'. ²⁹ Tso'o tsa laca cha' nda ycuil' Ndyosi chacuayá' cha' ngusñi ma cha' jil'i Cristo; pana cua nscua cha' caca xi cha' ti' jil'i ma, nu lo'o cua ngusñi ma cha' jil'i Cristo bi'. ³⁰ Stu'ba ti ndyaca cha' jil'i cu'ma lo'o na', ti' tsa cña nu cua ngujui jil'na. Pana cua na'a ma ñi'ya ngua'ni na' cña tya tsubi' la, cha' lye tsa nxuu tya'a na' lo'o nu cuxi; lo'o ña'a ti taca ca cuayá' ti' ma cha' lye tsa ndyu'ni na' cña juani.

2

Ngua Jesús sca ngu' ti'i lo'o yaa yu chalyuu, cha' tiya' la li' thyu tsa chacuayá' nda ycuil' Ndyosi jil'i yu

¹ Ná tyiquee' cua nguula la ti' tyiquee ma juani, xqui'ya cha' cua ngusñi ma cha' jil'i Cristo; cua tso'o la nti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma. La cui' ti cha' xqui'ya nu Xtyil'i ycuil' Ndyosi stu'ba ti ntsu'u cha' jil'i ma lo'o tya'a ma, jua'a lo'o ycuil' Ni, ña'a cuayá' nu nchca tya'na ti' ma ña'a ma jil'i tya'a ma, ña'a cuayá' nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i tya'a ma. ² Bi' cha' lacua, si chañi cha' jua'a nti' ma, li' cua'ni ma cha' caca tso'o tyiquee na'; jua'a caca nu lo'o ña'a na' cha' stu'ba tsa ntsu'u cha' jil'i ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma, cha' sca ti cha' ncliyacua ti' ma, cha' sca ti cuayá' tso'o ti nti' ma ña'a ma jil'i

tya'a mā. ³ Cua'ni mā cha' ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee mā lo'o cua'ni mā sca cña; si'i xcui' cha' ji'i ycu' ca mā culacua ti' mā, ni si'i na cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o tya'a mā. Tso'o la si culacua ti' mā cha' tso'o la laca nu xa' la ngu' tya'a mā, pana ná tso'o ycu' ca mā; ⁴ cube la ti' mā ñi'ya caca cha' ca tso'o cha' ji'i xa' la ngu' tya'a mā, si'i xcui' cha' ji'i ycu' ca mā nu nga'a cha' cube ti' mā.

⁵ Tso'o si culacua ti' mā ñi'ya ncyacua ti' ycu' Jesucristo. Ndi'ya ngua cha' ji'i yu: ⁶ Tyucui tyempo ycu' Ndyosi tsiya' ti laca Jesucristo, ná ntsu'u tyempo nu ná laca yu ycu' Ndyosi; pana lo'o yaa yu lo yuu chalyuu, ná ngulacua ti' Jesús cha' calo'o yu lcaa chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, masi ntsu'u tsa chacuayá' ji'i yu slo Ni nquicha', cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁷ Pana ngxu'tyanu yu chacuayá' nu ntsu'u ji'i yu ca slo ycu' Ndyosi Sti yu, cha' tso'o la ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu jua'a. Lo'o li' ntaja'a yu ngua yu ñati, cha' caja ñi'ya xtyucua yu ji'na; ñi'ya ncyacua lcaa ñati, jua'a ngula yu nde chalyuu, ñati tsiya' ti ngua yu. ⁸ Ngua yu sca ñati ti'i, lo'o jua'a tso'o tsa ndaquiya' yu cña nu cua nda ycu' Ndyosi Sti yu ji'i yu; ngujuii yu, hasta ngujuii yu lo crusi, masi jua'a ndujuii ngu' ji'i ngu' nu xña'a tsa nu ngua li'. ⁹ Bi' cha' juani cua ndyaa lo'o Ni ji'i yu cha' stu'ba ti

tyi'i yu ca su tlyu la ca su ntucua ycu' Ni; juani tlyu tsa chacuayá' cua nda Ni ji'i Jesús. Tyucui ña'a chalyuu nga'aa ntsu'u la xa' chacuayá' nu tlyu la, ¹⁰ cha' jua'a tyu sti' lcaa na lu'ú nde loo Jesús, masi ñati, masi cui'i. Ná ntsu'u su tye cha' cua'ni chi ngu' loo yu xqui'ya chacuayá' nu cua nda Ni ji'i yu, masi nu ndi'i ca nde cua, masi nu ndi'i nde lo yuu chalyuu, masi ngu' nu cua nguatsi', lo'o jyo'o bi' cua'ni chi ngu' loo yu. ¹¹ Cuii tsa chcu' lcaa ñati cha' Jesucristo laca Xu'na lcaa ca chalyuu, jua'a tso'o tsa cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi Sti na.

Ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'a cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu

¹² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa mā 'na, cua ndaquiya' tsa mā ji'i cha' nu nchcu' na' lcaa tsa lo'o nguti'i na' lo'o mā; ña'a ti tya ndulo tsa cha' ji'i mā cha' taquiya' la mā ji'i cha' nu nchcu' na', masi tyijyu' tsa nga'a na' ca su ndi'i mā juani. Ña'a ti cua'ni cña ti' mā cha' caca lyiji lcaa cha' nu ngua ti' ycu' Ndyosi cua'ni Ni ne' cresiya ji'i mā lo'o ngua'ni lyaá Jesucristo ji'i mā. Xti ti cha' tyu'u tyiquee mā cuentya ji'i ycu' mā, pana cube la ti' mā ji'i ycu' Ndyosi. ¹³ Tyi'u ti' mā cha' lcaa tsa ndu'ni ycu' Ndyosi cña laja ne' cresiya ji'i mā, cha' taca cua'ni mā cña ji'i Ni; jua'a ndu'ni Ni cha' tyaja'a mā

cua'ni mā lcaa ña'a nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni mā.

¹⁴ Lcaa lo cña nu cua'ni mā ni, ná caca chíi nti' mā ña'a mā jíi ngu' lo'o ndyu'ni mā cña bi', ná xlyú mā cha' hichu' ngu', ¹⁵ cha' ná caca ñacuí ngu' cha' ntsu'u qui'ya jíi mā li', lo'o jua'a ná caja su lyiji cua'ni mā sca cha' li'. Tso'o la si caca cuayá' ti' ngu' cha' chañi cha' laca mā sñi' ycuí' Ndyosi tyucui tyiquee mā, masi xcui' ndi'i ti mā chalyuu laja ñati' cuxi, laja ñati' nu chíi nti' ngu' ña'a jíi tya'a ngu'. Xqui'ya cu'ma nga'a cha' cañi cha' jíi Jesús lcaa su ndi'i ñati' bi'; ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'a caca mā xee nde chalyuu, ¹⁶ nu lo'o ta mā cha' lo'o ngu', si hcui' mā cha' tso'o jíi Cristo nu taca ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye jíi ngu'. Si jua'a cua'ni mā, tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jíi mā lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Cristo jíi lcaa ñati. Li' taca ca cuayá' ti' na' cha' tso'o ti ngutu'u scua cña bi' 'na, si'i na nguliji yu'u cña bi' jua'a ti. ¹⁷⁻¹⁸ Jlo ti' na' cha' si'i cha' xca ti laca nu ngua'ni mā lo'o ngusñi mā cha' jíi ycuí' Ndyosi; quiña'a tsa na nguxtyanu mā, tyuu quiya' cua nda mā tyucui ña'a mā cha' caca mā cña jíi Cristo, xqui'ya cha' cua ngusñi mā cha' jíi Ni. Lo'o juani lo'o na' ni, cjuui ngu' 'na, nti' na'; hcuna' chalyuu 'na jua'a ti cuentya jíi cu'ma. Pana ná ntsii na'; masi jua'a caca 'na, chaa tsa ti' na' ndi'i. Lo'o

jua'a nti' na' cha' ca chaa ti' cu'ma, cha' stu'ba ti ca chaa ti' na' lo'o cu'ma.

Nhcui' Pablo cha' jíi Timoteo lo'o jíi Epafrodito

¹⁹ Chacuayá' jíi Jesús nu Xu'na na, ná tyiquee' ta na' jíi yu Timoteo cha' tsaá yu ca su ndi'i mā yala ti, cha' quije xi cha' 'na ñi'ya nu ndi'i ca mā; tso'o tsa caca tyiquee na' lo'o cuna na' cha' bi'. ²⁰ Sca ti yu bi' laca nu chañi cha' stu'ba ti nti' yu lo'o na', nu chañi cha' ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jíi cu'ma; ²¹ ná ndi'i xa' la ngu' tya'a na ca nde nu ndube ti' ñi'ya ndyaca cña jíi Jesucristo ca su ndi'i mā, xcui' na ntsu'u la tyiquee ngu' jíi cña jíi ycuí' ca ngu'. ²² Lo'o cu'ma, cua jlo ti' mā cha' lubii tsa cña nu ndyu'ni yu Timoteo bi'. Stu'ba ti ndyu'ni yu cña lo'o na' ñi'ya nti' si cua laca yu sñi' na', stu'ba ti ndya'a ya nhcui' ya cha' tso'o jíi Jesús lo'o xa' ñati. ²³ Lo'o tye caca cuayá' jna', li' ta na' jíi yu cha' hora ti tsaá yu ca su ndi'i mā, ²⁴ masi nda ti' na' cha' lo'o ycuí' na' taca caa na' yala ti ca su ndi'i mā chacuayá' jíi ycuí' nu Xu'na na.

²⁵ Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' caa chaca yu ca slo mā, nti' na'; Epafrodito laca yu bi'. La cui' yu tya'a ndya'a ya cña laca yu, lo'o jua'a ngu'ula tsa cña ngua'ni yu lo'o ya lo'o nguxacuí ya cha' jíi ngu' cuxi. La cui' yu bi' laca nu nda mā yaa ca slo na' tya tsubi' la, cha' xtyucua yu 'na lo'o na laca nu lyiji xi 'na cha'

tyiji yu'u 'na chalyuu. ²⁶ Tiji' tsa ti' yu ji'i cu'ma, bi' cha' nti' yu caa na'a yu ji'i ma chaca quiya'; ngulacua tsa ti' yu lo'o ngujui cha' ji'i yu cha' cua ndyuna ma cha' quicha tsa yu. ²⁷ Chañi tsa cha' quicha tsa yu nu ngua li', cua cajaa ti yu ngua; pana ycu'i Ndyosi ngua'ni tya'na ti' Ni ji'i yu. La cui' jua'a ngua tya'na ti' Ni ña'a Ni 'na, cha' cua laca ngujui tsa cha' xñi'i ti' 'na ca nde; lo'o li' lye la ngua xñi'i ti' na' si cua ngujui yu, pana ndyaca tso'o yu li'. ²⁸ Bi' cha' tso'o tsa nti' na' juani si yala ti caa yu ca slo cu'ma, cha' lo'o cu'ma caca chaa tsa ti' ma, nu lo'o ña'a ma ji'i yu chaca quiya'. Nga'aa culacua tsa ti' na' cuentya ji'i cu'ma li'. ²⁹ Caca chaa ti' ma lo'o yu lacua; tso'o tsa chcu'i ma lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo ma, cha' laca yu tya'a ngusñi ma cha' ji'i nu Xu'na na. Lo'o jua'a cua'ni chi ma loo cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñi'ya nu ngua'ni yu bi'; ³⁰ ná ndyutsji yu, masi cua cajaa ti yu laja lo'o nguxtyucua yu ji'i ya lo'o cña ji'i Cristo re tya tsubi'. Masi ná ngua caa cu'ma ca nde, pana cua nda ma ji'i ycu'i yu lijya yu cha' cua'ni yu la cui' cña nu ná ngua cua'ni cu'ma, nu nxyucua tsa ji'i ya li'.

3

Ñi'ya nu chañi ca cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, juani cua nti'

tsa na' cha' ca chaa ti' ma xqui'ya ycu'i nu Xu'na na. Ná ndu'ni cha' 'na, masi tya chaca quiya' chcu'i na' la cui' tya'a cha' nu nguscua na' tya clyo; ná tyiquee' xtyucua na' xi ji'i ma, si chcu'i na' chaca quiya'. ² Tii ti ti' ma, cui'ya tso'o ma cuentya ji'i nu ngu' cuxi bi', cha' ñi'ya ndu'ni xne' taja, jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Xqui'ya cha' cusu' nu jlya tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' ndatsaa ngu' ji'i xa' ñati cha' xi'yu ngu' quiji ngu', masi sca cña nu cua'ni ñu'u ji'i ngu' laca; si'i sca cha' tso'o laca bi'. ³ Pana nu na ni, chañi laca cha' ngulacua ycu'i Ndyosi ji'na, masi xa' ña'a nchcu'i nu ngu' bi'. Cua ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni; chaa tsa ti' na ndi'i na chalyuu nu lo'o cua ngujui chalyuu ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' nga'aa jlya ti' na ji'i sca cha' nu ndatsaa ñati chalyuu ji'na cha' cua'ni na ji'i. ⁴ Lo'o na', jlya tsa ti' na' ji'i nu cha' cusu' bi'. Tya tsubi' la ni, ná nxyacua xa' la ñati 'na, lye la ndaquiya' na' lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya. ⁵ Cua snu' ti tsā ntsu'u na' lo'o ngusi'yu ngu' quiji na' cha' ngulacua ngu' 'na; ngu' judío laca na' tya lo'o ngula na', tañi ngu' hebreo laca tañi na'. Jua'a la cui' tya'a ñati ji'i ngu' Benjamín ngua ngu' cusu' 'na. Ngu' fariseo laca na', bi' cha' ndaquiya' tsa na' lcaa ca cña nu ntsu'u cha' cua'ni ya cuentya ji'i cha' cusu' ji'i ngu' judío; ⁶ cha' jlya tsa ti' na' ji'i nu cha' cusu'

bi', bi' cha' nguxcube' tsa na' jil'i lcaa ñati nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo, lya' tsa ti' na' jil'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu' judío cuentya jil'i cha' cusu' bi', cha' cua ndaquiya' tsa na' lcaa nu cha' cusu' bi'; tya sa'ni cua ngua lubii cresiya jna', si chañi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycu' Ndyosi jua'a ti. ⁷ Sa'ni la ngua ti' na' cha' tso'o tsa ñati laca na' xqui'ya cha' cusu' bi', pana juani nga'aa ncliyacua ti' na' jil'i cha' bi' xqui'ya Cristo. ⁸ Lo'o jua'a, masi tucuna' na' lcaa cha' nu ndiya tsa ti' na' nde chalyuu, ná cube ti' na'; tlyu la tsiya' ti laca cha' tso'o nu cua ngujui 'na juani, laja lo'o ndyulo na' jil'i Jesucristo nu Xu'na na'. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nguxtyanu na' jil'i lcaa cha' cusu' bi'; nga'aa tso'o cha' cusu' bi' tsiya' ti, nti' na', hasta xcuaa na' jil'i, nti' na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' xñi tso'o na' cha' jil'i Cristo, ⁹ cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee na' lo'o Ni. Ná ngüityi ycu' Ndyosi qui'ya 'na nu lo'o ndaquiya' tsa na' jil'i nu cha' cusu' bi'; laca cha' cua ngüityi ycu' Ni qui'ya 'na lo'o jlya ti ti' na' jil'i cña nu ngua'ni Cristo, tsa bi' ti cha'. Bi' cha' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jna'. ¹⁰ Lo'o juani ni, tsa bi' ti cha' nti' na', cha' tyuloo lyiji na' jil'i Cristo, cha' ca tii na' cha' tya ndyu'ni ycu' Ndyosi cña lo'o na' lo'o la cui' tya'a juersa nu cua ntsu'u jil'i Ni

lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ná ndu'ni cha' masi jua'a chcube' na' ñi'ya nu cua nchcube' ycu' Jesús, masi chcuna' chalyuu 'na tsiya' ti ñi'ya lo'o cua ngujui ycu' Cristo lo crusi. ¹¹ Lo'o juani ndu ti' na' cha' caja chaca chalyuu 'na tiya' la, sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye, masi cua ngujui na'.

Cua'ni cña ti' na cha' jyacua na jil'i cha' tlyu nu caja ji'na nde loo la

¹² Ná nacui na' cha' cua ndye ngua tso'o cresiya jna' cuentya jil'i ycu' Ndyosi sca ti quiya', lo'o juani nga'aa ntsu'u qui'ya 'na; ná ni na' jua'a. Na cua laca nacui Jesucristo cha' laca na' ñati jil'i ycu' Ni, bi' cha' lye tsa ndyu'ni cña ti' na' cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na. ¹³ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cua jlo ti' na' cha' tya lyiji caca jua'a lo'o na'. Tsa bi' ti cha' ndulo tsa cuentya 'na, cha' cua'ni yala na' juani cha' jyacua na' jil'i cha' tlyu nu cua lijya nde loo la, cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na lo'o ycu' Ndyosi, masi nga'aa tyi'u ti' na' lcaa ña'a cha' nu ngua 'na nu ngua tya sa'ni la. ¹⁴ Bi' cha' lacua, liñi tyucui nxñi na' cha' jyacua na' jil'i nu cha' tlyu bi', cha' bi' laca nu cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi cuentya ji'na ca su ntucua ycu' Ni. Taca caja cha' bi' ji'na ca li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo.

¹⁵ Tso'o tsa si la cui' jua'a culacua ti' ca ta'a na nu cua

ngusñi tso'o na cha' ji'i Jesús; ycuí' Ndyosi laca nu culu'u liñi la ji'i mā li', si ntsu'u ngu' tya'a mā nu nclyacua ti' xi xa' la cha'. ¹⁶ Tso'o lacua, tya cua'ni la na la cui' tya'a cha', ñi'ya nu ngua cuayá' tso'o ti' na tya clyo.

¹⁷ Cu'mā ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tso'o si cua'ni mā tsa ña'a cha' nu cua na'a mā 'na cha' ndu'ni na'. La cui' jua'a cui'ya tso'o mā cuentya ñi'ya nu ndyu'ni xa' la ngu' tya'a na, nu ndu'ni ñi'ya nu ndu'ni ti cuare, cha' jua'a cua'ni mā. ¹⁸ Cua tyuu tsa quiya' cua nda ya la cui' cha' re lo'o cu'mā, lo'o juani chcuí' na' chaca quiya' lo'o mā, masi xñi'i tsa ti' na' chcuí' na' ndi'ya: Ntsu'u tsa ngu' tya'a cusuu Cristo, masi cua ngujui yu lo crusi cuentya ji'i ngu'; tya'a cusuu Cristo laca ngu' bi', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ngu' lcaa se'i su ndya'a ngu'. ¹⁹ Nga'a cha' tyaa ngu' bi' ca chalyuu talya nu lo'o cajaa ngu', xqui'ya cha' sca ndyosi cuiñi ntsu'u ji'i ngu' bi'; cua ña'a ca na nu ndacui tsa ti' ngu' ji'i cha' caja ji'i ngu' nde chalyuu, bi' laca ndyosi ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a tyixi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', masi nga'a cha' ca tyuju'u tsa ti' ngu'; xcui' ntsu'u tyiquee ngu' ji'i cua ña'a ca na nu ntsu'u nde chalyuu. ²⁰ Pana nu na ni, ca su ntucua ycuí' Ndyosi tsiya' ti, ca ndacua ntsu'u quichi' tyi na nu chañi ca. Lo'o juani chaa tsa ti' na ntajatya na ji'i Jesucristo nu Xu'na na,

ni jacua' tyu'u Ni nde cua' su ntsu'u quichi' nu ca tyi na, cha' caqui'ya Ni ji'na nde chalyuu, cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na. ²¹ Xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na li', cha' caca na ñi'ya laca ycuí' Ni. Quicha ti ti' tyucui ña'a na juani, pana ycuí' Ndyosi ni, tso'o tsa ña'a tyucui ña'a Ni; la cui' jua'a caca tyucui ña'a na nde loo la li'. Taca ji'i Ni culo Ni cña ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a taca ji'i Ni xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na tsiya' ti.

4

Lcaa tsq caca chaa ti' na xqui'ya ycuí' nu Xu'na na

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tyaca'a tsa cu'mā 'na; ñati nu cua nda ycuí' Ndyosi jna' laca cu'mā, xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya cu'mā, lo'o jua'a xñi'i xi ti' na' lo'o ná ndi'i na' ca slo cu'mā. Nga'a cha' cua'ni mā cha' tyanu tso'o cha' ji'i ycuí' nu Xu'na na ne' cresiya ji'i mā.

² Lo'o cu'mā ma' Evodia lo'o ma' Síntique ni, cui'ya mā cha' clyu ti' 'na, cua'ni mā cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee mā lo'o tya'a mā. Ngu' tya'a na laca mā xqui'ya nu Xu'na na, bi' cha' cua'ni mā cha' cati cha' cusuu nu ntsu'u ji'i mā lo'o tya'a mā. ³ Lo'o nu'u nu tso'o tsa tya'a ndya'a na cña, cua nti' na' cha' xtyucua nu'u ji'i tyucuaa ma' cusu' bi', cha' taca ca tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Tyucuaa ma' cusu' bi' cua ngua'ni

tša ngu' cña cha' cañi la cha' tšo'o jil'i Jesús nquicha'; stu'ba ti ngua'ni ngu' bi' cña lo'o na', lo'o Clemente, lo'o xa' la ngu' tya'a ndya'a ya cña. Cua nscua xtañi lcaa ngu' bi' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi, nu nscua xtañi ñati nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i.

⁴ Nti' na' cha' lcaa tsā caca chaa ti' mā xqui'ya ycu' nu Xu'na na; masi tucua quiya' hcui' na' cha' bi' lo'o mā: Nti' na' cha' caca chaa ti' mā. ⁵ Xcu' cua'ni tya'na tša ti' mā lo'o lcaa ñati, cha' ca cuayá' ti' ñati cha' jua'a ndu'ni mā. Cua ngulala ti caa ycu' nu Xu'na na chaca quiya'.

⁶ Ni sca cha' ná culacua tša ti' mā jil'i, pana jña mā cha' jil'i ycu' Ndyosi cuentya jil'i cua ña'a ca cha' nu tyacua xi jil'i mā. Lo'o jua'a ta mā xlya'be jil'i ycu' Ndyosi cha' jua'a ndyaca cha' jil'i mā, nu lo'o hcui' mā lo'o ycu' Ni. ⁷ Lo'o li' cua'ni Ni cha' ti' ti tyil'i tyiquee mā, masi ná caca cuayá' ti' ñati chalyuu ni cha' laca mā jua'a. Nga'aa ca'ya cha' cuxi hique mā li', nga'aa caca cuxi cresiya jil'i mā li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' jil'i mā lo'o Jesucristo.

Tyu'u tyiquee na jil'i cua ña'a ca cha' nu tšo'o laca

⁸ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, ndi'ya ti culacua ti' mā tyucui tyempo nu ndi'i mā chalyuu: Cua ña'a ca cha' nu chañi tša cha' jua'a laca, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee mā jil'i; jua'a lcaa cha' nu cua'ni chi' ngu' loo, lcaa cha' nu liñi ca, lcaa

cha' su lubii ntsu'u tyiquee na, lcaa cha' nu tšo'o tša ña'a, lcaa cha' nu tšo'o tša nti' ngu' ña'a ngu' jil'i, masi lcaa cha' tšo'o bi', nu jua'a tšo'o tša nchcui' ngu' jil'i, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee mā jil'i. ⁹ Cua'ni mā cha' tyi'u ti' mā jil'i lcaa cha' nu cua ngua tša'a mā 'na, masi sca cha' nu cua ndyuna mā tya lo'o nda na' cha' lo'o mā, masi sca cha' nu cua na'a mā cha' ndyu'ni na'; bi' laca cha' nu nga'a cha' cua'ni mā, lo'o li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' ti' ti tyil'i tyiquee mā.

Tšo'o tša ntsu'u tyiquee Pablo cha' cua yaq lo'o ngu' msta cha' xtyucua jil'i

¹⁰ Tšo'o tša ntsu'u tyiquee na' lo'o na'a na' cha' cua ndyalaa msta nu nda cu'mā lijya slo na'. Tšo'o nti' na' cha' cua ndyi'u ti' mā 'na chaca quiya', lo'o jua'a tšo'o tša nti' na' cha' cua nda mā msta bi' 'na xqui'ya ycu' nu Xu'na na. Jlo ti' na' cha' si'i na ngujlyaa ti' mā 'na, laca cha' nga'aa ngujui ñi'ya nu xtyucua mā 'na tya tsubi' la. ¹¹ Ná nacui' na' cha' lyiji tša cha' tšo'o 'na, cha' tšo'o tša ndyaala' ti' na' lo'o na laca nu ndyiji ti xi 'na. ¹² Ntsu'u quiya' lyiji tša cha' 'na, lo'o jua'a ntsu'u quiya' quiña'a tša cha' tšo'o ndyiji 'na; jua'a ti ngui'i na', cha' cua ngui'i na' cha' tyaala' ti' na' lcaa su tya'a na' lo cña re. Ná ndu'ni cha' masi tšo'o tša ndyiji na cacu, masi ntyute' ti na'; masi quiña'a tša na ntsu'u 'na, masi xti ti cha', ná ndulo cha' bi' 'na. ¹³ Cua nda

ycui' Cristo juersa 'na cha' talo na' ji'i cua ña'a ca cha', na laca nu tyacua ti xi 'na. ¹⁴ Masi jua'a, tso'o tsa nti' na' cha' cua nguxyucua ma 'na laja lo'o ndyacua cha' cuxi 'na ca nde.

¹⁵ Cu'ma ngu' Filipos, cua jlo ti' ma ñi'ya ngua lo'o ngutu'u na' nde loyuu su cuentya Macedonia, ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' bi'; li' sca ti taju cu'ma nu ndyu'ni tlyu ma ji'i ycui' Ndyosi ca jua, cua ndya ma msta cha' caca sca xlya'be 'na, xqui'ya cha' tso'o tsa ngua tsa'a ma cha' ji'i Jesús laja lo'o nguti'i na' lo'o ma. ¹⁶ Lo'o jua'a tyuu quiya' cua nda ma sca xlya'be 'na nu lo'o nguliji xi cha' tyiji yu'u 'na ca quichi Tesalónica. ¹⁷ Ni si'i cha' caja sca cha' xlya'be ti 'na nlyacua ti' na', tso'o la nti' na' si tyanu tso'o cha' ji'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma. ¹⁸ Ndi'ya xacui na' cha' ji'i ma juani: Cua quiña'a tsa na nda ma 'na, bi' cha' cua nti' tsa na' tya na' tsa xlya'be ji'i ma; nga'aa ntsu'u chaca na nu lyiji 'na tsiya' ti juani, tya lo'o yaa yu Epafrodito, yalo'o yu lcaa cha' tso'o nu cua nda ma 'na. Ñi'ya laca sca msta nu ndiya tsa ti' ycui' Ndyosi ji'i, cha' tyixi tsa xtyi'i nda bi' nu ndacui lcaua ti se'i, jua'a laca cha' tso'o nu nda ma 'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁹ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i ycui' Ni, bi' cha' ta Ni lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i ma chalyuu; cua jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni

ycui' nu Xu'na na' lo'o ñati xqui'ya Jesucristo. ²⁰ Tso'o si tyucui tyempo cua'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi Sti na lacua. Jua'a caca tu'ni.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²¹ Chacuayá' ji'i Jesucristo nda na' xlyo ni'i ji'i lcaa tya'a ma, ñati ji'i ycui' Ndyosi ca-jua; la cui' jua'a nti' lcaa ngu' tya'a ndya'a ya ca nde. ²² Lo'o lcaa ngu' nu ngusni cha' ji'i ycui' Ndyosi ca quichi re, jua'a ngu' nu ndi'i ndyu'ni cña ca ni'i tlyu cuentya ji'i nu xu'na tlyu nu laca emperador; cua nti' tsa ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma.

²³ Cua nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni la Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o ma tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'a caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Colosas

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ycui' Ndyosi ngulo cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la. Stu'ba ti ndi'i na' ca nde lo'o yu Timoteo tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. ² Nda na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ca quichi Colosas jua, cu'ma ngu' nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi, cu'ma nu laca ma ngu' tya'a na xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Cristo.

Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, ca su ndi'i ma ca jua.

Nhcui' Pablo lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi'

³ Nu lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma, lu'ba ti ndya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma.

⁴ Cua ngujui cha' ji'i ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nacui ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi. ⁵ Tya clyo lo'o

ndyuna ma cha' tso'o bi', cha' nu nchcui' ji'i ycui' Ndyosi nu chañi ca, li' ngua cuayá' ti' ma cha' tya ntsu'u chaca cha' nu cua tlyu la nu nga'a cha' tyacua ji'na tyempo nde loo la lo'o tyalaa na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Ca bi' ntsu'u co'o cha' bi' cuentya ji'i ma; bi' laca cha' nu tyacua ji'i ma ca tiya' la xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la tya'a ñati ma. ⁶ Cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús bi' tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lijya ndyaca tso'o la cresiya ji'i ñati macala su nduna ngu' cha' bi'. La cui' jua'a ndyaca tya lo'o ndyuna ma cha' bi' tya clyo; tya li' cua ndyuna ma cha' ndu'ni tsa ycui' Ndyosi cha' xlya'be lo'o ñati, li' ngua cuayá' ti' ma cha' chañi tsa laca cha' bi'. ⁷ Cua ngujui cha' bi' ji'i ma lo'o ngulu'u yu Epafras ji'i ma; tso'o tsa tya'a ndya'a ya cña laca yu bi'. Jlo ti' ya cha' tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' lcaa su ndya'a yu cuentya ji'i ya. ⁸ La cui' yu bi' laca nu nacui ji'i ya cha' ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati.

⁹ Bi' cha' juani lu'ba ti nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma; tya lo'o ngujui cha' ji'i ya cha' cua ngusñi ma cha' bi', ndijña ya cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' ta Ni chacuayá' cha' caca cuayá' lyiji ti' ma lcaa cha' ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma, cha'

jua'a taca culacua tso'o ti' ma, taca ca'ya cha' tso'o hique ma xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi li'.¹⁰ Lo'o li' lcaa tsa lo'o ndya'a ma chalyuu taca cua'ni ma cña, cua ña'a ca cña nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni ma; taca cua'ni ma lcaa lo cña tso'o cuentya ji'i ycu' Ndyosi li', lo'o jua'a taca ca cuaya' la ti' ma ñi'ya ndyu'u lcaa cha' ji'i Ni.¹¹ Nguula tsa cña ndu'ni ycu' Ndyosi ca su tlyu ca su ntucua ycu' Ni; bi' cha' cua ndijña na' ji'i Ni cha' ta Ni la cui' juersa bi' ji'i ma, cha' caca tso'o ti tyiquee ma talo ma ji'i cua ña'a ca cha' cuxi nu tyacua ji'i ma.¹² Lo'o jua'a tya ma xlya'be ji'i ycu' Ndyosi Sti ma nu cua nda chacuaya' cha' tyacua cha' tso'o ji'i ma, la cui' ti cha' nu cua nchco'o Ni cha' tyacua ji'i ñati ji'i ycu' Ni, nu lo'o tyalaa ngu' ca su xee tsa ca su ntucua ycu' Ni.¹³ Na cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cua ngua'ni tye Ni ji'i chalyuu talya su nguta'a na, lo'o jua'a cua ngulu'u Ni chaca tyucui ji'na nu tsa ca chalyuu tso'o su laca Cristo loo ji'na. Sñi' ycu' Ndyosi laca Cristo, lo'o jua'a tyaca'a tsa yu ji'i ycu' Ni;¹⁴ xqui'ya Cristo cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya Cristo cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

Cua nguaala' cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati chalyuu

¹⁵ Ná nchca ña'a na ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti; pana nu lo'o

yaá Cristo Sñi' ycu' Ni chalyuu, li' ngujui ñi'ya nu ña'a na ji'i ycu' Ni. La cui' yu bi' laca nu nguti'i tya clyo la lo'o ycu' Ndyosi, la cui' jua'a laca yu loo ji'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni chalyuu.¹⁶ Stu'ba ti ndu yu bi' lo'o ycu' Ndyosi Sti yu lo'o ntucua quiya' ndya' chalyuu, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde cua, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde lo yuu. Cua ngüiñá Ni lcaa na nu nchca ña'a na ji'i nde lo yuu chalyuu; lo'o jua'a cua ngüiñá Ni lcaa na nu ná nchca ña'a na ji'i, ñi'ya nti' lcaa cui'i nu laca loo nde cua; jua'a cua ngüiñá Ni lcaa lo xu'na nu culo cña ji'i ngu', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua. Stu'ba ti ndu Cristo lo'o ycu' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu; la cui' jua'a xqui'ya yu bi', bi' cha' ndya' lcaa lo na.¹⁷ Cua laca ntucua yu bi' lo'o tya lyiji tya' chalyuu, lo'o jua'a lcaa tsa ndu'ni yu cña cha' tyi'i tso'o ti lcaa na nu ntsu'u lo yuu chalyuu.¹⁸ Ycu' yu laca yu loo ji'i lcaa taju ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu' Ndyosi tsa tlyu ti, ycu' laca nu nda chalyuu ji'i ngu' bi'. Tya clyo la cua ndyu'ú ycu' yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, cha' li' taca ji'i yu tyucua yu ca su laca yu loo ji'i lcaa lo cha'.¹⁹ Cua nacui ycu' Ndyosi cha' caca Sñi' Ni ñi'ya laca ycu' Ni tsiya' ti,²⁰ cha' jua'a ngua ti' Ni cua'ni Ni, cha' chaca quiya' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a chalyuu xqui'ya yu bi'. Cua nguaala' cha' ji'i

ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu lo'o ngujuii Cristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngua'ni yu cha' xa' caca tyucui ña'a chalyuu cuentya ji'i ycui' Ndyosi chaca quiya', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua.

21 Nu ngua cua tsubi' la, tyijyu' tsa nguta'a ma ji'i ycui' Ndyosi; tya'a cusu ma ji'i ycui' Ndyosi ngua ma tyempo bi' xqui'ya cha' cuxi nu cua ngulacua ti' ma, xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ma. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' taca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ma lo'o ycui' Ni, 22 xqui'ya cha' tyucui ña'a ycui' Cristo Sñi' Ni, nchcube' tsa yu lo'o ndyujuii ngu' ji'i lo crusi. Jua'a ngua'ni Ni tya li' cha' taca caca ma ñati ji'i ycui' Ni, ñati nu nga'aa ntsu'u yabe' hichu' ma tsiya' ti, cha' nga'aa caca sta ngu' qui'ya ji'i ma lo'o Ni, nu lo'o caa Ni caqui'ya Ni ji'na cha' tsalo'o Ni ji'na ca su ntucua Ni. 23 Pana juani ña'a ti ndulo tsa cha' ji'i ma cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ma, cha' ycui' yu bi' laca su lcaa cha' bi'. Ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o ngu' ji'i ma, cha' si jua'a, nga'aa culacua ti' ma ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la, la cui' cha' nu cua ndyuna ma ji'i tya clyo. Xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo bi', bi' cha' ndya'a ngu' tyucui ña'a chalyuu nchcui' ngu' cha' bi' lo'o ñati. Lo'o jua'a na', Pablo, ndya'a tsa na' lo cña bi'.

ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i ycui' Ni ca lcaa quichi

24 Tso'o nti' na' masi cua ngujui xi cha' ti'i 'na cuentya ji'i cu'ma; tso'o nti' na' cha' cuentya ji'i ca ta'a taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo lcaa quichi, bi' cha' ndyacua cha' ti'i bi' 'na. Nchcube' tsa Cristo nde chalyuu xqui'ya na, cha' laca na ñati ji'i ycui' yu; jua'a ndyacua cha' ti'i 'na, cha' cua liyya caca stu'ba la cha' ji'na lo'o ycui' Cristo lo'o cha' ti'i nu ndyaca ji'na nde chalyuu cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo.

25 Ycui' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na, cha' caca na' cña ji'i ca ta'a ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni lcaa quichi, cha' nguula la caca tyiquee ma. Nga'a cha' ña'a ti tya ta la na' cha' ji'i Cristo lo'o xa' ñati ña'a cuayá' nu tye cuna ngu' cha' bi'. 26 Tyucui tyempo nu ngua sa'ni la, ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; cua ntsu'u yacu' ti cha'. Pana juani cua ngulu'u ycui' Ndyosi cha' bi' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya ji'i Ni.

27 Sca cha' tlyu nu tso'o tsa laca cha' bi', sca cha' nu caja ji'i lcaa lo ñati chalyuu laca cha' ji'i ycui' Ndyosi bi'; pana ná ngujui chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ñati ji'i ycui' Ndyosi cha' bi' nu ngua cua sa'ni la. Ndi'ya ndyu'u cha' bi', cha' nu bilya cuna ngu': Taca tyi'i Cristo lo'o na nde chalyuu, masi juani ti; lo'o jua'a tiya' la li' taca tyu'u cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi ca su tlyu su xee tsa ca su ntucua ycui' Ni.

Ndyu'ni Pablo cña cuentya

28 Bi' cha' lye tsa nchcui' ya

cha' ji' Cristo lo'o lcaa ñati; tso'o ti, qui'i ti nclyu'u ya cha' bi' ji' ngu', ndacane ya ji' ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi. Cua nti' tsa ya cha' tso'o tsa caca tyucui ti tyiquee scaa ngu' cuentya ji' Cristo nu lo'o tyalaa ngu' ca slo ycu' Ni. ²⁹ Bi' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña cuentya ji' cha' bi'; nguula tsa cña ndyu'ni na', lo'o jua'a tlyu tsa juersa nda ycu' Cristo 'na cha' tyu'ú ne' cresiya 'na, cha' talo na' cua'ni na' cña bi'.

2

¹ Ta na' sca cha' lo'o ma, cha' caca cuayá' ti' ma cha' lye tsa ngua'ni na' cña cuentya ji' ma, lo'o jua'a cuentya ji' ngu' quichí Laodicea, lo'o jua'a cuentya ji' tyuu tya'a ngu', masi tya lyiji tyuloo ngu' 'na. ² Jua'a ndyu'ni na' cña, cha' caca tyucui ti' tyiquee ngu', cha' stu'ba ti caca tyiquee ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'. Nga'aa cutsii ngu' nu lo'o hcui' ngu' cha' ji' Cristo li', xqui'ya cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' ngu' ji' cha' bi'. Jua'a li' quijeloo cha' ji' ngu', cha' ycu' Cristo laca cha' bi', la cui' cha' ji' ycu' Ndyosi nu bilya caca cuayá' ti' ngu' ji' cua sa'ni la. ³ Xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji' Cristo, bi' cha' taca quijeloo cha' ji' na macala su ntucua quiya' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi, masi lcaa cha' nu nda'ya hique Ni cha' cua'ni Ni nde chalyuu. ⁴ Cua nti' tsa na' cha' ná tucui cñilo'o ji' ma, masi

nti' ma cha' tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; bi' cha' laca nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a. ⁵ Masi juani ti ná ndi' na' ca su ndi' ma, pana lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji' cu'ma. Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji' Cristo. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' tso'o ti ndi' ma lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji' ycu' Ndyosi.

⁶ Na cua ngüñi ti' ma lo'o Jesucristo cha' caca Ni nu Xu'na ma, bi' cha' cui'ya ma cuentya cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o Ni lcaa tsá lo'o tyi' ma chalyuu. ⁷ Jua'a xñi tso'o ma cha' ji' Jesús, cha' ca cuayá' ti' ma lcaa cha' nu laca suu cha' bi'; cha' nu Jesús ni, bi' laca suu lcaa cha' nu cua ngusñi na, la cui' ti cha' nu cua ngulu'u ngu' ji' ma tya tsubi' la. Lo'o jua'a lcaa tsá tya ma xlya'be ji' nu Cristo bi' li'.

Xqui'ya Cristo cua ngulacua ngu'

⁸ Cui'ya tso'o ma cuentya lacua, cha' ná tucui taca cñilo'o ji' ma lo'o cua ña'a ca cha' cuiñi nu hcui' ngu' lo'o ma, masi tajua' tsa hcui' ngu' bi'. Si' ycu' Cristo nu ntucua quiya' cha' ji' ngu' lo'o nchcui' ngu' jua'a; bi' laca cña cua ti, bi' laca cha' cuiñi nu nchcui' ñati chalyuu ti, masi nchcui' ngu' cha' ji' sca jo'ó, masi nchcui' ngu' cha' ji' sca cui' nu ntsu'u nde chalyuu ti.

⁹ Pana nu Cristo bi' ni, ñi'ya laca tyucui ña'a ycu' Ndyosi, jua'a laca yu lo'o yaa yu nde

chalyuu. ¹⁰ Ycui' Cristo laca loo ji'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a ji'i lcaa cui'i nu laca loo; lo'o cu'ma ni, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo, bi' cha' cua ngua tyucui ti' tyiquee ma, cua ngujui tyucui chalyuu ji'i ma. ¹¹ La cui' jua'a xqui'ya Cristo cua ngulacua Ni ji'i ma; ni si'i na ngusi'yu lo quiji ma lo'o ngulacua ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o sñi' ngu', ycui' Cristo ngulacua ji'i ma lo'o cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma nde chalyuu. ¹² Lo'o cua ntyucuatya ma ni, ñi'ya laca si cua nguatsi' ma ne' cuaá lo'o Cristo, jua'a laca ma lo'o Cristo; lo'o li' ñi'ya si cua ndyu'ú ma stu'ba ti lo'o Cristo chaca quiya', jua'a laca cha' bi' li'. Ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú ma, xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. ¹³ Ñi'ya laca si cua ngujui ma, jua'a ngua cu'ma, xqui'ya cha' cua ntsu'u tsa qui'ya ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a ná ngujui ñi'ya nu culacua ycui' Ndyosi ji'i ma li', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ma tsiya' ti lo'o Ni nu ngua tyempo bi'. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' tyu'ú ma chaca quiya' ñi'ya nu ndyu'ú ycui' Cristo. Cua ngüi'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni. ¹⁴ Cua ngua'ni tye Ni cha' ji'i quityi bi' su nscua lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Na cua ndyanu yabe'

chu' na xqui'ya quityi bi'; pana tya lo'o ngujui' ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi, tya li' cua ngüityi Ni qui'ya bi' ji'na tsiya' ti. ¹⁵ La cui' ti lo crusi bi' cua ntijiloo Cristo ji'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a ji'i lcaa cui'i nu laca loo ji'na. Lo'o ngua'ni chi Ni loo Cristo xqui'ya cha' cua ntijiloo yu ji'i lcaa xu'na na bi', li' ndyalo'o Cristo ji'i xu'na bi' laja ñati nu lijya qui'i ti, cha' ña'a cui'ya lcaa ñati cha' cua ntijiloo Cristo ji'i lcaa xu'na bi'.

Tso'o tsa laca cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ca slo ycui' Ndyosi

¹⁶ Nga'aa ta ma chacuayá' cha' culo xa' ñati cña ji'i ma lacua, na laca nu cacu ma, na laca nu co'o ma cha' cua'ni tacati ma lo'o ycui' Ndyosi. La cui' jua'a ná tso'o laca si ñacui ngu' ji'i ma ni tsa laca nu cua'ni ma ta'a; masi ta'a lo'o ndi'i cña' na nu ndacui snu' tsa ti, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi chaca ta'a nu ndu'ni ngu' nu ndacui yija ti, ná ntsu'u cha' cua'a jyaca ma ji'i ngu' bi' tsiya' ti, nti' na'. ¹⁷ Sa'ni la xcui' ntsu'u ta'a bi' nde chalyuu, cha' taca ca cuayá' ti' ngu' scaa cha' nu ngua ti' ycui' Ndyosi hcui' lo'o ngu' nu ngua tya li'; pana juani ni, cua ñaa ycui' Cristo chalyuu, bi' cha' nga'aa nti' na cha' cusu' bi'. Cua na'a na ji'i ycui' Cristo, bi' laca nu chañi ca. ¹⁸ Ná cube ti' ma ji'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni tyucuaa ti' lo'o ma, ngu' nu tacati la ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu', cha' ndyu'ni tlyu

ngu' jil'i sca xca nu ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi ca nde cua; sil'i jil'i ycuil' Ndyosi ndyu'ni tlyu ngu' bi'. Ñat'i nu ndu'ni jua'a ni, nti' ngu' cha' xa' la cha' jil'i ycuil' Ndyosi cua ngulu'uloo jil'i ngu'. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', masi ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' jua'a, cha' ña'a ti tya ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya jil'i ngu' bi'; ¹⁹ nga'aa ndaquiya' ngu' bi' jil'i Cristo nu laca loo la jil'na. Cristo laca loo jil'i lcaa taju ñat'i nu ndu'ni tlyu jil'i ycuil' Ndyosi tsa tlyu ti; bi' cha' tso'o tsa stu'ba cha' jil'na lo'o xa' la tya'a ñat'i na, bi' cha' tso'o la ndyanu tachaa cha' jil'na lo'o Ni, cha' quiña'a la cña ndyu'ni Cristo ne' cresiya jil'i ñat'i jil'i Ni, tsa ña'a nu nti' ycuil' Ndyosi cha' caca.

²⁰ Pana cu'ma ni, cua ngxu'tyanu ma jil'i xa' la jo'ó nu ngua xu'na ma cua tsubi' la, cua ngxu'tyanu ma jil'i lcaa cha' nu jlya tsa ti' ñat'i chalyuu jil'i. Tya lo'o ngujuii Cristo lo crusi cha' cua'ni tye jil'i cha' bi', tya li' cua ngxu'tyanu ma jil'i cha' bi'. Nga'aa nti' cha' tya cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñat'i chalyuu; nga'aa nti' cha' taquiya' ma jil'i lcaa xa' la cña nu nclyo ngu' jil'i ma, ²¹ nu lo'o ñacui' ngu' ndi'ya: "Tacati tsa nu cua. Ná cala' ma jil'i, ná cacu ma jil'i", nacui' ngu'. ²² Lcaa na bi' ni, na culiji ti laca na bi'; ya' nu cua nguliji bi', nga'aa ña'a na jil'i li'. Nu lo'o nchcui' ngu' jua'a, sca cña nu ndyu'ni ñat'i chalyuu ti laca bi'. ²³ Chañi laca cha' tso'o tsa ndyu'u cha' bi' ngua

ti' na nquicha', ndatsaa tsa cha' bi' jil'na cha' cua'ni tlyu na jil'i jo'ó bi'; lo'o jua'a bi' laca nu ndu'ni tsa cha' caca tacati na, cha' xcube' na jil'i tyucui' ña'a na. Jua'a ndu'ni cha' bi' tu'ni; pana sil'i jua'a nga'a cha' caca, nu cat'i cha' cua'ni na cha' cuxi nu tij'i' tsa ti' na jil'i.

3

¹ Pana cu'ma ni, cua ngujui chaca chalyuu cucui jil'i ma xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' jil'i ma lo'o Cristo; bi' cha' lacua, xcuil' na tyu'u tyiquee ma jil'i cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u jil'i Cristo lijya, cha' ntucua Cristo nde la'a tsu' cui' su tlyu su ntucua ycuil' Ndyosi. ² Cua'ni cha' tyanu tachaa cha' bi' tyiquee ma, nga'aa tyaala' ti' ma lo'o cua ña'a ca cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ³ Nu juani ni, nga'aa ntsu'u cha' jil'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyaca nde chalyuu; cua ndyanu tso'o cha' jil'i ma lo'o ycuil' Ndyosi xqui'ya Cristo. ⁴ Nu chaca chalyuu cucui nu ngujui jil'i ma xqui'ya Cristo, bi' laca cha' nu ndulo la cha' jil'i ma juani. Stu'ba ti tyatu na lo'o Cristo tsá bi', nu lo'o tyu'u tucua yu lijya yu chaca quiya'; li' taca caca stu'ba cha' jil'i ma lo'o nu Cristo bi' ca su caca tlyu la ycuil' yu, ca su ntucua ycuil' Ndyosi.

Cua ngxu'tyanu ngu' chalyuu cusu' jil'i ngu' cha' jua'a ngujui chaca chalyuu cucui jil'i ngu'

5 Cua'ni tye mā lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā jilī lacua: nga'aa cua'ni cuxi mā lo'o clyo'o xa' ñati, nga'aa cua'ni mā cha' suba' lo'o tya'a ñati mā, nga'aa tyacui' ti' mā ña'a mā jilī tya'a ñati mā, cua'ni tye mā jilī lcaa lo cha' cuxi nu ndijña tsa ti' tyiquee mā cha' cua'ni mā jilī, nga'aa tyacui' ti' mā jilī scaa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu. Sca na nu ndacui' ti' na jilī ni, stu'ba ti cuxi laca cha' bi' ñi'ya nti' si cua'ni tlyu na jilī sca lcui' jo'ó ti; 6 nchca ñasi' tsa ycui' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni cha' cuxi jua'a. 7 La cui' tya'a cha' cuxi bi' cua ngua'ni mā lcaa su ndya'a mā nu ngua cua tsubi' la, 8 pana juani nga'a cha' xtyanu mā jilī lcaa cha' cuxi bi'; masi nchca ñasi' tsa mā cua sa'ni la, masi lu'ba ti nxu'ba ñasi' mā jilī ycui' ca mā tya li', masi liye' ti' mā jilī tya'a ñati mā tya tsubi' la, pana nga'aa cua'ni mā jua'a juani. La cui' jua'a nga'aa chcui' mā cuentyu jilī tya'a ñati mā, nga'aa chcui' suba' mā lo'o ngu', 9 nga'aa ta mā cha' cuiñi lo'o tya'a mā; na cua nguxtyanu mā jilī chalyuu cusu' jilī mā, jua'a cua nguxtyanu mā jilī lcaa cha' cuxi nu ngua'ni mā tya tsubi' la, 10 cha' juani cua ngujui chaca chalyuu cucui' jilī mā. Chaca lo ñati cua laca mā juani; cua nguxcutsa'a ycui' Ndyosi lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jilī mā juani, cha' jua'a caca mā ñi'ya nu laca ycui' Ni, nu lo'o ndyaca tsa'a lyiji mā lcaa cha' nu ntsu'u

jilī ycui' Ni. 11 Bi' cha' juani nga'aa ndulo tsa cha' ji'na lo'o tya'a na, masi la cui' ngu' judío laca na, masi si'i ngu' judío laca mā; nga'aa ndu'ni cha' masi cua ngu-lacua na, masi ná ngulacua na; nga'aa ndu'ni cha' si ngu' xa' tsu' laca na, masi ngu' tyaala laca na, masi ngu' nu ndilī tso'o ti laca na, masi msu nu ngüi'ya ti ñati laca mā cha' cua'ni mā cña jilī ñati laja ti. Nga'aa ndulo tsa cha' bi' ji'na juani, cha' sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' jilī cuentya ji'na. Ndi'j Cristo lo'o lcaa ñati jilī Ni, ñi'ya nu laca ngu', macala su ndi'j ngu'.

12 Ñati jilī ycui' Ndyosi laca cu'mā lacua; na cua ngusubi Ni jilī mā, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jilī mā. Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā jilī xa' ñati; tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu', ni ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o ngu', masi tiya' ti chcui' mā lo'o ngu', jua'a talo tsa tyiquee mā jilī ngu'. 13 Talo tyiquee mā jilī xa' la tya'a ñati mā lacua, ña'a cuayá' nu cui'ya mā cha' clyu ti' jilī ngu' lo'o ntsu'u qui'ya jilī ngu' lo'o mā. Tsa ña'a nu ndyi'ya nu Xu'na na cha' clyu ti' jilī mā, jua'a nga'a cha' cua'ni clyu ti' mā jilī tya'a ñati mā. 14 La cui' jua'a tso'o tsa caca tyiquee mā ña'a mā jilī xa' la tya'a ñati mā, cha' jua'a stu'ba tsa caca cha' jilī mā lo'o ngu' li'. 15 Tī ti tyi'j tyiquee mā lacua, xqui'ya cha' ycui' Ndyosi laca loo jilī mā; cua ngusubi Ni jilī mā, jua'a jilī xa' la tya'a ñati

mā, cha' caca mā sca ti taju ñati cuentya jil'i ycu'i Ni. Tso'o si lcaa hora tya mā xlya'be jil'i ycu'i Ni xqui'ya lcaa lo cha'.

¹⁶ Nga'a cha' tyanu tyucui cha' jil'i Cristo ca ne' cresiya jil'i mā. Tso'o tsa ndyu'u cha' bi', bi' cha' tso'o ti culu'u mā cha' bi' jil'i tya'a mā ña'a cuayá' nu cuna tso'o lcaa ngu'. La cui' jua'a cula tu'ba mā lcaa lo jii nu ntsu'u jil'i ycu'i Ndyosi, masi jii salmo nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu ca'ya hique mā nu nchcui' cha' jil'i ycu'i Ndyosi; cula tu'ba mā jii cha' cuna ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i ycu'i Ni. ¹⁷ Lcaa ña'a cña nu nti' mā cha' cua'ni mā, lcaa ña'a cha' nu nti' mā chcu'i mā lo'o ñati, chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na cua'ni mā jil'i lacua. Lo'o jua'a la cui' hora bi' tya mā xlya'be jil'i ycu'i Ndyosi Sti na xqui'ya Jesús.

Cha' tso'o nu cua'ni na lo'o laca Cristo loo ji'na

¹⁸ Cu'mā ngu' cuna'a ni, taquiya' mā jil'i clyo'o mā. Ndulo tsa cha' jil'i mā cha' cua'ni mā jua'a, cha' cua ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Cristo nu Xu'na na. ¹⁹ Cu'mā ngu' qui'yu ni, caca tso'o tyiquee mā ña'a mā jil'i clyo'o mā; ná cua'ni tyaala mā jil'i clyo'o mā. ²⁰ Cu'mā ngu' cuañi' ni, nga'a cha' taquiya' mā cña nu culo ngu' cusu' jil'i mā, cha' tso'o tsa nti' nu Xu'na na lo'o ndu'ni mā jua'a. ²¹ Cu'mā ngu' cusu' nu ntsu'u sñi' mā ni, ná su'ba ñasi' mā jil'i sñi'

mā, cha' ná tso'o si caca taja ti' ngu' bi' xqui'ya mā. ²² Cu'mā ngu' msu nu ndyu'ni cña jil'i ngu' laja ti, taquiya' mā lcaa cña nu culo ñati nu laca loo jil'i mā nde chalyuu. Si'i na cua'ni ti mā jua'a cha' tyanu tso'o cha' jil'i mā lo'o ngu' lo'o ndu ti ngu' slo mā, cha' ndyi'ya ngu' cuentya jil'i mā si ndu'ni mā cña; pana tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi', xqui'ya cha' lcaa hora ndube ti' mā jil'i ycu'i nu Xu'na na. ²³ Cua ña'a ca cña nu cua'ni mā, lubii tsa cña cua'ni mā li'. Ndi'ya culacua ti' mā: ñi'ya laca si cña jil'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na laca nu ndyu'ni mā, nga'aa si'i cña jil'i ñati chalyuu ti. ²⁴ Cua jlo ti' mā cha' ycu'i nu Xu'na na laca nu nguxco'o cha' tso'o nu tyacua jil'i scaa mā lo'o cua tye ti cha'. Cristo laca nu Xu'na mā nu chañi ca; cuentya jil'i ycu'i Cristo bi', bi' cha' ndyu'ni mā cña. ²⁵ Pana xcube' ycu'i Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' cuxi; stu'ba ti ndu'ni cuayá' Ni jil'i lcaua ti ña'a ñati, masi ñati tonu, masi ñati sube.

4

¹ Cu'mā ngu' xu'na msu, lcaa cha' nu ndyaca jil'i mā lo'o ngu' msu jil'i mā, cua'ni liñi mā cha' bi'; tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' bi'. Tyi'u ti' mā cha' lo'o cu'mā, ntsu'u nu laca loo la jil'i mā, ntucua nu bi' ca su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi.

² Lcaa cu'mā, ná ca taja ti' mā, lcaa tsā chcu'i mā lo'o

ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a tii ti ma tyi'i ma lo'o chcu'i ma lo'o Ni, jua'a ta ma xlya'be ji'i Ni lo'o chcu'i ma lo'o Ni. ³La cui' tyempo bi' jña ma cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ya cha' caja la juersa ji'i ya, cha' chcu'i ya cha' tso'o ji'i Cristo lo'o xa' la ñati, cha' cuna ngu' cha' bi' masi bilya caja ñi'ya nu cuna ngu' cha' bi' yala la; xqui'ya cha' cua nchcu'i tsa na' lo'o ngu' jua'a, bi' cha' ntsu'u na' ne' chcu'a juani. ⁴Pana chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi lacua, cha' xtyucua Ni 'na cha' tya chcu'i liñi na' ji'i lcaa cha' bi', ñi'ya nu nga'a cha' chcu'i na' ji'i.

⁵Tii ti ti' ma tyi'i ma slo xa' ñati nu bilya xñi cha' ji'i Jesucristo; ná cua'ni ma cha' tonto slo ngu' bi', cha' jua'a lcaa quiya' lo'o ta ngu' tyempo cha' chcu'i ma lo'o ngu', li' tso'o tsa ta ma cha' ji'i Jesús lo'o ngu'. ⁶Laja lo'o nchcu'i ma lo'o ngu' ni, tso'o ti chcu'i ma ña'a cuayá' nu cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcu'i ma; tso'o si caja ñi'ya nu xacu'i ma cha' ji'i lcaa ngu'.

Cha' nu nchcu'i Pablo su cua tye ti quityi re

⁷Yu Tíquico tya'a na ni, ta yu cha' lo'o ma, lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca jna' ca nde. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i yu bi', lo'o la cui' jua'a tya'a ndyu'ni ya cña ji'i nu Xu'na na laca yu; lcaa tsa ndyu'ni yu cña bi', ná nchca taja ti' yu ji'i. ⁸Bi' cha' nda na' ji'i yu cha' caa yu ca su ndi'i ma, cha' ca chaa ti' ma

chaca quiya' lo'o ña'a ma ji'i yu; nti' na' cha' cacha' yu ji'i ma ñi'ya nu ndyaca ji'i lcaa tya'a ya su ndi'i ya ca nde. ⁹Stu'ba ti caa yu lo'o Onésimo tya'a quichi tyi ma; na tyaca'a tsa nu Onésimo bi' ji'i ya, xqui'ya cha' ná nchca taja ti' yu nchcu'i yu cha' ji'i nu Xu'na na. Tyucuaa ngu' bi', ta ngu' cha' lo'o ma ñi'ya nu ndyaca lcaa cha' ca su ndi'i ya ca nde.

¹⁰Aristarco tya'a ntsu'u na' ne' chcu'a, lo'o yu nda yu xlyo ni'i ji'i ma; la cui' jua'a cha' nda Marcos tya'a Bernabé. (Tya tsubi' la cua nda na' sca cha' nu ndyaa ca slo cu'ma cuentya ji'i nu Marcos bi', cha' tso'o ti chcu'i ma lo'o yu nu lo'o tyalaa yu slo ma). ¹¹Lo'o jua'a Jesús nu laca xtañi Justo, cua nti' yu chcuicha' yu ji'i ma. Tyuu tya'a ngu' judío cua ngusñi cha' ji'i Cristo nquicha'; pana nu sna tya'a ti ngu' bi' ni, Aristarco lo'o Marcos lo'o Justo, tsa bi' ti ngu' ntaja'a tya'a lo'o na' ca su ndya'a na' nchcu'i na' lo'o xa' la ñati ñi'ya caca cha' lo'o caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a cua nxyucua tsa ngu' bi' na. ¹²Lo'o yu Epafras tya'a quichi tyi ma, nda yu xlyo ni'i ji'i ma; stu'ba ti ndya'a yu lo cña ji'i Jesucristo lo'o ya. Lcaa tsa ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndijña yu chacuayá' ji'i ycu'i Ni cha' ná tya'achu' ma tsiya' ti cha' ji'i Ni. Ndi'ya nti' yu, cha' tyucui tyiquee ma tsiya' ti

cua'ni mā na laca nu nti' Ni cha' cua'ni mā nde lo yuu chalyuu. ¹³ Jlo ti' na' cha' lye tsa ngua'ni yu cña cha' xtyucua yu ji'ḷi cu'mā, jua'aḷ ji'ḷi ngu' quichḷi Laodicea, jua'aḷ ji'ḷi ngu' quichḷi Hierápolis tya'a ngusñi na cha' ji'ḷi Cristo. ¹⁴ Lo'o Lucas tya'a tso'o na nu ndyu'ni jo'o ji'ḷi ngu', lo'o jua'aḷ Demas, nda ngu' xlyo ni'ḷi ji'ḷi mā.

¹⁵ Lo'o jua'aḷ ta mā xlyo ni'ḷi ji'ḷi ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'ḷi Cristo nde quichḷi Laodicea, lo'o jua'aḷ ji'ḷi mā Ninfas lo'o lcaa ngu' tya'a na nu ndyu'u ti'ḷi ca slo ma' cusu' bi'. ¹⁶ Chcui' mā lo quityi re clyo, lo'o li' tya ta mā quityi re tsa ca slo ngu' Laodicea tya'a ndu'ni tlyu na ji'ḷi ycu' Ndyosi. La cui' jua'aḷ ndulo tsa cha' ji'ḷi mā cha' chcui' mā lo chaca quityi nu nda na' cha' ndyalaa slo ngu' Laodicea bi'. ¹⁷ Ndi'ya chcui' mā lo'o yu Arquipo tya'a na: “Cua ngua'aḷ lo ycu' nu Xu'na na jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi' cuentya ji'ḷi ycu' Ni”, ñacuḷ mā ji'ḷi yu, “bi' cha' juani cua'ni cña ti' nu'u cha' caca tso'o cña bi'”.

¹⁸ Su cua ndye quityi re, nde laca sca cha' nu cua nscua na' lo'o ya' ycu' ti na': Pablo laca na', nda na' xlyo ni'ḷi ji'ḷi mā; tyi'u ti' mā jna' cha' ntsu'u na' ne' chcuḷ juani. Lo'o jua'aḷ tya cua'ni la ycu' Ndyosi cha' xlya'be lo'o mā tyucui tyempo nu lijya nde loo la. Jua'aḷ caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nde quichi Tesalónica

¹ Pablo laca na'. Lo'o Silvano lo'o Timoteo ndi'i ngu' ca nde lo'o na'. Nscua ya quityi re cha' tsa slo cu'ma, ña'a taju ti ma ngu' quichi Tesalónica nu ntsu'u cha' jii ma lo'o ycu' Ndyosi Sti na, jua'a ntsu'u cha' jii ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na. Nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma.

Tso'o tsa ngusni ngu' bi' cha' jii ycu' Ndyosi

² Lcaa quiya' lo'o nchcui' ya lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii cu'ma, ndya ya xlya'be jii ycu' Ni li'. ³ Ntsu'u ti' ya cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'ni ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jii tya'a ma, xqui'ya cha' ngusni ma cha' jii Jesucristo. Ndalo tsa tyiquee ma xqui'ya cha' jlo ti' ma cha' ntucua Jesucristo nu Xu'na na ca slo ycu' Ndyosi Sti na; bi' cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni ma, masi tlyu tsa cña. ⁴ Lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jii ma. Cu'ma ngu' tya'a ngusni na cha' jii Jesús, jlo ti' ya cha' cua ngusubi Ni jii ma, ⁵ xqui'ya cha' ngusni ma cha' tso'o nu

cua nchcui' ya lo'o ma, la cui' cha' tlyu nu nda Xtyi'i ycu' Ni cha' chcui' ya lo'o ma; Xtyi'i ycu' Ndyosi ngua'ni cña laja lo'o nchcui' ya lo'o ma, bi' cha' ngusni ma cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' ma ñi'ya ngua cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya ca slo cu'ma.

⁶ Bi' cha' juani ndyu'ni ma cña nu ndyu'ni ya, la cui' tya'a cña nu ndyu'ni ycu' nu Xu'na na. Cua ngusni ma cha' jii ycu' Ni, masi ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' jii ma; pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi. ⁷ Lo'o li' na'a xa' la ñati jii Jesucristo ñi'ya ndyu'ni ma; bi' cha' juani ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma, masi ca ta'a ngu' Macedonia nu ngusni cha' jii ycu' nu Xu'na na, masi ca ta'a ngu' Acaya nu ngusni cha' bi'. ⁸ Cua ngañi cha' jii ycu' nu Xu'na na nde lcaa quichi xqui'ya cu'ma. Si'i ngu' Macedonia ti, ni si'i ngu' Acaya ti, masi ca ta'a ñati jii Jesucristo, cua ndyuna ngu' cha' bi' tyucui ña'a chalyuu; nga'aa ntsu'u cha' ta ya cha' lo'o ngu' bi' cuentya jii ma, cha' ngusni ma cha' jii ycu' Ndyosi, cha' cua jlo ti' ngu' cha' bi'. ⁹ La cui' ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o ya ñi'ya ngua lo'o ndyalaa ya slo ma tya clyo, cha' li' nguxtyanu ma jii lcu'a ti lo jo'ó nu ntsu'u jii ma tya sa'ni la, cha' cua'ni ma cña jii ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, nu sca ti Ndyosi nu chañi ca. ¹⁰ Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' juani

ndu ti' ma ni jacua' tyaa Jesús nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, nu cua tyu'u ca su ntucua ycuí' Ndyosi cha' caa nde chalyuu chaca quiya'. La cui' Jesús nu ngujui, lo'o li' ngua'ni ycuí' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya', bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na cha' nga'aa xcube' ycuí' Ndyosi ji'na, nga'aa caca ñasi' Ni ji'na lo'o tyalaa tsá bi'.

2

Cña nu ngua'ni Pablo lo'o nguti'iyu quichi Tesalónica

¹ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' ma cha' ná nguna' cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'iyu slo cu'ma. ² Cua ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' tlyu tyiquee ya, cha' ngulu'u ya cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycuí' Ndyosi ji'i ma lo'o ngulaa ya slo cu'ma, masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ya tya tsubi' la ca quichi Filipos. Jlo ti' ma cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o ya li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' quichi tyi ma nu cuxi nti' ña'a ngu' ji'i ya. ³ Si'i cha' cuiñi ngulu'u ya ji'i ma nu ngua li', si'i na cuxi tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, ni si'i na ññilo'o ya ji'i ma. ⁴ Cua nda ycuí' Ni cha' bi' lo'o ya cha' culu'u ya ji'i ñati, bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ngu' nde lcaa quichi. Si'i ñati chalyuu laca nu Xu'na na, ycuí' Ndyosi laca nu Xu'na na; bi' cha' cuentya ji'i ycuí' Ni nclu'u ya cha' tso'o bi' ji'i Ni ji'i lcaa ma, cha' jlo ti' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ya.

⁵ Si'i na tso'o tsa ndyu'ni ya lo'o ma cha' cua'ni ya ngana ji'i ma, ni si'i na tso'o tsa nchcui' ya lo'o ma cha' caja cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma ji'i ya. Jlo ti' ycuí' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi nchcui' ya; lo'o jua'a cu'ma, cua ndyuna ma cha' bi'. ⁶ Ná nti' ya cha' cua'ni chi ma loo ya, masi chacuayá' ji'i ycuí' Jesucristo ndyalaa ya slo cu'ma; si'i na nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o ma, cha' loo laca ya ji'i ma, ni si'i na tyixi ya cha' loo laca ya ji'i xa' ñati. ⁷ Pana ñi'ya nu ña'asi' sca nu cuna'a ji'i sñi', jua'a nguna'asi' ya ji'i ma, nu lo'o nguti'iyu ca slo ma nu ngua li'. ⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, cha' cua nda ya cha' tso'o ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ma; lye tsa ncly-acua ti' ya cuentya ji'i ma, hasta tso'o ntsu'u tyiquee ya masi cujui ngu' ji'i ya xqui'ya cu'ma. ⁹ Cu'ma ngu' tya'a na, tyi'u ti' ma cha' lye tsa ngua'ni ya cña cha' caja ñi'ya tyiji yu'u ya chalyuu; tsá lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' ná culiji ma cñi ji'i ma lo ya laja lo'o ngulu'u ya cha' tso'o bi' ji'i ma.

¹⁰ Cua na'a ma, lo'o jua'a cua na'a ycuí' Ndyosi, cha' tso'o ti nguti'iyu slo cu'ma nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñati lubii laca ya, ná ntsu'u cha' jña ngu' qui'ya ji'i ya li'. ¹¹ Ñi'ya ndu'ni sca ñati lo'o sñi', jua'a ngulu'u ya ji'i ma li': nu lo'o ngua'ni ma cha' tso'o, li' nguxtyucua ya ji'i ma; nu lo'o ngua'ni ma

cha' cuxi, li' nda ya sca cuij lo'o ma. ¹² Nguxtyucua ya jil'i ma cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma ña'a cha' tso'o nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu, cha' jua'a xñi ma cha' jil'i ycui' Ndyosi cha' tsa ma ca su tlyu su xee tsa su laca Ni loo.

¹³ Lo'o jua'a lcaa hora ndya ya xlya'be jil'i ycui' Ndyosi cuentya jil'i ma, xqui'ya cha' nu lo'o ndyuna ma cha' tso'o jil'i ycui' Ndyosi, la cui' cha' nu cua nda ya lo'o ma, li' jlya ti' ma cha' bi'. Ngua cuaya' ti' ma cha' laca cha' bi' nu cha' liñi jil'i ycui' Ndyosi, si'i cha' ngua'ya hique sca ñati ti; ngusñi ma cha' bi' li', bi' cha' ndyu'ni ycui' Ndyosi cña ne' cresiya jil'i ma. ¹⁴ Ñi'ya nu ngua tya tsubi' la, cha' ngua'ni lya' ti' ngu' judío jil'i ña'a taju ñati tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Jesucristo ca loyuu su cuentya Judea, jua'a ngua'ni lya' ti' ngu' tya'a quich'i tyi ma jil'i cu'ma li'. Cu'ma ngu' tya'a na, la cui' tya'a cha' ti'i ngua jil'i ma ñi'ya nu ngua jil'i ngu' judío tya'a na bi'. ¹⁵ Ñi'ya lo'o ndyujuii ngu' judío cuxi nu nguti'l'i nu ngua sa'ni la jil'i jyo'o nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi, la cui' jua'a cua ndyujuii nu ngu' judío cuxi bi' jil'i ycui' Jesús nu Xu'na na cua tsubi'. Ca tiya' la li' lo'o jil'i cuare ngulo'o nu ngu' judío bi'. Ná ndiya ti' ycui' Ndyosi cha' ndyu'ni ngu' bi' jua'a, cha' nxuu tya'a ngu' bi' lo'o lcaa ñati. ¹⁶ Ná nda ngu' judío cuxi bi' chacuaya'

jil'i ya cha' hcui' ya cha' jil'i Jesucristo lo'o ngu' xa' tsu', cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ngu' xa' tsu' bi' li'; bi' cha' jua'a nchca tlyu la qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' judío cuxi bi', ña'a cuaya' nchca ñasi' tsa ycui' Ndyosi jil'i ngu' bi'. Ntsu'u cha' xcube' tsa Ni jil'i ngu' bi' nde loo la.

Nti' tsa Pablo tsa na'a jil'i ngu' chaca quiya'

¹⁷ Masi xa' quich'i ndil'i ya juani, nti' ya xtyuu ya slo cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús; ndyi'u tsa ti' ya jil'i ma, masi ná nchca ña'a ya jil'i ma, bi' cha' nti' ya tyaa ya tyaa na'a ya jil'i ma chaca quiya'. ¹⁸ Tyuu quiya' ngua ti' ya caa ya nquicha'. Lo'o na' ni, la cui' Pablo laca na', nti' tsa na' caa na'; pana lcaa quiya' ngua'a Satanás cha' jil'i ya cha' ná caa ya. ¹⁹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, cha' lo'o cu'ma nscua cha' tyatu ma lo'o ya slo Jesucristo nu Xu'na na lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'. Li' tso'o tsa caca tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ya, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' jil'i Ni nu cua nhcui' ya lo'o ma. ²⁰ Nhcui' tsa ya lo'o xa' ñati cha' tso'o tsa ndu'ni ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma.

3

¹⁻² Lo'o li' nga'aa ndalo ya, xñi'i tsa ti' ya cha' tyijyu' tsa ndil'i ma; bi' cha' nda na' jil'i Timoteo ndyaa yu slo ma.

Tso'o la tyanu na' quichi Ate-nas ngua ti' na', masi ná lo'o tya'a ndya'a na'. Tya'a na laca nu Timoteo bi' ni, la cui' cña jil'i ycuil' Ndyosi ndyu'ni ya; tya'a ndyu'ni ya cña laca yu lo'o nda ya cha' tso'o jil'i Jesucristo lo'o ñati. Li' ndyaa nu Timoteo bi' nde slo mā cha' xñi la ti' tyiquee mā, cha' caca tlyu la tyiquee mā lo'o ngusñi mā cha' tso'o bi'. ³ Ná nti' ya cha' ca taja ti' ni tsaca ngu' tya'a mā, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i mā; jlo ti' mā cha' jua'a ndyu'ni ngu' lo'o ñati jil'i Jesucristo lcaua ti lo quichi. ⁴ Lo'o tya nguti'i ya slo mā, li' tyuu quiya' nda ya cha' lo'o mā ndi'ya: “Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na”, nacui' ya. Lo'o chañi lya' tsa ti' ngu' jil'i mā juani. ⁵ Lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' bi', nga'aa ndalo na' li'; xñi'i tsa ti' na' cha' ná jlo ta' ñi'ya ndyaca cha' jil'i mā. Bi' cha' nda na' jil'i yu tya'a na ñaa yu slo mā, cha' ca cuayá' ta' si ña'a ti nxñi tso'o mā cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi, si tyijiloo mā jil'i nu xña'a nu nti' cha' cua'ni mā cha' cuxi. Cua nguna' cña jil'i ya lo'o mā si ná caca tyijiloo mā jil'i nu xña'a bi'.

⁶ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'mā. Cua ndyalaa Timoteo ca nde chaca quiya'; cua ndacha' yu jil'i ya ñi'ya ndyu'ni mā, cha' tya ngusñi mā cha' tso'o jil'i ycuil' Ni, cha' ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a mā xqui'ya ycuil' nu Xu'na na. Nacui' yu cha' ndube tsa ti' mā jil'i ya, ndu tsa ti' mā ni jacua'

tyacua tya'a na chaca quiya'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee na, ¿ni jacua' tyacua tya'a na lacua? ⁷ Lo'o cua ndyuna ya cha' jua'a ndyaca cha' bi' jil'i mā, ngua chaa la ti' ya li', masi lya' tsa ti' ngu' jil'i ya ca nde, masi ndyiji tsa cha' ti' jil'i ya. Ngusñi tso'o mā cha' bi', ⁸ bi' cha' chaa la ti' ya; nguula la ti' ya xqui'ya cu'mā, cha' tlyu tyiquee mā cuentya jil'i ycuil' nu Xu'na na. ⁹ Ná nchca tye cha' tya ya xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi Sti na xqui'ya cu'mā, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'mā. ¹⁰ Nchcui' ya lo'o ycuil' Ndyosi nde tsa lo'o nde talya. Tya'na tsa nchcui' ya lo'o Ni cha' ta Ni chacuayá' jil'i ya cha' tyacua tya'a na chaca quiya', cha' bilya tye culu'u ya jil'i mā lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' caca cuayá' ti' mā, cha' jua'a xñi tso'o mā cha' jil'i Jesús.

¹¹ Ntajatya ya jil'i ycuil' Ndyosi Sti na lo'o jil'i Jesús nu Xu'na na ni jacua' ta Ni chacuayá' tsa ya ca slo cu'mā. ¹² Lo'o jua'a ndijña ya jil'i nu Xu'na na cha' cua'ni Ni cha' tso'o la tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a mā, lo'o jua'a jil'i lcaa ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i cu'mā xqui'ya ycuil' Ndyosi; ¹³ ndijña ya cha' cua'ni Ni cha' caca lubii cresiya jil'i mā, cha' tyanu tso'o cha' jil'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i mā. Li' nga'aa ntsu'u cha' sta ycuil' Ndyosi Sti na qui'ya jil'i mā tsa bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na nde chalyuu chaca

quiya'. Caa ycuí' nu Xu'na na lo'o lcaa ñatí jilí Ni tsá bi'.

4

Cha' tso'o nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, juani ndijña ya jilí ma chacuayá' jilí Jesús nu Xu'na na, cha' ña'a ti cua'ni ma lcaa ña'a cha' tso'o nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni ma laja lo'o tyilí ma chalyuu. Li' tso'o la caca cua'ni ma cña jilí ycuí' Ndyosi. Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, pana cua nti' ya cha' ña'a ti tya cua'ni la ma la cui' cña nu cua ngulu'u ya jilí ma tya tsubi' la cuentya jilí ycuí' Ndyosi.

² Tyi'u ti' ma jilí cña nu ngulo ya jilí ma cuentya jilí Jesús nu Xu'na na, ³ cha' ndi'ya nti' ycuí' Ndyosi: caca lubii cresiya jilí ma, ná cua'ni suba' ma lo'o ñatí; ⁴ lcaa cu'ma, tso'o caya clyo'o ma, pana nga'aa ña'a ma jilí xa' nu cuna'a li'. Lo'o jua'a tso'o ti tyilí ma lo'o clyo'o ma; tyu'u tyiquee ma ña'a ma jilí clyo'o ma, ⁵ cha' ná nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni suba' ma lo'o clyo'o ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ndaquiya' jilí ycuí' Ni tsiya' ti. ⁶ Nga'aa xlyaá ma jilí nu cuna'a jilí ngu' tya'a ma, masi jilí clyo'o ngu', masi jilí sñi' ngu'. Cua nchcui' tsa ya lo'o ma cha' lcaa cha' ña'a ycuí' nu Xu'na na; jlo ti' ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' xcube' Ni jilí lcaa ñatí nu ná taquiya' jilí cha'

bi', ⁷ cha' cua ngusubi ycuí' Ndyosi jilí na cha' caca na ñatí nu lubii cresiya jilí, si'i cha' caca na ñatí nu ndyu'ni suba'. ⁸ Si'i sca cha' nu nchcui' ñatí chalyuu ti laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, cha' liñi nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na laca cha' bi'; bi' cha' si ná taquiya' ma jilí cha' bi', na cua ngxu'tyanu ma jilí ycuí' Ndyosi nu nda Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya jilí na.

⁹ Ná nga'a cha' scua la na' lo quityi re cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jilí ñatí tya'a ngusñi ma cha' jilí ycuí' Ni; cua laca ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jilí ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngulu'u ycuí' Ndyosi jilí ma ñi'ya nu cua'ni ma lo'o tya'a ma. ¹⁰ Ni si'i sca ti jilí ngu' tya'a quichí tyi ti ma ntsu'u tyiquee ma, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jilí lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' jilí ma lo'o ycuí' Ndyosi nde lcaa lo quichí loyuu su cuentya Macedonia. Tya'a na laca ngu' bi', bi' cha' nchcui' ya lo'o ma cha' tya cua'ni la ma cha' tso'o bi'. ¹¹ Tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ma cha' ti ti tyilí tyiquee ma li'. Ná tso'o si culo ma cña jilí taju ñatí tya'a ma, lo'o li' taja ycuí' ma; cua'ni ma cña cha' caya xi na cacu ma ñi'ya nu cua nchcui' ya lo'o ma, ¹² cha' caca chcui' ngu' jilí ma cha' tso'o tsa ndyu'ni ma cña. Ná ntsu'u na laca nu lyiji jilí ma li'.

Tya caa Jesús nu Xu'na na chaca quiya'

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji' Jesú's, juani ta ya xi cha' lo'o ma cuentya ji' ngu' tya'a na nu cua ngujuii, cha' ca cuayá' ti' ma cha' ñi'ya laca si na laja' ti' ngu', jua'a laca jyo'o bi'. Ná ca xñi' ti' ma cuentya ji' jyo'o tya'a ma lacua, cha' ná stu'ba laca na lo'o ñati nu bilya xñi cha' ji' Jesucristo. ¹⁴ Jlo ti' na cha' ngujuii Jesú's, lo'o li' ndyu'ú yu chaca quiya'; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' lo'o caa ycu' Jesú's nde chalyuu chaca quiya', li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' chaca quiya' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' ji' Jesucristo tya clyo la, cha' stu'ba ti caa ngu' lo'o Jesú's li'.

¹⁵ Cua nchcu' ycu' nu Xu'na na ñi'ya caca ji' lcaa na tsá bi', nu lo'o caa ycu' nu Xu'na na chaca quiya': Lcaa na nu tya lu'ú na ni, ná tyijiloo na ji' ngu' tya'a na nu cua ngujuii. ¹⁶ Ndi'ya caca cha' lo'o tyalaa tsá bi': Nde cua caa ycu' nu Xu'na na, ca'ya Ni lo yuu; li' stu'ba ti cañi Xtyi' ycu' Ni lo'o xtyi' xca ji' Ni nu laca loo, jua'a cañi cui'chcua ji' ycu' Ndyosi li'. Clyo tyacu' lcaa jyo'o ñati ji' Jesucristo tyaa ngu' nde cua; ¹⁷ li' tyacu' lcaa ngu' tya'a na ña'a lu'ú ti na, cha' tyalo'o ycu' Ni ji'na. Ca laja coo nde cua tyacua tya'a na lo'o jyo'o tya'a na li', cha' lcaa na, stu'ba ti tyacua tya'a na lo'o ycu' nu Xu'na na ca bi'. Tsa cu' ti tyi' na lo'o ycu' Ndyosi li'. ¹⁸ Bi' cha' lacua, ta ma cha' bi' lo'o ngu' tya'a ma,

cha' tso'o ti caca tyiquee lcaa ma.

5

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji' Jesú's, ná ntsu'u cha' scua ya sca quityi cha' cacha' ya ji' ma ni jacua' tyalaa tsá lo'o caa Jesú's chaca quiya', ni jacua' tyalaa tyempo bi'; ² cua laca ngua cuayá' ti' ma cha' ni sca ñati chalyuu, ná jlo ti' ngu' ni tsá caa ycu' nu Xu'na na. Ñi'ya ndyalaa sca nu cuaana to' ni' ji' ngu' talya, jua'a cuaana ti caa Jesú's. ³ "Ti ti ndi' chalyuu, tso'o ti ndi' na", ñacui ngu'; pana la cui' hora bi' tye cha' ji' lcaa ñati chalyuu, nga'aa caja mala xna ngu' li'. Ñi'ya laca sca nu cuna'a tana, cha' ná jlo ti' ni hora caca nu cala sñi', ni hora caa nu ti' ji'; jua'a caca lo'o cua tyalaa ti hora bi' li', cha' ná jlo ti' na ni tsá caca. ⁴ Pana nu cu'ma ni, ná ntsu'u cha' xcutsji tsá bi' ji' ma, masi jlo ti' ma cha' cuaana ca ti tyalaa tsá bi'; si' na ndya'a ma su talya ña'a xqui'ya cha' cuxi, ñi'ya ndya'a xa' la ñati. ⁵ Cua ntsu'u xee nu nda ycu' Ndyosi ne' cresiya ji' ma; bi' cha' ñati nu ndya'a su xee laca ma, ñati nu lubii cresiya ji' laca ma. Ná laca na ñati nu ndya'a su talya ña'a, cha' si' ñati nu nguna' chalyuu ji' xqui'ya cha' cuxi laca na. ⁶ Bi' cha' tii ti ti' na tyi' na chalyuu; si' ñi'ya nti' si xcu' na laja' ti na tyi' na chalyuu, masi jua'a ndu'ni xa' la ñati nu ná ndaquiya' ji' Jesucristo tsiya' ti. Lo'o

jua'a ña'asii na jii' ycu' ca na cha' ná caca cu'bi na. ⁷ Xcui' na ndyija' ti ñati' ñi'ya si talya laca, xqui'ya cha' ná ndube ti' ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu' bi', cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ⁸ Pana nu na ni, ntsu'u xee jii' ycu' Ndyosi ne' cre-siya' ji'na, bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; cua ngusñi na cha' jii' ycu' Ni, na cua ntsu'u tyiquee na ña'a na jii' tya'a ñati' na xqui'ya Ni, lo'o jua'a nga'a cha' cua'a na jii' ycu' ca na cha' ná cua'ni na cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u jii' cresiya' ji'na. Na ndu' ti' na jii' ycu' Ndyosi, ni jacua' tye cuityi Ni jii' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na, bi' cha' nga'a cha' ña'asii na jii' ycu' ca na. ⁹ Ná ngusubi ycu' Ni ji'na cha' xcube' Ni ji'na; cua ngusubi Ni ji'na cha' cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesu-cristo nu Xu'na na, ¹⁰ la cui' nu ngujuii cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na. Bi' cha' taca tyi'i na slo ycu' Ndyosi li', masi ña'a ti tya lu'ú na chalyuu lo'o caa Jesús, masi cua ngujuii na li'; stu'ba ti tyi'i na ca slo Ni li'. ¹¹ Laja lo'o ndu' ti' na jii' Jesús, tya culu'u ma cha' bi' jii' nu xa' la ngu' tya'a ma, cha' caca tlyu la tyiquee ma li'. Jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni ma tu'ni.

Xa' la cui' nu nda Pablo lo'o ngu'

¹² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, ndijña ya jii' ma cha' cui'ya ma cuentya jii' lcaa ña'a cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' nu laca cña jii' ma. Cua nda ycu' nu Xu'na

na cña jii' ngu' bi' cha' caca ngu' loo, cha' culu'u ngu' bi' jii' ma cua ña'a ca cha' tso'o nu caca cua'ni ma cuentya jii' ycu' Ndyosi. ¹³ Tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu' bi' lacua, cha' tso'o tsa cña ndyu'ni ngu' bi' cuentya jii' ycu' Ndyosi; tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jii' ngu' bi'. La cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jii' lcaa tya'a ma, cha' nga'aa tyu'u cha' cusuu jii' ma lo'o tya'a ma li'.

¹⁴ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, ndi'ya hcui' ya lo'o ma: Culo ma cña jii' ngu' tya'a ma nu ná nti' cua'ni cña, nu xcui' na taja ti nti' ngu'; cua'ni ma cha' caca tlyu la tyiquee ngu' tya'a ma nu xñi' ti ti', cha' xñi' tso'o la ngu' cha' jii' Jesús; xtyucua ma jii' ngu' tya'a ma nu ná ndyiji juersa jii' cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu cuxi, jua'a talo tyiquee ma jii' cua ña'a ca ngu' tya'a ma.

¹⁵ Si cua'ni xña'a ñati' lo'o ma, ná hcui' ma cha' ti'i jii' ngu' bi' li'; xtyucua ma jii' ngu' tya'a ma cha' talo ma jii' ngu' xña'a, cha' xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa ñati, masi lo'o tya'a ma, masi lo'o xa' ñati.

¹⁶ Tso'o ti caca tyiquee ma lcaa tsa. ¹⁷ Tyucui tyempo hcui' ma lo'o ycu' Ndyosi. ¹⁸ Lo'o jua'a tya ma xlya'be jii' ycu' Ndyosi cuentya jii' cua ña'a ca cha' nu ndyaca jii' ma. Nti' Ni cha' cua'ni ma jua'a si chañi cha' ngusñi ma cha' jii' Jesucristo.

¹⁹ Ñi'ya nti' sca xee, jua'a

laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi; ná xubi' mā jī'ī xee bi'. ²⁰ Ná xtyí lo'o mā jī'ī tya'a mā lo'o chcu'i' ngu' sca cha' jī'ī ycu'i' Ndyosi lo'o mā; ²¹ pana cua'ni cuayá' mā jī'ī cua ña'a ca cha' nu nchcu'i' ngu' bi', si tso'o ndyu'u cha', si ná tso'o. Li' xñi mā cha' tso'o bi', ²² pana culochu' mā jī'ī lcaa cha' cuxi li'.

²³ Ndu'ni ycu'i' Ndyosi cha' tī ti tyi'ī tyiquee na. Bi' cha' juani cua'ni Ni cha' caca mā ñati' liñi tsiya' ti; caca tso'o tyiquee mā, caca lubii cresiya jī'ī mā, caca mā ñati' nu tyucui tyiquee tsiya' ti. Si lubii cresiya jī'ī mā lo'o caa ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', li' nga'aa ntsu'u cha' sta Ni qui'ya jī'ī mā; ²⁴ cua ngusubi ycu'i' Ndyosi jī'ī mā cha' caca mā ñati' jī'ī Ni tsiya' ti. Si'i sca cha' cuiñi nu nda Ni lo'o nchcu'i' Ni lo'o mā jua'a, chañi cha' cua'ni Ni cha' caca mā ñati' nu lubii cresiya jī'ī cuentya jī'ī ycu'i' Ndyosi.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cu'mā ngu' tya'a na, ña'a ti tya chcu'i' mā lo'o ycu'i' Ndyosi cuentya jī'ī ya.

²⁶ Xlyo ni'ī jī'ī lcaa cu'mā ngu' tya'a na.

²⁷ Nde cña nu culo na' jī'ī mā cha' cua'ni mā cuentya jī'ī ycu'i' nu Xu'na na, cha' chcu'i' mā lcaa cha' nu nscua lo quityi re ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' tya'a na.

²⁸ Ndi'ya nti' ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o mā. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nde quichi Tesalónica

1 Pablo, Silvano, Timoteo naa ya. Nscua ya quityi re cha' tsa ca slo ña'a taju cu'ma ngu' quichi Tesalónica nu ngusni cha' jii ycu' Ndyosi Sti na, cu'ma nu cua ngusni cha' jii Jesucristo nu Xu'na na. ² Ndi'ya nti' ya, cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na laja lo'o ndi' ma chalyuu.

Xcube' ycu' Ndyosi jii ñati nu ná nti' taquiya' jii cha' nu nchcui' Ni

³ Cu'ma tya'a ngusni na cha' jii Jesús, ntsu'u cha' tya ya xlya'be jii ycu' Ndyosi lcaa quiya' lo'o chcu' ya lo'o Ni cuentya jii cu'ma; ndu'ni tsa cha' cua'ni ya jua'a, xqui'ya cha' lcaa tsá tachaa la ndyanu cha' jii Jesús ne' cresiya jii ma, lcaa tsá ntsu'u la tyiquee ma ña'a ma jii tya'a ñati ma. ⁴ Tso'o tsa li'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, bi' cha' nda ya cha' jii ma lo'o lcaa taju ngu' tya'a ntsu'u cha' jii na lo'o ycu' Ndyosi. Nacu' ya jii ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cha' tlyu tsa tyiquee ma

xqui'ya ycu' Ndyosi, masi ndyiji tsa cha' ti' jii ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jii ma. Tso'o tsa cha' ndalo tyiquee ma jii ngu', masi cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi' lo'o ma jua'a. ⁵ Liñi tsa ndu'ni cuayá' ycu' Ndyosi jii ñati; bi' cha' caju su tyi' ma ca su laca ycu' Ndyosi loo ca nde loo la, masi xña'a tsa ngu' lo'o ma juani xqui'ya cha' jii ycu' Ndyosi nu cua ngusni ma.

⁶ Liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi, lo'o jua'a chañi cha' ca tiya' la xcube' Ni jii lcaa ñati nu nchcube' jii cu'ma juani. ⁷ Nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' jii na tsiya' ti lo'o tyu'u tucua ycu' Jesús nu Xu'na na nde cua. Laja xee tlyu tyaa Jesús li'; stu'ba ti ca Ni lo'o quiña'a tsa ngu' xa jii Ni, cha' tlyu tsa cña nchca jii xa bi' nu ndu'ni ngu' cuentya jii ycu' Ndyosi. ⁸ Li' xcube' ycu' Ndyosi jii cua ña'a ca ñati nu ná ntaja'a taquiya' jii Ni, lo'o jua'a xcube' Ni jii ñati nu ná ntaja'a xñi cha' tso'o jii ycu' Jesús nu Xu'na na. ⁹ Chañi cha' xcube' Ni jii ngu' bi'; nga'aa ña'a ngu' bi' jii ycu' nu Xu'na na tsiya' ti, nga'a cha' tsa ngu' ca su ná nga'a cha' tye cha' chcube' ngu'. Nga'aa ña'a ngu' bi' xee ndubi jii ycu' Ni li', nga'aa ña'a ngu' jii ycu' Ndyosi nu nchca jii ndu'ni lcaa cña tsiya' ti. ¹⁰ Jua'a xcube' Ni jii ngu' bi' tsá lo'o tyaa Jesús chaca quiya'. Pana si ntsu'u cha' jii na lo'o Ni, li' cua'ni tlyu na jii Ni tsá bi'; la cui' jua'a

cua'ni ch̄i na loo ycui' Ndyosi lo'o tya'a na lo'o tyalaa ts̄a bi', si cua ngusñi na cha' j̄i' Ni. Lo'o cu'ma, stu'ba ti tyu'u ti'j̄i ma lo'o ya slo Jesús ts̄a bi', cha' ngusñi ma cha' j̄i' Jesús lo'o ngulu'u ya cha' bi' j̄i' ma nu ngua tya clyo la.

¹¹ Bi' cha' lcaa ts̄a nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti na cha' cua'ni Ni cña ne' cresiya j̄i'j̄i ma, cha' tso'o ti cua'ni ma cña nu nda Ni j̄i'j̄i ma tya lo'o ngusubi Ni j̄i'j̄i ma. Nchcui' ya lo'o Ni cha' xtyucua Ni j̄i'j̄i ma, cha' jua'a cua'ni lyiji ma lcaa cha' tso'o nu ncyacua ti' ma cha' cua'ni ma cuentya j̄i'j̄i ycui' Ni, lcaa lo cha' tso'o nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' j̄i'j̄i ycui' Ndyosi. ¹² Jua'a ndu'ni tlyu ma j̄i'j̄i Jesucristo nu Xu'na na, nu lo'o ndu'ni ma cña j̄i'j̄i Ni; jua'a ca cuayá' ti' ngu' li' cha' ndyanu Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya j̄i'j̄i ma. Lo'o li' caca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ycui' Ndyosi Sti na cña lo'o Jesucristo nu Xu'na na.

2

Caa sca nu xña'a chalyuu

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' j̄i'j̄i Jesús, jlo ti' na cha' tya caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', cha' tsalo'o Ni j̄i'na cha' tyacua tya'a na lo'o Ni ca bi'; bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ma juani, ² cha' ná tya'achu' ma j̄i'j̄i cha' tso'o bi'. Ná cutsj̄i ma si nti' ngu' xcutsj̄i ngu' j̄i'j̄i ma: masi

chcui' ngu' cuentya j̄i'j̄i Xtyi'i ycui' Ndyosi, nacui' ngu'; masi culu'u ngu' cha' liñi j̄i'j̄i ma, nacui' ngu'; masi chcui' ngu' lo quityi nu nda ya lijya slo ma, nacui' ngu'. Cha' cuiñi laca si ñacui' ngu' cha' nde ts̄a laca nu caa ycui' nu Xu'na na, cha' ná jlo ti' ngu' tsiya' ti. ³ Ná taquiya' ma j̄i'j̄i ngu' cuiñi nu chcui' jua'a. Nu lo'o tya lyiji tyalaa ts̄a bi', lye tsa xuu tya'a ñati chalyuu lo'o ycui' Ndyosi; li' caa sca ñati nu ndu'ni cña j̄i'j̄i nu xña'a nde chalyuu, nu ntsu'u cha' tsaa ca bilyaa lo'o tye chalyuu. ⁴ Bi' laca nu nti' cua'a j̄i'j̄i lcaa lo jo'ó cha' ná cua'ni tlyu ngu' j̄i'j̄i; ni ná cua'ni tlyu ngu' j̄i'j̄i ycui' Ndyosi, nti' yu, cha' nti' nu yu xña'a bi' cha' cua'ni tlyu ngu' j̄i'j̄i ycui' ca yu. Tyati yu ne' laa tonu, tsaa tucua yu ca bi'; li' chcui' yu lo'o lcaa ñati cha' cua'ni tlyu ngu' j̄i'j̄i ycui' ca yu, cha' ycui' Ndyosi laca ycui' yu, ñacui' yu.

⁵ Cua jlo ti' ma cha' tyuu quiya' ngulu'u na' la cui' ti cha' j̄i'j̄i yu xña'a bi' j̄i'j̄i ma, nu lo'o tya ndi'j̄i na' lo'o cu'ma; ⁶ jlo ti' ma ñi'ya ndaca'a Ni j̄i'j̄i yu xña'a bi' juani, cha' ná caca bi' loo ña'a cuayá' tyu'u tucua ts̄a j̄i'j̄i yu bi' ca nde loo la. ⁷ Na cua nguxana cña cuxi bi' laja ñati chalyuu, masi juani ti tya ndaca'a Ni j̄i'j̄i yu xña'a bi'; pana lo'o nga'aa ndaca'a Ni j̄i'j̄i yu bi', cha' cua ndyaa Ni, ⁸ li' caca yu xña'a bi' loo. Ca tiya' la caa Jesús nu Xu'na na, lo'o li' cujuui Jesús j̄i'j̄i yu xña'a bi'

nu lo'o culutu'u ti Jesús jil'i yu bi' lo'o cui'i nu ntsu'u tu'ba Ni; tye cha' jil'i yu xña'a bi' lo'o caa Jesús, cha' ná talo yu ña'a yu jil'i xee ndubi jil'i ycu' nu Xu'na na. ⁹ Pana lo'o caa yu xña'a bi', caa yu lo'o chacuayá' jil'i ycu' Satanás bi', bi' cha' nchca tsa jil'i yu bi' cua'ni yu cha' tlyu cha' cñilo'o ti yu jil'i ñat'i chalyuu, cha' culacua ti' ngu' cha' tlyu tsa laca ycu' yu xña'a bi'. ¹⁰ Tucua cha' ntsu'u tyiquee yu bi', pana ca jlya ti' ñat'i chalyuu jil'i lcaa cha' cuiñi nu chcu' yu bi', jlya ti' ngu' xqui'ya cha' cua tsa ti ngu' ca bilyaa; ná nti' ngu' bi' xñi ngu' cha' tso'o nu caca cua'ni lyaá jil'i ngu', ¹¹ bi' cha' culaya' ycu' Ndyosi jil'i ngu', xqui'ya cha' jlya la ti' ngu' jil'i nu cha' cuiñi bi'. ¹² Chañi cha' tsa ngu' bi' ca su ná nga'a cha' tye chcube' ngu', lcaa ngu' nu ná jlya ti' cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi, ngu' nu ndiya la ti' cua'ni cua ña'a ca lo cha' cuxi.

Ngusubi Ni ji'na cha' clyaa na jil'i nu cuxi

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee ycu' nu Xu'na na ña'a Ni jil'i ma. Lo'o jua'a ntsu'u cha' tya ya xlya'be jil'i ycu' Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' ngusubi Ni jil'i ma tya lo'o nguxana ti chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ma; bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycu' Ni cha' ngua lubii cresiya jil'i ma lo'o ngusñi ma cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi. ¹⁴ Cua ngusubi Ni jil'i ma, bi' cha' ndyuna ma cha'

tso'o jil'i Jesucristo nu ngulu'u ya jil'i ma; nti' Ni cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na ca su tlyu su xee tsa su ndi'i ycu'.

¹⁵ Cu'ma ngu' tya'a na, juani tyi'u tso'o ti' ma lcaa cha' nu ngulu'u ya jil'i ma; cua'ni ma cha' caca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu cua nchcu' ya lo'o ma, lcaa cha' nu cua nguscua ya lo quityi cha' caa ca slo ma. ¹⁶⁻¹⁷ Ndi'ya nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, masi Jesucristo nu Xu'na na, masi ycu' Ndyosi Sti na: cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' caca juersa jil'i ma, cha' taca cua'ni ma cua ña'a ca cha' tso'o, cha' xcu' cha' tso'o chcu' ma lo'o tya'a ma. Ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na, cha' ti ti tyi'i tyiquee na lcaa hora laja lo'o ntajatya na jil'i ycu' Jesús cha' caa Ni.

3

Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jil'i ya

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jil'i ya, cha' xtyucua Ni jil'i ya laja lo'o nclyu'u ya cha' jil'i ycu' nu Xu'na na jil'i ngu', cha' ná tacu' ngu' lo cua ña'a ca cha' nu nclyu'u ya jil'i ngu'. Ñi'ya lo'o ngusñi ma cha' bi' juani, jua'a nti' ya cha' yala ti xñi tya quiña'a la ñat'i cha' bi', nde lcaa quichi su nchcu' ya cha' bi'. ² Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cha' cua'a Ni jil'i ya cha' ná tyijiloo ngu' cuxi

ji'í ya, masi ngu' nu cuxi tsa tyiquee ngu'; ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná jlya tso'o ti' ji'í ycuí' Ndyosi. ³ Chañi cha' ndu'ni nu Xu'na na lcaa cha' nu ñacuí Ni ji'na, cua'ni Ni cha' caca tlyu tyiquee ma, cua'a Ni ji'í ma cha' ná cala' nu xña'a ji'í ma. ⁴ Jlo ti' ycuí' nu Xu'na na cha' ndyu'ni ma cña nu ngulo ya ji'í ma, cha' tya cua'ni la ma cña bi'. ⁵ Lo'o jua'a cua'ni ycuí' nu Xu'na na cña ne' cresiya ji'í ma, cha' tyi'u ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'í ma; li' talo tyiquee ma ñi'ya lo'o ndalo tyiquee ycuí' Cristo lo'o nguta'a yu lo'o ñati tya clyo.

Nga'a cha' cua'ni na cña

⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús, chaca quiya' culo ya cña ji'í ma chacuayá' ji'í Jesucristo nu Xu'na na: ná tya'a ma stu'ba ti lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi ma cha' bi' nu ná ntaja'a cua'ni cña, la cui' ngu' tya'a ma nu ná ntaja'a taquiya' ji'í cha' nu cua nda ya lo'o ma. ⁷ Si'i na taja ya lo'o nguti'í ya lo'o cu'ma nu ngua li', bi' cha' tso'o si tyaja'a ma cua'ni ma cña ñi'ya ngua'ni ya lo'o ya' ti ya. ⁸ Ná ndyacu laja ti ya slo cu'ma nu ngua li'; nda ya caya' cha' nguxacu ma ji'í ya, cha' ngua'ni ya cña cha' cajá ñi'ya nu tyiji yu'u ji'í ya. Tsa lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' si'í cu'ma nu ngü'ya ma na nu ndyacu ya li'. ⁹ Pana tso'o si ta ma xi caya' ji'í ngu' nu culu'u ji'í

ma; masi cuare ni, taca xtyucua ma xi ji'í ya si nti' ma. Pana ná ngusñi ya caya' nu ngua li', xqui'ya cha' ngua ti' ya culu'u ya ji'í ma cha' ná ca taja ma, cha' cua'ni ma cña cha' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'í ma chalyuu. ¹⁰ Lo'o tya ndi'í ya slo cu'ma, tya li' ngulo ya cña ji'í ma ndi'ya: ná ta ma na cacu ñati nu ná nti' cua'ni cña. ¹¹ Pana juani cua ngujui cha' ji'í ya cha' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ná tso'o ndu'ni; nga'aa ndyu'ni ngu' bi' cña, ndya'a ngu' nhcui' ngu' cha' cui'ni ti lo'o tya'a ngu', xqui'ya cha' taja ngu'. ¹² Bi' cha' juani nclyo ya cña ji'í ngu' bi' chacuayá' ji'í Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' cña; jua'a caja ñi'ya cacu ngu' cuentya ji'í scaa ngu'.

¹³ Cu'ma ngu' tya'a na, ná ca taja ti' ma cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o ñati. ¹⁴ Ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'í lcaa cha' nu nscua ya lo quityi re ni, cui'ya ma cuentya tilaca laca ngu' bi'; li' nga'aa tya'a ma stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a caca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁵ Pana si'í tya'a cusu ma laca ngu' bi', tya'a ma laca ngu'; bi' cha' ntsu'u cha' ta ma sca cui' lo'o ngu', ñi'ya laca lo'o nhcui' ma lo'o sca ngu' tya'a ma.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁶ Cua'ni ycuí' nu Xu'na na lo'o ma cha' ti' ti tyi'í tyiquee ma lcaa tsa, masi tsa tso'o ji'í ma, masi tsa cuxi ji'í ma, xqui'ya cha' lcaa hora ti' ti

ndi'i tyiquee ycui' Ni. Lo'o
jua'a tyanu ycui' nu Xu'na na
lo'o ma li'.

¹⁷ Xlyo ni'i ji'i ma. Pablo
laca na' lo'o ycui' na' nscua
na' letra juani, cha' caca
cuaya' ti' ma cha' chañi cha'
quityi nu nguscua na' liya slo
ma laca quityi re. ¹⁸ Nti' ya
cha' ña'a ti' cua'ni Jesucristo
nu Xu'na na cha' tso'o lo'o
lcaa cu'ma. Jua'a caca cha'
lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo tya clyo cha' ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Sca ñati nu ndya'a nchcui' cha' jil'i Jesucristo nde xa' quich'i laca na', cha' ycui' Ndyosi nu ndu'ni lya'a jil'i ñati ngulo cña jna' cha' cua'ni na' cña bi'; ngulo Jesucristo cña jna', la cui' nu Cristo nu ndu' ti' na jil'i cha' tyaa Ni chaca quiya'. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo tya lo'o ngulu'u na' cha' bi' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ná tso'o cha' jlya ti' ngu' cuentyu ti

³ Lo'o cua tsa'a ti na' ca Macedonia, li' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' tyanu nu'u nde quich'i Efeso; chaca quiya' chcui' na' lo'o nu'u juani, cha' tyanu nu'u ca quich'i bi'. Ntsu'u ngu' quich'i Efeso nu nclu'u xa' lo cha' jil'i ngu' tya'a na; nga'a cha' culo nu'u cña jil'i ngu' bi', cha' nga'aa culu'u tsa ngu' xa' la cha' jil'i tya'a ngu'. ⁴ Lo'o jua'a culo

nu'u cña cha' nga'aa ca tsa'a ngu' cuentyu cusu', nga'aa cua'a jyaca ngu' jil'i cña cua nu ndyanu jil'i jyo'o cusu' jil'i ngu' sa'ni. Nguich'i tsa cha' bi', lo'o jua'a ná tye chca cha' bi' tsiya' ti. Ná xtyucua cha' bi' ji'na cha' cua'ni na cña jil'i ycui' Ndyosi; sca ti si xñi na cha' jil'i ycui' Jesús, li' caca cua'ni na cña jil'i Ni.

⁵ Culo nu'u cña jil'i ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', cha' bi' laca cña nu ndu'ni ñati nu ngua lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycui' Ndyosi; jlo ti' ñati bi' ñi'ya laca cña tso'o, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' bi' cña tso'o bi' li'. Chañi cha' ngusñi ngu' bi' cha' jil'i ycui' Ndyosi si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'. ⁶ Pana ntsu'u xi xa' la ñati nu ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' bi'; xa' tyucui' ngusñi ngu' bi', cha' nchcui' tsa ngu' cuentyu. ⁷ Mstru caca ngu' bi', nti' ngu', ngu' nu nclu'u ñi'ya cña nu ngulo ycui' Ndyosi jil'i ñati, nu nguscua jyo'o Moisés; pana ná nda ngu' bi' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycui' ca ngu', ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cha' cusu' bi', masi lye tsa nclu'u ngu' cha' bi' jil'i tya'a ñati ngu'.

⁸ Jlo ti' na cha' tso'o tsa cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', si taquiya' na jil'i. ⁹ Pana si'i xqui'ya ñati nu tso'o tyiquee nda ycui' Ndyosi cha' cusu' bi'; na cua nda Ni cha' bi' xqui'ya ñati nu ná nti' cua'ni cha' tso'o, xqui'ya ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' bi', xqui'ya

ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu'i Ndyosi, xqui'ya ñati nu ntsu'u qui'ya jil'i, xqui'ya ñati nu cuxi tyiquee, xqui'ya ñati nu nchcui' suba' jil'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya ñati nu ndujuii jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu', xqui'ya ñati nu ndujuii jil'i tya'a ñati, ¹⁰xqui'ya ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, xqui'ya nu cuna'a nu ndu'ni suba' lo'o nu qui'yu, xqui'ya nu qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti, xqui'ya ñati nu ntucuaana jil'i tya'a ñati cha' tsalo'o jil'i ngu' jua'a ti, xqui'ya nu cuiñi, xqui'ya ñati nu nchcui' cha' cuiñi slo ngu' tisiya. Nda ycu'i Ndyosi cha' cusu' bi', cha' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ná nti' taquiya' jil'i cua ña'a ca cha' nu liñi ca nu nclu'u na cuentya jil'i ycu'i Ndyosi. ¹¹La cui' cha' tso'o bi' nclu'u na' chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi juani, lo'o nclu'u na' cha' tlyu tsa laca ycu'i Ndyosi, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jina.

Tso'o tsa ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o na

¹²Ndya tsa na' xlya'be jil'i Jesucristo nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' caca cua'ni na' cña jil'i Ni; ndya na' xlya'be jil'i Ni cha' ngusubi Ni jna' cha' cua'ni na' cña jil'i Ni, cha' jlo ti' Ni cha' ndaquiya' na' jil'i Ni. ¹³Ngusubi Ni jna', masi suba' tsa nchcui' na' jil'i Ni cua sa'ni la, tyempo lo'o nguxcube' na' jil'i ñati jil'i Jesucristo; tyaala tsa na' nu ngua li'. Pana ná jlo ti' na' tyempo bi', cha' bilya xñi na'

cha' tso'o jil'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ngua tya'na tsa ti' Ni jna'. ¹⁴Ntsu'u tsa tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni 'na, bi' cha' ngusñi na' cha' jil'i ycu'i Jesucristo li'; lo'o nu juani ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i Jesús, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i tya'a ñati na'.

¹⁵Taca xñi tso'o ngu' cha' nu nchcui' ndi'ya: Cua yaa Jesucristo nde chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya jil'i. Lo'o na', tlyu la xqui'ya na' que xa' la ñati, cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni na' lo'o ñati jil'i Jesucristo nu ngua sa'ni la. ¹⁶Ngüi'ya tsa Jesucristo cha' clyu ti' 'na lo'o ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u 'na, cha' culu'u ycu'i Ndyosi jil'i xa' la ñati ñi'ya caca xñi ngu' cha' jil'i Ni. Ñi'ya lo'o tya'na ti' Jesús jna' tya clyo, jua'a ca tya'na ti' Ni jil'i lcaa ñati nu xñi cha' jil'i Jesús ca nde loo la, cha' si jlyu ti' ngu' jil'i Ni, ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' li'. ¹⁷Bi' cha' cua'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi juani, cua'ni chi na loo Ni, cha' ná tye tsa nu laca Ni loo tyucui ña'a chalyuu; ná tye cha' jil'i ycu'i Ndyosi, cha' ná ntsu'u cha' cajaa Ni. Ná nchca jil'i na' ña'a na jil'i Ni cha' laca na ñati chalyuu ti, pana sca ti ycu'i Ni laca ycu'i Ndyosi. Jua'a laca cha' jil'i Ni tu'ni.

¹⁸Culo na' cña jinu'u juani, Timoteo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' jil'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u: Tya cua'ni la nu'u cña jil'i ycu'i

Ndyosi ñi'ya nu cua nacui ngu' nu laca tu'ba ji'j ycu' Ni cha' cua'ni nu'u; tyi'u ti' nu'u cha' nu cua nchcui' ngu' bi' jinu'u tya tsubi' la, cha' caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Li' ñi'ya caca ji'j sca sendaru tso'o, jua'a taca jinu'u xuu tya'a lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; ¹⁹ taca xuu tya'a nu'u lo'o nu cuxi bi' si xñi tso'o nu'u cha' ji'j Jesucristo, si xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u lo'o ñati. Ntsu'u ngu' nu ngua jlo ti' ñi'ya laca sca cha' liñi, pana nga'aa ndyu'ni ngu' cha' liñi bi' juani; cua ndya'achu' ngu' bi' ji'j ycu' Ndyosi, cha' nguxtyanu ngu' cha' tso'o bi'. ²⁰ Ñi'ya nti' yu Himeneo lo'o yu Alejandro ni, nga'aa ndaquiya' ngu' ji'j cha' liñi, bi' cha' cua nguxtyanu na' ji'j ngu' bi' ya' nu xña'a, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' cuxi laca lo'o nchcui' ngu' cha' suba' ji'j ycu' Ndyosi.

2

Ndi'ya cua'ni na lo'o chcu' na lo'o ycu' Ndyosi

¹ Nga'a cha' chcu' na lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'j lcaa ñati chalyuu, nu lo'o jña na cha' ji'j Ni, lcaa cha' nu lyiji ji'j ñati; chcu' na cuentya ji'j xa' ñati lo'o nchcui' na lo'o ycu' nu Xu'na na, jua'a lo'o tya na xlya'be ji'j ycu' Ndyosi cuentya ji'j ñati. ² Nga'a cha' chcu' na lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'j lcaa ngu' nu laca loo, cuentya ji'j lcaa ngu' nu laca cña; jña ma cha' cua'ni

Ni cha' ti' tyi' tyiquee na, cha' ná xuu tya'a ngu' laca loo bi' lo'o na, cha' ta ngu' bi' chacuayá' cha' cua'ni na lcaa lo cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na. ³ Jua'a nti' ycu' Ndyosi nu ndu'ni lyaá ji'na; tso'o nti' Ni si jua'a chcu' na lo'o Ni, ⁴ cha' nti' Ni cha' cua'ni lyaá Ni ji'j lcaa ñati chalyuu, nti' Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati ñi'ya nu ntsu'u cha' liñi ji'j ycu' Ndyosi. ⁵ Sca ti ycu' Ndyosi ntsu'u tsiya' ti, lo'o jua'a ntsu'u sca ti ñati nu ndi' slo ycu' Ni nu nchcui' lo'o Ni cuentya ji'j ñati chalyuu; la cui' Jesucristo laca nu ñati bi'. ⁶ Nda Jesucristo chacuayá' cha' ndyujuii ngu' ji'j yu cua tsubi' la; jua'a nda yu caya' lo qui'ya nu ntsu'u ji'j ñati chalyuu, nu lo'o ngujuii yu lo crusi. Ngua'ni ycu' Ndyosi cña bi' la cui' hora lo'o ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni ji'j. ⁷ Ngusubi Ni 'na cha' ndya'a na' nda na' cha' tso'o bi' lo'o ñati cuentya ji'j ycu' Ni, cha' lo'o ngu' xa' tsu' ndyuna ngu' cha' tso'o bi' li'; ndya'a na' ngulu'u na' ji'j ngu' ñi'ya caca xñi ngu' cha' ji'j ycu' Ndyosi. Cha' liñi nscua na' nde, si' cha' cuiñi nchcui' na'.

⁸ Bi' cha' lacua, lcaa se'j su ndyu'u ti'j ngu' nu ntsu'u cha' ji'j lo'o Jesucristo tsa tlyu ti, nti' na' cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Tso'o ti tyiquee ngu' ta ngu' cha' lo'o ycu' Ndyosi li', cha' ná tso'o chcu' ngu' lo'o Ni si ñasi' ngu', ni ná tso'o chcu' ngu' lo'o Ni laja lo'o nxuu tya'a ngu'. ⁹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, cacu' ngu' ste'

tso'o ti, si'i late' nu quiña'a tsa nga'a; ná talya' lye ngu' quicha' hiqee ngu', ná cacu' lye ngu' oro ni quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a, cha' ná tso'o cha' cua'ni tyixi tsa ngu' jil'i ycu' ca ngu' cha' xña'a xa' nu qui'yu jil'i ngu' li'; ¹⁰ tso'o la ña'a nu cuna'a nu xcui' cha' tso'o ndu'ni cuentya jil'i ycu' Ndyosi. ¹¹ Nga'a cha' tyil'i ti ti ngu' cuna'a lo'o culu'u ngu' cha' jil'i ycu' Ndyosi laja lo'o ndyu'u ti'i ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a bi' ca tsa'a lo'o ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a taquiya' jil'i cha' bi'. ¹² Ná ta na' chacuayá' jil'i sca nu cuna'a cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i tya'a ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti, cha' ná tso'o si culo nu cuna'a cña jil'i nu qui'yu jua'a. Ti ti tyil'i ngu' cuna'a tso'o la. ¹³ Nu ngua tya clyo ni, ngüñá ycu' Ndyosi jil'i nu qui'yu Adán; tiya' la xi, li' ngüñá Ni jil'i sca nu cuna'a nu ngua naa Eva. ¹⁴ Lo'o jua'a si'i jil'i jyo'o Adán bi' ngua'ni nu xña'a ngana tyempo bi'; jil'i nu cuna'a jil'i yu ngua'ni bi' ngana, nu lo'o ngua'ni jyo'o Eva bi' cha' cuxi. ¹⁵ Bi' cha' tlyu tsa cña ntsu'u jil'i ngu' cuna'a lo'o cala sñi' ngu' juani; pana cua'ni lyaá ycu' Ndyosi jil'i ngu' cuna'a si xñi tso'o ngu' cha' jil'i Ni, si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'. Cua'ni Ni cha' ca lubii cresiya jil'i ngu' cuna'a bi', si talo ngu' cua'ni ngu' cha' tso'o bi', si nchca jil'i ngu' cuna'a bi' cua'a jil'i ycu' ca ngu' cha' ná ca

tyucuaa ti' ngu' jil'i ñati.

3

Ñati nu caca loo jil'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús

¹ Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nchcui' ndi'ya: Tso'o tsa si tyaja'a sca ngu' tya'a ma caca loo jil'i ña'a taju ti ma nu ngusñi ma cha' jil'i ycu' Ndyosi, cha' tso'o tsa cuentya jil'i ycu' Ndyosi si nti' sca ñati cua'ni cña bi'. ² Si laca sca ñati loo jil'i ña'a taju tya'a ñati jil'i Jesucristo, li' ntsu'u cha' cua'ni yu xcui' cha' tso'o lo'o ñati, cha' ná caja ñi'ya jña ngu' qui'ya jil'i yu li'. Caja clyo'o yu bi' lo'o sca ti nu cuna'a; jua'a ntsu'u cha' culacua tso'o ti' yu, cha' cua'a yu jil'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ycu' ca yu, cha' tso'o ti tyil'i yu lo'o tya'a ñati. Ntsu'u cha' ta yu ni'i jil'i yu lo'o jña ñati nu lijya tyijyu', jua'a ntsu'u cha' ta yu na cacu ngu' bi'. Ntsu'u cha' culu'u yu cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ñati, bi' cha' ná tso'o si ná nchca jil'i yu. ³ Ná caca yu cña bi' si cu'bi yu, si xuu tya'a yu lo'o ñati; nga'a cha' talo tyiquee yu jil'i tya'a ñati yu, cha' ná caja tya'a cusuu yu. Ná tso'o cha' jña yu cñi jil'i tya'a ñati, cha' caca culiya' tsa ycu' ca yu. ⁴ Ntsu'u cha' culo tso'o yu bi' cña jil'i ngu' tya'a ndi'i ti yu, cha' jua'a taquiya' sñi' yu cña nu nclyo yu jil'i ngu', cha' cua'ni chi sñi' yu loo yu. ⁵ Ná caca jil'i sca ñati caca loo jil'i taju tya'a ñati jil'i ycu' Ndyosi si ná lo'o culo

tso'o yu bi' cña to' tyi yu; ⁶ bi' cha' ná tso'o caca loo sca ñati nu ngusñi ca ti cha' jil'i ycu'i Ndyosi, cha' tya lyiji ca tsa'a tso'o yu. Ná tyiquee' lye tsa cua'ni tyucuaa ti' yu jil'i tya'a yu, lo'o li' ntsu'u cha' xcube' ycu'i Ndyosi jil'i yu ñi'ya lo'o xcube' Ni jil'i nu xña'a. ⁷ Nu ñati nu caca loo bi' ni, tso'o si caca yu sca ñati nu nchcui' ngu' quich'i jil'i yu cha' tso'o ti ndu'ni yu, masi ngu' nu ná ndaquiya' cha' jil'i Jesucristo tsiya' ti chcui' ngu' jua'a jil'i yu. Lo'o li' ná caca chcui' ngu' cuentyu jil'i yu bi', ná caca cojolaqui nu xña'a jil'i yu bi', cha' cua'ni yu cha' cuxi.

Ñati nu laca cña jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús

⁸ Lo'o jua'a ñati nu laca cña jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús ni, lo'o ngu' bi' ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o. Ná tso'o si tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cña bi'; ná tso'o si cu'bi ngu' bi', ni ná tso'o si jña ngu' bi' cñi jil'i tya'a ñati cha' caca culiya' tsa ycu'i ca ngu'. ⁹ Ntsu'u cha' xñi tso'o ngu' bi' lcaa cha' liñi jil'i ycu'i Ndyosi, tya'a cha' nu ngusñi lcaa na, cha' jua'a tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o. ¹⁰ Lo'o jua'a ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ma jil'i ñati bi', cha' ña'a ma si xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'. Ñati nu ndu'ni tso'o ni, taca caca ngu' cña jil'i tya'a ngu' cha' xtyucua ngu' jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús, cha' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi

cua'ni ngu' bi' cña li'. ¹¹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o nu lo'o caca ngu' cña cha' xtyucua ngu' jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús; ná tso'o cha' chcui' nu cuna'a bi' cuentyu jil'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua tso'o ti' nu cuna'a bi', cha' talo jil'i cña nu nda ngu' jil'i. ¹² Ñati nu laca cña jil'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús ni, caca clyo'o ñati bi' lo'o sca ti nu cuna'a; nga'a cha' culo tso'o ñati bi' cña jil'i sñi' ngu', cha' taquiya' tso'o lcaa ñati nu ndi'i to' tyi ngu' cha' nu chcui' ngu' bi'. ¹³ Lo'o jua'a tso'o tsa chcui' cua' ña'a ca ñati jil'i ngu' bi' si tso'o ndu'ni ngu' cha' laca ngu' cña, cha' nxyucua ngu' jil'i ngu' tya'a na; li' tyati la ti' ngu' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a caca tlyu tyiquee ngu' cha' culu'u ngu' cha' liñi jil'i xa' ñati.

Ñi'ya laca cha' jil'i Jesús nu cua ngusñi na

¹⁴⁻¹⁵ Yala ti caa na' slo nu'u, nti' na'. Jua'a nta', pana ná jlo ti' na' ni jacua' caca 'na, si ntsu'u nu tacu' tyucui jna'; bi' cha' juani nscua na' quityi re cha' caca cuayá' la ti' nu'u ñi'ya nga'a cha' cua'ni ñati jil'i Jesucristo lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti. Ndu'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca, lcaa taju na lo'o tya'a na, lo'o jua'a nclu'u lcaa ngu' tya'a na cha' liñi jil'i ycu'i nu Xu'na na jil'i xa' ñati. Ná tye cha' liñi bi' tsiya'

ti nde chalyuu xqui'ya lcaa taju ngu' tya'a na li'. ¹⁶ Chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o jil'i Jesucristo nu ngusñi na. Ndi'ya nchcui' cha' bi':

Nu ngua sa'ni la ni, ni sca ñati ná ngua cuayá' ti' ñi'ya cua'ni lyaá ycui' Ndyosi jil'i ngu';

pana nu juani jlo ti' na, xqui'ya cha' ngula Jesucristo chalyuu, cha' ngua ycui' Ni sca ñati.

Lo'o jua'a nchcui' Xtyi'i ycui' Ni cha' jil'i yu, cha' sca ñati nu lubii tsa laca yu;

cua na'a xca jil'i ycui' Ndyosi jil'i Jesús, nu ñati lubii bi'.

Li' nclyu'u ngu' cha' jil'i Jesucristo bi' jil'i ñati ca quiña'a tsa quichi tyucui ña'a chalyuu;

ngusñi ñati lcaa quichi cha' nu nchcui' ngu' jil'i Ni li'.

Cua ndyaa Jesús ca slo ycui' Ndyosi Sti na nde cua, lo'o juani tlyu tsa laca Jesús cajua.

4

Tya'achu' ngu' jil'i cha' liñi jil'i ycui' Ndyosi ca tiya' la

¹ Xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ñi'ya caca tyempo nde loo la, cha' ntsu'u ñati nu cua ngusñi tyucui jil'i Jesucristo nquicha', lo'o li' tyu'utsu' ngu' bi' tyucui jil'i ycui' nu Xu'na na. Xtyanu ñati bi' jil'i Ni li', cha' cñilo'o cui'i cuxi nu ndu'ni cña cuentya jil'i nu xña'a jil'i ngu';

tyijiloo cui'i cuxi bi' jil'i ngu' bi' li'. ² Ntsu'u ngu' nu nchcui' tucua lo cha', nu nga'aa ntyuju'u ti' cha' ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' nu xña'a; jil'i ngu' cuiñi bi' cuna xi ngu' tya'a na, tyu'utsu' ngu' jil'i tyucui tso'o li'. ³ Nclu'u ngu' cuiñi bi' cha' ná tso'o caja clyo'o na; nclu'u ngu' cha' ntsu'u tsa na ndacu na nu ná tso'o cacu na, nacui ngu' bi'. Tlyu tsa cha' cuiñi nu nda ngu' bi'. Pana ngüiñá ycui' Ndyosi lcaa na nu ndacu na cha' tso'o ti cacu na jil'i, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' jil'i na lo'o Jesucristo; bi' cha' tya na xlya'be jil'i ycui' Ndyosi lo'o cua cacu ti na, cha' jlo ti' na cha' tso'o jil'i ycui' Ni. ⁴ Tso'o tsa cña ngua'ni Ni, tso'o ngüiñá Ni lcaa lo na; bi' cha' ná tso'o si xcuaa na sca cha' tso'o nu ngüiñá Ni. Xñi na lcaa cha' tso'o bi', lo'o li' ndi'ya chcui' na lo'o ycui' Ndyosi: "Tsa xlya'be jinu'u, Ndyosi Sti ya", ñacu na. ⁵ Jua'a chcui' na lo'o ycui' Ndyosi cha' nda Ni lcaa na nu tso'o cha' cacu na; culacu Ni jil'i lcaa na nu ndacu na li', cha' chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi ndacu na jil'i.

Ña'a ti cua'ni tso'o nu'u cña jil'i ycui' Ndyosi

⁶ Culu'u nu'u lcaa cha' nu nscua na' lo quityi re jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo cajua, cha' caca nu'u sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni cña jil'i Jesucristo, Timoteo. Tyi'u tso'o ti' nu'u lcaa cha' liñi nu cua ngusñi nu'u, cha' jil'i ycui' Ni; ña'a ti xñi tso'o nu'u tyucui

ji'j̄ ycu' nu Xu'na na li', ñi'ya nu ndyu'ni ti nu'ṽ. ⁷ Ná taquiya' nu'ṽ ji'j̄ cuentyu nu ná nchcui' cha' liñi ji'j̄ ycu' Ndyosi, cha' cuxi tsa laca cha' bi'. Pana nu'ṽ ni, ntsu'u cha' qui'j̄ nu'ṽ cha' cua'ni nu'ṽ xcui' cña nu ndiya ti' ycu' Ndyosi. ⁸ Tso'o xi cha' ngui'j̄ quiya' na cha' tya'a na, ngui'j̄ ya' na cha' cua'ni na cña; pana tso'o la si qui'j̄ tyiquee na cha' taquiya' na ji'j̄ ycu' Ndyosi lcaa tyempo. Tso'o ti tyi'j̄ na nde chalyuu, nu lo'o cua'ni na cua ña'a ca cña nu nti' nu Xu'na na cha' cua'ni na; la cui' tso'o ti tyi'j̄ na ca slo ycu' Ndyosi, si cua'ni na ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni na. ⁹ Chañi tsa cha' nu nscua na' nde, jua'a ntsu'u cha' xñi tso'o na cha' bi'. ¹⁰ Jlya ti' na ji'j̄ ycu' Ndyosi nu lu'ú ca; bi' cha' lye cua'ni na cña ji'j̄ Ni, masilya' tsa ti' ngu' ji'na. Lo'o ycu' Ndyosi ni, cua'ni lyaá Ni ji'j̄ lcaa ñati si taquiya' ngu' ji'j̄ Ni. Lo'o xñi na cha' ji'j̄ Ni, li' ca cuayá' tso'o la ti' na cha' bi'.

¹¹ Culo nu'ṽ cña nu nguscua na' re ji'j̄ lcaa ngu' tya'a ma, culu'u tso'o nu'ṽ cha' bi' ji'j̄ ngu'. ¹² Ná ta nu'ṽ chacuayá' xtyí lo'o ngu' jinu'ṽ cha' tya cuañi' nu'ṽ, nti' ngu'. Cua'ni nu'ṽ xcui' cña tso'o cha' ña'a lcaa tya'a ñati ji'j̄ Jesucristo; xcui' cha' tso'o chcu' nu'ṽ, xcui' cha' tso'o cua'ni nu'ṽ, lo'o jua'a tso'o tsa tyu'u tyiquee nu'ṽ ña'a nu'ṽ ji'j̄ xa' la ñati. Li' ca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ngusñi nu'ṽ cha' ji'j̄ Jesucristo, xqui'ya cha' xcui'

lubii ti cresiya jinu'ṽ ndyu'ni nu'ṽ cña. ¹³ Laja lo'o tya ly-iji ti tyalaa na' slo nu'ṽ, ña'a ti tya chcu' nu'ṽ lcaa cha' nu nscua lo quityi ji'j̄ ycu' Ndyosi lo'o ngu'; tya chcu' la nu'ṽ ñi'ya laca cha' liñi bi', tya culu'u la nu'ṽ cha' tso'o bi' ji'j̄ ngu' tsa tlyu ti lo'o tyu'u ti'j̄ ngu'. ¹⁴ Na cua nda ycu' Ndyosi tyucui chacuayá' ji'j̄ Ni jinu'ṽ lo'o ngusta ya' ngu' cusu' hique nu'ṽ, cha' cua'ni nu'ṽ cña cuentya ji'j̄ ycu' nu Xu'na na. Cua nchcui' ngu' cuentya ji'j̄ Xtyi' ycu' Ndyosi cha' cua'ni nu'ṽ cña bi'; bi' cha' cui'ya tso'o nu'ṽ cuentya ji'j̄ cha' tso'o nu cua nda ycu' Ndyosi jinu'ṽ tsa bi', cha' talo nu'ṽ ji'j̄ cña nu ntsu'u jinu'ṽ.

¹⁵ Lo'o ycu' nu'ṽ ni, cui'ya tso'o nu'ṽ cuentya ji'j̄ lcaa cha' nu nguscua na' nde; li' ña'a ngu' cha' cua ndyaca tsa'a tso'o nu'ṽ cha' caca nu'ṽ loo ji'j̄ ngu'. ¹⁶ Talo nu'ṽ ji'j̄ cña bi'. Cua'a nu'ṽ ji'j̄ ycu' ca cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni nu'ṽ. Tso'o ti culu'u nu'ṽ ji'j̄ ngu' tya'a na, cha' jua'a cuna tso'o ngu' cha' nu nclu'u nu'ṽ ji'j̄ ngu', cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'j̄ ngu' bi' li'. Lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jinu'ṽ li'.

5

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'j̄ Jesús

¹ Ná cua'ni tyaala nu'ṽ ji'j̄ sca ngu' cusu' si ngua'ni cuxi yu; ta nu'ṽ sca cui' lo'o yu ñi'ya lo'o nchcui' na lo'o sti na. La cui' ti cha' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' ni, ta sca cui' lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u

na ji'i tya'a na. ² Lo'o sca ma' cusu' ni, ta sca cuii lo'o ma' ñi'ya lo'o nchcui' na lo'o xtya'a na; la cui' ti cha' lo'o nu ngu' cuna'a cuañi' ni, ta sca cuii lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na ji'i sca nu cuna'a tya'a na. Pana xcui' lubii ti cresiya jinu'u ña'a nu'u ji'i ngu' bi'.

³ Ntsu'u cha' ña'asii ngu' ji'i lcaa ngu' cuna'a ti'i si cua ngujui nu laca clyo'o ngu', si ndyanu ycui' ti ngu'.

⁴ Si ntsu'u sñi' nu cuna'a ti'i, masi sca sñi' ste', ntsu'u cha' ña'asii ngu' bi' ji'i xtya'a ngu' li'; nga'a cha' ca tsa'a sñi' ngu' cha' ña'asii ngu' ji'i ngu' cusu' ji'i, ñi'ya lo'o nguna'asii ngu' cusu' bi' ji'i sñi' ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Bi' laca cña nu ndacui ji'i ngu' cuañi' cha' cua'ni ngu' cuentya ji'i ngu' cusu' ji'i, cha' tso'o ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi lo'o ña'a Ni ji'i ngu' cuañi' nu ña'asii tso'o ji'i ngu' cusu' ji'i. ⁵ Sca ti ji'i ycui' Ndyosi ndu ti' ngu' cuna'a ti'i nu chañi cha' ndyanu ycui' ti ngu'; sca ti ycui' Ni xtyucua Ni ji'i ngu' nti' ngu', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi tsā lo'o talya, ndijña ngu' ji'i Ni na ca nu lyiji ji'i ngu'.

⁶ Si'i jua'a ndu'ni nu cuna'a ti'i nu ndyu'ni cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' ti cresiya ji'i ycui' ngu'; nti' ngu' cha' tso'o ti ndi'i ngu' chalyuu, pana cua tye ti cha' ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

⁷ Ntsu'u cha' culo nu'u cña ji'i lcaa ngu' bi', cha' ná caca sta xa' la ñati qui'ya ji'i cu'ma

ñati ji'i Jesucristo xqui'ya ngu' cuna'a ti'i bi'. ⁸ Ná tso'o ndu'ni ñati nu ná ndube ti' ji'i tya'a, masi ji'i sti ngu', masi ji'i xtya'a ngu', masi ji'i sñi' ngu'; cha' cuiñi nchcui' ngu' lo'o nacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo si ná ña'asii ngu' ji'i tya'a ngu', cha' tso'o la ndyu'ni xa' ñati nu ná ndaquiya' cha' ji'i Jesucristo tsiya' ti.

⁹ Tso'o la scua ngu' cusu' xtañi lcaa nu cuna'a ti'i nu cua ndye snayala yija ji'i, ma' cusu' nu sca ti quiya' ngujui clyo'o, nu sca ti lo'o clyo'o ma' nguti'i ma' chalyuu. ¹⁰ Scua ngu' xtañi ma' cusu' nu nchcui' ngu' ji'i cha' tso'o tsa cña ndu'ni ma' cusu' bi': si cua ngua'ni cu'ú tso'o ma' ji'i nu sube; si cua nda ma' su tyi'i ñati nu lijya tyijyu'; si cua nguxtyucua ma' ji'i tya'a ñati ji'i Jesucristo, masi tlyu cña ntsu'u cha' cua'ni ma'; si ngua tya'na ti' ma' ji'i ñati nu quicha ti'. Si jua'a xcui' cña tso'o ndu'ni ma' cusu' bi', scua ngu' xtañi ma' lo quityi bi' lacua.

¹¹⁻¹² Ná scua ngu' xtañi nu cuna'a cuañi' la nu ndyanu ti'i, cha' ntsu'u quiya' ná talo nu ngu' cuañi' bi'. Pana nu cuna'a nu nscua xtañi lo quityi ni, sca ti cua'ni ngu' cña ji'i Jesucristo nti' ngu', bi' cha' ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi li'. Ñi'ya caca si tiya' la xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' bi', lo'o li' nga'aa cua'ni ngu' ñi'ya nu nacui ngu' cha' cua'ni ngu' cuentya ji'i Jesucristo li', jua'a ntsu'u qui'ya

ji'li nu cuna'a bi' li'. ¹³ Bi' cha' tso'o la si ná scua ngu' tsiya' ti xtañi nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i. Ná tyiquee' xcui' paseya ti tya'a ngu' cuañi' bi' slo ñati; pana si jua'a cua'ni ngu', caca taja ngu' cuna'a bi', chcui' tsa ngu' cuentyu ji'li xa' ñati li', masi ji'li tya'a ngu', masi ji'li xa' la ñati. Ni si'i sca ti cha' taja nu cuna'a ti'i nu ndu'ni jua'a, masi lo'o chcui' tsa ngu' cuna'a bi' lo'o tya'a ngu' lcuca ti lo cha' nu ná tso'o cha' chcui' na. ¹⁴ Bi' cha' tso'o la si xa' caju clyo'o nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i, nti' na'; caju sñi' ngu' li', ña'asii ngu' to' tyi ycu' ngu', cha' ná caju ñi'ya nu sta ngu' qui'ya ji'na xqui'ya nu cuna'a bi'. ¹⁵ Jua'a nta' cha' cua'ni ma, cha' cua ntsu'u xi ngu' cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i nu cua ngulochu' ji'li cha' ji'li ycu' Ndyosi, cha' cua ngusñi ngu' tyucui ji'li Satanás nu xña'a li'.

¹⁶ Culo nu'u cña ji'li ca ta'a ñati ji'li Jesucristo jua, masi ji'li ngu' qui'yu, masi ji'li ngu' cuna'a, cha' ña'asii ngu' ji'li nu cuna'a ti'i tya'a ngu'; ná xtyanu ngu' ji'li nu cuna'a ti'i tya'a ngu' cha' caca bi' cuentya ji'li taju ñati ji'li Jesucristo. Li' caca xtyucua tyucui taju ngu' bi' ji'li nu cuna'a nu chañi cha' ti'i ngu', nu ngu' cuna'a ti'i nu ná ntsu'u ni sca ñati ji'li cha' xtyucua ji'li.

¹⁷ Cua'ni chi ma loo ngu' cusu' nu laca loo ji'li taju ji'li ma si tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ma. Lye la cua'ni chi ma loo ngu' cusu' nu nchcui'

cha' ji'li ycu' Ndyosi lo'o ma, ngu' cusu' nu nclu'u cha' bi' ji'li ma. Ta ma caya' ji'li ngu' cusu' bi'. ¹⁸ La cui' ti cha' nscua lo quityi ji'li ycu' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: "Ná sca' ma tu'ba toro laja lo'o ntaxá ni' ji'li trigo cha' tyu'u si'yu; cacu ni' xi, tso'o la li'", nacui quityi. Xa' nchcui' lo quityi bi' ndi'ya: "Liñi ndyu'u cha' xñi ngu' caya' lo cña nu ngua'ni ngu'", nacui quityi.

¹⁹ Ná tucua nu'u cha' ji'li ngu' si sta sca ñati qui'ya ji'li sca ngu' cusu' bi'; sca ti si stu'ba ti sta tucua sna tya'a ñati qui'ya bi' ji'li ngu' cusu' bi', li' nga'a cha' tucua nu'u cha' ji'li ngu'. ²⁰ Si chañi cha' ndyu'ni ngu' cusu' bi' cha' cuxi, li' chcui' nu'u lo'o nu cusu' bi' slo tyucui taju ñati ji'li Jesucristo bi', cha' cube ti' lca ngu', cha' ná cua'ni cuxi ngu' jua'a. ²¹ Nclyo na' cña bi' jinu'u, Timoteo, cha' cua'ni nu'u lca cña nu nguscua na' lo quityi re; lo'o jua'a jlo ti' ycu' Ndyosi cha' nu nguscua na' re, jlo ti' Jesucristo, jlo ti' xca nu ngusubi ycu' Ndyosi ji'li. Nu lo'o ntsu'u cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'li sca ngu' tya'a ma ni, jatya nu'u xi cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u lca lo cha' ji'li ngu' bi', cha' sca ti cuayá' liñi tyu'u cha' ji'li ngu' bi', masi tya'a tso'o nu'u, masi chaca tya'a ngu'. ²² Ná yala tsa cua'ni nu'u cha' sta ya' nu'u hichu' sca ñati, cha' caca yu loo ji'li sca taju ñati ji'li Jesucristo;

jatya xi cha' ña'a si chañi cha' ñati nu xcui' ndu'ni cha' tso'o laca yu, si chañi cha' tso'o tsa cña ndyu'ni yu, cha' ná tyanu qui'ya yu hichu' nu'u si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya jii yu bi'. Lo'o nu'u ni, xcui' lubii ti cresiya jinu'u cua'ni nu'u cña.

²³ Jlo ti' na' cha' quicha xi ti' nu'u; bi' cha' nga'aa co'o nu'u xcui' hitya ti, tso'o co'o nu'u xi vino nu ndyu'u lo si'yu losu' cha' caca jo'o ne' nu'u.

²⁴ Ntsu'u ñati nu ntsu'u qui'ya jii, pana jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi', masi bilya caca cuayá' jii ngu' bi'. Lo'o jua'a ntsu'u ñati nu cuxi tyiquee ngu', pana ná jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi'; lo'o caca cuayá' jii ngu' bi', hasta li' ca cuayá' ti' xa' ñati ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jii ngu' bi'.

²⁵ La cui' jua'a lo'o ñati nu tso'o tsa tyiquee, jlo ti' xa' ñati ni cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana si ntsu'u ñati nu tso'o tyiquee, nu ná jlo ti' xa' ñati jii, ca nde loo la tyu'u tucua cha', ca cuayá' ti' ngu' jii cha' tso'o nu ngua'ni ngu' bi' li'.

6

¹ Lcaa ñati jii Jesucristo nu laca msu nu ngüi'ya ñati ntsu'u cha' cua'ni chi' ngu' loo xu'na ngu', masi ti'i tsa cña nu nda xu'na jii. Li' ná caca chcu' cuxi ngu' jii ycu' Ndyosi xqui'ya msu bi', ni ná caca chcu' cuxi ngu' jii cha' jii Jesucristo nu nclu'u na. ² Ñati nu laca msu nu

cua ngüi'ya tya'a ñati jii Jesucristo sa'ni la ni, ná tso'o si cua'ni tyixi msu bi' lo'o xu'na ngu', cha' stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' lo'o Jesucristo; ntsu'u cha' lye la cua'ni chi' msu bi' loo xu'na ngu', tso'o la cua'ni msu bi' cña jii xu'na ngu', cha' nu tya'a ngusñi ngu' cha' jii Jesús laca ngu' juani, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jii tya'a ngu'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' jii Jesucristo, bi' cha' culu'u nu'u cha' bi' jii ngu', lo'o jua'a culo nu'u cña jii ngu' cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu nscua lo quityi re.

Ná culacua tsa ti' na cha' jii cñi

³ Liñi tsa cha' jii ycu' Jesucristo nu Xu'na na; cua ña'a ca ñati nu nclu'u xi xa' la cha' jii ma, ná liñi ndyu'ni nu ñati bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti taquiya' ngu' jii cha' liñi bi'.

⁴ Na nclu'u ngu' bi' xa' la cha' xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná tso'o tyiquee ngu' bi', cha' xcui' na ndiya tsa ti' ngu' xu'u tya'a ngu' cuentya jii scaa cha' nu nchcu' ngu'; ná tso'o cña nu ndu'ni ngu' bi', cha' jua'a caca liye' ti' ngu' jii tya'a ngu', lo'o jua'a xu'u tya'a ngu' bi' li', cha' xcui' cuentyu chcu' ngu' jii tya'a ngu', lo'o jua'a sta ngu' qui'ya laja ti jii tya'a ngu' li'. ⁵ Lye tsa nchcu' ngu' bi', xqui'ya cha' ná ngusñi tso'o ngu' cha' liñi jii ycu' Ndyosi, jua'a nga'aa ncliyacua tso'o ti' ngu' bi'; cha' cuiñi ti ndu'ni

tlyu ngu' bi' jil'i ycuil' Ndyosi cha' caja cñi jil'i ngu', nti' ngu'. Ná tya'a nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'. ⁶ Chañi cha' ntsu'u xi cha' tso'o nu tyacua jil'na xqui'ya ycuil' Ndyosi, si cua'ni tlyu na jil'i Ni tyucui tyiquee na; pana sca ti si nguaala' ti' na lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'na nde chalyuu. ⁷ Ná sca na lo'o jil'na nu lo'o ngula na chalyuu, lo'o jua'a ná sca na tyalo'o na lo'o cajaa na. ⁸ Cuayá' jil'na nde chalyuu si ntsu'u na cacu na, si ntsu'u ste' na; ⁹ pana ntsu'u ñati nu nti' tsa cha' caca culiya' ngu'. Ná tso'o cha' bi', cha' li' cua'ni cuayá' nu xña'a jil'i ngu' si caca tyu'u cha' cuxi tyiquee ngu'; tye chalyuu jil'i ngu' li', chcuna' cresiya jil'i ngu'. ¹⁰ Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ñati jil'i cñi, bi' laca suu quiña'a tsa cha' cuxi. Ntsu'u ñati nu tijil' tsa ti' jil'i cñi, bi' cha' cua ngulochu' ngu' cha' jil'i nu Xu'na na, cha' nga'aa taquiya' ngu' bi' cha' jil'i Ni. Xñil'i tsa ti' ndil'i ngu' bi' li', cha' nchcube' ngu' jil'i ycuil' ca ngu'.

Tya nda Pablo xi cha' lo'o yu Timoteo

¹¹ Lo'o nu'u Timoteo, ñati jil'i ycuil' Ndyosi laca nu'u, bi' cha' xtyanu nu'u jil'i lcaa cha' cuxi bi'; xcui' cha' liñi cua'ni nu'u, cua ña'a ca lo cha' tso'o nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na. Tya nxñi tso'o nu'u cha' jil'i ycuil' Ndyosi, jua'a cua'ni nu'u cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jil'i lcaa ñati; talo nu'u

masi xcube' ngu' jinu'u, jua'a cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ñati. ¹² Tyucui tyiquee nu'u cua'ni nu'u cña jil'i ycuil' nu Xu'na na, xqui'ya cha' ngusñi tso'o nu'u cha' jil'i Ni. Cua jlo ti' nu'u cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jinu'u, cha' ngusubi ycuil' Ndyosi jinu'u, lo'o li' cua nda nu'u cha' lo'o tyuu tya'a ñati ñi'ya ngua lo'o ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo; si'i sca cha' cuaana ti ngua bi'. ¹³ Culo na' cña jinu'u juani chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi nu ndu'ni cu'ú jil'i lcaa na lu'ú nu ntsu'u chalyuu; la cui' jua'a culo na' cña jinu'u chacuayá' jil'i Jesucristo nu tso'o tsa nguxacui cha' jil'i Poncio Pilato nu laca loo nu lo'o ngua cuayá' jil'i Jesús. Ná ntsii yu nguxacui yu cha' cuentya jil'i cña nu ndyaca jil'i yu cha' nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi laca yu. ¹⁴ Culo na' cña jinu'u cha' xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' cua'ni lyiji nu'u lcaa cha' nu nguscua na' lo quityi re, lo'o jua'a ná ta nu'u tyempo nu caja ñi'ya sta ngu' qui'ya jinu'u. Na ntajatya na jil'i Jesucristo nu Xu'na na ña'a cuayá' tyaa Ni chaca quiya', ¹⁵ cha' tsa nu nti' ycuil' Ndyosi cha' caa Jesús, li' tyu'u tucua Ni chaca quiya'. Nu ycuil' Ndyosi ni, tso'o ntsu'u tyiquee Ni tyucui tyempo, lo'o jua'a ycuil' Ni laca loo tsiya' ti; laca Ni rey nu tlyu la, nu Xu'na nu laca loo la. ¹⁶ Ná ntsu'u cha' cajaa ycuil' Ndyosi tsiya' ti, ná tye cha' jil'i Ni. Ndubi tsa ña'a xee ca su ntucua ycuil' Ndyosi, ni

ná ntsu'u ñati nu caca tsa ca slo Ni jua'a ti xqui'ya xee tlyu bi'. La cui' jua'a ná ntsu'u ñati nu cua na'a jii' ycui' Ndyosi, cha' ná nchca ña'a ñati jii' Ni nde chalyuu. Bi' cha' cua'ni chi' na loo ycui' Ndyosi lacua, cha' laca Ni nu tlyu la. Jua'a laca cha' tu'ni.

¹⁷ Lo'o jua'a ntsu'u cha' culo nu'u cña jii' ngu' culiya' tya'a ngusñi ma' cha' jii' Jesús, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Ná tso'o si xcui' culacua tsa ti' ngu' bi' jii' cñi jii' ngu'; la cui' ti ná culacua tsa ti' ngu' jii' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jii' ngu', cha' yala ti ndye cñi ji'na. Tso'o la si cube ti' ngu' bi' jii' ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' cua nda Ni lcaa lo na nu ntsu'u jii'na cha' caca tso'o tyiquee na nde chalyuu. ¹⁸ Culo nu'u cña jii' ngu' culiya' bi' ndi'ya: Xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'; cua'ni tya'na ti' ngu' jii' xa' ñati, lo'o jua'a tyi'u ti' ngu' jii' ngu' ti'i, cha' ta ngu' na nu lyiji jii' ngu' ti'i bi'. ¹⁹ Jua'a ti caca culiya' ngu' slo ycui' Ndyosi xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ngu' ca nde, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' tso'o jii' ycui' Ni. Ná nga'a cha' tye chalyuu jii' ngu' bi' li'.

Chaca tya cña nchyo Pablo jii'yu

²⁰ Lo'o nu'u Timoteo, cua'ni tyaca'a nu'u jii' cha' nu ntsu'u cha' culu'u nu'u jii' ñati cuentya jii' ycui' Ndyosi. Ná taquiya' nu'u tsiya' ti jii' cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Jlo tsa ti' ycui' ca ngu',

jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; pana ná nda ngu' bi' cuentya tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi. ²¹ Ntsu'u ngu' nu jlyu ti' cha' cuiñi nu nchcui' ngu' cuiñi bi', pana juani nga'aa ndya'a stu'ba ngu' bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' jii' ycui' Ndyosi.

Ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi nu ndyaa ca slo Timoteo

1 Pablo laca na'. Cua nda ycu'i Ndyosi cña 'na cha' li-
jya na' tyijyu' ca nde quichi
tyi ma, cha' ta na' cha' ji'i
Jesucristo lo'o ma. Nacui Ni
cha' ná nga'a cha' tye cha-
lyuu ji'i ñati nu xñi cha' ji'i
Jesucristo. 2 Nscua na' quityi
re cha' caa slo nu'u, Timoteo,
cha' sñi' na' laca nu'u nti' na',
jua'a ntsu'u tsa tyiquee na'
ña'a na' jinu'u. Ndi'ya nti'
na', cha' ña'a ti cua'ni ycu'i
Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u,
cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u,
cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti ti
tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Je-
sucristo nu Xu'na na.

*Nhcui' Pablo ji'i cha' tlyu
nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi lo'o
ñati*

3 Ñi'ya nu tyucui tyiquee
jyo'o cusu' ji'na ngua'ni
ngu' cña ji'i ycu'i Ndyosi nu
ngua sa'ni la, jua'a tyucui
tyiquee na' ndyu'ni na' cña
ji'i ycu'i Ndyosi juani. Ndyaa
na' xlya'be ji'i ycu'i Ni lo'o
nhcui' na' lo'o Ni cuentya
jinu'u, cha' tsá lo'o talya
nhcui' na' lo'o Ni. 4 Ntsu'u
ti' na' cha' ngusi'ya nu'u lo'o
ndu'u na' ndyaa na', bi' cha'
nti' tsa na' ña'a na' jinu'u
chaca quiya' cha' ca chaa
ti' na. 5 Ntsu'u ti' na' cha'
chañi cha' ngusñi nu'u cha'
ji'i Jesús. Xtya'a cusu' nu'u,

nu ma' Loida ni, bi' laca nu
cua ngusñi cha' bi' tya clyo;
lo'o li' ma' Eunice xtya'a nu'u
cua ngusñi cha' bi'; la cui'
jua'a nu'u, tso'o tsa ngusñi
nu'u cha' ji'i Jesús.

6 Ta na' sca cui' lo'o nu'u
juani: Cua'ni tyaca'a nu'u ji'i
cha' tso'o nu cua nda ycu'i
Ndyosi jinu'u tya lo'o ngusta
ya' na' hique nu'u, cha' taca
cua'ni nu'u cña cuentya ji'i
ycu'i nu Xu'na na. 7 Ná nti'
ycu'i Ndyosi cha' cutsii na;
bi' cha' nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni
cha' tyanu ne' cresiya ji'na,
cha' ca tlyu tyiquee na, cha'
tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a
na ji'i tya'a ñati na, cha' taca
cua'ni na ñi'ya nu nti' ycu'i
Ndyosi cha' cua'ni na lcaa
tsá. 8 Ná ca tyuju'u ti' nu'u;
ta nu'u cha' lo'o ngu', ñi'ya
nu ngusñi nu'u cha' ji'i ycu'i
nu Xu'na na. La cui' ti ná
ca tyuju'u ti' nu'u cha' ntsu'u
na' ne' chcuá. Nhcube' ngu'
jna' xqui'ya cha' nhcui' na'
cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na, bi'
cha' ná quiña'a tsa culacua ti'
nu'u si lo'o jinu'u xcube' ngu'
cha' nhcui' nu'u cha' tso'o
ji'i Jesucristo lo'o ngu'. Ta
ycu'i Ndyosi juersa ji'na cha'
talo na, 9 cha' ycu'i Ndyosi
laca nu ngua'ni lyaá ji'na; cua
ngusubi Ni ji'na cha' cua'ni
na cña nu nti' Ni cha' cua'ni
na. Ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni
ji'na cha' tso'o tyiquee ti Ni,
masi si' xqui'ya cha' tso'o nu
ngua'ni ycu'i ca na. Ntsu'u
tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na;
jua'a laca cha' nu ngulu'u Je-
sucristo ji'na, cha' ngua ti'
ycu'i Ndyosi cua'ni Ni cha'

tso'o lo'o na nu lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu. ¹⁰ Cua nchca cuayá' ti' na cha' bi' juani, xqui'ya cha' cua yaá Jesucristo chalyuu, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na; ntijiloo Jesús tsiya' ti' ji'i nu xña'a nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu, bi' cha' ná nga'a cha' tye chalyuu ji'l lcaa na nu xñi na cha' ji'i Ni, cha' ngua'ni lyaá Jesús ji'na.

¹¹ Cha' ji'i Jesucristo, bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati. Cua ngusubi ycuí' Ndyosi 'na cha' ndya'a na' nclyu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycuí' Ni, ¹² bi' cha' ndyiji cha' ti'í 'na juani. Pana ná tyuju'u ti' na', cha' cua jlo ti' na' tilaca laca nu ngusñi na' cha' ji'i Ni. Jlo ti' na' cha' nchca ji'i Ni ña'asii Ni 'na; nchca ji'i Ni xtyucua Ni 'na lo'o ndyu'ni na' cña nu nda Ni 'na, cha' taca tyu'u tso'o cña 'na tsá bi' lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'.

¹³ Ña'a ti tya tyi'u ti' nu'u lcaa cha' nu cua ngulu'u na' jinu'u lacua. Cha' liñi laca bi', jua'a tso'o tsa si xñi tso'o nu'u cha' bi'. Tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jinu'u lo'o Jesucristo. ¹⁴ Cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' tso'o nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na; xtyucua Xtyi'i ycuí' Ni jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi', bi' cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ni ne' cre-siya ji'na.

¹⁵ Jlo ti' nu'u cha' quiña'a ñati ji'i Jesucristo cua nguxtyanu ngu' 'na; masi

cua ña'a ca ngu' nde loyuu su cuentya Asia, lo'o yu Figelo, lo'o yu Hermógenes, cua nguxtyanu ngu' bi' 'na. ¹⁶ Sca ti yu Onesíforo ni, nguxtyucua tsa yu bi' 'na; ná ngua tyuju'u ti' yu cha' ntsu'u na' ne' chcuá, pana ndyaa yu ndyaa na'a yu 'na ca bi'. Bi' cha' nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji'i yu, lo'o jua'a ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo yu bi'. ¹⁷ Nu lo'o ndyalaa yu nde quichi Roma re, li' ngulana tsa yu 'na cha' caa yu ca slo na'. ¹⁸ Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycuí' nu Xu'na na ji'i yu bi', nu lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati. Lo'o jua'a cua jlo tso'o ti' nu'u lcaa ña'a cña tso'o nu ngua'ni yu lo'o na ca quichi Efeso.

2

Tlyu cua'ni tyiquee Timoteo, nti' Pablo

¹ Sñi' na', nti' na' cha' ta na' chaca cuij lo'o nu'u juani: Caca tlyu tyiquee nu'u xqui'ya Jesucristo nu xcuí' cha' tso'o ndu'ni lo'o na. ² Cua ndyuna nu'u lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i tyuu tya'a ñati; nu juani la cui' ñi'ya nu ngulu'u na', jua'a culu'u nu'u ji'i ñati nu tyucui tyiquee nti' ngu' culu'u ngu' cha' bi' ji'i xi xa' la ñati, cha' ca tsa'a tso'o nu xa' la ngu' bi' cha' ji'i ycuí' Ndyosi.

³ Ñi'ya ndalo sca sendaru lo'o ndya'a yu cusuu, jua'a talo nu'u si cajá cha' ti'í jinu'u lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' jinu'u, cha' sendaru ji'i

Jesucristo laca nu'u juani.
 4 Sca ti cña sendaru caca
 cua'ni sendaru; ná caca
 cua'ni yu xi xa' lo cña, si
 nti' yu cha' ca tso'o tyiquee
 xu'na yu lo'o yu, cha' bi' laca
 nu cua ngusubi ji'i yu cha'
 caca yu sendaru. 5 Jua'a si
 ntsu'u sca cha' cuijya ji'i ngu'
 lo'o tya'a ngu' ni, cua laca
 nscua cha' ñi'ya nu tso'o la
 quijya ngu', cha' taca cua'ni
 tsaca yu ngana ji'i tya'a yu.
 Si ná taquiya' ngu' ji'i cha'
 nu cua nscua bi', li' ná caja
 cha' xlya'be ji'i ñati nu cua
 ngua'ni ngana ji'i tya'a yu
 lo'o cua ndye cha' cuijya ji'i
 ngu' li'. 6 Chaca cha' ni, sca
 ñati nu tlyu tsa cña ngua'ni
 lo xtya ji'i yu, clyo cacu ycu'
 yu na nu ndyu'u lo xtya bi'.
 7 Culacua xi ti' nu'u ji'i cha'
 nu ngulu'u ca ti na' jinu'u,
 lo'o jua'a xtyucua ycu' nu
 Xu'na na jinu'u cha' ca cuayá'
 ti' nu'u lcaa cha' bi'.
 8 Tyi'u ti' nu'u ji'i Jesucristo,
 cha' ycu' laca nu ndyu'ú
 chaca quiya' lo'o ngujui yu.
 Tya'a ñati ji'i jyo'o David laca
 yu bi'. La cui' cha' tso'o ji'i
 Jesús nu lu'ú ca nda na' lo'o
 ñati, 9 bi' cha' ndu'ni lya'
 ti' ngu' 'na juani. Ñi'ya nu
 nchcube' ngu' ji'i sca ñati
 cuxi, jua'a ngusca' ngu' jna'
 ne' chcuá juani. Ngusu'ba
 ngu' jna' ne' chcuá tu'ni, pana
 ná nchca ji'i ngu' su'ba yacu'
 ngu' ji'i cha' tso'o ji'i ycu'
 Ndyosi jua'a; 10 bi' cha' talo
 tyiquee na' ji'i ngu', masi
 nchcube' tsa ngu' jna'. Talo
 na' ji'i cha' cuxi bi' cuentya
 ji'i ca ta'a ñati nu ngusubi

ycui' Ndyosi ji'i, cha' lo'o ñati
 bi' ngua'ni lyaá Jesucristo ji'i,
 cha' caja chalyuu nu ná nga'a
 cha' tye ji'i ñati bi'. Caca tyi'i
 ngu' bi' ca slo ycu' Ndyosi su
 tso'o tsa ña'a lcaa cha'.

11 Nga'a cha' xñi tso'o ma
 cha' liñi nu ndi'ya nchcui':

Si cajaa na cha' laca na ñati ji'i
 Jesucristo, lo'o ti tyaa
 na tyi'i na lo'o ycu'
 Ndyosi li'.

12 Si talo na lo'o xcube' ngu'
 ji'na xqui'ya cha' ji'i Ni,
 li' caja su tyi'i na lo'o
 ycu' Jesús ca su laca Ni
 loo ca bi'.

Si ñacu' na cha' ná ntsu'u cha'
 ji'na lo'o Jesucristo,
 jua'a ycu' Ni, ñacu' Ni
 cha' ná ntsu'u cha' ji'i
 Ni lo'o na.

13 Masi tya'achü' na ji'i ycu'
 Ni, ña'a ti tya tso'o tsa
 ndu'ni Jesucristo lo'o
 na;

ná ncha'a cha' ji'i Jesús, ña'a
 ti tya cua'ni Ni ñi'ya nu
 cua nacui ycu' Ni cha'
 cua'ni Ni.

*Ñati nu tso'o tsa cña
 ndyu'ni*

14 Lu'ba ti chcu' nu'u lo'o
 ngu' cha' taquiya' ngu' lcaa
 cha' nu nscua na' re. Cua
 jlo ti' ycu' nu Xu'na na lcaa
 ña'a nu ndyu'ni scaa ngu', bi'
 cha' culo nu'u cña cha' nga'aa
 xtyacui ngu' cha' lo'o tya'a
 ngu' cuentya ji'i cua ña'a ca
 cuentyu nu nchcui' ñati. Ná
 tso'o tsiya' ti jua'a, cha' lye
 tsa quichi' cha' hique ngu' nu
 ndyuna cha' bi'. 15 Lye tsa
 cua'ni nu'u cña nu cua nda
 ycu' Ndyosi jinu'u, cha' ná ca

tyuju'u ti' nu'u xqui'ya cña nu ngua'ni nu'u nu lo'o tsa nu'u tyi'j ca slo Ni. Chañi tsa laca cha' ji'j ycu' Ndyosi, bi' cha' tya culu'u la nu'u cha' liñi bi' ji'j ngu' lacua; tso'o ti caca tyiquee Ni ña'a Ni jinu'u li'.
 16 Ná cua'a jyaca nu'u tsiya' ti ji'j cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi', cha' tyijyu' tsa ndya'achü' ngu' bi' ji'j ycu' Ndyosi; nga'aa ndya'a ngu' bi' tyucui' ji'j ycu' Ndyosi tsiya' ti. 17 Cha' cuxi laca nu nclu'u ngu' bi', lo'o jua'a tlyu la caca cha' cuxi bi' nde loo la. Ñi'ya ndyaluu sca quichu' tyaala nu nga'a lo cuaña' na, ña'a cuayá' cua'ni ñu'u ji'j ña'a tsaca cuaña' na, la cui' jua'a laca cha' cuiñi nu nclu'u yu Himeneo lo'o yu Fileto bi'. 18 Nguxtyanu ngu' bi' cha' liñi ji'j ycu' Ndyosi, lo'o nu juani nacui' ngu' bi' cha' nga'aa tyu'ú na chaca quiya': "Na cua ndyu'ú ngu' chaca quiya', lcaa ngu' nu ntsu'u cha' tyu'ú", nacui' ngu' cuiñi bi'. Pana ntsu'u xi ngu' tya'a na nu cua ngusñi cha' nu nchcui' ngu' bi', lo'o juani nga'aa jlo tso'o ti' ngu' ni cha' nu jlya ti' ngu' tya clyo. 19 Liñi tsa laca cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi; cua'ni Ni cha' ná xtyanu na cha' bi', si jlya ti' na cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi ndi'ya: "Cua nslo ycu' nu Xu'na na tilaca laca ñati' ji'j Ni". Lo'o chaca cha' nchcui' ndi'ya: "Cua ña'a ca ñati' nu ntsu'u cha' ji'j lo'o Cristo ni, ntsu'u cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' cuxi". Jua'a nacui'

quityi ji'j ycu' Ndyosi.

20 Ntsu'u tsa ya' xña ne' cosiña ji'j sca ni'j tlyu: ntsu'u na oro, jua'a ntsu'u na plata, jua'a ntsu'u na yaca, lo'o jua'a ntsu'u na yuu. Xcu' cña tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ca'ña oro, lo'o ca'ña plata; pana ná ndube ti' ngu' ji'j ca'ña yaca, ji'j ca'ña yuu, cha' tsa'ña ti nga'a bi'. 21 Ñi'ya nti' ya' xña nu ntsu'u ne' cosiña, jua'a laca ñati' ji'j Jesucristo; nti' na cha' cua'ni ycu' nu Xu'na na cha' tso'o lo'o na, cha' cube ti' Ni ji'na ñi'ya lo'o ndube ti' xu'na ni'j ji'j ca'ña ji'j, nu quiña'a tsa nga'a. Ná caca cua'ni na cha' tso'o bi' si ná lubii cresiya ji'na; bi' cha' ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' cuxi cha' caca lubii cresiya ji'na, cha' sca ti cña nu nda ycu' Ndyosi ji'na cua'ni na li'.

22 Ngu' cuañi' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cuañi'; pana nga'aa cua'ni nu'u cha' bi'. Ña'a ti tya cua'ni nu'u cha' tso'o ndi'ya: xñi tso'o nu'u cha' liñi bi', tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'j ñati; tso'o ti tyi'j nu'u lo'o tya'a ma nu cua ngua lubii cresiya ji'j ngu', la cui' tya'a ntsu'u cha' ji'j ma lo'o ycu' nu Xu'na na. 23 Nga'aa xacu' nu'u cha' ji'j ñati' nu ná jlo ti' tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi; ná sca cha' jlo ti' ngu' bi', pana nti' ngu' xüu tya'a ngu' lo'o nu'u xqui'ya sca cha' laja ti. 24 Nu ñati' nu ndyu'ni cña ji'j ycu' nu Xu'na na ni, ná tso'o si xcu' nxüu ti ngu' ndi'j ngu'

lo'o tya'a ngu'; ntsu'u cha' chcuí' tso'o ti ngu' bi' lo'o lcaa ñati. Tso'o si nchca jilí ngu' bi' culu'u ngu' cha' jilí ycuí' Ndyosi jilí xa' ñati; jua'a ntsu'u cha' talo tyiquee ngu' bi' jilí ñati nu cua'ni lya' ti' jilí ngu', ²⁵ jua'a jilí ñati nu ñasi' jilí ngu'. Tso'o ti chcuí' ngu' bi' lo'o ñati nu ñasi', cha' jua'a taca cua'ni ycuí' nu Xu'na na cña ne' cresiya jilí ñati nu ñasi' bi', cha' taca culu'u Ni jilí ngu' ñi'ya laca lo'o cha' liñi bi'. Tso'o tsa si culochu' ñati nu ñasi' bi' lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', ²⁶ cha' li' taca culo Ni jilí ngu' ya' nu xña'a. Na cua ngusñi nu xña'a jilí ñati nu ñasi' bi' tya tsubi' la cha' cua'ni ngu' cña cuxi cuentya jilí.

3

Tyempo cuxi nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

¹ Culacua tso'o xi ti' nu'u, Timoteo; nu lo'o cua tye ti chalyuu, li' lye tsa caca cha' jilí ngu' xqui'ya quiña'a tsa cha' cuxi. ² Tyempo nde loo la, li' tyi'í tsa ngu' cuxi: masi ngu' nu sca ti cña jilí ycuí' ca ngu' cube ti', masi ngu' nu tyaca'a tsa cñi jilí, masi ngu' nu tyixi tsa cua'ni lo'o tya'a ngu', masi ngu' nu nti' cha' tlyu tsa ycuí' ca ngu', masi ngu' nu suba' tsa chcuí' jilí ycuí' Ndyosi, masi ngu' nu ná taquiya' jilí sti ngu', ni jilí xtya'a ngu', masi ngu' nu ná tya xlya'be jilí ycuí' Ndyosi, ni jilí tya'a ñati ngu', masi ngu' nu ná tyaja'a cua'ni chí ngu' loo ycuí' Ndyosi tsiya'

ti, ³ masi ngu' nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ngu' jilí tya'a ngu', masi ngu' nu ná cui'ya cha' clyu ti' jilí tya'a ngu', masi ngu' nu lye tsa chcuí' cuentyu jilí tya'a ngu' lo'o xa' ñati, masi ngu' nu ná tyaja'a cua'a jilí ycuí' ca ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ngu' lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cua'ni ngu', masi ngu' nu tyaala tsa cua'ni, masi ngu' nu ná ndiya ti' tsiya' ti ni sca cha' tso'o, ⁴ masi ngu' nu ñi'lo'o jilí tya'a tso'o ti ngu', masi ngu' nu ná cube ti' tsiya' ti' si lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' jilí tya'a ngu'; cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu jña cresiya jilí ycuí' ca ngu', cha' nga'aa nti' ngu' bi' taquiya' ngu' jilí ycuí' Ndyosi. ⁵ Na cuiñi ti lcaa ngu' bi' lo'o cua'ni tlyu ngu' jilí ycuí' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ngu' bi' jilí cha' jilí Ni tsiya' ti.

Xtyanu nu'u jilí lcaa ngu' bi'. ⁶ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' cuxi bi' nu ñi'lo'o jilí ñati, nu ndya'a ne' ni'í jilí ñati cha' culu'u ngu' cha' cuiñi ti jilí ngu' cuna'a nu ná ncly-acua tso'o ti'. Na tonto tsa ngu' cuna'a bi', cha' ntsu'u tsa qui'ya jilí ngu', cha' nti' tsa ngu' xñi ngu' jilí cua ña'a ca cha' cuxi. ⁷ Nti' tsa nu ngu' cuna'a bi' ca tsa'a ngu' sca cha', pana ná nchca ca cuayá' ti' ngu' ni sca cha' liñi. ⁸ Ñi'ya ngua ti' jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres, nu ngu' cucha'a nu ngusuu tya'a lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, jua'a nti' nu ngu' cuxi bi'; bi' cha' nxuu

tya'a ngu' lo'o lcaa cha' liñi. Nga'aa nchca culacua tso'o ti' ngu', cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji'i Jesús tsiya' ti. ⁹ Pana ná talo tyiquee ñati tyuu tsá ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni nu ngu' cuxi bi'. Ñi'ya lo'o ngua cuayá' ti' ngu' sa'ni cha' cuiñi tsa jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres nu ngua li', la cui' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' xcui' na nñilo'o ti ngu' cuxi bi' ji'i ñati chalyuu juani.

Chaca quiya' nclyo Pablo cña ji'i Timoteo

¹⁰ Lo'o nu'u ni, Timoteo, jlo ti' na' cha' ná ndu'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni nu ngu' cuxi bi'. Stu'ba ti nti' nu'u lo'o na', bi' cha' ndu'ni nu'u ñi'ya nu ngulu'u na' jinu'u; ndyu'ni nu'u cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, cha' jlya ti' nu'u cha' ji'i Jesús ñi'ya jlya ti' na' ji'i. Cua na'a nu'u cha' ndalo tyiquee na' ji'i ñati, cha' ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ñati, cha' ndalo na', ¹¹ masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' 'na, masi quicha ti' na'. Cua jlo ti' nu'u ñi'ya ndalo na' ca quichi Antioquía, ca quichi Iconio, ca quichi Listra, nu lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' 'na ca bi'; pana cua ngulo ycu' nu Xu'na na 'na ji'i lcaa cha' cuxi bi'. ¹² Chañi cha' xcube' ñati ji'i lcaa tya'a na nu nti' na cha' caca lubii cresiya ji'na cuentya ji'i Jesucristo. ¹³ Pana ngu' nu ndu'ni cha' cuxi ni, cua nscua cha' tya cuxi la cua'ni ngu' bi'; ngu' cuiñi ni, cua nscua cha' tya cuiñi la cua'ni ngu', jua'a ña'a

ti tya jlya la ti' ycu' ca ngu' cha' cuiñi li'.

¹⁴ Pana nu'u ni, ña'a ti xñi tso'o nu'u lcaa cha' nu ngua tsa'a nu'u; na cua ngua cuayá' ti' nu'u ji'i cha' bi', cha' liñi laca bi'. Cua jlo ti' nu'u tilaca laca nu ngulu'u cha' bi' jinu'u tya clyo. ¹⁵ Tya cuañi' tsa nu'u lo'o nguxana nu'u ndyaca tsa'a nu'u lo quityi ji'i ycu' Ndyosi; quityi bi' laca nu culu'u liñi ji'na ñi'ya taca clyaá na ji'i nu cuxi, si xñi tso'o na cha' ji'i Jesucristo. ¹⁶ Ycu' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique ñati chalyuu, cha' xcua ngu' tyucui cha' ji'i Ni lo quityi bi', bi' cha' tso'o tsa si tya culu'u la na cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i ñati, cha' ca cuayá' ti' ngu' tyucui cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua'a ji'i ngu' lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi. Culu'u quityi bi' ji'na ñi'ya caca xñi tso'o na cha' ji'i Ni chaca quiya', ñi'ya caca ca tsa'a na cha' cua'ni na xcui' cha' tso'o. ¹⁷ La cui' quityi bi' laca nu culu'u ji'i lcaa tya'a na nu laca na ñati ji'i ycu' Ndyosi, ñi'ya taca cua'ni tso'o na lcaa cña nu nda Ni ji'na cha' cua'ni na nde chalyuu.

4

Cua ngulala ti tye chalyuu ji'i Pablo

¹ Culo na' cña jinu'u chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo nu cua'ni cuayá' ji'i lcaa ñati lu'ú lo'o ji'i lcaa ñati nu cua ngujuui. Caa Jesucristo chaca quiya' cha' caca Ni loo ji'i

lcaa ñati. ² Culo na' cña jinu'u cha' culu'u nu'u cha' ji'i ycuí Ndyosi ji'i ñati; ña'a ti tya culu'u nu'u cha' bi' ji'i lcaa ñati, masi nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', masi ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi'. Tyucui tyiquee nu'u culu'u nu'u ji'i ngu', cha' ta ngu' cuentya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; jua'a xtyucua nu'u ji'i ngu' cha' culochu' ngu' cha' cuxi bi'. Talo tyiquee nu'u ji'i ngu' cha' tso'o ti culu'u nu'u cha' tso'o bi' ji'i ngu', ³ cha' ca nde loo la nga'aa tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' tso'o bi' li; culana ngu' ji'i quiña'a xa' la ñati nu culu'u ji'i ngu' lcu'a ti cha' cuxi nu ndiya la ti' ngu' bi' cuna ngu'. ⁴ Li' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' liñi nu cua ndyuna ngu' nquicha', cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' liñi bi'; pana xñi tso'o ngu' cua ña'a ca cha' cuiñi, lcaa cuentyu li'. ⁵ Lo'o nu'u ni, culacua xi ti' nu'u na laca nu tso'o la cha' cua'ni nu'u, cha' talo tyiquee nu'u lo'o lya' tsa ti' ngu' jinu'u, cha' ña'a ti hcui' nu'u cha' tso'o ji'i ycuí Ndyosi lo'o ñati, cha' tya cua'ni la nu'u lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u cuentya ji'i ycuí Ndyosi.

⁶ Lo'o na' ni, cua tye ti cña jna' nde chalyuu cuentya ji'i cha' tso'o ji'i ycuí Ndyosi; cua ngulala ti cajaa na', nti' na'.

⁷ Cua ngusu'u tya'a na' lo'o nu cuxi; cua ndye nguta'a na' tyucui ji'i Jesucristo, bi' cha' cua tyalaa ti na' ca slo ycuí Ndyosi. Nu cha' tso'o nu

cua ngusñi na' ni, cua ndyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya 'na, ⁸ bi' cha' jlo ti' na' cha' ntsu'u sca cha' tso'o nu tyacua 'na; ta ycuí nu Xu'na na cha' tso'o bi' jna' nu lo'o tyalaa tsá lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, cha' liñi tsa ndu'ni cuayá' ycuí Ndyosi. Ta Ni cha' tso'o bi' ji'i lcaa ñati nu ntajatya tsa ji'i Cristo ni jacua' caa Ni chaca quiya', xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i Ni; si'i jna' ti ta Ni cha' bi'.

Cha' nu nda Pablo lo'o ndye quityi

⁹ Quiñi clya tyucui jinu'u cha' caa ca nde slo na' yala ti. ¹⁰ Cua nguxtyanu Demas 'na xqui'ya cha' ndiya la ti' yu ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ndyaa yu ca quichi Tesalónica. Nda na' ji'i Crescente ndyaa ca Galacia, jua'a nda na' ji'i Tito ndyaa ca Dal-macia; ¹¹ sca ti Lucas tya ndi'i ca nde lo'o na'. Tsaana nu'u ji'i Marcos cha' calo'o ji'i yu ca nde, cha' nchca ji'i yu xtyucua yu xi 'na lo'o cña re. ¹² Ngulo na' cña ji'i Tíquico cha' tsaa yu ca quichi Efeso. ¹³ Nu lo'o caa nu'u ca nde, calo'o ji'i capa jna' nu nguxtyanu na' to' tyi Carpo ca quichi Troas, lo'o jua'a lcaa quityi 'na calo'o nu'u ji'i, cha' tiji' tsa ti' na' ji'i quityi nu nguscua na' lo.

¹⁴ Alejandro, nu cuityi hcua bi' ni, lye tsa ngua'ni lya' ti' yu 'na; cuxi tsa cña ngua'ni yu lo'o na'. Cua jlo ti' ycuí nu Xu'na na lcaa cha'

bi', jua'a tya ta Ni cha' cuxi ji'i yu bi'. ¹⁵ Pana tii ti' nu'u cha' ná tacu' nu Alejandro bi' cha' jinu'u, nu lo'o ta nu'u cha' tso'o ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati.

¹⁶ Lo'o nguta'a na' slo ngu' tisiya clyo, ni sca ñati ná nguxtyucua ngu' 'na li', cha' ngusna ngu'; bi' cha' ndijña na' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi'.

¹⁷ Nguxtyucua ycu'i' nu Xu'na na jna' li', cua nda Ni juersa 'na cha' tya ngulu'u la na' cha' tso'o ji'i Jesucristo ña'a cuayá' ndyuna lcaa ñati xa' tsu' nu ndi'i ca nde. Cua ngua'a ycu'i' Ni 'na ji'i cuichi tyaala bi'.

¹⁸ Lo'o jua'a tya cua'a Ni jna' ji'i lcaa lo cha' cuxi nu tyacua na' ji'i; jlo ti' na' cha' ña'a ti tya ña'asii Ni jna', cha' tso'o ti tyalaa na' su nclyo ycu'i' Ndyosi cña. Nga'aa tye tsá cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi ca bi'. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁹ Ta nu'u xlyo ni'i ji'i Prisca, lo'o ji'i Aquila, lo'o ji'i lcaa ngu' ca to' tyi Onesíforo cuentya jna'. ²⁰ Ndyanu Erasto ca quichi Corinto, lo'o jua'a cua nguxtyanu na' ji'i Trófimo ca quichi Mileto cha' quicha ti' yu. ²¹ Quiñi clya tyucuii jinu'u cha' tyalaa nu'u ca nde lo'o bilya xana tyempo tlya'. Lcaa ngu' re nda ngu' xlyo ni'i jinu'u, lo'o Eubulo, lo'o Pudente, lo'o Lino, lo'o Claudia, lo'o lcaa tya'a ñati ji'i Jesucristo quichi re.

²² Tyanu Xtyi'i ycu'i' Jesucristo lo'o nu'u, cha' taca caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Ña'a ti cua'ni ycu'i' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Tito

1 Pablo laca na'. Ndyaa'a na' lo cña jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a ngua'a lo Jesucristo cña 'na cha' tsa'a chcuil' na' cha' tso'o jil'i Jesús lo'o xa' ñati; nga'a cha' chcuil' na' lo'o ñati nu cua laca ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i cha' caca ngu' ñati jil'i ycuil' Ni, cha' jlya tso'o la ti' ngu' bi' jil'i Ni li'. Cua nda Jesucristo 'na lijyaa cha' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' liñi jil'i Ni, cha' taca cua'ni tlyu lcaa na jil'i ycuil' Ndyosi, 2 lo'o jua'a taca jatya na jil'i chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na li'. Ná cuiñi ycuil' Ndyosi. Sa'ni tsa nchcuil' Ni cha' caja chalyuu bi' ji'na, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu; tya li' nda Ni cha' lo'o ñati jil'i Ni nde chalyuu cha' taca tyil'i ngu' slo Ni. 3 Lo'o juani cua nti' Ni cha' tso'o tsa tyempo cha' cañi tyijyu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na, lo'o jua'a cua ngulo Ni cña jna' cha' culu'u na' cha' tso'o bi' jil'i xa' ñati. 4 Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Tito, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' stu'ba ti ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi. Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycuil' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, jua'a Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee nu'u li'.

Cña nu ndyu'ni Tito ca loyuu Creta

5 Nguxtyanu na' jinu'u ca loyuu Creta bi', cha' cua'ni lyiji nu'u cña nu nga'a cha' cua'ni nu'u, cha' subi nu'u jil'i ngu' cusu' nu caca loo jil'i taju ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús lcaa quich'i cajua; subi nu'u jil'i ngu' cusu' bi' ñi'ya nu nacui na' jinu'u tya tsubi' la. 6 Xcuil' tso'o ti nga'a cha' cua'ni ngu' cusu' bi', cha' ná taca sta ñati qui'ya jil'i ngu'. Caja clyo'o ngu' bi' lo'o sca ti nu cuna'a, ni ná tso'o tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a. Ntsu'u cha' xñi sñi' ngu' cusu' bi' cha' jil'i Jesucristo, lo'o jua'a ná cua'ni suba' sñi' ngu' lo'o xa' ñati; ntsu'u cha' taquiya' sñi' ngu' jil'i cha' nu nchcuil' ngu' cusu'. 7 Lo'o jua'a ngu' nu caca loo jil'i taju ñati tya'a na ni, ná tso'o si ntsu'u cha' sta ñati qui'ya jil'i ngu' bi', cha' cña jil'i ycuil' Ndyosi ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' clyana nu'u jil'i ngu' nu ná ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ngu', ngu' nu ná ñasi', ngu' nu ná cu'bi, ngu' nu ná ntsu'u cha' cusu' lo'o tya'a ñati, ngu' nu ná ndacui tsa ti' jil'i cñi; 8 clyana nu'u jil'i ngu' nu nda su tyil'i ñati nu lijyá tyijyu', ngu' nu ndiya ti' cua'ni xcui' cha' tso'o, ngu' nu tso'o ti nchcuil' lo'o ñati, ngu' nu sca ti cha' jil'i Jesús ntsu'u tyiquee ngu', nu ndu'ni cua ña'a ca cha' nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na, ngu' nu nchca jil'i cua'a jil'i ycuil' ca ngu'. 9 Tso'o tsa ñati nu cua nguil'i tsa jil'i cha' liñi nu ngulu'u na jil'i, ñati

nu nchca jil'i culu'u cha' liñi bi' jil'i tya'a ñati, ñati nu nchca jil'i tacu' tsiya' ti cha' jil'i ngu' cuiñi.

¹⁰ Cua ntsu'u tyu'u tya'a ngu' nu ná ntaja'a taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' ngu' nu laca loo, ntsu'u quiña'a tsa ngu' judío nu ndyu'ni jua'a; cuiñi tsa cha' nu nchcui' ngu' bi', cha' jua'a cñilo'o ngu' jil'i tya'a ngu'. ¹¹ Nga'a cha' tacu' mā tu'ba ngu' cuiñi bi', cha' ná tacu' ngu' cha' jil'i quiña'a ñati, ña'a tya'a nga'a nil'i ti ngu' nu cua ngusñi cha' liñi bi'. Nlyu'u ngu' cuiñi bi' cha' jil'i tya'a na; pana na cuiñi ngu' bi', cha' cua nti' ngu' caja cñi jil'i ngu'.

¹² Cha' liñi nchcui' sca jyo'o cusu' tya'a quichi tyi ngu' Creta su ndi'i nu'u, nu ngua tu'ba jil'i jo'ó jil'i ngu' cua sa'ni. Ndi'ya nchcui' bi': "Cuiñi tsa lcaa ngu' Creta tya'a na', xña'a tsa ngu'. Lo'o jua'a ndacu tsa ngu', pana ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu' cña tsiya' ti", nacui' jyo'o cusu' bi'. ¹³ Chañi cha' nu nchcui' jyo'o bi'; bi' cha' lye chcui' nu'u lo'o ngu' bi', cha' tso'o ti xñi ngu' lcaa cha' jil'i Jesús nu nchcui' na lo'o ngu', ¹⁴ cha' nga'aa cua'a jyaca ngu' jil'i cuentyu nu nchcui' ngu' judío, cha' nga'aa taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti nu cua ngulochu' jil'i lcaa cha' liñi.

¹⁵ Lubii tsa laca lcaa lo na, jua'a nti' sca ngu' nu lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycu' Ndyosi; pana ná ntsu'u na lubii tsiya' ti nti' ngu' nu cuxi ty-

iquee, cha' ná jlya ti' ngu' bi' jil'i cha' liñi. Lo'o cua'ni ngu' nu cuxi tyiquee cha' cuxi, li' nga'aa nda ngu' bi' cuentya cha' xcui' cha' cuxi laca nu ndu'ni ngu'. ¹⁶ Ñati jil'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi', nacui' ycu' ngu', pana ná ndyu'ni ngu' tsiya' ti ñi'ya nu nti' ycu' Ndyosi; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' cuiñi ngu' bi'. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i cha' nu liñi ca; ni sca cha' tso'o ná ca cua'ni ngu' bi' tsiya' ti.

2

Cha' liñi culu'u Tito jil'i ñati cha' caca tso'o tyiquee ngu' lo'o tya'a ngu'

¹ Lo'o nu'u ni, Tito, xcui' cha' liñi culu'u nu'u jil'i ñati. ² Culu'u nu'u jil'i ngu' nu cusu' la cha' ná caca cu'bi ngu', cha' xcui' cha' liñi jlya ti' ngu', cha' cua'a ngu' jil'i ycu' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu' li'; culu'u nu'u jil'i ngu' bi' cha' jlya tso'o ti' ngu' lcaa cha' liñi, cha' tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu', cha' talo tyiquee ngu' lo'o ndyu'ni lya' ti' ñati jil'i ngu'. ³ Lo'o jua'a culu'u nu'u jil'i ma' cusu' ñi'ya nu nga'a cha' tyil'i ma' cha' cua'ni chi' ma' loo ycu' Ndyosi, cha' ná chcui' ma' cuentyu jil'i ñati, cha' ná ca cu'bi ma', cha' culu'u ma' xcui' cha' tso'o jil'i tya'a ñati ma'. ⁴ Li' lo'o ña'a nu cuna'a cuañi' la jil'i ma' cusu', jua'a ca tsa'a ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i clyo'o ngu', ña'a ngu' jil'i

sñi' ngu'; ⁵ ca tsa'a nu cuna'a cuañi' la cha' cua'a ngu' jii' ycu' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu', ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' nu cua ngua lubii cresiya jii' cuentya jii' ycu' Ndyosi; ca tsa'a ngu' ñi'ya nu tso'o ti cua'ni ngu' cña to' tyi ngu', ñi'ya caca tya'na ti' ngu' jii' tya'a ñati' ngu', ñi'ya nu taquiya' ngu' jii' clyo'o ngu'. Si xcui' tso'o ti ndu'ni nu cuna'a cuañi' ni, li' ná ntsu'u cha' chcu' cuxi xa' ñati' jii' ycu' Ndyosi xqui'ya ngu' bi' li'.

⁶ La cui' jua'a, ta nu'u cui' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' cha' cua'a ngu' jii' ycu' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'. ⁷ Xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' jua'a ca tsa'a nu ngu' cuañi' bi' lcaa cha' tso'o lo'o ña'a ngu' cua ña'a ca cha' nu ndyu'ni nu'u; lcaa cha' liñi culu'u tso'o nu'u jii' ngu' bi', si'i cha' laja ti chcu' nu'u lo'o ngu'. ⁸ Xcui' cha' liñi culu'u nu'u jii' ngu', cha' ná tucui taca ñacui' cha' cuiñi nu'u. Ca tyuju'u ti' ngu' nu cuxi tyiquee li', cha' ná caja ñi'ya chcu' ngu' cha' cuxi ji'na li'.

⁹ Chcu' nu'u lo'o ngu' nu laca msu nu ngüi'ya ñati' cha' taquiya' ngu' jii' lcaa cha' nu nchcu' xu'na ngu', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lcaa cña jii' ngu', cha' ná xlyú ngu' cha' hichu' nu laca xu'na ngu'. ¹⁰ Ná tso'o si cuaana ngu' msu na nu ntsu'u jii' xu'na ngu', masi xtyi ti cha'; xcui' cha' liñi cua'ni ngu' msu lacua. Cua'ni chj' ngu' loo xu'na ngu', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati' cha' tso'o

tsa laca cha' jii' ycu' Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na.

¹¹ Tso'o tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati' chalyuu cha' cua nti' Ni cha' clyaá ngu' jii' nu cuxi; ¹² jua'a cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya taca tyi' tso'o ti na nde chalyuu. Nti' Ni cha' cua'a na jii' ycu' ca na, cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ñati' na. Taca cua'ni tlyu na jii' ycu' Ndyosi nu lo'o cua ngulochu' na jii' lcaa cha' cuxi nu ná ndiya ti' Ni jii', nu lo'o nga'aa ndu'ni na lcaa cha' suba' nu ndiya ti' ñati' chalyuu ti. ¹³ Jua'a ti ngulu'u Ni ji'na, cha' taca ca tso'o tyiquee na laja lo'o ntajatya na jii' ycu' Ndyosi nu tlyu tsa cha' nu ntsu'u jii' Ni, ni jacua' ca Ni chaca quiya'. Ndubi tsa xee ntsu'u jii' Ni li', nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na. ¹⁴ Nu lo'o nda Jesús chacuayá' cha' ndyujui' ngu' jii', nda yu tyucui ña'a ycu' ca yu cha' taca clyaá na jii' nu cuxi. Ngua'ni lubii Ni jii' cresiya ji'na li' cha' caca na ñati' jii' Ni, cha' tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o li'.

¹⁵ Jua'a laca cha' nu nga'a cha' ta nu'u lo'o ngu', pana lye chcu' nu'u lcaa cha' bi' lo'o ngu'. Culo nu'u cña jii' ngu', lcaa lo cha' tso'o nu cua'ni ngu', lcaa lo cha' nu ná tso'o cha' cua'ni ngu', cha' nu'u laca loo; ná ta nu'u chacuayá' jii' ngu' cha' chcu' ngu' cha' cuxi jinu'u.

3

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni

na si laca na ñati jilí Jesús

¹ Culu'u nu'u jilí ngu' cha' taquiya' ngu' jilí lcaa ngu' nu laca loo, jilí lcaa ngu' tisiya; nga'a cha' cua'ni ngu' lcaa lo cña tso'o nu culo ngu' bi' jilí ngu' cha' cua'ni ngu'. ² Ná tso'o chcuí' ngu' cuentyu jilí xa' ñati, ni ná tso'o xuu tya'a ngu' lo'o ñati; ntsu'u cha' cube ti' ngu' jilí xa' ñati, cha' tso'o ti chcuí' ngu' lo'o lcaa ñati.

³ Cua sa'ni la ná nda na cuentya tsiya' ti ñi'ya ntsu'u cha' jilí ycuí' Ndyosi; ná ndaquiya' na jilí Ni li', cha' cua ngüñilo'o nu xña'a jina cha' cua'ni na lcaa cha' cuxi nu ndijña cresiya jina cha' cua'ni na. Ngua chaa ti' na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi bi' li', masi ngua'ni lya' ti' na jilí ñati, masi ngua liye' ti' na ña'a na jilí ngu', masi ngua ti'í ti' na ña'a na jilí tya'a na; lo'o jua'a ngu' tya'a na, ngua ti'í ti' ngu' ña'a ngu' jina. ⁴ Lo'o li' ngua tsa'a na cha' nti' tsa ycuí' Ndyosi cua'ni lyaá Ni jina, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jina, ñati chalyuu na. ⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Ni jina cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni jina; pana si'i cha' ngua'ni na sca cha' tso'o, sca cña tacati, lo'o li' xqui'ya bi' ngua'ni tya'na ti' Ni jina. Si'i jua'a. Na cua ngua'ni lubii Ni jilí cresiya jina, bi' cha' caca chcuí' na cha' cua ngula na chaca quiya'; cua ngua cucui cresiya jina xqui'ya cña nu cua ngua'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o na. ⁶ Tso'o tsa nda Ni Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu

ne' cresiya jina chacuayá' jilí Jesucristo nu ngua'ni lyaá jina; ⁷ tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na jua'a, cha' caca na ñi'ya si laca na sñi' ycuí' Ni, nu ndu ti' na cha' caja chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye jina.

⁸ Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma cha' liñi nu nscua na' re, bi' cha' lye chcuí' nu'u cha' bi' lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' jilí ycuí' Ndyosi ca bi', cha' xcuí' cha' tso'o cua'ni ma li'. Tso'o tsa laca cha' liñi, taca xtyucua cha' bi' jilí cua ña'a ca ñati; ⁹ pana ná tso'o chcuí' ma cha' laja ti, jua'a ná tso'o si xlyú ma cha' hichu' tya'a ma xqui'ya jyo'o cusu' jina, masi xqui'ya sca cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni la. Ná sca cha' tso'o ná taca cua'ni ma jua'a. Chcuna' tyempo jilí ma jua'a, cha' xcuí' cha' nu ndacui lo cui' ti nchcuí' ma li'.

¹⁰ Tucua quiya' chcuí' nu'u lo'o ngu' cha' cua'a nu'u jilí ngu' nu nti' xu'ba cha' cusu' laja cu'ma nu laca ma ñati jilí Jesucristo. Si ná cuna ngu' bi', li' xtyanu ma jilí ngu' bi'. ¹¹ Cua ngunu'u tsiya' ti cha' nu ntsu'u hique ngu', lo'o jua'a ntsu'u qui'ya jilí ngu' bi'; hasta ycuí' ngu' bi' jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya jilí ngu'.

Ngusalya' Pablo lo'o Tito

¹² Nu lo'o tyalaa ti masi Artemas, masi Tíquico, nu cua nda na' jilí cha' caa slo nu'u, li' yala ti tsaa nu'u ca quichi Nicópolis si caca jinu'u; ty-acua tya'a na cajua li', cha'

tyi'i na' ca quichi bi' tyempo tlya' nta'. ¹³ Xtyucua nu'u ji'i Zenas, nu yu nu laca tu'ba bi', lo'o ji'i Apolos. Li' cui'ya nu'u cuentya cha' nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' lo'o tya tsaa la ngu' tyucui. ¹⁴ Ntsu'u cha' ca tsa'a ca ta'a ñati ji'i Jesucristo tya'a na cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' tso'o, cha' taca xtyucua ngu' ji'i tya'a ñati ngu' nu lyiji xi ji'i; ná tso'o si taja ti ndi'i ngu' chalyuu.

¹⁵ Lcaa ngu' ca nde lo'o na' nhcui' ya xlyo ni'i jinu'u. Tso'o ti hcui' nu'u lo'o lcaa ngu' nu tso'o ti ntsu'u tyiquee ña'a ngu' ji'i cua cha' laca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Filemón

1 Pablo laca na', lo'o juani ntsu'u na' ne' chcuá cuentya jil'i Jesucristo. Nscua na' quityi re lo'o Timoteo tya'a na, cha' ta ya cha' lo'o nu'ü, Filemón, cha' tso'o tsa tya'a tso'o na laca nu'ü, cha' la cui' tya'a cña ndyu'ni na. ² Lo'o jua'a nscua ya quityi re cha' taca cuna lcaa ngu' nu ndyu'u ti'i ca slo nu'ü cha' nu nchcui' ya re, lo'o ma' Apia tya'a na, lo'o Arquipo nu stu'ba ti lo'o cuare nxuü tya'a lo'o nu cuxi cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. ³ Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycuil' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyil'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ña'a ti ntsu'u tsa cha' jil'i Filemón lo'o Jesucristo, cha' ngusñi tso'o yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi

⁴ Ndyaa na' xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi cuentya jinu'ü, Filemón, lcaa quiya' lo'o nchcui' na' lo'o ycuil' Ndyosi. ⁵ Hasta ca su ndi'i na' re, cua ndañi cha' tso'o tsa ngusñi nu'ü cha' jil'i Jesús nu Xu'na na, jua'a ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü jil'i Jesús lo'o jil'i lcaa ñati jil'i Cristo cajua. Lcaa cha' bi' cua ndyuna na' jil'i; ⁶ bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' jil'i ycuil' Ndyosi, cha'

ca cuayá' tso'o ti' lcaa ngu' nu ndyuna cha' nu nchcui' nu'ü lo'o ngu' cuentya jil'i Jesucristo, cha' lo'o ña'a ngu' jinu'ü, li' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' xcui' tso'o tsa ndyu'ni Cristo lo'o na. ⁷ Tso'o tsa tyiquee na' juani, tlyu tyiquee na' xqui'ya nu'ü, lo'o ngujui cha' 'na cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü jil'i ngu' tya'a na, cha' nxyucua tsa nu'ü jil'i ngu' tya'a na cha' talo tyiquee ngu'. Chañi cha' tya'a na cuentya jil'i Jesucristo laca nu'ü.

Ndijña Pablo sca cha' tso'o cuentya jil'i Onésimo

⁸⁻⁹ Lo'o juani ndijña na' sca cha' clyu ti' jinu'ü. Jlo ti' na' ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'ü ña'a nu'ü jil'i ñati, bi' cha' sil'i sca cña nu culo na' jinu'ü laca re, masi ntsu'u chacuayá' jna' cha' chcui' na' jua'a. Pablo laca na', cua ngusu' na' juani, lo'o jua'a ntsu'u na' ne' chcuá juani xqui'ya cha' nchcui' na' cha' jil'i Jesucristo lo'o ñati. ¹⁰ Pana chcui' na' sca cha' lo'o nu'ü cuentya jil'i yu Onésimo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' jil'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jil'i yu bi' juani, cha' ne' chcuá re ngusñi yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya na'.

¹¹ Nu Onésimo bi' ni, ná tso'o ca ngua'nijo'o yu jinu'ü nu ngua tya sa'ni la. Pana juani xa' ña'a cua'ni yu; masi cuentya jinu'ü, masi cuentya jna', tso'o tsa ndu'ni yu cña juani. ¹² Cua ngulo na' cña jil'i yu cha' xtyuü yu tyaa yu ca slo nu'ü chaca quiya',

masi ñi'ya laca si la cui' cre-siya 'na cua nda na' ndyaa ca slo nu'u. ¹³ Jlo ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuā nde xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ñati, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' si ndyanu yu ca nde lo'o na', cha' xtyucua yu jna' ñi'ya laca si na cua ndi'i ycui' nu'u ca nde. ¹⁴ Pana nti' na' quiñi cha' 'na lo'o nu'u clyo, Filemón. Tso'o tsa tyiquee nu'u, lo'o nti' na' cha' cua'ni nu'u lo'o yu ñi'ya nu nti' ycui' nu'u; ná nti' na' culo na' cña jinu'u cha' tyanu yu lo'o na'. ¹⁵ Ná tyiquee' ngusna yu xi jinu'u cha' tya ta la ycui' Ndyosi ji'i yu cha' tyalaa yu ca slo nu'u chaca quiya', cha' juani tyanu yu slo nu'u tyucui tyempo nu tyi'i yu chalyuu. ¹⁶ Nga'aa si'i msu jua'a ti caca yu juani, tya'a na laca yu; tya'a na' laca yu nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i. Lo'o jua'a tya'a nu'u nu tso'o la laca yu juani; msu tso'o jinu'u caca yu juani, cha' la cui' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca ma.

¹⁷ Bi' cha' chcui' tso'o nu'u lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo nu'u, ñi'ya nchcui' tso'o nu'u lo'o na' lo'o ndyalaa na' ca slo nu'u, xqui'ya cha' stu'ba ti ngusni na cha' ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁸ Si ntsu'u cuentya nu ndacui yu jinu'u xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni yu cua sa'ni la, sta nu'u tane' bi' cuentya 'na; ¹⁹ tya na' cñi bi' jinu'u, bi' cha' nscua na' xtañi na' ca nde ndi'ya: Pablo. Ná chcui' na ji'i cha' nu ndacui

nu'u jna', masi sca tane' tlyu laca bi', cha' ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u xqui'ya na'. ²⁰ Tya'a na laca yu chacuayá' ji'i Jesucristo, bi' cha' ñi'ya nu ngüijña na' jinu'u tsā cha' tso'o ti chcui' nu'u lo'o yu, jua'a cua'ni nu'u lo'o yu, cha' jua'a taca xtyucua nu'u 'na cha' talo na' ca nde.

²¹ Jlo ti' na' cha' taquiya' nu'u ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caā slo nu'u; jlo ti' na' cha' tya quiña'a la cha' tso'o tya cua'ni la nu'u. ²² Lo'o chaca cha' ni, nduna ycui' Ndyosi cha' lu'ba ti ndijña ma sca cha' cuentya jna', bi' cha' tso'o si cua'ni cho'o ma sca se'i su tyi'i na'; ndü ti' na' cha' laja ti tyu'u na' ne' chcuā nde, caā na' ca slo cu'ma li'.

Nchcui' salya' lo'o ngu'

²³ Lo'o yu Epafras tya'a ntsu'u na' ne' chcuā re xqui'ya Jesucristo, lo'o yu bi' nda yu xlyo ni'i ji'i ma. ²⁴ Lo'o jua'a Marcos, lo'o Aristarco, lo'o Demas, lo'o Lucas, ca ta'a ngu' ndyi'u ti' ngu' jinu'u. Nxyucua tsa ngu' bi' 'na lo'o cña ji'i ycui' Ndyosi ca nde.

²⁵ Ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu ndyaa ca slo ngu' judío tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo

*Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua
nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ñati
chalyuu*

¹ Nu ngua tya sa'ni la, tyuu tsa quiya' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, quiña'a xi cha' nda Ni lo'o jyo'o bi'; cua nda ycui' Ndyosi cha' lo'o jyo'o bi', cha' chcui' ngu' lo'o lcaa tya'a quichi tyi ngu'. ² Pana nu juani lo'o cua tye ti chalyuu, cua nchcui' Ni lo'o na, xqui'ya cha' cua ñaa Jesús nde chalyuu ca su ndi'í na, la cui' Jesús nu laca sca ti Sñi' ycui' Ni. Cua nguti'í nu Jesús bi' lo'o ycui' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo; tya lo'o ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua lo'o lcaa lo na nu ntsu'u lo yuu chalyuu, cua laca ndu Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesús li'. Lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'í cha' caca ycui' Jesús loo ji'í lcaa na bi'. ³ Lcaa xee lubii nu ntsu'u ca slo ycui' Ndyosi, cua ndyanu xee bi' lo Jesús Sñi' Ni lo'o ñaa Jesús nguti'í yu chalyuu. Ñi'ya nu laca ycui' Ndyosi, la cui' jua'a laca nu Jesús bi'; liñi tsa nclyo Jesús cña ji'í lcaa na nu ntsu'u chalyuu tsiya' ti, bi' cha' laca ndi'í tso'o ti lcaa na bi'. Nu lo'o ndye ngua'ni Jesús cña

nu ntsu'u ji'í yu nde chalyuu, cha' ngüityi yu yabe' nu ntsu'u ji'í ñati, li' ngxutyuu yu ndyaa yu ca slo ycui' Ndyosi Sti yu, ndyaa tucua yu nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ni.

*Ná caca stu'ba cha' ji'í xca
ji'í ycui' Ni lo'o Jesús*

⁴ Tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'í Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi que xca ji'í ycui' Ni nu ntsu'u nde cua, xqui'ya cña nu cua ngua'ni yu cuentya ji'í Sti yu; quiña'a tsa chacuayá' ngxutyuu Ni ji'í Jesús, xqui'ya cha' stu'ba cha' ji'í yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu. ⁵ Nde laca sca cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'í Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni:

Sñi' na' laca nu'u; cua nda
na' chalyuu jinu'u cha'
laca nu'u Sñi' na'.

Lo'o jua'a cua nchcui' ycui'
Ndyosi chaca cha' cuentya ji'í
Jesús:

Na' caç Sti yu; caca yu Sñi'
na' lacua.

Si'i cha' ji'í sca xca nu ntsu'u
nde cua nchcui' Ni cha' bi',
cuentya ji'í Jesús nda Ni cha'
bi'. ⁶ Tya clyo lo'o cua ta
ti ycui' Ndyosi ji'í Sñi' ycui'
ca Ni cha' caç yu chalyuu, li'
nacui' Ni:

Lcaa xca nu ntsu'u cuentya
jna' nde cua, nga'a cha'
cua'ni tlyu ngu' xca bi'
ji'í Sñi' na'.

⁷ Jua'a nchcui' ycui' Ndyosi
ji'í Sñi' Ni; pana nu laca xca
ji'í ycui' Ndyosi bi' ni, ndi'ya
nchcui' Ni cuentya ji'í xca bi':

Laca bi' ñi'ya laca cui' ti,
masi cui' nu tso'o tsa
ndu'ni.

Ñi'ya ndyatu sca quui' tlyu,
cha' tyijyu' tsa ntyiji'
xee, jua'a laca xca bi'
ji' ycu' Ndyosi lo'o
ndu'ni bi' cña.

⁸ Xa' ña'a nchcui' ycu' Ndyosi
cuentya ji' Jesús nu laca Sñi'
ycu' ca:

Ná nga'a cha' tye cha' caca
nu' loo, cha' ycu'
Ndyosi laca nu' u,
nacui' Ni,

liñi ti ndu'ni nu' lo'o ñati ca
su laca nu' loo.

⁹ Ndiya tsa ti' nu' lcaa cha'
liñi nu ndu'ni ñati; ñasi'
tsa nu' lo'o ndyu'ni
ñati cha' cuxi lo'o ycu'
Ndyosi Sti nu' u.

Bi' cha' ngusubi na' jinu' u
cha' tya'a nu' lo
cña jna', nacui' ycu'
Ndyosi.

Jua'a tso'o tsa nti' nu' juani,
cha' tlyu la chacuayá'
cua nda na' jinu' u que
ji' xa' la ñati, nacui'
ycu' Ndyosi.

¹⁰ Tya chaca cha' cua nchcui'
ycu' Ndyosi lo'o Jesús nu laca
Sñi' ycu' ca Ni:

Nu' laca Xu'na tyucui ña'a
chalyuu, nacui' ycu'
Ndyosi.

Tya clyo ngüiñá nu' lcaa na
nu ntsu' u chalyuu, lo'o
jua'a ngüiñá nu' lcaa
na nu ntsu' u nde cua.

¹¹ Tiya' la li' culiji lcaa cha'
bi' jua'a ti; pana ná sca
caca jinu' u tsiya' ti,
masi casu chalyuu, masi
casu lcaa na nu ntsu' u

nde cua ñi'ya laca lo'o
ndyasu sca ste' na.

¹² Xco'o nu' cha' bi', ñi'ya
laca lo'o nchco'o na
sca late' nu nga'aa
cua'nijo'o ji'na;

nchcutsa'a na ji' cha' caja xa'
nu cucui.

Pana ña'a ti tya ndi' ycu'
nu' u;

ná ntsu' u cha' casu' nu' u
tsiya' ti, nacui' ycu'
Ndyosi ji' Jesús Sñi'
ycu' ca Ni.

¹³ Nde ntsu' u chaca cha' nu
nscua lo quityi cusu' cuentya
ji' Jesús:

Cuaa clyu nu' ca nde, tyucua
nu' ca su ntucua na'
re;

ña'a cuayá' tyijiloo na' ji'
lcaa tya'a cusu nu' u
tyucua nu' u, cha' caca
nu' loo ji' ngu' bi'
tsiya' ti.

Ni sca quiya' bilya chcui'
ycu' Ndyosi jua'a cuentya
ji' xca ji' Ni nde cua, sca ti
lo'o Jesús cua nchcui' Ni jua'a.

¹⁴ Lcaa nu laca xca ji' ycu'
Ndyosi nde cua ni, lcaa tsa
ndu'ni bi' cña nu nclyo ycu'
Ndyosi ji'; cui' nu tso'o tsa
laca nu ngu' xca bi'. Nda
Ni ji' ngu' xca bi' caa nde
chalyuu, cha' xtyucua ngu'
ji' ca ta'a ñati nu cua clyaa ti
ji' nu cuxi xqui'ya Jesús, cha'
cua ngulala ti tye chalyuu.

2

*Tlyu tsa cha' laca cha' cua
ngulaá na ji' nu cuxi*

¹ Tlyu tsa cha' laca ji' Jesús
juani lacua, bi' cha' nga'a cha'
xñi tso'o na lcaa cha' nu cua

nchcui' Jesús lo'o na, cha' ná tyu'utsu' na ji'í tyucuii liñi nu ngusñi na. ² Tyempo sa'ni la nchcui' xca bi' lo'o ñati cuentya ji'í ycui' Ndyosi. Liñi tsa nchcui' xca bi' lo'o ngu', cha' tyempo bi' lye tsa nguxcube' Ni ji'í lcaa ñati nu ngua'ni cha' cuxi; la cui' jua'a nguxcube' Ni ji'í ñati nu nga'aa ndaquiya' ji'í cha' nu nchcui' Ni. ³ La cui' ti cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'í cha' nu cua ndyuna na bi', cha' clyaá na ji'í nu cuxi; ná caja ñi'ya clyaá na ji'í ycui' Ndyosi lo'o cua ndye chalyuu, nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñati. Clyo ndacha' ycui' Jesús nu Xu'na na cha' bi' ji'í ñati nu ngua tsa'a ji'í yu, jua'a ndyuna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu; tiya' la li', lo'o ji'na ndacha' ngu' bi' cha' bi'. Bi' cha' jlo ti' na cha' chañi laca cha' bi'. ⁴ Lo'o jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi cña cha' ca cuayá' ti' na cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' ngu', ngua'ni Ni quiña'a tsa cha' tlyu slo na cha' ña'a na ji'í. Tyuu tsa cha' nu ná nchca cua'ni ñati chalyuu ngua'ni Ni, cha' cube tsa ti' na ji'í ycui' Ni lo'o ña'a na cha' tlyu bi'. Lo'o li' cua nda Ni Xtyi'í ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'í ñati chalyuu, tsa ña'a nu ntsu'u tyiquee ycui' Ni nda Ni ji'í ngu'; bi' cha' nchca ji'na cua'ni na tyuu lo cña cuentya ji'í ycui' Ndyosi, nu ná nchca ji'í ñati cua'ni ycui' ca ngu'.

Tya'a na laca Jesús xqui'ya cha' ngua Ni ñati

⁵ Cha' ji'í chalyuu cucui bi' nchcui' na juani, pana si'í nu ngu' xca ji'í ycui' Ndyosi laca nu cua ngujui chacuayá' ji'í cha' caca ngu' loo ji'í chalyuu cucui; sca ti ycui' Ndyosi culo cña li'. ⁶ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu'; ndi'ya nchcui' cha' bi':

Ndyosi Xu'na ya, ná sca na tsiya' ti laca ñati chalyuu, ná nga'a cha' cube ti' nu'u ji'í ngu';

ná nga'a cha' cua'ni tya'na ti' nu'u ji'í ngu', cha' laca ngu' ñati ti, nacui jyo'o cusu'.

⁷ Masi sube tsa ñati laca ngu' cuentya jinu'u, pana cua nda nu'u sca ñati nu lijya chalyuu;

jua'a cua laca ti tyempo nda nu'u chacuayá' cha' caca xca jinu'u loo ji'í yu bi'.

Ca tiya' la, li' ta nu'u sca su tso'o tsa su tyucua yu lo'o nu'u, ñi'ya laca su ntucua tlyu sca xu'na ñati, sca se'í su caca chi loo.

⁸ Lo'o jua'a cua nda nu'u chacuayá' cha' caca yu loo ji'í lcaa na.

Jua'a nacui quityi bi'. Cuentya ji'í lcaa ca na tsiya' ti nchcui' quityi bi', nu lo'o nacui quityi cha' cua nda Ni chacuayá' cha' caca yu loo ji'í lcaa na, masi juani ti bilya ña'a na cha' laca yu loo ji'í lcaa na bi'. ⁹ Pana cua jlo ti' na ñi'ya ngua ji'í Jesús nu ngua li', cha' xti ti tyempo ngua lcaa xca ji'í ycui' Ndyosi loo la ji'í ycui' Jesús. Ngujui yu

lo crusi cuentya ji'li lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a ndube tsa ti' na ñi'ya ndyaca ji'i yu juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni chi' ngu' loo yu; ndyu'ni tlyu ngu' ji'i yu xqui'ya cha' cua ngujui yu, xqui'ya cha' ti'i tsa ngua ti' yu cuentya ji'na.

¹⁰ Clyo ngüiñá ycui' Ndyosi lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a tya ña'asi Ni lcaa na; lo'o jua'a nti' Ni cha' tyalaa ca ta'a na nu laca na sñi' Ni ca su tso'o tsa ca su ntucua ycui' Ni. Bi' cha' clyo ndulo tsa cha' ji'i Ni cha' tye lcaa cña nu ngua'ni Jesucristo; lo'o nu juani cua ngulaá na ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, masi ti'i tsa ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu cña bi'. ¹¹ Na cua ngua'ni lubii Jesús ji'i cresiya ji'i ñati chalyuu, bi' cha' juani laca ycui' Ndyosi Sti na; lcaa na nu cua ngua lubii cresiya ji'na xqui'ya Jesús ni, ntsu'u sca ti Sti na lo'o ycui' Jesús, cha' laca ycui' Ndyosi Sti na juani. Lo'o jua'a ná ndube ti' Jesús, nchcui' yu cha' tya'a ycui' yu laca na. ¹² Cua nscua tsaca cha' nu cua nacui yu ndi'ya:

Ndyosi Sti na', tso'o ti chcui' na' cha' jinu'u su ndi'i na' lo'o ngu' tya'a na'; cula tu'ba na' jii lo'o cua'ni tlyu na' jinu'u ca su ndyu'u ti'i lcaa ñati. ¹³ Lo'o jua'a chaca cha' nacui yu ndi'ya:
Lo'o na' xñi na' cha' ji'i ycui' Ndyosi Sti na', nacui.
Lo'o li' nchcui' yu chaca quiya' ndi'ya:

Nde ti ndi'i ya, cha' stu'ba ti ndi'i na' lo'o sñi' na' nu cua nda ycui' Ndyosi na.

Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo quityi cusu' bi'.

¹⁴ Nu na, ñati chalyuu na ni, sca ti cuaña' na, sca ti tañi na lo'o ngu' cusu' ji'na, jua'a lo'o ngu' tya'a na. Ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'i Jesús laca na ñati chalyuu; bi' cha' lo'o nu Jesús bi' ngua yu ñati, cha' li' ngua ji'i yu ngujui yu cuentya ji'na. Sca ti jua'a ngujui ñi'ya tyijiloo yu ji'i nu xña'a nu nclyo cña nde ca bilyaa, su nti' nu xña'a bi' cha' tsa cresiya ji'i lcaa ñati. ¹⁵ Lo'o jua'a ngua'ni lyaá yu ji'i ñati nu ntsii tsa cha' cajaa ngu'; lcaa tsá lo'o ñaa ngu' bi' chalyuu, cuxi ti ndi'i ngu' bi', ti'i tsa cña nti' ngu', xqui'ya cha' xcui' na ntsii tsa ngu' si cajaa ngu'. Ngua'ni tye Jesús cha' ntsii ngu' jua'a, ndu'ni yu cha' tso'o ti tyi'i ngu' bi' juani. ¹⁶ Ná yaá Jesús chalyuu cha' xtyucua yu ji'i ngu' xca ji'i Ni nde cua; cuentya ji'na ñati chalyuu na yaá Jesús, cha' xtyucua yu ji'na ngua ti' yu, cha' ca ta'a na laca na tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, masi cua lijya na chalyuu tiya' la xi. ¹⁷ Bi' cha' lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i Jesús lo'o ñati ji'i ycui' nde chalyuu. Ngujui yu lo crusi cuentya ji'na, lo'o juani ntucua yu ca slo ycui' Ndyosi cha' chcui' yu lo'o Ni, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Juani laca Jesús ñi'ya laca sca sti jo'ó nu laca loo

la nu ndyi'u tsa ti' ji'na, nu jua'a tso'o tsa ndu'ni tya'na ti' ji'na. ¹⁸ Juani taca cua'ni lyaá Jesús ji'i ñati lo'o ndyolaqui nu cuxi ji'i; nchca ji'i yu cua'ni jua'a, xqui'ya cha' lo'o ji'i ycu' yu ngua ti' nu cuxi cua'ni ngana ji'i, cha' lo'o ycu' yu ngua ti' yu ji'i cha' ti'i lo'o yaa yu nde chalyuu.

3

Ná stu'ba Moisés lo'o Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, cu'ma nu cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'i ma, culacua tso'o ti' ma tilaca laca Jesucristo. Cua nda ycu' Ndyosi Sti yu ji'i yu cha' yaa yu nde chalyuu, lo'o nu juani laca yu ñi'ya laca sti jo'o nu laca loo la cuentya ji'na, cha' ngusni na cha' ji'i ycu'. ² Ndaquiya' Jesús lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi Sti yu ji'i yu, ndyi'u ti' yu ji'i ycu' Ni nu nguane ji'i yu cha' caa yu nde chalyuu tya clyo. La cui' jua'a ndaquiya' jyo'o Moisés ji'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i nu ngua sa'ni bi'. ³ Pana juani lye la ndu'ni tlyu na ji'i Jesús, cha' ná stu'ba jyo'o Moisés lo'o yu bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndya' sca ni'i ni, tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'i cuityi nu ngüiñá ji'i ni'i bi', masi ná nchcui' lye ngu' cha' ji'i ycu' ni'i; la cui' jua'a laca lo'o Jesús ni, lye la ndyi'u ti' ngu' ji'i ycu' Jesús, masi nga'aa lye ndyi'u ti' ngu' ji'i nu Moisés bi'. ⁴ Cua ña'a ca ni'i nu ndiñá ñati ni, cua ntsu'u xu'na ni'i bi'; pana

ycui' Ndyosi ngüiñá lcaa ca na, lo'o lcaa ca chalyuu, lo'o lcaa ñati nu ndi'i chalyuu. ⁵ Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu Moisés bi' lo'o ngua yu cña sa'ni, cha' cuentya ji'i ñati ji'i ycu' Ndyosi nde chalyuu ngua yu cña; nchcui' tsa jyo'o bi' lcaa cha' nu ngua ti' ycu' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o ngu' bi'. ⁶ Pana nu Cristo bi' ni, tso'o la cña ndu'ni yu, xqui'ya cha' laca yu Sñi' ycu' Ndyosi, lo'o jua'a laca yu loo ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya ji'i Ni. La cui' ñati ji'i ycu' Ni laca na, si ña'a ti ná ntsii na ña'a cuayá' tye chalyuu ji'na, si ña'a ti tya tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndu'ni na ji'i Cristo cha' cua'ni lyaá lyiji yu ji'na.

Caja ñi'ya nu tso'o ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi

⁷ Lo quityi cua nscua sca cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ñati sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o ngu' tya li':

Juani ti cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nda na' lo'o ma:

⁸ Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee ma ña'a ma 'na chaca quiya',

ni nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma tsaca quiya' nu ngua sa'ni la.

Nu ngua li' lye tsa ngusu'u tya'a ngu' lo'o na' ca ne' quixi' su nguta'a yu'u ti ngu', nacui Ni.

Nu ngua li' ngua ti' ngu' cua'ni cuayá' ngu' 'na,

si cua'ni tyaala na' jil'i
ngu'.

9 Ngua ti' jyo'o cusu' jil'i ma
cha' cua'ni cuxi ngu'
lo'o na' nu ngua li';

cua nxyi' lo'o ti ngu' 'na
tyucui tu'ba yija, masi
na'a ngu' lcaa cha' tlyu
nu cua ngua'ni na'
cuentya jil'i ngu' lcaa
yija bi', nacui Ni.

10 Bi' cha' ngua ñasi' tsa na' jil'i
ngu' bi' li'.

Ni na' li': "Xcui' cuxi ti
nlyacua ti' ngu' bi',
ná ntaja'a ngu' tsiya'
ti cha' tyanu cha' jna'
ne' cresiya jil'i ngu';

ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu'
ñi'ya nu ni na' jil'i
ngu' cha' cua'ni ngu'",
nacui na' li'.

11 Ngua ñasi' tsa na' jil'i ngu' bi'
li', ña'a cuayá' lye tsa
nchcui' na' lo'o ngu' bi'
li':

"Nga'aa tyalaa ma ca slo na'
cha' tyi'i tso'o ti ma lo'o
na".

Jua'a ntsu'u cha' nu nda ycui'
Ndyosi lo'o ngu' tya li'.

12 Cu'ma tya'a ngusni na
cha' jil'i Jesús, ña'asi' ma jil'i
ycui' ca ma, cha' ni tsaca ma
ná tya'achu' ma jil'i cha' jil'i
ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, cha'
ná caca cuxi cresiya jil'i ma,
ñi'ya si nga'aa taquiya' ma
cha' jil'i Ni. 13 Ná tso'o si
cñilo'o nu cuxi jil'i ma, lo'o
li' xana caca cuxi cresiya jil'i
ma. Bi' cha' lcaa tsa nga'a
cha' xtyucua ma jil'i tya'a ma,
cha' tyanu tachaa la cha' jil'i
Jesús ne' cresiya jil'i ngu' tya'a
ma, cha' ná cñilo'o nu cuxi jil'i

ma tyucui lo'o tya ndi'i ti ma
chalyuu. 14 Lcaa na lo'o tya'a
na, tya ntsu'u cha' ji'na lo'o
Cristo si ña'a ti xni na cha' jil'i
Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu
ji'na, la cui' ñi'ya lo'o jlyu ti'
na jil'i yu nu ngua tya clyo.

15 Ndi'ya nchcui' ycui'
Ndyosi cha' nu nscua lo
quityi bi':

Juani ti cua'a jyaca ma jil'i
cha' nu ta na' lo'o ma:

Nga'aa tyu'u cha' cuxi ty-
iquee ma ña'a ma 'na
chaca quiya',

nga'aa cua'ni ma ñi'ya
ngua'ni jyo'o cusu' jil'i
ma tsaca quiya' tya
sa'ni la;

nu ngua li' lye tsa ngusu
tya'a ngu' lo'o na'.

16 Lcaa ñati' nu cua ndyalo'o
Moisés jil'i nu lo'o ngutu'u
ngu' ca loyuu Egipto ni, bi'
ñati' ngua nu cua ndyuna cha'
nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o
ngu' nu ngua li', pana lye
tsa ngusu tya'a ngu' lo'o Ni
li'; 17 bi' cha' ngua ñasi' tsa
ycui' Ndyosi jil'i ñati' bi' tyu-
cui' tyempo lo'o ngutu'u scua
tu'ba yija, bi' cha' ndyanu ty-
ijya jyo'o bi' jua'a ti to' tyu-
cui' ca ne' quixi' ca su nguta'a
yu'u ti ngu'. 18 Cua lye tsa
nchcui' Ni cha' jil'i ngu' nu
ngusu tya'a lo'o Ni: "Nga'aa
tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha'
tyi'i tso'o ti ngu' ca nde",
nacui Ni li'. 19 Nchca cuayá' ti'
na lacua, cha' nga'aa ndyalaa
ngu' bi' ca su nacui Ni jil'i ngu'
cha' tsaa ngu', xqui'ya cha'
nga'aa ndaquiya' ngu' cha' jil'i
ycui' Ndyosi.

4

¹ Cha' nu laca juani, cua nguxtyanu Ni sca cha' lo'o na, cha' taca tyalaa na ca slo Ni, cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Tso'o si cube ti' na ji'i lcaa ngu' tya'a na, cha' ná tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'i tyucui liñi nu tsaa ca su tyi'i na lo'o ycu'i Ndyosi. ² Ñi'ya lo'o ndyuna jyo'o cusu' bi' cha' tso'o nu nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ngu' cha' clyaá ngu', la cui' jua'a cua ndyuna na cha' tso'o nu nchcui' Jesús. Pana nu jyo'o bi' ni, ná ngua tso'o cresiya ji'i ngu', masi cua ndyuna ngu' cha' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' cha' bi', ná ngusñi tso'o ngu' cha' bi'. ³ Nu lo'o ngusñi na cha' ji'i Ni, li' taca tyalaa na slo ycu'i Ndyosi cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Pana ñi'ya nu nscua lo quityi re, jua'a ngua cha' ji'i jyo'o bi', cha' nchcui' ycu'i Ndyosi ndi'ya:

Ngua ñasi' na' li', nacui Ni.
Lye nchcui' na' ji'i ngu'
bi',

cha' ná tyalaa ngu' bi' ca slo
na', cha' ná tyi'i tso'o ti
ngu' ca nde.

Nacui ycu'i Ndyosi jua'a,
masi cua ndye lcaa cña
ji'i ycu'i Ni tya lo'o ndya'
chalyuu. ⁴ Cua nscua sca cha'
lo quityi cusu' nu nchcui' cha'
ji'i tsá nchca cati, tsá ndi'i cña'
ti na. Ndi'ya nacui quityi:

Nguti'i cña' ycu'i Ni tsá nu
nchca cati li', cha' ná
ngua'ni Ni cña tsá bi' li'.

⁵ Pana ndi'ya nchcui' lo quityi
nu nscua jyo'o bi':

Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo
na' cha' tyi'i tso'o ti
ngu' ca nde.

⁶ Bi' ñati laca nu clyo ndyuna
cha' tso'o nu cua nchcui' Ni
lo'o ngu', cha' clyaá ngu'
ji'i nu cuxi, lo'o li' ná ngua
tyalaa ngu' bi' ca slo ycu'i
Ndyosi, ná ngua tyi'i tso'o
ti ngu' ca su nacui Ni cha'
tyi'i ngu', xqui'ya cha' ná
ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu'
cha' bi'. Pana tya lyiji xi
cha' tyu'u ti'i lcaa ñati nu
nscua cha' tyi'i tso'o ti ca slo
ycu'i Ndyosi; ⁷ tya nda la Ni
xi tyempo ji'na, cha' juani
ti tya taca cuna na cha' bi'.
Cua ngua tyu yija tya lo'o
nguju'i jyo'o Moisés bi', nu
lo'o nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o
David. Ndi'ya nacui Ni:

Juani ti cua'a jyaca ma ji'i
cha' nu nda na' lo'o
ma,

ná tyu'u cha' cuxi tyiquee ma
ña'a ma jna'.

⁸ Nu ngua cua sa'ni bi', ná
ngua ji'i jyo'o Josué tyalo'o
yu ji'i ñati bi' sca ti quiya'
ca su ndi'i ycu'i Ndyosi; bi'
cha' tiya' la tya nda la Ni
xi tyempo cha' cuna na cha'
bi'. ⁹ Lo'o juani ni, si ña'a ti
tya xñi tso'o na cha' ji'i ycu'i
Ndyosi, tya taca tyi'i tso'o ti
na lo'o Ni li', ñi'ya lo'o ngua'a
cña' ycu'i Ni tsá nchca cati
bi'. ¹⁰ Masi tye cña ji'na nde
chalyuu, tsaa na ca slo ycu'i
Ndyosi, li' taca tyi'i tso'o ti na
lo'o Ni ca bi', ñi'ya nu nguti'i
ycu'i Ndyosi lo'o ngua'ni tye
Ni cña ji'i Ni lo'o ngua tsá
nchca cati bi'. ¹¹ Lcaa tsá
cua'ni cña ti' na lacua, cha'

ña'a ti tyu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ni, cha' taca tyi'j tso'o ti na. Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi', nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'j ycuí' Ndyosi, cha' li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca su nacuj Ni cha' tsaá ngu'.

¹² Lcaa cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñati ni, ñi'ya nti' sca na lu'ú, jua'a laca cha' bi'. Lcaa tyempo ndu'ni bi' cña ne' cresiya ji'j ñati nu cuna cha' bi'. Laca cha' bi' ñi'ya si laca sca xlyu nu cha tsa tu'ba tyucuaa chu'; ndu'ni bi' cha' saala cuaña' na ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntsu'u tyijya na, ña'a cuayá' tyaca' ycuá nu ntsu'u ne' tyijya na. La cui' jua'a laca lo'o cuna na cha' ji'j ycuí' Ndyosi bi', na nchcui' ca'a ti cha' bi' ji'j tyucui' ña'a na, jua'a lo'o cresiya ji'na. Lo'o nduna na sca cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñati, liñi tsa quijeloo cha' ji'j Ni, lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na cha' caja ji'na, lcaa cha' nu nclyacua ti' scaa na. ¹³ Ná taca tyu'u cuaana ti cha' tyiquee na, ni tsaca cha' nu ntsu'u ji'na, cha' ná ca cuayá' ti' ycuí' Ndyosi ji'j cha' bi'. Ná taca. Ña'a Ni ji'j lcaa ñati nu cua ngüiñá Ni, nu cua ngusta Ni chalyuu; nchca tii Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'na. Ná taca cua'ni na ni sca cña ca slo ycuí' Ndyosi cha' tyu'u cuatsi' ti sca cha', cha' nga'a cha' xacuj na cha' ji'j ycuí' Ni cuentya ji'j lcaa cña nu ngua'ni scaa na nde chalyuu, nu lo'o tye chalyuu ji'na.

Sti jo'ó cuentya ji'na ca slo

ycuí' Ndyosi laca Jesús

¹⁴ Lo'o cua ngusñi na cha' ji'j Jesús, li' nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o ti tyanu cha' bi' ne' cresiya ji'na. Cua laca ntsu'u sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndu' cuentya ji'na; Jesús laca bi', nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca yu. Cua ndyaa Jesús ca su ndi'j ycuí' Ndyosi Sti yu; juani ndu' Jesús slo Ni, nchcui' cha' ji'na lo'o Ni. ¹⁵ Laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, lo'o jua'a tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'na. Cua jlo ti' yu cha' ntsu'u tsa quiya' lo'o cua cua'ni ti nu cuxi ngana ji'na, cha' nu lo'o tya ndi'j Jesús lo yuu chalyuu, la cui' jua'a lye tsa ngua'ni cuayá' nu xña'a ji'j yu, si cua'ni yu cha' cuxi. Pana nu Jesús bi' ni, ni sca cha' cuxi ná ngua'ni yu, bi' cha' taca caca yu sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' jlo ti' Jesús ñi'ya nñilo'o tsa nu xña'a ji'na. ¹⁶ Ná cutsji na tsiya' ti lacua, tyucui tyiquee na jña na sca cha' ji'j ycuí' Ndyosi ca su tlyu ca su laca Ni loo; chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi nu xcui' tso'o tsa ndu'ni lo'o ñati, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na, cha' xtyucua Ni ji'na, masi la cui' ca hora nu lyiji tsa cha' ji'na.

5

¹ Xa'la xu'na sti jo'ó nu ndi'j nde chalyuu ni, nsubi ngu' ji'j tya'a ngu' tilaca caca xu'na sti jo'ó, cha' caca yu bi' cña ji'j ycuí' Ndyosi cuentya ji'j ñati. Nsta sti jo'ó bi' msta nu lijya lo'o xa' ñati ji'j lo mesa ji'j

ycui' Ndyosi, jua'a ndijña tsa
 yu cha' clyu ti' ji'i Ni xqui'ya
 qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati' bi'
 li'. ² Ñati' chalyuu ti laca sti
 jo'ó bi'; lo'o ycu' yu ntsu'u
 cha' cuxi nu ndyu'ni yu, bi'
 cha' tso'o ti nchcui' yu lo'o
 ñati' nu ná nduna tsiya' ti, nu
 ndyu'ni tsa cha' cuxi. ³ La
 cui' tyempo lo'o ndyu'ni yu
 bi' cña cuentya ji'i xa' ñati', la
 cui' jua'a cuentya ji'i ycu' ca
 yu nga'a cha' jña yu cha' clyu
 ti' ji'i ycu' Ndyosi, xqui'ya
 qui'ya nu ntsu'u ji'i ycu' yu.

⁴ Ni sca ñati' ná ntsu'u
 chacuayá' cha' caca yu xu'na
 sti jo'ó hora nu nti' ti yu
 cha' caca yu cña bi'; ycu'
 Ndyosi laca nu nsubi tilaca
 nu tso'o cha' caca xu'na sti
 jo'ó cuentya ji'i Ni, ñi'ya
 ngusubi Ni ji'i jyo'o Aarón
 cha' ngua yu xu'na sti jo'ó.
⁵ Lo'o Cristo ni, laca Ni sti jo'ó
 nu laca loo la cuentya ji'na;
 si'i cha' ji'i ycu' ti Ni ndu'ni
 Ni jua'a, cha' ná ngüijña Ni
 cha' ji'i ycu' Ndyosi Sti Ni
 cha' caca tlyu la Ni. Ycu'
 Ndyosi laca nu cua nchcui'
 lo'o Sñi' Ni tya clyo:

Sñi' na' laca nu'u; ycu' na'
 cua nda na' chalyuu
 jinu'u, cha' laca nu'u
 Sñi' na'.

Jua'a cha' nda Ni lo'o Cristo.

⁶ Lo'o li' cua nchcui' ycu' Ni
 chaca cha' ndi'ya:

Lcaa ca tyempo caca nu'u sti
 jo'ó;

la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o
 Melquisedec nu ngua
 cua sa'ni la, jua'a
 cua'ni nu'u cuentya ji'i
 ñati' juani.

⁷ Nu lo'o tya ndi'i Jesús lo
 yuu chalyuu, tyuu tsa quiya'
 ngusi'ya tsa yu lo'o nchcui'
 yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu;
 lye tsa ngua ti' cresiya ji'i
 yu lo'o ngüijña yu cha' ji'i
 Ni, cha' nchca tsa ji'i ycu'
 Ndyosi. Ngua ji'i Ni cua'a
 ji'i ñati' cha' ná cujuui ngu' ji'i
 Jesús nquicha'; pana ndyuna
 Ni cha' nu nchcui' Jesús lo'o
 Ni, cha' ntaja'a yu cua'ni yu
 lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi
 Sti yu. ⁸ Bi' cha' ndaquiya'
 Jesús lcaa cña nu nti' ycu'
 Ni cha' cua'ni yu. Nchcube'
 tsa yu lo'o nguti'i yu nde
 chalyuu; masi nu sca ti Sñi'
 ycu' Ndyosi laca yu, pana
 tya ngua tsa'a la yu cua'ña'a
 ca cña nu cua'ni yu cuentya
 ji'i Ni. ⁹ Tiya' la li', lo'o
 cua ngua lcaa cha' ji'i Jesús
 cha' cua ngua'ni yu cña nu
 cua nda ycu' Ndyosi ji'i yu
 cha' cua'ni yu, tya li' ntucua
 quiya' cha' cua'ni lyaá Jesús
 ji'i cua'ña'a ca ñati' chalyuu
 nu tyaja'a cua'a jyaca ji'i cha'
 nu cua nchcui' yu lo'o; ná tye
 tsiya' ti cha' cua'ni lyaá Ni
 ji'na ji'i cha' cuxi nu ntsu'u
 ji'na. ¹⁰ Bi' cha' cua nacui'
 Ni cha' laca Jesús sti jo'ó nu
 laca loo la; la cui' ñi'ya nu
 ngua'ni jyo'o Melquisedec nu
 ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni
 Jesús cuentya ji'na juani.

*Caca cuxi cha' ji'na si
 tya'achu' na ji'i Jesús*

¹¹ Cua quiña'a tsa cha' nti'
 ya chcui' ya lo'o ma' cha'
 ji'i Cristo, cha' quiña'a tsa
 cha' tya lyiji ca cuayá' ti' ma'.
 Pana ná nchca culu'u tso'o ya

lcaa cha' bi' jil'i mā; tlyu tsa cña caca, xqui'ya cha' ycu' cu'mā ná ndyu'ni yala mā cha' ca cuayá' ti' mā cha' bi'. ¹² Tya sa'ni tsa ngua lo'o ndyuna mā cha' jil'i Cristo tya clyo; cua nteje tacui tyuu tsa tyempo, ña'a cuayá' taca caca mā mstru cuentya jil'i Cristo nquicha', pana ña'a ti ndi'i mā juani. Tya nti' cha' culu'u la ngu' jil'i mā tya chaca quiya' ñi'ya ntucua quiya' cha' jil'i ycu' Ndyosi, la cui' cha' nu ngua ti' Ni cha' cacha' Ni jil'i ñati chalyuu. Ñi'ya ndu'ni sca cubi' nu tya ntyi', cha' bilya cacu bi' tyaja, jua'a ndyu'ni mā, cha' ná nchca ca cuayá' ti' mā cha' jil'i ycu' Ndyosi bi'. ¹³ Tya cuañi' tsa ngu' nu tya ntyi'; la cui' jua'a laca cu'mā, cha' ná jlo ti' mā tsiya' ti ñi'ya nga'a cha' cua'ni mā lo'o ngua tso'o cresiya jil'i mā cuentya jil'i Jesús, masi ntsu'u cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni mā juani. ¹⁴ Ñati nu cua nguluu xi laca nu ndacu tyaja; lo'o cu'mā caca jua'a, si qui'i mā cha' culacua tso'o ti' mā ñi'ya laca sca cha', si cha' tso'o laca, si cha' cuxi laca.

6

¹ Cua'ni yala na lacua, cha' cuna tso'o na lcaa cha' nu ntsu'u jil'i Cristo; cua'ni na cha' caca na ñati nu nclyacua tso'o ti ti', cha' ná tso'o si xcui' na nchcui' na jil'i cha' nu ngua tsa'a na tya clyo ti. Juani cua jlo tso'o ti' na macala ntucua quiya' cha' jil'i Cristo: cua nchcui' na

ñi'ya caca tyu'utsu' na jil'i cha' cuxi nu ngua'ni na tya sa'ni la, ñi'ya caca xñi na cha' jil'i Cristo; ² jua'a cua nchcui' na ñi'ya caca tyucuatya na chacuayá' jil'i Cristo, ñi'ya caca sta ya' ngu' hique na chacuayá' jil'i Cristo; cua nchcui' na cha' tya tyu'ú na chaca quiya' nde loo la, masi cua ngujuii na, cha' li' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa na lo'o tya'a na. ³ Lo'o nu juani ni, nga'a cha' cua'ni yala ti na cha' taquiya' na lcaa cha' jil'i Jesús nu tya lyiji xñi tso'o na; jua'a cua'ni na lacua, si tya ta la ycu' Ndyosi xi chalyuu jina.

⁴ Ná caja ñi'ya cua'ni na lo'o ñati nu nguxtyanu tsiya' ti jil'i cha' bi'. Cua jlo ti' ngu' ñi'ya laca lo'o cua ndyaala hique ngu' cha' ngulacua tso'o ti' ngu', jua'a cua jlo ti' ngu' cha' tso'o tsa cua ña'a ca cha' nu nda ycu' Ndyosi ya'a slo ngu'. Lo'o ngu' bi', cua ngua'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cña ne' cresiya jil'i ngu' xqui'ya Jesús nquicha'. ⁵ Cua jlo ti' ngu' bi', cha' cua na'a ngu' cha' tso'o tsa lcaa cha' nu nacui Ni jina cha' cua'ni Ni lo'o na; cua na'a ngu' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ndyaca lo'o cua nguxana tyalaa chalyuu cucui jil'i ycu' Ndyosi ca su ndi'i ngu'. ⁶ Lo'o li' cua ndya'a chu' ngu' bi' jil'i Jesús. Nga'aa caca cua'ni na cha' chaca quiya' xñi tso'o ngu' bi' cha' jil'i Jesús; xcui' na nda ngu' bi' cha' ti' jil'i Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, cha' ndyu'ni ngu' ñi'ya laca si ntyiji'i ca'a ngu' jil'i Jesús

lo crusi chaca quiya', cha' xa' xtyí lo'o ti ñatí chalyuu jilí yu. ⁷ Ñi'ya nti' sca yuu tso'o su ndyu'ni ngu' cña ni, lu'ba ti nda'ya tyo ndyalú lo yuu bi'; ndyi'yu yuu hitya tyo bi' li', cha' jua'a nxyucua ycuí' Ndyosi jilí yuu cha' tyucua na cuiñii nu cua ndy-ataa lo yuu, cha' cua'nijo'o jilí ngu' nu ndyu'ni cña bi'. ⁸ Pana ná tso'o yuu tsiya' ti si tyucua xcui' quixi', xcui' yaca quiche'; xtyanu ngu' jilí yuu nu ndu'ni jua'a, cha' ñi'ya laca si cua ngusta ycuí' Ndyosi yabe' jilí yuu bi', jua'a ndyu'u cha'. Nga'a cha' cua'a ngu' quii' lo yuu bi', cha' tye tyaquí lcaa na cuxi nu ntsu'u ca ndacua. Ñi'ya nu caca jilí yuu nu ná tso'o tsiya' ti bi', jua'a caca cuxi ji'na si xtyanu na cha' jilí Jesús.

Ña'a ti tya xñi tso'o na cha' jilí ycuí' Ndyosi, cha' ná xtyanu chca Ni ji'na

⁹ Cu'ma tya'a tso'o na, nu ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jilí ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua ti' ya cha' jilí ma jua'a, masi nchcui' ya ñi'ya nu cua nchcui' ca ti ya. Cua jlo ti' ya cha' tso'o ti ndyaca jilí ma juani, tya lo'o ngua'ni lyaá Jesús jilí ma jilí nu cuxi. ¹⁰ Lo'o jua'a liñi tsa ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Ná cjlyaa ti' Ni lcaa cha' tso'o nu cua ndyu'ni ma, nu lo'o nxyucua ma jilí ngu' tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús, cha' cua quiña'a xi cña ndyu'ni ma cuentya jilí ngu' bi'. Xqui'ya cha' ndyu'ni ma jua'a, bi' cha'

jlo ti' xa' ñatí cha' ntsu'u tsa tyiquee ma jilí Jesús, cha' ña'a ti tya ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' juani. ¹¹ Tso'o si ña'a ti tya cua'ni ma tyucui tyempo nde loo la nti' ya, cha' ndu ti' ma jilí ycuí' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u tucua lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ma. ¹² Ná nti' ya cha' caca taja ma; na cua nti' ya cha' cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni xa' la tya'a ngusñi na cha' jilí Jesús tya clyo la, nu cua ndalo tsa tyiquee cha' ndu ti' ngu' jilí ycuí' Ndyosi. Bi' cha' cua ngujui lcaa cha' jilí ngu', ñi'ya nu nacui Ni cha' tyacua jilí ngu'.

¹³ Nu ngua sa'ni la lo'o ngüiñi cha' jilí ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, li' ngulotu Ni xtañi ycuí' Ni lo'o nacui Ni ndi'ya jilí nu cusu' bi': "Chacuayá' jilí ycuí' ca ti na' cua'ni na' cña bi' cuentya jinu'u", nacui Ni. Nga'aa ntsu'u la xa' ñatí nu tlyu la cha' jilí que ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngulotu Ni xtañi ycuí' Ni, cha' quiñi cha' jilí Ni lo'o Abraham bi'. ¹⁴ Xa' nchcui' Ni lo'o jyo'o bi' li': "Chañi cha' nu chcui' na' lo'o nu'u, cha' tso'o tsa cua'ni na' lo'o nu'u, cha' quiña'a tsa ñatí jinu'u ty-atu nde lo yuu tyempo ca nde loo la". Jua'a nacui Ni nu ngua li'. ¹⁵ Ndalo tsa tyiquee Abraham bi' li', cha' ndu ti' yu jilí cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngutu'u tucua lcaa cha' jilí yu, ñi'ya nu cua nacui Ni jilí yu cha' caca jilí. ¹⁶ Ndi'ya ndu'ni ñatí chalyuu: Si nti' ngu' cha' tyanu tachaa

sca cha' nu cua quiñi ti jil'i
 ngu' lo'o tya'a ngu', li' ncliyotu
 ngu' tañi sca jo'ó, masi xtañi
 sca ñati tlyu laja lo'o nda ngu'
 cha'; ná caja ñi'ya xuu tya'a
 ngu' cuentya jil'i cha' bi' li'.
 17 La cui' jua'a ngua'ni ycuil'
 Ndyosi. Ngua ti' Ni cacha'
 liñi Ni jil'i ngu' ñi'ya nu caca
 cha' bi' jil'i ngu' bi' ca nde loo
 la, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha'
 nga'aa tya'a chu' Ni tsiya' ti jil'i
 sca cha' nu cua nacui Ni tsaca
 quiya'; bi' cha' xtañi ycuil' Ni
 ngulotu Ni clyo, cha' jua'a
 ngüiñi cha' jil'i Ni lo'o jyo'o bi'.
 18 Xqui'ya lcaa cha' bi' cua jlo
 ti' na cha' ná nga'a cha' cha'a
 tsiya' ti sca cha' nu cua nacui
 ycuil' Ndyosi cha' caca, cha'
 ná nti' Ni cñilo'o Ni jil'na tsiya'
 ti. Tso'o ti ndil'i tyiquee na
 juani, cha' ni sca cha' cuxi ná
 taca xcutsii jil'na, xqui'ya cha'
 jlya ti' na cha' nu nda ycuil'
 Ndyosi lo'o na; cua ngua'ni
 Ni cha' ndyaca tlyu la tyiquee
 na, cha' xñi tso'o na lcaa cha'
 nu cua nchcui' Ni lo'o na ña'a
 cuayá' nu tyu'u tucua cha'
 bi'. 19 Ñi'ya nti' chcuá ngratu
 nu nsalú ngu' nde siyu' yaca
 ni'i, cha' tachaa ti xñi ca'a
 chcuá bi' jil'i quee nde siyu'
 hitya, cha' tyacui se'i ti yaca
 ni'i bi' lo hitya, cha' ná caca
 tyu'utsu' yaca ni'i bi' tsiya' ti
 li'; la cui' jua'a ndu'ni Jesús
 lo'o na, cha' ndu'ni yu cha'
 tyanu tachaa cha' jil'i ycuil'
 Ni ne' cresiya jil'na, cha' ná
 tya'a chu' na jil'i Ni tsiya' ti.
 Cua ndyalaa Jesús nde cua,
 ñi'ya laca si cua nteje tacui
 yu tasá tlyu nu ndacui cla'be
 ne' laa tonu; juani cua ndyaa

tucua yu la cui' ca su ntucua
 ycuil' Ndyosi. 20 Cuentya jil'na,
 cua ndyaa Jesús ca bi' nde loo
 la, cha' taca xtyucua yu jil'na.
 Ná nga'a cha' tye cha' laca
 Jesús sti jo'ó nu laca loo la
 cuentya jil'na; la cui' ñi'ya nu
 ngua'ni jyo'o Melquisedec nu
 ngua sa'ni, jua'a cua'ni Jesús
 cuentya jil'na juani.

7

*Ñi'ya ngua Melquisedec sti
 jo'ó, jua'a laca Jesús cuentya
 jil'na juani*

1 Nu jyo'o Melquisedec bi'
 ni, xu'na quich'i Salem ngua
 nu cusu' bi'; cuentya jil'i ycuil'
 Ndyosi nu laca loo la ngua'ni
 yu cña cha' ngua yu sti jo'ó.
 Nu ngua tyempo bi' cua
 ndyaa lca'a jyo'o Abraham
 jil'i tyuu tya'a rey xña'a, cha'
 ngusu' tya'a yu lo'o ngu' bi',
 ndyujuii yu jil'i nu ngu' xña'a
 bi' li'. Tyucuii lo'o ñaa yu, li'
 ngutu'u nu Melquisedec bi'
 ndyaa to' tyucuii cha' tyacua
 tya'a lo'o nu Abraham bi';
 ngulacua jil'i yu chacuayá'
 jil'i ycuil' Ndyosi li'. 2 Bi'
 cha' ngusa'be Abraham lcaa
 yu'ba nu nquije jil'i yu chaca
 quiya', nu nguaana nu ngu'
 xña'a bi'; tii tya'a yu'be
 ngusa'be yu lcaa cha' bi', lo'o
 li' nda yu ña'a tsaca yu'be
 jil'i nu cusu' Melquisedec bi'.
 Ndi'ya ndyu'u xtañi nu cusu'
 bi': "xu'na quich'i nu liñi ca
 ndu'ni", jua'a ndyu'u cha' bi'
 cha'cña jil'na; lo'o jua'a cha'
 xu'na quich'i Salem ngua nu
 cusu' bi', bi' cha' taca chcuil'
 na: "ti ti ndil'i cresiya jil'i ngu'

xqui'ya nu xu'na ngu'", cha' jua'a ndyu'u xquicha' Salem cha'cña ji'na. ³ Ná nchcui' quityi ñi'ya naa sti xtya'a nu Melquisedec bi', jua'a ni sca cha' ná nscua lo quityi cuentya ji'i jyo'o cusu' ji'i nu cusu' bi'; ná nchcui' ni jacua' ngula, ni jacua' ngujuii. Ñi'ya ngua Melquisedec, jua'a laca Jesús, cha' lcaa tyempo laca yu sti jo'ó cuentya ji'na; pana Jesús ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi.

⁴ Culacua xi ti' ma lacua, ni cha' ngua nu cusu' bi' tlyu la que Abraham. Ji'i nu cusu' Melquisedec bi' cua nda jyo'o cusu' ji'na ña'a tsaca yu'be yu'ba, la cui' yu'ba nu cua nquiye ji'i yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'. ⁵ Chalyuu nu ngua sa'ni bi', sca ti nu ñati' tya'a ji'i jyo'o Leví laca sti jo'ó; bi' ti ngu' nu nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i cha' xñi ngu' msta nu nda cua ña'a ca ngu' Israel ji'i ycui' Ndyosi. Msta bi' laca sa yu'be lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu'. Lo'o jua'a laca sti jo'ó bi' la cui' tya'a ñati' lo'o tya'a quichi tyi ngu' nu cuentya ji'i Abraham. ⁶ Pana nu cusu' Melquisedec bi' ni, si'i tya'a ngu' Leví ngua Melquisedec bi' tsiya' ti, masi ngusñi yu msta nu cua nda Abraham ji'i ycui' Ndyosi; li' ngulacua nu cusu' bi' ji'i Abraham, xqui'ya cha' cua ngüiñi cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o Abraham tya clyo la. ⁷ Bi' cha' cua jlo ti' na cha' tlyu la ngua jyo'o Melquisedec

bi' que jyo'o Abraham; na cua ngulacua nu cusu' bi' ji'i jyo'o Abraham nu ngua li', bi' cha' tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i ycui' nu cusu' bi' que Abraham. ⁸ Xcui' na ndyijii sti jo'ó nu nxñi msta nu nda ñati' chalyuu ti ji'i ycui' Ndyosi, tsa yu'be ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'i scaa ngu' nda ngu' bi'; pana ná nscua lo quityi cusu' ni jacua' ngujuii nu Melquisedec bi', la cui' nu cusu' nu cua ngusñi msta nu nda Abraham nu ngua li'. ⁹ Taca ñacui' na cha' lo'o ycui' jyo'o Leví cua nda msta ji'i nu Melquisedec bi' nu ngua tsa bi', masi tiya' la yaa nu Leví bi' chalyuu; la cui' jyo'o Leví nu ngua jyo'o cusu' ji'i lcaa tya'a ngu' Leví nu ngua'ni ngu' cña sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' msta nu nda ñati' chalyuu ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁰ Nu lo'o ndyacua tya'a Melquisedec lo'o Abraham, ñi'ya laca si lo'o Leví nda msta, jua'a ngua li', masi tya lyiji cala Leví chalyuu, xqui'ya cha' Abraham ngua jyo'o cusu' ji'i yu, cha' sñi' ste' Abraham ngua sti Leví bi'.

¹¹ Nu sti jo'ó nu yaa chalyuu tiya' la bi', la cui' jua'a tya'a ñati' ji'i jyo'o Leví, nclyu'u qui'i ngu' bi' ji'i ngu' Israel cha' cua'ni ngu' lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'i ngu'. Pana ná ndalo sti jo'ó bi' cua'ni tyucui cña bi', bi' cha' juani ngutu'u tucua chaca nu laca sti jo'ó nu cuentya ji'na. Ná laca yu sti jo'ó ñi'ya ngua Aarón lo'o tya'a

Aarón sti jo'ó, masi laca yu sca sti jo'ó nu ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni la, la cui' jua'a cua'ni yu cuentya ji'na juani. ¹² Nu lo'o ncha'a cha' ji'i sti jo'ó ni, la cui' jua'a ncha'a cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ¹³ Cha' ji'i Jesús nu Xu'na na nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'; pana ycu'i Jesús ni, xa' ñati laca bi', si'i tya'a ñati ji'i Leví laca yu. Ni sca ñati tya'a xtañi Jesús ná ngua ngu' sti jo'ó nde chu' la. ¹⁴ Cua jlo ti' ngu' cha' Judá ngua xtañi Jesús tya lo'o ngula yu; pana nu lo'o nchcui' jyo'o Moisés tilaca nu caca sti jo'ó, ná nchcui' tsiya' ti ji'i ngu' tya'a xtañi Judá bi'.

¹⁵ Lo'o nu juani laca Jesús sti jo'ó nu xa' ña'a cua'ni; ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec, jua'a cua'ni Ni cña ji'i sti jo'ó. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na juani cha' cua ntyeje tacui cha' ji'i cha' cusu' bi', cha' cua ngutu'u tucua Jesús nu sti jo'ó cucui ji'na. ¹⁶ Cua nda ycu'i Ndyosi cña ji'i Jesús cha' caca Ni sti jo'ó, xqui'ya cha' ná ngua ji'i ñati chalyuu cujuui ngu' ji'i yu sca ti quiya'; cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuui yu. Juani ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i Ni; bi' cha' laca Jesús sti jo'ó cuentya ji'na juani, si'i cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ndyu'ni ngu' tya'a Leví nu laca ñati chalyuu ti. ¹⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o Ni:

Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó;

ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'i ñati juani.

¹⁸ Bi' cha' cua ngulotsu' ycu'i Ndyosi ji'i cha' cusu' nu lye tsa ngulo cña ji'na, cha' ná caca xtyucua cha' cusu' bi' ji'na; ná nchca cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycu'i Ndyosi jua'a. ¹⁹ Tya lyiji tsa cha' ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, masi cua ngua'ni na lcaa cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu' tya'a na nu ngua li', cha' ná ngua cua'ni lyaá cha' cusu' bi' ji'na ji'i nu cuxi; pana juani taca xñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi. Cagua tsa laca ycu'i Ni ji'na juani xqui'ya Jesús, cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu yalo'o Jesús cha' chcui' Ni lo'o na.

²⁰ Tso'o la laca Jesús, xqui'ya cha' cua ngüiñi tso'o cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o Sñi' ndi'ya: “Chacuayá' ji'i ycu'i ca na' caca nu'u sti jo'ó”, nacui ycu'i Ndyosi ji'i Jesús. ²¹ Ná nchcui' Ni jua'a lo'o sti jo'ó tya'a ngu' Leví. Pana ndi'ya nchcui' ycu'i Ni lo'o Jesús tya lo'o nguxana cha' caca Jesús sti jo'ó:

Liñi tsa nda na' cha' cuentya jinu'u, nacui ycu'i Ndyosi,

nga'aa tya'achu' na' tsiya' ti ji'i cha' nu cua nacui na' bi':

“Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó.

Ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya ji'i ñati juani."

²² Bi' cha' cua tso'o la ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ni lo'o na juani, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús cuentya ji'na. ²³ Pana nu sti jo'ó tya'a ngu' Leví bi' ni, xcui' na ndyiji ngu' bi', lo'o li' xa' la tya'a ngu' ndyatí lo cña sti jo'ó bi'; bi' cha' ngua quiña'a tsa sti jo'ó chu' tyuu yija li'. ²⁴ Lo'o nu Jesús bi' ni, ña'a ti lu'ú yu; ná nscua cha' cajaa Ni, bi' cha' ná nga'a cha' tye cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na, cha' ná ntsu'u cha' cua'ni xa' ñati cña ji'i. ²⁵ Lcaa ca tyempo, masi juani, masi nde loo la, taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i cua ña'a ca ñati nu xñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesús. Tyucui tyempo ndi'i Jesús ca slo ycu'i Ndyosi, cha' chcu'i Ni lo'o ycu'i Sti Ni cuentya ji'na.

²⁶ Xñi na cha' ji'i Jesús lacua; bi' laca sti jo'ó nu laca loo la, nu chañi cha' taca xtyucua ji'na. Ñati lubii tsiya' ti laca Ni, cha' ná ntsu'u cha' cuxi, ná ntsu'u qui'ya ji'i Ni. Xa' ña'a laca Jesús, nu ná nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cha' tyanu yu slo ñati chalyuu nu ndu'ni tsa cha' cuxi; cua nda Sti yu su tyucua yu la cui' su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi Sti yu. ²⁷ Ndulo la tsiya' ti cha' nu ntsu'u ji'i Jesús que cha' nu ntsu'u ji'i xa' la sti jo'ó nu ndi'i chalyuu. Lcaa tsá nsta ngu' bi' msta lo

mesa tacati, cha' jua'a cati la qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi; clyo ndu'ni ngu' cha' cati qui'ya ji'i ycu'i ca ngu', lo'o li' ndu'ni ngu' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ngu' quichi bi'. Pana nu Jesús bi' ni, sca ti quiya' ngusta yu msta lo'o nguti'i yu chalyuu cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; tyucui ña'a ycu'i yu ngua msta bi', nu lo'o ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi. ²⁸ Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó nu ndu'ni cña nu cua nacui jyo'o Moisés cha' caca, ñati nu tya ntsu'u qui'ya ji'i laca ngu' bi'; pana nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi ni, lubii tsiya' ti cresiya ji'i Ni. Cua tyeje tacui ti tyempo cusu' lo'o ndaquiya' tsa ngu' ji'i cña nu ngulo jyo'o Moisés. Bi' cha' nguane ycu'i Ndyosi ji'i Sñi' ycu'i ca, nu Jesús bi' ni, cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na. Cua nchcu'i Sti Ni lo'o Ni: "Chacuayá' ji'i ycu'i ca na' caca nu'u sti jo'ó", nacui ycu'i Ndyosi ji'i Jesús.

8

Jesús laca nu ndi'i ca slo ycu'i Ndyosi, cha' chcu'i lo'o Ni cuentya ji'na

¹ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nti' na' chcu'i lo'o mā juani: Ca cua ntucua Jesús, nde la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu'i Ndyosi, cha' nclyo Ni cña tyucui ña'a chalyuu; ca bi' ntucua Jesús cha' laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na. ² Ndu'ni Ni cña ca sca se'i su tacati tsa nu ngüiñá ycu'i Ndyosi; si'i

ñatı chalyuu ti nu ngüiñá jıı, cha' laca bi' ñi'ya nu ngua ti' ycuı' Ndyosi cha' caca. ³ Lcaa xu'na sti jo'ó nde chalyuu ni, ntsu'u cha' sta ngu' msta ca slo ycuı' Ndyosi, ntsu'u cha' taquı ngu' xa' la msta lo mesa quıı, cha' bi' laca cña jıı ngu'; lo'o jua'a Jesús ni, ntsu'u msta nu nda Ni ca slo ycuı' Ndyosi cuentya jı'na, ⁴ masi ná ngua Jesús sti jo'ó lo'o nguti'ı yu nde chalyuu. Ná nda ngu' cña bi' jıı, cha' cua laca ndi'ı xa' la sti jo'ó nu nsta msta nu ntsu'u cha' ta ngu' quichı chacuayá' jıı jyo'o Moisés. ⁵ Pana nu xa' la sti jo'ó bi' ni, ñatı nu cajaa ti laca ngu' bi'; cua laca ti cña ndu'ni ngu'. Xqui'ya ngu' bi' nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti sti jo'ó laca Jesús, nu ntucua ca slo ycuı' Ndyosi. Lo'o jua'a nu chcua'ya late' nu ngüiñá jyo'o Moisés su ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jı'na jıı ycuı' Ndyosi nu ngua li', ndi'ya nchcui' Ni lo'o nu cusu' bi' cuentya jıı chcua'ya bi': "Cui'ya nu'u cuentya cha' cuiñá ma ni'ı bi' ñi'ya nu ngulu'u na' jıı ma cha' cuiñá ma jıı, nu lo'o ngutu nu'u nchcui' nu'u lo'o na' lo xlya ca'ya cua bi'", nacui Ni. Pana sca na nu culiji yu'u ti ngua bi', tso'o la tsiya' ti su ntucua Ni nde cua. ⁶ Bi' cha' cua nchca cuayá' ti' na cha' tso'o la tsiya' ti cña nu ndu'ni Jesús cuentya jı'na, siya' la cña nu ndyu'ni nu xa' la sti jo'ó nde chalyuu. Lo'o juani ndulo tsa cha' jı'na, la cui' cha' nu cua ngüiñı jıı

ycui' Ndyosi lo'o na xqui'ya Jesús, cha' xcui' cha' liñı tsiya' ti nchcui' ycuı' Ndyosi lo'o na.

⁷ Ntsu'u tsa cha' nu lyiji jıı cha' cusu' nu ngua tya clyo, nu cua ngüiñı jıı Ni lo'o ñatı tyempo bi', bi' cha' nda ycuı' Ndyosi chaca cha' lo'o ñatı. Ná ndyu'u scua cha' cusu' bi', cha' taca ca tso'o cresiya jıı ñatı cuentya jıı ycuı' Ndyosi, ⁸ cha' ná tso'o ngua'ni ñatı bi' li'. Ndi'ya nscua lo quityı jıı ycuı' Ndyosi cuentya jıı cha' bi':

Cua ngulala ti tyalaa tsa cha' quiñı cha' 'na lo'o tya'a ngu' Israel chaca quiya',

la cui' jua'a lo'o tya'a ngu' Judá, nacui ycuı' Ndyosi nu Xu'na na.

⁹ Si'ı la cui' cha' ñi'ya nu cua ngüiñı 'na lo'o jyo'o cusu' jıı ngu' bi' nu ngua sa'ni, nacui Ni.

Nu ngua li' ntejeya' na' jıı ngu' cha' ngutu'u ngu' ca quichı tyı ngu' Egipto, ndyaa ngu'.

Pana ná ndaquiya' ngu' jıı cha' nu cua ngüiñı 'na lo'o ngu';

ña'a ti ngua'ni tsa ngu' cha' cuxi, bi' cha' nga'aa ntucua' na' cha' jıı ngu', nacui ycuı' Ndyosi nu Xu'na na.

¹⁰ Lo'o juani nde laca cha' cui' nu cua quiñı ti 'na lo'o ngu' Israel juani, nacui Ni.

Nu lo'o tyalaa tyempo, li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o lcaa cha' ne' cresiya jıı ngu', ñi'ya

nu chcuí' na' lo'o ngu' li'. Tyucuí ti' tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li'; caca na' ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' li', lo'o jua'a caca ngu' bi' ñati jna'.
 11 Taca jlo ti' ngu' tilaca laca na' li', lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', masi nu sube, masi ñati cusu'. Lo'o li' nga'aa ntsu'u cha' cacha' ngu' jil'i tya'a ngu' tilaca laca na'; nga'aa nti' cha' culu'u ngu' jil'i tya'a quichi tyi ngu' cha' laca na' ycui' Ndyosi nu Xu'na ngu' li'.
 12 Cua'ni clyu ti' na' jil'i ngu' jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' li'; nga'aa culotu na' qui'ya jil'i ngu' li'. Jua'a nchcuí' quityi jil'i ycui' Ndyosi bi'.
 13 Na cua culiji yu'u ti cha' cusu' nu ngua tya clyo; jua'a ndyu'u cha' bi' li', nu lo'o nchcuí' ycui' Ndyosi jil'i chaca cha' cucui nu cua quiñi ti jil'i Ni lo'o na. Sa'ni tsa nguxana cha' cusu' bi'; cua jyo'o ti cha' bi' juani, cua culiji ti cha' jua'a ti.

9

Cristo laca nu cua ngusaala tyucui' jina cha' caa na slo ycui' Ndyosi

1 Nu cha' cusu' nu cua nda Ni lo'o ngu' Israel nu ngua li', nchcuí' bi' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycui' Ndyosi. Lo'o jua'a cua ntsu'u sca ni'i nu tacati jil'i ngu', su ngua'ni tlyu ngu' bi' jil'i Ni, masi ñati ti ngua

ngu' nu ngüiñá ni'i bi';² sca chcu'a'ya late' ngüiñá ngu' bi' nu nscua cla'be ne' lo'o su ndya'a sti jo'ó ti. Nde ne' chcu'a'ya bi' cua ntucua candyeru chcu'a su ndyaqui quii' lcaa hora; jua'a ntucua sca mesa su nscua xlyá lo, nu caca msta jil'i ycui' Ndyosi. Lcaa tsá ngusta sti jo'ó msta bi'.³ Ca ne' tasá nu ndacui cla'be ne' chcu'a'ya bi', ca bi' ntsu'u chaca cuarto nu tacati tsa jil'i ngu'.⁴ Nde ne' cuarto bi' ntucua mesa oro su ndaqui sti jo'ó yana jo'ó lo; la cui' ca bi' ntucua cña' tacati, nu ngüixi tyi'i ca chu' yaca lo'o chcu'a oro. Ne' cña' bi' cua ntsu'u co'o tsa yu'be ti na nu ñi'ya ña'a scua ña'a, nu nda ycui' Ndyosi cha' ndyacu ngu' Israel ca lo nati' btyi su nguta'a yu'u ngu' nu ngua sa'ni; ne' sca caatyá oro ntsu'u co'o na nu ndyacu ngu' bi'. Lo'o jua'a ca ne' cña' bi' ntsu'u co'o yaca xca jil'i jyo'o Aarón, yaca nu ntyucua sat'i chu' jua'a ti; jua'a ntsu'u tyucuaa quee cuaja', nu nscua nu tii tya'a cha' bi' lo, nu ndacha' ni cña nu cua ngulo ycui' Ndyosi jil'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ca ta'a na bi' ntsu'u co'o ne' cña' tacati bi'.⁵ Chu' cña' bi' ntucua lcu'i jil'i tucua tya'a xca jil'i ycui' Ndyosi nu ndubi tsa ña'a; ngatya'a ti lo lu'be xca ndubi bi' chu' cña', cha' tyi'u ti' ñati cha' ca bi' lijya ycui' Ndyosi cha' cat'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu'. Xca ndubi bi' cua ntucua cha' ca cuayá' ti' ngu' Israel cha' lcaa tsá nga'a ycui' Ndyosi laja su ndi'i ngu'.

Pana ná caja tyempo chcuí' na jil' lcaa cha' bi' juani.

⁶ Jua'a ngua cha' ntucua lcaa yaca bi' ne' chcuaya late' bi' su ngua'ni tlyu ngu' jil' ycuí' Ndyosi, cha' lcaa tsá ndyatí sti jo'ó ndyaa ne' chcuaya bi', ngua'ni cña jil' ycuí' Ndyosi ca jua; ⁷ pana sca ti sti jo'ó nu laca loo nguta'a ca ne' cuarto nu tacati tsa bi' jil' ngu', sca ti quiya' nguta'a nu cusu' bi' sca yija. Lo'o tañi na'ni ndyaa nu cusu' bi' li', cha' scuí jil' slo ycuí' Ndyosi ca ne' cuarto tacati bi', cha' jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil' ycuí' nu cusu' bi', lo'o jua'a cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u jil' lcaa ngu' quichí, masi qui'ya nu ná nda ngu' cuentya si cha' cuxi ngua'ni ngu' nquicha', cha' cuentya jil' ycuí' Ndyosi ngua'ni nu cusu' cña bi'. ⁸ Laja lo'o nchcuí' na jil' chcuaya late' bi' ndu'ni Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' ca cuayá' ti' na, cha' tya lyiji xñi tso'o na tyucui cha' caa na slo ycuí' Ndyosi si ña'a ti tya ndu ni' cusu' bi', si tya ndu'ni tlyu na jil' ycuí' Ndyosi ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya sa'ni bi'; tya lyiji caja ñi'ya nu caa na slo ycuí' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' jil' Ni li', si jua'a. ⁹ Xqui'ya lcaa cha' bi' tso'o la ca cuayá' ti' na cha' nu ndyaca juani; ná caja ñi'ya nu ca tso'o cresiya jil'na cuentya jil' ycuí' Ndyosi laja lo'o ndyu'ni tlyu ti na jil' Ni ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', masi quiña'a tsa msta ta na jil' Ni, masi taqui tsa na na'ni lo mesa cha' cati qui'ya nu

ntsu'u jil'na. ¹⁰ Xcuí' cha' nu nchcuí' ñati chalyuu ti laca, masi ñacui ngu' cha' ná tso'o cacu na co'o na sca lo na, masi ñacui ngu' ñi'ya cua'ni na cha' caca lubii cresiya jil'na; cña nu ndatsaa ti ñati chalyuu jil'na cha' cua'ni na, jua'a laca cha' bi'. Xti ti tyempo talo cha' bi' ña'a cuayá' xcutsa'a ycuí' Ndyosi lcaa cha'.

¹¹ Lo'o juani cua yaa Cristo, nu laca chaca lo sti jo'ó nu laca loo; cua laca nguxana ndyaca tso'o chalyuu xqui'ya Ni. Ná ndyaa Ni ngua'ni Ni cña ne' sca ni' tlyu nu ngüiña ñati ti, cha' ná ndu'ni cha' tyu'u cha' jil' Ni lo'o sca cha' nu ntsu'u nde chalyuu. ¹² Ndi'ya ña'a cña nu ngua'ni Cristo cuentya jil'na, nu lo'o ndyaa Ni la cui' ca su tacati tsa ca su ntucua ycuí' Ndyosi: ná nguta'a Ni lo'o tañi chivo lo'o tañi chqueru, cha' scuí Ni tañi bi' nde slo ycuí' Ndyosi cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'na; pana ngujui Cristo lo crusi, ndye tañi ycuí' yu ndyalú cuentya jil' qui'ya nu ntsu'u jil'na. Bi' cha' sca ti quiya' tsiya' ti ngua'ni lyaá Cristo jil'na, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' ngulaá na jil' nu cuxi, xqui'ya cña nu ngua'ni Ni cuentya jil'na. ¹³ Nu ngua sa'ni la ni, si ntsu'u sca cha' nu ngua'ni cha' nga'aa lubii sca ñati, li' nguscuí sti jo'ó tañi chivo tañi toro lo ngu', cha' caca lubii ngu' hichu' ti ngu' cuentya jil' ycuí' Ndyosi; jua'a nguscuí sti jo'ó jii lo ngu', jii jil' chqueru msta nu cua ndyaqui cuentya

ji'ḡ ngu'. ¹⁴ Masi jua'a ngua'ni ngu' cña nu ngua li', pana tlyu la cña nu ngua'ni Cristo juani, cha' ndyalú tañi ycuí' yu lo'o ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na. Xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ni, bi' cha' ngua ji'ḡ Cristo ta yu tyucui ña'a ycuí' ca yu, cha' sca ti quiya' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycuí' Ndyosi; nu ycuí' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'ḡ yu tsiya' ti, bi' cha' taca cua'ni lubii Ni cresiya ji'na, nu lo'o tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni Ni lo'o ndyalú tañi ycuí' Ni. Li' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ñu'u tsa ji'na, jua'a taca ji'na cua'ni na cña ji'ḡ ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca nde chalyuu li'.

¹⁵ Bi' cha' lacua, Cristo laca nu ngüiñi sca cha' cucui ji'ḡ ycuí' Ndyosi lo'o ñati chalyuu, masi lo'o cua ña'a ca ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'ḡ. Jua'a ngua'ni Cristo, nu lo'o ngujuii yu, cha' jua'a ngulaá na ji'ḡ lcaa cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o tya ndaquiya' tsa na ji'ḡ cha' cusu' bi'. Nu juani taca tyacua lcaa cha' nu cua nacui ycuí' Ndyosi Sti na ji'na cha' tyacua ji'ḡ lcaa ngu' nu ngusubi Ni ji'ḡ; ná nga'a cha' culiji yu'u cha' bi' ji'na tsiya' ti. ¹⁶ Sca quityi nu nclyo ñati cha' tyanu xi cha' tso'o ji'ḡ tya'a ngu' lo'o cua ngujuii ngu' ni, ndi'ya ndyaca cha' ji'ḡ quityi bi': ná caja cha' tso'o bi' ji'ḡ tya'a ngu', si bilya cajaa nu ca ji'ḡ cha' tso'o bi'; ¹⁷ ná cua'nijo'o quityi bi', si tya lu'ú nu ca ji'ḡ cha' tso'o bi'. Sca ti si cua ngujuii yu bi', li' cua'nijo'o

quityi bi' ji'ḡ ngu'. ¹⁸ Lo'o jua'a nu cha' cusu' nu ngua clyo bi' ni, ngua'ni cha' bi' cña cuentya ji'ḡ ngu', xqui'ya cha' ndyujuii ngu' sca na'ni nu ngua msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'ḡ ngu'. ¹⁹ Nu ngua tya clyo ndacha' jyo'o Moisés lcaa cha' cusu' bi' ji'ḡ lcaa ngu' quichi, ndacha' yu lcaa cña nu cua ngulo ycuí' Ndyosi ji'ḡ ngu' cha' cua'ni ngu'. Li' ngusñi yu xi tañi chqueru lo'o tañi chivo nu ndyujuii ca ngu', nguxiya' yu tañi bi' lo'o xi hitya lubii. Li' ntejeya' yu ji'ḡ sca sta' yaca nu ntsu'u quicha' xlya' nu nga'a ña'a chu'; lo'o quicha' xlya' bi' nguscui yu tañi bi' lo' ngu' quichi bi', jua'a lo cha' cusu' bi' nu nscua lo quee cuaja'. ²⁰ Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Lo'o tañi re ndatsaa ycuí' Ndyosi ji'ḡ ma, cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu cua ngulo Ni ji'ḡ ma cha' cua'ni ma, nu lo'o ngüiñi cha' ji'ḡ Ni lo'o ma", nacui Moisés ji'ḡ ngu' bi' li'. ²¹ La cui' jua'a nguscui Moisés tañi lo hcua'ya bi', jua'a lo lcaa na nu ntu-cua ca su ndu'ni tlyu ngu' ji'ḡ ycuí' Ndyosi. ²² Cuentya ji'ḡ cha' cusu' bi', xcui' lo'o tañi sca na'ni nu cua ndyujuii ngu', jua'a ngua lubii lcaa na; lo'o jua'a juani, sca ti ndy-iji cha' clyu ti' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, cha' nu cua ngujuii Cristo cuentya ji'na.

Ngüityi Cristo qui'ya nu ntsu'u ji'ḡ ñati nu lo'o ngujuii yu lo crusi

²³ Ngua'ni jyo'o cusu' ji'na jua'a lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji' ycu' Ndyosi ne' laa nu ngua li', cha' caca lubii lcaa na nu cua'nijo'o ji' ngu'; nde chalyuu ti ntucua lcaa na bi', masi ndi' bi' cuentya ji' ycu' Ndyosi. Pana tlyu la cña laca cati qui'ya nu ntsu'u ji' ñati chalyuu ca slo ycu' Ndyosi, tso'o la cña laca nu cua'ni lyaá Ni ji' ñati ji' cha' cuxi bi'. ²⁴ Bi' cha' nga'aa ndyaa Cristo nde ne' laa nu ngüiñá ñati nde chalyuu ti, masi ntucua bi' cuentya ji' ycu' Ndyosi; na cua ndyaa liñi Ni ca slo ycu' Ndyosi ca nde cua. Ca bi' ntucua Ni juani, cha' chcu' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'na. ²⁵ Cuentya ji' cha' cusu' ni, sca ti quiya' sca yija ndya'a sti jo'ó nu laca loo ji' tya'a ngu' judío ne' cuarto nu tacati tsa cuentya ji' ngu' bi'; ndya'a lo'o nu cusu' ji' tañi na'ni nu cua ndyujui ca ti ngu' ji' cha' caca msta, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji' ngu' quichi. Pana si' tyuu quiya' ndyaa Cristo ca slo ycu' Ndyosi nde cua. ²⁶ Si jua'a ngua, ná tyiquee' cua tyuu tsa quiya' cua ngujui' ca'a ngu' ji' Cristo lo crusi tya lo'o ndya' chalyuu; pana si' jua'a ngua cha' bi', sca ti quiya' cua yaa yu chalyuu nu ngua sa'ni xi lo'o cua tye ti chalyuu cusu', cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji' lcaa ñati lo'o ngujui yu lo crusi. ²⁷ Cua ña'a ca na ndyiji na sca ti quiya', lo'o li' ndu'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'na; ²⁸ lo'o jua'a Cristo, sca ti quiya' ngujui yu

lo crusi, cha' jua'a ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji' quiña'a tsa ñati. Tya caa Cristo chaca quiya' ca tiya' la; pana nga'aa si' cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji' ñati caa Ni li', cha' cua ndye ngua'ni Ni cña bi'. Li' cua'ni lyaá lyiji Ni ji' lcaa ñati nu ntajatya tsa ji' Ni, ña'a cuayá' nu caa Ni chaca quiya'.

10

¹ Nu lo'o nduna na xcui' cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o jyo'o cusu' ji'na, ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya tyacua cha' tso'o ji'na nde loo la xqui'ya Jesús, cha' ná nchcu' cha' cusu' bi' ji'na ñi'ya caca lcaa cha' bi'; xti tsa cha' ndacha' cha' cusu' bi' ji'na, ñi'ya nti' sca cuityi nu sta cuayá' ti ñi'ya caca sca cña lo yuu. Nu ngu' judío tya'a na, lcaa yija ndu'ni ngu' la cui' ca ti cha'; lcaa yija ndya'a lo'o ngu' ji' la cui' ca msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji' ngu' lo'o ycu' Ndyosi chaca quiya', xqui'ya cha' ná ntsu'u su tye cña tacati nu ndyu'ni ngu', cha' ná nchca cua'ni lubii msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa ji' cresiya ji' ñati bi' cuentya ji' ycu' Ndyosi. ² Ná ndyiji ñi'ya nu cua'ni lubii cha' cusu' bi' ji' cresiya ji' ngu' bi', nu lo'o ndya'a ngu' ndu'ni tlyu ngu' ji' Ni. Si ngua lubii cresiya ji' ngu', nga'aa ngua tii ngu' yabe' nu ntsu'u ji' ngu' li'; nga'aa nti' cha' tyalo'o ngu' ji' msta ji' ngu' chaca quiya' li'. ³ Pana tsa bi' ti cña ndu'ni msta bi'

cuentya ji'í ngu': lcaa yija tsiya' ti ndu'ni cha' ndyi'u ti' ngu' cha' tya ntsu'u qui'ya ji'í ngu' lo'o ycui' Ndyosi; ⁴ ná nchca catí qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati, masi nscui sti jo'ó tañi toro, masi nscui tañi chivo lo ngu'.

⁵⁻⁶ Nu lo'o tya lyiji caa Cristo lo yuu chalyuu, li' nchcui' Ni lo'o ycui' Ndyosi Sti Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Nga'aa nti' nu'u cha' calo'o ngu' ji'í na'ni nu tyaqui cha' caca msta, nacui Cristo ji'í ycui' Ndyosi.

Ná tso'o nti' nu'u ña'a nu'u ji'í ngu' su ndaquí ngu' na'ni lo mesa quii', cha' caca bi' msta;

masi xa' ña'a msta sta ngu' cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', nga'aa ndiya ti' nu'u cha' bi'.

Pana cua ta ti nu'u cuaña' na, cha' caja ñi'ya caa na' nde lo yuu chalyuu, nacui Cristo.

⁷ Bi' cha' cua lijya na' ca nde juani, Ndyosi Sti na', cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na', ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya jna'.

Jua'a ngua cha' nu nda Cristo nu ngua li'. ⁸ Lo quityi bi' ni, clyo nacui Cristo cha' ná nti' ycui' Ndyosi msta; la cui' jua'a nacui Ni cha' ná ndiya ti' ycui' Ndyosi cha' xcui' ndya'a lo'o ngu' ji'í msta, masi msta jua'a ti, masi na'ni lu'ú nu caca msta nu tyaqui lo mesa quii' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu' lo'o ycui'

Ndyosi. Jua'a nacui Ni, pana cuentya ji'í cha' cusu' ji'í ngu' nga'a cha' cua'ni ngu' bi' jua'a. ⁹ Lo'o li' nacui Ni: “Cua lijya na' ca nde, Ndyosi Sti na', cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'”. Jua'a ngua cha' nguxtyanu ycui' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' nu nscua ñi'ya caca msta nu tsalo'o ngu' scaa quiya'; li' chaca cha' cucui ngua'ni ycui' Ndyosi, nu lo'o nda Ni ji'í Cristo lijya nde chalyuu cuentya ji'na. ¹⁰ Ngua'ni Jesucristo lcaa cña nu ngua ti' ycui' Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu, cha' nda yu ji'í tyucui ña'a yu cha' ngujui' ca'a ngu' ji'í lo crusi; sca ti quiya' tsiya' ti ngua ycui' ca yu msta, la cui' msta nu ngua ti' ycui' Ndyosi Sti yu ngua bi'. Bi' cha' cua ngua lubii cresiya ji'na cuentya ji'í ycui' Ndyosi juani, cua ndye yabe' nu ntsu'u ji'na.

¹¹ Nu ngu' sti jo'ó ji'í ngu' judío ni, lcaa tsá ndu ngu' bi' ndu'ni ngu' cña cha' sta ngu' la cui' tya'a msta slo ycui' Ndyosi, masi tyuu quiya' sca yija; ná ntsu'u su tye cha' sta ngu' msta bi', jua'a ni sca quiya' ná ngua cati qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati lo'o msta bi'. ¹² Pana nu Jesucristo bi' ni, sca ti quiya' ngujui yu lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'í ñati, lo'o ña'a ti tya ndyu'u scua cña nu ngua'ni yu masi chalyuu juani. Li' ngutu'u Jesús ndyaa Ni, ndyaa tucua Ni nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ndyosi. ¹³ Ca bi' ntucua

Ni juani, ntajatya Ni ña'a cuayá' nu tyijiloo lyiji ycuí' Ndyosi jí'í lcaa tya'a cusuu Ni. ¹⁴ Sca ti quíya' cua ndyaa Jesús lo crusi lacua, ngua'ni lubii yu jí'í cresiya jí'í ñati cuentya jí'í ycuí' Ndyosi; jua'a ngua tyucui ti' tyiquee ñati chaca quíya'. ¹⁵ Sca ti xquí'ya Xtyi'í ycuí' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ni cña laca nu ngua'ni Cristo nu ngua li', bi' cha' ngua'ni Xtyi'í ycuí' Ni cha' nscua cha' lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

¹⁶ Nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' chaca quíya', nacui nu Xu'na na:

Lo'o tyalaa tyempo bi', li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o cha' ne' cresiya jí'í ñati 'na, lcaa cha' ñi'ya nu chcui' na' lo'o ngu' li';

tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li'.

¹⁷ Chaca cha' nacui Ni li':

Li' nga'aa tyi'u ti' na' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', nga'aa culotu' na' quí'ya nu ntsu'u jí'í ngu' lo'o na'.

Jua'a nchcui' ycuí' Ndyosi.

¹⁸ Bi' cha' juani, nga'aa ntsu'u cha' tsalo'o ngu' jí'í msta' cha' cati quí'ya nu ntsu'u jí'í ngu', cha' cua laca ngua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi jí'na jí'í quí'ya nu ntsu'u jí'na.

Cua'ni na cha' caca stu'ba cha' jí'na lo'o ycuí' Ndyosi

¹⁹ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jí'í Cristo, tyucui chacuayá' jí'í Ni cua ntsu'u jí'na juani, cha' caa na slo ycuí' Ndyosi nu lubii tsiya' ti

cha' jí'í Ni. Jesús laca nu nda chacuayá' bi' jí'na, xquí'ya cha' ndyalú tañi ycuí' yu lo'o ngujuii yu lo crusi, cha' cuityi Ni quí'ya nu ntsu'u jí'na.

²⁰ Nu lo'o nda yu tyucui ña'a yu cha' ngujuii yu xquí'ya na, cua ngusaala yu chaca tyucuii cucui cuentya jí'na li', cha' caja ñi'ya caa na cacua ti slo ycuí' Ndyosi; xquí'ya ycuí' Jesús, bi' cha' taca xñi na tyucuii nu lijya ca slo ycuí' Ndyosi juani.

²¹ Cua ntsu'u cha' jí'na lo'o nu Jesús bi', nu sti jo'ó nu laca loo la, cha' ycuí' laca nu ndi'ya cña loo jí'í lcaa na cuentya jí'í ycuí' Ndyosi Sti yu.

²² Tya'a na ca slo ycuí' Ndyosi lacua; tyucui tyiquee na cua'ni na cha' caca stu'ba cha' jí'na lo'o ycuí' Ndyosi Sti na, cha' taca xñi tso'o na cha' jí'í Ni li'.

Cua ngüityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni cha' ngua tyuju'u ti' na tya tsubi' la; cua ngua lubii cresiya jí'na juani, ñi'ya laca lo'o cua ndyaata na chcu lo'o hitya lubii ti.

²³ Cua'ni na cha' jlya tso'o ti' na cha' nu cua ngusñi na tya clyo lacua, ná tya'achu' na jí'í cha' bi' tsiya' ti. Taca jlya ti' na jí'í ycuí' Ndyosi, cha' chañi cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nacui Ni jí'na.

²⁴ Culacua tso'o ti' na, cha' caja ñi'ya xtyucua na jí'í xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' jí'í Jesús; xtyucua na jí'í ngu' bi', cha' xcui' cha' tso'o ti' cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jí'í tya'a ngu'.

²⁵ Ntsu'u ngu' tya'a na nu

nga'aa ndya'a slo ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, nu nga'aa ndyu'u ti'i lo'o tya'a na. Pana ná tso'o cua'ni na jua'a; tso'o la ña'a ti tsa na tyu'u ti'i na lo'o tya'a na, cha' tyanu tachaa la cha' jil'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, lcaa na lo'o tya'a ngusñi na cha' jil'i Ni. Nti' na cha' cua tyaa ti nu Xu'na na chaca quiya', bi' cha' lu'ba ti tyu'u ti'i na juani lo'o ngu' tya'a na.

²⁶ Nga'aa ntsu'u xa' la msta nu ta na, nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu cua'ni na, cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi li'; cua ngua cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' jil'i Jesús bi', lo'o jua'a nga'aa cui'ya ycu'i Ndyosi cha' clyu ti' ji'na si xtyanu na jil'i cha' bi'. ²⁷ Jua'a ti caca na li', cutsii tsa na jil'i ycu'i Ndyosi lo'o tyalaa hora nu cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati tya'a ngusu lo'o Ni. Lo'o li' cua'ni tye Ni jil'i lcaa ngu' bi', tsa ngu' nde lo quii' tlyu nu ná nga'a cha' tye tyaqui. ²⁸ Nu ngua sa'ni ni, lo'o ntsu'u ñati nu ná ndaquiya' tsiya' ti jil'i cña nu ngulo ycu'i Ndyosi, ndyujui ngu' jil'i ñati bi' li'. Ngua'ni cuayá' ngu' jil'i ñati bi' clyo cuentya jil'i jyo'o Moisés lo'o tucua sna tya'a xa' ñati nu ndacha' liñi ñi'ya ngua cha' bi'; li' ngusta ngu' yabe' hichu' ñati bi', ndyujui ngu' jil'i li', cha' nga'aa ngujui ñi'ya jña ngu' cha' clyu ti' jil'i ycu'i Ndyosi cuentya jil'i nu cuxi bi' li'. Jua'a ngua tya sa'ni la. ²⁹ Lo'o juani ni, tlyu la cha' ti'i tyacua jil'i tya'a ñati

na nu chii tsa nti' ña'a ngu' jil'i Jesús, nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi bi', ngu' nu lye tsa chcu'i lo jil'i cña nu ngua'ni nu Jesús bi'; sca ti xqui'ya cha' ngujui yu lo crusi, bi' cha' cua ndyaca lubii cresiya ji'na. Lo'o jua'a si chcu'i suba' na jil'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi, li' lye la cha' nchcube' tyacua ji'na, cha' xcu'i tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni. ³⁰ Cua jlo ti' na cha' ndi'ya nchcu'i ycu'i Ndyosi tya sa'ni la: "Na' laca nu xcubi' jil'i ñati chalyuu", nacui Ni. "Ta na' cha' ti'i jil'i ñati, nu lo'o ntsu'u cha' chcube' ngu'." Lo'o jua'a cua nchcu'i Ni chaca cha' lo'o ngu' li': "Cua'ni cuayá' na' jil'i ñati 'na, cha' na' laca Xu'na ngu'", nacui Ni. ³¹ Tlyu tsa cha' laca, si taya' ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca ji'na cha' xcube' Ni ji'na.

³² Tyi'u ti' ma lacua, ñi'ya nu ndyaca jil'i cu'ma nu ngua tya tsubi' la, cua ndyaala hique ma cha' ndyuna tso'o ma cha' jil'i ycu'i Ndyosi, lo'o li' cua quiña'a tsa cha' nchcube' cua ndyacua jil'i ma nde chalyuu. Pana ndalo tsa tyiquee ma li'; ná ngua jil'i nu ngu' xña'a bi' tyijiloo jil'i ma, ³³ masi tyuu quiya' nchcu'i tsa ngu' cha' ti'i jil'i ma, masi ngua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma su ndu ma laja ñati nu ngua li'. Lo'o jua'a cua ntaja'a ma tyanu ma slo ngu' tya'a ma laja lo'o ngua'ni ti'i ti' ngu' jil'i ngu' bi', masi si'i jil'i ycu'i ca ma ndyu'ni lya' ti' ngu' tyempo bi'. ³⁴ Lo'o jua'a ndyaa na'a ma jil'i ngu' tya'a

mā nu lo'o ntsu'u ngu' bi' ne' chcuā, nguxtyucua mā jilī ngu' bi' li'; masi nguaana xa' ñati lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jilī mā, ndalo tsa tyiquee mā li'. Tso'o ntsu'u tyiquee mā, cha' cua jlo ti' mā cha' tso'o la tsiya' ti laca nu cha' jilī Jesús nu cua ngusñi mā bi'; jlo ti' mā cha' ná tye chca cha' bi', cha' nu cua ndyuna mā cuentya jilī Jesús. ³⁵ Ná tya'achū' mā jilī cha' jilī Jesús lacua. Ña'a ti tya cua'ni tlyu tyiquee mā, cha' tso'o tsa cha' nu tyacua jilī mā ca tiya' la cuentya jilī ycuí' Ndyosi, si ña'a ti xñi tso'o mā cha' bi'. ³⁶ Nga'a cha' talo tyiquee mā masi tyiquee', si tya nti' mā cua'ni mā lcaa ña'a cña nu nti' ycuí' Ndyosi, si tya nti' mā ña'a mā cha' nu cua nacuj Ni cha' caca nde loo la. ³⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi:

Tya xi tya tyempo tya lyiji cha' tyalaa ycuí' yu nu nga'a cha' tyaa chaca quiya';

nga'aa tiya'lye cha' caa yu bi', nacuj Ni.

³⁸ Lo'o ñati nu caca lubii cresiya jilī xqui'ya na' ni, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' 'na,

li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jilī ngu' bi', nacuj Ni.

Pana ná tso'o nti' na' ña'a na' jilī ñati nu tya'achū' jilī cha' 'na.

³⁹ Nu na ni, ná taca tya'achū' na jilī cha' jilī Jesús; si tya'achū' na jilī yu, chcuna' na tyucui ña'a na, ña'a lo'o

cresiya jilī na li'. Pana laca na ñati nu tsa cu' ti xñi na cha' jilī Ni, bi' cha' ndu'ni lyaá Ni jilī na jilī nu cuxi.

11

Ñati nu tyucui tyiquee ngu' jlyati' ngu' cha' jilī ycuí' Ndyosi

¹ Na jlyati' na jilī sca cha' lo'o ndu' ti' na cha' caca cha' bi', nu lo'o jlo ti' na cha' caca cha' bi' jilī na, masi bilya ña'a na jilī. ² Jlyati' jyo'o cusu' jilī na nu ngua'ni tlyu jilī ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni la, bi' cha' ñati tso'o ngua ngu', lo'o jua'a ntucua Ni cha' jilī ngu' bi'.

³ Jlyati' na jilī ycuí' Ndyosi, bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' clyo nda ycuí' Ndyosi cha', lo'o li' ndya' chalyuu nu ña'a na juani; ná na'a na ñi'ya ngua cha' ndya' bi', tsa bi' ti cha' jlyati' na cha' ngüiñá Ni lcaa cha' nu ña'a na lo yuu chalyuu juani.

⁴ Jlyati' jyo'o Abel jilī ycuí' Ndyosi, bi' cha' tso'o la ngua'ni yu que jyo'o Caín tya'a yu, nu lo'o ngusta ngu' msta slo ycuí' Ndyosi. Ntucua Ni cha' nu nchcui' nu Abel bi', xqui'ya cha' jlyati' yu; lubii tsa cresiya jilī yu ngua ti' ycuí' Ndyosi, nu lo'o na'a Ni jilī yu lo'o ngusta yu msta. Lo'o jua'a juani tya nchca cuayá' ti' na cha' ngusñi jyo'o Abel cha' jilī ycuí' Ndyosi, masi sa'ni tsa ngujuii yu.

⁵ Jlyati' jyo'o Enoc jilī ycuí' Ndyosi, bi' cha' ná ngujuii yu. Jua'a ti ndyalo'o ycuí' Ndyosi jilī yu ca slo ycuí' Ni; ná nquije yu jilī ñati li', xqui'ya

cha' cua yaa Ni yaqui'ya Ni jil'i yu. Pana nchcui' quityi cha' cua ndiya ti' Ni ñi'ya nu ngua'ni nu Enoc bi' laja lo'o nguti'i yu chalyuu. ⁶ Ni sca na, ná taca cua'ni na cha' caca tyaala' ti' tyiquee ycui' Ndyosi, si ná chañi cha' jlya ti' na jil'i Ni. Si nti' na cha' jyacua na jil'i Ni cha' chcui' na lo'o Ni, li' nga'a cha' jlya ti' na cha' lu'ú ycui' Ndyosi; nga'a cha' jlya ti' na cha' taca xtyucua Ni jil'na lo'o jña na sca cha' jil'i Ni.

⁷ Jlya ti' jyo'o Noé jil'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ndyuna yu cha' nu nchcui' Ni lo'o yu, nu lo'o nacui' Ni ñi'ya ña'a cha' cuxi nu lijya caca nde loo la, masi ycui' yu ná ngua tii yu ñi'ya caca cha' bi'. Ngusñi yu cha' jil'i ycui' Ndyosi, li' ngüiñá yu sca yaca ni'i su tyi'i yu lo'o lcaa tya'a ndi'i yu; jua'a ngua cha' ngulaá ngu' jil'i tyo clyaa bi'. Jlo ti' na juani cha' cuxi tsa ngua chalyuu cusu' bi', cha' sca ti Noé jlya ti' yu cha' nu nchcui' Ni lo'o; ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya jil'i yu li'.

⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham jil'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngusñi yu cha' jil'i Ni, nu lo'o nguane Ni jil'i yu cha' tsa yu sca loyuu tyijyu' tsa, su nacui' Ni jil'i yu cha' cajua caca quichi tyi yu. Ngutu'u yu loyuu su nguti'i yu tya clyo, ndyaa yu li', masi ná jlo ti' yu macala su tsa yu. ⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' yu jil'i Ni, bi' cha' ndyanu yu ca loyuu su nacui' Ni jil'i yu cha' cajua caca quichi tyi yu. Ca bi' nguti'i yu ñi'ya

ndu'ni ñati nu ndya'a xtyi'i ti; chcua'ya late' ti ngüiñá yu cha' nguti'i yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni jyo'o Isaac sñi' yu lo'o jyo'o Jacob sñi' ste' yu nde loo la. Tyucuaa jyo'o cusu' bi' jlya ti' jil'i la cui' tya'a cha' nu cua nacui' Ni jil'i jyo'o Abraham sti ngu' bi'. ¹⁰ Jlya ti' Abraham cha' nde loo la cua'ni cho'o ycui' Ndyosi chaca se'i su tso'o la tyi'i yu, nu ná culiji tsiya' ti; cuiñá ycui' Ndyosi ña'a tsaca quichi bi'.

¹¹ Lo'o ycui' Sara clyo'o yu ni, jlya ti' ma' jil'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngua tana ma', masi cusu' tsa ma', masi bilya caja sñi' ma' tsiya' ti. Ngujui sñi' ma' lacua, xqui'ya cha' jlya ti' ma' jil'i ycui' Ndyosi, cha' chañi cua'ni Ni lcaa ña'a cha' nu cua nacui' Ni jil'i ma'. ¹² Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ñati ndyatü jil'i sca ti nu cusu' Abraham nde loo la, masi cua tye ti cha' jil'i yu cha' cusu' tsa yu; tsa ña'a cuii nu ntsu'u nde cua, tsa lo cua tya'a ñati ndyatü jil'i nde loo la. Lo'o juani ná caca culacua na jil'i ngu' bi', ñi'ya laca cha' ná caca culacua na ni tsa lo tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o.

¹³ Ña'a ti jlya ti' lcaa jyo'o bi' jil'i ycui' Ndyosi lo'o ngujui ngu', masi nga'aa na'a ngu' lo'o ndyu'u tucua lcaa cha' nu nacui' Ni cha' caca; pana tso'o tsa ngua tyiquee ngu' bi', cha' nu jlo ti' ngu' cha' cua ngulala ti caca cha' bi', ñi'ya si tsa lyiji ti na'a ngu' jil'i. Jlo ti' ngu' cha' tyijyu' ngutu'u ycui' ca

ngu' lijya ngu', lo'o ná ntsu'u tyi ngu' lo yuu bi'. ¹⁴ Jlya ti' ngu' cha' ntsu'u sca se'j tso'o la su tyalaa ngu' ca nde loo la, bi' cha' ngua ti' ngu' jua'a. ¹⁵ Nga'aa ndyi'u tsa ti' Abraham lo'o tya'a yu ji'j quichj tyi ngu' ca loyuu tyijyu' su ngutu'u ngu'; cua nguxtyuu ngu' ca bi' hora ti, si jua'a ngulacua ti' ngu'. ¹⁶ Pana si'i jua'a ngua ti' ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' ta ycu' Ndyosi sca se'j su tso'o la tsiya' ti su tyi'j ngu'; ngua ti' ngu' tyalaa ngu' la cui' ca su ntucua ycu' Ni. Bi' cha' ná tyuju'u ti' Ni lo'o nacuj ngu' cha' ycu' Ndyosi nu Xu'na ngu' laca Ni; na cua ngua'ni cho'o Ni sca se'j su tyi'j ngu' ca slo ycu' Ni.

¹⁷⁻¹⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o, bi' cha' ndyalo'o yu ji'j Isaac sñi' yu, cha' ycu' nu piti caca msta cha' xcua lo mesa quee ji'j ycu' Ndyosi li'; jua'a ngua cha' ngua'ni cuayá' Ni ji'j yu. Na cua ngüiñi cha' ji'j ycu' Ni lo'o nu Abraham bi' tya sa'ni la cha' cala sñi' clyo'o yu; tya li' cua nacuj Ni ji'j yu: "Xqui'ya Isaac catu quiña'a tsa ñati jinu'u nde loo la". Pana ña'a ti ntaja'a Abraham ndyalo'o yu ji'j nu piti Isaac bi', nu sca ti sñi' yu lo'o clyo'o yu, cha' caca nu piti bi' msta. ¹⁹ Taca ji'j ycu' Ndyosi cua'ni cha' tyu'ú Isaac chaca quiya' si cua ngujuii, ngua ti' Abraham; bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu jua'a lo'o sñi' yu. Pana nu lo'o cua nscua Isaac lo mesa cha' cajaa, li' xa' ndya

Ni ji'j nu piti bi' ji'j Abraham sti yu chaca quiya'; ná ngujuii nu piti bi'.

²⁰ Jlya ti' jyo'o Isaac cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o, bi' cha' nchcu' nu cusu' bi' lo'o tyucuaa sñi' yu, nu Jacob lo'o Esaú bi', cha' tso'o tsa caca ji'j ñati nu catu ji'j ngu' tyempo nde loo la. ²¹ Jlya ti' jyo'o Jacob cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o, bi' cha' ngusta ya' nu cusu' bi' hique tyucuaa sñi' ste' yu nu ngua sñi' José bi', nu lo'o cua cajaa ti nu cusu' bi'; nchcuicha' nu cusu' ji'j nu ngu' cuañi' bi' li'. Lo'o li' ngua'ni tlyu yu ji'j ycu' Ndyosi, laja lo'o ndu yu nguaty yu yaca xca ji'j yu lyuu. ²² Jlya ti' jyo'o José ji'j ycu' Ndyosi, bi' cha' lo'o cua cajaa ti yu, li' nda yu sca cha' lo'o ngu' tya'a yu, cha' chañi cha' tyu'u leaa tya'a ngu' Israel loyuu Egipto bi' ca tiya' la, tyaa ngu' laja ti li'. Lo'o jua'a nacuj nu cusu' macala tyatsi' jyo'o ycu' yu chaca quiya' ca tiya' la, nu lo'o cua ngutu'u ngu' ndyaa ngu'.

²³ Jlya ti' sti xtya'a jyo'o Moisés ji'j ycu' Ndyosi, bi' cha' lo'o ngula sñi' ngu', ngusu'ba cuatsi' ngu' ji'j yu ni'j sna co', cha' na'a ngu' cha' tso'o tsa ña'a cubi' cuañi' bi'. Nga'aa ndyutsij ngu' bi' ji'j rey xña'a, masi ná ndaquiya' ngu' ji'j cña cuxi nu ngulo rey bi'. ²⁴ Lo'o ngua tlyu la nu Moisés bi' li', ná ndiya ti' yu cha' ñacu' ngu' ji'j cha' laca yu sñi' nu cuna'a sñi' rey nu laca loo ji'j ngu' Egipto, xqui'ya

cha' jlya ti' yu ji'ly ycuí' Ndyosi nu Xu'na ngu' Israel; ²⁵ tso'o la cha' stu'ba ti caja cha' ti' ji'ly yu lo'o lcaa tya'a ñati' ji'ly ycuí' Ndyosi, ngua ti' yu. Ná ngua ti' yu tya'a yu xcui' cha' paseya ti, ni ná ngua ti' yu cua'ni yu xi cha' cuxi cha' sca hora ti ca chaa ti' ycuí' ti yu; ²⁶ tso'o la stu'ba ti tyi'ly yu lo'o ngu' tya'a yu, masi chii' nti' xa' ñati' ña'a ji'ly yu, ngua ti' yu. Ñi'ya nchcube' ycuí' Cristo nde loo la, jua'a nchcube' Moisés nu ngua li'; pana ná ndube ti' yu cha' culiya' ngu', nguxtyanu yu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'ly ngu' Egipto, cha' jlya ti' yu cha' tso'o la caca ji'ly ñati' ji'ly yu nde loo la xqui'ya ycuí' Ndyosi. ²⁷ Jlya ti' jyo'o Moisés bi' ji'ly ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngutu'u yu loyuu Egipto bi'; ná ndyutsii' yu masi ngunasj' tsa rey xña'a bi' li', ni ná nguta'achu' Moisés tsiya' ti. Ndyalo'o yu ji'ly ngu' Israel tyucui' tyijyu', ñi'ya si ndyaa lca'a yu ji'ly ycuí' Ndyosi, masi ná nchca ña'a na ji'ly ycuí' Ni.

²⁸ Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' nacui' yu cha' clyo cua'ni ngu' ta'a pascua la cui' talya lo'o cua tyeje tacui ti sca xca tyaala su ndi'ly ngu'; cuentya ji'ly ycuí' Ndyosi caa xca tyaala bi', cha' xcube' ji'ly ngu' Egipto. Li' ngulo Moisés cña cha' ta'a ngu' tañi na'ni chu' yaca nu ndu to' tyuu ni'ly ji'ly lcaa ngu', cha' nu lo'o ña'a xca tyaala bi' tañi, ná cujui' ji'ly sñi' ngu'

Israel li'; pana cua ndyujui' xca bi' ji'ly sñi' nu ngula clyo ji'ly lcaa ngu' ca tyi. ²⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés ji'ly ycuí' Ndyosi, bi' cha' ndyaala sca tyucui' btyi ti cla'be laja Tyujo'o Nga'a, cha' tyu'u ngu' chaca tsu'. Pana nu lo'o ngua ti' ngu' Egipto tyu'u lca'a ji'ly ngu' Israel, nga'aa ngua ji'ly ngu' li', cha' ndyanu ngu' ne' hitya bi'; ndye ngu' Egipto, ngujui' ngu' bi' li'.

³⁰ Jlya ti' ngu' Israel cha' ji'ly ycuí' Ndyosi, bi' cha' nguta'a ngu' nguxtyi'ly ngu' tyi'ly ca chu' lo'o quee nu ndu to' quichi' Jericó. Cati tsa nguta'a ngu' tsa cu' ti, lo'o li' ndye lo'o bi' nguti'. ³¹ Pana jyo'o Rahab, sca nu cuna'a calle nu nguti'ly ca quichi' bi', jlya ti' cho' ji'ly ycuí' Ndyosi; bi' cha' nchcui' tso'o cho' lo'o nu tucua tya'a ngu' Israel nu cuaana ti ndyaa, ndyaa na'a ngu' lo quichi' bi' clyo. Nda cho' su tyi'ly ngu', bi' cha' ná ngujui' cho' lo'o ngujui' xa' la ñati' tya'a quichi' tyi cho' nu ná ndaquiya' ji'ly ycuí' Ndyosi tsiya' ti.

³² Tya ntsu'u quiña'a tsa cha' nu taca chcui' na' lo'o ma cuentya ji'ly cha' tlyu nu ngua'ni jyo'o cusu' ji'na, ngu' nu chañi cha' jlya ti' ji'ly ycuí' Ndyosi: taca chcui' na' ji'ly Gedeón, lo'o ji'ly Barac, lo'o ji'ly Sansón, lo'o ji'ly Jefe, lo'o ji'ly David, lo'o ji'ly Samuel, lo'o ji'ly ca ta'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'ly ycuí' Ndyosi tya sa'ni la. ³³ Jlya ti' lcaa ngu' bi' ji'ly ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngusuu tya'a ngu' lo'o ñati' cuxi nde

xa' chalyuu, ntijiloo ngu' jil'i lcaa ñati nu nguti'i ca bi' li'; tso'o tsa cña ngua'ni ngu' bi', bi' cha' ngua'ni Ni cua ña'a ca cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya jil'i ngu' bi'. Ngua jil'i ngu' bi' cua'a jil'i cuichi tyaala cha' ná ndyacu jil'i ngu'; ³⁴ jua'a cua ndalo ngu' bi', masi ngusu'ba ngu' xña'a jil'i ngu' lo quii' tonu cha' tyaqui ngu'; ná sca ngua jil'i ngu' bi', masi ngulo ñati chcuá cha' cujuu jil'i ngu'. Ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti tya clyo, cha' xti ti juersa ntsu'u jil'i ngu'; pana ca tiya' la, li' ngu-ula tsa ti' ngu' bi', cha' tlyu tsa juersa ngujui jil'i ngu', nu lo'o nxuú tya'a ngu' lo'o ñati xa' chalyuu nu tsa tlyu ti ñaa cha' tyijiloo jil'i ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a ni, xa' ndyalaa nu qui'yu jil'i ngu' ña'a lu'ú ti ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' caca jil'i ycuí Ndyosi cua'ni lyaá Ni jil'i ngu', masi cua ngujui ngu' tsaca quiya'.

Ti'í tsa ngujui' ngu' cuxi jil'i xa' la tya'a ngu' bi'. Si cua nguta'achu' ngu' bi' jil'i ycuí Ndyosi, cua ngulaá ngu' jil'i ngu' cuxi bi' li', cha' nga'aa ngujui' ngu' cuxi jil'i ngu' bi'; pana ná ntaja'a ngu' bi' tya'achu' ngu' jil'i Ni, cha' tyu'u laja ti ngu' jua'a. Ndu ti' ngu' bi' ni jacua' caa Ni caqui'ya Ni jil'i ngu', cha' ta chaca chalyuu tso'o la jil'i ngu'. ³⁶ Xa' la tya'a ngu' bi' ni, ti'í tsa nchcui' ngu' jil'i ngu' bi' laja lo'o ngujui' ngu' cuxi jil'i ngu' bi', masi ngusca' ngu' cuxi jil'i ngu' bi' lo'o carena,

masi ngusu'ba ngu' jil'i ngu' bi' ne' chcuá. ³⁷ Ntsu'u ngu' bi' nu ngujui' li', cha' ti'í tsa ngujui' quee hichu' ngu' lo'o ngu' quee jil'i ngu' bi', hasta ngusa'be ngu' jil'i xa' la ngu' bi' lo'o chcuá; jua'a xa' la ngu' bi' ngujui' xqui'ya maxtyi jil'i ngu' cuxi. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' bi' nu ná ngujui late' jil'i, bi' cha' lacu' ngu' quiji xlya' ti li', masi quiji chivo; ntsu'u ngu' ti'í, ntsu'u ngu' quicha, cha' lya' tsa ti' ngu' cuxi jil'i ngu' bi', cha' ti'í ti' ngu' cuxi ña'a ngu' jil'i ngu' bi'. ³⁸ Cuxi tsa chalyuu re lo'o ngua jua'a. Ná jlo ti' ñati chalyuu cha' tso'o la nu ngu' bi' que ycuí ngu', masi xcuí nguta'a yu'u ti ngu' bi', masi ndyu'u cuatsi' ngu' ca ne' quixi', ca nde sii' ca'ya, xqui'ya cha' lya' tsa ti' ñati chalyuu jil'i ngu'; nguti' ngu' bi' tyuquee, lo'o jua'a hasta ngulu ngu' tyuu su nguti' ngu'. ³⁹ Lo'o nu juani tya ndyi'u ti' na jil'i ngu' bi', ñati nu jua'a jlya tsa ti' jil'i ycuí Ndyosi nu ngua sa'ni; pana ná na'a ngu' bi' lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la, ⁴⁰ xqui'ya cha' tso'o la cha' nu ngua'ya hi que ycuí Ni ñi'ya cua'ni Ni lo'o lcaa tya'a na juani, cha' lo'o cuentya jil'na ngulacua ti' Ni. Ngua ti' Ni cha' caca na ñati nu tyucui tyiquee na stu'ba ti lo'o ngu' bi', lcaa na lo'o jyo'o cusu' bi' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni cha' caca na li'.

12

Culacua ti' na ñi'ya nu

ngua'ni Jesús cha' ntijiloo yu ji'i tya'a cusuu yu

¹ Lo'o juani, ¿ñi'ya cua'ni na lacua? Ndi'ya cua'ni na nde chalyuu: Ñi'ya si tya ndi'i jyo'o cusu' bi' tsa tlyu ti lo'o na, jua'a cua'ni na, cha' jua'a tyi'u tso'o ti' na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ngu' bi' tya sa'ni la, xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi. Ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' nu ndaca'a ji'na cha' ná xñi tso'o na cha' ji'i Jesús; xtyanu na lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i, culochu' na cha' bi'. Lo'o li' nguula ti' tyiquee na cua'ni na cha' tso'o nde chalyuu, tsa lo cua tyempo nu tya ta ti Ni ji'na. ² Xcu' culacua ti' na ñi'ya ngua'ni Jesús; lcaa cha' nu jlya ti' na ni, Jesús laca suu lcaa cha' bi'; si jua'a, taca jlya ti' na ji'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu. Nu ycu' Jesús ni, ná nguta'achu' yu ji'i cña nu nga'a cha' cua'ni yu, masi cua jlo ti' yu cha' cua cajaa ti yu lo crusi. Pana tiya' la li', nu lo'o cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu li'; bi' cha' ná ngua tyuju'u ti' yu tsiya' ti, masi nguxcube' ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o juani cua ndyaa tucua Jesús nde la'a tsu' cu' su tlyu ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na.

³ Culacua tso'o ti' mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua ji'i Jesús tyempo bi'. Ndalo tsa tyiquee yu ji'i cha' cuxi bi' li', masi liye' tsa ti' ngu' cuxi ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' lo'o cu'mā ni, ná ntsu'u cha' ca ñu'u ti' mā xqui'ya Jesús, ná

ntsu'u cha' ca taja ti' mā ji'i Ni. ⁴ Masi lye tsa nxuu tya'a mā lo'o lcaa cha' cuxi, ni tsaca mā bilya cujui ngu' ji'i mā xqui'ya Jesús. ⁵ Ná nga'a cha' cjlyaa ti' mā cha' bi', cha' tso'o tsa nchcui' ycu' Ndyosi lo'o mā ñi'ya si laca mā sñi' ycu' Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Sñi', nacui ycu' Ndyosi, taquiya' tso'o mā 'na, masi xcube' na' ji'i mā; ná ca taja ti' mā 'na, masi cua'a na' ji'i mā cha' ná cua'ni mā sca cha' cuxi.

⁶ Cha' na' laca nu Xu'na mā, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'mā, bi' cha' xcube' na' xi ji'i mā, nacui ycu' Ndyosi.

Ntsu'u quiya' nda na' xi cha' ti' ji'i ñati 'na, cha' sñi' na' laca ngu'.

Jua'a nchcui' ycu' Ndyosi lo'o na, ⁷ bi' cha' talo mā tyiquee' lo'o chcube' mā chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi Sti mā lacua. Cua nchcube' mā xi juani, bi' cha' caca cuayá' ti' mā cha' laca mā sñi' ycu' Ni, si jua'a ndu'ni ycu' Ni lo'o mā. Lcaa ñati nu ntsu'u sñi', ntsu'u quiya' ndyu'ni tyaala ji'i sñi'; lo'o ná ndaquiya' nu sube bi' ji'i cha' nu nchcui' sti ngu', nchcube' sti ji'i sñi' li'. La cui' jua'a ndu'ni Ni lo'o na. ⁸ Nga'a cha' xcube' Ni ji'i mā ñi'ya nchcube' Ni ji'i cua ña'a ca sñi' Ni, cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' chañi cha' cua laca mā sñi' ycu' Ndyosi li'; ná laca mā sñi' nu ngujui ji'i ñati nde calle ti. ⁹ Nde chalyuu nchcube'

sti na ji'na, bi' cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' ji'na lo'o na. ¿Ha ná tso'o si ta na chacuayá' cha' xcube' ycui' Ndyosi Sti na ji'na, cha' tso'o la tyi'i tyiquee na nde loo la lacua? ¹⁰ Cua laca ti tyempo nu nchcube' sti na ji'na nde chalyuu, tsa ña'a nu tso'o cuentya ji'na ndu'ni ngu', cha' ca tsa'a na nti' ngu'; la cui' ti cha' nti' ycui' Ndyosi cha' caca tso'o ji'na, bi' cha' nchcube' Ni ji'na jua'a. Nu lo'o cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, li' taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ycui' Ndyosi Sti na, nu ná ntsu'u cha' cuxi ji'i Ni tsiya' ti. ¹¹ Ca xñi'i ti' na hora bi' lo'o nchcube' na, si'i na chaa ti' na li'; pana tiya' la li' taca cua'ni la na cha' tso'o, cha' ti' ti taca tyi'i tyiquee na nde chalyuu li', xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o la na cha' ji'i ycui' Ndyosi nu lo'o cua nchcube' na.

Tlyu tsa cha' laca si tya'achu' na ji'i ycui' Ndyosi

¹² Xa' ta ma juersa ji'i tyucui ña'a ma lacua, masi ngua cña' tsa ma; xa' cua'ni cha' nguula ti' tyiquee ma, masi ngua taja ti' ma tsubi'. ¹³ Clyana la ma tyucuii liñi su tsa ma, cha' ná quiñu'u la tyucuii ji'i xa' la ñati tya'a ma nu siya' la tyiquee ngu'; cua'ni ma cha' tyati' la ti' tyiquee ñati bi', cha' si'i na caca ñu'u la ti' ngu'.

¹⁴ Cua'ni cña ti' ma cha' tso'o ti tyi'i ma lo'o lcaa ñati, cua'ni ma cha' caca lubii cresiya ji'i ma; ni tsaca na, ná caca ña'a na ji'i ycui'

Ndyosi si tya lyiji caca lubii cresiya ji'na. ¹⁵ Cui'ya ma cuentya cha' ni tsaca ngu' tya'a ma ná xtyanu jua'a ti lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a cui'ya ma cuentya cha' ná cua'ni ñu'u ma ji'i tyiquee xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ñi'ya laca sca quixi' tyaala nu cua'ni ñu'u ji'i ñati lo'o co'o ngu' hitya bi', jua'a caca na ji'i tya'a na lo'o ntsu'u sca cha' cuxi ji'na. ¹⁶ Cui'ya ma cuentya cha' ni tsaca ma ná caca ma ñi'ya ngua jyo'o Esaú; ngua'ni lya' ti' yu bi' ji'i ñati ji'i yu, lo'o jua'a ná ndube ti' yu ji'i ycui' Ndyosi. Sñi' clyo ngua yu, pana ndye ndyujui' yu lcaa chacuayá' nu caja ji'i yu nquicha', xqui'ya cha' ngua ti' yu cacu yu masi sca ti ca'ña scuaa; nguñilo'o tya'a ngula yu ji'i yu li'. ¹⁷ Cua jlo ti' ma ñi'ya ngua ca tiya' la: nu lo'o ngua ti' yu cha' culacua sti yu ji'i yu, li' nga'aa ndaquiya' sti yu ji'i cha' nu nda yu lo'o; nga'aa ngujui ñi'ya nu tya'achu' yu ji'i cha' nu cua ngua'ni yu, masi ngusi'ya tsa yu lo'o nguñiña yu cha' bi' ji'i sti yu.

¹⁸ Lo'o ndyuna ma cha' ji'i ycui' Ndyosi juani, ná ndyaca ji'i ma ñi'ya nu ngua ji'i ngu' Israel nu ngua sa'ni la, nu lo'o ngutu ngu' bi' quiya' ca'ya Sinaí. Ná nchca tii ma juani, ñi'ya nu ngua ti' ngu' bi' lo'o lye tsa ndyaqui sii' ca'ya Sinaí bi' nu ngua li'; talya tsa ña'a ngua li', ná ngua ña'a ngu' tsiya' ti, jua'a

lye tsa ngua cui'i. ¹⁹ La cui' jua'a ná ndyuna mā lo'o cuii tsa nguañi ngula'á cui'chcua ji'i ycu' Ndyosi li', nguañi nchcui' Ni lo'o ñati' bi' li'. Nu lo'o ndyuna ngu' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu', li' lye tsa ngüijña ngu' ji'i Ni, cha' nga'aa chcu' ycu' Ni lo'o ngu' bi' tsiya' ti. ²⁰ Ndyutsii tsa ngu' li', cha' nga'aa ndalo jyaca ngu' cuna ngu' cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi; ndi'ya nacui' Ni: “Ná caa mā nde sii' ca'ya re tsiya' ti; masi caa sca na'ni ji'i mā nde sii' ca'ya re, nga'a cha' cujuu clya mā ji'i lo'o quee”. ²¹ Lye tsa ña'a ngua cha' bi', hasta ycu' Moisés nacui' ndi'ya: “Lye tsa nchcua na' cha' ndyutsii na”.

²² Pana nga'aa si'i jua'a ndyaca ji'i mā juani, cha' chaca chalyuu tsa mā juani; la cui' ca su ntucua tyi ycu' Ndyosi ca nde cua, ndacua tsa mā juani. Ca bi' ndi'i ycu' Ndyosi lo'o tyuu tsa mil tya'a xca ji'i Ni. Tso'o tsa ña'a ca bi'; ñi'ya si cua nscua chaca ca'ya Sión nde cua, ñi'ya si ca bi' ntucua chaca quichi' Jerusalén nu tso'o la ña'a, jua'a laca bi'. ²³ Lo'o jua'a ntsu'u cha' tsa mā slo lcaa tya'a sñi' ycu' Ndyosi nu cua ndyalo'o Ni ji'i ndeja tya sa'ni la, cha' cua nscua xtañi jyo'o bi' lo' quityi ji'i ycu' Ndyosi nde cua. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi' ca su ndyu'u ti'i ngu'. Na cua tsa ti mā la cui' slo ycu' Ndyosi nu ndu'ni cuayá' ji'i lcaa ñati, ca su ndi'i lcaa ñati jyo'o nu

lubii cresiya ji'i xqui'ya Jesús, cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a ngu'. ²⁴ Lo'o jua'a ca bi' ndi'i Jesús, nu ngüiñi chaca cha' nu tso'o la ji'i ycu' Ni lo'o na; tso'o tsa ngua cha' ndyalú tañi ycu' Jesús, cha' xqui'ya nu Jesús bi' ni, bi' cha' cua nguti' cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana nu lo'o ndyalú tañi jyo'o Abel nu ngua sa'ni, li' ntsu'u cha' cajaa chaca yu nu cua ndyujui ji'i tya'a; xcu' cha' cuxi ndyu'u ji'i cha' bi' li'.

²⁵ Cui'ya mā cuentya lacua, cha' cua'a jyaca mā ji'i lcaa cha' nu cua nda Cristo lo'o mā. Nguxcube' tsa ycu' Ndyosi ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o ná ntaja'a ngu' cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcui' jyo'o Moisés lo'o ngu' nde chalyuu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi; ná ngua xna ngu' bi' ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a tlyu la cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'i Cristo nu ngutu'u ca slo ycu' Ndyosi yaa nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua xa' ndyaa tucua Ni ca slo ycu' Ndyosi chaca quiya' juani. ²⁶ Laja lo'o nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ñati sa'ni, la cui' hora bi' ngulacui' chalyuu; pana juani cua nchcui' Ni chaca quiya' ndi'ya: “Chaca tya quiya' cua'ni na' cha' quiña lcaa lo yuu chalyuu, la cui' hora nu quiña lcaa chalyuu nu ntsu'u nde cua”, nacui' Ni. ²⁷ Lo'o nacui' Ni: “chaca tya quiya”, jua'a ca cuayá' ti' na cha' ntsu'u cha' xquiña Ni tyucui ña'a lcaa chalyuu

nu cua ngüiñá Ni, culotsu' Ni jil'i cha' bi' li'. Tsa ña'a ti na nu ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi, bi' ti na nu tyanu li', xqui'ya cha' ná nchca clyiji na bi' tsiya' ti. ²⁸ Lo'o jua'a ná taca cha'a chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo, ná clyiji tsiya' ti bi'; bi' cha' tso'o tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycuil' Ndyosi lacua. Cua'ni chí na loo ycuil' Ndyosi, cha' jua'a nti' Ni cha' cua'ni na; tyi'u ti' na cha' lcaa tsá cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ni, cha' cube tsa ti' na jil'i Ni. ²⁹ La cui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i Ni, chañi cha' taca jil'i Ni cuityi' Ni ji'na tsi tsiya' ca lo'o sca quii' tlyu, si jua'a nti' Ni.

13

Cña nu ndiya ti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Ña'a ti tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma jil'i ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Cristo, cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' bi'. ² Tyi'u ti' ma cha' chcuil' tso'o ma lo'o cua ña'a ca ngu' xta, ngu' xa' quichí, si tyalaa ngu' tonil'i jil'i ma; ta ma su tyil'i ngu' bi', cha' jua'a ngua'ni xi jyo'o cusu' jil'i ma nu ngua sa'ni la, lo'o tiya' la li' nquijeloo jil'i ngu' cha' xca jil'i ycuil' Ndyosi nu ntsu'u nde cua laca ñati nu ngulaa tonil'i jil'i ngu' bi'.

³ Culacua ti' ma ñi'ya caca xtyucua ma jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi, nu lo'o cua ngusu'ba ngu' jil'i tya'a na bi' ne' chcuá.

Lo'o jua'a xtyucua ma jil'i ngu' tya'a na nu quicha ti', xqui'ya cha' lya' ti' ngu' jil'i ngu' bi'. Tyi'u ti' ma cha' xtyucua ma jil'i ngu' bi', ñi'ya si ycuil' ca ma nchcube' ma lo'o ngu'.

⁴ Lcaa ma lo'o tya'a ma nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma jil'i clyo'o ma; ná cua'ni cuxi ma lo'o clyo'o ma, ñi'ya nti' si tyu'u cha' jil'i ma lo'o xa' ñati laja ti. Xcube' ycuil' Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati nu cua'ni cha' suba' jua'a, jua'a xcube' Ni jil'i ñati nu tyatí yu'u lo'o clyo'o xa' ñati.

⁵ Ná tyu'u tyiquee ma xcui' cha' jil'i cñi, pana tso'o si tyaala' jil'i ma lo'o tsa ña'a nu ndyiji ti xi jil'i ma. Na cua nchcuil' Ni lo'o na ndi'ya: “Ná culatil'i na' jil'i ma”, nacui' Ni, “ná xtyanu na' jil'i ma jua'a ti”. ⁶ Bi' cha' ndi'ya culacua ti' na cha' nguula ti' tyiquee na: Ycuil' nu Xu'na na laca nu nxyucua 'na.

Ná ntsu'u cha' cutsji na lacua, cha' ná caca cua'ni cuxi ñati lo'o na'.

⁷ Tyi'u ti' ma jil'i ngu' jyo'o tya'a ma nu ngua loo jil'i ma chacuayá' jil'i Jesucristo; ngu' bi' laca nu cua nchcuil' cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ma tya clyo, bi' cha' culacua tso'o ti' ma jil'i cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu. Cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o ngusñi ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi.

⁸ Ná ncha'a Jesucristo: ñi'ya ngua Ni tyempo sa'ni, la cui' jua'a laca Ni juani, lo'o la cui' jua'a caca Ni tyempo nde loo la. ⁹ Ná ta ma chacuayá'

culu'u ñati xi xa' la cha' jilí mā, sca cha' nu ná stu'ba nchcui' lo'o cha' bi', cha' ná xtyanu mā jua'a jilí tyucuii liñi. Tso'o la si tyanu tso'o lcaa cha' jilí ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si cube ti' na jilí lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Ni lo'o na lcaa hora; pana ná taca tyanu tso'o cha' jilí ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'na lo'o taquiya' na jilí cua ña'a ca cña nu tatsaa ngu' ji'na, ñi'ya nti' si nacui' ngu' cha' ná tso'o cacu na sca lo na nu ndacu ngu'. Masi cua ndaquiya' tsa na jilí cña bi' tya tsubi' la, si'i na tso'o la ngua ti' na lo'o ngua'ni na jua'a.

10 Xa' ña'a cña ngua'ni Cristo lo'o ndyaa yu lo crusi, cha' ngua yu msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycui' Ndyosi. Pana lcaa ñati nu tya ndyi'u tsa ti' jilí msta nu nsta sti jo'ó cuentya jilí ngu', ná caca tyilí tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o Cristo. 11 Masi xu'na sti jo'ó nu cuentya jilí ngu' judío ni, xcui' lo'o tañi na'ni ti ñalo'o sti jo'ó bi' nde cuarto su tacati tsa ne' laa bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u jilí ngu' lo'o bi'. Nu lo'o ndye ngua cña bi', li' ndyalo'o ngu' jilí ña'a tsaca cuaña' na'ni nu laca msta bi' ca to' quichí; ca bi' ndaqui ngu' cuaña' bi'. 12 La cui' ti ca to' quichí nchcube' Jesús, cha' caja ñi'ya nu cati cha' cuxi nu ntsu'u jilí ñati, nu lo'o ndyalú tañi ycui' ca yu lo'o ngujuii yu lo crusi ca bi'. 13 Lo'o jua'a na, tso'o si ná cutsij na, masi tsalo'o ngu'

ji'na cha' xcube' ngu' ji'na cuentya jilí Jesús; stu'ba ti caca ji'na nde chalyuu, ñi'ya nu ngua jilí Jesús lo'o lya' tsa ti' ngu' jilí yu. 14 Nde lo yuu chalyuu ná ntsu'u se'i tso'o su tyanu na; xcui' na ndu ti' na cha' tyalaa na chaca se'i su tso'o la tsiya' ti, su tsa na lo'o cua ndye chalyuu re. 15 Bi' cha' lcaa tsá cua'ni chí na loo ycui' Ndyosi xqui'ya Jesús, cha' ñi'ya laca si ta na msta jilí Ni, jua'a laca nu lo'o tyucui tyiquee na cua'ni tlyu na jilí Ni. Lo'o jua'a tso'o tsa si lcaa tsá chcui' na cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jilí ycui' Ni. 16 La cui' jua'a ná ca taja ti' mā cua'ni mā lcaa cha' tso'o, jua'a xtyucua mā jilí tya'a ñati mā; bi' laca cña nu ndiya ti' Ni cha' cua'ni na cuentya jilí ycui' Ni.

17 Taquiya' mā jilí ñati nu laca cña cuentya jilí ña'a taju ngu' tya'a mā; cua'ni mā lcaa cña nu ndijña ngu' bi' jilí mā cha' cua'ni mā. Tlyu tsa cña nu ntsu'u jilí ngu' bi', cha' xcui' ndube ti' ngu' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa mā; nga'a cha' xacui' ngu' cha' jilí ycui' Ndyosi si chañi cha' ña'a ti tya tso'o ndyu'ni mā, xqui'ya cha' ngusñi mā cha' jilí Ni. Pana tso'o la nti' ngu' bi', si ña'a ti tso'o ntsu'u tyiquee mā cua'ni mā ñi'ya nu nacui' ngu' jilí mā cha' cua'ni mā. Si ná cua'ni mā jua'a, caca xñi' ti' ngu' bi' li', cha' nga'aa caca xtyucua ngu' jilí mā li'.

18 Ña'a ti chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya jilí

cuare. Tyucui tyiquee ya jlo ti' ya cha' ni sca cha' cuxi ná ntsu'u ji'i ya nu caca tyuju'u ti' ya ji'i. Lcaa tyempo nti' ya cua'ni ya cua ña'a ca cha' nu tso'o la cuentya ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁹ Bi' cha' xa' ndijña tsa na' ji'i mā, cha' lu'ba ti chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna'. Ná tyiquee' cua'ni Ni cha' xtyuū na' cāa na' yala la ca su ndi'i mā.

Ngusalya'yu lo'o ngu'

²⁰ Ycui' Ndyosi laca nu ngua'ni cña cha' ndyu'ú Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii. Lo'o juani laca Jesús loo, cha' ña'asii Ni ji'na nu laca na ñati' ji'i Ni, xqui'ya cha' ngujuii Ni cuentya ji'na. Nu lo'o ngujuii Jesús, li' ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o lcaa ñati' ji'i Ni, sca cha' cucui nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²¹ Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' ti ti tyi'i tyiquee na, lo'o juani nti' na' cha' xtyucua Ni ji'i mā lo'o cua ña'a ca cha' nu lyiji ji'i mā, cha' taca cua'ni mā lcaa cña, ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni mā; nti' na' cha' cuentya ji'i mā cua'ni Ni na laca nu tso'o la nti' Ni, chacuayá' ji'i Jesucristo. Lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu Ni ji'i Cristo. ¡Jua'a caca cha' lacua!

²² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua'ni clyu ti' mā 'na, talo tyiquee mā xi 'na cha' cuna mā cha' nu nchcui' na' re. Ná quiña'a tsa cha' nscua na' lo quityi re, pana cua nti' na' cha' tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'i mā.

²³ Chaca cha' nti' na' chcui' lo'o mā: Cua ngulaá ngu' ji'i Timoteo, tya'a ndya'a na cña, ca su ngutu'ú yu ne' chcuā; nu lo'o cāa na', calo'o na' ji'i yu li', si yala ti tyalaa yu slo na'.

²⁴ Chcuicha' na' ji'i lcaa ngu' nu laca loo cuentya ji'i mā, jua'a chcuicha' na' ji'i lcua ti tya'a mā nu ngusñi mā cha' ji'i ycui' Ndyosi. Ca ta'a ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi, nu ndi'i nde Italia re, lo'o lcaa ngu' bi' nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā.

²⁵ Cua nti' na' cha' tyi'u ti' mā lcaa tyempo cha' xcui' tso'o ti ndu'ni ycui' Ndyosi lo'o lcaa na.

Quityi nu nguscua Santiago

¹ Santiago laca na' nu nscua quityi re cha' caa ca su ndi'i cu'ma, ñati ji'i ycu'i Ndyosi nu ndyaa ma tyucui ña'a chalyuu. Cña laca na' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' jua'a laca na' cña ji'i Jesucristo nu Xu'na na. Cua nti' na' chcu'i' na' xlyo ni'i lo'o lcaa ma lo'o tya'a ma.

Nu lo'o ta ycu'i' Ndyosi sca cha' nu ca'ya tso'o hique scaa na

² Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, si lye tsa nti' ma xqui'ya cua ña'a ca lo cha' ti'i nu ndyacua ji'i ma, ná xni'i tsa culacua ti' ma li'; pana tso'o tsa caca tyiquee ma li', ³ cha' nu lo'o ngualo cha' ti'i bi' ji'i ma xqui'ya cha' ngusni tso'o ma cha' ji'i Jesús, li' taca jlo ti' ma cha' cua nchca la ji'i ma talo ma nde chalyuu. ⁴ Pana cui'ya ma cuentya cha' talo ma tyucui tyempo lo'o ndi'i ma chalyuu, ña'a cuayá' nu tye cha' ti'i ji'i ma, cha' caca ma ñati nu tyucui tyiquee, ñati nu ná sca na lyiji ji'i cha' ngusni ma cha' ji'i Jesús.

⁵ Si ntsu'u quiya' nu lo'o ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya nu cua'ni ma, li' tso'o chcu'i' ma lo'o ycu'i' Ndyosi, cha' ta Ni sca cha' nu ca'ya hique ma ñi'ya nu cua'ni ma li'. Tso'o tsa cha' xlya'be nda Ni ji'i lcaa ñati, cuati ná ndu'ni tyaala Ni ji'na lo'o nda Ni sca cha'

tso'o ji'na. ⁶ Tsa bi' ti cha', nu lo'o ñña ma sca cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, li' nga'a cha' jlya ti' ma cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a; ná tso'o si tya'achu' ma ji'i cha' bi', ñi'ya si ñacu' ma cha' ná nchca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a. Ñati nu jua'a ñacu' cha' ná nchca ji'i ycu'i' Ni, laca ngu' bi' ñi'ya laca sca clyoo' nu ndya'a lo tyujo'o; ndyatu clyoo' ndyaa macala su nducuni'i cui' ji'i cha' tsa. ⁷ Ná ca tu ti' ngu' bi' ji'i ni sca na, cha' ta ycu'i' nu Xu'na na ji'i ngu' li', ⁸ cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; ná sca cha' caja ji'i ngu' cha' xcu'i' na ncha'a ti tyiquee ngu'. Sca ti cha' chcu'i' ngu' sca tsa, chaca tsa xa' cha' chcu'i' ngu' bi' li'.

⁹ Tso'o ti caca tyiquee ngu' ti'i tya'a ngusni na cha' ji'i ycu'i' Ndyosi; xtyucua Ni ji'i ngu' bi', cha' tso'o la tyi'i ngu' nde loo la, masi nchcubé' tsa ngu' su ndi'i ngu' juani ti. ¹⁰ Lo'o jua'a ndu'ni cha' tso'o ti caca tyiquee ngu' culiya' tya'a ngusni na cha' ji'i Ni, masi tye cha' culiya' ngu'; culiji yu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i cua ña'a ca ngu' culiya', ñi'ya ndye cha' ji'i sca queé nu tso'o ña'a nu ntsu'u ca ne' quixi'. ¹¹ Lo'o ndyaa cuichaa nde cua, ca tyique' tsa cua li', ndyanaa yaca queé, ndyalú lcaa cucu' queé, ndye cha' tso'o ña'a ji'i li'. La cui' jua'a tye cha' ji'i ngu' culiya'; laja lo'o ndyu'ni cña ti' ngu' cha' tya caja la cha' tso'o ji'i ngu', tye cha' tso'o bi' ji'i ngu' li'.

*Nu lo'o ndojolaqui nu xña'a
ji'na cha' cua'ni na cha' cuxi*

12 Tso'o caca tyiquee ñati nu ña'a ti nxñi cha' ji'i Jesús, masi tyacua cua ña'a ca cha' ti'i ji'i ngu'. Tso'o si talo ngu' tyiquee', ña'a cuayá' tye cha' ti'i bi' ji'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi' li'; bi' laca cha' tso'o nu cua nacuj Ni cha' ta Ni ji'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i ycu' Ni. 13 Nu lo'o cojolaqui sca cha' cuxi ji'na ni, ná tso'o si ñacuj na ndi'ya: "Ycu' Ndyosi ndyu'ni cha' nñilo'o cha' cuxi re 'na". Ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti nu caca ji'i cñilo'o ji'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ná nñilo'o Ni ji'i ñati lo'o sca cha' cuxi. 14 Nu lo'o ndojolaqui cha' cuxi ji'na, bi' hora laca nu ná ndaquiya' na ji'i sca cha' ji'i ycu' Ni; li' la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ycu' ca na, bi' laca nu ndatsaa ji'na cha' tya cua'ni la na cha' cuxi. 15 Tso'o la nti' na cha' cua'ni na cha' cuxi bi', masi caca tlyu la qui'ya ji'na; nu lo'o ngui'i na ji'i qui'ya bi' ji'na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'i, li' xana na xtyanu na chalyuu tso'o nu cua ngujui ji'na.

16 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, tyaca'a tsa ma 'na; ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o nu xña'a ji'i ma. 17 Lcaa cha' xlya'be nu ndyiji ji'na ni, lcaa cha' nu chañi cha' xcui' cha' tso'o laca bi', ca su ntucua ycu' Ndyosi tsiya' ti, ca bi' ngutu'u lcaa cha' bi', la cui' ycu' Ndyosi nu ngüiñá

lcaa xee tlyu nu nga'a nde cua. Sca ti cuayá' ña'a loo ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na; ná xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' ná ntsu'u cha' tya'achu' Ni ji'i scaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ñati. 18 Lcaa cha' nu liñi ca cuentya ji'i ycu' Ndyosi, cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'na cha' caca na ñati ji'i ycu' Ni, cha' jua'a nti' Ni cha' caca; cua nti' Ni cha' caca na loo ji'i lcaa ca lo na nu cua ngüiñá ycu' Ni, jua'a nti' Ni.

*Cha' tacati nu nga'a cha'
cua'ni na cuentya ji'i ycu'
Ndyosi*

19 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'i ma, tso'o si cui'ya ma cuentya ji'i cha' nu chcui' na' re. Ntsu'u cña ji'i lcaa na cha' yala ti cua'a jyaca na ji'i cha' nu chcui' ñati lo'o na; pana tiya' ti xacuj na cha' ji'i ngu', jua'a tiya' tsa caca ñasi' na ji'i ngu'. 20 Nu lo'o nchca ñasi' na ni, ná taca cua'ni na cha' liñi nu nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu. 21 Lo'o jua'a nga'a cha' culochu' na lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu tya ntsu'u ne' cresiya ji'na; tucua na cha' ji'i ycu' Ndyosi lacua, xñi tso'o na lcaa cha' nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' bi' laca cha' nu taca cua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na.

22 Tsa bi' ti cha', nga'a cha' taquiya' na lcaa cha' nu nclyu'u Ni ji'na, si'i na cua'a jyaca ti na ji'i cha' bi'; na cñilo'o ti na ji'i ycu' ca na, si

xcui' na cua'a jyaca ti na jil'i cha' bi', lo'o ná ndaquiya' na cha' bi'. ²³ Cua ña'a ca ñati nu nti' cuna ti cha' nu nda Ni lo'o na, lo'o li' ná ntaja'a cua'ni cha' bi', laca ñati bi' ñi'ya laca ñati nu ña'a cui'ya xi jil'i ycu' ca lo sca cuanaa; ²⁴ yala ntchaa ti ña'a ngu' jil'i ycu' ca ngu' lo cuanaa, pana lo'o cua ndyaa ngu', li' hora ti cjlyaa ti' ngu' ñi'ya ña'a ycu' ca ngu'. ²⁵ Xtyucua ycu' Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati nu chañi cha' cua'a jyaca jil'i cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' laca cha' nu xtyucua ji'na cha' taca tyil'i tyiquee na tso'o ti. Si tso'o ti cua'ni na nde chalyuu, si cua'ni na lcaa cña nu nclyu'u ycu' Ndyosi ji'na lcaa tsa lo'o tyil'i na chalyuu, tso'o tsa caca ji'na li'. Si'i na nduna ti na cha' bi', lo'o li' xtyanu na jil'i.

²⁶ Ná tyiquee' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nti' cha' tacati tsa ndu'ni ycu' ca ngu'. Pana laja ti ndu'ni ngu' cha' tacati ngu', si ná ndube ti' ngu' ñi'ya nchcui' ngu' lo'o ñati; na ñilo'o ngu' jil'i ycu' ca ngu' cha' tacati ngu' li'. ²⁷ Si tyucui tyiquee na tsiya' ti ndu'ni na cha' tacati cuentya jil'i Ni, si si'i na tucua cha' ntsu'u tyiquee na, ndi'ya nti' ycu' Ndyosi Sti na cha' cua'ni na li': nga'a cha' xtyucua na jil'i nu sube ti'i, jua'a nga'a cha' xtyucua na jil'i nu cuna'a nu ndyanu ti'i ti, nu lo'o nchcube' tsa ngu' ndi'i ngu' chalyuu; pana ná tso'o tyati' yu'u na lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

2

Sca ti cuayá' cua'ni tso'o na lo'o cua ña'a ca ñati nu lijya slo na

¹ Cu'ma tya'a ngusni na cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na, nu ntucua Ni ca su tso'o tsa ña'a nde cua, ná tso'o si xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i xi scaa ñati; stu'ba ti cua'ni ma lo'o cua ña'a ca ñati, tso'o la. ² Ná tyiquee' caa tyuu lo ñati ca su ndyu'u ti'i ma, masi ngu' culiya' nu ntsu'u cui' oro sne ya' ngu', cuati tso'o tsa ña'a ste' ngu', masi ngu' ti'i nu ngusu tsa ste' ngu'. ³ Ná tso'o si lye tsa cua'ni chi ma loo sca ñati nu nchcu' late' nu tso'o tsa ña'a. Ná tso'o ñacu' ma jil'i nu culiya' bi': "Tyucua xi lo yaca xlya tso'o re, cusu'", si ñacu' ma jil'i sca ngu' ti'i ndi'ya: "Ndacua ti tyu nu'u. Cua'a xi, masi lo yuu ti cua". ⁴ Ntsu'u qui'ya jil'i ma li', xqui'ya cha' xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i xi scaa ñati, lo'o jua'a cuxi ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i nu xa' ñati bi' li'.

⁵ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, cui'ya ma cuentya jil'i cha' re: Cua ngusubi ycu' Ndyosi jil'i ñati ti'i cha' taca xñi tso'o ngu' cha' jil'i ycu' Ni; ta Ni chalyuu tso'o jil'i ngu' bi' li', la cui' chalyuu nu nacui Ni cha' caja jil'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jil'i ycu' Ni. Masi ti'i tsa ñati bi' nde chalyuu, pana culiya' ngu' cuentya jil'i ycu' Ndyosi. ⁶ Ná tso'o ndyu'ni cu'ma, cha' ti'i ti' ma ña'a ma jil'i ngu' ti'i. Xcuane na'

sca cha' ji' mā lacua: ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ti'í ti' ji' mā? ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ndya'alo'o ji' mā ca slo ngu' tisiya? ⁷ La cui' ngu' bi' laca nu nchcui' tsa cha' cuxi ji' ycuí' Jesús nu ntsu'u tsa cha' ji' na lo'o.

⁸ Tso'o tsa si chañi cha' ndaquiya' mā cha' cusu' nu nscua tya clyo la; ndi'ya nchcui' cha' bi': "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' na ji' tya'a ñati na, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' na ji' ycuí' ca na", nacui' quityi. ⁹ Si xa' ca ña'a ndu'ni mā lo'o xi scaa ñati, cuxi ndu'ni mā li', ntsu'u qui'ya ji' mā cuentya ji' ycuí' Ndyosi li'; la cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. ¹⁰ Ñati nu ndaquiya' lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji' na cha' cua'ni na, lo'o li' ntsu'u masi sca ti cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi', sca ti cuayá' ntsu'u qui'ya ji' ngu', ñi'ya laca si ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji' lcaa cña nu cua ngulo ycuí' Ni ji' na. ¹¹ Ycuí' Ndyosi laca nu cua nacui' tyucuaa lo cha' ndi'ya: "Ná tyu'u cha' ji' mā lo'o clyo'o xa' ñati", nacui' Ni; lo'o jua'a: "Ná cjuui mā ji' tya'a ñati mā", nacui' Ni. Si cjuui mā ji' tya'a ñati mā, ntsu'u qui'ya ji' mā lacua, masi ná ntsu'u cha' ji' mā lo'o clyo'o xa' ñati; sca ti cuayá' cua ndya'achu' mā ji' cha' nu cua nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na li'. ¹² Cua nda Jesús sca cha' tso'o cha' tyanu ne' cresiya ji' na, cha' xtyucua ji' na cha' taca tyi' tyiquee na tso'o ti. Nga'a cha' chcuí'

tso'o na, jua'a ntsu'u cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi' na chalyuu, cha' cua tyalaa ti tsā nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji' lcaa ñati chalyuu. ¹³ Lo'o li' si ná ngua'ni tya'na ti' na ji' tya'a ñati na, ná taca cua'ni tya'na ti' Ni ji' na lo'o cua'ni cuayá' Ni ji' na; pana ñati nu ngua'ni tya'na ti' ji' tya'a ñati ni, bi' ñati laca nu tso'o la caca cha' ji' hora lo'o cua'ni cuayá' Ni ji' ñati.

Ntsu'u cña tso'o cha' cua'ni na lo'o ngusñi na cha' ji' ycuí' Ni

¹⁴ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji' Jesús, ná taca ñacuí' na cha' ntsu'u cha' ji' na lo'o Jesús, si ná lo'o ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji' tya'a ñati na. Sca ti ngusñi tso'o na cha' ji' Jesús, si cua'ni na cha' tso'o jua'a; li' tyaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji' na. ¹⁵ Ná tyiquee' ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti' mā nu lyiji tsa ste' ngu', nu lyiji tsa na cacu ngu', masi qui'yu, masi cuna'a. ¹⁶ Si chcuí' mā lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Xtyucua Ni ji' mā", ñacuí' mā ji' ngu', "cacu' mā ste' mā cha' caca chcatsu mā, cacu tso'o mā tyaja", ñacuí' mā ji' ngu', pana ná nda mā na nu lyiji ji' ngu' bi' li', ¿ha tso'o nti' mā cha' nchcui' mā lo'o ngu' jua'a? Ná tso'o chcuí' mā jua'a, cha' cua ngujlyaa ti' mā cha' ji' ycuí' Ndyosi si chcuí' mā jua'a; ¹⁷ ná taca ñacuí' na ji' ngu' cha' cua ngusñi na cha' ji' ycuí' Ndyosi, si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o nu xtyucua ji' tya'a ñati na.

18 Ná tyiquee' ñacuī sca ñati jì'na: “Tso'o tsa ngusñi ma cha' jì' ycuī' Ndyosi tu'ni. Pana nu na' ni, nti' na' cha' cuayá' tsa cuentya jì' ycuī' Ndyosi masi cua'ni na' xi cha' tso'o lo'o ñati’”, ñacuī ngu'. Tso'o lacua. Ndi'ya chcuī' na' lo'o ngu' bi' li': “Cacha' ma 'na lacua cha' cua ngusñi ma cha' jì' ycuī' Ni, masi ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati; pana laja lo'o ndyu'ni tso'o na' lo'o ñati, li' ca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' ngusñi na' cha' jì' ycuī' Ni”, ñacuī na' jì' ngu' bi'.
 19 Jlya ti' ma cha' sca ti ycuī' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Tso'o tsa, pana cua ña'a ca cui' xña'a jlya ti' cha' bi'; lo'o jua'a lye tsa nchcuā cui' xña'a bi', cha' ntsij cui' jì' ycuī' Ni.
 20 Nga'a cha' ca cuayá' ti' ma, cha' ná chañi cha' ngusñi na cha' jì' ycuī' Ndyosi si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na jì' tya'a ñati na.
 21 Ndi'ya ngua cha' ngua cuayá' ti' ycuī' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya jì' Abraham, jyo'o cusu' jì'na: na'a Ni cha' ntaja'a nu cusu' ta jì' sñi' ycuī' ca, nu Isaac bi', cha' caca yu sca msta.
 22 Ntsu'u sca cña nu ngua'ni Abraham lacua. Xqui'ya bi' ngua cuayá' ti' ycuī' Ndyosi cha' cua ngusñi Abraham cha' nu nchcuī' Ni lo'o; jlya tsa ti' nu cusu' cha' bi', bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu cña bi'.
 23 Bi' laca cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: “Ngusñi Abraham cha' jì' ycuī' Ndyosi, bi' cha' ntucua Ni cha' jì' Abraham cha'

caca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya jì'”. Tya'a tso'o ycuī' Ndyosi ngua Abraham li', nacuī quityi.

24 Jua'a ca cuayá' ti' cu'ma lacua, cha' ntaja'a ycuī' Ndyosi tucua Ni cha' jì' ñati lo'o ndyu'ni ngu' cha' tso'o, si'i xqui'ya cha' nacuī ti ngu' cha' jlya ti' ngu' jì' Ni.
 25 La cui' jua'a ntucua Ni cha' jì' nu cuna'a calle nu ngua naa Rahab; ntucua Ni cha' nu nchcuī' ma' bi', ñi'ya laca si ngua ma' sca ñati tso'o, xqui'ya cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ma' cuentya jì' ycuī' Ndyosi. Cua nda ma' su nguti' ngu' nu ndyaa na'a jì' quichì tyi ma' cuaana ti; li' ngulu'u ma' chaca tyucui jì' ngu' su tyaa tso'o ti ngu' bi', cha' xna ngu' jì' ngu' xña'a li'.
 26 Lo'o jua'a nu na ni, si ñacuī na cha' cua ngusñi na cha' jì' ycuī' Ndyosi, pana ná ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua jì' tya'a ñati na, li' laca na ñi'ya laca ñati nu ndyaa cresiya jì' cha' cua ngujuī ngu'.

3

Cua'a na xi jì' cha' nu chcuī' na

1 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jì' Cristo, ná tso'o si tyuu tsa tya'a ma culu'u ma jì' tya'a ñati ma; cuayá' xti ti na caca na mstru nu culu'u cha' jì' ycuī' Ndyosi jì' ngu' tya'a na. Cua jlo ti' ma cha' lye tsa ndi' loo ngu' ña'a ngu' jì'na, bi' cha' yala tsa chcuī' ngu' jì'na si xñi na cña cha' culu'u na jì' ngu' tya'a na.
 2 Chañi laca cha' ntsu'u quiya'

lcaa na ndyu'u tsa tu'ba na lo'o nchcui' na lo'o tya'a ñati na; ná ntsu'u ni sca ñati nu bilya tyu'u tsa tu'ba tsiya' ti, nu lo'o nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Si ntsu'u ñati nu nchca ji'i cua'a ji'i cha' nu nchcui' ycu' ca ngu', ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti laca ngu' bi'. Ná tyiquee' taca cua'a ngu' bi' ji'i ña'a tsaca ngu', si jua'a; pana tucui tsa laca cha' cua'a na ji'i ycu' ca na, cha' ná chcui' na cha' cuxi. ³ Ndi'ya ndu'ni na lo'o sca cuayu: nsta na chcu tyu tu'ba ni', cha' li' taca culo na cña ji'i ni', cha' tsa ni' lo'o na macala su nti' na cha' tsa na. ⁴ Xa' ña'a ndu'ni ngu' lo'o nclya' ngu' sca yaca ni'i: nu ñati nu laca loo ji'i yaca ni'i ni, lo'o cala' ngu' sca ya' piti nu ntucua nde siyu' yaca ni'i bi', taca ji'i ngu' tsalo'o ngu' ji'i macala su nti' ngu' cha' tsa ngu' lo'o. Masi tonu tsa yaca ni'i bi', masi lye tsa ndyaca cui'i nu ndyalo'o ji'i, taca ji'i ngu' tsalo'o ngu' ji'i macala su nti' ngu' tsa ngu'. ⁵ La cui' jua'a laca lo'o sca cha' nu nchcui' na; masi xca ti cha' laca bi' nti' na, pana quiña'a tsa cha' tlyu nchcui' na ntsu'u quiya'. Tucui tsa laca cha' cua'a na ji'i tu'ba na, cha' ná chcui' na cha' cuxi jua'a. Lo'o jua'a quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni sca cha' nu chcui' na; ñi'ya laca cha' xti ti quii' nti' cha' chca'a quii' ji'i quixi' tonu, quiña'a tsa su tyaqui quixi' li'. ⁶ Ñi'ya laca sca quii', jua'a laca sca cha' nu chcui' na; xqui'ya bi' taca

xana chaca chalyuu nu cuxi tsa ji'na, nu lo'o cua ndyati nu cha' cuxi bi' ndyaa nde ne' cresiya ji'na. Xana cañi cha' cuxi bi' tyucui ña'a na li'. Xqui'ya sca cha' nu chcui' ti na, ndyaca'a quii' li'; lo'o nu quii' bi' ni, nde ca bilyaa tsiya' ti ndyu'u bi' lijya cañi lcaa su ndi'i na. ⁷ Taca ji'i ñati chalyuu cua'ni masu ji'i lcaa lo na'ni tyaala, masi na'ni nu ndya'a quiya' ti, masi na'ni nu ndyacu' cua, masi na'ni nu sube' ne' ni' lo yuu, masi na'ni nu ntsu'u lo tyujo'o; na cua ndyu'ni masu ñati ji'i lcaa lo na'ni bi'. ⁸ Pana cha' nu nchcui' na ni, ná caja ñi'ya nu cua'ni masu na ji'i, cha' nga'aa chcui' na cha' cuxi lo'o ñati. Cuxi tsa laca tu'ba na, ná nchca ji'na cua'a na ji'i ycu' ca na. Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña tyaala, jua'a nti' tu'ba na, cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu nchcui' na. ⁹ Tucua lo cha' nchcui' na, cha' ndyu'ni tlyu na ji'i ycu' nu Xu'na na, la cui' Ndyosi Sti na; lo'o jua'a nsta na qui'ya ji'i tya'a ñati na, masi ngüiña ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu na cha' laca na ñi'ya ña'a ycu' Ni. ¹⁰ La cui' tyuu tu'ba na ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' na, masi cha' tso'o nu nchcui' na lo'o ycu' Ndyosi, masi cha' cuxi nu nchcui' na lo'o tya'a ñati na. Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Cristo, ná tso'o cha' ndyaca jua'a. ¹¹ Si'i sca ti tyuu pilya ntyucua hitya tso'o stu'ba ti lo'o ntyucua hitya cñi'. ¹² Jua'a lo'o yaca si'yu ni; ná taca

tyu'u ntsatj̄ jil̄j̄ yaca quixuu, ni ná taca tyu'u quixuu jil̄j̄ yaca ja'ba, cha' ná ca quixa' cha'. Ná caja hitya nu tso'o co'o na ca su ntyucua hitya cñi'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' na scaa cha'

¹³ Nu lo'o nti' mā cha' tso'o tsa nchca jil̄j̄ mā nchcui' mā, cha' tso'o tsa nduna mā scaa cha' nu nda ñati' lo'o mā, li' xcui' cha' tso'o ti cua'ni mā laja lo'o ndi'j̄ mā chalyuu, cha' taca cui'ya xa' la ñati' cuentya jil̄j̄ mā cha' ñati' tso'o laca mā. Ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee mā ña'a mā jil̄j̄ ngu', pana tso'o ti chcui' mā lo'o ngu'. ¹⁴ Ná taca ña'a ngu' cha' ñati' tso'o laca mā si liye' ti' mā, si chiya'a tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil̄j̄ ñati', si xcui' cña jil̄j̄ ycui' ca mā ntsu'u tyiquee mā; na nñilo'o mā jil̄j̄ tya'a mā si jua'a ndu'ni mā, hasta ndacu' mā cha' liñi nu cua nda ycui' Ndyosi li-
jya chalyuu. ¹⁵ Si'i nde su ntucua ycui' Ndyosi ndyu'u cha' cuxi nu nchcui' mā, sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu laca bi'; sca cha' nu cua nda ycui' nu xña'a laca cha' nu nchcui' mā bi'. ¹⁶ Si liye' ti' na jil̄j̄ tya'a na, si xcui' cña jil̄j̄ ycui' ca na ntsu'u tyiquee na, ná caca stu'ba cha' jil̄j̄ na lo'o tya'a na li'; lcaa lo cha' cuxi caca cua'ni na li'. ¹⁷ Pana lcaa cha' nu nda ycui' Ndyosi cha' chcui' na lo'o ñati', xcui' cha' tso'o laca bi'; ná nguxa' cha' tso'o bi' lo'o cha' cuxi, ná ntsu'u cha' xuu tya'a na lo'o tya'a ñati' na. Cha'

tso'o ti laca nu nda Ni cha' chcui' na lo'o ñati', cha' xcui' na tso'o ti cua'ni na lo'o ñati' li'. Lo'o jua'a ndu'ni cha' bi', cha' cua'ni tya'na ti' na jil̄j̄ ñati', ña'a cuayá' nu cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na jil̄j̄ ngu'; ndu'ni cha' sca ti cha' liñi chcui' na lo'o ñati', si'i cha' cuiñi chcui' na lo'o ngu'. ¹⁸ Tso'o tsa ndyu'ni ñati' nu ná nclyana cha' cusuu lo'o tya'a ñati', ñati' nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee nchcui' lo'o tya'a ñati'. Tiya' la li' tyu'u tucua quiña'a la cha' tso'o nu cua nti' ycui' Ndyosi cha' caca nde chalyuu, xqui'ya cha' nclyacua tso'o ti' ngu' bi'.

4

Ná cua'ni tya'a na lo'o ñati' cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ ¿Ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a mā? ¿Ni cha' laca lya' tsa ti' mā jil̄j̄ tya'a ñati' mā? ¿Ha si'i na ndacui tsa ti' mā jil̄j̄ scaa na nu ntsu'u jil̄j̄ tya'a ñati' mā? Ná nchca jil̄j̄ mā cha' ti' tyi' tyiquee mā lo'o tya'a mā xqui'ya lcaa lo cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā jil̄j̄. ² Si ntsu'u sca cha' nu tijj' tsa ti' mā jil̄j̄, lo'o ná ntsu'u chacuayá' cha' caja cha' bi' jil̄j̄ mā, li' nti' mā cujui' mā jil̄j̄ ñati', cha' jua'a taca caja cha' bi' jil̄j̄ mā, nti' mā. La cui' jua'a si ndacui tsa ti' mā jil̄j̄ sca na nu ná nchca caja jil̄j̄ mā, li' nchcui' mā cha' ti' jil̄j̄ nu ca jil̄j̄ na bi', nxuu tya'a mā lo'o ngu' bi' li'. Pana ná ndyiji na nu nti' mā caja jil̄j̄ mā, xqui'ya cha' ná ndijña mā cha' bi' jil̄j̄ ycui' Ndyosi su clyo; ³ masi ndijña mā sca

cha' jil'i ycuil' Ndyosi, pana cuxi tsa tyiquee ma, bi' cha' ná ndyiji cha' bi' jil'i ma li'. Tsa nde ti cha' ntsu'u tyiquee ma: cua nti' ma cha' caja jil'i ma cua ña'a ca cha' nu tyaala' tyiquee ycuil' ca ma, pana ná tso'o cha' ndyu'ni ma jua'a; ⁴ cua nguxtyanu ma jil'i ycuil' Ndyosi, cua ntsu'u cha' jil'i ma lo'o sca cha' nu cuxi tsa, si jua'a ndyu'ni ma. ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma cha' tya'a cusuu ycuil' Ndyosi laca na, si xcui' cha' jil'i ycuil' ca ti na ntsu'u tyiquee na? Na nxuu tya'a na lo'o ycuil' Ndyosi, si cua'ni tya'a na lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ⁵ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a si'i cha' laja ti nda Ni: “Nu Xtyi'i ycuil' Ndyosi nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; pana yala tsa caca chii ti' Ni ji'na, si lo'o ntsu'u sca cha' cuxi loo”. Jua'a nacui quityi. ⁶ Tlyu la tsiya' ti cha' tso'o nu ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o na, cha' xtyucua Ni ji'na. Ndi'ya nscua chaca cha' lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi: “Ná sca na ta ycuil' Ni jil'i ñati nu xcui' tyijiloo jil'i tya'a ñati ngu', nti' ngu'; pana quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni Ni lo'o ñati nu tso'o ti ndi'i chalyuu, nu ná ndyu'ni tyucuaa ti' lo'o xa' ñati”, nacui quityi bi'. ⁷ Taquiya' ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi lacua. Xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, lo'o li' xna nu cuxi bi', tyu'u clya bi' su ndi'i ma li'. ⁸ Tso'o tsa xñi ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o li'

tucua Ni cha' jil'i ma. Si ntsu'u tsa qui'ya jil'i ma, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cha' jil'i ma lo'o; jua'a cua'ni tye ma jil'i lcaa cha' cuiñi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma. ⁹ Ntsu'u cha' ca xñi' ti' ma xqui'ya nu quiña'a tsa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma, bi' cha' ndu'ni cha' xi'ya ma, ndu'ni cha' cunaa ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Xi'ya ca ma juani, masi nxyi' tsa ma nquicha'; ca xñi' tsa ti' ma juani, masi chaa tsa ti' ma nquicha'. ¹⁰ Cua'ni ma cha' ca tyuju'u ti' ma nde loo ycuil' Ndyosi jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ma, lo'o li' ta Ni sca se'i' tso'o la su tyi'i ma ca su ntucua ycuil' Ni.

Náhcui' na cha' ti'ji'ingu' tya'ana

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi ma cha' jil'i Cristo, ná hcui' ma jil'i ngu' tya'a ma. Si hcui' cuxi na jil'i ngu' tya'a na ni, si sta na qui'ya jil'i ngu' bi', laca cha' nchcui' cuxi na jil'i lcaa cha' nu nda ycuil' Ndyosi Sti na lo'o ñati tya clyo la; na ndacu' na jil'i cha' bi'. Jua'a ndyu'u cha' si hcui' na cha' ti' jil'i ngu' tya'a na. Si ná ndaquiya' na jil'i lcaa cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o na, si hcui' cuxi na jil'i cha' bi', na ndacu' na jil'i cha' nu cua nda Ni lo'o na; jua'a ndyu'u cha' li'. ¹² Lo'o ycuil' Ndyosi ni, sca ti ycuil' Ni laca nu cua nda cha' bi' lo'o ñati tya clyo; sca ti ycuil' Ni cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati cuentya jil'i cha' bi' nde loo la; sca ti ycuil' Ni

taca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni jil'i ñati, nu lo'o cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu'; jua'a ycuil' Ndyosi laca nu taca cua'ni tye Ni jil'i ñati tsiya' ti, nu lo'o nti' ti Ni. Ná stu'ba laca ma lo'o ycuil' Ndyosi, bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' jil'i ma cha' cua'ni cuayá' ma jil'i tya'a ñati ma.

Ná chcuil' na quiña'a tsa cha' tonu lo'o tya'a ñati na

¹³ Nga'a cha' chcuil' na' sca cha' lo'o cu'ma, cha' ntsu'u cu'ma nu nchcuil' ma ndi'ya: "La quee, ca bcha la tsa ya ca quich'i tyijyu' bi'", nacui ma. "Ca bi' tyanu ya tyucui sca yija, cha' quiña'a tsa ngana cua'ni ya ca bi'", nacui ma. ¹⁴ Pana ná sca cha' jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya ña'a chalyuu nu caja jil'i ma quee bcha la. Chalyuu su ndi'i na juani, ñi'ya laca sca cuichi coo, jua'a laca bi'; tsiya' ca ndyu'u tu-cua cuichi coo, lo'o jua'a yala ti ncliji yu'u bi'. ¹⁵ Tso'o la si ndi'ya ti cha' ta ma lo'o ñati: "Nde ti tyi'i ya", ñacui ma, "nde cña cua'ni ya; masi cña bi' cua'ni ya, sca ti si ta ycuil' Ndyosi chacuayá' cua'ni ya jua'a", ñacui ma. ¹⁶ Pana si'i jua'a nchcuil' ma juani, cha' tyixi tsa ndyu'ni ma lo'o tya'a ñati ma; lye tsa nchcuil' tyucuaa ti' ma lo'o ngu' tya'a ma. Lcaa quiya' lo'o nchcuil' ma jua'a, cha' cuxi laca bi'. ¹⁷ Lo'o li' ntsu'u qui'ya jil'i ma, cha' ná ntaja'a ma cua'ni ma sca cña tso'o nu ngulo ycuil' Ni jil'i ma cha' cua'ni ma.

5

Sca cha' nu nchcuil' yu lo'o ngu' culiya'

¹ Juani ni, cua'a jyaca ma xi 'na laja lo'o ta na' sca cha' lo'o cu'ma, nu laca ma ngu' culiya'. Tso'o la si xi'ya ma juani, cunaa ma li' xqui'ya cha' ti'i nu cua lijya cha' tyacua jil'i ma, ² cha' cua nguliji yu'u cha' culiya' jil'i ma jua'a ti. Cua ngunu'u lyiji lcaa late' tso'o jil'i ma, cha' cua ndyacu cuixu' jil'i. ³ Lo'o jua'a cua ntyucua cuayaa' chu' lcaa chcuá oro jil'i ma, lcaa chcuá plata jil'i ma. Nu lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca jil'i yu'ba bi' jil'i ma, li' ca cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya lo'o ngunu'u chcuá oro chcuá plata nu ntsu'u jil'i ma, jua'a cua ndye cha' jil'i lcaa ma; ñi'ya laca si ndyaqui lyiji ma lo quui', cua ndye cha' jil'i ma li'. Quiña'a tsa cha' tso'o cua ngxco'o ma nquicha', cha' cua'nijo'o jil'i ma nde chalyuu, pana cua ngulala ti tye lcaa cha' nde lo yuu chalyuu. ⁴ Lo'o jua'a ná nda ma xcaya' msu nu ndyaa ne' xña jil'i ma, bi' cha' juani cua'a jyaca ma xi jil'i cha' nu nxlyú msu bi' hichu' ma; ca su ntucua ycuil' Ndyosi nu laca Xu'na lcaa chalyuu, ca bi' ndañi nchcuil' nu ngu' nu ngua'ni clacua jil'i ma. ⁵ Xcuil' tso'o tsa laca su ndi'i ma chalyuu; pana bata chcu' laca cu'ma, cha' xcui' ncliyana ma lcaa ña'a cha' tso'o nu caca tyaala' tyiquee ma. Lo'o nu juani cua ngulala ti tyalaa tsá cha' cajaa ma,

cha' li' cua'ni cuayá' ycui' Ni jil'i mā. ⁶ Laja lo'o tya ndi'i mā nde chalyuu nsta mā qui'ya jil'i ngu' ti'i nu ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni bi'; ndyujui mā jil'i ngu' bi', masi ná nchca jil'i ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jil'i ycui' ca ngu'.

Talo na tyiquee' cha' xacui' ycui' Ni sca cha' ji'na nu ngüijña na ji'i

⁷ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, talo mā tyiquee' cha' ntajatya mā jil'i ycui' nu Xu'na na, ni jacua' cā Ni chaca quiya' nde chalyuu. Ñati nu cua ndyataa xtya jil'i ni, ndalo tsa tyiquee ngu' ntajatya ngu' ni jacua' tyu'u si'yu nu ndulo tsa cha' caja jil'i ngu'; ndu ti' ngu' bi' cha' ca'ya tyo, masi tyo nu ca'ya yala la, masi tyo nu ca'ya tiya' la. ⁸ Lo'o jua'a cu'mā ni, nga'a cha' talo mā tyiquee'; cua'ni nguula ti' tyiquee mā, cha' ná tya'achu' mā jil'i ycui' Ndyosi, cha' cua ngulala ti cā ycui' nu Xu'na na chaca quiya' nde chalyuu.

⁹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i ycui' Ni, ná chcu' mā cha' ti' jil'i ngu' tya'a mā, cha' ná sta Ni qui'ya jil'i mā li'. Cua ngulala ti tyalaa ycui' nu Bese nu laca loo ca su ndi'i na.

¹⁰ Cu'mā ngu' tya'a na, tyi'u ti' mā ñi'ya ngua jil'i jyo'o cusu' jil'i mā nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la; tyiquee' tsa ndalo ñati bi', masi lye tsa nchcube' ycui' ngu'. ¹¹ Nacu' na cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee jyo'o bi', cha' cua ndalo

tsa tyiquee ngu' lo'o ngux-cube' ñati jil'i ngu' tyempo bi'. Cua ndyuna mā ñi'ya ngua cha' tyiquee' tsa ndalo jyo'o Job, nu lo'o quiña'a tsa cha' cuxi ngua jil'i yu. Lo'o li' su cua ndye cha', xa' ndya Ni lcaa cha' tso'o jil'i yu chaca quiya'. La cui' jua'a, xcui' na tya'na ti' Ni ji'na, xcui' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

¹² Nde laca sca cña nu ná nga'a cha' cua'ni na tsiya' ti, cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i ycui' Ndyosi: Ná cua'ni mā jura laja ti lo'o xtañi ycui' Ni lo'o cua quiñi ti sca cha' jil'i mā lo'o xa' ñati; ná ñacu' mā: “Chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua”, ni ná ñacu' mā: “Chacuayá' jil'i ndyosi nde lo yuu”. Ná culotu mā ni sca xtañi Ni tsiya' ti, cha' caja ñi'ya nu tyanu tachaa cha' jil'i mā lo'o ñati. Tsa bi' ti cha' ñacu' mā jil'i ñati: “Cua'ni na”, ñacu' mā, si taca cua'ni mā jil'i; lo'o jua'a “Ná cua'ni na”, ñacu' mā, si ná nchca cua'ni mā jil'i. Ná caja ñi'ya sta Ni qui'ya jil'i mā li'.

¹³ Nu lo'o lye tsa nchcube' scaa mā, xqui'ya cha' ngusñi mā cha' jil'i Jesús, tso'o si chcu' mā lo'o ycui' Ndyosi la cui' hora bi'. Lo'o jua'a si ntsu'u scaa mā nu chaa tsa ti' mā, tso'o tsa si cula tu'ba mā sca jil'i jil'i ycui' Ndyosi li'.

¹⁴ Lo'o ntsiya sca ngu' tya'a mā nu quicha, li' tso'o cuane mā jil'i ngu' cusu' tya'a ngusñi mā cha' jil'i ycui' Ni, cha' cā ngu' cua'ni ngu' jo'o jil'i nu quicha bi'. Lo'o li' jña ngu' bi'

cha' clyu ti' ji'í ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni Ni cha' tyaca tso'o nu quicha bi'; cuati salú ngu' setye nu ntsu'u taná lo hichu' yu quicha bi' chacuayá' ji'í ycuí' nu Xu'na na. ¹⁵ Tyaca tso'o nu ñati quicha bi' li', xqui'ya cha' jlya ti' mā cha' nu cua nchcui' mā lo'o ycuí' Ndyosi; tya ta Ni chalyuu ji'í nu quicha bi' chaca quiya', lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'í yu ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í yu. ¹⁶ Bi' cha' lacua, ñii mā ji'í ngu' tya'a mā si ntsu'u qui'ya ji'í mā, cuati jña mā cha' clyu ti' ji'í ngu' tya'a mā lo'o ycuí' Ndyosi, cha' ca tso'o tyucui' ña'a mā chaca quiya'. Quiña'a tsa cña caca ji'í sca ñati nu lubii cresiya ji'í cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, nu lo'o jña yu sca cha' ji'í Ni. ¹⁷ Ñati chalyuu ti ngua jyo'o Elías; ñi'ya laca na ñati chalyuu, la cui' jua'a ngua yu ñati. Pana ngua sca quiya' nu tya'na tsa nchcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi cha' ná ca'ya tyo chalyuu bi'; lo'o li' chu' sna yija cla'be ná ngua'ya tyo tsiya' ti. ¹⁸ Ña'a cuayá' nu nchcui' yu lo'o Ni chaca quiya', li' xa' ngua'ya tyo tso'o ti; lo'o li' ngua tso'o lcaa na cuiñii ji'í ngu'.

tya'a ñati mā cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' culu'u mā cha' ji'í ycuí' Ndyosi ji'í ngu' bi' chaca quiya', tso'o tsa cña cua'ni mā li'; taca cua'ni lyaá mā ji'í ngu' bi' li', cha' ná chcuna' chalyuu ji'í ngu'. Lo'o jua'a caja ñi'ya nu cui'ya ycuí' Ndyosi cha' clyu ti' ji'í ngu' ji'í lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu' bi'.

¹⁹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús, nu lo'o ntsu'u sca ngu' tya'a mā nu cua tya'achu' ti ji'í cha' tso'o ji'í Jesús bi', tso'o tsa caca cha' si caca ji'í scaa mā chcui' tso'o mā lo'o yu, cha' xñi yu cha' ji'í ycuí' Ndyosi chaca quiya'. ²⁰ Si ntsu'u cu'mā nu caca ji'í mā cua'a mā ji'í

Quityi nu nguscua San Pedro ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

¹ Pedro laca na' nu nscua na' quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma nu ngusni ma cha' jii Jesús, cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu'. Ntsu'u cu'ma nu ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Ponto; xi xa' la tya'a cu'ma ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Galacia, jua'a loyuu su cuentya Capadocia, jua'a loyuu su cuentya Asia, jua'a loyuu su cuentya Bitinia cua lye tsa ngañi ma. Cña nu nda ycu' Jesucristo 'na, bi' laca cha' tsa'a na' chcu' na' cha' jii Ni lo'o xa' la ñati. ² Tya clyo la cua jlo ti' ycu' Ndyosi Sti na lcaa ña'a cha' nu caca nde loo la, bi' cha' ngusubi ycu' Ni jii ma. Lo'o juani ndyu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi cña cha' tyanu lubii cresiya jii ma, cha' taquiya' ma jii ycu' Jesucristo; na cua ngujui yu lo crusi xqui'ya cu'ma, ndyalú tañi yu cha' caja ñi'ya caca lubii cresiya jii ma. Lo'o juani nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' jua'a ti ti tyii tyiquee ma lcaa hora.

Ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii'na

³ Cua'ni tlyu na jii ycu' Ndyosi, la cui' bi' laca nu ndu'ni tlyu Jesucristo nu Xu'na na jii, la cui' Sti Jesucristo nu Xu'na na laca bi'. Tya'na tsa ti' ycu' Ni ña'a Ni jii'na, bi' cha' ngua'ni cucui Ni cresiya jii'na; ntsu'u chalyuu cucui jii'na juani, xqui'ya cha' ndyu'ú ycu' Jesucristo chaca quiya' nu lo'o ngujui yu. Lo'o nu juani cua ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii'na, ⁴ xqui'ya cha' cua ngua'ni lyaá Jesús jii'na. Ná ntsu'u ni sca cha', ni sca ñati nu taca cua'ni ñu'u jii' cha' nu cua ngujui jii'na; ni sca na tsiya' ti, ná ca cua'ni tye na bi' jii' cha' tso'o nu tyacua jii'na ca slo ycu' Ndyosi lo'o cua tye ti cha', ná ntsu'u na nu taca cua'ni cuxi jii' cha' bi'. ⁵ Cua ngusni ma cha' jii ycu' Ndyosi, bi' cha' ndu Ni cua jii ma juani cha' ña'asii Ni jii ma. Ná ntsu'u ni sca na nu nguula la juersa jii, nu taca jii tyijiloo jii ycu' Ndyosi; cua'a Ni jii ma jii nu cuxi, cha' cua'ni lyaá Ni jii ma lo'o tye chalyuu re, cha' cua ndyaa Ni ngua'ni cho'o Ni su tyii ma ca slo ycu' Ndyosi.

⁶ Bi' cha' caca chaa ti' ma juani, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma, masi ntsu'u quiya' xñi'i ti' ma xqui'ya lcaa lo cha' ti' nu ndyacua jii ma; pana xti ti tyempo nu ca xñi'i ti' ma. ⁷ Ndyacua cha' ti' jii ma jua'a, cha' taca cua'ni cuayá' Ni jii ma, si chañi cha' ngusni ma cha' jii ycu' Ni. Jlo ti' ma cha' quiña'a

t̄sa nga'ā chcuā oro; pana hora ti ndu'ni cuayá' ngu' j̄i' oro bi' lo'o quii' cha' t̄yalá bi', cha' ña'ā ngu' si chañi cha' xcu' oro laca bi'. Nde loo la quiñu'u chcuā oro, tye cha' j̄i', masi quiña'ā t̄sa cña ngua'ni ngu' cha' tyubii oro bi' tya clyo; pana nu cha' j̄i' Jesús nu cua ngusñi mā ni, ndulo tsa cha' bi' cuentya j̄i' ycu' Ndyosi. Masi quiña'ā t̄sa chcuā oro caja j̄i'na, ná stu'ba tsiya' ti cha' j̄i' bi' lo'o ycu' Jesús. Lo'o ndye ndalo mā j̄i' lcaa cha' ti'í nu ndyacia j̄i' mā xqui'ya cha' ngusñi mā cha' j̄i' Ni, li' tso'o tsa cha' nu caja j̄i' mā lo'o tyu'u tucua ycu' Jesucristo caā chaca quiya'; ta Ni sca su tso'o cha' tyi' mā slo ycu' Ni laja xee nu ndubi tsa ca su ntucua ycu' Ni.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'ā mā j̄i' Jesús, masi bilya ña'ā mā j̄i' Ni; hasta juani tya lyiji ña'ā mā j̄i', pana j̄lya ti' mā cha' lu'ú Ni. Chañi cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā juani xqui'ya Jesús, ni ná tye chca cha' hcui' mā lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee mā cuentya j̄i' ycu' Jesús lo'o xa' ñati. ⁹ Cua ngusñi mā cha' j̄i' Ni, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' chañi laca cha' cua'ni lyaá Ni j̄i' mā lo'o cua ndye chalyuu.

¹⁰ Nu jyo'o cusu' nu ngua tu'ba j̄i' ycu' Ndyosi sa'ni la ni, nchcui' tsa jyo'o cusu' bi' j̄i' cha' tso'o nu cua'ni ycu' Ndyosi nde loo la, cha' cua'ni lyaá Ni j̄i' ñati tya'a ndi' na chalyuu; xcu' cuentya j̄i'

ycui' Ndyosi nchcui' ngu' cha' bi', pana ná ngua cuayá' tso'o ti' ycu' ca ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca nde loo la, ni jacua' cua'ni Ni cha' bi'. ¹¹ Xtyi' ycu' Cristo ngulu'u lcaa cha' j̄i' ngu' bi', ñi'ya nu caca j̄i' ycu' Cristo nde loo la, ñi'ya nu chcube' yu nde loyuu chalyuu, ñi'ya nu tlyu tsa cha' tso'o nu caca j̄i' yu lo'o tyaa yu ca slo ycu' Ndyosi chaca quiya'. Lo'o li' ngulana tsa nu ngu' jyo'o bi', cha' quije cha' j̄i' ngu' tilaca caca nu Cristo bi', ni ts̄ tyu'u tucua yu nde chalyuu. ¹² Pana ná nquije cha' bi' j̄i' ngu' bi' li'; sca ti cha' nchcui' ycu' Ni lo'o ngu' bi', cha' si' ycu' ngu' bi' laca nu ca cuayá' tso'o ti' ñi'ya caca cha' bi' tyempo nde loo la. Pana cu'mā ni, nu lijya chalyuu nde loo la j̄i' ngu' jyo'o bi', nchca cuayá' ti' mā juani, xqui'ya cha' cua ndyuna mā lcaa cha' tlyu nu ngua'ni Jesucristo. Cua ndacha' liñi ya cha' bi' j̄i' mā; chacuayá' j̄i' Xtyi' ycu' Ndyosi ngulu'u ya cha' bi' j̄i' mā, cha' cua nda ycu' Ndyosi Xtyi' ycu' Ni lijya lo ya nde chalyuu. Lo'o jua'ā lcaa xcā j̄i' ycu' Ni nu ndi' slo Ni, lcaa ngu' bi' nti' tsa ngu' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' nu ngua j̄i' Cristo lo'o ñaa yu nde chalyuu.

Nti' ycu' Ndyosi cha' caca lubii cresiya j̄i'na lcaa ts̄ lo'o tya ndi' na chalyuu

¹³ Bi' cha' culacua xi ti' mā, tii ti' mā tyi' mā chalyuu, cha' lcaa ts̄ jatya mā j̄i' cha'

tso'o nu cua tlyu xi, nu cua'ni Ni lo'o mā lo'o cua'ni lyaá lyiji Ni jil'i mā; jua'a caca nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo chaca quiya'. ¹⁴ Taquiya' tso'o mā jil'i cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi cha' caca mā sñi' Ni nu tso'o tsa ndu'ni; nga'aa cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nu lo'o bilya ca cuayá' ti' mā cha' tso'o jil'i ycu'i' Ndyosi. ¹⁵ Xcui' na lubii tsiya' ti laca ycu'i' Ndyosi, xcui' liñi tsa cha' nu ndu'ni Ni, lo'o jua'a laca Ni nu Xu'na na juani. Bi' cha' nti' Ni cha' xcui' lubii tsa caca cresiya jil'i mā, xcui' cha' liñi cua'ni mā. ¹⁶ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi: “Cua'ni mā cha' caca lubii cresiya jil'i mā lcaa hora, cha' xcui' lubii tsa laca na' tsiya' ti”, nacui' ycu'i' Ndyosi.

¹⁷ Xcui' liñi ti ndu'ni cuayá' Ni jil'i ñati, ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni scaa ngu', ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni scaa ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu. Bi' cha' ntsu'u cha' cutsij mā xi lo'o chcui' mā lo'o ycu'i' Ndyosi ndi'ya: “Sti ya”, ñacui' mā jil'i Ni. Ntsu'u cha' taquiya' mā jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na lcaa tsá lo'o tyi'i mā chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni mā cuentya jil'i Ni. ¹⁸ Cua ngua'ni lyaá Ni jil'i mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cube ti' mā jil'i lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu'ji'na cha' cua'ni na. Nda jyo'o cusu' bi' cha' bi' lo'o na, masi jlo ti' ngu' bi' cha'

ná caja ñi'ya nu clyaá na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o cha' bi'. Pana cua nda ycu'i' Ndyosi caya' cha' tyu'ú na su lubii juani; si'i cñi plata laca cha' bi', ni si'i cñi oro laca nu nda Ni, cha' si cñi laca bi' ni, quiñu'u bi' masi chalyuu juani ti. ¹⁹ Nu lo'o ngujuii Cristo lo crusi lo'o ndyalú tañi ycu'i', li' nda Ni caya' loo qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' ngua Cristo ñi'ya nti' sca msta lu'ú nu xcui' na tso'o, nu xcui' na lubii; lo'o nu tañi ycu'i' Cristo bi' ni, bi' laca caya' nu ngua'ni lyaá ji'na.

²⁰ Tya clyo lo'o bilya cuiñá Ni chalyuu, cua jlo ti' ycu'i' Ndyosi cha' ntsu'u cha' cua'ni Cristo cña tonu bi'; pana ngujuatya ycu'i' Ni ni jacua' nu tyalaa tyempo bi'. Li' ñaa Cristo, ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na, cha' tyacua cha' tso'o bi' ji'na. ²¹ Xqui'ya Cristo, bi' cha' jlya ti' mā jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua ngua'ni ycu'i' Ni cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu. Lo'o li' nda ycu'i' Ndyosi sca su tso'o su tyi'i Cristo, ca su tlyu su ntucua ycu'i' Ni. Ngua'ni Cristo cña tonu bi', cha' taca xñi mā cha' jil'i ycu'i' Ndyosi, lo'o li' taca tyu' ti' mā cha' caca lcaa ña'a cha' nu nacui' Ni cha' caca.

²² Xqui'ya cha' nxyucua Xtyi'i ycu'i' Ndyosi jil'i mā, na cua ndaquiya' mā jil'i cha' liñi nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o na, bi' cha' ngua lubii cresiya jil'i mā; juani taca caca tso'o tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a ñati mā. Pana tyucui tyiquee

mā ntsu'u cha' caca tso'o tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a ñati mā, si'i ñi'ya ndu'ni ngu' nu ntsu'u tucua cha' tyiquee ngu' cua'ni cu'mā. ²³ Laca mā ñi'ya si cua ngula mā chaca quiya', pana si'i ñi'ya nu ngula ti mā jil'i xtya'a mā; cua ngua cucui cresiya jil'i mā xqui'ya cha' nduna mā cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi nu lu'ú ca, ycu'i' Ndyosi nu ná nscua cha' cajaa Ni tsiya' ti. ²⁴ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi:

Ñi'ya laca quixi', jua'a laca ñati chalyuu.

Lcaa na nu tso'o ña'a nu ntsu'u jil'i ñati laca ñi'ya nti' sca queé nu ndyu'ú ne' quixi' ti;

ndyanaa quixi' bi', li' ndye queé bi', ngüityi tsiya' ti.

Lo'o jua'a laca lo'o ñati lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' nde chalyuu,

tye cha' tso'o bi' jil'i ngu' stu'ba ti lo'o ycu'i' ngu'.

²⁵ Pana scaa cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi ni, tyanu cha' bi';

ná quiñu'u cha' bi' tsiya' ti.

Jua'a nacui' quityi bi'. Lo'o jua'a nu cha' tso'o jil'i ycu'i' Ndyosi nu ngulu'u ya jil'i mā, la cui' cha' bi' laca nu ná quiñu'u tsiya' ti.

2

¹ Lo'o cu'mā ni, nga'a cha' xtyanu mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a ñati mā: nga'aa cñilo'o mā jil'i tya'a mā, nga'aa

si'i tucua cha' tyu'u tyiquee mā, nga'aa tyacui ti' mā jil'i sca na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati mā, nga'aa chcu'i' mā cuentyu jil'i tya'a ñati mā. ² Ñi'ya laca sca cubi' cuañi' nu ngula ca ti, jua'a laca cu'mā cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' tsubi' ti ngusñi mā cha' jil'i ycu'i' Ni. Lu'ba ti ntyi' cubi' cuañi' cha' ntyute' tsa; si ná cati' lu'ba ti, ná caluu cubi' tsiya' ti. Lo'o jua'a cu'mā ni, tso'o la si cua'ni cña ti' mā cha' ca tsa'a la mā cha' jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' ñi'ya nti' styi', jua'a laca cha' jil'i ycu'i' Ndyosi cuentya jil'i mā. Cua'ni bi' cha' caca nguula la ti' tyiquee mā cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' taca clyaá mā jil'i cha' cuxi. ³ Cua ndyo'o cuayá' mā xi styi' bi', bi' cha' ngua cuayá' ti' mā cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni ji'na.

Laca Cristo ñi'ya nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i

⁴ Ycu'i' Cristo nu Xu'na na ni, ñi'ya nti' sca quee nu ntucua quiya' ni'i, jua'a laca yu, masi na lu'ú ycu'i'. Nacui' ñati chalyuu nu nti' cuiñá ni'i cha' ná tso'o quee bi'; ná ca cua'ni ngu' cña tso'o lo'o bi', nacui' ngu'. Pana la cui' Jesús laca nu cua ngusubi ycu'i' Ndyosi jil'i cha' caca cña jil'i Ni, cha' tyucua yu ca su ntucua quiya' cha', lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ycu'i' Ndyosi.

Bi' cha' nga'a cha' tyati' tso'o tyiquee mā cha' jil'i Cristo bi', ⁵ cha' lo'o cu'mā caca mā ñi'ya si laca mā

tyuu cha' tya' sca ni'j̄ ji'j̄ ycu' Ndyosi, masi ña'a lu'ú ti mā. Li' xñi ycu' Ni tyuu bi', cha' cuiñá Ni sca ni'j̄ nu tacati tsa cuentya ji'j̄ ycu' Ni. Chaca cha' ni, ñi'ya nti' sti jo'ó nu lubii cresiya ji'j̄ tsiya' ti, jua'a caca lcaa cu'mā, cha' taca ji'j̄ mā sta mā msta slo ycu' Ndyosi juani xqui'ya Jesucristo; nu msta bi' laca ycu' ca mā, si chañi cha' tyucui tyiquee mā nti' mā taquiya' mā ji'j̄ cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi. ⁶ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'j̄ ycu' Ndyosi:

Ña'a mā yi'a. Cua ngusubi na' ji'j̄ sca ñati' nu ndulo tsa cha' ji'j̄, ñi'ya nti' sca quee tonu nu quiña'a tsa nga'a, nacuj̄ ycu' Ndyosi.

Sta na' ji'j̄ ñati' bi' cha' caca quee nu nscua quiya' ni'j̄ 'na nde quich̄j̄ Sión.

Lcaa ngu' nu xñi cha' nu nchcui' nu ñati' bi', caca tso'o tyiquee ngu' li';

cha' liñi tsiya' ti laca cha' nu nchcui' ñati' bi'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cu'mā ni, ndulo tsa cha' ji'j̄ quee bi' cuentya ji'j̄ mā, cu'mā nu ngusñi mā cha' ji'j̄ ycu' Ndyosi; pana cuxi tsa cha' caca ji'j̄ ñati' nu ná jlya ti' ji'j̄ ycu' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cha' ji'j̄ quee bi':

Cua ngxucuaa cuityi ni'j̄ quee tonu bi' clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' ngua ti' ngu';

pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu su ndulo la cha' ji'j̄ cuentya ji'j̄ ycu' Ndyosi.

⁸ Ndi'ya nscua chaca cha' nu nchcui' ji'j̄ quee bi' chaca se'j̄ lo quityi:

Tyeje sna quiya' ngu' chu' quee bi', clyú ngu' tyucui' su lijya ngu' lo'o tyucua quee bi' quiya' ngu'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'; na nclyú ngu' tyucui' cha' ná ndaquiya' ngu' ji'j̄ cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi. Ngua'ni ycu' Ndyosi jua'a cha' ná taca tya'a ngu' tyucui' ji'j̄ Ni si ná xñi ngu' cha' ji'j̄ ycu' Ni.

Ñati' nu ntsu'u cha' ji'j̄ lo'o ycu' Ndyosi

⁹ Pana cu'mā ni, cua ngusubi ycu' Ndyosi ji'j̄ cu'mā cha' caca mā ña'a tsaca taju ñati' nu ndyu'ni tlyu ji'j̄ ycu' Ni. Laca mā ñi'ya laca sca latya sti jo'ó nu cuentya ji'j̄ ycu' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti; ñi'ya tsaca taju ñati' lubii laca mā cha' cua'ni tlyu mā ji'j̄ ycu' Ndyosi lcaa tsā. Ndu'ni Ni lo'o mā: “Ñati' 'na laca mā”, nacuj̄ Ni. Bi' cha' nti' tsa Ni cha' chcui' mā lo'o lcaa ñati' lcaa ña'a cha' tso'o nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o mā; cua ngulo Ni ji'j̄ mā ji'j̄ chalyuu cuxi su talya tsa ña'a, cha' tya'a mā ca su ndubi tsa xee ji'j̄ ycu' Ni. ¹⁰ Nu juani laca mā ñati' ji'j̄ ycu' Ndyosi, masi nu ngua tya tsubi' la ná ntsu'u cha' ji'j̄ mā lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti. Lo'o jua'a

cua nchca cuayá' ti' mā juani cha' ndyu'ni tya'na tsa ti' Ni jil'i mā, masi tya tsubi' la ná nchca cuayá' ti' mā cha' jil'i ycuil' Ndyosi tsiya' ti.

Ndi'i na chalyuu cha' cua'ni na cua ña'a ca cña ñi'ya nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni na

¹¹ Cu'mā ngu' tya'a tso'o na, cua nscua cha' tyil'i na ca slo ycuil' Ni tyempo ca nde loo la, bi' cha' nga'a cha' tyil'i na chalyuu juani ñi'ya si laca na ngu' tyijyu' nu ná ntsu'u tyi ngu'. Lye tsa chcuil' na' lo'o mā juani cha' nga'aa cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña tyiquee mā cha' cua'ni mā; nga'aa taquiya' mā jil'i cha' cuxi bi', cha' jua'a nga'aa caca jil'i nu cha' cuxi bi' cua'ni ñu'u jil'i mā. ¹² Xcuil' cha' liñi cua'ni mā lacua; xcuil' cha' tso'o cua'ni mā, xquilya nu ñati nu ná jlya ti' jil'i ycuil' Ndyosi tsiya' ti, cha' lo'o ngu' bi' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' ñati tso'o laca mā. Nu juani nti' ngu' bi' cha' cuxi tsa ñati laca mā, bi' cha' tso'o la si cua'ni mā xcuil' cha' tso'o ti cha' ña'a ñati bi' jil'i mā; li' ta ngu' bi' cuentya cha' chañi cha' ñati tso'o laca mā. Lo'o ñati bi' cua'ni tlyu jil'i ycuil' Ndyosi tsā nu cua'ni cuayá' Ni jil'i ñati li'.

¹³ Xquilya Jesucristo nu Xu'na na tucua mā cha' jil'i lcaa ngu' nu laca loo, masi rey nu laca loo tsiya' ti jil'i nasiyu re, ¹⁴ masi ngu' gobernador nu laca cña cuentya jil'i rey bi'. Ngu' nu laca gobernador ni, nchcubel' ngu' jil'i ñati nu

ndyu'ni cha' cuxi, lo'o jua'a ndu'ni chí ngu' loo cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni cña tso'o. ¹⁵ Pana nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni mā xcuil' cña tso'o, nga'aa caca chcuil' ngu' cha' cuxi jil'i mā li'; masi nu ngu' nu ná nti' ca cuayá' ti', masi nu ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti, ni sca quiya' ná ntsu'u cha' sta ngu' bi' qui'ya jil'i mā li'. ¹⁶ Ñati nu ndil'i tso'o ti laca mā juani, pana ná tso'o si ná taquiya' mā jil'i ngu' nu laca loo lo yuu chalyuu; msu jil'i ycuil' Ndyosi laca mā juani, bi' cha' tso'o la si cua'ni mā cña nu cuentya jil'i ycuil' Ni lacua, cha' ña'a xa' ñati cha' ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Ni. ¹⁷ Tso'o si tucua mā cha' nu nchcuil' lcaa ñati. Lo'o jua'a cua'ni mā cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā jil'i lcaa ñati jil'i Cristo, cha' tya'a mā laca ngu' bi'. Ndu'ni cha' cutsij mā xi jil'i ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a ndu'ni cha' cua'ni chí mā loo rey nu laca loo tsiya' ti chalyuu.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' msu lo'o xu'na ngu'

¹⁸ Cu'mā nu laca mā msu jil'i ñati ni, taquiya' tso'o mā cña jil'i xu'na mā, masi ndube ti' xu'na mā jil'i mā xquilya cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i mā, masi xña'a tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i mā. ¹⁹ Tso'o tsa ndyu'ni sca msu nu laca ñati jil'i ycuil' Ndyosi, nu lo'o ndalo tyiquee msu bi' jil'i xu'na yu, masi xña'a tsa xu'na yu, masi cha' laja ti xcubel' xu'na yu jil'i yu. ²⁰ Si quijil'i xu'na msu jil'i sca msu

ji'í xqui'ya cha' ngua'ni msu bi' sca cha' cuxi, ná sca cha' laca li'; nga'a cha' chcube' msu bi'. Pana cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, tso'o tsa ndu'ni sca msu si talo tyiquee msu bi' lo'o xcube' xu'na yu ji'í yu laja ti, nu lo'o tso'o tsa ndaquiya' msu bi' ji'í cña ji'í xu'na yu. ²¹ Tya lo'o ngusubi Ni ji'í ma, tya li' jlo ti' Ni cha' jua'a xcube' ngu' ji'í ma, cha' la cui' jua'a nguxcube' ngu' ji'í ycuí' Cristo tya clyo la cuentya ji'í cu'ma. Jua'a ngua cha' ngulu'u Cristo ji'í ma ñi'ya caca talo tyiquee ma lo'o xcube' ngu' ji'í ma. ²² Ná ntsu'u ni sca qui'ya ji'í nu Cristo bi', ni sca cha' cuiñi ná nchcui' yu; ²³ masi nchcui' ngu' cha' suba' lo'o yu, ni sca cha' tyaala ná nguxacuj yu ji'í ngu'; nguxcube' tsa ngu' ji'í yu, pana ná ngua ñasi' yu ji'í ngu' li'. Sca ti lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu nchcui' yu ji'í cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o, cha' sca ti ycuí' Ni laca nu xcui' liñi ndu'ni cuaya' ji'í ñati. ²⁴ Ycuí' Cristo laca nu sca ti quiya' ngujui' ca'a ngu' ji'í lo crusi cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'í lcaa na, cha' clyaá na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cuentya ji'í Cristo taca tyi'í na chalyuu juani, cha' jua'a tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o nu nti' ycuí' nu Xu'na na cha' cua'ni na. Xqui'ya cha' nchcube' ycuí' Cristo, bi' cha' ngua ti cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee na, ñi'ya nti' lo'o ngua ti cha' quicha na lo'o ndyaca tso'o na. ²⁵ Lo'o

juani nga'aa ndya'a yu'u ti ma, ñi'ya ndya'a yu'u xlya'; na cua nguxtyuu ma ñaa ma ca su nga'a ycuí' nu Xu'na ma nu ña'asií ji'í cresiya ji'í ma.

3

Ñi'ya ntsu'u cha' tyi'í ñati lo'o clyo'o

¹ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' taquiya' ma ji'í cha' nu nchcui' clyo'o ma, cha' nu qui'yu laca loo ji'í nu cuna'a, masi tya lyiji taquiya' nu qui'yu bi' ji'í ycuí' Ni. Pana lo'o ña'a nu ngu' qui'yu clyo'o ma lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ma, li' xñi ngu' cha' ji'í ycuí' Ni, masi bilya chcui' ma lo'o ngu' ji'í cha' bi'; ² lo'o ña'a clyo'o ma cha' nduna ma cha' nu nchcui' ycuí' ngu' lo'o ma, cha' lubii cresiya ji'í ma, ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' ji'í cha' liñi ji'í ycuí' Ndyosi li'. ³ Lcaa cu'ma ngu' cuna'a ni, tso'o si ña'asií ma ji'í quicha' hique ma; pana ná nti' cha' culiji quiña'a tsa hora ji'í ma, ni ná nti' cha' culiji quiña'a tsa cñi ji'í ma, cha' cua'ni cho'o ma quicha' hique ma. Ná ntsu'u cha' tyacui' chcuá jyaca ma nu quiña'a tsa ntsu'u loo, ni ná ntsu'u cha' cacu' ma late' nu quiña'a tsa nga'a. Si'í na cacu' nu cuna'a nu cua'ni cha' ndiya la ti' ngu' ji'í. ⁴ Pana ycuí' Ndyosi ndiya la ti' ji'í nu cuna'a nu tso'o tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu'; si ná liye' ti' ngu', si ná tyaala ngu', bi' laca ngu' cuna'a nu ndiya ti' ycuí' Ndyosi ña'a

Ni jil̄i. Ñi'ya laca sca na nu tso'o tsa ña'a, nu quiña'a tsa nga'a, jua'a laca ngu' cuna'a nu ná cuxi tyiquee tsiya' ti cuentya jil̄i ycuil̄ Ni. ⁵ Ná cuxi tyiquee tsiya' ti jyo'o ma' cusu' nu ntsu'u cha' jil̄i lo'o ycuil̄ Ndyosi nu ngua cua sa'ni. Tso'o tsa ña'a ma' cusu' bi', cha' ngua'ni tlyu ma' jil̄i ycuil̄ Ni, lo'o jua'a ndaquiya' ma' jil̄i cha' nu nchcui' clyo'o ma'. ⁶ Jyo'o ma' Sara ngua'ni ma' jua'a, cha' ndaquiya' ma' bi' jil̄i jyo'o Abraham nu ngua clyo'o ma'; “xu'na na”, nacui ma' bi' jil̄i. Lo'o cu'ma ni, ñi'ya si laca ma sñi' ma' Sara bi', jua'a laca cu'ma ngu' cuna'a juani, si xcui' cha' tso'o ndu'ni ma. Nga'aa ntsu'u cha' cutsji ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma li'.

⁷ Lo'o jua'a cu'ma ngu' qui'yu ni, tso'o ti tyil̄i ma lo'o clyo'o ma, cua'ni tyaca'a ma jil̄i clyo'o ma; masi xtyi la juersa ntsu'u jil̄i nu cuna'a, pana stu'ba ti laca tyucuaa ma cuentya jil̄i ycuil̄ Ndyosi, cha' cua nda Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil̄i tyucuaa ma. Si cua'ni ma tso'o jua'a, tso'o ti tyil̄i ma to' tyi ma; li' ná caja sca cha' cuxi nu cua'a jil̄i ma, nu cua'ni cha' ná chcui' ma lo'o ycuil̄ Ndyosi.

Ñi'ya nu chcube' ngu', masi xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'

⁸ Lcaa cu'ma ni, nga'a cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' tya'a ngusñi ma cha' jil̄i Cristo laca ma; nga'a cha' cube ti' ma jil̄i tya'a

ma, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma jil̄i lcaa tya'a ma. Lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ma jil̄i tya'a ma, ná cua'ni liye' ti' ma ña'a ma jil̄i ngu' bi'. ⁹ Ná cua'ni cuxi ma lo'o tya'a ñati ma, masi ngua'ni cuxi ngu' lo'o ma; lo'o jua'a ná chcui' tyaala ma lo'o tya'a ñati ma, masi tyaala tsa nchcui' ngu' lo'o ma. Na cua ngusubi ycuil̄ Ni jil̄i ma cha' xtyucua Ni jil̄i cu'ma, bi' cha' tso'o la si chcui' ma lo'o ycuil̄ Ndyosi cha' xtyucua Ni jil̄i ngu' tyaala bi'. ¹⁰ Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil̄i ycuil̄ Ndyosi:

Lcaa ngu' nu nti' caja chalyuu tso'o jil̄i ngu', cha' ca chaa ti' ngu',

nga'a cha' cua'a ngu' bi' jil̄i ycuil̄ ca ngu' cha' ná chcui' ngu' cha' cuxi;

la cui' jua'a ná tso'o si tyu'u cha' cuiñi tu'ba ngu' bi'.

¹¹ Ntsu'u cha' tyaatsu' ngu' bi' jil̄i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil̄i ngu', cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

Xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi'.

Lo'o li' ntsu'u cha' xtyucua ngu' bi' jil̄i tya'a ñati ngu' lcaa tsa,

xqui'ya cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' jil̄i tya'a ñati ngu'; jua'a nga'aa xu'u tya'a ngu' bi' li'.

¹² Tso'o la si jua'a cua'ni ngu'; cua'ni tyaca'a ycuil̄ nu Xu'na na jil̄i nu ñati nu tso'o tyiquee bi' li',

cuna Ni lo'o chcu'i' ngu' bi'
lo'o Ni.

Pana lye tyi'i' loo Ni ña'a' Ni ji'i'
ñati' nu xña'a' tyiquee.

Jua'a' nchcu'i' lo' quityi' bi'.

13 Ná ntsu'u cha' cua'ni
cuxi ngu' lo'o ma, si xcui' cha'
tso'o ti cua'ni ma. 14 Pana si
ntsu'u quiya' nu cua'ni lya' ti'
ngu' ji'i' ma xqui'ya sca cha'
tso'o nu ndyu'ni ma, tso'o la
si ná caca xñi'i' ti' tyiquee ma
li'; ná cube ti' ma, ná cutsji' ma
ji'i' ngu' bi'. 15 Tyucui tyiquee
ma cua'ni tlyu ma ji'i' Cristo,
cha' chañi cha' laca Ni nu
Xu'na na. Lo'o jua'a' culacua
xi ti' ma ñi'ya caca xacu' ma
cha' ji'i' ngu' lo'o xcua'ne ngu'
ji'i' ma ndi'ya: ¿Ni cha' laca
ndu ti' ma ji'i' nu Cristo bi'?
Tso'o ti xacu' ma cha' ji'i' ngu'
bi', ná cua'ni tyixi ma lo'o
ngu' bi'. 16 Xcui' cha' tso'o
cua'ni ma lo'o ngu' lacua,
cha' taca tyanu lubii cresiya
ji'i' ma; li' caca tyuju'u ti' nu
ngu' cuiñi bi', ngu' nu nchcu'i'
cuentyu ji'i' ma xqui'ya cha'
tso'o nu ndyu'ni ma cuentya
ji'i' Cristo. 17 Si ntsu'u cha'
chcube' na, tso'o la xcube'
ngu' ji'na xqui'ya sca cha'
tso'o nu ndyu'ni na, si ta ycu'i'
Ndyosi chacuayá' ji'i' ngu';
pana si ngua'ni na sca cha'
cuxi, liñi tsa ndyu'u cha' si
xcube' ngu' ji'na li'.

18 Ycu'i' Cristo ngujuii
xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na,
masi lubii tsiya' ti cresiya
ji'i' yu; nchcube' yu cuentya
ji'na, cha' cuxi tsa tyiquee
na. Lo'o juani taca tyalaa
na slo ycu'i' Ndyosi xqui'ya
nu Cristo bi'. Sca ti quiya'

ngua cha' ti'i' bi' ji'i' Cristo,
ndye cña ji'i' yu nde loyuu
chalyuu li'. Ndyujuii ngu'
ji'i' nu ñati' nu naa Jesucristo
bi', pana ngua'ni Xtyi'i' ycu'i'
Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca
quiya'. 19 Xtyi'i' ycu'i' Cristo
ngua nu ndyaa ne' ni'i' chcu'a
su ntsu'u ngu' jyo'o ca bilyaa,
cha' chcu'i' Ni lo'o ngu' jyo'o
bi'. 20 Ná ntaja'a' ngu', ná
ndaquiya' ngu' jyo'o bi' ji'i'
ycu'i' Ndyosi cua sa'ni la lo'o
nguti'i' ngu' chalyuu. Ntsu'u
xi ngu' jyo'o bi' nu nguti'i'
tyempo lo'o ngüiñá jyo'o Noé
yaca ni'i' bi'. Ngujuatya ycu'i'
Ndyosi ji'i' ngu' bi', ngua ti'
Ni cha' taquiya' ngu' bi' ji'i'
Ni, lo'o ná ntaja'a' ngu' bi'
tsiya' ti; bi' cha' snu' tya'a ti
ñati' ngulaá ne' yaca ni'i' bi'
lo'o ngua'ya tyo clyaa tyempo
bi'. 21 Ñi'ya nu ngua'ni lyaá
Ni ji'i' ngu' nu nguta'a' ne'
yaca ni'i' bi' lo hitya nu ngua
sa'ni la, cha' ndaquiya' ngu'
bi' ji'i' cha' nu nchcu'i' ycu'i'
Ni; jua'a' clyaa ma juani, cha'
cua ndaquiya' ma ji'i' cha' nu
nchcu'i' Ni. Cua ndyaa ma
lo hitya cha' tyucuatya ma
li'. Si'i' na caata ti na chcu'
laca cha' bi', si'i' cha' cuu'
cuaña' na, bi' cha' tyucuatya
na li'; ndi'ya laca cha': na
cua ndijña na ji'i' ycu'i' Ndyosi
cha' cua'ni lubii Ni ji'i' cresiya
ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú
Jesucristo chaca quiya', bi'
cha' ntyucuatya na. 22 Na cua
ndyaa Jesucristo nde cua, lo'o
juani ndi'i' yu la'a tsu' cui' ca
su ntucua ycu'i' Ndyosi. Nu
Jesucristo bi' ni, laca yu loo
ji'i' lcaa xca ji'i' ycu'i' Ndyosi,

ji'í lcaa ngu' nu laca cña, ji'í lcaa cui'í tso'o nu nchca xi ji'í; laca yu loo tsiya' ti.

4

Cua'ni na cua ña'a ca cña ji'í ycuí' Ndyosi nu nchca ji'na

¹ Lo'o ndyi'u ti' mā cha' nchcube' Cristo nde chalyuu, li' caca nguula la ti' mā cha' talo tyiquee mā lo'o chcube' cu'mā; ñi'ya nu ndalo tyiquee ycuí' Cristo, jua'a taca talo tyiquee mā lo'o chcube' mā li'. Nga'aa caca cua'ni cha' cuxi ngana ji'í mā si lo'o cu'mā chcube' mā jua'a.

² Lo'o li' nu cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu ni, nga'aa si'i cha' bi' nu caca loo ji'í mā lcaa tsā lo'o ndi'í mā chalyuu; xcuí' cña nu ndiya ti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni mā, bi' laca cña nu cua'ni mā, cha' sca ti ycuí' Ndyosi caca loo ji'í mā li'. ³ Tyempo nu nteje tacui, cua ngua'ni mā lcaa cha' cuxi ñi'ya nu ndiya ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'í lo'o ycuí' Ndyosi tsiya' ti. Cuayá' tsa lo cua ti cha' cuxi: bi' cha' nga'aa cua'ni suba' mā lo'o tya'a ñati mā juani, nga'aa cua'ni mā lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' mā cua sa'ni la; nga'aa caca cu'bi mā, nga'aa tyeje tacui mā cuayá' cacu mā, co'o mā, ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ná ndube ti' lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a; nga'aa cua'ni tlyu mā ji'í lcuí jo'ó, cha' suba' tsa cha' bi' cuentya ji'í ycuí' Ndyosi. ⁴ Ngua'ni mā cha' cuxi jua'a cua tsubi' la; lo'o

juani nu ñati nu ngua tya'a tso'o mā nquicha', ndube tsa ti' ngu' cha' nga'aa nti' mā cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni mā cua tsubi' la. Ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca nga'aa ndu'ni mā jua'a, bi' cha' nchcui' ngu' bi' cuentyu ji'í mā juani.

⁵ Pana ná cube ti' mā, ntsu'u cha' xacuí ngu' bi' cha' ji'í ycuí' Ndyosi cuentya ji'í cha' cuxi nu ndu'ni ngu' chalyuu. Cua ngulala ti tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñati, masi ngu' jyo'o, masi ngu' nu tya ndi'í chalyuu. ⁶ Lo'o jua'a ngu' nu cua ngujuii, nu cua ndyuna cha' tso'o ji'í Jesucristo, ñati chalyuu ti ngua ngu' bi', bi' cha' ngujuii ngu', ñi'ya nu nscua cha' cajaa lcaa ñati; pana cua'ni Xtyi'í ycuí' Ndyosi cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í ngu' bi', cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'í Jesús.

⁷ Cua tye ti cha' ji'í lcaa na nu ntsu'u chalyuu; bi' cha' tso'o la si cua'a mā ji'í ycuí' ca mā, tii ti ti' mā tyi'í mā chalyuu cha' taca cua'ni mā cña tso'o, cha' lu'ba ti taca chcuí' mā lo'o ycuí' Ndyosi. ⁸ Nu cha' nu ndulo tsa cha' cua'ni mā ni, bi' laca cha' xcuí' tso'o caca tyiquee mā ña'a mā ji'í tya'a ñati mā. Lo'o si jua'a nti' na ña'a na ji'í tya'a na, ndyu'ni clyu ti' na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'í tya'a na li'. ⁹ Ta mā xi to' tyi mā su tyi'í tya'a mā, lo'o jua'a ta mā na cacu ngu' lo'o tyalaa ngu' bi' slo mā; ná chcuí' mā cha'

ti'í jil'i tya'a mā xqui'ya cha' ndyalaa ngu' slo mā. ¹⁰ Nda xlya'be ti ycuí' Ndyosi ñi'ya taca cua'ni scaa mā sca cña tso'o, lcaa mā nu ngusñi mā cha' jil'i Jesús. Ñi'ya lo'o nxyucua ycuí' Ndyosi ji'na cha' caca tya'na ti' na jil'i tya'a ñati na, la cui' jua'a nga'a cha' xtyucua na jil'i ngu' lo'o cua'ni na cña nu nda Ni cha' cua'ni sa scaa na. ¹¹ Culu'u mā cha' jil'i ñati, si bi' laca cña nu cua nda Ni jil'i mā cha' cua'ni mā; culu'u mā tsa ña'a cha' nu nti' ycuí' Ndyosi chcuí' Ni lo'o ngu'. Lo'o jua'a xtyucua mā jil'i tya'a ñati mā lo'o tyucui juersa nu nda ycuí' Ndyosi jil'i mā, si bi' laca cña nu cua nda Ni jil'i mā cha' cua'ni mā. Nu lo'o ña'a ngu' cña tso'o nu ndyu'ni mā bi', li' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Lo'o li' ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i Cristo bi', cha' laca Cristo loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ntsu'u cha' tyacua cha' ti'í jil'i ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo

¹² Cu'mā tya'a tso'o na, masi lye tsa cua'ni lya' ti' ñati jil'i mā, ñi'ya nti' si ntsu'u mā ndyaquí mā lo quui', ná ntsu'u cha' cube tsa ti' mā; ná tso'o si culacua tsa ti' mā li', ñi'ya si ná tso'o tyacua cha' cuxi jil'i mā, nti' mā. Jua'a li' nchca cuayá' ti' Ni si chañi cha' ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Ni, si ná chañi cha' bi'. ¹³ Nga'a cha' caca tso'o tyiquee mā lo'o tyi'u ti' mā cha' ñi'ya ngua lya' ti' ngu' jil'i ycuí' Cristo,

jua'a ca lya' ti' ngu' jil'i cu'mā juani. Tlyu tsa laca Cristo cuentya jil'i ycuí' Ndyosi, lye tsa quiji'i xee jil'i Ni lo'o cāa ycuí' Cristo chaca quiya' nde loo la; li' ca chaa la ti' mā, ca tso'o la tyiquee mā. ¹⁴ Nu lo'o nchcuí' ngu' cha' ti' jil'i mā xqui'ya Cristo, ca tso'o tyiquee mā cha' ndi'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o mā, lo'o jua'a tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jil'i ycuí' Ni. Nchcuí' ngu' bi' cha' cuxi jil'i ycuí' Ndyosi; pana cu'mā ni, tso'o tsa si tya cua'ni tlyu mā jil'i Ni. ¹⁵ Ná tso'o tsiya' ti si cua'ni mā cha' cuxi. Liñi tsa laca si chcube' ngu' nu lo'o cua'ni ngu' cha' cuxi; masi cujuui ngu' jil'i tya'a ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati, masi cua'ni ngu' xa' lo cha' cuxi nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni ngu', masi xu'u tya'a ngu' lo'o ngu' nu laca loo, liñi tsa si chcube' ngu' bi'. ¹⁶ Pana ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā si xcube' ngu' jil'i mā cha' laca mā ñati jil'i Jesucristo; cua'ni tlyu mā jil'i ycuí' Ndyosi cha' jua'a ndyaca jil'i mā li'.

¹⁷ Cua ndyalaa hora cha' xana cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati, pana clyo nguxana Ni lo'o ñati nu jil'i ycuí' Ni; bi' cha' laca si ntsu'u xi cha' ti' jil'i na juani lo'o nguxana ca ti Ni ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati, caca cuayá' ti' na cha' tlyu la cha' caca lo'o chcube' ngu' cuxi nde loo la. Li' chcube' ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' tso'o nu jil'i ycuí' Ndyosi. ¹⁸ Tucui tsa cha' laca cha' clyaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o

ti; pana nu ñatı xña'a, lo'o jua'a ñatı nu ntsu'u cha' cuxi jilı ni, tye cha' jilı ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁹ Ndyiji xi cha' ti'ı jilı ma juani chacuayá' jilı ycuı' Ndyosi. Cua jlo ti' Ni cha' bi', pana ná culati'ı Ni ji'na si jua'a. Ntsu'u cha' tya cua'ni na xcui' cha' tso'o, cha' ña'a ti xñi na cha' jilı ycuı' Ni nu ngüiñá lcaa lo na, masi nchcube' na; chañi cha' cña'asii Ni ji'na li'.

5

Cuii nu nda Pedro lo'o ñati tya'a ngusñi cha' jilı Jesucristo

¹ Sca ngu' cusu' nu laca loo laca na', lo'o juani nti' na' ta na' sca cuii lo'o cu'ma tya'a cusu' na. Lo'o na', cua na'a na' jilı Cristo lo'o nguxcube' ngu' jilı yu, bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ti tyi'ı lcaa tya'a na ca slo ycuı' Ndyosi; ña'a na cha' tlyu nu caca li'. ² Ntsu'u cha' ña'asii tso'o ma jilı lcaa ngu' tya'a ma, ña'a taju ngu' tya'a ma ca su laca ma loo jilı ngu'. Ñi'ya nti' xlya', jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' ñati nu ña'asii jilı xlya', jua'a laca na, ngu' cusu' tya'a na. Nga'a cha' xtyucua na jilı ngu' tya'a na cha' tyanu tachaa la cha' jilı Cristo tyiquee ngu'. Tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi', cha' jua'a nti' ycuı' Ndyosi cha' cua'ni na; ná tso'o si ntsu'u cha' tatsaa ngu' tya'a ma jilı ma cha' cua'ni ma cña bi'. Lo'o jua'a ná tso'o si quiña'a tsa caya' xñi ma jilı ngu' cha' cua'ni ma cña bi', pana tso'o la si tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi' cuentya

jilı ycuı' Ndyosi. ³ Ná laca ma xu'na ngu' tya'a ma, bi' cha' tso'o ti cua'ni ma slo ngu', cha' taca ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a ma ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu'. ⁴ Nu lo'o tyu'u tucua ycuı' nu Xu'na na, li' ta Ni na tso'o nu tyacua jilı ma. Ná nga'a cha' tye tsiya' ti na nu ta Ni jilı lcaa na nu ntsu'u cña ji'na cha' ña'asii na jilı taju ñati jilı Ni; si'ı ñi'ya nti' ngana nu caja ji'na lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu nu yala ti tye bi'.

⁵ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuañi' ni, ta na' sca cuii lo'o ma. Taquiya' ma jilı cha' nu nchcui' ngu' cusu' nu laca loo jilı ma. Lo'o jua'a ntsu'u cha' xtyucua ma jilı tya'a ñati ma, cha' ná tso'o cua'ni tyucuaa ti' ma jilı ngu' bi'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi jilı ycuı' Ndyosi:

Xuı tya'a ycuı' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni tyucuaa ti' jilı tya'a ñati,

pana xtyucua tsa Ni jilı ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ngu' cuentya jilı ycuı' ca ngu'.

⁶ Bi' cha' taquiya' ma jilı cha' nu nchcui' ycuı' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ma jilı tya'a ñati ma; cua jlo ti' ycuı' Ni ni tsá laca nu lo'o cua'ni Ni cha' caca ma ñati tlyu la. ⁷ Cacha' ma jilı ycuı' Ni lcaa cha' nu nclyacua tsa ti' ma jilı, lo'o li' cua'ni Ni cha' nga'aa cube ti' ma jilı cha' bi'. Chañi cha' ndube ti' ycuı' Ni ña'a Ni jilı cu'ma.

⁸ ;Tii ti ti' mā tyi' mā cha-lyuu! Ná caja' mā, cha' tya'a cusuū mā laca ycu' nu xña'a, lo'o jua'a cacua tsa ndu' bi' slo mā. Ñi'ya nti' sca cuichi nu tyaala tsa nu ncliyana ji' sca ñati' cha' cacu ni', jua'a nti' ndya'a yu'u nu xña'a bi' chalyuu. ⁹ Xñi tso'o mā cha' ji' ycu' Ndyosi cha' caca nguula ti' tyiquee mā; li' ná ta mā chacuayá' tyijiloo nu xña'a bi' ji' mā. Jlo ti' na cha' sca ti cuayá' ndyacu cha' ti' ji' lcaa tya'a na tyucui ña'a chalyuu. ¹⁰ Pana xti ti tsā tyacua cha' ti' ji' mā. Lo'o tye tsā nu nchcube' mā, li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca tso'o mā, cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee mā chaca quiya'; ta Ni juersa ji' mā, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycu' Ni lo'o na. Xqui'ya Cristo cua ngusubi Ni ji'na cha' taca tyi' na ca su tlyu su ntucua ycu' Ni. ¹¹ Ná nga'a cha' tye tsā nu cua'ni tlyu na ji' ycu' Ndyosi li', cha' laca Ni loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Nhcui' salya' Pedro lo'o ngu'

¹² Jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi Silvano tya'a na cha' ji' ycu' nu Xu'na na; yu bi' laca nu nguxtyucua tsa 'na lo'o nguscua ya quityi sube re cha' caā slo cu'mā. Nti' na' cha' caca nguula ti' tyiquee mā, cha' chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o ndu'ni ycu' Ni lo'o na. Jlo ti' na' cha' bi', lo'o jua'a tso'o tsa si lo'o cu'mā tyi'u ti'

mā cha' bi', ñi'ya laca lo'o nx-tyucua tsa ycu' Ni ji'na lcaa tsā.

¹³ Ña'a tsaca taju ñati' ji' Je-sucristo nde Babilonia re nda ngu' xlyo ni' ji' mā. Ngu' tya'a na laca ngu' bi', cha' lo'o tyucui taju ngu' bi', ngusubi ycu' Ndyosi ji' ngu' cha' caca ngu' ñati' ji' Ni. “Xlyo ni'”, nacui Marcos ji' cu'mā, nu Marcos nu laca ñi'ya nti' sca sñi' na'. ¹⁴ Chcuicha' mā ji' lcaa ngu' tya'a mā; quityi mā ji' tya'a mā cuentya jna', cha' chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji' tya'a na.

Cua'ni Ni cha' ti' tyi' cre-siya ji' lcaa cu'mā nu ntsu'u cha' ji' mā lo'o Cristo.

Chaca quityi nu nguscua San Pedro, nu ndyaa ca slo ñati j'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

1 Simón Pedro laca na'; ndyu'ni na' cña j'i Jesucristo, cha' cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o j'i Cristo lo'o ngu' xa' quich'i. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' tsa'a slo lcaa ñati nu ngusñi cha' j'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nu ngusñi na j'i. Xcu'i cha' liñi ndu'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, la cui' Jesucristo nu ndyu'ni lyaá j'i'na j'i' nu cuxi laca bi'; bi' cha' stu'ba ti laca lcaa na cuentya j'i' ycu'i Ndyosi, tso'o tsa ndyaca j'i' lcaa na cuentya j'i' Ni.

2 Cua nchca cuayá' tso'o ti' mā cha' j'i' ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' mā cha' j'i' Jesús nu Xu'na na; bi' cha' ndi'ya nti' na': ña'a ti' cua'ni Ni cha' tso'o lo'o mā lcaa tsa, lo'o jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti' tyi' tyiquee mā lcaa hora.

Ñi'ya ntsu'u cha' caca sca ñati j'i' Jesucristo

3 Cua nda Ni chacuayá' j'i'na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye j'i'na, jua'a cua nda Ni chacuayá' j'i'na cha' tyi' na chalyuu ñi'ya nu nti' Ni cha' tyi' ñati j'i' Ni; bi' cha' nchca j'i'na, cha' nxyucua Ni j'i'na. Cua ngusubi Ni j'i'na, cua nda

Ni chacuayá' j'i'na cha' tyu-loo na j'i' ycu'i Ni; lo'o jua'a cua ngua cuayá' ti' na cha' nga'aa ntsu'u chaca nu tlyu la, nga'aa ntsu'u chaca nu nchca la j'i'. 4 Tlyu tsa ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca j'i' Ni cua'ni Ni lcaa lo cña; jua'a nchca cuayá' ti' na cha' xcu'i cha' liñi laca nu nchcui' ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a ndu' ti' na cha' caja cha' tlyu bi' j'i'na nu cua nchcui' Ni lo'o na cha' tyacua j'i'na. Cua ngua'ni lyaá Ni j'i'na j'i' nu cuxi nu ntsu'u j'i'na, cha' nga'aa caca cua'ni cha' cuxi bi' ngana j'i'na; lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na j'i', bi' laca nu ndu'ni ñu'u j'i'na nde chalyuu. Pana juani ndu'ni Ni cha' tyaja'a tyiquee na cua'ni na lcaa cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na. 5 Bi' cha' tyucui tyiquee mā, lo'o tyucui juersa j'i' mā, cua'ni mā xcu'i cha' tso'o bi', cha' culu'u mā j'i' xa' ñati cha' chañi cha' cua ngusñi mā cha' j'i' Jesucristo. Lo'o jua'a ntsu'u cha' caca cuayá' la ti' mā lcaa cha', ña'a cha' nu ndiya la ti' ycu'i Ni. 6 Ntsu'u cha' ca cuayá' la ti' mā ñi'ya ntsu'u cha' j'i' ycu'i Ndyosi; li' taca cua'a tso'o mā j'i' ycu'i ca mā, cha' nga'aa cua'ni nu cuxi ngana j'i' mā. Si taca cua'a tso'o mā j'i' ycu'i ca mā, li' talo tsa mā j'i' nu cuxi. Nu lo'o taca talo mā j'i' lcaa cha' cuxi, li' taca tyi' mā ñi'ya nti' ycu'i Ni cha' tyi' mā nde chalyuu. 7 Si jua'a nti' mā cha' tyi' mā chalyuu, li' nga'a cha' cua'ni tyaca'a mā j'i' tya'a ñati mā; ntsu'u cha'

tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā j'i lcaa ñati.

⁸ Si ndu'ni mā lcaa lo cña bi', si jua'a ti ndu'ni mā lo'o ndi'i mā chalyuu, li' caca cuayá' la ti' mā ñi'ya ntsu'u lcaa cha' j'i Jesucristo nu Xu'na na. Ná ca taja ti' mā, cha' tso'o tsa cua'nijo'o mā j'i ycu'i Ndyosi li'. ⁹ Pana si ná ndu'ni mā lcaa lo cha' bi', si ná ndi'i tso'o mā jua'a, laca mā ñi'ya laca sca nu cuityi' nu ndacu' ycu'i ca ti yu cloo yu. Nga'aa nti' yu cuityi' bi' tyi'u ti' yu ñi'ya ngua'ni lubii ycu'i Ndyosi ne' cresiya j'i yu, nu lo'o ngüityi Ni cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya j'i yu. ¹⁰ Bi' cha' ña'a ti tya cua'ni la mā lcaa cha' tso'o bi', ñi'ya nu nguscua na' tya clyo; jua'a tyi'u la ti' mā cha' cua ngusubi ycu'i Ndyosi j'i mā, cha' caca mā ñati j'i ycu'i Ni. Lo'o li' ná nga'a cha' chcuna' mā, si jua'a cua'ni mā lcaa lo cha' tso'o bi'; ¹¹ ndya'a mā lo tyucui j'i ycu'i Ndyosi li'. Jua'a caca ycu'i Jesucristo nu Xu'na na loo j'i mā, bi' laca nu ndyu'ni lyaá ji'na; ná nga'a cha' tye tsá cha' laca ycu'i Ni loo, lo'o li' tso'o ti tyati' na ca su ntucua ycu'i Ni.

¹² Tya tyuu quiya' nti' na' hcui' na' lo'o mā cuentya j'i lcaa cha' liñi j'i ycu'i Ndyosi, masi cua jlo ti' mā cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ngusñi tso'o mā lcaa cha' nu nscua na' bi'; ¹³ pana laja lo'o tya lu'ú na', cua'ni na' cha' ná cjlyaa ti' mā j'i cha' liñi bi'. Tso'o la si cua'ni na' jua'a, nti' na', ¹⁴ cha' cua jlo

ti' na' cha' cua tye ti cha' jna' nde chalyuu; cua ndacha' Jesucristo nu Xu'na na 'na cha' cua ngulala ti cajaa na'. ¹⁵ Pana cua'ni na' cha' tyanu cha' bi' lo'o mā, cha' taca tyi'u ti' mā cha' tso'o j'i Jesucristo bi' lcaa tsá, masi cua ngujui na'.

Nu ngu' nu cua na'a cha' tlyu tsa cha' ntsu'u j'i ycu'i Jesucristo

¹⁶ Si'i cña cua nu ngua'ya hique ti ya ngua cha' nu nhcui' ya lo'o mā, nu lo'o ndacha' ya j'i mā cha' tlyu tsa cha' caca j'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na nu lo'o cā yu chaca quiya'. Ycu'i cuare cua na'a ya j'i Jesús lo'o tlyu tsa cha' ntsu'u j'i yu; ¹⁷ ngua'ni tlyu ycu'i Ndyosi Sti Jesús j'i yu, ndubi tsa ña'a ngua tyucui ña'a loo Jesús lo'o xee j'i ycu'i Ni li'. Masi ná na'a ya j'i ycu'i Ndyosi nu laca loo j'i lcaa xu'na chalyuu, pana jlo ti' ya cha' nguti'i Ni cacua ti tsá bi', cha' li' ndyuna ya lo'o nhcui' Ni lo'o ngu'. Ndi'ya nacui Ni: “Nu nde laca Sñi' na' nu tyaca'a tsa 'na. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' j'i yu”, nacui Ni. ¹⁸ Ycu'i cuare cua ndyuna ya cha' nu nhcui' Xtyi'i Ni nu ntucua nde cua, cha' lo'o cuare nguti'i ya lo xlya ca'ya bi' nu ngua tsá bi'.

¹⁹ Jua'a ngua cha' taca ca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca lcaa cha' nu cua nhcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba j'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la. Tso'o si taquiya' na j'i cha' bi', cha'

ñi'ya laca sca xee ndubi nu tso'o tsa ntyiji'j xee su talya ña'a, jua'a laca cha' ji'i Jesús bi'. Culu'u bi' tyucui tso'o su nga'a cha' tsa na ña'a cuayá' nu quixee tsá bi'. Li' tyu'u tucua sca cui tlyu nu ntyucua nde nguxee; bi' laca ñi'ya laca Cristo, cha' nda yu xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'na. ²⁰ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' ná tucui caca culu'u ji'i ñati ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la. Sca ti si xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'i ngu' cha' caca cuayá' tso'o ti' ngu', li' taca culu'u ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycu' Ni. ²¹ Lcaa ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi sa'ni la ni, ná nchcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu ndiya ti ti' ngu', nu lo'o nchcui' ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi; xcui' cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', bi' laca cha' nu nchcui' ngu' cuentya ji'i ycu' Ni.

2

Ñati nu nclu'u cha' cuiñi ji'i ngu'

¹ Cua ntsu'u xi ngu' cuiñi nu nguti'j laja ngu' Israel sa'ni la; tu'ba ji'i ycu' Ndyosi ngua ngu', nacuj ycu' ngu' cuiñi bi'. La cui' jua'a tyu'u tucua ñati cuiñi laja cu'ma nde loo la; li' culu'u ngu' cuiñi bi' ji'i ma, culu'u ngu' cua ña'a ca cha' nu ca'ya hique ycu' ca ngu'. Lo'o li' ñacuj ngu' bi' cha' cuentya ji'i ycu' Ndyosi nchcui' ngu'. Si cuna

ma cha' nu chcui' ngu' bi', li' xana cha' cusu' ji'i ma lo'o tya'a ma ña'a cuayá' nu tya'be tya'a ma. Li' caca ma tucua latya ma xqui'ya cha' cuiñi bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na lo'o ji'i ngu' bi', pana ná nti' nu ngu' cuiñi bi' cha' caca ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi' tsiya' ti; ná ntsu'u cha' tsiya' ti ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi, bi' cha' yala ti tye cha' ji'i nu ngu' cuiñi bi'. ² Lo'o jua'a cua nscua cha' taquiya' tyu' tya'a ngu' tya'a na ji'i cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'; lo'o ngu' tya'a na bi' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o tya'a ngu' li', ñi'ya nu culu'u ngu' cuiñi bi' ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná tso'o jua'a. Nu ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i ycu' Ndyosi tsiya' ti ni, quiña'a tsa cha' cuxi chcui' ngu' bi' ji'na li'. ³ Lo'o jua'a ndacui tsa ti' ngu' cuiñi bi' ji'i na nu ntsu'u ji'i ma; nti' tsa ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i ma, bi' cha' tajua' ti chcui' ngu' cha' cuiñi ti lo'o ma. Pana ntsu'u cha' xcube' Ni ji'i ngu' cuiñi bi', cha' cua sa'ni cua nchcui' Ni cha' ná tso'o cua'ni ngu' cha' cuxi jua'a. Si'i na laja ycu' Ni; jlo ti' Ni ñi'ya ndu'ni ngu' cuiñi bi', lo'o jua'a cua'ni tye Ni ji'i ngu' bi' yala ti.

⁴ Nu cua sa'ni ni, ná ngua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i nu ngu' xa' ji'i Ni nu ntsu'u qui'ya ji'i; nguxcu' Ni ji'i ngu' xa' nu xña'a bi', ndyaa ngu' nde ca bilyaa, ca su talya ña'a tsiya' ti. Ndyaa' ngu'

xca bi' lo'o juu chcuā, cha' ca bi' tyanu ngu' ña'a cuayá' nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, lo'o ji'i ngu' xca bi'.⁵ Lcaa ñati chalyuu nu ngua tya sa'ni la nu ná ndaquiya' ji'i ycu' Ndyosi ni, ná ngua'ni clyu ti' Ni ji'i ngu' bi'; ngua'ni Ni cha' ngua'ya tyo clyaa, ñi'ya ndacha' Ni ji'i ngu' bi' cha' caca. Cua nchcui' jyo'o Noé cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o lcaa ñati, pana ná nduna ngu' bi'. Ngujui lcaa ngu' bi' li'; sca ti nu Noé bi' lo'o cati tya'a ñati ji'i, ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' ngua'a jyaca ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu'.⁶ La cui' ti cha' ngua cuxi ji'i ngu' quichi Sodoma lo'o ji'i ngu' quichi Gomorra, cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi'; ngua'ni ñu'u Ni tsiya' ti ji'i tyucuaa quichi bi'. Lo'o ndye ndyaqui quichi bi', jii lo'o nchcubi' tya ndyanu su nscua quichi bi' nquicha'. Jua'a ngua'ni ycu' Ndyosi nu ngua li', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ndiya ti' ndu'ni lcaa lo cha' cuxi, masi juani ti, masi nde loo la; xcube' Ni ji'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti.⁷ Sca ti jyo'o Lot, ngulo Ni ji'i yu cha' ngutu'u yu quichi Sodoma bi'; bi' cha' sca ti nu cusu' Lot bi' ná ngujui yu lo'o ndye cha' ji'i quichi Sodoma bi'. Ñati tso'o ngua Lot; bi' cha' ngulacua tsa ti' yu, lye tsa ngua xñi'i ti' yu, xqui'ya lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu ngua'ni lcaa ñati quichi bi'.⁸ Tso'o tyiquee ycu' Lot

bi', lcaa tsā lye tsa ndube ti' yu lo'o na'a yu lcaa cha' cuxi bi'; quiña'a tsa ngulacua ti' yu lo'o ndyuna yu lcaa cha' suba' nu nchcui' ngu' quichi bi'.⁹ Jua'a caca cuayá' ti' na cha' nchca ji'i ycu' nu Xu'na na cua'ni lyaá Ni ji'i ñati nu tso'o cresiya ji'i, cha' ná tyijiloo nu cuxi ji'i ngu' bi'. Nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati ni, jlo ti' Ni ti ji'i xcube' Ni. Cua jlo ti' Ni tilaca laca nu ntsu'u cha' cuxi tyiquee.

¹⁰ Lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni ni, lye la xcube' Ni ji'i ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i ngu' nu laca loo ji'i ngu'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná ntsii ngu' bi', masi chcu' ca'a ngu' ji'i ngu' xca ji'i ycu' Ndyosi.¹¹ Pana nu ngu' xca ji'i ycu' Ndyosi ni, nguula la ngu' xca bi', nchca la ji'i ngu' xca que ñati chalyuu ti; ni ná nchcui' ngu' xca cha' suba' ji'i ñati chalyuu, ná nsta bi' qui'ya hichu' nu ngu' cuxi slo ycu' nu Xu'na na.

¹² Ñi'ya laca na'ni quixi' nu ná nchca culacua ti', jua'a laca nu ñati cuxi bi', cha' xcui' cha' suba' nchcui' ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'i. Nxñi na ji'i na'ni tyaala nu ntsu'u ne' quixi', ndyujui na ji'i ni' li'. Lo'o jua'a nu ngu' cuxi bi', tyaala ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ñu'u ngu' ji'i lcaa lo na tso'o; pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti nde loo la,¹³ chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nguxcube' ycu'

ngu' jil'i xa' ñati. Tsa lo'o talya ndu'ni suba' ngu' cuxi bi', cha' ná nchca taja ti' ngu' bi' ndu'ni ngu' cha' cuxi bi'; ná nchca tyuju'u ti' ngu' bi' tsiya' ti, masi cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a stu'ba ti ndyu'u ti'i ngu' bi' lo'o ma lo'o ndyu'ni ma ta'a, ñi'ya si chañi cha' tya'a na laca ngu' bi'.

¹⁴ Xcui' cha' suba' nda'ya hique ngu' cuxi bi' lo'o ña'a ngu' jil'i sca nu cuna'a, cha' ná tye cha' nti' ngu' bi' cua'ni suba' ngu' lo'o. Lo'o jua'a hora ti culu'u ngu' bi' cha' cuxi jil'i xa' ñati nu bilya ca cuayá' tso'o ti' cha' jil'i Jesucristo. Lye tsa ngua tsa'a ngu' cuiñi bi' jil'i lcaa lo cha' cuxi, bi' cha' lye tsa ndacui ti' ngu' bi'; ná nga'a cha' tyaala' jil'i ngu' bi' tsiya' ti. Pana cua nda ycu' Ndyosi yabe' jil'i ngu' cuiñi bi'; ¹⁵ cua ngxu'tyanu ngu' bi' tyucuij su tsa na ca slo ycu' Ndyosi, xa' tyucuij ngusñi ngu' bi'. Lo'o jua'a nguna' tsa ndya'a ngu' bi' juani, cha' la cui' tyucuij su nguta'a jyo'o cusu' Balaam sñi' Beor ndya'a ngu' bi' juani. Nu Balaam bi' ngua tiji' tsa ti' jil'i cñi, bi' cha' ngua'ni yu cña cuxi, cha' caja la cñi jil'i yu ngua ti' yu. ¹⁶ Tu'ba jil'i ycu' Ndyosi ngua nu Balaam bi' nquicha'; bi' cha' ngua'ni ycu' Ni cha' nchcui' huru jil'i yu lo'o yu bi', cha' xcutsij ni' jil'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni la yu cña cuxi bi'.

¹⁷ Taca chcui' na cha' laca nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya laca sca pilya nu ngüityi tsiya'

ti, nu nga'aa ntsu'u hitya ne'. La cui' jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca sca coo ngati ti, nu nxna tsa xqui'ya cui'i, pana ná ndu'ni bi' cha' ca'ya tyo; na ndya'a ti bi' nde cua. Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ná ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' tsiya' ti, bi' cha' ntsu'u cha' tsa ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; ca jua cua ngüiñá ycu' Ndyosi sca se'i nu cuxi tsa ña'a, su tsa ngu' nu ndu'ni jua'a. ¹⁸ Jlo tsa ti' nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya chcui' ngu' sca cha' tso'o, pana tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; na cñilo'o ngu' bi' jil'i ngu' nu ngusñi ca ti cha' tso'o jil'i Jesucristo, cha' lo'o ngu' cua'ni suba' ngu' chaca quiya' nti' nu ngu' cuiñi bi'. Ñi'ya ngua'ni ngu' cha' cuxi tya tsubi' la, nu lo'o bilya cuna ngu' cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi, jua'a nti' ngu' cuiñi bi' cha' cua'ni ngu' chaca quiya'. ¹⁹ Nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o xa' la ngu' cha' ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' jil'i lcaa ti cña nu culo ycu' Ndyosi jil'i ngu', cha' cua ngulaá ngu' jil'i cha' bi', nacui ngu' cuiñi bi'; pana bilya ca cuayá' ti' nu ngu' cuiñi bi', cha' ycu' ca ngu' laca ngu' msu jil'i lcaa cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Cua ña'a ca ñati nu ta chacuayá' jil'i nu cuxi cha' tyijiloo jil'i, la cui' hora bi' laca nu cuxi xu'na ñati bi' li'. ²⁰ Cuxi la caca jil'i ñati nu cua ngxu'tyanu jil'i cha' cuxi tsaca quiya', lo'o li' ta chacuayá' jil'i nu cuxi cha' tyijiloo jil'i chaca

quiya'; na cua ngulaá ñati bi' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu nquicha', na cua ngua tsa'a jil'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na. ²¹ Tso'o la si ná ngua tsa'a ngu' tsiya' ti jil'i tyucui liñi su tsa na ca slo ycui' Ndyosi; ná tso'o si ngua cuayá' ti' ngu', lo'o li' nguxtyanu ngu' tyucui liñi su tsa na ca slo Ni. Nga'aa ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' nu cua nda Cristo lo'o na li'. ²² Lo'o ña'a na jil'i ñati nu cua nguxtyanu cha' jil'i Cristo, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa ndyu'u cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya: "Sca xne' nu ndyacu na nu ndyacu ni', hora ti tsa ni' cacu ni' na nu ndyacu ni' chaca quiya'. Lo'o jua'a sca cube' tana ni, lo'o cua ndyaata ni' chcu, hora ti xtyu ni' ca su ntsu'u nana' cha' xtyii ni' chaca quiya'."

3

Ndi'ya caca lo'o caa ycui' nu Xu'na na

¹ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nguscua na' sca quityi ndyaa slo cu'ma tya tsubi' la. Nu juani nde nscua na' chaca quityi, cha' ca tyi'u ti' ma lcaa cha' nu jil'i Cristo, cha' jua'a caca culacua tso'o ti' ma lcaa hora. ² Ntsu'u cha' tyi'u ti' ma cha' nu cua nchcui' ngu' nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la; tso'o si tyi'u ti' ma cha' bi' lu'ba ti, lo'o jua'a jil'i cha' nu cua nchcui' ycui' nu Xu'na na nu ngua'ni lyaá ji'na. Cua ngusubi ycui' nu Xu'na na jil'i ya cha' culu'u ya

cha' jil'i ycui' Ni jil'i cu'ma, bi' cha' tso'o si taquiya' ma jil'i lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngulu'u ya jil'i ma.

³ Tya clyo ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' lo'o cua tyalaa ti tsa nu tye chalyuu, li' tyu'u tucua ngu' nu xtyilo'o tsa jil'i cha' jil'i ycui' Ndyosi. Cua'ni ngu' bi' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ycui' ca ngu' cha' cua'ni ngu'. ⁴ Li' ndi'ya ñacui ngu' bi' jil'i ma: "¿Ni hora caa Cristo lacua? ¿Ni cha' laca tya ndu ti' ma jil'i yu cha' caa yu? Cua nteje tacui tsa tyempo bi', cha' cua ngujui lcaa ngu' cusu' ji'na, lo'o jua'a cua ngusu' na juani. Ña'a ti ndyaca chalyuu re, ñi'ya nu ndyaca tya lo'o nguxana chalyuu clyo." ⁵ Jua'a ñacu ngu' cuiñi bi', cha' ná nti' ngu' tyi'u ti' ngu' jil'i cña nu cua ngua'ni ycui' Ndyosi. Nu ngua clyo ná ntsu'u chalyuu tsiya' ti, lo'o li' nchcui' ycui' Ndyosi; cuati ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. Lo'o hitya ti ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a cla'be la lo hitya nscua yuu chalyuu tya clyo. ⁶ Pana ca tiya' la xi ndye ngüityi Ni jil'i chalyuu bi' lo'o hitya, nu lo'o ngua'ya tyo clyaa. ⁷ Ca tiya' la li' xa' ngulo ycui' Ndyosi cña cha' ña'a ti tyanu lcaa na nu ntsu'u nde cua, ña'a ti tyanu lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, ña'a cuayá' tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa na. Li' tye tyaqu lcaa na bi', lo'o jua'a tye cha' jil'i lcaa ñati nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycui' Ndyosi.

⁸ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, tso'o la si culacua ti' ma cha' ñi'ya nti' sca tsā ti, jua'a laca sca mil yija cuentya ji'i ycu' Ndyosi; ntsu'u quiyā' cha' ñi'ya nti' sca mil yija, jua'a laca sca tsā ti cuentya ji'i ycu' Ni. ⁹ Si'i na tiya' tsa ti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni Ni cña nu nacui Ni cha' cua'ni ycu' Ni nde loo la; pana na ntajatya tsa Ni ji'na ñati chalyuu na, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' ni sca ñati ji'i ycu' Ni. Nti' tsa Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu'; lo'o li' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi bi', culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Jua'a caca ji'i ngu' nti' ycu' Ndyosi.

¹⁰ Chañi cha' tyalaa tsā bi' lo'o caa ycu' nu Xu'na na chaca quiyā', pana ná jlo ti' na ni tsā caca bi'. Ñi'ya laca si cua caa ti sca nu cuaana to' tyi na lo'o ná jlo ti' na, jua'a caca tsā bi'. Catj jua'a ti lcaa na nu ntsu'u nde cua, lye tsa cañi cha' bi'; lo'o li' tye tsiya' ti tyaquj lcaa na nu ntsu'u nde cua. Jua'a tyucui ña'a chalyuu ni, tye tsiya' ti li'. ¹¹ Cua nscua cha' tye lcaa na lo'o tyalaa tsā bi', bi' cha' ntsu'u cha' caca ma ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' caca ma ñati nu ngua tso'o tyiquee ma cuentya ji'i ycu' Ndyosi. ¹² Jua'a nga'a cha' caca ma laja lo'o tya lyiji caca tsā bi' nu lo'o caa ycu' Ndyosi, cha' jua'a taca xtyucua ma ji'i ycu' Ni lo'o cña ji'i Ni nde chalyuu. Tsā bi' tyaquj tyucui ña'a nde cua, ña'a cuayá' nu tye tyalá lcaa na nu ntsu'u

nde cua; tye tsiya' ti lcaa cha' bi' li'. Cuii lo'o cualya, lo'o cuichaa, lo'o co', lo'o lcaa na ni, tye bi' tyalá. ¹³ Pana xa' cuiñá Ni chaca chalyuu cu-cui, lo'o jua'a cuiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua; cuiñá Ni sca chalyuu nu tso'o tsa ña'a, su xcui' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu' li'. Jua'a nacui Ni cha' caca; jlo ti' na cha' jua'a caca bi', xqui'ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' ycu' Ni. Bi' cha' ndu ti' na ji'i cha' bi' lacua.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, na ndu ti' ma ji'i cha' bi', bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o ti, xcui' cha' lubii ti lo'o tya'a ñati ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma cuentya ji'i ycu' Ni. ¹⁵ Tyi'u ti' ma cha' ndalo tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na, cua nda tsa Ni tyempo ji'na cha' clyaa na ji'i nu cuxi. Jua'a Pablo tya'a na ni, la cui' tya'a cha' nguscua yu lo quityi; ñati tya'a tso'o na laca yu bi', lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' quityi nu nguscua yu nu cua ndyalaa slo ma. Ycu' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i yu lcaa ña'a cha' tso'o nu nguscua yu lo quityi bi'. ¹⁶ Tyuu tya'a quityi nguscua Pablo bi', pana sca ti cuayá' nchcui' ca ta'a quityi bi' ji'i cha' ji'i ycu' Ndyosi nu cua nchcui' na ji'i juani. Ntsu'u xi cha' nu nguscua nu Pablo bi' nu tucui xi cha' caca cuayá' tso'o ti' na ji'i; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu lye tsa nclyu'u cha' cuiñi xqui'ya quityi bi', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'

cha' bi' tsiya' ti. Ná ngua tsa'a
 tso'o ngu' bi', cha' bilya ca
 cuayá' tso'o ti' ngu' cha' bi';
 bi' cha' ni sca quityi ji'i ycuí'
 Ndyosi ná liñi nclu'u ngu' bi'
 ji'i. Pana tye cha' ji'i ngu' bi'
 tsiya' ti xqui'ya cha' cuiñi nu
 nclu'u ngu' ji'i tya'a ñati' ngu'.

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na
 ni, cua nguscua na' lcaa cha'
 bi' cha' ca tii ti' ma, cha' ná
 ta ma chacuayá' ji'i nu ngu'
 cuiñi bi' cha' culu'u ngu' ji'i
 ma. Cha' liñi laca nu ngua
 tsa'a ma clyo, lo'o juani ná
 tso'o si taquiya' ma ji'i cha'
 cuiñi nu nclyu'u ngu' bi'; ná
 tso'o tya'achu' ma ji'i cha' liñi
 bi' li'. ¹⁸ Pana tso'o la ca tsa'a
 la ma cha' tso'o ji'i Jesucristo
 nu Xu'na na, nu cua ngua'ni
 lyaá ji'na; li' taca tyi'i tso'o la
 tyiquee ma cuentya ji'i ycuí'
 nu Xu'na na. Cua'ni tlyu na
 ji'i ycuí' Ni nde chalyuu, lo'o
 jua'a ná nga'a cha' tye tsa nu
 cua'ni tlyu na ji'i Ni ca slo
 ycuí' Ni. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan cloy, nu ndyaa ca slo lcaa ñati ji'i Jesucristo

*Jesucristo laca nu nda
chaca chalyuu cucui ji'i ñati*

¹ Cua laca ntucua Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu nu lo'o nguxana chalyuu tya cloy; la cui' yu laca nu nchcui' ya ji'i, nu lo'o nscua ya tilaca laca Jesucristo. Cua jlo tso'o ti' ya cha' bi', cha' cua na'a tso'o ya ji'i yu lo'o cloo ya, cha' stu'ba ti nguta'a ya lo'o yu; cua ndyuloo ya ji'i yu lo'o cua ngua'ni ca'a ya' ya ji'i ycu'i yu. Cua nchcui' ya lo'o cu'ma cha' Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui ji'i ñati.

² Ngula Jesucristo nde lo yuu chalyuu su ndi'i ya, lo'o jua'a cua na'a ya ji'i ycu'i yu; bi' laca cha' nu ndacha' ya ji'i ma juani, cha' cha'ni tsa laca cha' bi'. Nclyu'u ya ji'i ma ñi'ya laca cha' tyucui tyempo lu'ú Jesucristo, cha' ntucua yu ca slo ycu'i Ndyosi Sti na cloy; jua'a nclyu'u ya ñi'ya ngua cha' na'a ya ji'i yu nde chalyuu re. ³ Juani culu'u ya ji'i ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a ya, culu'u ya cua ña'a ca cha' nu cua ndyuna ya. Cha'ni laca cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a lo'o Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu'i Ni. Lo'o juani cua nti' ya cha' stu'ba ti caca

tyiquee ma lo'o ya; ⁴ bi' cha' nscua ya quityi re, cha' lcaa tsa tso'o ti tyi'i tyiquee na.

*Xcui' lubii tsa cresiya ji'i
ycui' Ndyosi*

⁵ Nde culu'u ya ji'i ma cha' nu cua nda Jesucristo lo'o ya: Ñi'ya nti' sca xee nu ndubi tsa ña'a, jua'a nti' ycu'i Ndyosi si tyu'u tucua Ni slo na; xcui' lubii tsa cresiya ji'i Ni, cha' ne' cresiya ji'i ycu'i Ni ná ntsu'u su talya ña'a, ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti. ⁶ Cha' cui'ni laca nu nda na si ñacu'i na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi, lo'o li' ña'a ti tya ndiya ti' na cha' cuxi; ndi'i na chalyuu ñi'ya laca si talya tsa ña'a su ndi'i na li', cha' ná tso'o ndu'ni na. ⁷ Pana si lubii cresiya ji'na ñi'ya lo'o lubii cresiya ji'i ycu'i Ni, ndu'ni na cha' tso'o li'; stu'ba ti caca tyiquee na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús li'. Lo'o jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ndyalú ta'ni Jesús Sñi' ycu'i Ni lo'o ngujuii yu lo crusi.

⁸ Si ñacu'i na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti, na ñilo'o na ji'i ycu'i ca ti na li', cha' ná nchca chcu'i na cha' li'ni. ⁹ Pana taca jlya ti' na ji'i ycu'i Ndyosi cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ñii na ji'i Ni cha' ntsu'u qui'ya ji'na. Tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na li'; hasta cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngujuii Jesús lo crusi. ¹⁰ Ñi'ya si cua nacui na cha' na cui'ni ycu'i Ndyosi, jua'a ndyu'u cha' si ñacu'i na cha' ná ntsu'u

qui'ya ji'na tsiya' ti; ná ngusñi suu cha' ji'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si tya ñacui na jua'a.

2

Cristo nu laca tu'ba ji'na cha' chcuí' lo'o ycuí' Ndyosi cuentya ji'na

¹ Ñi'ya nti' na' ña'aa ji'i sñi' na', jua'a nti' na' ña'aa ji'i cu'ma, cha' tyaca'a tsa ma'na; bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' ná nti' na' cha' sta ycuí' Ndyosi qui'ya ji'i ma. Pana si ntsu'u cha' sta Ni qui'ya ji'na lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, la cui' Jesucristo laca nu cua nchcube' yu cña loo na. Sca ñati nu lubii tsa laca nu Jesucristo bi'. ² Ngua cuxi tyiquee na cuentya ji'i ycuí' Ndyosi Sti na, xqui'ya cha' ngua'ni na cha' cuxi; bi' cha' nchcube' Jesucristo cña loo na, cha' qui'ya ycuí' yu yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na. La cui' jua'a qui'ya Jesucristo yabe' nu ntsu'u ji'i lcaa ñati chalyuu nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a ji'i ycuí' Ni.

³ Nu lo'o nti' na taquiya' na cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni na, li' taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. ⁴ Cuiñi tsa ñati nu nacui cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesucristo, si ná ndaquiya' ngu' ji'i cña nu nclyo Ni ji'i ngu'; ná liñi cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'. ⁵ Si chañi laca cha' ntu-cuá na lcaa cha' nu nda Jesucristo lo'o na, li' chañi laca

cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycuí' Ndyosi Sti yu; jua'a caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' laca na ñati ji'i Jesucristo masi tya ndi'i na chalyuu. ⁶ Ñati nu nchcui' lo'o xa' la ngu' cha' ñati ji'i Jesucristo laca ycuí', ntsu'u cha' cua'ni ñati bi' cña, cua ña'a ca cña nu ngua'ni ycuí' Jesucristo.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

⁷ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nscua cha' lo quityi re cha' tyaja'a ma tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Si'i sca cha' nu bilya cuna ma laca cha' bi'; cua ndyuna ma cha' bi' tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo tya clyo la, cha' la cui' ti cha' bi' laca nu cua nscua cua sa'ni. ⁸ Pana si'i jua'a ndyu'ni ñati, bi' cha' nacui na cha' sca cña cucui laca bi'. Tsubi' ti nguxana Jesucristo ngulu'u yu ji'na ñi'ya ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'i xa' la tya'a ñati na, ngua'ni Jesús cha' taca cua'ni na jua'a. Sca cha' cucui laca bi', cha' cua tye ti cha' talya ña'a ne' cresiya ji'na; juani tyanu nu cha' tso'o ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si ntyiji'i sca xee nu ndubi tsa ña'a su ndi'i na.

⁹ Ñati nu ñacui: "Cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, lubii tsa cresiya ji'i ya juani", ñacui ngu', pana tya ti'í ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ña'a ti tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi', ñi'ya laca sca se'i su talya tsa ña'a. ¹⁰ Ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, bi' laca

ñati nu ntsu'u xee jil'i Jesu-
cristo ne' cresiya jil'i. Ni sca
cha' cuxi ná cua'ni ngu' bi',
nu cua'ni cha' tya'achu' xa'
la ñati jil'i cha' jil'i Jesucristo.
11 Ñati nu ti'í ti' jil'i tya'a ñati
ni, tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne'
cresiya jil'i ngu' bi'; ñi'ya nti'
ngu' lo'o ndil'i ngu' su talya
ña'a, jua'a ti nti' ngu' bi' ndil'i
ngu' chalyuu, cha' ná nchca
quije tyucuij liñi su tsaá ngu',
cha' lye tsa ndacu' talya xee
nu ña'a ngu' bi' li'.

12 Cu'ma sñi' na', nscua
na' quityi re cha' caa slo
ma, xqui'ya cha' ngua'ni
clyo ti' ycu' Ndyosi jil'i ma;
xqui'ya Jesucristo cua ngüityi
Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ma.
13 Nscua na' quityi re cha' caa
slo cu'ma ngu' cusu', cha' cua
ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' jil'i
ma lo'o Jesucristo nu stu'ba
ti ntucua lo'o ycu' Ndyosi Sti
yu tya lo'o nguxana chalyuu.
Lo'o jua'a nscua na' quityi re
cha' caa slo cu'ma ngu' cuañi',
cha' cua ntijiloo ma jil'i nu
xña'a.

Cu'ma sñi' na', cua ngujui
ñi'ya nu tyu'u cha' jil'i ma
lo'o ycu' Ndyosi Sti na, bi'
cha' nscua na' quityi re cha'
caa slo ma. 14 Cu'ma ngu'
cusu', cua ngusñi ma cha' jil'i
Jesucristo, la cui' Cristo nu
cua lu'ú lo'o ycu' Ndyosi Sti
yu tya clyo, bi' cha' nscua
na' quityi re cha' caa ca slo
ma. Cu'ma ngu' cuañi', ngu-
ula ti ti' ma ndil'i ma, cha'
cua ndyanu tso'o cha' jil'i ycu'
Ndyosi ne' cresiya jil'i ma; cua
ntijiloo ma jil'i nu xña'a, bi'

cha' laca nscua na' quityi re
cha' caa slo ma.

15 Ná tyu'u tyiquee ma ña'a
ma cha' cuxi nu ntsu'u cha-
lyuu, ni ná ca tiji' tsa ti' ma
jil'i cua ña'a ca cha' culiya'
nu ndyiji jil'i ñati cha' ndiya
la ti' ngu' jil'i. Si ndiya la
ti' na nu cuxi nu ntsu'u cha-
lyuu, ná caca ji'na tsiya' ti
tyu'u tyiquee na ña'a na jil'i
ycui' Ndyosi Sti na. 16 Lcaa
cha' cuxi nu ndaca'a jil'i ñati
cha' ná xñi tso'o ngu' cha' jil'i
ycui' Ndyosi, si'i ca su ntucua
ycui' Ndyosi Sti na ndyu'u
cha' bi'. Lcaa cha' cuxi nu
ndiya ti' ñati jil'i, cha' tyaala' xi
tyiquee ngu'; jua'a lcaa cha'
cuxi nu nti' ngu' cua'ni ngu'
lo'o ña'a ngu' jil'i; jua'a lcaa
na nu nti' ngu' cha' caja jil'i
ngu', cha' jua'a cua'ni tyixi
ti ngu' lo'o tya'a ngu', nde
chalyuu ti ndyu'u lcaa cha'
cuxi bi'. 17 Yala ti tye cha-
lyuu re, culiji jua'a ti lcaa cha'
cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu;
pana ñati nu taquiya' jil'i cha'
nu nchcui' ycu' Ndyosi ni,
ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i
ngu' bi'.

*Ntsu'u cha' liñi lo'o ntsu'u
cha' cuiñi*

18 Cu'ma sñi' na', cua
ndyalaa hora cha' tye lcaa
cha' nu ntsu'u chalyuu. Cua
jlo ti' ma cha' cua lijya sca
ñati tlyu nu cñilo'o jil'i tya'a
ñati na cha' Cristo laca ycu'
yu; xu' tya'a yu bi' lo'o lcaa
na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o
Cristo. Masi tyempo juani,
quiña'a tsa ngu' cuiñi ntsu'u
chalyuu, nu nti' xu' tya'a lo'o
ñati jil'i Cristo; bi' cha' cua

ngua cuayá' ti' na cha' cua ngulala ti tye lcaa cha'. ¹⁹ Tya clyo ndyu'u ti'i nu ngu' cuiñi bi' lo'o na, lo'o li' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu'; si'i ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo laca ngu' bi'. Si chañi cha' tya'a ndya'a na laca ngu' bi', cua ndyanu ngu' lo'o na nquicha'; pana ngutu'u ngu' bi', cha' taca ca cuayá' ti' na cha' si'i lcaa ñati nu ndyu'u ti'i lo'o na laca tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo.

²⁰ Cua nda Cristo Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Ni, bi' cha' cua ngua cuayá' tso'o ti' lcaa tya'a ma lcaa cha' nu nclyu'u ycu'i Ndyosi ji'na.

²¹ Cua nscua na' quityi re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' ma ña'a cha' liñi nu ntsu'u ji'i Cristo. Si'i cha' ná jlo ti' ma cha' liñi bi'; cua jlo ti' ma ña'a cha' liñi nu nchcui' na, cha' si'i cha' cuiñi ti' laca cha' bi'.

²² ¿Tilaca laca nu cuiñi lacua? Ñati cuiñi bi' laca nu ñacui cha' si'i Cristo laca Jesús, la cui' Cristo nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i cha' yaa yu chalyuu. Nxuu tya'a ngu' bi' lo'o ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, cha' ñacui ngu' bi' cha' si'i nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo, cha' si'i ycu'i Ndyosi laca Sti Jesucristo. ²³ Si ñacui na ji'i ñati cha' si'i Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo, ná ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi Sti Jesucristo, jua'a ndyu'u cha' bi' li'; pana lo'o xñi na cha' ji'i Sñi' ycu'i Ni, cua ntsu'u cha'

ji'na lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu, jua'a ndyu'u cha' bi' li'.

²⁴ Bi' cha' nga'a cha' tyanu tachaa cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, cha' nu cua ndyuna ma ji'i Jesús tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i yu tya clyo. Si tya ndyanu cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, stu'ba tsa ntsu'u tyiquee ma lo'o Jesucristo masi tya ndi'i ma chalyuu, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ma lo'o ycu'i Ndyosi Sti na li'. ²⁵ Bi' laca cha' nu ngüñi ji'i Jesucristo lo'o na, cha' taca caja chaca chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

²⁶ Tsa bi' ti cha' nchcui' na' cuentya ji'i ñati nu ññilo'o ji'i ma jua'a. ²⁷ Nu cu'ma ni, cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' nga'aa nti' cha' culu'u xa' ñati ji'i ma; Xtyi'i ycu'i Ndyosi ni, bi' laca nu culu'u ji'i ma lcaa cha' nu lyiji cha' ca tsa'a ma ji'i. Nu lo'o nclyu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ma ni, liñi tsa laca cha' bi'; si'i cha' cuiñi nda nu bi'. Bi' cha' lacua, ñi'ya nu nclyu'u Xtyi'i ycu'i Ni ji'i ma, la cui' jua'a nga'a cha' xñi ma cha' ji'i Jesús.

²⁸ Nu juani ti, cu'ma sñi' na', xñi tso'o ma cha' ji'i Jesucristo. Lo'o li', lo'o caa Jesucristo chalyuu chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' na lo'o ña'a na ji'i Ni cha' caa Ni; tyucui tyiquee na tyacua tya'a na lo'o Ni li'. ²⁹ Cua nchca cuayá' ti' ma cha' lubii tsa cresiya ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o si ca cuayá' ti' ma cha' cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' tso'o ñi'ya ndyu'ni ycu'i

Jesús, caca ngu' bi' sñi' ycuil' Ndyosi.

3

Sñi' ycuil' Ndyosi laca na

¹ Tlyu tsa cha' tso'o laca cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuil' Ndyosi Sti na ña'a Ni jil'i ca ta'a ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Jesucristo; bi' cha' laca cha' nchcui' ycuil' Ndyosi jil'na cha' sñi' ycuil' Ni laca na, lo'o jua'a chañi laca cha' bi'. Ná ntaja'a ñati chalyuu tyuloo jil'na cha' sñi' Ni laca na; la cui' jua'a lo'o nguti'l Jesucristo chalyuu, ná ntaja'a ngu' tyuloo ngu' jil'i yu li'.

² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nu juani ti laca na sñi' ycuil' Ndyosi; pana bilya caja cha' jil'na ñi'ya nu tso'o la ña'a na, nu lo'o tyil'i na lo'o ycuil' Ni nde loo la. Ñi'ya laca ycuil' Jesucristo, jua'a caca na lo'o culu'u loo Jesucristo jil'na lo'o cua ndye chalyuu re; li' taca ña'a na jil'i Jesucristo ñi'ya nu laca ycuil'. Tsa bi' ti cha' nchca cuayá' ti' na juani. ³ Lcaa ñati nu nti' ña'a jil'i Ni ca li', nga'a cha' cua'ni lubii ngu' jil'i cresiya jil'i ngu', ñi'ya nu lubii cresiya jil'i ycuil' Jesucristo.

⁴ Si ndu'ni na cha' cuxi, laca cha' ná ntaja'a na cua'ni na cña nu ngulo ycuil' Ndyosi jil'na; ntsu'u qui'ya jil'na xqui'ya cha' ná ntaja'a na taquiya' na jil'i cha' nu nchcui' Ni lo'o na. ⁵ Cua jlo ti' ma cha' cua ya Jesucristo chalyuu cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati; pana ycuil' Cristo

ni, ná ntsu'u qui'ya jil'i yu tsiya' ti. ⁶ Ni sca ñati nu nxñi tso'o cha' jil'i Jesucristo lcaa tsa, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' bi' cha' cuxi. Nu ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ndu'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cha' bilya tyu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Jesucristo, bilya xñi ngu' cha' jil'i Ni. ⁷ Cu'ma sñi' na', ná nti' na' cha' cñilo'o xa' ñati jil'i ma. Xcuil' tso'o ti ngua'ni Jesucristo nde chalyuu; bi' cha' lacua, lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, cua nscua cha' xcuil' cha' tso'o ti cua'ni ngu' bi' laja lo'o tyil'i ngu' chalyuu. ⁸ Lcaa ñati nu ndu'ni xcuil' cha' cuxi, cua laca ngu' bi' sñi' ycuil' nu xña'a nu laca xu'na cuiñaja; tya lyiji tye cha' cua'ni nu xña'a bi' cha' cuxi. Sca ti Jesús nu Sñi' ycuil' Ndyosi, cua ya Ni chalyuu cha' cua'ni tye Ni jil'i lcaa cña nu ndyu'ni nu xña'a bi'.

⁹ Ñati nu laca sñi' ycuil' Ndyosi ni, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' cua nda ycuil' Ndyosi chaca cha' tso'o la nu tyanu ne' cresiya jil'i ngu' bi' xqui'ya Xtyi' ycuil' Ndyosi. Nga'aa tyaja'a ngu' bi' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' sñi' ycuil' Ndyosi laca ngu' bi'. ¹⁰ Bi' cha' nchca cuayá' ti' ma juani ñi'ya laca ñati nu laca sñi' ycuil' Nydosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndu'ni ñati nu laca sñi' ycuil' nu xña'a. Si' sñi' ycuil' Ndyosi laca ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ni si' sñi' ycuil' Ndyosi laca ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a jil'i tya'a

ñati.

Nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹¹ Nde nscua la cui' cha' nu cua ndyuna mā lo'o ngusñi mā cha' ji'i Jesús tya clyo: nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. ¹² Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Caín; sñi' ycu' nu xña'a ngua yu bi', cha' ndyujui yu ji'i tya'a yu. ¿Ni cha' laca ngua'ni yu jua'a? Ndyujui yu ji'i tya'a yu xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ngua'ni jyo'o Caín bi', bi' cha' ná ndiya ti' yu cha' xcui' cha' tso'o ngua'ni yu tya'a yu bi'.

¹³ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu' Ndyosi, ná quiña'a tsa cha' culacua ti' mā si liye' tsa ti' ñati chalyuu ña'a ngu' ji'i mā. ¹⁴ Xcui' nguna' tya ndi'i na chalyuu cua tsubi' la xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana juani, cua nda ycu' Ndyosi chaca chalyuu cucui ji'na, cha' tso'o ti' ndi'i tyiquee na juani. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i xa' la tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' taca jlo ti' na cha' cua ntsu'u chaca chalyuu cucui ji'na juani, cha' ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, nguna' tya ndi'i ngu' chalyuu. ¹⁵ Ñi'ya laca ñati nu ndyujui ji'i tya'a ñati, jua'a laca na si liye' ti' na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Jlo ti' mā cha' nga'aa caja chalyuu cucui bi' ji'i ñati si ndyujui ngu' ji'i tya'a ñati ngu', pana la cui' tya'a cha' laca si liye' tsa ti' na ña'a na

ji'i tya'a ñati na. ¹⁶ Nu lo'o cube ti' na cha' cuentya ji'na ntaja'a Cristo ngujui yu lo crusi, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, li' ca cuayá' ti' na ña'a cha' nu tso'o la cua'ni na, si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Ni. Tso'o si tyaja'a na xtyucua na ji'i tya'a na jua'a, masi hasta cajaa ycu' na cuentya ji'i ngu' tya'a na. ¹⁷ Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu' tsiya' ti cha' tyiji yu'u ji'i ngu' chalyuu. Si jua'a tso'o ti' ndi'i na, lo'o li' ña'a na ji'i tya'a na nu ntsu'u na nu lyiji ji'i ngu', pana ná ntaja'a na cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a na, li' ná taca ji'na ñacui na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, cha' nu ycu' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ¹⁸ Cu'mā sñi' na', nu lo'o ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi lo'o ji'i tya'a ñati na, si'i sca cui ti laca nu chcui' na lo'o ngu', si'i sca cha' nu nda ti na lo'o ngu' caca bi'; tyucui tyiquee na nga'a cha' xtyucua na ji'i nu ngu' tya'a na bi'.

Taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi

¹⁹ Si jua'a ndu'ni na, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na, cha' nu jlya ti' na ji'i; ca tii na cha' cua ngüiñi tso'o cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi. ²⁰ Nu lo'o jlo ti' cresiya ji'na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, li' taca ca cuayá' ti' na cha' lo'o

ycui' Ni jlo ti' Ni cha' bi'. Lo'lo jua'a tlyu la laca ycuil' Ni, taca jil' Ni cua'ni lyaá Ni jil'na jil' cha' cuxi bi'. ²¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, si jlo ti' na cha' ná ntsu'u qui'ya jil'na, tyucui tyiquee na taca chcuil' na lo'lo ycuil' Ndyosi li'; ²² nu lo'lo jña na cha' jil' ycuil' Ni, caja cua ña'a ca cha' jil'na si taquiya' na jil' cña nu cua nda ycuil' Ni jil'na, si cua'ni na cña nu ndiya la ti' ycuil' Ni. ²³ Nde laca cña nu cua nda ycuil' Ndyosi cha' cua'ni sa scaa na: nga'a cha' xñi tso'o na cha' jil' Jesucristo Sñi' ycuil' Ni; la cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na jil' tya'a ñati na, ñi'ya nu cua nacui ycuil' Ni jil'na. ²⁴ Nu lo'lo taquiya' na jil' cña nu cua ngulo ycuil' Ndyosi jil'na cha' cua'ni na, li' cua ntsu'u cha' jil'na lo'lo ycuil' Ndyosi, lo'lo jua'a ntsu'u cha' jil' Ni lo'lo na li'. Jlo ti' na cha' bi', xqui'ya cha' cua nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i ycuil' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'na.

4

Cua'ni cuayá' na ñi'ya nu ntsu'u ne' cresiya jil' scaa ñati

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil' Cristo nu tyaca'a tsa ma 'na, ná xñi ma cha' jil' cua ña'a ca ñati nu ñacui cha' cua nda ycuil' Ndyosi Xtyi'i ycuil' Ni jil' ngu' bi'. Cua'ni cuayá' ma jil' ngu' bi' clyo, cha' quijeloo cha' jil' ma lo'lo ngu' si chañi cha' cua ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil' ngu' bi', si cha' cuiñi ti

laca nu nchcui' ngu' bi'. Cua ndu'u tucua tyu tsa tya'a ngu' cuiñi chalyuu juani, nu ññilo'o jil' ñati cha' cuentya jil' ycuil' Ndyosi nchcui' ngu'. ² Ndi'ya ca cuayá' ti' na ñi'ya laca ñati nu cua ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil': lcaa ñati nu nchcui' cha' chañi cha' nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi laca Jesucristo lo'lo ngula yu chalyuu cha' ngua yu ñati, lcaa ñati bi' cua ntsu'u Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil' ngu'; ³ pana ñati nu nacui cha' si'i Sñi' ycuil' Ndyosi laca Jesucristo lo'lo ngula yu chalyuu ñi'ya nu nclya ñati, ná ntsu'u Xtyi'i ycuil' Ni ne' cresiya jil' ngu' bi'. Cha' jil' nu cuiñi nu nti' tyijiloo jil' Jesucristo laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil' ngu' bi'; jua'a cua ngua cuayá' ti' ma cha' cua liya ti nu cuiñi bi', cha' masi juani cua laca ndi' bi' chalyuu.

⁴ Cu'ma sñi' na', cua ntsu'u cha' jil' ma lo'lo ycuil' Ndyosi, jua'a cua ngua nguula la ti' tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycuil' Ndyosi nu ndyanu ne' cresiya jil' ma li'; bi' cha' nchca jil' ma tyijiloo ma jil' ngu' cuiñi nu cua ntsu'u cha' jil' lo'lo ycuil' nu xña'a. La cui' nu xña'a laca nu nclyo cña jil' ñati cuxi nde chalyuu. ⁵ Cua ntsu'u cha' jil' nu ngu' cuiñi bi' lo'lo nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, lo'lo jua'a xcui' cha' jil' nu xña'a laca cha' nu nchcui' ngu' bi'; bi' cha' ndiya tsa ti' ñati chalyuu cuna ngu' cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi', lcaa ñati nu ná ndaquiya' jil' Jesucristo tsiya' ti. ⁶ Pana ñati jil' ycuil' Ndyosi

laca na. Nu lo'o ntsu'u cha' ji'li ñati lo'o ycu'i Ndyosi, cuna ngu' lcaa cha' nu chcu'i na lo'o ngu' li'; ñati nu ná ntsu'u cha' ji'li lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, bi' ñati laca nu ná nduna cha' nu nchcu'i na. Jua'a taca quijeloo cha' ji'na tilaca laca nu ntsu'u cha' liñi ji'li, tilaca laca nu ntsu'u cha' cuiñi ji'li.

Xcu'i ntsu'u tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'li ñati

⁷ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'li tya'a ñati na; ycu'i Ndyosi laca nu nclyo cña cha' xcu'i tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'li tya'a ñati na. Lcaa ñati nu ntsu'u tyiquee ña'a ji'li tya'a ñati, sñi' ycu'i Ndyosi laca ngu' bi', lo'o jua'a tyu'u cha' ji'li ngu' bi' lo'o ycu'i Ni. ⁸ Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'li tya'a ñati, ná caja ñi'ya nu tyu'u cha' ji'li ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, cha' ycu'i Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'li ñati. ⁹ Ngulu'u Ni ji'na ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, nu lo'o cua nda Ni ji'li nu sca ti Sñi' ycu'i ca Ni ya chalyuu, cha' jua'a taca caja chalyuu cu'cu' ji'na. ¹⁰ Nde laca cha' nu nchcu'i na' lo'o ma: Si'i cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'li ycu'i Ndyosi, masi ycu'i Ndyosi laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na tya clyo, bi' cha' nda Ni ji'li Sñi' ycu'i ca Ni ya chalyuu cha' ngujuii yu lo crusi, cha' cua ngua cuxi tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi

nu Xu'na na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na; pana Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu'i Ni, bi' laca nu cua nchcube' cña loo na, ngüi'ya Ni yabe' nu ntsu'u ji'na.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'li tya'a ñati na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na. ¹² Ni sca ñati chalyuu, bilya ña'a ngu' ji'li ycu'i Ndyosi; pana taca ca cuayá' ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Ni juani, nu lo'o ña'a na ji'li lcaa na lo'o tya'a na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'li tya'a ñati na. Ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a yu ji'li ñati chalyuu, jua'a nga'a cha' cua'ni na lo'o tya'a ñati na li'. ¹³ Cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' cha' cua ngua jlo ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee Ni lo'o na. ¹⁴ Cua na'a ycu'i ya ji'li Jesús. Chañi laca cha' nu nchcu'i ya lo'o ma juani, cha' cua nda ycu'i Ndyosi Sti Jesús chacuayá' ji'li Sñi' ycu'i ca Ni cha' cua'ni lyaá ji'li cua ña'a ca ñati ji'li nu cuxi. ¹⁵ Ñati nu tyaja'a cacha' ji'li tya'a ñati cha' nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo, stu'ba ntsu'u tyiquee ycu'i Ni lo'o ngu' bi' li'; jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycu'i Ni.

¹⁶ Ngua cuayá' ti' na li', cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na; jua'a

jlya ti' na li', cha' xcui' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Lo'o ñati nu jua'a tso'o nti' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati, nu xcui' jua'a ndu'ni ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, cua stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi; la cui' jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi' li'. ¹⁷ Tso'o ti ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, cha' nu lo'o tyalaa tsā lo'o tyā Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, li' tyucui tyiquee na taca tyacua tya'a na lo'o ycu' Ni. Ndyaa Ni lo'o na laja lo'o ndi'i na chalyuu, ñi'ya nguta'a Ni lo'o Jesucristo lo'o nguti'i yu nde chalyuu, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cutsii na. ¹⁸ Ná ntsu'u cha' cutsii na cha' xcube' ycu' Ndyosi ji'na, si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ni; pana tya lyiji cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi, si ña'a ti tya ntsii na cha' xcube' Ni ji'na. Ñati nu ntsii tsa ji'i ycu' Ndyosi ni, cua nda ti' ngu' cha' xcube' Ni ji'i ngu'.

¹⁹ Ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ni, xqui'ya cha' tya clyo ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ²⁰ Ngu' nu ñacui ndi'ya: "Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ycu' Ndyosi", lo'o li' ña'a ti tya liye' ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cui'ni ti laca nu nchcui' ngu' bi'. Ndi'ya ndyu'u cha' bi': taca ña'a na ji'i tya'a ñati na, pana ycu' Ndyosi ni, bilya ña'a na ji'i Ni tsiya' ti;

bi' cha' lacua, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, li' ná taca ñacui na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi Sti na. ²¹ Cua ngulo Ni cña bi' ji'na ndi'ya: Tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā.

5

Ntijiloo na ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ Lcaa ñati nu jlya ti' ji'i Jesús, cha' laca yu Cristo nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i yaa chalyuu, chañi cha' laca ngu' bi' sñi' ycu' Ndyosi. Ycu' Ndyosi laca Sti na, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i Ni, bi' cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycu' Ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. ² Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a taquiya' na ji'i lcaa cña nu nda Ni lo'o na, li' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycu' Ni. ³ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i Ni, taquiya' na ji'i cha' nu chcui' Ni lo'o na li', cha' si'i sca cña nu tucui tsa laca cha' taquiya' na ji'i scaa cha' nu nchcui' Ni. ⁴ Cua ña'a ca sñi' ycu' Ndyosi taca tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; taca tyijiloo na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo. ⁵ Pana ñati nu jlya ti' cha' Jesús laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, bi' ti ñati nu caca

ji'í tyijiloo ji'í lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu.

Ndi'ya ntsu'u cha' ji'í Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca Ndyosi

6 Nu sca ti Sñi' ycuí' ca Ndyosi laca Jesucristo, nu yaa chalyuu. Ntyucuatya ngu' ji'í yu li'. Ngujuii yu lo crusi, ndyalú tañi ycuí' yu li'. Si'i xqui'ya cha' nu cua ntyucuatya ti yu, masi lo'o xqui'ya cha' cua ngujuii yu lo crusi ndyalú tañi yu, bi' cha' nchca cuayá' ti' na juani cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca Jesucristo. Bi' laca cha' nu ndacha' Xtyi'í ycuí' Ndyosi ji'na, lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi'. 7 Nde cua ntucua sna tya'a ngu' nu nchcui' cha' chañi laca cha' ji'í Jesús bi': ycuí' Ndyosi Sti yu laca tsaca ngu' bi'; jua'a Jesucristo nu ntsu'u tyucui cha' ji'í ycuí' Ndyosi ji'í, bi' laca chaca; lo'o jua'a Xtyi'í ycuí' Ni, chaca laca bi'. Stu'ba ti nchcui' nu ca ta'a sna bi', cha' chañi laca cha' bi'. 8 Lo'o jua'a nde lo yuu cua ngua sna quiya' lo'o nchcui' ycuí' Ndyosi cha' chañi laca cha' Jesucristo laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ni: tsaca laca cha' nu nchcui' Xtyi'í ycuí' Ndyosi lo'o na; jua'a chaca laca cha' nu nchcui' Ni laja lo'o ntyucuatya Jesucristo; lo'o jua'a chaca laca cha' nu cua nchcui' Ni laja lo'o ngujuii Jesucristo lo crusi, ndyalú tañi yu li'. Sca ti cha' nchcui' Ni ca ta'a sna quiya' bi'. 9 Ntucua na ji'í cha' nu nchcui' ñatí chalyuu lo'o na, pana juani ndulo la cha' nu

nda ycuí' Ndyosi lo'o na. Ca ta'a sna cha' nu nda ycuí' Ndyosi, lcaa cha' bi' nchcui' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycuí' Ndyosi. 10 Ñatí nu jlya ti' ji'í yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ycuí' ca ngu' jlo ti' ngu' ne' cresiya ji'í ngu' cha' chañi tsa laca cha' bi'; ñatí nu ná ntaja'a tucua cha' ji'í Ni, cha' laca Jesucristo Sñi' ycuí' ca Ni, bi' ngu' laca nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' cua nchcui' ycuí' Ndyosi cha' ji'í Sñi' ycuí' ca Ni. Ñatí cuiñi laca ycuí' Ndyosi nti' ngu' bi'. 11 Nde laca cha' liñi nu tso'o tsa cha' xñi na ji'í, cha' cua nda ycuí' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na; Jesucristo laca nu ngulu'u ji'na ñi'ya caca chalyuu bi'. 12 Cua ña'a ca ñatí nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesús nu laca Sñi' ycuí' ca Ni, bi' ñatí laca nu ntsu'u chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'í; ñatí nu ná ntsu'u cha' ji'í lo'o nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ná ntsu'u cha' ta Ni chalyuu bi' ji'í ngu'.

Cua tye ti cha' nu nguscua Juan

13 Cua nscua na' quityi re lacua, cha' caa ca slo ma, lcaa tya'a ngusñi ma cha' ji'í Jesús nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi; xqui'ya cha' re taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ngujui chalyuu cucui ji'í ma, nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'na.

14 Tyucui tyiquee na taca chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi lacua. Lo'o jña na sca cha' ji'í ycuí' Ndyosi nu stu'ba nti' lo'o sca cha' nu nti' ycuí' Ni,

li' taca jlo ti' na cha' taquiya' Ni ji'i cha' nu chcu' na lo'o Ni. ¹⁵ Si jlo ti' na cha' nduna ycu' Ndyosi lo'o jña na sca cha' ji'i Ni, la cui' jua'a taca jlo ti' na cha' cua caja ti cha' bi' ji'na li'.

¹⁶ Lo'o ña'a na ji'i sca ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo cha' ndyu'ni yu sca cha' cuxi, pana nda na cuentya cha' ná nscua cha' chcuna' chalyuu ji'i yu xqui'ya cha' cuxi bi', li' tso'o la si jña na cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i yu tya'a na bi', cha' ná ta Ni chacuayá' cha' chcuna' chalyuu ji'i yu tya'a na bi'. Pana ntsu'u qui'ya tlyu nu ná taca cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'i; ná ñacui na' cha' jña na cha' clyu ti' ji'i Ni li', si jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ngu'.

¹⁷ Chañi cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i lcaa na lo'o tya'a na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na. Pana ntsu'u sca lo qui'ya nu ná taca cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i tsiya' ti.

¹⁸ Jlo ti' na cha' nga'aa ndu'ni ñati ji'i Jesucristo cha' cuxi. Jesucristo nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, bi' laca nu ndaca'a ji'i ngu', cha' ná taca cala' nu xña'a ji'i ngu' bi' li'.

¹⁹ Jlo ti' na cha' ñati ji'i ycu' Ndyosi laca na, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo; pana xa' la ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i Ni tsiya' ti, ña'a ti tya laca nu xña'a loo ji'i ñati bi'.

²⁰ Cua jlo ti' na cha' cua yaa nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua nda bi' chacuayá' cha'

caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi. Chañi cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu' Ndyosi juani, xqui'ya cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Jesucristo nu laca Sñi' ycu' ca Ni. Chañi cha' ycu' Ndyosi tsiya' ti laca nu Jesús bi', lo'o jua'a chañi cha' ná nga'a cha' tye chalyuu cucui nu ta Ni ji'na. ²¹ Cu'ma sñi' na', tii ti ti' ma ty'i ma chalyuu, cha' ná tyati yu'u ma lo'o xa' jo'ó. Jua'a laca cha' bi' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyucuaa

Nu lo'o chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' sca quityi re, ma' cusu', jua'a sñi' nu'u, cha' caa quityi re ca slo cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua ngusubi ycu' Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Ni. Chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma; ni si'i sca ti na', lo'o lcau ti ña'a ñati lcaa quichí nu nduna cha' liñi ji'i Jesús, lo'o lcaa ñati bi', ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma. ² Cua ndyanu tso'o cha' liñi bi' ne' cresiya ji'na, jua'a ná nga'a cha' tye cha' nu cua ndyuna na bi'; bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma. ³ Ycu' Ndyosi nu laca Sti na, lo'o jua'a Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu' Ni, xtyucua Ni ji'i ma. Lo'o jua'a cua nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni Ni quiña'a tsa cha' tso'o lo'o ma, cha' ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ma, cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee ma; jua'a nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' chañi tsa cha' nu ngulu'u Ni ji'na.

⁴ Tso'o tsa ngua ti' na' lo'o ngujui cha' 'na cha' ña'a ti tya ndaquiya' tso'o xi ngu' tya'a ma lcaa cha' liñi nu cua nda

ycui' Ndyosi Sti na lo'o na; ⁵ bi' cha' chcu' na' lo'o nu'u, ma' cusu', jua'a lo'o lcaa ngu' tya'a ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Si'i sca cha' nu bilya ta Ni lo'o na laca cha' bi', sca cha' nu ndyuna na lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo tya clyo laca cha' bi'. ⁶ Lo'o nu ni na' ji'i ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cña nu nclyo ycu' Ndyosi ji'na. Nu lo'o ngusñi ma cha' bi' tya clyo, cua ndyuna ma lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma cha' tso'o ti tyu'u tyiquee lcaa ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

Nu ngu' cuiñi nu tya'a cusuu ji'i Cristo

⁷ Ntsu'u tsa ñati cuiñi nu nchcu' cha' ná chañi cha' ngua Jesús ñati lo'o yaa yu chalyuu. Tyucui ña'a lo yuu chalyuu ndya'a ñati nu nchcu' cha' cuiñi bi'; na ññilo'o ngu' bi' ji'i tya'a ñati na, jua'a tya'a cusuu ji'i Cristo laca ngu' bi'. ⁸ Bi' cha' tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu, cha' ná culiji yu'u jua'a ti lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o nguti'i ya ca slo ma. Li' caja lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni ji'i ma lo'o tye chalyuu.

⁹ Lcaa ñati nu tyati yu'u lo'o xa' la cha', ná ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, cha' ná cuayá' cha' ji'na lo'o jlya ti' na ji'i Cristo, nti' ngu' bi'; pana lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'na, li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi,

jua'a lo'o ycui' nu sca ti Sñi' ycui' Ni. ¹⁰ Bi' cha' juani si tyalaa ñati slo ma nu ná nda la cui' cha' ji'i Jesús bi' lo'o ma, nga'aa ta ma su tyi'i ngu' bi', ni ná ta ma xlyo ni'i ji'i ngu' bi'. ¹¹ Nu lo'o chcu' na lo'o ñati bi', ñi'ya laca si ndyu'ni tya'a na lo'o ngu' bi', lo'o cña cuxi nu ndyu'ni ngu', jua'a ndyu'u cha' bi'.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹² Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcu' lo'o ma, pana tso'o la masi ná lo'o cha' bi' scua na' lo quityi re. Tiya' la nti' na' caa na' ca su ndi'i cu'ma, lo'o li' ycui' ca na' taca ta na' cha' bi' lo'o ma; li' chañi cha' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

¹³ Lo'o jua'a nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo ca nde, nu ngu' nu cua ngusubi ycui' Ndyosi ji'i, lo'o ngu' bi' cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyuna

*Tso'o tsa nchcui' Juan ji'i
Gayo*

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' quityi re cha' caa ca slo nu'u, Gayo; jlya ti' nu'u lcaa cha' nu laca ji'i Jesucristo, bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' chcui' na' lo'o nu'u.

² Tso'o tsa ñati laca nu'u, cusu'. Nchcui' na' lo'o ycu'i Ndyosi cuentya jinu'u cha' tso'o ti taca tyi'i tyiquee nu'u, cha' taca ca lye ti' nu'u. Cua jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

³ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa xi ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ngutu'u ca su ndi'i ma yaa ngu' ca nde. Nacu'i ngu' cha' ña'a ti ndaquiya' tso'o ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' jua'a ndu'ni ma lcaa tsā.

⁴ Sca ti cha' nclyacua ti' na' cuentya ji'i cu'ma, si chañi cha' ndaquiya' ma ji'i cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' cuañi' la cu'ma cuentya jna'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o ndyuna na' cha' jua'a ndu'ni ma.

⁵ Cusu', ndube tsa ti' na' cha' lcaa tyempo tso'o tsa nxyucua nu'u ji'i ngu' tya'a na, masi ná nslo nu'u ji'i ngu', cha' ngu' xa' quichi laca ngu' ntsu'u quiya'. ⁶ Cua nchcui'

ngu' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nde quichi re, ndacha' ngu' ji'i ya ñi'ya nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu'i ca ngu'. Lo'o jua'a cua'ni ma cha' tso'o tya xtyucua la ma ji'i ngu' bi' tyucui su tsa ngu', cua'ni ma ñi'ya laca si na nxyucua ma ji'i ycu'i Ndyosi laca; ⁷ cña ji'i Cristo ndya'a ngu', bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tyijyu'. Ná ntaja'a ngu' xñi ngu' ni sca centavo ji'i xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i Cristo tsiya' ti, cha' xtyucua ji'i ngu' tyucui; ⁸ bi' cha' nu na ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nga'a cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ngu' bi' lo'o sañi na cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na ca tyijyu' la.

*Cuxi tsa cña nu ndyu'ni
Diótrefes*

⁹ Cua nscua na' sca quityi tya tsubi' la nu ndyaa ca su ndi'i ña'a taju ti ma ñati ji'i Jesucristo, cu'ma nu ndyu'u ti'i ma tsa tlyu ti ca bi'; pana ná ntaja'a Diótrefes taquiya' ji'i cha' nu nacu'i na' ji'i ma, cha' nti' yu bi' cha' xu'na ma laca yu. ¹⁰ Nu lo'o tyalaa na' ca slo ma, li' chcu'i na' lo'o ma cuentya ji'i lcaa cña nu ndyu'ni yu bi', cha' chiya'a tsa nchcui' yu ji'i cuare; nchcui' yu bi' cua ña'a ca lo cha' cuiñi lo'o ñati. Masi ndyu'ni yu jua'a, ná cuayá' ji'i yu nti' yu, cha' juani ná ntaja'a yu ta yu su tyi'i ngu' tya'a ndya'a ya cña lo'o ndyaa ngu' quichi tyi ma; ña'a

cuayá' ndaca'a yu chacuayá' jilí tya'a mā cha' lo'o cu'mā ná ta mā su tyi'í ngu', masi ngua ti' mā ta mā su tyi'í ngu' nquicha'. Lo'o jua'a ngua ti' yu culo'o yu jilí tya'a ndya'a ya cña bi', cha' ná tyu'u ti'í ngu' lo'o mā.

¹¹ Cusu', ná tyatí yu'u mā lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, tso'o la si tyi'u ti' mā jilí lcaa cha' nu tso'o ti. Lcaa ñatí nu xcui' clyana cha' tso'o nu cua'ni ngu' cha' xtyucua ngu' jilí xa' la tya'a ñatí ngu', cua ntsu'u cha' jilí ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi; lcaa ñatí nu xcui' clyana cha' cuxi cha' cua'ni ngu', bilya tyu'u cha' jilí ngu' bi' tsiya' ti lo'o ycui' Ndyosi.

Tso'o la ndyu'ni Demetrio

¹² Tso'o tsa nchcui' lcaa ñatí jilí Demetrio; masi ycui' ca na, lo'o ña'a na jilí yu nchca cuayá' ti' na cha' tso'o tsa ndyu'ni yu lo'o lcaa ñatí. Jua'a cuare, nchcui' ya lo'o mā juani cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' jilí yu cha' tso'o tsa tyiquee yu. Cua jlo tso'o ti' mā cha' nchcui' ya cha' liñi lo'o mā.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹³ Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcuí' lo'o nu'u, pana tso'o la masi ná scua na' cha' bi' lo quityi re juani; ¹⁴ tso'o la yala ti caa na' ca su ndi'í nu'u cha' ycui' ca na' ta na' xi cha' lo'o nu'u.

¹⁵ Tí ti tyi'í tyiquee mā lacua, cha' ycui' Ndyosi xtyucua jilí mā. Lcaa ngu'

tya'a tso'o mā nu ndi'í ca su ndi'í cuare, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' jilí mā, xqui'ya cha' nu scua na' lo quityi re; jua'a cu'mā, chcuicha' mā jilí lcaa ngu' tya'a tso'o ya nu ndi'í ca ndacua.

Quityi nu nguscua San Judas

¹ Judas naa na', la cui' tya'a Jacobo; cña laca na' cuentya ji' Jesucristo. Nscua na' quityi re cha' tsa ca slo lcaa cu'ma nu ndaquiya' ma ji' ycu' Ndyosi Sti na, cha' cua ngusubi Ni ji' ma. Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lubii ji' cresiya ji' ma, lo'o ña'a ti tya cña'asi Ni ji' ma juani xqui'ya Jesucristo. ² Tya'na tsa ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji' ma, bi' cha' ti ti taca tyi' tyiquee ma, xqui'ya cha' cua jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji' ma. Jua'a nti' na' cha' caca ji' ma lcaa tsa.

Ntsu'u xi ñati nu nclyu'u cha' cuiñi ji' ngu'

³ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma 'na, nti' tsa na' scua na' quityi cha' tsa ca slo ma, sca quityi nu chcu' ji' cha' tlyu nu ngua'ni Jesús cha' taca clyaá na ji' nu cuxi; pana ná ngua scua na' ji' yala ti. Lo'o nu juani nga'a cha' scua na' quityi re cha' tsa ca slo ma, cha' ta na' sca cui' lo'o ma; nga'a cha' cua'a ma ji' cua ña'a ca ngu' cuiñi, xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' ji' cha' liñi nu cua nda ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. Ná cua'a jyaca ma tsiya' ti ji' cha' nu nchcu' ngu' cuiñi bi'. ⁴ Ndu'ni cha'

ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyati xi ñati cuiñi bi' laja cu'ma, masi ná stu'ba cha' nu jlya ti' ma lo'o ngu'. Cua sa'ni tsa nscua cha' lo quityi ji' ycu' Ndyosi cha' xcube' Ni ji' nu ngu' cuxi bi'; pana ná ndaquiya' ngu' bi' ji' cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi tsiya' ti, ni ná ndube ti' ngu' bi' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji' ñati chalyuu. Nacu' ngu' bi', cha' ná ndu'ni cha' masi cua'ni ngu' cha' suba', masi cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi, cha' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ná xcube' Ni ji'na li, nti' ngu'. Cuiñi tsa ngu' bi', si' ycu' Jesucristo laca xu'na ngu' bi'. Pana nu na ni, sca ti ycu' Jesucristo laca nu Xu'na na, sca ti ycu' Ni laca nu chañi cha' laca Ni loo ji'na.

⁵ Cua jlo ti' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi ji' ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni la, pana xa' cacha' na' xi cha' bi' ji' ma juani: Ngua'ni lyaá ycu' nu Xu'na na ji' jyo'o cusu' ji' ngu' Israel, nu lo'o nguti' ngu' preso ca loyuu su cuentya Egipto; pana ca tiya' la ndyujui ycu' Ni ji' lcaa jyo'o cusu' nu ná ndaquiya' ji' cha' nu cua nchcu' Ni lo'o ngu' bi'. ⁶ Lo'o jua'a tyi'u ti' ma ji' xca ji' ycu' Ndyosi nu ná ntaja'a taquiya' ji' cña nu nda Ni ji' ngu' nu ngua sa'ni, bi' cha' nguxtyanu xca bi' tyi' ngu' ca slo ycu' Ndyosi. Pana juani cua ndu xca cuxi bi' ndyaaca' lo'o carena; ca su talya ña'a tsiya' ti ndu xca cuxi bi', cha' preso ji' ycu'

Ndyosi laca ngu' juani. Jua'a ntsu'u cha' jatya xca' bi' ni jacua' tyalaa tsa' nu cua'ni cuayá' ycu' Ni ji'i lcaa ñati. ⁷ Lo'o jua'a tyi'u ti' mā ji'i quichí Sodoma lo'o quichí Gomorra lo'o xa' la quichí nu ndi'i cacua ti; ñi'ya' ngua'ni ngu' xca' bi' cha' cuxi, jua'a lye tsa ngua'ni cuxi nu jyo'o cusu' nu nguti'i quichí bi', hasta nu ngua'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ti ngu'. Cua ndyujui ycu' Ndyosi ji'i lcaa ngu' quichí bi' lo'o quii' tlyu ji'i Ni li'. Jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati ña'a cha' tlyu nu nchca ji'i ycu' Ndyosi ndu'ni Ni; la cui' lo'o sca quii' tlyu nu ná nga'a cha' tyubi' tsiya' ti, jua'a xcube' Ni ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

⁸ Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ñi'ya' nu ngua'ni cuxi jyo'o cusu' bi', jua'a ndu'ni ngu'; ñi'ya' si nchcui' xcalá ti ngu' bi', jua'a laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Xña'a tsa tyiquee ngu' bi', ndu'ni tsa ngu' cha' suba'; jua'a ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' cua ña'a ca ngu' nu laca loo. Lo'o li' hasta nchcui' suba' ngu' bi' ji'i xca' ji'i ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua. ⁹ Pana si'i jua'a ngua'ni Miguel nu laca loo ji'i xca' ji'i ycu' Ndyosi; nu lo'o ngusu' tya'a nu Miguel bi' lo'o nu xña'a xqui'ya jyo'o Moisés, ná nchcui' ni sca cha' cuxi lo'o nu xña'a bi'. Ndi'ya' ti nchcui' lo'o: "Ycu' nu Xu'na na' ntsu'u cha' cua'a jinu'u", nacui' Miguel ji'i nu xña'a bi' li'. ¹⁰ Pana juani nchcui' nu

ngu' cuiñi bi' cha' cuxi ji'i cua ña'a ca cha' ji'i Jesús, masi ná nchca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi' tsiya' ti; ndyu'ni ñu'u ngu' bi' ji'i ycu' ca ngu', xqui'ya cha' ndu'ni ngu' ñi'ya' ndu'ni na'ni nu ná nchca culacua ti'.

¹¹ Tya'na tsa nu ngu' cuiñi bi'. Cua ngusñi ngu' tyucui' cuxi nu ngulu'u jyo'o Caín ji'i ñati; cua ndu'utsu' ngu' ji'i tyucui' tso'o cha' caja cñi ji'i ngu' ñi'ya' ngua'ni jyo'o Balaam, nu lo'o ngusñi yu caya' cuentya ji'i cña cuxi nu cua cua'ni ti yu nu ngua sa'ni. Ntsu'u cha' cajaa nu ngu' cuiñi bi' tsiya' ti, ñi'ya' cua ngujui jyo'o Coré nu lo'o lye tsa ngusu' tya'a yu lo'o ycu' nu Xu'na na. ¹² Masi cuxi tsa ndu'ni nu ngu' cuiñi bi', ná ntyuju'u ti' ngu' tsiya' ti cha' ndi'i ngu' lo'o mā nu lo'o ndyu'u ti'i mā cha' cacu mā sji' lo'o tya'a mā, xqui'ya cha' ngusñi mā cha' ji'i Jesucristo. Quiña'a tsa ndacu ngu' bi' li', quiña'a tsa ndyi'yu ngu', cha' tsa bi' ti cha' nti' ngu' ndya'a ngu' slo mā; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti. Ñi'ya' laca sca xu'na xlya' nu ná ña'asi' tso'o ji'i xlya' ji'i, jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya' nti' coo btyi nu nxna lijya' lo'o cui'i ti masi ná ca'ya tyo, jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; ñi'ya' laca sca yaca si'yu nu ná nda si'yu, jua'a laca ngu' bi'. Pana sca yaca nu cua ngüityi, ntsu'u cha' xcuaa na ji'i, cha' nga'aa ntsu'u juersa ji'i cha' cu'ú la li'; cua ndye ngujui yaca bi'. ¹³ Ñi'ya' nx-

asu clyoo' tyujo'o, nchcuaa clyoo' ngo' cuu' ca to' hitya, jua'a laca cña cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'; ñi'ya laca sca cuii nde cua nu ngusna ndyaa xa' tyucuii cha' nga'aa ta xee nde talya, jua'a laca ngu' cuiñi bi'. Pana cua ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi sca se'i su ná ntsu'u xee tsiya' ti su tyaa nu ngu' cuiñi bi'.

¹⁴ Cua sa'ni tsa nchcui' jyo'o Enoc ñi'ya nu caca ji'i ngu' cuiñi nu ndu'ni jua'a. Cua ndya'a ca'yu latya sñi' ste' jyo'o Adán, lo'o li' ngula nu Enoc nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cha' chcu' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Enoc bi': "Cua na'a na' ji'i ycu' nu Xu'na na, cha' lija Ni lo'o tyuu tsa tya'a mil xca ji'i ycu' Ni, ¹⁵ cha' cua'ni cuaya' Ni ji'i lcaa ñati. Li' xcube' Ni ji'i lcaa ñati cuxi xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', xqui'ya cha' suba' nu cua nchcui' ngu' ji'i ycu' Ndyosi." Jua'a nacui jyo'o Enoc bi'. ¹⁶ Nu ngu' cuiñi bi' ni, xcui' na chii nti' ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu; ná sca na ná ndiya ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' chiya'a ti nchcui' ngu' ji'i lcau ti cha'. Xcui' ndiya la ti' ngu' bi' lcaa lo cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' ji'i. Lye tsa nchcui' tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', pana xcui' tso'o tsa nchcui' ngu' bi' ji'i ñati si xtyucua ngu' ji'i ngu' bi' lo'o sca cña cuxi.

Cña nu nga'a cha' cua'ni ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' ñati lo'o na, nu ñati nu cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na tya clyo. ¹⁸ "Tyu'u tucua xi ñati cuiñi lo'o cua tye ti chalyuu", nacui ngu' bi' ji'na. "Xtyi lo'o ngu' cuiñi bi' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ycu' Ndyosi, jua'a cua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' ji'i", nacui ngu' bi' ji'na. ¹⁹ Cua'ni nu ngu' cuiñi bi' cha' nga'aa stu'ba cha' nu culacua ti' ma lo'o tya'a ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, cha' ná ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁰ Pana nu cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, xa' ña'a cua'ni ma; nga'a cha' xtyucua ma ji'i ngu' tya'a ma cha' lcaa ma talo ma cua'ni ma cña ji'i ycu' Ndyosi. Taca talo ma xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' ji'i ycu' Ni. Lo'o jua'a ta Xtyi'i ycu' Ndyosi juersa ji'i ma cha' taca chcu' ma lo'o Ni. ²¹ Bi' cha' lacua, cua'a ma ji'i ycu' ca ma; cui'ya ma cuentya ñi'ya nu cua'ni ma nde chalyuu, cha' jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Jatya ma ni jacua' tyalaa tsá lo'o ta ycu' Jesucristo nu Xu'na na chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

²² Cua'ni tya'na ti' ma ji'i lcaa ngu' tya'a ma nu bilya xñi tso'o cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a culu'u tso'o la ma ji'i

ngu' bi'. ²³ Cua'ni lyaá mā jilí
 ngu' nu cua tyumí' ti lo quii'
 jilí nu xña'a, culo mā jilí ngu'
 bi' ya' nu xña'a. Ña'a ti tya
 cua'ni tya'na ti' mā jilí ngu'
 nu xcui' cha' cuxi ndu'ni; ña'a
 ti xtyucua mā jilí ngu' bi',
 cha' taca ca cuayá' tso'o la ti'
 ngu' cha' liñi jilí ycui' Ni, masi
 cutsij mā xi jilí cha' cuxi nu
 ndu'ni ngu', ñi'ya si cojolaqui
 nu cha' cuxi bi' jilí mā.

Ndyu'ni tlyu Judas jilí ycui'

Ndyosi

²⁴⁻²⁵ Sca ti ycui' Ndyosi
 ntsu'u chalyuu. Taca cua'ni
 lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesu-
 cristo nu Xu'na na; sca ti
 ycui' Ni nchca jilí Ni ña'asii
 Ni ji'na, laja lo'o ndya'a na
 tyucuii tso'o nu ngulu'u Ni
 ji'na. Xtyucua Ni ji'na cha'
 ná tyeje sna quiya' na, cha'
 ná tyu'utsu' na jilí tyucuii bi',
 ña'a cuayá' nu tyalaa na tso'o
 ti ca su ndubi tsa ña'a xee, ca
 su ntucua ycui' Ndyosi. Lubii
 tsiya' ti caca cresiya ji'na lo'o
 cua ndyalaa na ca slo Ni, lo'o
 jua'a caca chaa tsa ti' na li'.
 Bi' cha' juani cua'ni tlyu na
 jilí ycui' Ndyosi nu ntucua ca
 su tlyu nde cua, cha' sca ti
 ycui' Ndyosi ntsu'u nu tlyu
 tsa laca Ni; sca ti ycui' Ni
 laca Ni loo jilí lcaa lo na nu
 ntsu'u chalyuu, jua'a sca ti
 ycui' Ni nchca jilí Ni cua'ni Ni
 lcaa lo cña tonu tsiya' ti. Lu'ú
 ycui' Ndyosi tya lo'o bilya
 tya' chalyuu, lo'o jua'a lu'ú
 Ni juani; ná nga'a cha' tye
 tyempo cha' lu'ú Ni ca nde
 loo la. Jua'a laca cha' lacua.

Lo'o cua tye ti chalyuu re

Ngulu'u Jesucristo ji'i Juan sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la

¹ Nde nscua na' cha' nu ngulu'u Jesucristo 'na. Juan laca na', lo'o nde nscua na' sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la. Tya clyo la cua nda ycu'i' Ndyosi cha' bi' lo'o Jesús cha' culu'u ji'i ñati ji'i ycu'i' lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu. Li' nda Jesús cha' bi' lo'o na', nu lo'o nda Ni sca xca ji'i Ni nu ngutu'u nde cua yaa ca slo na', cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. ² Nde nscua na' lcaa cha' nu cua na'a ycu'i' na'; jua'a nchcui' liñi na' lo'o ñati ji'i Ni lcaa cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu', la cui' cha' tso'o nu nchcui' tsa Jesús ji'i lo'o ñati.

³ Tso'o tsa caca tyiquee ma, ñati nu chcui' lo quityi re, jua'a cu'ma lo'o cuna ma cha' nu nchcui' quityi re, lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu; nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o tsa caca tyiquee na li'. Lo'o jua'a cua ngulala ti caca cha' nu nscua re.

Nscua Juan cha' nu ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde cati tya'a quichi

⁴ Juan laca na' nu nda quityi re tsaa nde cati tya'a quichi loyuu su cuentya Asia, ca su ndi'i taju ñati nu ngusñi

cha' ji'i Jesucristo. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi Sti na, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo. Cua nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu'i' Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu'i' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la. Ntucua Xtyi'i ycu'i' Ni nde loo su tlyu su ntucua ycu'i' Ni, la cui' cati tya'a cui'i lubii nu nda Xtyi'i Ni laca bi'. ⁵ Tso'o tsa nchcui' liñi Jesucristo ji'i ycu'i' Ndyosi Sti yu ña'a cuayá' ndyujuii ngu' ji'i yu. Pana lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuii yu, li' na'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o juani laca Jesucristo loo ji'i tyucui ña'a chalyuu, xquiya cha' laca yu loo ji'i lcaa nu laca xu'na chalyuu. Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a yu ji'na, bi' cha' ngujuii yu lo crusi; cua ndyalú tañi yu, cha' ngua'ni lyaá yu ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na. ⁶ Cua ngua'ni Jesús cha' laca na sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi, nu ndyu'ni cña nu nti' ycu'i' Ndyosi Sti Jesús cha' cua'ni na. Cua nti' na' cha' lcaa yija nu lijya nde loo la ná tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti. Jua'a caca cha' lacua.

⁷ Cui'ya ma cuentya, cha' tya tyaa Jesucristo nde chalyuu chaca quiya' laja coo. Ña'a lcaa ñati ji'i yu li'; jua'a

nu ñati nu liye' tsa ti' ña'a jii' yu nu ngua tsubi', jua'a nu ñati nu cua ndyojo' chcu'a jii' yu, lo'o ngu' bi' ña'a ngu' jii' yu chaca quiya' li'. Xi'ya ñati tyucui ña'a chalyuu cha' xñi' ti' ngu' lo'o tyaa Jesús chaca quiya', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya jii' ngu'. Jua'a caca cha' bi' lacua.

8 “Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na'”, nacui ycu' nu Xu'na na nu lcaa cña nchca jii' Ni. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu' Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Na'a Juan jii' Cristo ca su tlyu su ntucua ycu' Ni

9 Juan laca na', tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús laca na'. Ñi'ya nu ndyaca jii' cu'ma, la cui' jua'a ndyaca jna', cha' stu'ba ti ndyiji cha' ti' jii'na cuentya jii' Jesús; pana jlye ti' na cha' Cristo laca loo jii'na juani, bi' cha' ndalo na jii' cha' ti' nu tyacua jii'na. Nde cha' nu ngua 'na lo'o ndi' na' loyuu su naa Patmos, sca yuu piti ti nu nscua cla'be hitya. Ca bi' ntsu'u na' ne' chcu'a, xqui'ya cha' ná ntsii' na' nchcui' na' cha' jii' ycu' Ndyosi lo'o ñati; nchcui' na' lcaa cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o na. 10 Tsa clyo jii' semana ngua, tsa jii' ycu' nu Xu'na na, li' tyucui ña'a na' ngua tii na' cha' ngua'ya Xty'i' ycu' Ndyosi lo na' tsiya' ti; nga'aa ngua cua'ni na' xa' la cha'. Li' ndyuna na' cha'

nchcui' tsaca ñati nde chu' su ndu na'; cui' ngusi'ya bi' lo'o nchcui', ñi'ya ndañi nclya'a ngu' sca cui'chcu'a. 11 Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na':

—Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui nu nchcui' bi'—. Sca clye nu'u lcaa cha' nu cacha' na' jinu'u juani; lcaa cha' nu ña'a nu'u juani, sca clye nu'u jii' lo quityi. Li' ta nu'u quityi re cha' tsa slo nu cati tya'a taju ñati nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesucristo ca quichi' tyi ngu', ca loyuu su cuentya Asia nu ñacui na' re: quichi' Efeso, jua'a quichi' Esmirna, jua'a quichi' Pérgamo, jua'a quichi' Tiatira, jua'a quichi' Sardis, jua'a quichi' Filadelfia, jua'a quichi' Laodicea.

12 Li' nguxtyacui na' su ndu na' cha' ña'a na' tilaca laca nu nda cha' lo'o na'. Li' na'a na' ndu cati tya'a candyeru nu cua ndya' lo'o chcu'a oro. 13 Laja candyeru bi' ndu sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a, jua'a ña'a nu cusu' bi' ngua ti' na'. Tyucui tsa late' lacu' Ni, nu ndyalaa ca yane quiya' Ni tsiya' ti, lo'o jua'a cua ndya'ca' tyiquee Ni lo'o sca sintya oro. 14 Ngati tsa ña'a quicha' hique Ni, ñi'ya ngati ña'a quicha' xlye, masi yelu tlye' nu ngati ña'a. Tso'o tsa ngulane xee cloo Ni ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatü quii' su talye ña'a. 15 Ndubi tsa ña'a quiya' Ni, ñi'ya laca lo'o ndubi ña'a chcu'a ngatsi nu cua ndyaa lo quii', lo'o li'

ngusubii ngu' jil'i. Nu lo'o nchcui' Ni, ñi'ya laca lo'o ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, jua'a nguañi xtyi'i li'.¹⁶ Ya' tsu' cui Ni ndacui cati tya'a cui, ñi'ya laca cui nu ntsu'u nde cua; tu'ba Ni ntucua sca xlyu cusu'u nu cha tsa tyucuaa chu' bi'. Ndubi tsa ña'a loo Ni, ñi'ya laca lo'o ntyiji'i xee cuichaa nde hora.

¹⁷ Lo'o cua na'a na' jil'i Ni, tsiya' ca nclyu na' nde quiya' Ni; cua culiji ti ti' na' ngua, xqui'ya cha' ndyutsij tsa na'. Li' ya' tsu' cui Ni ngusta Ni hichu' na', ndi'ya nchcui' Ni lo'o na':

—Ná cutsij nu'u —nacui Ni—. Na' ntucua lo'o nguxana chalyuu, lo'o jua'a la cui' na' tyucua lo'o tye chalyuu.

¹⁸ Ycui' Ni nu lu'ú ca laca na' —nacui Ni—. Cua ngujui na' nu ngua li', pana xa' ndyu'ú na' chaca quiya', lo'o juani nga'aa tye cha' lu'ú na'. Na' nclyu cña lo'o ndyiji ñati, jua'a la cui' na' nclyu cña macala su tyaa cresiya jil'i ngu'.¹⁹ Sca nu'u cha' nu ndyaca re juani, cha' nu ña'a nu'u ca nde, jua'a cha' nu caca nde chalyuu tyempo nde loo la, cha' tsa quityi slo taju ñati 'na nde quichi tyi ngu' bi'.²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' nu na'a nu'u tsa, cha' jil'i nu cati tya'a cui nu ntsu'u nde cua nu na'a nu'u cha' ndacui ya' na' la'a tsu' cui, jua'a nu cati tya'a candyeru oro bi', cha' ná ngua cuayá' ti' nu'u nquicha': nu cati tya'a cui bi', bi' laca nu cati tya'a

ñati nu ndu cuentya jil'i ycui' Ndyosi cha' chcui' ngu' lo'o nu cati tya'a taju ñati jil'i Jesucristo, sca taju ñati bi' scaa quichi; lo'o jua'a nu cati tya'a candyeru oro, bi' laca nu cati tya'a taju ñati bi'.

2

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Efeso

¹ Li' nacui Jesús:

—Nde cha' nu sca nu'u cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Efeso, cha' culu'u cha' jil'i ycui' Ndyosi jil'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, la cui' na' nu ndacui nu cati tya'a cui bi' ya' na', nu ndu na' cla'be laja nu cati tya'a candyeru oro bi':² Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Jesús. Jlo ti' na' cha' ndalo tsa tyiquee ma, masi ndyiji tsa cha' ti'i jil'i ma cha' ndacu' ma cha' jil'i ngu' xña'a, nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná ndalo ma tsiya' ti jil'i ñati cuxi. Cua ngua'ni cuayá' ma jil'i ñati nu nacui cha' cua nda na' jil'i ycui' ngu' lijya slo ma, masi ná nda na' jil'i ngu' bi' lijya; cua nquijeloo cha' jil'i ma cha' cuiñi ngu' bi', nacui Ni.³ Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná nchca taja ti' ma; masi ndyiji tsa cha' ti'i jil'i ma, ná ndya'achu' ma cha' jna'.⁴ Pana nde qui'ya ntsu'u cha' sta na' hichu' ma, cha' ná ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na ñi'ya nu ngua'ni ma tya clyo la, nacui Jesús.⁵ Bi' cha' juani cua'ni cly ma cha'

tyi'u ti' mā ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna', nu lo'o ngusñi mā cha' 'na tya clyo; lo'o juani ña'a ti nga'a cha' cua'ni mā la cui' cha' tso'o bi' chaca quiya'. Si ná tyaja'a mā cua'ni mā jua'a, li' caa na' caqui'ya jil'i candyeru jil'i mā ca su ntucua bi', tyalo'o na' jil'i, nacui Ni. ⁶ Pana nde cña ngua'ni mā nu tso'o tsa nti' na' ña'a na' jil'i, nacui Ni, cha' stu'ba nti' mā lo'o na' cuentya jil'i ngu' nicolaítas; tso'o cha' ná ndiya ti' mā tsiya' ti lcaa ña'a nu ndyu'ni ngu' bi'. ⁷ Cua'a jyaca mā xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mā cuna mā: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi', lo'o jua'a ta na' chacuayá' cacu ngu' si'yu yaca tso'o nu ndu ca cla'be yuu tso'o su ndi'i ycu' Ni, nacui Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Esmirna

⁸ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Esmirna, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā, na' nu ntucua lo'o nguxana lcaa cha', la cui' na' nu tya tyucua lo'o tye lcaa cha': Chañi cha' ngujuii na', pana cua ndyu'ú na' chaca quiya'. ⁹ Jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni

cu'ma, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i mā, cha' ti'i tsa mā cuentya jil'i ngu' bi', masi liñi la ñacui na cha' ntsu'u tsa cha' tso'o jil'i cu'ma cuentya jna', nacui Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' jil'i mā. Nacui ngu' cha' sñi' ycu' Ndyosi laca ycu' ngu'; pana sca cha' ndu'ni ti ngu' laca cha' bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Satanás, nacui Ni. ¹⁰ Ná cutsji mā jil'i cha' ti'í nu caca jil'i mā nde loo la, masi cua'ni nu xña'a cha' tyuu tya'a mā tsa mā xi ne' chcuā. Cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jil'i mā si ña'a ti tya nxñi mā cha' jna'. Pana tii ti tsā xcube' yu jil'i mā, nacui Ni. Ña'a ti tyucui tyiquee mā xñi mā cha' jil'i ycu' Ndyosi Sti na', masi cajaa mā, cha' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jil'i mā nde loo la li'. ¹¹ Cua'a jyaca mā jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mā cuna mā xi: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; ná sca caca jil'i ngu' bi' tsiya' ti tsā bi', nu lo'o culo ycu' Ndyosi cña jil'i ñati cuxi nu ntsu'u ca bilyaa cha' tyaa ngu' nde chalyuu talya, nacui Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Pérgamo

¹² 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi

Pérgamo, cha' culu'u cha' jil'i ycu'i' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā, nacui' Jesús, na' nu ntsu'u xlyu cusu'u 'na nu cha tsa tyucuaa chu' xlyu bi'.¹³ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacui' Ni. Jlo ti' na' cha' laca Satanás loo ca su ndi'j cu'mā; pana masi jua'a laca cha', tya tso'o tsa nxñi mā cha' 'na, nacui' Ni. Bilya tya'achu' mā jil'i cha' jna'; ña'a ti jlya ti' mā 'na, masi tyempo cuxi nu ngua li', nu lo'o ndyujuii ngu' jil'i jyo'o Antipas. Ná ndyutsii yu bi', nchcui' yu cha' 'na ca quichi tyi mā su ntucua Satanás loo.¹⁴ Pana tya ntsu'u xi qui'ya nu sta na' hichu' mā, nacui' Jesús, cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'j mā ca quichi Pérgamo bi', nu ná nti' xtyanu jil'i cha' cuxi, la cui' cha' cuxi nu ngulu'u jyo'o Balaam jil'i ñati nu ngua sa'ni. Cua nchcui' jyo'o bi' lo'o jyo'o Balac nu ngua li', cha' culu'u yu cha' cuxi bi' jil'i ngu' Israel, cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcu'j jo'ó jil'i xa' ñati nu ná ndaquiya' jil'i ycu'i' Ndyosi tsiya' ti, lo'o jua'a cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' nu cuna'a.¹⁵ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'j mā nu ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' jil'i xa' cha' cuxi nu ngulu'u ngu' nicolaítas bi'. Ná ndiya ti' na' cha' cuxi bi' tsiya' ti, nacui' Ni.¹⁶ Bi' cha' juani culochu' mā lcaa cha' cuxi bi', nacui' Ni. Si ná tyaja'a mā cua'ni mā jua'a, yala ti caa na' ca su ndi'j mā cha'

xu'u tya'a na' lo'o mā lo'o xlyu cusu'u nu ntucua tu'ba na', nacui' Ni.¹⁷ Cua'a jyaca mā xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca mā cuna mā: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; caca tyaala' ti' tyiquee ngu' bi', cacu ngu' cha' tso'o nu cua nguxco'o na' cha' caja jil'i ngu'. Lo'o jua'a ta na' sca quee sube ti nu ngati ña'a, nu nscua xtañi scaa ngu' chu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi', cha' tso'o ti nti' na' ña'a na' jil'i ngu'; chaca xtañi nu tso'o la laca nu nscua chu' quee bi'. Ná caja chacuayá' jil'i xa' ñati tyuloo xtañi bi'; cua laca ti ñati nu caja xtañi bi' jil'i, bi' laca nu caja chacuayá' cha' tyuloo jil'i, nacui' Ni."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Tiatira

¹⁸ 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndu' cuentya jna' nde quichi Tiatira, cha' culu'u cha' jil'i ycu'i' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' lo'o mā, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi, na' nu ngulane tsa xee cloo na' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatū quii' su talya ña'a, na' nu ndubi tsa ña'a quiya' na' ñi'ya laca sca chcu'a ngatsi nu scui' chu'.¹⁹ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacui' Ni. Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a mā nu ntsu'u cha' jil'i lo'o na', cha'

tso'o tsa ngusñi mā cha' 'na; nxyucua mā jil'i ñati nu lyiji tsa cha' tso'o jil'i, jua'a ndalo tsa tyiquee mā lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i mā. Lo'o juani tso'o la xi ndyu'ni mā, nga'aa si'i ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nacuj Jesús. ²⁰ Pana nde qui'ya nu ntsu'u cha' sta na' hichu' mā, nacuj Ni, laca cha' tya nda mā chacuayá' jil'i nu cuna'a Jezabel bi', cha' culu'u cha' cuxi jil'i ngu' tya'a mā. Ycui' ma' nacuj ma' cha' laca ma' tu'ba jil'i ycui' Ndyosi, pana ndatsaa tsa ma' bi' jil'i ñati nu ntsu'u cuentya jna'; nclu'u qui'i jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' cuna'a, jua'a nclu'u ma' jil'i ngu' cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcu' jo'ó jil'i ngu', nacuj Ni. ²¹ Cua ntajatya tsa na' jil'i nu cuna'a bi', ni jacua' culochu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i; pana ná ntaja'a ma' bi' xtyanu ma' cha' suba' nu ndu'ni ma'. ²² Bi' cha' juani ta na' cha' ti'í jil'i ma' bi', nacuj Ni. Stu'ba ti caca quicha nu cuna'a bi' lo'o nu ñati nu suba' tsa ndyu'ni lo'o, lye tsa caca quicha ngu'. Jua'a cua'ni na' lo'o ngu' bi', si ná ca tyuju'u ti' ngu' jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' jil'i cha' cuxi bi'; ²³ hasta cujui na' jil'i ñati nu ngusñi cha' jil'i nu cuna'a bi', nacuj Ni. Lo'o li' lcaa taju ñati jil'i Jesucristo lcu'a ti quich'i, caja cha' jil'i ngu' cha' cua ngua'ni tye na' jil'i cha' cuxi bi'; li' taca jlya tso'o ti' ngu' cha' cua jlo ti' na' lcaa ña'a cha' nu ncliyacua

ti' ñati chalyuu. Lo'o li' ca cuayá' ti' lcaa mā cha' la cui' ñi'ya ngua'ni mā cha' cuxi tya lo'o yaa mā chalyuu, jua'a xcube' na' jil'i mā, nacuj Jesús. ²⁴ Juani chcu' na' xi lo'o cu'mā tya'a ngusñi mā cha' jna', nu ndyanu mā nde Tiatira, cu'mā nu ná ngusñi mā cha' cuxi nu ncliyu'u nu cuna'a cuxi bi': ná jlo ti' mā cua'ni mā cha' cuxi nu nacuj ngu' bi' cha' sca cha' nu tucui tsa nu ntsu'u jil'i Satanás laca, lo'o jua'a laca cha' cuxi bi'. Tso'o ndu'ni mā lacua. Ná ta na' xa' cña nu cua'ni mā, nacuj Ni, ²⁵ masi sca ti cha' chcu' na' lo'o mā, cha' ña'a ti tya tyanu tso'o cha' ne' cresiya jil'i mā, lcaa cha' nu cua ndyuna mā tya tsubi' la; tyanu cha' bi' ña'a cuayá' nu caa na', nacuj Jesús. ²⁶ Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a, ñati nu ndalo, cha' ndu'ni ngu' cua ña'a ca cña nu nti' na' cha' cua'ni ngu' ña'a cuayá' tye chalyuu, nacuj Ni. Stu'ba ti tyucua ngu' bi' lo'o na', cha' caca ya loo jil'i lcaa ñati chalyuu ca li', ²⁷ cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' cha' caca na' loo; jua'a tlyu tsa chacuayá' ta ycui' Ndyosi jil'i ngu' bi' lo'o caca ngu' loo jil'i ñati. Li' xcube' tsa ngu' jil'i ñati nu ná tyaja'a taquiya' jil'i cha' jil'i ycui' Ndyosi. ²⁸ Lo'o jua'a ta na' sca xee nu tyu'ú ne' cresiya jil'i ngu' ñi'ya laca sca cuii tlyu nu ntyucua nde nguxee, nacuj Ni. ²⁹ Cua'a jyaca mā xi jil'i ña'a cha' nu nda na' lo'o taju ñati nu

ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacui Jesús."

3

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Sardis

1 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Sardis, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nhcui' na' lo'o ma: Ndi'l' Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na', bi' laca cati tya'a cui'l' lubii nu nda Ni ndyaa tyucui ña'a chalyuu. La cui' jua'a ya' na' ndacui nu cati tya'a cui' ndubi bi'. Cua nda na' cuentya jil'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui Ni. Jlo ti' na' cha' ngunu'u cresiya jil'i ma, masi nacui ngu' quichi cha' lubii tsa ndu'ni ma, nacui Ni. 2 Quee ti' ma juani, cha' ndi'l' ma ñi'ya si laja' ti ma. Cua'ni clya ma nu tya xi ca cha' tso'o nu tya jlo ti' ma cha' cua'ni ma, cha' ná hcuna' cña bi' tsiya' ti; bilya ña'a na' si cua ndu'u scua cña bi' jil'i ma, nacui Ni. 3 Tyi'u ti' ma cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' 'na nu lo'o ngulu'u ngu' cha' jil'i ma tya clyo; taquiya' ma jil'i cha' bi' chaca quiya', pana culochu' ma cha' cuxi nu ndyu'ni ma juani, nacui Jesús. Si ná tyaja'a ma taquiya' ma cha' 'na, li' tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' slo cu'ma, ñi'ya nti' lijya sca nu cuaana; caa na' cha' xcube' na' jil'i ma lo'o ná ca tii ma ni hora laca nu caa

na', nacui Ni. 4 Masi jua'a jlo ti' na' cha' tya ntsu'u xi ñati nu tso'o tsa ngusñi cha' jna' nde Sardis bi', nu lubii cresiya jil'i ngu'. Nu xa' la ngu' tya'a ndyu'u ti'l' ma ni, cua ngui'l' tsa ngu' ndyu'ni ngu' cha' cuxi; pana ngat'i tsa late' caja jil'i ñati nu tya nxñi cha' jna', tya'a ngu' bi' lo'o na', nacui Ni. Ndacui cha' caca jua'a jil'i ngu' bi', 5 cha' xcui' ngat'i tsa late' cacu' ñati nu cua ntijiloo jil'i nu xña'a, nacui Ni. Nga'aa cuityi' na' xtañi ngu' bi' jil'i quityi' ca su nscua xtañi ñati nu ngujui chalyuu cucui jil'i jua'a. Lo'o tyalaa na' ca su ntucua ycu' Sti na' lo'o ngu' xca jil'i Ni, li' ñacui na' jil'i Ni cha' ñati 'na laca ngu' bi', nacui Ni. 6 Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacui Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichi Filadelfia

7 'Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi Filadelfia, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nhcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi: Xcu' lubii tsa cresiya 'na, xcui' cha' liñi ndu'ni na'. Juani laca na' loo jil'i ñati 'na ñi'ya ngua jyo'o David loo jil'i ngu' tya sa'ni la. Nu lo'o ta na' chacuayá' cha' cua'ni ñati sca cña, ná tucui taca jil'i tacu' cha' jil'i ngu' bi' li'; nu lo'o

tacuj' na' cha' jilj' ñatj' cha' ná cua'ni ngu' sca cña, ná tucui taca jilj' cua'ni cña bi' li'. ⁸ Nda na' cuentya jilj' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacuj' Ni. Cua nda na' sca cña tso'o cha' cua'ni ma, lo'o ná tucui taca tacuj' cha' jilj' ma li', masi jlo ti' na' cha' ná caca jilj' ma chcuil' lye ma lo'o ñatj' cuentya jna', cha' ná nguula ti' tyiquee ma tsiya' ti; pana ña'a ti tya ndaquiya' ma jilj' lcaa cha' nu ncliyu'u na' jilj' ma, bilya xtyanu ma 'na. ⁹ Ntsu'u xi taju ñatj' nu cuiñi ti nda cha' lo'o tya'a ngu' cha' ñatj' jna' laca ngu'; liñi la ñacuj' na cha' ntsu'u cha' jilj' ngu' bi' lo'o Satanás. Ca tiya' la xi cuane na' jilj' ngu' bi', cha' tyaa ngu' ca slo cu'ma, tyu stj' ngu' slo ma cha' cua'ni tlyu ngu' jilj' ma li'; caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' tyaca'a tsa cu'ma 'na. ¹⁰ Cua ndyi'u ti' ma cha' nu nacuj' na' jilj' ma tsubi', cha' talo tyiquee ma cha' tu ti' ma 'na ni tsá tyaa na' chaca quiya'; bi' cha' juani cua'ni na' cha' ná sca caca jilj' ma lo'o tyalaa tyempo cuxi nde chalyuu. Cua lijya caca cha' cuxi bi', nu cua'ni cuayá' jilj' lcaa ñatj' chalyuu. ¹¹ Cua tyaa ti na'. Ná ta ma chacuayá' cha' culiji yu'u jua'a ti cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jilj' ma, tya cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Tii ti ti' tyilj' ma cha' caja chalyuu tso'o nu ta ycuil' Ndyosi jilj' ma lo'o tye chalyuu re. ¹² Cua ña'a ca ñatj' nu tyijiloo jilj' nu xña'a ni, tlyu tsa caca ñatj' bi' laja ñatj' 'na lo'o cua ndyee

chalyuu; tso'o tsa tyilj' ngu' bi' ca su ndilj' na'. Scua na' xtañi ycuil' Ndyosi Sti na' loo ngu' bi', lo'o jua'a scua na' ni naa quichj' tlyu nu ca jilj' ycuil' Ni; Jerusalén cucui naa quichj' bi'. Tyu'u bi' nde su ntucua ycuil' Ndyosi, caa ca'ya bi' lo yuu. Jua'a scua na' xtañi ycuil' na' loo ngu' bi', cha' laca ngu' ñatj' 'na. ¹³ Cua'a jyaca ma xi jilj' ña'a cha' nu nda Xtyil' ycuil' Ndyosi lo'o taju ñatj' nu ngusñi cha' jilj' Ni scaa quichj', si tyaja'a ca ma cuna ma, nacuj' Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñatj' nu ngusñi cha' jilj' Ni nde quichj' Laodicea

¹⁴ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñatj' nu ndu cuentya jna' nde quichj' Laodicea, cha' culu'u cha' jilj' ycuil' Ndyosi jilj' ngu' bi': “Ndi'ya nchcuil' na' lo'o ma: Chañi cha' ndyu'u tucua cha', lcaa cha' nu nda na' lo'o ñatj'; liñi tsa nchcuil' na' cha' jilj' ycuil' Ndyosi Sti na' lo'o ñatj', cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni na' cña jilj' ycuil' Ni. Nu lo'o nguxana ndya' lcaa na nu ntsu'u chalyuu, stu'ba ti ndu na' lo'o ycuil' Ni nu ngua li', nacuj' Jesús. ¹⁵ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'ma; jlo ti' na' cha' ni si'i na ngusñi tso'o ma cha' 'na, lo'o jua'a ni si'i na ndya'achu' ma cha' 'na. Tso'o la masi tyucui tyiquee ma xñi ma cha' 'na, masi xtyanu ma cha' 'na tsiya' ti. ¹⁶ Ñi'ya laca si co'o na hitya nu conu' ti hcatsuj', ni si'i na tyiquee', ni si'i na tyacala', na

conu' ti chcatsu bi'; ná tso'o ndyi'yu bi', salú na jil'i nde lo yuu, nga'aa co'o na jil'i. Jua'a laca cu'ma cuentya jna', cha' sa cla'be ti ná ngusñi ma cha' 'na. ¹⁷ Quiña'a tsa cha' ntsu'u jil'i ya, nacui ma. Cua ngujui sca chalyuu tso'o jil'i ya, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' nu lyiji jil'i ya, nacui ma. Pana ná nda ma cuentya cha' tya'na tsa ma nti' na' ña'a na' jil'i ma. Tso'o la si ca tyuju'u ti' ma, nti' na', cha' nga'aa ntsu'u cha' jil'i ma tsiya' ti; ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i ma nti' na' ña'a na' jil'i ma, bi' cha' ná nchca culacua tso'o ti' ma tsiya' ti. ¹⁸ Ta na' sca cuij lo'o ma lacua, bi' cha' cua'a jyaca ma jil'i cha' nu hcui' na' lo'o ma, cha' chañi taca culu'u cha' bi' jil'i ma ñi'ya caca xutacui cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma: Nga'a cha' cua'ni ma cha' caja sca chalyuu cucui jil'i ma su nga'aa cua'ni ma cha' cuxi, cha' nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u la ti' ma li'. Cua'ni ma cha' culacua tso'o xi ti' ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma sca cha'. ¹⁹ Lcaa ñati nu tyaca'a tsa 'na, ndaca'a na' xi jil'i ngu', nchcube' na' xi jil'i ngu'. Cua'ni clya ma lacua, cha' culochu' ma cha' cuxi nu ndyu'ni ma. ²⁰ Cua'a jyaca ma: Cua ndyalaa na' nde slo cu'ma; ndu ti na' nchcui' na' lo'o ma juani, cha' cua ña'a ca ñati nu tucua cha' 'na, tyanu na' slo ngu' bi' li'; tyi'i na' slo ngu' bi', tso'o tsa tyu'u cha' jna' lo'o ngu' bi' li'. ²¹ Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu,

ta na' su tyucua ñati bi' ca su ntucua na' cha' laca na loo; cha' jua'a na', cua ntijiloo na' jil'i nu xña'a bi', lo'o juani nga'a na' slo ycu' Sti na' su laca Ni loo. ²² Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichi, si tyaja'a ca ma cuna ma."

Cua ndye cha' nu nda Jesús ndyaa slo taju ñati jil'i Ni scaa quichi.

4

Ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni

¹ Li' nguxña'a na' nde cua, na'a na' cha' ntucua yaala sca tonil' ca bi'. Li' xa' nguañi nchcui' nu ñati nu cua nchcui' lo'o na' tsaca quiya' nu ngua tya tsa la; ñi'ya ndañi nclya'á cui'chcua, jua'a nxi'ya nu bi' nchcui' lo'o na'. Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na' li':

—Tyacui clya nu'u ca nde, culu'u na' jinu'u lcaa cha' nu nga'a cha' caca tyempo nde loo la.

² Hora ti ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo na' li'. Cla'be nde cua bi' na'a na' cha' ntucua sca yaca xlya tlyu nu tso'o tsa ña'a. Nde bi' ntucua sca ñati. ³ Ndubi tsa ña'a loo ycu' nu Cusu' nu ntucua ca bi', lo'o tyu'u tya'a color ntsu'u loo Ni, ñi'ya laca quee ndubi nu ngatsi ña'a, ñi'ya laca quee nu nga'a tsa ña'a. Tyi'i ca chu' su ntucua bi' ndu cuaña taa nu nga'aa ña'a nclyu'u xee. ⁴ Nde chu' la ntucua xa' la yaca xlya; lo yaca bi' ntyucua calaa ntucua jacua tya'a ngu'

cusu', tsa lo scuii ti ntucua ngu' tyi'i ca chu' su ntucua Ni. Lacu' ngu' bi' late' ngati, jua'a ntucua sne' oro hique scaa ngu'. ⁵ Lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu li', lye tsa ndyubii ca su ntucua ycu' Ndyosi li'. Nde loo su tlyu su ntucua Ni ndu cati tya'a quityee ya' ndyaqui, bi' laca nu cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycu' Ndyosi nu ndu' ndyaa tyucui' ña'a chalyuu. ⁶ Nde cla'be su ntucua ñati bi', ngua ti' na' cha' na'a na' sca tayu'; ñi'ya ndubi ña'a sca caatyā, jua'a ndubi ña'a bi'.

Tyi'i ca chu' su ndu yaca xlya tlyu bi', ca bi' ndu jacua tya'a na lu'ú nu ñi'ya ña'a na'ni, jua'a ña'a; ndu ni' cua. Tyucui' ña'a ni' ntucua cloo ni'; masi nde sii' ni', masi nde chu' ni' ntucua cloo ni'. ⁷ Na'ni nu nchca clyo bi', ñi'ya ña'a cuichi ña'a ni'; na'ni nu nchca tyucuaa bi', ñi'ya ña'a toro cuañi' ña'a ni'; na'ni nu nchca tyuna bi', ñi'ya ña'a saca' ñati, jua'a ña'a saca' ni'; na'ni nu nchca jacua bi', ñi'ya ña'a cua'ya ndyacu, jua'a ña'a ni'. ⁸ Scua' tya'a lu'be ntsu'u ji'i scaa na'ni bi', pana ntucua cloo ni' tyucui' ña'a hichu' lu'be ni'; lo'o nde ne' lu'be ni', la cui' jua'a ntucua cloo ni'. Nga'aa nchca ti cha' ndula tu'ba ni' tsa lo'o talya:

Xcui' na lubii tsa cresiya ji'i ycu' Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni lcaa cña, nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

Nu ngua tya clyo lu'ú ycu' Ni, la cui' jua'a na lu'ú Ni

juani,

lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Jua'a nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

⁹ Lu'ba ti ndyula tu'ba nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' li'. Ndu'ni tlyu ni' ji'i Ni, ndu'ni chi' ni' loo ycu' Ni; ndya tsa ni' xlya'be ji'i ycu' Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi', cha' lcaa yija lu'ú ycu' Ndyosi. ¹⁰ Lcaa quiya' lo'o ndyula tu'ba na'ni bi', li' ndyatū sti' nu ngu' cusu' bi' nde loo su ntucua ycu' Ni lo yaca xlya tlyu bi'; ndu'ni tlyu ngu' cusu' bi' ji'i ycu' Ni cha' lcaa yija lu'ú Ni. Li' nda'ya ngu' sne' oro nu ntucua hique ngu', nsta ngu' ji'i nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

¹¹ Ndyosi Xu'na ya, nga'a cha' cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' cua'ni chi' ya loo nu'u, nacui' ngu'.

Nchca jinu'u cua'ni nu'u lcaa lo cña tsiya' ti nu nti' nu'u cua'ni nde chalyuu.

Na cua ngüiña nu'u lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu; chacuayá' jinu'u lu'ú lcaa na, cha' nda nu'u chacuayá' cha' ndya'a lcaa na lu'ú.

Jua'a nacui' ngu' lo'o ndyula tu'ba ngu' li'.

5

Nu ñati nu taca ji'i chcu' lo quityi nu ntsu'u ya' ycu' Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ntsu'u quityi ya' tsu' cui' nu cusu'

laca loo nu ntucua lo yaca xlya bi'. Sca quityi nchcū', nu ngutu ti ña'a laca bi'; jua'a tyucuaa chu' quityi bi' cua nscua cha'. Cati se'i nga'a nguiña' tu'ba quityi su ndyacu' bi'. ² Li' na'a na' cha' ndū sca ñati' nguula, sca xca jil'i ycu' Ndyosi. Cui' tsa ngusi'ya xca bi':

—¿Tilaca laca nu ntsu'u chacuayá' jil'i cha' suu nguiña' nu nga'a tu'ba quityi nchcū' bi', cha' chcana quityi bi'? —nacū.

³ Li' masi tyucui ña'a su ntucua ycu' Ndyosi bi', masi tyucui ña'a lo yuu chalyuu, masi tyucui ña'a chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati' nu cua ngujui, ná ngujui nu scana jil'i quityi cha' chcu' ngu' lo. ⁴ Ti'i tsa ngusi'ya na' li', cha' nga'aa ngujui nu scana jil'i quityi cha' chcu' ngu' lo. ⁵ Li' nguxana nchcu' sca nu cusu' lo'o na':

—Nga'aa xi'ya nu'u juani —nacū—. Cua ngujui nu scana jil'i quityi bi', nu taca jil'i suu nguiña' bi', masi nu cati tya'a nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ycu' yu bi' laca loo jil'i ngu' Judá, cha' la cui' tya'a ñati' jil'i jyo'o David laca yu bi'. Cua ntijiloo yu jil'i nu xña'a, bi' cha' juani taca jil'i yu scana yu quityi bi'.

⁶ Li' na'a na' ndū sca ñati; ñi'ya ña'a sca xlya' cuañi', jua'a ña'a ñati' bi'. Ndū yu bi' nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi, laja su ndū nu ngu' cusu' bi', laja nu na'ni tacati bi'. Tya tyaca' nscua cuayá' hichū' yu tya

lo'o ndyujui ngu' jil'i yu tsaca quiya', jua'a ña'a yu bi'. Cati tya'a sata ntucua hique nu ñi'ya ña'a xlya' nu ndū cuentya jil'i Jesús. La cui' jua'a ntucua cati tya'a cloo Ni; nu cloo Ni ni, bi' laca cati tya'a cui' lubii nu laca Xtyi'i ycu' Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'a chalyuu.

⁷ Li' ndyaa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyiqui'ya Ni jil'i quityi nchcū' nu ntsu'u ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua su tlyu bi'. ⁸ Lo'o ngusñi Ni quityi bi', li' ngutu st'i ca ta'a jacua na'ni tacati bi'; lo'o jua'a nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ndū st'i ngu' nde loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ntsu'u sañi ya' ngu' cusu' bi', lo'o jua'a ntucua cuu oro ya' lcaa ngu' cusu' bi'; ntsu'u yana jo'ó nu ndyaqui' ne' cuu bi'. Ñi'ya lo'o ntyucua xtyi'i yana jo'ó ndyaqui' bi', jua'a ndyaa cha' nu nchcu' ngu' ca slo ycu' Ni lo'o nchcu' ñati' jil'i ycu' Ndyosi lo'o Ni. ⁹ Li' ndyula tu'ba ngu' bi' sca jii cha' cua'ni chi' ngu' loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bilya cuna na' jii nu ndyula tu'ba ngu' bi':

Cua nda ycu' Ni chacuayá' jinu'u cha' xñi nu'u quityi nchcū' bi', nacū ngu',

cha' suu nu'u nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'.

Na cua ndyujui ñati' jinu'u tsaca quiya';

pana lo'o ngujui nu'u ni, li' ngua'ni nu'u cña cuentya jil'i ya cha'

caca ya ñatī jī'ī ycuī'
Ndyosi.

Ñatī nu cua ndyu'u cua ña'a
ca quichī tyi ngu', ñatī
nu nchcui' cua ña'a ca
lo cha'cña nu nchcui'
ñatī chalyuu,

ñatī nu ndyu'u tyucui ña'a
chalyuu mala su ndi'ī
ñatī, bi' ñatī nu ngusubi
nu'u jī'ī.

¹⁰ Cua ngua'ni nu'u cha' caca
ngu' bi' sca lo ñatī nu
ndulo tsa cuentya jī'ī
ycuī' nu'u,

cha' taca cua'ni ngu' cña nu
nti' ycuī' Ndyosi Sti na.
Lo'o jua'a caca ngu' bi' loo
nde chalyuu.

¹¹ Lo'o ndye ndañi jī'ī bi',
chaca quiya' na'a na' ca bi'.
Li' ndyuna na' ndyula tu'ba
tyuu tsa mil tya'a xca jī'ī ycuī'
Ndyosi; nde chu' su ntucua
yaca xlya, nde chu' su ndu
na'ni tacati bi', nde chu' su
ndu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu
quiña'a tsa ngu' xca bi' li'.
¹² Cuijī tsa ndyula tu'ba ngu'
li'.

Cua ndyujuii ngu' jī'ī nu
ñi'ya ña'a xlya' bi' tsaca
quiya', nacui' ngu'.

Xqui'ya ñatī chalyuu, bi' cha'
ngujuii Ni.

Lo'o juani nga'a cha' chcui'
na jī'ī Ni, cha' lcaa lo
cña tsiya' ti nchca jī'ī Ni
cua'ni Ni;

jua'a na jī'ī Ni laca lcaa lo na
tsiya' ti.

Lcaa cha' jlo ti' Ni, lcaa cña
nchca jī'ī Ni;

bi' cha' ndyu'ni chī na loo
Ni, ndyu'ni tlyu na jī'ī
Ni, lo'o jua'a tso'o tsa

chcui' na jī'ī Ni lo'o
ñatī.

Jua'a nacui' xca jī'ī ycuī'
Ndyosi lo'o ndyula tu'ba ngu'.

¹³ Li' nguañi ndyula tu'ba
lcaa ñatī tyucui ña'a chalyuu,
lcaa ngu' nu cua nda ycuī'
Ndyosi jī'ī lijya' nde chalyuu;
masi nde cua' su ntucua ycuī'
Ni, masi nde lo yuu chalyuu,
masi chaca ba'a chalyuu su
ndyaa ñatī nu ngujuii, masi lo
tyujo'o, lcaa ñatī bi' ndyu'ni
tlyu ngu' jī'ī ycuī' Ndyosi.
Ndi'ya nchcui' ngu':

Cua'ni tlyu na jī'ī ycuī' nu
Cusu' nu ntucua ca su
tlyu, nacui' ngu', cua'ni
chī na loo Ni.

Jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi',
cua'ni tlyu na jī'ī Ni.

Sca ti ycuī' Ndyosi ntsu'u
chacuayá' jī'ī Ni cha'
cua'ni Ni lcaa lo cña
tsiya' ti;

lo'o jua'a ná nga'a cha' tye
cha' jī'ī ycuī' Ni tsiya' ti,
nacui' ngu'.

¹⁴ Nu ca ta'a jacua na'ni
tacati bi' ni, nguxacui' ni' cha'
jī'ī ngu' li':

—Jua'a caca cha' lacua
—nacui' ni'.

Li' ndu sti' nu calaa ntu-
cua jacua tya'a ngu' cusu'
bi', ngua'ni tlyu ngu' jī'ī ycuī'
Ndyosi, cha' ná nga'a cha' tye
yija' jī'ī Ni.

6

*Nu lo'o ndyaala quityi jī'ī
ycuī' Ndyosi*

¹ Li' na'a na' cha' ngusuu
nu ñi'ya ña'a xlya' bi' sca
nguiña' nu nga'a tu'ba quityi
bi'. Ndyuna na' nchcui' sca

na'ni tacati bi' li'. Lye tsa nguañi nchcui' ni' ñi'ya lo'o ndañi nchcui' tyi'yu:

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui'.

² Li' nguxña'a na' ji'i nu ñati nu nchcui' na'ni tacati bi' lo'o, na'a na' ndu sca cuayu ngati; yu nu ntucua hichu' cuayu bi' ni, na'a na' ntucua sca cuatyí ya' yu, lo'o jua'a cua nda ngu' sca sne' chcuā cha' tyucua hique yu. Li' ngutu'u yu ndyaa yu cusuu; ntijiloo yu li', lo'o ña'a ti tya tyijiloo la yu xi ji'i tya'a cusuu yu.

³ Lo'o li' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' chaca nguiña' nu nga'a to' quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca tyucuaa li':

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui'.

⁴ Li' ngutu'u tucua chaca cuayu nu nga'a ña'a color ji'i. Yu nu ntucua hichu' ni' bi' ntsu'u chacuayá' ji'i cua'ni cha' cusuu lo yuu chalyuu, cha' jua'a cujuui ñati chalyuu ji'i tya'a ñati ngu'. Tonu tsa xlyu cusuu ngujui ji'i yu bi'.

⁵ Lo'o li' nu nchca tyuna quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a to' quityi. Ndyuna na' cha' nu nchcui' na'ni tacati nu nchca tyuna li':

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui'.

Li' na'a na' ndu sca cuayú nu ngata ña'a; sca' cuayá' ndacui' ya' ñati nu ntucua hichu' cuayu bi'. ⁶ Li' ngua ti' na' cha' nguañi nchcui' sca

ñati nu nda xtyi'i laja su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi':

—Sa sca' ti nscua' caja ji'i ngu' cua'ni ngu' cña sca tsā —nacui'—, lo'o jua'a sca milya ti si'yu nscua' jo'o caja ji'i ngu' sca tsā; pana ña'a ti quiña'a nga'a caca setye, lo'o jua'a quiña'a caca vino nu ndyi'yu ngu' —nacui' yu bi'.

⁷ Lo'o li' nu nchca jacua quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca jacua li':

—Cuāa clya nu'u ca nde —nacui' ni'.

⁸ Li' na'a na' cha' ndu sca cuayu nu ngatsi ña'a. La Muerte naa nu ntucua hichu' cuayu bi', cha' bi' laca nu ndyaa ndyujui ji'i ñati; nde chu' bi' ngutu'u lca'a tsa tlyu ti cresiya ji'i ngu' jyo'o. Ntsu'u chacuayá' ji'i yu bi', cha' cujuui yu ji'i ña'a tsaca yu'be ñati nu ndi'i chalyuu; lcaa ni'i su ndi'i jacua tya'a ñati ni, cujuui yu ji'i tsaca tya'a ngu' li', masi lo'o caca cha' cusuu ji'i ngu', masi lo'o caca jbi'ña ji'i ngu', masi lo'o quicha ngu', masi lo'o cua'ni xña'a na'ni tyaala lo'o ngu'.

⁹ Lo'o li' nu nchca ca'yu quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Li' na'a na' sca mesa tlyu nde loo su ntucua ycui' Ndyosi, mesa bi' laca nu tyucua msta lo. Nde ne' mesa bi' ntsiya tyuu tya'a ngu' nu ngujui; cua ndyujui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu'

bi', cha' ná ntsii ngu' bi' nchcui' ngu' cha' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li'. ¹⁰ Cuii ngusi'ya jyo'o bi':

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, xcui' lubii tsa cresiya jinu'u; xcui' cha' liñi ndu'ni nu'u —nacui jyo'o bi'—. ¿Ha tya tiya' tsa cua'ni cuayá' nu'u ji'i ñati chalyuu? ¿Ha tya tiya' tsa xcube' nu'u ji'i ngu' xqui'ya cha' cua ndyujuii ngu' ji'i ya? —nacui jyo'o bi'.

¹¹ Lo'o ti ngujui late' ngati cacu' lcaa jyo'o bi', li' nchcui' ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Xa' xtyii cña' mā tya xi ca, ña'a cuayá' tyalaa tyuu tya'a jyo'o ngu' tya'a mā, tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús, tya'a ndyu'ni mā cña ji'i Ni; tya cuyui ñati chalyuu ji'i ngu' bi' ñi'ya lo'o cua ndyujuii ngu' ji'i cu'mā —nacui Ni.

¹² Lo'o li' na'a na' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cha' nu nchca scuá quiya' ngusuu Ni nguiña' nu nga'a to' quityi bi'; lye tsa ngulacui chalyuu li'. Li' ndyacu cuichaa, ngua talya xee; ñi'ya laca sca late' ngata nu nchcu' ñati su nscua jyo'o, jua'a ña'a ngua bi'. Lo'o jua'a co' ni, ngua nga'a ña'a bi'; ñi'ya ña'a tañi, jua'a ña'a bi'. ¹³ Li' ndyalú cuii nu ntsu'u nde cua; ñi'ya nti' ndyalú mancu ye'e lo'o lye tsa nchca cui'i nchquiña ji'i stá' yaca, jua'a ndyalú cuii nde lo yuu li'. ¹⁴ Nga'aa chcana ña'a ngu' nde cua li'; cua nguliji yu'u bi', cha' ngulatsu' ycu' Ndyosi ji'i. La cui' jua'a ngulatsu' Ni ji'i

lcaa ca'ya cua; jua'a lcaa yuu cla'be nu nscua cla'be hitya, ngulatsu' Ni ji'i. ¹⁵ Li' ngutu'u cuatsi' ti lcaa ñati, masi tyuquee, masi quiya' cua'a, masi sii' ca'ya; lcaa ngu' nu laca loo, cuati nu laca loo ji'i ñati cusuu, masi culiya' ngu', masi tlyu tsa ñati laca ngu', masi msu nu ngüi'ya ti ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca ngu' bi', lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ngutu'u cuatsi' ngu'. ¹⁶ Li' ngusi'ya ngu' ji'i ca'ya lo'o ji'i quee tlyu:

—Cuaa clyā mā xasu mā hichu' ya, cha' ná ña'a ycu' nu Cusu' nu ntucua su tlyu ji'i ya; ñasi' tsa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ña'a Ni ji'i ya —nacui ngu'.

¹⁷ Cua ndyalaa tsā cha' xcube' Ni ji'i ñati, lo'o ná ndalo ngu' tsiya' ti ji'i cha' bi'.

7

Ni tsa lo tya'a ngu' Israel nu cua nga'a cuayá' ji'i ycu' Ndyosi nde tyacaa ngu'

¹ Tiya' la li' na'a na' ji'i jacua tya'a xca ji'i ycu' Ndyosi; na'a na' nde quiya' chalyuu, nde jacua se'i su ndu nu jacua tya'a ngu' xca bi'. Ndaca'a xca bi' ji'i ca ta'a jacua cui'i nu ncliyatu'u lo chalyuu; nga'aa nda ngu' xca bi' chacuayá' culatu'u cui'i bi', masi nde lo yuu, masi nde tyujo'o, ni sca chu' yaca ná culatu'u cui'i. ² Li' na'a na' ndu'u tucua chaca yu xca, nu ndu'u tucua lijya nde su ntyucua cuichaa. Ndyi'ya yu cuayá' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i yu, cha' cua'a yu hichu' ñati ji'i ycu' Ndyosi;

la cui' Ni nu nda chalyuu ji'na laca bi'. Cuij nchcui' yu lo'o nu jacua tya'a xca nu ntsu'u chacuayá' ji'li cha' cua'ni ñu'u ji'li chalyuu lo'o ji'li tyujo'o. ³ Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu' xca bi' li':

—Ná cala' mā chalyuu, ná cala' mā tyujo'o, ná cala' mā yaca; tya lyiji cua'a ycu' Ndyosi cuayá' nde tyacaā ñati nu ndyu'ni cña ji'li ycu' Ni.

⁴ Li' ngulu'u ngu' 'na ni tsa lo tya'a ñati nu cua ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' nde tyacaā ngu'; sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati laca bi'. Tyu'u ngu' bi' ji'li nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel, nu sca xtañi laca ji'li sca taju ngu':

⁵ Tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Judá nu ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' ji'li,

cuati tyu'u chaca tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Rubén,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Gad,

⁶ cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Aser,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Neftalí,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Manasés;

⁷ la cui' jua'a tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Simeón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Leví,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Isacar,

⁸ cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Zabulón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi José,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati ji'li ngu' tya'a xtañi Benjamín.

Tsa lo cua ti tya'a ngu' Israel ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' ji'li.

Nu xa' la ñati tyucui ña'a chalyuu nu ta ycu' Ndyosi late' ngati ji'i

⁹ Tiya' la li' na'a na' ndu tsa tlyu ti ñati nu cua ngua'ni lyaá Jesús ji'li; quiña'a tsa ñati nga'a, bi' cha' ná tucui ngua ji'li culacua ji'li ñati bi'. Tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'li ñati ngutu'u ngu' yaā ngu'; lcaa lo ñati chalyuu yaā, cha' cua ña'a ca quichí tyi ngu' ngutu'u ngu', cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu nchcui' ngu' bi'. Ndyatu ngu' nde loo su ntucua yaca xlya tlyu, nde loo su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Late' ngati lacu' ngu', ntucua laca' nguiña ya' ngu' ndu ngu'. ¹⁰ Cuij nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na ji'li ycu' Ndyosi nu Xu'na na nu ntucua lo yaca xlya tlyu,

la cui' bi' laca nu ndu'ni lyaá ji'na,

nacui ngu' ji'li tya'a ngu';

jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndu'ni lyaá ji'na,

nacuī ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a lcaa xcā jil̄i ycuil̄ Ndyosi, lo'o ngu' bi' ndū ngu' nde chu' su ntucua yaca xlya bi'; nde chu' su ndū na'ni tacati bi', nde chu' su ndū ngu' cusu', ca bi' ndil̄i ngu'. Ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu li', cha' cua'ni tlyu ngu' jil̄i ycuil̄ Ndyosi. ¹² Li' nacuī nu ngu' xcā bi':

Jua'a caca cha' lacua; cua'ni tlyu na jil̄i Ni, cua'ni chj̄ na loo Ni,

tya na xlya'be jil̄i ycuil̄ Ni.

Chcui' na cha' lcaa cha' jlo ti' Ni, na jil̄i Ni laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu; lcaa lo cña tsiya' ti nchca jil̄i Ni cua'ni Ni, sca ti ycuil̄ Ni ntsu'u chacuayá' jil̄i Ni cua'ni Ni lcaa cña.

Lcaa yijā ná nga'ā cha' tye cha' jua'a caca jil̄i ycuil̄ Ndyosi Sti na.

Chañi cha' jua'a caca.

Jua'a nacuī ngu' xcā jil̄i tya'a ngu'.

¹³ Li' nchcuane sca ngu' cusu' jna':

—¿Tilaca laca ñatī nu nchcu' late' ngatī, nti' nu'u? —nacuī—. ¿Macala ndu'u ñatī bi' lijya?

¹⁴ —Ná jlo ti' na', Cusu'. Culu'u nu'u xi jna'—ni na' jil̄i.

Nhcui' nu cusu' lo'o na' li': —Cua nteje tacui ca ti cha' lye tsa nchcube' ñatī bi', xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jil̄i Jesús —nacuī nu cusu' jna'—. Cua laca lacu' ngu' late' ngatī; cua ngua lubii ne' cresiya jil̄i ngu' laca cha' bi', xqui'ya cha' cua ngujuui nu ñi'ya ña'ā xlya' bi' lo crusi cuentya jil̄i ngu'. ¹⁵ Bi' cha'

ndū ngu' nde loo su tlyu su ntucua ycuil̄ Ndyosi juani —nacuī nu cusu' bi'—, cha' tsā lo'o talya ndyu'ni ngu' bi' cña jil̄i Ni ca su ndil̄i Ni. Ycuil̄ Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' tyanu cacua ti su ndil̄i ngu', cha' cua'a jil̄i ngu' cha' ná tyacua cha' cuxi jil̄i ngu'. ¹⁶ Nga'aa tyucua cha' ntyute' ngu' bi' chaca quiya', ni nga'aa tyucua cha' nguityi ngu' hitya; nga'aa tsumi' xee cuā jil̄i ngu', ni nga'aa ca chiya'ā ti' ngu' lo'o tyique' cua. ¹⁷ Ña'asī nu ñi'ya ña'ā xlya' bi' jil̄i ngu', cha' ndil̄i Ni la cui' ca su ntucua ycuil̄ Ndyosi loo; bi' laca nu tsalo'o jil̄i ngu' su caja hitya co'o ngu' cha' caja chalyuu cucuī jil̄i ngu' li'. Lo'o jua'ā xquityi Ni hitya cloo ngu' cha' nga'aa cunaa ngu' li'.

8

Nu cuu oro nu nguxcuqā chaca xcā jil̄i ycuil̄ Ndyosi lo yuu

¹ Lo'o li' nu nchca cati quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'ā xlya' bi' nguiña' nu nga'ā to' quityi ngutu bi'. Lo'o ngua jua'a, tī ti ndil̄i lcaa na su ntucua ycuil̄ Ndyosi li'. ² Cuati na'ā na' jil̄i tya tyacati tya'a xcā nu ndū cña nde loo ycuil̄ Ndyosi; cua nda ngu' cati tya'a cui'chcuā jil̄i ngu' xcā bi' cha' cula'á ngu'. ³ Li' yā chaca yu xcā nu ndyi'ya cuu oro lijya. Yā bi' ngutu to' mesa su ntucua msta, la cui' mesa nu ndū nde loo su ntucua yaca xlya tlyu. Cua ngujuui quiña'ā yana jo'ó jil̄i

yu cha' taquj yu lo mesa su ntucua msta' bi'. La cui' tyempo nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi ni, bi' tyempo laca nu ndyaquj yana jo'ó bi'. ⁴Lo ya' xca nu ndu slo ycui' Ndyosi, ca bi' ndatu snii yana jo'ó nu ndyaquj ne' cuu bi'; stu'ba ti ndyatú snii bi' ndyalo'o cha' nu nchcui' ñati bi' lo'o Ni. Jua'a ndyu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycui' Ndyosi. ⁵Li' ndyalo'o xca ji'i cuu bi', ngusu'ba yu quii' nchcubi' ne', ngu yu ji'i cuu ndyaa cha' tyú nde lo yuu chalyuu. Li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu, lye tsa ndyubii, lye tsa ngulacuj chalyuu.

Nu cati tya'a cui'chcua

⁶Nu cati tya'a xca nu cua na'a na' tsá ni, nguxana ngula'á ngu' lo'o cui'chcua nu ntsu'u ya' ngu' li'.

⁷Li' ngula'á xca nu nchca clyo lo'o cui'chcua ji'i yu; hora ti ndyalú tyo quee lo'o quii' nde lo yuu li'. Lo'o ndyalú bi' hichu' ñati, li' ndyalú tañi ngu'. Sa cla'be chalyuu ndye ndyaquj li', jua'a ndyaquj sa cla'be yaca ndu, ndye ndyaquj sa cla'be su quii' ji'i ngu'.

⁸Li' ngula'á xca nu nchca tyucuaa lo'o cui'chcua ji'i; hora ti ndyacuá sca ca'ya cua, ña'a tsaca chu' ca'ya ndyaquj ngua'ya nde lo tyujo'o. Li' sa cla'be ti hitya tyujo'o ngua tañi, ⁹sa cla'be ti na lu'ú nu ntsu'u lo hitya tyujo'o

ngujuii, sa cla'be lcaa yaca ni'i nu ntsu'u chalyuu ndye nguti li'.

¹⁰Li' ngula'á xca nu nchca tyuna lo'o cui'chcua ji'i; hora ti ndyalú sca cuii tlyu nu ntsu'u nde cua, nu ndyaquj ñi'ya ndyaquj quityee. Ndyú cuii bi' ngua'ya nde lo hitya sta'a, nde su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu. Li' ngunu'u sa cla'be hitya tso'o nu ntsu'u chalyuu. ¹¹Cuii Quixi' Clyaa' naa cuii tlyu bi', cha' nda clyaa' nu ngua'ya sa cla'be ti hitya nu ndyi'yu ngu'. Quiña'a ñati ngujuii xqui'ya cha' cua ndyi'o ngu' hitya bi', cha' clyaa' tsa hitya bi'.

¹²Li' ngula'á xca nu nchca jacua lo'o cui'chcua ji'i. Li' ngunu'u lcaa xee tlyu nu ntsu'u nde cua, cha' sa cla'be ti xee ndyubi' li'; lo'o xee cuichaa, lo'o xee co', lo'o xee cuii, sa cla'be ti xee ndyubi'. Sa cla'be ti nde cua, sa cla'be ti nde talya, nga'aa nda bi' xee.

¹³Li' na'a na' su ndacui sca xca cla'be cua nu ñi'ya ña'a cua'ya ña'a bi'. Ndyuna na' cha' cuii tsa ngusi'ya yu:

—Tya'na tsa cu'ma lo'o cula'á tya xna tya'a xca bi' lo'o cui'chcua ji'i ngu' ca tiya' la xi; tya'na tsa caca lcaa ñati nu tya ndyanu chalyuu lo'o cañi bi' li'.

9

¹Li' ngula'á xca nu nchca ca'yu lo'o cui'chcua ji'i; hora ti na'a na' ngua'ya sca nu cuxi nde chalyuu. Masi cua ngua yu sca nu laca loo nde cua

nquicha', pana ndyú yu lo yuu li', ñi'ya ndyú sca cuii. Cua ngujui ya' ji'i yu cha' saala yu to' tyuquee su ndi'i lcaa nu cuiñaja. ² Ngusaala yu to' tyuu, quiña'a tsa sñii ntyucua li'; ñi'ya nti' sca horno tonu, jua'a ntyucua sñii bi'. Ngua talya xee cua li', ndacu' ji'i xee xqui'ya sñii nu ntyucua to' tyuu bi'. ³ Laja sñii bi' ntyucua sca taju tlyu tscu', ngua'ya ni' lo yuu. Ntsu'u chacuayá' ji'i ni' caca ni' tyaala, ñi'ya laca chuni'i tyaala. ⁴ Nga'aa ngujui chacuayá' ji'i ni' cua'ni ñu'u ji'i su quii, ji'i yaca ndu. Ni sca na nu ndyataa ngu', ná ca cua'ni ñu'u ni' ji'i; sca ti chacuayá' ngujui ji'i ni' cha' ta xi nu ti'i ji'i nu ngu' cuxi bi', ñati nu ná nscua cuayá' ji'i ycu' Ndyosi nde tyaca ngu'. ⁵ Ná ngua ji'i ni' cujuu ni' ji'i ñati, sca ti cha' ti'i tsa xcube' ni' ji'i ngu' sa ca'yu co' ti; ñi'ya lo'o ndacu chuni'i ji'na, jua'a ti'i tsa xcube' tscu' bi' ji'i ngu'. ⁶ Cuayá' ca'yu co', li' culana ngu' ñi'ya caca cha' cajaa ngu', pana ná nquijeloo cha' bi' ji'i ngu'; ca ti' ngu' cajaa ngu', pana tya lyiji tsa cha' cajaa ngu'.

⁷ Nu tscu' bi' ni, cua laca ngua'ni cho'o ni' ji'i ni' cha' xu'u tya'a ni' lo'o ñati, ñi'ya laca cuayu nu ndu tajua' ti cha' cusu. Sca sne' ntucua scua' que ni' nu ñi'ya sne' oro ña'a; pana cloo ni' ni, ñi'ya ña'a cloo ñati ña'a cloo ni' bi'. ⁸ Ñi'ya ña'a quicha' hique sca nu cuna'a, jua'a

ña'a quicha' hique ni'; ñi'ya ña'a la'ya cuichi, jua'a ña'a la'ya ni'. ⁹ Lo'o jua'a cua ndyacu' tyiquee ni' ñi'ya si lo'o sca lata chcu. Lye ndañi lu'be ni' ndacui ni', ñi'ya lo'o ndañi cuayu nu ntojolaqui carreta ndya'a cusu. ¹⁰ Lo'o jua'a ntucua xtyi'i ni' ñi'ya ntucua xtyi'i chuni'i; la cui' jua'a ntucua ltsu' xtyi'i ni', cha' lo'o xtyi'i ni' xcube' ni' ji'i ñati chalyuu ña'a cuayá' tye ca'yu co'. ¹¹ Ntsu'u nu laca loo ji'i ni', la cui' nu ntucua tlyu ca ne' tyuquee bi'; Abadón naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' judío, lo'o jua'a Apolión naa nu bi' cha'cña ji'i ngu' griego, nu nti' ñacu' cha'cña ji'na: ycu' nu ndu'ni ñu'u ji'i chalyuu.

¹² Cua ndye tsaca cha' nu chiya'a tsa ndañi. Tya lyiji tyu'u tucua tya tyucuaa tya'a cha' nu chiya'a tsa ndañi.

¹³ Li' ngula'a xca nu nchca scuá lo'o cui'chcuá ji'i yu. Lo'o ndyuna na', li' nchcui' ñati ca su ndu mesa tlyu oro nu nscua nde loo su ntucua ycu' Ndyosi. Ca ta'a jacua jyaca mesa nguañi nchcui' ñati bi', ¹⁴ nchcui' bi' lo'o xca nu nchca scuá nu ntsu'u cui'chcuá ya' yu:

—Clyaa ma ji'i nu jacua tya'a xca nu ndi'i ndyaaca' ca to' sta'a tlyu, sta'a Eufrates bi'.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua li'. Nu lo'o ngula'a nu jacua tya'a ngu' xca bi', hora ti ngutu'u ndyaa xca bi', cha' cujuu ji'i sa cla'be ñati tyucui ña'a chalyuu. Cua laca ndu yala xca

bi' cha' cjuuii ji'i ngu' lo'o caca la cui' hora, masi la cui' tsa, masi la cui' co', masi la cui' yija cha' cua'ni Ni cña bi'. ¹⁶ Lo'o jua'a cua laca ngu-jui cha' 'na, ni tsa lo tya'a sendaru nu ntyucua hichu' cuayu ndya'a cusuu tya'a lo'o nu jacua tya'a xcā bi'; tucua siyento miyon tya'a sendaru caca bi'.

¹⁷ La cui' laja lo'o nchcui' xcalá na', li' na'a na' nu tyuu tya'a cuayu bi', lo'o jua'a na'a na' ji'i ñati nu ntucua hichu' ni'. Ñi'ya ña'a quii', cha' ngatsi nga'a ti ña'a, jua'a ña'a chcuā ndyacu' lo tyiquee ngu'; jua'a lo'o chcuā cuaa ña'a nga'a tyiquee ngu' bi'. Ñi'ya scua' que cuichi, jua'a ña'a scua' que cuayu bi'. Lo'o jua'a nde tyuu tu'ba ni' ndyu'u quii' lo'o sñii jua'a ti, lo'o sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i ndyu'u. ¹⁸ Sa cla'be ti ñati chalyuu ngujuii xqui'ya quicha nu nguxtyanu quii' bi', nu nguxtyanu sñii bi', nu nguxtyanu sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i bi'; la cui' quicha nu ndu'u tyuu tu'ba cuayu laca bi'. ¹⁹ Nde tyuu tu'ba ni', lo'o jua'a nde lo xtyi'i ni', ndacua ndyiji juersa ji'i ni' cha' cua'ni ni' cha' cuxi; taca ji'i ni' ta cha' ti'i ji'i ñati lo'o xtyi'i ti ni' cha' ntucua ltsu' lo xtyi'i ni', ñi'ya nu ntsu'u ji'i cuaña.

²⁰ Pana ña'a ti tya ngua'ni ngu' cha' cuxi, nu ñati nu ná ngujuii lo'o quicha bi'; ná nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Ña'a ti tya

ndyu'ni tlyu ngu' ji'i cui'i cuxi, jua'a ji'i lcu'i jo'ó nu ndya' lo'o oro, masi jo'ó ndya' lo'o plata, masi jo'ó ndya' lo'o chcuā ngatsi, masi jo'ó ndya' lo'o quee, masi jo'ó ndya' lo'o yaca ti; ña'a ti ndyu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó nu ná nchca ji'i ña'a ji'na, ni ná nduna cha' nu nchcui' na, ni ná nchca ji'i jo'ó bi' tya'a. ²¹ Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' cua'ni tye ngu' cha' ndujuii ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni cucha'a ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni suba' ngu' lo'o xa' nu cuna'a, ni ná ndye cha' ntyucuaana ngu'.

10

Nu xcā ji'i ycu'i Ndyosi nu ndyi'ya sca quityi piti

¹ Li' laja coo ti na'a na' chaca xcā nu ngutu'u ca slo ycu'i Ndyosi, nu yaa nde cuā ngua'ya nde lo yuu li'; lcaa cña nchca ji'i xcā bi'. Ndu cuaña taa lo xlya hique xcā bi', jua'a ndubi tsa ña'a cloo xcā bi' ñi'ya ndubi ña'a loo cuichaa; lo'o jua'a tyijya quiya' yu, jua'a tyijya nda yu, lye ndyu'u xee ñi'ya laca lo'o ndyatū quii'. ² Ya' yu ntucua sca quityi piti ti nu cua nchcana. Li' quiya' yu tsu' cui ngusta yu nde lo tyujo'o, quiya' yu tsu' coca ngusta yu nde lo yuu btyi. ³ Lo'o li' cui ngusi'ya xcā bi', ñi'ya nti' nxi'ya cuichi; lo'o ngusi'ya nu xcā bi', lye nguañi nchcui' tyi'yu li', cha' stu'ba ti nchcui' nu cati tya'a tyi'yu nu ntsu'u chalyuu.

⁴ Lo'o ndye nchcui' tyi'yu bi', li' cua scua ti na' cha' nu nda tyi'yu bi', pana ndyuna na' nchcui' sca nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi li':

—Xu'ba cuatsi' nu'u cha' nu nda nu cati tya'a tyi'yu bi' —nacu' Ni jna'—. Nga'aa scua nu'u cha' bi' lo quityi.

⁵ Li' ngusicua xca bi' ya' tsu' cu' nde cua, la cui' xca nu cua na'a na' ndu lo tyujo'o, nu ndu lo yuu btyi. ⁶ Li' nchcui' xca bi':

—Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi nu ná tye tsiya' ti yija ji'i Ni, bi' laca cha' nu nchcui' na' re —nacu' xca bi'—. Ycu' Ni laca nu ngüiñá laca na nu ntsu'u nde cua, jua'a ngüiñá Ni laca na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu, jua'a ngüiñá Ni laca na nu ntsu'u lo tyujo'o. Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni: Nga'aa tiya' tsa nacu' ycu' Ndyosi cha' caa Ni cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati' chalyuu; ⁷ lo'o xana cula'á xca nu nchca cati lo'o cui'chcua' ji'i, li' xana cua'ni Ni cña nu cua ndacha' Ni ji'i jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i Ni lo'o ñati' tya sa'ni la. Ntsu'u yacu' ti cha' bi' cua sa'ni, pana juani cua ndañi liñi cha' bi'.

⁸ Li' chaca quiya' nguañi nchcui' nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi bi', nchcui' lo'o na':

—Yaa xñi nu'u quityi piti ti nu cua nchcana ntucua ya' xca nu ndu lo tyujo'o nu ndu lo yuu chalyuu bi'.

⁹ Ndyaa'á na' su ndu xca bi' li', ni na' ji'i cha' ta quityi piti ti bi' na.

—Yalo'o nu'u ji'i quityi re —nacu'—. Chcu' lyiji nu'u lo

quityi re, cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u ji'i; caca xñi' ti' nu'u li', masi tso'o ti' ngua ti' nu'u lo'o na'a nu'u ji'i tya clyo.

¹⁰ Li' ngusñi na' quityi piti ti nu ntucua ya' yu, nchcui' na' lo quityi bi'. Lo'o na'a na' ji'i, li' tso'o tsa ngua ti' na', ñi'ya laca lo'o ndyacu na cuiñaa' cuityu cha' tyixi tsa; pana nu lo'o cua ngua cuayá' ti' na' ni cha' nda, xñi' tsa ngua ti' na'. ¹¹ Li' nchcui' Ni lo'o na':

—Tya chaca quiya' ntsu'u cha' chcu' nu'u cha' lo'o ñati, lcaa cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi ta Ni lo'o lcaa lo ñati chalyuu, masi lo'o ngu' nu laca loo, masi lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; masi lo'o ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu chcu' nu'u.

11

Tucua tya'a ñati nu ndu nde chalyuu nchcui' cuentya ji'i ycu' Ndyosi

¹ Li' nda ycu' Ndyosi sca yaca cualyaa 'na; lyaa tsa yaca bi', cha' tyu'u cuayá' lo'o. Nchcui' Ni lo'o na' li':

—Su'ba cuayá' clyu nu'u nde ni'i tlyu ji'i ycu' Ndyosi, cha' caca ni'i bi' cuentya jna' cha' ña'asii na' ji'i; jua'a su'ba cuayá' nu'u loo mesa su ntucua msta nu nsta ngu cuentya jna'. Clyacua nu'u ni lcua tya'a ñati nu ndi'i ca bi' nu ndyu'ni tlyu jna' nu laca ycu' Ndyosi li'. ² Nga'aa su'ba cuayá' nu'u nde liya' toni'i tlyu bi', cha' cuentya ji'i xa' ñati nu ná ndaquiya' jna' nu

laca ycuí' Ndyosi tsiya' ti laca bi'. Chiya'a tsa cua'ni ngu' bi' lo'o tyi'i ngu' quichí bi', la cui' quichí tlyu nu laca quichí nu cuentya jna' laca bi'. Tu'ba ntucua tucua co' tyi'i ngu' bi', ³ li' ta na' tucua tya'a ñati nu caa chalyuu cha' chcuí' ngu' lcaa cha' nu nti' na' ta na' lo'o ñati. Tyucuaa ngu' bi' tsatu ngu' cla'be quichí bi' tyempo li' —nacuí Ni 'na—, ña'a cuayá' tya'a tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsa tyu ngu' bi'. Tyucui tyempo cacu' ngu' bi' late' ngata, cha' tonu tsa cha' nu ta ngu' lo'o ñati, ñi'ya nu cua'ni na' nde loo la.

⁴ Lo'o ndu tyucuaa ñati bi' chalyuu, ndu ngu' cuentya jii' ycuí' Ndyosi nu laca loo tyucui ña'a chalyuu; nxyucua tsa ycuí' Ndyosi jii' ngu' bi', cha' chcuí' ngu' lcaa cha' nu nti' ycuí' Ni ta Ni lo'o ñati. Caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a yaca si'yu olivo, lo'o jua'a caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a candyeru. (Tso'o tsa setye ndyu'u jii' si'yu olivo bi', cha' tyaquí ne' candyeru.) ⁵ Lo'o cua nti' ñati chalyuu cua'ni lya' ti' jii' ngu' bi', li' tyalú quii' tu'ba ngu' nu ndu bi', cha' tsumi' jii' ñati cuxi; tye cua'ni ñu'u jii' ñati bi' li'. Jua'a cajaa lcaa ñati nu cua'ni lya' ti' jii' ngu' bi'. ⁶ Cua ntsu'u chacuayá' jii' ngu' nu ndu bi', cha' cua'a ngu' jii' coo, cha' ná ca'ya tyo tsiya' ti tyucui tyempo lo'o ta ngu' cha' jii' ycuí' Ndyosi lo'o ñati; jua'a ntsu'u chacuayá' jii' ngu' cha' cua'ni ñu'u ngu' jii' lcaa suu

hitya cha' caca tañi; jua'a taca jii' ngu' ta ngu' lcaa lo quicha cha' quiji' jii' ñati chalyuu, ni jacua' nti' ngu' cha' caca quicha ñati. ⁷ Lo'o tye cña nu cua'ni tyucuaa ñati bi' nde chalyuu, li' xana nu na'ni xña'a nu ntsu'u ca tyuquee bi', xu'u tya'a ni' lo'o tyucuaa ñati nu ndu bi' li'; tyijiloo nu bi' jii' ngu' bi' li', cuati cujuui jii' ngu'. ⁸ Li' tyanu tyucuaa jyo'o bi' ca su ntsiya ngujui to' calle quichí tlyu bi', la cui' quichí su ngujui' ca'a ngu' jii' ycuí' nu Xu'na na lo crusi. Xña'a tsa ngu' quichí bi', bi' cha' ntsu'u sca cha' nu nchcuí' ñati jii', cha' ñi'ya ngua ngu' quichí Sodoma cua sa'ni, la cui' ñi'ya ngua ngu' quichí Egipto cua sa'ni, jua'a laca ngu' quichí tlyu bi' juani. ⁹ Lo'o li' tyaa ñati tyucui ña'a chalyuu mala su ndi' ñati, lcaa lo ñati chalyuu, masi ñati nu ngutu'u cua ña'a ca quichí tyi ngu', masi ñati nu nchcuí' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcuí' ñati chalyuu; tyu'u scua sna tsa cla'be nu tyaa ngu' tyaa na'a ngu' jii' jyo'o bi' ca su nscua ngu'. Ná ta ngu' chacuayá' cha' tyatsi' jyo'o bi'. ¹⁰ Chaa tsa ti' caca ñati chalyuu cha' cua ngujui tyucuaa ñati nu ngutu bi', bi' cha' cua'ni ngu' ta'a; lu'ba ti ta ngu' xlya'be tyaa su ndi' tya'a ngu', cha' chaa tsa ti' ngu'. Xqui'ya tyucuaa jyo'o bi' quiña'a tsa cha' nchcube' ngujui jii' ñati chalyuu, nacui' ngu'. ¹¹ Pana nu lo'o cua ndu'u scua sna tsa cla'be bi', li' chaca quiya' nda

ycui' Ndyosi xtyi'i ndyalaa ne' cresiya ji'i tyucuaa ngu' jyo'o bi'; xa' ndatu ngu' li'. Ndyutsii tsa lcaa ñati nu na'a ji'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. ¹² Li' ndyuna tyucuaa ñati bi' lo'o ngusi'ya ycu' Ndyosi ji'i ngu' ca su ntucua Ni nde cua:

—Tyacu' cya ma ca nde cua re —nacu' Ni.

Laja lo'o ña'a tya'a cusu ngu' ji'i ngu', li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' nde cua; laja coo ti ndyaa ngu'. ¹³ La cui' hora bi' lye tsa ngulacu' chalyuu; su nchca tii tya'a bariyu quichi bi', tyucui ña'a sca bariyu ndye nguti li'. Cati mil tya'a ñati ngujui li', xqui'ya cha' ngulacu' chalyuu. Lye tsa ndyutsii nu xa' la ñati nu ndyanu li', ndyutsii tsa ngu' ji'i ycu' Ndyosi nu ndi' nde cua cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni cña nu jua'a tonu tsa; ndube tsa ti' ngu' cha' ngua'ni Ni jua'a.

¹⁴ Cua tucua quiya' ndye cha' cuxi nu yaa lo chalyuu, pana cua lijya ti cha' caca chaca cha' cuxi nde chalyuu.

Chaca tya quiya' ngula'á cui'chcua

¹⁵ Li' cua ndya'a cati quiya' nguañi ngula'á xca lo'o cui'chcua ji'i. Nguañi nda xtyi'i tyuu tya'a ñati nde cua li', nu ndi'ya nchcui':

Ca juani ndyanu tachaa cha' ji'i ycu' nu Xu'na na, jua'a ji'i Cristo,

cha' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a chalyuu, nacui' ngu'.

Lo'o juani ná nga'a cha' tye cha' culo Ni cña chalyuu.

¹⁶ Li' ngua'ni tlyu nu ngu' cusu' bi' ji'i ycu' Ndyosi, nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' nu ntyucua lo yaca xlyaca su ntucua ycu' Ndyosi; ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i Ni. ¹⁷ Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Ndyosi Xu'na ya, nacui' ngu', cua nchca jinu'u cua'ni lcaa cña.

Na lu'ú nu'u juani, lo'o la cui' ti lu'ú nu'u nu ngua tya clyo la, jua'a tya lu'ú nu'u nde loo la.

Tsa xlya'be jinu'u cha' cua nguxana nu'u ndyu'ni nu'u quiña'a tsa cña tlyu nde chalyuu.

Ndube tsa ti' ya cha' cua nguxana nu'u laca nu'u loo,

¹⁸ masi ti'í tsa nchca ñasi' xa' la ñati nu ná ndaquiya' jinu'u.

Cua ngulala ti tyempo cha' ta nu'u cha' ti'í ji'i ngu' bi',

cha' cua'ni cuayá' nu'u ji'i lcaa jyo'o.

La cui' tyempo tya nu'u xlya'be ji'i ñati nu ngua'ni cña jinu'u,

cha' cua ngua'aloo nu'u cña ji'i ngu' cha' chcui' ngu' cha' jinu'u nde chalyuu;

jua'a tya nu'u xlya'be ji'i ñati nu ndaquiya' jinu'u, masi ñati cuañi', masi ñati cusu'.

Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni ñu'u nu'u ji'i ñati

nu ngua'ni ñu'u jì' ñati
chalyuu.

¹⁹ Li' na'a na' su ntucua
laa tlyu jì' ycuì' Ndyosi nde
cua, na'a na' ca ne' laa su
nscua cña' tacati, su ngutu-
cua ycuì' Ndyosi laja ñati jì'
Ni nu ngua tya sa'ni la. Lo'o
li' lye tsa nguañi nde chalyuu,
lye tsa ndyubii, cuati lye tsa
ndañi nchcui' tyi'yu; li' ngu-
lacuì' chalyuu, jua'a clyaa tsa
tyo quee ngua'ya.

12

*Ndyu'ni tyaala cuaña tonu
jì' sca nu cuna'a*

¹ Li' nde cua ndyu'u tucua
sca cuayá' nu nda ycuì'
Ndyosi cha' culu'u Ni jì'na,
sca cha' nu ndyaca chalyuu
laca bi'; bi' laca sca nu cuna'a
nu ntsu'u ste' ndubi ña'a.
Ñi'ya ndubi ña'a xee cuichaa,
jua'a ña'a late' lacu' nu cuna'a
bi'. Li' ngusta quiya' nu
cuna'a chu' co'. Tii tyucuaa
tya'a cuii nscua lo xlya hique
nu cuna'a bi'; ñi'ya nscua
sca sne' ti, jua'a nscua bi'.

² Cua ntsu'u sñi' nu cuna'a
bi'; nchcube' tsa nu cuna'a,
ngusi'ya tsa cha' cua ngulala
ti cala sñi'. ³ Yala ti ndyu'u
tucua chaca cuayá' nde cua
li'; sca cuaña tlyu nu nga'a
ña'a laca bi', nu cati tya'a
scua' que ni' ntucua. Jua'a
sca sne' oro ntucua ca ta'a
scua' que ni' bi', lo'o jua'a
ntucua tii tya'a sata ni'.

⁴ Ngujui' xtyi' ni' cuii nu
ntsu'u nde cua; ngusalú ni'
ña'a tsaca cla'be lcaa cuii
bi', ndyalú cuii nde lo yuu
chalyuu. Li' ndatu nu cuaña

bi' nde loo su ndu nu cuna'a
nu cua cala ti sñi'; lo'o cala
bi', hora ti cacu cuaña jì',
ngua ti' ni'. ⁵ Ngula sca sñi'
qui'yu jì' nu cuna'a bi' li'.
Cua lijya bi' chalyuu, cha'
liñi ti culo bi' cña jì' lcaa ñati
chalyuu; pana hora ti ngüi'ya
ycuì' Ndyosi jì' sñi' nu cuna'a
bi', ndyalo'o Ni jì' yu nde
su tlyu su ntucua ycuì' Ni.
⁶ Li' ngusna nu cuna'a ndyaa
ne' quixi' ca su tyi' ycuì' ti
ma'; cua laca ngua'ni cho'o
ycuì' Ndyosi sca su tyi' ma',
su ña'asii Ni jì' ma', ca bi'
tyanu ma' tii tyucuaa siyento
ntucua snayala tsá li'.

⁷ Li' ngxaxana cha' cusu
ca su ntucua ycuì' Ndyosi.
Ndu Miguel nu laca xu'na xca
jì' ycuì' Ndyosi, ndu lo'o xca
nu cuentya jì' Ni; jua'a cua
ndu nu cuaña tonu lo'o xca
jì'. Ti' tsa ngusu tya'a ngu'
li'. ⁸ Pana cua ntijiloo Miguel
jì' nu cuaña bi', nga'aa ngua
jì' nu cuaña bi' tyanu ca slo
ycuì' Ndyosi lo'o xca jì' Ni li';
⁹ cua ngulo'o Ni jì' ngu' nu
ndu cuentya jì' nu cuaña bi'
li'. Sa'ni ndya'a nu cuaña bi',
ycuì' nu xña'a naa bi'; la cui'
bi' laca nu naa Satanás. Xcuì'
na ñilo'o bi' jì' ñati tyucui' ña'a
chalyuu. Pana cua ngulo'o
ycuì' Ni jì' nu xña'a lo'o xca
jì', ndyaa ngu' nde lo yuu
chalyuu li'.

¹⁰ Lo'o li' cuii tsa nguañi
nchcui' sca ñati nde cua:

—Juani taca ña'a na ñi'ya
ngua'ni lyaá ycuì' Ndyosi
jì' ñati chalyuu ya' nu xña'a
—nacui' ngu'—. Nguula tsa
cña ndu'ni Ni chalyuu, bi'

cha' laca Ni loo juani, lo'o jua'a cua ndyalaa tyempo cha' caca Cristo loo tyucui ña'a chalyuu. Nu ngua tya tsubi' la ndu nu xña'a bi' ca slo ycuí' Ndyosi, cha' tsa lo'o talya ngusta bi' qui'ya hichu' ñati tya'a ngusni na cha' jilí Jesús; pana juani cua ngulo'o Ni jilí ca su ntucua ycuí' Ni, cua ndyu'u laja ngu' bi' li'.¹¹ Nu ngu' tya'a ngusni na cha' jilí Jesús ni, cua ntijiloo ngu' jilí nu xña'a bi', xqui'ya cha' ngujuii Jesús nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ná ntsii ngu' bi' ta ngu' cha' tso'o jilí Jesús lo'o xa' ñati; ntaja'a ngu' bi' chcuí' ngu' cha' bi', masi cujuui ñati jilí ngu' bi' xqui'ya cha' ñasi' tsa ñati jilí Jesús.¹² Bi' cha' juani —nacuí nu ntucua nde cua bi'—, ca chaa ti' cu'ma nu ndilí ma nde su ntucua ycuí' Ndyosi; pana tya'na tsa caca cu'ma nu ndilí ma nde lo chalyuu, nu ndilí ma nde lo tyujo'o. Cua ngua'ya ycuí' nu xña'a nde su ndilí ma, lo'o juani ñasi' tsa bi' ndya'a; cua jlo ti' bi' cha' tya xi tya tsa ndyanu jilí cha' cua'ni lya' ti' jilí ñati chalyuu.

¹³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' nu cuaña tonu bi' cha' cua ngulo'o ycuí' Ndyosi jilí lijya nde lo yuu chalyuu, li' ngutu'u lca'a ni' jilí nu cuna'a nu ntsu'u sñi' qui'yu bi', cha' lye tsa cua'ni lya' ti' jilí ma' ngua ti' ni'.¹⁴ Li' nda ycuí' Ndyosi sca latya lu'be jilí nu cuna'a bi', ñi'ya ña'a lu'be sca cua'ya tlyu, cha' taca jilí ma' tyacui ma' tsa ma' ca su tyanu tso'o ti ma' ne' quixi',

su tyijyu' tsa jilí ca su ndya'a cuaña bi'. Ca bi' ña'asi Ni jilí ma', ña'a cuayá' nu tyu'u scua sna yija cla'be.¹⁵ Li' ngusalú nu cuaña bi' hitya tu'ba ni' ndyaa chu' nu cuna'a bi'; ñi'ya sca sta'a clyaa, jua'a ndyalú hitya tu'ba ni' cha' clyaba lyiji cho' ngua ti' ni'.¹⁶ Li' nguxtyucua yuu jilí nu cuna'a bi', bi' cha' sii nchcana tu'ba yuu, ndye hitya ngutu'u tu'ba cuaña ndyo'o yuu li'.¹⁷ Ngunasi' tsa nu cuaña bi' jilí nu cuna'a bi' li', ndyaa ndyaana ni' cha' cusuu lo'o lcaa ñati nu tyu'u jilí nu cuna'a ca tiya' la; nxuu tya'a ni' lo'o lcaa ñati nu taquiya' jilí cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jilí na, nu ña'a ti ná ntsii ngu' cha' cacha' liñi ngu' cha' jilí Jesús jilí xa' ñati.

13

Nu tucua tya'a na'ni nu chiya'a ña'a

¹ Ndyaa na' ndyatú na' to' tyujo'o li'. Na'a na' nde to' hitya tyujo'o lijya ndu'u tu-cua sca na'ni nu chiya'a tsa ña'a; ntucua tii tya'a sata ni', cuati ntsu'u cati tya'a hique ni'. Ca ta'a sata ni' bi' cua ntucua sne' nu ndubi tsa ña'a, cha' laca ni' loo nde chalyuu. Ca ta'a scua' que ni' cua nscua xtañi cuiñaja, xtañi bi' nchcuí' cha' ti' jilí ycuí' Ndyosi.² Ñi'ya cuichi jo'ó, jua'a ña'a ni', ngua ti' na'; pana tyaala ña'a quiya' ni', tyucui tsa xcatya' ni' ñi'ya ña'a xcatya' oso. Lo'o tu'ba ni' ni, ñi'ya ña'a tu'ba cuichi sa'a cuiña', jua'a ña'a tu'ba

ni'. Nda nu cuaña bi' cña loo jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca ni' loo jil'i ñati chalyuu, ñi'ya laca ycu' loo. Lo'o jua'a nu cuaña bi' ni, nda ni' chacuayá' jil'i na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca cua'ni ni' cña, cha' tyanu tlyu ni' macala su nti' ycu' ni'.

³ Cua ndyanu cuayá' lo sca scua' que ni' su ngua quicha ni'; cua cajaa ti ni' tyempo bi', ngua ti' na', pana ngua tso'o su lye tsa quicha ni'. Ndube tsa ti' ñati chalyuu ña'a jil'i ni'; ngusñi ngu' cha' jil'i ni' li', xqui'ya cha' ngua tso'o chaca quiya' su lye quicha ni'.

⁴ Ngua'ni tlyu lcaa ñati jil'i nu cuaña bi' li', cha' cua nda bi' chacuayá' cha' caca tlyu nu na'ni chiya'a ña'a bi'; jua'a ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' na'ni chiya'a ña'a. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ná tucui ndi'i chalyuu nu stu'ba lo'o nu na'ni jua. Nga'aa nchca jil'i ñati xuu tya'a lo'o ni'.

⁵ Cua ngujui chacuayá' jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' chcu' cua ña'a ca ti cha', masi lye tsa cua'ni tyucuaa ti' ni', masi chcu' cuxi ni' jil'i ycu' Ndyosi. Tu'ba ntucua tucua co' ntsu'u chacuayá' jil'i ni' cha' caca ni' loo nde chalyuu.

⁶ Li' nguxana na'ni chiya'a ña'a bi' nda ni' qui'ya jil'i ycu' Ndyosi: nchcui' cuxi na'ni bi' jil'i lcaa cña nu ndu'ni Ni; jua'a nchcui' cuxi ni' jil'i su tlyu nde cua ca su ntucua ycu' Ni; jua'a cuxi tsa nchcui' ni' jil'i lcaa ñati jil'i ycu' Ni. ⁷ Ngujui chacuayá' jil'i ni' cha' xuu

tya'a ni' lo'o ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi, cha' tyijiloo ni' jil'i ngu' bi'. Lo'o li' ngujui chacuayá' jil'i ni' cha' caca ni' loo jil'i tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, masi lcaa lo ñati chalyuu nu ngutu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu; ⁸ lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu cua'ni tlyu ngu' jil'i na'ni bi' li', si ná nscua xtañi ngu' lo quityi jil'i ycu' Ndyosi. Nu ngua tya clyo la lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu, tya li' nguscua Ni xtañi ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i. Cua ndyanu quityi bi' cuentya jil'i nu ñi'ya ña'a xlya' nu cua ndyujui ñati jil'i tsaca quiya'.

⁹ Bi' cha' cua'a jyaca ma juani, si tyaja'a ma cuna ma xi. ¹⁰ Si lo'o nscua cha' tsalo'o ngu' jil'i tsaca ma ne' chcu'a, jua'a caca lacua. Ná cutsii ma li'. Si lo'o nscua cha' cujuui ñati jil'i tsaca ma, masi lo'o maxtyi, jua'a caca lacua. Ná cutsii ma li'. Ndu'ni cha' talo tsa tyiquee na jil'i cha' cuxi; ndu'ni cha' lcaa tsá taquiya' na jil'i ycu' Ndyosi si ntsu'u cha' jil'i na lo'o Ni nde chalyuu.

¹¹ Li' na'a na' chaca na'ni chiya'a ña'a lijya ndyu'u tucua nde lo yuu chalyuu. Ntucua tucua tya'a sata ni'; ñi'ya ña'a sata xlya' cuañi', jua'a ña'a sata ni', pana nchcui' ni' ñi'ya nu nchcui' nu cuaña tonu bi'. ¹² Ñi'ya nchca jil'i na'ni chiya'a ña'a nu ya'a tya clyo la nclyo ni' cña, la cui' jua'a nchca jil'i nu

chaca na'ni bi' culo ni' cña jil'i ñati; cha' juersa ndatsaa ni' jil'i lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i na'ni nu yaa clyo, nu ngua tso'o su ti'i tsa ngula'a hique ni'. ¹³ Lo'o nu chaca na'ni chiya'a ña'a bi', lo'o bi' ngua'ni quiña'a cha' tlyu; ngua'ni bi' cha' ndyalú quii' nu ntsu'u nde cua' nde lo yuu cha' ña'a lcaa ñati jil'i. ¹⁴ Lo'o jua'a nguñilo'o ni' jil'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' tlyu nu ndyu'ni ni' lo'o ndi'i ni' slo nu na'ni nu yaa tya clyo bi'. Li' nchcui' ni' lo'o lcaa ñati chalyuu cha' cuiña' ngu' sca lcu'i tyu, cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i lcu'i bi'; nguñiña' ngu' lcu'i jil'i nu na'ni nu yaa tya clyo bi' li', na'ni nu ngua tso'o masi ti'i tsa ngula'a hique ni'. ¹⁵ Lo'o li' ngujui chacuayá' jil'i nu chaca na'ni bi', cha' culatu'u cui'i cha' tyaa xtyi'i lo lcu'i jil'i na'ni nu yaa clyo bi'; ngua jil'i lcu'i chcui' lo'o ñati li', ngua jil'i cujuui jil'i lcaa ñati nu ná ntaja'a cua'ni tlyu jil'i. ¹⁶ Ngulo ni' cña jil'i lcaa ñati cha' chca'a cuayá' ya' ngu' la'a tsu' cui, masi chca'a cuayá' nde tyacaa ngu'; masi ñati tlyu, masi ñati jua'a ti, masi culiya' ngu', masi ti'i ngu', masi msu nu cua ngu'i'ya ñati jil'i, masi msu nu ndi'i tso'o ti, chca'a cuayá' jil'i lcaa ñati cuentya jil'i nu xña'a. ¹⁷ Ni sca ñati nga'aa ntsu'u chacuayá' jil'i cha' cui'ya yu'ba, ni cha' cujuui yu'ba, si ná ngua'a cuayá' jil'i ni' loo ngu'. Lo'o nu cuayá' bi' ni, xtañi na'ni nu chiya'a

ña'a bi' laca, cha' número nu ca jil'i xtañi ni' laca cuayá' bi'. ¹⁸ Cui'ya na cuentya ni cha' ndyaca re. Si culacua tso'o ti' na, quije cha' ji'na ñi'ya ndyu'u cha' jil'i número jil'i na'ni bi'; número jil'i ni' ni, ñi'ya laca xtañi ñati, jua'a laca bi'. Nde laca número bi': scuá siyento ntucua snayala ntucua scuá.

14

Sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati lubbii

¹ Lo'o li' na'a na' chaca quiya' ca ndacua su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' lo xlya ca'ya Sión; stu'ba ti ndu bi' lo'o sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati. Nde tyacaa ñati bi', ndacua nscua xtañi nu ñi'ya ña'a xlya' bi', lo'o la cui' bi' nscua xtañi ycu'i Ndyosi Sti Ni. ² Cuii' nguañi nde su ntucua ycu'i Ndyosi li'; ñi'ya ndañi ndyalú hitya sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o lye tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi bi', ngua ti' na'. Ndacua ndu tyuu tya'a ñati nu tso'o tsa ntyiji'i ya' ngu' lo sañi, ngua ti' na'; ³ nde loo su ndu yaca xlya tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi, ca su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi', ca su ndu nu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu ñati nu ndyula lo'o sañi bi'. Sca ti nu ñati quiña'a bi' ngua jil'i cula tu'ba jii bi'; ná ngua jil'i xa' ñati chalyuu ca tsa'a ngu' jii bi', cha' sca jii nu bilya cuna ñati chalyuu

laca bi'. Sca ti nu sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati nu ngua'ni lyaá Ni jil'i nde chalyuu, bi' ñati laca nu ngua jil'i cula tu'ba jii bi'. ⁴ Ñati lubii tsiya' ti laca nu ngu' quiña'a bi'. Ná ngutu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a nu lo'o nguti'i ngu' chalyuu, ná ngua'ni ngu' bi' cha' suba' tsiya' ti; nguta'a ngu' lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' macala su ndya'a. Cua ngua'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi', cha' bi' laca ñati nu tso'o nti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni jil'i tya lo'o nguxana cha' jil'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tya clyo ngusubi Ni jil'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' cña jil'i Ni. ⁵ Ná ntucua cha' cuiñi tu'ba ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntsu'u cha' cuxi jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

Tya xna tya'a xca jil'i ycuí' Ndyosi

⁶ Na'a na' ndyaa chaca xca jil'i ycuí' Ndyosi li', nu cua tsa ndacui ndyaa; ndyalo'o bi' jil'i sca cha' tso'o nu ngua ti' ycuí' Ndyosi chcuí' lo'o lcaa ñati chalyuu, sca cha' nu ndulo tsa jil'i ñati cha' cuna ngu'. Lcaa tyempo ná tye chca cha' bi'. Slo lcaa lo ñati chalyuu tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, cua ña'a ca quichi tyi ngu', ñati nu nchcuí' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcuí' ñati chalyuu, ca bi' ndyaa xca bi', cha' chcuí' lo'o lcaa ñati. ⁷ Cui nchcuí' xca bi' lo'o ngu' li':

—Cutsii cu'ma jil'i ycuí' Ndyosi, cube ti' ma jil'i Ni cha' tlyu tsa cña ndu'ni Ni

chalyuu —nacui xca bi'—. Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu. Cua'ni tlyu ma jil'i ycuí' Ndyosi cha' cua ngüiña Ni nde cua, jua'a ngüiña Ni chalyuu, jua'a ngüiña Ni tyujo'o, jua'a ngüiña Ni lcaa su ntyucua hitya —nacui xca.

⁸ Lo'o ndyaa xca bi', li' ndyalaa chaca xca cha' chcuí' lo'o ñati:

—Cua nguti quichi —nacui nu chaca xca bi'—. Cua nguti quichi tlyu nu naa Babilonia, xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ngu' quichi bi' jil'i lcaa ñati chalyuu. Cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' quichi bi', xqui'ya cha' ndu'ni tlyu ngu' jil'i lcuí' jo'ó; jua'a ngulu'u qui'i ngu' jil'i xa' ñati cha' cua'ni ngu' la cui' ti cha' cuxi slo jo'ó —nacui xca nu nchca tyucuaa bi'.

⁹ Nchca sna quiya' juani yaa chaca xca. Cui nchcuí' lo'o ñati li':

—Xcube' ycuí' Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni tlyu jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', masi jil'i ycuí' ni', masi jil'i lcuí' jil'i ni'. Lo'o jua'a xcube' Ni jil'i lcaa ñati nu nga'a cuayá' jil'i ni' nde tyaca'a ngu', jua'a si nga'a cuayá' jil'i ni' chu' ya' ngu'; ¹⁰ xcube' Ni jil'i ngu' bi', cha' lye tsa ngunasí' Ni. Tyaqui ngu' bi' lo'o sca quii' tlyu nu nguxa' lo'o yuu sufri su ña'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jil'i ngu'; jua'a lcaa xca nu cuentya jil'i Ni ña'a jil'i ngu' bi' li'. ¹¹ Tyucui tyempo ná tye cha' tyatu sñii quii' su nchcube' ñati bi'; ná caja ñi'ya

clyaá ngu' bi' jil'i ycuil' Ndyosi, lcaa ñati nu cua ngua'ni tlyu jil'i na'ni bi', masi jil'i lcuil' ti ngua'ni tlyu ngu'; masi nga'a cuayá' ti jil'i ni' nde tyacaa ngu' lo'o chu' ya' ngu', nga'aa clyaá ngu' bi'. ¹² Lo'o nu na ni, talo na jil'i cha' cuxi sca ti si ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuil' Ndyosi, sca ti si taquiya' na cña nu ngulo Ni ji'na, sca ti si xñi tso'o na cha' jil'i Jesús; sca ti jua'a taca ji'na talo na jil'i nu cha' cuxi bi'.

¹³ Li' ndañi xtyi'i ca su ntucua ycuil' Ndyosi, nchcui' sca ñati lo'o na':

—Scua clya nu'u cha' re: “Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ndyijii laja lo'o ndyu'ni ngu' cña jil'i ycuil' Ndyosi nu Xu'na na tyempo nde loo la”. La cui' jua'a laca cha' nu nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o ma. Nacui' cha' ca bi' tyil'i cña' ñati bi' li', cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; ndiya ti' Ni cña nu ngua'ni ngu', bi' cha' tyi'u ti' ycuil' Ndyosi jil'i cña nu cua ngua'ni ngu' bi' li' —nacui' Ni jna'.

Nhca clacua nde chalyuu

¹⁴ Li' na'a na' su ndacui sca coo ngati, chu' coo bi' ntucua sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a; ntucua sca sne' oro hique Ni, lo'o ya' Ni ndacui sca maxtyi cha tu'ba. ¹⁵ Li' ngutu'u sca xca ne' laa jil'i ycuil' Ndyosi nde cua, nu cui' ngusi'ya jil'i ñati nu ntucua chu' coo bi':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xuti'i nu'u jil'i quixi' trigo, cha' bi' laca ñati jil'i ycuil' Ni nu ndi'i chalyuu.

Cua ndyalaa la cui' hora cha' caca clacua chalyuu, cua laca nguscua sel' cha' caca bi'.

¹⁶ Ngua'ya nu ntucua chu' coo bi' nde lo yuu li', nguscui' maxtyi jil'i cha' si'yu quixi' li'; jua'a ngua clacua nde chalyuu.

¹⁷ Li' na'a na' chaca xca nu ngutu'u ne' laa jil'i ycuil' Ndyosi nde cua, nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya' yu. ¹⁸ Jua'a ngutu'u tya chaca xca nu ndu to' mesa su ndyaqui msta, yaa li'; bi' laca nu laca loo jil'i quii' bi'. Li' cui' ngusi'ya bi' lo'o xca nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xi'yu jyacua' si'yu losu' tyixi nu ntsu'u chalyuu, cha' ngumi tsa ña'a si'yu bi'.

¹⁹ Ngua'ya xca bi' li', nguscui' yu maxtyi jil'i yu nde lo yuu chalyuu, ngusi'yu yu jil'i jyacua' si'yu losu' bi', ngu' jil'i ndyaa ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' satá ngu' jil'i; la cui' jua'a xcube' tsa ycuil' Ndyosi jil'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' ñasi' tsa Ni jil'i ngu'. ²⁰ To' quichi' nscua su ngusi' si'yu bi', la cui' su ngujui ñati cha' nhcube' Ni jil'i ngu'. Clyaa tsa tañi ndyalú lijya lo yuu li'; tsa ña'a cuayá' nu ndyalaa tu'ba cuayu, tsa lo cua clyaa tañi ndyalú bi'. Sna siyento kilómetro cuayá' tyijyu' ngusna tañi bi' ndyaa.

15

Yalo'o xca jil'i quicha nu cua'ni tye jil'i chalyuu

1 Ngutu'u tucua chaca cuayá' tlyu nde cua li'. Ndube tsa ti' na' lo'o na'a na' ji'i, cha' ndu cati tya'a xca ji'i ycuí' Ndyosi nu ndu lo'o cati tya'a quicha nu caca su cua tye ti chalyuu. Lo'o cua ndye ngua quicha bi' chalyuu, li' cati cha' ñasi' ycuí' Ni.

2 Li' na'a na' sca tayu' nu ñi'ya ndubi caatya, jua'a ndubi ña'a lo tayu' bi'; ñi'ya ndyatu sca quii' ndyaquí, jua'a ña'a tayu' bi', ngua ti' na'. To' tayu' caatya bi' na'a na' ndu lcaa ñati nu cua ntijiloo ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi'; masi cua ngujuii' ngu' bi' xqui'ya cha' bi', ná ntaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i lcuí ji'i na'ni bi', ni ná ntaja'a ngu' chca'a cuayá' ji'i ni' hichu' ya' ngu' lo'o número nu cuentya ji'i xtañi ni'. Ndu ngu' bi' ndyula ngu' lo'o sañi nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'i ngu'. 3 Ndyula tu'ba ngu' sca jii nu cua ndyula tu'ba jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, la cui' Moisés nu ngua'ni cña ji'i ycuí' Ndyosi; lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyula tu'ba la cui' jii bi'. Ndi'ya nchcui' jii bi':

Ndyosi Xu'na ya, lcaa cña nchca jinu'u;

tlyu tsa cña ndu'ni nu'u, hasta ndube tsa ti' lcaa ñati ji'i cña bi'.

Xcui' ndu'ni liñi nu'u lo'o ñati chalyuu, chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' nu'u lo'o ñati.

Sca ti nu'u laca Xu'na lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu.

4 ¿Ha ná ntsii ngu' jinu'u?

¿Ha ná tyaja'a ngu' ñacui ngu' cha' tlyu tsa cña nu ndu'ni nu'u?

Sca ti ycuí' nu'u nu lubii tsa cresiya jinu'u.

Cua na'a ngu' lcaa su ndyuni cuayá' nu'u ji'i ñati cha' liñi tsa ndyuu' cha';

bi' cha' tyaa lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu ca su ntu-cua nu'u, cha' cua'ni tlyu ngu' jinu'u.

Ndyo jii nu ndyula tu'ba ngu' li'.

5 Tiya' la li' na'a na' ne' laa tlyu ji'i ycuí' Ndyosi nu ntu-cua nde cua. Ca cla'be bi' ndu ni'i nu tacati tsa su ntsu'u co'o quee cuaja' nu nscua cha' lo; la cui' cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati tya clyo la laca bi'. 6 Li' ngutu'u nu cati tya'a xca bi' ne' laa, ndyalo'o ngu' ji'i ca ta'a cati quicha nu caca lo'o cua tye ti chalyuu. Xcui' late' ngati lacu' xca bi', late' nu lubii tsa ña'a; jua'a cua ndyaaca' sintya oro tyiquee ngu'. 7 Lo'o li' ndatu sca na'ni tacati bi', lo'o jua'a cati tya'a ca'ña oro ntucua ya' ni'; ne' ca'ña bi' ntsu'u cha' ti'i nu ta ycuí' Ndyosi ji'i ñati chalyuu, cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu', ycuí' Ndyosi nu ná nga'a cha' tye yija ji'i Ni. Nda ni' ca'ña bi' ji'i nu cati tya'a xca bi' li'.

8 Ngutsa'á ne' laa ntsu'u sñii cha' xcutsii ji'na, cha' tacati tsa cha' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i ycuí' Ndyosi. Ná tucui ngua ji'i tsa ne' laa bi' ña'a cuayá' tye ca ta'a cati quicha nu ta nu cati tya'a xca bi' lija' nde chalyuu.

16

Ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í nu taycui' Ndyosi ji'í ñati

¹ Lo'o li' ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati ne' laa tlyu bi', cuij nchcui' lo'o nu cati tya'a xca ji'í ycui' Ndyosi bi':

—Yaa clya mā salú mā na nu ntsu'u ne' ca'ña bi' nde lo yuu chalyuu, nu cati tya'a ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í ne', nu ta Ni ji'í ñati.

² Li' ndyaa xca nu nchca clyo, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í nde lo yuu chalyuu. Li' tonu tsa quichu' ntyucua tyucui ña'a hichu' ñati; ti'í tsa nti' ngu' li', lcaa ñati nu cua nga'a cuayá' ji'í na'ni nu chiya'a ña'a bi', lcaa ñati nu cua ndyu'ni tlyu ji'í ni'.

³ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyucuaa, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í ca lo tyujo'o; ngutsa'a hitya li', ngua tyucu ñi'ya nti' tañi sca jyo'o. Ngujui lcaa na lu'ú nu ntsu'u lo tyujo'o li'.

⁴ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyuna, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í tyucui ña'a to' sta'a, lcaa su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu; ngutsa'a hitya bi' li', ngua tañi. ⁵ Li' ndyuna na' nchcui' xca nu laca loo ji'í hitya:

—Liñi tsa cña ndyu'ni nu'u cha' nchcubé' nu'u ji'í ñati cuxi bi', Xu'na —nacui ji'í ycui' Ndyosi—, cha' lubii tsa cresiya ji'í ycui' nu'u. Lu'ú nu'u juani, jua'a nu ngua tya clyo lu'ú nu'u. ⁶ Tya ndyi'u

ti' nu'u ñi'ya ngua lo yuu tya sa'ni la, nu lo'o cua ndyu-juii ngu' ji'í ñati jinu'u; cua ndyujuii ngu' bi' ji'í tyuu tya'a ñati nu ngua tu'ba jinu'u cha' nchcui' nu'u lo'o ñati. Lo'o juani la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya li', la cui' jua'a nda nu'u cha' ti'í ji'í ngu', cha' tyi'u ti' ngu' ji'í jyo'o nu cua ndyujuii ngu' ji'í tya sa'ni la.

⁷ Li' ndyuna na' cha' nu nchcui' ñati nde su ntucua mesa su ndyaqui msta:

—Ndyosi Xu'na ya —nacui ngu'—, ycui' nu'u ni, lcaa cña nchca jinu'u —nacui ngu'—. Liñi tsa ndyu'ni nu'u lo'o nchcubé' nu'u ji'í ñati bi' jua'a; chañi tsa cha' nu nchcui' nu'u ji'í ñati bi', cha' cuxi tsa cña ndu'ni ngu' bi'.

⁸ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca jacua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í lo cuichaa; tyique' tsa ndyaca li', cha' cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'í cuichaa cha' chumi' hichu' ñati. ⁹ Tyuu tya'a ñati ngua quicha li', cha' nguula tsa tyique' nda bi'. Li' nguxana ngu', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' ycui' Ndyosi, cha' ycui' Ni laca nu ngulo cña cha' yaa quicha bi'; pana ná ntaja'a ngu' tsiya' ti culochu' ngu' ji'í cha' cuxi nu ntsu'u ji'í ngu', cha' li' cua'ni tlyu ngu' ji'í ycui' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca ca'yu, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'í nde loo su ntucua tlyu na'ni nu chiya'a ña'a bi'; ngua talya yata tyucui ña'a su laca ni' loo li'. Ti'í tsa nti' ñati chalyuu,

cua laca ñi'ya si na cua nguliji ti' ngu'. ¹¹ Ña'a ti tya nda ngu' qui'ya ji'i ycu' Ndyosi nu laca loo nde cua, cha' nda Ni cha' ti'í bi' ji'i ngu', nda Ni quichu' bi' ntyucua hichu' ngu'; pana ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

¹² Lo'o li' ndyaa xa nu nchca scuá, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i nde to' sta'a tlyu nu naa Eufates; ndye sta'a bi' ngüityi li', ndyanu sca tyucui nu cua laca ngua tso'o ti cha' caa tyuu tya'a nu laca loo cha' cusuu. Tyijyu' tsa tyu'u ngu' caa ngu', ca su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' bi'.

¹³ Li' na'a na' cha' ngutu'u tucua sna tya'a cuiñaja; ñi'ya ña'a cuityi', jua'a ña'a cuiñaja bi'. Ngutu'u bi' nde tyuu tu'ba cuaña tonu bi', cuati nde tyuu tu'ba na'ni chiya'a ña'a bi', cuati nde tyuu tu'ba nu ñati nu cuiñi ti nchcui' cha' ji'i ycu' Ndyosi; ca bi' ngutu'u cuiñaja bi' lijya. ¹⁴ Msu ji'i nu xña'a laca cuiñaja bi'; nchcutsij bi' ji'i ñati, cha' nchca ji'i cua'ni cha' tlyu. Ndyaa cuiñaja bi' nxuti'i ji'i lcaa nu laca loo chalyuu, cha' tyaa ngu' cha' cusuu tsa tlyu lo'o cua tye ti chalyuu. Cua ntsu'u cña nu cua'ni ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o ndyaca cha' cusuu bi'. ¹⁵ “Cua'a jyaca ma”, nacui Jesús, “tsiya' ca tyu'u tucua na' tyaa na' ñi'ya nti' sca nu cuaana. Tso'o caca tyiquee ñati nu tii ti ti' tyi'i chalyuu, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jna'; nga'aa ca tyuju'u ti' ngu' bi' slo ñati

lo'o tyalaa hora nu tyaa na' li'.” Jua'a nacui Jesús ji'i ñati ji'i Ni. ¹⁶ Li' nxuti'i cuiñaja bi' ji'i ngu' laca loo, cha' tyaa ngu' nde sca nat'i, su naa Armagedón cha'cña ji'i ngu' judío.

¹⁷ Lo'o li' ndyaa xa nu nchca cati, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña ji'i lo cui'i ti. Li' cuii nchcui' nu ntucua lo yaca xlya tlyu nde ne' laa tlyu ji'i ycu' Ndyosi nde cua:

—Cua ngua bi' juani
—nacui Ni.

¹⁸ Li' lye tsa ndyubi, lye tsa nguañi tyucui ña'a lo tyujo'o, lye tsa nchcui' tyi'yu, lye tsa ngulacui chalyuu; bilya clyacui chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá Ni ji'i ñati chalyuu. Tlyu tsa cha' ngua. ¹⁹ Ti'í tsa ngutsu yuu su nscua quichi tlyu, nu quichi Babilonia bi'; sna yu'be ngua quichi bi' li'. Lo'o jua'a nguti lcaa quichi tonu nu ndi'i xa' chalyuu, cha' ndyi'u ti' Ni nchcube' Ni ji'i ngu' quichi tlyu bi'; tlyu tsa cha' ti'í ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ñasi' tsa Ni ji'i ngu'. ²⁰ Ndyee nguliji yu'u lcaa yuu nu ntsu'u cla'be hitya, nguliji yu'u lcaa ca'ya cua jua'a ti; nga'aa na'a ngu' ji'i li'. ²¹ Cuati nde cua ndyalú tyo quee tonu ngua'ya lo yuu. Ti'i tsa bi'; ña'a cuayá' tu'ba kilo, tsa lo cua cuayá' ti'i ntsu'u sca ti yu'be tyo quee nu ndyalú hique ñati chalyuu li'. Lo'o jua'a tlyu tsa cha' cuxi nchcui' ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'; lye tsa ngxulyú ngu' cha' hichu' Ni xqui'ya tyo quee bi',

cha' tlyu tsa cña ndyu'ni Ni nde chalyuu.

17

Ndu'ni ñu'u tsa ngu' quich̄i tlyu ji'i lcaa ñati chalyuu

¹ Li' yaa sca xca ca slo na', sca ngu' tya'a nu cati tya'a xca nu ntucua ca'ña oro ya' bi'. Nhcui' lo'o na' li':

—Cuaa nu'u ca nde cha' culu'u na' jinu'u ñi'ya xcube' Ni ji'i ngu' quich̄i tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u ji'i ñati chalyuu; la cui' quich̄i tlyu laca su ntsu'u tyuu tya'a sta'a cacua ti to' quich̄i. ² Quiña'a tsa cha' suba' ndyu'ni ngu' nu laca loo nde chalyuu, cha' tyuu tsa tya'a jo'ó ntsu'u ji'i ngu' xqui'ya ngu' quich̄i tlyu bi'; jua'a ngunu'u tyiquee ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' bi'.

³ Li' ndyalo'o Xtyi'i ycu' Ndyosi 'na, ndyaa na' lo'o sca xca ji'i ycu' Ni ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Ca bi' na'a na' su ntucua sca nu cuna'a hichu' sca na'ni nga'a, nu chiya'a tsa ña'a; hichu' ni' nscua quiña'a tsa cha' cuxi, nu ti'i tsa nhcui' ji'i ycu' Ndyosi. Ntucua cati tya'a hique ni', cuati ntucua tii tya'a sata ni'. ⁴ Late' cuaa ña'a, late' nga'a catsi ña'a lacu' nu cuna'a bi'; chu' late' bi' ndacui quiña'a tsa chcu'a tso'o lo'o quee ndubi lo'o xa' la quee nu quiña'a tsa nga'a. Ntucua sca tasa oro ya' nu cuna'a bi'; ne' bi' ntsu'u lcaa lo cha' cuxi, lcaa lo cha' suba' nu cua ngua'ni

nu cuna'a bi' yaa nde chalyuu. ⁵ Nde tyacaa nscua sca xtañi nu cuna'a bi', pana ná ca cuayá' ti' na ji'i si ná nslo na xtañi bi': “Babilonia tonu laca re, cha' nde laca quich̄i tyi lcaa ñati nu ndyu'ni cha' suba' tyucui ña'a chalyuu”. Jua'a nscua nde tyacaa nu cuna'a bi'. ⁶ Li' na'a na' cha' lye tsa ndyu'ni nu cuna'a bi'; ñi'ya ndu'ni sca nu cu'bi, jua'a ndyu'ni nu cuna'a bi', xqui'ya cha' cua ndyujui bi' ji'i ñati ji'i ycu' Ndyosi, ndyujui ji'i ñati nu ná ntsii nhcui' liñi cha' ji'i Jesús nde chalyuu. Lo'o cua na'a na' ji'i nu cuna'a bi', quiña'a tsa cha' ngulacua ti' na' li'. ⁷ Lo'o li' ndacha' nu xca ji'i ycu' Ndyosi bi' 'na:

—¿Ni cha' laca ndube tsa ti' nu'u? —nacui—. Culu'u na' jinu'u cua ña'a ca cha' tucui nu ntsu'u ji'i nu cuna'a nu ntucua chu' na'ni chiya'a ña'a jua, nu na'ni nu ntucua cati tya'a hique ni' lo'o tii tya'a sata ni'; culu'u na' jinu'u sca cha' nu ná nhca cuayá' ti' ñati ji'i —nacui—. ⁸ Na'ni nu cua na'a nu'u jua, ngutu'u bi' nu ngua tya sa'ni la, nga'aa lu'ú bi' juani; pana cua ngulala ti tyu'ú ni' chaca quiya', masi nscua nde tyuquee qui'ñi bi', cha' tyaa ni' ca chalyuu talya su tye ni' cati ni' tsiya' ti —nacui—. Cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi ji'i ycu' Ndyosi, quiña'a tsa cha' culacua ti' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i na'ni bi'; pana tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu re, cua nscua xtañi ñati nu cua nda

ycui' Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i. Ngutu'ú na'ni bi' nu ngua tya sa'ni la, masi nga'aa lu'ú bi' juani; pana ña'a ti tya tyu'ú bi', masi chaca tya quiya'.

9 'Ndi'ya ndyu'u cha' bi' si ca cuayá' ti' ma jil'i —nacui xca 'na—. Nu cati tya'a hique na'ni bi' ni, bi' laca cati tya'a lo cuatij su nscua quich'i tlyu nu lye tsa ndyu'ni ñu'u jil'i chalyuu. Lo'o jua'a ndi'i cati tya'a rey nu laca loo chalyuu. 10 Cua ndye cha' jil'i ca'yu tya'a rey nu laca loo bi', jua'a ña'a ti tya ntucua chaca rey tya'a nu laca loo bi', lo'o jua'a tya lyiji tyu'u tucua chaca tya'a rey nu caca loo bi' nde loo la; pana xti ti tyempo tyi'i bi' lo'o tyaa bi' chalyuu. 11 Lo'o nu na'ni nu ngutu'ú nu ngua sa'ni bi', pana nga'aa lu'ú bi' juani, bi' laca tya chaca tya'a rey nu laca loo; ñi'ya laca loo nu cati tya'a rey bi' nde chalyuu, jua'a caca loo nu chaca rey bi' nde lo yuu chalyuu, cha' la cui' bi' laca nu cua tyaa ti ca bilyaa —nacui xca jna'—.

12 'Lo'o na'a nu'u na'ni bi', cha' tii tya'a sata ni' ntucua hique ni', bi' laca tya tii tya'a rey nu tya lyiji caca loo chalyuu. Cua ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo masi chaca hora tya; stu'ba ti caca tlyu ngu' bi' lo'o nu na'ni chiya'a ña'a bi' li'. 13 Sca ti cha' nda'ya hique nu tii tya'a rey bi', cha' xtyucua ngu' jil'i na'ni bi', cha' ta ngu' chacuayá' jil'i ni'. 14 Xcui' xuu

tya'a ngu' lo'o ycui' Ni, nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; pana tyijiloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jil'i na'ni bi', lo'o jua'a tyijiloo ñati nu ndya'a lo'o Ni jil'i ni', xqui'ya cha' laca ycui' Ni Xu'na lcaa ñati chalyuu, laca ycui' Ni loo la jil'i lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu. Lo'o jua'a nu ñati jil'i ycui' Ni ni, cua ngusubi Ni jil'i ngu' bi'; na cua nguane Ni jil'i ngu' bi', lo'o jua'a tso'o tsa ngusni ngu' cha' jil'i ycui' Ni —nacui xca 'na.

15 Tya nchcui' la nu xca jil'i ycui' Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Ñi'ya laca sta'a nu nscua cacua ti to' quich'i tlyu bi', jua'a laca ñati chalyuu, cha' tsa tlyu ti lijya lcaa lo ñati chalyuu ca quich'i bi'; ngutu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, nchcui' ngu' lcaa lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu. 16 Lo'o lcaa rey nu laca nu tii tya'a sata na'ni chiya'a ña'a nu na'a ca ti nu'u, lo'o jua'a ycui' na'ni bi', lo'o ngu' bi' ca ti'í ti' ngu' ña'a ngu' jil'i quich'i tlyu bi'; xlyaá ngu' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' quich'i bi', tyanu ngu' quich'i jua'a ti li'. Taqui rey quich'i bi' li', cua'ni tye ngu' jil'i ngu' quich'i bi'. 17 Cua ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ca'ya cha' hique rey, bi' cha' cua'ni ngu' jua'a, cha' ta ngu' chacuayá' caca nu na'ni chiya'a ña'a loo, ña'a cuayá' tyu'u scua lcaa cha' nu nacui Ni cha' caca. 18 Nu cuna'a nu na'a nu'u ni, ñi'ya nti' nu quich'i tlyu nu laca loo bi', jua'a laca nu cuna'a bi'; nclyo

bi' cña jilí lcaa ngu' nu laca loo chalyuu.

18

Nguti quichí Babilonia

¹ Tiya' la li' na'a na' jilí chaca xca jilí ycuí' Ndyosi líjya ca'ya nde lo yuu chalyuu; tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jilí xca bi', lo'o jua'a ndubi tsa ña'a tyucui ña'a yu, ña'a cuayá' nda yu xee tyucui ña'a chalyuu. ² Cuij tsa nchcui' xca bi':

—Cua ndye cha' jilí quichí Babilonia bi' —nacuij—, ndye quichí tlyu bi' nguti. Ca su nguti' quichí bi' cua tsubi' la, ca bi' laca to' tyi cuxee juani, masi tyi cuiñaja laca bi' juani. Ca bi' ntucua to' tyi lcaa lo cuij cuxi, lcaa lo na'ni cuityi nu ntucua lu'be nu chiya'a ña'a. ³ Tya sa'ni ngulu'u ngu' quichí bi' jilí lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni ngu' cha' suba', cha' cua'ni tlyu ngu' jilí xa' jo'ó; lye ndatsaa ngu' bi' jilí ñati, cha' lo'o ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o tya'a ñati. Suba' tsa ngua'ni lcaa nu laca loo chalyuu lo'o nguta'a ngu' nde quichí bi'. Ná tye chca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' ca quichí bi', bi' cha' ngua jilí ngu' culiya' ngua'ni tsa ngu' ngana.

⁴ Li' xa' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua ycuí' Ndyosi, nchcui' lo'o ñati jilí ycuí' Ni:

—Tyu'u clya cu'ma ñati 'na juani, tyu'utsu' ma nde quichí tlyu bi' —nacuij Ni—. Ná ntsu'u cha' cua'ni stu'ba ma cha' lo'o ngu' bi', nu lo'o

ndyu'ni ngu' cha' cuxi, cha' ná xcube' ycuí' Ndyosi jilí ma stu'ba ti lo'o nu ngu' cuxi bi'. ⁵ Quiña'a tsa cha' cuxi ndyu'ni ngu' quichí bi'; hasta cua jlo ti' ycuí' Ndyosi cha' ntsu'u tsa qui'ya jilí ngu', lo'o jua'a ndyi'u ti' Ni jilí cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ⁶ Xcube' Ni jilí ngu' bi' li'; la cui' ñi'ya lo'o cua nguxcube' ngu' jilí ma, jua'a xcube' Ni jilí ngu' bi', masi tucua quiya' ta Ni cha' ti'í jilí ngu' quichí bi'. Lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' bi' jilí xa' ñati, bi' cha' cua'ni yala Ni cha' tucua quiya' xcube' Ni jilí ngu'. ⁷ Tso'o si chcube' ñati bi', tso'o si caca xñi'í ti' ngu', cha' lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ngu' xqui'ya cha' culiya' nu ntsu'u jilí ngu'. Xcui' ndi'ya ntsu'u tyiquee ngu' bi': “Ñi'ya nti' ntucua rey, jua'a ntucua na”, nacuij ngu' jilí tya'a ngu'. “Si'í ngu' ti'í laca na, ná nga'a cha' caca xñi'í ti' na”, nacuij ngu'. ⁸ Xqui'ya cha' jua'a ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' cua'ni Ni cha' sca ti tsá xñi lcaa quicha jilí ngu', lcaa quicha nu nga'a cha' tyacua jilí ngu' bi'. Cajaa ngu' xqui'ya quicha tlyu, xi'ya tsa ngu' cha' xñi'í ti' ngu', caca jbi'ña jilí ngu', cuati jua'a tye quichí tyi ngu' tyaqui. Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca Ni nu ndyu'ni cuayá' jilí ngu' quichí tlyu bi'.

⁹ Cunaa tsa lcaa ngu' nu laca loo chalyuu; xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha' ndyaqui quichí tlyu bi',

cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ngu' quichi bi'. Ndu'ni lya' ti' ngu' ji'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o ngu'. ¹⁰ Tyijyu' ti tsatu ngu' cha' tyutsii tsa ngu' lo'o ña'a ngu' cha' cati quichi bi':

—Ti'i tsa cu'ma juani, ngu' quichi Babilonia —nacui ngu' li—. Tlyu tsa quichi tyi ma nquicha', sii tsa loo chalyuu su ngua loo quichi tyi ma; pana juani ni, sca hora ti ndye nchcube' ma.

¹¹ Lo'o jua'a lcaa ngu' culiya' nu ndi'i chalyuu, tya'na tsa cua'ni ngu'; xñi'i tsa caca tyiquee ngu' cha' nga'aa caja ñati nu cui'ya yu'ba ji'i ngu': ¹² nga'aa cui'ya ngu' oro ji'i ngu', masi plata, masi quee ndubi, masi tyaaca' quee ngati; nga'aa cui'ya ngu' late' ngati ji'i ngu', nu quiña'a tsa nga'a, masi late' cuaa ña'a, masi late' sera, masi late' nu ntsu'u tyuu tya'a color ji'i; jua'a lcaa lo yaca nu ñaa tyijyu', lcaa na ndya' lo'o tyijya sata ngati, masi na ndya' lo'o yaca nu quiña'a nga'a, masi na ndya' lo'o chcuā ngatsi, masi na ndya' lo'o chcuā ti, masi na ndya' lo'o quee tacalya ti, nga'aa cui'ya ngu' ji'i tsiya' ti; ¹³ jua'a canelya, lo'o lcaa lo xtyi'i nu tyu'u lo na cacu na, masi yana jo'ó nguxa' ti, masi yana jo'ó ycu'i' nu ngati ti, masi taná ji'i yaca mirra nu tyixi xtyi'i, nga'aa cui'ya ngu' ji'i; lo'o jua'a lcaa lo xa' la yu'ba nu ndujui' ñati, masi vino, masi setye

nu tyu'u lo na cacu na, masi catyá xlyá, masi nscua', masi bata, masi xlya', masi cuayu, jua'a carreta nu ntyojolaqui cuayu, masi msu nu ndyi'ya ñati, masi tyucui ña'a tsaca ñati chalyuu na, nga'aa caca caya' bi'. ¹⁴ Chcui' ngu' nu ndujui' yu'ba bi' lo'o ngu' quichi bi' li':

—Cua ndye nguliji lcaa cha' tso'o nu ndacui tsa ti' ma ji'i; jua'a cua ndye cha' culiya' ji'na, cua ndye lcaa lo na nu tso'o ña'a ji'na —ñacui ngu'—. Nga'aa quije cha' tso'o bi' ji'na juani.

¹⁵ Lo'o jua'a nu ngu' culiya' bi' ni, ngu' nu ngujui cha' culiya' ji'i lo'o ndyu'ni ngu' ngana nde lquichi bi', tyijyu' ti tsatu ngu', cha' tyutsii tsa ngu' ña'a ngu' lo'o cati quichi bi'; tya'na tsa cua'ni ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' caca. ¹⁶ Lo'o li' ndi'ya chcui' ngu' bi':

—Ti'i tsa ma, cu'ma ngu' quichi re juani; tlyu tsa quichi tyi ma nquicha' —ñacui ngu' culiya' li—. Tya sa'ni la xcui' late' ngati ña'a, lo'o late' cuaa ña'a, lo'o late' nu ntsu'u tyuu tya'a color nchcu' ngu' quichi tyi ma; xcui' chcuā oro, lo'o quee ndubi, lo'o tyaaca' quee ngati ndacui yane ngu', yane ya' ngu'. ¹⁷ Juani ni, sca hora ti nguna' lcaa cha' culiya' bi' ji'na —ñacui ngu'.

Lo'o jua'a tyu lcaa nu nclya' yaca ni'i, lo'o ngu' nu ndyu'ni cña ne' yaca ni'i, lo'o ngu' nu nda caya' cha' tsaa tyijyu' lo'o yaca ni'i bi', lo'o jua'a xa'

ñati nu ndyiji ngana jil'i tyi-
jyu' lo'o yaca ni'i bi'; tyijyu' ti
tsatu ngu' bi', ¹⁸ xi'ya tsa ngu'
lo'o ña'a ngu' tyatu sñii cha'
ndyaquì quichì tlyu bi':

—Bilya ña'a na chaca
quichì nu culiya' la, ñi'ya
ngua culiya' tsa quichì re
—ñacuì ngu' jil'i tya'a ngu'.

¹⁹ Li' cu ngu' sñii yuu nde
hique ngu', ñi'ya nu ndu'ni
ngu' bi' lo'o xñi'i tsa ti' ngu'.
Xi'ya tsa ngu' li':

—Ti'i tsa ma, cu'ma ngu'
tya'a quichì tyi na juani, cha'
tlyu tsa quichì tyi na nquicha'
—ñacuì ngu' bi'—. Tya sa'ni
la culiya' tsa ngua lcaa na nu
laca na xu'na yaca ni'i, nu
ndya'a na lo'o yu'ba jil'i quichì
bi' tyijyu'. ¿Ma caja cha' bi'
juani? Sca hora ti nguna'
lcaa cha' tso'o ji'na —ñacuì nu
ndya'a lo'o yaca ni'i bi'.

²⁰ Pana cacha' na' jil'i ma
juani, cu'ma nu ndi'i ca su
ntucua ycuì Ndyosi nde cua,
cua'ni ma cha' ca chaa tsa
ti' ma lo'o tyalaa hora catì
quichì bi'; lo'o jua'a cu'ma
ñati chalyuu nu ntsu'u cha'
jil'i ma lo'o ycuì Ndyosi, lo'o
cu'ma ñati nu ngua'áloo Ni jil'i
ma cha' cua'ni ma cña jil'i Ni,
lo'o cu'ma nu laca ma tu'ba
jil'i ycuì Ndyosi cha' nchcui'
Ni lo'o ñati, cua'ni ma cha' ca
chaa tsa ti' ma cha' liñi tsa
ndu'ni Ni lo'o xcube' Ni jil'i
ngu' quichì bi', xqui'ya cha'
xña'a tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o
ma.

²¹ Lo'o li' yaa sca xca jil'i
ycuì Ndyosi nu tlyu tsa cña
ngua jil'i cua'ni. Ngusicua xca
bi' sca quee tonu nu lo scuii

ti ña'a; ñi'ya ña'a sca quee jil'i
molino, jua'a ña'a quee bi'.
Ngu jil'i ndyaa nde lo hitya
tyujo'lo li'.

—La cui' jua'a caca jil'i
quichì Babilonia, quichì tlyu
bi' —nacui xca bi'—, cha'
xlyú ngu' jil'i quichì bi' ca lo
yuu tsiya' ti; nga'aa ña'a ngu'
jil'i quichì bi' chaca quiya'
li'. ²² Nga'aa cañi cula'á ngu'
musca lquichì bi' li'; masi
sañi, masi yaca quii, masi
cui'chcua, nga'aa cañi tsiya'
ti cula'á ngu' jil'i chaca quiya'.
Nga'aa caja tsiya' ti ngu'
cuityi nu cuiñá ni'i jil'i ma, nu
cuiñá yaca jil'i ma, ni nga'aa
cañi tsiya' ti coo molino
ca su nguti'i ma; ²³ nga'aa
tyaca' tsiya' ti tyu'u xee toni'i
jil'i ngu' quichì, nga'aa cañi
chcui' ngu' cuañi' lo'o tya'a
ngujui clyo'o ca ti ngu'. Tya
sa'ni la ná ntsu'u ngu' culiya'
tyucui ña'a chalyuu ñi'ya nu
culiya' cu'ma quichì bi'; pana
cua nñilo'o ma jil'i quiñá'a
tya'a ñati chalyuu, xqui'ya
cha' tlyu tsa cha' cucha'a
nchca jil'i ma.

²⁴ Bi' cha' cua nchcube'
ycuì Ndyosi jil'i ngu' quichì
Babilonia bi', xqui'ya cha'
cua nquijeloo jil'i Ni qui'ya nu
ntsu'u jil'i ngu' bi'; tyucui ña'a
chalyuu cua ndyujuii ngu' bi'
jil'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba
jil'i ycuì Ndyosi, lo'o jua'a cua
ndyujuii ngu' bi' jil'i xa' la ñati
chalyuu nu ntsu'u cha' jil'i lo'o
Ni.

19

¹ Tiya' la xi ndyuna na'
nchcui' ñati nu ndi'i tsa tlyu

ti ca su ntucua ycuí' Ndyosi.
Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na jilí ycuí'
Ndyosi, cha' nchca jilí
Ni cua'ni lyaá Ni jilí
ñatí.

Cua'ni chí na loo ycuí' Ndyosi,
cha' nchca jilí Ni cua'ni
Ni lcaa lo cña tsiya' ti.

² Chañi tsa laca lcaa cha' nu
nchcui' ycuí' Ni lo'o
ñatí, liñi tsa ndyu'ni
cuayá' Ni jilí ñatí
chalyuu.

Cua nchcube' Ni jilí ngu'
quichí tlyu nu lye
tsa ngua'ni ñu'u jilí
chalyuu, xqui'ya cha'
suba' nu ndyu'ni ngu'
lo'o tya'a ngu';

jua'a nchcube' Ni jilí ngu'
bi', xqui'ya cha' cua
ndyujuii ngu' jilí ñatí
nu ndyu'ni cña jilí ycuí'
Ni.

³ Tya chaca quiya' cuij
nchcui' ngu' li':

—Cua'ni tlyu na jilí ycuí'
Ndyosi. Nga'aa tye cha' tyatu
sñii ca su ndyaquí quichí tlyu
bi'.

⁴ Li' nguxana nu calaa ntu-
cua jacua tya'a ngu' cusu' bi',
la cui' jua'a nguxana nu jacua
tya'a na'ni tacati, ndyaa stii
ngu' lo yuu nde loo su tlyu su
ntucua ycuí' Ndyosi; ngua'ni
tlyu ngu' jilí ycuí' Ni. Ndi'ya
nchcui' ngu' bi':

—Jua'a caca cha' lacua.
Cua'ni tlyu na jilí ycuí' Ni
—nacui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵ Li' nguañi nchcui' sca ñatí
ca su ntucua yaca xlya tlyu:

Lcaa tya'a na nu ndu'ni na
cña jilí ycuí' Ni, cua'ni
tlyu na jilí Ni juani;

lcaa na lo'o tya'a na nu ndube
tsa ti' na jilí Ni,

masi cuañi' na, masi ngusu'
na, cua'ni tlyu na jilí
ycuí' Ni.

*Ta'a ngujui clyo'o ycuí' yu
nu ngujuii lo crusi xqui'ya na*

⁶ Quiña'a tsa ñatí nguañi
nchcui' tsa tlyu ti li'. Ñi'ya
ndañi ndyalú sca sta'a clyaa
to' quee jaa' su cua tsa ndyalú
hitya, ñi'ya ndañi lo'o cuij tsa
nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi
lo'o nchcui' ñatí quiña'a bi',
ngua ti' na'. Ndi'ya nchcui'
ngu' li':

Cua'ni tlyu na jilí ycuí' Ndyosi
nu Xu'na na, nu lcaa lo
cña nchca jilí Ni ndu'ni
Ni, nacui' ngu' jilí tya'a
ngu'.

Cua nguxana Ni, laca Ni loo
jilí na juani;

⁷ bi' cha' tso'o tsa caca tyiquee
na, ca cha' ti' na juani,
cua'ni chí na loo ycuí'
Ni.

Cua ndyalaa tsá cha' caja
clyo'o ycuí' yu nu ngu-
juui lo crusi cuentya
jilí na.

Lo'o lcaa na, ñatí nu ngusñi
cha' jilí Ni nde chalyuu,
laca na ñi'ya si laca na cuij
jilí yu, masi tsa tlyu ti
na sca tyempo ti.

Cua ngua'ni cho'o na ñi'ya si
caja clyo'o na lo'o ycuí'
yu, nacui' ngu'.

⁸ Cua nda Ni late' lubii nu
ngatí tsa ña'a, nu tso'o
tsa ña'a cha' cacu' na.

Lcaa cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jil'i ycuil' Ni, bi' laca ñi'ya ña'a ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a bi'.

⁹ Nhcui' nu xca jil'i ycuil' Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Scua clya nu'u cha' re lo quityi —nacui—: “Tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nguane na' jil'i cha' tsa su caja clyo'o lo'o yu nu ngujuii lo crusi cuentya jil'i ngu'”, nacui Ni. La cui' cha' liñi nu nda ycuil' Ndyosi lo'o ñati laca cha' bi' —nacui xca bi' jna'.

¹⁰ Li' ngutu sti' na' ngustii na' nde loo su ndu xca bi', cha' cua'ni tlyu na' jil'i ngua ti' na', pana nga'aa nda bi' chacuayá 'na:

—Nga'aa cua'ni nu'u jua'a lo'o na' —nacui nu xca bi' 'na—. La cui' tya'a ndyu'ni na cña jil'i ycuil' Ni laca na. La cui' tya'a na' laca lcaa cu'ma nu ngusñi tso'o ma cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o ma. Jil'i ycuil' Ndyosi cua'ni tlyu nu'u tso'o la —nacui xca jna'.

Nu cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ñati, la cui' cha' laca nu nda ycuil' Ndyosi lo'o ñati nu laca tu'ba jil'i Ni.

Nu ntucua chu' sca cuayu ngati

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua yaala to' tyuu ni'i ca su ntucua ycuil' Ndyosi; ca bi' ndu sca cuayu ngati, jua'a ntucua sca ñati hichu' ni'. Nacui lcaa ngu' ca su ntucua ycuil' Ndyosi cha' ñati tso'o laca nu bi', cha' chañi tsa laca cha' nu nhcui' Ni lo'o ñati. Liñi tsa cha' nu nda Ni

lo'o ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati. Liñi tsa ndu'ni Ni lo'o ñati lo'o ndya'a Ni cusuu. ¹² Nu xee cloo Ni ni, tso'o tsa ngulane xee ñi'ya laca lo'o cua tsa ndyatū quii'. Lo'o jua'a tyuu tya'a sne' oro ntucua lo xlya hique Ni. Cua nscua sca xtañi Ni hichu' Ni nu ndacha' ñi'ya laca cña nu ndu'ni Ni. Ná taca jil'i xa' ñati ñacui ngu' ñi'ya ndyu'u cha' jil'i xtañi bi', cha' sca ti ycuil' Ni nslo Ni ñi'ya ndyu'u xtañi bi'. ¹³ Ndi'ya nhcui' ngu' jil'i Ni: “La cui' nde laca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati”. Tyucui ña'a lo ste' Ni ndu'u tañi. ¹⁴ Lo'o lcaa ñati nu ndi'i ca su ntucua ycuil' Ndyosi, tsa tlyu ti ndya'a ngu' lo'o Ni macala su tsa Ni cha' cusuu; ntucua ngu' hichu' cuayu ngati, jua'a lacu' ngu' late' ngati nu lubii tsa ña'a. ¹⁵ Liñi tsa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni lo'o nda Ni cha' lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a tatsaa Ni jil'i ñati tyucui ña'a chalyuu cha' taquiya' ngu' cha' jil'i Ni. Lye tsa culo Ni cña jil'i ngu', jua'a xcube' Ni jil'i ñati cuxi; ñi'ya laca lo'o satá ngu' si'yu losu' tyixi ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' tyu'u hitya si'yu bi', la cui' jua'a xcube' Ni jil'i ñati bi', xqui'ya cha' ñasi' tsa ycuil' Ndyosi jil'i ngu', ycuil' Ni nu nchca jil'i ndu'ni Ni lcaa lo cña. ¹⁶ Tsaca xtañi Ni nscua lo late' lo tyiquee Ni, lo'o jua'a la cui' ti cha' nscua lo late' nde chu' Ni: “Nu nde laca Rey nu chañi ca, nu nde laca Xu'na ñati nu chañi ca”. Jua'a nhcui' cha' nu cua nscua lo late' jil'i Ni.

17 Lo'o li' na'a na' su ndu sca xcā jil'i ycuil' Ndyosi nde cuā, nu cuii tsa nxi'ya jil'i lcaa na'ni lu'be nu ndyacuī cla'be nde cuā jua:

—Cuāa clya mā cha' tyu'u ti'i mā ca su ndyu'ni ycuil' Ndyosi sca ta'a nu tlyu tsa.

18 Cuāa clya mā cha' cacu mā cuaña' lcaa jyo'o ñati, masi rey, masi capitán, masi sendaru, masi cuaña' cuayu, masi cuaña' ñati nu cua ntyucua hichu' ni' bi'; lo'o jua'a cuaña' lcaa lo ñati, masi msu nu ngüi'ya ñati ti, masi msu nu nguti'i tso'o ti, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', cuāa clya mā cha' cacu mā jil'i.

19 Lo'o li' na'a na' cha' ndyu'u ti'i nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu, lo'o jua'a taju ñati cusu jil'i ngu'; cua ndyu'u ti'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngu' cusu lo'o nu ntucua hichu' cuayu ngati bi', jua'a lo'o taju ñati jil'i Ni. 20 Nxuu tya'a ngu', lo'o li' ngua nu na'ni chiya'a ña'a bi' preso; lo'o jua'a nu cuiñi nu ndu'ni cha' tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi laca, lo'o bi' ngua preso. La cui' nu cuiñi bi' ngua'ni cha' tlyu ca slo na'ni bi' tya tsubi' la, cha' xcutsij jil'i ñati; cua ngüñilo'o bi' jil'i lcaa ñati, bi' cha' nda ngu' chacuayá' chca'a cuayá' jil'i na'ni chiya'a ña'a bi' nde tyacāa ngu', jua'a ngua'ni tlyu ngu' jil'i lcuī jil'i ni' li'. Lo'o li' nchcuāa ycuil' Ndyosi jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o nu cuiñi bi', ndyaa ngu' ña'a lu'ú ti ngu' nde lo tayu'

su ntsu'u quii' tlyu nu ti'i tsa ndyumi' ngu' cha' lo'o yuu sufri ndyaqui. 21 Nu ntucua hichu' cuayu ngati bi' ni, ndyujuii Ni jil'i lcaa taju ñati cusu jil'i nu xña'a bi'; jua'a ndyujuii Ni jil'i ngu' nu ngua'ni cusu lo'o lcaa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni. Nguaala' tsa ti' na'ni nu ndyacuī nde cuā bi', cha' cua ndyacu ni' cuaña' ñati ngujuii bi' li'.

20

Ndi'i nu xña'a ndyaaca' preso sca milyija

1 Lo'o li' na'a na' cha' lijya ca'ya chaca xcā nu ngutu'u yāa nde cuā ca su ntucua ycuil' Ndyosi. Ya' xcā ndacui ya' jil'i to' tyuquee ca su ndi'i nu cuiñaja, jua'a ndyi'ya yu sca carena tyucui cu' lijya yu. 2 Li' ndaya' xcā bi' jil'i nu cuaña tlyu, la cui' cuaña laca nu ndi'i chalyuu tya sa'ni, la cui' nu xña'a nu naa Satanás laca bi'. Tachaa ngusca' xcā bi' jil'i nu xña'a bi' lo'o carena ña'a cuayá' talo sca mil yija ndyaaca'. 3 Ntucua ya' xcā bi' jil'i nu cuaña bi' ndyaa nde ne' tyuquee; li' ngua'a xcā ya' to' tyuquee, cuati ngua'a sello nguiña' to' tyuu, cha' nga'aa tyu'u nu cuaña bi', cha' ná taca ñilo'o bi' jil'i ñati chalyuu ña'a cuayá' tye tyu'u scua sca mil yija. Pana lo'o cua ndye yija bi', li' nscua cha' tyu'u bi' tya xi tya tyempo cha' tya cua'ni la cha' cuxi.

4 Lo'o li' na'a na' su ntu-cua tyu tya'a yaca xlya tlyu. Ndyuloo na' jil'i ngu' nu ntu-cua lo yaca xlya bi', cha' laca

ngu' nu ntsu'u chacuayá' jil'i cua'ni cuayá' jil'i ñati chalyuu. Laja ngu' nu ntucua bi' na'a na' jil'i ñati chalyuu nu cua ndyujuii tya'a ñati jil'i, xqui'ya cha' ná ntsii ngu' cacha' liñi ngu' cha' tso'o jil'i tya'a ñati, cha' nu cua nda Jesús lo'o na cuentya jil'i ycu' Ndyosi Sti yu. Ná ngua'ni tlyu jyo'o bi' jil'i na'ni chiya'a ña'a bi', la cui' ti ná ngua'ni tlyu ngu' jil'i lcui jil'i na'ni bi', jua'a ná ngua'a cuayá' na'ni bi' nde tyacaa ngu', nde chu' ya' ngu'; cua ndyu'ú ngu' bi' chaca quiya', lo'o juani laca ngu' cña lo'o Cristo ca su ntucua ycu' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija. ⁵ Jyo'o nu cua na'a na' ni, bi' jyo'o laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' yala la, cha' xa' la jyo'o ñati chalyuu, tya lyiji tyu'ú ngu'; ña'a cuayá' tya'a sca mil yija, ca li' tyu'ú nu xa' la ngu' bi' chaca quiya'. ⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu yala la tyu'ú chaca quiya', cha' ñati jil'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi'; ná ntsu'u cha' chcube' ngu' bi' tsiya' ti lo'o tyaa lcaa ñati cuxi nde chalyuu talya, nu lo'o cua ndye lcaa cha'. Cua'ni ngu' bi' cña jil'i ycu' Ndyosi; la cui' jua'a cua'ni ngu' cña jil'i Cristo, cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o Cristo ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija. ⁷ Lo'o tye nu sca mil yija bi', li' tyu'u Satanás ne' hcua su ngutu'ú yu nchcube' yu, ⁸ tsaaja laja ti nu Satanás bi' xi cha' cñilo'o yu xi jil'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa tya'a cusu ycu' Ndyosi; ngu'

Gog lo'o ngu' Magog laca ñati bi'. Ñi'ya nu ná caca ji'na culacua na ni lcua tya'a satya yus ndi' to' tyujo'o, jua'a ná caca culacua na ni tsa lo cua tya'a ñati nu xuti' Satanás jil'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o ycu' Ndyosi. ⁹ Li' tyu'u ñati jil'i Satanás tyaa ngu' tyucui ña'a lo yuu chalyuu. Tyanu ngu' tyil'i ca chu' su ndi' taju ñati jil'i ycu' Ndyosi li'; lo'o jua'a quixii ngu' tyil'i ca to' quichi tlyu nu tyaca'a tsa jil'i ycu' Ni, cha' cua'ni tye ngu' jil'i ñati jil'i ycu' Ndyosi, nti' ngu'. Li' tyalú slu quii' nu ngutu'u ca nde cua, tyalú su ndi' ngu' bi', tye ngu' tyaqui ngu'. ¹⁰ Lo'o li' tyucua ya' Ni jil'i nu xña'a nu ngüñilo'o jil'i ngu' tya clyo, tyalo'o Ni jil'i lo tayu' su ntsu'u quii' ndyaqui lo'o yuu sufri; la cui' sel'i laca su cua nhcuaa Ni jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', su cua nhcuaa Ni jil'i nu cuiñi nu nacui cha' tu'ba jil'i ycu' Ndyosi laca. Tsa lo'o talya ná tye cha' ti' tsa chcube' ngu' ca bi'.

Nu lo'o ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati lo'o cua ndye chalyuu

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua sca ñati tlyu lo sca yaca xlya tlyu nu ndubi tsa ña'a. Li' nguti lcaa chalyuu, jua'a nguti lcaa ca na nu ntsu'u nde cua, nu lo'o ndu'u tucua ycu' Ni; nga'aa tyaca' tsiya' ti ma nde su nguliji yu'u chalyuu bi'. ¹² Lo'o li' na'a na' cha' ca bi' ndi' lcaa ñati nu cua ngujuii, masi ngu' cusu', masi ngu'

cuañi', ndi'i ngu' nde loo yaca xlya su ntucua tlyu ycu'i Ni. Cua nchcana quityi li', lo'o jua'a cua nchcana nu chaca quityi bi'; lo quityi bi' cua nscua xtañi ñati, lcaa ñati nu cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. Li' cuentya ji'i quityi nu nguscua ycu'i Ni, ngua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu cua ngujui bi', cha' lo quityi bi' cua laca nscua lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹³ Li' chaca quiya' ndyu'ú ñati nu cua ngujui lo hitya tyujo'o, jua'a chaca quiya' ndyu'ú ñati nu ndyalo'o La Muerte ji'i, jua'a chaca quiya' ndyu'ú xa' la jyo'o ca su nga'a cha' tsa ngu' lo'o ndyiji ngu'; lcaa ngu' bi' ndu'u ngu' lija ngu'. Li' ngua cuayá' ji'i lcaa ngu' cuentya ji'i lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹⁴ Li' nguxcuaa Ni ji'i La Muerte, lo'o jua'a nguxcuaa Ni chalyuu su nguti'i jyo'o bi', ndyaa bi' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu ndyaqu'i. Lcaa nu ndyaa ca lo tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' chalyuu talya, cua ndye cha' ngujui ngu' bi'; nga'aa tyu'ú ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁵ Lo'o li' xcuaa Ni ji'i cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi ji'i ycu'i Ni, tyaa ngu' nde lo tayu' ca su ntsu'u quii' bi', cha' ndacha' quityi bi' tilaca laca ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i.

21

Cua ndye ndya' chalyuu cucui

¹ Lo'o li' na'a na' cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a nde cua, cua ndye ndya' chaca ba'a chalyuu cucui. Nguliji yu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua tya tsubi' la; jua'a chalyuu cusu' re, jua'a tyucui ña'a tyujo'o, nguliji yu'u bi', nga'aa ña'a na' ji'i tsiya' ti. ² La cui' Juan laca na', lo'o li' na'a na' cha' cua nscua chaca quichi' Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi' bi' juani; nde su ntucua ycu'i Ndyosi ngutu'u quichi' bi', ngua'ya nde lo yuu cucui. Tyucui ña'a quichi' cua ngalya' tso'o; tso'o tsa ña'a bi', ndubi tsa ña'a bi'. Ñi'ya ña'a sca cuxi' ji'i ñati, nu tso'o tsa ña'a ste', jua'a tso'o tsa ña'a quichi' cucui bi'. ³ Cui' tsa nchcui' sca nu ndu cacua ti su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi li':

—Ca juani ntucua tyi ycu'i Ndyosi la cui' ca su ndi'i ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde chalyuu. Tyi'i ycu'i Ni ca su ndi'i ñati ji'i Ni li'; jua'a caca ngu' bi' ñati ji'i ycu'i Ni, caca ycu'i Ni loo ji'i ngu' bi' li'. ⁴ Lo'o li' cua'ni ycu'i Ndyosi cha' nga'aa xi'ya ngu' nu ndyunaa tsa tya tsubi' la —nacu' nu nchcui' bi'—. Nga'aa ntsu'u cha' cajaa ñati li', nga'aa ntsu'u cha' ca xñi'i ti' ngu', nga'aa xi'ya ngu', ni nga'aa tyacua cha' ti'i ji'i ngu' li'; cua ndye lcaa cha' nu ngua ji'i ngu' lo'o nguti'i ngu' chalyuu cusu' —nacu' nu nchcui' bi'.

⁵ Nhcui' ycu' nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' li':

—Ña'a mā ya'a ñi'ya nu caca juani. Xa' cuiña cui na' lcaa na nu tyu'u nde chalyuu cucui —nacui Ni.

Chaca cha' nhcui' Ni lo'o na' li':

—Scua clya nu'u cha' nu nhcui' na' lo quityi; chañi tsa laca cha' bi', taca jlya ti' mā jiji.

⁶ Li' nhcui' Ni lo'o na' chaca quiya':

—Jua'a caca lacua. Ñi'ya nti' letra A —nacui Ni—, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui Ni—. Xlya'be ti ta na' na co'o ñati nu jña tsa cha' bi' 'na; nu na co'o ngu' bi', tyu'u bi' ca su tyu'u lcaa cha' tso'o nu ta na' jiji ngu' cha' cua'ni cu'ú cresiya jiji ngu'. ⁷ Ndi'ya caca jiji ñati nu tyijiloo jiji nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu; cua'ni tlyu ngu' bi' 'na cha' na' laca ycu' Ndyosi cuentya jiji ngu', lo'o jua'a caca ngu' bi' sñi' na'. ⁸ Pana lcaa ñati nu ntsii tsa cha' tyu'u cha' jiji lo'o na', jua'a ñati nu ná ndaquiya' jna' tsiya' ti, jua'a nu chiya'a tsa ndu'ni, jua'a nu ndujuii jiji tya'a ñati, jua'a nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a nu cucha'a, jua'a ñati nu jlya tsa ti' jiji cha' cucha'a, jua'a ñati nu ndu'ni tlyu jiji lcu' jo'ó, jua'a nu cuiñi, lcaa ngu' bi' tyaa ngu' ca lo tayu' tlyu ca su ntsu'u quii' nu ndyaqui lo'o yuu sufri. Lcaa ngu' nu cua ndyaa nde tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' nde chalyuu

talya; cua ndye cha' ngujuii ngu' tsiya' ti li'.

Quichi Jerusalén cucui

⁹ Ndyalaa sca xca jiji ycu' Ndyosi ca slo na' li'; la cui' tya'a yu laca lo'o nu tya tya-cati tya'a xca bi', ngu' nu ntucua ca'ña oro ya', nu ntsu'u cati tya'a quicha bi'. Bi' quicha caca lo'o cua tye ti chalyuu. Nhcui' xca bi' lo'o na' li':

—Cuaa clya nu'u ca nde cha' culu'u hi ñi'ya ña'a quichi tlyu ca su tyaa mā, lcaa cu'mā nu ntsu'u cha' jiji mā lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tso'o tsa ña'a quichi bi'.

¹⁰ Li' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi tyucui ña'a loo na'. Ndyalo'o xca bi' 'na ca lo sca ca'ya nu cua tsa, ca lo xlya ca'ya tsiya' ti; ca bi' ngulu'u yu 'na ñi'ya ña'a quichi Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichi bi', cha' nde su ntucua ycu' Ndyosi ngutu'u quichi bi', ngua'ya nde lo yuu. ¹¹ Tso'o tsa ña'a xee nu ntucua lo quichi bi', cha' xee jiji ycu' Ndyosi laca bi'. Ndubi tsa ña'a tyucui ña'a quichi bi'; ñi'ya ña'a sca quee ndubi, ñi'ya laca quee jaspe, jua'a ña'a xee nu ntucua lo quichi bi'. ¹² Cua tsa lo'o nu ntsu'u ca to' quichi bi', pana cua laca ntucua yaala ti tii tyucuaa tya'a tolo'o; sca xca jiji ycu' Ndyosi ndu cua scaa tolo'o bi'. Chu' quee nu ntucua nde que tolo'o bi' nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a taju ñati ngu' Israel, cha' bi' ñati laca nu

cua ngusubi ycui' Ndyosi jil'i tya clyo lo'o nguxana cha' jil'i ycui' Ni; scaa xtañi ngu' nscua nde que scaa tolo'o. ¹³ Sna tya'a tolo'o ntucua sca la'a to' quich'i: nde la'a su ntyucua cuichaa ntucua sna tya'a tolo'o bi', nde la'a su ndyaa cuichaa ntucua tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a ntucua chaca tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a nde sii', la cui' jua'a ntucua tya xna tya'a tolo'o. ¹⁴ Tii tyucuaa tya'a quee tonu ntsiya quiya' lo'o; jua'a hichu' quee bi' cua nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua'aloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' cña jil'i ngu', nu cua'ni ngu' cuentya jil'i ycui' Ni.

¹⁵ Ya' xca nu cua nchcui' lo'o na' ntucua sca chcuā oro, cha' xñi yu cuayá' jil'i quich'i tlyu bi', jua'a jil'i tolo'o bi', jua'a jil'i lo'o nu ntsu'u to' quich'i. ¹⁶ Stu'ba tsa ña'a quich'i bi'; jacua jyaca ntsu'u jil'i tsiya' ti, jua'a stu'ba cuayá' cu' lo'o cuayá' loo. Li' ngusñi xca cuayá' jil'i ycui' quich'i tlyu bi' lo'o cuayá' oro jil'i; tucua mil ntucua tucua siyento kilómetro cuayá' tyucu' sca la'a, la cui' jua'a cuayá' loo, la cui' jua'a cuayá' cuā quich'i tlyu bi'. ¹⁷ Li' ngusñi xca bi' cuayá' jil'i lo'o jil'i quich'i, cha' snayala ntucua jacua metro cuayá' cuā bi'. Ñi'ya laca cuayá' chcuā nu cua'nijo'o jil'na nde chalyuu, la cui' jua'a ña'a cuayá' chcuā nu ngua'nijo'o jil'i xca bi', nu lo'o

ngusñi yu cuayá' jil'i quich'i.

¹⁸ Cua ndya' lo'o jil'i quich'i bi' lo'o quee jaspe, sca quee nga'a nu ndubi tsa ña'a, pana lo'o xcui' oro tsiya' ti ndya' ycui' quich'i bi', nu ndubi ña'a ñi'ya ndubi caatya. ¹⁹ Cua ngalya' lcaa lo quee ndubi nu ntsu'u chalyuu chu' quee tonu nu ntsu'u quiya' lo'o jil'i quich'i: cua ngalya' quee nu ntucua clyo nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jaspe; cuati ngalya' quee nu nchca tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee zafiro, sca quee azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tyuna nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ágata; cuati ngalya' quee nu nchca jacua nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee esmeralda, sca quee nga'á ña'a; ²⁰ cuati ngalya' quee nu nchca ca'yu nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ónice; cuati ngalya' quee nu nchca scuá nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee cornalina, sca quee nga'a ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca cati nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisólito, sca quee ngatsi ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca snu' nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee berilo, sca quee nga'á tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca caa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee topacio, sca quee ngatsi tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisoprasa; cuati ngalya' quee nu nchca tii chaca nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jacinto, chaca nu azul ña'a;

cuati ngalya' quee nu nchca tii tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee amatista. Bi' laca lcaa quee ndubi nu cua ngalya' quiya' lo'o jil'i quich'i. ²¹ Cua ndya' ca ta'a tii tyucuaa tolo'o jil'i quich'i lo'o quee ndubi nu ngat'i ña'a, nu naa quee perla; tii tyucuaa tya'a quee ngat'i laca bi', sca ti quee ngat'i bi' ngua'nijo'o ndya' sca tolo'o. Xcui' oro tsiya' ti nscua laja calle quich'i bi'; ñi'ya ña'a ndubi caatya, jua'a ña'a ndubi calle bi'.

²² Ná ntucua laa ca quich'i bi', ná na'a na' cha' ntucua bi' tsiya' ti. Tso'o cha' ntucua ycu'i Ndyosi nu Xu'na na quich'i bi', ycu'i Ni nu nchca jil'i ndu'ni Ni lcaa lo cña; la cui' jua'a ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bi' cha' ni sca laa nga'aa nti' quich'i bi'. ²³ Nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa cuentya jil'i quich'i bi', la cui' jua'a nga'aa nti' cha' quiji'i xee co' lo. Tso'o tsa ña'a xee quich'i bi', xqui'ya cha' lubii tsa xee nu nda ycu'i Ndyosi, jua'a lubii tsa xee su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ²⁴ bi' laca nu ta xee su tya'a ñati tyucui ña'a chalyuu cucui. Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu laca loo chalyuu nu tyalaa ca quich'i tlyu bi', tyalo'o ngu' jil'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' ca bi'. ²⁵ Lcaa tsa tsiya' ti tyucua yaala tolo'o jil'i quich'i bi'; ná tyacu' chca bi', cha' ná caca talya ca bi'. ²⁶ Lcaa cha' culiya', lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cre-siya jil'i ñati, tyaa cha' bi' nde quich'i tlyu bi'; ²⁷ pana ni

sca cha' cuxi ná taca tyat'i quich'i bi'. Lcaa ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a ngu' cui'ni, ná caja chacuaya' tyat'i ngu' ca quich'i bi'; ñati nu ntsu'u xta'ni lo quityi nu ntucua ya' nu ñi'ya ña'a xlya' bi', nu ndacha' tilaca laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i, bi' ti ñati laca nu caja chacuaya' jil'i tyalaa ca quich'i bi'.

22

¹ Lo'o li' ngulu'u xca 'na mala nxna sta'a jil'i ycu'i Ndyosi, sta'a bi' laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Lubii tsa ña'a su nxna hitya sta'a bi'. Nde su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi, nde su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi', ca bi' ntsu'u su sta'a bi'; ² nxna lijya sta'a nde calle tlyu nu nscua cla'be quich'i bi'. Tyucuaa tsu' sta'a bi' ndu sca yaca; lo'o si'yu nu nda yaca bi' ni, bi' laca nu ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Tii tyucuaa quiya' nda yaca bi' si'yu chu' sca yija, sca quiya' ndyu'u si'yu yaca bi' sca co'. Tso'o tsa jo'o ndu'ni laca' yaca si'yu bi', ná ca quicha na lo'o cacu na jil'i. ³ Pana lquich'i bi' nga'aa caja cha' ti' jil'i ngu' tsiya' ti, ñi'ya nu ntsu'u nde chalyuu xqui'ya yabe' nu ntsu'u jil'i ñati. Ca quich'i bi' stu'ba ti caca loo ycu'i Ndyosi lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ndacua ntucua yaca xlya tlyu jil'i Ni, cha' cua'ni tlyu lcaa ñati nu ndyu'ni cña jil'i Ni jil'i ycu'i Ni nu ntucua ca ndacua. ⁴ Tyuloo tso'o ngu' jil'i ycu'i

Ndyosi li', cha' ca bi' tyalaa lcaa ngu' nu nscua xtañi Ni nde tyacaḡ ngu'. ⁵ Nga'aa caca talya su ndi'ḡ ngu' ca bi'; bi' cha' nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa ji'ḡ ngu', nga'aa nti' cha' cua'aḡ ngu' xee nde ni'ḡ. Ycui' Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca nu ta xee ji'ḡ ngu', ni ná tye tyempo cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o ycui' Ni.

Yala ti tyaa Jesús chaca quiya'

⁶ Lo'o li' xa' nchcui' nu xca ji'ḡ ycui' Ndyosi bi' lo'o na':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u juani, taca jlya tso'o ti' nu'u cha' bi'; na' ndacha' ji'ḡ ñati' cuentya ji'ḡ ycui' Ni lcaa ña'aḡ cha' nu cua lijya cha' caca nde lo yuu chalyuu. Laca na' sca xca ji'ḡ Ni, bi' cha' cua nda ycui' nu Xu'na na Xtyi'i ycui' Ni jna'; la cui' jua'aḡ cua nda Ni Xtyi'i ycui' Ni ji'ḡ lcaa ñati' nu laca tu'ba ji'ḡ Ni nde chalyuu.

⁷ —Yala ti tyaa na' chaca quiya' —nacui' Jesús.

Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñati' nu taquiya' ji'ḡ cha' nu cua nda Ni lo'o na', nu cua nscua na' lo quityi re; cha' bi' laca nu ndacha' ji'na ñi'ya caca chalyuu nde loo la.

⁸ Cua na'aḡ na' cha' bi', cua ndyuna na' lcaa cha' nu nscua lo quityi re. Juan laca na'. Lo'o cua ndye na'aḡ na' cha' bi', li' ndyaa stii na' lo yuu nde loo su ndu xca nu ngulu'u cha' bi' 'na, cha' ngua ti' na' cua'ni tlyu na' ji'ḡ xca bi'. ⁹ Hora ti nchcui' yu lo'o na' li':

—Ná cua'ni nu'u jua'aḡ. Lo'o na', tya'a ndyu'ni na cña ji'ḡ ycui' Ni laca na'; stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o jyo'o ñati' tya'a maḡ nu ngua tu'ba ji'ḡ ycui' Ni nde chalyuu, jua'aḡ tya'a na' lo'o cua ña'aḡ ca ñati' nu taquiya' ji'ḡ cha' nu nscua lo quityi re. Sca ti ycui' Ndyosi laca nu nga'aḡ cha' cua'ni tlyu na ji'ḡ.

¹⁰ Li' nchcui' xca lo'o na' chaca quiya':

—Cua nchcui' Ni ñi'ya caca cha' nde loo la, bi' cha' ná xco'o nu'u quityi re; nga'aḡ cha' cuna ñati' chalyuu lcaa cha' bi', xqui'ya cha' cua ngu-lala ti caca lcaa cha' nu nscua lo quityi re. ¹¹ Nu lo'o bilya tye chalyuu tya cua'ni cuxi lcaa ñati' nu nti' cua'ni cha' cuxi, lo'o jua'aḡ nga'aa caja tyempo ji'ḡ ngu' cha' xtyanu ngu' ji'ḡ cha' cuxi bi' li'; lcaa nu ndu'ni suba' juani, nga'aa caja tyempo cha' xtyanu ngu' ji'ḡ cha' cuxi bi' li'. Lcaa ñati' nu tso'o ndu'ni juani, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cña tso'o ña'aḡ cuayá' nu tye chalyuu; lcaa ngu' nu lubii ndi'ḡ chalyuu, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cha' tso'o —nacui' xca bi'.

¹² —Cua'aḡ jyacaḡ maḡ ji'ḡ cha' nu chcui' na' re —nacui' ycui' Jesús li'—. Yala ti caḡ na' chaca quiya'. Lo'o caḡ na', li' tyi'u ti' na' cha' cua'ni na' lo'o lcaa ñati' ñi'ya nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; tso'o tsa caca ji'ḡ ngu' nu ngua'ni cha' tso'o, lo'o jua'aḡ cha' ti'í caja ji'ḡ ngu' nu ngua'ni cha' cuxi. ¹³ Ñi'ya nti' letra A nti'

na', cha' na' ntucua su ngux-
ana lcaa cha'; ñi'ya nti' letra
Z, jua'a nti' na', cha' la cui' na'
ntucua ca su tye lcaa cha'.

14 Tso'o tsa caca tyiquee
ñati nu cua ngua lubii cresiya
ji'i, cha' bi' ñati laca nu ntsu'u
chacuayá' cacu si'yu yaca nu
caja ji'na nde chalyuu cucui.
Jua'a li' taca tyati' ngu' tolo'o
ji'i quichi tlyu bi'. 15 To' lo'o
nde liya' tyanu lcaa ñati nu
chiya'a tsa ndu'ni, lo'o jua'a
ñati nu jlya tsa ti' ji'i cha'
cucha'a, lo'o ñati nu ndu'ni
suba' lo'o nu cuna'a, lo'o nu
ndujui ji'i ñati; la cui' jua'a
lcaa ñati nu ndu'ni tlyu ji'i
lcui jo'ó ti, lo'o ñati nu ndiya
ti' ndu'ni ngu' cha' cui'ni, lcaa
ñati bi' tyanu nde chu' lo'o ji'i
quichi bi'. Ni sca ñati bi' ná
ntsu'u chacuayá' tyati' ngu'
ne' lo'o quichi bi'.

16 Xa' nchcui' Jesús li':

—Cua nda na' xca' 'na cha'
caa ca su ndi'i taju ñati cu'ma
macala laca su ntsu'u quichi
tyi ma. Na' laca nu tya'a
ñati ji'i jyo'o David, nu ñati
tlyu nu cua yaa chalyuu nu
ngua sa'ni. Ñi'ya laca xee nu
nda cuii tlyu nu ntyucua nde
cuxee, jua'a laca xee nu ta na'
cha' tyu'u ne' cresiya ji'i ñati
—nacu' Jesús.

17 —Tyaa ma ca nde
—nacu' nu laca Xtyi'i ycu'i'
Ni.

La cui' jua'a laca cha' nu
nda lcaa na nu ngusni na cha'
ji'i ycu'i' Ndyosi, tyucui ña'a
taju ñati tya'a na nu ntsu'u
cha' ji'na lo'o nu ñi'ya ña'a

xlya' bi'. Lo'o li' la cui' jua'a
nga'a cha' chcu'i' lcaa na nu
ndyuna na cha' re:

—Tyaa cu'ma lo'o cua
—ñacu' na li'.

Lcaa ñati nu lyiji tsa cha'
ji'i, tyaa ngu' cha' co'o ngu'
hitya nu ta ycu'i' Ndyosi ji'i
ngu' xlya'be ti; caja chalyuu
cucui nu ta ycu'i' Ndyosi ji'i
ngu' li', lcaa ñati nu nti' tsa
cha' caja cha' bi' ji'i.

18-19 Tsa lo cua ti cha' nda
ycu'i' Ndyosi cha' scua na' lo
quityi re, bi' cha' nga'aa scua
ma xi xa' la cha' lo quityi
re. Si tya scua la ngu' xi xa'
la cha', li' ta Ni cha' ti'i ji'i
ngu' bi', la cui' ña'a cha' ti'i
nu nscua lo quityi re. La
cui' jua'a, ná cuityi ma ni
tsaca cha' nu nscua re; nu
lo'o cuityi ngu' sca cha', li'
xlyaa Ni chalyuu nu nga'a
cha' caja ji'i ngu' bi'. Li'
nga'aa caja chacuayá' cacu
ngu' bi' si'yu nu ntsu'u lo
yaca bi', nga'aa tyalaa ngu'
bi' ca quichi tlyu nu lubii tsa
ña'a, ñi'ya nu nchcui' quityi
re. Jua'a nchcui' na' lo'o lcaa
ñati nu ndyuna cha' nu nscua
lo quityi re, la cui' cha' nu
caca nde loo la laca bi'.

20 Ycu'i' Jesús nchcui' cha'
li'ni tsa nscua lcaa cha' re:

—Chañi cha' bi'. Yala ti caa
na' chaca quiya' —nacu' Ni.

Jua'a caca tu'ni. Caa nu'u
lacua, La Jesús.

21 Ña'a ti cua'ni Jesús nu
Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa
cu'ma lacua. Tsa lo cua ti cha'
chcu'i' na.